

સમ્યગ્ દર્શન અને અદ્યાત્મ જ્ઞાન

યાને સુખની કુંચી (ચોક્ષની કુંચી)

• સત્યાગ્રહ

ડૉ. જોત કે. ગાંધી

પ્રકાશક

શ્રી ગામજી વેલજી વીરાણી તથા શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી

સ્મારક ટ્રસ્ટ

દિવાન પત્ર, રાજકોટ.

તેમજી ભેટ.
પ્રથમાવૃત્તિ

[પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૮૩]

[બીજી આવૃત્તિ ૨૦૧૦]

મૂળ કિંમત

રૂ. ૪-૦-૦ ચાર રૂપીયા

ખર્ચા કિંમત

રૂ. ૨-૦-૦ બે રૂપીયા

ઘાટર એના કે ત્રીધીએ સમ્યક દર્શન ગ્રન્થની સ્થના કરી છે તેમાં નય નિરૂપનો અધિકાર અત્યંત ઉપયોગી છે કેમકે શ્રી વીતરાજ ધર્મતે વસ્તુનું સ્વરૂપ છે તેનું પશુજ સુદ નિરૂપ્ય કરવામાં આવ્યું છે શુભ આત્માના અનુભવધીજ શુભ શાન્તિનો લાભ થાય છે તથા આત્માનુભવનો અભ્યાસ એવા પદમાં પદોચ્ચારી દે છે કે જ્યાં સદાશ સુખ અને શાન્તિ રહે છે. આ સમ્યક દર્શન ગ્રન્થ આત્માનુભવને માટે પરમ ઉદાર અને હાતાર સમાન છે. સર્વ સાધારણ સુગમ બોધને માટે વિસ્તારથી લખાયેલ છે આત્મિક વિકાસને માટે લખ્યું છે એને ખાવા ગ્રન્થોની મહાન આવશ્યકતા છે. સમ્યકદર્શનના અભ્યાસમાં કદી મોઢા થતો નથી. આત્માના અંગેનું દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી નિમિત્ત રૂપે વિશ્લેષ્ય કરાવનાર આ ગ્રન્થ અપૂર્વ છે. એમાં સિદ્ધાન્તાનુસાર સમ્યક્ દર્શનની પ્રાપ્તિના ઉપાયો સુદ રીતે સહસિન કરવામાં આવ્યા છે. આ સસારમાં જીવે મિષ્ટાત્વના વશે બનત દુઃખ પામે છે. જ્યારે પોતાના તરફના પુણ્યકર્મથી સમ્યક્ દર્શન (નિર્વિકલ્પ પ્રતિભિતિ) પામે છે ત્યારે અદ્ભુત મુક્તિ પદ પ્રાપ્ત કરે છે. દરેક વસ્તુ અનેક ધર્મ મય છે તેનું સ્વરૂપ સક્તનથી અનેકાન્ત પહેલું કર્યું છે. સાતત્ય સંપત્તિથી સ્વરૂપ અર્થ પહેલું લખવાથી એકાન્ત ક્ષાત્રહરણ મિષ્ટાત્વનો નાશ થાય છે. પ્રજુશ્રી મહાવીર દેવના વચન સાંપેલ પહેલું કર્યું છે. એમ આ ગ્રન્થ સમર્પન કરે છે. અનેકાન્ત મય આત્મ સ્વરૂપ સદાશન જન્મત કર્યું. આ ગ્રન્થ દ્વારા સમ્યક્ દર્શનની પ્રાપ્તિમાટે અનેકાન્ત મતનું ચર્ચાઈ ગાન કરીને પહેલું સ્વ સ્વભાવમાં રમજુના કરી સ્વ સ્વભાવમાં રમજુના કરવાનું મુખ્ય કારણ અખ્યાત્મ જ્ઞાન છે. અખ્યાત્મ જ્ઞાન વિના ખરી સમાધિ મળતી નથી સમ્યક દર્શનમાં સમાધિ થાય છે. જ્ઞાનમાં જ્ઞાન દ્વારા સ્વચ્છ પહેલું તેને જ્ઞાનીએ અદ્ભુતની સમાધિ કહે છે. આ સમાધિમાં પહેલી સમાધિ, સમ્યક્દર્શનની કદી છે. અખ્યાત્મ જ્ઞાનથી સાચી સમાધિથી જીવિદાત્મ ભાવ ખુદ છે. (પ્રારંભ) અને અદ્ભુત પોતાના સ્વરૂપાભિમુખ પ્રવૃત્તિ કરીને સમ્યકદર્શનની સમાધિને પામે છે. અખ્યાત્મ જ્ઞાન પૂર્વક સમ્યક દર્શનની સમાધિથી બનત શુદ્ધિ વધે છે. આ સમ્યક દર્શન ગ્રન્થ અદ્ભુતમાંથી જીવેને બહુ ઉપયોગી છે. મોઢા સાધક જીવેને પોતાના આત્મામાં વિશ્વાસ રાખી સદાશ સમાધિની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવાની પ્રેરણા કરવામાં આવી છે. આ ગ્રન્થ ચર્ચાઈ પહેલું મનન કરવાથી આત્મ સાધક જીવેને જરૂર લાભ થશે અને જીવાસુ જીવેને ઉન્નતિ કરે. ચરવામાં સદાશ જ્ઞાન થશે કારણ કે અપૂર્વ તત્વોની એમાં જણાવટ કરેલી છે.

શુભ અશુભ સંચોગો પ્રાપ્ત કર્યા બાદથી ત્યારે સ્ત્રી બાદરૂપ નવનું આસેનન કરતું એજ બાદરૂપો ખરો ઉદાર છે. ઉદાર શ્રી શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ.

સિ. એક સમર્પિત પ્રેમી

(મહારાજશ્રી દેશવસાસણ સ્વામિ)

મુદ્રક : મુખ્યસ્થાન :
શમળીકલાસ મનોરસાસ વેદા
જરાવત મિન્ડીંગ પ્રેસ
અમી શાવકેલ

પુસ્તક પ્રવેશ

પુસ્તકનું નામ પહેલો ભાગ સમ્યગ દર્શન છે અને બીજો ભાગ અધ્યાત્મજ્ઞાન છે તેનો ખુલાસો—સમ્યગ દર્શન, જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપનું અથવા પરમાર્થરૂપી મોક્ષ માર્ગનું છે તેમાં પરાક્રમ (વીર્ય) દોરવવાથી કર્મો છૂટાય છે તેથી જૈન ધર્મનું છે એટલે જૈન ધર્મ કે મોક્ષ માર્ગનો પરિચય તે પરમાર્થ સસ્તવ છે સમ્યગ દર્શન તેમજ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં આત્મ દર્શન થાય છે તે અપેક્ષાએ બંને એક રૂપ છે પણ સમ્યગ દર્શનમાં મોક્ષ માર્ગ લક્ષવાળો સર્વ બાહ્ય બ્યવહાર આવી જાય છે ત્યારે અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં આત્મગમણતા, નિશ્ચય સમકિત, અનુભવજ્ઞાન, એક દેશ શુદ્ધ પારિણામિકભાવ, ક્ષયોપશમાદિ વિશુદ્ધ ભાવો કેળવવાની મુખ્યતા બતાવી છે.

સંગ્રહ—આ પુસ્તકના ભાવો, સૂત્રો અને ત્રયોમાથી ચક્રવર્તિની ખીરમાકક એકલા કંવામાં આવ્યા છે તે આવી રીતે-તત્ત્વોના વિષયનો સાર પુસ્તકની ખાલી જગ્યામાં કે જુદી નોટમાં એકઠો કરી પછી તે નોંધોમાંથી તેનો સાર બીજી નોટમાં તારવી અને ત્યાંથી મગજમાં સંગ્રહ કરી ત્યાંથી પુસ્તકના વિષયમાં અનુક્રમે ગોઠવેલ છે તેમાં જે ખોટ રૂપ લાગી તેની પુરવણી પુસ્તકો કે નોટોમાંથી પુરી કરેલ અથવા સુધારેલ છે જેને જ્ઞાનની તિવ્ર રૂચી હોય તેણે આ પ્રમાણે કરવું એટલે ચોક્કસ જ્ઞાન મળશે લખવું અને પાના ઉપર પદો વગેરેનો સંગ્રહ કરવો તે પણ એકજ ગણાય. આ પુસ્તકમાંના સંગ્રહ એક અથવા વધારે ભાવો નીચેના પુસ્તકોમાંથી મળી આવશે—૩૨ સૂત્રો, ૨૦૬૬ સંગ્રહ, ૨૫૬૬૬ મંજરી સમકીતસાર, પરમાત્મ માર્ગદર્શક, જૈનતત્ત્વ પ્રકાશ મુક્તિ સોપાન, ઉપનિષિત ભવ પ્રપચકથા, અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ, આનંદધનપદ મોહનમાળા, પ્રવચનસાર, સમયસાર સંવેદ છત્રીશી તત્ત્વાર્થ સુત્ર, કર્મ પ્રકૃતિ ૫૮ ખડાગમ અહિં દ્રવ્યાનુ યોગની મુખ્યતા છે, બીજો નજર ચરણકરણાનુ યોગ પણ છે દ્રવ્યાનુયોગમાં અનુયોગદ્વારની જગર રહે છે

હેતુ—સમકીત ધર્મરૂપી વૃક્ષનું બીજ છે, તે બીજ અને વૃક્ષ પણ આ પુસ્તકમાં ખુલાસા સાથે દાખલ કરેલ છે દ્રવ્ય ક્રિયા સાથે ભાવ અને નિશ્ચય જોડવા માટે સમ્યગ દર્શન બહુ ઉપયોગી છે તેથી પચમહાવ્રતધારી મુનીગણે તથા બ્યારવ્રતધારી શ્રાવકો તેમજ છુટક રીતે સામાયક પ્રતિક્રમણ પોષધાદિ વ્રતોનું સેવન કરનાર શ્રાવકો માટે આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી છે દ્રવ્યક્રિયા ક્રમ દેવલોકના સુખ આપે છે તેની સાથે સમકીત હોય તો જ ૦ ૧ ૭૦ ૧૫ ભવમાં ચોક્કસ મોક્ષ થાય ત્રો નહિ પાળનાર દર્શન શ્રાવકો માટે પણ એણું ઉપયોગી નથી કારણ કે સમકીતથી જે પડે નહિ તે ચોક્કસ ૧૫ ભવમાં ચારિત્ર પામી મોક્ષ જાય સાક્ષરતાની અપેક્ષાએ જઘન્ય મધ્યમ અને જમાના પ્રમાણે સૌથી વધારે જાણકાર પણ પોત પોતાની પ્રજા પ્રમાણે કંઈકને કંઈક ગ્રહણ કરી પુસ્તકની સાર્થકતા સિદ્ધ કરી શકે છે

વિષય—વિષય મોક્ષ માર્ગનોજ છે એટલે સાધુ અને શ્રદ્ધા તથા ક્રિયાવાળા શ્રાવકો માટે ખાસ ઉપયોગી છે સમ્યગ દર્શન અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન મોક્ષ માટે રામચાણુ ધ્યાન છે, તેમાંના વિષય-મેદો અનુક્રમણિકામાંથી જોઈ લેવા કેટલાક આદરવા યોગ્ય તત્ત્વો ઉપર નવ નિર્લેપા વગેરે ૨૫ દ્રષ્ટીથી વિચાર કરવામાં આવ્યો છે પુસ્તક મુમુક્ષુ માટે મનન કરવા યોગ્ય છે ભાવસમકિત નિશ્ચય સમકીત, એવ ભુતનયનું સમકિત, આત્મભાવ વગેરે કેળવવા માટે ઘણું ઉપયોગી છે

સ્વાધ્યાય—કેટલાક તત્વો સ્વાધ્યાયમાં ઉતાર્યા છે આધ્યાત્મિક કેટલાક આચાર્યો કેટલાક બાબતોમાં “અ” અને “એવ” તો પ્રયોગ કરે છે અને કેટલાક સસ્તુતવાદી “અ” અને “એવ” સર્વથા નિર્ણય કરે છે અર્થિ તે બાબતમાં ડોહતો પણ કે નિર્ણય ન સમજાવે, જે કે એકાંત બાહ્યસ્વરૂપ કસો આચાર્યોનું કથન ડોહ વખતે ધધારે બધે બેસતું હોય એમ લાગે છે. તેના પુણ્યસો પાના ૧૧૪ ઉપર છે. અપરણીમાં મિઠા સમઘી ડોહ ડોહ ડોહાણે શુભો છે જેમકે છવ ને જડમે છવ, સત્ય ને જડમે સત્ય તે મુધારીને વાંચતુ

સાવચેતી—ધ્યોપણમાં વિચિત્રતાને લઈને આચાર્યોમાં ડોહ ડોહ ડોહાણે ખતમે છે તે તે જતાવે છે જેમકે કેવળજ્ઞાન કેવળ દર્શન ઉપરોચ અને ધ્યાનક સમર્થિત બાબી ખતમે છે તે બધાં ખતમે છે ત્યાં સુત્રજ્ઞ પ્રહણ કરવો બજવા તત્વ કેળવી ગમ્ય કરતુ અપરણીમાં શુભો છવ છે તે શુદ્ધિપત્રક ઉપરથી પેટ પોતાની ચોપડીમાં મુધારી લેતી, તેમ જતાં ડોહ છવ કેબાચ તો મુધારીને વાંચવા વિનવતી છે.

ધ્યાપના—કેવળી સત્યવાન અને મુઠિવળીની બાબતોની અપેક્ષાએ ડોહ છવ કેબાચ તે સુત્રો સાથે સરખાવીને આત્રી કરીને જણાવવા કૃપા કરવી આ પુસ્તકમાં સર્વથા વિકાસની વાણીની અપેક્ષાએ મહાપણ અધર, કાનો માત્ર, મીંકુ સજ્જ કે જડ એતકુ અધિક કે વિપરીત થતુ હોય તો અતતા સિદ્ધ સત્યવાન અને સર્વ અર્થિત નીસામે તરસ મિચ્છમિ દુઃકમ.

આચાર અને અપણ પવિત્ર—સમ્યક દર્શન અને અબ્યાત્મ જ્ઞાનના સેષો લખાવા મહત્તા તે પહેલાં જ્ઞાન મેળવવામાં પહેમેથી છેમે મુધી અને જેમની સદ્ગત મળી છે તેમના અનુક્રમે મુગારક નામે.—સ્વપણમાં પ્રેરક મારા પુજ્ય પિતાથી કુવરજી વહાલજી ત્રીધી જમણજી ત્રે મહારાજની જીવજીત સ્વામિ, ત્યારજી પ્રેરક મહારાજની સ્વામજી સ્વામિ, સુત્રો બાવનાર હસિપુરી મહારાજની જસોતમજી સ્વામિ, પુણ્યસો કરનાર આચાર્ય મહારાજની હાધીજી સ્વામિ, તત્ત્વ પ્રેરક આચાર્ય મહારાજની અમુલ્ય ઝગીજી સ્થાપના નિશ્ચેપતો પુણ્યસો કરનાર મહારાજની હાધીરામજી સ્વામિ તથા અવારનવાર બીજા સાધુ સાધ્વિ જેમના નામ માદ નથી, તથા સુત્રો લખનાર અને લખાવનાર આચાર્યથી અમુલ્ય ફીજી તથા પ્રથો લખનાર આચાર્યો એ સર્વેનો હુ ઉપકાર માનું છુ તે સર્વેનું હુ મનુમાન કર છુ તેમને સર્વને તથા સમ્યક દર્શનના આરાધકને આ પુસ્તક અર્પણ કર છુ

ખતાવના—આ પુસ્તકનો વિષય સિધ્ધિ અને સરજ જતાં, ધ્યોપણ અને ફળીની અપેક્ષાએ મહત્ત કહેવાય મુધારો વધારો કરવા માટે આ જુ પુસ્તક વાંચવાની કુસ્થ આચાર્ય મહારાજોને લાગ્યેજ મળી શકે તેથી તે જોત જની શકે તેમ નથી પણ મહારાજની કેલવલાલજી સ્વામિએ કેટલોક બાજ જેમો છે તેને માટે આચારી હું અને એક સમર્થિત પ્રેમી તરીકે નિવેદનમાં પેતાનો અભિપ્રાય આપે છે તે અર્થિ અપેલ છે.

લી

સર્વજ્ઞ થાઓ આરહત શાસન સ્ત્રી એવી લખના પુત્ર મુજ્જુ
 ઠા બેન. કે. ગોધી

પ્રકાશકનું નિવેદન

શ્રી જૈન ધર્મપ્રેમી

મુમુક્ષુ વાંચકોને નમ્ર નિવેદન

પરમ પવિત્ર સઘ (પરમ પુણ્ય મુનીરાજે, સાધ્વીજી, શ્રાવકો અને શ્રાવિકા),

આ વખતે આપની સમક્ષ એક એવું પુષ્પ મુકતાં આનંદ થાય છે કે મુમુક્ષુઓ તે પુષ્પ સુધતા ધરાયજ નહિ ઘણા વખતથી સેવાતા ભ્રમણા ચુકત તર્ક વિતર્ક અને પ્રશ્નોનો ખુલાસો અહિં આપો આપ થઈ જાય છે. આપણે ઘણા કાળ પૂર્વે ચારિત્ર પાળ્યું હશે પણ હવે ૧૫ ભવથી વધારે રખડવું નહિ પડે કારણ કે મોક્ષની ચાવી અથવા તો ક્રિયાનું રહસ્ય આ પુસ્તકના મનનથી જાણાઈ આવશે એટલે દરેક ક્રિયામાં આત્મભાવ કેળવવાનો અભ્યાસ થઈ શકશે સમ્યગ દર્શન એ ધર્મવૃક્ષનું ખીજ છે, ધર્મ નગરનો દરવાજો છે, ધર્મ મહેલનો પાયો છે. ધર્મ ઝવેરાતની પેટી છે, ધર્મ ભોજનનું પાત્ર, ધર્મનો આધાર વગેરે અનેક ઉપમાથી શોભે છે સમ્યગ દર્શન આત્મભાવ બતાવે છે અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન તેમાં પરિણતિ કરાવે છે વળી તે દરેક ક્રિયાની સાથે જોડાઈ શકે છે અને દરેક ક્રિયાને શાંત રસમય બતાવે છે તેની સાથે અનતી નિર્જરા થાય છે અહિં જૈન ધર્મના ઘણા ખરા રહસ્યો સક્ષેપમાં સમજાય તેવી રીતે આવી જાય છે

સમ્યગ દર્શન અને અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં લેખોનો પરિચય કરાવનાર અને છાપવા માટે પ્રેરણા કરનાર મારા ધર્મ પ્રેમી પુત્ર વિનોદચંદ્ર છે, તે જાણી વધારે આનંદ થાય છે

કિં જહુના, પુસ્તક વાંચવાથીજ બધી ખાત્રી થશે

લી મુમુક્ષુ

દુર્લભજી શામજી વિરાણી.

सम्पन्न दर्शन की लैम्बव ही मुख बुझिया है उसको जिन जिन दुःखा नय, तप
जिनाहो जित्नाहा जोह भी शरभमयु नहीं रह सकता, आत्माके जनत शर भगवतो शक्तिने
वासा जोह मात्र सम्पन्नदर्शन की है नहीं कर्ति, कर्तितर ओर कर्तितम के अभावमय
साधुहा अन्य आचार पाध सकता है, कर्ति साधना कर सकता है, किंतु सम्पन्नदर्शनके अभावमे
उसके जनत अन्य मयु नयेके त्रीं भने रहने है सम्पन्नदर्शन के संपादनेकी त्याग,
विराग, तप, विनि और यास्त्रि, कर्मों के इत्तम क्ति हो ब्रह्मर (विष्णु) (पाद्रीने) (जीर्णर)
साधन अभ्यासाय मुण प्राप्त जिया नसकता है, जेसा अविनय अनुपम और आद्वितीय
प्रभाव है सम्पन्नदर्शनका।

तत्त्वार्थ के भ्रदान्ति की सम्पन्न दर्शन कहते है, तत्त्व क्या है ? जिस वही तो इस
प्रश्ना विन है, छात्सुको तत्त्वका विषय विवेकन इस प्रश्नाज में मिलेगा, मैने तत्त्व
समधी क्कोह अर्थ देने, किंतु जेसा विवेकन इस प्रश्नमें हुआ है जेसा ओह प्रश्नमें मैने
अपना नही देना।

आय, नय, निक्षेप, प्रभाव, संपत्तकी और निक्षेप व्यवहारदि जिरिणी दृष्टिसे
जिरिणी तत्त्वका है जेम्ना आदेजे तो आसडी गिरासा यह प्रश्न पूर्ण कर देना, आपोको
प्रत्येक दृष्टिसे स्पष्ट विवेकन मिलेगा यह प्रश्न जैन तत्त्वज्ञान की पुष्ट है नाम तेह इसका
सम्पन्नदर्शन है, किंतु इसमे सम्पन्नज्ञान, सम्पन्न यास्त्रि और सम्पन्न तप परभी विवेकन जिया
गया है, क्कोह कि यह तत्त्व और उसको के प्रमेदो पर प्रकाश प्रकाश गया है, इसमे सर्व
माने आ गती है।

इस प्रश्नका भन प्रत्येक जैनी को तो कलाडी यादिके, किंतु आसकर जैन
अभाषिका स्तान्ति केको, संपादो और जैन विद्यासे को संपसे पदमे
विशेष इत्से कला यादिके, जिन इसको केहा अभ्यास स्मृति नही है, सोया धार्मिक
परिधा मोड कोनी इस प्रश्नो पाठन कर्मों अवस्थान रचना यादिके और मोड को इस
ओर आस बंध देना यादिके।

हो इस को भी ज्ञान है कि वह इस ओर पूर्ण भान है, दुसरे प्रश्नको
के अनिस्तन (अज्ञानी) इत्से प्रार्थनाकता है परि को इत्सेने इस प्रश्नाज को समाज मे
समय प्रमाण जिया तो यह ज्ञान के प्रचारका भद्रत्वपूर्ण कार्य को सोभी और उसकी यह
जानु नही मेना होगी यह कार्य आगम प्रकाशनसे कम भद्रत्ववासा नहीं है इस प्रश्न के
भन के बाद आगमोका स्वाभाव अनिस्त वाच्यता हो सोया।

यों देना नय तो यह प्रश्न अपने विनमें आगमोका सार दी है जित
अभाषा कर्नेयते को अपनी स्वाभाव मे इस प्रश्नो प्रथम भान देना यादिके।

सम्पन्न दर्शन यासिक प्रश्न यह प्रश्न द्विती अनुवासे ७ : वर्त तक निस्तार
प्राप्तिल देना सदा इसो पुण पातीनि को इस सेवभावाकी पुनः वाचनाकी और कर्नेसे दी

બન્ધુઓને તો અપની રૂચિ વ્યક્ત કરને હુએ બતાયા કિ યદિ ઇસકી હિદી આવૃતિ છે તે હમ લાગત મૂલ્યમે એક સો પ્રતિયો ખરીદિએ.

ઇસ સમય યહ અથરાજ ગુર્જર ગિરા મે પ્રકાશિત હો રહા હે, યહ પ્રસન્નતાકી બાત હે કિતુ રાષ્ટ્ર ભાષા હિન્દી મે બી સુદર ઓર સરળ અનુવાદ પ્રકાશિત હોનાહી ચાહિએ ઓર સર્વત્ર પ્રચાર હોના ચાહિએ.

ડોક્ટર ગાંધીજીકી યહ રચના જૈન સમાજકે લીએ પરપોકારી સિદ્ધિ હોગી મૈ ચાહતા હુ યહ અથ પ્રત્યેક જૈન કે સ્વાધ્યાય મે રહે.

રતનલાલ ડાશી

જૈન સિદ્ધાંત માસિકના તત્ત્વી શ્રી નગીનદાસ ગીરધરલાલ શેઠના અભિપ્રાય.

મુમુક્ષુ અતિમ લક્ષ્ય મોક્ષ છે એટલે મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટેની આરાધના કરવી એ મુખ્ય આવશ્યક વસ્તુ છે જૈન ધર્મ મોક્ષ માર્ગ બતાવે છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનથી તેની આરાધના સુગમ અને સફળ બને છે.

મોક્ષ માર્ગ ત્રણ પ્રકારનો છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તેમજ મોક્ષમાર્ગના પાંચ પ્રકાર પણ કહેવામા આવે છે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ અને વીર્ય, તેમા તપ અને વીર્યનો આગ્રિમા સમાવેશ કરીને ત્રણ પ્રકાર કહેવાય છે.

એટલે મુમુક્ષુએ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ અને વીર્યનું જ્ઞાન અને અધ્યાત્મજ્ઞાન મેળવવાનું આવશ્યક છે. આ સર્વ પ્રકારના અનેક ભેદો છે જેમકે -

જ્ઞાનમા છકાયના જીવોનું સ્વરૂપ, નવતત્ત્વ અને તેમા ખાસ કરી ને પુણ્ય અને પાપની પ્રકૃતિ તથા કર્મની પ્રકૃતિઓ લોકલોક નું સ્વરૂપ વગેરે.

ચારિત્રમાં સાધુના પાંચ મહાવૃત્ત, આઠ પ્રવચનમાતા, પચીશભાવના-બાર પ્રતિમા-તેમજ શ્રાવકના બાર વ્રત અને અગ્યાર પ્રતિમા-પાંચ ચારિત્ર-પાંચ નિર્મથ વીગેરે.

વીર્યમા ઉત્થાનક્રમ-વીર્ય-બળ-પુરૂષકાર-પગક્રમ વીગેરે

આ સર્વ બાબતોનું સક્ષેપમા જરૂર પુરતું સર્વજ્ઞાન એકજ પુસ્તકમા મળી શકે તેવું એકેય પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું ન હતું હો શ્રી ગાંધીએ આ સર્વ બાબતોનું સ્વ શાસ્ત્રોના આધારે સરળભાષામા વિવરણ લખેલ છે અને તે સર્વ આ પુસ્તકમા સમાવેલ છે એટલે આ પુસ્તક આપણા ધર્મ જ્ઞાનનું અને અધ્યાત્મ જ્ઞાનનું એક પ્રમાણ બૂત પુસ્તક બનેલ છે આ રીતે આ પુસ્તક સર્વને માટે આવશ્યક બની ગયેલ છે.

લી મુમુક્ષુ

નગીનદાસ ગીરધરલાલ શેઠ.

પાતાના દર્શની નિરતર પ્રકાશતી
ધર્મ જ્ઞાન-રૂપીતિ
મારા છવતમા પજ્ઞ મમના તેજ સાધરનાર

સ્વ પૂ પિતાશ્રી
પુ શ્રી શામલ વેલલ વીરાણી

તેમજ

સ્વ પૂ માવશ્રી
પુ શ્રી કડવીખાઈ વીરાણીને

શ્રી દેવ ધર્મસાર

સમ્યગ્ દર્શન અને અધ્યાત્મજ્ઞાન
યાને સુખની કુચી (મોક્ષની કુચી)

સ મ પં જ

ગી ઓ
દર્મજલ શામલ વીરાણી
તા વસ્ત

સ્વ ધર્મોત્તરાગી પૂજ્ય

પિતાશ્રી શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી

સ્વ: ધર્મનિરાગી પૂજ્ય

માતૃશ્રી શ્રી કડવીયાઈ વીરાણી

વિષયાનુક્રમણિકા

સમયગૂઢ દર્શન

વિષય	પૃષ્ઠ
વ્યાખ્યા, અર્થ, પર્યાય ભાવાર્થ	૧
૬૭ ભેદ, ૪ શ્રદ્ધાન્. પરમથથ સથવે	૨
દેવ અરિહંતનુ સ્વરૂપ, આગમ પ્રમાણ	૩
મુખ્ય ગુણો, ૧૮ દોષ રહિત	૩
પ્રતિહાર્યાદિ તિર્થંકરના ૧૨ ગુણ	૪
અગિહ તના પર્યાય વાચક નામ	૫
અનુમાન પ્રમાણથી દેવ અરિહંત	૮
ઉપમા, પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, નિર્લેપા	૧૦
૭ નય દ્વારા અરિહંત સ્વરૂપ	૧૧
૭ નયમા જ્ઞેન	૧૨
નિશ્ચય-વ્યવહારમા અગિહંત	૧૪
દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી અગિહંત	૧૬
સિદ્ધ ભગવાન દેવ તત્ત્વમા	૧૬
સિદ્ધ સ્વરૂપ અને આઠ ગુણ	૧૭
„ „ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ	૨૦
„ „ પટકારક ધ્યાન	૨૧
„ „ ૭ નયમા	૨૧
કેવળજ્ઞાન	૨૨
„ તથા દર્શનમા મતભેદ ચર્ચા	૨૪
શુદ્ધતત્ત્વ	૨૫
નિમ્નથ અને તેના પાંચ ભેદ	૨૬
„ નિર્લેપામા	૨૯
„ ૭ નયમા	૩૧
„ સામાન્ય, વિશેષ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ	૩૨
„ આગમ પ્રમાણ	૩૪
આચાર્યના ગુણો	૩૫
„ ની સંપદા	૩૬
ઉપાખ્યાય અને માધુના ગુણ	૩૭
નિમ્નથના આદીના ૮ પ્રમાણ	૩૭
ધર્મ કલ્યાણનો અર્થ	૪૦

વિષય

પૃષ્ઠ

ધર્મ તત્ત્વનો નિર્ણય	૪૧
કેવળીના ધર્મની ઉત્તમતા	૪૨
જીવની ત્રણ દશા	૪૩
વ્યવહાર ધર્મના ભેદ	૪૪
અહિંસાનુ વિવેચન	૪૫
ધર્મના ૪-૫-૧૦-૫૭-૭૦ ભેદ	૪૬
સાંકળના જોડાણ માફક ગુણો	૪૭
અણગાર ધર્મ, પાંચ મહાવ્રત	૪૮
દ્રવ્ય, ભાવ અને નિશ્ચય પૂર્વક	
આઠ પ્રવચન માતા	૫૦
મહાવ્રતોની ભાવના	૫૩
આગાર (શ્રાવક) ધર્મના ભેદ	૫૪
વ્યવહાર, ભાવ અને નિશ્ચય પૂર્વક	
નવ તત્ત્વ, જીવતત્ત્વ,	૫૭
જીવની વ્યાખ્યા, ૧૦ પ્રાણ	
જીવના ભાવ પ્રાણ	૫૮
૧૪ ગુણ મ્યાન	૫૯
જીવના ૪ પ્રમાણ	૬૭
„ પર્યાય	૬૮
જીવ દ્રવ્યની ઉત્પાદ, વ્યય, પ્રીત્ય મિથિતિ	૭૦
કર્તા ભોક્તા	૭૧
જીવનુ સ્વરૂપ ૭ નયમા	૭૪
„ „ ૪ નિર્લેપામા	૭૬
જીવના પાંચ ભાવ	૭૭
જીવનો આદ્વાદ	૭૯
વર્તમાન પ્રશ્નોનું નિગદ્યજી	૮૨
અજ્ઞાતત્ત્વ	૮૬
પુદ્ગળ, પરમાણુ, ચર્ક-આદિ-અપર્ણા	૮૯
૧૪ ગદ્યલોક	૯૧
પુદ્ગળ, પશ્ચિમનના ભેદો	૯૨
મુખ્ય તત્ત્વ	૯૨
„ „ નાનંથ નિર્લેપા	૯૫
પાંચ તત્ત્વ	૯૭

વિષય	ક્રમ	વિષય	ક્રમ
આશ્રિત તત્વ	૬૮	મેળા આથી સ્વતંત્રતા	૧૭૨
સપર ૧૦ પાંચ કદિય સપર	૧૦	સમક્ષિતા ૧૭ બેઠા, ૪ મહા	૧૭૩
મન વિનય	૧૨	" " ૩ સિંગ	૧૭૪
૨૨ પસિય ૧૨ આવનાં	૧૪	૧૦ વિનય, ૩ સુદી, ૪ કુપ્તમાન	૧૭૫
સામાયિક ચરિત	૧૫	પાંચ કુપ્ત, સમક્ષિ ૨૫ કદિ	૧૭૬
નય, નિયેષ, પ્રમાણ વગેરે	૧૭	સવેગાદિ કુપ્ત	૧૮૩
આક્રિતા ૪ આર્થિક	૧૬	૮ પ્રમાણના	૧૮૫
સપર તપના નય, નિયેષ	૧૧	૫ કુપ્ત	૧૮૬
" " પ્રમાણ વગેરે અનેક કદિ	૧૧૨	૭ મના, ૭ અભિષેક, ૭ આવના	૧૮૭
નિર્જન તત્વ	૧૧૭	૭ સવાન	૧૮૮
૭ આક્રિત (દબ, ક્રોન કાળ, કાવ, કુપ્તી)	૧૧૮	જોમ સગાએ કર્મ નિર્મિત કાપી સમક્ષિ	૧૬૧
૭ અસત્તર તત્વ	૧૨	આટ્ટ ક્રોન રસિ આશ્રિત વધુ	
૧ પ્રાપ્તિ	૧૨૧	અનતાનુ બધી કાવનાં સિપદમ	૧૬૩
વિનય, સેવાવચ્ચ, સમગ્ર વધાન	૧૨૧	નિષ્પાત્વનો સિપદમ	૧૬૪
ધર્મના ૪ ભેદ	૧૨૩	નિષ્પાત્વના બેઠા	૧૬૬
ધર્મ વધાનના પચ્ચીસ	૧૨૪	બૌદ્ધાદિ ધર્મ	૨૦
" " ભેદ	૧૨૫	૭૬૩ પામલી મત	૨૪
" " કુપ્ત, આશ્રિત	૧૨૭	સમક્ષિતા ૫ ભેદ	૨૫
ધર્મ કાવના ૪ પ્રકાર, અનુચિત	૧૨૮	" ૧ ભેદ	૨૬
શુદ્ધ વધાન	૧૨૬	૧૦૫૬ સમક્ષિતા ૧૦ ભેદ	૨૬
વ્યુત્કર્ષ	૧૨૭	સમક્ષિતા ૮ આવાન	૨૧
નિર્જનની નય, નિયેષ, પ્રમાણ વગેરે	૧૨૭	૭ નયનાં સમક્ષિ	૨૧૧
તપના ૧૨ ક્રોનનાં આશ્રિત	૧૨૭	૪ નિયેષામાં "	૨૧૪
નય તત્વ	૧૨૮	૪ પ્રમાણની "	૨૧૫
નય તત્વ આથી પ્રમાણ	૧૨૮	અન્યદ્વાર, નિયેષ સમક્ષિ	૨૧૮
મેળા તત્વ	૧૪૬	કાવ સમક્ષિ	૨૨
સિદ્ધિ સુખ	૧૪૧	સામાન્ય, વિનય, ક્રોન, ક્રોન, મગલાવ	૨૨
મેળના ૪ પ્રમાણ	૧૪૨	સમક્ષિ સપર ન્યાયવાદ	૨૨૨
કુપ્ત ક્રોન	૧૪૫	" આથી કિપાદ, નય કુપ્ત	૨૨૪
" " નો કમ	૧૫૧	સમક્ષિતા પાંચ બેઠાની સમમાન્ય	૨૨૪
સમક્ષિ મોક્ષનીય કમ અન	૧૬૨	બીજા અંગે સાથે સમક્ષિ ભેદ આશ્રિ	૨૨૫
કસનાં કાવના	૧૬૨	સમક્ષિ સપર અનુચિત કાવના ૪ કુપ્ત	૨૨૭
મેળ સમક્ષિ ૪ નિયેષ	૧૬૬	અને ભેદ પ્રમાણ	
" સ્વતંત્ર	૧૭	નિષ્પાત્વ અને અનતાનુ બધી પ્રમાણ	૨૨૫
૭ નયનાં મેળ તત્વ	૧૭૧	ધર્મની કિપાદિ	૨૨૭
		ધર્મ કિપ નિયેષ	૨૨૮

વિષય	પૃષ્ઠ
ભારતમાં જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ	૨૩૯
તાપસ મતની ઉત્પત્તિ વેદ ધર્મની ઉત્પત્તિ	૨૪૦
બ્રાહ્મણ, વેદ અને યજ્ઞની ઉત્પત્તિ	૨૪૧
સાખ્યમતની ઉત્પત્તિ	૨૪૨
જૈશ્રવ ધર્મની ઉત્પત્તિ	૨૪૩
શિવલિંગની પુજાની ઉત્પત્તિ	૨૪૩

વિષય	પૃષ્ઠ
ક્રિયાના ૭૩ મુદ્દા ઉપર આત્મભાવ	૨૪૫
સમક્રિયાનો સાક્ષાત્કાર	૨૫૭
સુખની શોધમા	૨૫૯
શુદ્ધ ઉપયોગ	૨૬૧
અનુભવ જ્ઞાન કેળવવાની રીત	૨૬૫

અધ્યાત્મજ્ઞાન

વિષય	પૃષ્ઠ
અધ્યાત્મજ્ઞાન	૨૬૯
જ્ઞાન અને ક્રિયાનું સહચારિત્વ	૨૬૯
અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો અર્થ	૨૭૨
„ „ ના અધિકારી	૨૭૩
„ „ , „ વિષય	૨૭૪
ધ્યાનના અંગો	૨૭૫
અધ્યાત્મ જ્ઞાન યોગ જીવનું સ્વરૂપ	૨૭૬
૭ નય, ૪ નિક્ષેપ, આઠવાદ, ૪ પ્રમાણ	
આત્મામાથી ગુણો શોધવાની રીત	૨૭૯
ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનનું એકત્વ	૨૮૧
૧૬ ભાવનામા અધ્યાત્મ જ્ઞાન	૨૮૧
આત્માના ગુણોનું ધ્યાન	૨૮૬
જીવનું કથયિત્ સ્વરૂપ	૨૯૩
પાંચ આચાર અતર્ગત અધ્યાત્મજ્ઞાન	૨૯૫
આત્મ મંથનના કિરણો	૩૦૦
અગ્નિત્વ	૩૦૦
અસંવેદનજ્ઞાન, સમાધિ, લય સમાધિ	૩૦૧
ઔદાસિન્ય વૃત્તિ, સમગ્મી ભાવ	
ઉન્મત્તની ભાવ	૩૦૨
મનગ્રિત દર્ષિવજ્ય અમનરક્તા પ્રસન્ન-ચિત, શુદ્ધ ઉપયોગ પગિણામ	૩૦૩
શુદ્ધક્રિયા, નિશ્ચયજ્ઞાન-દર્શન-આગ્રિ ભાકિત-મોક્ષમાર્ગ-પ્રતિક્રમણ	૩૦૪

વિષય	પૃષ્ઠ
ભાવ નિર્જરા, શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ	૩૦૫
એક દેશ શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ, આત્મ-ભાવ, તત્ત્વ રસ આસ્વાદન, સત્ત્વિદાનદ, દર્શન સુખ આત્મ પ્રદેશીમા વિશ્રાંતિ	
પોતામા સમાધુ, અરૂપી એકત્વ, નાયક ૩૦૬	
ભાવ, શુદ્ધ સ્વરૂપનો લાભ ચેતન્ય અભાવ પ્રાપ્તિ, સ્વરૂપસ્થિતતા વિરક્તભાવ	
ભેદ જ્ઞાન, સુખનો અનુભવ સહજ આનંદ-૩૦૭	
મય થેન, આત્મરૂપી	
સમતા, સુખરૂપ ચેતના, લીનતા, ગુણોની એકતા, ગુણોનું દર્શન ક્ષયોપશમ જ્ઞાન	૩૦૮
અજ પા જ્ઞપ, અનુભવ જ્ઞાન અભિનવ ૩૦૯	
જ્ઞાન, ભાવ પ્રાણ	
સમક્રિયા પ્રાપ્તિ, આત્મશુદ્ધિ, સુખદુઃખમા	૩૧૦
સમભાવ, ઇષ્ટ અનિષ્ટપણાની ભુક્તિનો અભાવ, આત્મ ધ્યાન, અસમોહ ભાવ-સામાયિજ-કાર્યોત્સર્ગ-પ્રાયાજ્ઞાન પટકારક ધ્યાન, કેવળ જ્ઞાનની ભાવના	
છ કારક આત્મા, એકત્વ અન્યત્વ	૩૧૧
વીતરાગ સમક્રિયા, નિશ્ચય પત્ર	૩૧૨
જ્ઞાન-દર્શન-આગ્રિ-વીર્ય-આત્મા સમતા-પ્રાપ્તિના ઉપાય	૩૧૩
અમતા મસ શુ છે?	૩૧૫
સમતાના અંગ, સમતામા ત્રણ રીતે ઉપયોગ	૩૧૬

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
ચિત્ત એકાગ્રતાની ખ્યાલિ	૩૧૬	કપાલ યોગી કપાલે ખ્યાલે	૩૫૦
અનુભવ શાન	૩૧૭	એવે શાનક સમર્થ	૩૫૧
કાપલ સમર્થિત પામવા માટે અનુભવ શાન	૩૧૮	મધેના પ્રકાર	૩૫૨
સિદ્ધ સ્વરૂપ	૩૧૯	એવે મધેનું અપૂર્ણ શાન	૩૫૩
કુલેનું એકત્ર કરવાની રીત	૩૨૦	એવે મધેની કોષ્ટતા	૩૫૪
કુલ્ય પચાસિના એકત્રવનો અભ્યાસ	૩૨૧	અભ્યાસ શાન આશુ	૩૫૫
અભ્યાસશાન યોગ્ય દ્વારોપોક્તી	૩૨૩	અપૂર્ણ કરણ	૩૫૬
કુલક નોધ		પરિશ્વામ અને ઉપયોગ	૩૫૭
ખ્યાન ધર્યાન રચાન ભાવ નમસ્કાર	૩૨૬	તીપ્તુતોના પાકનું ભાવ સ્વરૂપ	૩૫૮
શબ્દેષ મદ કરવાની રીત	૩૨૭	પરિશ્વામ, અખ્યસામ, વિચાર, કેસવા,	૩૫૯
ખ્યાનમાં પાસણ વચ્ચેનું સદ્ગુણત્વ	૩૨૮	દેવ ઉપાસનું કોષ્ટક	૩૬૦
ભવ નિવારણ	૩૨૯	શાંત સ્થિતિ પ્રાપ્તિ	૩૬૧
સમતા માટે અભ્યાસિક બોધ	૩૩૦	આત્મ દર્શન	૩૬૨
આત્મભાવના મતિની પરિક્ષા	૩૩૧	ભાવ ચારિત્ર	૩૬૩
કુલેની તાત્પર્ય	૩૩૨	કેવળ શાન ઉપર ૨૫ દ્રષ્ટિ	૩૬૪
કુલેનું એક અભેદ સ્વરૂપ	૩૩૩	સમુચ્ચય શાન ઉપર ૨૫ દ્રષ્ટિ	૩૬૫
શાનચર્ચિત્ર વૈરાગ્ય, મધવના કુ બો	૩૩૪	પાર્થ ઉપર ૨૫ દ્રષ્ટિ	૩૬૬
સમતાસમતા સ્થિતિ સ્થિતિ આત્મિક	૩૩૫	ઈદિવાર્તા આત્મિક મુખ ઉપર ૨૫ દ્રષ્ટિ	૩૬૭
મુખ ભોગ્ય		બવદ્વાર અને નિમ્ન શાન અને કિંવા	૩૬૮
કપાલ વિભવ	૩૩૬	શાન અને કિંવામાં સામાન્ય સપર્શ	૩૬૯
વૈરાગ્ય ઉપન કરવાની આવના	૩૩૭	શબ્દ અમુક નવદ્વાર ઉપર નયો	૩૭૦
પચ્ચખાલ સદ્ગુણી, શાનના કુ પ્રકાર	૩૩૮	સત્યનું ૨૫ દ્રષ્ટિ થી અનુભવ	૩૭૧
૮ કિંવામાં અદ્ભુતભાવ	૩૩૯	સત્યનો સ્વાદ વાદ	૩૭૨

શુદ્ધિ-પત્રક

પા. નાં પંક્તિ અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પા. ના પંક્તિ અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧ ૯ અસક્ષી	અસક્ષી	૨૧ ૨૧ ઉત્પાદન	ઉત્પાદ
૨ ૧૧ પરમથ્ય	પરમથ્ય	૨૧ ૨૬ પારિણામિક	પરિણતિ
૨ ૨૪ ભાંગ	ભાંગા	૨૨ ૪ ગુણોના	ગુણોમા
૩ ૧૮ તેમાં	x	૨૩ ૧૯ ઉપયોગ	ઉપયોગ
૪ ૧ પ્રતિહાથી	પ્રતિહાર્થ	૨૪ ૩ આલે	આલે
૪ ૧૦ ધર્મની	ધર્મની	૨૬ ૨ શ્રીધર્મે	નેધર્મે
૬ ૧૧ લોકોમા	લોકમાં	૩૦ ૨૮ સમ્યગ્	સમ્યગ્
૬ ૧૭ થયેલા	થયેલા	૩૪ ૧૯ પ્રિગ્રહ	પરિગ્રહ
૬ ૧૯ દર્શન ઉપયોગે	કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન ઉપ- યોગે	૩૬ ૨૫ મધુરતા	મધુરતા
૭ ૧૩ નીકથી	ખીકથી	૩૭ ૨૦ સમ્યગ્	સમ્યગ્
૯ ૧૫ મુક્તિને	મુક્તિનો	૩૮ ૨૫ ખળખળાટ	ખળખળાટ
૯ ૧૫ તાશ	નાશ	૪૨ ૨૦ ઉત્પન્ન	ઉત્પન્ન
૧૦ ૧૧ વિચારતા	વિચરતા	૪૩ ૯ ગરમ	પરમ
૧૨ ૬ ઉપકેશ	ઉપદેશ	૪૬ ૧૫ ક્રાધને	ક્રોધને
૧૨ ૨૫ નયમાં	નયમા	૪૮ ૧૧ તાન	જ્ઞાન
૧૩ ૧૧ સહિત	x	૪૮ ૨૪ સદાઉપયોગવર્ત	સદાઉપયોગવત
૧૩ ૧૧ સમકીર્તી	સમકીર્તી	૫૦ ૪ નિંસગ	નિ સ ગ
૧૩ ૨૪ બનાવવાનાં	બતાવવાના	૫૫ ૨૨ નિશ્ચયથી	નિશ્ચયથી
૧૪ ૧૧ તેમાંના	તેમાંના	૫૬ ૨૪ વિશુદ્ધિ	વિશુદ્ધી
૧૪ ૨૦ ચક્રમા	ચક્રમા	૫૭ ૮ શ્વાસ્થવાસ	શ્વાસોઅશ્વાસ
૧૪ ૩૦ ક્રિયા	ક્રિયા	૫૭ ૯ પ્રાણોન્દ્રિય	પ્રાણોન્દ્રિય
૧૪ ૩૦ છત્રચ્ચ	છત્રચ્ચ	૫૮ ૧૮ અજ્ઞાન	અજ્ઞાન
૧૫ ૨૦ આકાશમાં	આકાશમાં	૫૯ ૧૯ પુણસ્થાને	ગુણસ્થાને
૧૫ ૨૩ રૂપે	રૂપે	૬૦ ૨૦ સમકિત	સમકિતી
૧૫ ૨૪ સર્વથા	સર્વથા	૬૧ ૧૯ દુસ્ત્રમ	દુસ્ત્રમ
૧૫ ૨૭ રૂપે	રૂપે	૬૧ ૨૨ શબ્દનો	શબ્દનો
૧૬ ૧૬ ભાવથી	ભાવથી	૬૨ ૭ સમકિત	સમકિતી
૧૭ ૧૨ રમ્તે	રમ્તે	૬૨ ૯ ઓળખતા	ઓળખાતા
૨૦ ૧૪ હાથ	હાથ	૬૨ ૧૦ સમકિત	સમકિતી
		૬૨ ૧૦ સત્યગ	સમ્યગ્
		૬૨ ૨૬ સમકિત	સમકિતી

પા. નં.	પ્રકૃતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૩	૧૨	મચ્છ	મચ્છ
૧૩	૧૬	આમલ	આમલ
૧૫	૨૨	સવુઙ	સવુઙ
૧૬	૧૭	ત	તે
૧૬	૧૩	જવન	જવના
૭૨	૭	આમલધીન	આમલધીન
૭૨	૮	પોતાના	પોતાની
૭૨	૨૧	આકર્ષી	આકર્ષી
૭૫	૩	પૂર્વે	પૂર્વે
૭૫	૭	શુદ્ધ	અશુદ્ધ
૭૬	૧૫	જીવ	જીવ
૭૬	૧૮	જ	જ
૭૬	૨૭	જિવિતિ	જિવિતિ
૮	૧	જીવ	જીવ
૮	૫	કબોલુ	કબોલુ
૮	૫	સ્વાસ્થ્યના દરેક કારણો	જીવને મરણે જીવ સમજવું
૮૧	૨૫	આજીવ	આજીવ
૮૩	૭	સ્વાત, અસ્તિત્વે	સ્વાત, અસ્તિ
૮૫	૮	પાણ પુનઃ	પાણ પુનઃ
૮૫	૧૬	મોજ	મોજ
૮૫	૨૧	મન-ચક્ષુ	મન-ચક્ષુ
૮૮	૨૬	મોક્ષ	મોક્ષ
૮૮	૨૮	મોક્ષ	મોક્ષ
૮૯	૨૬	મોક્ષ	મોક્ષ
૯૬	૧૫	મન-જન	મન-જન
૯૬	૧૪	પુનર્જન્મ	પુનર્જન્મ
૧	૬	નિમિત્ત	નિમિત્ત
૧	૧૬	કર્મ	કર્મ
૧૧	૧૮	કર્મ-જન	કર્મ-જન
૧૧	૨૩	મદ્ય	મદ્ય
૧૧	૨૪	મદ્ય	મદ્ય
૧૨	૧	(મોક્ષ)	પોયો

પા. નં.	પ્રકૃતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૫	૨૦	ધર્મ-અર્થ	ધર્મ-અર્થ
૧૬	૧૨	કર્મ-મા	કર્મ-મા
૧૮	૨૨	આત્મ	આત્મ
૧૯	૬	નાસ	નાસ
૧૧૧	૧૭	અવલોકન	અવલોકન
૧૧૧	૩૧	રમણના	રમણના
૧૧૧	૩૨	આવે	આવે
૧૧૨	૭	સવસ્તવના	સવસ્તવના
૧૧૨	૮	ચાર-પ્રકાર	ચાર-પ્રકાર
૧૧૨	૧૨	સ્થાનથી	સ્થાનથી
૧૧૩	૨૭	જાન	જાન
૧૧૩	૨૫	આપો	આપો
૧૧૩	૧૭	તે	અને
૧૧૩	૨૪	રક્ત	રક્ત
૧૧૪	૨૬	(બીજા તર)	આત્મ-વિચાર
૧૧૪	૨૬	બીજા	બીજા
૧૧૫	૨૩	નથી	નથી
૧૧૬	૨૬	સવર	સવરનો
૧૧૭	૧૧	સકામ નિર્ગત	(૨) સકામ નિર્ગત
૧૧૭	૧૬	તે	તે
૧૧૮	૫	જોઈથી	જોઈથી
૧૧૮	૭	જીવ-રક્ત	જીવ-રક્ત
૧૧૮	૧૬	અવલોકન	અવલોકન
૧૧૮	૧૭	અવલોકન	અવલોકન
૧૨૨	૧૪	આપવામાં	આપવામાં
૧૨૨	૧૮	વિવેકથી	વિવેકથી
૧૨૨	૨૬	જા	જાન
૧૨૩	૨૨	પોતાના	પોતાના
૧૨૭	૩૧	અનિરમણ	અનિરમણ
૧૨૮	૬	મોતામાં	મોતામાં
૧૬	૨	કિષ્કિન્ધા	x
૧૩૪	૧૩	જી	નથી
૧૩૬	૧	અસ્તિત્વ	અસ્તિત્વ

પા ના	પકતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૩૬	૧૮	સમજની	નથી
૧૩૮	૧૯	ઉમર	X
૧૪૦	૫	અતરાય	અતરાય
૧૪૦	૨૯	છે	X
૧૪૧	૨૨	પહેલી	પહેલી
૧૪૨	૧૫	છવતે	છવતે તથા
૧૪૩	૭	પ્રયલા	પ્રયલા પ્રયલા
૧૪૪	૧૪	નરગ	નરક
૧૪૪	૧૮	ગુણગુણને	ગુણગુણને
૧૪૪	૨૫	ગુણગુણને	ગુણગુણને
૧૪૬	૧૧	આહાર	આહારક
૧૪૮	૨૭	ઉપધામ	ઉપધાત
૧૫૨	૨	આત્મિક	આત્મિક
૧૫૨	૨૭	આત્મિક	આત્મિક
૧૫૨	૨૮	આલોક	અલોક
૧૫૬	૨૪	છવતે	છવતેની
૧૫૮	૧	એકદ	એકદમ
૧૫૮	૧૫	અધ્યવસાયગ્રાન્થ	અધ્યવસાયગ્રાન્થ
૧૫૯	૧૧	અત કરણ	અતરકરણ
૧૫૯	૧૭	સહજમા ચિત્ત	સહજ ચિત્ત
૧૫૯	૧૯	ગભાવસ્થાના	ગભાવસ્થાના
૧૬૪	૬	બહુશ્રી	બહુશ્રી
૧૬૪	૧૨	ધર્મ	ધર્મીયા
૧૬૪	૨૧	પૃથ્વી	પૃથ્વી
૧૬૮	૨૪	ની	નય
૧૬૮	૨૬	દ્વિચરણ	દ્વિચરમ
૧૭૧	૧૦	છદ્મચરણ	છદ્મચરણ
૧૭૩	૯	ચાન	ચાય
૧૭૬	૧૯	સૂત્રમા	સૂત્રમા
૧૭૭	૧૧	ગખે	ગખે
૧૮૦	૯	અટકાય	અટકાય
૧૮૦	૧૧	તે	તે
૧૮૧	૧૫	પરિગ્રહો	પરિગ્રહો

પા ના	પકતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૮૧	૧૬	પડત	પડત
૧૮૨	૨૧	તે	તે
૧૮૩	૧૩	વગેરે	X
૧૮૩	૧૪	અધ્યાત્મિક	X
૧૮૪	૨૬	આશુની	આશુની
૧૮૫	૩	સમ્યગ	સમ્યગ
૧૮૬	૯	સેવ	સેવા
૧૮૮	૨૮	કાષ	કાષ
૧૮૯	૧૩	આત્મ	આત્મા
૧૯૦	૧૯	વિસ્તાવાળુ	વિસ્તારવાળું
૧૯૧	૪	ગણ	ગણ
૧૯૩	૯	જણાય છે	જણાય છે
૧૯૩	૧૨	વાળે	વાળો
૧૯૪	૧૩	તિર્વ	તિર્વ
૧૯૫	૩૦	વળી	વળી
૧૯૯	૨૪	ઉપચરણ	ઉપચરણ
૨૦૧	૨૭	મનવાળા	મનવાળા
૨૦૨	૭	હિસામા	હિસામા
૨૦૩	૧૪	મે	તે
૨૦૬	૧	અનોદ્ય	અનુદ્ય
૨૦૭	૯	કરે	ત કરે
૨૦૭	૧૦	અનાદ્ય	અનુદ્ય
૨૦૭	૧૨	કળા	કળા
૨૦૮	૮	જેણ	X
૨૦૯	૧૨	કલ્પન	કલ્પન
૨૧૦	૧૯	સમકિર્ણી	સમકિર્ણી
૨૧૧	૭	ભકતોની સાથે	ભકતોની સાથે
૨૧૧	૧૭	આપતન	આપાપાદિ
૨૧૧	૧૭	નિદા	નિદા
૨૧૪	૨૪	દાર	દાર
૨૧૫	૧૬	ભા	ભાવ
૨૧૬	૧૩	નોક્ષ	નોક્ષ
૨૧૬	૨૪	સુત્ર	સુત્ર
૨૧૭	૧૭	અનુભવ	અનુભવ
૨૧૭	૧૮	બેરોપાગ	બેરોપાર

पं. नं.	पं. क्रति	अशुद्ध	शुद्ध
२१८	४	ग्यादीसु निस्तन	ग्यादीसी निधि
२१६	१	गाना	गाना
२२२	८	मिष्पातना	मिष्पातना
		डा-खेनी	डाखेनी
१२३	२१	मेसबाधी	मेसबाधी
२२४	१३	झापा	झापा
२२७	१७	अपराधन	अपराधन
२२७	२	विशेष	विशेष
२२७	२१	तपा	तपा
२२६	७	समक्ति	८
२२६	८	८	x
२२६	१६	१ ६ ७=६६	१ ६ ७=६६
२२६	२७	कुनति	कुनति
२३३	१	बहुवम	शुद्धतम
२३६	३	बेवोदेसीडा	बेवोदेसीडा
२३७	१४	तो फल	तो फल
२४१	२२	सिम्ह	सिम्ह
२४३	८	गलु	गेनु
२४३	२३	बाहुदेव जने	बाहुदेवने
२४४	२६	मजेनी	मजेनी
२४५	१२	छे तान	छे ते तान
२४६	८	आत्म	आत्मा
२४६	८	निसे	निसेप
२४६	१२	अभागी	अभागी
२४८	१५	सस्तीना	सस्तीना
२५१	६	स्वाधमा	स्वाधमा
२५२	१	झापा	झापा
२५३	७	गान	गाना
२५६	१	गाम्भिर्य	गाम्भिर्य
२५६	२	नेधि अवेष्टा	अवेष्टा
		मुष्पनायी	मुष्पनायी
२५७	१३	अनवसत सिद्ध	अनवसिमे सिद्धा
२५७	१	शु	शु

पं. नं.	पं. क्रति	अशुद्ध	शुद्ध
२५८	४	बात	बात
२५८	१	अभव	अभुभव
२५८	२७	पापवापु	पापवापु
२५६	२५	आत्माना	गान विपरोत
२६१	६	भमक्ति	समक्ति
२६१	६	अज्ञान	अज्ञान
२६१	१२	भाव	भाव
२६२	१	आत्मा अवेष्टा	आत्म अवेष्टा जने
			मुष्टे
२६३	७	बहुवम	बहुवम
२६५	२७	वर्तनमा मुक्ताधी	तेने तान बरवाधी
२६५	२८	समन्वये	समन्वये
२६६	७	मेहन	मेहन
२६७	२	शास्त्रमा	शास्त्रमा
२६७	५	आत्माने	आत्माने
२६८	१	आवा	x
२६६	१४	निद्रा	भद्र
२६६	२६	वाक्त्रा	वाक्त्रा
२७	१६	क्षेत्रोपसमिति	क्षेत्रोपसमिति
२७	२५	नो अवेष्टा	नु अवेष्टा
२७१	२	पाधी	भाधी
२७१	५	गम्भिर्य	गम्भिर्य
२७१	७	मन	मन
२७३	२	अत	अत
२७४	१५	रक्तना	रक्तना
२७७	१	सर्वथा	सर्वथा
२७७	२६	पवसिते	पवसिते
२७८	१६	विस्तार	विस्तार
२७८	२६	भाववरो	भाववरो
२७६	२४	गान	गान
२७६	२४	वर्तन	वर्तन
२८	६	आ	x
२८१	६	अधी	अधी

પા. ના	પંકતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૮૧	૨૬	મૈગી	મૈત્રી
૨૮૩	૮	ગુણુકિદ્રાણમા આવવાથી	ગુણુમાં ઉડા ઉતરવાથી
૨૮૩	૧૧	અથવા એક ગુણુમાંથી ખીજા ગુણુનો અનુભવ કરવા જતા	(ભુલથી આટલુ ડગલ છપાયુ છે)
૨૮૪	૪	તે	તો
૨૮૭	૧૪	જ્ઞાને	જ્ઞાન
૨૮૭	૨૫	મદ	મદ
૨૮૮	૨૦	આભખી	ઓળખી
૨૮૯	૧૪	દોષ	દોષ
૨૯૦	૨૫	આ	x
૨૯૦	૮	આત્મતા	આત્માના
૨૯૦	૧૯	પ્રાત પ્રક્ષિ	પ્રતિ પક્ષિ
૨૯૧	૪	આત્માને	આત્માતે
૨૯૧	૧૮	ચ્વનત્ર	ચ્વતત્ર
૨૯૪	૧૬	નયથા	નયથી
૨૯૬	૧૩	તે ગુણો મનમા બોલવાની જરૂર પડે ત્યારે	આ ભુલથી ડગલ છપાયુ છે
૨૯૬	૧૫	આશ્વવથી	આશ્રવથી
૨૯૬	૭	સ્વપને	સ્વરૂપને
૨૯૬	૨૦	સિદ્ધિ	સિદ્ધિ
૨૯૬	૨૨	ક્રવળાદર્શન	ક્રવળદર્શન
૨૯૭	૧	આત્મ	આત્મા
૨૯૮	૨૧	આત્મા	આત્મા
૩૦૦	૩	દાર	દારા
૩૦૦	૧૨	અભ્યા	અભ્યાસ
૩૦૨	૧૯	ચ્છીન	ચ્છીન
૩૦	૧	મને	મન
૩૦૩	૩	વિષયમા	વિષયમાં
૩૦૩	૨૯	આત્મા	આત્મા
૩૦૩	૩૦	બધાપ	બધાપ

પા ના	પંકતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૦૪	૧૧	અનર્થભુથી	અતર્થભુથી
૩૦૪	૧૩	છ	છે
૩૦૯	૮	ધગ્ણ	ધારણા
૩૦૯	૧૮	ચતનના	ચેતનના
૩૧૧	૧૨	ઉપજે	ઉપજે
૩૧૨	૧૬	આદમા	આન દર્માં
૩૧૨	૧૯	દર્શનાત્મા	દર્શનાત્મા
૩૧૪	૩	પર્પાઠ	પર્પાય
૩૧૪	૫	શુદ્ધી તરફ	શુદ્ધિ તરફ
		અપેક્ષાએ અશથી ગમનને અપેક્ષાથી	શુદ્ધિ સમજવી અશથી શુદ્ધિ સમજવી
૩૧૫	૧૯	દ્વ	દ્વી
૩૧૬	૧૩	રીત	રીતે
૩૧૬	૨૫	શકશે	શકશે
૩૧૭	૧૧	ધર્મ	ધૈર્મ્ય
૩૧૭	૨૧	પ્રગટ	પ્રગટ
૩૧૭	૨૯	વીન	લીન
૩૧૭	૨૯	ભાવના	ભાવમા
૩૧૮	૧૧	ઓગવવા	ઓગવવા
૩૧૯	૭	સર્વદોહિત	સર્વદોહિત
૩૧૯	૧૨	નિદ્રાતીત	નિદ્રાતીત
૩૧૯	૨૦	અગર્શ	અપર્શ
૩૧૯	૨૪	અભ્યુતા	અભ્યુતા
૩૧૯	૨૫	ચિથ	ચિથ
૩૧૯	૨૬	નિરપૂહ	નિરપૂહ
૩૧૯	૨૬	નિરાકુલ	નિરાકુલ
૩૧૯	૩૦	ચ્વરવરૂપ	ચ્વચ્વરૂપ
૩૧૯	૩૧	આત્મચ્વરૂપ	આત્મચ્વરૂપ
૩૧૯	૩૧	આત્મચ્વરૂપથી	આત્મચ્વરૂપમાં
૩૨૦	૬	વત	વંત
૩૨૦	૯	નિર્વિકલ્પ	નિર્વિકલ્પ
૩૨૦	૧૦	અમેદ સ્વરૂપ	અમેદસ્વરૂપ

પા. નં.	પદ્ધતિ	અનુક્ર	શુદ્ધ
૩૨	૧	ચિદ્ધ પત	ચિદ્ધ પત
૩૨૧	૧૮	અણેતુ એકત્વ	અણેતુ એકત્વ
૩૨૧	૨૦	સર્વ	સર્વ
૩૨૧	૨૫	બેવતુ	બેવતુ
૩૨૧	૨૫	બેવ	બેવ
૩૨૨	૫	આ	×
૩૨૨	૨૩	આત્મ	આત્મા
૩૨૩	૮	ગાત	ગાતા
૩૨૪	૧૧	પર્થિયા	પર્થિયા
૩૨૪	૨૩	પર્થિયા	પર્થિયા
૩૨૬	૭	સુખદુઃખી	સુખદુઃખી
૩૨૮	૬	રતિ	×
૩૨૮	૨૪	બેવર્થા	બેવર્થ
૩૨૬	૬	લોકાસોક	લોકાસોક
૩૨૯	૧૮	શુદ્ધિ	શુદ્ધ
૩૨૯	૨૪	દર્શા	દર્શા
૩૩૦	૧૨	સુખમજ્જ	સુખમજ્જ
૩૩૧	૧	કિયાથી	કિયાથી
૩૩૧	૧૧	અખમ	અખમ
૩૩૧	૧	એનુભવ	એનુભવ
૩૩૨	૧૮	આત્માના	આત્માના
૩૩૪	૧૭	સ્વરૂપે	સ્વરૂપે
૩૩૫	૧૧	જનના	જનના
૩૩૫	૨૭	પ્રેમીઆ	પ્રેમીઆ
૩૪૬	૧૬	દર્શ	દર્શ
૩૩૬	૨૪	નિર્વિકલ્પ	નિર્વિકલ્પ
૩૩૮	૨૪	આત્મધ્યાનથી	આત્મધ્યાનથી
૩૩૯	૧૩	સ્વરૂપ	સ્વરૂપ
૩૩૯	૧૭	તને	તને

પા. નં.	પદ્ધતિ	અનુક્ર	શુદ્ધ
૩૩૯	૨૧	નાન	નાન
૩૪	૧૮	દ્વાપક	દ્વાપક
૩૪૨	૧૬	સમર્થતા	સમર્થતા
૩૪૩	૬	કલ્પ	કલ્પ
૩૪૩	૨૧	તે	અને
૩૪૪	૧૮	કાટી	કાટી
૩૪૫	૧૩	આવધન	આવધન
૩૪૫	૨	કાવિ	કાવિ
૩૪૫	૨૬	મણ	પણ
૩૪૬	૨૪	જા	જા
૩૪૭	૨૭	ને	તે
૩૪૮	૧૪	કાવમ	કાવમ
૩૪૮	૨	કિયાથી	કિયાથી
૩૪૮	૨૧	રમણી	રમણી
૩૪૯	૨૩	પુણ	પણ
૩૪૯	૨૮	પરિણિ	પરિણિ
૩૫	૨૮	જીવોત્તર	જીવોત્તર
૩૫૧	૭૫	પ્રતિબિંબ	પ્રતિબિંબ
૩૫૩	૨	પરમજ્ઞ	પરમજ્ઞ
૩૫૩	૫	પરિણિ	પરિણિ
૩૫૩	૮	ગુણ	ગુણ
૩૫૩	૧૪	જા	જા
૩૫૪	૨૫	જોતના	જોતના
૩૫૫	૧	કાલ્પ	કાલ્પ
૩૫૫	૨૩	પર્થિયા	પર્થિયા
૩૫૬	૩૧	પરિણિ	પરિણિ
૩૫૭	૧	પ્રિયા	પ્રિયા
૩૫૭	૬	કાવિ	કાવિ

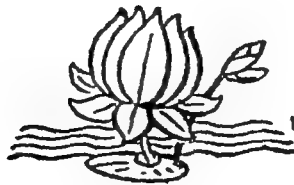
પાનુ ૩૨૧ પદ્ધતિ ૨૭ ૨૪ આ પ્રમાણે છે—

૭ મુકામિતુ એકત્વ તે એક એવું પર્થિયા જે પદ્ધતિ, જનુ તે પર્થિયા મુકનો કહેવાય. એક એક મુકર્મા જનત જનત મુકામિ ૭ તે દરેક સમયે અગ્રા જનુ મુકર્મા પદ્ધતિ વાનિત્વિ પામે છે.

પા ના	પ કિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૫૭	૧૦	સપમમા	સયમમા
૩૫૭	૨૨	અનર્પિ	અનર્પિત
૩૫૯	૨	આભ્યંતર	અભ્યંતર
૩૬૩	૨૫	તે	તે
૩૬૪	૧૨	મેટવુ	મેટવુ
૩૬૪	૨૧	આત્મ	આત્મ
૩૬૭	૧૯	બધાનય	બધીનયો
૩૬૮	૧૦	કેવળજ્ઞાન	કેવળજ્ઞાન (૧)
૩૬૮	૩૩	માન	માત
૩૬૯	૨૪	મિથ્યા	મિથ્યા
૩૭૦	૧૮	નયમા	નયમા
૩૭૦	૨૭	ક્ષયોપશમનો	ક્ષયોપશમનો
૩૭૧	૫	શ્રુતજ્ઞાન	શ્રુતજ્ઞાન
૩૭૧	૬	રૂપી પ્રાણુ છે	તે પ્રાણુ છે
૩૮૧	૯	શ્રુતજ્ઞાન	શ્રુતજ્ઞાન
૩૭૧	૩૦	શ્રુતજ્ઞાની	શ્રુતજ્ઞાની
૩૭૪	૫	પડિમ	પડિત
૩૭૪	૧૧	છે પછી આવી	અપેક્ષા વાળુ
૩૭૫	૨૫	અહિં	અહિં
૩૭૬	૨૪	દ્રવ્ય	દ્રવ્ય
૩૭૮	૫	ચારિત્ર	ચારિત્રથી
૩૭૮	૬	ભવ	ભાવ
૩૭૮	૧૨	અનદ	અનત

પા ના.	પ કિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૭૯	૨૨	ગુણામા	ગુણોમા
૩૭૯	૨૯	પટે	પડે
૩૮૦	૨૪	ઉતારવાની	ઉતારવાની
૩૮૩	૪	અમુહર્ત	અત મુહર્ત
૩૮૪	૧૬	ક્ષપક પછી ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦	૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦
૩૮૪	૨૬	નત્વમા	તત્વમા
૩૮૫	૧૧	શ્રુત	શ્રુત
૩૮૬	૧	ધર્ષણ	સધર્ષણ
૩૮૭	૬	તેને	તેણે
૩૮૮	૧૦	ઝહી	કરી
૩૮૮	૨૯	એકવ	એકત્વ
૩૮૮	૩૧	જ્ઞાનને	જ્ઞાન
૩૮૯	૬	શુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૯૦	૩૦	શરૂઆત	શરૂઆત
૩૯૧	૧૦	આત્મા	આત્મા
૩૯૨	૩૧	બવહાર	બવહાર
૩૯૩	૩	નિશ્ચયની	નિશ્ચયથી
૩૯૩	૯	બોલુ	બોલવુ
૩૯૩	૧૧	નાહ	નહિ
૩૯૩	૧૮	ચોક્ષમાર્ગ	ચોક્ષમાર્ગ
૩૯૪	૧૦	પક્ષમા	પક્ષમા

મહાનુભાવો,

નીચેના ખર્ચ કરાવી કરતાંથી ઉપયોગી ઉપકરણો અને ધાર્મિક પુસ્તકો ૫૪૨ કિલોગ્રામ કરતાં અર્ધા કિલોગ્રામ આપવામાં આવે છે તે નીચેના જરૂર હોય તેમણે નીચે આપેલ સ્થળેથી મેળવી લેવા જરૂર પોસ્ટથી મંગાવી લેવા.

વિષય	૫૪૨ કિલો	અર્ધ કિલો
શ્રી જૈન તત્ત્વશાસ્ત્ર	૧- -	૩-૦-
શ્રી જૈન જ્ઞાનસાગર	૩-૦-૦	૧-૮-૦
અમ્બજી ભૂતન અને અમ્બજીના જ્ઞાન જ્ઞાને		
સુખની કુચી (મિલ્કતી કુચી)	૪- -	૨-૦-૦
બુદ્ધ ચોક્કસ સમજ		૭૫૫ છે.
શ્રી ખર્ચાવાન અને સમજાવ માળા	૨-૦-	૧-૦-૦
શ્રી સિદ્ધિના સોપાન	૧-૦-	૦-૮-
શ્રી નવતત્ત્વ અને જીવ વિચાર	-૮-	૦-૪-૦
શ્રી પ્રતિકભજ સૂત્ર	૦-૧-	૦-૩-૦
શ્રી સામાયિક સૂત્ર	૦-૨-૦	-૧-
કલ્યાણ (પાપસુ)	૧ ૧૨-૦	૦-૧૪
માળા (નવકાસવાળી) સુખાળી	૧-૦-	૦-૮-૦
અન્ય		અન્ય

(પોસ્ટથી ખર્ચે વસતી થશે)

સ્થળ
શિવાન પરાકેરી નં ૧
રાજકોટ

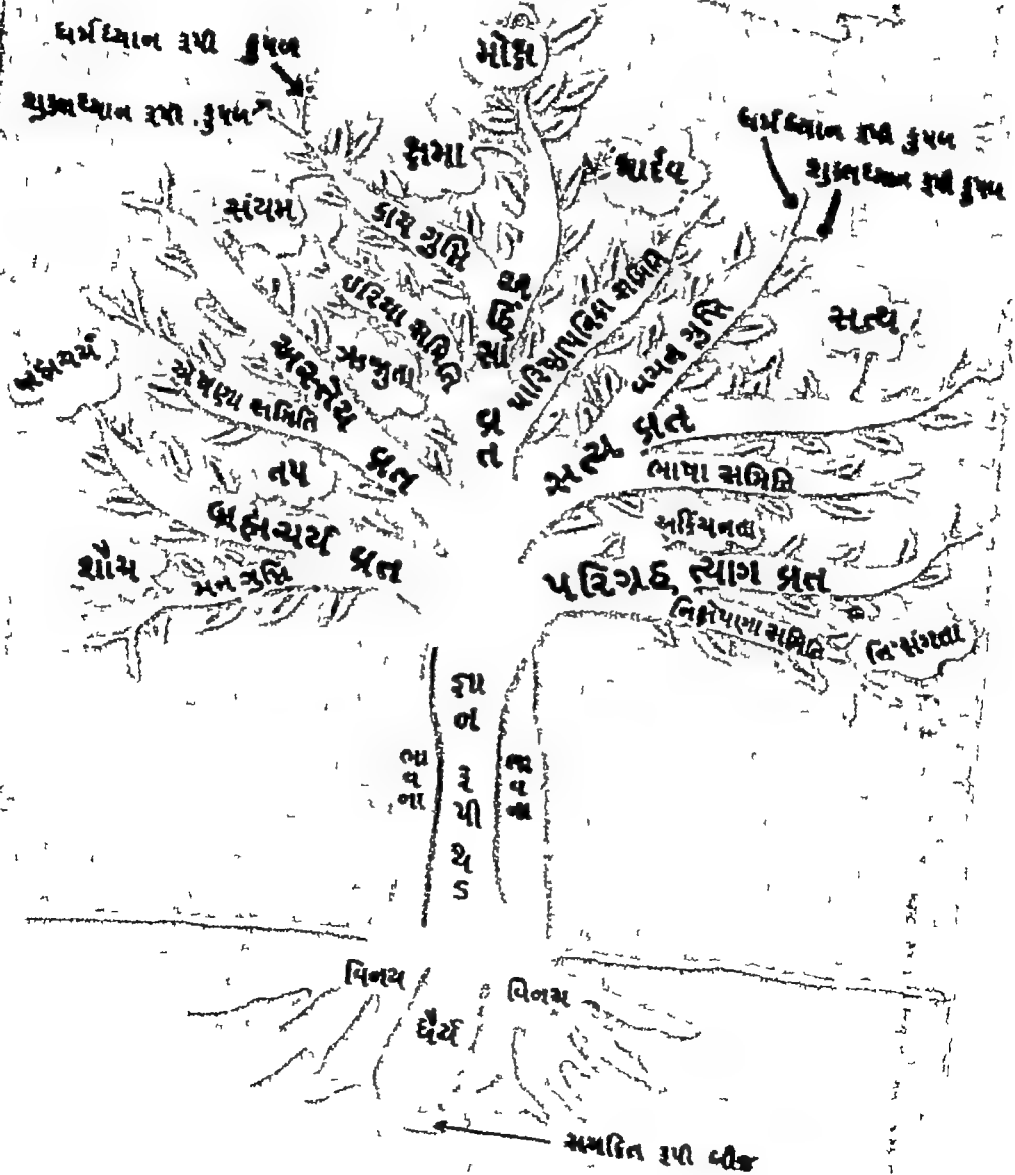
શ્રી ચામજી વેલજી વીરાણી અને
શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સમારક દ્રસ્ટ

શ્રદ્ધાજલ્લી

આપ પ્રેમ આપા શુદ્ધ મુની શ્રી પ્રાણલાલ મહારાજ તરફ ખાસી
પરમ સન્નિત બાલ તેમને ખાસી મહાજલ્લી આપીને આ પુસ્તક
પ્રકાશન કરે છે

શ્રી ભક્તિ
કુલભાઈ ચામજી વીરાણી
ના જીવે

धर्म वृक्ष

ધર્મ વૃક્ષનો ખુલાસો

ધર્મનું બીજ સમક્ષિત છે તેમાં વિનયની જગાં છે તેથી વિનય ધર્મવૃક્ષના મૂળ સમાન છે વિનયવતને વિના સખતી ખડે છે તેથી ધર્મ ધર્મવૃક્ષના કાંતા ફળ છે ધર્મ વચ્ચે યોગ અને નીકળે તેથી યોગ, ધર્મવૃક્ષનું સ્વરૂપ છે યોગિ નિર્ભય ભાવ રાખી સહે છે માટે ૧૨ ધર્મજ્ઞાનના તથા પાંચ મહાત્મેશ્વરી ૨૫ ભાવના ધર્મવૃક્ષની તથા ૩૫ છે શુભ ભાવના વચ્ચે સખત અને નીકળે અને સખતી પાંચ મહાત્માધારી હોય છે તેથી પાંચ મહાત્મા ધર્મવૃક્ષની શાખા ૩૫ છે આઠ પ્રસ્થન માન્ય (પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગ્રંથ) મહાત્માઓનું સ્વરૂપ ૩૨ છે તેથી તે ધર્મવૃક્ષની પ્રતિષ્ઠાખા છે અભિવલ ખાતી હોય છે તેથી ધર્મખાન અને શુભ ખાત, ધર્મવૃક્ષના જાડ સમાન છે શુભ ખાતિ નિવરતી સંદેહ રહે છે તેથી પાંચ ધર્મીયોના ૨૩ વિનય અને ૨૪ નિકાલથી નિવૃત્તિમાય ૩૫ જન છે નિવૃત્તિમાને અનેક અલો પ્રાપ્ત થાય છે તેથી ૧ જાતિ ધર્મ તથા અનેક ઉત્તર અલો ૩૫ શુભથી પુરો છે તેથી અલોવાળા મોક્ષ પ્રાપ્ત ૩૨ છે તેથી ધર્મવૃક્ષનું ફળ મોક્ષ છે તે મોક્ષથી ફળ જનત અલો અલોવાળા અલો અલોવાળા અલો નિવૃત્તિમાન શુભ ૩૫ સ્વથી જલપુર છે માટે ધર્મવૃક્ષીવાળા સર્વ અલો અલોવાળા સમગ્ર મહાત્માની આરાધના રાખી.

પરમાર્થ માર્ગ દર્શક

સમ્યગ્ દર્શન

અને

અધ્યાત્મિક જ્ઞાન યાને સુખની કુંચી

સગ્રાહક

ડા શ્રી એન કે ગાંધી

*

વ્યાખ્યા—તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન સમ્યગ્ દર્શનમ્

અર્થ—સમ્યક્=સર્વજ્ઞતા વચન અનુસાર યથાતથ્ય, દર્શન=જોવું, જોઈને વિચારવું, વિચારીને નિશ્ચય કરવો, નિશ્ચય કરીને ધારી રાખવું અને તેમાં ચિંથરતા થવી. કઈ વસ્તુનું સમ્યક્ દર્શન કસ્તું ? તો કે તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન તત્ત્વ = નવતત્ત્વ, અર્થ = રહસ્ય, સાર, યથાર્થભાવ. તેમાં આત્મ તત્ત્વની સ્વાનુભૂતિ, શ્રદ્ધા = આગ્રહા = અસ્તિત્ત્વ ધરાવતી વસ્તુઓની માન્યતા

શ્રદ્ધાના બે પ્રકાર છે (૧) સામાન્ય શ્રદ્ધા-તત્ત્વોનું રહસ્ય ન સમજાય ત્યાં સુધી જિનવચનમાં શુક્લ આત્મપરિણતિ (૨) વિશેષ શ્રદ્ધા-તત્ત્વના રહસ્યને યથાર્થ ભાવે સમજીને તેમાં દૃઢતા, નિશ્ચય, પ્રતિત્તિ રૂપી, ચિંથરતા કરતી. શ્રદ્ધામાં મનની જરૂર છે સરી જીવને શ્રદ્ધા થઈ શકે છે અમંક્ષી મિથ્યાત્વી હોય છે, નો મંજીનોઅમજી (કેવળી)ને આત્માના પરિણામરૂપ સમકિત હોય છે

સમકિતના પર્ચાય વાંચકનામ—(અપેક્ષાપૂર્વક, ભેદ અભેદ સ્વરૂપે) સમકિત, સાચી તાત્વીક સમજણ, આત્મદર્શન, આત્માનુભવ, સ્વાનુભૂતિ, આત્મમજતા, આત્મદ્રવ્યમાં ચિંથરતા, પરમરહસ્ય જ્ઞાન, આત્માનો સાક્ષાત્કાર, આત્મેનિશ્ચય, પરમતત્ત્વનો અનુભવ, તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધા, અતઃ ઉપયોગ સહિત દ્રવ્ય ભાવપૂર્ણ તથા સર્વ અપેક્ષાપૂર્વક નવતત્ત્વનું જ્ઞાન તથા શ્રદ્ધા, મોહિરત્ન, સત્ય તાત્વીક નિશ્ચય, પરમતત્ત્વરૂપી, પરમસત્ય દર્શન, નિશ્ચય સત્ય, આત્મમોહ, વગેરે.

ભાવાર્થ—જેય (જાણવા યોગ્ય નવ તત્ત્વ), ઉપાદેય (આગ્રહા યોગ્ય-આત્મતત્ત્વ, મંવર, નિર્જરા, મોક્ષ એટલે કે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ), હેય (ત્યાગ કરવા યોગ્ય-અજીવતત્ત્વ, પાપ, આશ્રવ, બધા) મા યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરીને આત્માની શુદ્ધિ કરીને, સિદ્ધસ્વરૂપે સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં લઈ જવાની ભાવના તે સમ્યગ્ દર્શન

પુલાસો—મોક્ષ માર્ગની સાધના ઘણાખરા જીવને ધીમે ધીમે થાય છે અને અરાઅર આચાર જેવો જોઈએ તેવો એકદમ પાળતા આવડતુ નથી, તેથી પાપની અપેક્ષાએ પુણ્ય તત્ત્વનો

સમ્યક્ આપો આપ વચ્ચે હજીએ થાય છે. પાતના ફળથી હજી તો કોઈ હતું નથી, પણ સમક્ષિની થયો પુણ્યના ફળથી પણ હજી નહિ કસ્ય હોવાથી, પુણ્યનત્વને મોક્ષની અવેશ્યકતા ઉપાદેય વિભાગમાં મૂકી સંકષેપ નહિ. [

અ.મ.—સમ્યક્ દર્શનના ૧૭ અંક છે એટલે કે ૧૭ અંગના સમૂહ તરીકે સમ્યક્ દર્શન વ્યવહારથી મણી શકાય. નિમજ્જી વ્યવહાર, અત દર્શન, અત આત્મિક મુખમાં નિસદેશક અને સ્વચ્છેષ્ટ તે અનિર્ણયિત અભ્યંતર અક્ષર મુસ્તિતિ છે. વ્યવહાર તે અભ્યંતર પદ્ધતિવિચારનો બાલ મણુ વચ્ચે આચાર છે.

૬૭ કોટિ—૪ મહાન, ૩ વિષ, ૧ વિષ, ૩ શુદ્ધિ, ૫ કુલ્ય ત્યાગ, ૮ પ્ર ભાવના, ૫ શુદ્ધ, ૫ શુદ્ધ, ૬ મના, ૬ અસિમોય, ૬ ભાવના, ૬ ન્યાન તે સર્વ અર્થનું સ્વયં સમક્ષિતા ૮ આચારથી થાય છે.

આર મહાન—(૧) પ્રત્યક્ સર્વો, (૨) શુદ્ધિ પ્રમથ સેવ્ય, (૩) વાચન વચ્ચે, (૪) કુલ્ય વચ્ચે.

પરમથ સર્વો—પરમથ સર્વ = મહાન અર્થનો પરિચય કરવો, એટલે નક્ષત્રનું સ્વયં નક્ષત્ર, નક્ષત્ર મહિના. હજીત્વમાં આત્મત્વ દેવત્વ, મુક્તત્વ, ધર્મત્વ આવી જાય તે પરિચય મણુ માર્ગદર્શક સ્વેચ્છા વાંચન અને સ્વમુક્તિ ઉપદેશ મણુથી થાય. મોક્ષમાર્ગમાં જવાને જાણે વિષય વિષામાં જો જમારા દેવ, શુદ્ધ અને સ્વેચ્છાથી જમારા મણુ શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ શુદ્ધ અને શુદ્ધ ધર્મની શુદ્ધિપૂર્વક શોધ કરી લેવું.

કેટલાક મણુઓ થોડાં સ્વયં તત્વો મણુ કરીને તેમાં પોતાના મુનકથી ઉચ્ચ અર્થ કરીને નવી સત્ત્વે ઉત્પન્ન કરે છે. તેઓ હોય છે તે સર્વ તરીકે પુણ્યવાનો અભ્યાસ તે મહાન શુદ્ધ તરીકે જાણે જવાનો હોય છે અને પોતાની હજી પોતાના મણુ મોક્ષ સોધાને ધર્મના જોધા નીચે તેઓ દુષ્ટા છે. પણ તેની વચ્ચે વિચારિ પરિપક્વ જમા આવી હોય છે તેમ શુદ્ધિમાન મણુઓ પરીણાહરિને જમા દેવ, શુદ્ધ, મની શોધી કરે છે.

પાર્શ્વના આધીના શાસ્ત્રના ગ્રંથોના અભ્યંતરે મહાવીર સ્વામી સર્વ છે અને મોક્ષાશો નથી એવી ખાતી અમુક જાણ દારા કરી હતી કે ? જાંના સર્વ સિવાય પોતાની મેજે કેટલાક પ્રાણી સહે નહિ.

શુદ્ધિમાને મોક્ષમાર્ગના અનુભવી સર્વજનું જો જાન પોતાની સાધના મણુ મણુ કર્યા નવા હોય છે કાચુ કે કપાળ કસિપ સત્ત્વો તે સ્વયં કોઈ નીચળી સહે છે. તેની મેક્ષ માણ મણુ કોઈ કિમ્બ નથી. અનુભવમાં એક પણ જમા આવી જમા તે પછી ગણો તો તે સ્વયં જમા નથી જમા થાય છે. મણુ દેવ અદિત્ય શુદ્ધ નિર્મલ અને ધમ કેવળીનો સાચો, એવી ખાતી વચ્ચે શુદ્ધ સ્વયં જમાથી થાય છે. તે સમક્ષિનું પદ્ધતિ પદ્ધતિ જ.

આગમ પ્રમાણે દેવ સ્વરૂપ

દેવ અરિહંતનું સ્વરૂપ—(૧) દ્વિવ્યતા, (૨) દાન શક્તિ. દ્વિવ્યતા=પ્રકાશ, પ્રકાશનો પૌદ્ગળિક અર્થ તેજ થાય છે તે જડ છે પ્રકાશનો અધ્યાત્મિક અર્થ જ્ઞાન થાય છે અને સંપૂર્ણ જ્ઞાન તે કેવળજ્ઞાન છે. પૌદ્ગળીક તેજવાળા દેવતાઓ હોય છે અને કેવળજ્ઞાનવાળા અગ્નિહત દેવ હોય છે. દેવતા પૌદ્ગળીક વસ્તુનું દાન દઈ શકે છે અને અગ્નિહત દેવ અનંત આત્મિક મુખ્ય કારણ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન દાન દઈ શકે છે

અરિહત = અગ્નિ = શત્રુ + હત = હણ્યા, દેવતાના ઇન્દ્રો અને નરેન્દ્રો બાહ્ય શત્રુને હણી શકે છે, ત્યારે સર્વજ અરિહતે અભ્યંતરના કર્મ શત્રુને હણ્યા છે, તે આવગણ કરતાં ચાર ધનધાતિ કર્મ છે મોહની કર્મ મુખ્ય છે તે સર્વેનો અરિહત દેવે શુકલ ધ્યાનથી નાશ કર્યો છે*

અરિહંતના ગુણ—અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત તપ, અનંત વીર્ય, + ક્ષાયક સમક્ષિત, યથાખ્યાત ચારિત્ર—એ મુખ્ય ગુણો છે— આ બધા ગુણો જેનામાં નથી તે સર્વજ નથી, અગ્નિહત ૧૮ દોષ રહિત હોય છે અજ્ઞાન નિદ્રા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મદ, મત્સર, હામ્ય, રતિ, અરતિ, લય, શોક, પ્રેમ, જીવ હિંસા, અસત્ય, ચોરી, ક્રીડા, આ અઢાર દોષમાંથી એક પણ દોષ જેમાં હોય તે સર્વજ નથી.

અરિહંતના બે ભેદ—૧ તીર્થંકર, ૨ સામાન્ય કેવળી. તે બંનેમા ઉપરના બધા સર્વજના ગુણો હોય છે તીર્થંકરમાં અમુક વિશેષતા છે

તીર્થંકર જન્મથી જ ત્રણ જ્ઞાન લાઇને આવે છે, ઇન્દ્રો અને દેવતાઓ તેમનો મહોત્સવ કરે છે અમુક વખત સંસારમા રહી, પોતાની મેળે દીક્ષા લે છે, તેથી તેઓ સ્વયંબુદ્ધ છે, દીક્ષા લીએ કે તરત જ તેમા તેમને મનપર્યવજ્ઞાન ઉપજે છે ત્યારબાદ ચાર ધનધાતી કર્મનો વીતરાગ સયમ સાથે પ્રધાન તપથી સર્વથા નાશ કરીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે તીર્થંકર નામ કર્મનો હિંસ થાય છે તેથી સર્વજના ગુણો ઉપરાંત આઠ પ્રાતિહાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે

* શુકલ ધ્યાનથી નાશ કર્યો છે

+ અનંત વીર્યમા અનંત દાન લાખ્ધી, અનંત આત્મિક ગુણોની લાભ લાખ્ધી, અનંત ગુણોનો ભોગ ઉપભોગ અને શક્તિ અતર્ગત થાય છે

— યથાખ્યાત ચારિત્રમા અનંતી ક્ષમા, અનંત વિનય, અનંતીસરળતા, અનંત આત્મ-સંતોષ, ગભીરતા, વિરક્તભાવ, અખેદ, નિર્ભયતા, અશોક, અદુઃખ, અવેદીપણુ વગેરે અનંત ગુણો અતર્ગત થાય છે

આઠ પ્રાતિહાર્ય

૧ અશોક વૃક્ષ—તે દેશના દેવાના ધ્યાન (સમોચ્છવ્ય)માં વિસ્તૃત , પુનઃપ્રેરણા આકાશમાં ઉપલબ્ધ થાય છે; સસારના તાપમયેથી જમાવીને સમકિત અને મોક્ષના સુખની કંઈ મેળવવાનું ધ્યાન અહીં છે એમ તે દૃષ્ટિથી અનુમાન થાય છે.

૨ સિંહાસન—ભગવાન મોક્ષ મેં છે ત્યાં આકાશમાં અંધર વિસ્તૃત પુનઃપ્રેરણા ચક્રિક સિંહાસન થઈ આવે છે તેના ઉપર ભગવાન બેસતા નથી તે ભગવાનનું નિર્ભેદપણ નિરાશના પણ અને સુખ શાન સ્વરૂપ સ્વયં છે.

૩ છવ્વનય—અશોકવૃક્ષ નીચે અને ભગવાનની ઉપર અંધર જવું છવ્વ થઈ આવે છે તે જવું મોક્ષનું સ્વામીપણ તથા સ્વતંત્ર સુખને છે એમ અનુમાન થાય છે.

૪ સ્વર્ગમ્—ભગવાનની અને માણુ ચક્રિક ચામર દેખાય છે, તે ઉપરે યજ્ઞ દેખાય પણ નીચે કિસ્તા ન દેખાય; તે ભગવાન પ્રકાશિત થમની આસપાસથી સમભાવથી સિંગળા અને ઉર્ધ્વગતિ થાય એમ આવે છે.

૫ વામઠળ—ભગવાનના મસ્તકના પાછલા ભાગમાં વામઠળ પ્રકાશ કરે છે તે અનતપ્રાપ્ત સ્વયં છે.

૬ અશ્વેત અને સુગંધી પુષ્પ શુષિ—અશ્વેતથી શાસનની નિર્દોષતા, સુગંધી ઝોળી કુલુક્તા, પુષ્પ શુષિથી વ્યવસ્થાની વિજ્ઞાના સ્વતંત્રતામાં આવે છે.

૭ દિવ્ય ધ્વનિ—ભગવાનની કિંચ વાણીનો પડે છે વાણી અને વામઠળી નેડી શાન દસની નેડી તેજઃ અણુમાર આચાર થમની નેડી સ્વયં થાય છે.

૮ દેવ કુકુલી—આકાશમાં મેં કુકુલી વાયે છે તે થમ શાસનની ધૈર્યતા કરતી દેખાય છે.

આ ઉપરાંત તીર્થ કરમા ચાર વિશેષતા છે

૧ પદમ પૂજ્યપણ—દેશાઓ અને ઈન્દ્રો પૂજે છે અજિતાની-નિષ્વાતી ભગવાનને દેખીને જ નથી પડે છે.

૨ ઉપદ્વરશિલપણ—સમોચ્છવ્યમાં સિંહ આવે તે તેના થાય કે ઊંચ જવું પદ મુખથી ક્યાન મન થઈ નથી ચાર નજની પ્રખર શક્તિથી ઉદ્દેશ સાંભળે છે આસપાસ ૨૫-૨૫ નેજાન શેર, અગ્રાઈ કુકાળ, પ્રતિબુદ્ધ સંધાએ વગેરે ઉપદ્વરો નથી છે.

૩ અનંત વાણી અતિશય—૩૫ પ્રકારના શ્રેષ્ઠ ગુણયુક્ત વાણી, જોગન સુધી વિસ્તારવાળી હોય છે

૪ ચોત્રીશ અતિશય—૧૦૦૮ ઉત્તમ લક્ષણ, આકાશમા ધર્મધ્વજ, ધર્મચક્ર, વગેરે ધર્મ સામ્રાજ્ય બતાવે છે

અહિ અનંત જ્ઞાન અતિશય કેટલાક માને છે પણ તે તો સામાન્ય કેવળી ભગવાને પણ હોય સામાન્ય કેવળીમા આ બાગ અતિશય હોતા નથી. તીર્થંકરના પૂર્વના ત્રીજા ભવમા “સર્વ જીવ કંઠ શાસન મ્મી” તેવી ભાવના અને વીસ ગુણોમાના કેટલાક ઉત્કૃષ્ટ રીતે સાધવાથી તીર્થંકર નામ કર્મ બધાય છે, તે અત્યાગે ઉદય આવવાથી તે કર્મના પ્રતાપે આકાશમા ધનુષ્યબાણ દેખાય છે, તેવી રીતે વિસસા પુદ્ગળોનું આકર્ષણ થઈને આવદેખાવ થઈ આવે છે પ્રતિકૂળ સયોગોના પુદ્ગળો અનુકૂળ રીતે પરિણમે છે અને દેવતાઓના મન પણ અમુક કાર્ય કરવાને આકર્ષાય છે આ બાગ આત્મિક ગુણો નથી પણ તીર્થંકર નામ કર્મના અતિશય રૂપે છે

પણ આ પૌદ્ગળીક દિવ્યતા તીર્થંકર સિવાય કોઈ મનુષ્ય કે દેવ આશ્રી ઉત્પન્ન થતી નથી તેમા તીર્થંકર પોતે નિઃસ્પૃહ છે, પગ્નુ કારણ વગર કાર્ય ન હોય તેથી પ્રાતિહાર્યો પણ અર્થસૂચક સમજવા પુદ્ગળોના સયોગ વિયોગ અને પુદ્ગળોની જીવની સાથે શુભાશુભ પરિણતિ કર્મ ઉપર આધાર ગણે છે, તેથી પ્રાતિહાર્યોનું સ્વરૂપ કર્મ વિપાકની રીતે સમજી શકાય. એવું છે

તીર્થંકરને કેવળજ્ઞાન થાય કે તરત જ દેવતાઓ સમોસરણ રમે છે અને ભગવાન ઉપદેશ દે છે, ત્યારે તરત જ ચાગે તીર્થ=સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાની સ્થાપના થાય છે તીર્થ સ્થાપવાથી તીર્થંકર કહેવાય છે. ભરત, ધ્રુવત ક્ષેત્રોમા ઘણા કાળથી ધર્મ ન હોય ત્યારે ત્રીજા આરામા તીર્થંકર ઉપજે છે અથવા શાસનમા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું બધ થઈ બધ ત્યારે તીર્થંકર ઉપજે છે, તેથી તીર્થંકર ધર્મની આદિ કરનારા ગણાય છે

અરિહંતના જગવિજ્યાત

પર્યાયવાચક નામો

૧ અગિહત ભવબંધક કર્મોના સર્વયા નાશ કર્યો તેથી

૨ જિન, ભગવાન રાગદ્વેષ વગેરે ભાવ કર્મોને જીત્યા તેથી

૩ શક્ય સર્વ જીવની રક્ષા કરવાથી તેમ જ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર કપી ત્રિશુબ્ધી કર્મ શત્રુઓને છેદી નાખ્યા તેથી

૪ ષ્ઠાઃ શ્લોક (આત્મા), ષ્ઠાઃ (ચિત્ત) ગાન દેવાથી ગાનના પ્રકાશનાર્થ દેવાથી

૫ વિષ્ણુ વિષ્ણુ એટલે જીવ જીવ તે આત્મા આત્મા તે પરમાત્માની સજિત બેની સત્તામાં છે એટલે પ્રજ્ઞાથી પરમાત્મા ક્યાની જ્ઞાનામાં સજિત છે સ્વપૂર્ણ મુક્ત આત્મા તે પરમાત્મા તે અવેશમાં વિષ્ણુ. અથવા વિષ્ણુના સત્ત્વ-રૂપી જીવોને જીવો તથા ક્યાઓ જોને આત્મા છે

૬ મહાદેવ દેવના પત્નિ દેવાધીવ તે આતેવ

૭ સુધ્ધ નત્વે (પરાશ્વ) ને મયાનત્વ જાણવાથી

૮ હવેત્ આત્મ ગાન દર્શન, આત્મ, વીર્યનું અર્થ પ્રાપ્ત કરવાથી

૯ પરમેશ્વર સર્વ જ્ઞાના તથા તથા આત્મા દેવાથી

૧૦ વિષ્ણુના પદ સર્વ જ્ઞા, શેષ, કાળ અને કાલનું ગાન દર્શન દેવાથી તે અવેશમાં તથા દેવની સમુદાયમાં એક સમય સર્વ દેવોમાં આત્મ પ્રેરણા આપી જવાથી

૧૧ અર્જુન સુરેન્દ્ર, નરેન્દ્રના પૂજ્ય દેવાથી

૧૨ ભગવત જીવન આત્મજ્ઞાના સમુદાય ભાગ્ય દેવાથી

૧૩ પદ્મી જીવ આત્મિક મુખ્ય જ્ઞા દેવાથી

૧૪ પ્રજ્ઞ, આત્મ આત્મિક સજિત દેવાથી

૧૫ સ્વા મિયાનત્વ ગાનનાર્થ પદ, ગાનનાર્થ સ્વયં, મુક્ત આત્મ સ્વયં

જેમ જાણના મુખ્ય મુખ્ય જ્ઞાનામાં અજિત સાકાર સર્વજ્ઞ વીરજ્ઞ ભગવાન છે તેમજ આત્મ પૂર્ણ જ્ઞાની સાથે જીવ કયેલા નામ, એવ અને વેદની કર્મ તાલ જવાથી તેમજ અસરીર નિરાકાર આત્મ પ્રેરણાના પદ સિદ્ધિ કરી દેવના સર્વથી જ્ઞાના ભાગમાં સિદ્ધિનેમાં જીવ તરીકે ક્યાઓ મદિ મિત્ર થાય છે અને આત્મ આત્મિક મુખ્યમાં દર્શન જીવોને લીધે છે અને આત્મ દેવાથી કરી કર્મનેય કયો નથી અને તેથી પુનર્જન્મ કયો નથી

એક સિદ્ધિ ત્યાં આત્મ સિદ્ધિ દેવાથી તથા સર્વ નિરાકાર દેવાથી તથા એક જ પ્રકારનું આત્મતાન દર્શન મુખ્ય સર્વને દેવાથી, સમજ નહીં એકત્વવાથી એક જ હવેત્ છે એમ એમ દેવતા આત્મની માને છે તેમજ સર્વ જ્ઞાનાં મેન્ટલ ક્ષેત્ર દેવાથી ગાનદર્શનનો ભાગ ક્યાઓ પ્રમાણે દેવાથી સર્વ જ્ઞાને એકત્વવાથી હવેત્નો ભાગ માને છે, પણ એકત્વવા નિષ્પાદ છે

જ્યાં જીવ જીવોને સિદ્ધિ જ્ઞા પ્રાપ્ત કરવાની સજિત દેવાથી તે જ્ઞ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે હવેત્ના સ્વયંમાં ક્યા તથા એમ માને છે પણ એકત્વવાથી સર્વ જ્ઞા એક જ હવેત્ના ભાગ

હોય તો એક જીવને મારવાથી બંધાને લાગવું જોઈએ અને કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનની અપેક્ષાએ સિદ્ધ ભગવાન અને અગ્રિહત ભગવાનનું એક સ્વરૂપ હોવાથી કેટલાક અજ્ઞાનદર્શાથી એમ માને છે કે ધર્મ અવતાર લે છે પણ સર્વ આત્માઓ તથા પરમાત્મા સ્વતંત્ર છે સર્વ પોતપોતાના જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં રહે છે. વિપરીત માન્યતાનું કારણ એ છે કે સર્વ અપેક્ષાઓથી, તેઓ અગ્રિહત અને સિદ્ધનું ખરૂં સ્વરૂપ જાણતા નથી.

એક વાર ખરૂં સ્વરૂપ જાણવામાં આવે તો પછી ભગવાનના સ્વરૂપમાં કે ધર્મના સ્વરૂપમાં કોઈ બિંદુ ચતુ સમજવી શકે નહિ જેમકે હાથ, અને કંઠમાં માળાવાળો કોઈ દેવ બતાવે તો જ્ઞાની સમજે છે કે ગણતરીમાં ભૂલ થવાથી માળા રાખે છે, માટે સર્વજ નથી કોઈ કહે કે અમુક દેવ ભક્તને સુખી કરે છે અને અભક્તને દુઃખ દે છે તો સમજવું કે તે રાગ અને દ્વેષવાળો હોવાથી સર્વજ નથી.

કોઈ દેવને સ્ત્રી હોય તો સમજવું કે તે પ્રેમ અને ક્રીડાનો શોખીન છે માટે સર્વજ નથી

ત્રણબચક વગેરે જીવ હિંસક શસ્ત્ર કોઈ દેવ રાખતો હોય તો સમજવું કે બીજાની નીકથી રક્ષણ માટે શસ્ત્ર રાખે છે અને હિંસક ભાવવાળો હોવાથી ક્રોધી છે, તેથી તે સર્વજ નથી.

તમે માફ નામ લ્યો, મારી આગ્રહાજ દક્ત રાખો, મારા વાડામાં જ રહો તો બીજું કંઈ નહિ કરવું પડે, હું તમને મોક્ષમાં લઈ જઈશ. એવી લાલચ બતાવનાર દેવ માયાવી હોવાથી સર્વજ નથી.

તમે મારી અમુક કૃણ પ્રુલાદિ દ્રવ્યોથી પુજા કરો, મારી સ્તુતિ કરો એટલે હું તમને મોક્ષમાં લઈ જઈશ અહિં સુખ આપીશ, વગેરે કહેનાર દેવ લાલચુ (લોભી) હોવાથી સર્વજ નથી. અને જે સર્વજ નથી તે વાસ્તવીક ભગવાન નથી

ભગવાનને સ્ત્રી હોય એવી બ્રમણા થવાનું કારણ એ છે કે આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપે અવેદી છતાં વ્યાકરણની અપેક્ષાએ પુરૂષ કહેવાય જેમકે આત્મા કેવો છે! અને તેનું લક્ષણ 'ચેતના' આત્માનો ગુણ હોવા છતાં વ્યાકરણની અપેક્ષાએ સ્ત્રી કહેવાય. જેમકે ચેતના કેવી છે? જેમ સસારમાં પુરૂષ સ્ત્રીમાં તફાત હોય તેમ આધ્યાત્મિક રીતે આત્મા શુદ્ધ ચેતનામાં તફાત હોય છે, ચેતના તે જ્ઞાન દર્શનનો ઉપયોગ

સિદ્ધ ભગવાન અને અગ્રિહત ભગવાન જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં તફાત નહોતો ચેતના આત્માનો નિત્ય ગુણ છે પણ જ્ઞેય પદાર્થોના પથથાના સમયે સમયે પરિવર્તનની અપેક્ષાએ શુદ્ધ ચેતનાના પર્યાય સમયે સમયે ફરે છે તે અપેક્ષાએ ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ) અને વ્યય (નાશ) મનાય છે કે જેનો કર્તા આત્મા છે

સસાર દષ્ટિએ કાંતે પિતા મનાય છે તેથી પદ્માને પોતાની પુત્રી સાથે ભોગ કરનાર અમાની સોદાસી બાવુ ખરી રતિ આપ્યા તો શુદ્ધ ચેતનાતા ઉપરોક્તમાં તત્કાલીન હોયજ છે.

આવી રતિ અજ્ઞાનજન્ય કણી કલ્પે થાય છે. જેમકે, શાન્ત, દર્શન, ચરિત્ર એ ત્રણ સાધનાથી કર્મ થય થાય છે. તેને શુદ્ધ મનાવતાં (અશુદ્ધ સ્થાપના નિયેષમાં નાખતાં) ત્રિશુભ મનાવ્યું અને તે શકર (આપ્યા)નું સ્તન બાવુ તીર્થકલ્પા યુગ્મ્ય સિધ્ધે મલુખર હોય તેને શુદ્ધ આપ્યા, શકરના પુત્રને મલુખરિતિ મનાવ્યા.

અજ્ઞાનતાથી એકબીજાનું આશયનું કરવામાં વિચ્છન્ન એમ ન થયું વિચ્છન્ન એટલે છત્ત, કષ્ટોર અને પરમાત્મા કષ્ટોરને કર હનર રાણી હોય; તે મલુખી શુભી જન્મથી ૧૬ હનર રાણી મલુખી અસ્થિતમાં ૧૮ હનર સિધ્ધાય હોય, અસ્થપ્તસ અઘલી બઘીનું આશયનું કરવાથી અશુદ્ધ સ્વરૂપે ભોક્ષે કહે છે કે કષ્ટોરને ૧૬ હનર રાણી છતાં બઘવારી હતા તેનું આપુ અમળું સમજવાની કમત્યા તેનું કારણ અજ્ઞાન આ બનેલું ઝેરી કુદાળું જ થાય તો સમજાવવું ન થાય.

અનુમાન પ્રમાણથી દેવ સ્વરૂપની સાખીતી

અસ્થિત અને સિદ્ધ ભક્તવાન સર્વદા છે તે આત્મ પ્રમાણથી જોયું હવે અનુમાન પ્રમાણથી તેની સાખીતી કરીએ.

(૧) જે વસ્તુ પ્રત્યક્ષ હોય તો તેનું વસ્તુ અનુમાનપ્રેરક નિશાન્તવાળી હોય છે. કુખાએ જોયેની અમિનું અનુમાન થાય, પણ અમિ વચ્ચે તો કુખાડો હોય ન નહિ કેવળ શાન્ત તે સંપૂર્ણ શાન્ત તેનું અનુમાન કરાવનાર નિશાની તે આગમ છે.

પરસ્પર અવિરોધી, અર્થદર્શક આપી જાય સ્ત્રીન પરમાણુ અને દુર્ત્વો કષ્ટોર અવિરોધીન રતિ સ્ત્રીન કરનાર શાન્ત તેમજ સંપૂર્ણ રતિ નિરાશની નિમ્નસિદ્ધ નિર્મમલ આચાર બતાવનાર આગમ, કેવળજ્ઞાની સિવાય કોઈ બીજાનું પ્રવચન હોય તો ન નહિ.

એ એટલું બધું, હ નરો સાખે વૈળી કલ્પે, આપની તમારો પોતાનો જ અનુભવ થોડો, તો સાખીન કલ્પે કે તમે ભુલ કર્યા વગર સોચી ન નહિ, ત્યારે સર્વદા દ્વા સ્થ કરનાર નથી.

આદિસા ધમ પ્રકાશવા છતાં એમ કહેવું કે કર્મ કરવામાં થોડા પાપની છુત્ત તે પરસ્પર વિરોધી અર્થ થયો આચાર થયે મમત થયું કુદાલુમા પરિબલ થયું થયો.

તે આગમ તે સર્વદાજ્ઞાન અનુમાન કરાવનાર નિશાન છે. તે આગમ પરસ્પર નહિ સમજવાથી ૮ તેમજ, તે વગેરે પુરુષન મતી ઉભા થાય છે આચાર તેનું આગમ તેનું તે જ છે. નથા મતી કેવી રતિ ઉપમ થાય છે તે આગમ ઉપર ચોખ્ખું સ્થાને આવશે.

(૨) અનુભવથી જાણી ગઈએ છીએ કે દરેક મનુષ્યમાં થોડા વધુ પ્રમાણમાં કંઈ ને કંઈ જાતનું જ્ઞાન હોય છે. જગલનો બીજ, ખેરીઝર, ડોકર અને વિદ્વાન સાધુઓમાં જ્ઞાન અને ઉત્કૃષ્ટ જાણપણીનું માપ કાઢો એટલે ખાતરી થશે. આ તારતમ્યતાનું કારણ—“એવા પ્રકારનો પ્રયત્નથી ક્ષયોપશમ.” બીજા પણ વિદ્વાન સાધુ બની શકે છે તો ઉત્કૃષ્ટ યાત્રિ, તપ અને જ્ઞાનના સયોગથી કેવળજ્ઞાન કેમ ન થાય? જો આત્માની ચેતના અમુક હદ સુધી શુદ્ધ થાય તો સંપૂર્ણ શુદ્ધ કેમ ન થાય?

(૩) જો મુક્તિ ન થાય એટલે મોક્ષમાં ન જવાનું હોય તોય તો પછી ધર્મની શી જરૂર છે? ધોગ તપ ક્રિયાની શી જરૂર છે? ગુણોની શી કીમત છે? ફક્ત સગ ન થાય તેટલા પુરતી બાહ્ય નીતિ ગમે એટલે ખસ જેનાથી કાયમનું સુખ ન મળે તેવા ધર્મની શી જરૂર છે?

આપણે ગુણોની કંઈક કીમત તો પ્રત્યક્ષ અનુભવીએ છીએ, ગુણો અને ધર્મોમાં તારતમ્યતા પણ નોંધ્યે છીએ, સંપૂર્ણ રીતે સર્વ ગુણોનો આ વિભાવ, સર્વ કર્મોથી તેમજ સર્વ બંધનોથી સંપૂર્ણ રીતે મુક્તિ, આત્મા પોતાના સંપૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ ધર્મમાં રહે તે જ મુક્તિ, અમુક હદ સુધી ગુણો પ્રાપ્ત થાય તો સંપૂર્ણ રીતે સર્વ ગુણો કેમ પ્રાપ્ત ન થાય? ગુણો અને ધર્મને સ્વીકારે તો મુક્તિને સ્વીકારી જ પડે મુક્તિને સ્વીકારી તો સર્વજનપણું સ્વીકારવું જ પડે

કર્મથી સર્વથા મુક્તિને કેમ આ પ્રમાણે છે પહેલાં મિથ્યાત્વ મોહનીયનો તાણ થાય પછી ચત્રિ મોહનીયનો, પછી જ્ઞાનાવગ્રણીય, દર્શનાવગ્રણીય અને અતરાયનો એક સાથે નાશ થાય, ત્યાગ્યાદ બાકીના ચાર કર્મોનો નાશ સર્વથા થાય એટલે મુક્તિ

(૪) સર્વજ્ઞ નહિ માનનારને પુછો કે તમે કેવી રીતે જાણ્યું કે સર્વજ્ઞ ત્રણ કાળમાં નથી? જ્ઞાનથી જાણ્યું કે તર્કથી?

જ્ઞાનથી તમે જાણતા હો તો તમે પોતે સર્વજ્ઞ થઈ ગયા છતાં ત્રણ કાળમાં સર્વજ્ઞ નથી એમ તમે કેમ જુદું બોલો છો? જુદું બોલનાર સર્વજ્ઞ થાય નહિ. તેથી તમે જ્ઞાની નથી પણ અજ્ઞાની છો અને અજ્ઞાનતાને લઈને તમારી માન્યતા જુદી છે

તર્કથી કહેતા હો તો અજ્ઞાનતાને લઈને તમારો તર્ક કૃતર્ક છે, તેથી તમારો તર્ક ખોટો છે.

કોઈ વસ્તુના આદિ અને અંત સર્વજ્ઞ બતાવતા નથી એ ઉપરથી કહેતા હો તો તમારો તર્ક પ્રમાણે જુદું બોલે ને સર્વજ્ઞ નાગ્નિને અગ્નિ કહેનાર તો જુદા બોલો ગણાય, સર્વજ્ઞ ન કહેવાય. જે વસ્તુની આદિ નથી તેમજ અંત નથી તે વસ્તુની આદિ અને અંત સર્વજ્ઞ કેવી

રસે પૂરે! કુલુદિપી પશુ માર્ગર ઉપગતી સઘાય છે, તેથી કુલુદિવાન સર્વગ્ના પ્રત્યક્ષ સિદ્ધાન્ત
મઘ આગમને સ્વીકારત્યા તેવાર નથી.

આગમ પ્રમાણ્ય અનુમાન પ્રમાણ્ય થયા, હવે

ઉપમા પ્રમાણ્ય

અગ્નિમાં નેચી વળુ વિષ વગર ઘાટે આવે તે બધી વસ્તુ પ્રતિનિધિ તે નાનકડા
અગ્નિમાં પડે છે ફાટામાં પડે છે તો ગાનવસ્તુથી કર્મના આવસ્થાથી વિષ નેનું સર્વથા નાશ
પામ્યું છે એવા સર્વગ્ના આત્મામાં સર્વ દુઃખ, સર્વ શ્વેર, સર્વ કાળ, સર્વ ભાવ, સર્વ પદ્ધતિ
વગેરેના નિમિત્તથી કેવળ જ્ઞાનમાં અવધી-અચુર-સમુ પદ્ધતિ ઊભી છે.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ્ય

(૧) જો મઘ અરિધિવાની કે દેખા મળે તો તે અરિધિદ શ્વેરમાં વિચરતા વીર્ય તીર્થકર
અને ઓઠામાં ઓઠા બે કોડ સામાન્ય કેવળા રૂપે વિચરતા અસ્થિતને નેચે શકે ત્યાંના સોકા
સર્વગને પ્રત્યક્ષ જુએ છે જૂનામાં જૂનારે હતા ત્યારે દેખાતા હતા, સવિધમાં પણ દેખાતું.

(૨) અનુમાન પ્રમાણ્ય પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ્યું સિદ્ધ છે.

(૩) અસ્થિત ભગવાન બી ન અસ્થિત ભગવાનોને આત્મ પ્રત્યક્ષથી કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપે
જુએ છે.

એ ચાર પ્રમાણથી સર્વગની સામીની જઈ, અસ્થિત પણ સર્વગ છ હવે અસ્થિતનું
પૂજનીક વસ્તીક સ્વરૂપ ક્યા નિષ્કેષમાં આવે છે તે નેચેએ.

અરિધિતના ચાર નિષ્કેષા

૧ નામ, ૨ રચાપના, ૩ દુઃખ, ૪ ભાવ.

૧ નામ અરિધિત મેલ એક દુઃખ, અણ્ય, તદુપમ અથવા અણ્ય, અણ્ય, તદુપમ
નામ અસ્થિત શાસ્ત્ર કોષ તે આ પૂજનીક વસ્તીક નથી કાણુ કે તેમાં અસ્થિત (સર્વગ)ના
કુલ નથી, (૨) અરિધિત અસ્થિત એવી નામ સગા માત્રવાચક લોકાચારી રહન (૧૫) માટે ઉપયોગી છે.

૨. રચાપના અરિધિત- તેના બે ભેદ-(૧) સ્વરૂપ રચાપના અસ્થિત=અસ્થિતના
તેની જ રૂપરચાદિ આધુનિકાથી મુર્તિ તેના મહાત્મીથી આનેકુલ મુર્તિ કે જ્યાં આ પૂજનીક
નથી, કાણુ કે તે મુર્તિમાં અરિધિતના કુલ નથી, જો કે તેના સિદ્ધાન્ત મેલ આવી મુર્તિ જનાવી
શકે નહિ પણ અપ્યાકારમાં રચનાથી પાયામુર્તિ જનાવી સઘાય છે તે આનેકુલ મુર્તિ નથી.

(૨) અસ્થિ રૂપ રચાપના અરિધિત રાજ, કાઠી વગેરે મઘ વસ્તુને તથા કલ્પિત મુર્તિને
અસ્થિત તરીકે સ્થાપે તે વસ્તુ પૂજનીક નથી.

(૩) અસ્થિતના અસ્થિત દુઃખ અને કુલુગની અમા રચાપના ત કાલ નિરૂપણને વિષય છે.

૩ દ્રવ્ય અરિહંત-

આગમથી,

નો આગમથી-ત નરીગ, ભવ્ય શરીર, શરીર વ્યક્તિગત (લૌકિક, લોકાત્તર, કુપ્રાવચન)

(અ) આગમથી દ્રવ્ય અગિહત-અગિહતના સ્વરૂપને ઉપયોગ વગર ગોખી જનાર જીવ, જેમકે પુસ્ત્રી ગુણ મુખ પાક બોલી જાય, પણ એમાં કંઈ સમજે નહિ કે શુ છે, અથવા અગિહતના ગુણોનો અભ્યાસ કર્યો છે પણ હાલ ઉપયોગમાં નથી આ જીવ પૂજનીક નથી

(બ) નો આગમથી-ત શરીર દ્રવ્ય અગિહત-અગિહત સિદ્ધ થયા પછીનું તેમનું મૃતક શરીર આ શરીરમાં જીવ નથી, તેથી ગુણ નથી, તેથી મોક્ષ નિમિત્તો પૂજનીક નથી.

(ક) નો આગમથી ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય અગિહત-ચમ્પ ગરીરી તેજ ભવમાં અગિહત થવાના છે, પણ હજી થયા નથી તેથી અગિહતની જેમ મોક્ષ નિમિત્તો ન પુજન્ય તે અગિહત થવાના છે, તેથી તેના ઉપર બહુમાન થવાનો સભવ છે પણ દીક્ષા લીધી હોય તો નીચેના ગુણુચ્ચાન વાળા સાધુ તરીકે તેમને પુજે

(ડ) ન શરીર ભવ્ય શરીર સિવાયના નો આગમથી દ્રવ્ય અગિહત-(અ) લૌકીક વાસ્તુદેવ, ચક્રવર્તી વગેરે શત્રુને જીતનાર મોટા રાજા (બ) લોકાત્તર અગિહતના ગુણુ વગરનો ભ્રષ્ટ સાધુ પોતાને અગિહત કહેવાડાવે તે જેમકે ગોશાળો (ક) કુપ્રાવચન હરીહર, ક્ષત્રા વગેરે મિથ્યા દષ્ટિએ માનેલા દેવ કે કલ્પિત દેવ જેમાં અગિહતના ગુણુ નથી અગિહતના ગુણુ વગરના આ ત્રણે ભેદ ધર્મ નિમિત્તો પૂજનીક નથી

ભાવ નિર્લેપામાં અરિહત

આગમથી ભાવ અરિહંત:-અગિહતના સ્વરૂપના સાક્ષમાં ઉપયોગ, અરિહતના આત્મ દ્રવ્ય અને ગુણોમાં ઉપયોગ, આનિર્લેપ ઉપાદેય છે

નો આગમથી ભાવ અરિહંત - ગુણુ ધ્યાન ૧૨, ૧૩, ૧૪ વાળા પરમાત્મા આનિર્લેપ પુજનીક છે

નો આગમથી ભાવ અરિહંતમાં પરિણ્વિત:- આત્મભાવે અરિહતના ગુણોમાં પરિણ્વિત કરનાર જીવ, ધ્યાનમાં અગિહતના ગુણોનો યથાશક્તિ અનુભવ કરનાર જીવ શુ ૭ થી ૧૧ આનિર્લેપ ઉપાદેય છે

સાત નય દ્વારા અરિહતનું સ્વરૂપ

નૈગમ નયથી-દ્રવ્યથી મોહની કર્મ રહિત શુદ્ધ જીવાત્મા, ગુણથી શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ, પર્યાયથી ચરમ શરીરી આકાર મનુષ્ય પર્યાય

સમજ નયથી—અસખ્ય પ્રેરણી શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ.

વ્યવહાર નયથી—ચાપ્પાત મારિતી, સ્પેગી, જમ શુદ્ધ ભેરો, સાકાર દેવાધિર.

આ સર્વ વ્યવહારમાં ઉપોગી છે ચાલિ સપૂર્ણ રીતે નિદેશ તે મન, વચન અને કાયાના નેત્રથી સ્પેગી છે બાવ મન નથી એકમે કેવળાને વિચાર કરતો પડતો નથી; પણ દમ્યમતની વર્તણૂકની અસૂચે સ્થના કામી અનુસર વિમાનના દેવતાને મનથી પૂરેલા પ્રશ્નોને જવાબ આપાવ છે તેથી મન નેત્ર છે. વચન નેત્રથી ઉપદેશ કે જે કે જે બાવ મુખજાનનો પ્રકાશ કરે છે કાયાથી ચમત્કારમય થાય છે સ્પેગીપણને કામી પરમ શુદ્ધ દેવતા છે અને મેષ્ટ માર્ગનું જ્ઞાન દેવાથી દેવાધિર છે.

નોંધ—અશ્લિતના દમ્યમનો વર્ણવ સળથી જવું મન છે—૧ અશ્લિતના પ્રજ્ઞાની મનોવર્તણૂક અસૂચે ગોઠવાય ૨ આયોગ્યાય ગોઠવાય ૩ મનોવર્તણૂક નિર્મલ રહે છે ત્યજ કેવળી મન.

શુદ્ધસુત્ર નયથી—પાત્સિમિક બાવ, ધ્યાયક બાવ પડીત વીર્ય ધ્યાયક સમકિત, શુદ્ધ ઉપોગ. આ નય ફક્ત વર્તમાન ઉપોગને માને છે ઉપરના સવ ગુણો દરેક સમજમાં ઉપોગમાં મેળુ છે. પાત્સિમિક બાવ કસિ જ્ઞાન ઉપોગમાં હોય, કાં તો દર્શન ઉપોગમાં પસ્તિરે, તે મને શુદ્ધ ઉપોગ છે વીર્ય તે મનેમથી મેષ્ટિય ઉપોગમાં સજ્જારી હોય છે ધ્યાયક સમકિતથી તે ઉપોગમાં વિસ્તેમાં સજ્જાતીયજ્ઞ કાચમ રામે છે અને એ સવ ધ્યાયક બાવ છે.

શબ્દ નયથી—કર્મ રજુ હસ્યા, તેથી અશ્લિત કહેવાય છે બીજા પર્યાયસ્યક સળે પણ સળસળમાં એકાદપસે આવે છે.

સમકિતક નયની અપેક્ષાએ—સપૂર્ણ અને અનત જ્ઞાન હોવાથી સવર છે ત્રિકાળજ્ઞ જ્ઞાન હોવાથી ત્રિકાળજ્ઞ છે સપૂર્ણ અને અનત દર્શન હોવાથી સર્વભાઈ કહેવાય છે વીતસત્ર સચમ હોવાથી ચપાખ્યાત મારિતી અને સ્નાયક નિર્મલ છે; કમીને અને રાત્રકને જ્ઞેસા હોવાથી જિત છે.

એવસુતની અપેક્ષાએ—અશ્લિત ધ્યાયક આવે (સજ્જ સ્વભાવે) આત્મ ઉપોગમાં રહે છે કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શન શુદ્ધ આત્માનુ વ્યવજ ન છે.

સમકિતક નયમાં અશ્લિતને જિત કસા છે અને જિત ઉપરથી જૈન શબ્દ ઉત્તમ થયે, તેથી જૈનશ્વર સ્વરૂપ સત્ત નય દાસ ગણવું જોઈએ.

સાત નયની રીતે વ્યવહાર મદે જૈનોની ઓળખાણ

નેગમ નયથી જૈન—(૧) જૈનજ્ઞાનો બાવ છે. જેમકે ઓપમધ્યા કષક ઉપરકસ્ટુ ગણવડુ સામાયિક વગેરે કિયામાં કષક કષક પ્રજન, દમ્ય માવકષ્ણુ દમ્ય સર્વજ્ઞ આવે જવ

મિથ્યાત્વની ઉત્કૃષ્ટ ગિયતિ કક્ષા જે એક જ વાર બાધે તો સકૃદ બધકપણામાં આવીને દોઢ પુદ્ગળ પરાવર્તનની અદ્વ મોક્ષ બાધ.

(૨) સંકટપ—મોક્ષની ઇચ્છા દ્રઢ થાય, મોક્ષનું સ્વરૂપ સમજે, સસાર પર અગ્રિય થાય, અરિહત ઉપર શ્રદ્ધા આવે. પણ હજી સમકિત પામ્યો નથી, તે જીવ અપુનર્બંધક (મિથ્યાત્વની ઉત્કૃષ્ટ ગિયતિ ૭૦ કોડાકોડ સાગરની નહિ બાધનાગે) થઈને પુદ્ગળ પરાવર્તનમાં મોક્ષ બાધ

સંગ્રહ નયની અપેક્ષાએ જૈન—(૧) જેની આત્મ સત્તામાં જૈનનું જૈનત્વ (કર્મને જીતવાપણું) અને ગુણત્વ જેનામાં છે તે જૈન (૨) મોક્ષ જવા માટે યોગ્ય ગુણોનો અને ધર્મ સાધનોનો સંગ્રહ કરતો બાધ

વ્યવહાર નયથી જૈન—અવહારિક જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર તપમાં પ્રવૃત્તિ અને ભાવથી અપૂર્વકરણ સુધી પહોંચેલો હોય તે વ્યવહારથી જૈન કહેવાય

નોંધ—પહેલી ત્રણ નયવાળો ક્રિયાની તારતમ્યતા અને સહિત વિવિધતા સહિત સમકીર્તી પણ હોય અને મિથ્યાત્વની પણ હોય, ક્રિયાની અપેક્ષાએ તે વ્યવહારથી જૈન ગણાય

રૂઝુસુત્ર નયથી જૈન—જૈનત્વના પરિણામમાં હોય તે વખતે જૈન સમ્યક્ત્વના પરિણામમાં, આત્માના ઉપયોગમાં હોય તે જૈન

શબ્દ નયથી જૈન—સમકિત સહિત સવર નિર્જરાનું આચરણ કરી કર્મને જીતે તે જૈન

સમલિરૂઢ નયથી જૈન—ક્ષપક ત્રેણીથી જીવ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાની સન્મુખ છે ગુણ-આન ૮ થી ૧૨

એવંભૂત નયથી જૈન—ભગવાન અરિહત અને અગાઉ કર્મોને જીતેલા હતા તે અપેક્ષાએ સિદ્ધ ભગવાન

કર્મને જીતવામાં ઉત્થાન, કર્મ, બળ, વીર્ય, પુરુષાકાર, પરાક્રમની જરૂર છે તેની વહેચણી કરતા, નિગમનયમાં ઉત્થાન, સંગ્રહનયમાં કર્મ, વ્યવહારનયમાં બળ, રૂઝુસુત્ર નયમાં વીર્ય, શબ્દ અને સમલિરૂઢ નયમાં પુરુષાકાર અને એવંભૂત નયમાં પરાક્રમ, આદિ (અપેક્ષાભેદે) આવે છે, નયોનું અવિગેધપણે સાપેક્ષ ભાવે સહકારપણું તે સમ્યક્ દર્શનમાં ઉપકારી છે

સાત નયથી જૈનત્વ બનાવવાના ત્રણ મુદ્દા છે (૧) જે કોઈ કરતું હોય તેની નિષ્ઠા કરીને તેમાંથી હકાવતું નહિ, પણ જ્ઞાન દાન અને ઉત્સાહ વધારીને તેમને આગળ ચડાવવા (૨) દરેક જીવે મોક્ષની ઇચ્છા દ્રઢ કરવી, ગુણોનો તથા તેના સાધનનો સંગ્રહ કરવો, એટલે સત્સંગ અને સૂત્ર અભ્યાસ કરવો, વ્યવહારથી વિધિ મુજબ યથાશક્તિ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર તપમાં પ્રવૃત્તિ વધાવતા જવી, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ (અરિહત તથા સિદ્ધસ્વરૂપ)ને જાણીને તેમના ગુણો મગજમાં ઉતારીને તે ગુણોને અનુભવવાનો અભ્યાસ વધાવતા જવો, જેથી ઉત્થાન, કર્મ બળ,

વીર અને અસહી પુણ્યકાર સુધી તે આ પાંચમા આરામાં અત્યારે સૈન્ય પાત્રી સમાય. (૩)
અમર નામ આમરસુધી પરિક્ષા કરે છે કેવળા નિમ્મણી અમરતર રુચે ગળે છે.

નિશ્ચય અને વ્યવહારની અપેક્ષાથી અરિહતનુ સ્વરૂપ

નિશ્ચય અરિહત-૧૨, ૧૩ ૧૪માં અવસ્થાનવાળા અને સિદ્ધ ભાવત નિમ્મણી
અનિહત છે.

૧ મા અવસ્થાનના ઉચ્ચા સમયે મોહની કર્મનાશ પામે તેથી ૧૨ મા ક્ષીણ મોહ અવસ્થાને
મોહ (સર્વ ધનપાતિ કર્મના રાગ)નો સર્વથા નાશ થયેલ હોય છે એટલે કે મોહની કર્મના અનાવ
હોય છે તેના ઉચ્ચા સમયે આપના ચક્ર ધનપાતિ કર્મ સ્વયં થાય છે. ૧૩ મા અવસ્થાનવાળા
સમયેથી કેવળા છે. ૧૪ મા અવસ્થાનવાળા અસોચી કેવળા છે તે ચક્રે અવસ્થાનવાળા સાકાર
અનિહત છે અને સિદ્ધ ભાવવાન નિગ્રહાર અનિહત છે.

અમર નામની અપેક્ષાએ તેમના કોઈનું કામ દુરમન નથી, તેથી અનિહત છે. તેમના કાવોનો
કેટલું પત્તાની અનુભવ કરવાથી કેવળા રાગ પ્રગટ થાય છે તેથી અનિહત અને સિદ્ધ દેનાત્વમાં
છે કારણકે તેમના આત્મજન્ય અરિહતપણું મેળવી શકાય છે. દેનાત્વ તે શુદ્ધ આત્મત્વ છે.

વ્યવહાર અરિહત-સામાન્ય રીતે સર્વોચી કેવળા વ્યવહાર અનિહત છે અને વિશિષ્ટ
દક્ષિણી વીરેકર વ્યવહાર અનિહત છે કારણકે તેઓ સાધુ, સાધ્વી, માવક અને આવિકા એ ચાર
વીરેકી સ્થાપના કરે છે. જૈન શાસ્ત્રના નાશક છે અને જ્યાં ધર્મના નાશ થયે હોય અમરના કેવળા
રાગની કલ્પિતિ નષ્ટ થઈ હોય ત્યાં (તે દુષ્ટિમાં) ધર્મની આલિંગા કરનાર છે. એ સ્વયં શુદ્ધ છે.

૧૨ મા અને ૧૪ મા અવસ્થાનવાળા ઉપરેલ દેના નથી, તેથી વ્યવહારમાં ઉપરેલની અપેક્ષાએ
ઉપરોક્તમાં આવતા નથી. કામ્ય સરીકે દ્રવ્ય વીરેકર કોઈ વખતે આર્થ વ્યવહારના પણું હતી થાય છે.
પાંચ ભાગ અને પાંચ ભક્તિ એ બે ભક્તિઓ, વીર ક્રિયાકોડ સામરના એક કાળ ચક્રમાં, ૧૮
ક્રિયાકોડ સાચર જેટલા ભાગમાં મનુષ્યની જાતિ મુલક રૂપે રહે છે તેઓ જ્ઞાન નામના કલ્પકરને
આપારે, કલ્પ મુલક, વગર અનિહત, સર્વ પ્રકારના મોહાત મુલક મોહને છે. આ પુણ્ય એક કોડ
બીજા સર્વ મુલકથી અવતર છે તેઓ સાધારણુનિ ધર્મ અર્ધર્થ આદિ તત્ત્વની અમરણુ અમરણુ
નિમ્મણી હોય છે. કલ્પકર નાશ પામવા માટે ત્યારે વીરેકરનો જન્મ થાય છે.

નિમ્મણી જેમાં જૈનણુ સમીક્ષાથી રહે થાય છે અને સિદ્ધ સ્વરૂપે પૂર્વ થાય છે પણ
જૈન જિયા કરનારને અમર ન હતી રહે કે આ સમીક્ષા છે કે નહિ, તેથી પણ વ્યવહારથી તે
જૈન મેરણા વળી સમીક્ષાની દ્રવ સામે નવાં થામણ થઈ રહે છે.

આ અવસર્પીણીના ત્રીજા આરાના છેવટના ભાગમા મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાન સહિત શ્રી રૂપભદ્રે તીર્થ કર્ત્રો જન્મ થયો ગૃહસ્થ અવસ્થામાં ગળ તરીકે હતા, તેથી તેમણે કલ્પવૃક્ષોના મુકાવાથી દુ ખી થતા ભુગલીયાઓને સર્વ પ્રકારની કળા, ભાષા અને વિદ્યા બતાવી અને આર્થ વ્યવહારની રચના ઉત્પન્ન થઈ, તેથી અજ્ઞાની લોકો શ્રી રૂપભદ્રેને એકાંત દષ્ટિથી સ્પષ્ટિકર્તા બ્રહ્મા માને છે

અવસર્પીણીના પાંચમા આરાને અતિ ભગ્ત અને ધર્મવત ક્ષેત્રોમા સર્વ વ્યવહાર નાશ પામે છે મનુષ્ય જાતિને દેવતા, શાશ્વતિ ગંગા સિંધુના ખીલ (બોયગ)માં લઈ જાય છે બાકી બધે ગ્રથજે ગતિના અસંભવ ગરદી અને દિવસમા અસંભવ ગમ્મી પડે છે તેથી તેઓ ત્યાજ રહે છે આવી રીતે ૪૨ હજાર વર્ષ મુધી ચાલે છે

ત્યાર બાદ ઉત્સર્પીણીના બીજા આરાના પહેલા દીવસથી (અષાઢ વદ એકમથી) શરૂ કરીને, પુષ્કર મેઘ, કીર મેઘ, ઉવાડ, ધૃતમેઘ, અમૃતમેઘ, ઉવાડ, રસમેઘ દરેક સાત સાત દિવસ રાત્રિના થાય, તેના કુલ ૪૯ દિવસ થાય ત્યાર બાદ ભાદરવા સુદ પાંચમને દિવસે, ત્રાસ પામેલી મનુષ્ય જાતિ શાંતિમા આવે, બોયરામાંથી બહાર નીકળે, મેઘોથી વનસ્પતિ ઉગે, તેના આધારે જીવન ચલાવે.

આ ઉપરથી કેટલાક માને છે કે દૂર દૂરના આપણા બાપદાદા જ ગલી હતા, ઉત્સર્પીણીના ત્રીજા આરાની શરૂઆતમાં તીર્થ કર્ત્રો જન્મ થાય તે કેવળ જ્ઞાન થાય ત્યારે તીર્થની સ્થાપના કરે અને ધર્મ વ્યવહાર ચાલુ થાય આ ઉપરથી સમગ્ર પડો કે વ્યવહાર અગ્રિહતની ધાર્મિક તેમજ વ્યવહાર દષ્ટિએ કેટલી મહત્વતા છે, તેથી અપેક્ષાએ વ્યવહાર અગ્રિહત સ્પષ્ટિકર્તા કહેવાય

તીર્થ કર્ત્રી ઉપદેશ વાણીમા ૩૫ પ્રકારની અદ્ભુત રસવાણી મહત્વના છે જેમ પર્વત ઉપર વરસાદનું આકર્ષણ થાય છે, જેમ પુન્યશાળીના પુન્યના ઉદયથી મનોરથ વસ્તુઓનું તેના તરફ આકર્ષણ થાય છે, તેમ તીર્થ કર્ત્ર નામ કર્મના ઉદયથી, યોગ્ય વખતે, વિસસા પુદ્ગલો (આકાશમાં ફરે ધનુષ્યાદિના દષ્ટાંતે) બાહ્યરિક્ષિ રૂપે પરિણમે છે, પણ હાથમા આવતા નથી

વાણીની વિરિષ્ટતાનું નિમિત્ત કારણ પણ તીર્થ કર્ત્ર નામ કર્મનો ઉદય છે તીર્થ ય પણ તીર્થ કર્ત્રો ઉપદેશ સમજે છે વાણી દિવ્યધ્વનિ રૂપે પ્રગટ થાય છે, તેથી વેદમતવાળા માને છે કે શાસ્ત્ર અપૌત્રીક વાણીથી ઉત્પન્ન થયા છે વળી તીર્થ કર્ત્રનું મોહનીય કર્મ સવધા નાશ થવાથી, અવેદી થવાથી, ભાવથી પુરુષવેદ નથી, તેથી પણ અપૌત્રીક છે તીર્થ કર્ત્રની વાણીથી દ્રઢ મિથ્યાત્વનો પણ મદ ગળી જાય છે અને તેઓ તીર્થ મા જોડાઈ જાય છે

તીર્થ કર્ત્રો ઉપદેશ અર્થ રૂપે હોય છે એટલે શ્રોતાને સર્વ પ્રકારના ભાવ સમજાય છે અને શ્રોતાની યોગ્યતા અને કર્મ બંધાવવામા જરૂરીઆત પ્રમાણે ઉપદેશ આપે છે તીર્થ કર્ત્રના ઉપદેશ ઉપરથી ગણધર્મ ક્રમસર સ્ત્રની રચના કરે છે જે પરપગએ શાસનમા ઉપયોગમા આવે છે

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવની દૃષ્ટિથી અરિહતની હદીકત

દ્રવ્ય (સજ્જા)થી જન્ય તીર્થંકર ૨ સામાન્ય સજ્જા ક્રેવળા બેસે, ક્રેવ્ય તીર્થંકર ૧૭ સામાન્ય સજ્જા ક્રેવળા નવેસે હોય.

ક્ષેત્રથી મહાવિદ્ધમાં સર્વદા હોય, અત્ત ઇત્ત ક્ષેત્રોમાં તીર્થંકર સુખ દુઃખ કાળ અને દુઃખ સુખ કાળમાં હોય. સામાન્ય ક્રેવળા જ ન આપી અસ્વર્ણિણીમાં સુખ દુઃખ કાળ અને દુઃખ સુખ કાળમાં હોય અને ક્રેવળામાં દુઃખ કાળમાં પશુ હોય.

કાળથી મહાવિદ્ધમાં સર્વદા હોય, અત્ત ઇત્ત ક્ષેત્રોમાં અસ્વર્ણિણીમાં તીર્થંકર ૩ ૪ આરામાં હોય. સામાન્ય ક્રેવળા જન્યથી ૩ ન, ૪ થા આરામાં અને પ્રવર્તન આપી ૩ ૪ ૫ આરામાં હોય અને ક્રેવળામાં પ્રવર્તન આપી ૩ ૪ આરામાં હોય.

ભાવથી અસ્થિત, પરિસ્થાનિક તથા ક્ષાયક ભાવમાં હોય અને વેદની-આયુષ્ય-નામ-ચોક્કી અપેક્ષાએ ક્રેવળા ભાવમાં હોય છે.

સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાળ, સ્વભાવ આપી-અસ્થિતનું આત્મ દ્રવ્ય શુદ્ધ છે. ક્ષેત્રથી અસ્થિત પ્રદેશમાં સ્થિત છે. કાળથી સમયે સમયે ચોક્કી અપેક્ષાએ જ્ઞાન દર્શનની વર્તના થાય છે (સિદ્ધસર્વ દ્રવ્ય, સર્વક્ષેત્ર, સર્વકાળ, સર્વભવન અને સર્વ અર્થ પર્ણ). ભાવથી અનત જ્ઞાન, અનત દર્શન, અનત આદિ, ક્ષાયક સમક્ષિ અને અનત વીર્ય સહિત છે. એટલે અનત વીર્યની સ્થાપનાથી, અનત આદિશ ઝુલે. સહિત, સ દેહાતીતકષ્ટે પરિસ્થાનિક કાંઈથી જ્ઞાન દર્શનના શુદ્ધ કૃપોત્તમાં વર્તે છે.

સામાન્ય રસિ વસ્તુ સ્વરૂપ ૨૫ દ્રષ્ટિથી થાય છે. ૭ નય, ૪ નિરોપ, ૪ પ્રમાણ, ૪ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ, ૨ નિર્ભય અવદ્વાર ૨ દ્રવ્ય-ભાવ, ૨ સામાન્ય-વિરોધ દ્રવ્ય અને ભાવને નિરુપમાં અતર્કિત કરીને, સામાન્ય-વિરોધને સ્વદ્વાર અસ્થિતમાં અતર્કિત કરીને તેા દુઃખ વક્તાઅત્તાની અપેક્ષાએ, અસ્થિતનું આ દિશિત સ્વરૂપ અદ્ધિ પુર થાય છે.

સિદ્ધ ભગવાન દેવ તત્ત્વમાં

આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણ્યા વગર, સમક્ષિ પ્રવદ્ થતું નથી. અનુદ્ધ આત્માના વિકારી કાવોનો ત્યાગ થઈ શકાય નથી, શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં પ્રાપ્તિ થઈ શકિત નથી. સિદ્ધ સ્વરૂપ તે આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. પોતાનો આત્મા, સત્યને સિદ્ધ સ્વરૂપ સમાત છે એમ ખાતરી થયા વગર નિર્ભય સમક્ષિ આવડતું નથી અને સિદ્ધ કાલ્યાણના સર્વ ઝુલેનું પોતાના આત્માથી-કાલથી અનુદ્ધ-અનુભવ થયા વગર સમક્ષિ સ્થિર થતું નથી તેમજ ક્ષયક્રેવળામાં પ્રવેશ થવાનું નથી.

અગિહતની વાણીરૂપ આગમથી સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ (પરમાત્મા દ્રવ્ય, ગુણો વગેરે) જાણીને અચમુર્દ્ધર્શન (મન)થી દ્રવ્યનાથી જોઈને તે પ્રમાણે પોતાના આત્માને સ્થાપીને ભાવથી અને તેટલા અગે, અભ્યાસ મુજબ, ગુણોનો અનુભવ કરી શકાય છે આવી રીતે સમક્રિતની પ્રાપ્તિ, સમક્રિતની શુદ્ધતા અને ક્ષાયક ભાવ માટે સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ ઉપયોગી હોવાથી સિદ્ધસ્વરૂપ દેવ તત્ત્વમાં છે

અગિહત અને સિદ્ધ, આત્મશુદ્ધિ માટે નિમિત્ત કાળુ છે અને પોતાનો આત્મા ઉપાદાન કાળુ છે ઉપાદાન કાળુ નિમિત્ત કાળુના અયોગથી, કાર્યરૂપે પશ્ચિમે છે, તેથી પોતાનો આત્મા પોતાને માટે નિશ્ચય અગિહત છે

આ ઉપરથી જણાશે કે ધર્મરૂપી રથને અગિહતની આજ્ઞા પાલન રૂપી વ્યવહાર ચક્ર અને સિદ્ધ સ્વરૂપ સમાન નિજ આત્માની શુદ્ધિ કરવા રૂપી નિશ્ચય ચક્ર એ જે ચક્ર (પૈડા) સાથોસાથ છે અને તે જે પૈડા વગર મોક્ષ દારૂ (કેવળ જ્ઞાન) સુધી સાચી (આત્મા) પહોંચી શકે નહિ તે રથ ૧૮૦૦૦ શીળ રૂપી અગ (વિભાગ)થી અનેલો છે અને રાગદ્વેષ ગહિત શુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન ઉપયોગ રૂપી જે અશ્વ સીધે રચે લઇ જાય છે

અગિહતને હુણ સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત કરવું છે, છતાં પચ પગમેષ્ટિમાં અગિહત નામ સજા પહેલી આવે છે તે એમ બતાવે છે કે વ્યવહાર વગર નિશ્ચય માર્ગ પ્રાપ્ત થતો નથી અને વ્યવહાર માર્ગ સ્થાપનાર જગત ગુરુ, શ્રી અગિહત છે તેમ હોવા છતાં સિદ્ધ ભગવાનની ભક્તિ ઓછી થતી નથી કારણ કે સિદ્ધ ભગવાન પહેલા અગિહત થઇ ચુક્યા છે, વળી ભૂતકાળનું વર્તમાનમા આરોપણ કરવાથી અગિહત પણ કહેવાય છે અને આડે કર્મને હણ્યા હોવાથી અગિહત કહેવાય એટલે તે અપેક્ષાથી અગિહત હોવા ઉપરાંત વિશેષ પદમાં સિદ્ધ નામ સજા આવે છે

દેવ તત્ત્વમા સિદ્ધ પદનું મહત્વ જોયું તેથી સિદ્ધસ્વરૂપ કદમક વિશેષતાથી સમક્રિત પામવા તથા આત્માની શુદ્ધિ માટે, ભક્તિથી વિધિથી જાણવું જાહેર

૧ અહો! સર્વજ્ઞ નિરજન દેવ! જીવસ્થ અવસ્થામા, વિકારોને દૂર કરીને, આનુભાવ રૂપ જ્ઞાન સમાધિથી જ્ઞાનાવસ્થાથી કર્મનો સર્વથા નાશ કરીને, કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ (ખુલ્લું) કર્યું છે તેથી આપ સર્વજ્ઞ, ત્રિકાળજ્ઞ, પ્રહ્લ્લસ્વરૂપ, અમળ જ્ઞાનસ્વરૂપ, પરમજ્ઞાન-જ્યોતિસ્વરૂપ, સપૂર્ણ જ્ઞાની-જાતા-જાયક, અનંત જ્ઞાની થયા છો, એતનનું ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધ સ્વરૂપ પામ્યા છો, લોક અલોકના સપૂર્ણ સ્વરૂપને જાણો છો, સમસ્ત જ્ઞેય (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, ભવ અને પચિયો)ના આકારોના પ્રતિબિંબ સ્થાન છો સ્વપ્ન પ્રકાશક શુદ્ધ સ્વરૂપ છો અને તે સર્વ એકી સાથે એક જ સમયમા જાણો છો કર્મરૂપી આવરણનો ખીલકુલ અશ ન હોવાથી, જીવજ્ઞની પેઠે જાણવા માટે ક્રમશઃ ઉપયોગ મુકી જાણવાનો પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી

૨ અહો, સર્વદર્શી પ્રભુ! સપૂર્ણ વિકલ્પોથી શુન્ય નિજ શુદ્ધ આત્માનું અવલોકન જે પહેલા કર્યું હતું તેથી દર્શનાવસ્થાથી કર્મ નાશ કરીને કેવળ દર્શન પ્રકટ કર્યું હતું તેથી એકી વખતે લોક અલોકના સર્વ પદાર્થોને દેખો છો

૩ રાજકોષ વગેરે પુણ્યના જાતીન મુખ દુઃખ વિભાવોને છૂટ કરી, અતીન્દ્રિય, આત્મસુખ્યો, એક દેશથી અનુભવ ખોટો કરી હોય તેના કળ રૂપે વેદનીય કર્યોના નાશ કરી, અભ્યાસ (બાધા પીડા વગર) અર્જન આર્થિક મુખ પ્રાપ્ત (પ્રગટ) કર્યું છે, તેથી આપ અર્જન અર્થ, નિશાની, નિષ્પત્તી નિરાકુળ (આકુળતા વગર), નિષ્પાથી (સ્વી છપાથી રક્ષિત) અનેન્દ્રીય (હિંમોલી જરૂર વગર) અનુભવ (ગેને માટે સસાસ્તા કોષપણ મુખની ઉપમા નથી) સ્વ અનુભવ વચ્ચે, અનન સમ્પ્રદાય નિર્વિકારી, પુણ્યતાતીન (પૌણ્યથી કોષપણ વસ્તુના સમર્થ રક્ષિત), નિરાશથી (સ્વતંત્ર) અપ સત્, સાનાતન મુખમાં સ્થાને માટે લીન છે. આપ, સ્વચ આનંદ, મહિ, આનંદન, પરમાનંદ સ્વરૂપ છે.

૪ અહો ગુણનિધાન પરમાત્મા! પૂર્વે તપાદિ ક્રિયા અવગ્યામાં, આપે એવી ભાવના બારી હતી કે * તિજ આત્મા કેવળાદિ અનંત ગુણોનું આનંદ છે. તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રજ્ઞાથી મેળવી શકાય છે શુદ્ધ સ્વભાવે આત્મા સ્વતંત્ર સ્વરૂપ છે એવી કૃપી રૂપી નિષ્કલ સમક્ષિતા પ્રજ્ઞાસ્થી આપે ક્ષાત્રક સમક્ષિત પ્રગટ કર્યું હતું કે તેથી ને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, કાવાદિ આપના જ્ઞાન દર્શનના વિસ્તારમાં છે તેમાં સંદેહાતીતપણ છે એટલે ને જ્ઞાન ને સ્વરૂપમાં છે તેથી વિસ્તીર્ણ આગ્રહ રૂપી પરિણામ કદી સ્તુ નથી અને આપના અનંત ગુણો પ્રગટ હોવાથી, તેમાં રમણના કરવાથી, આપ પરમ સત્ત્વ સ્વભાવી છે. નિષ્કલ અને નિષ્કાયાથી હોવાથી અદ્વિત્ય સ્વરૂપ છે, શુદ્ધ સ્વરૂપ હોવાથી મિત્થા ભાવ દિત સત્ત્વ સ્વરૂપ છે, અનુભવી હોવાથી અન્યોર્થ સ્વરૂપ છે શુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન ઉપયોગરૂપી જોડામાં લીન હોવાથી અન્યર્થ સ્વરૂપ છે. નિર્મલની અને દ્રવ્યભાવ કર્મ નોકર્મ વગેરે પરિણામ રક્ષિત હોવાથી નિષ્કલિપ્ત સ્વરૂપ છે એમહો, અમહો, અમાયત્મે, અમોહો હોવાથી સમગ્ર સ્વરૂપ છે, હાસ્ય નહિત હોવાથી અભર છે, નિ-અનિ ભુવિચાનો ક્ષય ક્ષાથી આત્મામાં લીન છે, અચોક અને નિકાલ છે અવેદી છે અદોષી, નિર્દોષી નિર્દસક, નિર્દોષ (સકલ્ય વિકલ્ય રક્ષિત) અપરિમાણ [અનંત ગુણવારક] અયોગ પારમ, નિર્ગુણ, નિર્વેપ, અમેષી અવિકારી પરમ પવિત્ર સ્વરૂપ છે.

૫. આયુષ્ય કર્મનો નાશ કરવાથી આપ અસ્ય અજર અમર, અપુનર્ મ સાશ્વત, નિઃશ શિલ સ્વરૂપ છે.

૬ નામ કર્મનો ક્ષય કરવાથી અતિરક્ષિત, અતિરક્ષિત, અસરી, અતીન્દ્રિય, અગ્રામી અસ્કંદો અમય અસ્તુ, અધાસુ, અમર્ત નિરાશની, અભાષક, નિરુજન નિરાકર, અરૂપી અશ્રિય, કુર, અદોષ, અમેષ, અસપ્ત પ્રદેશ અપીડા શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ છે. શિલકેતમાં શુદ્ધ આત્મપ્રદેશના ધન સ્વરૂપ આસ્તી અહા અવગાહના હોવા છતાં કોઈને સંતોષ કે બાધા પીડા જતી નથી.

૭ જોત કર્મનો ક્ષય કરવાથી, અમુક જુગુ અમુક પ્રાપ્ત કર્યો છે તેથી આપ નિરાશન, નિશ અકલ નિષ્કલ, અનુભવ નિષ્કલ આત્મ સ્વરૂપમાં રક્ષિત છે.

૮ પહેલા આપને અત્યંત ઘોર પરિણામ ઉપસર્ગી વખતે નિરજન પરમાત્માના ધ્યાનમાં ધૈર્યથી અડોલ રહ્યા હતા તેના કૃણ રૂપે, અતરાય કર્મનો ક્ષય થવાથી, અનંત પદાર્થોના જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં ખેદ (થાક) ના અભાવરૂપ લક્ષણ સહિત અનંત વીર્ય ગુણ પ્રાપ્ત કરેલ છે, પણ ચારિત્રનું કંઈ કાર્ય કરવાનું ન હોવાથી આવીર્ય અકરણ વીર્ય છે

સિદ્ધ ભગવાનના અનંત ગુણો મુખ્ય આઠ વિભાગમાં સમાઈ જાય છે અને તે આઠ ગુણ આત્મરમણતારૂપ એક ગુણમાં સમાઈ જાય છે.

અવ્યાપ્તાધ સુખ, અક્ષયપણું, અરૂપીપણું અને અગુરુલઘુપણું—એ ચાર, શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યના પચાસ સ્વરૂપે છે તેમાં અગુરુ લઘુપર્યાયમાં છ પ્રકારે હાનીવૃદ્ધિ થવાથી અનિત્ય છે, બાકીના ત્રણ પર્યાય નિત્ય છે, અનંત આત્મિક શક્તિ જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં સહાયક છે અને ક્ષાયક સમક્રિત નિસદ્ધેહ સ્વરૂપે સમયે સમયે તે ઉપયોગમાં સહચારી છે, એટલે શક્તિ અને સમક્રિત, જ્ઞાન દર્શનમાં ઉપર પ્રમાણે અતર્ગત થઈ જાય છે

અનંત ગુણો પરમ શાંત સ્વભાવ આત્મરમણતામાં અતર્ગત થઈ જાય છે જ્ઞાન અને દર્શન—એ બે લક્ષણ ચેતનાના છે અથવા દર્શન તે મણાકાર ઉપયોગ અને જ્ઞાન તે સાકાર જ્ઞાન ઉપયોગ અને ચેતના તે જ્ઞાન અને દર્શનના પશ્ચિમન કરનાર શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ કે જેના અસખ્ય પ્રદેશ જ્ઞાન ધન રૂપે થઈ રહેલ છે

આવી રીતે સિદ્ધ ભગવાનના અનંત ગુણો એક આત્મામાં અમેદ સ્વરૂપે છે એવી રીતે ગુણોનું એકત્વ એકાકારપણું, અમેદ સ્વરૂપ સમજાય છે

અગુરુલઘુ શબ્દની સમજણ—અગુરુલઘુ ગુણથી આત્મા ભારે નથી કે જેથી નીચે ઉતરી પડે અને હળવો નથી કે જેથી રૂના તાતણાની માફક વાયુથી આમ તેમ હડી જાય સિદ્ધ ભગવાન ગ્ધિર છે અગુરુ લઘુ પર્યાય દ્વારા અનંત ગુણોમાં, સમય સમય ઉત્પાદ બ્યય રૂપ હાનિવૃદ્ધિ થાય છે અસખ્ય પ્રદેશાત્મક જ્ઞાન ધનને અરૂપી અરિસાની ઉપમા આપીએ તો લોકના સર્વ દ્રવ્યો સર્વ પદાર્થો અને અલોકના આકાશ અને તેના પદાર્થોના અરૂપી પ્રતિબિંબ પડે છે, રૂપી અગ્નિમાં રૂપી પ્રતિબિંબ પડે, અરૂપી અરિસામાં અરૂપી પ્રતિબિંબ પડે

જાણુવા તથા દેખવાના પદાર્થોમાં સમયે સમયે ફેરફાર થાય છે, તેથી આ પ્રતિબિંબોમાં (અગુરુ લઘુ પર્યાયોમાં) સમયે સમયે ફેરફાર થાય છે તે હાનિવૃદ્ધિ કહેવાય છે અથવા બીજી રીતે જ્ઞાન દર્શનના વિષયના પદાર્થોમાં ફેરફાર થાય છે તે ફેરફાર સમયે સમયે થાય છે, ફેરફારમાં નવાણુની થાય છે, એટલે નવો પર્યાય ઉપજે અને જુનો પર્યાય નાશ પામે, તેથી ઉત્પાદ—વ્યય કહેવાય અને દ્રવ્ય અને ગુણ કાયમ રહે તે ધ્રુવ કહેવાય દરેક દ્રવ્ય અને ગુણમાં ઉત્પાદ, દ્રવ્ય અને ધ્રુવપણું હોય છે

નોંધ :—અગિહત અને સિદ્ધમાં જેવો અરૂપી પ્રતિબિંબ રૂપે પડે છે તે સમજાવવા માટે ત્રયકાળેએ લખેલ છે, સુત્રમાં પ્રતિબિંબ નથી માટે પ્રતિબિંબના કવન આથી તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય સમજવું

ઉપર કહેલ દેશ્વર ૭ પ્રકારનો થાય છે—(૧) સખ્યાત ગુણો, (૨) અસખ્યાત ગુણો, (૩) જ્ઞાત ગુણો, (૪) સખ્યાતમે બાળે, (૫) અસખ્યાતમે બાળે, (૬) જ્ઞાતમે બાળે તે ૬×૨ (દાનિ અને દુદિ) અને સમયે સમયે કાં તો દુદિ થાય, તેથી તે ૫. અથવા દાનિ કે દુદિ અણુ છે અણુકણુ પર્યાયના અગ્નિદેવથી દરેક દ્રવ્ય અને દરેક સ્થિતિ અમ્બા ગુણુ પેલપેલાતા અભાવમાં રહે છે. એટલે દ્રવ્ય મટી અણુ થતો નથી, અણુ મટી દ્રવ્ય થતો નથી. ધર્માગ્તિકામ નામ પામી આકાશાગ્તિકામ રૂપે પશ્ચિમતા નથી એમ બધા દ્રવ્યોનું સમજવું તેમજ જ્ઞાન મટી દર્શન જ નથી દર્શન મટી જ્ઞાન થવું નથી એમ બધા ગુણો બાધી સમજવું.

દ્રવ્ય, કૈત્વ, કાળ અને ભાવની દ્રષ્ટિથી સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ

દ્રવ્ય દ્રષ્ટિથી વિવેચન—(૧) દ્રવ્યથી એક-સર્વ સિદ્ધ ભગવાન એક સિદ્ધ નામ સદાશી ભેદાય છે તેથી સમદ્વનથી એક. (૨) દ્રવ્યથી અસખ્ય-દરેક સિદ્ધ ભગવાનનું આત્મ દ્રવ્ય અસખ્ય પ્રદેશોનું છે. તે સામાન્ય સત્તા થયું સમદ્વનથી છે (૨) દ્રવ્યથી જ્ઞાત-સર્વ સિદ્ધ ભગવાનની સખ્યા જ્ઞાત છે એટલે જ્ઞાતતા આત્મા (આત્મદ્રવ્ય, પદ્માત્મા) સિદ્ધ સ્વરૂપે છે.

કૈત્વથી—(૧) અગ્નિજન અવગ્રાહના ચરમ સરીતરી અવગ્રાહનાથી ૨/૩ તે, અન્ય એક દામ અને આઠ આંજળ, મધ્યમ આર દામ અને સોળ આંજળ, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩૩ મનુષ્ય અને ૩૨ આંજળ.

(૨) સર્વ સિદ્ધ આમી ક્ષેત્ર એટલે સર્વસિદ્ધ સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં છે. સિદ્ધક્ષેત્ર ૪૫ લાખ ભોજન માંસુ, ૪૫ લાખ ભોજન પદોણુ અને ૧/૬ ગાઉ (૩૩૩ મનુષ્ય અને ૩૨ આંજળ) ઉચ્ચામાં છે તે ભોજના અતમાં ઉપાત્માં હતું છે. મુક્તિ સિદ્ધા અને સિદ્ધ ક્ષેત્રનું અતર એક ભોજનમાં ૧/૬ ગાઉ એટલું એટલું છે. સિદ્ધ ભગવાનને અધ્યાત્મી તર નથી.

(૩) નવકુન્ડાથી સિદ્ધ ભગવાન અસખ્યાત આકાશ પ્રદેશથી ક્ષેત્રમાં છે.

(૪) નિશ્ચયથી (અદ્વેય આમી) સિદ્ધ ભગવાન નિજ આદિમક અસખ્યાત પ્રદેશનું ક્ષેત્રના અવગ્રાહક છે.

કાળથી (૧) એક સિદ્ધ આમી બાધિ છે પણ જ્ઞાત નથી, (૨) સર્વ સિદ્ધ આમી બાધિ નથી તેમ જ્ઞાત પણ નથી, (૩) સ્વકાળથી, સમયત ભોજ અત્યોક્ષમાં પ્રતિ સમય જ્ઞાતિ ઉપાસન અને વ્યક્તી વર્તનાના ચાલ તથા દૃષ્ટા છે.

ભાવથી—સિદ્ધ ભગવાનને સાધિક અને પાશ્વિકામિક ભાવ છે. સાધકભાવ તે કેવળમાન, કેવળજ્ઞાન, સાધિકસમર્થિન, સિદ્ધ ભગવાનના એકેક આત્મ પ્રદેશમાં જ્ઞાત જ્ઞાત ગુણુ પ્રગટ કરેલ છે એકેક ગુણુમાં જ્ઞાનભાવે પર્યાયની ત્રીકાલીક વર્તના છે એકેક પર્યાયમાં અપેક્ષા પૂર્વક જ્ઞાતભાવેત પર્યાય પ્રગટ છે.

એક જ્ઞાન પર્યાયમાં જ્ઞાતભાવેત ત્રીકા અણુકણુમાં બાળે એક સમયે જ્ઞાતભાવેત ગુણુ પર્યાય (અન્ય અર્થે એક પર્યાય) દ્વારા આ અણુકણુમાં દરેક પર્યાયમાં જ્ઞાતભાવેત પર્યાય પ્રગટ.

પારિણામિક ભાવથી સિદ્ધ ભગવાન પોતપોતાના ગુણ પર્યાયમા પશ્ચિમે છે દરેક સમયે અનતાનત ગુણ પર્યાયો પ્રવર્તે છે પણ એક સમયમા એક ગુણનો એકજ પર્યાય પ્રવર્તે છે

સિદ્ધ ભગવાનમાં ૫૮ કારકનું ભેદ અભેદ રતરૂપ

૧. કર્તા—સિદ્ધ ભગવાન પોતાના ગુણોના પોતે જ કર્તા છે ગુણો ઉપરનું કર્મ આવશ્ય નાશ કરી, ગુણોને પોતે જ પ્રગટ કર્યા છે, પોતાની વીર્ય શક્તિથી જાનાદિ ગુણોનો ઉપયોગ કર્તા પોતે જ છે

૨. કર્મ—(૧) અહીં કર્મ આવશ્યના અર્થમા નથી, પણ કર્તા હોય ત્યાં કામ કરેનું હોય તે કર્મ ગુણો તે કરેનું કામ ગુણોને પોતેજ કર્યા છે (૨) સર્વ આવશ્ય કર્મો નથા વિભાવ પર્યાયોનો નાશ તે અપાદાન કર્મ, એટલે વિભાવ પર્યાયોનો નાશ અને સ્વભાવ પર્યાયોની ઉત્પત્તિ એ કામ પોતેજ કર્યું છે

૩. કાર્ય—ગુણો ઉત્પન્ન કરવાની ક્રિયા પોતે જ કરી છે, (૧) કર્મ આવશ્ય નાશ કરવાની ક્રિયા પોતે જ કરી હતી, (૨) ગુણ દ્વાગ ગુણને યોગ્ય કાર્ય પોતે કરે છે જેમકે જ્ઞાનથી અનન પદાર્થોને જ્ઞાણવાનું કાર્ય કરે છે, દર્શનથી અનન પદાર્થોને દેખવાનું કાર્ય કરે છે આત્મ ગુણોથી આત્મ ગુણોમા ગ્મણતા કરવાનું કાર્ય કરે છે, અનન વીર્ય શક્તિથી અનન ગુણોમા સહાયકતા કરી કાર્ય કરે છે

૪. કારણ—(૧) નિમિત્ત કારણ વ્યવહાર જ્ઞાન દર્શન આગ્નિના નિમિત્તથી ગુણો પ્રગટ થાય છે (૨) ઉપાદાન કારણ સત્તામા રહેલ ગુણો (નિમિત્ત અને પ્રયત્નથી) પ્રગટ થાય છે કારણ કાર્ય રૂપે પશ્ચિમે તે ઉપાદાન કારણ, તે નિશ્ચય જ્ઞાન, દર્શન આગ્નિ. (૩) પોતાની કશ્ચ શક્તિ (વીર્ય શક્તિ)થી ગુણો પ્રગટ થયા છે અને તે ગુણોનો ઉપયોગ પણ પોતાની શક્તિથી થાય છે

૫. સપ્રદાન—પોતાનું સ્વરૂપ પોતાને જ દીએ તે સપ્રદાન સમય સમયમા, પોતાના જ્ઞાનથી પોતે પોતાને તથા પોતાના ગુણોના ઉત્પાદન-વ્યય રૂપ પર્યાયોને પોતે જ જાણે છે અને તેની જ રીતે દર્શનથી દેખે છે, આત્મસ્વભાવથી પોતાના ગુણોથી પોતાના નિજ સ્વરૂપમા લીન રહે છે, પોતાના વીર્યથી પોતાના જ અભિનવ ગુણ-પર્યાયોમા સહાયકતા થાય છે

૬. આધાર—સર્વ ગુણોનો આધાર સિદ્ધ ભગવાનનો આત્મ દ્રવ્ય (અસખ્યાત પ્રદેશો) છે

નયવાદઃ—જીવ આત્મી નયવાદમા વ્યવહારથી સિદ્ધ ભગવાનનું સ્થાન એવજ્ઞ નયમા છે, નિશ્ચયથી ફક્ત સિદ્ધ ભગવાનના સ્વરૂપને નયવાદમા ઉતારીને જોઈએ તો—(૧) નિગયનય સામાન્યથી નિરાવશ્ય શુદ્ધ ચેતના અને વિશેષથી જીવનો સિદ્ધ પર્યાય બતાવે છે (૨) સપ્રદાનય કર્મ રહિત શુદ્ધ અસખ્યાત પ્રદેશ બતાવે છે (૩) વ્યવહાર નયથી સિદ્ધ ભગવાન સર્વ દ્રવ્યોના ઉત્પાદ, વ્યય, પ્રવ ભાવોને જાણે છે અને દેખે છે (૪) જીવ સુત્રનય પારિણામિક ભાવ (શુદ્ધ ઉપયોગમા પારિણામિક)

થતી નથી. ગુણ પર્યાયોનો સમુહ તે દ્રવ્ય દ્રવ્યોનો સમુહ તે જગત્ [લોક] અલોકમા રૂઢત એકજ આકાશ દ્રવ્ય છે વર્તમાન, ભૂત અને ભવિષ્ય એ ત્રણ કાળના પર્યાયો સહિત સર્વ દ્રવ્યને એકીસમયે જાણે તે કેવળજ્ઞાન છે,

છદ્મ્ય એક દેકાણે ઉપયોગ રાખે ત્યાં જીજ્ઞાસુ પદાર્થોનું જ્ઞાન જૂએ છે, ત્યાં જ કેવળજ્ઞાની સર્વ એકી સાથે સર્વ પદાર્થોના ઉપયોગમા રહે છે

અરિસામા—ફળી પદાર્થોનો જ્ઞાસ થાય છે, ત્યારે તે પદાર્થ અરિસામા પેસી જતુ નથી, પણ વિસસા પુદ્ગલો પદાર્થના રૂપે અરિસામા પરિણમે છે તેવી રીતે કેવળ જ્ઞાનીને વસ્તુ જાણવા માટે સર્વ વ્યાપક થવું પડતુ નથી તેમજ સર્વ વસ્તુ કેવળજ્ઞાની અદ્વિતીય આવીને પેસી જતી નથી, પણ ફળી તેમજ અફળી સર્વ દ્રવ્યોનો કેવળજ્ઞાનમા અગુરુ-લગુ-અફળી પર્યાય તરીકે પ્રતિભાસ થાય છે

કેવળજ્ઞાનથી જાણીને વચન વર્ગણા યોગ્ય પદાર્થનું સ્વરૂપ કેવળી ભગવાન વાણીથી પ્રરૂપે છે અને કેવળજ્ઞાની વાણી દ્રવ્ય જ્ઞાન છે, કેવળજ્ઞાની સર્વ પદાર્થોને સાક્ષાત્ સંપૂર્ણ રીતે યથાતથ જાણે છે તે સર્વ વચન વર્ગણામા મૂકી શકાતુ નથી, તેથી કેવળજ્ઞાન અને જ્ઞાતજ્ઞાન સરખા નથી જ્ઞાતજ્ઞાની જ્ઞાતજ્ઞાનથી સર્વ પદાર્થોને દેશથી પગેક્ષ રીતે અને કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ અમ્પષ્ટ રીતે જાણે છે

કેવળ જ્ઞાનમા મનની વિચારવાની જરૂર રહેતી નથી, તેથી તે જ્ઞાન કલ્પનાતીત તથા નિર્વિકલ્પ [સકલ્પ વિકલ્પ રહિત] છે તેની અગેખરી કરનાર કોઈ બીજું જ્ઞાન ન હોવાથી એક છે, અનંત વિષયક હોવાથી અનંત છે, સ્વયમેવ સમ્યક, સત્ય, શુદ્ધ સ્વરૂપ હોવાથી સંદેહ રહિત છે પદાર્થની સર્વ અશોધી વિશેષ રીતે વ્યક્તવ્યતા જતાવનાર હોવાથી સાકાર ઉપયોગ વાળું જ્ઞાન છે, શુદ્ધ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ હોવાથી સુખ રૂપ છે, સર્વ પ્રકાશક હોવાથી પરમજ્યોતિ છે, સમસ્ત જ્ઞેયોના આકાશનું પ્રતિબિંબ મ્યાન છે, અક્ષય જ્ઞાનોદય સ્વરૂપ હોવાથી સર્વદાહીત જ્ઞાન છે, બીજા ચાર જ્ઞાનમાના કોઈપણ જ્ઞાનદ્વારા કેવળજ્ઞાનની કલ્પના થઈ શકતી નથી તે નીચેની હકીકત ઉપથી જણાશે

જઘન્ય અનંત ને ત્રણવાર વર્ગિત સવર્ગિત કરવું, તેમા સિદ્ધ જ્ઞ, નિગોદરાશિ, પ્રત્યેક વનમ્પતિ, પુદ્ગલગણિ, ત્રણ કાળના સમય, અને અલોક આકાશ એ છ ગણિઓ મેળવવી, પછી જે ગણિ આવે તેને ફરી ત્રણવાર વર્ગિત સવર્ગિત કરવી. તેમા ધર્માન્તિકાય અને અધર્માન્તિકાયના

* કેવળજ્ઞાની વાણી વચન વર્ગણાના પુદ્ગલથી ઉત્પન્ન થયેલી હોવાથી પુદ્ગલ સ્વરૂપ છે પણ તે ભાવસ્વરૂપ છે અને ગ્રહણ કરનાર મનિથી ભાવજ્ઞાનરૂપે પચિણ્ણમાવે છે તેથી તે વાણી ભાવ રૂપ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ છે, કારણમા કાર્યનો ઉપચાર ક્રિયાથી તે પણ જ્ઞાતજ્ઞાન કહેવાય.

અણુ સુધુ યુક્તા અવિભાજ્ય પ્રતિએકો મેળવીને ૭ ગણિ આવે તેને ફરી ત્રણ વાર વર્જિત સવર્જિત કરીને તેને કેવળજ્ઞાનમાંથી પડાવે અને ફરી રીત કેવળજ્ઞાનમાં મેળવે, તેથી તે ગણિ આસે તે કેવળ જ્ઞાન પ્રમાણુ થાય. પડાવવું અને ફરી મેળવવાનું કયુ તેના અર્થ એટલેજ કે એવી મોટી ગણિ જ્યુ કેવળજ્ઞાન પ્રમાણુથી ઓછી ૭ કાચુ કે ઓછી સખ્યા હોય તે વધારે મોટી સખ્યામાંથી બાક ફરી રાકાય.

વર્જિત સવર્જિતનુ દર્શાવ—“૨” ને ત્રણ વાર વર્જિત સવર્જિત કર્યા છે— $2 \times 2 = 4$ એક વાર $4 \times 4 \times 4 \times 4 = 256$ ને વાગ ને ગણિ [૨૫૬] આથી તેને ૨૫૬ થી ૨૫૬ વાર યુક્તવાથી ૬૧૭ આકાશ હારખ મુખને મળ્યા માટેને ને જે સખ્યા થાય તે “૨” ને ત્રણ વાર વર્જિત સવર્જિત કરવાથી થાય. ત્યારે અનતનો વર્જિત સવર્જિત કરવાથી ૭ સખ્યા આવે તે અસંસરી કરવાના બહારનો વિષય છે. તેના કરતાં જ્યુ કેવળજ્ઞાન પ્રમાણુ વધારે છે. મારે જુવાના દેશને સમુદ્ર માપ કાઢવા જવું નહિ.

કુતર્કથી કેવળજ્ઞાની અને કેવળજ્ઞાનની આસાતના કરવાથી ઉત્કૃષ્ટ મિશ્રાત્મ શાહનીય સહિત ૭-૮ કર્મનો બંધ થાય છે મારે સુમુક્ષુ સવ્ય જીવે વિચાર ફરી સમયમ્ દર્શનમા પરાક્રમ મેળવવું.

કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનનુ એક વ્યસેદ સ્વરૂપ અને અતસેદ

આત્માના એક એના યુક્તા ને ઉપયોગ છે જ્ઞાન અને જ્ઞાન એટલે આત્મા અને એના દ્વારા તે બને ઉપયોગ એકબ [અમે] સ્વરૂપ છે. એતાના જ્ઞાન અને જ્ઞાન એટલે ને જર્મ છે તેથી જ્ઞાન [એના] નો ને પ્રકાર ઉપયોગ થવો જોઈએ.

કેવળજ્ઞાની અને જ્ઞાનના ઉપયોગથી રીત એક સખ્યા નથી. કેવળજ્ઞાની, જ્ઞાનથી સર્વ જ્યોતે વિરિત સ્વરૂપ આકાર (બે) સહિત જાય છે અને દર્શનથી નેતરહિત નિરાકાર સ્વરૂપે જુએ છે. એક સમયે જ્ઞાનનો ઉપયોગ અને બીજે સમયે જ્ઞાનનો ઉપયોગ એમ સખ ઉપયોગ ચાલ્યા જ કરે છે અને સખ એટલો બધો સદ્ગત આવિભાગી કાળ છે કે એક આખના પચકારમાં અસખ્ય સખ્ય વીસી જાય છે તેથી કેવળજ્ઞાનીના જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગનું અનુભવુ જ્ઞાનથી જઈ શકવું નથી.

જ્ઞાન દર્શનનો એક અસખ્ય દ્રષ્ટિએ જતાવી શકાય છે તે આ પ્રમાણે—એક જગ્યામાં મળ્યા માણુસની આકૃતિ જોઈ તે જ્ઞાન, તેમાં કોની કોની આકૃતિ છે તે બે સહિત જાયવું તે જ્ઞાન, સર્વ જગ્યાની સામાન્ય સત્તા (અસખ્ય પ્રેર) જોતી તે દર્શન, તે જીવોને મળ્યા, તે વધે પર્ણમાં જીવો તરિકે જ્ઞાન તે જ્ઞાન, મળ્યાનો સમુદાય મળ્યાનું સામાન્ય સત્તા દર્શનનો વિષય છે ફરેક મળ્યાને રજ, આકૃતિ, વધે બેઠી એળખવો તે જ્ઞાન, જોના દર્શન સામાન્ય સત્તા (અસખ્ય) જોતી તે જ્ઞાન, જ્યુ પુરખળ, મર્મોસ્તિકાન વધે બેઠી જાયવું તે જ્ઞાન, જ્ઞાની અ. જ્યુ કષ્ટ જોવું તે જ્ઞાન, જ્યુ તરિકે એળખવું તે જ્ઞાન.

કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના ઉપયોગ સમ્પન્ન બે મત છે એક મુત્તકારનો મત અને બીજો તાર્કિકમત.

મુત્તકારનો મત : જે સમયે કેવળી ભગવાન જાણે છે તે સમયે દેખતા નથી અને જે સમયે દેખે છે તે સમયે જાણતા નથી એટલે એક સમયે કેવળ જ્ઞાનનો ઉપયોગ અને બીજો સમયે કેવળ દર્શનનો ઉપયોગ શુદ્ધ ચેતના એ શુદ્ધ આત્માના અનંત ગુણો માહેલો એક ગુણ છે, તે ગુણના બે ઉપયોગ રૂપી બે પર્યાયો છે દરેક ગુણને એક સમયે એકજ પર્યાય હોય છે તેથી ચેતનાને પણ એક સમયે એક પર્યાય હોય તેથી એક સમયે સર્વ દ્રવ્ય પર્યાયોને એકીસાથે કેવળજ્ઞાન ઉપયોગ પર્યાયથી જાણે અને બીજો સમયે સર્વ દ્રવ્ય પર્યાયોને એકી સાથે કેવળ દર્શન ઉપયોગ પર્યાયથી દેખે, એક સમયે બે ઉપયોગ ન હોય. ન્યારે એક ઉપયોગ પ્રવર્તે હોય, ત્યારે બીજો ઉપયોગ ગૌણતામા રહે છે પણ નાશ થતો નથી વળી દરેક દ્રવ્ય તથા પર્યાયને જાણવું પણ જોઈએ અને દેખવું પણ જોઈએ તેથી બે ઉપયોગવાળી ચેતના યથા યોગ્ય રીતે તેવા ઉપયોગમા પરિણમે છે.

તાર્કિક મત : આ મતની આદિમા ચિદ્દસેન દીવાકર ગણાય છે—આગમા ગુણુ મ્ધાનના અન સમયમા જ્ઞાનાવસ્થા તથા દર્શનાવસ્થાથી બન્ને એકીસાથે નાશ પામે છે તેથી બન્ને પ્રગટ ગુણુ એકી સાથે કામ કરવા જોઈએ. ન્યારે જ્ઞાન કામ કરે ત્યારે દર્શન પણ પ્રગટ હોવાથી તેનું કામ કરેજ, એક સમયે બે ઉપયોગ ન હોય તે હજારથને લાગુ થાય પણ કેવળીને લાગુ ન થાય. કેવળીને જ્ઞાન અને દર્શનનો ઉપયોગ યુગવત્ હોય છે આના સમર્થનમાં બીજો તાર્કિકમત (શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ) એમ કહે છે કે જ સમય જાણુષ ત સમય ન પાસષ એનો અર્થ એમ છે કે જે આત્મભાવ (સમય) જાણવાનું કામ કરે છે તે દેખવાનું કામ કરે નહિ, આવો અર્થ કન્વર્થી એક સમયમા બે ઉપયોગ નિષેધ થતા નથી ત્યારે ત્રીજો તાર્કિક મત (શ્રી કેશવદાસજી મહારાજ) એમ કહે છે કે જે સમયે જાણે તે સમયે ન દેખે અને જે સમયે દેખે તે સમયે ન જાણે એ વ્યવહાર કથન છે પણ નિશ્ચયથી કેવળી એકી સમયે સર્વ દ્રવ્યો તથા પર્યાયોને જાણે છે અને દેખે છે.

સમાધાન : સમય એટલો બધો બાગિક કાળ છે કે તે ફક્ત કેવળી ગમ્ય છે, તેટલા કેવળી ગમ્ય કાળમા હજારથનો અનુભવ અસભવ છે તેથી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ હજારથને મળી શકે નહિ, તર્ક મતિજ્ઞાનનો વિષય છે તે અનુમાનને પ્રમાણુ તરીકે માને તે તથાપ્રકારનો ક્ષયોપશમ હોય પણ ન્યાય સુધી આગમ પ્રમાણુથી સાબીત ન થાય ત્યાં સુધી તે પ્રમાણુ ન ગણાય માટે જ્ઞાસુએ આગમમા હોય તે માનવું અને સ્પષ્ટ ન લાગે તો બધા સુત્રોના મુળ પાઠ પરથી નિર્ણય કરવો અને છતાં ન સમજાય તો તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય કરવું.

હવે ગુરૂ નિગ્રથ તત્ત્વ સાબીત કરવા ગુરૂતત્ત્વ તપાસીએ.

ગુરૂતત્ત્વ

ગુરૂભારી, વજનદાર, કર્મ અને દોષથી વજનદાર હોય તે સસારમાં ખુટેલો હોય તે બીજો તારી ન શકે. ગુણથી મહાન હોય તે જ તારી શકે. તેવા પુ.પને ગોત્તવાની રીત એ કે

તેઓ બહારના ચિન્હ તરીકે ડાહ્યાજી જાનતા. સાંસારિક પરિશદ રાખતા નથી અને વ્યવસ્થા યોજા કે સાધન જાણતી નથી તેમ જ મોટે જાતના રાખ્યા વગર બોલતા નથી. કામાથી રાખી પ્રવૃત્તિ દેખાતી નથી અને સહવાસમાં રહેતા કોઈક દોષ જાણતા નથી, પણ અંતરિયો સમજ કરતા દેખાય છે.

ધર્મ અને તરીકે ઝોળખાવનારામાં કોઈની હરીજન ક્યા પક્ષમાં લાગુ પડે છે તે જોવું જોઈએ અને તે સ્વયં જુદીથી જોવું જોઈએ, નહિ કે મૂળાથી, મૂળતાથી અજાનનાથી હામકથી, પદ્માનથી કે સ્વાર્થ જુદીથી તથાસ કર્યા જાણીને કે આવા ગુરુ, નિમગ્ન પ્રત્યક્ષતા દોષ છે નામ પ્રમાણે ગુણ છે કે નહિ તે જાણવા માટે નિમગ્નનો અર્થ તથા તેના બીજા સ્વરૂપ પદ્મ જાણવું જોઈએ કે જેથી થાય ન ખાતરી પડે, અર્થમાં ન સપાઈ જવું પડે.

નિમગ્નને પ્રકાર [ગદ્ય, પરિશદ] નથી તે નિમગ્ન ગદ્ય, અર્થમાં, આત્માને સર્વથા ખાતરી સંસારમાં રખાયે ત ગદ્ય પરિશદના બે પ્રકાર દ્રવ્ય અને ભાવ.

દ્રવ્ય પરિશદ—(૧) ખેતર બાજુ વગેરે ઉપાની જમીન, (૨) ઘર, માળા વગેરે હોટી જમીન, (૩) રૂપ સોનું વગેરે ધાતુ, (૪) કીચોળી વગેરે જોરાન (૫) શેઠ નાણું નોટ રૂપીયા સોનામોરો વગેરે ધન, (૬) ધાન્ય તે સર્વ પ્રકારના અનાજ વગેરે માણીકાની ખાવાની વસ્તુ (૭) કુખ—ભી, પુરુષ, છોકરાં, માતા, પિતા બાપ બી ન સર્વ વધારા દાસ દાસી વગેરે, (૮) ચોર—ચાચ, ભેંસ, બગદ વગેરે, ધનુ પક્ષી, (૯) કુવચ—સહસ્ત્ર ઉપરોચી પરવખરી તથા નાણાની પરવસ્તુ ચીજો આ નવ જાતના દ્રવ્ય પરિશદનો નિમગ્ન સર્વથા ત્યાગ કર્યો હોય છે.

ભાવ પરિશદ—અર્થ—(૧) દ્રવ્ય અર્થત્યાગ એટલે નિમગ્ન, “અહિંસા, સત્ય, અપૌષ્ઠ, અસ્ત્યગ પરિશદ ત્યાગ” એ પાંચ મહાક્રોધી આવતા અર્થને શોધ અને તપથી જુદા કરીને નાશ કરે.

(૧) ભાવકર્મ ત્યાગ એટલે રાગ અને દોષ છાત્રાના પરાક્રમ કેળવે રાગના સહચારી માયા, લોભ હાન્ય, નિ, કીવેદ, પુરુષવેદ, નપુસાવેદ અને કપના સહચારી ક્રોધ, માન, અરિ, બધ, શોક કુમન્ય એ સર્વ વિહાર ભાવોને નાશ કરવામાં ચિત્ત રાખે.

(૨) નો અર્થ—પોતાના સર્વ ઉપ મમત્વ ન રાખે પાંચ કન્દિયા વિષમાં સમભાવ રાખે, અને સ્વસ્થમાં જોયા કરે, વસ્તુ પાત્રાદિ ઉપકરણમાં મમત્વ ન રાખે.

આ ઉપરથી પરિશદનો અર્થ નધાઈ જટ થાય છે. પરિશદને જાણીને મનુષ્ય—પરિશદ આત્મા ઉપર ચાહે જાણી પડે પામ તે પરિશદ.

સામાન્ય રીતે સર્વ નિમગ્નમાં, આત્મમહા પાંચ મહાક્રમ, તાની જોગલ ત્યાગ, દ્રવ્ય પાંચ ત્યાગ અને સામાન્ય રીતે હાતી જોઈએ એટલે કે બારી ઉપર પરિશદ વગર થઈ.

ભાવમાં રહે છે અને સંયમના રક્ષણ માટે રજોહરણ, ગુચ્છો, પાત્ર મહોપતિ વગેરે ખાસ જરૂરના ઉપકરણ રાખે છે.

વિશેષ પ્રકારે, ખીજથી પુનઃ સુધીના ચક્રમાની ઉપમાએ જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર, લિંગ અને યથાસક્ષમ બેદાથી નિઃશ્ચેતને પાંચ વિભાગમાં મૂક્યા છે—પુલાક, બકુસ, કુશીલ, નિઃશ્ચેત, રનાતક, અત્યારના નિઃશ્ચેત બકુસ અને કુશીલના વિભાગમાં આવે છે પણ તેમનામાં નિઃશ્ચેતપણું રહે છે.

૧. પુલાક—આ લખ્ધીવાળા હોય છે જૈન ધર્મની હીલના દેખે, સઘ ઉપર કષ્ટ દેખે તો લખ્ધીનો ઉપયોગ કરી, ચક્રવર્તી જેવાની સેનાનો નાશ કરી શકે છે સઘને માટે આવા નિઃશ્ચેત ઉપયોગના થઈ પડે છે પણ પોતાના સયમનો તે વખતે નાશ થાય છે, તેથી પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ ફરી દીક્ષા લેવી પડે છે.

આવી રીતે પુલાક સાધુ મુળ ગુણ (પાંચ મહાવ્રત) અને ઉત્તરગુણ (૧૦ પ્રત્યાખ્યાન)ની પ્રતિસેવના કરે. પણ જીન પ્રવચન ઉલ્લેખે નહિ.

ગોશાળાના ઉપસર્ગ વખતે મહાવીર સ્વામીના ઘણા નિઃશ્ચેત લખ્ધીવાળા હોવા જતા, સંયમના નાશના ભયથી લખ્ધીનો ઉપયોગ કર્યો ન હોતો. મૂળગુણ તે પંચ મહાવ્રતમાંથી એક પણ મૂલ વ્રત ભાગે તો સયમનો નાશ થાય.

લખ્ધીધર નિઃશ્ચેત મહાપરાક્રમી હોવાથી, પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ ઉત્કૃષ્ટ તપ કરી પુલાક ભાવ ત્યાગ કરી તેજ ભવમાં સિદ્ધિપદ પ્રાપ્ત કરી શકે. પુલાક લખ્ધીનો ઉપયોગ અતર્મુહુર્ત સુધી રહે છે અવસર્પણી કાળના ૩, ૪ આરાના જન્મેલા હોય તો જ પુલાક થઈ શકે પુલાક નવપૂર્વની ત્રીજી આચારવધુ સુધી ઓછામાં ઓછું ભણેલા હોય. ૬ નવ પૂર્વ પુરા ભણે પુલાક ભાવ રહે તો મરીને ૮ મા દેવલોકથી આગળ ન જઈ શકે તેમનું ચારિત્ર સામાયિક અથવા હેદોપસ્થાપનીય હોય.

૨ બકુસ નિઃશ્ચેત—તે ભણપણે કે અભણપણે, છાના કે પ્રગટ દોષ લગાડે (જેમકે પગ વગેરે ઘોવા, શરીરની સભાળ, કપડાની ટાપટીપ વગેરે કંઈ કંઈ દોષ સેવે પણ પાંચ મહાવ્રતમાં કોઈ વ્રત ન ભાગે. ઉત્તરગુણમાં (દશ પ્રત્યાખ્યાનમાં) પ્રતિસેવના કરે જ્ઞાન જન્મનું આઠ પ્રવચન માતાનું અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦ પૂર્વ સુધીનું હોય. કાળકરીને ખારમાં દેવલોકથી ઉપર ન જઈ તેમનું ચારિત્ર સામાયિક અથવા હેદોપસ્થાપનીય હોય.

૩ કુશીલ નિઃશ્ચેતના બે ભેદ—પ્રતિસેવના કુશીલ, કષાય કુશીલ.

(૧) પ્રતિસેવના કુશીલ—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, લિંગ (વેષ)માં વિરાધના કંઈ તપ કરીને નિયાણું કંઈ કે મને અમુક ફળ પ્રાપ્ત થાઓ, મૂળગુણ ઉત્તર ગુણમાં વિગતના (અતિયાગ)

હરી નાખે પાંચ ઇંદ્રિયોને જરાજર વચ ન મળે પ્રાપ્તિના કષ્ટ શુદ્ધિ કરે તેનું ચાત્રિ સામાયિક અપવા ઉદ્ધારમાણીય હોય તેનું જ્ઞાન બહુમુખ ગેટનું હોય. કાળ કરીને જ્યાર કેવલોક ઉપ ન ભય.

(૨) કથાચ કુશીલ—જ્ઞાન દર્શન, ચાત્રિ, સેવ આથી કષ્ટક ક્યાય સેવે, મનમાં વખત આવે ક્યાય સેવે, નિદા સાંભળી કોષ કરે, મહિમાં સાંભળી અભિમાન કરે, પાંદોને છન્દમાં કપટ કરે સિંચનો સોભ કરે મધાખ્યાન ચાત્રિ સિવાયના જી ન કોઈ એક ચાત્રિમાં હોય જીવ્યા હયા અણુ જ્ઞાન સુધી પહોંચી શકે. મૂળ અણુ પાંચ જન તમા ઉત્તર અણુ (જે પચ્ચખણુ)માં દોષ ન કરાડે. મોહનીયકર્મનો નાશ નથી પામ્યો. અપવા સંપૂર્ણ ઉપશમ ભાવ નથી, તેથી ક્યાય કુશીલ કહેવાય. જ્ઞાન જ્ઞાન આડ પ્રવચન માતા ઉત્કૃષ્ટ ૧૪ પૂર્વ આદારક સરક ક્યાય કુશીલ નિમજ હોય તે ૮ કરી શકે. (આ પાંચમાં જ્ઞાનમાં ક્યાય કુશીલ હોય પણ આદારક સરક ન કરી શકે તેમ ૮ ઉપશમ કે ક્યાયક મેસી ન મરે) ક્યાય કુશીલ કાળ કરી અનુત્તર વિમાન સુધી જઈ શકે. સનવચનની આર ક્યાયમાંની ૪ ૩ ૨ અપવા ૧ હોય.

(૩) નિમજ—ક્યાયને સર્વથા ઉપશમાવે અપવા નાશ કરે, નોક્યાય હાર્ત્ત, સંતિ, જાતિ, ભય, સ્થાક દુઃખ, આતેક, પુરુષવેદ, નપુસકવેદ, સર્વ ભાવોને ઉપશમાવે અપવા નાશ કરે, તેથી અવેદી હોય, વીતરાત્રી સયમ હોય, સાધુના કમ્પની પેલી થા (કથાતાત્રી) હોય, ચાત્રિ મધાખ્યાન હોય, સખતમાં જીતક્રમ દોષ ન કરાડે. જ્ઞાન જ્ઞાન આડ પ્રવચન માતા, ઉત્કૃષ્ટ ૧૪ પૂર્વ (આ પાંચમાં જ્ઞાનના જન્મેલા નિમજ ન થઈ શકે) કાળ કરે તે સર્વર્થ સિદ્ધિ વિમાનમાં જન્મ મેસ્યા ફક્ત એકજ—શુદ્ધ મેસ્યા હોય નિમજ ભાવ અત્યુર્ધુર્ત સુધી રહે. અણુજ્ઞાન ૧૧ અપવા ૧૨ હોય, તેમાં ૧૨મા અણુજ્ઞાનપાળા કાળ ન કરે તેમજ અપડીયાદ હોય અને કેવલોક થાય.

(૪) સ્નાતક—અલિહિત સ્નાતક ૯. અણુજ્ઞાન ૧૩-૧૪ અવેદી, અક્યાય, વીતરાત્રી, કથાતાત્રી, અસ્થાપન કેવળી, મધાખ્યાન ચાત્રિપાળા, ક્રુત અતિરિક્ત. (આ પાંચમાં જ્ઞાનમાં જ મેસ સ્નાતક ન હોય), યતિ મોહની હોય, લેસ્યા એક-સમ શુદ્ધ લેસ્યા ૧ હોય. ૮ અત્યુર્ધુર્ત અને ૯ ટોચના પૂર્વ કોડ લી મેસ્યા જાવ, સાચક ભાવમાં હોય, અત્રી દીપમાં એકી વખતે પ્રત્યેક કોડ હોય.

૧ -

નોંધ—સ્નાતક નિમજ કેવળી ભગવાન છે તે ઉપસી સ્નાતક મમ જ્ઞેન સ્વરૂપ સર્વથા શુદ્ધ હોવો જોઈએ, પણ જ્ઞેનર મતો સ્નાતક નામ પરાંવે છે અને ક્રેલીક વિદ્યાપીઠ સ્નાતકનું બીજું પાસ જનારને આપે છે કે જ્ઞેન સમ્યક્ દર્શનનું જ્ઞાન યજુ ન હોય.

અ.વી રીતે સ્નાતકને એક ઉંચામાં ઉંચા યજુ, તરીકે કલુલ કરવા જતા તેનો વાસ્તવિક અથ જાણવામાં ક્રેલીક અજ્ઞાનતા છે અને અપામ્ય મતો અને વિદ્યાર્થીને ઉત્કૃષ્ટ નામ સહ્યા આપવાથી સ્નાતકની/આસાતાના થાય છે તેની તેમાંને ખબર નથી.

ઉપરના પાંચ નિમિત્તો પાચમાના એક આગ્નિમા હોય છે, તેથી અગ્નિસપ્ત સખધ જ્વાલવે શ્રીક્રમે-પુલાહ, બદ્ધ અને પ્રતિભેવના કુશીલ નિમિત્તોમા સામાયિક અથવા છેદોપચાપનીય આગ્નિ હોય કપાય કુશીલ નિમિત્તોમા સામાયિક અથવા છેદોપચાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધ, સુક્ષ્મ સપગય એ આગ્નિમા એક હોય નિમિત્ત અને આત્મમા યથાખ્યાન આગ્નિ હોય

આગ્નિ એટલે મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી આત્માની શુદ્ધિ કર્યા કરવાની પ્રવૃત્તિ અને આત્માની અશુદ્ધિ (મલીનતા) થાય તેવા દામ કરવામાથી નિવૃત્ત થતા જનુ, એટલે સસાગ્નિમા નિવૃત્તિ અને આત્મભાવમા પ્રવૃત્તિ.

નિર્લેપ દ્વારા નિમિત્તની સમજ

(૧) નામ નિમિત્ત—કોઈ માણસનું નામ નિમિત્ત પાડ્યું હોય તે આવા ગુરુ કરવા લાયક નથી.

(૨) સ્થાપના નિમિત્ત—કોઈ મૂર્તિને નિમિત્ત તરીકે સ્થાપી હોય તે આ કા તો અજ્ઞ હોય અથવા એકેન્દ્રિય હોય, તે ગુરુ તરીકે લાયક નથી. રાગ દ્વેષ, ધન્યાગ, પૈસા વગેરે સુક્ત કોઈ માણસને ગુરુ તરીકે સ્થાપે તો ગુરુ અને શિષ્ય ઉડા સસાગ્નિમા બુદ્ધે

(૩) દ્રવ્ય નિમિત્ત—(૧) આગમથી (૨) નો આગમથી-જ શરીર, ભવ્ય શરીર, તદ્વ્યતિગ્રિત આગમ દ્રવ્ય નિમિત્ત-ઉપયોગ વગર (અર્થ વિચાર્યા વગર) નિમિત્ત અવરૂપ દર્શક શાસ્ત્ર ભણે તે આ ગુરુ નથી.

નો આગમ જ શરીર દ્રવ્ય નિમિત્ત-આત્મા વગરનું નિમિત્તનું શરીર અહીં જવ નથી તેથી નિમિત્તના ગુણ નથી, તેથી ગુરુ નથી.

નો આગમ ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય નિમિત્ત-જન્મ લીધો છે, નિમિત્ત થવાનો છે, પણ હાલમા નિમિત્ત નથી, તેથી ગુરુ નથી.

નો આગમ જ શરીર ભવ્ય શરીર વ્યક્તિરિક્ત દ્રવ્ય નિમિત્તના ત્રણ ભેદ-(૧) લોકિક ધર્મ, ગાર, સગાસબધી વગરનો ભિખારી, તેનામા નિમિત્તના ભાવ નથી, તેથી ગુરુ નથી.

(૨) કુપ્રાવચન-પાચ પ્રકારના ઉપર ખતાવેલ નિમિત્તના ગુણ (ભાવ) રહિત, મિથ્યા દર્શનથી કોઈ નિમિત્ત કે સાધુ કે ક્ષત્રી યાચ અથવા પોતાને કહેવરાવે અથવા બીજા તેને માને, તે મોક્ષ માર્ગ માટે ગુરુ કરવા યોગ્ય નથી, પોતે સંસારમા બુદ્ધે છે અને બીજાને બુદ્ધાડે છે, કાચુ કે મોક્ષ માર્ગને જાણતા જ નથી.

(૩) લોકોત્તર નિમિત્તના સર્વ આચાર યરાચાર શાસ્ત્ર મુજબ પાળે છે પણ સમ્યગ્ દર્શન નથી અભવ્ય પણ આવા દ્રવ્ય સાધુ થઈ ઘણાને તારે, પોતે પણ ચોખ્ખી કરણી પાળી, મરી,

નવ ક્રેનેશઃ સુધી ગત આને, પણ ઠરસુનિનો હેતુ, મોક્ષ-સિદ્ધિ-અસ્થિત અને આત્માના સ્વરૂપી અભાવ અને મહા રહિત હોવાથી સસામો પાર ન પામે.

કેવાનુ આયુષ્ય અસપ્ષાતા વર્ષનું હોવાથી અમાની સોમ તેમોને અમર માને છે અને તેમોએને મોક્ષ માને છે. પૌષ્ણળીક સુખને પણ સુખ માને છે. આત્મીક સુખનો અનુભવ થતો નથી તેથી સમ્યક્ દર્શન થતુ નથી, તેથી સસારનો અત અત્યવો નથી.

ચોખ્ખા દ્રવ્ય ચારિત્ર્યાળા વ્યવહારી નિગ્રમ છે અને અરુ તરીકે મહત્ત્વ હતા ચોખ્ખા છે. અમાનીના છુટ્ટા મોક્ષ નમ છે કારણ કે જ્ઞાન તેના ધરતું નથી, પણ અસ્થિતત્વ છે. પોતાને દ્રવ્ય રૂપે છે પણ બીજાને કાવ રૂપે મર્યાદી રહે છે જેમ પુત્રતંત્ર જ્ઞાન પાતાનું નથી, પણ અસ્થિતત્વ વાણિત્ય છે અને તે જ પુત્રતંત્ર વાંચી જાતી થઈ રહ્યા છે કેવળ જ્ઞાની સિવાય મર્ધ નક્કર નથી કે ચોખ્ખા દ્રવ્ય ચારિત્ર ચાળનાર અત્યુક સાધુ સમ્યક્ દર્શન રહિત છે કે નહિ. મારે આવા સાધુ અરુ તરીકે કામ કરી રહે છે.

૪ ભાવ નિગ્રમ ૧ આગમ્યી ૨ નો આગમ્યી.

(૧) આગમ કાવ નિગ્રમ—જે માણસ નિગ્રમતા (શાસ્ત્ર) મુજબ અણેના ઉપયોગમાં છે પણ કામને મારે જીવનમાં મુક્યા નથી, તે પોતાને અરુ કે નિગ્રમ કહેવાયતો નથી પણ આ મેલ ઉપોદ્ધ છે.

(૨) નો આગમ્યી કાવ નિગ્રમ—આ અરુ કાવ નિગ્રમ છે તે મહત્ત્વ સિગમ્માં હોય, સ્વચિગમ્માં હોય, અન્ય સિગમ્માં હોય, પણ સ્વચિગમ્માં હોય તોજ અવહારી અરુ તરીકે મહત્ત્વ હતા ચોખ્ખા છે કારણ કે અન્ય સિગમ્માં કેવળ જ્ઞાન કાવ તો પણ અવિગ્રમ પહેલાં સિવાય તે કેવળી કાવવાન ઉપોદ્ધ દેતા નથી, કારણ કે અવહારમાં કામ ઉપોદ્ધ કે આવા વેત્તધારી ખસ દર્શન હોય છે.

અન્ય સિગમ્માં કેવી રીતે કેવળ જ્ઞાન કાવ છે તે હકીકત અહીં નક્કરી નોંધાયે છે જેથી જામો નાશ કાવ કેલ તાપસ માસ માસના ઉપવાસ કરી, તપશ્ચર્યા, હાથ ઉઘા કરી, સ્વર્ગ તરફ દ્રષ્ટિ રાખી, અકામ નિર્જરા મુક્ત તપ કરે છે. તેનામાં પચપત્ત કે હા નથી, જેમ કરતાં કરતાં કુનેપશમથી તેને વિશમ જ્ઞાન કાવ, તેથી વિશમ જ્ઞાન અને અન્ય રીતે નથી તે જ્ઞાની જામના ખસ યોદા સાધુને લુએ, તેમનો આચાર લુએ તેમાં તેને ખાતી કાવ કે નિરાશની, નિર્મિત્રિયી અને ફક્ત આત્માની શુદ્ધિ કરવાવાળા અને કેળવણી પ્રકારની પૌષ્ણળીક જન્મ વચ્ચે નિગ્રમી જેન શાસ્ત્રમાર્ગ દેખાય છે, તેથી ન્યાયશુદ્ધિથી પોતાના અમાનપણા મારે પ્રાયશ્ચિત્ત કરે છે અને સમ્યક્ દર્શન પામે છે (ચોથે કુવુ સ્થાને આવે છે). એટલે વિશમ જ્ઞાન (ઉચ્છ જ્ઞાન), અન્ય જ્ઞાન તરીકે પરિણમે છે અને ધ્યાનમાં હમે અનુક્રમને જાણ છે. વર્ષમાન શુદ્ધ ઉપોદ્ધથી ૮મે અનુક્રમને જાણ છે અને કુવુ મેલુથી ૬ ૧ ૧૨ અનુક્રમને જાણે ૧૩મે અનુક્રમને આવે છે.

સયોગી કેવળી યાય છે, વધારે આયુષ્ય હોય તો દેવતા સ્વલિંગ ઉપકરણ આપે છે, પણ અન્ય લિંગમા ઉપદેશ ન આપે, આયુષ્ય વધારે ન હોય તો ૧૪મે ગુણસ્થાને જઈ અન્ય લિંગે સિદ્ધ થાય છે

નયદ્વારા નિગ્રંથની સમજ

૧. નિગમ નય—આ નયથી બાહ્ય નિગ્રંથનુ ચિહ્ન ક્રૂરત જોવાય છે અથવા અશથી નિગ્રંથપણુ પાળે તેને પણ નિગ્રંથ કહે, નિગ્રંથપણુના સકલ્પવાળાને પણ નિગ્રંથ કહે, ઓગ્રસજાથી નિગ્રંથ તરફ દોષે છે, આમા કોઈ નિગ્રંથ હોય કે ન હોય

૨. સંગ્રહ નય—સર્વ પ્રકારના નિગ્રંથને એકત્વમા નાખે છે એ નિગ્રંથ હોય તેને પણ એક નિગ્રંથત્વમા મુકીને એક નિગ્રંથ કહે છે

૩. વ્યવહાર નય—નિગ્રંથના સર્વ આચાર પાળનાગને નિગ્રંથ કહે છે દ્રવ્યનિગ્રંથને નિગ્રંથ કહે છે સ્વલિંગીને નિગ્રંથ તરીકે સ્વીકારે છે

૪. ઋણુસુત્ર નય—નિગ્રંથના ભાવ ઉપયોગમા હોય તેજ વખતે તેને નિગ્રંથ કહે, સાધુનો વેશ હોય અને જુદા ઉપદેશ દીએ તો તેને મિથ્યાત્વી માને

બાહ્યક્રિયા નિગ્રંથની હોય, પણ મનમા પૌદ્ગળીક સુખની ઇચ્છા થાય તો તે વખતે તેને નિગ્રંથન માને. વ્રતમા હોય છતાં જતના વગર ઉવાડે મોટે બોલે જેથી વાચનાના જીવ હણાય તો તેને અમ્તતી કહે

૫. શબ્દ નય—નિગ્રંથ શબ્દના અર્થ પ્રમાણે જેનામાં ગુણ હોય તેને નિગ્રંથ કહે સામાન્ય અર્થસૂચક જુદા જુદા શબ્દો જેમકે શ્રમણ, માહણ, સાધુ, નો અર્થ નિગ્રંથ કરે

૬. સમલિરૂપ નય—ક્ષપક ઔણીમા હોય તેને નિગ્રંથ કહે

૭. એવ ભુત નય—સ્નાતક હોય તેને નિગ્રંથ કહે.

ખુલાસો—નિગમ નય અને સંગ્રહ નયનો ઓગ્ર સજાએ અલિખાય હોવાથી, તે નયો જેને નિગ્રંથ માને તેવા નિગ્રંથોમાથી જેઓ વ્યવહાર નયના કે આગળની નયના મત પ્રમાણે જે નિગ્રંથો છે તેમા દાખલ થઈ શકે એવા નિગ્રંથને નિગ્રંથ તરીકે માનવામા વાધો નથી.

વ્યવહારથી ગુરૂ—અસ્થિત (જગત ગુરૂ), આચાર્ય ઉપાધ્યાય, સાધુ

નિશ્ચયથી ગુરૂ—(૧) ધર્મ ગુરૂલ ધ્યાન ધરનાગ સિદ્ધ ભગવાનનુ કપાતીત ધ્યાન ધરે ત્યાગે સિદ્ધ ભગવાનનુ આલળન લીધુ કહેવાય, તેથી સિદ્ધ ભગવાન નિશ્ચય ગુરૂ અહિ કાચુમા કાર્યનો ઉપચાર યાય છે

(૨) ક્ષણ મૈત્રીએ ચોસો આત્મા, પરિસ્થિતિ ઉપસર્ગમાં પોતપોતાને ઉદ્દેશ આપી, વર્તમાન પરિસ્થિતિથી કર્મ ખાતલતે મૈત્રીમાં આપણ આસો. જાણ, તેથી ક્ષણ મૈત્રીવાળો આત્મા પોતાને માટે નિશ્ચય ગ્રહ છે. એટલે કે નિશ્ચય ગ્રહ આત્મા છે. આત્મા આત્માને બોધ આપે ત્યારે જ સંસારનો પાર પામે. જ્ઞાન દ્વારા બોધ આપાય છે માટે જ્ઞાન પોતેજ નિશ્ચય ગ્રહ છે.

સામાન્યથી ગુરુ—સર્વ સાધુઓ ગુરુત્ત્વમાં છે. સાધુઓ જન્મ પચ પરમેશ્વર નામ મે છે તેમાં “નમો ભોલો સત્ય સાધુજી” કહે છે.

વિશેષ ગુરુ—ભાવક માટે સમક્ષિત પમાડનાર તથા ભાવકના કામાં સ્થાપન કરનાર સાધુને માટે દ્વિતી દેનાર અને વાંચનાચાર્ (આચાર્ય ઉપાધ્યાય), અનુવરણ મળના ગુરુ ગ્રહ છે.

સાધુ માટે વાંચનાચાર્ ગુરુ સમાન છે, તેથી સાધુઓએ મિથ્યા દ્રષ્ટિ શક્તી પાસે શિખવું ન જોઈએ, કારણ કે ગુરુ તરીકે તેને ન માને તો ખરી વિદ્યા ન થઈ ગુરુ તરીકે માને તો સમક્ષિતથી ક્ષમ થાય. કારણ કે મિથ્યા દ્રષ્ટિ, સાધુનો ગુરુ હોઈ શકે નહિ.

સાધુ ને ભાવક પાસેથી વાંચના લીધે તો વિનય, અનુમાનની અભેદ્યતા જાણાવાઈ રહેલ થાય છે. માટે મેળાપથી સાધુને જ્ઞાનના આચાર પાળવા જોઈએ. બાકી સાધુજી પાસે સાધના તાંત્રા મારક જેવું આગુણ્ય બોલવી ફરી સંસારમાં રખડવું હોય તો તે મરત પ્રભાવે વર્તે સત્તા અધિક ગુણ (ગુણ) નો ખુલાસો અનુકાર ભાવક પાસેથી કાંઈમાં વાંચી નથી. તે કર્મ કર્મમાં અગ્રણ્ય.

(૨) કેટલાક મારાએ વિદ્યોત ગુણેજ ગ્રહ માને છે. અને બીજાને ગુરુ તરીકે સ્વીકારત નથી, એવી રીતે વાંચનાથી અને સંપ્રદાયની ઉત્પત્તિ કરે છે. કેટલાક સાધુ આવી રીતેજાતને પોત છે. તથી જાને સમક્ષિતથી જાણ થાય છે. “નમો ભોલો સત્ય સાધુજી” માં સર્વ સત્ય ગુરુત્ત્વમાં છે. સાધુને અસત્ય કહે તે મિથ્યાત્વ છે. ગુણેજ અગ્ર કહે તે જન્મ મિથ્યાત્વ છે.

દ્રવ્ય દૈત્ય, મળ ભાવથી નિમગ્નની લક્ષિત દ્રવ્ય સખ્યા આમી

પ્રતીપદ પરિજ્ઞાન આમી એક સમયવા	પૂર્વ પ્રાપ્તિ આમી
(૧) પુજાક દોષ ૩ ન દોષ દોષ તો ૧ ૧૨, ૩, ૭ મુદ્દા પ્રમેક (મે થી નવ) મો એક ૨ થી ૬	દોષ ૩ ન દોષ દોષ તો ૧ ૧૨, ૩, ૭ પ્રમેક દગર
(૨) અનુસઃ દોષ ૩ ન દોષ દોષ તો ૧ ૧ ૨, ૩ ૭ પ્રમેક મો	૧ ૭ પ્રમેક સા દોષ

(૩) પ્રતિસેવણા કુશીલ: બકુશથી વધારે	બકુશથી સખ્યાત ગુણા
(૪) કષાય કુશીલ: હોય કે ન હોય હોય તો જ ૦ ૧, ૨, ૩, ૭ ૦ પ્રત્યેક હજાર	જ ૦ ૭ ૦ પ્રત્યેક હજાર કોડ (બે હજાર કોડથી નવ હજાર કોડ)
(૫) નિગથ: હોય કે ન હોય, હોય તો જ ૦ ૧, ૨, ૩, ૭ ૦ ૧૬૨ ઉપસમ શ્રેણીવાળા ૫૪ ક્ષપક શ્રેણીવાળા ૧૦૮ ----- ૧૬૨	હોય કે ન હોય, હોય તો જ ૦ ૧, ૨, ૩, ૭ ૦ પ્રત્યેક મો
(૬) સ્નાતક: હોય કે ન હોય, હોય તો જ ૦ ૧, ૨, ૩, ૭ ૦ ૧૦૮	જ ૦ ૭ ૦ પ્રત્યેક કોડ (જ ૦ બે કોડ, ૭ ૦ નવ કોડ)

ક્ષેત્રથી—જન્મ આશ્રી ૧૫ કર્મભૂમિ (પાય ભરત, પાય ધરવત, પાય મહાવિદેહ) ના હોય, સાહુરણ આશ્રી અકર્મ ભૂમિમા હોય, પણ પુલાકનુ હજુ થઈ શકે નહિ અને કેવળ સમુદ્ધાન આશ્રી સ્નાતક સર્વ લોકમા વ્યાપક હોય.

ભરત ધરવતના			મહાવિદેહના
કાળથી	-અવસર્પિણી કાળમાં	ઉત્સર્પિણી કાળમાં	નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી } કાળમાં
(૧) પુલાક	જન્મ-૩ ૪ આરામા વિદ્યમાન- ૩, ૪, ૫ આરામા	જન્મ-૨, ૩, ૪, આરામા વિદ્યમાન- ૩, ૪ આરામા	દુ ખમ સુખમ કાળ
(૨) બકુસ (૩) પ્રતિસેવણા કુશીલ,	જન્મ અને વિદ્યમાન અવગથાઆશ્રી ૩, ૪, ૫ આરામા	પુલાક માર્ક પણ સાહુરણ આશ્રી બીજા કાળમા હોય.	દુ ખમ સુખમ કાળ પણ સાહુરણ આશ્રી ભગત ધરવતના અન્ય કાળમા હોય
(૪) કષાય કુશીલ	સાહુરણ આશ્રી અન્ય કાળમા		

(૫) નિમ્નથ	પુષ્પાક માફક ખજુ સાદરણ આથી ભીળ કાળમાં દોષ	પુષ્પાક માફક ખજુ સાદરણ આથી ભીળ કાળમાં દોષ	પુષ્પાક માફક ખજુ સાદરણ આથી ભીળ કાળમાં દોષ,
(૬) સ્નાતક			

સ્વકાળ આથી—પુષ્પાકભાવ ન વ અતર્ફુર્ત સુધી છે બહુ પ્રતિભેદા કુશીલ અને ક્યામ કુશીલ ન એક સમય, ઉ દેહિજા પૂર્વ કોડ સુધી છે નિમ્નથ ન એક સમય, ઉ અતર્ફુર્ત સુધી છે સ્નાતક ન અતર્ફુર્ત ઉ દેહિજા કોડ પૂર્વ સુધી છે પછી સ્નાતક ન મોડ નાથ.

બહુ જીવ આથી—ખજુ પુષ્પાક અને ખજુ નિમ્નથ ન એક સમય ઉ અતર્ફુર્ત બહુ, કુશીલ અને સ્નાતક સર્વ કાળ છે છે.

ભાવથી—સ્નાતક, ક્યાયક ભાવમાં જ દોષ નિમ્નથ ઉપરાંત કે ક્યાયક સત્ત્વમાં દોષ નાશીના નિમ્નથ ક્યોપશ્ચમ ભાવમાં દોષ અજ્ઞા કોષક પ્રકૃતિની અપેક્ષાએ ક્યાયક અને કેલ અપેક્ષાએ ક્યોપશ્ચમ ભાવમાં દોષ (ક્યાયક ભાવ વ કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ક્યાયિક સમક્ષિત, ક્યામ્પાત આરિ, અન્ત પરીત વીર્વ ક્યોપશ્ચમ ભાવ તે પહેલાં ચાર યાન, અજુ દર્શન, સમક્ષિત હરિ, ખોલાં ચાર આરિ, ઉપેલ જાનાદિ પાંચ લખી, પતિત વીર્વ પાંચ હરિખો સમય, અન્ત ઉપાંચ પૂર્વેલિ લક્ષ્યાર, સમય ભાવ, આત્માર્જની પદિમાં).

ચાર પ્રમાણની અપેક્ષાએ નિમ્નથ એરસે ચાર દીતે
નિમ્નથની સાબીતી (પરીક્ષા) થઇ શકે

આગમ પ્રમાણ નિમ્નથ—(૧) કલ તથા ભાવ પ્રગ્નિહ સંહિત તે નિમ્નથ (૨) પુષ્પાક બહુ, કુશીલ, નિમ્નથ, સ્નાતક એ પાંચ ભેદે નિમ્નથ (૩) અન્નિહ, આત્માર્જ ક્યામ્પાત, સર્વ તે નિમ્નથ (૪) સારુ, સ્વદરજી, ગુન્નજ, પત્તિહપાર, પચમક્ષમપાર, અજસ્ય સ્વદરસ સિદ્ધિ-મસવારા, અજ્ઞા આચાર અરિતા તે ક્યો નિમ્નથ (૫) સામગ્રિક હોવરત્તપનીય, ખલિાર વિદ્યુક, સુક્ષ્મસપ્તક અને ક્યામ્પાત એ પાંચમાંના કેલખજુ એક આરિજ્ઞાના તે નિમ્નથ (૬) પાંચ સુમક્ષિત અજુ ગુક્ષિજ્ઞાના તે નિમ્નથ (૭) દલ પતિપર્વ પારક તે નિમ્નથ.

નિમ્નથના ગુણ

અસ્થિતના મુલોનું કર્વન દેવકવમાં થઈ ગયુ છે.

આત્માર્જના સાબીતના ગુણ ઉપરાંત ૩૬ મુલો દોષ છે—પાંચ મહાન, પાંચ સુમક્ષિ, અજુ ગુપ્તિનાપારક પાંચ હરિય અને ચાર ક્યામ્પાતે જ્ઞાનાર, યાન, દર્શન, આરિ, તપ, વીર્વ એ

પાંચ આચારના ૩૯ લેહા પોતે પાળે અને શિષ્યોને પાળતાં શિખવે; નવ વાડવિશુદ્ધ
બ્રહ્મચર્ય પાળે મુત્રોમાં આચાર્યનું અનેક રીતે વર્ણન છે જેમકે ૩૬ ગુણના ધારક આચાર્ય
થઈ શકે

- ૧ જાતિ સપત્ર માતૃપક્ષ નિર્મળ
- ૨ કુલ „ પિતૃપક્ષ નિર્મળ
- ૩ બલ „ કાળ પ્રમાણે ઉત્તમ સધયણ,
પગકમી
- ૪ ડંપ „ સમયતુરસ્ત્ર સસ્થાન, શરી-
રનો આકાર મનોજ
- ૫ વિનય „ ક્રોમળ, નમ્ર.
- ૬ જ્ઞાન „ નિર્મળ મતિ-શુભજ્ઞાન,
જેનેતર મતોના પણ જાણ.
- ૭ દર્શન „ શુદ્ધ શ્રદ્ધા
- ૮ ચાગ્રિ „ શુદ્ધ આચાર
- ૯ લજ્જા „ દોષ સેવવામાં લજ્જા થાય
- ૧૦ લાઘવ „ ભડઉપક્રમણ અને કષાયથી
હળવા
- ૧૧ ઉચસી (ઓજ્જ્વી) પરિસહમાં ધૈર્ય ગમે
- ૧૨ તેયમી (તેજસ્વી) પ્રતિભાશાલી
- ૧૩ વચ્ચસી (વર્ચસ્વી) જાળમાં ન ફસાય
એવી ચતુરાઈવાળા વચન બોલે.
- ૧૪ જસસી (યજ્જ્વી)
- ૧૫ જીય કોહિ ક્ષમાથી ક્રોધને જીતે
- ૧૬ „ માણે વિનયથી માનને જીતે.
- ૧૭ „ માયે સરજતાથી માયાને જીતે
- ૧૮ „ લોલે સંતોષથી લોભને જીતે
- ૧૯ જીધ્રિયે, ધ્રિયો વશ રાખે.
- ૨૦ જીયનિદે નિદ્રાને જીતે (અલ્પ નિદ્રા
લીએ), પાપને નિદે પણ પાપી ને ન નિદે,

- નિદ્રાની દગ્ધા કરે નહિ
- ૨૧ જીય પગ્સિહે
  - ૨૨ જીવિયાસ મરણ ભય મુક્કા
  - ૨૩ વય જ્યહાણે વન પાળવામાં પ્રધાન
  - ૨૪ ગુણોમાં પ્રધાન
  - ૨૫ કરણ સિત્તરીમાં પ્રધાન
  - ૨૬ ચરણ સિત્તરીમાં પ્રધાન
  - ૨૭ નિગ્ગહ જ્યહાણે અણાચરણનો નિષેધ
કરવામાં પ્રધાન
  - ૨૮ નિશ્ચય પ્રધાન દ્રવ્ય, નય, પ્રમાણાદિના
સુક્ષ્મ જ્ઞાનનો નિશ્ચય કરવામાં પ્રતીણ, ધંડ
કે રાજનિધિ ક્ષોભ ન પામે.
  - ૨૯ વિદ્યા પ્રધાન
  - ૩૦ મત્ર પ્રધાન
  - ૩૧ વેદ પ્રધાન
  - ૩૨ બ્રહ્મ પ્રધાન બ્રહ્મચર્ય પાળવામાં તથા
પરમાત્માનો અનુભવ કરવામાં પ્રધાન
  - ૩૩ નય પ્રધાન
  - ૩૪ નિયમ પ્રધાન અભિગ્રહના નિયમો,
પ્રાયશ્ચિતની વિધિના જ્ઞાતા
  - ૩૫ સત્ય પ્રધાન
  - ૩૬ શૌચ પ્રધાન પદ્મીયોગ્ય વસ્ત્ર ધારણ કરે
અને પાપ ૩૫ મેલ ન રાખે.

૧) આચાર્યશ્રી ૮ સપદાના ૩૨ શ્લોકો સંખ્યા ૪ વિનય મળ્યા ૩૬ મુદ્રાણા હોય.

૧ આચાર્ય શ્રી પદા પાંચ આચાર પાળે,
તેના ૪ શ્લોક -

- (૧) ૫ મહાવ્રત, ૫ સમિતિ, ૩ ગુહી
- (૨) મહત્ત્વ ગુણ સપત્ત
- (૩) નમસ્કર્મી નિહાર કરે
- (૪) સૌમ્ય (નિર્વિહારી) અન્નચળ)
મુદ્રાવાળા

૨ મુન સપદા તેના ૪ શ્લોક

- (૧) મુન પ્રધાન જે કાળે જેલ્યા મુન
હોય તે સર્વના રાક્ષા
- (૨) આત્મ પરિક્ષિત, પરિક્ષિત નાથી નિમજ્જ
રાત્રી શ્લોક
- (૩) ઉત્સર્ગ અને અપરાધ માર્ગમાં કુલજ
- (૪) સ્વ સમય અને પર સમયમાં શુદ્ધ

૩ શરીર સપદા

- (૧) પેશાના પ્રત્યક્ષ પ્રભાસે શરીરની
લગાડ
- (૨) બેઠ રહિત (લીન કે અપિક) અન્ન
રહિત, કુષોદ્ર અન્નચે ન હોય, ૨
આત્મજીવ હોય
- (૩) સપૂર્ણ ઉદિગો
- (૪) ૬૬ મેષવસ્ત્ર-તારવેદ્યારાત્રિમાં થાકે નહિ

૪ વચન સપદા

- (૧) પ્રવ્રત વચન, (૨) મુદ્રા (૩) અના-
મિત કેળવેલો વ્યવહાર નહિ, (૪)
મુદ્રા (ગણ વચનો)

૫ વાચના સપદા

- (૧) ભેગો પાત્રી પોષતા પ્રભાસે જાન
આપે
- (૨) પ્રશિત્ત પત્રાત્રી શ્લોકો અને
ભેગી રીતે જાન આપે
- (૩) નિરચા પશિતા આચાર્ય જનાલ્ય
જેવા ક્ષિપ્તને જત્તરી લગાવી તેનાર
રાખે
- (૪) નિર્વાહકાલ પેશા સન્દોમાં અર્થ બંધો
જેવા સરળ સન્દોથી વાંચના આપે

૬ મતિ સપદા અગ્રહ, હ્રદય, અગ્રાસ અને
પાસ્ટા મુક્ત અગ્રાસ ચાર મુદ્રાના પસંદ
૭ પ્રયોગ સપદા પર પ્રવહાઓને છત્તવામાં
કુલજ તેના ૪ શ્લોક

- (૧) શકિત જ્ઞાન પ્રતિષ્ઠાની શક્તિ
જાણી લીએ
- (૨) પુરુષ જ્ઞાન પ્રતિષ્ઠાની ક્રયા મળે
છે તે જાણી લીએ અન્ન તેનાજ
સન્દોથી લખાવે
- (૩) કોત્ર જ્ઞાન કોત્રોનો સ્વભાવ જાણી
લીએ કે તેના ક્રયા પસંદમાં કોત્રના
જ્ઞાન તેના છે
- (૪) વસ્તુ જ્ઞાન, સાળ વજેરે અર્થચારીનો
સ્વભાવ જાણે

૮ સમજ સપદા

- (૧) અલ્પધોમ: કુર્નજ, ગીતાર્થ તાસ્તરી,
શેખી, સાધુઓનો નિર્વાહ કામ જેવા
શ્લોકો આનામાં રાખે

(૨) સ સક્રત્ સમય પર કામ આવે એવા પાટ, પાટલા, પરાઇ, વ. નો સગ્રહ રાખે.

(૩) ક્રિયા વિધિ જે કાળમાં જે ક્રિયા કરવાની હોય તે કાળમાં તે ક્રિયાના ઉપયોગી સાધનોનો સગ્રહ રાખે

(૪) શિષ્યોપ સગ્રહ શિષ્યોને વ્યાખ્યાન દાતા, વાદી, વિજ્ઞી વૈયાવચ્ચી વગેરે યોગ્યતા પ્રમાણે બનાવી તૈયાર રાખે

ચાર વિનય,

૧ આચાર વિનય (૧) સયમ સમાચારી (૨) તપ સમાચારી, (૩) ગુણ સમાચારી તપસ્વી, જ્ઞાની, નવ દીક્ષીતનું પ્રતિલેખનાદિ કાર્ય પોતે કરે, બીજા પાસે કરાવે, (૪) એકાકી વિહાર સમાચારી.

૨ શ્રુતવિનય (૧) ભણે ભણાવે, (૨) અર્થ ધરાવે, (૩) જ્ઞાનના અધિકારીને જ્ઞાન આપે

(૪) આરબેલ સુત્ર પૂર્ણ કરાવી બીજા ભણાવે

૩ વિદ્યેષ વિનય, (૧) મિથ્યાત્વીને સમજાતી બનાવે. (૨) સમજાતીને ચારિત્રી બનાવે (૩) સ્થીરી કરણ કરે. [૪] નવા સમજાતી, નવા ચારિત્રી બનાવી ધર્મ વૃદ્ધિ કરે

૪ દોષ પરિધાન વિનય, દોષોનો નાશ કરે કરાવે દોષના અવગુણ અને ગુણની શક્તિ બતાવી દોષનો નાશ કરે અને ગુણોમા સ્થાપન કરે.

[૧] ક્રોધ પરિધાન.

[૨] વિષય „

[૩] અન્ન „ રસ લોલપીને તપ કરતા શિખવે.

[૪] આત્મદોષ પરિધાન.

ઉપાધ્યાયમાં સાધુના ગુણો ઉપરાંત ૨૫ ગુણો હોય છે—આ પાંચમા આરાની અપેક્ષાએ ૧૧ અગ અને ૧૨ ઉપાગ ભણે ભણાવે, ચરણ સિત્તરી અને કરણ સિત્તરી પાળે સમુચ્ચય અપેક્ષાએ ૧૨ અગ ભણે ભણાવે, ૨ કરણ સિત્તરી ચરણ સિત્તરી યુક્ત, ૮ પ્રભાવના યુક્ત, ૩ યોગ સમ્યગ્ માર્ગમા પ્રવર્તવે.

સાધુજીના ૨૭ ગુણ—૫ મહાવ્રતયુક્ત, પાંચ ઇન્દ્રિય વશ રાખે, ચાર કષાય છોડે, મન વચન કાયાના યોગે એ ત્રણ એક સરખા સમ્યગ્ માર્ગમાં ચાલે, ૩ ભાવ, કરણ અને યોગ સત્ય હોય, ૩ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર સપન્ન, ક્ષમાવત્ત ગૌરાગ્યયુક્ત, વેદનો (દુષ્પ સુષ્પ) મા સમભાવ, શ્રુત્યુભય રહિત

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ નિગ્રંથ—જેની પાસે રજોહરણ, ગુચ્છો અને માત્ર હોય, કલ્પ પ્રમાણે વસ્ત્ર પહેરેલા હોય, સુખ વસ્ત્ર હોય, ઉઘાડે મોઢે ન ખોલે, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયરા, વનસ્પતિ અને હાલતા ચાલતા જીવમાના કોઇ પણ જીવની હિંસા ન કરે, જીંદુ ન ખોલે પૌદ્ગલીક સુખ મેળવવાનો ઉપદેશ ન આપે, મોક્ષ માર્ગનો ઉપદેશ આપે, અણુદિધેલન લીએ, મૈથુન ન સેવે, પરિગ્રહ ન રાખે, ક્રોધ, માન, માયા, લોભને રશુલ ક્રમમા જાહેર ન કરે પણ યથાશક્તિથી જીને, તેવા ગુણ જેનામાં દેખાય તે દેખીતી રીતે સાધુ નિગ્રંથ સાખીત થાય છે અને ગુરૂ કૃપા યોગ્ય છે

અનુમાન પ્રમાણ નિગ્રંથ—જે નીચે જોઈએ હળવે હળવે ચાલે છે, ખાસ કાગણ વગર ખોલતા નથી, બારીકાથી તપાસ કરીને જુદે જુદે ઠેકાણેથી થોડા થોડા નિર્દોષ આહાર ખાણી લઈને

દાસદિત જ્યુ મેળના અણ્ણેખના ખાચ છે વત્ત પાત વગેરે મધુ સામ્યોત્તી નેત્ર પુછ સે છે અને મુઠે છે યુદ્ધ મળખો વગેરે રાખતી રીકે છે પેલાજ અણ્ણેખનાં પાતનાં ફરી છુટા છુટા થોડો થોડો અણ્ણેખ જમીન ઉપર નાખે છે, જનસભાં અણ્ણેખી ફર ફરે છે વગર મળ્ણે દાવજ ચાલતા નથી કે મોલતા નથી અને ખાતનાં વધારે વખત ફારે છે એ સાવતી સાધુ છે એમ અનુમાનથી સાબીત થાય છે.

ઉપમા પ્રમાણુ નિર્ણય—સર્વ જ્વત, અગ્નિ, સ્મુદ્ધ, આકાશ, રથ, જગદ, વગ, પત્ની, કમળ, સર્વ ખવત એ ૧૨ વસ્તુ તે ફરેક સાત સાત બોધ સાધુ ઉપર મુજુ રૂપે ઉપમાથી ઉચ્ચારે છે સર્વ મળા ૮૪ ઉપમાં થાય તેમાં લાહુ લખાણુ થાય પણ ઉપમા નિર્ણયમાં કાલક નવકો નેત્રજ તેથી થોડી ઉપમા અધિક જતાની છે—

સર્વની ઉપમા

એમ સર્વ ઉદરે જનાવેલ જ્વતો રહે તેમ સાધુ બીજા મારે જનાવેલ મહાત્મા રહે.

અવધન મુજનો સર્વ પોતાનુ કોર પાણુ ન ખેલે તેમ વખત કાલજા બેઠાવણી વિષે સધુ ફરીવાર ન મળ્ણુ ફરે.

સર્વ સીધી મતિ ફરે તેમ સાધુ મોલ્ણના માર્ગમાજ રહે.

સર્વ કાંટાથી રે તેમ સાધુ દોષ રૂપી કાંટા (ખાસ કરીને જ્યુ લક્ષ્ય)થી ડરે.

પર્વતની ઉપમા

જ્વત વાયુથી ન કમળે, સાધુ પરિસહાયી શોભા ન પામે.

જ્વતમાં સુનાની ખાણો હોય તેમ સાધુમાં યાનાદિ જ્યુ સુનો હોય.

અગ્નિની ઉપમા

અગ્નિ ઉપમાથી ન ધરાય, સાધુ મુજુથી ન ધરાય, અગ્નિ ક્યારે નાથે, સાધુ તપથી કમ નાથે, મિથ્યાવચ્છપી અધકાર ક્યારનો નાથ ફરે, અગ્નિ છુટો રૂપી સુવચ્છનિ ઉદ્ધેલ રૂપી તપથી નિર્ભય ફરે, સિંચ જાવક વગેરે કામા પાત્રને લાલેલથી પાકા ફરે.

સમુદ્ધની ઉપમા

સમુદ્ધની જેમ સાધુ રજાર હોય, સમુદ્ધ માઝ ન મુઠે (પૃથ્વીને બેઠાં ન ફરે) તેમ સાધુ તિર્થ કમી આઘા ન ઉતરે, અગ્નિ રૂપી પાત્ર કિંમોના ખગાજાદ (વીત ક્યાદ)થી શોભા ન પામે, સમુદ્ધ સુનોની ખાણ, તેા સાધુ સુવેલી ખાણ.

આકાશની ઉપમા

આકાશની માફક સાધુનું મન નિર્ભળ છે, નિરાલસ છે (ગૃહસ્થના આશ્રયની જરૂર નથી.) આકાશ અનંત દ્રવ્યને અવગાહના આપે છે સાધુ અનંત ગુણોને ધારણ કરે છે આકાશ શસ્ત્રથી છેદાતુ નથી, સાધુ દોષથી ચરિત્રને છેદતા નથી.

પવનની ઉપમા

અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કરે, અનેક દિશામાં વિહાર કરે વૈરાગ્ય કે શીતલતા લહેરથી વિષય કષાયરૂપ તાપને નિવારિને શાંતિ ફેલાવે, દ્રવ્ય ઉપાધિ અને કષાય ભાવથી હળવા રહે

વૃક્ષની ઉપમા

વૃક્ષ ઠડી તડકા સહન કરીને આશ્રિતોને ઠડક આપે, સાધુ પરિવહ સહન કરે પણ છકાયના જીવનું રક્ષણ કરે. વૃક્ષ મુસાફરોને આધારભૂત છે, તેમ સાધુ ચાર ગતિમાં રખડનાર જીવને ધર્મ ઉપદેશથી આધાર આપે છે વૃક્ષ ગમે તે ભોગે સ્વચ્છાન ન છોડે તેમ સાધુ ઉત્કૃષ્ટ પરિસહમા પણ સયમ રૂપી સ્વચ્છાન ન છોડે

ભ્રમરની ઉપમા

આહાર પાણી ગ્રહણ કરતા, દાંતાર રૂપી ફૂલને દુઃખ ન ઉપજાવે ધણા ફૂલોરૂપી ધરોથી થોડો થોડો આહાર લઈ અપ્રતિબદ્ધપણે વિચરે બોલાવ્યા વગર ઓચિંતા ગૃહસ્થને ઘેર સિક્કા માટે જાય.

મૃગની ઉપમા

અદાર પાપ રૂપી સિંહથી ડરે રોગ થાય ત્યારે દવા ન કરે, એક મ્થાને રહે કોઈને શરણું ન જાય, રોગથી મુક્ત થયે અપ્રતિબદ્ધ વિહારી થાય.

પૃથ્વીની ઉપમા

સર્વ પ્રાણુભૂત જીવ સત્ત્વના આધાર ભૂત, બોધિ બીજની ઉત્પત્તિના કાગણુભૂત, અન્યના સયોગથી થતા કલેરા રૂપી કાદવનો નાશ કરે છે

કમળની ઉપમા

કામરૂપ કાદવ અને ભોગરૂપ પાણીથી વિશ્ન ન થાય, તીર્થ કમ્બી આનારૂપ સૂર્યની સન્મુખ રહે ઉપદેશરૂપ સુગંધથી ભગ્ય જીવને સુખ ઉપજાવે

સૂર્યની ઉપમા

જ્ઞાન પ્રકાશથી મિષ્ટાત્વ અને અજ્ઞાન રૂપી અંધકારનો નાશ કરે છે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર્ય સદ્ગુણો ભેદો રૂપી મિષ્ટોત્પત્તિ ચાર તીર્થરૂપ સંતોમાં શામે છે. સમ્યક્ દર્શન આદિ ગુણોના તેજથી પાપમયી આત્માના કોરેના તેજન છુપાવે છે.

નિમ્નચોખ્ખો લોક અસેદપણુ

સર્વ નિમ્નચોખ્ખાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર છે તેથી સનતકાલી અપેક્ષાએ અસેદપણુ છે. સનતકાલી તાત્પર્યતા (અણુ સ્થાન ભેદ) તથા ક્રિયા પગાવવાની અને જ્ઞાન આપવાની અપેક્ષાએ નિમ્નચોખ્ખો ભેદો છે. સર્વ વ્યવહારિક નિમ્નચો સાધુ છે. અણુ અને ક્રિયાની શુદ્ધતાની તાત્પર્યતા કરેર કારણેથી અસ્થિત, અત્યાર્થ ઉપાધ્યાય કરેર ભેદો છે અસ્થિતમાં દેહાત્વ અને યુક્તત્વ બને છે. આક્રીડ નિમ્નચોમાં યુક્તત્વ છે. આત્યાર્થ જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા પગાવ છે, તેથી તેનું ધ્વ ઉપાધ્યાયથી નધારે છે.

આ પ્રમાણે નિમ્નચણુ વ્યવસ જાણી તેમને ઝૂર તરીકે સ્વીકારવા તે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ સાધન છે.

અસ્થિતને દેવ તરીકે ઓળખ્યા, નિમ્નચને ગુણ તરીકે જાણ્યા હવે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ ત્રીજું સાધન “ધર્મ કેવળીનો સત્ય” તેનો પરિચય કવેા નેત્રેએ.

ધર્મ કેવળીનો સત્ય

તમેવ સુખ્ય નિમ્નચઃ જનિત્વેદિ પવેપ્રય

દેવ તત્ત્વ અને યુક્તત્વ સમજવાની સાથે, સમ્યક્ જ્ઞાન પામવને માટે, એવો નિર્ણય થયે નેત્રેએ કે કેવળી સમજાવને કણુ તે સત્ય છે અને સહા વગરનું છે. અભ્યાસ અને શુદ્ધિની આખીને કાળે કેટલાક ધાર્મિક સ્ત્રીઓ ન સમજત્ય તેા તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય એમ વિચાર્યુ નેત્રેએ.

દુનિયાદારીના અભ્યાસકામ નેતાં જાતી થાય છે કે કેટલાક સિદ્ધર્થોએ અણુક હવેલી આચાર્ય થઈ શક્તા નથી ત્યારે સ્વદુઃ સમાન વિદ્યાગ સુવ્રમાન જવાને સ્વપ્ની રતિ સમજત્ય તે જનતા બનેથ નથી માટે સુવ્રમાનથી વિચરિત શુદ્ધિ જાગ્યવાને પ્રવ્રલ ઊઠી હતી “તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય” એવુ થત પાસળુ હતુ બાળકની છે.

મનિ, મુન, જ્ઞાપિ અને મનઃપર્વવન્ને ચાર જ્ઞાનવાળાં ભણીત દત્ત તીર્થકરે દિશા લીધેત તેવા જ્ઞાં, કેવળજ્ઞાન અને તીર્થકર ધ્વ પામ્યા જગદ ઉપેસ આપ્યા નથી અને તીર્થની પાપના કવ્યા નથી, તે ઉપણી સાતીન થાય છે કે સત્ય અને શુદ્ધ ધર્મ, કેવળી સમજવાન સિવાય કોઈ પ્રકારથી શકે નહિ.

તેથી કેવળજ્ઞાન વગરના ઉપદેશકોએ કેવળીના વચન અનુસારજ અક્ષરે અક્ષર ઉપદેશ આપવો જોઈએ અને ક્ષણે ક્ષણે ઉપયોગ ગમવો જોઈએ કે જેથી કેવળીના માર્ગથી જરા પણ ઓછું અધિક કે વિપરીત ઓછી ન જવાય અને ધર્મની ઇચ્છાવાળાએ કેવળીના માર્ગ સિવાય કોઈપણ માર્ગની ઇચ્છા કરી નહિ જોઈએ એક ભૂતવાળો ધર્મ અનત સસાર ગમડાવી શકે છે તેથી મોક્ષાર્થી માટે તે ધર્મ નથી.

જિન શબ્દ કર્મને જો જણાય છે અને જૈન શબ્દ કર્મને જીતનાર છે તેમને ઉદ્દેશીને છે તે આત્મ ધર્મ છે કોઈકોમ, સમ્રાટ, જાત કે વાડાના શબ્દો નથી. દરેકને જૈન થવાનો અધિકાર છે અને દરેક જૈનને જિન ભગવાન થવાનો અધિકાર છે પણ તે થવાની સત્તા અને જોગવાઈ જોઈએ, ધર્મ તત્ત્વનો નિર્ણય કરવા માટે કેટલાક મુદ્દાઓ તપાસવા જોઈએ

વ્યાખ્યા—ધર્મ શબ્દ ધૃ ધાતુમાંથી નિકળ્યો ધૃ=ધરતુ, પકડવું, કદી ન છોડવું આ સંબંધ સયોગ સંબંધ નથી પણ તદ્દ રૂપ સંબંધ છે ત્યારે પ્રથમ ઉપજો કે કોણ કોને કાયમને માટે ધરી રાખે છે? જત્રાપ આવે છે કે દ્રવ્યો પોત પોતાની જાતિના ગુણ (સ્વભાવને, છોડતા નથી અને ગુણ દ્રવ્યને છોડતા નથી.)

લોક છ જાતના દ્રવ્યોથી ભરેલો છે કેટલાક ગુણો જેમ કે અગ્નિત્વ, ઉત્પાદ, વ્યય ધ્રુવ વગેરે છએ જાતના દ્રવ્યોને મામાન્ય રીતે લાગુ પડે છે, પણ કેટલાક ખાસ ગુણો અમુક દ્રવ્યમાજ હોય. જેમકે—

૧. ચલણ સહાય ગુણ ધર્માસ્તિકાયમાં જ હોય.

૨. ચિત્તર સહાય ગુણ અધર્માસ્તિકાયમાં જ હોય

૩. અવગાહના દાન આકાશાસ્તિકાયમાં જ હોય

૪. વર્તના (સમય પછી સમય, અહોરાત્રિ પછી અહોરાત્રિ, માસ પછી માસ, વર્ષ પછી વર્ષ, સાગરોપમ પછી સાગરોપમ. કાળચક્ર પછી કાળચક્ર—આવા પ્રકારની વર્તના) કાળમાજ હોય

ખીજા દ્રવ્યોની વર્તનાનું નિમિત્ત કારણ પણ કાળ છે

આ ચાર દ્રવ્યો પોતાના મૂળ સ્વભાવમાજ રહે છે

૫. પુદ્ગળ પુદ્ગલ=પુરાવું, મળવું, એકઠું થવું, ગળે=ગળી જવું, વીખગાઈ જવું, જુદું થવું, એકઠું થવું ને જુદા થવું તે ગુણ પુદ્ગળનો જ હોય આ અર્થ પ્રમાણે પુદ્ગળ પોતાના સ્વભાવમા રહે છે, પણ અવિભાજ્ય પુદ્ગળ તે પરમાણુ પુદ્ગળ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપે કાયમ માટે રહી શકતું નથી. રક ધમા આવે અને જાત તે અપેક્ષાએ પુદ્ગળ પોતાના મુળ સ્વભાવમા રહી શકતું નથી, પણ વિભાગ શાઓ ધાત્રણ કરે છે

૧ છવઃ નવસુ (માન)-દેખુ (દર્શન) જીવોત્ર આત્મ પત્રિકા (દ્રષ્ટિ), સુખ, વીર્ય (સક્તિ)-એ સુષો છવમાન હોય. છવો સપૂર્ણ રીતે મૂળ શુદ્ધ સ્વભાવમાં રહી શકતા નથી તેનું કારણ કર્મ છે કર્મવાળા છવો સસારી છે કર્મને કાઢી સસારી છવો પૌરુષીક સુખનું ખતો ખનુભવ કરે છે

છવના સ્વભાવની શુદ્ધતા અશુદ્ધતાની તારામ્ભતા યોદ્ધ સુસુધાન દ્વારા જલ્પતી સમ્યક છે

વિજ્ઞાત-વિજ્ઞાતી-અશુદ્ધ જ્ઞાવાળા સસારી છવમાંથી શુદ્ધ સ્વભાવ (નિમ્મ ધર્મ-મોક્ષ) સિદ્ધ સ્વરૂપમાં આવ્યા માટે જે આશયન છે તે પડે છે તે વ્યવહાર ધર્મ સાધન ધર્મ મોક્ષમાર્ગ કેવળીનો આત્મવેશ ધર્મ છે કે જેનો આદિ નિર્ણય કરવાનો છે

નિમ્મ ધર્મ ધ્યેય, લક્ષ્યનિદુ, હેતુ છે વ્યવહાર ધર્મ આશયન-આશય-પાલન રૂપ છે વ્યવહાર ધર્મને યોગ્ય જ્યાં માટે સમ્યક્ દર્શનની જરૂર છે જે યોગે સુસુધાને પ્રાપ્ત થાય છે

એટલે વ્યવહાર ધર્મના સુસુધાન ૪ થી ૧૪ છે જે કે કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ક્ષાયક સમક્ષિત, શુદ્ધ આત્મ સ્મરણના અને જ્ઞાત આત્મિક સક્તિથી નિમ્મ ધર્મ ૧૩ એ સુસુધાને કેવળી ભજવાનને પ્રમદ થાય છે ખસુ જ્ઞાત આત્મિક સુખ અને સપૂર્ણ શુદ્ધ અણ્ય સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રમદ કરવાનું આપી સ્થે છે. તેથી ૧૩ એ સુસુધાને વ્યવહાર અને નિમ્મ ધર્મ બન્ને હોય છે.

કેવળીના ધર્મની ઉત્તમતાનું પ્રમાણ

તે ધર્મ નિમ્મ પ્રવચન છે. માલ, મિત્રતા, ધન, સગા સબંધી વગેરે સસારી નબળા અને ત્યજ દોષ દોષ વગેરે આધ્યાત્મિક બંધનથી રહિત તે નિમ્મ પ્રવચન છે.

પ્ર = પ્રાર્થ મેટુ પ્રેમ:-

- (૧) કેવળજ્ઞાનથી સપૂર્ણ રીતે જેમણે કલ્પ સ્વરૂપ, વસ્તુ યોગ્યથી વાળામાં ઉપાદેય વચન
- (૨) પત્રીસ પ્રકારની વાણીના અતિશયની અણુસ્ત સ્થ ઉત્તમ કરનાર વચન
- (૩) કાવળને માટે કર્મ સસારી છવના દુઃખને નાશ કરનાર ખરબ વિનાશકી વચન
- (૪) પત્રી, શુદ્ધ, રોગરહિત વચન

આ ચાર પ્રકારે મેટુ વચન તે નિમ્મ પ્રવચન છે. તે ધર્મ સુખ છે, કર્મ અણુથી કર્મ છે અણુજાણનો એક ખસુ જાણ નથી, કર્મ અણુ અણુ (સ્વાસ્થ્ય) થી સુખ સ્થાપીત થાય છે. સસારી ધર્મ નામે આત્મ કર્મ ખા આત્મરોમાં નય અને પ્રવચણી ખનુખમ પ્રવચનના સામીન કરનાર વચન ૮.

કેવળીનો પ્રરૂપેલ ધર્મ સર્વ વિદ્યા તથા સામાન્ય વિશેષ બેદાથી સપૂર્ણ છે, ન્યાયયુક્ત છે. સામાન્ય ન્યાય શાસ્ત્રોના અતથી દૂર જઈ ને ઉત્કૃષ્ટ ન્યાય આપે છે સામાન્ય ન્યાય ખુનીને કાસીએ ચડાવીને વેરતી પરપરા વધાગે છે કેવળીનો ધર્મ ખુનીને સુધારીને આત્માના વિકાસ અત્યે દોરે છે, અને મરણાતિક પરિસહ સહન કરનારને આધ્યાત્મિક શ્રેણીમાં ઉતારીને પરમાત્મપદ આપે છે

તે ધર્મ સમ્યક પ્રકારે શુદ્ધ છે એટલે આત્માની સર્વથા શુદ્ધિ કરી શકે છે, સદેહ કપટ અને પૌદ્ગલીક ધ્વજાકપ કટાને ખેચી કાઢે છે, આત્માના સર્વ પરમ અર્થ [સુખ] સિદ્ધ કરવાનો માર્ગ છે, સર્વ કર્મ વગેરે બધનોથી છુટવાનો માર્ગ છે સર્વ કર્મ અને કાર્યનો અન લાવવાનો માર્ગ છે, સસારના તાપને શાત કરીને શિતળતા ગરમ શાતિ આપનારો માર્ગ છે યથાતથ્ય નિ સદેહ માર્ગ છે, આધિ વ્યાધી, ઉપાધિ વગેરે સર્વ દુ ખોને નાશ કરનાર માર્ગ છે

કેવળીના કહેલા ધર્મમા રહેલા જીવો સિદ્ધ થાય છે, સર્વ પદાર્થને જાણનાર થાય છે સર્વ કર્મથી મુક્ત થાય છે જન્મ જરા મરણના દુ ખથી છુટીને શિતલી ભૂત થઈ ને પરમ શાત સુખ અનુભવે છે, સર્વ દુ ખોનો કાયમને માટે અત કટે છે

સમ્યક દર્શનવાળા જીવ તે ધર્મની શ્રદ્ધા ગમે છે અને ખીજને સમજવે છે, પ્રતિતી- નિશ્ચય-ખાત્રી કરે છે અને ખીજને નિશ્ચય કરાવે છે, ધ્વજાપૂર્વક આત્મજ્ઞાન અનુભવ કરે છે અને ખીજને તેમ કરવાની ધ્વજા ઉત્પન્ન કરાવે છે, તે ધર્મને અર્પે છે, પાળે છે, સર્વ પ્રકારે પાળે છે અને ખીજને અર્પાવે છે વિશેષ રીતે પળાવે છે

તે કેવળીના ધર્મમા ઉપયોગ સહિત ઉદ્યમ કરવો દોષરહિત સર્વ રીતે આરાધના [સાધના] કરતી વિરાધનાથી નિવર્તવું [પાછા હાંપું] કે જેથી પરમપદ મળે.

સસારી જીવમા સર્વથી વધાગે કનિષ્ઠ દશા મિથ્યાત્વની છે તેમાથી છુટી વ્યવહાર ધર્મ પાળી નિશ્ચય ધર્મમા જવું છે માટે ત્રણે દશાના આશિક સ્વરૂપને મુકાબલો કરવો સુગમ પડશે.

મુદ્દા	મિથ્યાત્વ (આત્માના ગુણો વિલાપ દશામા)	વ્યવહાર ધર્મ	નિશ્ચય ધર્મ સ્વભાવ ધર્મ
જ્ઞાન	અજ્ઞાન (જે જ્ઞાન સકામ નિર્જગને હેતુ નથી તથા મિથ્યાત્વ મુખ્ય છે તે અજ્ઞાન છે)	૧ ૨ મતિજ્ઞાન, સત્ત્વજ્ઞાન=શ્રુતજ્ઞાન (અર્વાધિ જ્ઞાન અને મન પર્યાવ જ્ઞાન, કેવળ જ્ઞાનના હેતુભૂત નથી)	કેવળજ્ઞાન (સર્વ જ્ઞેયોનું સાકાર સ્વરૂપ જાણવાનું સપૂર્ણ જ્ઞાન)

ઈર્શન	દેખતુ	વસ્તુની સામાન્ય સંવત્સુ સ્વરૂપ જનાવનાર ઈર્શન	નિરાકાર દેવતા ઈર્શન
દ્રષ્ટિ	તરવડાં બોટી માન્યતા પૌરુષશીલ વસ્તુને પેલાની માનવી	સમયગ્ન ઈર્શન	સાધક સમક્ષિત
આરિત્ર	કુચાલિત, અસુખ સકામ નિર્ગત વગની કિંમત	સમયાસુખ પાંચ આરિત્ર	આત્મ અસુખમાં સ્વાભાવિક પતિવૃત્તિ
તપ	બાળતપ	સકામ નિર્ગત	જાત નથી
વીર્ય	કુવીર્ય	પરીત વીર્ય	અનત આત્મિક શક્તિ
સુખ	પૌરુષશીલ સુખ કુખની અનુભવ અને તેમાં ઈષ્ટ આનંદ સુધિ	આત્મિક સુખનો અછતી અનુભવ પૌરુષશીલ સુખ કુખમાં સમભાવ	અનત આત્મિક સુખ

વ્યવહાર ધર્મેના ભેદ

૧ એક કોઈ—

(૧) સૈમેથી અવગણ, અસ્તુચાન ૧૪ અદિ આત્મ અનુભવમાં અનત લીનતા છે મુકલ ખાનનો એથી વાગે એકાલી તેમણી તેનો એકાગ્ર બેઠે અદિ નિમ્ન ધર્મની મુખ્યતા છે કરીતમાંથી કુટા પડ્યાની કીચાપુસ્તો ન વ્યવહાર છે.

(૨) સમેથી પ્રેમની મુ. ૧૩ અનત જ્ઞાન-ઈર્શન તથા વચાખ્યાનમારિત્ર, પરીત વીર્ય અનત તપ અદિ જલ નિમ્ન ધર્મની મુખ્યતા છે અને મોગ પ્રમર્શન નેટ્યો વ્યવહાર છે.

(૩) એકત્ર કિંમત અવિચાર મુ. ૧૨ કુલુષ સ્વ જ્ઞાન વચાખ્યાન આરિત્ર, અનત તપ અને પરીત વીર્યની એકતા.

(૪) જમજન કિંમત અવિચાર મુ. ૮ થી ૧૧ આરિત્ર, તપ વીર્ય સમીત જ્ઞાન ઈર્શનમાં ઉપેક્ષા.

(૫) ધર્મ ખાન-મુ. ૭ તપ (જ્ઞાન ઈર્શન અને આરિત્રમાં ઉપેક્ષા સદિત).

૨ બે ભેદ—

[૧] જ્ઞાન અને ચારિત્ર, [દર્શન જ્ઞાનમાં અતર્ગત થાય છે, તપ અને વીર્ય એ બંને ચારિત્રમાં અતર્ગત થાય છે]

[૨] આગાધર્મ [સમક્રિત] અહિંસા શ્રાવકના બાગ વ્રત અને અણગાધર્મ (પાત્ર ચારિત્રમાંથી એક ચારિત્ર, પાત્ર મહાવ્રત સાથે)

૩ ત્રણ ત્રણ ભેદો

[૧] જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર [તપ ચારિત્રમાં અને વીર્ય એ ત્રણમાં અતર્ગત થાય છે] વીર્યની જરૂર ત્રણે ભેદમાં હોય છે અને ત્રણેના આચરણથી તપ થાય છે

[૨] અહિંસા, સયમ, તપ, અહિંસામાં અહિંસા ભાવની મુખ્યતા પૂર્વક જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપ વીર્ય સર્વ આવી જાય છે, સયમમાં મુખ્યતાથી ચારિત્ર આવે છે.

[૩] આચાર્ય ધર્મ, ક્રિયા ધર્મ અને દયા ધર્મ

અહિંસાનું વિવેચન

તેનું પર્યાયવાચક નામ દયા તેના ભેદ—

[૧] સ્વદયા—પોતાના આત્માને કર્મબંધનથી બચાવવો તે. ‘ સર્વ ’ કર્મબંધનના પાત્ર કારણેના ત્યાગ કરવાથી, સમક્રિત, વિગતી, અપ્રમાદ, સમભાવ, અયોગીપણું નીપજે છે

[૨] પરદયા—પારકા જીવનું દ્રવ્યથી રક્ષણ, ભાવથી અનુકંપા અથવા સમભાવ અને પગલિભાવના એટલે “ સર્વો જીવ કર્ત્ત્વં શાસન રશી ” એવી ભાવના

(૩) વ્યવહાર દયા—સાધુ અને શ્રાવક, જીવોનું રક્ષણ કરે તે.

(૪) નિશ્ચય દયા—સંપૂર્ણ સર્વ, સિદ્ધ સ્વરૂપ, આત્મરમણતા

(૫) દ્રવ્ય દયા—જીવને માગવો નહિ તે.

(૬) ભાવ દયા—બીજાનો જીવ પોતાના જેવો બાણુવો, સમભાવ.

ઉપરના ખુલાસાથી અહિંસામાં જીવજીવનું જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય સર્વ આવી ગયું

સયમ=સમ્યક્ પ્રકારે યમ યમ=નિયમ. તેમાં પાત્રયમ=પાત્ર મહાવ્રત, પાત્ર ધ્વજ પર અકુશ (ગુપ્તી) ચાર કપાય પર અકુશ એટલે સયમમાં ચારિત્ર આવી ગયું બીજી રીતે પાત્ર ચાવર, ત્રણ વિગલેન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય જીવનું રક્ષણ અને અજીવ આશ્રી સયમ (રાગદ્વેષનો અભાવ), જતના માટે નિરીક્ષણ, સ્વધર્મોનું રક્ષણ અને પાપીની ઉપેક્ષા (મધ્યસ્થભાવ), પ્રમાર્જના, પાશ્વિકાવણીયા, મન-વચન-કાય સયમ

(૪) ચાર ચાર કોટ

(૧) જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ (વીર્ય ચારેમાં અતર્જત થયું)

(૨) જ્ઞાન, શીષણ, તપ, કાવ. (આ ચારેમાં જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અતર્જત થયું શકે છે.)

જ્ઞાન-(૧), અભયજ્ઞાન, અદ્વિત્ય સ્વ અદ્વિત્યા અને પર અદ્વિત્યા વચ્ચે અદ્વિત્ય (દયા)ના બેદો લાગુ પડે છે. (૨) જ્ઞાન જ્ઞાત્રી જ્યોતે “ગિત્ત સાસન સ્તી” જનાવાય છે. (૩) સુધન જ્ઞાન-સયમ નિર્જરાના હેતુરૂપ છે શિષણમાં સીધ, ચારિત્ર આવી શકે છે.

(૫) પાંચ પાંચ કોટ ધર્મ

(૧) જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને તેના આચારના ૩૬ બેદ.

(૨) ઉત્થાન, કમ્પ, બળ, વીર્ય પુરુષારથનાં ૩૬ પાંચ વીર્યના બેદોનો ૩૬ આચારનાં ૩૬ બેદોનાં ૩૬ અક્ષય શુદ્ધિમાં, મોક્ષ માર્ગમાં, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર તપમાં.

(૩) પાંચ મહાવ્રત (૪) પાંચ ચારિત્ર.

(૬) દશ વર્તીધર્મ

યતના-નતનાયાગા તે યતિ નતિ તેના ૧ ધર્મ -

(૧) ક્ષમા-તેમાં સખતા, સખભાવ (કાવ ચારિત્ર) ધૈર્ય સાક્ષિ આવી નય છે. ક્ષમાને નિષ્ફળ કરતો તે ક્ષમા, જ્યોતમાં અણી ચૈતન્ય એકતી રૂપી સખભાવ, અણ્યોમાં સત્ય દેખીને અભાવ, આત્મભાવે સંકરણમાં લીન.

(૨) આત્મ સતેષ-અહીં કમ્પ તથા કાવ પરિચય ત્યાગ અને આત્મ-રમણતા તે આત્મ પ્રદેશ અને કુલ્યોમાં લીનતાણી સતેષ.

(૩) સજ્જતા, કર્ણ નિવ્રત્ત્ય હોય તેજ સત્ય મહા અને ધમ ધાત્વ કરી શકે છે.

(૪) મુદ્ધતા-નમ્મતા વિવેક, વિનય, મોક્ષના.

(૫) લાધવ-અભય ઉપકરણ, અધિકારણ, કર્મના મોક્ષથી હલકાપણ.

(૬) સત્ય.

(૭) સયમ.

(૮) તપ.

(૯) ચૈતન્ય-જ્ઞાનજ્ઞાન.

(૧૦) અસ્તર્જવાસ તે સુ કુળમાંના તથા આત્મ રમણતા.

(૭) સતાવન પ્રકારે સંવર ધર્મ

૫ સમિતિ, ૩ ગુપ્તિ, ૨૨ પગિસહ, ૧૦ યતિધર્મ, ૧૨ ભાવના, ૫ આગ્નિ.

(૮) ક્રિયાધર્મના ૭૦ ભેદ

૩ ગુપ્તિ, ૪ અભિગ્રહ, ૪ પિડ વિશુદ્ધિ, ૫ ઇન્દ્રિય નિગ્રેહ, ૫ સમિતિ, ૧૨ ભાવના, ૧૨ પ્રતિમા, ૨૫ પડીલેહણા, કુલ ૭૦ ભેદની કારણ સિત્તરી થઇ.

૩ જ્ઞાન, દર્શન, આગ્નિ, ૪ (ક્રોધ-માન-માયા-લોભ) કષાય ત્યાગ, ૫ મહાવ્રત, ૯ અલ્પઅર્થની વાડ, ૧૦ પ્રકારે વૈયાવચ્ચ, ૧૦ યતિધર્મ, ૧૨ તપ, ૧૭ સયમ.

(૨) આગ્નિના ૧૮૦૦ ભેદ (શીલાગ) તે આગળ આવશે

આત્માના અનંત ગુણો એક આત્મામાજ સમાઇ જાય છે અને આત્મા સાથે અભેદ તદ્દરૂપ સ્વરૂપે છે, છતાં જુદા જુદા ગુણોના જુદા જુદા નામ અને કાર્યની અપેક્ષાએ ભેદ (પૃથક્ત્વ) થાય છે એવી રીતે વ્યવહાર ધર્મમા એક ભેદના અનેક ભેદ અપેક્ષા વગેરે યુક્તિથી કરી શકાય છે અને અનેક ભેદ અપેક્ષા વગેરેથી એક ભેદમા અતર્ગત થાય છે વળી જોણે એક ગુણુ સાધ્યો તેને સાંકળના જોડાણ માફક ખીજા ગુણુ પાણુ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ બાબતનો એક દષ્ટાંતથી ખુલાસો કરવામા આવે છે

ધાત્રે કે આપણે “ક્ષમા” ને ધારણ કરવી છે ક્રોધ કરવાના પ્રસંગ વખતે ક્ષમાનો આશ્રય લેવો પડે છે ક્રોધ ઉપજાવનાર કારણો પહેલા આવેસ ઉત્તમ કહે છે, જીવના મગજનુ સમતોલપણુ દૂર થાય ત્યારે આવેશ આવે. સમભાવ રાખવાથી સમતોલપણુ દૂર થતુ અટકે છે

દ્રવ્યોના મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપમા જ્ઞાનથી ઉપયોગ રાખીએ તો સમભાવ રહે, તે માટે દ્રવ્યાનુ-યોગનુ જ્ઞાન જોઈએ કે સર્વ આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપે અરૂપી ચૈતન્યસ્વરૂપ છે વિભાવ દશા કર્મ જનિત છે, આત્મા કર્મથી પરવશ થઇને અકાર્ય કહે તેવા પરતત્ર બનીએ તો જ્ઞાની અજ્ઞાનીમા શો તફાવત છે

વળી પરિસહ દેનાર કર્મ રૂપી દેવુ ખપાવે છે તેથી ઉપકારી છે એમ વિચારી મગજનુ સમતોલપણુ રાખીએ. તે કામ ચાલુ રાખવા માટે ધૈર્યની જરૂર છે જ્યાં આપણે જ્ઞાન, સમભાવ અને ધીરજનો આશ્રય લીધો ત્યારે તે વખતે માન, માયા લોભ, રાગ, દોષ, હાન્ય, રતિ અરતિ, વગેરે ક્રોધની સાંકળમા જોડાયેલા સર્વ દોષો આપોઆપ શાંત થાય છે

અહિ ક્રોધપર્યાય કર્મ ઉદયનો, વીર્ય (પરાક્રમ) થી ક્ષય કર્યો અને ખીજા દોષોનો ઉપશમ થયો. ઉત્કૃષ્ટ પરાક્રમથી મરણાતિક જેવુ દુઃખ સહન કરી ઉત્કૃષ્ટ ભાવથી સાખી શકીએ

તે કોઇનો સર્વથા ધન થાય ત્યારે ઉપશમ કાવચી અગત્ય થયેલા બીજા દેવ ઉપરના આશ્રય નથી તેમ તેમ ધનક્રમેણીમાં ધન થતા જાય.

(૨) ક્ષેત્રમાં મળ્યું થાય તે ક્ષેત્રમાં ચોખ્ખું મતિમાં જાય પડે.)

આ ઉપરથી જોઇ શકાશે કે કોઇ એક ગુણની સાધનામાં જ્ઞાન, માર્ગિય, તપ અને વીર્ય બધાં જ હાજર થાય છે.

જ્ઞાન ઉપશોધ = જ્ઞાન + વીર્ય

તેની સાથે અપોધ તે જ્ઞાન = તપ

આત્મના ગુણમાં રમણના = કાવ માર્ગિય

જ્ઞાનને ઉપશોધમાં કરનાર તે વીર્ય

તત્કલા નિરાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાન જાય ત્યારે દર્શન, શુદ્ધ તત્વમાં નિઃશયપૂર્વક પરિવૃત્તિ સે તેમાં તાન અને માર્ગિકી એકતા થાય છે.

એક ધ્યાની સાથે એ બધાં આપોઆપ હાજર થતાં હોયે વ્યવહાર ધર્મના ક્ષેત્રમાં કોઈ મર્યાદા વિનાર પૂર્વક જાણવા જોઈએ.

‘અવ્યુમાર (સાદૃશ્ય) ધર્મના પાંચ મહાવ્રત

આ પાંચ મહાવ્રત કયું કરવું—કયું કરવું અને કર્યા પ્રત્યે અનુભવના રાશી અને તે કયું ચોખ્ખું (અન્ન, વસ્ત્ર, કાચા) થી પાળવાનાં છે, એક એક ચોખ્ખું કયું કરવું શાણ પાડવાથી નવ કોઈ થાય છે.

પચમહાવ્રતનું સ્વરૂપ

પાંચ મહાવ્રતનું રૂપ, કાવ અને નિશ્ચય, સ્વરૂપ સંદેશી અદ્વિ જાતવ્યનાં આપ્યું છે સમક્ષિત જીવને કાવ અને નિશ્ચય અર્થે આસ રામજાતવાની જરૂર છે.

વ્રત	દ્રવ્યથી પાલન	કાવથી પાલન આ તર્ગત કાવ સમજાવ	નિશ્ચય સ્વરૂપ (વ્રતના જાણુ ધ્યેય)
૧ અદ્વિસા	કયું કિંધામાંથી નિશ્ચય થયું (શોષ જીવનો નાશ કરેલા નહીં) નવ કોઈ પાલન	કૌનન્ય શરૂઆત સ્વભાવનો કાર્ત, સાત્ત્વગોચરનાં અને અસખ્યા ત પ્રકેશની અપેક્ષાએ સર્વ કયું કરના છે કરના કાર્ત, કરના	સંપૂર્ણ અદ્વિસા સ્વરૂપ સિં અવ્યવસ્થા છે. શરૂઆત કે અવશ દીરી હોવાથી અદ્વિસા છે અને અવધી હોવાથી તે

		<p>ભોકતા, સુખદુઃખનો જાણ્યને વેદક આશ્રી સર્વ સસારી જીવ સરખા છે માટે કોઈ જીવ પર રાગદ્વેષ કરવો નહિ, સર્વ જીવ પોતાના જીવ જેવા છે માટે સમભાવ રાખી કોઈ જીવને કોઈરીતે દુઃખ ન દેવું અને તેમનું અને ત્યાં સુધી મોક્ષ માર્ગ તરફ વલણ કરવું અને સસાર-જ્રમણ-દુઃખ રૂપી હિંસાથી પોતાના અને બીજાના જીવને બચાવવા</p>	<p>જીવને તેમનાથી દુઃખ થઈ શકતું નથી. આ સ્વરૂપ વ્રત પાલનનું ધ્યેય છે</p>
૨ સત્ય	અસત્ય ન બોલવું તે પાળવાની નવ કોટી.	<p>સર્વ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું સત્ય સ્વરૂપ જોવું તે સમ્યક્ દર્શન સર્વ દ્રવ્યમા દ્રવ્યત્વ, ગુણોમા ગુણત્વ, પર્યાયોમા પર્યાયત્વની અપેક્ષા એ સરખાપણાને લઈને રાગદ્વેષનો અભાવ તે સમભાવ.</p>	<p>ક્ષાયક શમકિત વસ્તુ સ્વરૂપમાં સ દેહાતીતપણું તે ધ્યેય છે આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ તેજ સર્વથા સત્ય સ્વરૂપ છે</p>
૩ અચ્ચેય	ચોરી (અદત્તાદાન ત્યાગ) નવ કોટી પાલન.	<p>પર દ્રવ્ય-કર્મ, નો કર્મ (શરીર વગેરે) ભાવ કર્મ (રાગદ્વેષ) પૌદ્ગળીક બાહ્ય વતુઓની ઇચ્છા કરી નહિ તે નિષ્કામ વૃત્તિ (નિરીચ્છા)</p>	<p>સિદ્ધ ભગવાન કર્મોદ્ધિ કોઈ પૌદ્ગળીક વસ્તુ કે કોઈ પર દ્રવ્યને ગ્રહણ કર્તા નથી, (તે પર દ્રવ્ય કર્મોદ્ધિ અગ્રહણ, તે સિદ્ધ સ્વરૂપ ધ્યેયરૂપે છે)</p>
૪ પ્રહાય	મૈથુન ત્યાગ નવ કોટી પાલન	<p>સ્ત્રી પુરુષમા સમભાવ, શરીર પૌદ્ગળીક મુદ્દ છે, નિર્માણ કર્મથી જુદા ઘાટ બને છે, આત્માનુમૂળ સ્વરૂપ અશરીરી અવેદી છે તેથી કોઈ સ્ત્રી નથી, કોઈ પુરુષ નથી, કોઈ</p>	<p>અભય=શુદ્ધ આત્મા અર્થ=ગુણોમા આનંદમય રમણતા જ્ઞાનાનંદ સિદ્ધપદ ધ્યેય છે</p>

		નપુસક નથી, સર્વ સુરખા છે માટે જ્ઞાનપુર્વક સમજાવ આવું રોજનાં ઉપયોગ.
૫ પરિબ્રહ્મ ત્યાગ	નવ પ્રકારના સર્વે પરિબ્રહ્મનો ત્યાગ	કર્મબંધ કારણોનો ત્યાગ અણુકણ (સવર) બાવ સતોષ, હિંમતનો અભાવ, પાંચ ઇંદ્રિયનાં નિષ્કર્મ સમજાવ.
		નિરજન નિર્વિકારી નિઃસં સિદ્ધ ભગવાનને કર્મ કરી કે કેઈ પણ બન્ધ રહ્યો પરિબ્રહ્મ નથી.

સાંસારીક સુખથી જેણે મેળવવાની હિંમત સહિત રહ્યું પાલનથી શુભા શુભ કર્મનું બંધન થાય છે જેણે મનના પછી સંસાર જામવું થાય છે જેણી હિંમત વગર રહ્યું પાલનથી સુખવત્તાને શુભ કર્મનું અને ગ્રીવનાથી અણુકળ કર્મનું બંધન થાય છે અને આત્માનો વિકાસ કરવાની તક મળે છે. સમજાવથી જ ના પાળવાં, એ નિર્જરોનો હેતુ છે અને આત્મ ભાવનાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારથી ખોલે જણાવતા થાય છે એટલે સિદ્ધ પદ (નિઃશ્વ સવર સ્વરૂપ) મળે છે. પાંચ નિઃશ્વ અણુકળ નિઃશ્વ કર્મની અણુકળ શુભ આત્મવભાવ છે. રહ્યું, આવતું કારણ છે બાવથી નિઃશ્વ સ્વરૂપ મળે છે. પાંચ અણુકળ રહ્યું આઠ પ્રવચન માતા=૫ સુમનિઃકસુમિથી થાય છે.

આઠ પ્રવચન માતા.

પાંચ સમિતિ

૧ ધર્મ સમિતિ

(૧) બ્રાહ્મચર્ય-જ્ઞાન અને ચારિત્ર (સમજાવ અને અણુકળ પૂર્વક જોઈને અણુકળ અને સ્વભાવ રહ્યું)

(૨) ક્ષિપ્રે માણુ રાત્રે અનિવાર્ય કાર્જ માટે માણુ પડે તો ક્ષિપ્રે નેત્રેથી નજીબો બનુ

(૩) માર્ગ પોરી સ્તોત્ર, રાહદારીના.

(૪) જમાલ

દબાથી-નિયમે રૂપ વગરને નેત્રે માણુ

ક્ષિપ્રથી-કાલ દાઢ પ્રમાણ માર્ગ આગળ નેત્રે માણુ

મળથી-રિયમે નેત્રે, રાત્રે અંધારામાં પુરુષે માણુ.

ભાવથી—ચાલતાં શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શનો અનુભવ ન કરવો તેમજ વાંચન, પૂજવું, પરિવર્તન, ધર્મકથા અને વિચાર એમાંનું કંઈ ન કરવું.

ગુણથી—નિર્જરાનો હેતુ

૨ ભાષા સમિતિ

દ્રવ્યથી—૧૬ જાતની ભાષા ન બોલવી—કર્કશ, કઠોર, છેદક, ભેદક, પીડાકારી, હિંસાકારી, સાવધ, મિશ્ર, કોંધી, માની, માયાવી, લોભપૂર્વક, રાગવાળી દ્વષવાળી, મોહક અને વિકથા

દ્વેષથી—સ્તામા ચાલતા ન બોલવું

કાળથી—પહોર રાત્રી ગયા બાદ જોતી ન બોલવું

ભાવથી—ઉપયોગ સહિત બોલવું (સ્વપર હિંતકારી વચન)

ગુણથી—નિર્જરાનો હેતુ

૩ એષણ સમિતિ

દ્રવ્યથી—૪૨ દોષ ટાળીને આહાર કરવો

દ્વેષથી—એ કોસથી વધારે દૂર આહાર લઈ ન જવો

કાળથી—પહેલા પહોરનો આહાર ચોથા પહોરમાં ન ખાવો રાત્રે અને અધારામાં ન ખાવું

ભાવથી—વખાણીને, વખોડીને, ભૂખ વગર, મર્યાદા ઉપરાંત, ઇષ્ટ લાગે એ રીતે મિશ્રણ ખનાવીને ખાવું નહિ એકેન્દ્રીય ભાષ્યોના મડા સમજી ઉઠાસીને ભાવે ખાવું

ગુણથી—નિર્જરાનો હેતુ

૪ આયાણભટ મત નિરૂપના સમિતિ

દ્રવ્યથી—વસ્ત્ર પાત્ર વગેરે સભાળથી લેવું મુકવું કે જોતી કોઈ જીવ ન મરે.

દ્વેષથી—સાધુની નેશાળની વસ્તુ ગૃહસ્થને ઘેર ન રાખવી.

કાળથી—સવાર સાંજ બે વખત પ્રતિલેખણ કરવી.

ભાવથી—ઉપયોગ સહિત લેવી, મુકવી, વાપરવી, રાગદ્વષ ન કરવો

ગુણથી—નિર્જરાનો હેતુ

૫ ઉચ્ચાર પાસવણ બેલજહલ સઘાણુ પારિઠાવણિયા સમિતિ

દ્રવ્યથી—લઘુનીત, વડીનીત, વમન, નાકનો મેલ, જળખા, મૃતક શરીર, અણુઉપયોગી આહાર વગેરે જીવના રક્ષણ સહિત પરિઠે-દૂર કરે, ત્યાગ કરે, દસ બોલ વજીને સાધુ પરહેવે.

દેવધી-નળ્યા, ક્ષુભિ મના કરેશ રથાને પડશે નહિ.

કાળધી-દિવસે જોઈને, અને રાત્રે, દિવસે જોએશ જળ્યામાં પડશે.

ભાવધી-ઉપરોત્ત સદિન, જતા આવસસી ૩ વાર, પરિવર્તા વોષરામિ ૩ વાર, આવર્તા નિસિદ્ધિ અગ્નિ ૩ વાર, જળી ધ્યોતદિ પડિશને.

ગુણધી-નિર્ગમનો હેતુ.

ત્રણ ગુણિ

૧ મન ગુણિ

દ્રવ્યધી-સારભ સમારભ અને આ બના કાર્યમાં જતા મનને શેષ.

દેવધી-શોક પ્રમાણે.

કાળધી-નવ છત્ર.

ભાવધી-ઉપરોત્ત શુદ્ધ.

ગુણધી-નિર્ગમનો હેતુ.

૨ વચન ગુણિ

દ્રવ્યધી-સારભ, સમારભ અને આ બના કાર્યમાં જતા વચનને શેષ સિદ્ધિ ન થતી જ્યારા મૌન સ્થેય.

દેવધી-શોક પ્રમાણે.

કાળધી-નવ છત્ર.

ભાવધી-ઉપરોત્ત શુદ્ધ.

ગુણધી-નિર્ગમનો હેતુ.

૩ કાવ ગુણિ

દ્રવ્યધી-મનાથી હો, બેસ, કુને, આય, કરે, પમિ ઉડિયાના વ્યાપાનમાં કાવધાન હો. સારભ-સમારભ અને આરબના કાર્યમાં કરીને પ્રવર્તે નહિ.

દેવધી-કામકામ ન હોય ત્યારે સિદ્ધિ આસન રહે.

કાળધી-નવ છત્ર.

ભાવધી-આત્મ દરિના ઉપરોત્ત શુદ્ધ.

ગુણધી-નિર્ગમનો હેતુ.

પાંચ મહાવ્રતની રૂપ ભાવના

ભાવનાથી વ્રતોમાં ઉપયોગ રહે છે

અહિંસા વ્રતમાં-ઘરિયા, એષણા, નિક્ષેપના, મન અને વચન ભાવના.

સત્ય વ્રતમાં-વિચારીને ખોલવું, હામ્ય ન કરવું, ક્રોધમાં ન ખોલવું, લોભથી ન ખોલવું, ભયથી ન ખોલવું

અચોર્ય વ્રતની ભાવના-આસા માંગી જગ્યા લેવી, આજ્ઞા વગરની જગ્યામાંથી ક્રોધ ચીજ ન લેવી. મ્થાનક સમારવું નહિ સ્વધર્મી સાથે ભાગલા પાડી વસ્તુ ભોગવવી નહિ, મોટેરાનો વિનય કરવો

બ્રહ્મચર્યની પાંચ ભાવના-સ્ત્રી, પશુ નપુસક રહિત મ્થાન ભોગવવું, સ્ત્રી કથા ન કરવી, પૂર્વ કામભોગ યાદ કરવા નહિ સરસ આહાર ન કરવો, સ્ત્રીને આસને ન બેસવું

પાંચમા મહાવ્રત (અપરિગ્રહ)ની પાંચ ભાવના-શ્રોત, ચક્ષુ, ધ્રાણુ, રસ, સ્પર્શના એ પાંચ ઇન્દ્રિયોને વશ રાખવી પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયમાં ઇષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ ન રાખવી

પાંચ સમિતિ અને ગણ ગુણિને ધ્યાનથી આત્મ ભાવના જોડવાની રીત

૧ આત્માના ગુણોનું અવલોકન કરવું

૨ આત્માના ગુણોની ભાષાથી મ્થાપના કરવી જેમકે અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આત્મિક સુખ, ક્ષાયક સમકિત, અનંત ગુણોમાં ગમણતા, અક્ષયપણું, અરૂપી, અગુરૂ લઘુ, અનંત વીર્ય

૩ તે ગુણોની શુદ્ધતાની ગવેષણા કરવી.

૪ ગવેષણા કરીને દોષો રૂપી મેલ તારવી કાઢવો

૫ ગુણોનો અનુભવ કરીને દોષોને દૂર કરવા

૬ મનને આત્મ પ્રદેશો સાથે તથા આત્માના ગુણો સાથે જોડવું અને તેમાં લીન થઈ જવું

૭ વચનથી ગુણોનું (અભ્યંતર ધ્યાનમાં) નામ પ્રકાશવું

૮ આત્માને શરીરથી ભિન્ન રીતે અનુભવ કરવો, આત્મિક સુખનો અભ્યાસથી અનુભવ લેવો

પાંચ મહાવ્રત અંતર્ગત શિલાંગરથ ધારા

૧૦ યતિધર્મ × ૧૦ આરભ ત્યાગ × પાંચ ઇન્દ્રિય સવગ × ૪ સજા ત્યાગ × ૩ જોગ ત્યાગ × ૩ કરણ ત્યાગ ૧૦ × ૧૦ = ૧૦૦ × ૫ = ૫૦૦ × ૪ = ૨૦૦૦ × ૩ = ૬૦૦૦ × ૩ = ૧૮૦૦૦

૧૦ આશના ત્યાગ તે સધમ—

પૃથ્વી, અપ, લેહ, વાયુ, વસ્તુતિ, એ ઈદ્રિય, તે ઈદ્રિય, અથ રિદ્રિય, ૫ એ ઈદ્રિય—એ નવ આશનો ત્યાગ તથા દશમે અશ્વના સમારમનો ત્યાગ. એમનો સર્વથા ત્યાગ, ૧૪ મે અશ્વનાની યામ છે ત્યારે સપૂર્ણ સવર યામ છે.

આગાર ધર્મ

આવક ધર્મના ૧૨ ભેદ

૧ આદિસા

વ્યવહારથી—મર્ચકા બહારના સ્થાવર જીવ તથા અપરાધી સિવાયના સ્થ જીવને માત્રવાની બધી અપરાધીમાં પણ અડેલી અને ગ્રાપ્તને સજા ન કરી.

ભાવથી—સર્વ જીવમાં સમભાવ, આવા પીવાની વસ્તુમાં છાસીન ભાવ, અપરાધી જીવથી પોતાનું સ્વયં કરતાં જ્યાં અભ્યતર વૈ ભાવનો અભાવ.

નિશ્ચયથી—પોતાના આદ્રમાના સર્વ ધર્મ નાશ કરી, અકર્મો આદિ સક શુદ્ધ આત્મા સ્વયં યામવાનો હેતુ.

૨ સત્ય

વ્યવહારથી—સોઠ નિશ્ચિત અસત્ય ભાષણ ત્યાગ.

ભાવથી—ધૈર્યશિક વસ્તુને પોતાની વસ્તુ નહિ માનવાની શુદ્ધિ અને સમ્યક્ દર્શન.

નિશ્ચયથી—પરસ્તુ ત્યાગીને આદ્રમાનુ શુદ્ધ સ્વયં સિદ્ધ સ્વયં મેળવવાનો હેતુ.

૩ અદત્તદાન (અત્યોર્ધ)

વ્યવહારથી—પરસ્તુ-ધન્યાદિ ન ભેદ.

ભાવથી—પુરુષના દુઃખની ઇચ્છા વગર ધર્મ કરેલી કરી.

નિશ્ચયથી—ધર્મ અદત્ત એવું સિદ્ધ સ્વયં પ્રાપ્ત કરવાનો હેતુ.

૪ મૈધુન ત્યાગ

વ્યવહારથી—અદાન સતોત, પરસ્તીનો ત્યાગ.

ભાવથી—આ માને અતેડી માનવે.

નિશ્ચયથી—શુદ્ધ આદ્રમ અવ્યય (બલ)માં સમ્યક્ કરવાનો હેતુ.

૫ પરિગ્રહ પરિભાષુ

વ્યવહારથી—નવ પ્રકારના પરિગ્રહ (ખેતર, ઘર, રૂપુ, નાણુ, અનાજ, ઘાસ, ટોર, ઘગ્ગપરી)ની મર્યાદા કરવી

ભાવથી—પાત્ર ઇદ્રિયના વિષયમાં ઉદાસીનતા

નિશ્ચયથી—અનાત્મ વસ્તુ ને અનાત્મ ભાવોનો સર્વથા કાયમને માટે જ્યાં ત્યાગ છે એવા નિર્ભયત્વ નિસંગ અને અકર્મી સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવાનો હેતુ

૬ દિશા પરિભાષુ મત

વ્યવહારથી—જવા આવવા માટે ઊંચી, નીચી ત્રિણી દિશાની મર્યાદા કરવી.

ભાવથી—આરે ગતિ (નરક, તિર્થંક, મનુષ્ય, દેવ) તરફ ઉદાસીન ભાવ

નિશ્ચયથી—જવુ આવવુ ન પડે એવુ મ્થિર સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવાનો હેતુ

૭ ભોગ ઉપભોગ પરિભાષુ મત

વ્યવહારથી—ભોગ વસ્તુની મર્યાદા

ભાવથી—ભોગ વસ્તુ અનાત્મિક હોવાથી તેમા ઉદાસીન ભાવ.

નિશ્ચયથી—શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ જ્ઞાનાનંદ મેળવવાનો અને ભોગવવાનો હેતુ

૮ અનર્થ ૬૬ વિરમણુ મત

વ્યવહારથી—અયોજન વગરના પાપકારી, આરબથી નિવર્તવુ

ભાવથી—કર્મ બધ પળ હેતુથી નિવર્તવાની ઇચ્છા,

નિશ્ચયથી—સંપૂર્ણ સવર (અબધક) સિદ્ધપદ લેવાનો હેતુ

૯ સામાયિક

વ્યવહારથી—વખતની મર્યાદાપૂર્વક આરબ ત્યાગ.

ભાવથી—સમુભાવ (રાગ દ્વેષનો ત્યાગ)

નિશ્ચયથી—શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા રમણતા કરવાનો હેતુ

૧૦ દિશાવગાથિક

વ્યવહારથી—નિયમીત ક્ષેત્રમા સ્થિતિ કરવી

ભાવથી—જ્ઞાન ધ્યાનમાં ઉપયોગ લગાડવો

નિઃશયથી—આત્મ પ્રવૃત્તિથી જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ ભોગ્યવાનો હેતુ.

૧૧ પીયઘ

વ્યવહારથી—સત્ય વ્યાપારને છેદીને અદ્વૈતાત સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં પ્રાપ્તિ કરવી.

ભાવથી—આત્માના ગુણો વધારવા અને શુદ્ધ કરવા.

નિઃશયથી—સર્વથા શુદ્ધ આત્મ ગુણોમાં સમજાય કરવાનું સિદ્ધ સ્વરૂપ ભોગ્યવાનો હેતુ.

૧૨ અતિથિ સંવિભાગ મત

વ્યવહારથી—શુભાત્મ મન, ૧૪ પ્રકારની વસ્તુ સાધુને વહેરાવવી.

ભાવથી—જ્ઞાન, દાન, સત્ય, નિર્જરણો હેતુ.

નિઃશયથી—સપૂર્ણ સવર તત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાનો હેતુ.

અહિ નિઃશય તે અતિથિ ધ્યેય મોક્ષ છે ભાવમાં આત્માની અદ્યથી શુદ્ધિ અને નિર્જર છે, એટલે ભાવ અને નિઃશયમાં અપેક્ષા બેઠે, બેઠે અભેદજ્ઞ છે.

હવે જ્ઞાન, કર્મ, આદિ, તપ અને વીર્યનું સંયોગથી વર્ણન કરવું જોઈએ. અપેક્ષાનો આશય હોય તો આ પાંચે ગુણ દરેક જગ્યામાં હોય છે પણ તેના સંયોગ પૌરુષિક સંસ્કારિક શુભ માટે ક્યોં હોય, આરભ પશ્ચિમ દિશા શુભ ક્યોં હોય, વિપરીત રીતે ક્યોં હોય, અપાનતા અને ભેજવાઈથી ક્યોં હોય, ખરી મહારાહિત ક્યોં હોય તો તે સર્વ ગુણો અનુચિત રૂપે પરિણમે છે અને સસાર જગત્તુ થાય છે. પણ સંયોગ, વિધિ અને જનપ્રાપ્તિમાં શુદ્ધ મહા સક્ષિત, નિરાધી ભાવે, સ્વાભાવિક આત્મ ભાવથી, ફક્ત આત્માની સપૂર્ણ શુદ્ધિ માટે ક્યોં હોય તે મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે.

સમુચ્ચય જ્ઞાન

પાંચજ્ઞાન—મનિ, કુલ, અવધિ, આપર્ણવ અને કેવળ જ્ઞાન.

જલ્પ જ્ઞાન—મતિ અને કુલ જ્ઞાન, અને વિજ્ઞાન જ્ઞાન તેમાં જ્ઞાન હેય છે.

અહિ એકસુ ભાષણુ બોલ્યો કે—

મનિ શુદ્ધિ વિચારપૂર્વક કુલજ્ઞાન પર્મ માટે આવશ્યક રૂપ છે. કુલજ્ઞાનથી શુદ્ધ અનુભવ જ્ઞાન છે અને પરિણામોની વિશુદ્ધિ થતાં થતાં એકત્વ વિનંદ અવિચાર રૂપી શુદ્ધ આત્મનો મીઠો પાયો સ્વયં મેલુમાં બને તે કેવળજ્ઞાન થાય.

શ્રુતજ્ઞાન, જ્ઞેય (જાણવા યોગ્ય) હોય (જાણવા) અને ઉપાદેય (આપવા યોગ્ય) એમ સર્વ પ્રકારે વસ્તુસ્વરૂપ બતાવે છે. તે ઘણું વિશાળ છે તેનું વર્ણન અંગ ઉપાગ દ્વારા થાય છે, પણ તેમાંથી તાગતી કાદેલા નવતત્ત્વનું જ્ઞાન, સમ્યક્-દર્શન માટે ખાસ જરૂરનું છે.

નવ તત્ત્વની માહિતી

હવ તત્ત્વ

વ્યાખ્યા—હવે તે હવ. વ્યવહારથી દ્રવ્ય પ્રાણના બળથી હવ હવનાં દેખાય છે. નિશ્ચયથી ભાવ પ્રાણથી હવ હવે છે

દ્રવ્ય પ્રાણ દશ છે—૧ કાયા, ૨ સ્પર્શેન્દ્રિય, ૩ શ્વાસ, ૪ આયુષ્ય, ૫ એન્દ્રિય, ૬ વચન, ૭ દ્રાણેન્દ્રિય, ૮ ચક્ષુષ્ઠન્દ્રિય, ૯ શ્રોતેન્દ્રિય, ૧૦ મન

આ દશ પ્રાણ પુરુષાણ મુદ્ધોના બને છે. હવની સાથે કર્મ સંયોગ સંબંધે બધાય છે, હવના વ્યંજન પર્યાયની ઓળખાણ આપે છે, હવના બુદ્ધ બુદ્ધ ભવોમાં બદલાયા કરે છે, તેથી તે અપેક્ષાએ અનિત્ય છે

હવના વીર્યના ઉપયોગથી તે દ્રવ્ય પ્રાણોમાં બળ આવે છે, એટલે બળ પ્રાણ કહેવાય છે

એન્દ્રિય હવ (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ)ને પહેલા ચારજ દ્રવ્ય પ્રાણ હોય છે. પૃથ્વી (જેમકે પૃથ્થ) અને વનસ્પતિ વૃદ્ધિ પામીને સચેતનપણુ બતાવે છે. અગ્નિ અને વાયુ ગતિ કરવાથી સચેતનપણુ બતાવે છે. પાણીનું સચેતનપણુ શ્રદ્ધાથી જણાઈ ગયું, તેને આશ્રિત એક હવો યત્રોથી દેખાય છે

બાકીના હવો હલન ચલન આદિ ક્રિયાથી સચેતનપણુ બતાવે છે, તેમાં બે દ્રવ્ય હવો (જળો, કીડા, પોરા વગેરે)ને પહેલા જ પ્રાણ છે. તેન્દ્રિય હવો (કીડી, મોકાડી, જુ, વગેરે)ને પહેલા માત્ર દ્રવ્ય પ્રાણ હોય છે. ચૌત્તેન્દ્રિય હવો (માખી મચ્છર, ડાસ વગેરે)ને પહેલા આદ્રવ્ય પ્રાણ હોય છે

અસરીપચેન્દ્રિય (સમુર્જિત) હવોને પહેલા નવ પ્રાણ હોય છે અને સરી પચેન્દ્રિય (દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યચ અને નાગકી) હવોને દશ પ્રાણ હોય છે. તિર્યચ પચેન્દ્રિયમાં માછલા વગેરે જળચર, ગાય, ઘોડા, સિંહ, કુકડા વગેરે ચળચર, ચર્પ વગેરે ઉપર, હિંદુ વગેરે ભુજપર અને પક્ષીનો સમાવેશ થાય છે

સમક્રિતિ હવનો હેતુ—દ્રવ્ય પ્રાણ વગેરેથી હવોને ઓળખીને તેમની પોતાના ગુણગ્રાહ્યતા યોગ્યતા પ્રમાણે રક્ષા કરવી જોઈએ.

છવના ભાવ પ્રાણ-જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્ય દ્રષ્ટિ (માન્યતા) એ મુખ્ય જોય છે તે વધારે ઓછા પ્રમાણમાં અથવા કોઈ પણ અનુકરણ સ્વરૂપે સર્વ છવોને લક્ષ્ય હોય છે તેની નિમ્ન છે. ભાવ પ્રાણ છવ સાથે લક્ષ્ય (એકાકી એકલ) સંબંધે હોય છે છવની જુન નથી, તે છવના અર્થ પર્યાય છે.

ભાવ પ્રાણ શુદ્ધ હોય તે સુખ રૂપે છે અને રાગાદિ દોષ મુક્ત અશુદ્ધ હોય તો અસુખ રૂપે છે જેમકે અજ્ઞાન, ઉપ, પૌરુષીય સુખ દુઃખ, નાશ વીર્ય મિથ્યાત્વ-એ જ્યાં અસુખ છવે મેગવેશા કર્મના ઉદ્ભવથી થાય છે એટલી પુણ્ય સંયોગે ઉપજે છે. તે અસુખો સર્વથા નાશ પામે તે અપેક્ષાએ અત્ય છવને અનાદિ સત છે સર્વથા નાશ ન પામે ત્યાં સુધી પગલાં અપેક્ષાએ નિમ્ન છે અને ઉપરોક્ત આધિ અનિમ્ન છે. ભાવ પ્રાણ સર્વથા શુદ્ધ થતા જી અકર્મપણાને લઈને શુદ્ધ જ રહે છે.

ભાવ પ્રાણનું એક અસોરપણું

છવનું શુદ્ધ વાન્ય (ચેતના) છે તેમાં આભાવિક સુસ્ત્રા થાય તે વીર્ય (આત્મ સક્તિ) ના ઉપયોગથી એના સાકાર ઉપરોએ જ્ઞાનમા પરિણમે છે અને નિરાકાર છવોને દર્શનમાં પરિણમે છે અને તે જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગમાં સમભાવ હોય છે ત્યારે સુખ રૂપે પરિણમન થાય છે અને ગત્ર રૂપે હોય તો સુખ-દુઃખ રૂપે પરિણમન થાય છે.

તેની સાથે કવનું વસ્તુ રૂપે માનવી તે જલ્દી (માન્યતા), તેમાં વસ્તુને શુદ્ધ સ્વરૂપે માનવી તે સમક્ષિત અને કવનું અશુદ્ધ સ્વરૂપે માનવી તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ.

જ્યારે મિથ્યા દ્રષ્ટિ હોય ત્યારે જ્ઞાન, અજ્ઞાન રૂપે પરિણમે છે કાલુ કે વસ્તુને અશુદ્ધ સ્વરૂપે અસુધી તે અજ્ઞાન જ છે. છવના એક સુખમાંથી બીજા સુખમાં (સમભાવે) પરિણમન તે આદિત્ર અને એક અસુખમાંથી બીજા પરિણમન તે કુસાદિત્ર (અસવનો આરિમ્ન સદ્ભાગી વીર્ય તે પદ્ધિતવીર્ય અને અસવમ્ન સદ્ભાગી વીર્ય તે બાળ વીર્ય.

ભાવ પ્રાણથી છવ ચેતનાને તેમજ બીજા છવોને અસુધી રાક છે. કુ કાલુ છુ ! એવી જોને સુસ્ત્રા, હન્ય. અનુસવ વગેરે થાય છે તે કાલુ તો જો છવ અસવને આવે અનુસવ, એવો નથી.

સમક્ષિત છવનો ઉત્ત—ભાવ પ્રાણને ઓગળી તેમને વધારે વધારે નિર્મળ બનાવવા થાય, અને સર્વથા સમૂહ રીતે શુદ્ધ બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરતાં રહેવું જોઈએ. તેના પરથી જ સમજવા માટે ભાવ પ્રાણની અપેક્ષાએ છવોના ચૈદ્ર સુખજ્ઞાન વિભાગ અસુધા જેવો.

પહેલું મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન

અહિં જીવ બહિરાત્મા છે એટલે બહારના દેખાવ ઉપરજ આધાર રાખે છે જેમકે શરીરને જ જીવ માને છે ત્રિશુળવાળા ચિત્રને શક્ર માને, દુશ્મન મનુષ્ય કે રાક્ષસને મારનારને ઇશ્વર માને, સસાગના સુખમા જ મદદ કરનારને ઇશ્વર, દેવ કે ઉપકારી માને, વળી સસારી મુખ માટે દેવતા માનતા કરે, ધર્મ ક્રિયાઓ કરે, શુદ્ધ દેવ-ગુરુ-ધર્મનું સ્વરૂપ ન જાણે, જીવો તથા ખીજા દ્રવ્યોની ઓળખણ ન હોય, શુદ્ધ ધર્મ સ્વરૂપમા ન્યુનાધિક વિપરીતપણું કરે, કપોલ કલ્પિત પરસ્પર વિરોધી સૂત્રોને ખરા માને, અપેક્ષા ગમ્યા વગર એકજ હકને પકડી રાખે, પોતાનો દોષ દાકવા કુયુક્તિથી શાસ્ત્રનો આધાર બતાવે, તત્ત્વ સહુરૂપ ન જાણે આ જીવ અનાદિ અનત સસારમા ચાર ગતિ, ૮૮ લાખ જીવ યોનિમા ભ્રમણ કરે

અહિં પણ ગુણસ્થાન છે, કારણ કે આત્મ વિકાસ કરનારા જીવો અનાદિના મિથ્યાત્વ-માથી જ નીકળનારા અને ઉપર ચડનારા હોય છે (જૈન દર્શનની દ્રવ્ય ક્રીયાથી) ૬૯ કોડાકોડી સાગત્વી કર્મની સ્થિતિ મિથ્યાત્વમા રહીને ખપાવતી પડે છે

સમકિત જીવોએ મિથ્યાત્વી જીવો ઉપર અદ્રેષભાવ, માધ્યમ્ય પગિણામ, પગ્મતસહિષ્ણુતા ગમ્ભવા જે બે અને સમાગમા ગમ્મણે તેને માટે મનમા દયા લાવતી જેમ્મએ

ખીજું સાસ્વાદન ગુણસ્થાન

સમકિત જીવને અનતાનુમધી કષાય (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ)નો ઉદય થઇ ચુક્યો છે અને મિથ્યાત્વ ભાવમા સપડાએલ નથી ત્યાં સુધી સમકિતનો સ્વાદ જગ રહે છે આ બહુ દુકા કાળનો હોય છે, જગ ૧ સમય, ઉં ૬ આવાલિકા અને ૭ સમય. ત્યાગ્યાદ તે જરૂર પહેલા પુણસ્થાને આવે

ત્રીજું મિશ્ર ગુણસ્થાન

ધર્મ અને મતમતાતરમા બેદ જાણુવા જેટલી સૂક્ષ્મ ભુદ્ધિ નથી, એટલે મતમતાતરને પણ ધર્મ માને છે અને સમજે કે સર્વ ધર્મ સગ્યા છે, કારણ કે શુદ્ધ ધર્મનું સ્વરૂપ કે શુદ્ધ દેવ અને ગુરુને ઓળખવા જેટલી ભુદ્ધિ નથી, પણ એટલો જ વિચાર કરે કે—

જો સર્વ મતો ધર્મરૂપે સગ્યા હોય તો તેના જુદા નામ કેમ પડ્યા? આચાર વિચારમા ભયકર કેટલો કેમ? ધર્મમા પાપને ધ્યાન કેવી રીતે અપાણું? ઇશ્વર ઇશ્વરમા લડાઇ કેમ? ધર્મ કહેવાતા મનુષ્યોમા પરસ્પર લડાઇ કેમ? વળી એમ માનો કે કોઇ આ ગ્રસ્તે મોક્ષ જાય, કોઇ ખીજે ગ્રસ્તે મોક્ષ જાય તો શુ મોક્ષ કપી નગરે જુદે જુદે દેકાણે હોય? સપૂર્ણ શુદ્ધ આત્મ ગુણો મેળવે ત્યાં મોક્ષે જાય કે ચોડી વણી ક્યાસ ગ્હી જાય તો પણ મોક્ષે જવાય?

સર્વજ સર્વજના જ્ઞાનમા શુ કેટલા હોય? દેગદાળ અનુસરતુ વાક્ય, મૂળતત્ત્વ વિરોધી હોય તો શુ ધર્મ કહેવાય?

આવા વિચારો કરે તો સમજવું આવી શકે પણ મિશ્ર ભાવનાઓમાં તેથી છુટ્ટી થતી નથી. સસારી કાળમાં જો તેથી છુટ્ટી થાય પણ ધર્મમાં છુટ્ટી ન થાય તો અગાતી જ જોવાય પણ મિશ્રબુદ્ધિમાનવાળા છેવટે સમક્ષિત પામવાના છે કદાચ તે જ જાતમાં ન પામે.

નોંધ.—સર્વ ધર્મ કરના અને મોક્ષના અનેક સ્તાનોનો ખરો અર્થ એવો છે કે ધર્મના બેંધ અથવા સ્થિતિ યાન, દર્શન, આસ્તિ, તથા તેમાંથી કાઢી દિધા ન્યુન કે અધિક ન વસુધી સદ્ગતિમાં કાઢી દેવા મુશ્કેલીથી એક ગુણને ઉત્કૃષ્ટ કો આરાધે, પણ બીજા ગુણમાં જે નો નજર લગાડે અને છેવટે સર્વગુણ સંપૂર્ણ રીતે પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ કેવળ જ્ઞાન થાય.

ગુણસ્થાન આત્મી બાર મુખીના છવો તાત્પર્યના સંક્ષિપ્ત સમક્ષિત (અતરાત્મા) છે અને મુક્તિસ્થાન ૧૭ ૧૪ વાળા સર્વગ અને સિદ્ધ ભક્તિવાન પરમક્રમા છે. ગુણસ્થાન બીજાવાળા છવોતી બહિરાત્મા ક્ષવાતી તૈયારી છે ગુણસ્થાન ત્રીજાના છવો અતમુર્ત્તમાં બહિરાત્મા થાય અથવા અતરાત્માભાવમાં જાય, ત્રીજો ગુણસ્થાને કાઢી મટે નહિ.

મોક્ષ ગુણસ્થાન અવિરતિ સમક્ષિતી છવવું છે

અહિ શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મનો સ્વીકાર અને નિશ્ચય થાય છે અને તેમાં આનંદ ઉત્પન્ન થઈ નક્કરત્વનું જ્ઞાન થાય છે એવન અને જન્મ સ્વરૂપ સમગ્રય છે સમક્ષિતતા સર્વ બેંધોનું પાલન થાય છે આત્માને મન, વચન, શરીર અને અણુથી દેખાતી સર્વ વસ્તુથી વિન્ન મનાય છે અને આત્માનો અનુભવ સ્વ શકે છે પણ આસ્તિનું બીજાકુલ પાલન થતું નથી.

પણ જો સમક્ષિતિથી જાણ ન થાય તો ૧૬ આગર મુખીમાં ક્ષાયક સમક્ષિત અને આસ્તિ પામીને ત દેવ મોક્ષે તથા અને પડ્યાય થાય તો અર્થપુરુષણ પાસર્તનમાં આગા આગ વા ન્યુન તેલ્લા કાળમાં ફરી સમક્ષિત પામી મોક્ષ જાય ન.

સમક્ષિત છવો અતરાત્મા ક્ષેત્રાય, કાવ્યુ કે તેલ્લો બાલ્યુષ કાળ ફરત નથી જોય પણ ત્યુ અત્યંતર અમ્ય ગુણે છે એ કે-સર્વત શરીરને જુએ ત્યારે શરીરમાં એક પણ શરીરથી વિન્ન અભાવતાગા આત્માને જુએ છે અને તે પોતાના જેવો જણે છે.

ત્રિશુભધારી—અનુચિત ત્રિવ જોને જ્ઞાન-દર્શન-આસ્તિ ફરી ત્યુ પદ્મકાવાળા આત્માત્મિક સ્વરૂપી કર્મ થપી શકુનો નાશ કરીને ઉત્કૃષ્ટ રક્ષિત બનાવે પદ્મકાવાળો પદ્માય આવે છે.

વૈશ્વવ—(વશનવ) નામ વચ્ચી પાંચ ઉદ્ધિય જ્ઞાન અને આગ ક્ષાયક વશ ક્ષવાતો પદ્માય આવે છે.

બ્રાહ્મણ—નામ પચી આત્માને તજના પદ્મકર્મ પાળના "મા ક્ષેત્ર"નો ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન કાળો પદ્માય આવે છે.

સરસ્વતી—દેવી તે સ્વસ્થી ઉપજતી સર્વજ્ઞની વાણીનું રૂપ છે

વાગેશ્વરી—તે શ્રેષ્ઠ પ્રવચન, તીર્થ કુચ્છી વાણીનું રૂપ છે

હસવાહિની—તે આત્માથી હસતે દેગનારી વાણીનું રૂપ છે

હોળી, યજ્ઞ, હોમ—તે કર્મ કાષ્ટને બાળનાર તપ થી અગ્નિનું રૂપ છે

દીવાળી—તે જ્ઞાન પ્રકાશનું રૂપ છે, એટલે મિથ્યાત્વી, દેખાતા અને ધર્મ માટે પૂજે છે, ત્યાં સમકિત અતઃ ગહ્ય તત્ત્વ બોધથી બોધી કાઢે છે

ખ્રિસ્તીનું નિશાન—તેનો ખગે અર્થ એવો થાય છે કે જ્ઞાન-ચારિત્ર-દર્શન-તપ, એ ચારનો આશ્રય લઈ પર વસ્તુ (પૌદ્ગણીક વસ્તુ) નો ભોગ આપવો એટલે ત્યાગ કરવો, કાષ્ટને તપી નાખવાનું તે નિજાનમાંથી નીકળી શકતું જ નથી

વેદ—તેનો અર્થ જ્ઞાન થાય છે

આ ઉપથી એમ જણાય છે કે ધર્મના સ્વરૂપને યાદ રાખવાની આતિયી રૂપક (મૂર્તિ) સ્વરૂપ કોઈએ બનાવ્યું, ત્યાં એ જ્ઞાની હોય તે રૂપકને પૂજવા મર્યાદા અને ધર્મનું સ્વરૂપ ગુમાવીને અધર્મ અજ્ઞાન દગા ધારણ કરી

કુષળે અર્જુનને શસ્ત્રથી દુઃખનને માગવાની કુચ્છ બતાવી તે સસારી બાબતને અજ્ઞાની હોય, ધર્મ તરીકે સમજવા મર્યાદા, પણ ધાર્મિક અર્થ તો એવો જ છે કે આત્મા (કુષળ) જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર થી આધ્યાત્મિક શસ્ત્રથી વીર્ય (અર્જુન) કોચ્છી ક્રમેશ્વરનો નાશ કરે તો ધર્મ નહિવાય

નહ માણસને માગવાની ધર્મ થતો હોય તો અપૂર્ણ ધર્મો પરમાત્માનો તે માણસ શું દુઃખન હતો ? અને જો તેમ હોય તો તે પરમાત્મા નહિ, કાચું કે પરમાત્માને દુઃખ હોયજ નહિ અને કોઈને માગવાનો શેષ ને મેવેજ નહિ, પરમાત્મા સર્વથા દોષ રહિત (નિર્દોષ) છે

અમકિની હવે મિયા ન કરી શકે, તો પણ પોતાનો પ્રમાણ છુપાવવા ધર્મના સ્વરૂપમાં સ્ફુટ કરનાર યુક્તિમાન નામનો ઉપયોગ ન કરે, એમ મિયાદાડ કરતું હોય તેને ગુપ્ત ક્રિયાવાદી ન કહે, કાચું કે પોતે એળી નથી કે જેથી કોઈના મનની ચાત જાણે તેમજ ગુપ્ત ક્રિયાવાદીને અક્રિયાવાદી કહતા અજ્ઞાની વચાગે નહિ છે અને વ્રત-મિયાથી કેટલાક પાપ ઓગળ થાય છે

અમકિની હવે મોટાકા કે સસારીક વાલ્ય માટે દોષ ધર્મ કાર્ય નહિ પણ નેના કાર્યમાં આત્મ વિકાસની જ બાબતો હોય છે,

સમક્ષિતી છવ, પૈઠ મેલવી, રીતજા ગણપતિ, હનુમાન વગેરે લૌકિક દેવની માનતા છે ન જ કરે, પણ શાંસારી સુખ માટે તીર્થ કરે, ગુરુ કે ધર્મની પણ માનતા ન કરે

સમક્ષિતી છવ સર્વજ્ઞ પ્રકૃતિ પ્રવચન અનુસાર જ ધર્મ કાર્યમાં અવિચાર આવે, ન અમલ્ય લેવી બાબત હોય તો “ નત્વ કેવળી વચ્ચ ” નો આશય છે, પણ સ્વચ્છરી અભિપ્રાય ન જ આવે

સમક્ષિત છવ સર્વજ્ઞ (મહાવીર, વગેરે તીર્થ કરે અને કેવળી) ને બીજા અસર્વજ્ઞ (બુદ્ધ વગેરે) ની પકિતમા નજ મુકે તેમજ સમક્ષિત અને પાશ મહાવ્રત વગરના સન્વાસી વગેરે નામથી ઓગળતા છવની પકિતમા સાધુને ન મુકે

સમક્ષિત છવ કુસ્થાનને સમજૂ ગાનમાં પુલ્લિખતી રહે છે જેમકે મહાભારતની સમર્પક દેવતાકે હાથખોતે બાધા એવા હાથા કે તેના જેવી તે હાથખોતે હાથા આકાશમાં ચડી ગય, તેમાંના દેવતાકે હાથ ત્યાજ અદર છે આ અસંભવિત વાક્યને યોગ્ય બર્ષમાં મેલવી રાકાય છે તે એવી રીતે કે દેવતાકે હાથખોતના છવ ત્યાજી નીકળી સુખ નિત્રોતમાં ઉમે નહ ઉપજી રહે તેમાંના દેવતાકે તેજ આવે હાથ ચળા અને ઉપજતા હોઈ રહે

જેનેતર શાસ્ત્રોતે સીધી રીતે યોગ્ય બદર કરવાથી કરે હાય છે અને સાચા કહેવાથી મિત્તિત્વ હોય હાથે છે તેથી જિનવચનને બાધા ન આવે એવો બર્ષ હાથ પાડવાથી શાંતિ જળવાઈ રહે છે તેમજ બીજાને સમજાવી શકાય એવો માટે સમક્ષિતી છવેએ શાસ્ત્ર ધણ બોધે

સમક્ષિત છવ સાંસારીક કામમાં અદ્ય દરિ રાખીને જોઈ પાપ ધાય એવી રીતે ભુલિ વાપરે પશુભવનથી એમ ન સમજે કે આ કામમાં બધાં આશય ધાય છે ત્યાં કુ ગાનતો ઉપસોગ કરે કુ ગાનતો ઉપસોગ મેલ્લમાર્ગમાં જ હોય છે. સમક્ષિત વચના પ્રસાંગમાં બધુ ગાના જવાની માલુમો કેલ વખતે નિત્રોતમાં જાત ઉપજે છે

યોગા મુજ્જમાનવાગા મરી જામ્ય પહેલે દેવસોકે, ઉપજી બાગમે દેવસોકે નજ અને જ શીરે બને, ઉપજી ૧૫ ભવે મોલ્લ નજ તેમો અત્તમાં કેલ છવ સાથે વેર ન રાખે તેમને અનતાનુમની કોષ-માન-માયા-સેલ તથા મિત્તિત્વ મોહનીય, મિત્તોહનીય ઉદયમાં ન આવે જન દેવતાકે સમક્ષિત મોહનીયો પણ ઉદય ન થાય આ ૭ મુદ્દિનો ધણ કે ઉપરામ કે હવેમસમ યાય સંસારી વાસના ધટી જાય છે હાથો ઉપજી નજ તે પાછળથી પચ્ચાય છે

પાશ્વશુ ગુણસ્થાન

દેશ વિસ્તિ સમક્ષિત છવવ છે

અર્થ અનતાનુમની તેમજ અજ્ઞાપ્ત્યાની એ આઠ કામ ઉદય બાલમાં ન આવે તેમજ ક્ષત નિષેધે પણ ઉદયમાં ન આવતા કે દર્શન સમક્ષો હાય, કે ઉપચમ કે હવેમસમ હોય અને

અપ્રત્યાખ્યાની કષાયનો ક્ષયોપશમ હોય સમક્રિતા ગુણ ઉપરાંત, અશથી વ્રતનિયમ પાળે જઘન્ય એક પચ્યાખ્યાણ કરે, મધ્યમથી ખારવ્રત પાળે, સામાયિક પ્રતિક્રમણ, પોષધ કરે, ધ્વજ્ય ઘેર રહીને સાધુના જેવા નિયમો પાળી અગીયાગ્રી પ્રતિમા આદરે અને સથારો કરે કષાયોના ઉપજવા વખતે જ પશ્ચાતાપ કરી તેમને શમાવે.

૩ થી ૧૫ ભવમા મોક્ષ જાય મરીને ૧ થી ૧૨ દેવલોકમા ઉપજે, સ્થિતિ જઘન્ય અતર્મુહુર્ત ઉ પૂર્વ કોડમા ૮૧૧ વર્ષ ઓછા

છડું ગુણસ્થાન

પ્રમત્ત સંયતિનું

અહિ અનતાનુબધી-અપ્રત્યાખ્યાની કષાય એ ખાર કષાયને ઉદયમા ન આવવા દે તેમજ દર્શન ત્રિકને પણ ઉપજવા ન દીએ દર્શન સમક્રનો ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ હોય અને અપ્રત્યાખ્યાની તથા પ્રત્યાખ્યાની એમ આડ કષાયનો ક્ષયોપશમ હોય

સામાયિક, છોટાપચ્યાપનીય અને પરિહાર વિશુદ્ધ-એ ગણુ ચારિત્રમાથી એક ચારિત્ર પાળે સમક્રિત સહિત પાય મહાવ્રત પાળે, સત્તર બેદે સજય પાળે, ખાર બેદે તપ કરે.

ચિત્તિ-જન્મ અતર્મુહુર્ત, ઉન્ ૮૧૧ વર્ષ ન્યુનકોડપૂર્વ

જઘન્ય ત્રીજે ભવે, ઉત્કૃષ્ટ ૧૫ મે ભવે મોક્ષ જાય, જઘન્ય પહેલે દેવલોકે ધ્વજ્ય અનુત્તર વિમાને ઉપજે સજવલનના કષાયનો ઉદય આવવાથી કેવળજ્ઞાન ન પામે.

આ ગુણુ યથાને જન્મ મે હુજો કોડ ઉન્ ૮ હુજર કોડની સખ્યા હોય

સાતમું ગુણસ્થાન

અપ્રત્ત સંયતિનું

અહિ ખાર કષાય અને ત્રણ દર્શન ત્રિક ઉપરાંત સજવલનનો કોધને ઉદયમા ન આવવા દે, પાય ઈદ્રિયના ૨૩ વિષયને તાળે ન થાય, ખાલ જગતમાથી મનને જેચીને ધર્મખ્યાનમા વીતરાગ સ્વેની આરા, સસાગના દુ ખના કાગ્લો, કર્મના વિપાક, લોકના અધ્યાન અને પરમાત્માના ગુણોનો વિચાર કરે, સકલ્પ ત્રિકલ્પને અટકાવે.

સમભાવ, સમતા રસ, ક્ષમા, શાંતિને ખાસ અનુભવમાં મુકવામા આવે છે અહિ લેશ્યા પણ શુભ જ છે અહિ સુધી ત્રણ સમક્રિતમાનુ કોઈ એક સમક્રિત હોય

સ્થિતિ નબળા એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અત્યુર્ધ્વ નબળા તેજ ભવે મોક્ષ નથ, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીજો ભવે મોક્ષ નથ, ખ્યાનમાં મરે તો નવ શ્રેયષ્ઠ અને અનુત્તર વિમાનમાં ઉપર

આ ગુણ ધ્યાનમાં એક સમયે ૭ ૬ ૬ છે એવા લાગે.

આકાંક્ષા ગુણસ્થાન

અપૂર્વ દરજ્જા

અહિં શુદ્ધ ખ્યાનનો પ્રદેસો પાપો ત પૃથક્કૃત્વ વિતરક સવિચાર શરૂ થાય છે કુતવ્યાન અનુસાર પૂર્વે કદી ન થયેલ પોતાનાજ વિશેષિયાકરણી વિચાર મેલુડી ઉત્પન્ન થાય છે નામકાનો ઉત્તમ રસિ વિકાસ થાય છે અભ્યંતર પરિક્ષાએ ત્રિધર અધ્યક્ષાથ ધર્માં બાહ્ય કથાય બાહ્ય ચજ્જામાંથી છવ નિવર્તે છે. અહિં સમકીર્તિ ઉપશમ કે કાચક હોય પણ ક્ષયોપશમ સમક્ષિત ન હોય ક્ષયક મેલુડીયાને કાચક સમક્ષિતજ હોય.

ઉપશમ મેલુડી અજ્ઞા કાચક મેલુડીની તૈયારી થાય છે પોતાના આત્માનું અને સ્થિતિ પમાત્મા કાચે એકત્વ કરવામાં આવે છે. સંકલ્પ વિકલ્પ નથી, પણ વિકલ્પ હ છે આદ્યા ગાયક બાવમાં પરિક્ષાએ છે હજી સંકલ્પમાં અજ્ઞા અર્થ નથી, જોકે બાહ્ય કાવોમાંથી નિરતિ થઈ છે વળે મ્યુત્ત દેખાના કથાપમથી પણ નિરતિ થાય છે તે અપેક્ષાએ નિરતિ બાહ્ય ગુણસ્થાન કહેવાય.

સ્થિતિ નબળા ૧ સમય, ઉત્કૃષ્ટ અત્યુર્ધ્વ

૮,૬ અને ૧ ગુણસ્થાને એક સમયે ૭ ૬ ૬ લાગે.

નથમુ ગુણસ્થાન

અનિરૂપિત બાહ્ય

અહિં આત્માના કલ્પ ગુણ પર્ણમાં રમવાના કરવાનો અતર્કત ઉત્તમમાંથી નિરત થયેલ નથી જતી અચીક બાહ્ય સંકલ્પ ત્રિમાથી હજી નિરતિ થઈ નથી તેથી તે અનિરૂપિત બાહ્ય ગુણ ધ્યાન કહેવાય. આર અનુવાન નથી કથાય અને ગ્રન્થ દર્શન ત્રિકનો ઉપશમ કે ક્ષય ગુણસ્થાન આદ્ય મુખીમાં થયેલ હોય છે. આ ગુણસ્થાનમાં અનુક્રમે ૨ પ્રતિબિંબોનો ક્ષય કે ઉપશમ થાય છે- ૪ અધ્યાત્મ્યાની તથા ૪ પ્રત્યાત્મ્યાની કથાય, નપુસલ્યેદ, લેપિદ, હામ્પ, રતિ, અસ્તિ, ભય, શોક, દુઃખ, પુરુષેદ, સ ત્થનો શોક, સ ત્થનો માન, સગજની માયા એવા અનુક્રમથી ક્ષયક મેલુડીયાથી મોદની કમ્પની પ્રતિબિંબોનો ક્ષય કરે છે અને ઉપશમ મેલુડીયાથી, ઉપશમ કરે છે. આ ગુણસ્થાન મુખીમાં કુલ ૨૭ પ્રતિબિંબોનો ક્ષય કે ઉપશમ થાય છે અને સગજના મોહનો નોતરાર ક્ષયોપશમ થાય છે. અહિં અવેદોક્ષ અને અભાષોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. શુદ્ધ ખ્યાનનો પ્રદેસો પાપોજ હજી આમે છે. તેની સ્થિતિ જ ૧ સમય ૭ અત્યુર્ધ્વ

દશમુ ગુણસ્થાન મુદ્દમ સંપરાય

અહિ અશમાવર્થી ૪ સસારી પર્થાય છે, ૯ મા ગુણસ્થાનની ૨૭ પ્રકૃતિ ઉદયમા આવતી નથી, ઉપશમ અથવા ક્ષય થયેલી હોય છે અહિ સતોપનો ઉત્તમ રીતે વિકાસ થાય છે, આત્મ-શાંતિ અનુભવ ૩૫ મમાધિ ઉપજે છે, લેશ્યા અને ધ્યાન શુદ્ધ છે

ત્રિયિતિ જ્ઞાન્ય ૧ સમય, ઉત્કૃષ્ટ અતર્મુહુર્ત, ચાત્રિ મુદ્દમ સંપરાય છે અતિમ સમયે લોભનો સર્વથા ઉપશમ અથવા સર્વથા ક્ષય થાય છે

નોંધ: કેટલાકની ઝેરી માન્યતા છે કે હાન્ય પટક અહિ ક્ષય કે ઉપશમ થાય છે પણ ક્ષપક શ્રેણીની રીત જોતા હાન્ય પટક પુરૂષ વેદ પહેલા ક્ષય થાય છે.

અગીયારમુ ગુણસ્થાન ઉપશાંત મોહ

અહિ સમકિત ઉપશમ હોય કે ક્ષાયક હોય પણ ચાત્રિ મોહનીય કર્મની સર્વે પ્રકૃતિ ઉપશમ લાવમા ગેરુ છે ત્રિયિતિ જ્ઞાન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અતર્મુહુર્ત, ધ્યાન અને લેશ્યા શુદ્ધ છે ધ્યાનમા કાળ ક્રે તો અનુત્તર વિમાનમા જાય, પછી મનુષ્ય થઇ મોક્ષ જાય, અને કાળ ન ક્રે તો પડવાઇ થાય, પણ આગળ ન જાય. ચાત્રિ યથાખ્યાત હોય છે પડવાનુ કાગ્જુ એ છે કે આગળ ચડવાની શક્તિ નથી, ધ્યાન પણ વધારે ગ્હી ગકતુ નથી, તેથી ક્ષાયોનો ઉદય થવાથી પડે છે

અહિ એક સમયે ઉં ૫૪ જીવ લાભે.

બારમુ ગુણસ્થાન ક્ષીણમોહ

મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિનો સર્વથા કાયમને માટે ક્ષય થયો હોવાથી ક્ષીણમોહ કહેવાય છે શુદ્ધ ધ્યાનનો ખીન્ને પાયો એકત્વ વિતર્ક અવિચાર છે લેશ્યા શુદ્ધ છે, સમકિત ક્ષાયક છે ક્ષપકશ્રેણી, ક્ષાયક લાવ, અમાયી, અકપાયી, વીતગગી, લાવ નિર્ગ્થ, સપુર્ણ સવુક, અમોહી, અનિકારી, વર્ધમાન, પરિણામી અપડીવાઇ અતર્મુહુર્ત રહે કાળ ક્રેવો નથી. પુનર્ભવ નથી છેલ્લે સમયે પાંચ જ્ઞાનાવસ્થાનિય નવ દર્શનાવસ્થાનિય, પાંચ અતગય, ક્ષય કરી, નિશ્ચયથી અરિહત થાય

અહી એક સમયે ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ જીવ લાભે

તેરમુ ગુણસ્થાન સયોગી કેવળી

સયોગી કેવળી ૧૦ બોલ સહિત વિચરે-(૧) સયોગી (શુભ, મન-વચન-કાયાના યોગ સહિત બાહ્યાન્ય ચલોપ કરણ થાય છે), (૨) સ-શરીરી, (૩) પરમશુદ્ધલેશી, (૪) યથાખ્યાત ચાત્રિ, (૫) ક્ષાયક સમકિત, (૬) પડિતવીર્ય, (૭) શુદ્ધ ધ્યાન, (૮) કેવળજ્ઞાન, (૯) કેવળ દર્શન, (૧૦) છેવટના ભાગમા ત્રૈલેશીકરણ થાય છે કે જોથી મન, વચન, કાયાના યોગો ક્ષાય છે

રિયતિ નયન્ય અતર્ક્યુર્ત ઉદ્ધૃત પૂર્વકોર્મા ૮૥૫ વર્તિ ન્યુન અતભાગર્મા શુદ્ધ ખ્યાનને ત્રીને પાશેઃ મુમક્ષિયા અપ્રતિપાતિ ખ્યાન યવાથી નન, વચન, કાયાના યોગ રૂપી નામે છે.

આ મુમુક્ષાને એક સમયે ૭ ૬ કોડ અને ૪ બે કોડ કેવળી ભક્તવાન હોય.

ચીદમુ શુદ્ધસ્થાન

અયોગી કેવળી

સાત યોગ સદ્વિત ત્રિમયે—સત્તરીરી, યથાખ્યાત ચારિત્ર, સાચક સમન્નિત, પંડિત વીર્ષ શુદ્ધ ખ્યાન, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, શુદ્ધ ખ્યાનનો યોગે પાશેઃ સમુદીન્નક્રિયા અપ્રતિપાતિ અનિરતિખ્યાતા અયોગી, (નન વચન, કાયાના યોગ રૂપિત) રૂપાનિત પરમશુદ્ધ ખ્યાન ખ્યાન, મેલની પોંઝે અગ્રેય, વચન રિશ્ત ચાચ, શરીરના પોષા ભાગ કર્મા આત્મ પ્રેક્ષ નથી હોતા તે પોષા ભાગ પુરાષ એટલે શરીરના પ્રમાણથી ૨/૩ અવગણના પ્રમાણ આત્મ પ્રેક્ષાનો ધન ચાચ.

સૌમેયીશ્વરે ગાય લખુ અચ્ચર અ ધ ઇ ઝ ડુ ઉચ્ચાર પ્રમાણુ નેટમે કાળ રૂપિત નાધીના વેદનીય, આકુષ્ઠ, નામ યોગ એ ચાગ કર્મ ધુચ કર્મિ ઔદારીક કેલસ કર્મણુ શરીરને કવચમે માટે સર્વથા હોપિતિ, સમમેલ્લી રૂપુત્તિમે, અન્ય આકાશ પ્રેક્ષને ફરતેના વચન, એક સમય માત્રમાં કીર્ણવત્તિમે સિદ્ધ ક્ષેત્ર (મુક્તિ ધ) માં નાચ અને ત્યાં સાકાર ઉપેક્ષા સિદ્ધ ચાચ, શુદ્ધ ચાચ, ચારત્રા ચાચ, પરપત્રત ચાચ સકળ કર્મ અર્થ સાધી, અનત આત્મિક મુખમાં લીન છે. એ સિદ્ધ ધનો સ્વામે સર્વ બની છવને હોત્તમે । ।

નોંધ —અગાઉ જણાવ્યા પ્રમાણે ૧૧ મે મુમુક્ષાને કાળ ન કરે તો પાવાઇ ચાચ વ ઉપરથી ધર્મની પરીક્ષા કરનારાઓએ સમગ્રતુ નેટમે કે ૧૧ મે મુમુક્ષાને કચ્છીમાં ક્યાસ એ વેળી પાવાઇ જતુ પડે છે અને કાઈ વખતે અર્ધપુરુષા પરપર્તન નેટમે અનતો કાળ રમખતુ પડે છે તો જે શક્તિમાં જસણુ જૂઠ હોય તે શક્તિ મેટ્ટ જવામાં કેવી રીતે સલાહ ચાર ઉપારે ? તો પછી જે શક્તિ મેટ્ટ જવામાં સાધન રૂપે ન હોય તે શક્તિ ધર્મ શક્તિ કેવી રીતે કહેવાય અને તેવા શક્તિમાં અપાવેલ સ્વરૂપ, ધર્મ તરીકે કેવી રીતે જણાય ?

મેટ્ટમાં લલ નાચ તે જ પરમાર્થ દ્રવિએ ધર્મ છે કુસાત્ર કહે છે કે સત્તાન વચતે સ્વર્ગ ન નાચ, તેના આપારે જમ્મકિ નાપસ પોતાની નપસા છપર પાણી ફેલી લમ કર્યા નીકળેલ, જે શક્તિને જમ્મક વિરોધી આખ્યાનથી સક કલ્પન કરે જણુ આકાશી રીતિથી સમન્ન ન કરી શકે તેના નાચ કચેલ વચી અપેક્ષા વચ એકન પચ્છી સ્થાપના કરે તેના પણુ ત્યાચ કચેલ કાણુ કે કુષોત્તમ સમન્નિતવાળાને અણુસમ આ ઉપારી આત્મ વિકાસમાં પડેલે થયા ? છે.

સ્થિતિ જન્ય અત્યુર્ધ્વત્ ઉત્પદ પૂર્વકોદ્ગર્ભા ટાા વર્ષ ન્યુન. અતભાગમાં શુદ્ધ આત્મો
ત્રીને પામે સ્થૂળક્રિયા અપ્રતિપાતિ આત્મ સ્વાધી મન, વચન, કાયાના ચેત્ત્ર રૂપી નામે છે.

આ શુદ્ધિમાને એક સમયે ૭ ૬ કોડ અને ૪ બે કોડ કેવળી બચવાન હોય.

બીજા શુદ્ધિમાને

અયોગી કેવળી

સાત બોલ સહિત વિચરે—સતરીરી, ચામ્યાત ચારિત્ર, કાયક સમક્ષિ, પતિ
વીર શુદ્ધ આત્મ, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, શુદ્ધ આત્મો ચોથો પામે, સ્થૂળીન્નક્રિયા અપ્રતિપાતિ
અનિરતિઆત્મ અયોગી, (મન વચન, કાયાના ચેત્ત્ર ગદિત) રૂપાત્મક પરમશુદ્ધ આત્મ આત્મ,
મેક્ષી પોં અગ્રેષ્ઠ, અસ્ય સ્થિર ચામ, સરીસ્તા પોષ્ટા ભાગ બના આત્મ પ્રેક્ષ નથી હોતા તે
પોષ્ટા ભાગ પુરુષ પ્રેક્ષે સરીસ્તા પ્રમાણથી ૨/૩ અવગ્રહના પ્રમાણ આત્મ પ્રેક્ષોનો મન ચામ

સૌમેશીપ્રેક્ષે રામ લખુ અચર અ ઇ ઈ ઈ ઈ ઈ ઉચાર પ્રમાણ ૭૬૦ કોડ રહી આત્મ
વેદનીય, આયુષ્ય નામ ચેત્ત્ર એ ચાર કર્મ થય કરીને ઔદારીક વેગસ કાર્મણ સરીસ્તા કાયમને
માટે સર્વથા બેદીને, સમક્ષિ રૂપાત્મક, અન્ય આકાશ પ્રેક્ષને હસ્તે વચન એક સમય
માત્રમાં કોર્પસતિએ સિદ્ધ થેન (યુક્તિ પદ) માં નય અને ત્યાં આકાર ઉપચોન સિદ્ધ ચામ,
શુદ્ધ ચામ, પારક્ત ચામ, પરજાત ચામ, સકળ કર્મ અર્થ સાધી, અતત આત્મિક યુષ્મમાં લીન
એ એ સિદ્ધ પડેલા સ્વાવે સર્વ કરી છવને હાળે । ।

નોંધ—અત્રી ન્યુબા પ્રમાણે ૧૧ મે શુદ્ધિમાને કાળ ન કરે તો પવાઇ ચામ ૫
ઉપરથી કર્મની પરિણા બના વ્યેએ સમગ્ર્ય એકેએ કે ૧૧ મે શુદ્ધિમાને ક્યુમાં ક્યાસ રહી
તરી પવાઇ થયુ પડે છે અને કોઈ વખતે નર્ધપુરુષગ કાર્વર્તન જેટલો અતત કાળ ગમ્યુ
પડે છે તા જે સત્ત્વોમાં ગ્રાપ્તુ શૂદ્ધ હોય તે સાત્ત્વો મેક્ષ ત્યામાં કેવી રીતે સચાર પાર
ઉપરે । તો કરી ૭ સાત્ત્વો મેક્ષ ત્યામાં સાપન રૂપે ન હોય તે સાત્ત્વો કર્મ સાત્ત્વો કેવી રીતે
કેવળાચ અને તેવા સાત્ત્વોમાં આવેલ સ્વયમ, કર્મ તરીકે કેવી રીતે ગમ્યુ ।

મેક્ષમાં લઈ નય તે જ પરમાર્થ દષ્ટિએ કર્મ છે કુચાત્ર એ છે કે સત્તાન વચ્ચે
સ્વર્ગ ન નાય, તેના આધારે જામ્મિ નાપસ પોતાની તપસ્યા ઉપર પાણી ફેલી લખ ક્યા
નીકરે । ૭ સાત્ત્વો પરસ્પર વિરોધી આજ્ઞાની સકા ઉત્તમ કરે જન આજ્ઞાની રીતિથી
સમન્વય ન કરી એકે તેના ત્યામ કસેલ વચી અલેક્ષા વચર એકાંત પડુની સ્થાપના કરે તેના
જન ત્યામ કસેલ કાળ્ય કે યુરોપચમ સમક્ષિચાળાને અનુસમગ્ર્ય ઉપરી આત્મ વિશાસમાં
પડેલો લખા ?

દેકે ગુણુમા પણ ગુણુ હાનિ-વૃદ્ધિ રૂપે ઉત્પાદ-અય થાય છે જેમકે જ્ઞાનથી અમુક વખતે એક જીવ જાણ્યો, ત્યાર બાદ અનતા જીવ જાણ્યા આવી રીતે વિકાસ પામતા જ્ઞાન ઉપયોગમા વૃદ્ધિ સમજની અને જ્યાં ઉપયોગ સંતોષ પામે ત્યાં હાનિ સમજની અહિં પૂર્વ જ્ઞાન ઉપયોગ પર્યાયનો નાશ તે અય, ઉત્તર ઉપયોગ પર્યાયની ઉત્પત્તિ અને સમુચ્ચય જ્ઞાન ઉપયોગની સુવતા સમજની

સિદ્ધ ભગવાનના ગુણુમા પણ હાનિ વૃદ્ધિ રૂપે ઉત્પાદ અય થાય છે અનતા દ્રવ્યના અનતાનત પર્યાયો સમયે સમયે બદલાયા છે છે, મુદ્દમતા ચ્યુક્તતા ધાગ્યુ કરે છે, તે જોય (જાણવાની વસ્તુઓ) ની અપેક્ષાએ જ્ઞાનમા ઉપયોગ રૂપે ઉત્પાદ અય થાય છે, ત્યાં જ્ઞાન સુવ ગ્રહે છે, વળી ઉપયોગની મોહતા, મુખ્યતા, આમાન્યતા, વિગેષતા આત્રી, જેમકે જ્ઞાન ઉપયોગમાથી દર્શન ઉપયોગમા જ્ય ત્યાં જ્ઞાન ઉપયોગનો અય, દર્શન ઉપયોગનો ઉત્પાદ અને જ્ઞાન દર્શનમા ચક્રુતી એતનાની સુવતા યદ

જીવના ગુણોનુ ભેદ અભેદ સ્વરૂપ

જીવના અનત ગુણો જીવમા તદ્દુપ (એકેત્વ એકાકાર) સ્વરૂપે છે, જીવન પ્રદેશમા તેમનુ જુદુ જુદુ ધ્યાન નથી સર્વ ગુણો, જીવના સર્વ પ્રદેશોમા એકત્વ સ્વરૂપે છે પણ જાણુ, દેખુ વગેરે જુદી જુદી ભાવક્રિયા આત્રી પૃથક્ત્વ (ભેદ) રૂપ છે, જેમકે એતનાની ચક્રુત્યા થાય તે ઉપયોગ, જાણવાનુ કાર્ય કરે તે જ્ઞાન, દેખવાનુ કામ કરે તે દર્શન

કાંઈ કરવાના પ્રયત્ને ક્ષમા ગુણુ કામ કરે, પ્રશસા વખતે નિગલિમાનપણુ વગેરે વગેરે નિમિત્તોને કાળે જીવના ગુણોમા બ્યવહારિક ભેદપણુ છે અને તે બ્યવહારીક ભેદો ન હોય તો કેવે પ્રસંગે નુ કરવુ, કેની રીતે આત્મવિકાસ કરવો, દોષયુક્ત સસારી જીવને દોષમાથી છુટવાને ક્યા ગુણોને, કેની રીતે જાણવા, સમજવા, અનુભવવા ? તે સર્વ જાણી શકાય નહિ અને આત્મ વિકાસ યદ શકે નહિ, તેથી બ્યવહારિક ભેદો આલમન માટે ઉપયોગના છે

જીવના ગુણોનુ અભેદપણુ અમુક રીતે સમજી શકાય છે ધાંગ ૬ એક માણસ ધ્યાનમા ખેડે છે અહીં કાયાનુ આસન ચિત્ર હોવાથી કાય ગુપ્તિ છે, મૌન હોવાથી વચન ગુપ્તિ છે, મનને શ્રુતજ્ઞાનના ગજ્ઞાન ચિત્તવનમા જોડયુ છે અથવા આત્મ પ્રદેશમા જોડયુ છે અથવા શુદ્ધ આત્મા (પરમાત્મા)ના ગુણોના ચિત્તવનમા મનને જોડયુ છે, તેથી મનગુપ્તિ યદ, અપ્રમાદ અવગ્યાએ જ્ઞાનના ઉપયોગમા હોય તેથી જ્ઞાન અને પડિત રીતે પણ છે, તે વખતે કાંઈ દ્રવ્ય ઉપર ગગદ્રેષ નથી, તેથી સમભાવ (ભાવ ચાન્નિ) છે તે વખતે તત્ત્વોમા સ દેહપણુ ન હોવાથી, સમ્યક્ત્વ છે અકી

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સર્વ એક સાથે જ છે વળી સિદ્ધ ભગવાનની આત્મ ગમણતામા સર્વ ગુણોનો એક સાથે આવિર્ભાવ છે

(૧) વિશેષ સ્વરૂપ કથન—તોફ (વિષ)ના છ દ્રવ્યોમાં હવે પણ એક દ્રવ્ય છે. હવે સિવાયના બીજા બે દ્રવ્યો છે અને હવે એકતા મુક્ત છે. દરેક દ્રવ્ય પોતાના મુલ્યથી દ્રવ્ય છે (કરે છે) અને પર્યાયમાં રહે છે તેવી રીતે હવે બધું પણ બધું હવે પર્યાય દ્રવ્ય હવે વિશેષ સ્વરૂપ બતાવાય છે.

જીવના પર્યાય

અવગાહના બધા જન પર્યાય—હવે મનુષ્ય, નિર્ધાર્ય અને નાસ્તી અમુક પર્યાય છે અને સિદ્ધ પર્યાય શુદ્ધ છે.

અર્થ પર્યાયમાં—કેવ, માન, માયા લોભ, હાન્ય, નતિ, અતિ, ભય, શોક દુઃખ, ક્રોધ, મુન, નિમિત્ત, સંકેપ (મનુષ્ય બાવ), મિષ્ટાત્વ, અન્ન, પ્રમાદ, અજ્ઞાન-એ સર્વ અમુક છે અને અવગાહન છે.

હવેના શુદ્ધ પર્યાયો—જ્ઞાન, દશન આત્મિક મુખ, પરીતરીત સમજાવે, ક્રમા વિનય, સરળતા સતોષ, ગમીશ્તા, વૈરાગ્ય, અપેક્ષા, નિર્ભયતા, અસીક, માધ્યસ્થતા, અવેદ, વિસ્તિ, અપ્રમાદ, ચારિત્ર-એ સર્વ શુદ્ધ રૂપે છે જેનાથી મોક્ષાર્થ હવેના વિકાસ ક્રમાનો છે તે કુલ કળવવાના છે અનુભવના મુક્તવાના છે અમુલ્યમારી મુક્તો કળવતા અને મુલ્યમાંથી બદલે અમુલ્યમાં પરિવર્તન અસંખ્ય શુદ્ધાશુદ્ધ પર્યાય ઉપર છે.

ક્યા બીજા દ્રવ્યોની માફક હવે પણ ઉપાદા બધા અને કુવડાથી વ છે (કરે છે) દરેક હવેના અસંખ્યતા પ્રદેશ હોય છે તે સર્વદા નિત્ય છે એક પણ પ્રદેશ વધતો કે ઘટતો નથી, એ જ પર્યાયમાં સિદ્ધ પર્યાય નિત્ય છે. બીજા પર્યાય અનિત્ય છે અર્થ પર્યાય પર્યાયની અપેક્ષાને નિત્ય છે અજિતન અર્થપર્યાય ઉપરોત્ત આધાર અનિત્ય છે અમુક અર્થપર્યાય બધા હવે માત્ર અનાદિ સાત છે અસંખ્ય માટે અનાદિ અનત છે સંપૂર્ણ શુદ્ધ પર્યાય સાદિ અનત છે પણ ઉપરોત્ત આધાર અનિત્ય કહેવાય, પણ તે અનિત્યતા સર્વથા નાશ મુલ્યક નથી.

એક હવે-નાબુદ્ધ મરિને હવે થાય, ત્યારે મનુષ્ય પર્યાયનો નાશ થયો અને હવે પર્યાયનો ઉપાદા થયો, પણ હવે તે કુવડાનો ત ન છે એમને તે પોતે ન છે.

અમુક અર્થ પર્યાયમાં એક હવે કોઈ અસ્તિમાન કરે ત્યારે કોઈનો બધા અને અસ્તિમાનના ઉપાદા અને અમુક પર્યાયની કુવડા બધા.

શુદ્ધ અર્થ પર્યાયમાં જ્ઞાન ઉપરોત્તમાંથી દર્શન ઉપરોત્તમાં બધા ત્યારે જ્ઞાન ઉપરોત્તમાં બધા અને દર્શન ઉપરોત્તમાં ઉપાદા, પણ એના ઉપરોત્તની કુવડા છે. કાલુષ્ય કે અતે ઉપરોત્તો એનાના વિરોધ સામાન્ય પર્યાય છે.

અન્ય દ્રવ્યોથી દરેક આત્મ દ્રવ્ય ભિન્ન છે એટલે બીજા જીવોથી તેમ જ મન-વચન-કાયા-ઇન્દ્રિય વગેરે પુદ્ગલ મંકલો તથા સર્વ પૌદ્ગળીક, ગિદ્ધિ તથા સર્વ બીજા અણ્વ દ્રવ્યોથી આત્મા ભિન્ન છે, અન્ય છે તે અન્યત્વ ભાવના ભેદ જ્ઞાન છે અને આત્માનું પોતાના શુદ્ધ ગુણોની સાથે તદુપ એકત્વ છે તે અભેદ જ્ઞાન. આવી રીતે આત્માનું ભેદ અભેદ જ્ઞાન જાણ્યા વગર નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય નહિ, માટે તે જ્ઞાન ખાસ જરૂરનું છે

વ્યવહારથી આત્મા કર્મનો

કર્તા અને ભોક્તા છે

ગગ દેવથી આત્મા, પોતે અવગાહન કરેલ આકાશ પ્રદેશ રૂપી ક્ષેત્રમાં રહેલ પરમાણુ પુદ્ગલોમાંથી, કર્મ થોડા પુદ્ગલોને ખેંચે છે, ખેંચાયેલ પુદ્ગલો આત્મ પ્રદેશ સાથે જોડાય છે અને કર્મ રૂપે પરિણમે છે. આ કામ આત્માના અશુદ્ધ ભાવોથી થયું, તેથી આત્મા કર્મનો કર્તા છે, તે કર્મો પાકે અને ફળ આપે તેમા આત્મા છૂટ અનિષ્ટ ભુદ્ધિ ગળી, સકલ્પ વિકલ્પ કરી, સુખ દુઃખ ભોગવે છે, તેથી આત્મા કર્મનો ભોક્તા છે

નિશ્ચયથી આત્મા પોતાના ભાવનો કર્તા છે

અને ભોક્તા પણ છે

કર્મનું મૂળ દ્રવ્ય (ઉપાદાન કારણ) પુદ્ગલ છે, આત્મા નથી, આત્મ પ્રદેશ કર્મ રૂપે પરિણમતા નથી, પુદ્ગલ કર્મ રૂપે પરિણમે છે, માટે આત્મા કર્મનો કર્તા નથી પણ પોતાના શુદ્ધ કે અશુદ્ધ ભાવોનો કર્તા અને ભોક્તા છે વળી કર્મનું ફળ સાડ હોય કે ખરાબ હોય પણ જો આત્મા, તે ફળમાં છૂટ અનિષ્ટ ભુદ્ધિ ન રાખે પણ સમભાવે, જ્ઞાન ઉપયોગમા રહે, તો કર્મ ફળ નિર્ફળ જાય છે, તેથી આત્મા કર્મ ફળનો ભોક્તા નથી થતો

આ ઉપરથી એમ સાબીત થાય છે કે આત્મા છૂટ અનિષ્ટ ભાવો ઉત્પન્ન કરી, સુખ દુઃખ ભોગવે છે એટલે કે આત્મા પોતાના ભાવોનો ભોક્તા છે પણ કોઈ પણ પૌદ્ગલીક વસ્તુમા સુખ દુઃખ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ નથી માટે જે આત્મા ખરા સુખની ઇચ્છાવાળો છે તે ગમે તેવા સન્નેગોમા આત્મિક સુખ (જે પોતાના જ આત્મ પ્રદેશમાંથી મળે છે તે જ્ઞાન) ભોગવી શકે છે અને તે સુખ પૌદ્ગળીક સુખ (શાતા અશાતા વેદની રૂપે, પાચ ઇન્દ્રિયોના વિષય રૂપ સકલ્પ વિકલ્પ રૂપ સુખાભાસ) કરતા અતગણ્ય શુદ્ધ અને સાચું છે

જાણી આત્માના ગંધા ગુણોનું પૃથક્ત્વજ્ઞાન તથા આત્મ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયની સિન્નતાનું જ્ઞાન તે પણ ભેદ જ્ઞાન છે અને આત્માના ગંધા ગુણોનું એકત્વ (અભેદવસ્થા) તે અભેદ જ્ઞાન છે

આત્મ દ્રવ્યની ઉત્પાદ, વ્યવ, પ્રવ સ્થિતિ

દ્રવ્યથી—અસખ્યાત પ્રેક્ષાત્મક છવ દ્રવ્યને સસારી અવસ્થામાં કાર્મણ સરીતે અને અવસ્થાદના આથી સહોચ વિકાસ થયું હોય છે. જેથી કાપતો છવ મરતિ કાપી થાય, ત્યારે અશુચના અસખ્યાતમાં કામની અવસ્થાદના મુદ્દા, મોટી અવસ્થાદના કરે અને આત્મ પ્રેક્ષા સ્તરિ પ્રભાસમાં સહોચ વિકાસ થયુંથી રહે છે. તેથી અવસ્થાદના આથી વ્યવ અને ઉત્પાદ થયો ત્યારે આત્મ પ્રેક્ષા પ્રવ છે.

દેવથી—સસારી છવના આત્મ પ્રેક્ષામાં સરીતી અસ્થિતિને કામને કપ થાય છે તેથી દેવે વખતે તેના તેજ આકાશ પ્રેક્ષામાં અવસ્થાદના રહેતી તેથી અમુક દેવથી બીજા દેવનાં નજ, ત્યારે પૂર્વદેવ આથી વ્યવ અને ઉત્પાદ દેવ આથી ઉત્પાદ ત્યારે આત્મ પ્રેક્ષા પ્રવ છે.

કાળથી—કાળચક્રના ગુણ ગુણ સમયોમાં આત્મદ્રવ્યનું કર્મિતનપણું થવાથી તે અપેક્ષાએ ઉત્પાદ વ્યવ થાય છે.

ભાવથી—અર્થ પર્યાય અને અનન્ય પર્યાયોમાં ફેરફાર થવાથી, પૂર્ણ પર્યાયોને વ્યવ અને ઉત્પાદ પર્યાયોને ઉત્પાદ થાય છે ત્યારે આત્મ દ્રવ્ય પ્રવ રહે છે.

સિદ્ધ પરમાત્માનાં અસરે કણ પર્યાય (સર્વ જ પર્યાયોના આથી પ્રતિબિંબ) ના ફેરફાર થવાથી સમયે સમયે ઉત્પાદ વ્યવ થાય છે ત્યારે આત્મદ્રવ્ય પ્રવ જ છે.

દેવે દ્રવ્યને અનન્ય અણુસમુપર્યાય હોય છે તેથી પોતપોતાના ૪ ભાવોમાં પરિવર્તન કરે છે અને એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્ય સ્વરૂપે ફરી જાય તેથી.

પર્યાયોના ઉત્પાદ વ્યવની અપેક્ષાએ આત્મા અસ્થિત છે અને દ્રવ્યની અપેક્ષાએ નિવ્ય છે. તેથી છવનું નિત્યાનિત્યનું સ્વરૂપ સ્થાદાથી સમજી મેલું.

સમુચ્ચય છવોની અપેક્ષાએ—છવ દ્રવ્યો અનન્ય છે, દેવથી આખા લોકમાં કાપ છે કાળથી અનાદિ અનત છે. ભાવથી ક્રિય, પરિણામિક ક્ષેત્રોપસન, ઉપસન, યાચક એ રાજ્ય ભાવોમાં રહે છે ગુણથી ચેતન્ય લક્ષણ મુક્ત છે.

એક છવની અપેક્ષાએ—સ્વ આથી એકલ ૮ અન્ય દ્રવ્યોથી બિન્ન છે. દેવથી સસાર ભ્રમણ આથી (અસ્થિતિગત દેવ આથી) સાદિ સર્વ છે. સિદ્ધ પર્યાય આથી સાદિ અનન્ય છે કાળથી અનાદિ અનત છે. ભાવથી નિજ ભાવોમાં રહે છે ગુણથી ચેતન્ય મુક્ત છે.

આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, પુદ્ગળ અજીવ છે અજીવ હોય તે અનંત શક્તિવાળા જીવને કેવી રીતે સુખ આપી શકે? હવે જો ખરાબ વસ્તુ દેખાય તો એમ વિચારવું કે પુદ્ગળ પોતપોતાના ભાવોમા રહ્યા કરે છે, તેઓ આત્માને કંઈ કરી શકતા નથી, તો શા માટે ખરાબ ભાવથી દુઃખ વહોરી લેવું અને આત્માના જ્ઞાન આનંદ સુખનો સ્વાદ છોડી દેવો?

વળી દુનિયાની વસ્તુ જ્યાં છે ત્યાં જ છે, તે વસ્તુના આકાંક્ષે મનને પરિણામથી, તેમાં રાગ દ્વેષ ભોગની બુદ્ધિ રાખવાથી મનોયોગથી આત્મા પોતા ઉપરજ રાગદ્વેષ કરેછે અને પોતેજ ભોગ બને છે એટલે જીવ ભોડતા અને ભોગ બને છે, જો એટલેજ વિચાર આવે કે હું કેવો પાક ભજવું છું, તો પોતાની મૂર્ખાઈ જણાઈ આવે છે અને મનોમય જગત બંધ થાય છે અને કર્મ સમય પણ બંધ થાય છે.

હવે પૌદ્ગલીક સુખમા જીવને સુખાભાસ થવાનું કારણ જીવના ઉત્સાહને લઈને માનસિક તારતમ્યતા છે, આલબન પૌદ્ગલીક વસ્તુ છે, એટલે મોહની કર્મના ઉદયથી એવો ક્રમ થાય છે કે પૌદ્ગલીક વસ્તુ સુખ આપે છે, પણ નિશ્ચયથી પુદ્ગળ પુદ્ગળના ભાવોમા ગ્રહે છે અને આત્મા આત્માના ભાવોમા રહે છે.

જો જીવ આત્મિક આલબનમા તેટલેજ ઉત્સાહ અને માનસિક તારતમ્યતા રાખે તો તેથી અનંતગણ આત્મિક સુખ ભોગવી શકે પણ તે માટે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું સત્ત્વદ્વારા જાણપણ જોઈએ. માટે સમકિતી જીવે શાઓકત શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ જાણી, સમજી, મગજમા ઉતારી વારંવાર અનુભવમા મૂકવું જોઈએ.

પૌદ્ગલીક સુખમા ક્રમ થાય છે તેનું કારણ અશુદ્ધ વ્યવહાર નય, માટે વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ મે સુખ્ય નય જાણી લેવાની જરૂર છે.

વ્યવહાર નય — તે ઉપનય છે, કાંઈ કે પુદ્ગળના ભાવને આત્મ દ્રવ્યમા આરોપણ કરે છે અને પુદ્ગળના નિમિત્તથી ક્રિપ્ત ચતા ભાવને આત્માના ભાવ તરીકે માને છે અને નિમિત્ત કારણને કાર્ય માને છે, તેના બે ભેદ, શુદ્ધ અને અશુદ્ધ,

રાગદ્વેષવાળી પ્રવૃત્તિ. પૌદ્ગલીક વસ્તુ અથવા જીવાદિ અન્ય દ્રવ્યને પોતાના માનવા, સાસારિક કામ કર્ત્વું વગેરે અશુદ્ધ વ્યવહારમા છે એટલે પહેલા ત્રણ ગુણસ્થાન સર્વથા અશુદ્ધ વ્યવહારમા આવે છે.

મોક્ષ માર્ગ—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ (સાધન ધર્મ) એ સર્વ શુદ્ધ વ્યવહાર નયમા આવે છે અહિં સર્વ ક્રિયા આત્મ શુદ્ધિ, નિર્જેશ અને મોક્ષ માટે સમભાવે થાય છે.

નિશ્ચય નય આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ તરફ દોરે છે. જીવના શુદ્ધ ભાવ બતાવે છે.

તે પછી દુષ્પ્રભિભૂત પૌરુષગીઠ સુખ માટે જનનજનની આદ્યક કાર્કાં માતૃયાં અને માતૃ સેવુ કે વૃ સુખી જુ તેના કરતાં તેવી પૌરુષગીઠ હન્યમાથી મળતે એવી કરતે આત્માની સાથે જોડી સેવુ ચોગ્ય છે વારવાર અભ્યાસ પછી ખાતરી થયે છે પણ સુખ આત્મભાંધીન મળે છે ખીજે ક્યાંયથી મળતુ નથી. વળી કવચિત્ પૌરુષગીઠ વસ્તુ પ્રપ્તન કરતાં પશુ ન મળે, ત્યારે આત્મિક સુખ પ્રપ્તનથી જન્મ મળે છે.

પશુ જેમ અગ્નિશુદ્ધિ કરીજુ પેઢી રાક્ષસ નથી તેમ આત્મા પૂર્વ સરકાર (સિદ્ધિ) પૌરુષગીઠ વસ્તુ પ્રપ્તે આકર્ષાય છે. આત્મા પૌરુષગીઠ દ્રવ્ય મન સાથે જોડાય અને પૌરુષગીઠ મન પ્રવૃત્તિ તરફ આકર્ષાય છે. પશુ જ્ઞાતીથી વસ્તુ સ્વરૂપ વિચારે તે પોતાની જૂઠા જલ્દાપ આપે છે અને સમક્ષિતી જીવેએ જોડાય અને તેણુ જ્ઞાન મેળવજુ જોઈએ. મનોપોષને સત્ અભ્યાસમાં જોડાય કરુ તે પછી વારવાર જ્ઞાન ઉપપોષથી પૌરુષગીઠ રૂઢ કાળકરે જુગી નથી.

કર્મ અને કર્મફળની ઉત્પત્તિ નિમિત્ત કારણ આત્માના રાગાદિ અશુદ્ધ આવે છે અને ઉપાદાન કારણ પ્રવ્રજન છે.

કર્મફળ ભેગવવામાં આત્માના કાલ ઉપાદાન કારણ છે અને કમ નિમિત્ત કારણ છે.

રાગાદિ કાવના નિમિત્તથી, પ્રવ્રજન કર્મ રૂપે પરિણમે છે અને કર્મના નિમિત્તથી આત્મા રાગાદિ કાવેમાં પરિણમે છે. રાગાદિ કાવે કાલ-કમ છે અને કર્મ પ્રવ્રજન તે દ્રવ્ય કર્મ છે. તેઓ એક બીજાને ઉત્પન્ન કરે છે. અવકાર નન નિમિત્તને કારણ માતે છે અને નિમિત્ત નન ઉપાદાનને કારણ માતે છે. ઉપાદાન કારણ તે મૂળ દ્રવ્ય છે. અવકારથી નિમિત્ત કાર્કાં કરે છે અને નિમિત્તથી ઉપાદાન કારણ કાર્કાંરૂપે પરિણમે છે.

એ આત્મા શુદ્ધ આત્મ ગુણમાં ઉપપોષ રાખે અને તથા રૂપ ન કરે તે સત્તામાં જોડાય જ કર્મો ઉત્પન્ન આવે તે પશુ તે કાલ કર્મ ઉત્પન્ન કરી રાક્ષસી નથી, તેવી તવીન કર્મ બોધાય નથી અને જૂના કર્મ નિર્મૂલ્ય મરિ છે. જ્યારે જ્યાં કમ નિર્મૂલ્યને આત્મા આકર્ષી જુ જ્યાં ત્યારે આત્મ પ્રેક્ષ સાથે કર્મ ખીજુ જુ નહિ તેવી તવા કમ આત્મા સાથે બોધાય સો નહિ તે સિદ્ધ અભ્યાસ કર્મ સન્ન જીવને પ્રાપ્ત હોય.

એ આત્મા જ્ઞાન ઉપપોષથી રૂઢ કરુ જુ મૂળ દ્રવ્ય શોધી કાઢે અને તે મૂળ દ્રવ્ય સ્વરૂપ વિચારે તે આપોઆપ મોહનો નાશ થાય. દાખલા તરીકે-જાણેથી વસ્તુ જોઈ તે જુદા લાગી ત્યારે જ્ઞાન ઉપપોષ આવે, દેખાતી સમેત વસ્તુ જોય તે તેમાં જોઈ આત્મા અસખ્ય પ્રેક્ષમ અતર્કશુની આત્મસ્ત દેખાય અને વસ્તુ પ્રવ્રજન રૂઢે જલ્દાપ ત્યારે શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્ય અને શુદ્ધ અભ્યાસ પ્રવ્રજનના સ્વરૂપો વિચાર કરે.

આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, પુદ્ગળ અણુ છે. અણુ હોય તે અનંત શક્તિવાળા છવને કેવી રીતે સુખ આપી શકે? હવે જો ખરાબ વસ્તુ દેખાય તો એમ વિચારવું કે પુદ્ગળ પોતપોતાના ભાવોમા રહ્યા કરે છે, તેઓ આત્માને કંઈ કરી શક્તા નથી, તો શા માટે ખરાબ ભાવથી દુઃખ વહોરી લેવું અને આત્માના જ્ઞાન આનંદ સુખનો આનંદ છોડી દેવો?

વળી દુનિયાની વસ્તુ જ્યાં છે ત્યાંજ છે, તે વસ્તુના આકારે મનને પરિણામી, તેમા રાગ દ્વેષ ભોગની ભુદ્ધિ રાખવાથી મનોયોગથી આત્મા પોતા ઉપરજ રાગદ્વેષ ડરે છે અને પોતેજ ભોગ બને છે એટલે જ ભોક્તા અને ભોગ બને છે, જો એટલોજ વિચાર આવે કે હું કેવો પાક ભજવું છું, તો પોતાની મૂર્ખાઈ જણાઈ આવે છે અને મનોમય જગત બધ થાય છે અને કર્મ સંચય પણ બધ થાય છે.

હવે પૌદ્ગલીક સુખમા છવને સુખાભાસ થવાનું કારણ જીવના કિસાહને લઈને માનસિક તાસ્તમ્યતા છે, આલબન પૌદ્ગલીક વસ્તુ છે, એટલે મોહની કર્મના ઉત્પત્તિ એવો ભ્રમ થાય છે કે પૌદ્ગલીક વસ્તુ સુખ આપે છે, પણ નિશ્ચયથી પુદ્ગળ પુદ્ગળના ભાવોમા રહે છે અને આત્મા આત્માના ભાવોમા રહે છે.

જો જીવ આત્મિક આલબનમા તેટલોજ કિસાહ અને માનસિક તાસ્તમ્યતા ગમે તો તેથી અનંતમાત્રુ આત્મિક સુખ ભોગની રાઈ પણ તે માટે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું સ્વદ્વારા જાણપણુ જોઈએ માટે સમકિતી જીવે શાસ્ત્રોક્ત શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ જાણી, સમજી, મગજમા ઉતારી વારંવાર અનુભવમા મૂકવું જોઈએ.

પૌદ્ગલીક સુખમા ભ્રમ થાય છે તેનું કારણ અશુદ્ધ વ્યવહાર નય, માટે વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ બે સુખ્ય નય જાણી લેવાની જરૂર છે

વ્યવહાર નય —તે ઉપનય છે, કારણ કે પુદ્ગળના ભાવને આત્મ દ્રવ્યમા આરોપણ કરે છે અને પુદ્ગળના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થતા ભાવને આત્માના ભાવ તરીકે માને છે અને નિમિત્ત કારણને કાર્ય માને છે, તેના બે બેદ, શુદ્ધ અને અશુદ્ધ,

રાગદ્વેષવાળી પ્રવૃત્તિ. પૌદ્ગળીક વસ્તુ અથવા જીવાદિ અન્ય દ્રવ્યને પોતાના માનવા, સાસારિક કામ કરવું વગેરે અશુદ્ધ વ્યવહારમા છે એટલે પહેલા ત્રણ ગુણુગ્રાહન સર્વથા અશુદ્ધ વ્યવહારમા આવે છે

મોક્ષ માર્ગ—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ (સાધન ધર્મ) એ સર્વ શુદ્ધ વ્યવહાર નયમા આવે છે અહિં સર્વ ક્રિયા આત્મ શુદ્ધિ, નિર્જરા અને મોક્ષ માટે સમભાવે થાય છે.

નિશ્ચય નય આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ તરફ દોરે છે જીવના શુદ્ધ ભાવ બતાવે છે

અવહાર નયમાં ચાર અને નિમગ્ન નયમાં ત્રણ મળી સામાન્ય રીતિ સાત નય થાય છે તેમાં છવ્વનું સ્વરૂપ ઉપાસ્યુ જોઈએ.

સાત નયથી

છવ્વનનું સ્વરૂપ

૧ નૈમગ્ન નયથી છવ્વ—આ નય છવ્વના શુભ અને ખરાબ, સામાન્ય અને વિશેષ, અંશથી જતાવે છે. સામાન્ય અંશ કૈતલ્ય છે અને વિશેષ પર્યાવરણ દ્વન્ પ્રાણુઆથી છે. નિમિષાત્તા છવ્વને અણુઓ અનતમો ભાગ ઉપાડે છે અને સિદ્ધ ભગવાનને અનત જ્ઞાન છે. હવે નૈમગ્ન નય અત્યંતી અવિદ્યાએ જન્મેને સરમાં જાય છે. દ્વન્ પ્રાણુ દ્વ છે તે આથી છવ્વના ૫૬૩ જેટલા પાંચ પાંચ ૧૪ તિયમના ૪૮ મનુષ્યના ૩૩ કેવળના ૧૬૮ તે જો મોઢા સમઢમથી વિસ્તારથી જાય છે.

નૈમગ્ન નય વાસ્તા પ્રાણુને જોઈને કહે કે આ છવ્વ છે ત્યાં અને વૈશિર્વિઠ મતવાળા આ એકજ નયને માને છે.

નૈમગ્ન દુર્નયવળા દ્વન્ પ્રાણુને છવ્વ માને, છવ્વ પાંચ જુદો જુદો અને પાંચ જુદો નાશ થાય ત્યારે છવ્વ પસુ નાશ થાય એમ માને એમ કરી મોઢા માર્ગ બંધ કરે છે.

નુનિમગ્ન નય દ્વન્ પ્રાણુને મુજગ્ન સ્વરૂપ માને છે તેમાં જગ જોતવાર છવ્વને જુદા માને છે તેથી વિશેષ સમજ માટે બીજા નયનો અભિધાય મળુ રાખે છે.

૨ સમઢ નય—આ નય છવ્વની સામાન્ય સત્તા “અસખ્યાન પ્રદેશ” અને “અવગાહના” માને છે. સર્વ છવ્વ સત્તાથી સિદ્ધ સમાન માને છે વેદાતી દેહ આ એકજ નય સ્વીકારે છે. દુર્નય કહે છે કે છવ્વ એકજ છે જુદા જુદા રૂપોમાં અંશ તરીકે છે, એમ કરી અદેતવાદ રાખે છે. ત્યારે મુનય કહે છે કે બધામાં એકજ છવ્વ હોય ત્યાં એકને માત્રથી બધાને સામ્યુ જોઈને માટે મુખ ૬ ખી તાસખ્યા અને બજન પર્યાયની વિચિત્રતાનું કાસ્યુ અવગાહના પાસેથી નક્કુ જોઈને.

૩. અવહાર નય—અહિ મુખ ૬ ખી તાસખ્યા અને છવ્વના બજન પર્યાયની વિચિત્રતાનું કાસ્યુ કર્ય છે. છવ્વ કર્મનો કર્તા છે અને કર્મફળનો સોઢતા છે તે જતાવવા માટે આ નયમાં ૧૪ શુક્લજાનની (સરી, ધનિયો અને વનની ખી) બાહ્યક્રિયા આવી અવ, પસ ૧ થી ૧૪ શુક્લજાનમાં બાહ્યક્રિયા સાધના બાજ આચારમાં આવી જાય.

૭ થી ૧૪ શુક્લજાનનો આધા અખ્યત જાય (પરિણામ) ઉપર છે તથી તે સર્વ સમઢિ અન નયમાં નય, પસ પ્રદેશ ૭ શુક્લજાનમાં બીજા અખ્યત આધુખ બધાય છે તેથી તે સર્વ અવહાર નયમાં નય, છવ્વ આ શુક્લજાને આધુખ બંધેતો જોત છે તે શુક્લજાને જાય અને ૭ થી

ગુણસ્થાનની શરૂઆતમાં આયુષ્યનો બધ પુરો કરે એટલા પુરતો જ ૭ માં ૫ નો ભવબંધ આશ્રી વ્યવહાર સમજવો.

વળી ઉપશમ એણી ગુણસ્થાન ૮ થી ૧૧, ભાવ આશ્રી છે, પણ જોણે પૂર્વે આયુષ્યનો બધ બાંધ્યો હોય તે કદાચ ઉપશમ એણીમાં કાળ કરે વળી ઉશમ એણીવાળા પડવાઈ થાય છે તે અપેક્ષાએ તેમને વ્યવહારમાં ગણાય અને ભાવ આશ્રી નિશ્ચય નયમાં ગણીએ તો શબ્દ નય સુધી ગણાય. ઉપશમ એણી એવજ્ઞતં નય સુધી લઈ જતી નથી.

વ્યવહાર નયના બે બેદ શુદ્ધ અને શુદ્ધ અશુદ્ધ વ્યવહાર નયમાં પહેલા ત્રણ ગુણસ્થાન આવી જાય શુદ્ધ વ્યવહાર નયમાં બાકીના ગુણસ્થાનોની યોગોના અવલંબન રૂપી બાહ્ય કરણી આવી જાય. અહિં શુભ અને અશુદ્ધમાં કષ્ટક ફરક બતાવીએ, રાગદ્વેષ રહિત તે શુદ્ધ, તે સવર તત્ત્વમાં જાય, અને સમભાવ (સવર) સાથે કરણી તે નિર્જંગ તત્ત્વમાં જાય.

શુભ સામાન્ય રીતે પુન્ય તત્ત્વમાં જાય છે, અશુભ પાપ તત્ત્વમાં જાય. સગમ સયમમાં, રાગ ભાવ હોવાથી મોક્ષ મળતુ નથી, પણ આખરે રાગ તુટી જાય એવી પરપરાએ તક મળે છે.

સસારી વાસનાની પૂર્તિ માટે જે દ્રવ્ય ચારિત્ર વગેરે પાળવામાં આવે તે મિથ્યાત્વમાં છે, વ્યવહાર નય ફક્ત યોગોના આલંબનવાળી બાહ્ય આકૃતિ ઉપર આધાર રાખે છે, પણ ભાવ સમજવા માટે ઉપગતી નયની વાત માન્ય કરે તો સુવ્યવહાર નય કહેવાય કુવ્યવહાર નય ફક્ત બાહ્ય દેખાય તેટલું જ માને.

ચાર્વાક મતવાળા ફક્ત વ્યવચાર નયને જ માને છે.

૪. ઋણુસુત્ર નય—વ્યવહારિક ક્રિયા જોઈને આ નય કહે છે કે જીવના વર્તમાન કાળનો ઉપયોગ તે ખરી ક્રિયા કોઈ સામાયિકમાં બેઠો હોય પણ વ્યાપારમાં બ્યાન જાય ત્યારે તેને વ્યાપારી કહે કોઈ પરણુવા બેઠો હોય, પણ તેનું મન જો ધર્મ બ્યાન શુદ્ધધ્યાનમાં જાય તો તેને તે વખતે (શુદ્ધ બ્યાનમાં હોય ત્યારે) સાધુ કહે છે.

બૌદ્ધમતવાળાઓએ ફક્ત ઋણુસુત્ર નયને જ માનીને ક્ષણિકવાદ સ્થાપ્યો કે જીવ ક્ષણે ક્ષણે મરે છે અને થાય છે ત્યારે સુનય કહે છે કે જો જીવ ક્ષણે ક્ષણે મરે તો એક જીવ પાપ કરે અને બીજને જીવ નરકે જાય, એક ગુનહો કરે અને બીજને સગ્ન પામે, પણ તેમ નથી, જીવદ્રવ્ય છે, તેની (પર્યાય) ત્રિયતિમાં ફેરફાર થયા કરે છે, તેનો વિસ્તાર જાણવા માટે બીજા નયોને માનવા જોઈએ.

ઋણુસુત્રનય શુભાશુભ બંને પ્રકારના જીવના ઉપયોગ (વર્તમાન કાળ આશ્રી) બતાવે છે.

૫. શબ્દનય—તે સમજના વાચ્યાર્થ પર્યાયને માને છે અને કહે છે કે ભાવ પ્રાણથી જીવે તે જીવ અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર પ્રત્યે ગમન કરે (પરિણમે) તે આત્મા. જીવ પોતાના

ભાવનો ક્ષતિ છે અને પોતાના ભાવનો ભોક્તા છે આ નયમાં છવ્વું શુદ્ધ-સ્વરૂપ (અવ) એ આપ છે અને સમ્યક્ દર્શન સ્વરૂપ ખતાવવામાં આવે છે

૬ સમ્યક્દેહનય—તે કહે છે કે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપની નજીક હોય તે છવ્વું આ નયમાં દ્વાયક સમક્ષિત, દ્વાયક પ્રિયુષિયાળા તથા સયોગી અને અયોગી કેવળી આવે.

૭. એવ છુલ્લનય—પોતાના શુદ્ધીથી પૂર્ણ હોય અને પ્રતિસમ્યક્ આત્મશુદ્ધિમાં સમક્ષિત કરે તે છવ્વું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. આ નય શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ (સિદ્ધ સ્વરૂપ) ખતાવે છે

સાશરશ—અથા છવ્વેનુ સ્વરૂપ ખતાવવા માટે તેમ જ એક છવ્વું સપૂર્ણ સ્વરૂપ ખતાવવા માટે તથા વિશ્વસ્ય માટે થાવે નયની જરૂર પડે છે. દરેક નય પોતપોતાનો વિશાળ ખતાવે છે. એજા નયને પાછી ગજનાર એકાંતવાદી, અમાતી અને નિષ્વાદી છે.

સમક્ષિતી છવ્વું સર્વ મુનક્ષી વાત માન્ય રાખે છે અને એક નયની વાત અસંધી સમ માને છે. પણ તેના એકાંતવાદને મોક્ષમાર્ગ તરીકે માનતો નથી. તેમજ તે તથા અદેવપણે આધ્યત્મિકતાવ ધરાવે છે.

ચાર નિરૂપણી છવ્વનુ સ્વરૂપ

ત્રેય—અર્થ છવ્વું ત્રણ ભાગવા માટે છવ્વે નિરૂપણમાં ઉપારેખ છે પણ નિરૂપણ સપૂર્ણ સ્વરૂપ ખતાવેલ નથી.

નિરૂપિય ચાર છે—(૧) નામ, (૨) સ્થાપના, (૩) દ્રવ્ય, (૪) ભાવ.

નામ નિરૂપણી છવ્વની ઓળખાણ—(૧) કોણ છવ્વું નામ “છવ” આપતુ જેમ કે છવી, છવે, (૨) કોણના ક ક્રમમાંના મૈત્ર્ય સ્થાવરુણા દ્રવ્ય નામ હજા “છર” એવો અપદ્ધાર કરતો ને, (૩) અછવ વગર નામ “છવ” આપતુ તે અર્થ અછવમાં છવ નથી, તરી શુભ સંહિત હોવાથી અવત્ય છે

સ્થાપના નિરૂપણ છવ—(૧) છવના કોઈ એક અજન પદ્ય જેમકે અનુવ્યુ મિત્ત મર્તિ અર્થ મિત્ત કે મર્તિ પુરુષા કષ છે છવ નથી તેથી અન્યુ છે પણ છવ મિત્ત હોવાથી સ્વશુત અવત્ય છે. (૨) અછવ વગરની જેમકે કોઈની છવ તરીકે અપના અર્થ અસંસ્થિત અવત્ય છે. (૩) “છવ” એમ સમ્બંધથી લીધેમાં સ્થાપના કરવી તે દ્રવ્ય સંધો વિષય છે. (૪) છવના સ્વરૂપની ખામી સ્થાપના કરવી, તે અવશ્ય ખાનનો વિષય છે.

રૂપનિરૂપણ છવ—(૧) ઉપનામ ક્રમ છવ—આ અર્થ છે કાત્યુ કે છવ સ્થા સંધોની છે. કાત્યુ નિરૂપણ છવ પણ અવસ્થા અતર્થા વાત જેવા અગ્રાત અને અવધ

દર્શનના, ઓઘસગાથી ઉપયોગમા રહે છે (૨) અસખ્યાત પ્રદેશી આત્મ દ્રવ્ય-(દ્રવ્ય આત્મા)-અહિ આઠ આત્મામાનો એક પ્રકાર બનાવ્યો છે (૩) જીવ મબધી શાસ્ત્રનો ઉપયોગ ગહિત અભ્યાસ.

જીવનો ભાવ નિશ્ચેપ—(૧) આગમથી જીવના ભાવ. (૨) નો આગમથી, આગમથી જીવના ભાવ છે—૧ ઉત્પન્ન ભાવ, ૨. ક્ષયોપશમ ભાવ, ૩. પારિણામિક ભાવ, ૪ ઉપશમ ભાવ, ૫ ક્ષાયક ભાવ એ પાંચ મુખ્ય ભાવ અને જીવો સાન્નિપાતિક ભાવ (સયોગી ભાવ)

૧ ઉદય ભાવ—તે આઠ ઝર્મના ઉદયથી થાય છે, તેમા જીવને સખોધીને બ્યવહારથી જે બેદો કહેવાય છે તે જીવ ઔદાયિક અને શરીરને સખોધીને જે બેદ કહેવાય છે તે અજીવ ઔદાયિક છે.

જીવના ઉદય ભાવ—૧ ગતિ, પૃથ્વી આદિ જકાય, ૧ કાયા, ૩ વેદ, ૧ લેશ્યા, મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિ, અમતીપણુ અમસીપણુ, અજ્ઞાન, આહાર ઝન્વાપણુ જન્મસ્થપણુ, સયોગીપણુ અસિદ્ધપણુ, સસાર ભ્રમણુ અકલ્પણીપણુ

અજીવના ઉદય ભાવ—ઔદારિકાદિ પાંચ શરીર તથા જે જે પુદ્ગલો તે પાંચ શરીરના વ્યાપાર માટે પગિભમે તથા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, તે બધા શરીરના ભાવો છે

૨. ક્ષયોપશમ ભાવ—અહિ જીવ, જે કર્મ ઉત્પન્ન આવે છે તેને અપાવે અને ઉદય નથી આવ્યા તેને ઉપશમાવે તે ક્ષયોપશમભાવ કહેવાય. તેનાથી જે કળ ઉપજે તે ક્ષયોપશમ નિષ્પન્ન કહેવાય તે આ પ્રમાણે—મતિ, શ્રુત, અવધિ મન.પર્યાય એ ચાર જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, ચક્ષુ-અચક્ષુ-અવધિ એ ત્રણ દર્શન, ૩ દ્રષ્ટિ, પહેલા ચાર આગ્નિ, આવકપણુ, દાનાદિ પાંચ લબ્ધિ, ૩ વીર્ય, પાંચ દન્દ્રિય, પૂર્વેનો અભ્યાસ, આચાર્યની પદ્ધતિ

૩. પારિણામિક ભાવ—પગિર્તનવાળા ભાવ તેના એ બેદ —

૧ અનાદિ પારિણામિક ભાવવાળી વસ્તુ પોતપોતાના ભાવમા ફર્યા કરે, પણ બીજી વસ્તુના ભાવ કેપે પગિભમે નહિ તેથી પોતાનુ મુળ સ્વરૂપ સાચવી ગમે છે તે દર્શ છે—ધર્માન્તિકાય, અધર્માન્તિકાય, આકાશાન્તિકાય, જ્વાસ્તિકાય, પુદ્ગલાન્તિકાય, અદ્વાકાળ, ભવ્ય, અભવ્ય, લોક, અલોક એ દર્શ સર્વદા છે. ભવ્યનો અભવ્ય ન થાય, અભવ્યનો ભવ્ય ન થાય, લોકમાથી અલોક ન થાય, એમ દર્શે બોલનુ સમજવુ પણ એ દર્શમાથી દરેક-જેમ કે જીવ જીવનાજ ભાવોમા ફર્યા કરે, પુદ્ગળ પુદ્ગળનાજ ભાવોમા ફર્યા કરે. પારિણામિક ભાવનુ ડાગણુ અચુર લઘુ ગુણ છે

૨ સાદિ પારિણામિક ભાવ જે વસ્તુ આખથી દેખાય છે, એટલે જે સર્વ વસ્તુ પુદ્ગળની બનેલી છે, તેમા પુદ્ગળ બાય, આવે ગળે, મળે કેટલીક વસ્તુનુ સ્વરૂપ આપણા

દેખતાં જુદી જાત છે સરિરમાંથી રાખ કે માટી થઈ નય છે મોટી મોટી વસ્તુ જેમ કે પૃથ્વી તે અમારે જે પુણ્યભાગી બનેલી છે તે સર્વ પુણ્યભાગી બનુકે કાણે બીજો દેહપ્રેર્યાત્મા નય અને બીજો પુણ્યભાગી આવીને તે પૃથ્વીપ્રે પરિણમે, પણ પૃથ્વી પૃથ્વીપ્રે સ્થે. આથી મોટી વસ્તુ સામ્યથી ક્ષેત્રવાય અને જેનું નામ નિશાન ન રહે તે અસામ્યથી વસ્તુ મણ્ડાય, ૭ નરક, ૮ પૃથ્વી, દેવગ્રામ મુક્તિસિદ્ધિ વગેરે સામ્યતા છે તેના વિસ્તાર સામ્યથી નક્કી થેલા, તે દ્રવ્ય વસ્તુપ્રે સામ્યતા છે પણ પુણ્યભાગી આવળ આથી અનિત્ય છે.

૪ ઉપશમ ભાવ—જ્ય, બ્યારે મોહનીય કર્મની ૭ પ્રકૃતિ અનતાનુમયી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર અને દર્શન મોહનીયની ૭ મળી ૭ સર્વથા ઉપશમાવે—ક્રોધીસક્રુવ ઉપશમ ન આવવા કે તેા ઉપશમ સમક્ષિત પામે તેના ગુણ સ્થાન ૪ થી ૧૧ અને મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ સુધી ઉપશમ આવે તેા ઉપશમ ચારિત્ર પામે તેના ગુણસ્થાન ૮ થી ૧૧ આ ભાગની સ્થિતિ અત્યુક્તની ૪ છે.

૫ ક્ષાયક ભાવ—જ્ય, બ્યારે અનતાનુમયી ક્ષાયની ચાર અને દર્શન મોહનીયની ૭ મળી સદા પ્રકૃતિતો સર્વથા ક્ષય કરે ત્યારે ક્ષાયક સમક્ષિત પામે. મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિતો સર્વથા ક્ષય કરે ત્યારે ક્ષેત્રગ્રામ મણ્ડાય ક્ષાયક ચારિત્ર પામે અને ચાર પન થાતિ કર્મતા સર્વથા ક્ષય કરે ત્યારે અનતાગ્રાન-દર્શન-ચારિત્ર-વીર્જ પામે અને કેવળા ભગવાન થાય અને આદે કર્મતા નાશ કરે ત્યારે સિદ્ધ ભગવાન થાય.

૬ સામિપાતિક ભાવ—ને કાલ એક સ્વતંત્ર ભાવ નથી, પણ ઉપશમા ભાવોમાંના કેટલાક સંયોગી (મિશ્ર) ભાવ છે.

એ ભાવ મિશ્ર-જેમો ક્ષાયિક અને પરિણામિક ભાવ સિદ્ધને છે.

જ્યુ ભાવ મિશ્ર-ક્ષાયિક પરિણામિક અને ક્ષય ભાવ સંયોગી તથા અસંયોગી કેવળાને હોય.

ચાર ભાવ મિશ્ર-ક્ષયક ક્ષેત્રીયાગાને ઉપશમ સિદ્ધાગતા ચાર ભાવ હોય.

પંચ ભાવ મિશ્ર-ઉપશમ ક્ષેત્રીયા ક્ષાયક સિદ્ધાગતા ચાર ભાવ હોય પણ તેની સાથે ક્ષાયક સમક્ષિત હોય તેા તે પચિ ભાવ હોય.

જ્યુ ભાવ મિશ્ર-ધ્યેયસ્થન સમક્ષિયાગાને ૪ થી ૭ ગુણસ્થાન સુધી તથા પદ્ધતિ અને ગુણસ્થાનગાને ક્ષય ધ્યેયસ્થન અને પાન્નિમિક ભાવ હોય.

તેા આગમથી જાણના ત્રણ પ્રકાર—(૧) શ્રોતિક જ્ય-અવધ્યુગિક જ્ય, (૨) મુદ્રાસ્થન તથાગ જ્ય ત મિશ્રાત્મી, (૩) મોહોત્તસમક્ષિ સક્ષિત ગ્રાન-દર્શન-ચારિત્રમાં જેના ભાવ હોય તે જ્ય.

આનમથી જ્ય—આનમ પ્રમાણે જ્યના ભાવ (જ્યુ).

તેા આગમથી જ્ય—જ્ય પોતે (અનંત દ્રવ્ય).

નય નિક્ષેપાની હકિકતમા સર્વસ વીતરાગની વાણીથી, ઓછુ અધિક કે વિપરીત થયુ હોય અને જ્ઞાનતા ૧૪ દોષમાથી કોઇ દોષ લાગ્યો હોય તો અનત સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સામે નમ્સ મિચ્છામી દુક્કઃ

સ્વાદ્વાદથી જીવનુ સ્વરૂપ

સ્વાદ્વાદ મુખ્ય સાત ભાગમા આવી જાય છે, તેથી સમજાગી ન્યાય કહેવાય છે “સ્વાત્” એટલે પ્રથમ અથવા અપેક્ષાપૂર્વક “વાદ” થી વસ્તુનુ સ્વરૂપ ખતાવાય છે “એવ” થી નિર્ણય ખતાવાય છે એટલે અપેક્ષાથી જે વાત કરવામા આવે તે જ સાચી છે એમ સ્વાદ્વાદ ખતાવે છે

કોઇ શબ્દના અમુક અર્થને જ વળગી ગહે છે કોઇ વસ્તુનુ અમુક સ્વરૂપ જ પકડી રાખે છે. બાકી બધા અર્થ કે સ્વરૂપનો નિષેધ કરે છે આનુ નામ એકાતવાદ અથવા મિથ્યાત્વ, અથવા જ્ઞેનેતર મતો છે કે જે સર્વનો અમુક અમુક અપેક્ષાએ સમન્વય, જ્ઞેન મત જ કરી શકે છે અને તેથી જ્ઞેન મત પ્રમાણભુત કહી શકાય.

પ્રમાણુ અર્થે ગ્રહણ કરનાર જ સમકિત દર્શન પામી શકે છે અને સમકિત દર્શન વગર મમે તેટલુ ચારિત્ર કે નષ કંઈ તો પણ તે ગમે ત્યારે તેમાથી બ્રહ્મ થાય છે હવે સ્વાદ્વાદમા જીવનુ અવલોકન કરીએ.

૧. પહેલો ભાગો સ્વાદસ્ત્યેવ જીવ

સ્વાત્ અસ્તિ એવ જીવ—અહિ જીવનુ સ્વરૂપ ખતાવવામા આવે છે કે જીવ પોતાના જ સ્વરૂપમા રહે છે. ડપ તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનુ સમજવુ સ્વદ્રવ્યથી જીવ પોતાના જ આત્મદ્રવ્યમા રહે છે, એટલે એક જીવ બીજા જીવ કે અજીવ દ્રવ્યોના સ્વરૂપથી રહેતો નથી.

આ સ્વરૂપની ગેઝમજથી એકાતવાદી અદ્વૈત જ્ઞેનેતર મત ઉપજે છે. સ્વક્ષેત્ર એટલે અસખ્ય ક્ષેત્ર સ્વરૂપી જીવનુ સ્વક્ષેત્ર છે. તેમા જ દરેક જીવ પોતપોતાના ક્ષેત્રમા રહે છે સ્વકાળથી જીવ પોતાના જ પર્યાયની ગ્થિતિકાળથી રહે છે અશુદ્ધ દ્રવ્ય પર્યાય તે દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નારકી શુદ્ધ દ્રવ્ય પર્યાય તે સિદ્ધ પર્યાય કે જે સાદિ અનત છે, વળી જીવનો ઉપયોગ કાળને પણ સ્વકાળ છે.

ભાવથી જીવ પાચમાના અમુક ભાવ પર્યાય કાળમા રહે છે અને નિશ્ચય, નયની અપેક્ષાથી દરેક જીવ (તથા દરેક અજીવ) મા સમયે સમયે ઉત્પાદ-વ્યય થાય છે. પૂર્વ પર્યાયનો વ્યય અને નવા પર્યાયની ઉત્પત્તિ તે ઉત્પાદ વ્યય કહેવાય છે પર્યાય કાળ તે જીવનો સ્વકાળ છે સ્વભાવથી જીવ પાચ ભાવ (ઉદય, ક્ષયોપશમ, ઉપશમ, ક્ષાયક, પાગ્ણિમિક) માના અમુક ભાવમા જ રહે છે

૨. બીજો ભાગે સ્વાત્તાસ્ત્યેવ છવ

સ્વાત્ નાસ્તિ એવ છવ—પર દ્રવ્યના સ્વરૂપમાં છવ નથી જ ન્હેતે એમ અહિં જણાવ્યું તે ઉપરથી એમ સમજવું કે છવ સિવાય અછવ દ્રવ્યો (ધર્મસ્થિતિમાય આકાશ, ધર્મ અને પ્રાણ) પણ છે. જેમનું પોતપોતાનું સ્વરૂપ જુદું છે એટલે છવને ઓળખવા માટે અછવ દ્રવ્યોનું પણ સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ. તેમ જ એક ગ્રામને ઓળખવા માટે બીજા ગ્રામસ્ફીગો અને જનવરોને જાણ કરવા જોઈએ, ત્યારમાઠ સરખી જેવી સાચતી ગ્રામોમાંથી રત વગેરે દેશોથી અમુક ગામ જ છે એમ ઓળખી શકાય.

૩. ત્રીજો ભાગે સ્વાત્તાસ્ત્યેવ સ્વાત્તાસ્ત્યેવ છવ

સ્વાત્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ એવ છવ—અહિં એમ જણાવી શકાય કે છવ પોતાના એક કર્મમાત્ત પર્યાયમાં જ રહે છે પણ એકી સાથે સર્વ ત્રીદશીક પર્યાયમાં રહેતે નથી. વળી અમુક અપેક્ષાએ એક સ્વરૂપમાં રહે છે બીજી અપેક્ષાએ બીજા સ્વરૂપમાં રહે છે (પણ તે સર્વ સ્વરૂપ છવના જ છે અહિં ખોટા ભાવનો નિર્ણય નથી).

ખુલાસો—એક છવ ક્રિયા અન્ય હોય કે તે જ હોય કે વિરુદ્ધ હોય કે નાસ્તી હોય પણ એક છવ એકી વખતે સર્વ સ્થિતિ પાત્વ કરી શકતે નથી (સિદ્ધ પર્યાય સામ્યા પછી બીજી મેઘ પ્રતિભા પર્યાયમાં આવી શકતો નથી.) વળી કોઈના હોય ત્યારે માનમાં ન હોય માનમાં હોય ત્યારે દર્શનના ઉપોદગમાં ન હોય, એમ સર્વ ગુણ કે અગુણ આપી અવહાસી અપેક્ષાએ સમજી શકું.

વળી એક સાથે નિશ્ચયી પરિણામ જે સ્વરૂપ હોય તેનાથી બીજો સમયે બીજું સ્વરૂપ હોય, આની પ્રેક્ષામજથી ભુલોને એકાત ક્ષણિકવાદ ઉત્પન્ન થયા, કાલ્ય કે સમયે સમયે ઉભા થયે ગાય છે પણ કુપલ (નિશ્ચય) આશુ સ્વેચ્છાથી પ્રેક્ષામજ દુર થઈ શકે છે, એટલે છવ દ્રવ્યથી નિશ્ચય છે પણ પર્યાયથી અનિશ્ચય છે, અવહાસી કર્મના કાર્તા છે, પણ નિશ્ચયી કર્મના કાર્તા નથી પણ ભાવનો કાર્તા છે એવી રીતે કર્મના બોક્ષા અબોક્ષા સમજવે.

અવહાસી કષ્ટ વસ્તુથી મુખ અને અનિષ્ટ વસ્તુથી દુઃખ થાય છે પણ મુખ દુઃખ કાલ્ય સમય દેખ છે. સરીમાં છવ હોય શકે પણ સરીર છવ નથી, એવી રીતે અન્ય સ્વરૂપ કર્મપ્રતિભાના છવ આપી વિવેકપૂર્વક સમજી શકું વળી છવ જે વખતે પોતાના સ્વરૂપમાં રહે છે તે જ વખતે બીજા દ્રવ્યોના સ્વરૂપ આપી નાસ્તિત્વ રૂપે હોય છે. આવી રીતે રૂપીની રીતે પસ્તર વિશેષી તત્ત્વો (અસ્તિ-નાસ્તિ)ને અહિં સમન્વય થાય છે.

૪. ચોથો ભાગે સ્વાત્તાસ્ત્યેવ છવ

સ્વાત્ અવકાશમય એવ છવ—અહિં એમ જણાવે છે કે છવનું સ્વરૂપ કદી સમય નહિ તે કદ અપેક્ષા છે તે જોઈએ—

(૧) શુદ્ધ જીવનું સ્વરૂપ અકોપીપાત્રું જ્ઞાનાનંદ વગેરે ધણા ગુણો કેવા હોય તે ઉપમાથી કહી શકાય નહિ, દુનિયામાં એવી કોઈ વસ્તુ નથી કે જેની સાથે અજ્ઞાતી પણ ચકાય.

(૨) જીવનો એક ગુણ બોલીએ એટલામાં અનંખ્ય સમય વીતી જાય છે, તો એક સમયમાં બોલવાની અપેક્ષાએ જીવ અવકૃતવ્ય છે.

(૩) જીવ દ્રવ્યના અનંત ધર્મ છે. અકેક પ્રેરે અનંત પર્યાય છે, તે બધાનું વર્ણન કદી બધ શકે નહિ તેથી પણ અવ્યક્ત છે

(૪) જીવના ગુણ બોલવા હોય તો અનુદમથી કહી શકાય, પણ એકી વખતે એક શબ્દથી એકથી વધારે ગુણ બોલી શકાય નહિ

પ મો ભાગો આત્મત્યેવ આત્મવકૃતવ્ય મેવ જીવ (આત્મ અગ્નિ ચ અવકૃતવ્ય ચ એવ જીવ)

ક દ્વો ભાગો આત્માત્મત્યેવ આત્મવકૃતવ્ય મેવ જીવ (આત્મ નાગ્નિત્ય અવકૃતવ્ય ચ એવ જીવ)

આ બંને ભાગાનો ખુલાસો સાથે આપ્યો છે -

(૧) અસ્તિ=સત્ ને દ્રવ્યાર્થિક નયમાં લક્ષ્યે તો તે ત્રણે કાળમાં મોજુદ છે અને નાસ્તિને પર્યાયર્થિક નયમાં લક્ષ્યે તો તે જૂત અને ભવિષ્યકાળમાં નથી, તેથી, તેથી નાસ્તિ રૂપે ગણ્યુ, કારણકે ત્રણે કાળમાં એકજ પર્યાય મોજુદ નથી. વળી દ્રવ્ય કે પર્યાય રૂપે જીવનું સપુર્ણ વર્ણન બધ શકે નહિ તેથી અવ્યક્ત પણ કહેવાય.

(૨) આ બંને ભાગો ચોથા ભાગાનો વિશેષ ખુલાસો પણ કરે છે જેની રીતે જીવનું અવકૃતવ્યપણું છે તેવી રીતે અગ્નિરૂપે પણ અવકૃતવ્યપણું છે અને નાગ્નિરૂપે પણ અવકૃતવ્યપણું છે

સાતમો ભાગો

આત્મત્યેવ આત્માત્મત્યેવ આત્મવકૃતવ્યમેવ જીવ

સ્યાત્ અસ્તિ-નાસ્તિ અવકૃતવ્યં (સ્યાત્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકૃતવ્યં)
ચ એવ જીવ અહિ પાચમાં અને છઠા ભાગાનું મિશ્રણ દેખાય છે અહિ શબ્દ નયનો આશ્રય લઈને થોડો ખુલાસો નપાસીએ

મન-વચન-કાયા, એ ત્રણે યોગના પ્રયત્નમાં (યોગમાં) આત્મ પ્રદેશોનું પરિષદ થાય છે તેમજ મનદ્રવ્ય, વચન વર્ગણા અને શરીર (એમાંથી જેનો ઉપયોગ યાય તે) કે જે પુદ્ગળ મુદ્ધો (અજીવ=નાગ્નિજીવ) ના બનેલા છે તે સક્રિય બને છે, ત્યારે કોઈ પુછે કે યોગ જીવ કે અજીવ તો એકાત્ર ગીતે બે માયી એક જ છે એમ કહી શકાય નહિ

એકાંત નિષ્ક્રમવાદી કહે છે કે છવ્વ સક્રિય છે પુણ્યગણ સક્રિય છે ત્યાં એકાંત બ્યક્તિવાદી એમ કહે છે કે છવ્વ ન સક્રિય છે અને શરીરાદિ પુણ્યગણ સક્રિય અછવ્વ હોવાથી સક્રિય છે ત્યારે આ બંન્નિ એવો ખુલાસો કરે છે કે છવ્વ સ્વાત્ સક્રિય અને વ્યાત્ સક્રિય છે

આથી રીતિ ક્રોધાદિ મોહની પ્રકૃતિઓ પુણ્યગણ સક્રિય સ્વરૂપ છે. પણ “ક્રોધી એમાં છવ્વ અને પુણ્યગણ બન્નેનો સંગ્રેષ થયેલ. આથી રીતિ બીજી પ્રકૃતિઓ આથી સમગ્રવુ.

અહિં ફક્ત છવ્વ આથી સ્વાદાદ ખતાઓ. પણ વ્યાદાદ સમ્યક્ દર્શનનું બાજુ છે અને આ લેખ સમ્યક્ દર્શનનો છે માટે સાચે સાચે તેના કેટલાક તત્વો ઉપર હવે પછી વિચાર કરીશું કે જેથી ફરીવાર સ્વાદાદ સબધી ખાસ લખવું ન પડે.

કેાઇ કહે છે કે “સર્વ ધર્મ સરખા” માટે એને સ્વાદાદમા સુટીએ.

૧ સ્વાત્ અસ્તિ અમુક અપેક્ષાએ આ વાત ખરી છે. ધર્મ સ્વરૂપ શુદ્ધ લક્ષ્યો અને તેના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીત વગેરે બ્યક્તિારિક સાધન ભેદ પાડીએ તો એમાંના એકજ વચર આવે તેમ નથી, એ બધાં એક સાચે એકાંત થાય અને ઉકૂટ અવરથાએ પહેલિ તો ન કેવળ જ્ઞાન થાય એ અપેક્ષાએ સર્વ ધર્મ સરખા છે.

૨. સ્વાત્ નાસ્તિ આ વાત બધી અપેક્ષાએ ખરી નથી. ધર્મનું શુદ્ધ સ્વરૂપ એક જ છે, તેમણી જરા પણ એાકુ અધિક કે વિપરીત હોય તો છવ્વને મોહકથી ખોસી જૂર ફેલી કે છે. આરે શુદ્ધ ધર્મ સંપૂર્ણતાએ પામે ત્યારે જ ખેચ મળે છે. ત્યારે અમુક સાધન ક્વી રીતે ખેચ તરફ પહેંચાડે અને બધાં ખેચ ન મળે ત્યાં ધર્મ નથી.

૩ સ્વાત્ અવગતમ અમુક માણસ કેવળ જ્ઞાન મેળવ્યું કે નહિ તે જલ્દની ક્વી સકાય નહિ.

વતમાનતા કેલસાયે પ્રમોનુ નિશકલ બહુ જ સફળ રીત અને સ્પષ્ટતાપુર્વક થઇ શકે છે તેના પ્રમાણર નીચે મુજબ છે.

કુતાર્ક —સ્વાદાદ સમજાવ શીખવે છે ત્યારે સર્વ ધર્મમાં સમજાવ કેમ નથી સમજાવ.

જવાબ —સાનું અને ક્યારે તરફેન વચલી દરિયી ભેદ સકાય પણ બન્નેની કિમ્ત એકજ છે એમ કેમ ક્વી સકાય? પરમત સદ્વિકૃતા રાખો. માધ્યમ્ય દરિયે ભો, પણ ધર્મને અધર્મ કહેવો અને અધર્મને ધર્મ કહેવો તે મિથ્યાત્વ છે. સમજાવના અર્થે તરફેન-દરિયાવુ તેમજ ગુમખા થાય છે. તરી મોખ સકલ મોખ ખુલાસાથી સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે.

કેાઇ કેાઇ બ્યક્તિ મહાતીત્ત્વામીને શુદ્ધ, અદમ્ય, પેચ ન ક્યુખિત વનેલી પંક્તિમાં મો છે. ત્યારે પ્રત થાય કે એ સર્વ સર્વિય ક્વાઈ? ને એમ લાય તો એક પંક્તિમાં સુટી સકાય. કેાઇ કહે

કે તેઓ પણ સર્વજ્ઞ હોય, ત્યારે પ્રજા થાય છે કે એમણે જુદા જુદા પત્ર કેમ કાઢ્યા ? તેમના શાસ્ત્રોમા કેમ ફેરફાર ? શુ સર્વજ્ઞના ફેર હોય ? ત્યારે કોઈ કંઈ કે હોય, તો એમ સમજવું કે તમે સર્વજ્ઞનો અર્થ જાણતા નથી. કારણ કે ફેરફાર છે તેજ જાનતી તાત્ત્વ્યતા બતાવે છે. ત્યારે ક્વણ જાનના તાત્ત્વ્યતા નથી અપૂર્ણજ્ઞાન તેટલું અજ્ઞાન, જેટલું ખોટું એટલું મિથ્યાજ્ઞાન અને ત્યાં મિથ્યાત્વ છે ત્યાં બધું મિથ્યા બની જાય છે

પુણ્ય તત્ત્વનો સ્વાદાદ—તત્ત્વના મિથ્યાનીને અંગેન પાણી પાનું તે પુન્ય કે પાપ ?

જવાબ—આત્, અગ્નિ: તે પાપ પુન્ય=પુન્ય છે. આત્ નાગ્નિ—સચેત પાણીના ઇવ હુપાય તેટલું પુન્યનું નાસ્તિત્વ (કાગળ કે પાપ) ન્યાત્ અવસ્તવ્ય=એકાત પુન્ય કે પાપ કંડી રાકાય નહિ

ત્યારે તત્ત્વનાને પાણી પાવું કે નહિ ? જવાબ—પુન્યના ફળની ઇચ્છાથી ન આપવું, પણ તત્ત્વ પીડિત હુ ખી ઇવ ઇપર અનુકંપા ભાવ યવો જોઈએ જ

પણ અચેત પાણીની મધી હોય તો ? તો દૂધ આપવું કે કોઈ ખીજે અંતે તત્ત્વ મટાડી.

પણ સાધુ પાસે માગે તો ? તેને કહેવું કે અમારો એવો આચાર છે કે તમે સાધુ થાઓ તો જ આપી રાકાય

પ્રશ્ન—કોઈ સાધુને પૂછે કે આરી બાબતમા અમારે શુ કરવું ?

જવાબ—તમારી છુટ અથવા શુભાધ્યાનની યોગ્યતા પ્રમાણે તમારી બુદ્ધિથી રતો શોધી કાઢીને ઇવ ઇપર દયા લાવવી, પણ નિષેધ ક્રિયામા અતગત ઈર્મ બધાય છે અને ત્રત ભાગવાથી અનાચાર લાગે છે અને જો અનુકંપા શુભાવગો તો સમ્યગ્ દર્શનનું એક લક્ષણ ખોઈ ખેસશે બુદ્ધિ વગરના તેમજ હુકામડી અથવા વફ હોય તે શુદ્ધ ધર્મમા પ્રવેશી શકતા નથી.

પ્રશ્ન—અરે અમે તો સૂત્રને અનુસરનાગ છીએ, સૂત્રમા બતાવે કે આવી રીતે પુન્ય થાય ? અમે થોડાંને સર્વજ્ઞ માની શકતા નથી.

જવાબ—તમે સૂત્રજ જાણતા નથી, જો જાણતા હો તો આટલી બુદ્ધિ કેળવી શક્યા ન હો એમ બની જ ન શકે,

પ્રશ્ન—અરે પણ અમે તો બહુ મૂત્રો વાંચ્યાં

જવાબ—શલ્ય ગંખીને બહુવાથી અર્થ પ્રાપ્તિ થતી નથી, ઝઝઝજુએ ધમ્મો

અહિ ન્યાદાદમા ગોઠવ્યા વગર, કટલાક સ્વચ્છનો અને બ્રમણા દુર કરવા માટે પ્રશ્ન-જવાબ રૂપે થોડું લખવું પડશે

પ્રશ્ન—જૈનર મતમાં પણ અદિસા, સત્ય, અત્યોચ, અલસ્ય પતિમદ ત્યાગ વગેરે કે તે વે ધર્મ કેમ નહિ?

જવાબ—પ્રશ્નેમાં તો એ જોવું કે આવા નિયમોનું તેમના સાત્ત્વનાં સંપૂર્ણ અવધ છે! સંપૂર્ણ અવધ તેમણે જ્યે છે અને માને છે કે ધર્મની ખાતર કેમ છુટ છે! જો ધર્મના કોઈ વિચારમાં અધર્મની છુટ હોય તો સમન્વયમાં અરોગ્ય પરસ્પર વિરોધી તત્વો એક સાથે સ્વીકારે નહિ. ધર્મને અધર્મ કહે અને અધર્મને ધર્મ કહે તે નિષ્પાત્ર છે. વળી સમ્યક્ દર્શન વગર અદિસા આદિ નિયમો આપનારે પતિયુધી રહે નહિ. અદિસા આદિ શુદ્ધભાવો શુદ્ધ આત્મા સાથે શ્રી સમય પરાવે છે તે બાજુ જોઈએ.

પ્રશ્ન—જ્યાં જૈનો શુ સંપૂર્ણ અવધ પામે છે!

જવાબ—પાળવા મારે ૫ થી ૧૮ ગુરુસ્થાન છે સૌ સૌની ચોક્કસ પ્રમાણે પાલે, પણ માન્યતામાં એકલુ અધિક, વિપરીતપક્ષ કરે તો ચોક્કસી પણ પડે અને નિષ્પાત્રમાં બાધ અને ધર્મ મારે અરોગ્ય થાય.

ધર્મની હવ્વચાળાએ ચોમે ગુરુસ્થાનથી નહિ પડવાની ખાસ કાળજી રાખતી અને આજ્ઞા જવાનો પ્રયત્ન કરતો સમ્યગ્ દર્શનથી પાયા વગરનું આરિચર્યથી ઘર તે કામળતા થઈથી પણ હીન છે. દ્રવ્ય આગ્નિ પાળા અમલી જીવ પણ નવ કોવેલ મુઠી તથા આવે છે પણ મોઝ મેળતી સહ્યા નથી. ધોળી અપેણાએ યમ-નિયમને ત્યાદાદમાં મેળવી સમય.

પ્રશ્ન—ત્યારે અન્ય સિને સિદ્ધા કશું તે કેમ!

જવાબ—મે હવ તપ કરવાથી નિષ્પાત્રીને વિજય જ્ઞાન થાય છે તેની સાધના દર્શનથી સર્વ સિચના સાધુઓને જુએ છે હવે હોડીને વિચાર કરતાં પોતાની જુસ બચ્ચે છે અને ત્યાગે છે ત્યારે સમ્યક્ દર્શન પ્રાપ્ત કર્યા વિજય જ્ઞાન મળીને અત્યંત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે જુસનો પ્રમાણ કરતાં દુષ્ટ મેલુએ એ છે અને ૪ ૭ ૮ ૯ ૧ ૧૨ ગુરુસ્થાન અર્થ કરીને અન્તઃક્રિયા કેવળી થાય છે આજુબ ખમ્મસ જુ દોવાથી ૧૪મુ ગુરુસ્થાન અર્થ સિદ્ધ થાય છે. “અન્ય દર્શને સિદ્ધ” એમ કશું નથી તે ખ્યાન રાખવું.

૧૩ મે ગુરુસ્થાન વધુ વખત રહે તો દેશના અજવા મેઘ સાધુના કપડાં આપે પણ જૈન સાધુના કપડાં પહેલ્યાં વગર ઉપસિરા ન આપે. કપડાં વગેરે ચિદ્ધથી અન્ય સિચ છે પણ જાતથી અધિક તે શુદ્ધ જ્ઞાન, દશન, અરિય, તપ જ હોય. અધિક સિચને ત્યાદાદમાં મેળવી સમય.

પ્રશ્ન—જૈનનાં જ્યાં આજુ મોઝ બાધ!

જવાબ—સમ્યક્ દર્શન સદિત આગ્નિ પાળનાં આજુ જુએ અને જ્ઞાન આગ્નિ આજુ જુએ. જાનસા તરિક, જઘન્ય-કનથી સબેત ત્યાગ તે નવ કોડીથી જુએ, નસવાથી વેલ

રક્ષણ કરવું, બ્રહ્મચર્યને અને આત્માને શુ સંપન્ન છે તે જોવું, બ્રહ્મ એટલે શુદ્ધ આત્મા અને ચર્ય એટલે તેમા વિચરવું એટલે મનને ઓપશમ અને ક્ષયોપગમ ભાવથી આત્મા સાથે જોડ્યા ડગવાનો અભ્યાસ કરવો.

-કર્મની આવક કરતા જવક વધારે યથા કરે, જેવટે એવો વખત આવેકે પુનર્જવ બાંધી ન શકાન એટલે ક્ષપક શ્રેણી આવે જ અને સર્વ અનાતમક ભાવોનો નાશ થાય ત્યારે કેવળજ્ઞાન થાય આ પ્રમાણે દરેક વ્રત કે નિયમનો આત્મા સાથે શુ સંપન્ન છે તે જાણવામા આવે અને પાળવાનો ઉપર મુજબ અભ્યાસ ચાલુ રહે તો જ ધ્યેય પાઠ પડે જે સાધુ આ પ્રમાણે આરાધના ચાલુ ગમે તે તેજ ભવમા કે થોડા ભવમા મોજ જાયજ

પ્રશ્ન—ત્યાગે આત્મભાવપૂર્વક ન યાય તો સર્વ નિયમો નકામા જ છે ને ?

જવાબ—દ્રવ્ય ચારિત્ર સસાર માર્ગમાથી ધીમે ધીમે છોડાવતુ છોડાવતુ ભાવમા પ્રવેશ કરાવનાર નિમિત્ત છે નિમિત્ત એ પાત્ર સમવાય કારણમાનુ એક છે કારણ વગર કાર્ય ન બને વ્રત, નિયમાદિનો નિર્ણય ડગનાર અક્રિયાવાદી મિથ્યાત્વી છે અહિ ચારિત્રને આદ્યાદમા અપેક્ષાપૂર્વક ગોક્તી ગરાય. એટલે વ્રત નિયમો નકામા નથી તેમજ આત્મ ભાવપૂર્વક ન પાળે ત્યાસુધી મોક્ષ ન યાય દ્રવ્ય કરણીથી મિથ્યાત્વમા રકીને ૬૬ ક્રેડાક્રોડ સાગરની ત્રિયતિના કર્મ ખપાવવા પડે છે ત્યાગમાદ સમકિત આવે છે

પ્રશ્ન—જૈન ધર્મની કેટલીક મુદ્દમ વસ્તુનુ સ્વરૂપ મગજમા ઉતરતુ નથી તો કેવું રીતે માનવું

જવાબ—સગળતાપૂર્વક સમજવા બને તેટલી મહેનત કરવી છતા ન સમજાય તો કુતર્ક ન ફોડાવવા, પણ “તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય” એવી આત્મ પશ્ચિત્તિ રાખવી. સૌ પોતપોતાની બુદ્ધિની શક્તિ જેટલુજ સમજી શકે છે

પ્રશ્ન—જૈનધર્મને માનવા જતા, સર્વ દુનિયા માથે ચડી બેસે અને ગળી જાય

જવાબ—ખોટી માન્યતા કરતા ખરી માન્યાતા પ્રગતિને માર્ગે ચડાવશે, બળ આપશે પાળવા માટે શક્તિ અનુસારજ પાળી શકાય ૪, ૫, ગુણુચ્ચાનવાળા શક્તિ અને યોગ્યતા મુજબ પોતાનુ રક્ષણ કરે અને હોદ્દા અનુસાર છુટ મુજબ સામનો કરે તો વ્રત ભગ ન યાય અને અભ્યતર ભાવમા ઉડો વેગનો ડખ ન ગમે તો આગધક યાય અને ભવાતરમા સર્વ અર્થ સિદ્ધ કરે, પણ જે મિથ્યાત્વમા રહે તો અનત સસાર રખડવો જ રહ્યો

અહિ જૈનત્વની સમળતા, વગેરેનો આદ્દ ગોક્તી શકાય. જૈન સાત્ત્વમા જ્યા ત્યા ન્યદ્રાદ ભગેલો છે, પણ તેને ઓળખતા આવડે, ત્યાગે જ વસ્તુસ્વરૂપ સમજાય ઉંધી સમજને લઈને જ જૈનોમાથી પાર વગરના પથો નિકળ્યે જ જાય છે. અને મિથ્યાત્વ રૂપે પરિણમે.

બીજી અજીવ

નવ તત્વમાં બીજી અજીવ તત્વ છે તેમાં સર્વ પાંચ દ્રવ્યો જ્ઞાતી ભવ છે તે સર્વ નથી. અજીવ તત્વનું સામાન્ય સ્વપદ્ધત્ર મેષ્ટકથી અદિ જ્ઞાતાનું છે

	૧ ધર્મોસ્તિકાય	૨ અધર્મોસ્તિકાય
દ્રવ્યથી	એક	એક
દેહથી	એક પ્રમાણ	એક પ્રમાણ
કાળથી	અનાદિ અનાત	અનાદિ અનાત
ભાવથી	અદ્વૈતી (અસર્વ)	અદ્વૈતી (અસર્વ)
ગુણથી	અજીવ, (મતિ) સ્થાવર જીવ પાશુવંશીવંશ માણસ જાલી છે નહિ તેમ જા દ્રવ્ય વચ્ચે જીવ કે ગુણન મતિ કરી છે નહિ	ચિત્ત સ્થાવર જીવ પૃથ્વી કે વાયુ વચ્ચે પૃથ્વી જેવી છે છે નહિ તેમ જા દ્રવ્ય વચ્ચે ચિત્તવાણા દ્રવ્યો આસ્થા ન કરે, પણ ચિત્ત જીવ ન છે.
રસથી	એકજ	એકજ
દેહ	રસને એક ભાગ તે દેહ, પણ તે દેહ રસ રસ રસમાંથી જ્ઞાત રસિ હયા ન પડી છે.	
પ્રસેદ	કૃત્રિમ અસંખ્યાન અસંખ્યાન તે અસંખ્યાનનો નવનો એક	
ચિત્તિભાવ અથવા ચિત્ત	ચિત્ત	ચિત્ત
જ્ઞાત, પ્રાપ્ત અવિભાગી અવિભાગ દ્રવ્ય કે પદ્ધત્ર	નથી	નથી

તત્ત્વ

સૈતન્ય સ્થિતિ નહીં છે, તેથી તેના નુષ્ઠ દુષ્ઠ કેન્દ્રાણુ નથી, ઉપયોગ નથી, જ્ઞાન નથી, ધર્મ નથી

૧ આકાશગિતકાય	૨ કાય	૫ પુરુષગાથિતકાય
એક	આગળ બુદ્ધિમાનુષ્યો	મધ્ય અનત અનત
લોક તેજસ અંશો પ્રમાણ	અગ્રાન્યો અદી દીપમા	આખા લોકના પુરુષો ભર્યા છે
અનાદિ અનત	અનાદિ અનત	અનાદિ અનત
અકી (અનત)	અકી (અમૂત)	કી (ધર્મ, મધ્ય, ન્ય, અપર્ણ, આકાશ પુરુષ)
અવગાહના આપે છે વિકાસ કરાવે પુક્ત છે લીનમા ખીસો ખેરી શકે તેનું કાચનું આ કાચ છે	ચતુરને નીચી બુદ્ધિ છે ધર્મના સક્ષણ ઉગરમા નાનું -મોટું, બુદ્ધિ-નવું, આયુષ્ય, ચતુરની ગિયનિ બતાવે.	પુરુષ=પુરુષ, ગણ=ગણે મળે, વિષય અયોગવિયોગ ન્યભાવવાળું
એકજ	નથી	અનંત અનત
	નથી	કાંઈ પણ એક સ્વધર્મો એક ભાગ તે દેન સમજવો
અલોકના અનત અનત પ્રેરણા પણ લોકના આકાશ પ્રેરણા હિ અમ અમ છે	નથી	કાંઈ પણ સ્વધર્મ દેનમા સ્વેચ્છા પરમાણુ પુરુષવ પ્રેરણા સહેવાય
ગિય	નિશ્ચયકાળ તે કાચકાળ તે એક એક કાળાણુ ન્ય આકાશ પ્રેરણા ગિય છે અવલોકનકાળ અન્ય છે કાળાણુ સમધી બે મત છે તે આગળ આવશે.	કાળના નિમિત્તથી અથવા ઉત્ક્રાંતિ-ગિતકાળના ગાળાથી અથવા અંતરિક્ષી ગતિ પામે
નથી	સમય (તે કાળનો પર્યાય છે)	પરમાણુ પુરુષ (તે મુળ કાચ છે અનતા અનતા પરમાણુ છુટા હોય)

પારિણામિક ભાવથી દરેક દ્રવ્ય પોતાના સ્વભાવમા પરિણમે છે

દરેક દ્રવ્યનું અસ્તિત્વ કાચમ સંખ્યાર અગુરુસુખુ ગુણ દરેક દ્રવ્યમાં હોય છે તે બુદ્ધિમાં અનત અનત પર્માર હોય છે તેમાં સમયે સમયે છે પ્રકારે હાનિરૂઢિ થાય છે તેમાં પૂર્વ પર્મારનો નાશ તે વ્યય અને નવીન પર્મારની ઉત્પત્તિ તે ઉત્પાદ અને ગુણનું કાચમણુ તે કુક્ષા (નિમ્બણુ) છે. આ ઉત્પાદન (હાનિ પ્રતિરૂપ) દ્રવ્યનો અવધીય (પોતાનો સ્વતંત્ર) છે તેનું નિમિત્ત નિમ્બકાળની વર્તના છે અને ઉપાદાન કારણ અસુર સધુ ગુણ છે

બીજા દ્રવ્યોના નિમિત્તથી થતા ઉત્પાદ-વ્યય

મતિ ક્ષેત્રનાં જ્યો તથા પુષ્પવો ધર્માન્તિકાચમાં ઉત્પાદો કરે છે રિપર જ્યોનારા દ્રવ્યો અધર્માન્તિકાચમાં ઉત્પાદો કરે છે એક જગત્ત્રયો બીજી જગત્ત્રયે જનાર દ્રવ્યો આકાશસ્તિકાચમાં ઉત્પાદો કરે છે અને ઉત્પાદો થાય એટલે પૂર્વ પર્મારના વ્યય થાય જ ત્યારે દ્રવ્યનો જુદો તેમજ દ્રવ્યો નિત્ય છે રિપર છે. આવા ઉત્પાદનવ્યય, મૂળ દ્રવ્યોમાં કંઈ ફેરફાર કરી સંખ્યા નથી પણ બીજા દ્રવ્યો (દ્રવ્ય અને પુષ્પજ) ના નિમિત્તથી કચાય છે. જ્યના નિમિત્તે પુષ્પવોમાં અને પુષ્પજોના નિમિત્તે જ્યમાં પણ ઉત્પાદ વ્યય થાય છે

કાળ

અવધાર કાળ —અવધાર કાળ અદ્વિધીપમાં સર્વ મદ્રવી મતિ ઉપત્તી ઉત્તરે છે સમય, આવરીકા, ધાતુ સ્તોક સુકુર્ત કિલ્લ, તવિ, માસ, રૂપ, સવસ્તર પૂર્વાત્ર પૂર્વમાત્ર સર્વ પ્રોત્તીકામુખી અગ્રવી થાય છે. પત્ર, સાગર, કિલ્લીષ્ટી, —અવસર્ગીષ્ટી, કાળચક્ર પુષ્પજ પરાવર્તન એ સર્વ ઉપમાથી ગણી સકાય છે આ બધા કાળની વર્તના થયા કરે છે એકે સમય પછી સમય થવના પુષ્પજ પરાવર્તન પછી પુષ્પજ પરાવર્તન એમ ચાલ્યા કરે છે.

વળી વર્તનાનું, મૂળ અને અવિધ્ય એ પણ અસુ અવધાર માટે ઉપમાથી છે તેમાં જાકાળ પુષ્પકાળજ નહીં છે વર્તમાનકાળની મૂળમાં અને અવિધ્યકાળની વર્તમાન અને સુતકાળમાં વર્તના થાય છે.

સર્વથી મુકુમ કાળ તે સમય છે એકવા બીજા ઉપાગિએ અને બીજે કરીએ તેમાં અસપ્પાદ સમય વ્યય, એક આવરીકા ના જગત્ત્રય મુક્ત અસપ્પાદ સમય થાય.

નિર્ધારકાળા—ત કાળ દ્રવ્ય છે તે સુખાધિ એ અભિધાયો છે. ૧. આકાશકાળ— તે અનત છે તર્તી મદ્ર, વામાન અને અવિધ્યના સર્વ સમય આવી તપ છે થવના સર્વ પુષ્પજ પરાવર્તનો આવી વ્યય છે. ૨. કાળાણુ—જાના અસપ્પાદ આકાશ પ્રોત્તી છે તે દરેક આકાશ પ્રોત્તીમાં એક એક કાળાણુ છે આકાશ પ્રોત્તી અને કાળાણુ તદુપ માનવામાં આવે છે, એકે અસપ્પાદ અસપ્પાદ કાળાણુ કહેવાય. ત્યાંમે અભિધાય કાળ ત્યાં તવ મેકળી ગમ્ય સમયનું

વર્તના અને સમય તે કાળના પર્યાય છે તેનું મુળ દ્રવ્ય નિશ્ચયકાળ છે અન્ય દ્રવ્યોમા સમય વર્તી પર્વિર્તનનું નિમિત્ત કારણ પણ નિશ્ચયકાળ છે, એટલે કે સ્વપરની વર્તનાનું નિમિત્ત કારણ નિશ્ચયકાળ છે

સમય કાળની ઉત્પત્તિ — (૧) એક પરમાણુ પુદ્ગળ મઃ ગતિથી એક આકાશ પ્રદેશમાથી નેડેના બીજા આકાશ પ્રદેશમા જાય ત્યારે એક સમય થાય (૨) સર્વ દ્રવ્યોમા સમયે સમયે પર્યાયાતર યાય છે એટલે દ્રવ્યોની ગ્થિતિ સમયે સમયે પલટાય છે તેથી એક પર્યાયમાથી બીજા પર્યાયમા જતા એક સમય લાગે છે

છદ્મસ્થને સમયનો હિસાબ નથી, કેવળી ભગવાન જ સમયને જાણી શકે અસંખ્યાતા સમય નેટલો કાળ થાય ત્યારે છદ્મસ્થના વ્યવહારમા આવે.

અલોકમા આકાશ પ્રદેશોના અગુરૂ લઘુ પર્યાયની વર્તના લોકના કાળાણુના નિમિત્તથી મનાય છે અને અઢી દ્વીપ બહાર ત્રણ ગતિના જીવોનું આયુષ્ય પ્રમાણુ વ્યવહારકાલ મુજબ થાય છે

પુદ્ગળ

પુદ્ગળ દ્રવ્યને ખાસ જાણવું નોંધ્યે, કારણ કે જીવને સસારમા રખડવાનું કારણુ પુદ્ગળઆનંદ, પુદ્ગલાસક્તિ, પુદ્ગળ પરિણતિ, પુદ્ગળમયપણુ છે તેથી જૈનેતર લોકો તેને “માયા” કહે છે આ મોહ માયામા જીવ ફસાય છે અને તેથી જન્મ મરણ કર્યા કરે છે

પરમાણુઓ સ્વતંત્ર એકાકી છુટા પણ ગ્રહે છે અને સમુહ (સ્કંધ) રૂપે પણ રહે છે સમુહ રૂપે એ વી ગરૂ કરી સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા, અનંતા, અનંતાનંત પરમાણુઓ સ્કંધરૂપે રહે છે

કાનથી સંભળાય તે શબ્દ, અવાજ, આખથી દેખાય તે રંગ, રૂપ, આકાર, મૂર્તિ, નાકથી સુધાય તે ગંધ, જીભથી સ્વાદ આપે તે રસ અને ચામડીથી સ્પર્શી શકાય તે સ્પર્શ એ સર્વ પુદ્ગળના જ પર્યાય છે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ એ સર્વ પુદ્ગળનાં ગુણ પર્યાય છે

અજવાળું, અધારૂં પ્રકાશ, જાયા, પ્રતિબિંબ, તડકો, કિરણો, વાદળા, ધનોદધી, ધનવા, પહાડો, ગામ, સમુદ્રો, દ્વીપો, સાત નરક, ભનનપતિના ભુવન, દેવતાના વિમાનો, સિદ્ધશિલા, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, હાલતા ચાલતા તિર્થંચ, મનુષ્ય, નારકી, દેવતા એ સર્વ જીવોના સર્વ પ્રકારના શરીરો, મન દ્રવ્ય, વચન એ સર્વ પુદ્ગળના જ બનેલા છે અનંતાનંત પુદ્ગળોનો સ્કંધ ન બને ત્યાસુધી આખથી દેખાય જ નહિ

સચેત પુદ્ગળ, સ્કંધો, કે જેમા જીવ છે તે પ્રયોગમા પુદ્ગળ છે જે પુદ્ગળો જીવે છોડ્યા તે મિશ્ર કહેવાય છે અને જે એકદમ દેખાઇ ગકે કે વિસ્તાર થઇ જાય, જેમકે વાદળા, ધનુષ્યપાણુ, આકાશના વિવિધ અક્રમાતિત ચિહ્ન, પ્રતિબિંબ, જાયા વગેરે વિશ્વસા પુદ્ગળ છે

પરમાણુ પુર ૧.૧

દરેક પરમાણુ પુરુષગતને પાંચ વર્ણમાંના એક વર્ણ (ગત) ને મળીને એક ગત, પાંચગતી એક સ્વ અને આકર્ષના એ પદ (શક્તિ અને રૂપ અથવા શક્તિ અને સ્થિતિ, અથવા ક્રિયા અને રૂપ અથવા ક્રિયા અને સ્થિતિ ને પ્રમાણે) હોય છે.

(શક્તિ અને રૂપ પુરુષગતી પરમાણુ નિમ્ન સ્વભાવી પ્રકાર છે અને ક્રિયા સ્થિતિ પુરુષગતી પરમાણુ ગતિ યુક્ત પ્રકાર છે. તેથી પ્રમાણના વધારે ક્રિયાના અને સ્થિતિના તેથી પ્રમાણના વધારે ગતિ આ કારણમાં છે એટલું કેવળી જમ્ય છે.)

પરમાણુ પુરુષગત એક સમયમાં એક આકાશ પ્રદેશમાંથી બીજા બ્રહ્માંડ પ્રદેશમાં નથી તે મદ ગતિ છે એક સમયમાં હોવાના એક હોય ૧૮ રાત્રીએક ઉત્સવી નીચે છે કે જ્યાં તે કુદરત ગતિ એક આકાશમાં એક પરમાણુનું કાળ થાય તે જ્યાં મદ ગતિ કહેવાય પરમાણુ નથી નહિ તેના કેવળ રીતિ નાશ ન થાય, તેના બે ભાગ ન પડી શકે તેવી અવિભાજ્ય અને પ્રકીરણો બનેલા નહિ હોવાથી અપ્રકીરણી છે.

એક એક પરમાણુમાં અનન્ય ગુણ (ધર્મો) છે એક ગુણમાં અનતાનત પર્યાય થાય છે તેના દરેક ગુણમાં સમયે સમયે છે પ્રકારે હાનિ શકિત થાય પરમાણુના એક પર્યાયમાં એક ચોક્કસ પ્રાણ નિમ્ન થાય તે શુદ્ધ પ્રાણનો બીજો પાપો એકલવિત્ત અવિચારે પ્રાણ થાય કાળુ કે ત્યાં રાત્રીઓ સર્વથા અભાવ છે.

અકરિષ્પશી પુરુષગત સ્વધી

આકર્ષક અક્ષર પાંચ સ્થાન, મનપોષ, વચનપોષ, કાર્મણુ શરીર અને પુરુષ પ્રદેશી સ્વધી તે સર્વ ગુણો છે તેમાં પાંચ વર્ણો ને ગત, પાંચ સ્વ અને ચાર સ્પર્શ (શક્તિ, ક્રિયા, રૂપ, સ્થિતિ) હોય પણ આ સ્વધી હિન્દુ જમ્ય નથી.

જ્ય કાળ કાર્મણુ શરીર શક્તિ પુરુષગતી નથી છે, પ્રદેશી રાત્રીએ તે જોવા નહિ પણ અને મહેનત કર્યા હતાં પણ જોઈ શક્યા નહિ, પણ પાછળથી કેવી સ્વામી પાસેથી વસ્તુ સ્વધી સમજાયા.

આકર્ષક સ્પર્શી પુરુષગત સ્વધી

ચાર શરીર (ઔદારિક વેદિય, આકારિક, તેજસ), ચાર પુરુષગત સ્વધી, ૭ રૂપ સ્વધી અને કાર્મણ પ્રાણ તેમાં પાંચ વર્ણો ને ગત, પાંચ સ્વ અને આકર્ષક સ્પર્શ હોય છે આમાં ઔદારિક શરીર અને કાર્મણ તે બધા પ્રાણુ જુએ છે આપણું શરીર ઔદારિક છે, તે પુરુષગતી સ્વધી છે તે આપણે જોયું.

પુરુષગત અસ્ત્ય છે અને આપણા આત્મા જ્ય છે. મારે જ્ય અને શરીર વિભા છે (સ્વે રાત્રી, અન્ન-સ્વાદ્યાદિ) જ્ય નિમ્ન રૂપ છે અને શરીર પુરુષગત પ્રાણો પર્યાય છે તેવી અનિમ્ન

છે, એટલે નાશ પામવાના સ્વભાવવાળું છે અનિત્ય ભાવના) વળી પુદ્ગળ સ્કંધો ઘડીક સારા દેખાય, ઘડીક ખગળ દેખાય, જેમકે માંડ શરીર રોગથી સડી જાય

શરીર અશુચી ઉત્પન્ન કરે છે (અશુચી ભાવના) તેજ શરીર ખાતર પાપ કરીએ છીએ (આસ્ત્રવ ભાવના) અને તેથી સસારમા રખડીએ છીએ (સસાર ભાવના) માટે શરીર ઉપર મોહ ન રાખવો

સ્ત્રીનું શરીર પણ તેજ પ્રકારનું છે, સુદર રૂપની વસ્તુઓ પણ પુદ્ગળ સ્કંધોજ છે, તે ' પર ' વસ્તુઓ છે, જીવ નથી જીવ સર્વના મ્વતત્ર અને સગખા છે, એવી રીતે મૂળ તત્વ તરફ જવાથી પુદ્ગળાસક્તિ દૂર થાય છે માટે સમકિતી જીવોને તત્ત્વજ્ઞાનની જરૂર છે

પાપ અજીવ અને જીવ દ્રવ્ય મળી છ દ્રવ્યથી લોક બનેલ છે, માટે લોકનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ તેમાના સર્વ દ્રવ્યો નિત્ય છે, તેના પર્યાયો ક્યાં કરે છે દ્રવ્યથી લોક ભરપુર છે લોક આકાશમા બધા દ્રવ્યો એક બીજાની સાથે ઓતપ્રોત હોવા છતાં પોતપોતાના સ્વભાવમા દરેક દ્રવ્ય રહે છે

ચૌદ રાજલોક

લોકના નીચેના છેડાથી ઉપરના છેડા સુધીમા ચૌદ રાજ થાય છે એક એક રાજ અમખ્યાત જોજનની કોડકોડીના ગુણાકારથી યાય છે ત્રસ જીવ ત્રસ નાડીમા રહે છે, તે નાડી ૧ મજ લાખી પહોળી અને ૧૪ રાજ ઉચી છે

નીચેના સાત રાજમા અધો લોક છે તેમા અનુક્રમે સાત નરક છે, તેમા નાન્કી રહે છે પહેલી નરકના આંતરામા ભવનપતિ દેવો રહે છે પહેલી નરક પૃથ્વીની સપાટી ઉપર અસખ્યાત દ્વીપ તથા સમુદ્રો છે દ્વીપોની પૃથ્વીના દળમા અથકારમતે ૧૦ જોજન નીચે ૮૦ જોજનની પોલાણુમા જુલકા દેવ રહે છે અને તેની નીચે ૧૦ જોજન પછીથી ૮૦૦ જોજનની પોલાણુમા વાણુચ્ચતર દેવ રહે છે જુલકા દેવતાનું ઉપરોક્ત નિવાસ મ્થાન અયકારના મતે છે.

સુત્રકારમતે પહેલી નરક પૃથ્વીની સપાટીના દ્વીપોની પૃથ્વીના દળમા ૧૦૦ જોજન નીચે ૮૦૦ જોજનની પોલાણુમા બધા વાણુચ્ચતર દેવ રહે છે

દ્વીપોમા નિર્વચો છે તથા દેવતાની રાજધાનીઓ છે અને વચલા અઢી દ્વીપમા મનુષ્યો પણ રહે છે દ્વીપોમા પર્વત મરોહર વગેરે છે સમુદ્રોમા તિર્યચો રહે છે મધ્ય દ્વીપ જલુદ્વીપની મધ્ય ભાગમા મેરૂ પર્વત છે તે એક લાખ જોજન ઉંચો છે જમીનની સપાટી ઉપર તેની લગભગ પહોળાઈ ૧૦ હજાર જોજન છે તેના મધ્ય ભાગમા આક રૂચક પ્રદેશ છે

રૂચક પ્રદેશની ઉપર નીચે ૯૦૦ + ૯૦૦ એમ ૧૮૦૦ જોજન ઉચાઈમા અને એક રાજ લગભગ પહોળાઈમા ત્રિજો લોક છે કે જેમા ડહોલા દ્વીપો તથા સમુદ્રો આવે છે અને તેથી ઉપર સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાના સમુહવાળું ૧૧૦ જોજનની ઉંચાઈવાળું જ્યોતિષ ચક્ર છે

ત્રિજ સોઠ ઉપર સાત રાત્રીની કાષ્ઠ ઓછી નેછી ઉપાસવાળા ક્ષેત્રમાં કાષ્ઠ સોઠ છે, તેમાં અનુક્રમે ૧૨ દેવસોઠ, ૬ શ્રેવેષઠ ૫ અનુસર વિમાન આવે છે તેમાં દેવતા સ્થે છે તે ઉપર સિદ્ધ સિદ્ધા અને છેવટે સિદ્ધક્ષેત્ર છે ત્યાં અસાગરી સિદ્ધ વસવાન નિધર સ્થે છે

દરેક નરક નીચે ૨ હાસર નેજાન પનોદ્ધિ અને અસખ્યાત બોજન પનવા, તત્વા અને આકાશ છે. ખજેયા ને દેવસોઠ નીચે પનોદ્ધિ છે ૩ ૪ ૫ દેવસોઠ નીચે પનવા છે, ૬-૭-૮ દેવસોઠ નીચે પનોદ્ધિ અને પનવા છે. બાકીના ઉપરના દેવસોઠ શ્રેવેષઠ, વિમાન નીચે આકાશ છે

પહોળાઈમાં સોઠ—૭ મી નરક ૭ રાત્ર ત્રિજ સોઠ એક રા ૮ પાંચમે દેવસોઠ પાંચરાત્ર સર્વર્થ સિદ્ધ વિમાને એક તળ

અસખ્યાત દેવસોઠ નેજાનની એક ફેલ્લી થાય, ફેલ્લી x ફેલ્લી = અસ, અસ x અસ = અસોષેત્ર પનાસરમાં સોઠ ૩૪૩ સળ થાય છે.

છવત્તુ જમણુ થાય છે તે આ સોઠમાં થાય છે પણ સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત થયા પછી જમણુ થી બાજ છે, માટે સમક્ષિતી છત્રે સિદ્ધપદ મેળવવા પ્રયત્ન કરવો નેજાએ પુણ્યકાના સ્વૂળનાથી મુક્ત અને મુક્તનાથી અનૂળ એમ વિવિધ પ્રકારના પરિણામથી ત્યાં પ્રવર્તે છે. છવત્તુ ભાવે અને કાળદશ્ય તેમાં નિમિત્તરૂપે છે

લોકસના સમજવા માટે પુણ્યના પરિણામના બેઠા નજીવાની વસ્તુ છે—

- (૧) જાસર જાસર રકષે તેના ભાગ ક્યા પછી મજા નહિ નેમકે પસર, લાકસુ
- (૨) જાસર રકષે નેમકે પાણી, લેમ તેના ભાગ કસાથી પેઢાની મેજા નગા બાજ
- (૩) જાસર સુક્ષ્મ દેખાય પણ હાથમાં ન આવે, નેમકે ચડની ચાકની
- (૪) સુક્ષ્મ જાસર દેખાય નહિ પણ બીજા ઉદિયેલી બાણી સમાય, નેમકે છન્દ, રકષે, વાયુ.
- (૫) સુક્ષ્મરકષે, ડોઈ ઉદિયેલી ચઢણ ન કરી સમાય, નેમકે કર્મ વર્ષણ
- (૬) સુક્ષ્મ સુક્ષ્મ, જસુક રકષ અને ખનણુ પસરગ.

ત્રીજુ પુણ્ય તત્ત્વ

શુભ કાચ કસાથી, શુભ કર્મોના જપ પી, તે શુભ કર્મોના કિય થાય ત્યારે તેનું કાચ મોક્ષના આદવાને નીકું થાયે તે પુણ્ય તત્ત્વ

શુભ કાર્ય નવ રીતે થાય

- (૧) અમ આજવાથી, (૨) પાણી પાવાથી, (૩) જળ્યા આજવાથી, (૪) પથારી આજવાથી, (૫) સ્ત્ર આજવાથી, (૬) માથી જામુ હજવાથી, (૭) મીકું દિતમરી વમન

ખોલવાથી, (૮) શરીરથી અનેક પ્રકારે મદદ કરવાથી, (૯) નમસ્કાર કરવાથી. શુભ કર્મ દ્રવ્ય પુણ્ય છે અને શુભ પરિણામ, ભાવ પુણ્ય છે

કેવા હેતુથી શુભ કર્મ કરવું ?

સમકિતી ગૃહસ્થી જીવ, સાધુને દાન આપે ત્યારે સાધુના સગમ તપમા વૃદ્ધિ કરવાના હેતુથી તથા પોતાના કર્મની નિજગના હેતુથી આપે, પણ આ લોક કે પરલોકના કોઈ પણ શુભકર્મ મેળવવાની ઇચ્છા ન કરે

વળી આનન્દ અને ભક્તિથી દાન આપે, રોગી સાધુને વૈયાવચ્ચ માટે ઉત્તમ ભાવથી આપે, પડીના ધારી શ્રાવકને ધર્મના વૃદ્ધિ કરવાના હેતુથી ભક્તિપૂર્વક આપે, વ્રતમા ગહેલ શ્રાવકને વૈયાવચ્ચ માટે વાત્સલ્ય ભાવથી આપે, અત્રી સમકિતી જીવને વાત્સલ્ય પ્રભાવનાના હેતુથી આપે

મિથ્યાત્વી જીવને નુધારવા માટે અથવા અતુકપા ભાવથી આપે, જૈનધર્મની હિંસના ન થાય તે માટે આપે, ન આપવાથી કલેશ થાય તેમ હોય તો અરસપગસનો કપાય ઉપરામ કરવાના ભાવથી આપે, તે પણ પોતાના વ્રતની મર્યાદામાં રહીને આપે અને બદલાની કદી ઇચ્છા ન કરે

જોકા ગુણધ્યાનવાળા સાધુ બીજા સાધુની વૈયાવચ્ચ કરવાના હેતુથી આપે તે પણ પોતાના અભિગ્રહ કે નિયમની મર્યાદામાં રહીને આપે સાત અને તેથી ઉપરના ગુણધ્યાનવાળા સાધુ ધ્યાનસ્થ અવસ્થામાં હોય છે, એટલે તેમને દુનિયાના કોઈપણ જીવ કે અજીવ દ્રવ્ય સાથે સબધ નથી. તેવી રીતે ધ્યાનસ્થ શ્રાવક માતમા ગુણધ્યાનના ભાવમા રહી શકે તો તેને દુનિયા સાથે સબધ નથી

પાત્ર—ઉત્તમ પાત્રને દાન આપવાથી ઉત્તમ ફળ મળે અને સસાર પરિત થાય, ન્યારે હલકું પાત્ર આવી ચડે ત્યારે એવો વિવેક રાખવો કે જેથી જૈન ધર્મની હિંસના ન થાય, અતગય કર્મનો બધ ન પડે, પોતાના વ્રતનો ભગ ન થાય તેમજ ખોટી પડપણા ઉભી ન થાય

વસ્તુ—સાધુને કલ્પે એવી વસ્તુ જ સાધુને અપાય, બીજાને આપવા માટે એવી વસ્તુ જોઈએ કે જેથી પોતાના વ્રત નિયમનો ભગ ન થાય

પુણ્ય તત્ત્વ સગધી સાધુને કોઈ પુણ્યે ત્યારે એવો જ્યામ આપે કે જેથી ઓછી, અધિક કે વિપરીત પ્રરૂપણા ન થાય, સર્વજ્ઞે જે ભાવ પ્રકાશ્યા છે તે પ્રમાણે સગળતાથી ખોલે.

સાધુને કોઈ પુણ્યે કે અમુક પુણ્યનું કામ હું કરું ત્યાગે તેમા જો સાવધ બ્યાપાર આવતો હોય અને સાધુ ધર્મની મર્યાદા લોપાતી હોય તો સાધુ મૌન રહે “ ના ” પણ ન કહે અને “ હા ” પણ ન કહે “ હા ” કહે તો ત્રોપ લાગે અને “ ના ” કહે તો અતગય કર્મ પામે, હર્ષ હણાય

માનવને કોઈ પુરો ત્યારે આવક પોતાના કા નિષ્કામી મર્યાદાને યોગ્ય વ્યવ મોડે નિષ્કામ સાધ્યો જવાનું આવે. પણ તત્ત્વનો નિર્ભય કરવો, પુરુષ તત્ત્વ નિર્ભય કરવા માટે તેથી જુદો તેમ જ વખતે આપોઆપ નાસ કાઢ જાય છે.

પુરુષ તત્ત્વમાં કોઈ કોઈ વખત બારે મોડાઓ લેતો જાય છે. કોઈ સાધુ કા મર્યાદા ઉત્સર્જીને પુરુષના પક્ષના ઐક્યરૂપિ રૂપે તાણે છે કે જેથી કોઈ વખતે ચાલિના જર્ણવ બદલાતો વખત આવે છે કે જેની તો ખબર લેતી નથી.

ત્યારે કોઈ સાધુ ઐક્યરૂપિ રૂપે પુરુષનો નિર્ભય કરીને સર્વજ્ઞની આજ્ઞા ઉત્સર્જીને નિષ્કામરૂપે પેસી જાય છે અને જગી જ્યોતી પરપરા અમાવે છે અને જ્યોતે દાંતવા માટે કપડાં લેવે છે જ્યાં માને છે કે અભેજ સાધુ હોય, બીજા નથી, કાન્યુ કે પોતાના નિષ્કામરૂપ તો જાત જાણે છે નથી.

જુદો તે એટલું જાણ્યું નથી કે સમક્ષિત વચ્ચે દ્રવ્ય ચાલિ જવું ક્યાં સુધી ઠકવાનું છે? અભેજ સમક્ષિત વચ્ચે ચાલિ ક્યાંથી ફોપ અને પોતાના આદ્યમાને કેવી રીતે સંસારભરી મુક્ત કરી શકે?

માટે પુરુષતત્ત્વની માન્યતામાં વિવેક અને સમજવાની આશ જરૂર છે. તેમજ અલિપ્તની આજ્ઞાનો ખરાબ વિચાર કરવો જોઈએ અને બુદ્ધિ ન આવે તો મૌન જોવું અથવા “તત્ત્વ કરવા” નયન કરવું જવું જરૂર છે. કઈ ઠેકાડો નેસાવું નહિ.

તેમજ સમાજ કે અઘરજન લોકની “દાંતે દાં” કરવાની કઈ જરૂર નથી. કારણ કે આદ્યમાનું સંસ્કૃત અનિદ્રિત અને પોતાનો જ આત્મા છે અથવા કોઈ નથી. લોક સમાજના તથા લોક પાસેથી વાંકવાદની હન્યવાળા તથા ગુણવત્તાની હન્યવાળા સાધુએ સમજવું જોઈએ કે પરોપકાર્ય તથા સાથે આવવાના નથી કે ? પોતાના કર્મનું ફળ એકવર્ગી વખતે સ્થાપ કરે.

એન ખરૂં સામજીક નથી તમણે વચ્ચે મુક્તિ ગુપ્તી અને ખરૂં સામજીક રૂપે તેમજ સાત અનુસાર મોસવું જવું સામજીક અર્થ ખરૂં જાણી શકો.

શુભ કર્મના બાધ

પુરુષના જ્ઞાન કરી વખતે મન, વચન અથવા કાયાનો પોત જાય છે તેથી આત્મ પ્રત્યક્ષે અત્યાદ્ય આકાશ પ્રત્યક્ષના કેલ્યાણ પુરુષના પરમાત્મકરૂપે ઉત્તરના કર્મ રૂપે પરિણમે છે અને સમાજ બાધથી તેનો આત્મ પ્રત્યક્ષ સાથે જાય જાય જાય છે અને સમાજમાં જાય છે. અભાષાકાળ સુધી કઈ ફળ આપ્યા નથી. આ માન્ય મુખ્યતાએ સમજાવી, કારણ કે મુખ્યતા સાથે ચોક્કસથી અમુક કર્મ જવું જોઈએ છે. કર્મનું ઉપાદાન કારણ પુરુષના છે અને નિમિત્ત કાન્યુ છતાં મુખ્યતા અને મુક્તિ જાય છે.

શુભ કર્મતું ક્ષણ

અધ્યાધિકાણ પૂરે થતા, શુભ કર્મનો વિપાક થાય છે, એટલે કર્મનો ઉત્તર થઈને ક્ષણ આપે છે, તે શુભ ગતિ, આયુષ્ય, શરીર, અગકિપાગ, સવચણ, સસ્થાન, વર્ણ ચતુષ્ટ, ત્રસ દસક તીર્થ કર નામ, નિર્માણ નામ વગેરે ૪૨ પ્રકારે ભોગવે તેનું વર્ણન થોડકાની ચોપડીમાંથી જાણવું બેઠકે.

નોંધ—સત્તામા રહેલું શુભ કર્મ નિકાચિત હોય તો જગ્ગ ક્ષણ આપે, મદ હોય તો શુભ અધ્યવસાયથી મજબુત થઈ શકે, અને અશુભ અધ્યવસાયથી ઉલટી રીતે ક્ષણ આપે, માટે કર્મ કે તેના ક્ષણની ધ્વંષ્ટા કરવીજ નહિ અને શુભ ભાવનામા રહેવું.

મમણ ગ્રેહનો જીવ સાધુને લાડુ વહોરાવી પાછળથી લેવા ગયો ત્યા સાધુ આહાર કરી ગયા હતા એટલે તેને પુણ્યનું ક્ષણ મળ્યું પણ તે ભોગવી શક્યો નહિ અને અનતાનુમધી લોભના ઉત્પે કરી નરકમા ગયો, ત્યારે શાળીભદ્રનો જીવ સાધુને ખીર વહોરાવી પછી મરીને શાળીભદ્ર થઈ, પુણ્યના ક્ષણનો ત્યાગ કરી, દીક્ષા લઈ અનુત્તર વિમાને ગયા, ત્યાંથી મનુષ્ય થઈ મોક્ષ જશે.

આવી ખુબી અધ્યવસાય (ભાવો)ની છે પુણ્ય અને પાપ સરખી કક્ષામા નથી, આત્મ વિકાસમા પહેલા પાપ તત્ત્વનો નાશ મુખ્યતાથી કરવામા આવે છે.

શુભ કર્મતુ ક્ષણ મળે તો તે ભોગવવામા અસકિત ન રાખવી નહિતર અલ્પદત્ત ચક્રવર્તિની જેમ નરકમા જવું પડે, પણ ઉદ્ય ભાવને પવ્વશપણે આંધીન થઈ, રૂક્ષ ભાવે દવાની જેમ સેવન કરી, જેમ અને તેમ જલ્દી ત્યાગ કરવાની ધ્વંષ્ટા રાખી, વખત આવ્યે ત્યાગ કરી આત્મ કલ્યાણ કરવું બેઠકે.

શુભ ક્ષણ ભોગવવામાં જે સુખ લાગે છે તેનું ઉપાદાન કારણ જીવના ભાવ છે, ક્ષણ ફક્ત નિમિત્ત કારણ છે, માટે આત્મામાંજ સુખતુ કારણ જાણી પુદ્ગલાસક્ત ન થવું.

સવર અને નિર્જગની ક્રિયા કરતા કરતા જે શુભ ઝામ થાય છે તેમા જે પુણ્ય બધાય છે તેનું ક્ષણ ઉત્તમ મળે છે અને ભોગવતા આસકિત થતી નથી, તેનો એકદમ ત્યાગ થઈ શકે છે અને ઉદ્ધૃષ્ટ સયમ તપ આરાધી શકાય છે કે જેથી કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

સાત નયની વહેચણીમાં પુણ્ય તત્ત્વ

૧. નિગમ નયવાણો—અશ, સામાન્ય અને વિશેષ ગ્રહણ કરે છે અશ ગ્રહણ—મુદ્ગમ નિગોઢ અપર્યાપ્ત જીવો સર્વ જીવોથી હીન અવસ્થામા છે, છતા ઔદારીક, તેજસ, કાર્મણ શરીરો

કે જે પુણ્ય પ્રવૃત્તિનું ફળ છે તે તેમને હોય છે તેથી સર્વ જીવોમાં પુણ્ય તત્ત્વ માને છે. સામાન્યથી બાહ્યરિક્ષિને અને વિશેષથી નવ જાતના પરિશ્રદ્ધને પુણ્ય તત્ત્વમાં માને છે.

નિયમ એવો તેને જમ ન હોવાથી એ લગભગ વિચાર ન કરે કે બાહ્યરિક્ષિ હોવા છતાં જ્યાં રાગી અને ઈર્ષ્યામી હોય તો તેથી શિદ્ધિ શા કામની છે!

૨. સમ્યક્ નયવાળો આત્મ પ્રવૈયા સાથે શુભ કર્મ પુરૂગળનો બંધ અને સત્યાને પુણ્ય તત્ત્વ માને છે. અને પુણ્ય તત્ત્વના સર્વ બેદોને પુણ્ય એવા સામાન્ય જનમાં શામલ કરે છે.

૩. બ્યવહાર નયવાળો ઉપ કુળ જાતિ, પંચ ઈન્દ્રિય સંપૂર્ણ નિરાગી કરી નવ પ્રકારે પુણ્ય બ્યવહાર વગેરે બ્યવહારમાં ઉપયોગી ક્રિયાને પુણ્ય તત્ત્વ માને છે.

૪. રાજસુદ નયવાળો કર્મમાન પુણ્ય યાત્રાતિના ઉદયને પુણ્ય તત્ત્વ માને, ઘણું કે ઘણામાં ઉતરેલા મેધના આવેશવાળા અકર્ણી રા અને પાપ તત્ત્વમાં માને.

૫. રાજનય પુણ્યભાવ, શુભ ભાવ અને પુણ્યના ફળના અનુભવમાં સુખ રૂપી ઈષ્ટભાવ વગેરે પુણ્ય તત્ત્વના કારણને માને છે.

૬. સમવિશ્લેષનય પુણ્ય તત્ત્વનો ભાવ જ્યારે આત્મામાં ફાગર હોય ત્યારે પુણ્ય તત્ત્વ માને.

૭. એવ જ્ઞાતનય પુણ્ય તત્ત્વના ધર્મન બતાવેલા કારણો (પરિણામવાળા) આત્માને પુણ્ય તત્ત્વ માને.

નિરોપમા પુણ્ય તત્ત્વ

(૧) પુણ્ય એટલી તત્ત્વની નાન સરા, (૨) આત્મા-શુભ કર્મની આત્મ પ્રવૈયામાં સરા, (૩) કલ્પ પુણ્ય (૧) શુભ ભાવ વગરનું પુણ્યનું કલ્પ, (૨) સુખ વગરની શિદ્ધિ, (૩) શુભ કર્મનો આત્મા સાથે બંધ, (૪) ભાવ પુણ્ય-શુભ અખ્યવચ્ચ, મુખમાં લીનતા, શુભભાવવાળા અને મુખમાં લીન આત્મા.

પુણ્ય તત્ત્વનું પ્રમાણ—(૧) આત્મરૂપી પુણ્ય તત્ત્વ-આત્મમાં પુણ્ય તત્ત્વનું વર્ણન છે તે ઉપરથી તેમાં મત્તા હતી. (૨) ઉપમાં પ્રમાણ-અનિન્દ્રિય આત્મિક સુખ માસે પુણ્યના ફળનું સુખ કદ દેશાનમાં નથી આ પંચમા આસના પુણ્યનું સુખ, કા ૧ થી આસના સુખની અપેક્ષાએ કુ-પ ૩૫ છે. (૩) મન્ય પ્રમાણ-દેશકાને સુખી તેઓ હોએ અને દેશકાને કુ-પી તેઓ હોએ એ સુખના કાલ્ય પુણ્ય તત્ત્વની પ્રમણ સાબીતી છે. (૪) અનુમાન પ્રમાણ-આત્મારે પુણ્ય કલ્પ નથી, જ્યાં ૭ સુખી છે તેમજે પૂર્વ જન્મમાં પુણ્ય કલ્પ હોયું તેઓએ એ અનુમાન પ્રમાણ.

પુણ્યના બે પ્રકાર ખાસ જોવા જોઈએ—(૧) પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય—નિરાશી ભાવે, નિર્જીરના હેતુથી સયમ તપની વૃદ્ધિ કરવા માટે, શુદ્ધ ભાવથીજ કામ કરવામા આવે ત્રાપણ તરીકે ઉત્તમ સાધુને નિર્દોષ અચેત આહ્વાગદિકતુ દાન કરવામા આવે આવા કાર્યો કરતા આપો આપ જે પુણ્ય બંધ થાય તેનુ ઉત્તમ ફળ મળે, તે અનાસક્તભાવે ભોગવી તેનો ત્યાગ કરી આત્માનુ કલ્યાણ કરવામા આવે તે, (૨) પાપાનુબંધી પુણ્ય—ફળની આસક્તિ માટે જે પુણ્ય કરવામા આવે, તેનુ ફળ આસક્તિથી ભોગવી મરીને નરકે જાય તે, તથા જે પ્રકારના પુન્યથી આત્મા સાથે પાપ (અશુભ કર્મ બંધ) ની પગલગ ચાલી આવે તેવા પ્રકારનુ પુન્ય કે જેમા મિથ્યાવાદિ અશુભ કાર્યોનુ પોષણ થાય છે

વ્યવહાર પુણ્ય—વ્યવહાર સાચવવા માટે દાન આપવુ પડે.

નિશ્ચય—આત્મ દષ્ટિ સહિત દાન આપવાપણુ કે જેનુ ફળ મોક્ષ મેળવવામા સહાયકારી થાય.

એવી રીતે સામાન્ય, વિશેષ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી પુણ્ય પ્રજા પ્રમાણે સમજી લેવા, તેમા એકાતિક હક કે દુગ્ગ્રહ ન રાખવો, કે જેથી સર્વજ વીતરાગની આજ્ઞા લોપાય અથવા કલેશ ઉત્પન્ન થાય.

ચોથુ પાપ તત્ત્વ

અશુભ ક્રમાણીથી, અશુભ મેલા કર્મ પુદ્ગળોનો આત્મા સાથે બંધ તથા સત્તા યાય, અશુભ કર્મના ઉદયથી જે ફળ મળે તે ભોગવતા આત્માને કર્મના લાભે તે સર્વ પાપ તત્ત્વમા આવે

અદાર રીતે પાપ થાય

૧ પ્રાણાતિયાત-હિંસા

૨ અસત્ય વચન

૩ ચોરી.

૪ મૈથુન

૫ પરિગ્રહ

૬ ક્રોધ

૭ માન-અભિમાન-અક્રોધપણુ

૮ માયા-કપટ-વક્રતા

૯ લોભ

૧૦ ગગ-પ્રેમ-આસક્તિ.

૧૧ દ્વેષ-અદેખાધ-મત્સર-ધૂણા

૧૨ કલેશ-કળ્યા-કકાસ.

૧૩ કોષ માથે આળ ચડાવવુ તે. અભ્યાખ્યાન

૧૪. પિશુન-ચાડી.

૧૫ પાતકી નિદા

૧૬ સાસારિક સુખમા આસક્તિગતિ અને ધાર્મિક કામમા-ડટાળો-અરતિ

૧૭ કપટ સહિત અસત્ય

૧૮ મિથ્યા દર્શન શત્રુ, તત્ત્વ સંબંધી જોટી માન્યતા

આ અદારે પાપ સર્વથા ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે અશુભ કર્મ તે દ્રવ્ય પાપ, અશુભ પરિણામ તે ભાવ પાપ છે

પાપ કામ કરવાથી સર્વ આત્મ પ્રક્રિયા સાથે અશુભ કર્મ પુરવઠાનો સર્વાંગી ભાગ થાય છે અને સત્તામાં સ્થે છે અમાપાકાળ વીરને અશુભ કર્મનો ઉત્પન્ન થાય અને અશુભ ફળ મળે તે ૮૨ પ્રકારે બોધવવા પડે, તે આઠ કર્મની અશુભ ૮૨ પ્રકૃતિ યોગ્યની ચોપગીમાંથી નક્કી નેત્રે.

અપાત્ન, નિ ૬, કુપ્પ, ક્યાય, નોક્યાય, વેરનો ઉદય, મિથ્યાત્વ, નરક-નિર્ધયની પ્રતિ, દુષ્કર્મ મેયમ્મ અને સસ્થાન, અશુભ વર્ણ મુનું ૪ દરેક કામમાં વિષ, નીચ ગ્રામ, આવર દરેક વતરે થાય છે.

પૂર્વે ૭ પાપ કમ્મ હોય તેનું ફળ બોધવતી વખતે સમક્ષિની અને સમવાપ-સાંતિ રાખવી, આકુળ આકુળ ન થવું, કર્મનું ફેલું ચુકવવી વખતે રીસ ન કરવી પણ આત્મ ભાવમાં રહી અનિર્દિષ્ટ આત્મિક મુખમાં લીન સ્થાવ પ્રજ્વલણીય બનવું નેત્રે, કાસ્ય કે મુખનું ઉપાકાન કાસ્ય આત્મ ભાવ છે તેમાં દહ સ્વાથી નિમિત્ત કાસ્યુપ અશુભ કર્મફળ કષ્ટ ન કરી દે.

પાપ કરીને ખસાય તો તો કર્મ નીચા પડે છે અને આત્મ પામે તો દહ થાય છે. જરૂર કરીને ઉદ્ધૃત પમાત્પ થાય, જ્ઞાન દર્શન આત્મિક ઉદ્ધૃત આત્મભાવ સ્થાવ ધર્મક મેયમ્મિ જો તે પ્રસન્નસદ્ ગુણમિત્રી માફક કેવળ જ્ઞાન પામે મહાપાપીનો પણ જ્ઞાન દર્શન આત્મિકા આત્મજનની સંજ્ઞા રાખતી જેમ ઉદાર થાય છે મારે ક્ષિપ્ત હારી નાંખ મનુષ્ય જન્મ એકે જન્મ ન લે નેત્રે પાપ તત્ત્વનું વિશ્લેષ વર્ણન પુણ્ય તત્ત્વથી ઉચ્ચી રીતે સમજાવેલું.

પાપમ્મ આસવ તત્ત્વ

આસવ = આત્મ પ્રક્રિયામાં શુભ અથવા અશુભ કર્મનું આકર્ષણ, ત સમજવા માટે ઉપમા આપી છે કે જીવ ફરી તળાવમાં અક્ત અને અપ્રત્યાપ્તવાન્ય પ્રજાતી, વિષ, ક્યાયને સેવવાથી હૃદિયાદિક ત્વલાળા (પિંડો) વારે કર્મફળી જળનો પ્રવાહ આવે (સવે) તે આસવ, આસવ કોઈ રીતે થાય છે તેની સમજાવવા લુકી લુકી રીતે આવી રાકાય છે પણ તે બેસીના સમુદ્રો અપ્રસસ્ય અતર્જત થાય છે તેથી મર્ધ પણ સમુદ્ર સંકાપુકત નથી.

આસવના કોટો—(૧) ને બેસિ—૧ ક્વ (યોગ) ૨ આવ (ક્યાય).

(૨) સત્તર બે—૪ સગા, ૩ અશુભ ક્ષેત્ર, ૫ હૃદિયનો મેષપયોગ ૨ અશુભ ખાન (આર્ત રોહ), ૩ અદ્યેય મોહ એ તન્નુ = ૧૭

(૩) વીસ બે—૪ હૃદિય અસરક ૩ યોગ, ૫ અક્ત, ૫ આસવ સમુદ્ર (મિથ્યાત્વ, અક્ત, પ્રમાદ ક્યાય, અશુભ યોગ, વસ્ત પાવ ખના (ઉપયોગ) વગર સેવા સુક્યા, સોય-પુલામ વગર ઉપયોગ વગર રાખે.

(૪) ૪૨ બે—૫ આસવ, ૫ હૃદિય અસરક ૪ ક્યાય, ૩ યોગ, ૨૫ કિપા.

(૬) પણ હેતુમા પ ને અદ્વે રૂપ મિથ્યાત્વ મેળવીએ તો ૭૭ બેઠ વાય

અવદાનથી આસવના બે બેડ પડે-શુભ અને અશુભ. શુભ આસવ પુણ્ય તત્ત્વ તન્કે લઈ જાય અને અશુભ આસવ કે જે સર્વથા ત્યાગ કરના યોગ્ય છે તે પાપ તત્ત્વ તન્કે લઈ જાય છે. શુદ્ધ નિઃશય તથા સર્વ આત્રવનો છેવટે ત્યાગ કરવામા આવે છે.

પુણ્યનો આશ્રય માનીને ત્યાગ કરવામાં આવે અને સ્વાર્થ માટે પાપ આચર્ય ચાલુ રહે તો તે જીવના સમાગનો પાત્ર આવે જ નહિ

પુણ્યાશ્રવમા (૧) પ્રસન્નગમ (ગુહ્યેવ અગિહત, શુદ્ધિપ્રવ, અર્હુનધર્મમા સરાગપણુ) કે જેનાથી કુણર, કુલેવ, કુધર્મ અને વિપયાનુગમવાળો પાપાશ્રવ દૂર થાય છે (૨) અનુદપા (૩) અકલુપિત ભાવરૂપી શુભ પરિણામ આવે છે ૪, ૫, ૬ શુભાશ્રાવવાળા અને કેટલેક અંશે ૭ મા શુભશ્રાવવાળા આવા પ્રકારના પુણ્યશ્રવથી પાપાશ્રવને હુકાવતા જાય છે અને આગળ વિકાસ પામતા જાય છે

અગ્રુદ્ધ ભાવ

गग	परिश्राम	उर्मन्वा
होय		आगमन
		अध
विषय	उर्मन्वा	मत्ता
अहं	स्वयं	उर्मन्वा
प्रतिष्ठा	— शरीर —	गति

અશુદ્ધ ભાવથી કર્મ આવે કર્મથી ચાગ ગતિમા ગમન વાય, ગતિ પ્રાપ્તિથી સરીગ મળે, સરીગને ઇદ્રિયો હોય, ઇદ્રિયોથી વિષય ગ્રહણ થાય, વિષય ગ્રહણમા રાગદ્વેષ વાય કે જેથી અશુદ્ધ ભાવ વાય એવી રીતે કર્મચક્ર ચાલ્યા કરે છે

ભાવકર્મનું ઉપાસન કારણ આત્મા છે, દ્રવ્ય કર્મ તેમાં નિમિત્ત બને છે

ક્રવ્ય કર્મનું ઉપાદાન ગાંધી પુરુષો છે, જીવના શુભાશુભ ભાવ તેમાં નિમિત્ત બને છે
 ભાવ કર્મ તે ગાંધીય યુક્ત આત્માનું પરિણામ (શુદ્ધ ભાવમાં રાગદ્વેષ હોતો નથી તે સ્વયં છે)

શુભ ભાવ અને શુભ ભાવમાં આવી રીતે અવધારથી સમજવા માટે ફરક બતાવવામાં આવ્યો છે. એવું જણી છે કે પશુ અનાદિ કાળથી કાર્મણુ શરીરના સંયોજની રૂપી બન્યો છે, એટલે કે પશુના કર્મ રૂપે પશુમીને કાર્મણુ શરીર સાથે જોડાય છે.

છઠ્ઠું સવર તત્ત્વ

છવ્માં ઇન્દ્રિયો વગેરે દ્વારા જે કર્મ આવે તેને ક્ષત્રિયાખ્યાન વગેરેથી રોકાવે તે સવર.

તેના સામાન્યથી ૨ બેદો—પાંચ ઇન્દ્રિયો સવર (ઇન્દ્રિયો ઉપર વિજ્ઞાન), ૩ યોગ બંધન કાપાનો સવર, વસ્ત્ર પાત્ર જતાથી ભેદ, મુદર્ત, સોય કુશાક ઉપયોગપૂર્વક મુદ્દ, પાંચ મહાકર્મ સમક્ષિત, જન, અપમાદ અધ્યાપ, યોગેની નુષ્ઠિ અદિ શુભ યોગ કેમ છે તે અવધારિક વસ્ત્ર કે તેમાં અશુભ યોગનો ત્યાગ છે તે સમજાવુ, કાલજુ કે નવું યોગનું એટલે રૂઢન કરવાથી સંપૂર્ણ સવર પ્રાપ્ત થાય છે.

વિષય રસિ સવરના ૫૭ બેદો—૫ સમિતિ, ૩ કુષ્ઠિ, ૨૨ પશ્ચિમનું સમમાવે અન્ય કર્મ ૧ પતિ ધર્મનું પાલન, ૧૨ ભાવના અને પાંચ આસ્તિ સવર તત્ત્વ આસ્તિ યોગ્ય છે.

કર્મને આદ્ય પ્રદેશમાં આવતા રોકવા તે દ્રવ્ય સવર અને સવરના પશ્ચિમ તે ભાવ સવર ૭ વાસ્તવિક સવર ચોથે કુક્ષ્ઠાને રાજ થાય છે અને ૧૪મે કુક્ષ્ઠાને સંપૂર્ણ થાય છે.

અવધારિક રીતે નિષ્પાત્રમોહનીય કર્મ ચોથે કુક્ષ્ઠાનેથી રોકાય છે અત્યંતથી આવ્યાં કર્મો, અસુધી પાંચમે અને સર્વથા જો કુક્ષ્ઠાનેથી રોકાય છે પ્રમાણથી આવ્યાં કર્મ ૭મે કુક્ષ્ઠાનેથી રોકાય, ક્યારે અધીયારમે કુક્ષ્ઠાનેથી રોકાય છે અને અપવાદ અધ્યાપકશ્ચ માગે કુક્ષ્ઠાને થાય છે. સૌમ્યથી અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય, ત્યારે સંપૂર્ણ સવર પ્રાપ્ત થાય છે.

હવે સવર તત્ત્વની અભ્યાસ (અનુસન-અભ્યાસ) કરીએ.

પાંચ મહાકર્મ, પાંચ મુદર્ત, મજુ નુષ્ઠિ, ૧ પતિ ધર્મ એટલું કેવળીયા ધર્મની ઉત્તમતા નીચે ધર્મ વિશાળમાં આવી ગયેલ છે. માકાનું અદિ કુકાળમાં આવ્યો.

પાંચ ઇન્દ્રિય સવર

(૧) એતોદ્રિશ વિવચન-સાર ૩ ખરાબ, મીઠાં કે કઠક લખ્દ, અવાજ ભાષા, ધંચી વગેરે ૭ કર્મ સમજાય તે સર્વનું મૂળ ઉપારાન કાલજુ પુરજા છે. નિમિત્ત કાલજુ એવું અલ્પ દોષ અવાજ ઉપમા જવાનું નિમિત્ત કાલજુ મળે ત્યારે ભાષા વર્ણવના પુરજા લખ્દ સ્વયં થાય છે.

૧ સખ્દ પુરજાએ આદ્યમાન કષ્ટ જગાડીને મુશ્કેલી રાખ્યા નથી, તે પછી એવું શરદ્રીયમ અરુદ્ધ ભાવે ઉપમા કરી, ૨૮ અનિષ્ટવજુની કષ્ટતા કરી તા માટે મુખ કુખ નેદીને નવાં કર્મ

બાધવા ? તે તથા પ્રકારની પુદ્ગળ પરિણતિ પોતપોતાને સ્થાને હોય, તેમા જીવને કલેશ શાનો ? પુદ્ગળોનો એવો સ્વભાવ છે માટે આત્માએ સમભાવ ગણવો, ક્ષોભ ન પામવો, ખગમ ગમ્મ તરફ વશા ન કરી અને સારા અગીત કે વચનમા મોહિત ન થવું

(૨) ચક્ષુ ઇન્દ્રિય વિજય (અકુશ, દમન) - સુદર કપો, અગ્નયમી પમાડનારા દેખાવો, કુદરતી દેખાવો, સ્ત્રીના મનોહર અગઉપાંગો એ સર્વ પુદ્ગળ ચક્રો છે, જડ છે, અજીવ છે, અનાત્મિક વસ્તુ છે, જેમા જીવ છે તે સર્વ જીવાત્મા પોતાના આત્મા જેવાજ છે દેખાતી વસ્તુઓનું મૂળતત્ત્વ પુદ્ગળ છે અને દેખનાર જીવ તત્ત્વ છે આવી રીતે મૂળતત્ત્વોનું શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારવાથી આમોહ દૂર થાય છે

કેટલાક સાધુ મોટા મોટા પર્વતો વગેરે જોવા નીકળે છે તેમને દીઠીયા ક્રિયા લાગે છે.

(૩) શ્રાણેન્દ્રિય વિજય - સુગંધ અથવા દુર્ગંધ પુદ્ગળ સ્વરૂપ છે તુલધી વસ્તુ દુર્ગંધ પામી શકે છે અને દુર્ગંધી વસ્તુ સુગંધ પામી શકે તો પછી પુદ્ગળમા રાગદ્વેષની પરિણતિ કરીને સારી નરસી ગંધમા ગમ-દ્વેષ કરીને શા માટે નવીન કર્મ બાધવા એમ વિચાર કરવો

(૪) રસેન્દ્રિય વિજય - રસ પુદ્ગળનો ધર્મ છે, તેમા તન્મય થવાથી એટલે સાગમા ઇષ્ટ-પણાની અને સુખની કલ્પના કરવાથી અને ખરાબમા અનિષ્ટપણાની અને દુઃખની કલ્પના કરવાથી તેવા પ્રકારના અસ્યુક્ત પુદ્ગળોમા એકેન્દ્રિયપણે ઉપજવું પડે છે

વળી પુદ્ગળના ધર્મો પુદ્ગળમા રહે છે, જીવના ધર્મો જીવમા રહે છે તો ગગદ્વેષ રૂપી ભાવ કર્મ ક્ષત્ર્પન્ન કરીને જીવે શામાટે નવા કર્મ બાધવા ?

ખાતી પીતી વખતે પુદ્ગળના સ્વભાવ પ્રમાણે તેના ગુણો જીવ નાણી રાત્ર છે, તે વખતે જીવે પોતાને ફક્ત જાતા, દ્રષ્ટા તરીકે જ માનવો અગાઉના વજ્જક્ષલ નારાય સચ્ચજ્ઞવાળા સાધુ ઓગડને આવ્યા વગર ગળી જતા, પણ હાલનું સધયણ હલકું હોવાથી આવવું પડે છે, નહિતર રોગ થાય, તેથી આવવાની ક્રિયા તરીકે તે કામ કરતા સના ઇષ્ટ અનિષ્ટપણાનું ધ્યાન ગમવું નહિ

વળી જે વસ્તુ ખાવા પીવામા આવે છે તે એકેન્દ્રિય જીવોના મડા છે અને અમલાવની દ્રષ્ટિમા એકેન્દ્રિય જીવો પણ આપણી પેઠે ચેતનાયુક્ત હોઇને આપણા ભાષ્યો છે, તેથી તેના મડા ખાવામા શો આનંદ હોય ?

તેને તો સમાર રૂપી બળતા અગ્નિમાથી છુટવા માટે મંચમ તપની આગધનને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી લાવવા માટે, જીવિતબ્ય ટકાવવા માટે, આહાર રૂપી ભાડુ દીધા વગર, આહારથી બનેલું શરીર સયમ તપમા સહાય કરવા તૈયાર ન હોવાથી, લાચારીથી આહાર કરવો પડે છે, તો પછી તે આહારમા સુખ દુઃખની કલ્પના કરવી નહીં, આવી રીતે એન્દ્રિયનું દમન થાય છે

(૫) કપરોન્દ્રિય વિનય રીત, ઉલ્ક, સ્ત્ર, નિમ્મ, હળવો (ચોષો), બારે (કમ્પ), મનમયો, સીસો-આ આઠ ગુણો પુરુષગત છે. અમુક ગુણોમાં પ્રીતિ રાખતી અને અમુક ગુણોમાં દિન કર્મો તે અન્યાય કહેવાય.

પુરુષન ગ્વાત દન છે એને જેમ સહેલ હોય તેમ સહે પૌરુષીક વસ્તુ કેળવી કામને માટે છે નહિ હતી નહિ અને ઘણું પણ નહિ, તો જળી સારા નસ્યા સ્પર્શમાં હજી અનિદ્રાજ્ઞાની કમ્પના કરી મુખ કુખની માન્યતા બેહારી થઈ, રાગ દોષ રૂપી બાલ કર્મ કરી, દન કરેલું આકર્ષણ કરી સા માટે સંસારમાં રખાવું.

વળી એક સમયે મે ઉપરોક્ત નેત્રો નથી, એટલી વખતે એક પણ બાજુ જેવા દંડ પાણીમાં રાખે અને બીજે પણ ગરમ પાણીમાં ડ્રમ્બે, તો ખાતી થયે કે ગરમ અને ઠંડો ગુણ એટલી વખતે જળના ક્ષણ ઉપરોક્તમાં આવતા નથી, જલુ વારા ફરતી એક પાત્રને ગરમી સાગ્રી અને એક પાત્રને ઠંડી સાગ્રી ત ઉપરથી સાબીત થાય છે કે તે જલ આદમ પ્રકૃતિમાં ઉપરોક્ત રાખે તો સરસિય સર્વ નુખ દુખ અદ્યક્ષ થઈ નય છે.

મનવિનય

મન હરિય નથી, પણ તે મનો હરિય કહેવાય છે. હરિયો હાલ જે કિલ્લો મહત્ત્વ માય છે તમ મન હારા જલ તરફ પડ્યાવામાં આવે છે તે કામ એટલા સ્થૂળ વખતમાં થઈ નય છે કે કવચ જલને સાધાવતુ રીતિ ખમર નેત્રી નથી.

વળી હરિયાના વિવિધ ઉપરાંત મન ત્વકાન રીતે પણ મુનિ હારા કામ કરી શકે છે. મન પચામિ જલની એવી સહિત છે કે જે હારા, આદમપ્રકૃતિએ અવમાદ્યતા કરેલા ફેવનાં મનોવર્તમાના પુરુષો કે સહે છે તેને મનોદન ૧૫ મકન કરી, જેનો વિચાર કરવાનો છે તે આકારે પશ્ચિમવારી આદમપ્રકૃતિ ખાતીને તે પુરુષોને તથા દંડમાં આવે છે.

આપે આદમપ્રકૃતિ થાય છે ત્યાં મનમની સાથે આદમ પ્રકૃતિનો કંઈ થાય છે તેથી મનમોત ઉપર છે. એટલે કે મનુનો વિચાર કરવાનાં આવે છે તેના આકારે મનમ આદમ પ્રકૃતિ સાથે ના વાય છે.

એનો અર્થ થવા છે કે જે વસ્તુ ઉપર આપણે પ્રત્યેક કરીએ છીએ તે વસ્તુ બતાં તેમ છે ત્યાંમ રૂં છે પણ આપણા બ આદમ મન દન સાથે તેના બાવમાં પશ્ચિમ છે તેથી આપણે આપણા ઉપર ન પ્રત્યેક કરીએ આપણી બ બાવ સા કરીએ છીએ. આ વાત ઉપરોક્તમાં આવે કે તમ બ પ્રત્યેક ઉડી નય છે કર્મ મોખત ઉડી નય છે સમમાય આવે છે.

ખીણ રીત આ છે કે મન કામ એક વિચારનાં મડી નય, ત્યારે ત્યારે એવી જાને નાનાં ખમ બાવ ઉપર બેઠી રુ અને ત્યારે આદમ પ્રકૃતિમાં થઈ નુ દને આદમ પ્રકૃતિ તા રખાતા નથી, પણ મન હાલ તુ સચેત જાણે કરી સહાય છે.

જળી આત્માનો ગુણ જ્ઞાન છે ત્યાથી જ્ઞાનની મુક્તિ થાય છે, ત્યાં આત્મ પ્રેરણા છે તરફ કે દ્રવ્ય વગર ગુણ ન હોય અને ત્યાથી જ્ઞાનની મુક્તિ અનુભવી રાહ ત્યાં મન અનુસાર અંતરી આત્મ પ્રેરણાની કલ્પના કરીને તેના મનને જોડી દેવું મન ચિત્ત ન ગરુ તો ગભગતુ નહિ જીવનનો ઉપયોગ જ સમયથી વધારે એક કંઠાએ ગરુતો નથી, કરીકરીને મનને આત્મ પ્રેરણામાં જોડ્યા કરવું

આરી રીતે એક પ્રકારનો આત્મ જ્ઞાન થાય છે અને જ્ઞાન પુરુષ આત્માનો હોય છે, એટલે આપણા આત્મ પ્રેરણાને પુરુષ સ્વરૂપે ઓળખવા પ્રયત્ન કરવો એમ અભ્યાસ યતા સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપ સાથે આપણા આત્માનું એકત્વ થાય અને તે ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપે થાય તો કલ્પજ્ઞાન થાય

ત્રીજી રીત એવી છે કે, આત્મ ધ્યાન કે ગૈર ધ્યાનના વિચારો આવે ત્યાં શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો, નવકાર મંત્રનો જ્ઞાન વગેરે શકિત પ્રમાણે કરવા અથવા આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણમય મનને જાનવી દેવું

મનોવિજ્ઞાનના વિષય ઉપરથી સાબીત થાય છે કે દ્રવ્યમન આત્માથી ભિન્ન છે પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મન ઉપર વિજ્ઞાન લાવવામાં, જીવની પાત્રતા અનુસાર, તારતમ્યતા ગરુદી છે કે જેથી સવર્ણ સાથે નિર્જગ, ઉત્તરણ શુભ કર્મજીવની પ્રધાનતા, અગુભ કર્મજીવની ગોણતા એ સર્વ સાથે થાય છે કાંઈ પણ એક તત્ત્વ એકાત્મિક રીતે ચતત્ર રીતે કામ કરવું નથી, પણ સર્વ તત્ત્વો અસપન્ન કાંઈ અને કાંઈ અપેક્ષાએ સંબંધ ધરાવે છે

મનને વરા કરવાની ત્રીજી રીતો પણ છે જેમકે (૧) ખગલ લાવ આવે, સમજે કે ક્રોધ આવે તો પ્રતિપક્ષી ગુણ (ક્ષમા) નો જમણા જોરથી અને વધારે લાગ્યા વખત સુધી વિચાર કરવો (૨) દુષ્ટ પડે તો કર્મરૂપી દેવું ખપે છે તે માટે આત્મિક પ્રસન્નતા રાખવી (૩) સુખની શોધ આત્મામાં જાય છે, તો ખીજે શા માટે જવું ? શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ જ વિચારવું કે જેથી સુખ ઉપજે

વચન સંવર—તે વચન ગુપ્તિથી થાય અને અમુક અપેક્ષાથી (અસત્ય અને સસાર માર્ગની ભાષાનું રૂઢન કરીને) ભાષા સમિતિથી થાય ભાષા સમિતિમાં ભાવની તાગતમ્યતાના આધારે સવર, નિર્જગ તથા પુણ્ય તત્ત્વ ઉપજે છે

કાંચ સંવર—મુખ્યતાથી કાર્યોત્સર્ગ કરવાથી અથવા કાંચ યોગમાં પ્રવૃત્તિ અટકાવવાથી અશથી થાય છે

નોંધ—એક વાત બુદ્ધિવાની નથી કે સવર અને નિર્જગ તત્ત્વ, મોક્ષ તત્ત્વ પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી સાથે જ રહે છે

સમકિતના ઉપયોગથી મિત્યાત્વના પુરુષાણનો સવર થાય છે

શુભચોખ્ખી મુખ્યતાએ સવર, નિર્જરા અને શુભકર્મ બધે થાય છે.

બાવીસ પરિસદ

પરિસદ મુખ્યતાથી સાફનો લાગુ પડે છે પણ કલ્યાણ પરિસદ ત્રાપારી આવકને સ્વરૂપે લેવા પડે જેમકે પોતામાં એકાદ આવકને બૂમ તત્ત્વ લાગે તો સમભાવ સમયે લેશે.

૧૧ પરિસદ અસાતા વેળાપના ઉપથી આવે છે—મૂળ, તત્ત્વ ૪૫, તાપ, સ્વિચ્છન્ન ૪૬, આસવાનો, મેઘનો, જેવી તેવી સમ્યા, વધે શત્રુ, તુલ્યપર્શ

૮ પરિસદ મોહનિય કમના ઉપથી આવે—અવેશપણ (ચેત્ત્વ કપડાં ન મળે) તેવી તમ અવસ્થાની સમ્યા અસ્તિ (ખર્ચ કામમાં કલ્યાણ આવે), અભિયો આલેશવચનો, ચામવાને એક આસન પર બેસી સ્થેવાનો, સ્કાર પુસ્કાર અને દર્શન

માનાવચ્છેદિય કર્મના ઉપથી પ્રમા અને અમાનનો પરિસદ થાય, અતરાય કર્મના ઉપથી અમાન પરિસદ આવે.

૭ કર્મના ઉપથી જે પરિસદ આવે તે કર્મનું સ્વરૂપ અને અવસ્થાથી વિનિત્ય સમજીને તમા બાજુ નિમિત્ત કે પ્રેમથી પરિસદ ઉપન કરી દોષ તેને કર્મનું દેવ અપાવી દેનાર ઉપકારી તરીકે માનીને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન સ્થેવાથી પરિસદો ઉપર વિનિત્ય મળે છે અને આત્મ કલ્યાણ થાય છે.

મારે બાવના

આ સર્વ તમા આવક બનેને મારે છે

(૧) અનિદ્રા બાવના—તવ પરિસદ, સમયમયથી, સરીર, મુલાતી એ સર્વ નિત્ય નથી તેનો નાશ કરી વાર લાગતી નથી કમી અગળ છે આમુખ પાણીના પરપેટા સમાન છે, કર્મ અને કર્મફળ મલકાતાં રહે છે ફક્ત પોતાનો આત્મા નિત્ય છે, તેમથી જ મુખ્યની પ્રાપ્તિ થાય.

(૨) અશરણ બાવના—શરીર પરિવાર સાથે આત્મા નથી, શત્રુ પીડા કેમ વહેતી થાય નથી, / મ મુખ્યતા હુ ખમથી મુક્ત કરવા બધાકાલથી અસ્થિતાદિ મારે શરણ અને નિમિત્તથી આત્મ પુજાર્થ સિવાય કેમ સમજાય નથી.

(૩) સંસાર બાવના—કર્મના કાન્ધથી સંસારમાં અનેક પ્રકારના મિત્ર વિવિધ સંબંધ થાય મોરામાં સાખ છવ પોતિમાં રખાયું પડે સંસાર તે તમ, જરા, મરણ, શત્રુ, બાધિ બાધિ જાણે ફરે હુ મ / છે મારે સંસારથી સર્વથા છુટવામાંજ વચ્ચે રાખવું

(૪) એકત્વ ભાવના—જીવ પરલોકથી એકલો આવ્યો અને એકલોજ ગય છે, કંઈક પાપનુ કૃણ એકલો જ ભોગવે છે, દુઃખમાં ભાગ લેવા કોઈ આવતુ નથી આત્માનુ એકત્વ કેકત્વ જ્ઞાન દર્શન મુખ અને શક્તિઓ માથે છે, માટે નેમાંજ લીન મહેવુ

(૫) અન્યત્વ ભાવના—જીવથી શરીર, પુત્ર, સ્ત્રી, સગા, મનુષી, નવ જાતના પશુપક્ષી વગેરે જુદા છે અન્ય જીવથી પણ દરેક જીવ જુદો છે જ્ઞાનાદિ આત્મ ગુણો સિવાય કોઈ જીવનુ નથી માટે અન્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરીને સ્વચ્છ (નીજ ગુણ)મા લીન થવુ

(૬) અશુચી ભાવના—શરીર સાત અશુચી ધાતુનુ બનેલુ છે અને તેમાંથી મળ, મૂત્ર, પસેવો વગેરે નિગત વહેતા મહે છે આવા શરીર ઉપર મોહ અધ્યાને છે માટે અસારીરી થવામા પ્રયત્ન કરવો

(૭) આશ્રય ભાવના—મિથ્યાત્વ, અવત, પ્રમાદ કપાય, યોગથી નવા કર્મ આવ્યા કરે છે, તે બધુ ડ્યો વગર ક્રેય થવાનુ નથી.

(૮) સંવર ભાવના—વ્રત પચ્ચખાણથી આવતા કર્મને મોકયા વગર છુટકો જ નથી

(૯) નિર્જરા ભાવના—મત્તામા મહેલા કર્મને બાગ પ્રકાગ્ના તપથી નાશ કરવા જ પડે છે

(૧૦) લોક ભાવના—કેવડો મોટો લોક છે? તેમા કેટલા જાળથી રખડવુ પડ્યુ ? હવે લોકનુ એલું આન મેળવલું કે ત્યાવી કરી જન્મ મરણ ન કરવાં પડે

(૧૧) બોધ ભાવના—સમકિત પામવુ બહુ જ મુશ્કેલ છે. સમકિત વગર ખગે તત્ત્વબોધ મળી શકે નહિ, ખરા તત્ત્વબોધ વગર ચારિત્ર ખરીદીને પાળી શકાય નહિ અને કાયમને માટે દુઃખમાંથી છુટા થઇ શકાય નહિ, માટે સમકિત મેળવવા અને શુદ્ધ કરવાને માટે નિગત મહેનત કરવી જોઈએ. હું-ત્યાગ, સત્ય, ધર્મ, અદ્વેષ, વિવેક, ન્યાય અને નિખાલસ મન વગર સાચી સમજાગુ આવી શકે નહિ આત્માનુ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમય સ્વરૂપ બ્રહ્મવુ, ઓળખવુ અને અનુભવવુ તે આત્મબોધ છે

(૧૨) ધર્મ ભાવના—સર્વજ્ઞ પીતરાગનો શુદ્ધ ધર્મ પાળ્યા વગર આત્મધર્મ પાળી નકાય નહિ જ્ઞાન, દર્શન, ચાગ્રિ, તપ સાધન ધર્મ છે અને કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન આત્મિક મુખ અને શક્તિ સાધ્યધર્મ છે તે આત્મધર્મ છે કારણનો કાર્યમા ઉપચાર કરવાથી સાધન ધર્મ બને છે પાત્ર ચાગ્રિ સવર તત્ત્વમા છે.

પહેલુ સામાયિક ચારિત્ર

અર્થ—આત્મિક મુખ, જ્ઞાતિ, સમસીભાવ પામવાને માટે જે વર્તન ગપ્પવામા આવે તે સામાયિક ચાગ્રિ. સમસમભાવ, સમતા, જ્ઞાતિ, સુખ, તુલ્યપણુ, અસોભપણુ, આત્મ સમક્ષ જ્ઞાન,

દર્શન, માત્રિ તપસ્યતા જે પુરુષાર્થ કરવામાં આવે તે, આત્મભાવનાચરણના આત્મ ભાવમાં આત્મ દર્શન (સમક્ષિત)થી સર્વજ્ઞતા થાય છે સંપૂર્ણ શુદ્ધ આત્મભાવ પામવા માટે—

૬૫૫થી—અધાર પાપ આનકનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૬૫૬થી—સર્વ લોકમાં કોઈ પણ ભાગમાં પાપકર્મ કરવાની જાણી કરતી જોઈએ.

૬૫૭થી—આવકને જોડામાં જોડી એક મુદ્દર્ત (૬૮ નીનીટ), વધારેમાં વધારે રક્ષિત નાણે, મહાચિદ્દેવેના સંપન્ને તથા જ્ઞાત કરવામાં બીજાથી જેવિસાયા તીર્થ કરના સાક્ષતા સાધુ માટે તર શરૂ અને જ્ઞાત કરવાના રહ્યા તથા જેમના તીર્થ કરના સાક્ષતા સાધુ માટે સ્વા પ્રિયસદી ૭ માસ મુખી થી મુખી હોયતમાપતીય ચરિત આપવામાં ન આવે ત્યાં મુખી

૬૫૮થી—જનુ કરુ (કરુ નહિ, કરનસુ નહિ, કરના પ્રત્યે અનુભવેના કરતી નહિ) અને જનુ ચાગ (મન, વચન, કાયા)થી એવી રીતે નવ મોડીથી પાળી જાણી કરવામાં આવે છે.

૬૫૯થી—સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન, માત્રિ, તપ, વીજ્યા સાધનથી શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન દર્શન ચરિત અધરે આત્મભવે પામવા માટે સામાયિક કરવામાં આવે છે. અર્થ આત્માના શુદ્ધ કુલોમાં પ્રગતિ અને સિદ્ધતા જવાથી સમ્યા અનો અનુભવ થાય છે.

સામાયિકમાં પુનઃપચ્ચાના ભાવ એવા છે કે લોકના ૭ પ્રકારના કનકની અપેક્ષાથી સર્વ કનકો કરના છે સર્વ પચ્ચા પચ્ચાકની અપેક્ષાએ કરના છે સર્વ પુનઃ ૭ થો ૭ થો કરતી મન વચન, કરપથી વચરે અમાઈ જણાવેલા પુનઃ ૨૬ થો, પુનઃ તત્ત્વની અપેક્ષાએ કરના છે અનકની અપેક્ષાએ સર્વ શુભા કરના છે દોષકની અપેક્ષાએ સર્વ દોષા કરના છે સાક્ષત (સમક્ષિત સમ્પન્ન પચ મહાજ્ઞાત)ની અપેક્ષાએ સર્વ સાધુ કરના છે પણ સાધુ અને કુસાધુ કરના નથી. ખર્ચ અને અધર્મ કરના નથી, અસ્થિત અને અસ્થિર રેવા કરના નથી, મોક્ષમાર્ગ અને કમ્પીતમાર્ગ કરના નથી, માટે સુદિપ્તિ રચના અથ મહત્ત્વ કરના.

સામાયિકનો સમજાવવાયદેવ રક્ષિતાણુ સુખ કુખની કરના રક્ષિતાણુ તટસ્થાઅપ્પ નજાત, જલ અસ્થિ રક્ષિતાણુ સુખ કુખની કરના રક્ષિતાણુ આ ભાવ સમજાવ પામવા માટે સામાયિક ચરિત છે એમ સમજાવુ આ ભાવની તાત્પર્યમાની અપેક્ષાએ સામાયિક ચરિત ૭ થી તર મહત્ત્વના મુખી છે.

સમજાવના એવો અર્થ થયા નથી કે જતને ખોટા અને ખોટાને ખરા માનવો, પણ ખરા ખોટા અને તરક સગ અજ્ઞાત દેવ ન કરવો સામાયિક ચરિતમાં કુખની સર્વથા સમજેવ રક્ષિતાણુ આવી સમજ નથી કારણ કે સમજાવના કષ્ટ (સેધ, માન, માયા, લોક)નો પ્રસંગ માત્રે કષ્ટાવ ઉદય થાય તે પણ શુદ્ધ ઉપોચાર આપે વિભાગ રહી નથી છે.

વળી તેની તાસ્તબ્ધતા મદ રહે છે તેથી સાધુપણુ ચાલુ રહે છે, નવમા ગુણસ્થાનવાળા ક્રોધ, માન, માયાનો નાશ કરી શકે છે પણ સુક્ષ્મ લોભનો નાશ 'સર્વથા' કરી શકતા નથી, ગુણના વિકાસમા આગળ ચડે તો આગળનું સુક્ષ્મ સપાય ચારિત્ર પામે.

સામાયિક ચારિત્રમાં ક્ષયોપશમ, ઉપશમ અથવા ક્ષાયક એ ત્રણ સમકિતમાથી એક સમકિત હોય નવ નોકપાય (હામ્ય, ગતિ, અરતિ, બય, શોક, દુઃખચ્છા, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુસન્નવેદ) બહુ મદ હોય અથવા શાત હોય અથવા વધારે વિકાસવાળા સાધુએ તેમનો ક્ષય કર્યો હોય. સામાયિક ચારિત્રના પાય મહાવ્રતોનું વર્ણન આગળ આવી ગયું છે તે પાય મહાવ્રતોનું રક્ષણ પાય સમિતિ, અને ત્રણ ગુપ્તિથી થાય છે, તેની વાત પણ આગળ આવી ગઈ છે તેમજ ૨૫ ભાવનાથી પાય મહાવ્રતની શુદ્ધિ થાય છે

આ ચારિત્રમા સવર તત્ત્વના તેમજ નિર્ગંગ તત્ત્વના સર્વ બેદોનું ચયાશક્તિ પાલન ડગવામા આવે છે. આ ચારિત્રમા પુલાક, બકુગ, પ્રતિસેવના કુશિલ અને કપાય કુશિલ નિર્ગંગોનું વર્ણન અગાઉ આવી ગયું છે, તેનું અવલોકન કરી લેવું નવકાર મંત્રની પાય પદ્મીમાથી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુની ત્રણ પદ્મી આ ચારિત્રમા પામી શકાય છે માટે તેમના ગુણનું પણ અગાઉ જણાવ્યા પ્રમાણે ફરી અવલોકન કરી જવું. સાધુની નિર્મળ આહાર પાણીની 'વિધિ' ન્શવૈરાલીકચારિત્ર સૂત્રમાથી જાણી લેવી જોઈએ

સાત નયથી

સામાયિક ચારિત્રનું અવલોકન

(૧) નિગમ નયવાળો જાડી બુદ્ધિથી અશનુ ગ્રહણ કરે એટલે અહિંસા, અત્ય, ઔચર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને અપગ્રિહનું અશથી પાલન કરે નેને સાધુ કહે, અને જાત્ર ક્રીયા અને વેષ ઉપર આધાર ગમે.

(૨) સગ્રહ નયવાળો દ્રવ્યથી સર્વ સાધુ નિર્ગંગોને એક સાધુના બેદમા ગણે

(૩) વ્યવહાર નયવાળો દ્રવ્યથી વચન અને કાયાના જોગથી સર્વ આચાર પાળનાર નિર્ગંગોને ચારિત્રી માને

(૪) રૂપસૂત્ર નયવાળો સાધુપણના માનસિક ઉપયોગમા વર્તમાનકાળમા વર્તેના હોય તેને માને. સાધુ હોય છતાં અણજાજતો ક્રોધ કરે તો તે વખતે તેને ચડાળ માને, અને ગુહુચ્ચીનું ક્રોધ કામ કરતો હોય તે વખતે તેને ગુહુચ્ચી માને, આશ્રવનું કામ કરનારને અસયમી માને, મૈથુનની ઇચ્છા કરનારને અબ્રહ્મચારી માને

(૫) શબ્દ નયવાળો સામાયિક ચારિત્રના જેટલા અર્થ થાય તેમાના ભાવમા વર્તમાનમા ગેદનારને ચારિત્રી માને

(૬) સમભિરૂઢ નયવાળો સમભાવવાળા ધર્મધ્યાન શુદ્ધ ધ્યાનયુક્ત હોય તેને માને

(૭) એવંભુત નયવાળો નવમા ગુણસ્થાનવાળા કષપદ ટ્રેણીયુક્ત ઉત્કૃષ્ટ સામાયિક ચારિત્રના પર્યાયવાળા શુદ્ધ ધ્યાની આત્માને માને

સામાયિક ચારિત્રવાળાને ઓળખવાના ચાર પ્રમાણ

(૧) સુતમાં બતાવેલા નિયમ પ્રમાણે જે વર્તે તે આચર પ્રમાણ. તેમાં આચારજનકુળી મુખ્યતા છે.

(૨) સ્નેહસ્તુ, ગુસ્સો, પાત્ર સખતાર તથા પાંચ મહાવ્રત અને વ્યવહાર સમિતિમાં કોઈ ન હોય એવી રીતે જે પ્રત્યક્ષ રીતે સ્નેહો દેખાય તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ.

(૩) સાધુની ૮૪ ઉપમાયુક્ત દોષ તે ઉપમા પ્રમાણ.

(૪) પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુણિયુક્ત જે ચાલતો દેખાય તે અનુમાન પ્રમાણથી સાચું છે.

નિષ્કેપાથી સામાયિક ચારિત્ર અવલોકન

(૧) નામ નિષ્કેપ—આ ચારિત્રી “સામાયિક ચારિત્ર” એવી નામ સચા છે.

(૨) સ્થાપના નિષ્કેપ—સમિતિ સહિત પાંચ મહાવ્રત આચરણ કરવામાં આવે તે સ્થાપના.

(૩) દ્રવ્ય નિષ્કેપ—સ્વહારથી સર્વ ક્ષેત્ર અને સમિતિનું પાલન કરવામાં આવે તે ક્ષેત્ર દ્રવ્ય ચારિત્રથી નવ ક્ષેત્રિક સુધી કાઠ સકાય, પણ ભાવ ચારિત્ર ન આવે તો સંસારનો પાર પામી શકાય નહિ.

(૪) ભાવ નિષ્કેપ—જે થી નવ ગુણગણના ભાવમાં સ્નેહ તે સામાયિક ચારિત્ર ગાન, ઈર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્યમુક્ત સમજાવમાં સ્નેહ તે.

દ્રવ્ય તથા વ્યવહારથી ચારિત્ર—તે સાધુના વેસ સહિત દ્રવ્ય ચારિત્ર આચરણ.

ભાવ ચારિત્ર—તે સાધુના વેસ દોષ કે ન દોષ પણ ભાવથી : થી કે ગુણગણના ભાવમાં આત્મા પ્રવર્તે તે.

નિષ્કેપ સામાયિક ચારિત્ર—ત ગાન, ઈર્શન, ચારિત્ર, તપ અને પદ્ધિ વીચું આત્માનું આચરણ, એકાકાસ્થવુ તન્મયપણુ નિષ્કેપથી આત્મા પોતે સામાયિક સ્વરૂપ છે તે મુક્તિ પાતળી કાયક મેળીમાં પ્રાપ્ત થાય.

દ્વિત—કાળા ઈર્શન તપન્ય ખૂંધે ભવકાં અને કુટુહ અનુચર વિગ્રાને બાપ, પણ વિરુધ્ધતા ન હો તે જ આચર મહે તો કાયક મેળી પામી, અગમ સપરાય અને યથાખ્યાન ચારિત્ર પામી મોક્ષે ભવ.

ત્રિત્વ ઉપરાંતિસ આ ભવ મુંધી આ ચારિત્ર પામે ભાવથી કુટુહ રીતે ૬ • વાર એક ભવમાં સામાયિક ભાવ પામે તપન્ય એક સમય અને કુટુહ કાળક કમ નવ વર્ષ કુલ પૂર્વ મેઝ.

મુધી વ્યવહારી આ ચાગ્રિ પાળે ચાગ્રિથી બ્રહ્મ યાગ તો જ્ઞાન્ય અતર્મુહુર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ અર્થ પુદ્ગળ પગવર્તન દેશે જીજ્ઞુ તેટલા વખતમા ફરી ચાગ્રિ પામીને આગળ વધીને મોક્ષ જાય.

સામાયિક ચારિત્રવાળા સાધુની સખ્યા પ્રત્યેક હજાર કોડ હોય છે સામાયિક ચાગ્રિના પરમ અર્થ (આત્મભાવ)મા રહી શકે તેને તે વખતે જે સમતા રસનો અનુભવ યાય છે તેનુ સુખ જ્ઞાન્ય પહેલા દેવલોકના દેવથી વધારે અને ઉત્કૃષ્ટ સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના દેવથી વધારે મળી શકે છે

ખીજુ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર

છેદ—પૂર્વ પર્યાયનો છેદ તે ભરત ઇશ્વરના પહેલા અને છેલ્લા તીર્થ કરના શાસનના સાધુ આત્રી દુકા કાળ જ્ઞાન્ય ૭ દિવસ, મધ્યમ ૪ માસ, ઉત્કૃષ્ટ ૬ માસના સામાયિક ચારિત્રનો છેદ અથવા પ્રાયશ્ચિત આપીને, જેનુ દુષિત ચારિત્ર છેદ કચ્વામા આવે છે તે છેદ + ઉપસ્થાપનીય = છેદ કર્યા પછી જે ચારિત્રની ફરી સ્થાપના કરવામા આવે છે તે છેદોપસ્થાપનીય ચાગ્રિ. ભરત ઇશ્વરના ત્રેવીશમા તીર્થ કરના શાસનના સાધુ ચોવીશમા તીર્થ કરના શાસનમા ભળી જાય તેને પણ આ ચારીત્ર ગ્રાપવામા આવે છે

આ ચારિત્ર ભરત ઇશ્વરમા પહેલા તથા છેલ્લા તીર્થ કરના સાધુ માટે છે, વચલા બાવીસ તીર્થ કરના શાસનના સાધુ તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રના સાધુ માટે સામાયિક ચાગ્રિ છે

છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવાળા કલ્પાતીત ન હોય, અન્ય લિંગમા ન હોય, આ ચાગ્રિ એક ભવમા પૃથક્ વીસ વાર લાભે, સર્વકાળમા ન હોય. જ્ઞાન્ય ૨૫૦ વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ ૫૦ લાખ કોડ સાગર મુધી આ ચારિત્રવાળા હોય અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો ૬૦૦ કોડ હોય. આ કાળમા પાય ભરત અને પાય ઇશ્વરમાં જેટલા સાધુ છે તેમને માટે આ ચારિત્ર છે

આટલી હકીકત સિવાય ચાગ્રિની અપેક્ષાએ સામાયિક ચારિત્ર અને છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર સરખા છે જેદલી ક્રિયા અને જેટલા ગુણ સામાયિક ચારિત્રમા હોય તેટલા સર્વ છેદોપસ્થાપનીય ચાગ્રિમા હોય, માટે બાકીનુ વર્ણન સામાયિક ચારિત્રમા લખ્યુ છે તે અહિ પણ સમજવુ નિશ્ચય નથી શુભ યોગ તે શુભાસ્રવ છે, પણ તેનાથી અશુભ આસ્રવ અટકે છે તે અપેક્ષાએ સ્વર છે

બાકીના ચારિત્ર

પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રથી અમુક ખાસ પ્રકારનો તપ કચ્વામા આવે છે તે હાલમા કયાય નથી, તેની હકીકત સુત્રમાથી જાણી લેવી

સુદૃઢ સંપરાય ચારિત્રવાળા અવેદી, કલ્પાતીત, અપ્રતિસેવક, દસમા ગુણુગ્રાનવાળા, ઉપશમ કે ક્ષપક શ્રેણીવાળા હોય છે, તેમને મોહનીય કર્મ તથા આયુષ્યનો બધ નથી, તેઓ હોય કે ન હોય. જો હોયતો જ્ઞાન્ય ૧, ૨, ૩, ઉત્કૃષ્ટ પ્રત્યેક સો હાલમા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા હોય પણ અહિ તો નથી

યજ્ઞાખ્યાન ચારિત્રવાળા નિર્મલ અને સ્નાતક છે તેઓના ગુરુસ્થાન ૧૧ થી ૧૪ સુધી છે તેમાં ઉપસમ મેલ્લિવાળા તથા કષ્ટ મેલ્લિવાળા તથા સર્વજ્ઞ આવે છે, તેઓ કાલકર્મ મહાહિંસા કેવળ પ્રત્યેક કોઈની સખ્યામાં છે.

નયોની અપેક્ષાથી

સવર તત્ત્વનું અવલોકન

(૧) નિમગ્ન નય પ્રમાણે શુભ ચોર તે સવર શુભ ચોર દશમા ગુરુસ્થાન સુધી સવસ્તુ કાલ્પ છે આ નય પ્રમાણે કાલ્પમાં કાર્તિકા ઉત્પાર કલ્પમાં આવે છે તે અપેક્ષાએ શુભ ચોર તે સવર છે શુભચોરમાં પ્રકર્ષતા અશુભ ચોરમાંથી નિવૃત્તિ થાય છે તે સવર છે આ નય વાળા બાદ્ય કલ્પી ઉપર આધાર રાખે છે.

(૨) સુપ્રક નય પ્રમાણે સવસ્તુ સર્વ જોડાને એક સવર તત્ત્વમાં મુકાય છે. પણ મોઢા સવસ્તુ જુદાજુદા જોડામાં ક્રિયા કરતા હોય તે સર્વ એક સવર તત્ત્વમાં છે એમ કહી શકાય.

(૩) બ્યવહાર નય-પ્રમાણે ક્ષત પચ્ચખ્યાણ વગેરે સવસ્તુ સર્વ બ્યવહારિક જોડાં આચરણ તે સવર કહેવાય.

(૪) રશ્મિસૂત્ર નય પ્રમાણે કર્તમાન કાળમાં દ્રવ્ય કર્તિના વ્યાપ્તિમાં આવતાં અગ્રાજ્ય જોતા હોય અને કર્તમાન આખી સવર પરિણામ હોય તો સવર કહેવાય. સાધુના વેશમાં ખાન અવસ્થામાં મોઢા રોડ ખાનમાં હોય તો તે આત્મવ તત્ત્વમાં છે એમ આ નયથી કહી શકાય. પણ બીજા નયના કમળની સર્વથા ઉપેક્ષા રાખી ન શકાય.

(૫) રાજા નય પ્રમાણે સમક્ષિત, ક્ષત, અપ્રમાદ, અક્રમાય અને અયોગી અવસ્થામાં પરિણામમાં હોય તે સવર છે ગુરુસ્થાન ૪ થી ૧.

(૬) સમક્ષિત નય પ્રમાણે સમક્ષ, રાજકોનો અભાવ, હર અનિષ્ટવ્યૂતો અભાવ, શેખભાવ, વીતરાગ દશા તે સવર છે ગુરુસ્થાન ૧૧ થી ૧૮.

(૭) એકમુત નય પ્રમાણે સપૂર્ણ સવર સ્વરૂપી ૧૪ મા ગુરુસ્થાનની સૈમેશી અવસ્થા તથા સિદ્ધ પૂર્ણ તે સવર છે.

નોંધ—સિદ્ધ અવસ્થા સવર સ્વરૂપ છે કાલ્પ છે તેમના આદ્ય પ્રવેશમાં કોઈપણ કર્મ આગમન થતું નથી પણ સવરમાં ચારિત્રો નેત્ર પણ છે કે નહીં આત્મ અવસ્થાવધા રૂપી ક્રિયા થાય છે તે નિદ્રામાં નથી, એટલે સિદ્ધા કર્મની અપેક્ષાએ સવર નથી પણ ને સમયે સર્વ કર્મમાંથી મુક્ત થાય તે સિદ્ધ થાય તે / બ્યક્તિના સમયે સવર છે, પછી નથી પણ સ્વ સ્વરૂપની અપેક્ષાએ સર્વદા સવર સ્વરૂપ છે એ કે તે અવસ્થામાં મોઢા પ્રજ્ઞા કવ્યાનો વેશો નથી તેથી ચારિત્ર રૂપે નથી.

ચારિત્ર પણ સવર છે, માટે ચારિત્રનું પણ સાત નયથી ઉપર મુજબ ગુણની અપેક્ષા સહિત અવલોકન કરવું કોઈ પણ એક નય પ્રમાણે સવરમા હોય તેને સવર નથી એમ કહેવું તે પણ મિથ્યાત્વ છે જો કે નિશ્ચયથી એવંજૂત નય પ્રમાણે આત્મ પ્રદેશોની અકપ અવસ્થાસ્વરૂપી સવર તત્ત્વમા દ્રાગ્ધ થયા વગર મોક્ષ નથી

આવી રીતે નય વાદ પ્રમાણે દરેક તત્ત્વ સમજવામા આવે તો સાધુ શ્રાવકોના અદર અદરના ઝઘડા શાત થઈ જાય. વળી એટલું જાણવું જોઈએ કે સર્વ જગત્ સમાન ભાવની અપેક્ષાએ સર્વ જીવ સરખા છે વ્યક્તિગત નય પ્રમાણે જેમના આચાર વિચાર સરખા છે તેઓ તે નયની અપેક્ષાએ સરખા છે તારતમ્યતાની અપેક્ષાએ એવંજૂત નય પ્રમાણે સવર ભાવમા હોય તે શ્રેષ્ઠ છે જોયે જોયેના નય નીચેના નય કરતા શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધતમ થતા જાય છે

નોંધ નં. ૨—જ્યા ચારિત્ર અને સાધુપણની વાત આવે ત્યાં સર્વજ વીતરાગની આસા પ્રમાણે વ્યવહાર સમકિત સહિત પાત્ર મહાવ્રતમાથી કોઈ પણ મહાવ્રતને જે દ્રાઘ ખડિત ન કરી નાખે તે સાધુ છે અને ચારિત્રમા છે અને સ્વલિંગની અપેક્ષાએ તીર્થના સાધુ માટે રજોહરણ, ગુચ્છો અને પાત્રા જોઈએ, બાકીના ઉપકરણ કલ્પ પ્રમાણે હોય ઉધાડે મોદે સાધુ ખોલે તો વાયુના જીવ હંફાય અને પહેલા મહાવ્રતની વિગધના થાય. હિસા થાય એવું કરવા માટે સાધુ, શ્રાવકને ઉપદેશ આપે તો પહેલા મહાવ્રતની વિગધના થાય

નિક્ષેપાથી

સંવરનું અવલોકન

(૧) નામ સંવર—કોઈ માણસનું નામ સવર હોય તે પૂજવા કે આદરવા યોગ્ય નથી, પણ મવર તત્ત્વને “મંવર” એવી મંજા આપેલી છે તે મજાથી શબ્દ પ્રયોગ થાય.

(૨) સ્થાપના સંવર—(૧) કોઈ વસ્તુને “સંવર” તરીકે સ્થાપી હોય તે પૂજવા કે આદરવા લાયક નથી (૨) કોઈ માણસ પોતાના ભાવને આત્મ પ્રદેશમા અથવા સવરના કોઈ બેદમા સ્થાપે, મિથ્ય થાય તે ભાવ નિક્ષેપાનો વિષય છે તે ઉપાદેય છે (૩) મવર ગળ્ફની લીપીમા સ્થાપના

(૩) દ્રવ્ય સંવર—નિક્ષેપાની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય સવર વાળી રીતે વર્ણવી રાકાય, પણ અહિં ઉપાદેય સ્વરૂપ બે પ્રકારનું છે (૧) દ્રવ્ય સવરની કળણી ભાવ વગર જો દ્રવ્ય કળણી કરનામા આવે તો મોક્ષનું કળ ન મળે, પણ સ્વર્ગાદિ કળ મળે. (૨) પુદ્ગળ દ્રવ્યોનું કર્મ પણ આત્મ પ્રદેશોમા ન આવવું તે પણ દ્રવ્ય સવર છે, તે ઉપાદેય તત્ત્વ છે

(૪) ભાવ સંવર—એટલે સવરમા ભાવ, પગ્ગિલામ, આત્મપરિણતિ, રાગદ્વેષની મદ્દના કે અભાવ, વસ્તુમા સાગ નરસાની કલ્પના ન કરવી તે, તેમા ઇષ્ટ અનિષ્ટ ભાવ ન ગમવો, તથી મુખી કે દુખી ન થવું સમાનભાવ ગમવો તે ભાવ સવર છે ભાવ સવર વગર મોક્ષ નથી. આત્મપ્રદેશોનું અકપપણ તે પણ સવર છે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમા ગમણના કરવી, પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્યમા એકાકાર થવું તે પણ ભાવે સવર છે અને તેની સાથે નિર્જંગ પણ થાય છે

વજ્રાખ્યાન આરિવવાળા નિર્મલ અને સ્નાતક છે તેમના અવસ્થાન ૧૧ થી ૧૪ સુધી છે તેમાં ઉપરના મિશ્રિતવાળા તથા ધ્રુવ મિશ્રિતવાળા તથા સર્વજ્ઞ આવે છે, તેઓ કામ્ય અધિક્ષિત કેવળ પ્રત્યેક કોની સખ્યામાં છે.

નયોની અપેક્ષાથી

સવર તત્ત્વનું અવલોકન

(૧) નિમગ્ન નય પ્રમાણે શુભ ચોજ તે સવર શુભ ચોજ હયા અવસ્થાન સુધી સમસ્ત કારણ છે આ નય પ્રમાણે કારણમાં કામ્યો ઉપચાર કરવામાં આવે છે તે અપેક્ષાએ શુભ ચોજ તે સવર છે. શુભચોજમાં પ્રસૂતા અશુભ ચોજમાંથી નિવૃત્તિ થાય છે તે સવર છે આ નય વાળો નાશ કરતી ઉપર આધાર રાખે છે.

(૨) સમક્ષ નય પ્રમાણે સવસ્થા સર્વ બેદોને એક સવર તત્ત્વમાં મુક્ત છે. કમ્ય લોકો સવસ્થા જુદાજુદા બેદોમાં ક્રિયા કરતા હોય તે સર્વ એક સવર તત્ત્વમાં છે એમ ક્ષી રક્ષક.

(૩) અવકાશ નય-પ્રમાણે કા પચ્ચાખ્યાન વચેરે સવસ્થા સર્વ અવકાશિક બેદોનું આત્મત્વ તે સવર ક્ષેત્રાય.

(૪) રૂપસૂત્ર નય પ્રમાણે વર્તમાન કાળમાં ક્રમ્ય કર્મો આત્મમાં આવતા અધિકાર મતો હોય અને કર્મમાન આત્મી સવર પશ્ચિમ હોય તેને સવર કહેવાય સાધુના વેશમાં ખાન અસ્થામાં મોઢ રોડ ખાનમાં હોય તે તે આત્મવ તત્ત્વમાં છે એમ આ નયથી ક્ષી રક્ષક. પચ્ચ બીજા નયના કક્ષની સર્વથા ઉપેક્ષા સખી ન રાકાય.

(૫) રક્ષક નય પ્રમાણે સમક્ષિ, કા, અપ્રમાદ, અક્રમ્ય અને અયોગી અવસ્થાના પશ્ચિમમાં હોય તે સવર છે અવસ્થાન ૪ થી ૧

(૬) સમવિશુદ્ધ નય પ્રમાણે સમતા, શુદ્ધિઓ અભાવ, કમ્ય અનિવૃત્તિઓ અમ્યક્ય એમભાવ, વીતરાજ હયા તે સવર છે. અવસ્થાન ૧૧ થી ૧૪

(૭) એક છુત નય પ્રમાણે સર્વ સવર સ્વધી ૧૪ માં અવસ્થાનની સૌકેશી અસ્થા તથા સિદ્ધિ કર્યા તે સવર છે

નોંધ—સિદ્ધિ અસ્થા સવર સ્વધી છે કારણ કે તેમના આત્મ પ્રદેશમાં ક્ષાપી કષ્ટ આગમન થતું નથી પણ સવસ્થામાં ચાલિતો બેદ પણ છે કે ન્હાં આત્મ અધિકારવા રૂપી ક્રિયા થાય છે તે મિદમાં નથી, એટલે સિદ્ધિને કરેલી અપેક્ષાએ સવર નથી પણ ને સમને સર્વ કર્મમાંથી મુક્ત થાય તે સિદ્ધિ થાય તે જ અક્ષિત સમને સવર છે, પછી નથી પણ સ્વ સ્વધી અપેક્ષાએ સર્વથા સવર સ્વધી છે ને કે તે અસ્થામાં મોઢ પ્રસૂત કવ્યોને લેવો નથી તેથી આત્મ રૂપે નથી.

ચારિત્ર પણ સવર છે, માટે ચારિત્રનું પણ સાત નયથી ઉપર મુજબ ગુણની અપેક્ષા સહિત અવલોકન કરવું કોઈ પણ એક નય પ્રમાણે સવરમા હોય તેને સવર નથી એમ કહેવું તે પણ મિથ્યાત્વ છે જો કે નિશ્ચયથી એવજૂત નય પ્રમાણે આત્મ પ્રદેશોની અકષ અવગ્યાત્વરૂપી સવર તત્ત્વમા નાખક થયા વગર મોક્ષ નથી

આવી રીતે નય વાદ પ્રમાણે દરેક તત્ત્વ સમજવામા આવે તો સાધુ શ્રાવકોના અદર અદરના ઝઘડા શાત થઈ જાય વળી એટલું બાણુ જોઈએ કે સર્વ જગત્ સમાન ભાવની અપેક્ષાએ સર્વ જીવ સરખા છે વ્યક્તિગત નય પ્રમાણે જેમના આચાર વિચાર સરખા છે તેઓ તે તે નયની અપેક્ષાએ સરખા છે તારતમ્યતાની અપેક્ષાએ એવજૂત નય પ્રમાણે સવર ભાવમા હોય તે શ્રેષ્ઠ છે જોયે જોયેના નય નીચેના નય કરતા શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધતમ થતા જાય છે

નોંધ નં. ૨—જ્યાં ચારિત્ર અને સાધુપણની વાત આવે ત્યાં સર્વજ્ઞ વીતગતની આજ્ઞા પ્રમાણે વ્યવહાર સમકિત સહિત પાત્ર મહાવ્રતમાથી કોઈ પણ મહાવ્રતને જે પ્રાધિક્ષિત ન કરી નાખે તે સાધુ છે અને ચારિત્રમા છે અને સ્વલિંગની અપેક્ષાએ તીર્થના સાધુ માટે સ્નેહરણ, ગુચ્છો અને પાત્રા જોઈએ, આકીના ઉપકરણ કલ્પ પ્રમાણે હોય. ઉધાડે મોટે સાધુ ખોલે તો વાયુના જીવ હણાય અને પહેલા મહાવ્રતની વિગધતા થાય હિસા થાય એવું કરવા માટે સાધુ, શ્રાવકને ઉપદેશ આપે તો પહેલા મહાવ્રતની વિરાધના થાય

નિક્ષેપાથી

સંવરનું અવલોકન

(૧) **નામ સંવર**—કોઈ માણસનું નામ સવર હોય તે પૂજવા કે આદરવા યોગ્ય નથી, પણ મંવર તત્ત્વને “મંવર” એવી મત્તા આપેલી છે તે મંત્રાવી શબ્દ પ્રયોગ વાય.

(૨) **સ્થાપના સંવર**—(૧) કોઈ વસ્તુને “સંવર” તરીકે ગ્રાપી હોય તે પૂજવા કે આદરવા લાયક નથી (૨) કોઈ માણસ પોતાના ભાવને આત્મ પ્રદેશમા અવવા સવરના કોઈ બેદમા સ્થાપે, મિથ્ય થાય તે ભાવ નિક્ષેપાનો વિષય છે તે ઉપાદેય છે (૩) સવર શબ્દની લીપીમા ગ્રાપના

(૩) **દ્રવ્ય સવર**—નિક્ષેપાની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય સવર વણી રીતે વેળાવી શકાય, પણ અહિં ઉપાદેય સ્વરૂપ એ પ્રકારનું છે (૧) દ્રવ્ય સવરની કળણી ભાવ વગર જો દ્રવ્ય કળણી કળ્યામા આવે તો મોક્ષનું કળ ન મળે, પણ સ્વર્ગાદિ કળ મળે. (૨) પુદ્ગળ દ્રવ્યોનું કર્મ પણ આત્મ પ્રદેશોમા ન આવવું તે પણ દ્રવ્ય સવર છે, તે ઉપાદેય તત્ત્વ છે

(૪) **ભાવ સંવર**—એટલે સવરમા ભાવ, પરિણામ, આત્મપરિણતિ, ગગદેવની મન્તા કે અભાવ, વસ્તુમા સાગ નગ્નાની કલ્પના ન કરવી તે, તેમા છષ્ટ અનિષ્ટ ભાવ ન ગમવે, તથી નુખી કે દુખી ન થવું સમાનભાવ રાખવે તે ભાવ સવર છે ભાવ સવર વગર મોક્ષ નથી. આત્મપ્રદેશોનું અકષપણું તે પણ સવર છે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમા રમણના કર્ત્રી, પોતાના જ્ઞાન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, વીર્યમા એકાકાર થવું તે પણ ભાવે સવર છે અને તેની સાથે નિર્ગત પણ થાય છે

જાણ સવરેના ત્રણ પ્રકાર

(૧) જાગૃતી જાણ સવરેના પ્રમાણે સવર તત્વમાં ઉપયોગ. (૨) તે જાગૃતી સવરેના સવર તત્વમાં સ્થેય આત્મા આ સ્વરૂપ સમજાતી રીતે જાણ છે અને ૧૪ મે કુલ્લકાને સપૂર્ણતા પામે છે. સિદ્ધ સ્વરૂપ સ્વભાવિક રીતે પ્રજ્ઞાન વચ્ચે સવર સ્વરૂપ છે. (૩) વ્યક્તિઓ જાગૃતી જાણ સવરેના સવર તત્વમાં આત્મ પરિણામ, પરમાત્મ સ્વરૂપમાં લીનતા, યાત્રા, કર્તૃત્વ, મારિત્વ તથા વીર્યમાં એકાકારશક્તિ

સવર તત્વના

ત્રણ પ્રકાર

(૧) આત્મિક પ્રમાણ—અતિથિત કમિત્, અર્થ પ્રમાણે ૭ કુલો છે, તેમાં સવર તત્વ આવે છે તે ઉપદેશ છે

(૨) ઉપમા પ્રમાણ—એમ પાળ બાંધવાથી સરોવરમાં પાણી જઈ રહેતું નથી તેમ અકાર પાપ આત્મની પરમાત્માણુ વચ્ચેની જાણી કરવાથી આત્મ-પ્રેક્ષા તરફ આત્મીય પાશભંગ કરી પ્રવાહ શેકાઈ જાય તે સવર સ્વરૂપ છે.

નોંધ—આત્મિક તત્વમાં પુરુષ અને પાપ કાલ અને યુગ અનુસાર કર્મ જે બને આવે છે, પણ પુરુષના પરમાત્માણુ હોતા નથી, કારણ કે નિરાશી, નિષ્કામ, નિસ્વાર્થ સુદિધી કુલ્લકાનેથી ચેતનાથી પુરુષ કરવામાં આવે તો તેનું ફળ આવે તે કર્મ માર્ગમાંથી છવ્વે શાકી રહેતું નથી અને તેથી ભોગવતું પાતું નથી. આસોક પરચોક્કાના સ્વાર્થ સુદિધી પુરુષ કરવાના પરમાત્માણુ જઈ રહેતું.

ધેખી દરિયા આપણે કેવું સવરનું સ્વરૂપ ભોગવતું બેઠાં છે તેની ઉપમા માટે સિદ્ધ સ્વરૂપ છે તે ઉપદેશ છે,

૩ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ—સવર તે આત્માનો અનુભવ છે તેની સામીતી મારે કુલો કે માર્ગ માર્ગસૂચક છવ્વેના પાત કરતો હોય તેના ઉપર કુલ્લકાનુસાર (પ્રયોગ) જ્ઞાન નથી આવતો, પણ જે છવ્વેની સ્થા કરે છે અત્યાંક પ્રમાણમાં લીએ છે તેના ઉપર પ્રત્યક્ષ પ્રયોગ જાણ આવતો હોય છે. સર્વ તેની પ્રત્યક્ષ કરે છે અને આપણે આપણા જાણ સમયના વચ્ચે સવરમાં અત્યાંક તેના સ્વામી જે આત્મા છે તેના પ્રેક્ષામાં સિદ્ધ કરીને આપણે હોય તો આપણે સમજાનના અનુભવ સ્વરૂપ (અનુભવ) જાણ છે સિદ્ધતા નુખતો અસથી અનુભવ અહીં એકાં એકાં જવો હોય તો સવરની જાણ છે

(૪) અનુમાન પ્રમાણ—સવર જ્ઞાન સુખ વ્યાપ્ત છે અને સવર જાણમાં સ્વરૂપ અત્યંત આત્મિક સુખનો, પૌરુષગીક પ્રતિષેધના સુખની નૂરા પ્રકારનો, અસથી અનુભવ જાણ છે તો, દુઃખના અસ વચ્ચે અનુભવ સિદ્ધ સ્વરૂપનું સુખ ભોગવતું હોય તો સપૂર્ણ સવર

કે જે સપૂર્ણ સુખ આપી શકે છે, તે મેળવવાના ઉત્કૃષ્ટ સાધન મેળવવા જ જોઈએ, એટલે કે મનઃ ઉપાદેય છે

વ્યવહારથી સંવર—ત્રત પચ્ચખાણુ વગેરે સવરના સર્વ બેદોનું પાલન

નિશ્ચયથી સંવર—અશુદ્ધ નિશ્ચય નયથી વ્યવહાર સવરના પાલનમાં જેટલે દરજ્જે આત્મભાવ કેળવાય, સમતાભાવ આવે રાગદ્વેષનો અભાવ થાય, આત્માની શુદ્ધિ થાય તેટલે દરજ્જે સવર થાય છે પણ ધ્યેય સપૂર્ણ સમર સ્વરૂપ સિદ્ધ પદ પ્રાપ્તિનું હોવું જોઈએ

આવ્યું પાછું ન જાય એવું નિશ્ચયથી સવર સ્વરૂપ ક્ષપક શ્રેણીમાં બાગ્મે ગુણસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે સર્વથા શુદ્ધ સવર સ્વરૂપ ૧૪ મે ગુણસ્થાને આવે છે સર્વથા શુદ્ધ નિશ્ચય નયથી શૈલેષી પ્રાપ્ત અવસ્થા તથા સિદ્ધ સ્વરૂપ તે સપૂર્ણ સવર છે

ભાવ અને નિશ્ચય અપેક્ષાએ બેદ અબેદ સ્વરૂપ છે ભાવ = પરિણામ અને નિશ્ચય = દહતા (દ્રઢ પરિણામ) એ અપેક્ષાએ અબેદ રૂપે છે કારણ કે બનેલા પરિણામ સામાન્ય છે ભાવ એટલે કળ મેળવવાના પરિણામ અને નિશ્ચય તે કળ, એક કારણ, તો બીજું કાર્ય, એક કર્તા, તો બીજું કળ રૂપી કર્મ તે બેદ રૂપે છે, તે પણ નિગમ નયની અપેક્ષાએ (કારણ તે કાર્ય) અબેદ રૂપે છે ભાવ ધ્યાતા છે, નિશ્ચય તે ધ્યેય છે ધ્યાતા વગર ધ્યેય નથી અને ધ્યેય વગર ધ્યાતા નથી

અહિ “કળ” શબ્દ વાપર્યો તે સમજાવવા પુત્રો છે, કારણ કે નિશ્ચયથી સવર અકળ (પાપ પુન્યના કળ રહિત) છે

હવે ભાવની બાહ્ય ક્રિયા તે વ્યવહાર નય છે તેનો એક દાખલો

ચાલવું છે તે શા માટે? તો કે આહાર, નિહાર, વિહાર, વૈયાવચ્ચ માટે ચાલ્યા વગર છુટકા નથી પણ એની રીતે ચાલવું કે પાપ કર્મ ન બધાય (મનઃ થાય) અને નિર્જરા થાય એવો હેતુ રાખીને ચાલવું છે કે જેથી ધ્યેયમાં વાધો ન આવે, માટે રસ્તામાં છવને જાણીને, દેખીને, દયા ભાવ કે સમાન ભાવથી, ગગદ્વેષ રહિતપણે, રક્ષણ કરીને, ઉપયોગથી ચાલવું તે ઈર્ષા મુમતિ.

અહીં ઈર્ષા મુમતિ તે વ્યવહાર માર્ગ અને મોક્ષ ધ્યેયવાળી મનઃ તથા નિર્જરા તે નિશ્ચય માર્ગ ‘કડમાણું ઢો’ની અપેક્ષાએ નિર્જગ પણ ધ્યેય છે કારણ કે મોક્ષ એકદમ થતો નથી, નિર્જગ કળતા રક્તા છેવટે અતિમ ચરમ કર્મમાંથી મોક્ષ થાય છે

જેઓ વ્યવહાર અને નિશ્ચય માર્ગમાં ગુચ્છવાઈને એકાતવાદી બનીને બને માર્ગ ખોઈ ગેસ તેના માટે આ દાખલા ઉપરથી સમજવાનું છે કે, નિશ્ચય માર્ગ મેળવવા માટે વ્યવહાર માર્ગ ટુકડા અને સરળ રસ્તો છે, જેટલે દરજ્જે વ્યવહારનું ઉલ્લંઘન થાય તેટલે દરજ્જે નિશ્ચય માર્ગ દૂર જાય છે. ગમે તેવો એકાંત આત્મવાદી હોય પણ તે ઈર્ષા મુમતિ રૂપી વ્યવહાર ન સાચવે તો જરૂર તેને પાપ કર્મ બધાય છે.

આની રીતે, સર્વ મૂળ ગુણ અને ઉત્તર ગુણોમાં કયા વ્યવહાર છે, કયા નિશ્ચય માર્ગ છે તે જાણવું જોઈએ વ્યવહારના સર્વ બેદોને એકી સાથે દરેક આત્માથી પાળી શકાતા નથી અને દરેક

બેદો પાળવાની જરૂર તેને આવડી નથી, પણ બચાવવાના એક પણ માર્ગની વિશધતા, પ્રજ્ઞાથી જ્ઞાતા આવે તે નિષ્વાસ પર્ણ આવે છે

દ્રવ્ય સવર—(૧) સવસ્તા બેદોનું બ્યવહારિક પાલન (જો તેમાં ભાવ ન હોય તે એકાંત દ્રવ્ય સવર ક્રમભવો) (૨) જો દ્રવ્યનું આદ્ય દ્રવ્યમાં આવવું ન થાય તે દ્રવ્ય સવર તે અદ્યતન છે.

ભાવ સવર—(૧) સવસ્તા બેદોમાં અતર્ક્યસુધી ભાવ પરિણામ, આદ્ય ભાવથી પાલન (૨) તાદેયો અભાવ, સમવા (૩) આદ્ય પ્રસિદ્ધ પથાસક્તિ નિરી કરવું.

દ્રવ્ય અને ભાવ સવરમાં જે બે મુદ્દા બતાવ્યા તેમાં છપ્પો મુદ્દા ન (૧) કાચું છે અને નીમ્બો ઝીંડો ન (૨) કાચું ફળ છે અને ભાવ સવરમાં જે ન ૨ છે તે ભાવ સવરમાં ન ૧ તથા ન ૨ નો સહચારી છે.

સવર તત્ત્વનો સ્વરૂપ

અહિ જે ક્ષમ પ્રલોભ જ્ઞાતા આવે છે તેની સમજ પડેલા બધી થવી.

(૧) સ્વાદ્ય સ્થિતિ આ સ્વસ્થી બીજા તત્ત્વ તથા વિધી તત્ત્વની અપેક્ષા પૂર્વક મુક્ત સખવામાં આવે છે એટલે બીજા તત્ત્વો કે ધર્મેને જોઈ શખીને મુખ્યતત્ત્વ અથવા ધર્મનું જ્ઞાન કરવામાં આવે છે.

(૨) “અનિ” સ્વસ્થી મુખ્ય તત્ત્વનો સ્વસ્થ, ક્ષય, કાળ, ભાવ સ્વસ્થી પ્રકાર થાય છે.

(૩) “અ” સ્વસ્થી એક વાક્યમાં તત્ત્વોના સ્વસ્થનો સમુચ્ચય રસિ ભાષ થર્મિત જ્ઞાતા આવે છે. “અ” એમ જ્ઞાતા છે કે સવસ્થી સાથે બીજા તત્ત્વો દોષ અથવા એક ધર્મની સાથે બીજા ધર્મો દોષ.

(૪) “એવ” સ્વસ્થી મુખ્ય તત્ત્વ કે દ્રવ્યનો નિર્ણય થાય છે.

(૫) “નાનિ” સ્વસ્થી વિરોધી તત્ત્વ અથવા બીજા તત્ત્વો અથવા અસર પર્ણ મુખ્યતત્ત્વો જ્ઞાતવામાં આવે છે.

(૬) “અવગમ્ય” સ્વસ્થી તત્ત્વનું એકી વખતે અવાચક્ય જાહેર થાય છે. તેના કાલ જ્ઞાતા—

સ્વાદ્ય અસ્થિતિ એવ સવર—(૧) સવર ન્વ સ્વસ્થમાં (દ્રવ્ય-સ્વસ્થિ ગતિ) એકસ સવર છે બીજા તત્ત્વનું છત્તમાં સવર સાથે બીજાના તત્ત્વોનો વિરોધ નથી.

દ્રવ્યથી—સવસ્થુ એ જ્ઞાતા છે. અન, વચન, કાયાના શુભ ચોલ (શી અમુક પાવને સવર થાય છે. અને નિશ્ચિતાની વાસ્તવ્યના પ્રમાણે જો પ્રમાણ આત્મ પ્રેરણામાં આવેલા બધો છે તેના મુખ્ય પર્ણ એક સમક્તિ વિન્ની, અપ્રમાણ, અપ્રમાણ, અપ્રોત્તીપત્ત.

ક્ષેત્રથી—લોકના જેટલા ભાગની પચ્ચખાણથી બંધી કરવામા આવે તેટલા પ્રમાણમા કર્મ પ્રવાહ ઓછો આવે. ગરી બધ કરવા માટે જવજવ સુધી અમુક હદ જ રાખવી તેથી તેટલી હદ સિવાય સર્વ લોકની સામાન્યથી રાવી બધ થાય અને અમુક વખતે ૯-૧૦-૧૧મા વ્રતનુ પાલન કરવાથી વિશેષથી ઈચ્છા નિરોધ વાય. સાધુને માટે સુત્રમા બતાવ્યા પ્રમાણે બાધિત ક્ષેત્રો સખધી જિનાના પ્રમાણે નિયમ હોય સવગ્નુ ક્ષેત્ર આત્મ પ્રેરણા છે

કાળથી—જ્ઞાકાળની પૂર્વકૃત ગરી આવતી હોવાથી જ્ઞાકાળની રાવી વોસરાવીને બધ કરવી. વર્તમાન કાળ અને ભવિષ્ય કાળ આશ્રી યથાશક્તિ ભાવપૂર્વક પચ્ચખાણ પાળવા જવન્ય અતમુકુર્ત ઉત્કૃષ્ટ જવજવ. વળી સ્વકાળ તે જવનો સવરમા ઉપયોગ છે

ભાવથી—૩ કરણ અને ૩ યોગમાથી જેટલે દરજ્જે કોટી પચ્ચખાણ થાય અને રાગ-દ્રેષની મત્તા થાય તેટલે દરજ્જે સવર વાય વળી સવરનો સ્વભાવ તે આત્મ સ્મરણતા છે

ગુણથી—જેટલે દરજ્જે સમતા, રાગદ્વેષ રહિતપણુ, વીતગમ દશા, યોગોનુ અકપણુ, શુદ્ધ આત્મભાવ-પરિણતિ-અનુભવ કેળવાય તેટલે દરજ્જે સવર ગુણ પ્રાપ્ત થાય.

ભાવથી અને ગુણથી મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષય કરવાનો છે તેની તાત્કાલિકતાના ગુણગ્રંથાન ૪ થી ૧૨ છે ત્યાગ્યા ૧૩ મા ગુણગ્રંથાનની અતે કૃત યોગો કથવાના છે તે સહેજે વાય છે. ગમે તેટલુ શારીરિક દુખ આવી મળે છતા સહજ સ્વાભાવિક ધન્દિયાલિત આત્મિક સુખનો જેટલા અગે અનુભવ થાય તેટલે અશે સવર ગુણ મળ્યો અને ધ્યેયની નજીક છીએ એમ સમજવું

નોંધ:—કર્મ અગ્રહણુ રૂપે સિદ્ધ સ્વભાવિક રીતે મંવર સ્વરૂપ કહેવાય પણ મંવર કરણીમા વીર્યનો અભાવ છે તે કરણીની અપેક્ષાએ સવર નથી.

(૨) સ્યાદ નાસ્તિ ચ એવ મંવર —વિરોધી તત્ત્વ આશ્રય અને ખીજન સહચારી તત્ત્વોના સ્વરૂપે સવર તત્ત્વ નથી ત્યા સુધી મિથ્યાત્વ ભાવ છે ત્યા સુધી નિશ્ચયથી સવર તત્ત્વની ગતિઆત થતી નથી જે કે જેટલે દરજ્જે ઓછુ પાપ કરે તેટલે દરજ્જે ઓછો આસવ થાય અને દ્રવ્ય ચાગ્રિ પાળી નવ રેવેયક સુધી જવ પણુ સવરના પરિણામ થથી

શુદ્ધ સ્વરૂપ (સિદ્ધ અવસ્થા)ના પરિણામ આવે તે ભાવનાની ખાસ જરૂર છે પણ નિગાકર ભગવાન સાકાર રૂપ મગ્ન પ્રમાણે ધારણુ કરે એવી માન્યતામા રડી ખોટી અવસ્થામા ભાવના ભાવે તો સમઙ્ગિત કે સવરનો કંઈ લાભ મળે નહિ અથવા તો દેવતા સુખ માટે ચારિત્ર પાળે અથવા દેવગુરુ અને ધર્મ તત્ત્વની અને આત્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા ન હોય તો સમઙ્ગિત નથી અને તેથી સવર નથી અને ભવનો પાર નથી આત્માના ગુણોની આત્મા સાથે એકતાનો અનુભવ કેળવના ન આવડે તો પણ નિશ્ચયથી સવરનો લાભ ન થાય

(૩) સ્થાહ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ એવ સવર —એક જગત્-એકી વખતે સર્વ તથા આત્મવ (નાસ્તિ સવર) તથા બીજા તત્ત્વો હોઈ શકે છે તેના દાખલા :—

પુણસ્થાન	સવર	આત્મવ
૮	સમજિત	અન્ન, પ્રમાદ, ક્રામ, યોગ
૫	સમજિત, દેશ વિરતિ	અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્રામ, યોગ
૬	સમજિત, સર્વ વિરતિ	પ્રમાદ, ક્રામ, યોગ
૭-૧	સમજિત, સર્વ વિરતિ તથા અપ્રમાદ	ક્રામ, યોગ
૧૧-૧૨-૧૩	ઉપસ્થા તથા આકાશ	યોગ (હર્ષાવહિ ક્રિયાપદે)

(૪) સ્થાહ અવકલ્પ્ય ચ એવ સવર :—(૧) અણુક માણુસ અણુક વખતે સર્વ તત્ત્વમાં ભાવ રાખે છે કે નહિ તે હજારથી હી સકાય નહિ (૨) એક જ વખતે સર્વત્ત્વ સર્વ વસ્તુનું સ્થા શકે નહિ, સર્વ સ્થા બોલતા જ અસંખ્યાત સમય નામ (૩) સર્વ તથા ત્રિલોકી તત્ત્વ અણુક બીજા તત્ત્વોનું એક સાથે કથન શક શકે નહિ.

(૫) સ્થાહ અસ્તિ ચ અવકલ્પ્ય ચ એવ સવર —સવર કરતી વખતે સર્વ ચોક્કસ થાય છે અને શુભ કરતીમ. એકલા મનથી સવર કાવનાં છે કે નહિ તે હજારથી હી સકાય નહિ. દાખલો-અસ્તિત્વ દર્શન બાકથી સાધુ વેદે તાપશ્યામાં, અન્નમતર પરિણામે વિશ્વ તેની એક અવસ્થા.

(૬) સ્થાહ નાસ્તિ ચ અવકલ્પ્ય ચ એવ સવર —એક માણુસ જગત્માં એક એક સર્વ હજારથી શુભે છે કે તે સવરમાં નથી અત્તરી અનિત્ય, અન્નવ અને સસાર ભાવનાથી હજાર મેલોએ ચાતા ત હોઈ હજાર નક્કી કે હી સકાય નથી કે તે કયા કાવનાં છે જા કેળા જાન થયુ અને દેવ દુકુમી વાગી ત્યારે ખખર પડી.

(૭) સ્થાહ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકલ્પ્ય ચ એવ સવર —એક સાધુ સત્ત્વજન મેધના ઉપનાં દેખાય છે ત્યારે સમજિત અને સર્વ વિરતિ સવર તો છે પ્રમાદ, ક્રામ અને યોગ હી આત્મવ (સવરની નાસ્તિ) થયુ છે, થયુ તેનું ખીય જિજ્ઞાસે મુખાગ્રા મારે દખાવ થાય મેધ છે કે મેધનું પી-જ્ઞાન છે તે હજારથી હી સકાય નહિ.

સવર તત્ત્વમાં ઉપાદા, બચ અને પુવતા —સવર ચોથે પુણસ્થાને રાવ થાય સમજિતથી મદ કર્યા નામ થાય અને સત્તામાં આદ્યા સમજિત પુવ છે અર્થ આદ્યા તે સર્વ જનુ કમથી જવાયેલ છે.

સવર એક એક પાથે પડી બીજો એક પાથે ત્યારે પદેમતિા વ્યવ અને બીજાનો ઉપાદા જનુ સવર તત્ત્વ સામાન્ય રૂપે ચાધુ એ છે.

વ્યવહારથી સવર એથે ગુણુચ્ચાને મિથ્યાત્વના સવરથી શરૂ થાય છે અને ૧૪ મે ગુણુ-
ચ્ચાને સંપૂર્ણતા પામે છે ૧૪ મા ગુણુચ્ચાનની અતમા વ્યવહારથી સવર નાશ પામે, પણ
નિશ્ચયથી સવર સિદ્ધ અવધ્યામા પણ ચાલુ ગણાય શુદ્ધ આત્મા તે પ્રયત્ન વગર, સ્વભાવિક
રીતે સવર અડપ છે

તવમુ નિર્જગ તત્ત્વ

ભાવાર્થ—આત્મ પ્રેક્ષોભાવી અશયી કર્મોનો અભાવ થવો, કર્મોનું ખરી પડવું, નિર્જરી
જવું છુટું થવું કર્મરૂપે નાશ થવો તે નિર્જગ તેના બે

(૧) અકામ નિર્જરા—કર્મનો વિપાક, ઉદય, આવે તે અજ્ઞાનપણે ભોગવાઇ જાય
અથવા જાણતપ, અજ્ઞાનતપ, અજ્ઞાન કુપ્તથી અથવા પન્વરાપણે ભોગવાય તે અકામ નિર્જગ । સર્વ
અસારી જીવને ધાય છે તે મોક્ષનો હેતુ નથી

સકામ નિર્જરા—સમકિત સહિત, જ્ઞાન ઉપયોગે, તપની વિધિપૂર્વક, રાગદ્વેષ રહિતપણે,
નિગ્રહીભાવે, મોક્ષના હેતુથી, કર્મને તપાવીને, ક્ષેપ બનાવીને, કર્મને આડીર્ણિને, આત્મપ્રેક્ષોભાવી
તે કર્મોનો કર્મ રૂપે અભાવ કરવો તે સકામ નિર્જગ, મોક્ષ માટે નિર્જગ તત્ત્વમા છે

મોક્ષ તત્ત્વમા સર્વ કર્મોનો એક સાથે કર્મરૂપે અભાવ થાય છે અને નિર્જરામા
નાશનમ્યતાવાળા અશયી કર્મોનો અભાવ યાય છે, એટલો મોક્ષ અને નિર્જગમા તકાવત છે
કર્મનો વિપાક ઉદય આવે ત્યાગે જ્ઞાનપૂર્વક સમભાવે વેદવામા આવે તે પણ સકામ નિર્જરા
અમજની અમકિતી જીવ મકામ નિર્જગની અગધના કરે નિર્જગ વગર મોક્ષ નથી

નિર્જરાનું સાધન (કાચું) તપ છે કાચુમા કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી તપ તે નિર્જરા
છે તપ, જ્ઞાન, દર્શન, યાગ્રિય યુક્ત હોય ને મોક્ષ માટે પ્રધાન તત્ત્વ છે અને જોનોભા
તપની પ્રધાનતા દેખાય છે, માટે તપની સફળતા માટે શુદ્ધ ભાવનાની જરૂર છે તે ભાવના જ્ઞાન,
દર્શન અને યાગ્રિજન્ય છે તપની સાથે સવર જોઈએ જ

રાખસા તરીકે એક તળાવમા પાણી ખગડ્યુ છે, તે કાઢવું છે, તો ને પહેલા તળાવમા
પાણી આવવાના નાળા બંધ કરવા જોઈએ ત્યાગ આદ પાણી ઉલેચી શકાય એક બાજુથી પાણી
આવ્યા કરે અને બીજી બાજુથી પાણી કાઢતા જોઈએ તો તેનો પાર ન આવે એવી જ રીતે
આત્મ પ્રેક્ષોની સત્તાભાવી કર્મોને કાઢવાની સાથે કર્મ આવવાના દ્વાર સવર તત્ત્વથી, બંધ કરવા
જોઈએ જો આ કામ સતત ચાલુ રહે તો સર્વ કર્મોનો ક્ષય થયા વગર રહેજ નહિ

તપના આર ભેદ

હવે તપના આર ભેદ તેમના ગુણ સહિત જોઈએ

(૩) સ્થાઈ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ એવ સવર —એક જગ્યાએથી વખતે સવર તથા આમત્વ (નાસ્તિ સવર) તથા બીજા તત્વો હોઈ શકે છે તેના શબ્દો —

બુદ્ધિસ્થાન	સવર	આમત્વ
૮	સમક્ષિત	અત્ત, પ્રમાદ, ક્ષાય, યોગ
૫	અસક્ષિત, દેશ વિ નિ,	અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્ષાય, યોગ
૬	સમક્ષિત, સર્વ વિરતિ	પ્રમાદ, ક્ષાય, યોગ
૭-૧	સમક્ષિત, સર્વ ક્ષિતિ તથા અપ્રમાદ	ક્ષાય, યોગ
૧૧-૧૨-૧૩	જિજ્ઞાસા તથા આકાંક્ષા	યોગ (ધર્માદિ ક્રિયાશ્રેયે)

(૪) સ્થાઈ અવકલત્વ ચ એવ સવર —(૧) અણુક માણુક અણુક વખતે સવર તત્વમાં આવ શકે છે કે નહિ તે જાણવાથી કહી શકાય નહિ (૨) એક જ વખતે સવરનું સર્વ વર્ણન થઈ શકે નહિ, સવર શબ્દ બોલતાં જ અસંખ્યાત સમય ગણે (૩) સવર તથા વિરોધી તત્વ અમ્ભવા બીજા તત્વોનું એક સાથે હવન થઈ શકે નહિ.

(૫) સ્થાઈ અસ્તિ ચ અવકલત્વ ચ એવ સવર —સવર કહી વખતે સવર આકાંક્ષ થાય છે અને શુભ કહીને બોલેલા મનથી સવર આવમાં છે કે નહિ તે જાણવાથી કહી શકાય નહિ. શાખ્યો-પ્રસન્નમદ સત્ત્વિ બાળથી સાધુ વેદી તત્ત્વજ્ઞાતા, અત્યંત પરિણામે વિચક્ષ, તેની એક અવસ્થા.

(૬) સ્થાઈ નાસ્તિ ચ અવકલત્વ ચ એવ સવર —એક માણુક પવનના બીડા છે એમ સર્વ જાણેલા બુદ્ધિ છે કે તે સવરમાં નથી અહીંથી અનિશ્ચ, અજ્ઞાન અને સંસાર ભાવનાથી કાપક મેલીએ જાય તે હોઈ જાણવ નહીં તે કહી શકાય નથી કે તે કયા આવમાં છે ખત્રુ કયા ગાન થતુ અને જે દુદુલી વાગી ત્યારે ખબર પડી.

(૭) સ્થાઈ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકલત્વ ચ એવ સવર —એક સાધુ સંવ્યવસ્થા મેળવ્યા ઉપરાંત દેખાય છે ત્યારે સમક્ષિત અને સર્વ વિરતિ સવર તો છે પ્રમાદ, ક્ષાય અને યોગ રૂપી આમત્વ (સવરની નાસ્તિ) ખત્રુ છે ખત્રુ તેનું ખોલ જિજ્ઞાસે મુખાસ્ત્ર માર દેખાત માત્ર મેળ છે કે મેળનું પરિણામ છે તે જાણવાથી કહી શકાય નહિ.

સવર તત્ત્વમાં જિજ્ઞાસ, વ્યથ અને મુગ્ધતા.—સવર એકે બુદ્ધિસ્થાને થઈ શાય, સમક્ષિતથી જઈ થતાં નાશ થાય અને સત્તામાં આત્મા સમક્ષિત મુગ્ધ છે. અદિ આત્મા તે સવર ખત્રુ કમથી જાણેલ છે.

સવર એક એક પાત્રે પડી બીજો એક પાત્રે ત્યારે જોવાની વ્યથ અને બીજાનો ઉત્પાદ, ખત્રુ સવર તત્ત્વ સામાન્ય રૂપે માત્રુ એ છે.

વ્યવહારથી સવર ચોથે ગુણસ્થાને મિથ્યાત્વના સવરથી શરૂ થાય છે અને ૧૪ મે ગુણ-
સ્થાને સંપૂર્ણતા પામે છે ૧૪ મા ગુણસ્થાનની અતર્મા વ્યવહારથી સવર નાશ પામે, પણ
નિશ્ચયથી સવર સિદ્ધ અવસ્થામાં પણ ચાલુ ગણાય. શુદ્ધ આત્મા તે પ્રયત્ન વગર, સ્વભાવિક
રીતે સવર સ્વરૂપ છે

નવમું નિર્જગ તત્ત્વ

ભાવાર્થ—આત્મ પ્રેરણામાયી અશયી કર્મોનો અભાવ થવો, કર્મોનું ખરી પડવું, નિર્જરી
જવું, છુટું થવું કર્મરૂપે નાશ થવો તે નિર્જગ તેના જે ભેદ

(૧) અકામ નિર્જરા—કર્મનો વિપાક, ઉત્પન્ન, આવે તે અજ્ઞાનપણે ભોગવાઈ બન્ય
અથવા જાણતપ, અજ્ઞાનતપ, અજ્ઞાન કુટ્ટથી અથવા પગલપણે ભોગવાય તે અકામ નિર્જગ 'સર્વ
અસારી હવને ધાય છે તે મોક્ષનો હેતુ નથી

સકામ નિર્જરા—અમકિત સહિત, જ્ઞાન ઉપયોગે, તપની વિધિપૂર્વક, રાગદ્વેષ રહિતપણે,
નિરાશીભાવે, મોક્ષના હેતુથી, કર્મને તપાનીને, રક્ષા બનારીને, કર્મને આકર્ષીને, આત્મપ્રેરણામાયી
તે કર્મોનો કર્મ રૂપે અભાવ કરવો તે સકામ નિર્જગ, મોક્ષ માટે નિર્જગ તત્ત્વમાં છે

મોક્ષ તત્ત્વમાં સર્વ કર્મોનો એક સાથે કર્મરૂપે અભાવ થાય છે અને નિર્જરામાં
તાત્કાલિકતાવાળા અગત્ય કર્મોનો અભાવ થાય છે, એટલો મોક્ષ અને નિર્જરામાં તકાવત છે
કર્મનો વિપાક ઉત્પન્ન આવે ત્યારે જ્ઞાનપૂર્વક સમભાવે વેદવામાં આવે તે પણ સકામ નિર્જરા
અમળની. અમળિની હવ અકામ નિર્જગની અગત્યના કરે નિર્જગ વગર મોક્ષ નથી

નિર્જગનું સાધન (કારણ) તપ છે કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી તપ તે નિર્જરા
છે તપ, જ્ઞાન, દર્શન, આગ્રિય યુક્ત હોય તે મોક્ષ માટે પ્રધાન તત્ત્વ છે અને જ્ઞેનોમાં
તપની પ્રધાનતા દેખાય છે, માટે તપની સફળતા માટે શુદ્ધ ભાવનાની જરૂર છે તે ભાવના જ્ઞાન,
દર્શન અને આગ્રિયજન્ય છે તપની સાથે સવર જોઈએ જ

દાખલા તરીકે એક તળાવમાં પાણી યગડયુ છે, તે ઢાલુ છે, તો તે પહેલાં તળાવમાં
પાણી આવવાના નાળા બંધ કરવા જોઈએ ત્યાર બાદ પાણી ઉભેલી શકાય. એક બાજુથી પાણી
આવ્યા કરે અને બીજી બાજુથી પાણી ઢાલતા જઈએ તો તેનો પાર ન આવે. એવી જ રીતે
આત્મ પ્રેરણાની સત્તામાથી કર્મોને ઢાલવાની સાથે કર્મ આવવાના દાર સવર તત્ત્વથી, બંધ કરવા
જોઈએ. જો આ કામ સતત ચાલુ રહે તો સર્વ કર્મોનો ક્ષય થયા વગર રહેજ નહિ

તપના ચાર ભેદ

હવે તપના ચાર ભેદ તેમના ગુણ સહિત જોઈએ

(૩) સ્થાઈ અસ્તિ થ નાસ્તિ થ એવ સવર —એક જગ્યાએ-એકી વખતે સવર તથા આત્મવ (નાસ્તિ સવર) તથા બીજા તરવો હોય શકે છે તેના દાખલા —

પુણસ્થાન	સવર	આત્મવ
૬	સમક્ષિત	અપ્રાદ, પ્રમાદ, ક્યાય, ચોત
૫	અસમક્ષિત, દેશ વિરતિ	અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્યાય, ચોત
૬	સમક્ષિત, સર્વ વિરતિ	પ્રમાદ, ક્યાય, ચોત
૭-૧	સમક્ષિત, સર્વ વિરતિ	ક્યાય, ચોત.

તથા અપ્રમાદ

૧૧-૧૨-૧૩

ઉપસ્થા તથા અક્યાય

ચોત (અર્થવિદિ ક્રિયાપદે)

(૪) સ્થાઈ અવકલ્પ્ય થ એવ સવર —(૧) અનુક માણસ અનુક વખતે સવર તત્ત્વમાં આવ શકે છે કે નહિ તે જણાવવાની કહી શકાય નહિ (૨) એક જ વખતે સવરનું સર્વ વર્તન થઈ શકે નહિ, સવર શબ્દ બોલતા જ/ખસ/ખ્યાત સમય તથા (૩) સવર તથા વિશેષી તત્ત્વ અથવા બીજા તત્ત્વોનું એક સાથે હવન થઈ શકે નહિ.

(૫) સ્થાઈ અસ્તિ થ અવકલ્પ્ય થ એવ સવર —સવર કલ્પી વખતે સવર આત્મસ થાય છે અને શુભ કલ્પીય. એવા અર્થથી સવર આવમાં છે કે નહિ તે જણાવવાની કહી શકાય નહિ. દાખલો—અસ્તિત્વ સમર્થિ બાલ્યથી સાધુ વેસે તાત્પર્યમાં, અત્યંતર ચત્તિયાને વિષય, તેની એક અસ્તિતા.

(૬) સ્થાઈ નાસ્તિ થ અવકલ્પ્ય થ એવ સવર —એક માણસ પગલુમાં બંધો છે એમ સર્વ જણથી કુખે છે કે તે સવરમાં નથી અદ્ભૂતી અનિશ્ચ, અખવ અને સસાર આવનાથી ક્ષણે ક્ષણે ચાલ્યા તે કોઈ જણને અનુભવ કે કહી શકાય નથી કે તે ક્યા આવમાં છે, પણ કેવળ ગાન થયું અને દેવ કુદુની વાગી ત્યારે ખબર પડી.

(૭) સ્થાઈ અસ્તિ થ નાસ્તિ થ અવકલ્પ્ય થ એવ સવર —એક સાધુ સત્ત્વસન ક્રેમમાં જગ્યામાં દેખાય છે ત્યારે સમક્ષિત અને સર્વ વિરતિ સવર તો છે પ્રમાદ, ક્યાય અને ચોત ક્ષણે આત્મવ (સવરની નાસ્તિ) થયું છે, પણ તેનું ધ્યેય સિદ્ધિને મુલાગ્યા નારે દેખાવ માત્ર કોઈ છે કે ક્રેમનું ખરુંત્વા છે તે જણાવવાની કહી શકાય નહિ.

સવર તત્ત્વમાં ઉત્પાદ, બ્યથ અને પુવતા.—સવર ચોથે પુણસ્થાને રહી થાય, સમક્ષિતથી જઈ થતાં નાશ થાય અને સત્તામાં અદ્રશ્ય સમક્ષિત પ્રવે છે. અર્થ આત્મતા તે સવર થયું કર્મથી જ્યારેય છે.

સવર એક બે પાછે, જહી બીજો એક પાછે ત્યારે પહેલોના વ્યથ અને બીજાનો ઉત્પાદ, પણ સવર તત્ત્વ સામાન્ય રૂપે થાયું ને છે.

અવદાત્મી સવર મોથે ગુણસ્થાને મિથ્યાત્વના સવરથી શરૂ થાય છે અને ૧૪ મે ગુણ-સ્થાને સંપૂર્ણતા પામે છે. ૧૪ મા ગુણસ્થાનની અતમા અવદાત્મી સવર નાશ પામે, પણ નિશ્ચયથી સવર સિદ્ધ અવસ્થામાં પણ ચાલુ ગણાય. શુદ્ધ આત્મા તે પ્રાપ્ત વગર, અભાવિદ્ રીતે સવર અરૂપ છે

નવમું નિર્જગ તત્ત્વ

ભાવાર્થ—આત્મ પ્રત્યોગાથી અગતી કર્મોનો અભાવ થવો, કર્મોનું ખરી પડ્યું, નિર્જગી જન્મ, છુટ્ટ થવું કર્મરૂપે નાશ થવો તે નિર્જગ તેના મે બેદ

(૧) અકામ નિર્જગી—કર્મનો વિપાક, ઉદય, આવે તે-અજ્ઞાનપણે ભોગવાઈ જાય અથવા યાજનપ, અજ્ઞાનપ, અજ્ઞાન કુટ્ટથી અથવા પચ્ચનપણે ભોગવાય તે અકામ નિર્જગી મર્વ સારી જીવને થાય છે તે મોક્ષનો હેતુ નથી

સકામ નિર્જગી—સમક્રિત સદિન, જ્ઞાન ઉપયોગે, તપની વિધિપૂર્વક, મગદ્ગેય ગહિતપણે, નિગમીભાવે, મોક્ષના હેતુથી, કર્મને તપાસીને, ક્ષેપ જતાસીને, કર્મને આકરીને, આત્મપ્રત્યોગાથી તે કર્મોનો કર્મ રૂપે અભાવ કરવો તે સકામ નિર્જગી, મોક્ષ માટે નિર્જગી તત્ત્વમા છે

મોક્ષ તત્ત્વમા મર્વ કર્મોનો એક સાથે કર્મરૂપે અભાવ થાય છે અને નિર્જગીમા નાશનમ્યતાવાળા અગતી કર્મોનો અભાવ થાય છે, એટલો મોક્ષ અને નિર્જગીમા તકાવત છે કર્મોનો વિપાક ઉદય આવે ત્યાં જ જ્ઞાનપૂર્વક સમભાવે વેદવામા આવે તે પણ સકામ નિર્જગી સમજતી સમક્રિતી જીવ સકામ નિર્જગીની અગત્યના રૂપે નિર્જગી વગર મોક્ષ નથી

નિર્જગીનું સાધન (કારણ) તપ છે કારણમા કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી તપ તે નિર્જગી છે તપ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર યુક્ત હોય તે મોક્ષ માટે પ્રધાન તત્ત્વ છે અને જોતોમા તપની પ્રધાનતા દેખાય છે, માટે તપની સકળતા માટે શુદ્ધ ભાવનાની જરૂર છે તે ભાવના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રજન્ય છે તપની સાથે સવર જોઈએ જ

પાપકા તરીકે એક તળાવમા પાણી યગડ્યુ છે, તે કાટ્યુ છે, તો તે પડેલા તળાવમા પાણી આવવાના નાળા બંધ કરવા જોઈએ ત્યાર બાદ પાણી ઉલેચી શકાય એક બાજુથી પાણી આવ્યા કરે અને બીજી બાજુથી પાણી કાઢતા જઈએ તો તેનો પાટ ન આવે, એવી જ રીતે આત્મ પ્રત્યોગી સત્તામાથી કર્મોને કાટવાની સાથે કર્મ આવવાના દાર સવર તત્ત્વથી, બંધ કરવા જોઈએ. જો આ કામ સતત ચાલુ રહે તો મર્વ કર્મોનો ક્ષય થયા વગર મોક્ષ નહિ

તપના બાર ભેદો

હવે તપના બાર ભેદો તેમના મહત્ત્વ સહિત જોઈએ

દેશથી—એક જ સ્થાને બેસી રહેવું કે ઉભા રહેવું

૧૫

કાળથી—મનુષ્ય મુક્ત મુખી કે પાદોપવિમત્તની માફક તથા છત્ર

ભાવથી—એવો વિચાર કરવો કે આ શરીર આત્માનું અવયવ નથી, માટે શરીરમાં પાન તપાસીને તેના દ્વારા હું જ ભોજનવાદન્યાં આત્મ પ્રદેશી સ્વરૂપી પોતાની હયાસ્થિતિમાં છે તેમાંજ ઉત્સોચ સમયે કે જેથી આત્માના આસાદિક સ્વતંત્ર મુખ્યો બનથી અનુભવ થાય અને કામ કરેછવું હું જ છત્રી બન્યામ.

ગુણથી—હૃદિયાનિ આદિમંત્ર મુખ્યો બનથી (સક્તિ પ્રપાલ્યે) અનુભવ

હેતુ—શુદ્ધ આત્મ અવયવ મેગતવાનો અસરીરી બનવાનો હેતુ

૬ પ્રતિ સદ્વીતતા

દશથી—પાંચ હૃદિયો અને મન, વચન, કાયાના અનુ ચોત્રને ચોક્કસ

દેશથી—બી પશુ, નપુસક સ્થિત સ્થાનમાં રહેવું

કાળથી—સદા ઉપયોગમાં તત્કાલ રહેવું

ભાવથી—આ કાયાને કાયા, નમ્રતા સરળતા અને સતોષછ છત્રમાં, નિર્વિદ્યારી થવું

ગુણથી—ચોત્ર અને હૃદિયો દ્વારા મુખ મેગતવાનો સ્તેય નામ કરીને સ્વતંત્ર પુરુષના સંકેપોની બાધા વચમાં અનેન્દ્રિય સફળ અભિમંત્ર જ્ઞાન જ્ઞાનક મુખ્યો અનુભવ કરવો

હેતુ—શરીર અને હૃદિયોની બાધા સક્તિ શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ મેગતવાનો હેતુ

જાણ તપમાં શરીર કંઈની મુખ્યતા જણાય છે તેવો હેતુ શરીર મજબૂત ત્યાગ કરવાનો છે એટલે શરીર અને હૃદિયોમયી ઉપયોગ ખેચી જીવને સ્વતંત્ર જાનથી નહેચ્યાં આત્મ પ્રદેશમાં ઉપયોગ મુખ્યવાનો અભ્યાસ કરવાનો છે કે જેથી શરીરનાં દુર્ગમમાં પાન ન જાય અને જ્ઞાની નિર્દેશ થાય તેમજ મોક્ષનો લઘુ સાર્થક થાય

જાણતાની સાથે શુદ્ધ આત્મતર આવ ન દોષ તથા બધાથી દેખાવ પુરો (મોક્ષના હેતુ વચસ્તે) તે તપ થઈ નય, તેથી જાણના છે હૃદિયોના વિષયમાં આસક્તી અને ખાસ કરીને કામમયી જ થયા માટે જાણ તપ સમગ્રાણ કયાજ છે

૭ અન્યતર તપ

૧ પાપચિત્ત

જા, નિયમ, સચમ, નસેમાં ઝાઝ ઘણ થાય તેનું નિવારણ કરવા, ધાર્મિક કર્મમયી નામ થયા માટે તેો રોત ને પ્રપાલ્યે, પ્રવર્તિત અભ્યાસ છે

(૧) આલોચણા—ગુરુ પામે કહી દેવું (૨) પ્રતિક્રમણ (૩) આલોચણા તથા પ્રતિક્રમણ.
(૪) વિવેક—દ્રવ્યથી અકલ્પનીય વસ્તુ પગિવતી, અકલ્પનીય કાર્યમાથી દુઃ થવું, ભાવથી સાર અસાગનો વિચાર કરી હેયનો ત્યાગ કરવો (૫) કાર્યોત્સર્ગ (૬) તપ (૭) જેદ (૮) મળ—મીઠવાગ દીક્ષા (૯) અપાવ તપ (૧૦) પાગમિય

એમાથી છેલ્લા ચાગ ફક્ત સાધુ માટે છે, બાકીના સાધુ—ત્રાવક ખન્ને માટે છે. સાધારણ રીતે કોઇ પણ પાપનુ કામ થાય અને પછી પશ્ચાતાપ થાય તો બધાયલા કર્મ થોડા, દુકી મિતિના અને મદ રસના થઇ જાય છે, કોઇ કોઇ વખતે તે કર્મ નાશ પણ થઇ જાય અને ભાવના ભાવતા આગળ વધી જાય તો ક્ષપક શ્રેણીએ ચડીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે

ભાવનામા સગળતા અને વિવેક અને જે પ્રકારનો દોષ હોય તે પ્રમાણે દોષનાશક અભ્યવસાયની ખાસ જરૂર છે દાખલા તરીકે એક ગમ્મએ અણુસમજથી કાઢને ૬૩ કર્મો, ભાગ બાદ તે નિર્દોષ લાગવાથી તે ગમ્મ પોતાનું માન મૂકી સગળતાથી વારવાર ખમાવે તો તે દડના પાપથી લાગેલ કર્મનો અભાવ થવા ઉપરાંત ભાવનાએ ચડી જાય તો સસારનો ચાર પાખી જાય માટે ગગદ્વેપ ગહિતપણે સગળતા અને વિવેકપૂર્વક પ્રાયશ્ચિત્ત બહુ ઉપયોગી છે અપાવ તપ અને પાગમિય હાલમા દેખાતા નથી

હેતુ—નિશ્ચય થવું, દોષ કપી ઝટાનું દુઃ કરવું, અહિં સગળતાની મુખ્યતા છે, સગળતા વગર યોગ્ય શુદ્ધિ થતી નથી

૦ વિનય તપ

વિનય = બાણથી નમ્રતાપૂર્વક વર્તન અને અભ્યતર ભાવે આત્માને પગલવનાથી મક્ત કરી અભાવમા દોરી જવો તેના મુખ્ય સાત ભેદ છે —

(૧) જ્ઞાન વિનય—(૧) વાચીને, સાલણીને, શિક્ષાસમાધાન માટે પૂછીને વારવાગ તપાસીને, ધર્મ કયા કરીને તથા વિચાર કરીને જ્ઞાનનો અભ્યાસ વધારતા જવું (૨) મતિ, હૃત, અવધી, મન, પર્યંત, કેવળ જાનીનો વિનય કરવો (૩) જ્ઞાન આનંદ આત્મા સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો

(૨) દર્શન વિનય—(૧) તત્ત્વોમા સમજણપૂર્વક દ્રઢ શ્રદ્ધા (૨) અગિહૃત, અહૃત પ્રક્રીન ધર્મ, આત્માર્થ, ઉપાધ્યાય, ગ્યવિર, કુલ, ગણ, સત્ર, ક્રિયાવત, સભોગી, મતિજાની યાવત કેવળજાની એ સર્વનો સત્કાર કરવો, સન્માન કરવું, આશાતના ટાળી, ભક્તી કરવી, ગુણાનુવાદ કરવા અને તેમના ગુણ પોતાના આત્મામા કેળવવાનો અભ્યાસ ગમવો (૩) આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો

(૩) ચારિત્ર વિનય—(૧) પાપ પ્રકારના ચારિત્રીનો વિનય કરવો (૨) ચારિત્ર પાળવું

(૪) મન વિનય—આર્ત રૌદ્રધ્યાન ટાળી, ધર્મ, શુકલ ધ્યાનમા મનને જોડવું

(૫) વચન વિનય—ભાષા સુમતિથી વિચારીને હિત, મિત, પ્રિય વચન બોલવું

(૬) કાચ વિનય—(૧) વધ, ઝુલુ અને પદમાં મોઝેરા હોય તેને આવતાં જોઈ ઉભા થવું અને હાથ જોડી સ્ક્રહાર સન્માન કરવું વદના કરવી, બેસે ત્યાં પચ્ચણ કે ચોચ આવતા ગમી લુ ઉભા છે તો ચોતે પચ્ચ ઉભા છેવું સેવા ભક્તિ કરવી, પાસે રહે ત્યાં સુધી વૈભવવ્ય કરવી, નય ત્યારે પહેલાવના જવું (૨) આરૂઢત, સિદ્ધ, મુળ (એક મુળના સિધો), મણુ (એક સપ્તમના સાધુ), સપ, શુદ્ધ કિંચવત, ઘન સીધ તપ ખર્ચના આરાધક, યાન, યાત્રી, સ્થીર, આચાર્ય ઉપાધ્યાય, અસી એટલાની આચારના ન કરવી, ઉત્સાહથી ભક્તિ કરવી, સ્ક્રહાર-સન્માન કરવું ઝુલુની રાત્રિ કરવી, (૩) યતનાથી ચાલે, ઉભા છે, બેસે, સુવે, ઉદ્યપન કરે જાપન કરે ઉદિરિને પ્રવર્તવે.

(૭) યોગ વ્યવહાર—ઝુલુ તથા ઝુલુધિક સ્વયમ્નીની આચારમાં છે, તેમજ કાચ કરે, ઉપકા ન જોયે, ચિતા ઉપસાચે, હાથસુધી પ્રવર્તે દેશ કાળ પ્રમાણે વિચારીને આદારનો વખત ખે, ચોચ કાચા બોલે, અસજ્જમ રાજે.

વિનય તપનો ધ્યાનમા ઉપયોગ—મનને આત્માના પ્રકૃતિ તથા આત્માના શુદ્ધ ઝુલુ યાન, દર્શન, ચારિત્ર, પતિ વીરનાં જોડું અને વિકાસાળા પૈદજગીક કાચોમાં જવા ન દેવું તે નિશ્ચ વિનય છે. ધર્મ વધુ મૂળ વિનય છે. જેનો વિનય કરીએ તેમ ઝુલુ આજવામાં આવે છે. તેની તાત્કાલિક આપણી શક્તિ ઉપર આધાર રાખે છે.

૩. વૈભવવ્ય તપ (ભક્તિ)

કાલી વૈભવવ્ય કરવી? તીર્થ કર, મણુવર, આચાર (પ્રવર્તના, ધર્મ, વાંચના, દિત, ઉદેશ સુદેશ એમ આચારના ૭ બેઠ), ઉપધ્યાય, સ્થવિર, તપસવી, કિંચવત, ૧ મતિ ધર્મ પાળનાર, સંભોળી, અવધર્મી મુળ, ઝુલુ, સપ, યાન, મુનિ, નર શીક્ષિત, મતિ, મુન, અવધી, મહાસર, કલ્પ ગાની એ ૨ બેઠમાં ભક્તિ કરવી.

કેવી રીતે સેવા કરવી? નીચે જણાવેલ બોધમાંથી વિવેકથી કમળને સ્વરોચ સેવા કરવી.

(૧) ભક્તિ અનુમાન અપ્પરુવાદ, આચારના યાગવી.

( ) સ્ક્રહાર, આવતાં જતાં જોઈ ઉભા થવું, નમસ્કાર વદના, આવતા આવતુ હાથ જોડી બોધવું આજામાં આવતુ જતાં જોલાવના જવું કાચ હજ્યુ મુખ ઉપસાચ.

(૨) નમનારી કમલ જોડું જા પારખીને તે પ્રમાણે અનુસરવું પજા માણસોમાં તમજા જુનાનુવાદ કર્યા, અનુકરથી કાચ કરવું ચોચ દાસી એમ દૂર કરવો, દેશકાળ વિચારીને પ્રાતિ ખર્ચી, કાચ કુચમજ રાખવી, આદાર પાણી ચાલી આજવા, વચર ફક્ત નિ / રના લેવુંથી નિરાધી આવે (પૌરુષથીક કચ્છ વચર) વૈભવવ્ય તપ કરવો. ભક્તિ ક્યાસે તે / કરમાં મોલે ન જાય તે આજામાં નનુચ જરમાં મોલુ જવાની ઉત્કૃષ્ટ કામથી મેળવે છે. એકલાથી કેવળ જા પ્રાપ્ત કરે છે.

૪. સજ્જાય તપ

મત્ર અભ્યાસથી, અર્થ અને શકાનો પુછીને ખુલાસો કરવાથી, વારંવાર સભારી જવાથી, દીર્ઘદ્રષ્ટિથી વિચાર કરવાથી અને ધર્મ કથા કરવાથી સજ્જાય તપ થાય છે

સજ્જાય તપમા સ્વઅધ્યાય = પોતાનો અભ્યાસ = શુદ્ધ આત્માના ગુણોનો અભ્યાસ આવી જાય છે, તે પાત્રમા તપ ધ્યાનમા બાકુ ઉપયોગી છે

૫ ધ્યાન તપ

ચાર પ્રકારના ધ્યાનમા ધર્મ, શુદ્ધ એ બે ધ્યાનથી જ નિર્જર થાય છે, પણ બે દુધ્યાન કે જેથી 'અધ' થાય છે તેનો નાશીને ત્યાગ કરવો જોઈએ એટલા માટે તેનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ

આર્તધ્યાન—મનને મમે તેવા શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ સયોગની ચિંતા કરવાથી, અમનોજ શબ્દાદિ વિષયોનો વિયોગ ધ્વજવાથી, રોગનો નાશ કરવાની ધ્વજાથી, કામભોગ કાયમ રહે એવી ધ્વજા કરવાથી આર્તધ્યાન થાય તેના લક્ષણ—આક્રં, ગોક, અશ્રુપાત અને વિલાપાત છે, તેથી તિર્યચનુ આયુષ્ય બધાય છે

રૌદ્રધ્યાન—હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વિષયભોગમા આસક્તપણુ, તેનું એકવાર કે વારંવાર ચિંતવન, સેવન, હિંસાથી ધર્મ થાય એવી આપના કરે મરણ સુધી પાપનો પશ્ચાત્તાપ ન કરે તે નરકનું આયુષ્ય બાધે.

નરક અને તિર્યચની ગતિમાંથી બચવા માટે આર્તધ્યાન તેમજ રૌદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ કરવો

ધર્મધ્યાન તપ

ધર્મના ચાર ભેદ—(૧) આચાર ધર્મ—તે જ્ઞાન, દર્શન, ચાત્રિ, તપ, વીર્યના સર્વ મળી ૩૯ આચાર.

(૨) ક્રિયાધર્મ—તે ડરણ સિતરીના ૭૦ ભેદ તે અગાઉ લખાઈ ગયા છે

(૩) દયાધર્મ—સ્વદયા = પોતાના આત્માને આસ્રવથી બચાવવો પરદયા = જીવરક્ષા દ્રવ્ય દયા = જીવના ૧૦ પ્રાણ માહેનો કોઈ પ્રાણ નાશ ન કરવો તે ભાવ દયા = જીવને પોતાના જેવો આત્મા જાણી અનુક્રમ ગણવી. વ્યવહાર દયા = યતનાથી જીવનું રક્ષણ કરવું નિશ્ચય દયા = આત્માના ગુણમા રમણ કરવું, તે ૧૪ મા ગુણધ્યાનની અતે સપુર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ પામે. અનુબંધ દયા = અદ્યથી હિંત સુહિં, બહારથી આડગપણુ

(૪) સ્વભાવ ધર્મ = અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, સમદ્રષ્ટિ આત્મિક સુખ અને શુદ્ધ પાશ્વિમિક ભાવ વગેરે શુદ્ધ ગુણોમા રમણના

ધ્યાન = મનોયોગ = માતસિદ વિચાર = ચિત્તવન, અભ્યવસાય, ભાવવા, અમાધિ.

પોતાને એકલાને જ ભોગવવાનું છે અને કોઈ સાથે આવી મદ્દ કરવાનું નથી વળી જીવને પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, શુદ્ધ પરિણતિ શક્તિ સાથે જ એકત્વપણું (તદુપપણું) છે, માટે પોતાના ગુણોની શુદ્ધિ કરવી એ જ ક્રેય છે (૨) અણિયાણું પેહા-અનિત્યપણાનો વિચાર-શરીર, યુવાની ધન, સગા, વગ્યાગ, ભોગો વગેરે સર્વ અનિત્ય છે, નાશ પામતા વાગ નથી લાગતી, માટે તેના ઉપર મમત્વ દુસ્થાને છે, પોતાનો આત્મા તથા જૈન ધર્મ નિત્ય છે, માટે આત્માને ધર્મમા ભેડવો તે જ કામનું છે

(૩) અશરણાણું પેહા-અશરણપણાનો વિચાર-ઉપરોક્ત અનિત્ય પદાર્થો કર્મ વિપાકના દુઃખમાયી બચાવવા સમર્થ નથી, માટે તેમની સહાય નકામી છે, ફક્ત જૈન ધર્મ તથા પોતાનો પુરુષાર્થ ગરણુ આપી શકે તેમ છે, માટે શક્તિઓનો ઉપયોગ ધર્મમા જ કરવો બાજમી છે

(૪) મસારાણું પેહા-સસાર મહા વિચિત્ર છે ભવની પરપરામા બાપ દીકરો વાચ છે અને સ્ત્રી, માતા વાચ છે, મિત્ર મત્ર વાચ છે, શત્રુ મિત્ર થાય છે, સારા પુદ્ગળ ખરાબ થાય છે, માઠાના સારા થાય છે વળી મસારની ચારે ગતિમા દુઃખ છે, ઉનાગિક શરીરો તથા નાગકીના શરીરો અશુભ છે, સર્વ ભોગો, રોગનું મૂળ છે, આવી રીતે સર્વ સસાર દુઃખમય-અસાર છે, માટે તેનો પાગ પામવા ધર્મની આરાધના કર્યા વગર છુટકો જ નથી

નોંધ —આઠ ધર્મ ભાવના, મૈત્રી આદિ ચાર સમકિત ભાવના, ચાસ્ત્રિના સર્વ ગુણોનો અમ્હા, વગેરેનો વિચાર અને સર્વ મુત્રોનો પગ્માયિક સાગનો વિચાર તે સર્વ ધર્મ બ્યાન છે; અહિ ફક્ત સક્ષેપમા બતાવેલ છે

શુકલ ધ્યાન

શુકલ = નિર્મળ નિર્મળ ગુણો અને નિર્મળ આત્માનું ધ્યાન તે શુકલ ધ્યાન. તે ધ્યાનમા મન પણ નિર્મળ છે નિર્મળ મન યોગ = નિર્મળ ચિત્ત = સકલ્પ વિકલ્પની ક્રિયા રહિત ક્રિયારહિત, ઈન્દ્રિયાતીત, ધારણાથી ગહિત, અવરૂપ સન્મુખ, કપાય રહિત, આત્મામા મન ચિત્ત શુકલ ધ્યાનના અધિકારી-સ્થિર ચિત્ત, ઉત્તમ સવચણ, શરીરના કટકા થાય તો પણ વિકાર ન થાય. જીતેન્દ્રિય, સમભાવ, મહા વૈગમ્યવાળા આત્મા હોય છે

શુકલ ધ્યાનના ચાર ભેદ

૧. પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર

પૃથક્ત્વ = જુદાપણું (એક દ્રવ્યમા ગહેલા પથથોનું જુદાપણું) ભિન્નતા = વિચારોમા ભેદ, જુદા જુદા વિચારોવાળી, એક વિચાર સપૂર્ણ ગિયરતાને ન પામે, એટલે વિચાર તટ્ટી પણ જાય. અહિ ભેદ જ્ઞાનનો વિષય છે. શબ્દ, અર્થ, દ્રવ્ય ગુણ, પર્યાય, યોગ, વિચાર વગેરેની ભિન્નતા હોય છે, ભેદ દ્રષ્ટિથી ચિત્તવન હોય છે

ચોથી સેક સંસ્થાન વિચાર—પુનઃજન્મ આકારો ને જોવામાં આવે તે અનિત્ય છે વારંવાર નક્કવાયા કરે છે સારો આકાર નસેલો થાય છે અને ખરાબ આકાર સારો થાય છે નારો સારમાં મોઢ ન રાખવો અને ખરાબમાં ભુલ્યા ન કરવી, સમસાત્ય રાખવો.

લોકોનો આકાર જાણવા માટે ખજી મોઢીમાં (સરાવર્ણ) ઉપરાઉપર મુકવાં. નીચ્છુ ઉપર વચ્ચે મુકી અને ઉપરથી ઉપર સૌથી પહેલાં કાગળમાં નીચે ૭ મી નરક અને ઉપરથી પહેલાં કાગળમાં સ્થાને પાંચમુ દેવલોક બાજુમાં છે હાથ રાખી માથે પહેરી એક માવસ હેર દુકડી ફરે અને ને આકાર થાય તેમાં સૌથી નીચે ૭ મી નરક, મેલુને સ્થાને પાંચમુ દેવલોક અને મુખ સ્થાને પાંચ મનુષ્ય વિમાન, મસ્તકના ઉપરના કાગળમાં સિદ્ધ થેત, કેને સ્થાને ત્રીજો લોક પનાકારે મોઢ ૩૪૩ સ્તુ થાય છે એકેક સ્તુ અસંખ્યાત મેલુઓની જોડાતની છે.

લોકના ઉપરથી નીચેના છે. જતા ૧૪ સ્તુ થાય છે. પહેલાંમાં સૌથી નીચે ૭ મી નરક ૭ સ્તુ ઉપર જતાં મોઢી કર્તા કર્તા ત્રીજા લોકે એક સ્તુ જડી વર્ષા વર્ષા પાંચમે દેવ લોકે પાંચ સ્તુ જડી મોઢી કર્તા કર્તા સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાને એક સ્તુ લોકમાં ૧૪ સ્તુ ઉપર અને એક સ્તુ પહેલાં મસ્તક નાદી છે તેમાં મસ્તક અને સ્થાવર ૭૫ હોય છે. જાડીની જગ્યામાં ફક્ત સ્થાવર ૭૫ છે ત્રીજો મોઢ એક રાજ લગ્ન પહેલે અને ૧૮૦૦ જોડાન ઉપર છે તેની નીચે અધી લોક છે. અને ઉપર ઉપર મોઢ છે.

અધીલોકમાં સાત નરક છે. તેમાં ૪૬ જગ્યા છે જેની પોધારમાં ૮૪ લાખ નક્કવાયા એટલે નાસીને જોવાના સ્થાન છે. તેમાં અસંખ્યાત નાસી છે. તેને જાતી કુખ, તસ્, યાદ, મસ્તી મોઢ, ખસ જગર, મેઝ, પત્થરપથુ એ લેખેલો છે.

તે ઉપરથી ખજી મુકી નરક સુધી જમાવમાં દેવો દુખ દ છે. જેનો અનેક સ્તુ વિદેવિને કાપ, કટા કરે બેઠે વેર, પામે, સાય કે વીછી જડી વગેરેના ૧૫ વિદેવિ દુખ દીએ, અગ્નિમાં થોડ, બાથ બીધાવે, વગેરે કરે ખજી નાસીનું શરીર પાથ પાગની માથે જોડાત વચ્ચે, અધુરે અગ્નિને મરે નહિ, તે ઉપરથી મેલુની જગ્યા નાસીઓ અસંખ્ય ૧૫ વિદેવિને એક બીજાને જાતુ દુખ દીએ કે ૭ માલવી ૭ નરકમાં બધું વિદેવ પ્રમાણમાં છે.

પહેલી નરકના વચ્ચે ૬૪ મોઢમાં ૭ મોઢ ઉપર લાખ જમાવેલો જાવન છે તેમાં ૨૦ ઉપર સમપ્રતિષ્ઠી આદર હજાર જોડાત નીચા રહે છે. જાતપરિવિધ અસંખ્યાત છે.

ત્રીજા મોઢમાં અસંખ્યાત દીપ સમુદ્ર છે. દીપેલી નીચે જાલકા દેવો રહે છે, અને તેમાં નીચે અતર જાતિના દેવો રહે છે ત્રીજા મોઢની મધમાં ખડી દીપ છે. એકલામાં જ મનુષ્યો રહે છે તેમાં જન્મ વીજ લીધેલ દેવ અને ઉપર ૧૭ દેવ, જન્મ ને મોઢ કલ્પી જાવાન અને ઉપર નવ મોઢ દેવ, જન્મ ને હજાર મોઢ અને ઉપર નવ હજાર દેવ સાથે સાચી દેવ. તેમાં મુખ મામ કરવા મનુષ્યો અક રક વાંકે ૭૨૦૦ જમાવ છે તેમાં

ગર્ભમાં મગ્તા હોયો આવી જતા હોય તે સંભવ છે તત્ત્વકેવળી ગમ્ય દીગળર મતમા ૧૯ અક
નેટલા મનુષ્ય ખતાવેલ છે જ્યોતિષી દેવોના અમખ્યાત વિમાન અને ગજધાની ત્રીછાલોકમા
ઉપગ્ના ભાગમા છે

ઉર્ધ્વ લોકમા નીચેથી ઉપર અનુક્રમે ૧૨ દેવલોક, ૯ ગ્રેવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન છે
સર્વ મળી ૮૪૯૭૨૩ વિમાન છે તેના ઉપર મુક્તિ શિલા છે તેના ઉપર સિદ્ધ ક્ષેત્ર છે તે ૪૫
લાખ જોજન લાખ પહોળુ અને ૩૩૩ ધુનુષ્ય અને ૩૨ આગળ ઉચુ છે ત્યા અનત સિદ્ધ
ભગવાન નિરજન નિરાકાર અકીપી સ્વરૂપે ખીરાજો છે તેમના ગુણગ્રામ કરવા સિદ્ધ સ્વરૂપ
પામવાનુ સર્વ સમકિત હોવાનુ જ્યેય છે, કારણ કે ત્યા અનત આરિમક મુખ છે અને ત્યાથી
કરી મરવુ પડતુ નથી

અનુત્તર વિમાનના દેવ સિવાય સર્વ મ્યાને આવડા મોટા લોકમા આ હવ અનેકવાર
અથવા અનતીવાર ભટકી ભટકીને અહિ આગ્યો છે અને હવે સમકિત સકીત ક્રિયાની આરાધના
નહિ થાય તો એને એ જ મિથિતિ થવાથી છે લોકના સ્વરૂપના ધ્યાનથી સવેગ અને નિર્વેગ
ઉત્પન્ન થાય છે

જેઓ તત્ત્વજ્ઞાનમા વધારે મહેનત ન કરી શકે તેમને માટે નીચેના પદ્ધત્ય ધ્યાન પણ
માર્થક છે. તેમા પદ્ધતુ આલબન લઇ ધ્યાન ધરી શકાય છે—ૐ પદ્ધતુ ધ્યાન અરિહત, અશરીરી,
આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિ તે પદ્ધતો પહેલો અક્ષર અ+અ+અ+ઉ+મ=અગમ=ઓમ=ૐ ૨.
નમુક્રન્તાંપાય પદ્ધતુ ધ્યાન ૩ પોડશાક્ષરીમા ૧૬ અક્ષરનો જાપ—અર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વ
સાધુઓ નમ. ૪ અરિહત સિદ્ધ (૬ અક્ષરનો જાપ) ૫ અસિઆહિસા ૬ અરિહત ૭ સિદ્ધ
૮ ચતાગિ મગળનો પાઠ ૯ નમોયુજ્જનો પાઠ ૧૦ ૐ નમો અગિહતાણનો જાપ

અરિહતનુ ધ્યાન ધરવા માટે—૩૪ અતિશય, ૩૫ પ્રકારની વાણી, ૮ પ્રાતિહાર્ય, ૪ મહા-
તિશયો, જ્ઞાનાદિ અનત ચતુષ્ટય, ૧૨ પર્ષદા—આટલાનુ સ્વરૂપ જાણી તેની માનસિક રચના કરવી,
જાણે કે અતર્યક્ષથી એ સર્વ તદ્દરૂપ દેખાય છે; તેમા પહેલા શ્રોતા થઇને લીન થવુ, પછી સર્વ
સરીર ભાવ છોડીને અગિહતના આત્મ પ્રદેશો અને કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, ક્ષાયક સમકિત, ક્ષાયક
આગ્નિ, પડીત વીર્ય અને શુદ્ધ પાગિણામિત્ત ભાવમા લીન થવુ

સિદ્ધનુ ધ્યાન ધરવા માટે સિદ્ધના સ્વરૂપ અને ગુણની માનસિક રચના કરવી, જાણે કે
પોતાનો આત્મા સિદ્ધ ક્ષેત્રમા જ છે અને સિદ્ધ ભગવાનના ગુણોનુ આત્મભાવે અનુભવ કરે છે
અહીં કંકન સિદ્ધના ગુણોનુ આલબન છે, એટલે ઉપાનીત ધ્યાન કહેવાય છે, કારણ કે કાંઈ
પોદ્ગળીત આલબન નથી

ધર્મ ધ્યાનનાં ચાર લક્ષણ—(૧) આણાક્રમ—જેમ રોગ નાશ પામ્યા પછી અત્તની ધૃષ્ટિ
થાય તેમ મિથ્યાત્વ જવાથી સર્વજ્ઞ પીતરાગ દેવની આજ્ઞા અગીઝાગ કરવાની ધૃષ્ટિ થાય (૨)
નિસર્ગ કર્મી—પોતાના વ્યભાવથી અથવા અતિમગ્નુ જાને કરી સ્વ અને આગ્નિ ધર્મ કરવાની

કમ્બ માત્ર, પુષ્પાણ અને મેષ-કુમારની જેમ (૩) સુલકમ્બી-અમ, ઉપાંગ, આવરણક આવરણક અનિરિહા સત્તે સાંભળવાની તથા ભજવાની કમ્બ માત્ર (૪) ઉપદ્રવ કમ્બી-પુરુષો ઉપદ્રવ સાંભળી માનસવર તપ આસ્ત્રવાની કમ્બ માત્ર, મહા આવે, નિમગ્ન માત્ર, કસ્તુરવાની, પાગલાની, પા કિતવાની કમ્બ માત્ર.

ધર્મ પ્ધાનતા ચાર આસ વળ સહાયકારી છે-(૧) વાંચના-ચાનના આક આના સહિત મુદ પાસે વંચના ભેટી (૨) પુષ્પા-પુષ્પાસા નેરેરે કિતના કાલ્યુ રૂપે પ્રમ્મ હરી તત્ત્વની શુદ્ધિ કરી, (૩) પદ્મિકા-વારવાર સભારી જનુ (૪) કર્મકથા-જેવા ભાવ અસ્થિતે પ્રધેયા ને તેવા જ ભાવ બી નો કહેવા.

ધર્મકથા કરવાની ચાર રીત છે-(૧) આસજી-મોતામાં ધર્મની લાપ પડે અને ન્યાય દ્રષ્ટિથી મલ કોરે જેમ કહેકુ-દેવના અવધર્મ તમદિય, અપાન, કામ દિસા વગેરે દાવનો કર્મકથા અભાવ જાહેર કરવા અને તેમના અનાત અનુદય જાહેર કરવા આત્મતાની અનાત સહિત નહેર કરી, દરેક આત્મા ઉપમ પ્રમ્મની આ પરમાત્મ સ્વરૂપ પામી રહે છે જેમ જાહેર કરુ મુખના અવધર્મ નિરરભ, નિપ્પરિમદ, મહાત્મોનુ પાધન, નિર્મિત્ત વગેરે પ્રમદ કરવા ધર્મના અવધર્મા તત્ત્વોમાં પરસ્પર અવિરોધીયકુ રેખીતા વિશેષનુ સ્વાદાદયી સમવગધુ ઉત્તમભાવના, અદિસા-સજ્જન-તાપુ મહત્વ વગેરે જાતાવુ સાધુના કા ન પાળી સભાર માટે આવકના કા આપવા આવી રીત ધર્મની કૃદ્ધમા સ્થાપના કરી.

(૨) ક્ષોષી-રોગિતર સ્ત્રોના ફકગ જી તેના શુદ્ધ કર્મ હરી જાતવા કે જેવી ખેરી શેરકચીમથી છૂ હરી, સત્ર માર્ગમાં આસી યકાત્ રોગિતર સ્ત્રોના પરસ્પર વિરોધી વાતોના ક્ષોષી તેમની સમ્મ પલ્લા, મિષ્ઠાપુત્રની ત્યાગ વરાજની વાતોમાં અસમ્મધીયકુ ક્ષોષીને જેન સમ્મી ઉપમ શેલ્કીના ત્યાગ વેરાજની વાતો પ્રમદ કરી, પાપ અને મિષ્ઠાત્મનું અવધ તથા ફમ જાતવુ આવી રીત મિષ્ઠાત્મમાથી મુક્ત કરવાની કથા કરી.

(૩) સવેશી-સસારી પદાથોનુ અનિરપકુ સસાસુ કુખ, જન્મ, જ્વા, મરુકુ આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, તરક, નિરોધ, તિર્મજુ કુખ, સવાનુ સ્વાધીયકુ પ્રમદ કરી, મોક્ષનુ અનાત સુખ આપવું એકો સસારનો વેગ તુરે અને મોક્ષની શુભ માત્ર,

(૪) નિર્વજ્જી-અમુક કમનુ અમુક ફળ પરમતમાં મોક્ષવુ પડે છે અને કેટલ વખતે આ ભવમાં જનુ મોક્ષવુ પડે, કામગોત્ર અસ્તીમય છે અને તેમાં પણ સુખ નથી સુખ આત્મામાંથી મળે છે જનુ મોક્ષ મિષ્ઠાત્મને લાગે કામગોત્રમાં આરોપકુ કરવામાં આવે છે. મુખ કર્મ જનુ માહ વિચારથી અમુક જી તપ છે. મારે સસાર એકાત્ત્યાગવા સાચક છે એવી રીત ત્યાગ ભાવ ઉત્પન્ન કરવો.

ધર્મ પ્ધાનની ચાર અનુધિકા-(૧) એકવ્યાધુ પેદા-એકવ્યાધુનો વિચાર-જન એકમો આવેો અને એકમો જામે મારે બીજા મારે પાપ કરુ નહાય છે કાલ્યુ કે તેનુ ફળ

પોતાને એકલાને જ ભોગવવાનું છે અને કોઈ સાથે આવી મદદ કરવાનું નથી. વળી જીવને પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, શુદ્ધ પરિણતિ શક્તિ સાથે જ એકત્વપણું (તદુપપણું) છે, માટે પોતાના ગુણોની શુદ્ધિ કરવી એ જ શ્રેય છે (૨) અણિયાણું પેહા—અનિત્યપણાનો વિચાર—શરીર, યુવાની ધન, સગા, ઘરઆંગ, ભોગો વગેરે સર્વ અનિત્ય છે, નાશ પામતા વાગ નથી લાગતી, માટે તેના ઉપર મમત્વ કુસ્થાને છે, પોતાનો આત્મા તથા જૈન ધર્મ નિત્ય છે, માટે આત્માને ધર્મમા જોડવો તે જ કામનું છે

(૩) અશરણાણું પેહા—અશરણપણાનો વિચાર—ઉપરોક્ત અનિત્ય પદાર્થો કર્મ વિપાકના દુઃખમાથી બચાવવા સમર્થ નથી, માટે તેમની સહાય નકામી છે, કંઈ જૈન ધર્મ તથા પોતાનો પુરુષાર્થ શગળ આપી શકે તેમ છે, માટે શક્તિઓનો ઉપયોગ ધર્મમા જ કરવો બાજબી છે

(૪) સસારાણું પેહા—સસાર મહા વિચિત્ર છે ભવની પરપગમા બાપ દીકરો યાય છે અને સ્ત્રી, માતા યાય છે, મિત્ર શત્રુ યાય છે, શત્રુ મિત્ર થાય છે, સારા પુદ્ગળ ખરાબ થાય છે, માઠાના સારા થાય છે વળી સસારની ચારે ગતિયા દુઃખ છે, ઉદારિક શરીરો તથા નારકીના શરીરો અશુભ છે, સર્વ ભોગો, રોગનું મૂળ છે, આવી રીતે સર્વ સસાર દુઃખમય—અસાર છે, માટે તેનો પાર પામવા ધર્મની આરાધના કર્યા વગર છુટકો જ નથી

નોંધ —આ ધર્મ ભાવના, મૈત્રી આદિ ચાર સમકિત ભાવના, ચારિત્રના સર્વ ગુણોનો સમૂહ, વગેરેનો વિચાર અને સર્વ મુત્રોનો પરમાર્થિક સાગનો વિચાર તે સર્વ ધર્મ ધ્યાન છે, અહિં કંઈ મક્ષેપમા બતાવેલ છે

શુકલ ધ્યાન

શુકલ = નિર્મળ, નિર્મળ ગુણો અને નિર્મળ આત્માનું ધ્યાન તે શુકલ ધ્યાન. તે ધ્યાનમા મન પણ નિર્મળ છે નિર્મળ મન યોગ = નિર્મળ ચિત્ત = સકલ્પ વિકલ્પની ક્રિયા ગહિત ક્રિયારહિત, ઈન્દ્રિયાતીત, ધારણાથી રહિત, સ્વરૂપ સન્નિપ્ત, કપાય રહિત, આત્મામા ગત ચિત્ત શુકલ ધ્યાનના અધિકારી—ચિત્ત ચિત્ત, ઉત્તમ સધયણ, શરીરના કટકા યાય તો પણ વિકાર ન થાય, જીતેન્દ્રિય, સમભાવ, મહા વૈગમ્યવાળા આત્મા હોય છે

શુકલ ધ્યાનના ચાર ભેદ

૧. પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર

પૃથક્ત્વ = જુદાપણું (એક દ્રવ્યમા ગહેલા પર્યાયોનું જુદાપણું) ભિન્નતા = વિચારમા ભેદ, જુદા જુદા વિચારોવાળી, એક વિચાર સપૂર્ણ ચિત્તગતાને ન પામે, એટલે વિચાર તૂટી પણ બાય. અહિં ભેદ જ્ઞાનનો વિષય છે. શબ્દ, અર્થ, દ્રવ્ય ગુણ, પર્યાય, યોગ, વિચાર વગેરેની ભિન્નતા હોય છે, ભેદ દ્રષ્ટિથી ચિત્તન હોય છે

વિતર્ક = મુક્તિજ્ઞાન અનુસાર વિચાર

સુખવિચાર—સખ્ધ અર્થ યોગની સકાન્તિ (પરિવર્તન) સહિત વિચાર એક પદાર્થનો વિચાર કરીને પછી બીજા પદાર્થનો વિચાર, એક સખ્ધનો વિચાર કરીને બીજા સખ્ધનો વિચાર, એક યોગમાંથી એક યોગ થાશે વખત સિદ્ધર કી પછી બીજા યોગમાં નવજ વળી સખ્ધમાંથી અર્થમાં અને અર્થમાંથી સખ્ધમાં નવ, આમ પરિવર્તન થયા કરે

એટલે આ ધ્યાનમાં, સખ્ધ, અર્થ (પદાર્થ) અને યોગના પરિવર્તન સહિત કર્શન એ, શુદ્ધો અને પયશિની, મુક્તિજ્ઞાન અનુસાર, ચિન્તા આધાર છે. કર્શન-છવ દ્રવ્ય તેનો એક જુલુ ચારિત્ર તેના પયશિ-શુભ, નાશ્તા, સરળતા, સતોષ, તેની ચિન્તા કરી રીતે કે કર્શના કાર્ય બુદ્ધ છે. જેમ કે કુમારી કોષ નિષ્કળ થાય છે નાશ્તાથી માન, સરળતાથી માયા અને સતોષથી લોક નિષ્કળ થાય છે.

એવી રીતે જુલોની ચિન્તા જ્ઞાન બ્રહ્મવત્તુ કાર્ય કરે, કર્શન ક્રમવત્તુ કાર્ય કરે, મહા નિષ્કલ્પ જતાવે, ચારિત્ર સમભાવ અને જુલોની રિષ્તા મેળવવાનું કાર્ય કરે. આમ પ્રદેશની ચિન્તા ને એક પ્રદેશ છે તે બીજાથી ચિન્તા છે ત્યારે જ સખ્યામાં મુકાય ચિન્તાનું સ્વરૂપ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, બાવ, ઉપાદ, બધ પ્રોબ, કુર્તવ, અસુર્તવ વગરે પયશિનું નવ નિષ્કલ્પ પ્રમાણ વગેરેથી વિચારી શકાય છે. જુલુસ્થાન ૮ ૯ અને ૧ અહિ સમવે છે ઉપરામ મેલોનાં મુ. ૧૧ નુંથી પ્રદેશ પાયો કોષ છે.

૨ એકત્વ વિતર્ક અપ્રવિચાર

એકત્વ = દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, બાવ, મુક્તિ, આધાર, તદ્ગુણવત્તુ વગરે આધાર વિચારી શકાય એક દ્રવ્ય આથી જોયા પયશિનું એકત્વ જેમકે છવના કુમા, સરળતા વગરે જુલો છવને આધાર છે અને છવ સાથે તદ્ગુણવત્તુ છે તારે એકત્વ, અસુક એક છવના બળન પર્યાય જેમકે મનુષ્ય, કે, તિર્થંચ, નાહી મનુષ્ય મરી દેવ થાય, દેવ મરી તિર્થંચ થાય, તિર્થંચ મરી નાહી થાય, તેમાં મૂળ ને દ્રવ્ય-એક છવ તત્ત્વ, તે બધામાં તે અને તે જ છે અને બીજુ ક્રમજ સકષી તે સરીર કપે તે પ્રજ્ઞા અછવ તત્ત્વ, પ્રજ્ઞા પ્રજ્ઞાનાં એકત્વ કહે છવ અને પ્રજ્ઞા બને દ્રવ્ય છે તારે દ્રવ્યવતી અપેક્ષાએ એકત્વ.

બીજી રીતે-એક પરમજ્ઞાના અનાત જગત્તુ પ્રાપ્તિ ફક્ત એક ૮ કર્શનુ ખ્યાન થાય અજ્ઞા અક્રમના એક ૮ પ્રદેશમાં કે એકજ જુલોનાં કે એક પયશિનાં એકજ યોગથી સમ પશું તે એકત્વ.

ઉપરામ અને વચ બને જુલુ પર્યાય છે પણ પર્યાયવતી અપેક્ષાએ એકત્વ છે.

યોગ પશું એક જ કાય છે ફક્ત જ્ઞાનનેજ ઉપરીય કોષ છે.

વિતર્ક = ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર ચતુર્થ જ્ઞાન સ્તુતિ

અપ્રવિચાર-યોગ કે શબ્દ કે અર્થમાં પરિવર્તન નથી. અહિં સમાધિ આવે છે તદ્ અર્થ એવ નિર્ભાસિ = સમાધિ, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે ધ્યેયાકાર વૃત્તિનો પ્રવાહ અવિચ્છિન્ન ગુણ છે તેની છેવટની સ્થિતિમાં મોહનીયકર્મ સર્વથા નાશ પામે છે અને પછી ત્રણ ધનધાતિ કર્મ નાશ પામે છે ગુણધ્યાન આગામી એકત્વ વિતર્ક અપ્રવિચાર હોય છે

અને કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે, એટલે ૧૩ મા ગુણધ્યાનમાં જાય છે ત્યાં ધ્યાનાત્મક દ્વારા ગહે છે, એટલે ધ્યાન ધરવામાં નવી આવતુ, પણ ૭ માસ કે અતઃમુહુર્ત આકી ગહે તે વખતે નામ, વેદનીય, ગાત્ર કર્મ, આયુષ્ય કર્મથી વધારે હોય તો કેવળ સમુદ્ધ થાતથી કર્મ નિર્જરી જાય છે અને ચારે કર્મ સર્ગી સ્થિતિવાળા આપોઆપ થાય છે

તેમાં ગુણસ્થાનની છેવટમાં શૈલેશી કચ્છ શરૂ થાય છે તેથી યોગો ૩ ધાય છે પ્રથમ બાહ્ય વચન અને મન યોગનો ક્ષય કરે, પછી બાહ્ય કાય યોગ ૩ ધે, પછી સૂક્ષ્મ વચન અને સૂક્ષ્મ મન યોગ ૩ ધે ત્યાં સૂક્ષ્મ કાય યોગમાં હોય અને શ્વાસોશ્વાસ જેવી સૂક્ષ્મ ક્રીયા ગહે છે તે વખતે શુકલ ધ્યાનનો ત્રીજો પાયો સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપડવાઈ કહેવાય આ ધ્યાન ભાવમનનો વિષય નથી પણ અચિત્ત આત્મતીર્થ પ્રગટ થવાથી અને આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થવાથી કર્મક્ષય થાય છે કર્મક્ષયના હેતુથી તેને ધ્યાન કહેવામાં આવ્યું છે

પછી સૂક્ષ્મ કાય યોગ ૩ ધાય કે તરત જ અયોગી અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય અને તેની સ્થિતિ પાય લઘુ અક્ષર-અ ઇ ઈ ઈ-ઉચ્ચાર કાળ જેટલી છે અહિં સંપૂર્ણ શૈલેશી અવસ્થા છે તેમાં આત્મ પ્રેક્ષોનો ધન અને શુકલ ધ્યાનનો ચોથો પાયો સમુચ્છિન્ન ક્રિયા પ્રવર્તે. (તેના દ્વિચરમ સમય સુધીમાં અનુદય પ્રકૃતિ તિમ્બુક સક્રમણથી ક્ષય થાય અને દ્વિચરમ સમયમાં ૫૫ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય) અને ચરમ સમયે બાકી રહેલ ૧૧ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થાય અને તીર્થંકર ને તીર્થંકર નામ કર્મ મળી ૧૨ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થાય કે તેજ વખતે એક સમયમાં શુદ્ધ પગમાત્રા સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં પહોંચે અને ત્યાં કાયમને માટે સ્થિત થાય આપણા સર્વનો આ જ ધ્યેય છે

શુકલ ધ્યાનના

ચાર લક્ષણ

૧. વિવેક—અ પરનો ભેદ, જ્વનો અનુભવ, અને પરભાવનો ત્યાગ આત્માની ગિદ્ધિ જ્ઞાનાદિ ગુણો છે, શરીર પુદ્ગલનું છે તે આત્મ દ્રવ્યથી ભિન્ન છે, પુદ્ગલો વિખરાઈ જાય કે બીજી રીતે પરિણમે એટલે આ શરીર આપોઆપ નાશ થવાનું જ. તેના ઉપર મોહ વ્યર્થ છે અહિં શરીરથી આત્માની ભિન્નતાનો અનુભવ થાય છે, એટલે શરીરના દુકડા થઈ જાય તો પણ જ્ઞાન ઉપયોગ ચાલુ ગહે છે

૨. વ્યુત્સર્ગ—ઉપર મુગ્ધ વિચાર કરીને દ્રવ્યથી સચા ચેત્ત્વી અને શોદ્ધાત્મ, જ્ઞાત પાણી, અને સરીતો અને જ્ઞાતથી દ્રવ્ય, સસાર અને કર્મનો ત્યાગ કરવાનાં આવે છે.

૩. આવરો (અવરોધ)—અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ નિવૃત્તિનિક ઉપચય આપે તે પત્ર ગિષ્ઠ અને સત્પાત્ર, ગ્રાન ઉપરોત્ત મુક્ત સમભાવમાં, સમગ્ર ન્યમી થીન મ્હ છે અદ્વિ બચાનો અભાવ છે.

૪. અસમીક્ષા—લેવાની શાલ્યમાં જન મોહ પામતા નથી. જ્ઞાતી વિદિ જન તુલ્ય થાય છે. કોઈપણ પુણ્યમાં પર્વાં ઉપર મોહ થતો નથી.

શુકલ ધ્યાનના

ચાર આસિબન

૧. ક્ષમા—અપમાન કે વધથી પત્ર ક્ષમા ન પામે, કુખ દેવાને પોતાના સરખે આત્મા સમજે અને કર્મ અપાવનાર તરીકે ઉપકારી માનીને જાત આવમાં મ્હે.

૨. નિર્લોભતા—પોતાના આત્મામાં જ સતેલ ગમે છે. આત્મા સિવાય કોઈ વસ્તુની પ્રત્યક્ષ જાતી નથી.

૩. સમીક્ષા—ઉપચાર આપનારનો દેવ ન જુએ નિષ્પાસકભાવે વિચારે કે કુખ પડે એટલે સમજાવુ કે માત્ર જ કહેવુ કર્મ જોતવાનુ જાણી કવુ અને કર્મનુ દેવ જાતી જવુ કાવથી જ્ઞાનમાં મ્હે.

૪. મુદ્ધતા—કોમળભાવ, પતિવ્રત ઉપચાર જ્ઞાતુ કોમળાથી કિત ચિત્તવે.

શુકલ ધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા

૧. ઉદાહરણપ્રેક્ષા—જી-સામાન્ય સત્તા-આદ્ય જન, મૈયુન પતિવ્રત એ ચાર જ્ઞાત સર્વ આત્મ (ગિષ્ઠાત્વ, જ્ઞાત, પ્રમાદ, દ્રવ્ય, અનુકૂળ પોત) નુ મ્હ છે માટે સર્વ જ્ઞાત અને આત્મનો ત્યાગ કરવો.

૨. અનુકૂળપ્રેક્ષા—સર્વ જ્ઞાત છે જ્ઞાત, જ્ઞાત, નિવૃત્તિ, રાત, આત્મ, ઉપાધિ, અપાત્ર, વિષેલ વગેરેથી જાણુ છે ચાર જ્ઞાતમાં કુખ છે તેમાં નરક નિવૃત્તિ કુખ જ્ઞાતવાન છે સસારના સમગ્ર પત્ર જ્ઞાત છે. માતા થીન જ્ઞાતમાં સી જ્ઞાત, સી જ્ઞાતી જ્ઞાત, મિત્ર દુરમત જ્ઞાત, દુરમત મિત્ર જ્ઞાત, જ્ઞાતુ જ્ઞાત કુખ જ્ઞાત કરે છે. જરીર પત્ર જ્ઞાત, મૈયુ, જ્ઞાતી જ્ઞાતી, મૈયુ, મૈયુ, વગેરે જ્ઞાતીથી જાણુ છે. આ સસારમાં કષ્ટ સુખ નથી, માટે તેમાંથી જ્ઞાતના માર્ગમાંથી ચક્ષિત ન જવુ.

૩. અનંત વર્તિયાણું પેહા—સસારમા અનંત પરિવર્તન બ્રમણ ક્યું, સર્વ પુદ્ગલોને ઔદાગિક શરીર, વૈક્રિય શરીર, તેજસ શરીર, કાર્મણ શરીર, શ્વામોદાસ, ભાષા અને મનપણે પરિણામી અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન કર્યો, અનંત ભોગ ભોગબ્યા, તેથી ધરાણો નહિ, અનંતાનંત દુષ્પ ભોગબ્યુ તે ભુલી ગયો અને આ વખતે જો મોક્ષ માર્ગમાથી ચૂક્યો તો એની એ જ ગતિ થવાની. મારે અહો અજર અમર અગ્રી આત્મા ! તારા શુભ જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવમાં જ સીન મહે

૪ વિપરિણામાનુપેહા—દરેક વસ્તુ સમયે સમયે જુદા જુદા પરિણામોને પામે છે સાજો નુતા તે સવારે ઉઠ્યા નહિ, સવારે ઉઠ્યા તે સાજો સુતા નહિ, એક ક્ષણ ભરમા શરીરમા રોગ પ્રકટી ઉઠે છે (સનતકુમાર ચક્રવર્તીની જેમ) પુદ્ગલોના ગુણ પ્રમાણે તેઓ મળે છે અને વિખંડાય છે પુદ્ગલોના કેન્દ્રા પ્રમાણે, હે આત્મા ! તેમા રાગદ્વેષ કરી બંધનમા જોડાઇશ નહિ, નહિતર કયાયના કયાય પુદ્ગલો ઘસડી જશે પુદ્ગલો પોતાના સ્વભાવમા મહે છે તો હે આત્મા ! તુ પણ તારા શુદ્ધ અથવા સ્વભાવિક સ્વરૂપ તે જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-સમદષ્ટિમા જ મિચર થા અહિ ધ્યાનનો વિષય પુરો થાય છે

છઠો અભ્યંતર તપ

વ્યુત્સર્ગ = ત્યાગ તે દ્રવ્યથી શરીર, સપ્રદાય, ઉપાધિ અને ભાત પાણીનો ત્યાગ અને ભાવથી ૧૬ કષાય, નવ નોકષાય, ચાર ગતિ ૩૫ સસાર અને આઠ કર્મનો ત્યાગ

સાત નયપૂર્વક નિર્જરા તત્ત્વ

૧. નિગમ નય જાડી બુદ્ધિ અને અશથી જુએ, તે ફક્ત બાહ્ય દેખાવને જુએ, વળી બાહ્ય તપ (અકામ નિર્જરા) ને પણ નિર્જગ ગણે કોઇ માણસ ભર તડકામા ચાગે કોગ અગ્નિ અળગાવી તપ કરે તેને પણ તપસ્વી કહે, પણ તે ન જાણે કે અહિ કેટલો આસ્રવ છે ! કેટલી અજ્ઞાનતા છે ! અશમાત્ર વગર સમજ્યે તપ કરે તેને પણ નિર્જગ કહે સુનિગમ નયવાળો સર્વજ પીતગગ કથીત છ બાહ્ય તપ જાણીને તેને નિર્જગ તત્ત્વ કહે પણ ખીજી નયોના અભિપ્રાયને માન્ય ગણે

૨ સત્રહ નયવાળો—નિર્જગતા સર્વ મેદને તથા કુનાગને એક નિર્જગ તત્ત્વમા ગણે કર્મ પુદ્ગલોનો આત્મ પ્રજ્ઞોથી અભાવ તે પણ સત્રહ નયના વિષયમા જાય

૩ વ્યવહાર નયવાળો જાગ બેઠે તપગ્યા કરે, તેને ભાવની અપેક્ષા હોય ક ન હોય

૪. રૂઝુમુત્ર નયવાળો ભર તડકામા બાહ્ય વિધિથી ધ્યાન ધરતો દેખાય, પણ અદ્યની કયાય ભાવ સેવે તો તેને ચકાવ (કષાયાત્મા) કહે વર્તમાનકાળમા વર્મધ્યાન તે નિર્જગ

૫. શબ્દ નયવાળો તપ્તા બેંદીમાં જે ક્ષયોપશ્ચમ કે ઉપશ્ચમ સાન હોય તેને નિર્જસ કહે.

૬. સમ્ભવિશ્વ નયવાળો ક્ષયક ક્રેણીવાળાને નિર્જસ તત્ત્વમાં કહે.

૭. એવ ક્ષુત નયવાળો ૧૪મા ગુણસ્થાન વાળો કે જેની ઉવટની નિર્જસ છે તેને નિર્જસ તત્ત્વ કહે. સાતે નયોની વાત વિવેક અને અપેક્ષાપૂર્વક પ્રશ્ન કરવામાં આવે એ તે સમ્યક્ દર્શન છે.

આર નિર્ણયામ્
નિર્જસ તત્ત્વ

૧ નામ નિર્જસ—નિર્જસ એ તત્ત્વની સગા કે “ નિર્જસ તત્ત્વ”

૨ સ્થાપત્ય નિર્જસ—તપ્તા ખ્યાનમાં હોય ત્યારે પેતાના આક્રમ પ્રેરણાંથી ક્રોધોના અસથી કર્મફલનો અભાવ થતો હોય એવી માનસિક સ્થિતિ કરે. જેમકે માયુ દુ ખે છે ત્યારે ત્યાં દુ ખે છે ત્યાં આત્મ પ્રેરણાં કર્મની ઉદય અવસ્થાની કમ્પાની કરી, મનમાં ચિત્તવે કે આ ક્રોધોના અભાવ થતો કેમ્પાય છે. નામ નય સ્થાપના નિર્ણયનું બીજુ વર્ણન ઉપરોચી નક્કિ હોવાથી અહિ લખ્યું છે.

૩ દ્રવ્ય નિર્જસ—(૧) આગમથી દ્રવ્ય નિર્જસ—આગમપૂર્વક તપ્તુ સેવન અને નિર્જાનો અભાસ થયું તે સર્વ મુખ્ય ઉપરોચે, તે મોક્ષ માટે નથી (૨) નોઆગમથી દ્રવ્ય નિર્જસ—તેના અર્થ બે—(૧) ભાગ્ય સરિર=અયુક માણસ ભવિષ્યમાં નિર્જસ તત્ત્વમાં સ્થેષે તે માણસ (૨) ય સરિર=નિર્જસ તત્ત્વમાં મળિ જેણે કાળ કર્યો તેનુ આ સરિર છે. (૩) તથ અતિક્રિત નોઆગમ દ્રવ્ય નિર્જસ તેના અર્થ બે—(૧) બૌદ્ધિક—પ્રત્યક્ષથી દુઃખ સહન, કર્મ વિચારના દુ ખનું સહન કરતુ તે (૨) યોગીચર—તપ કરીને નિષકલ અધિ તે (૩) કુપ્રાવચન—અપ્રા જ્ઞા, દ્વિસાપૂર્વક નિષ્પાત્વનો તપ કર્યો તે જેમકે પમાચિત્તપ, ઝડે રીચાલને નીચે અગ્નિ સહન કરે વગરે અજ્ઞાન કંઈ આ દ્રવ્ય નિર્જસ મોક્ષ માટે નથી.

૪ આય નિર્ણય નિર્જસ—તેના બે બે—(૧) આગમથી આવ નિર્જસ—ગુણગુણાર મનહિત સહિત મોક્ષના દેશથી ઉપરોચપૂર્વક આક્રમમાવે તપ કર્યો તે, તેમજ સમભાવથી માન ઉપરોચ સમિત, પરિશ્વ, ઉત્સવનું સહન કરતુ (૨) નોઆગમથી આવ નિર્જસ—સામ નિર્જસ ક્રમાગ કવ.

આક્રમમાવે તપ = તપના બેંદને આક્રમાના ચુક સ્વરૂપ સાથે સરખાવતુ જેમકે અયુક્તનું કરતી વખતે આક્રમાનું અયુક્તારી સ્વરૂપ આવતુ તે ગતિસંકેષ તપ કરતી વખતે મનને આક્રમામાં મેડતુ એટલે ગતિને આક્રમામાં સમાવી દેતી.

અસ પરિચિત્ત કરતી વખતે આત્માના શાત રસનો અનુભવ કરવો ધ્યાન કરતી વખતે દરેક શબ્દ કે અર્થના ભાવ પ્રમાણે આત્મ પરિણતિ કરવી આવી રીતે ખાત્ર મેદોમાં સમજી લેવું ભાવ નિર્જરા તે મોક્ષનો હેતુ છે

નિર્જરા તત્ત્વના ૪ પ્રમાણ

૧. આગમ પ્રમાણ નિર્જરા—સૂત્રાનુસાર વિધિપૂર્વક મોક્ષના હેતુથી જ્ઞાન ઉપયોગ સહિત સમતા ભાવથી આત્મભાવે ખાત્ર પ્રકાગ્નો તપ કરવો

૨. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ—જે તપ કરતા સમતા અને શાંતિ ઉપજે તો સમજવું કે સદામ નિર્જરા થઈ, કારણ કે તપથી નિર્જરા થાય અને કર્મ પાતળા પડે તેવી સુખ થાય જ

૩. ઉપમા પ્રમાણ—જેમ કોઈ માણસ ગુલ્હો કરે, પકડાય અમુક મુન્તની કેદ મોગવી છુટો થાય અને કેન્દી મુન્તમાં કોઈ ખાસ વખાણવા જેવું રાજનીતિને સહાયક કાર્ય કરે તો વચમાંથી છુટી જાય તેમ કરેલું પાપ કર્મ ઉદયના આવે ત્યાં મોગવવું પડે અને વચમાં સકામ નિર્જરા કરે તો થોડા કાળમાં તે કર્મ મોગવાઈ જાય અને તે કર્મમાંથી છૂટી છુટી થાય

૪. અનુમાન પ્રમાણ—સમગ્રિત સહિત આવક કે સાધુ જે તૃપ્તારહિત અને શાંત છે અને જેવું શરીર તપથી નિર્જળ દેખાય છે, છતાં આત્મબળથી ધર્મકાર્ય કરે છે તેને જોઈ એવું અનુમાન થાય કે તે નિર્જરા તત્ત્વમાં છે

વ્યવહાર નિર્જરા—ખાત્ર મેદો તપનું પાલન,

નિશ્ચય નિર્જરા—ધર્મધ્યાન, શુકલ ધ્યાન, ક્ષપક ક્રેણી કે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં મમણતા કે જે ક્ષાયક ભાવમાં દોરી જાય છે

દ્રવ્ય નિર્જરા—(૧) આત્મ પ્રતિજ્ઞામાંથી કર્મ સમુદ્ધોતો અશથી અભાવ થવો તે
(૨) બાહ્યતપ

ભાવ નિર્જરા—(૧) સયોપશમભાવ, ઉપશમ, ભાવ, અપેક્ષાપૂર્વક ક્ષાયકભાવ જેમકે ૪ થે ગુણુચ્ચાને ક્ષાયક સમગ્રિત (૨) અમ્યતર તપ (૩) તપના મેદોની આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ સાથે ચરખામણી કરતા આત્મભાવમાં લીનતા ભાવ નિર્જરામાં પુદ્ગળીક સુખ પર અચ્ચી અને આત્મિક સુખમાં લીનતા થાય છે.

સામાન્ય નિર્જરા—સમુચ્ચય, સામાન્ય નિર્જરા

વિશેષ નિર્જરા—મોક્ષના હેતુથી નિર્જરા, ખાસ કરીને ક્ષપક ક્રેણી

દ્રવ્યથી નિર્જરા—આત્મ દ્રવ્યમાંથી પુદ્ગળ દ્રવ્યોતો કર્મકર્ષે અશથી અભાવ

દ્વેષથી નિર્જરા—આત્મ પ્રેક્ષણી આત્માના દ્વેષભાવથી હોનેલા અસથી અભાવ.

કાળથી નિર્જરા—સમયે સમયે દરેક આત્મ પ્રેક્ષકથી અતત બનત કર્મ પુનઃગતો અભાવ.

ભાવથી નિર્જરા—આત્માની વર્ષમાન વિશુદ્ધિ, આત્મિક સુખમાં લીનતા.

સ્વાદ્વૃક્ષથી નિર્જરા તત્ત્વ

૧ સ્વાદ્વૃક્ષ અસ્તિ ચ, એવ નિર્જરા—અપેક્ષા સહિત સર્વ જ્યને નિર્જરા થાય છે તે ક્ષત્ર અપેક્ષા તો કે સસારી જ્યને નિર્જરા થાય છે અને તેમાં પણ મિથ્યાત્વી જ્યને અકામ નિર્જરા થાય છે અને સમજિતી જ્યને સકામ નિર્જરા (મોક્ષના હેતુથી) થાય છે. વળી નિર્જરા ઉપર જણાવેલ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવની અપેક્ષાએ એટલે સ્વતત્ત્વી અપેક્ષાએ (હોનેલા અસથી આત્મ પ્રેક્ષણનો અભાવ તે નિર્જરા છે.

વળી નિર્જરાથી પાત્ર પ્રમાણુ લાભ થાય છે. વિપાક નિર્જરાથી કર્મ ન અપાત્ર હોય તો જ્યને કર્મનો જન્મથી વખાજ કરે, એટલે ક્ષી સુખ થઈ શકે ન નહિ. સર્વજ્ઞ ક્ષિતિ શુદ્ધ દ્રવ્ય કસ્ટીના જોડથી અકામ નિર્જરા જતી તેમ જ અભાવને યથાપ્રવૃત્તિ કરવું (અતો કોણ કોઈની હક) સુધી લાવી શકે છે તેના ઉપયોગ કરી, કાલક જતી જ્ય આચળ વધે છે તો સમજિત પામે છે. સકામ નિર્જરા સમજિત સહિત હોઈને મોક્ષ મળે છે તેજ વાત્સર્વિક નિર્જરા સમજતી.

૨. સ્વાદ્વૃ નાસ્તિ ચ એવ નિર્જરા —સિદ્ધ પરમાત્માઓને નિર્જન તત્ત્વી જણ નહિ હોવાથી તેમને નિર્જરા નથી. વળી અન્ય તત્ત્વી અપેક્ષાએ નિર્જા તત્ત્વ નથી. વળી મિથ્યાત્વીને સકામ નિર્જરા સમજતી.

૩. સ્વાદ્વૃ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ એવ નિર્જરા —મિથ્યાત્વી જ્યને અકામ નિર્જરા છે પણ સકામ નિર્જરા નથી. વળી સ્વતત્ત્વી અપેક્ષાએ નિર્જન છે પરત્વની અપેક્ષાએ નિર્જરા નથી.

૪. સ્વાદ્વૃ અવકલમ્ય ચ એવ નિર્જરા —સર્વ જ્યને નિર્જરા છે તો કે તેનો ઉત્તર પુત્રાસા વગર ત્યામ છ શકાય નહિ. વળી નિર્જરાનું સ્વરૂપ એકી વખતે મોલી શકાય નહિ.

૫. સ્વાદ્વૃ અસ્તિ ચ અવકલમ્ય ચ એવ નિર્જરા —મિથ્યાત્વીને અકામ નિર્જરા છે પણ તે જ્ય ત આચળ ઉપર ચીને આત્મ વિશ્વાસ કરી શકે છે નહિ તે જ્યસ્થથી ક્ષી શકાય નહિ. તેમજ સમજિતને સકામ નિર્જન થાય છે, પણ તે ક્યારે મોક્ષ જ્યને ને જ્યસ્થથી ક્ષી શકાય નહિ.

૬. સ્વાદ્વૃ નાસ્તિ ચ અવકલમ્ય ચ એવ નિર્જરા —મિથ્યાત્વીને સકામ નિર્જરા છે નથી, પણ તે અકામ નિર્જરાનો લાભ ક્ષત્ર પણ પ્રવૃત્તિ કરવામાં પેલી અપૂર્વકરણ કરી, પ્રયોજે કરી, અનિવૃત્તિ કરવું કરી, સમજિત પામી, અહા પ્રજ્ઞા કરી, પુરુષાર્થ દોરતી, રીત્યા સમજિતી પ્રવેશા મોક્ષ જ્યને કે નહિ તે જ્યસ્થથી ક્ષી શકાય નહિ.

૭. સ્વાદ્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકતવ્ય ચ એવ નિર્જરા — જે વખતે ઉપયોગમા સમજિતને લઈને સકામ નિર્જરા છે તે વખતે અકામ નિર્જરા નથી હોતી અને મિથ્યાત્વના ઉદયને લઈને અકામ નિર્જરા હોય તે વખતે સકામ નિર્જરા ન હોય, વળી સમજિતને વિષાક નિર્જરા વખતે જ્ઞાન ઉપયોગ હોઈને સમભાવમા ગ્રહેવાથી નવા કર્મ ન થવાતા હોવાથી તે અપેક્ષાએ વિષાક નિર્જરા પણ સકામ નિર્જરારૂપે પરિણમે છે, તેથી તે અકામ નિર્જરા ન કહેવાય, પરંતુ અમુક અવધાનથી સમજિતી દેખાતો જીવ કે મિથ્યાત્વી દેખાતો જીવ, સકામ નિર્જરામા છે કે અકામ નિર્જરામા છે તે ખાત્રીપૂર્વક જાણ્યથી કહી શકાય નહિ તેનો દાખલો અન્યકો સિદ્ધા, ગહુચ્ય કો સિદ્ધા કે જે સાધુના વેષમા ન હોવા છતાં સમજિત સહિત ભાવ સાધુ છે, એટલે વાસ્તવિક રીતે કર્મને છતનાર જૈન છે અને પ્રસન્નચદ શર્ણપિ એકવાગ ધ્યાનમા દેખાવા છતાં કષાય મેવતા હતા.

તપનો સાગ-શરીરાદિ બાહ્ય ભાવ છોડીને આત્મભાવના અનુભવનો અભ્યાસ

તપના બાર બેદાનું આત્મ ભાવે પરિણમન તથા ધ્યાન

- ૧ હે આત્મા! તુ આશાકારી છો
- ૨ તેના અનુભવનો અભ્યાસ કર
- ૩ તારી સર્વ ઇચ્છા આત્મભાવના અનુભવમાજ સમાવી દે
- ૪ આત્માના શાત રસનો અનુભવ કર
- ૫ તુ આત્મ પ્રદેશોમાજ રમણતા કર અને
- ૬ અતીન્દ્રીય આત્મિક મુખમા લીન થઈ જા
- ૭ તુ પર ચ્વરૂપ છોડીને તારા ચ્વ ચ્વરૂપમા લીન થા
- ૮ તુ ચ્વ ચ્વરૂપની સેવા (ઉન્નતિ-વિકાસકર અને
- ૯ દોષો તથા પુણ્યભાદિ સર્વ ભાવનો ત્યાગ કર

૧૦ અનત જ્ઞાન, અનત દર્શન, અનત આત્મિક મુખ, સર્વ ગુણોમા ત્રિયગ્ના તત્ત્વમા નિશ્ચલપણુ એ તારૂં ચ્વરૂપ છે

૧૧ તેમાં જ તારી અનત શક્તિઓનો ઉપયોગ કર અને તેમા લીન થઈ જા અને

૧૨ સર્વ બાહ્ય ભાવોનો ત્યાગ કર આ ચિત્તવન કરતા કરતા અતર્યક્ષુથી આત્મ પ્રદેશો

એના શ્લેષા અને દરેક વિચારોનો તણૂપ અનુભવ કરવા.

મા મુજબ ૧૦ બેદોનો અતર્કાવ છે અહિં તપનો વિલ અમામ ક્યો છે

આઠમું અધ તત્વ

અર્થ—આત્માના પ્રેક્ષા સાથે કર્મ પુરુષોનો બધે થાય, કુષ અને પાણીની માફક એવા મળી જાય, એક અને અનિર્ણી માફક એકિમૂળ થાય, એક સ્થાન અવગ્રાહના થાય તે બધે તત્વ

આપે મન, વચન, કાયાની પ્રવૃત્તિ થાય છે ત્યારે આત્મ પ્રેક્ષા મધ્યમમાન થાય છે ત વખતે ? આકાશ પ્રેક્ષામાં આત્મ પ્રેક્ષા રહે છે તે જ આકાશ પ્રેક્ષામાં ત્રેવી કર્મ મોજ વર્તવાઓ, કર્મ રૂપે પરિવૃત્તન પામીને સર્વ આત્મ પ્રેક્ષા સાથે જોડાય છે અને સત્ દ્રોષની વિકાસથી આત્મ પ્રેક્ષા સાથે સ્થમધે તથા સ્થિતિ બધે પડે છે.

મન, વચન અને કાયાના યોગોની તાત્તલ્પતા પ્રમાણે કર્મ પ્રેક્ષાના સમુદ્ધા (નિર્ભા, જન) નો બધે થાય છે. મોજ પ્રવૃત્તિના સ્વભાવ અનુસાર કર્મ પ્રવૃત્તિ મુખ્યતાથી બધાય છે, અને ક્યાકની તાત્તલ્પતા પ્રમાણે કર્મોના અનુભાવ (સ્થ) તથા સ્થિતિ બધાય છે.

જે કાસ્યો (કિયા)ની આસવ થાય છે તેજ કાસ્યોથી બધે થાય છે તત્તલ્પ એટલે છે કે આસવથી કર્મ રૂપે સ્થિતી પુરુષ વર્તવાઓ કર્મ રૂપે પવિત્ર છે અને બધી તે પુરુષોનો આત્મ પ્રેક્ષા સાથે બધે થાય છે.

હરિત્વવદિ કિયા સિવાયના અભિવના દરેક કાયામાં નજ અવના દેન દોષ છે એટલે કે માયા અને સોભ અલ્પ દોષ અને માનના અલ્પ દોષ છે. આસવ તત્તલ્પ પ્રવૃત્તિ (કિયા, કાવ, મોજ)ની મુખ્યતા છે અને બધે તત્તલ્પમાં ક્યાકની મુખ્યતા છે. પણ સપ્તમ કિયામાં મોજ અને ઉપર ક્યાવ સમુદ્ધારી છે અને ઉપરના મુખ્ય આનોમાં ક્યાકની તાત્તલ્પતા થતી નાજ છે.

મોજ અને ક્યાવ જ્યાં દોષ ત્યાં મિષ્ટાત્વ, અન્ન અને પ્રમાદ દોષ કે ન દોષ, પણ જ્યાં મિષ્ટાત્વ, અન્ન અને પ્રમાદ છે ત્યાં મોજ અને ક્યાવ દોષ ન લેવી બધે તત્તલ્પના મુખ્ય પાંચ દેવ છે તેમાં આત્માનુ વીન (કિયાન, કર્મ જાન, વીન, મુજબાર પાકમ) મળવાથી બધે તત્તલ્પ નિર્ભર છે.

તે પાંચ દેવોને વિસ્તારમાં મુખ્યતાથી બધે તત્તલ્પના પાંચ દેવ થાય છે. મિષ્ટાત્વના પાંચ અન્નના માર, ક્યાવના પચીસ (૧૬ ક્યાવ અને ૬ નો ક્યાવ) અને મોજના પન્ન બેદ મળી પાંચ દેવ બધે તત્તલ્પના છે અહિં પ્રમાદના પાંચ બેદ—મદ્દ ક્યાવમાં, વિપય અન્નમાં, ક્યાવ ક્યાવમાં, નિદ્રા અને વિકલા અગુળ વચન મોજમાં, નિદ્રાને અદશે નિદ્રા અન્ન તે ને અન્ન ઉપરોચ અન્નમાં આવી નાજ.

પ્રદેશબંધ

દરેક આત્મ પ્રદેશને અનત કર્મ સ્પર્ધક દરેક સમયે લાગે છે, અને તે આયુષ્ય કર્મ સિવાયના સાતે કર્મના પુદ્ગળો લાગે છે આયુષ્ય કર્મ એક ભવમા ફક્ત એક જ વાર અતર્મુહુર્ત સુધી બંધાય છે એકેક સ્પર્ધક અનત (અભવ્યથી અનત ગુણી અને સિદ્ધને અનતમે લાગે એટલી) કર્મ વર્ગણના બનેલા હોય છે અને એકેક વર્ગણ અનત અનત પરમાણુ પુદ્ગળોના મ્કધ કેપે હોય છે વર્ગણ એટલે સખ્યામા સરખા સગખા પુદ્ગળોનો મ્કધ, જેમકે દિ પ્રદેશી મ્કધ ખીજ દિ પ્રદેશી મ્કધની તુલ્ય છે

નોંધ :—જીવની સાથે સખધ ધગવનારી આઠ પ્રકારની પુદ્ગળ વર્ગણ છે—ઔદારિક, વ્રિક્ષિ, આહારક, તેજસ, ભાષા, શ્વાસોશ્વાસ, મન, કર્મ (કાર્મણુ શરીર માટે) એક જઘન્ય ઔદારિક વર્ગણમા અભવ્યથી અનત ગુણા અને સિદ્ધના અનતમા ભાગ પ્રમાણુ પરમાણુથી એક વધારે એટલા પુદ્ગળો હોય છે

તે આઠમા ઉત્તરોત્તર આગળ આગળની વર્ગણમા અનત પરમાણુ પુદ્ગળો વધારે હોય છે અને જેમ જેમ વધારે પુદ્ગળ તેમ તેમ અવગાહના ક્ષેત્ર સ્ક્રમ યતુ જાય છે તેનુ કારણ પુદ્ગળોની સ્ક્રમ પરિણતિ છે, આઠે વર્ગણનુ ક્ષેત્ર અગુલના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ છે, પણ એક એકથી એકેકની અવગાહના નાની (દુકી થોડી) છે આઠે પ્રકારની વર્ગણના (પોતપોતાના) જઘન્ય અને ઉલ્કૃષ્ટ વર્ગણની વચ્ચે અનતી વર્ગણઓ હોય છે અને વ્યક્તિગત દરેક પ્રકારની વર્ગણ પણ અનત અનત, લોકમા ભરી છે જેમ થોડુ કે ઘણી જગ્યા ગેકે અને પારાના ઘણા પુદ્ગળ થોડી જગ્યા ગેકે તેમ વર્ગણઓનુ સમજવુ

આઠ માહેની પહેલી ચાર વર્ગણ આઠ સ્પર્શી હોવાથી ગુરુ લઘુ છે અને છેલ્લી ચાર ચોક્કસી (ચાર સ્પર્શ—શીત, ઉષ્ણ, રૂક્ષ, સ્નિગ્ધ) હોવાથી અગ્રુ લઘુ છે, જેમ રૂપી દાર પીવાથી અમૂર્તજ્ઞાન (શુદ્ધિચેતના)મા વાધો આવે છે તેમ રૂપી કર્મ અરૂપી આત્માને ગુણોમા વાધો પહોચાડે છે મિથ્યાત્વને આહારક શરીર યોગ્ય વર્ગણ કે કર્મ લાગતા નથી

પ્રકૃતિબંધ—મળ આઠ કર્મ પ્રકૃતિ છે

- (૧) જ્ઞાનાવસ્થાનુય કર્મ જ્ઞાન, ઇન્દ્રિયો અને મનને બાધા પહોચાડે છે
- (૨) દર્શનાવસ્થાનુય કર્મ નિદ્રાથી કે વગર નિદ્રાએ દર્શનમા વિશ્વ નાખે છે
- (૩) વેદનીય કર્મ પૌદ્ગળિજ સુખ દુઃખનો અનુભવ આપે છે
- (૪) મોહનીય કર્મ બ્રાતિ (સાસારિક કેર) ઉત્પન્ન કરે છે
- (૫) આયુષ્ય કર્મ ગતિની ચાગ જોડીમા નાખે છે
- (૬) નામ કર્મ જીવદા જીવદા રૂપો આપે છે

(૭) જાત કર્મ ઈચ્છા નીચા ચોત આપે છે.

(૮) જાત ૧૫ કર્મ આદ્યમાની શક્તિઓમાં વિષ પહેંચાડે છે.

કર્મના સ્વભાવ અનુસાર પ્રકૃતિ બધ

(૧) જ્ઞાનાવસ્થીયકર્મ—જ્ઞાન અને જ્ઞાનીના અવસ્થાદ્ (નિદા) કર્વાથી ઉપકાર ઓળવવાથી, અતરાય પામવાથી, દેષ કર્વાથી, આશાતના કર્વાથી ખોટા વિવાહ કર્વાથી જ્ઞાનાનાવસ્થા કર્મ બધાય તેનું ફળ પાકે ત્યારે ઉદ્ધિયો અને વિજ્ઞાન શક્તિઓની રક્ષા પામે, અસતીશ્ચું પામે, જ્ઞાન એવળી શકે નહિ. આ કર્મ પામે જ્ઞાનને દાંકે છે અને તેના ક્ષયોપશમ કરવામાં બાધા નાખે છે તેમજ ક્ષુ અજ્ઞાનીની શક્તિને ખસુ આવરે છે.

(૨) દર્શનાવસ્થીયકર્મ—સમક્ષિત અને સમક્ષિતીની નિદા કરે, દેષ કરે, આશાતના કરે, સમક્ષિત આપનારો ઉપકાર ઓળવે. સમક્ષિત પામતો હોય તેને અતરાય પાડે (વિષ નાખે), સમક્ષિતી સાથે ખોટી તકરાર દલીલ કરે વગેરે એવા પ્રકારના કાર્યથી દર્શનાવસ્થીય કર્મ બધાય અને તેનું ફળ પાકે ત્યારે પાંચ પ્રકારની નિદા (નિ ૧, નિદા નિદા, પ્રમથા, પ્રમથા પ્રમથા, થીલુકિ) પામ તમા ચક્ષુ અસ્પૃશ્ય, અસ્પૃશ્ય, કેવળ એ ચાર પ્રકારના દર્શન થવા ન દે અચક્ષુદર્શન સર્વ સચારી હોવાને હોય છે ખસુ તેમાં તાન્ત્રમ્થા છે.

(૩) વેદનીયકર્મ—પ્રશ્ન, શ્લોક, છંદ, સત્ત્વ (ચક્ષુ અને સ્પર્શ) સર્વ છંદ ઉપર અનુકરણ દ્વારા રાખવાથી, તે સર્વ હોવાને કુપ નહિ આપવાથી, ચોતાને બને ખીજને શોક અને કુસ્વા નહિ કરાવવાથી, આશુ નહિ પડાવવાથી, નહિ ઘીટવાથી પતિવાપના નહિ કરવાથી શાતાવેદનીય કર્મ બધાય અને તેથી ઉચ્છુ કરવાથી અશાતાવેદનીય કર્મ બધાય.

શાતાવેદનીય કર્મનું ફળ—મનને ગમે તવા સખ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, પર્શ મથ, મન-વચન-હાવાનું સુખ ઓગવે તથી ઉચ્છુ ફળ અશાતાવેદનીય કર્મનું સમન્વય.

(૪) મોહનીયકર્મ ક્રોધ, માન, માયા, મોહ, દર્શનમોહ, અસ્તિ મોહનીયની તીવ્રતા મનાજી મોહનીય કર્મ બધાય તેનું ફળ—સમક્ષિત યોગ્યુ ન થવા દ, મિથ્યાત્વમાં મોહ રાખે, સમક્ષિત અને મિથ્યાત્વને પા ખી શકે નહિ, કયાય કરે મોહકાપ—ચાત્રિ મોહનીયને વસ બાય.

ક પા ય

કયાય એવું—

$$ક૧ = સસાર + આય = જ્ઞાન અધ્યા$$

$$ક૨ = નાશ કર્મ + આય = નાશકર્મ$$

કયાયથી સસાર ક્રમજી થાય છે અને આદ્યકર્મોના નાશ થાય છે. તે કયાય ચાર છે—ક્રોધ, માન, માયા, મોહ. તે દોહની તીવ્રતા અનુસાર ચાર ચાર બેદ છે મુખ્યત્વે છે.

૧. અનતાનુબંધી કપાય—આત્માને અનન પ્રકાશના બંધનમાં નાખે છે, તેમાં ઉદયથી જીવ પાપ કરી પસ્તાય નહિ આત્મદર્શન કે તત્ત્વ શ્રદ્ધા મેળવી ન શકે અને શ્રદ્ધા મેળવેલા હોય તો તેનો નાશ કરે છે, મરીને નગ્નમાં જાય છે આ કપાયનો બંધ પહેલા તથા બીજા ગુણજ્ઞાનમાં જ થાય છે દોષને દોષ ન સમજે અને પાપ કરતા પાછો ન હુકે અને પાપ કરીને ન પસ્તાય, અને લાખા કાળનું વૈગ ગમે તો સમજવું કે અનતાનુબંધીનો ઉદય છે

૨. અપ્રત્યાખ્યાની કપાય—તેના ઉદયથી જીવ વ્રત, પર્યાજ્ઞાણ કરી શક નહિ, પાપ કર્યા પછી પસ્તાય પણ પહેલેથી ધ્યાન ન રહે, અને તથા પ્રકાશનું કર્મ બાધ્યુ હોય તો નિર્ચય ગતિમાં પણ જવું પડે આવા સમગ્રી પણ હોય આ કપાયનો બંધ પહેલા ચાગ ગુણજ્ઞાન મુધી જ થાય છે

૩. પ્રત્યાખ્યાની કપાય—તેના ઉદયથી શ્રાવકપાણુ મેળવી શકાય, પણ સાધુપાણુ (મયમ) પામી શકાય નહિ પાપ કર્યા પહેલાં કદાચ વિચાર કરે, તથા પ્રકાશનું કર્મ બાધે તો મરીને મનુષ્ય-જીવ પામે આ કપાયનો બંધ પહેલા પાપ ગુણજ્ઞાન મુધી જ થાય છે

૪. સંનવલન કપાય—તેના ઉદયથી જીવ કેવળજ્ઞાન ન પામે, પાપ કર્યા પહેલા જ પાપ ન કરવાનો વિચાર આવે, મરીને દેવલોકમાં જાય આ કપાયનો બંધ નવમાં ગુણજ્ઞાન મુધી થાય છે

નોંધ :—સમગ્રી જીવે, પૂર્વે અશુભ આયુષ્ય કર્મ ન બાધ્યુ હોય તો મરીને વખતે કંકત સંનવલન કપાયનો ઉદય હોય છે અને તિર્યચ અથવા મનુષ્ય મરીને દેવગતિમાં જાય અને નારકી અથવા દેવતા સ્ત્રીને મનુષ્ય થાય, પણ સમકિત પામ્યા પહેલા અશુભ આયુષ્ય કર્મ બાધ્યુ હોય અને ક્ષયોપશમ સમકિત હોય તો મરતી વખતે સમકિત નાશ પામે, અન્ય ગતિમાં જઈ મેળવવું હોય તો મળી શકે મિથ્યાત્વ અવસ્થામાં મનુષ્ય કે તિર્યચનું આયુષ્ય કર્મ બાધી પછી ક્ષાયક સમકિત પામે તો તે જીવ મરીને મનુષ્ય અથવા તિર્યચમાં યુગલપાણુ પામે, અને જો નરકનું આયુષ્ય કર્મ બાધી પછી જો ક્ષાયક સમકિત પામે તો મરીને પહેલી નરકે જાય અથવા પહેલી ત્રણ નરક મુધી જાય એમ બે મતો છે

નોકપાય—(નો = નથી પણ કારણકે છે + કપાય) તે કપાય નથી પણ તેને ઉપનવનાર છે હાસ્ય (હર્ષ), ગતિ (પુદ્ગળાનન્દ), અગતિ (ખેદ), ભય, શોક, દુઃખ, શ્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુસકવેદ એ નવ નોકપાય છે

(૫) આયુષ્ય કર્મ—૧ મહા આગલ (હિસા-મન, વચન, કાર્યાવી) ૨ મહા પરિગ્રહ (દ્રવ્ય અથવા ભાવનાવી) ૩ માસાહાર, ૪ પચેન્દ્રિયનો વધ એ ચાગ પ્રકારે નરકનું આયુષ્ય કર્મ બંધાય અને મરીને નગ્નમાં જવું પડે

૭ અસત્ય વચન, કપટ સહિત અસત્ય, ન કળી શકાય એવું કપટ સહિત ગાદ અસત્ય અને ખોટા તોલ માપ એ ચાગ પ્રકારે આયુષ્ય કર્મ બંધાય અને મરીને તિર્યચ થવું પડે

આદ ક્રમ ૬૭ નો બધ થાય. મોહનીય કર્મની સમકિત મોહનીય અને મિત્ર મોહનીય બધગ્યાનના નથી, એટલે ૨૬+૨૨=૨૮ પ્રકૃતિનો બધ નથી, પણ ૨૬ નો બધ છે

(૧) પાંચ જ્ઞાનાવસ્થીય પ્રકૃતિનો બધ ૧૦ મા ગુણગ્યાન સુધી છે અને તેની સત્તાનો નાશ ૧૨ મા ગુણગ્યાનના અંતિમ સમયે થાય છે. આનેકુ કર્મ ન્યા સુધી આત્મપ્રેક્ષની માથે એક અવગાહના રૂપે ગહે ત્યા સુધી તે કર્મની સત્તા સમજની ભોગવાઈને કર્મરૂપે અભાવ થાય ત્યા સુધી સત્તામા રહે સત્તામાથી ક્ષય અહિ સર્વ કેડાણે ક્ષયક શ્રેણીનુ સમજવુ

(૨) દર્શનાવસ્થીયની ૯ પ્રકૃતિમાથી નિદ્રા નિદ્રા, પ્રયત્ના અને વિશુદ્ધિ ત્રીજ ગણાય છે તેનો બધ પહેલા તથા બીજા ગુણગ્યાનમા જ થાય અને કષપક શ્રેણીના આદમા ગુણગ્યાનના પહેલા ભાગના અતમા તેની સત્તાનો નાશ થાય છે. નિદ્રા અને પ્રયત્નાનો બધ આદમા ગુણગ્યાનના પહેલા ભાગ સુધી છે અને ૧૨ મા ગુણગ્યાનના દ્વિતીય સમયમા સત્તામાથી નાશ પામે છે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ, કેવળ એ ચાર દર્શનાવસ્થીય પ્રકૃતિનો બધ ૧૦ મા ગુણગ્યાન સુધી છે અને ૧૨ મા ગુણગ્યાનના ચતુર્થ સમયમા ક્ષય થાય છે

(૩) અશાતાવેદનીય કર્મનો બધ છઠ્ઠા ગુણગ્યાન સુધી છે શાતાવેદનીયનો બધ ૧૩ મા ગુણગ્યાન સુધી છે તે એમાથી એક ૧૪ મા ગુણગ્યાનના દ્વિતીય સમયમા નાશ પામે છે અને બાકી ગહેલી એક અનિમ સમયમા નાશ પામે છે

(૪) મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિમાથી ૨૬ બધસ્યાને છે તેમાથી અનતાનુબધી ક્ષાય (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ)નો બધ પહેલા તથા બીજા ગુણગ્યાનમા જ છે તેનો ક્ષય ક્ષાયક સમકિત મેળવતા પહેલા થાય છે ક્ષાયક સમકિત કયે ગુણગ્યાને મળે તેના જે મત છે એક મત પ્રમાણે આદમેગુણગ્યાને આવે, બીજા મત પ્રમાણે ૪ થી ૮ એટલામાથી ગ્રામ એક ગુણગ્યાને આવે

અપ્રત્યાખ્યાની ક્ષાય ચોકનો બધ ૪ થા ગુણગ્યાન સુધી છે તેનો ક્ષય ૯ મા ગુણગ્યાનના બીજા ભાગની અતમા થાય છે પ્રત્યાખ્યાની ચોકનો બધ ૫ મા ગુણગ્યાન સુધી છે, તે પણ ૯ મા ગુણગ્યાનના ૨ જ ભાગની અતે ક્ષય થાય છે

અન્વલન ક્રોધનો બધ ૯ (૨) સુધી, એટલે ૯ મા ગુણગ્યાનના બીજા ભાગ સુધી છે (આ પ્રમાણે આગળ દુકાણનો અર્થ સમજવો) તેનો ક્ષય ૯ (૭) ના અત સમયમા છે

અન્વલનમાનનો બધ ૯ (૩) સુધી છે, તેનો ક્ષય ૯ (૮) ના અતમા છે અન્વલનમાયાનો બધ ૯ (૧) સુધી છે, ક્ષય ૯ (૯) ના અતમા છે

અન્વલન લોભનો બધ ૯ મા ગુણગ્યાન સુધી છે તેનો ક્ષય ૧૦ મા ગુણગ્યાનના અત સમયમા છે

શોક અને અશ્વિનો બંધ ૧૫ ગુરુસ્થાન ગુપ્ત છે અને હાસ્ય રતિ, દુઃખ અને ક્ષમ એ ૮નો બંધ ૮ માં ગુરુસ્થાન ગુપ્ત છે એ છબે હાસ્ય પટક કહેવાય છે. તે બંધનો ધ્રુવ ૬ (૫) ના અતર્ક છે.

નપુસક વેદનો બંધ ફક્ત પહેલે ગુરુસ્થાને છે. તે કર્મ ૬ સત્તામંથી ૬ (૩) ની અતર્ક નાશ પામે છે.

સ્ત્રી વેદનો બંધ પહેલાં બે ગુરુસ્થાને જ છે તે કર્મ ૬ (૪) ની અતર્ક નાશ પામે છે.

પુરુષ વેદનો બંધ ૬ (૧) ગુપ્ત છે તે કર્મ ૬ (૬) ની અતર્ક ધ્રુવ થાય છે.

નિમ્બાત્મ મોહનીયનો બંધ ફક્ત ૧ લા ગુરુસ્થાનમાં છે તેનો ધ્રુવ થાય ત્યાર બાદ ધ્રુવક સમક્ષિત આવે. તે ક્યારે આવે તે કિસ્સા બાકી રહ્યું છે.

નિમ્બોદ્દીપિ તથા સમક્ષિત મોહનીયનો બંધ નથી. નિમ્બોદ્દીપિ તે નિમ્બાત્મના અર્થો સ્ફોર અને અર્થો કાળો કર્મ પુરુષણ સમજવા અને સમક્ષિત મોહનીય તે નિમ્બાત્મના સ્ફોર પુરુષણ સમજવા તે બંને નાશ પામે કે તત્કાલ ધ્રુવક સમક્ષિત આવે.

(૫) આયુષ્યકર્મ—ગુરુસ્થાન પહેલાંમાં ચારે રતિના આયુષ્યનો બંધ પડે જુ. બીજામાં નસ્ય રતિ સિવાયની ત્રણ રતિના આયુષ્યનો બંધ પડે જુ. ત્રીજામાં મનુષ્ય અને દેવ રતિના આયુષ્યનો બંધ પડે, જુ. ૫ થી ૭ માં દેવ રતિના આયુષ્યનો બંધ પડે. ચોથામાં ગુરુ સ્થાનોમાં આયુષ્યનો બંધ પડે. નથી. જુ. ચોથામાં ફક્ત નારહી અને દેવ, મનુષ્ય રતિના આયુષ્યનો બંધ પડે. એ ગુરુસ્થાને આયુષ્યનો બંધ શરૂ થાય તે વખતે સાતમે ગુરુસ્થાને કેટલું બંધ અને ૭ મે ગુરુસ્થાને આયુષ્યનો બંધ પડે ૭ મે ગુરુસ્થાને આયુષ્યનો બંધ શરૂ થાય નહિ.

(૬) નામકર્મ—આની પ્રકૃતિમાંથી નરક રતિ, નરકાનુ—પૂર્વી પહેલી ઐકદિપાદિ ચાર ત્વરિ, ત્યાર નામ, સ્ફુર નામ, અર્ધાતિ નામ, સાધારણ નામ, કુડ સન્ધાન, આત્મા નામ, કિવદુ સપક્ષ્ય એ ૧૩ પ્રકૃતિ નિમ્બાત્મના જ બંધાય છે. નિમ્બાત્મ (૧ લા ગુરુસ્થાન) માં, આહારક રતિ અને તેનાં અર્ધાર્ધ તથા તીર્થ કર નામ એ ત્રણ પ્રકૃતિ સિવાય ૬૪ નો બંધ પડે છે.

બીજા ગુરુસ્થાનમાં કિવલી ૧૩ તથા આહારક દિક અને જિન કર્મ મળી ૧૬ સિવાય, ૫૧ પ્રકૃતિનો બંધ પડે છે. તિય ચ રતિ તથા અનુપૂર્વી અમુલ વિદ્યાય રતિ, વચ્ચા ૬ સપક્ષ્ય, દુર્ભાગ્ય, દુસ્વર, અનાદ્ય, વચ્ચા ૬ સન્ધાન એ ૧૪ પ્રકૃતિનો બંધ પહેલાં બે ગુરુસ્થાન ગુપ્ત જ પડે છે.

ત્રીજા ગુરુસ્થાનમાં કિવલી ૧૩ ૩ ૧૮ મળી ૩ સિવાય ૩૭ પ્રકૃતિનો બંધ પડે છે.

ચોથા ગુરુસ્થાનમાં ત્રીજાની ૩૭ અને જિન (તીર્થકર) નામ કમ મળી ૩૮ પ્રકૃતિનો બંધ પડે છે. મનુષ્ય રતિ તથા અનુપૂર્વી ઐકદારિક રતિ તથા અર્ધાર્ધ અને વચ્ચ ૬ સપક્ષ્ય એ ૫ પ્રકૃતિનો બંધ ગુરુસ્થાન ૪ મુખીજ પડે છે.

ગુણગ્રંથાન ૫ તથા ૬ મા ઉપરની ઔદાગિક મનુષ્યની પાંચ પ્રકૃતિ સિવાય, ૩૩ પ્રકૃતિનો બંધ પડે છે અગ્નિ નામ, અશુભ નામ અને અયશોદીર્ઘિ એ ત્રણ પ્રકૃતિનો બંધ ગુણગ્રંથાન ૬ મુધી ૪ પડે છે, તેથી ૬ કૃત્તી ૩૩ માથી ૩ બાદ કરતાં ૩૦ અને આહાર્ય શરીર અને અગોપાગ મળી ૩૨ પ્રકૃતિનો બંધ ગુ ૭ તથા ૮ મા પડે છે ગુણગ્રંથાન ૯, ૧૦ મા કૃત્ત યગોદીર્ઘિ નામ કર્મનો ૪ બંધ પડે છે આગળના ગુણગ્રંથાનમાં નામ પ્રકૃતિનો બંધ નથી.

તીર્થંકર નામ કર્મનો બંધ, ૪ થી ૮ મા પડે છે તેના કારણે ૨૦ છે - દોષ વગરનું સમહિત, વિનય, દોષ ગહિત વ્રત પાલન, વાગ્વાર જ્ઞાનમા ઉપયોગ, વૈરાગ્ય, તપ, સુષાત્રદાન, સાધુની વૈયાવૃત્ય, અગિહત-સિદ્ધ-આચાર્ય બહુસુત્રી સ્થવર-તપસ્વી-પ્રવચન એ સાતની ભક્તિ, નિગત એ વખત પ્રતિક્રમણ, જ્ઞેન ધર્મની પ્રભાવના, જિન વચન તથા સધની વત્સલતા, ગેજ નવુ જ્ઞાન ગ્રહણ, સમાધિ-એ વીરા

(૭) ગોત્રકર્મ-ઉચ્ચ ગોત્રનો બંધ ૧૦ મા ગુ મુધી છે અને સત્તા ૧૮ મા ગુણગ્રંથાનના ચગ્મ સમય મુધી છે નીચ ગોત્રનો બંધ પહેલા ગુણગ્રંથાનમા ૪ છે ઉચ્ચ પાંચમા ગુણગ્રંથાન મુધી છે અને સત્તા ૧૪ મા ગુણગ્રંથાનના ક્વી ચગ્મ સમય મુધી છે

(૮) અતરાયકર્મનો બંધ ૧૦ મા ગુણગ્રંથાન મુધી છે અને સત્તા ૧૦ મા ગુણગ્રંથાનના અનિમ મમયે નારા પામે છે

સ્થિતિબંધ

કર્મની ગ્થિતિ, પરપરાની અપેક્ષાએ અભવ્યને અનાદિ અનત છે અને ભવ્યને અનાદિ સાત (અત સહિત) છે અને પડવાધને સાદિ સાત છે, પણ વ્યક્તિગત બાધેલ કર્મ સર્વ જીવને સાદિ માત છે

જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અંતરાયનો જઘન્ય સ્થિતિ બંધ અતમુહુર્તનો ૧૦ મે ગુણગ્રંથાને હોય છે અને ઉલ્કૃષ્ટ ૩૦ કોડકોડી સાગરનો ઉલ્કૃષ્ટ સફલેષ્ટ પરિણામવાળા મિથ્યાત્વીને હોય છે

સાતાવેદનીય કર્મનો જઘન્ય ગ્થિતિ બંધ સગગી (૧૦ મા ગુણગ્રંથાને) ૧૨ મુહુર્તનો અને ૧૧, ૧૨, ૧૩ ગુણગ્રંથાને ૧ સમયનો, ઇકૃષ્ટ ૧૫ કોડકોડી સોગરોપમનો બંધ મિથ્યાત્વીને હોય સમકિતીનો બંધ અંતો કોડકોડી સાગરની અદર રહે છે

અસાતાવેદનીય કર્મની સ્થિતિ-જઘન્ય ૩/૭ સાગરમા પલ્યનો અચખ્યાતમો ભાગ ઓછી, ઉલ્કૃષ્ટ ૩૦ કોડકોડ સાગર પહેલા ૧૨ કષાયની જગ સ્થિતિ ૪/૭ સાગર સન્નલન કોધની ગુણગ્રંથાન ૯ (૨) મા બે મહિતા, સન્નલન માયાની ગુણગ્રંથાન ૯ (૪) મા ૧૫ દિવસ, સન્નલન લોભની ગુણગ્રંથાન ૯ (૫) મા અતમુહુર્ત સોળે કષાયનો ઉલ્કૃષ્ટ ગ્થિતિ બંધ ૮૦ કોડકોડ સાગરનો છે નોકષાયની ગ્થિતિ-જઘન્ય પુષ્પવેદની ગુણગ્રંથાન ૯ (૧) મા ૮ વર્ષની નપુસદ

વેદ, અરતિ, બ્રાહ્મ, શોક દુઃખઅની ઉત્કૃષ્ટ ત્રિવિધિ ૨ કોપકોડ સાચત્વી છે. ૭ પુરુષવદ્, હાસ્ય, તિન્દી ૧ કોપકોડ સાચત્વી ત્રિવિધિ, સ્ત્રી વેદની ૭૦ ત્રિવિધિ, ૧૫ કોપકોડ સાચત્વી

નોંધ — કાકિ-સર્માં સખેષ બાહ્ય તે ગુહ્યધાનનો ભાગ સમજાવો.

આયુષ્યકર્મ—નરકાયુ તથા દેવાયુ જન્મન્ય ૧ હજાર વડ ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાચરોપનું નમુન્ય તથા તિય ચતુ જન્મન્ય અતર્ધુર્ધુર્ ઉત્કૃષ્ટ ૩ પચોપન, આયુષ્ય કર્મ પ્રદેશથી પુરેપુરુ બોજવાય છે ત્રિવિધિ નિહાચિત કમવાળા પૂરી બોજવે છે સ્ત્રી વખતે કદાચ પ્રાવુનાશક કાન્યુ ભગી આવ પશુ તે કાસ્યુ ન ઉપજે તેા પશુ તે તેજ વખતે મરે ૮ સકળ આયુષ્યની ત્રિવિધિ કાસ્યુરસાત બાહ્યને દુષ્ટી થક જન્મ છે.

નામકર્મની ત્ર્યન્ય ત્રિવિધિ અતમુદુત્તી, તે જિનનામ કમ તથા આહારક સમક બાધી ૬ બાકીની પ્રક્રિયોની જન્મન્ય ત્રિવિધિ જુની જુની છે નામકર્મની સમુચ્ચય ઉત્કૃષ્ટ ત્રિવિધિ ૨ કોપકોડ સાચત્વી છે જિન નામ કમ તથા આહાર સમકની ઉત્કૃષ્ટ ત્રિવિધિ ૧ કોપકોડ સાચ છે.

જોતકર્મની ત્ર્યન્ય ત્રિવિધિ ૮ મુદુત્તી છે તેણે જોત્તી ૧ મા ગુહ્યધાનની સમજાવના બાધ, ઉત્કૃષ્ટ ત્રિવિધિ ૭૪ જોત્તી ૧ કોપકોડ સાચત્વી, ત્રિય જોત્તી ૨ કોપકોડ સાચત્વી છે.

અતરણકર્મની ત્રિવિધિ જન્મન્ય અતર્ધુર્ધુર્ ઉત્કૃષ્ટ ૩ કોપકોડ સાચ છે

કર્મ બાંધ્યા પછી જ્યાં સુધી તેણે હજ ન આવે તાસુદીનો કાળ તે અભ્યાધાકાળ કહેવાય, તેનો વિચાર્ય એક કોપકોડ સાચત્વી ત્રિવિધિ ૧ કર્મ અભ્યાધાકાળ સમજાવો.

શુભ આયુષ્ય સિવાલ્તા દરેક કર્મની ઉત્કૃષ્ટ ત્રિવિધિના અધિકારી મિત્યા દષ્ટિ પર્વતિ સ્ત્રી પચન્દીય હોય છે નાનાવસ્તુ હર્ષન આવસ્તુ યસો કિર્તી નામ, જોત અને અતરણ એ જોત્તી ૦ ત્રિવિધિ ૧ મે ગુહ્યધાને બાધાય છે અને મોહનીયની જ ત્રિવિધિ ૬ મા ગુહ્યધાને બાધાય.

અનુભા ૧ (૧૨૪) બાંધ

પ્રજા સાનનાં વિચારમાં જે અતિમ ત્સાસ = ભાવ પરમાણુ = ન્ય વિભાગ = ન્ય પતીચ્ચક ૬ જે ત્સ અસનો વિચાર ન થક શકે તેણે સર્વ છવેથી અનત ગુણ અધિક ત્સ અસો જે પરમાણુ પુરુષણમાં કાલ તેજ પુરુષણ કર્મ યાજ થાય, ત્તી એક અસ ઝોડો હોય તે કર્મ ત્તીકે તે પુરુષણ ન પચ્છીયી શકે.

ત્રિવિધિ અને ત્સુ કાસ્યુ કયાય છે કાસ્યુક વીતરાની ગુહ્યધાનોમાં કાલ સાતવેલીકર્મ બાધાય તે સ્વવચનુ ત્સ છે અને એક જ સમકની ત્રિવિધિવાળુ હોય છે એકનો આક્રો સખ્યામાં ત્તી, જન્મન્ય સખ્યાના એથી સક થાય છે તે અભ્યાસે તેની ત્રિવિધિ પશુ ન સજાય.

કપાયનો ૨૨ ૧ થી ૪ દાણીયા (સ્થાનીયા) કહેવાય છે તેનું દષ્ટાન્ત-લીંબડાનો ૨૨ ૧ ગેર તેને એક દાણીયો (ગ્યાનીઓ) કડવો, કડીએ, તેને અગ્નિમા ઉડાળના પોણોગેર રહે તે એ ગ્યાનીયો કડવો, અર્ધગેર ગહે તે ત્રણ ગ્યાનીયો, અને પાગેર ગહે તે ચાર ગ્યાનીય કડવો સમજવો તેને શબ્દમા ગોડવતા કટુ, કટુતર, કટુતમ, કટુતમતમા અથવા તીવ્રકટુ, તેથી ઉલ્લટ મદ, મદતર, મદતમ, અન્યત મદ અશુભ ૨૨ પાપ પ્રકૃતિનો સમજવો

લીંબડાને બદલે ગેરડીનો ૨૨ લઘ ઉપર પ્રમાણે પ્રયોગ કરવાથી મિષ્ટ, મિષ્ટતર, મિષ્ટતમ, અન્યત મિષ્ટ તેથી ઉલ્લટ ૨૨મા ઉપર મુજબ મદતા સમજવી. સામાન્ય રીતે શુભ ૨૨ પુણ્ય પ્રકૃતિનો સમજવો

૮૨ પાપ પ્રકૃતિના બધા સજવણની કપાયથી એક દાણીયો કડવો ૨૨ ચાચ, પ્રત્યાખ્યાની કપાયથી એ દાણીયા, અપ્રત્યાખ્યાની કપાયથી ત્રણ દાણીયા અને અનતાનુબધી કપાયથી ચૌદાણીયો કડવો (અશુભ) ૨૨ ચાચ

૪૨ પુણ્ય પ્રકૃતિનો એક દાણીયો ૨૨ હોતો નથી, તેથી તેના બધા અનતાનુબધી કપાયથી એ દાણીયા, અપ્રત્યાખ્યાનીથી ત્રણ દાણીયા, પ્રત્યાખ્યાની તથા અજ્ઞાની કપાયથી ચૌદાણીયા મિહાગ્સ (શુભગ્સ) ચાચ

જ્યેષ્ઠ દ્વિક સિવાય ૪ જ્ઞાનાવગ્ણીય અને ૩ દર્શનાવગ્ણીય મળી ૭ તથા સજવણના ચોક્ક અને પુણ્યવેદ કુલ ૧૨ પ્રકૃતિનો ૨૨ ૧ થી ૪ દાણીયા છે નવમા ગુણજ્ઞાનના સખ્યાના ભાગ ગયા બાદ તે પ્રકૃતિનો એક દાણીયો ૨૨-મધ ચાચ. તે બાગ સિવાયની બીજી પ્રકૃતિઓનો એક દાણીયો ૨૨ નથી પણ ૨, ૩, ૪ દાણીયા છે' કાગ્નુ કે ૧૨ સિવાયની અશુભ પ્રકૃતિઓનો બધા ૬ મા ગુણજ્ઞાનમા નથી અને શુભ પ્રકૃતિઓનો બધા એક દાણીયો ન હોય

અકલેશના ગ્યાન અસખ્યાત લોહાહાર પ્રમાણ છે, પણ વિશુદ્ધિના ગ્યાન તેથી વધાર છે ઉપશમ ઔણીમા ચડતી વખતે વિશુદ્ધતા અને પડતી વખતે સકલેશના ગ્યાન બન્ને સરખા છે, પણ વિશુદ્ધિના ગ્યાન વધારે ન હોય તો ક્ષપક ઔણી આવે નહિ, કારણ કે તેમાથી પડવાનું નથી

પાપ પ્રકૃતિનો મદ ૨૨ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી અને પુણ્ય પ્રકૃતિનો મદ ૨૨ મલિન પરિણામથી થાય છે, તેથી સામાન્ય જ્ઞાનમા પાપ પ્રકૃતિનો જઘન્ય ૨૨ અને પુણ્ય પ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટ ૨૨ બધા, ગુણજ્ઞાને ચડતા જ્યાંએ બધા વિચ્છેદ થાય, તે પહેલાના અમયે ચાચ,

કોઈ પ્રકૃતિનો મધ વિચ્છેદ જાય ત્યાંએ તેનો ભાગ બીજી સમ્પત્તિ પ્રકૃતિને મળે, જેમકે ત્રીણદ્વિ ત્રીકનો બધા વિચ્છેદ જાય ત્યારે તેનો ભાગ ત્રિદ્રા પ્રયલાને મળે અને તેનો પણ બધા વિચ્છેદ થાય તો તેનો ભાગ ચક્ષુ દર્શનાવગ્ણીય વગેરેને મળે. સમ્પત્તિ પ્રકૃતિનો બધા વિચ્છેદ થયો હોય તો તેનો હિમ્મો વિનિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિને મળે જેમકે દર્શનાવગ્ણીનો બધા વિચ્છેદ જાય તો તેનો

ભાગ સાતા વેદનીય કર્મને મળે. મિથ્યાત્વનો બંધ વિચ્છેદ બાજુ ત્યારે તેની સંગતિ કર્મન-
મોહનીયતા બંધ ન થતા હોવાથી તેની વિગતિ આત્મ મોહનીયતાને તેનો ભાગ મળે.

સ્વર્થી વધારે ઓછો કર્મ હજુ, કુષ્ઠ કર્મ છળનો. અનતમો ભાગ હોય તે ૨ કર્મ
માત્ર પ્રકૃતિને મળે-૧ કેવળ જ્ઞાનાવસ્થીય ૫ નિદ્રા, ૧ કેવળ જ્ઞાનાવસ્થીય, ૧ કર્મન મોહ,
૧૦ આત્મ મોહનીય કર્મ. બંધ વખતે જે પ્રકૃતિ સેવાથી હોય તે મુખ્ય પહેલે બધાજ અને બાકીના
૬ અથવા ૭ કર્મ ઓછાપણે બધાજ તે સમજવા મારે જાણ્યો -

એક માણસ મોક્ષથી બીજાને માગ આપે ત્યારે ક્રોધ (મોહનીય કર્મ) મુખ્ય, બીજો નેતરે
માગતા વિષયનું અશુભ નામ અને નીચ નામકર્મ, તેમાં અશુભ ભાવનાથી વાર્ધિત્વાય કર્મ તે
વખતે જ્ઞાનનો અભાવ હોવાથી જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બીજાને દુઃખન તરીકે સેવાથી જ્ઞાનાવસ્થીય
કર્મ બીજાને કુખ્ય ભવથી અજ્ઞાતા વેદનીય કર્મ એમ સાતે કર્મ બાધિ અને તે વખતે આમુખ્ય
કમ બંધવાનું હોય તો અશુભક્રમણ અને રોદધ્યાન અને અનતાનુમધીનો ક્રિય જ્ઞાન તો તરફ
મુખ્ય કર્મ બાધી એ અથવા તેની છદ્મીતા સત્વાગાના કર્મ અને અધ્યાત્મા કર્મથી ક્રિયન જ્ઞા
આમુખ્ય કર્મ બાધિ આવી રહિ આઠે કર્મનો જમ સમગ્રજ વી રહિ થયો.

પાપનું કાન કર્મ પછી તરવ જ્ઞાનથી રહિ પસ્તાવો જ્ઞાન તો અપસ્કર્મનાથી કર્મની મિતિ
દુઃખી જ્ઞાન અને સ્વમદ જ્ઞાન અથવા જ્ઞાન દ્વારા નિર્મલથી કર્મનો નાશ જ્ઞાન અને શુદ્ધ જ્ઞાન
વર્ગજ્ઞાન ઉપે કિતરી ૧૫ તો પ્રસન્નમદ રાતર્મિથી પેઠે કેવળ જ્ઞાન જ્ઞાન, પલુ પલુ અજ્ઞાન
પશ્ચિમ સદિત નિહાશિત કર્મ બાધ્યુ હોય તો તે ભોજનના વખત પુરોત નથી.

પુણ્યના ક્રિય વખતે અનતાનુમધી ક્રિયનો ક્રિય જ્ઞાન તો પુણ્યના જ્ઞાનથી નિહાસ નાશ
પામે છે જ્ઞાનના ક્રિય વખતે ધર્મજ્ઞાનમાં લીન જ્ઞાન તો આત્મિક મુખનો અંતથી અનુભવ જ્ઞાન
અને શુદ્ધ જ્ઞાનના બીજા જ્ઞાન પર ચિત્ત જ્ઞાન તો કેવળ જ્ઞાન જ્ઞાન અદિ પ્રેક્ષ ક્રિય અને
ક્રિયજ્ઞાથી કર્મને ભેદથી નાશ કરવાના આવે છે અને ક્રિયજ્ઞાન નિર્મળ જ્ઞાન જ્ઞાનમાં હોવાથી
આત્મિક મુખનો અનુભવ જ્ઞાન છે. વળી અજ્ઞાનજ્ઞાનના જ્ઞાનથી, કેવળ કર્મની એક ઉત્તર પ્રકૃતિ
પાછળથી તમ કર્મની બીજી ઉત્તર પ્રકૃતિ કે જ્ઞાનજ્ઞાન તમ આ નિયમ આમુખ્ય કર્મને સાગ
પડ્યો નથી. તેમજ જ્ઞાનમોહ અતિકરે કે અતિમોહ કર્મન મોહરૂપે સકલ જ્ઞાનને નથી.

જમ વિચ્છેદ ન જ્ઞાન ત્યાં સુધી જમ થયા ૮ કરે ત મુખ જમ પ્રકૃતિઓ જ્ઞેવાય, તેની
૯૭ ૭-૫ જ્ઞાનાવસ્થીય, ૬ કર્મનાવસ્થીય, મિથ્યાત્વ, ૧૬ જ્ઞાન, જમ, દુઃખજ્ઞ, મળી ૧૯ મોહનીય
કર્મની, કર્મ મધ, સ્વ, પદ, તેજ, કર્મજ્ઞ સરીર, અજ્ઞાન મુખના, નિર્મળ જ્ઞાન, ક્રિયજ્ઞાન નામ
એ ૬ નામ કર્મની પ્રકૃતિ કરેક રતિના છત્રને સરીર મધની છે ૫ અતરાય કર્મ મળી ૯૭

અંધજ જમ પ્રકૃતિ ૭૩ ૯૭ જ્ઞાન, અજ્ઞાતા વેદનીય એ ભેદથી એક વખતે એકનો ૯૭
જમ ૫૬, દાન્ય, મિતિ અને ક્રોધ અનિર્મળથી એક નેત્રી (મુખ) તો ૭ જમ ૫૭ એક વખતે

એક જ વેદનો બધ પડે એક ભવમા એક જ આયુષ્યનો બધ પડે ૩ શરીર, ૩ અગોપાગ, ૬ સધયજી, ૬ સસ્થાન, ૫ જાતિ, ૪ ગતિ, ૨ વિહાય ગતિ, ૪ અનુપૂર્વી, ત્રસ દસક કે ત્ર્યાયર દસક એટલી પ્રકૃતિમાથી એક એકનો જ એક વખતે બધ પડે, ઉશ્વાસ અને પરાધાત નામ કર્મ અપર્યાપ્ત થવાવાળો ન બાધે, જિન નામ કોષક જ બાધે, આતાપ અને ઉલ્લોગ એકેન્દ્રિય થવાવાળો જ બાધે બે ગોત્રમાથી એક વખતે એક જ ગોત્ર કર્મ બાધે

સર્વ ધાતિ પ્રકૃતિઓ-કેવળ દ્વિક, ૫ નિદ્રા, મિથ્યાત્વ અને અનતાનુયધી અપ્ર-પ્ર એ ૧૨ ક્ષાય મળીને ૨૦ પ્રકૃતિઓ આત્માના અક્રિતગત ગુણો સર્વથા ઢાકે છે, તેથી સર્વધાતિ છે

આ ૨૦ સર્વ ધાતિ પ્રકૃતિઓ બધ સ્થાનમાં છે.

ગુ ૧ મા વીસે બધાય, ગુ ૨ મા મિથ્યાત્વ મો સિવાય ૧૯ બધાય, ગુ ૩, ૪ મા અનતાનુ બધી ૪ થીજુદી ત્રીક અને મિથ્યાત્વ એ આઠ સિવાય ૧૨ બધાય, ગુ ૫ મા અપ્ર-ત્યાજ્યની વધાગમા છોડીને ૮ પ્રકૃતિ બધાય, ગુ ૬, ૭ મા કેવળધીક અને બે નિદ્રા મળી ૪ પ્રકૃતિ બધાય ગુ ૮ (૨) થી ગુ ૧૦ સુધી કેવળ ધીડનો જ કકત બધ થાય, ૫ઠી સર્વધાતિ પ્રકૃતિઓનો બધ નથી

બધમાં દેશ ધાતિ પ્રકૃતિ ૨૫ છે ૪ જાનાવગ્ણીય, ૩ દર્શનાવગ્ણીય, ૪ સજલન, ૯ નોકપાય, ૫ અતરાય તે આત્માના ગુણો સર્વથા ઢાકતી નથી આ ૨૫ દેશ ધાતિ પ્રકૃતિઓ બધ સ્થાનમાં છે

અધાતિક પ્રકૃતિ-બાકી ગ્રેહી ૧૦૧ પ્રકૃતિ આત્માના ગુણોને ઢાકતી નથી તેમાની ૭૫ બધ સ્થાનમાં છે- ૨ વેદની, ૪ આયુષ્યની, ૬૭ નામની, ૨ ગોત્રની.

અપરાવર્તમાન પ્રકૃતિ ૨૬-૫ જાનાવગ્ણીય, ૪ દર્શના વગ્ણીય, ૩ મોહનીય (ભય, દુઃખ, મિથ્યાત્વ), ૧૨ નામ કર્મની (વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, તેજસ અને ઝાર્મણ શરીર પરાધાત નિર્માણ, ઉપધાત, અગર લઘુ, ઉશ્વાસ, જિન નામ કર્મ), ૫ અતરાયની મળી ૨૯ પ્રકૃતિનો બધ બીજી પ્રકૃતિઓ સાથે થાય છે

પરાવર્તમાન પ્રકૃતિ-બધની બાકીની ૯૧ પ્રકૃતિનો બધ પોતાની વિરોધી પ્રકૃતિ સાથે એક જ સમયે થતો નથી જેમકે હાસ્યની સાથે શોક ન હોય, ગતિની સાથે અગતિ ન હોય, ક્રોધ વખતે બાકીની ત્રણ માન, માયા, લોભ ન હોય, ત્રણ વેદમાથી એકનો બધ થાય, ૫ નિદ્રામાથી એકનો બધ થાય આવી રીતે અગ્નિ પગ્ન બીજી વિરોધી પ્રકૃતિઓનું બાજુ

બધતત્ત્વ આશ્રી કેટલાક પ્રશ્નોત્તર

(૧) ગુણસ્થાન ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, અને ૧૪માં આયુષ્યનો બધ કેમ ન પડે?

આગ્ર મનિમાં બોમ્બસ્વાના આયુષ્યતા બંધન ૧૬ કાન્ધુ જ્ઞાના હ એક એક કાન્ધુમાં અસખ્યાન અસખ્યાત અખ્યવસાય સ્થાન દોષ પશુ તે જાણેનો સમાવેશ ૧૬માં કઈ સ્ત્રે તેમાંનું એક કાન્ધુ આ સાત ગુણસ્થાનમાં ઉપસ્થિત થતું નથી. કાન્ધુ કે ૮ માં ગુણસ્થાનમાં એવીની તૈયારી થાય હ અને ક્રમે સ્થાનથી બેમાંથી એક એવી ચાલુ થાય છે ત્યાં સમગ્રમાં સ્ત્રેઓ સ્ત્રાગભાવ દુટતો નમ છે અખ્યવસાય શુદ્ધ થતા નમ છે અને ક્યાયનો કિંમ ભાવ એટલો બધો મઠ થતો નમ છે કે આયુષ્ય કર્મ અને સદ્ધર્મી કર્મોના જામ કઈ થકો નથી. જે સગમ સમયથી કિંતમ દેવપશુ પામી સદાચ દેવ્યા સરામની તાન્ત્રમ્ભતાથી પશુ અતિ મદ સરામ ભાવને કાળી સ્વેનું આયુષ્ય નથી બાંધી શકાતું તો બી ન આયુષ્યની વાત જ રી !

ત્રીજા ગુણસ્થાનની નિયતિ અતર્હદુર્તની હ તરી નિયતિ કતા આયુષ્ય મંધેના અતર્હદુર્તની સ્થિતિ વધારે છે તેમજ કોઈપણ આયુષ્ય રીત્ય કર્મ જામ માટે ત્યાં પશ્ચિમ (અખ્યવસાય) સ્થાન નથી.

(૨) અશાતાવેદની કર્મનો બધે ગુણસ્થાન ૮ થી ઉપરના ગુણસ્થાનમાં કેમ નહિ ?

હ મે ગુણસ્થાને ધર્મખ્યાન અને આગ્રણ શુદ્ધ ખ્યાન દોષ તમાં ત્રણે મોક્ષની પ્રતિષ્ઠા કાઈ છવને અશાતા ઉપર એવું કાર્ક કરવામાં આવતું નથી. સવ અને નિર્જગ મુખ્યતામાં હ એમ્થ અશાતાવેદની કમ મંધેના કાન્ધુ ઉપગતા નથી.

(૩) ગુણસ્થાન ૯ થી ૧૩ માં તીર્થે કર નામ કર્મનો બધે કેમ નહિ ?

તથા પ્રકારના સરામ ભાવ વગર તીર્થે કર નામ કર્મનો બધે થતો નથી. ગુણસ્થાન ૮ થી ઉપરના ગુણસ્થાનમાં દેવ્યા પશુ સરામભાવ નથી. દેવ ગ્રામાં સરામભાવ અને સગમ સમયથી તીર્થે કર નામ કર્મ મંધાય, પશુ કેવળ જ્ઞાન ન મળે.

(૪) નપુસક વેદનો બધે કેવળ પહેલે ગુણસ્થાને કેમ ?

સહી પશ્ચિન્દ્રિયમાં જ્યારે બી કીને બોમ્બસ્વાની હમ્થ કરે અને પુણ પુણને બોમ્બસ્વાની હમ્થ કરે અજ્ઞા કાઈ જાને જાતિની હમ્થ કરે અજ્ઞા વિદ્ય કનિટ પશ્ચિમ આવે તો સમગ્રતુ કે ન ગુણસ્થાન પહેલુ છે અને આ વિચારનો પશ્ચાત્તપ ન થાય તો (નપુસકવેદકર્મમંધેને પશ્ચાત્તપની ન તાડી નાખવામાં આવે તો) નપુસકવેદનો તે જામમાં અજ્ઞા અગ્રાનમાં કિંમ થાય

બીજું એકદિય વિવર્ધિય અને અસહી પશ્ચિન્દ્રિય બો નાહી છવે. સર્વ નપુસક વેદમાં છે આવી તનિમાં ઉતરત્યા નહે ? કમ બધે થાય તેના કાન્ધુમ્ભ અખ્યવસાય મંધેનો કમ પહેલે ગુણસ્થાને છે.

સમુચ્ચય જગ્યા—જાગૃ વગર કાર્ય નહિ તેમ કર્મ મધનુ યોગ્ય જાગૃ મળે તોજ અથ યાય, આત્માના વિકાસ ક્રમમા જેમ જેમ જાગૃનો અભાવ થતો જાય તેમ તેમ તથા પ્રકારના કર્મ અથનો અભાવ થતો જાય

અથ તત્ત્વ બાહુ વિગાળ છે આ બાબતમા વધારે વિસ્તાર નાંદે કર્મ ગ્રંથો તથા મુદ્રિત માપાન અથવા ગુણજ્ઞાન આરોહણનો અભ્યાસ કર્યો આદિ કલ્પ ખાસ મુદ્દા બતાવ્યા છે

નવમુ મોક્ષ તત્ત્વ

અર્થ—આત્માના મર્મ પ્રદેશથી સર્વ કર્મનો અભાવ વાય, ત્યાર આત્મા સર્વ માનાગ્રિ અથનોથી સફાતે માટ સર્વવા છુટો વાય, એટલે સર્વ કાર્યની મિદિ થાય અને મિદ્ધ ક્ષેત્રમા નિગ્ગત નિગ્ગત અક્રિયણે બિગ્ગતે અને કરી પૂનર્જન્મ (અનાર) ન લે ને મોક્ષ તત્ત્વ.

સાધન-સામાન્ય રીતે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ; એ ચારમા વીર્યનો ઉપયોગ (ઉત્થાન, કર્મ, બળ, સીર્ય, પુરુષાકાર અને પરાક્રમ) કર્યાથી પદ્મગરબે મોક્ષ વાય હ અને વિશેષ રીતે ભાવના, અન્યત્વ ભાવનાવાળુ ભેદજ્ઞાન આત્મસ્વરૂપમા અભેદ (એકત્વ) જ્ઞાનથી અનતાનુબધી ક્યાય અને દર્શન ત્રીક ક્ષય કરીને ક્ષાયક સમકિત પ્રાપ્ત કરી પથકત્વ વિતર્ક સચિચાર ચરણી અપૂર્વ મતિયુત જ્ઞાનમા અપૂર્વ વીર્યોત્ક્રાસપૂર્વક શુદ્ધજ્ઞાનનુ પ્રથમ ચરણ આગધવાથી તપક એણીની તૈયારી આક્રમે ગુણજ્ઞાને કરીને, તે ધ્યાનમા ઉત્કૃષ્ટ રીત આગળ ૯ મા તથા ૧૦ મા ગુણજ્ઞાનમા વધીને એકત્વ વિતર્ક અવિચાર ચરણી જ્ઞાનમા શુદ્ધ ધ્યાનના ખીન્ન ચરણની સમાધિની ૧૦ મા ગુણજ્ઞાનના અત સમયમા મોહનીય કર્મનો સર્વવા ક્ષય કરીને, બારમા ગુણજ્ઞાનના પહેલા સમયે દિગ્ મોહ, ક્ષાયક, અપ્રતિપાતિ, યથાખ્યાત ચારિત્ર (અપૂર્વ ચયમ, ઉત્કૃષ્ટ સયમ) પ્રાપ્ત કરીને, આગળ વર્ધમાન પગિશામયી, બારમા ગુણજ્ઞાનના અત સમયમા જ્ઞાનાવગ્નીય, દર્શનાવગ્નીય, અતગયની સર્વ પ્રકૃતિઓનો સર્વવા ક્ષય કરીને, તેમા ચરણી ગુણજ્ઞાનમા કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કરીને, અતમા સુદૃઢ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ ચરણી શુદ્ધ ધ્યાનના ત્રીજા પાયાના અન્યત આત્મ અનુભવ રૂપી ઉત્કૃષ્ટ તપથી ચાંગોને રૂધીને સમુચ્ચીન ક્રિયા અપ્રતિપાતિ નામના શુદ્ધ ધ્યાનના ચોથા ચરણમા સૈલેશી અચરણી અવગ્નિમા આત્મ અનુભવમા અત્યંત લીન થઈને, આત્મ પ્રદેશનો ધન કરીને, ૧૪ મા ગુણજ્ઞાનના દ્વી ચરમ સમય પહેલા ૨૧ અનુત્થ પ્રકૃતિને નિત્યુક સક્રમણથી ક્ષય કરીને અને દ્વી ચરમ સમયમા પચાવન પ્રકૃતિનો ક્ષય કરી, અતિમ સમયમા ૧૧-૧૨ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરવામા આવે, એટલે બાકીના ચાર અવાંતિ કર્મનો સર્વવા નાશ વાય ત્યારે મોક્ષ વાય

સાન્ય—(૧) ક્ષાયક સમકિત પહેલા ન આવ્યુ હોય તો આક્રમે ગુણજ્ઞાને ક્ષપક એણીમા જરૂર પ્રાપ્ત વાય, (૨) યથાખ્યાત ક્ષાયક ચારિત્ર સાધ્ય પણ છે અને તેને છોડીને સિદ્ધ થવાનુ હોવાથી સાધન પણ કહેવાય, તે બારમા ગુણજ્ઞાનના પ્રથમ સમયથી રાક વાય છે, (૩) કેવળજ્ઞાન; કેવળદર્શન, અતન પડિત સીર્ય એ ત્રણ ૧૩ મા ગુણજ્ઞાનના પ્રથમ સમ-

અર્થી બ્યવહારીક રતિ ગ્રન્થાય છે. અર્થી ને પતિ વીર્ય કમ્બુ તે પત્ન સાધન તેમજ સાધન ગ્રન્થાય કાલ્યુ ક તે હોડીને સિદ્ધ અવસ્થામાં અનત આત્મિક શક્તિ અવર કમ્બુ સમય (૧) અનત આત્મિક સુખ અસાધ્ય સ્થિતિ, અસૂચીપત્ન, અપુર સમુપકુ એ ચર ૧૪મા ગુણધાન પછીના અનતર (અતર તીતના) સમયથી (સિદ્ધ પચાવના ક્ષેત્ર સમયમાં) પ્રાપ્ત થાય છે.

નોંધ—અમાત્રાત મારિતમાં રાત્ર દોષ વમેરે મોહનીય કર્મની સર્વ પ્રકૃતિના અમાત્રી સાથે મન, વચન કાયાના યોગ રૂપી પ્રકૃતિ સ્થેયી છે. તે પ્રકૃતિ સિદ્ધ અવસ્થામાં ન હોવાથી સિદ્ધ અવસ્થાને આતિ નથી, તેમજ કદ કલ્યાણુ બાકી ન હોવાથી પતિ વીર્ય નથી. સાધનમાં ગ્રન્થાત્ર પ્રમાણે નિમજથી ને ગુણ પ્રાપ્ત થાય તે ગુણ પ્રાપ્ત કરવામાં, ૭ સમયે નેટલી પ્રાપ્તિઓનો ક્ષય થાય, ત્યારે તે પ્રાપ્તિઓથી આત્રાનો નિશ્ચય મોક્ષ ગ્રન્થાય અને ૧૮મા ગુણધાનના અત સમયમાં બ્યવહારીક મોક્ષ ગ્રન્થાય છે. કામાણે કહે (કલ્યા મહુ તે કમ્બુ મોહનીય કર્મની એક પ્રકૃતિ સર્વથા ક્ષય થયે તો સમગ્રત્વ કે અને ત્યારે નથી કર્મ પ્રકૃતિઓ ક્ષય થવાનીજ છે.

સાધન અને સાધનુ એકત્વ—સાધન પત્ન આત્રાના ગુણો છે તે સરીર, કન્દિરો અને મન રૂપી પૌરુષીક આક્રમનવાળા હોવાથી અપૂર્ણ છે તેમજ સર્વથા શુદ્ધ નથી, તેથી સાધિ સાત છે. સાધન તે નિર્મળ અને સપૂર્ણ આત્રાગુણો છે તેથી સાધિ અનત છે, પત્ન ગુણકની અપેક્ષાએ સાધન અને સાધનુ એકત્વ છે કાન્થ કે સાધન ગુણોની જ શુદ્ધો કર્યા કર્યા એવું સાધનરે પચ્ચમે છે.

સિદ્ધ મતિ—૭ સમયે આત્રા સર્વકર્મથી મુક્ત થાય છે ત્યાર પછીના અતર સંકિર્ણ સમયમાં ક્ષુદ્રાતિએ (આકાશ પ્રકેશની સમસ્તિમાં સ્થિત) લોકાત્રે સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં બિરતને છે. તેમાં કાન્થુ—(૧) પૂવ પ્રયોગ—કર્મપ્રતિ—નેન કુભાર કમ્બી ચાકાને ફરે છે અને ફરવાનુ હોડી ફે તો પત્ન તે ચાકો પાડીવાર સુધી પોતાની મેજે ફર્યા કરે છે બચવા કામોથી હોડીનુ બાલુ વચમાં પ્રપ્ત વચર આગળ બચ તેમ (કામ્બુ) સરીરથી અપાદિધાનથી ગતિમાં પ્રમજ કરવો આત્રા, કર્મમાંથી મુક્ત થવા ખતા, અગાઉની તાલીમથી ગતિ કરે છે.

(૨) નેમ મેજથી કારે (વલ્લધાર) કચેરી ગુમરી પાણીમાં ડુબે છે અને સર્વ લેપ પેચાચ બતાં પાણીમાંથીર આવે છે વળી નેમ એરગાનુ ફળ ફાલવાથી મીન બને છે હજી પડે છે તેમ સર્વ કર્મથી મુક્ત થતા આત્રા સર્વગતિ કરે છે.

(૩) અગ્નિની ગતિ સ્વભાવથી ઝીલી છે તેમ આત્રાની સ્વભાવિક ગતિ સર્વ છે.

સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં સ્થિરતા—તે ક્ષેત્રની ઉપર આસોક હોવાથી ત્યાં અસોકમાં ફળ આકાશસ્થિતકાય હોય છે, ત્યારે બર્મસ્થિતકાય વચર ગતિ ગતી નથી અને લોકાત્રની અવમસ્થિતકાયથી ઉપર થાય છે અને અકિષ્ણવાથી આડી અવળી ગતિ ફરી ઉપજતી નથી અને અનત

આત્મિક શક્તિ અગ્રીપણા અને અગુરુ ગુણપણને વધતે ખીજા સોફના દ્રવ્યો ખેચી રાહના તથી નેમજ એક ક્ષેત્રમાં ગહેવા જતા વિરોધ આવતો નથી.

સિદ્ધત્વ સુખ—વર્તમાન, જન અને ભવિષ્ય એ ત્રણે કાળના સર્વ જીવોના કકત મુખ વિભાગની ગરિ એકડી કરીને તેનો અસ્પર્શ ગુણાકાર કરીને તેને અનતથી ગુણ્યા કરીએ તો પણ એક મિદ્ધ ભગવાનના એક મમયના સુખથી ને ઓછું છે, કારણ કે તેમાં મનુષ્ય દુઃખ (આધિ), શરીરનું દુઃખ (આધિ ગેગ), અજ્ઞાત દુઃખ (ઉપાધિ), જન્મ-મરણ, ખાવા-પીવા-ડમાવાનું દુઃખ વગેરે દુઃખોને ઉત્પત્ત કરનાર કર્મ પુરુષાણની મિથળતા નથી.

સિદ્ધતા સુખની વાનકી—સમરસી ભાવ—આખો બધાં રંગ, ઇંદ્રિયોના સર્વ વિષયને ગ્રહણ કરવામાંથી ઉપયોગ ખેચી લીએ શરીરને ભરી મનએ મનના વર્ણન પ્રમાણે આત્મ પ્રયોગની મનથી (વિચારની) ચ્યના કરો, તેમાં મન ચિય કરો અથવા શરીરમાં ગહેવા એક દ્રવ્ય કે જેમાંથી હુ કાણ છું એની જાનતી પ્રેક્ષા નીચળે છે તે ન્યાયી નિરૂપણની કામે ત્યાં મનને ચિયર કરો અને ત્યાંથી જ આત્મિક સુખનો અનુભવ વાય છે તે સુખની કોઈપણ શબ્દની ચ્યના કર્યા વગર તપાસ કરો તો અસત્ય આત્મિક સુખનો અનુભવ થશે કે જે સુખ નમાગ મર્મ સાંસારિક મુખ રૂપતા શ્રેષ્ઠ માણસ પણે.

મિદ્ધ ભગવાનના ગુણોનો યથાનિર્ણય અનુભવ કરવાથી, મગજમાં ઉતારવાથી પણ તેવાજ આત્મિક સુખનો અનુભવ થશે. સમરસીભાવમાં જે કાયદા-અનતી કર્મ નિર્ગત અને અશયી આત્મિક સુખ (જાનાનદ)નો અનુભવ.

સિદ્ધક્ષેત્ર—સત્યાઈ પહોળાઈ ૪૫ લાખ જોજન, પરિધિ ત્રીગુણી જગત્કેરી ગોળા આકારે છે, ઉંચાઈ ૩૩૩ ધનુષ્ય અને ૩૨ અગુણ પ્રમાણ છે સિદ્ધશિક્ષા અને સિદ્ધક્ષેત્રનું અતર ૧/૬ ગાઉ ન્યૂન એક જોજન છે સિદ્ધક્ષેત્રમાં જ્યાં એક સિદ્ધ છે ત્યાં અનત સિદ્ધ છે, કારણ કે અહીં દ્વીપના કાષ્ઠપણ વિભાગ દ્વીપ, સમુદ્ર, નદી, પહાડ, કર્મભૂમિ, અકર્મભૂમિ, વગેરેમાંથી કોઈ પણ ચ્યજેથી અનાદિ કાળથી મિદ્ધ વાય છે.

મનુષ્યવાસ યોગ્ય ચ્યજમાંથી જગલ વગેરે સ્થિતિ અદ્વાયા કરે છે અને ત્યાં જગવાદિ હોય ત્યાં વસતિ (ગામ) બની જાય છે અને ત્યાં વિદ્યા વિના જઈ ન શકાય ત્યાં જ્યના સાધુને શરીરને બંધ જાય છે પછી તે ચ્યજે ક્ષપક શ્રેણી મેળની સિદ્ધ વાય છે ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્યની ઉચાઈવાળા સિદ્ધ થાય, તેથી તેની ૨/૩ વનીકૃત અવગાહના તે સિદ્ધક્ષેત્રની ઉંચાઈનું કાણું છે.

૫૮૦ જે સિદ્ધ થાય છે તેમાંથી સ્ત્રી, પુરુષ, નપુસકલિંગે સિદ્ધા અને અન્યલિંગે મિદ્ધા તથા ગ્રહચલિંગે સિદ્ધાનું અત્રે અપ્રીકરણ કરવાની જગ છે.

જન્મથી નપુસક હોય તેને દીક્ષા અપાતી નથી તેમજ તે કાષ્ઠપણ બેઠથી સિદ્ધ ન વાય લિંગ કાપીને નપુસક થાય તે મિદ્ધ થઈ શકે કોઈ મનનો એવો અર્થ કરે છે કે સ્ત્રી તથા

નપુસકને દીકરા ન હોય અને સ્ત્રી નપુસક સરા જે સ્ત્રીમાં છે તે પુરુષ સ્ત્રીમાં છે એટલે તેમ પુરુષને સ્ત્રી કે નપુસક વેદનો ઉદય થયો હોય તે સ્ત્રી-નપુસક સિત્તે સિદ્ધ છે પણ કેમ કે સ્ત્રી, પુરુષ કે નપુસક વેદના ઉદયમાં મોક્ષ થાય જ નહિ. વેદ ઉદય મોક્ષનીય કર્મથી થાય છે. ત્યારે સિત્ત (અન્ધ) નામ કર્મના વિપાકથી થાય છે તે અધ્યાત્મિકર્મ છે. મોક્ષનીયકર્મ કેળવવાન થવા હો નથી ત્યારે નામ કર્મ કંઈ જાણ્યું હોય નથી, તેથી સ્ત્રી પુરુષ નપુસકસિત્ત સિદ્ધ થાય છે. વેદની અપેક્ષાએ અન્ધેથી પછે / સિદ્ધ થાય.

અન્ધ સિત્તેસિધ્ધા—લૈન્ગિક સાધુના વેદમાં સિદ્ધ થાય. પણ ભાવથી તે જૈન સાધુ છે તે આ રીતે કે કેમ જણાવત વચરનો, હાથમક વચરનો સ્વર્ગ તાપ્ત માસ માસના ઉપવાસ કરે ઉનાળાના મહ્યાન્દે સૂર્ય તરફ જો. સપ્તમી, હાથ ઉઠા કરી ઉપ તપાવ્યા કરે તો તેને વિશ્વત્ર જ્ઞાન થાય, તેથી જૈનના સાધુને જો. તેનો આચાર નિરાશ્રયી નિષ્પરિમયી થાય, પોતાની છુએ નુષાડે વેા સમક્ષિત પામે, ત્યારે વિભવ જ્ઞાનને અક્ષે અવિજ્ઞાન પામે. પછી ભવ ચરિત્ર અક્ષય કરી શુદ્ધ જ્ઞાન ધરી, ધૃત્ય મેલુથી કેળવવાન પામે વધારે આપુજ્ય ન હોય તો સિદ્ધ થાય તે ગુણાણા ૮ ૭ ૮ ૬ ૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ સ્પર્શ વધારે આપુજ્ય હોય તો તે વેદમાં જોય ન આવે, હેવતા વગેરે સાધુના વક્ષ આવે તો પાન્થુ કરી પછી જોય આવે.

શુદ્ધસ્થ સિત્તેસિધ્ધા—તેમા મહેવા માતાનો દાખસો સમજવો. તે સચારી વેદમાં ધૃત્યમેલુ પામી, કેવળ જ્ઞ મોક્ષ ત્રણ મનુષ્ય જન્મમાં જ મોક્ષ મળે છે તે જાણી, ચરમ કરી, વચ્ચેન સપચ્ચુવાયો, સરી, પચીત્ત હોયો જો. તેનો તો / તે અપ્રમાદી, દુષ્ટ સમક્ષિતી, અન્ધે, અધ્યાત્મી, મધ્યાત્મીય ચરિત્રી, જ્ઞાનક નિમજ, પરમશુદ્ધ કેસવાયો, પરીત્ર વીરવાન, શુદ્ધાત્મી, કેળવવાની અને કેળવણી જ્ઞ રહે ત્યારે મોક્ષ જાય.

મોક્ષ છે તેની સાબિતી માટે આર પ્રમાણ :

(૧) પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ —(૧) જ્ઞાન જાતી સિદ્ધ પરમકથાને આત્મપ્રકાશથી જાણે છે અને દર્શનથી જો. (૨) વીર્કકર અને કેવળી ભક્તવાન નિરાજતા હોય ત્યારે શુદ્ધિવાન પુરુષા પ્રત્યક્ષરિત્ત સાબિતી કરી રહે છે જેમકે ત્રાંત્રીય અનુવારે પરિચ્છા કરીને અત્તીરે સ્વામીને જોળખ્યા. (૩) જ્ઞાનાદિ આત્મિક ગુણોની કુનિયામાં પ્રત્યક્ષ પ્રત્યક્ષ થાય છે વળી તે ગુણોની તાત્પર્યતા જોવામાં આવે છે તે ગુણોની ઉત્કૃષ્ટ નિર્મળતા તે મોક્ષ છે. (૪) સમભાવથી સ્વપ્રત્યક્ષ સુખનુ અનુભવ થાય છે તે સિદ્ધતા મુખની વાતકી (અસંકેપ) છે તે મુખનુ ઉત્કૃષ્ટ અવ્યય તે મોક્ષ છે.

(૨) અનુમાન પ્રમાણ—(૧) મોક્ષ ન હોય તો “મોક્ષ” એવી કંઈ સજ્ઞ / ન હોય. પરંતુ નિમજ સ્વાભાવિક સ્વરૂપ મોક્ષ છે અને વ્યવહારિક અવ્યય તેની સ્થળના છે. મોક્ષ ન હોય તો પરં એવો સમજ જ ન હોય. (૩) પરંના ખરા પાકનથી મુખનો (મોક્ષના અસતો) અનુભવ થાય છે તે અસ ઉપરથી અપૂર્ણ સત્ત્વ તત્ત્વનું અનુમાન થાય છે.

(૩) ઉપમા પ્રમાણ—જેમ જાણેલ ખીજનાથી અકુચ કુટા નથી અને ગય ઉત્પન્ન થતુ નથી તેમ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપની ઉત્કૃષ્ટ સાધનાથી આત્મા સર્વથા કર્મ રહિત થાય છે, તેથી મગદ્દેવ રૂપી ભાવકર્મ રૂપી અકુચ મુકુટસ્થાન થતા નથી, તેથી નવા કર્મ બધાતા નથી અને ચાર ગતિ રૂપી સસાર વક્ષ ઉત્પન્ન થતુ નથી મૂઢન પન્માત્મા આવી રીતે પુનર્જન્મ લઈ શક્તા નથી અને અક્રિય હોવાથી પોતાની કે પાગડી નીટિ ઉત્પન્ન કરી નહતા નથી અને મગદ્દેવ, કુતુહલના વગેરે દોષોનો અભાવ હોવાથી ત્રિષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાની તેમને મુકુટા હોતી નથી.

(૪) આગમ પ્રમાણ—સર્વ કર્મનો નાશ થવાથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે અને શુદ્ધ ધ્યાનના ચાર ચરણથી સર્વ કર્મનો નાશ થાય છે, ભગ્ન થાય છે, નિરકુર વાય છે કર્મબંધ કાવનાર મુખ્ય નિમિત્ત કાળ મોહનીયકર્મ છે, તે સર્વનો ગળ છે, તેનો ક્ષપક શ્રેણીથી નાશ કરવાથી જાડીના બંધા કર્મ આપોઆપ નાશ થાય છે, માટે ક્ષપક શ્રેણીથી મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓનો અનુક્રમે નાશ કરવો જોઈએ.

ક્ષપક શ્રેણી

ક્ષપક શ્રેણીએ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપની અંકચતા કરનાર ઉત્કૃષ્ટ પડિત રીયવાળી વિચાર શ્રેણી છે તેનો આનંદપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી આગળના ભવમા તેનો લાભ થવાનો સંભવ છે, માટે તેનો અત્રે ખ્યાલ આપેલ છે તેના ત્રણ પગથીયા છે, દરેક કર્મ પ્રકૃતિને નાશ કરનાર આ ત્રણ પગથીયા છે, તેનું પ્રથમ સામાન્ય સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ.

ત્રણ કરણ

૧. યથા પ્રવૃત્તિ કરણ—યથા=જેમ છે તેમ=વસ્તુનું જે શુદ્ધ સ્વરૂપ છે તે + પ્રવૃત્તિ= પગક્રમ ક્રોધવલ્કલ=ઉત્થાનક્રમ-બલ, વીર્ય, પગક્રમ, પુરુષાકારને તેમાં જોડવા + કરણ=તે કામને પાર ઉતારી આગળ વધવું ભાવર્થ એ છે કે નવનત્વને શુદ્ધ સ્વરૂપે ઓળખવા ગુણ તથા દોષનું નિરીક્ષણ કરવું દોષનું કારણ કર્મ પ્રકૃતિને જાણવી, તે તથા તદ્દનિત સસાર અને સર્વ અનાત્મિક વસ્તુ ઉપર રુક્ષભાવ, અચ્ચી ઉત્પન્ન કરી, માધ્યમ્ય ભાવમા પ્રવેશ કરી આગળ વધવું.

આ કરણ અંધ કરણ પણ કહેવાય છે, કારણ કે શ્રેણીમા સર્વથા નીચેના સ્થાનમા છે અને યથાયોગ્ય વીર્ય ગહિત હોય તો ઉચ્ચ વિચારો આગળ વધી શકતા નથી, એટલે વિકાસ અટકી જાય છે.

૨. અપૂર્વ કરણ—અ = નહિ + પૂર્વ = પહેલા + કરણ = કાર્ય એટલે અનાત્મ કાળમા અક્રિયગત કર્મ પ્રકૃતિને નાશ કરવાની તૈયારી માટે સમય અધ્યવસાય અત્યાર સુધી આવ્યો નથી, તે કેવો વિચાર! તો કે ભેદ જ્ઞાનપૂર્વક શુદ્ધ ભાવના, તે અન્યત્વ ભાવના અને પૃથક્ત્વ વિતર્ક સમવિચાર કે જેનાથી અનુભવપૂર્વક આત્મ તત્ત્વ, આત્માના શુદ્ધ ગુણોને પોદ્ગલીક વસ્તુ, દોષો

કર્મ પ્રકૃતિ વગેરે અનાત્મિક વસ્તુઓમાંથી બુદ્ધિ ધારવામાં આવે છે, એટલે કર્મ પ્રકૃતિ બેદાય છે કુદાય છે તેના દુઃખે દુઃખ થાય છે કે જેને મધી ભેદ કહેવામાં આવે છે એટલે કર્મ મધ તરે છે અને શુદ્ધ વિચારની શક્તિ પામતાં અનિવૃત્તિ કરતું આવે છે.

૩ અનિવૃત્તિ કરતું — અ = નહિ + નિવૃત્તિ = છુટકારા એટલે આ કરતું આવે ત્યારે અણુક કર્મ પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ ૭ આત્માનો સ્વભાવિક હુલ છે, તેમાં પ્રવેશ થયા વગર આ કરતું હુલું નથી.

અહીં વ્યક્તિગત આત્મિક ગુણનો શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધતમ અનુભવ કરો નય છે. મોર્ષ કેમક પ્રકૃતિ નાશ કરતા માટે અતર કરતું થાય છે અને છેવટે સદગ્ધ આત્મિક સ્વભાવમાં ચિસ્તા થાય છે તે અણુક કર્મ પ્રકૃતિની અપેક્ષાએ સમજવું અને ત્યારે સર્વ કર્મ પ્રકૃતિઓ નાશ થાય ત્યારે સપૂલુ સદ્ / આત્મિક સ્વભાવમાં કાયમને માટે ચિસ્તા થાય છે.

નોંધ—અતર કરતુંમાં પ્રવેશ અને આત્મ ગુણમાં સ્થિરતા અનિવૃત્તિ કરતું પૂરું થયા પછી થાય છે જે કર્મ પ્રકૃતિ નાશ કરતા માટે વધી પ્રથમ અને બીજી સ્થિતિ સ્થાપન કરવામાં આવે છે તે બન્ને ચિન્તિની વચ્ચેમાં અતર કરતુંના કર્મ છળીમાં નાશ થાય છે તેથી અતર કરતુંમાં પવ્વ અક્ષિત્રત શુદ્ધ ગુણનો અનુભવ વધતો નય છે. ચારાંસ એ છે કે હવે અને છેવટેના મુક્તમાં મુક્ત ભેદ જ્ઞાનપૂર્વક ઉપરના કલ્પેથી ૧ આત્મ નિરીક્ષણ, ૨ દેખતો ત્યાગ, ૩ ગુણનો અનુભવ, ૪ શુદ્ધ ગુણમાં સ્થિરતા અને ૫મ પ્રકૃતિનો નાશ થાય છે.

વિશેષ વિવેચન

જન્ય કરતું સામાન્ય અખતરથાય ન્યાય નસયા રહી જરા ઉમ્મ ઉતરીએ.

૧ યથા પ્રવૃત્તિ કરતુંમાં દરેક સમયે અનત ગુણી વિશુદ્ધિ થાય છે. પરાકર્મ્યાન પ્રકૃતિમાંથી ફક્ત શુદ્ધ પ્રકૃતિનો નષ થાય, જેમકે વેલીય કર્મની ફક્ત સાતાવેલીય બંધાય. શુદ્ધ પ્રકૃતિઓનો ચૌચાનીય ત્વ બંધાય. અશુદ્ધ પ્રકૃતિઓ જે મુવ બંધીની છે જેમકે જ્ઞાનાવસ્થીય વગર, તેનો ચૌચાનીયને જરમે દિચાનીય ત્વ બંધાય. પહેલાં કર્મનો જે સ્થિતિનય કરો કરો તેના કરતાં સમયે સમયે ઓછો ઓછો સ્થિતિ નષ થાય.

અનક છવોને અપેક્ષાએ આ કરતુંના અખતરથાય સ્થાન અસખ્યાત ચોકાકાસ એક પ્રમાણે પહેલા / સમયમાં દેખ છે અને આગળ આગળના સમયમાં વધતાં નય છે તે સ્થાનો વિશુદ્ધિની અપેક્ષાએ પગલુ દાનિ શક્તિવાળા છે, પગ્વ એક છમતી અપેક્ષાએ આગળ આગળના સમયમાં અનત અનત વિશુદ્ધિ થતી નય છે તેથી અનતી નિર્જરા થાય છે.

૨ અપૂર કરતુંમાં દરેક સમયમાં અખતરથાય થાન અસખ્યાત ભેદના તેટલા આકાશ પ્રકાશ થાય, તેટલા છે અને પગલુ દાનિ શક્તિવાળા છે સમયે સમયે અનત ગુણી વિશુદ્ધિ થાય.

છે યથા પ્રવૃત્તિ કરણના છેલ્લા સમય કરતા, આ કરણના પહેલા સમયની વિશુદ્ધિ અનત ગુણ સમજની અહિં પાંચ મુખ્ય કામ થાય છે —

(૧) સ્થિતિઘાત—કર્મની સ્થિતિ જે સત્તામા છે તેનો અગ્રભાગ જ્ઞાન્ય પદ્યને અસખ્યાતમો ભાગ અને હિત્કૃષ્ટ ઘણા સાગરોપમ પ્રમાણ હોય છે, તે સ્થિતિના ખડ (ટુકડા ચુરા) અતર્મુહુર્ત સુધી થાય છે, તે બારીક દૃષ્ટીયા (ચુરા) નીચેના આઘ (પ્રથમ) સ્થિતિ જેના ટુકડા કરવાના છે તેમા મળી જાય આકરી રહેલી સ્થિતિનો અગ્રભાગ પદ્યનો અસખ્યાતમો ભાગ અતર્મુહુર્ત સુધી ખડાઇ ને નીચેની સ્થિતિમા મળી જાય

આમ અનેક હુગ્ગ વાર સ્થિતિ ઘાત થાય અને કર્મની સ્થિતિ સખ્યાત ગુણી ઓછી થઇ જાય, સારાશ જેમ જેમ કર્મ પ્રકૃતિની વિસમતા અને રાગદ્વેષ ઓછાં થતાં જાય તેમ તેમ સત્તામાં રહેલાં કર્મની સ્થિતિ ટુંકી થતી જાય. વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી (જેમ માટીના ઢેકાના મુગદળથી ચુરા થાય તેમ) કર્મ પિડના બારીક ચુરા થાય તેમ સ્થિતિ ટુંકી થાય અને નીચેની સ્થિતિમા મળી જાય એટલે વિપાક દેવા સમર્થ ન થાય, પણ પ્રદેશ ઉત્પત્તિ ભોગવાઇ ને ખગલ્લ રસ આપ્યા વગર ક્ષય થાય-

(૨) રસઘાત—સત્તામા રહેલા અશુભ કર્મોના રસનો અનતમો ભાગ છોડીને બાકીનો રસ અતર્મુહુર્તમા ખપી જાય પછી વળી અનતમાં ભાગનો બાકી રહેલો રસતેના અનતમા ભાગ સિવાય સર્વ અતર્મુહુર્તમા ખપી જાય આવી રીતે એક સ્થિતિ ખડની સાથે અનેક હુગ્ગ (અનુભાગ) ખડ થાય રસ ખડના અતર્મુહુર્ત કરતા સ્થિતિ ખડનો અતર્મુહુર્ત હુગ્ગનો ગણો છે અને સ્થિતિ ખડના અતર્મુહુર્ત કરતા અપૂર્વ કરણનો અતર્મુહુર્ત હુગ્ગનો ગણો છે જેમ જેમ કષાયની મદતા થતી જાય તેમ તેમ અનુભાગ (રસ) ઓછો થતો જાય છે.

(૩) ગુણુશ્રેણી—અતર્મુહુર્તની સ્થિતિ બિપરની કર્મ સ્થિતિમાથી કર્મદળખેઆઇ ને ઉદ્યા-વલિની સ્થિતિમા મળી જાય. સમયે સમયે અસખ્યાત ગુણા અધિક મળતા જાય, જુદા જુદા સમયના દળ જુદા જુદા સમયમા મળે જે કર્મ પ્રકૃતિને નાશ કરવી હોય તેના પ્રતિપક્ષી આત્મિક ગુણુની આરાધના કરવી. જેમકે ક્રોધનો નાશ ક્રમા, સમતા સમભાવ, સમગ્મીભાવ વગેરેથી થાય. માનનો નાશ વિનય, નમ્રતા, કોમળતાથી થાય આત્મીકગુણના અનુભવથી પ્રતિપક્ષી કર્મ પ્રકૃતિના સત્તામા રહેલ દળ ખેઆઇ ને આવી રીતે મળી જાય, તેથી વિપાક આવે તે પહેલા કર્મના પ્રદેશો આવી રીતે ભોગવાઇ જાય

૪. ગુણ સંક્રમ—અનતાનુસધી વગેરે અશુભપ્રકૃતિઓનો દળ, બંધાની સજ્જલ વગેરે પ્રકૃતિમા મળી જાય અને તે ઉપે પરિણમે, આવી રીતે સમયે સમયે અસખ્યાત ગુણાધિક દળ બીજી પ્રકૃતિરૂપે ફેરવાઇ જાય તે અનુભવપૂર્વક સમજવા માટે નાખ્યો—

(૧) ઓછી રાગ દોષી કે અપમાન હતુ ત્યારે એક કોષ કે માનવો આવેલ આજે
પણ આત્માનો ઉપયોગ આવતાં તે આવેલ (તોર, ઉચ્છેદ) એકદમ અડકી જાય અથવા દોષો ક્યાં ક્યાં
શુદ્ધતા જાય અથવા (૨) વિચાર કરે કે કોષ પ્રત્યે મારે વેર હોય છે ? હા, અમુક માણસે મારા
ગુનેા કર્યો ? નહિ, તેમાં નિમિત્ત મારૂ હતુ અથવા મારા કર્મનો ઉપર હતો, તેનો દોષ નથી.

(૧) ઉદય પામેલો-તથા (૨) સચામાં રહેલો ઉત્તિલાથી જેએ અનતાનુભવી ગાત્રી
રીતે મદ કરીને હાથડી પ્રાપ્તિમાં ફેરી સકાય છે- સાધુ પ્યાન પડે છે ત્યારે દર્શનના સ્વાસ્થ્ય
ગાત્રી સાધુ અભોગીને અજાણ્ય મારે સુખકોષ કરે તો, સચામાં રહેલ યુક્ત વેદ મોહનીય કર્મ
કોષના જગ્યાં સકમ્બુ થાય, વળી વિચારે કે સાધુ તે અજાણ્ય હશે તો તે કોષ માનમાં સકમ્બુ થાય,
વળી કોષ માન મારે પચાતાય કરી આત્મામાનમાં લીન થાય તો ઉદયમાનપ્રકૃતિ સાથે
સકમ્બુ થઈ ભોજવાઈ જાય અને ધૂન થાય આ દાખલા ગુણ સકમ્બા ભાવમાં મુગ્ધ થને મારે છે.
અર્થાત્ શુદ્ધ સ્વરૂપ કેળવી ભગવાન જ પ્રકાશી શકે છે.

(૫) અન્ય સ્થિતિ બાધ-આખા કલ્પમાં સમયે સમયે નવા બંધાવા કર્મની નિમિત્ત
ઓછી ઓછી બંધાય છે.

અનિષ્ટા કલ્પનું સ્વરૂપ-આ કલ્પમાં પ્રત્યેક સમયમાં અનેક જીવો મારે એક જ
અવસ્થામાં છે પણ સમયે સમયે અનતગુણી વિશુદ્ધિ થતી જાય છે અહિં પણ અપૂર્વકલ્પની
માફક સ્થિતિધાન, સ્થાવર ગુણધર્મ, ગુણસકમ, અન્ય સ્થિતિ બાધ થાય છે આ કલ્પના
અસપ્ષાતા થાય તથા માફ અત્યારે એક જ બાજ માફી રહે, ત્યારે કર્મ પ્રકૃતિ ઉદયના સકમ્બી
અને કોષ પ્રકૃતિ અતર કરતુ કરીને ધૂન થાય, મારે તે બનેલું અવરૂપ સમજતુ નેહ્યો.

ઉદયવસના સકમ-આ કિંચમાં કર્મ પ્રકૃતિ પ્રદાય છે (કલ્પવૃક્ષિતુષમાંથીને મુક્ત
કલ્પ=કર્મના જા બારીક કરવા) જેમકે પુણ્યગતી માટીનું ઢેલુ એવું પ્રદાય કે તેની બારીક સ્વ
દાખમાં પણ ન આવી શકે, તેમ રાગદોષ રહિત શુદ્ધ જ્ઞાન ઉપયોગથી કર્મ કુપ્રકૃતિ
એવું બારીક થાય છે કે પછી બીજી પ્રકૃતિ કે નીચલી સ્થિતિમાં સકમ્બુ થાય
એટલે મળી જાય અને ભોજવાઈ જાય પણ અશુભ વિપાક ફળ ન આપી શકે.

આ કામ અતમુર્ત સુધી થાય, તેના પહેલા અને છેલ્લા સમયમાં કર્મ પ્રકૃતિ પ્રદાતી
અન્ય પ્રકૃતિમાં નજી જાય, એટલે તે રૂપે પરિણમી તથા જેમકે અનતાનુભવી, સજ્જના
અવરૂપમાં ફેલાઈ જાય વગેરે અસપ્ષાત સમયમાં, દરેક સમયે, કષ્ટકે જાય અન્ય પ્રકૃતિમાં
સકમ્બુ થાય અને કષ્ટકે જાય નીચેની સ્થિતિ જે આત્મવતી છે તેમાં પ્રયોગ થાય (સકમ્બુ થાય)
પણ બીજી પ્રકૃતિમાં સકમ્બુ થાય તેના ફેરમાં નીચેની સ્થિતિમાં અસપ્ષાતસ્વ સકમ્બુ થાય
અને પાછળના સમય ફેરમાં આગળ આગળના સમયમાં અનતગુણ બારીક જા થાય.

પ્રથમ સમયે પત્યનો અસખ્યાતભો ભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિ ખડ કુટાય. છેલ્લા સમયમા નીચેની ખાડવાની સ્થિતિ ખાડી નહિ ગ્હી હોવાથી અન્ય પ્રકૃતિમાં જ સક્રમણ થાય, આવી રીતે સર્વ પ્રકૃતિ ક્ષય ક્રવામા આવે, પણ આવલિકા પ્રમાણુ કર્મ સ્થિતિ ખાડી ગ્હે ત્યાગે તે ઉલ્લના સક્રમ બધ થાય અને આવલિકાનાં દળ ઉત્થમાન (વિનાની) પ્રકૃતિમા સક્રમણુ યા ને ત્રિભુક સક્રમણુથી ભોગવાઇ જોય

ત્રિભુક સક્રમણુ એટલે ઉદયમા નથી એવી પ્રકૃતિ ઉદય પામેલી પ્રકૃતિમા મળીને ભોગવાઇ જાય, જેમકે ૧૪ મે ગુણુચ્યાને મનુષ્ય ગતિ અને આયુષ્યનો ઉદય છે પણ તે વખતે ખીછ ગતિના દળિયા ને સત્તામા છે તે વિપાક ઉદય આવ્યા વગર મનુષ્ય આયુષ્યના કર્મના દળિયા સાથે મળીને ભોગવાઇ જાય. ઉલ્લના પૂર્ણ થાય તેજ સમયે અનિવૃત્તિકર્મણુ પુર થાય અને વ્યકિતગત કર્મ પ્રકૃતિ ખલાસ થવાથી તેના પ્રતિપક્ષી આત્મિક ગુણુની અપેક્ષાએ આત્મા સહજ સ્વભાવમાં સ્થિર થાય

અંત કરણુ—અહિ કર્મની ત્રિયિતિના મે ભાગ પાડવામા આવે છે પ્રથમત્રિયિતિ તે નીચેની આઘ ત્રિયિતિ અને ખીછ ઉપગની સ્થિતિ ખીછ ત્રિયિતિના દળ શુદ્ધ અધ્યવસાયથી કુટાઇને વિખેરાઇ જાય અથવા ઉદીગણાથી આદર્પાઇને પ્રથમ ત્રિયિતિમા મળી જઇને ભોગવાઇ જાય અથવા બધાતિ નવી પ્રકૃતિમા મળી જાય

આ ક્રિયા સમયે સમયે વૃદ્ધિ પામતી જાય, પહેલા નજીકના દળ પછી આગળના એમ સર્વ ખલાસ થાય અને પ્રથમ સ્થિતિના દળ ઉદય પામીને ક્ષય થાય અથવા ખીછ પ્રકૃતિમા મળીને ત્રિભુક સક્રમણુથી ભોગવાઇ જાય અને ક્ષય થાય, ત્યાગે આત્મા સહજમા સ્થિર થાય

આવી રીતે ત્રણ દરણુથી એક પછી એક પ્રકૃતિ ખલાસ થાય તે ક્ષપક એણી કહેવાય

ક્ષપક એણી કેને આવે ?—ઉમર આઠ વરસથી વધારે (અથવા નવ વર્ષમા ગભાવસ્થાના મહિના ખાદ), ગમે ત્યારે આવે. વજ્રક્ષત નારાય સવચણુવાળાનેજ, ગુણુચ્યાન એથા, પાત્રમા, છઠ્ઠા, સાતમા એ ચાગ્માથી કોઈ એક ગુણુ ચ્યાનવાળાને શુભ યોગ, શુદ્ધ ધ્યાન અને શુકલ લેસ્થામા આવી શકે, સાતમાગુણુ ચ્યાનવાળા પૂર્વના જાણુ હોય તે શુકલ ધ્યાન અને ખાડીના ધર્મધ્યાન ઉપગત થાય

ક્ષપક એણી મારે કર્મની સ્થિતિ—અતો કોડાકોડીમાથી પત્યનો અસખ્યાતભો ભાગ તથા અતસુહૃત એછા થાય, ત્યારે ૪યુ ગુણુચ્યાન આવે, તેની સ્થિતિમાથી ૨ થી ૮ પત્યોપમ એછા થાય તો ગુણુ સ્થાન ૫ મુ આવે, તેની ત્રિયિતિમાથી સખ્યાતા સાગર એછા થાય ત્યારે ગુણુચ્યાન ૬ કુ આવે, તેની ત્રિયિતિમાથી સખ્યાતા સાગર એછા થાય ત્યાગે ઉપશમ એણી આવે, તેની ત્રિયિતિમાથી સખ્યાતા સાગર એછા થાય તો ક્ષપક એણી આવે

અતો કોણકોટીનો અર્થ—કોઈ સાચર ગુણના કોઈ સાચરની (આયુષ્ય સિવાયના માઈના) સાત કમની સ્થિતિ દિગ્ગર અત પ્રમાણે એક કોઈ સાચરની ન્યુન સ્થિતિને અતે કોણકોટી કહે છે. ચાર એ છે કે મોક્ષ મેળવવાની મોક્ષતાવાળી છેલ્લી કમ સ્થિતિ જ કોણકોટી અને અને કૌટુંબ એક કોણકોટી સાચરની અલ્પની રહે તે ઉપરાંત વધે નહિ, અથવા છેલ્લી કમ સ્થિતિ કોણકોટી સાચરની મધ્યમ, તથા કેવળી ગમ્ય.

સાપક ટ્રેણીનો કમ

પ્રથમ અતતાનુમધી થોક (કોષ, માન, માયા લોક) નો ક્ષય—તે વિસ્તાર જાણી ક્ષય થાય છે તેમાં જલે કરતુ કરવા પડે છે અનિર્વર્તિ કરતુના છેવટના કાગમાં ક્ષયના સ્વરૂપ થાય છે.

અતતાનુમધી કોષની છેલ્લ્યા કમી ક્ષય કરવા લોક તે વિચારુ કે મારે મન છત પ્રતે વૈભવાવ છે કે નહિ, ને અમાં કામે કે અલુક માણસની સાથે વિશેષ છે તે પોતાનો લોક દેખાય તે પશ્ચાત્તપ કરવા અને ન દેખાય તે પોતાના કમનાજ લોક સમજી ક્ષમા, સમ્યક ધીમ્ની આત્મના કરવી, બી નનો લોક ન જોવેલ.

અતતાનુમધીનુ મુખ્ય છપુ કારણ મિથ્યાત્વમાં રાગ અને ક્રોધમર્મમાં લોક છે, એટલે દુષ્ટાવમાં સમતાવાળા મિથ્યાત્વની સત્તામાં અતતાનુમધી ક્ષાય ચોક્કસ છે તે જો તારે પ્રવૃત્તાનો સંજ્ઞ છે. અતતાનુમધી ક્ષાય મિથ્યાત્વનો સ્વભાવો છે જેનુ મિથ્યાત્વ નાશ થતુ લોક તેને અતતાનુમધી ક્ષાય ક્ષયમાં ન જ આવે જે માણસ કોષ, માન, માયા લોકને અતરના ભાવથી તોડવા તૈયાર ન હોય તો અતતાનુમધી સત્તામાં છે એમ સમજતુ.

સમભાવથી સર્વ કામનો નાશ થાય છે કોષ, માન, માય અને લોક તોડવા માટે ક્ષમા વિનય, સહનતા અને સતોષનુ આસન્ન થેતુ જેની પાછળ પાછળ અનત જાતના વૈભવાવ અને મર્મલોક છે તે અતતાનુમધી કહેવાય. કોઈને લોક, કહેવાય, જેની ખાતર જાત મુખથી નાશ કરવાનો કે છેલ્લી નાખવાનો વિચાર થાય તે સમજતુ કે અતતાનુમધીની સત્તામાં છે પન્નુ લોક અને મિથ્યાત્વનો નાશ કરવા તે ક્ષાય નથી. સ ન માત્ર લોક તેને સ્વસ્થનુ માર ક્ષાય થતુ પડે અને સત્તો નાશ કરે પણ અમતર ભાવ, પાપ માટે આસોસ અને વૈભવાવનો અભાવ અને ન્યાસભાવ લોક તોજ માત્રાપણુ ટાળી રહે.

ચાર્લસ એક ઉપલામૂળ સમજી સત્તામાં સ્વેચ્છા કાપેને ખેંચી ખેંચેને મુલ અમતરનાથી નાશ કરતા નાશ અમતર મુલનાની પોતા પ્રમાણે કાપ, પજુ અમતર ભાવે નિર્વેપ નવાનો અભાસ કરવા તે આગમના ભવમાં રહેલ સમજી. અતતાનુમધી ક્ષાય જેનો ક્ષય થયો છે તેજ અમતર એક અને કૌટુંબ માર ભવમાં મોક્ષ નય.

ખીજે નાંખરે ત્રણ દર્શન મોહનીય (મિથ્યાત્વ, મિશ્ર અને સમઙ્ગ મોહનીય) નો ક્ષય—અહિં પણ ત્રણ કરણ કરવા વિશેષતા એટલી છે કે અપૂર્વ કણના પહેલા જ સમયથી અનુદિત મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મના દળને ઉદ્ભવના સક્રમણથી કુટીને ઉત્પત્તિ સમઙ્ગ મોહનીયના ગુણ સક્રમણ કરી સક્રમાવે તે આ રીતે થાય. પચીસ પ્રકારના મિથ્યાત્વના અજ્ઞાન ભાવ, આચાર, વિચાર તથા મિશ્રભાવ પોતાનામા કેટલા છે તેનું નિરીક્ષણ કરી, ખડન કરી તેમનો ત્યાગ કરવો જે જે શકા, આકાંક્ષા ઉત્પન્ન થાય તેમનો સમ્યક્ પ્રકારે સૂત્રાનુસાર ખુલાસો કરવો, એટલે મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર કર્મ દ્વો સમઙ્ગ મોહનીયરૂપે પરિણમી જાય

ચહેલાઈથી સમજવા માટે એકેક દાખલો—

૧, ત્રણને ચળાવવા અપસંગ આવી, તેનાથી એક પુત્રો થઈ તે શકુનલા આ મિથ્યા એટલે ખોટી બનાવટી કયા છે કારણ કે મનુષ્ય અને દેવીના સંયોગથી સતાન થાય જ નહિ હવે તેને ખીજી રીતે ગોઠવીએ વિદ્યાધર કન્યા વૈદ્યિય લખિંધથી દિવ્ય રૂપ કરીને યુવાન તેજસ્વી મુનિના ધ્યાનમા ભગ પાડી શકે અને અરસપરસ મોહ પામીને સસારમા બેડાય, આ સમ્યગ્ મોહનીયનું વાક્ય આવી રીતે મિથ્યાવચન ને તટસ્થ રીતે સમઙ્ગિતી રીતે ગોઠવવાથી મિથ્યાભાવ, સમ્યક્ રીતે પગિણમે

૨ સર્વ ધર્મ સરખા આ મિશ્ર મોહનીયનું વચન તેનો એવો અર્થ કગવો કે શુદ્ધ ધર્મના સર્વ ભેદ ભેદાતર છે, તે સર્વ મોક્ષ ધ્યેયવાળા હોઈને સરખા છે આવી રીતે મિશ્રભાવ સમ્યક્ પ્રકારે પગિણમે. આ કામ શ્રુતજ્ઞાનથી જ સમજી શકાય.

પહેલા મોટા મોટા કર્મસ્થિતિ ખડને કુટીને વીખેરી નાખે, પછી નાના ખડ કુટાતા જાય, તે ઉપરથી એમ સમજવું કે જે ખોટી વાત છે તેને ખોટી માનીને પછી ખુલાસો કરવો અપૂર્વ-કરણ પુરૂ થાય ત્યારે કર્મની સત્તા નિચિતિ અસખ્યાત ગણી ઝોઢી થઈ જાય ત્યારે અનિવૃત્તિ કરણમા દાખલ થાય

અહીં મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર તેમ જ સમઙ્ગ મોહનીયના એક પણ સૂક્ષ્મ દોષનું દેશથી ઉપશમન (ખુલાસા વગર દોષને ઢાકી દેવો તે) નિહિતિ નિઝાયના (કર્મનું બંધન તથા ગાઢ બંધન) થતું નથી દર્શન ત્રીકની નિચિતિ વાત વગેરે પાંચ કાર્ય ચાલુ છે હજમગે નિચિતિવાત પછી, કર્મ-દળના સખ્યાતા ભાગ કરી તેમાનો એક ભાગ ગખી, સર્વ કર્મ ખપી જાય

આમ હજમગે વખત થયા પછી બાકી રહેલા કર્મના અસખ્યાત ભાગ કરી, એક ભાગ ગખી, સર્વ ખપાવે. આમ હજમગેવાર થયા પછી મિથ્યાત્વના અસખ્યાત ભાગ અને મિશ્રના તથા સમઙ્ગ મોહના સખ્યાત ભાગના ચુરા વણી વાર કરે, ત્યારે મિથ્યાત્વનું દળ આવલિઝા માત્ર રહે અને મિશ્ર તથા સમઙ્ગ મોહનું દળ પદ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ રહે

ખાડેલા મિથ્યાત્વના દળને મિશ્ર અને સમઙ્ગ મોહમા પ્રક્ષેપ કરે (મેળવે) અને મિશ્રના દળને સમ્યક્ત્વમોહમા નાખે અને સમઙ્ગ (સમ્યક્ત્વ) મોહના દળ પોતાની નીચેની સ્થિતિમા

મેળવે બાકી સ્વેચ્છા મિથ્યાત્વ હોવા આવશ્યિકા માત્ર તેને સિદ્ધાન્ત સક્રમણી સમ્યક્ત્વ મેળવેલીમાં મેળવી બોમતી નાખે, એટલે મિથ્યાત્વ મેળવેલીય કર્મ સર્વથા નાશ પામે.

ત્યાં બાક બાકી સ્વેચ્છા મિથ્ય તથા સમક્ષિત મેળવેલી અનેક વાર ખૂબ થાય, ત્યારે મિથ્ય મેળવેલી એક આવશ્યિકા છે અને સમક્ષિત મેળવેલી સ્થિતિ આક વર્ષ પ્રમાણ સ્થે ત્યારે બાકી સ્વેચ્છા આવશ્યિકા માત્ર મિથ્યમેળવે કર્મ સિદ્ધાન્ત સક્રમણી સમક્ષિત મેળવેલી સાથે બોમવાન બન્ય અને ક્ષય થાય ત્યારે નિમગ્ન નયના મતથી ક્ષયક સમક્ષિતી અનુભવ.

ત્યાં બાક આક વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિવાળા સમક્ષિત મેળવેલીય કર્મ જાના અનેક ખરે કરી, દરેક ખરે અત્યુદ્ધર્ત સુધી ફરતે, પોતાની નીચેની સ્થિતિમાં જ મેળવે, જોઈયાં કામરે સમયે અત્યુદ્ધર્ત ગુણ અધિક સક્રમણે (મેળવે) તે અત્યુદ્ધર્તના યોગ (મરતક) સુધી, પછી ફરી ફરી સક્રમણે ચરમ (ઉચ્ચ) ખ ફરતે સક્રમણે, ત્યારે ક્ષયક ફરતે અત્યુદ્ધર્ત સાથે સમક્ષિતી કરેવાય.

સમક્ષિત મેળવેલીય કર્મ

ખરે કરવાના રાખણા

મિથ્યાત્વ અને મિથ્યભાવનો નાશ થયા પછી સમક્ષિત મેળવેલીયથી જ્યાં તક વિતરતે મુન ગાનથી ખુલાસો અને નિર્મૂળ કરી, નાશ કરવા જોઈએ.

તક—અવધિગાની મોહઅને જાણે છે તે મનપર્વ ગાનને જુદા કેમ કહ્યું ?

સમાધાન—મનપર્વગાન અવધિગાનીમાં જોઈયાં સગી પવેલીય જીવેના ચિત્તન યોગ મનાવી આકૃતિઓ સાચાત જાણે છે પણ ચિત્તનીય વસ્તુ જાણી શકાત નથી, તે મનાવી આકૃતિ ઉપરથી અવધિગાનથી જાણી શકાય છે. તે ગાન ફક્ત સાધુનેજ હોય તે દર્શન પૂર્વક નથી, વધારે સ્પષ્ટ છે અવધિગાન બીજા દબોની સાથે મોહઅ (મના પર્વ) જાણે, દર્શન પૂર્વક જાણે અથવા ઉપરના બીજા સમક્ષિતને પણ હોય, મનપર્વગાનથી જેમ મોહઅને રખેલ્લિ નજાણે.

તક—સામાન્ય બોધ (દર્શન)ના અસુદર્શન તથા અવધુ દર્શન એમ બે બે કેમ પડ્યા ?

સમાધાન—જ્યાં જ્યાં જે બોધ થાય તે અસુદર્શન, બીજા ઉચ્ચદારા તથા સ્વતંત્ર રીતે મહાત્મા જે બોધ થાય તે અવધુ દર્શન, અસુ અને મન બંને વસ્તુને સમાય કર્યા વગર પોતાના વિષયને જાણે છે પણ મન પોતે અસુ નથી.

તક ઉપરમ અને ક્રમોપરમ એમ બે સમક્ષિત જુદા કેમ કહ્યા ?

સમાધાન—ક્રમોપરમ સમક્ષિતવાળાને ૭ મિથ્યાત્વનાં જાણે ઉપર જાણે છે વધી શકા કાદિ થાય છે તેને અવધાનથી ખુલાસો કરી નાશ ન કરે નાશ કરે છે અને ૭ મિથ્યાત્વ પાત

ઉદયમા નથી આવતા તે ઠંડાયેલા ગહે છે ઉપશમ મગ્નિવાળાને સત્તામા મિથ્યાત્વ પર્ચાય છે પણ ઉદયમા આવતા નથી, ઠાક્યા જ ગહે છે, તર્ક વિતર્ક થતો નથી, અને તેનો કાળ ફક્ત અતમુહુર્તનો જ છે, ત્યાં ક્ષયોપશમ સમક્ષિતનો ઉત્કૃષ્ટ ત્રાણ ૬૦ સાગરથી કહંડ અધિક છે.

તર્ક—સામયિક અને છેદોપચ્ચાનીય ચારિત્રના ગુણુચ્ચાન સરખા છે તો ખે જુદા નામ નામ કેમ આપ્યા ?

સમાધાન—જડ બુદ્ધિવાળા હોય તેને ચારિત્રમા જરા દોષ લાગે ત્યાં એમ સમજે કે અમારું ચારિત્ર નાશ થયું તેને આશ્વાસન આપવા માટે તેમને માટે છેદોપચ્ચાપનીય ચારિત્ર ગણ્યુ કે જ્યેષ્ઠ તે સમજે કે દોષનો પ્રાયશ્ચિત્તથી નાશ કરી, કરી ચારિત્રમા ચાપના વધ શંકે છે

તર્ક—પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના શાસનના સાધુ માટે સંદેહ વસ્ત્ર કેમ ?

સમાધાન—તેઓમા બુદ્ધિની સુક્ષ્મતા ઓછી હોવાથી ભાત ભાતના મન પ્રસન્ન વસ્ત્ર ગાળી મમત્વ કરે, માટે તેમને એકજ પ્રકારનું ગ્ગ ગહિત સંદેહ વસ્ત્ર જ યોગ્ય છે

તર્ક—૨૨ તીર્થકરોના સાધુમા ચાર મહાવ્રત અને ખે તીર્થકરોમા પાંચ મહાવ્રત કેમ ?

સમાધાન—જડ બુદ્ધિવાળા સ્ત્રીને પરિગ્રહમા સમાવેશ ન કરે માટે તેના ત્યાગ માટે એક વ્રત વધ્યુ

તર્ક—જૈનના સાધુ સપ્રત્યાયમા મતભેદ કેમ ?

સમાધાન—જ્ઞાનવરણીય અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મના વિચિત્ર ક્ષયોપશમને લઇને જુદા જુદા ભાવ ઉપજે છે. વળી ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગની વિચિત્ર સમજ થાય છે અપવાદ માર્ગે કોઇએ એકાદ કામ કર્યું હોય તેને ખીજો ઉત્સર્ગ માર્ગમા ઘસડી જાય અને સાધુઓમા ભેદ પાડે, પરંતુ જે આચાર વિચાર આગમ વિરુદ્ધ ન હોય તેને પ્રમાણ ગણવા

તર્ક—જિન કહંપી સાધુ બહુ કષ્ટ સહન કરે, જના મોક્ષે કેમ ન જાય ?

સમાધાન—કર્મની અમુક ગ્થિતિ ગહે ત્યારેજ ક્ષપક ઔણી આવે, તેમાં કબ્દ અથવા અકબ્દ વારણમ્મ નથી કહ્યો અવગ્થા ભેદ વડે કર્મ ક્ષયના હેતુ કપ છે ક્ષપક ઔણીવાળા કહંપાતીત હોય છે

તર્ક—સાધુની સમાચારીમા ફેરકાં કેમ છે ? જુદા જુદા સપ્રત્યાયવાળાની સમાચારી કેમ જુદી જુદી છે ?

સમાધાન—વિગેધ ગહિત, નિદોષ અને ગીતાર્થની પ્રવર્તવિલી સમાચારી હોય તે જ યોગ્ય ગણાય.

તક^૧—જુદા જુદા આચારોના જુદા જુદા મત કેમ છે? શાખલા તરીકે સિદ્ધાંતો વિચારીએ એવો મત હ કે કવળોને જાન અને જ્ઞાન એકી સાથે છે

સમાધાન—જાન અને જ્ઞાન બંને આત્માના ગુણ છે તે આત્મા સાથે જ ન્દે છે, આત્માથી જુદા પાતા નથી, પણ ઉપયોગ આથી ૭ સમયે નાનનો ઉપયોગ હવ તો સમયે જ્ઞાનનો ઉપયોગ ન હોય, જ્ઞાનથી વસ્તુનું ભેદ સ્પષ્ટ સમુચ્ચ સામાન્ય સદા સ્વરૂપ જ્ઞાપ છે અને જ્ઞાનથી વસ્તુનું ભેદ આકાસ્થાણ વિશેષ સ્વરૂપનું જાણવું થાય છે. જનુમત ન હોય તેથી પેલાનો અભિપ્રાય આથી યોગ્ય નહિ. ૭ જિન પ્રભુએ જ્ઞાપ્યુ છે તેજ સ્વ માત્રુ જ્ઞાપ્ય સમય સમયના ઉપયોગનું સ્વરૂપ જરાબર ન સમજી શકે, કારણ કે આંખ બંધ કરી ઉપાડીને ત્યાં અસખ્યાત સમય જાન કેવળી કાજવાન એક સમયે સર્વ વસ્તુઓને જુગપદ (એકીસાથ) જાણે છે અને બીજો સમયે સર્વ વસ્તુઓને પ્રજ્ઞ એકી સાથે દેખે છે. મતભેદમાં ત્યાં મતજમાં ન ઉતરે ત્યારે તત્ત્વ કવળી રમ્મ કરેલું

તક^૨—ત્યાં સુખતિથી આસનાર સાધુને યાજ્ઞતા ધાડી હવળા થો હિસા થાય કે નહિ?

સમાધાન—દ્રવ્ય હિસા થાય, કાવહિસા ન થાય, પણ ઉપયોગ વચર (પ્રમાદથી) આવે તો દ્રવ્ય તથા કાવ બંને પ્રકારની હિસા થાય. ફક્ત મનથી હિસાનો વિચાર કરે તો કાવ હિસા થાય, દ્રવ્યહિસા ન થાય.

તક^૩—નિત્ય વસ્તુ અનિત્ય કેમ થાય?

સમાધાન—વસ્તુ દ્રવ્યથી નિત્ય છે, સ્થિતિ (સ્થિતિ)થી અનિત્ય છે.

તક^૪—સર્વ પૃથ્વીથી ૮ જોજન બચે છે, ત્યાં સવારમાં જિતની વેળા પૃથ્વીમાંથી નીકળતો કેમ દેખાય છે

સમાધાન—આંખની દૃષ્ટિ મર્યાદા Horizon ત્યાં સુધી પહોંચે ત્યાં વાજળાવાળુ આકાશ અને જુની મર્યાદા હોય તેમ દેખાય છે, તે તો જમીની રસિ જ મત છે. કારણકે જેમ જેમ આંખ જાણે તેમ તેમ દૃષ્ટિમર્યાદા Horizon તથા સ્વ આંખ જતાં જાય છે અને સર્વ તે દૃષ્ટિ મર્યાદાથી પછે જુ જુ આકાશમાં જાયે હોય છે.

આજે સમકિત ક્ષાયક કાયકી સ્થાને માદ મિશ્ર થાય, ત્યારે ક્ષાયક સમકિત ક્ષેપાય, તેની આદિ છે પણ અન નથી તે જનન્ય તેજ કાવે મોઢુ જાય, ઉદ્ગટ મીનો બર કિમથી નહિ.

ક્ષાયક સમકિત કેટલા કાવ કરે છે? તે સમયથી મે આ છે તેમાં કારણ છે—(૧) કસ્ય વિસોક્ષિએજ સ્તિપાએજ જ્ઞાનથી વિશુદ્ધ થવાથી. જ્ઞાનો કાવાય કેટલાક “ક્ષાયક સમકિત પામવાથી” એમ કરે છે. (૨) મિચ્છત વિસોક્ષિએજ મિચ્છત્કી વિશુદ્ધિ કરીને. જ્ઞાનો કાવાય “મિચ્છાત રાજાને” એમ કરે છે. (૩) સમકિતની ઉદ્ગટી આરાપનાવાળાને એક જય તથા જ

ભવ ભગવતિ સૂત્રમાં કહ્યા છે આનો અર્થ કેટલાક ઉત્કૃષ્ટ પ્રયત્ન કરે છે અને કેટલાક ક્ષાયક સમકિત કરે છે એટલે નિગત આત્મ સ્વરૂપમાં ઉપયોગની અપેક્ષાએ તે જ ભવે મોક્ષ જાય અને દ્વિતીય નયની રીતે સમકિત ત્રણ ભવ ઉલ્લેખે નહિ એમ બેમી શકે છે તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય

સૂત્રના આલંબન સિવાય જગત્તે પોતાનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય આપવો નહિ, આ વસ્તુ આપણે સમજતા નથી તેથી અનાદિ કાળથી રખડ્યા કરીએ છીએ

ક્ષાયક સમકિત મળ્યા પછી આરિત્ર મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિઓ ખપાવવા માટે ૭ મે ગુણસ્થાને યથામૃત્તિકગુણ, ૮ મે ગુણસ્થાને અપૂર્વકરણ અને ૯ મે ગુણસ્થાને અનિવૃત્તિ કરણ થાય છે.

અપૂર્વકરણમાં : ગિતિધાત વગેરેથી, અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ૮ કષાયનો ક્ષય થતા યતા, તે કરણ પૂર થાય ત્યારે તે આઠ કષાયની ગિતિ પલ્લવે અસખ્યાતમો ભાગ પ્રમાણે રહે અહિ સર્વ વિરતિ ભાવ સાથે ખતિ, મુત્તિ, અનંત, મદેવ (મૃદુતા) આલંબન હોય છે એક વાક્યમાં કહ્યુંએ તો સિદ્ધસ્વરૂપી નિર્મળ આત્મધ્યાન ધરતા અને ટકાવતા આવડે તો સર્વ દોષો અને કર્મનો નાશ થાય

અનિવૃત્તિ કરણમાં—અહીં કર્મની ૧૩ પ્રકૃતિ (નરક, તિર્યચ ગતિ તથા નરક તિર્યચ અનુપૂર્વી પહેલી ચાર જાતિ, ગ્રાહ્ય, ઉદ્યોત, અતાપ, સદ્ગમ, સાધારણ) તથા દર્શનોવરણીયની ચિણ્ધધી ત્રીક મળી ૧૬ પ્રકૃતિઓનું, સમયે સમયે, ઉદ્ભવલના (કુટાણ), સક્રમ (અન્ય પ્રકૃતિમાં મળી જાય), એવી રીતે નાશ થતા જાય અને જ્યારે પલ્લોપમના અસખ્યાતમાં ભાગ પ્રમાણે ગિતિ રહે ત્યારે તે ૧૬ પ્રકૃતિ અને ઉપરની આઠ કષાયનો બાકીનો ભાગ મળી ૨૪ પ્રકૃતિઓ પ્રતિ સમય બધાંતી અન્ય પ્રકૃતિમાં ગુણસક્રમથી સક્રમથી (પરિણામથી—મેળવી) ક્ષય થવા માટે અને આ કરણના સખ્યાતા ભાગ ગયા પછી એક જ ભાગ બાકી રહે ત્યારે તે સર્વ ક્ષય થાય.

ત્યાર બાદ, અતર મુહુર્તમાં, નવ નોકષાય અને સન્નવલન ચોક (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ)નું અતર કરણ થાય, એટલે દરેક પ્રકૃતિના દળની બે ગિતિ સ્થાપન થાય, નીચલી એટલે પહેલી સ્થિતિ, ઉપરની એટલે બીજી સ્થિતિ,

પહેલાં નપુસક વેદનો ક્ષય થાય ઉપરની ગિતિના દળને અતર્મુહુર્ત મુદ્ધી કુટીને ખપાવે અને પલ્લવે અસખ્યાતમો ભાગ પ્રમાણે ગિતિ બાકી રહે ત્યારે બધાંતિ પ્રકૃતિઓમાં ગુણ સક્રમથી મળી જાય (અન્ય પ્રકૃતિ કે જે દેવ્યાદ્ય જાય) અને ક્ષય થાય, પછી નીચેની ગિતિનું દળ, નપુસક વેદના ઉદયમાં શ્રેણી શરૂ થાય તો, વેદને ખપાવે, નહિતર આવલિમાત્ર રહે ત્યારે ઉદય પામેલી વેદમાત્ર પ્રકૃતિમાં ગિતિશુક સક્રમથી મળી જાય અને ક્ષય થાય.

પછી સ્ત્રીવેદ મોહનીય કર્મનું દળ પણ તે જ વિધિથી અતર્મુહુર્તમાં ખપાવે, ત્યારબાદ હાન્ય, ગતિ, અગતિ, ભય, ગોદ, દુઃખ એ હાન્ય પટકને, એકી સાથે સન્નવલનના ક્રોધના

ગુણ સકમ્ય કરી અતર્ક્યકુર્તમાં અપાવે, ત્યાર પુરા વેદનાં બધે ઉદય, ઉત્થાન વિચ્છેદ વગ અને પુણ વેદની સ્થિતિ એ આવશ્યિકમાં એક સમય એકાગ્રી એકલી રહે, તે વખતે નિમ્નપણી આવેલી અભ્યાસ.

નપુસક વેદનાં મેલ્લી સરૂ કરે તો પહેલાં સ્ત્રીવેદ તથા નપુસકવેદનો એક જ વખતે ધ્રુવ કરે અને પછી તત્ત જ પુરુષવેદ તથા હરય પટકનો એક જ વખતમાં ધ્રુવ થાય.

સ્રીવેદના ઉદયમાં મેલ્લી સરૂ થાય તો ખોલાં નપુસકવેદ અપાવે, પછી સ્ત્રીવેદ અને હરય પટક એકાગ્રી સાથે ધ્રુવ થાય.

પુરુષ વેદની બાકી એવી રિચીત સંસ્કરણના કોષના અપકરણ કાળમાં ગુણ સકમ્યની અભ્યાસ જલ ધ્રુવ થાય.

ધ્રુવે સંસ્કરણના ધ્રુવ (કોષ, માન, માયા, લોભ) ના અતર કરતુની ઉત્તરી (બીજી) સ્થિતિમાં રહતી ત્યુ વિધિ થાય.

૧. અર્ચવકરણાદિ—અર્ચી કર્મ રળના ચોખના કાન જેવા નાનાં કટકા થાય અને પ્રાર્થ વિશુદ્ધિથી, સંસ્કરણ ક્યાકના અતરકરતુની બીજી ઉત્તરી સ્થિતિમાં કર્મરળના ધ્રુવ ને પૂર્વસ્પર્શક (કર્મ બધે ચોખ સ્પર્શક) ના બનેલા હતા તે સ્ક્રીન અને અપૂર્વ સ્પર્શક (પહેલાં કરી ન થયેલ, કર્મ માટે અસ્પર્શ) વાળા કાં નજર, સમયે સમયે અનત અપૂર્વ સ્પર્શક થાય તાત્કાલ—

૨ કિચિકરણાદિ—સ્ક્રીન થયેલા રળની વિશુદ્ધ વર્ષમાન પરિણામથી, કુદી કુદીને અનત સ્ક્રીન એવી અનતી કાદી થાય તે ત્યુ વિભાગમાં ખરે જો કોષના ઉત્તરમાં મેલ્લી સરૂ થાય તો ૧૨ કિદી થાય, દરેક ક્યાકની ત્યુ, આત્મી અને બાર જો માનોદયમાં મેલ્લી થાય તો કોષને ઉપચલ વિધિથી ધ્રુવ કરી પછી ત્યુ ક્યાકની ત્યુ કીદી થાય. માયાના ઉત્તરમાં મેલ્લી સરૂ થાય તો કોષ તથા માન ઉપચલ વિધિથી ધ્રુવ થાય, પછી ૭ કીદી થાય. લોભના ઉત્તરમાં મેલ્લી સરૂ થાય તો કોષ, માન, માયા ઉપચલની કુદાએ ધ્રુવ થાય, તાત્કાલ કાં લોભની ત્યુ કીદી થાય. કાદી થયા પછી—

૩. કિદીવેદનાદિ (વેદના કાળ) ની વિધિ થાય. કોષના ઉત્તરમાં મેલ્લી સરૂ થાય તો પહેલાં કોષની, પછી માનની, પછી માયાની, પછી લોભની કીદી વેદાય અનત કીદી ત્યુ વિભાગમાં ખરે, તેની સમજવા માટે દરેક ક્યાકની ત્યુ કાદી લેતી, તેમાં અને ત્યુ ક્યાકની ત્યુ ત્યુ કાદી અને લોભની એ કાદી. દરેક એક એક અતર્ક્યકુર્તમાં અનુક્રમે પહેલાં પ્રથમ, પછી બીજી, પછી ત્રીજી કાદી એમ વેદાય, ત્યુ દરેકની એક સમય અધિક એક આવશ્યિક બાકી રહે તો સુધી દરેક કાદી વેદાય તેને બીજે સમયે અન્ય કાદીનું ધ્રુવ થાય તે એવી રીતે વેદાય કે ઉત્તરી બીજી સ્થિતિમાં કાદીના રળને આર્જક કરી (એટલે) પ્રથમ સ્થિતિમાં કરી, અન્ય સકમ કરી.

દરેક સમય અસખ્યાત ગુણી વૃદ્ધિ સહિત આગળના કપાયમા (કોધની માનમા, માનની માયામા, માયાની લોભમા) પ્રવેષ થાય, (મેળવાઈને) મેળવાઈને ક્ષય થાય ત્રીજી કીટી વેદના ઢાળના છેલ્લા સમયમા પોતાના કપાયના બધા ઉદય, ઉત્તરણા વિચ્છેદ જય સત્તામા ગ્રહેલ સમયક્રમ એ અવલોકા નેટલા બાંધેલ દળને આગળની કપાયની પહેલી કીટીમા (કોધને માનમા, માનને માયામા માયાને લોભમા) અતર્મુહુર્ત સુધી ગુણ સક્રમ કરી સક્રમાવે અને અતિમ સમય, તો સર્વ સક્રમ કરી સક્રમાવે ત્યારે ને કપાયનો ક્ષય થાય

પહેલા કોધનો, પછી માનનો, પછી માયાનો ક્ષય થાય. સત્ત્વલન લોભ સમયથી એવું જે કે તેની બીજી કીટી ન્યારે વેદાની હોય ત્યારે ત્રીજી કીટીના ઢાળની સુક્ષ્મ સુક્ષ્મ કીટી થાય તે બીજી કીટીની સમય અધિક એક આવલોકા રહે ત્યાં સુધી સક્રમ (૨) કીટી થાય, અને તેજ સમયે સત્ત્વલન લોભનો બધા વિચ્છેદ જય અને આજ કપાયનો તથા ઉદીગ્ધાનો પણ વિચ્છેદ થાય અને નવમું ગુણસ્થાન પુરૂ થાય

તે પછીના સમયથી શરૂ કરી, સુક્ષ્મ સપરાય ગુણસ્થાનમા લોભની સુક્ષ્મ કીટીના દળને ઉપની બીજી નિયતિમાથી એવીને પ્રથમ નિયતિમા લાનીને વેદે લોભની પ્રથમ કીટીની બાકી ગ્રહેલ આવલોકાને બીજી કીટીના દળમા સક્રમાવે, બીજી કીટીની બાકીની આવલોકાને ત્રીજી કીટીના દળમા સક્રમાવીને વેદે અને ત્રીજી કીટીની બાકી ગ્રહેલ છેલ્લી આવલોકાને પાપ પ્રકૃતિઓમા નિવળુક સક્રમ કરી સક્રમાવે

હવે લોભની સુક્ષ્મ કીટીના દળ તથા પહેલાની સમયક્રમ એ આવલોકા વધેલ દળની દરેક સમય નિયતિધાતાદિ કરીને વેદના સુક્ષ્મ સપરાય અદ્ધા (કાળ)ના સખ્યાતા ભાગ જય અને એક ભાગ બાકી ગ્રહે ત્યાં સુધી ખપાવે, પછી છેલ્લા ભાગના લોભની નિયતિ તથા રસ અપવર્તનાથી ઘટાડી, સુક્ષ્મ સપરાયના બાકીના કાળ નેટલા રાખી વેદે, સત્ત્વલનો લોભ સમયાધિક આવલોકા માત્ર ગ્રહે ત્યાં સુધી વેદે, પછી તેને ઉદીગ્ધા બધા થાય અને ફક્ત ઉદયથી વેદે તે છેવટ સુધી વેદીને ક્ષય કરે એટલે લોભનો સર્વથા ક્ષય થાય અને ૫ જ્ઞાનાવસ્થીય, ૪ દર્શનાવસ્થીય, ૫ અતગય ઉચ્ચગાત્ર અને યજ્ઞોદ્ધર્તિ એ ૧૬ પ્રકૃતિઓનો બધા વિચ્છેદ જય, અહિં ૧૦મું ગુણસ્થાન પુરૂ થાય છે ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાનમા, મોહનીય કર્મ સિવાયના સર્વ કર્મોના નિયતિધાત, રસધાત, ગુણક્રીણી, ગુણસક્રમ થાય

ક્ષીણ કપાય ગુણસ્થાનના સખ્યાત ભાગ જય અને એક ભાગ બાકી ગ્રહે ત્યારે ૫ જ્ઞાનાવસ્થીય, ૪ દર્શનાવસ્થીય, ૫ અતગય અને નિદ્રા તથા પ્રયણ ૧૬ પ્રકૃતિઓને અપવર્તના-વસ્થુથી નિયતિ તથા રસ ઘટાડી બાકી ગ્રહેલ ક્ષીણ કપાય અદ્ધા નેટલી અતર્મુહુર્ત પ્રમાણુ ક્રમે પણ નિદ્રા પ્રયણની નિયતિ નિવરણની અપેક્ષાએ એક સમય ઓછી કરે, પણ કર્મ કપાયી બગાવ કરે ત્યારે ને ૧૬ પ્રકૃતિઓનો નિયતિ વાતાદિ વિગમ પામે, પણ બાકી ગ્રહેલ પ્રકૃતિઓની નિયતિ વાત વગેરે ચાલુ છે

તે ૧૧ પ્રકૃતિઓને ક્રમ ક્રીડાસ્પતી વેદનાં એક મનમાધિક આવસિ માત્ર નહ ત્યારે ક્રીડાસ્પતિ વિરામ પામે અને ક્રીડાસ્પતી ન વેદે કીલ્લ ક્યાવના દિવસરમ સમયમા નિદા તથા પ્રવેશા ક્ષમ થાય અને આંતિમ સમયમા ૫ જ્ઞાનાવસ્થાવીય, ૪ દર્શનાવસ્થાવીય, ૫ અતરિય મળી ૧૪ પ્રકૃતિ ક્ષય થાય, તેજ સમયે નિમિષ નવના મતાનુસાર કેવળી અગ્નિ, પદ્મ વ્યવહારી તેને બીજે સમયે કેવળી ભગવાન ગણાય.

અને તીર્થ કરને આઠ પ્રતિદ્યાર્ધ ૩૫ વાણીના ગુણ નથા સ્વ અનિષયો પ્રાપ્ત થાય સામાન્ય કેવળી સર્વોચ્ચી ગુણસ્થાને જન્મન્ય અતમુદ્ગત ક્રીડાસ્પતી (આઠ વર્ષે એક) એક પૂર્વ સુધી જ્યે મેળીમાં વારવાર અતર્ફુર્ત આવ છે તેની મુજબ જુદા જુદા એકલુ સમયનુ કે એક ક્રીડાસ્પતી અતર્ફુર્તમાં સ્થિતિની તાત્કાલિકતાવાળા અસ્થાનાના અતમુદ્ગત આવી વળ.

આયુષ્ય યોગ હોય અને વંદનીય કર્મ વધારે હોય તો આપો આપ આઠ સમયની કેવળ સ્થાપના થાય અને તે કર્મો સરખી રિથિતિવાળી થાય સમુદાય થાય તે તે જાણી અતર્ફુર્તનાં (અથવા આત્મેક ૭ મહિને) ગેય થાય, આ સમયે યથાન્ય પ્રવચન કેવળી રમ્ય છે.

૧૩ મા ગુણસ્થાનના ઉવટના કામમાં યોગને રૂપવા મરિ, તે સૈમેથી કલ્પ (યોગીનુ રૂપન) નો અનુક્રમ—પહેલાં બાહ્ય આ રોગ રૂપે, પછી બાહ્ય વચન રોગ, પછી બાહ્ય કાવરોગ, પછી સ્ક્રમ આરોગ અને પછી સ્ક્રમ વચનરોગ રૂપે, ત્યારે ફક્ત સ્ક્રમ કાવરોગ છે અત ગુણ જ્ઞાનને સ્ક્રમ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ નામનો ત્રીજો પારો પ્રાપ્ત થાય તેમાં આયુષ્ય સિવાયના બાકાં જુદા જુદા કાર્યો અપોચી ગુણસ્થાનની અવસ્થા મુજબ સ્થિતિવત થાય અને અનુક્રમ કર્મોની રિથિતિ ૧ સમય એકાદી થાય અને સ્ક્રમ કાવ રોગ રૂપાઇ જાય એટલે સપૂર્વ સૈમેથી અસ્થા પ્રાપ્ત થાય અને સ્મૃતિજન્ય ક્રિયા અપ્રતિપાતિ નામના ગુણ જ્ઞાનના યોગ પાવવાળુ અત થાય થાય અથુ અપર (અ. ૫. ૩. ૧૫) ઉચ્ચાર થાય તેટલા કાળનુ ૧૪ મુ અપોચી ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થાય.

તમાં (૧) ઔદારીક કરીતી અંજર જોયા પ્રેક્ષના પિંડોને પૂરીને આત્મ પ્રક્રિયાનો પદ ગાંધાય, ત્યારે નજા કરીતી અવગાહનાનાં ૨/૩ કાલ પ્રમાણુ પત થાય, (૨) સત્તામાં જોય અનુક્રમ પ્રકૃતિનાં જ્યાં ક્રીડાસ્પતિ પ્રકૃતિમાં સ્થિત્યુક સક્રમણી થાણે બોજવાય ન —(૧) ઉચ્ચા બે સમય બાકી જોય તે પહેલાં ૩ આયુષ્ય, ૧ વેદની, ૧ નીચ જોય અને વર્ષ રૂપે, રસ, સ્પર્શની ૧૬ પ્રકૃતિ આતી રીતે બોજવાય જાય અને (૨) દિગ્ગજ સમયમાં ૫૫ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય તેમાંથી ૧ એક ગર્ભ સ્થાપિતી (વેદિય અને આહારક કરીત અને જન્મેનાં બંધન, સંધાત, અગ્રોપાત્ર, દેવગતિ અને દેવાતુ પૂર્વો કે જે ફર ગતિના બંધ વખતે બાંધી હતી) અને ૧૫ બીજી (ઔદારીક, લેખ, કાર્મણ કરીત તેમાં ૩ બંધન, ૩ સંધાત, ૧ સંધાત, ૧ સરથાન, ઔદારીક અગ્રોપાત્ર, વર્ષ અનુક્રમ અનુવાતુપૂર્વો પ્રાપ્ત, ઉપપાત, અનુક્રમ, પ્રવેક અપ્રોત, ઉપાસ, સ્થિત અગ્રિય ગુણ, અગ્રાજ, બે વિદ્યા પ્રતિ સ્વસ્ત, દુસ્વસ્ત, દુર્ભાગ, અપાર્થવ અવગ્રાહક, નિમણુ નામ કર્મ એક સર્વ મળી ૪૫ પ્રકૃતિ) એટલે કુલ ૫૫ પ્રકૃતિ પિંડગમ સમયમાં ક્ષય થાય.

(૩) ઉદયવર્તી પ્રકૃતિ વેદીને ખપાવે અને છેલ્લાં સમયમા ૧૧ મનુષ્ય ગતિ સહચારિણી (એ વેદનીમાથી એક, મનુષ્યાયુ, મનુષ્યગતિ, પચેદ્રિઝગતિ, ત્રસનામ, બાદરનામ, પર્વાત, સુભગ, આદ્ય, યશઃક્રિતિ નામ અને ઉચ ગોત્ર) અને તીથ કર હોય તેને તીર્થ કર નામ કર્મ એટલે સામાન્ય કેવળી ૧૧ અને તીર્થ કર ૧૨ પ્રકૃતિ ક્ષય કરે ત્યારે નિશ્ચય નયથી મોક્ષ થાય

અહીં ક્ષપકે એણી પૂરી થાય છે વ્યવહારથી ૧૪ મુ ગુણસ્થાન પૂરૂ થાય તેના અતઃ ગહિત બીજા સમયમા સિદ્ધ થાય તેનું વર્ણન ૧૪મા ગુણસ્થાનની સાથે સિદ્ધગતિમાં લખાઈ ગયેલ છે ત્યાં જોઇ લેવું સર્વ મુશ્કેલીઓને આ પદ પ્રાપ્ત થાયો! અમ્નુ હવે મોક્ષ તત્ત્વ આગળ તપાસીશું

મોક્ષ સબધી ૪ નિર્દેશા

૧. નામ મોક્ષ—“મોક્ષ” એવી નામ સરા વચનથી સમજાવવા માટે છે કોઇ સ્ત્રીનું નામ મુક્તિ હોય તે નિર્દેશાનો વિષય છે, પણ અત્રે ઉપયોગી નથી

૨. સ્થાપના મોક્ષ—કોઇ વસ્તુને મોક્ષ તરીકે સ્થાપવી તે યોગ્ય નથી પણ મોક્ષ તત્ત્વ અને મુક્તાત્માનું સ્વરૂપ મનમા સ્થાપન કરવું તે બાવ નિર્દેશાનો વિષય છે

૩. દ્રવ્ય મોક્ષ—તેના બેદા—આગમથી દ્રવ્ય મોક્ષ—(૧) મોક્ષ તત્ત્વનો ઉપયોગ રહિત અભ્યાસ (૨) મોક્ષ તત્ત્વ સબધી લખાણ, (૩) દ્રવ્યત્વની અપેક્ષાએ આત્મદ્રવ્યનું પુદ્ગળ દ્રવ્યથી સર્વથા સમાને માટે, મુક્ત થવું તે, આ બાગો ઉપાદેય છે

નો આગમથી દ્રવ્ય મોક્ષ તેનાં બેદા—(૧) સશરીર=મુક્ત આત્માનું શય, (૨) ભવ્ય શરીર=અશ્મ શરીરી, (૩) તદ્દ વ્યતિક્રિત, આગમથી જુદું તે લૌકિક દ્રવ્ય મોક્ષ, બ્યાવહારિક બધન જેમકે જેલમાથી છુટા થવું, મરણ પછી સગપણથી છુટા થવું વગેરે લોકોત્તર દ્રવ્ય મોક્ષ—મિથ્યાત્વ સહિત મોક્ષની કરુણી તેથી મોક્ષ થાય નહિ કુપ્રવચન દ્રવ્ય મોક્ષ—ખોટું કલ્પી કાદેલ મિથ્યાત્વીનું અથવા અભવિતું મોક્ષ તે સ્વર્ગ સિવાય બીજું કંઈ નહિ, કારણ કે મોક્ષમાથી કરી અવનાગ ન હોય, ત્યારે મિથ્યાત્વના ઉદયથી મિથ્યાત્વી મુક્તાત્માને અવતાગ આપે છે

૪. બાવ મોક્ષ તેના બેદા—આગમથી બાવ મોક્ષ મોક્ષના હેતુથી ઉપયોગપૂર્વક મોક્ષ તત્ત્વનો અભ્યાસ. (૨) નોઆગમથી બાવ મોક્ષ તે સિદ્ધ પરમાત્મા (૩) તત્ પરિણતિ બાવ મોક્ષ તે સિદ્ધ સ્વરૂપમા એકત્વ કરનાર ધ્યાનવાળા આત્મા નિર્દેશામા મોક્ષના હેતુ રૂપ જોડેલો વિભાગ છે તે ઉપાદેય છે, હેય અને ઉપાદેયનું બેદજ્ઞાન જેને નિર્દેશાથી ન મળે તે મોક્ષ તત્ત્વને યોગ્ય નથી

આત નયથી નિર્વાણનું અવલોકન

૧ નિગમ નય પ્રમાણે ગતિના બધનમાથી મુક્ત.

૨. સમગ્ર નસથી આત્માના સર્વ અસપ્ષાતા પ્રકીર્ણા કર્મ પુણ્યનો સર્વથા અભાવ એટલે નિરાવસ્થ શુદ્ધ આત્મ પ્રકીર્ણ થવા.

અવધા નસથી અત્ત શરીરી ધ્યાયક સમક્ષિત સદ્વિત યથાપ્પાત માતિતિતુ નિર્વાકુ.

૧. સુમુક્તનસમાં વર્તમાન સમયમાં ૭ કર્મણ આત્મ પ્રકીર્ણી સર્વથા સ્થાને માટે છુટી થાય છે તે કર્મથી મુક્ત.

૫. સમગ્ર નસથી ધ્યાયક ભાવ તે ધ્યાયક સમક્ષિત, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, તથા યુક્ત પાંચુલિક ભાવ.

૧. સમવિક્ષયી ચિદ્રતિવિભા.

૭. એવશુન નસથી સિદ્ધ પરમક્રમા, નિજ સ્વરૂપમાં લીન.

મોક્ષનો સ્યાદ્રાઢ

૧ સ્યાદ્ર અસ્તિ ચ એવ મોક્ષ-(૧) સ્વદબ્ધ, ક્ષેત્ર, કાળભાસની અપેક્ષાએ મોક્ષ છે. વદબ્ધ એટલે આત્મદબ્ધ, સ્વક્ષેત્ર એટલે અસપ્ષાત આત્મ પ્રકીર્ણનો બન રૂપી ક્ષેત્ર, તેમથી પર દબ્ધ તે કર્મ અને મોક્ષર્મ સ્વરૂપે પુણ્ય દબ્ધનો સર્વથા અભાવ, અસવ પુણ્ય દબ્ધથી આત્મ દસ્ટી સર્વથા મુક્ત અવસ્થા, તેમાં સ્વકાળ એટલે નિર્વાકુનો કાળ અથવા ઉપરોક્ત કાળ અને અભાવ એટલે આત્મ દબ્ધને પોતાનો સ્વદબ્ધ સ્વરૂપી (મુક્તી) ભાવ તે ધ્યાયક ભાવ અને પાંચુલિક ભાવ તે મોક્ષ (૨) કલ્પિત બબ્ધ થવને મોક્ષ છે.

૨ સ્યાદ્ર નાસ્તિ ચ એવ મોક્ષ-(૧) મોક્ષમાં પ્રતિષ્ઠ તત્વતુ નાસ્તિત્વ છે એટલે ૭ પ્રતિ ધવ જ્ઞ મદ તેમો ફરી નષ ક્ષેત્ર, ક્ષેત્રવ્યા, સત્તા વખરે નથી (૨) અભબ્ધ થવને મોક્ષ નથી.

૩ સ્યાદ્ર અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ એવ મોક્ષ-(૧) ધ્યાયક સમક્ષિત છે ધ્યાયક મિલ્લી માયુ છે વખરેમાં ૭ પ્રતિષ્ઠ સ્વથા ધવ જ્ઞ છે તે પ્રતિષ્ઠી આત્માનો મોક્ષ છે અને આત્મ અપાનકની છે તે સત્તામાં છે અને તેમથી કેટલીકનો નષ પચુ છે, તેમથી હજ આત્મા મુક્ત થવેચ નથી તેથી નાસ્તિ, જગ્ગ આ થવનો મોક્ષ તે છે જ (૨) અબ્ધ થવને મોક્ષ છે અભબ્ધ તે મોક્ષ નથી.

૪ સ્યાદ્ર અવશ્યભ્ય ચ એવ મોક્ષ-(૧) ધ્યાયક મિલ્લીની અભમાં એનો આત્મ કર્મથી મુક્ત છે કે નહિ, તેમાં અપેક્ષા વખરે હા કે ના નો ત્યાગ જ સકાય નહિ, અપાનકની દષ્ટિએ અવશ્યભ્ય છે, (૨) મોક્ષ તત્વતુ એક / અભમાં પ્રકાસી ન સકાય (૩) કાળ થવ સ્થાને મોક્ષ તે તે અપાનકની ફરી સકાય નહિ.

૫. સ્વાહ અસ્તિ ચ અવકતવ્યં ચ એવ મોક્ષ—(૧) ક્ષાયક સમકિત આપ્યુ તેનાં ૭ પ્રકૃતિ ક્ષય થઇ, તેટલી પ્રકૃતિની અપેક્ષાએ મોક્ષની અસ્તિ છે, આક્રીની પ્રકૃતિને ક્ષય કરવા માટે ક્ષાયક શ્રેણીમા અમુક જીવ છે કે નહિ તે જ્ઞમસ્થથી કહી શકાય નહિ

૬. સ્વાહ નાસ્તિ ચ અવકતવ્યં ચ એવ મોક્ષ—(૧) એકે પ્રકૃતિ ક્ષય થઇ નથી પણ ચરમ શરીરી છે તેનો કયાએ મોક્ષ થશે તે જ્ઞમસ્થ કહી ન શકે (૨) અભવિને મોક્ષ નથી પણ ભવિ અભવિનુ નિરાકરણ જ્ઞમસ્થથી થઇ શકે નહિ કેમકે કેટલાક ભવી, અભવી જેવા લાગે છે

૭ સ્વાહ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકતવ્યં ચ એવ મોક્ષ—એક જીવ ક્ષાયક શ્રેણીમા છે તેથી અસ્તિ નાસ્તિ બન્ને છે, તેની સર્વ પ્રકૃતિ ક્ષય થઇ છે કે નહિ તે જ્ઞમસ્થથી કહી શકાય નહિ (૨) ભવિને મોક્ષ છે, અભવિને નથી પણ અમુક જીવનો મોક્ષ થશે કે નહિ તેનો નિર્ણય જ્ઞમસ્થથી કહી શકાય નહિ

સાત નયથી મોક્ષ તત્ત્વનું અવલોકન

૧ નિગમનય—(૧) અશથી કરના માડ્યુ તે કયું સમકિત મેળવનાગ અર્ધપુદ્ગળ પરા-વર્તનની અદર મોક્ષે જશે (૨) બની મોક્ષે જશે.

૨ સમહનય—મત્તામા સમકિત છે ને મોક્ષે જશે

૩ બ્યવહાગનય—સમકિત સહિત ક્રિયા કરનાર મોક્ષે જશે

૪ કળુસ્રવનય—જે કર્મના પુદ્ગળ ક્ષાયક ભાવથી આત્મામાંથી વર્તમાન કાળે છુટા થાય છે તેમાંથી આત્માની મુક્તિ.

૫ શબ્દનય—ક્ષાયક ભાવ

૬ સમભિહતનય—કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન

૭ એવલુતનય—અનત આત્મિક સુખના અનુભવ સહિત કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનમા પરિણતિ (ક્ષાયક અને પારિણામિક ભાવમા સિદ્ધ લગવાન)

દ્રવ્યથી મોક્ષ—આત્મા, સર્વ કર્મ નથા નો કર્મ વગેરે પુદ્ગળ દ્રવ્યથી મુક્ત

દેવથી મોક્ષ—ગતિગમનબધ, સિદ્ધ લગવાનની અકપ અવસ્થા, જે આકાશ પ્રેરિમા છે ત્યાજ ગહે છે

કાળથી મોક્ષ—મોક્ષની એક જીવ આશી આદિ છે પણ અન નથી અને સર્વ સિદ્ધ લગવાનની અપેક્ષાએ અનાદિ અનત

ભાવથી મોક્ષ—ધારક સમક્ષિ-તેવજ્ઞ જ્ઞાન-તેવજ્ઞ દર્શન તે ધારક ભાવ અને ચારિત્રિક મિત્ર ભાવ એ એ જ ભાવ હોય (કેવલ, દુષોપસમ, ઉપસમ એ જન્મ ભાવથી મુક્ત.)

સ્થાદ્વાકમા મોક્ષ તત્ત્વ

૧ સ્થાદ્ અસ્તિત્વ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—મોક્ષ મોક્ષસ છે પણ આદ્ય સંસ્કૃતી અપ્પા નમવામાં આવે છે—(૧)મુતકાળમાં અનતા છવ મોક્ષે ત્રયા છે (૨) વર્તમાન કાળમાં અપ્પા નમન અનત સિદ્ધ ભગવાન સિદ્ધ ધેવનાં કાપનને માટે મુક્ત અવસ્થામાં છે અને હાસ મહાચિદ્ધિ ક્ષેત્રનાં એક સમયમાં તત્ત્વ એક અને ઉદ્ધૃત ૧ ૮ સિદ્ધિ ક્ષેત્ર સદ છે વગી તેવગી, આપુ તથા અસપ્પાતા સમક્ષિતી છવ વર્તમાન કાળમાં આગપનાની અપેક્ષાપૂર્વક મોક્ષ તત્ત્વમાં છે. (૩) ભવિષ્યમાં અનતા કાલ્ય છવ મોક્ષ જશે.

૨ સ્થાદ્ નાસ્તિ ચ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—(૧) અમતી અને દુર્ભવી કદિ મોક્ષમાં ન તથ (૨) અનતાનત જતી હાસમાં મોક્ષ તત્ત્વમાં નથી, (૩) ભક્ત ભક્તમાં હાસ મોક્ષ નથી.

૩ સ્થાદ્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—(૧) ખર્મ સાધનાનો મોક્ષ ઉપયોગ કલાર માટે મોક્ષ છે પણ ઉપયોગ નહિ કલાર માટે મોક્ષ નથી. (૨) કર્મ પ્રક્રિયા કષ્ટના અનુક્રમમાં, જે કર્મના ધ્યાનકરણે કષ્ટ થયો છે તે કર્મની અપેક્ષાએ વર્તમાનમાં નિમ્મ નય પ્રમાણે મોક્ષ છે અને ભવિષ્યમાં જે કર્મના કષ્ટ થવાનો છે તે કર્મની અપેક્ષાએ વર્તમાન કાળમાં મોક્ષ નથી.

૪ સ્થાદ્ અવકલત્ત્વ ચ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—(૧) મોક્ષ તત્ત્વ એકવચનનાં અવ્યય એકી વખતે કલન થઈ શકે નહિ. (૨) કાલ્ય મોક્ષે જશે અને કાલ્ય નહિ જાય એ જગત્ત્વથી કદી સકાય નહિ.

૫ સ્થાદ્ અસ્તિ ચ અવકલત્ત્વ ચ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—ભવિ અને આતમક માટે મોક્ષ છે પણ ક્યો છવ ક્યારે મોક્ષ જશે એ જગત્ત્વથી કદી સકાય નહિ.

૬ સ્થાદ્ નાસ્તિ ચ અવકલત્ત્વ ચ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—નિષ્પાણી માટે મોક્ષ નથી પણ અપ્પા નિષ્પાણી છવ સમક્ષિ પામીને મોક્ષે જશે કે નહિ તે જગત્ત્વથી કદી સકાય નહિ.

૭ સ્થાદ્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકલત્ત્વ ચ એવ મોક્ષ તત્ત્વ—અપ્પા મહાકૃષ્ણ દુષોપસમ સમક્ષિતી છે તે સમ્યક્ત્વની અપેક્ષાએ મોક્ષ તત્ત્વમાં છે પણ ધ્યાનક સમક્ષિતી નથી એ અપ્પાએ મોક્ષ તત્ત્વમાં નથી તેથી તે ક્યારે મોક્ષે જશે તે જગત્ત્વથી કદી સકાય નહિ, કાલ્ય ક સમક્ષિતી જશે થવાનો સમય છે તેથી પવત્ત્વ ધ્યાન તે અર્ધપુરજ્ઞ પદવર્તનની કદ મુતીમાં કાલ્ય અનતા કાળ ખાનુ થશે.

સર્વ પ્રભોનો જવાબ આ સાત ભાગામાંથી એક ભાગમાં દાખલ થઈ શકે છે.

ક્ષપકચેણીના વર્ણનમાં છદ્મમ્થથી જૂલ થવાનો મહત્વ છે તો તે માટે તથા અગ્નિપણે તત્ત્વોમાં કદ જૂલ ચુક થઈ હોય તે માટે અનંતા સિદ્ધ ભગવાન તથા ક્ષેવણી ભગવાનની સામે તસ્મિન્મિથ્યમિદુક્કડ તમેવ સમ્ય નિ શંક જ જિતેહિ પવેધય, નિગ્ધય પાવયાણ અથ્ય પમ્મથ્ય ગ્રેષ અનથ્ય અહિ મોક્ષ તત્ત્વનુ લખાણ પુર કરવામાં આવે છે

સમકિતના ૬૭ બોલ

સમકિતી જીવન ગાળવા, આચરણમાં મુકવા માટે સમકિતના મુદ્દા ખતાવવામાં આવે છે તે ૬૭ છે તે નીચે પ્રમાણે-

આ ૬૭ બોલથી સમકિતની પ્રાપ્તિ તેમ જ રક્ષણ ચાન છે. ૪ વ્રદાન, ૩ લિંગ, ૧૦ વિનય, ૩ શુદ્ધિ, ૫ દ્વષણ ત્યાગ, ૮ પ્રભાવના, ૫ ભૂણ, ૫ લક્ષણ, ૬ યતના, ૬ અભિયોગ, ૬ ભાવના, ૬ મ્થાન કુલ મળી ૬૭

ચાર શ્રદ્ધાન

૧. પરમાર્થ સંસ્તવ-અહિ શુદ્ધ દેવ, ગુરુ, ધર્મ આત્મા અને નવ તત્ત્વની શુદ્ધ આથે ઓળખાણ થાય છે તેમજ નિજ આત્મ તત્ત્વનો અનુભવ થાય છે તેનો વિસ્તાર અગાઉ આવી ગયેલ છે, તે પમ્મથ્ય સથેલ

૨. સુદિદ્ધ પરમથ્ય સેવણા-પરમાર્થ જ્ઞાન સેવન, એટલે જોણે પમ્મ અર્થ એટલે મોક્ષ માર્ગ સારી રીતે જાણેલો અનુભવેલો છે તેની સેવા કરવી નવકાર મત્રના પાચે પદોની ભક્તિ અહિ આવી શકે પણ મુખ્યતાથી અહિ ૧૪ પ્રકારનુ મુપાત્ત દાન, શાસ્ત્ર શ્રવણ અને તન, મન, ધનથી યથાશક્તિ આજ્ઞા પાલનનો વિષય છે

અત્યારે અગ્નિહૃત આપણા ક્ષેત્રમાં નથી, તેથી તેમની આજ્ઞાપાલન કંપી સેવા જ કરી શકાય પણ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુની સેવાનો લાભ લેવો તેમનુ અવકાશ અગાઉ આવી ગયેલ છે અને વિનય અને વૈયાવચ્ચ તપના વિષયમાં સેવાની વિધિ આવી ગયેલ છે

રાશ્ત્ર શ્રવણમાં એટલુ સમજવુ કે સૂત્રના ભાવ એકાગ્ર ચિત્તે સામળવા, વાચવા ન સમગ્રય તો પુછવા, વારવાર નિરીક્ષણ કરવુ અને વિચારમાં ઉતારી પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે વર્તનમાં ઉતારવા પણ અશાન વૈરાગ્યની પેડે એક કાનેથી સામળી બીજે કાનેથી કાઢી નાખવા નહિ અને સસાન્ના કચેક કાર્યમાં સાવચેતી ગમ્મવી કે પોતાનુ વર્તન સમ્યગ્ દર્શનનો વાત કહે છે કે નહિ અને વચન પ્રયોગમાં જૈન દર્શનનુ મહત્વ આત્મસમક્ષ ગમ્મવુ

મુખ્ય જ્ઞાન અત્યંત ભક્તિ ભાવથી, સમય નિજ રાત્રા દેવપૂર્વક સાંસારિક જગતી આશા સંહિત, શુદ્ધ મન, વચન, કાયાના ચોરપૂર્વક નિર્દોષ, અમેન, પપ્પ અને જ્ઞાન, દર્શન, આસ્તિક્ય સદાકાં આપે એવી ધૌરેણ્ય અને સાધુજીવી જાતરીયાત મુજબ ચેત્ય વસ્તુ જ્ઞાન આપતુ કમ અર્થને સમજીને તેનું આશ્વસ્ય રહ્યું તે પછી અહિં અતર્ક્યત જમાવ.

૩. વ્યાપન દર્શન વજન—સમજિત પામીને જેણે વળી નાખ્યું છે અને નિષ્પાત્કર્મ દાખલ થયો છે એવા જૈન દર્શનથી પડીચાઈ (જેટલેક) નો ત્યાગ કર્યો. અહિં એક વસ્તુ ખુટી પડે છે કે જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ જૈન દર્શન જટલાંથી થાય છે તેઓને યોગ પછી જ્ઞાન તે કહેવા છે જ પછી જટ જ્ઞાના કાલોગમથી કદાચ મળી આવે છે—આચાર ન પાળી શકે એટલા દોષા જ્યાં પડી ન મળે, સ્વધાર, સન્માન, પદ, કચ્છ, કામની વગેરેની જાલની અભિધાન તીવ્ર કાળ અને નિષ્પાત્કર્મો ઉત્પન્ન થયેલી બુદ્ધ પોતપા કમ્પિત રહી જનાવડ વગેરે.

ત્યાગ્યાદ પૂર્વે અભ્યાસ કરેલ વ્યવસ્થામાં ફેરફાર કરી નવી કલ્યાની નવા થાય છે અને નવા મનો પ્રચાર થાય છે અને ચાલીયો પ્રવાહ તેને સાથ આપે છે અને સાંસારિક મુખની અભ્યાસ આશ્વરિકાની સાહચર્યથી લોકો આકર્ષાય છે. એટલે વાસ્તવિક રીતે શુદ્ધ ધર્મની પુનઃ સ્થાપના સ્વરૂપ ઉત્પત્તિ આદિ કાળથી વીર્જીકરોથી થાય છે અને જૈન ધર્મના જટાવારીથી જૈનકર મોતીને એક અભ્યાસ બીજા ગ્રુપે જાણવાની જતી એવી ઉત્પત્તિ થાય છે. સમજિતથી જટ કોઈ વખતે સાધુ લીંચ (વે) પહેરી સને છે તેઓ નિન્દવ છે તેમના આચાર નિષ્પાત્કર્મોને તેઓ ત્યાગ કર્યો.

૪. કુદર્શન વર્જન (કુસત્ય વચ્ચળ) — નિષ્પાત્કર્મો અને ધર્મ નિમિત્તે નિષ્પાત્કર્મોનો પત્તિઓ ત્યાગ કર્યો, રક્ષા પામ્યું અને ધર્મ નિમિત્તે ત્યાગ કર્યો, નિષ્પાત્કર્મો ત્યાગ કર્યો, કાલ્પ કે કલ્પોના જાનની જાણ વાતે તેઓને રાખી છે. તે કારણે તેમની જનાવડી વાતો અને વસ્તો વાંચવાથી પ્રભાવ ઉપજે છે એટલે જૈન શાસ્ત્રમાં પરિપક્વ થયા વગર તેમના પ્રયોગ દ્વારા લગાડવા નહિ તેમજ આંખ કે જાન આપવા નહિ.

સમનિષ્પાત્કર્મો પસિધાવનારા તથા ત્યાગવાના ચાના, જેઓ જૈન ધર્મમાં કુલજ દોષ અને વાડી જાણે નિષ્પાત્કર્મોને તેમના જ શાસ્ત્ર વડે પકડીને, મુસરિને જૈન જનાવડાની જોનામાં સક્રિય દોષ તેઓને જ જૈનકર સાઓ વાંચવા, કાલ્પ કે એકાદ દેકાણે જૈન ધર્મને જાણવા વાક્યો આવે તે બીજે દેકાણે સમજર જાણ કરીને જાણ ઉપર પાણી ફેલી દીધે, નારે સમજાતમાં શુદ્ધ શાસ્ત્રોનું જ આશ્રયન લેતું રમ પ્રકારના નિષ્પાત્કર્મ અને ૩૬૩ પામડી મોતીની કુડીકત, નિષ્પાત્કર્મ નાશ કરી સમજિત મેળવવાના તિસરના છે તાથી જાણી લેતું.

મણી સિંગ

સમજિત પાત્તવજાણને અને અવધારથી સમજિત છે તે જાણવાના અગ્ર નિષ્ક છે—

૧. ધર્મ જ્ઞાન સામળવાની અને વાચવા, પુછવા પરિવર્તન કરવા, વિચાર કરવાની તીવ્ર હઝાસા હોય, તેમા એક ચિત્ત કરે, ધાગણામા ઉતારે જેથી ભૂલી ન જાય, આ મુશ્કેલી ગુણ છે તેની તીવ્રતાની ઉપમા-ગાન કળામા પ્રીતિ નિગેગી યુવાન સ્ત્રીના પગિવાર મહિત એક ધનવાન, વિદ્વાન, નિગેગી યુવાન પુરુષની દિવ્ય ગાનનત્ય સામળવા બેવામા જેટલી તન્મયતા વાય તેવી હઝાર ગણી તન્મયતા ધર્મ જ્ઞાન મેળવવામા હોય

૨. ધર્મરાગ—શુદ્ધ આત્મચર્ય જાણીને તેની પ્રાપ્તિ માટે, નિગરીભાવે, પાત્ર દન્ડિયતા વિષય મુખતી ધ્વજા ગમ્યા વગર, ગગ, દોષ અભિમાન વગર, આત્મ ઉપયોગની જગૃતિ સાથે કર્મ અને સસાગતી ઉપાધિઓ, બધનોથી મુક્ત થવા માટે, તન, મન, વચનથી, જન, તપ, જપ, નિયમ, પશ્ચિત વગેરે શુભ કાર્યો કરવાની તીવ્ર ધ્વજા વાય, તે ધ્વજાની ઉપમા કોઇ એક ગરીબ જૂખ્યા, અટ્ટી ઓળગીને આવેલા પાહાણને, લાકુ દેખી તે ખાવાની જેટલી ધ્વજા વાય તેથી હઝાર ગણી લાગણી ધર્મ કરવાની ધ્વજા વાય

૩. દેવ ગુરૂની વૈયાવચ્ચ—અગિહત અને સિદ્ધતા ગુણો વિચારી યથારહિત અનુભવમા મૂકી, તેમના સ્વરૂપમા મનથી લીન થવું, વચનથી સ્તુતિ, ગુણગ્રામ કરવા અને જે દિશામા હોય તે દિશામા કાયાથી વદના નમસ્કાર કરવા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય સાધુની ગુણગ્રામની યોગ્યતાના નિયમ પ્રમાણે સ્તુતિ, ભજન, ગુણગ્રામ, સુપાત્રદાન વગેરે કરવા તેની વિગેષ હકીકત વૈયાવચ્ચ તપમા આવી ગઇ છે વૈયાવચ્ચનો હેતુ ગુણીના ગુણ પામવાનો હોવો જોઇએ.

મામાયિક કરીને કોઇ સાધુનો ઉપદેશ માબળે અને વિનયપૂર્વક મુપાત્ર દાન દીએ તે બાલ્ય દેખાવ જોઇને કોઇ જાણે કે આ જૈન છે માટે તે ત્રણને લિંગ કહેલ છે સાધુને પણ છટ્ટાગુણ સ્થાનની યોગ્યતા પ્રમાણે આ ત્રણે લીંગ લાગુ થાય છે

દશ પ્રકારે વિનય દર્શન

પાત્ર પરમેષ્ઠિ, ૬ દુત (જ્ઞાન) ધર્મ, ૭ આગ્નિ ધર્મ, (પાત્ર આગ્નિ અને ૧૦ યતિધર્મ,) ૮ સવ, ૯ સાધર્મી, ૧૦ સમદષ્ટિ એ દસનો વિનય કરવો તેની સર્વ વિધિ વિનય તપમા આવી ગયેલ છે ત્યા જોઇ લેવું, વિનયનો હેતુ નિર્જગ હોવો જોઇએ

ત્રણ શુદ્ધિ

મન, વચન, કાયાની શુદ્ધિ મોહની કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિને છતવાનો પ્રયત્ન કરવાથી મન શુદ્ધ થાય છે ભાષા મુમતિથી વચન શુદ્ધિ થાય છે દર્શન વિનય, વૈયાવચ્ચ વગેરે ગરીબ પ્રવૃત્તિથી ત્રણ શુદ્ધિ થાય છે

પાંચ દુષણ ત્યાગ

પાંચ અતિચાર (દુષણ-દોષ)નો ત્યાગ કરવો—સમજિત વિગેધી પાત્ર દોષનું સવન કરવાથી સમજિતનો નાશ થાય છે, માટે તે દોષોનો નાશ કરવો

૧ શકા—સકાનું કાલ્પ મતમેદ છે, એક કહે આમ અને બીજો કહે તેમ તે મે પસંદ વિરોધી વાતોનો સમન્વય ન થાય ત્યારે એમ થાને કે આમાં અથ શુ? સ્વાદાદના માનથી સમન્વય થાય છે. સમન્વય કરતાં ૭ અર્થ નીકળે તે મોક્ષ માર્ગ (અહિંસા, સત્ય, તપ) વિરોધી ન હોવો જોઈએ; આટલું સમગ્રમ વેદ સમ્યક્ પરિચિત થાકુ સ્થે સ્વાદાદ તે અપેક્ષાવાદ છે તેમાં જે વાત કમી હોય તે મુખ્યતામાં છે છે પણ તેથી સર્વ બીજા વાતોનો નિષેધ થઈ શકેલો નથી, એટલે કે તે વાતો ઔલનામાં છે છે.

હવે ત્યારે અપેક્ષાનો ઉપયોગ વસ્તુના નુકો ખતાવવા મારે થાય છે ત્યારે તે અપેક્ષા “અથ”નું જ્ઞાન થાલ્પ કહે છે એટલે નક્કાદ ઉત્પન્ન થાય છે, સર્વ નેષ એક વસ્તુની છુટી છુટી રીતિ વાતો કરે, પણ તે સર્વ વાતો તે વસ્તુમાં હોવી જોઈએ. તે જ તે પ્રમાણ કહેવાય, પણ નેષ નયોતી વાતો અસ્તપ્રસ મેળમાં ન મળે ત્યાં તે ફરી અપેક્ષા દુર્નિયથી અકલ્પવાદ ઉપર છે. તે મેતમેદનું કાલ્પ છે અને તેથી શકા ઉત્પન્ન થાય છે.

સ્વાદાદ, તપ, પ્રમાણ વગેરે સર્વ જ્ઞાન બધાને એકદમ મળનામાં છુટી શક્ય નથી, તેથી શુદ્ધ દેવ, મુક્ત, ધર્મર્થ અદ્યા વિશાસ રાખવામાં આવે તો જ ધર્મ (મોક્ષ માર્ગ)માં શાખા થઈ શકાય.

અહિંસાને શુદ્ધ દેવ તરીકે જાણ્યા, સર્વજ્ઞતાને સમને લેવાની ભુદ ન જ થાય અને તપ દેવ રહિત હોવાથી અસ્ત્ય મોક્ષવાનું કષ્ટ કાલ્પ નથી. તેથી તેમનું વચન માન્ય જ કરે છે અને તેમનું પ્રવચન હાલના સૂત્રોમાં છે તે સાન્નિદ કરી શકાય તેમ છે. પણ તેમ મારે અહિંસા થનાય કરવાની જાણ નથી, તે સૂત્રોને અનુસરીને ચાલનાર અને તે સૂત્રોના શુદ્ધ માર્ગ ખતાવનાર કહે ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યા વગર આગળ પ્રવર્તે છે જ નહિ અને તે સૂત્રોમાં જે મોક્ષ માર્ગ જણાવે તે જ શુદ્ધ સાધન ધર્મ છે એવી મહા રાખતી જ પામે.

માત્રો કે કેટલે કષ્ટ કાલ્પુર એકાદ સૂત્રમાં કષ્ટ દેશર ક્ષેત્રે કે જાણવામાં ભુદ થઈ તો વિવેક છુદ્ધિથી વિચાર કરવો કે જૈન ધર્મના મૂળ તત્ત્વો—સ વશ, નિર્જર, મોક્ષ, અહિંસા સત્ય, સત્ય, તપથી કોઈ વિરોધ પડે છે? જે વિરોધ પડે તો સમજવું કે કષ્ટ પ્રાસમેદ કોઈએ કરી છે, પણ જ્યારે તે પારખવાની આપણામાં છુદ્ધિ છે તો કઈ આપણી સમ્યક્ પરિચિત થાકુ છે. જો સમજવું અને જે આપણામાં તેથી છુદ્ધિ નથી જાણ્યા ૭ માનનામાં આમાથીતો જાણે છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ સૂત્રમાં ન મળે તો (કાલ્પક સૂત્રોનાનું કેલ્પક જ્ઞાન વિચારે થયું છે) અને અને મતોમાંથી કેલ્પક અહિંસા, સત્ય, તપ વિરોધી નથી તો તત્ત્વ કેવળી મમ્મ કરવું કાલ્પકે તમે ૭ પણ પડે. તે કેવળી અજવાનના માનથી ભુદો જાણાય તો તમે મુખ્યથી થાય છે.

વળી કલ્પક વાતોના નિમ્ન જ ક્ષત કેવળ જાનથી થાય છે. તેના નિમ્ન તમે કરતા નહો. તો તમારું નિતિ જાન કે મુખ્યાન છે ત કલ્પજ્ઞાન નથી જ્યાં તમ માની મેલો તો તમે નિષ્પાત્વમાં પેલા ૯, મારે શકાનું નિવર્તન મુખ્યાનથી કલ્પ અને નથી ન થાય ત્યાં “તત્ત્વોત્તમીકરણ”

“તમેવ સમ્યં નિરાક જ જિજ્ઞેહિ પવેધ્ય” “સૂત્રમા કલ્પુ તે ખરૂં, પણ શુદ્ધિ ચાલતી નથી” આ ત્રણ બાબત તમારી આગળ રાખશો તો જરૂર તમે બીજા ભવમા કેવળી ભગવાન પામેલી નિષ્કૃય મેળવીને શુદ્ધતર થશો.

કેટલીક શકાનુ સાસ્ત્રાનુસાર નિવારણ ક્ષાયક સમકિતની હકીકત સાથે આવી ગયેલ છે, કારણકે શકા સર્વથા નાશ પામે ત્યારેજ ક્ષાયક સમકિત આવે. કોઈ વખત એવું બને કે સગ્મા શુદ્ધાવાળાને જુદુ જુદુ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે, તેથી શકા કરવાની જરૂર નથી, કાગ્નુ કે આડા અવળા વિચાર ક્રિયાવાળાને ક્રિયાકાંડમા રોકવાથી મન ભમતુ અટકી જાય છે.

વિષય વિકાસવાળાને તપથી શુદ્ધિ થાય છે, શ્રદ્ધાવાળો ભકિત, ગુણગ્રામ, ગુણાનુભવથી ગ્રિય થાય છે અને ગ્રિય ચિત્તવાળો જ્ઞાનમા પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્યના ૩૯ આચાર ઉપર વિચાર કરશો અને તેની સાથે આત્મ નિરીક્ષણ કરશો તો ભુલ જણાઈ આવશે અને તેમા હક કે દુઃગ્રહ નહિ રાખે તો સમજવું કે તમારો આગળ વિકાસ છે જ.

અવહાસથી શુદ્ધ દેવ અગ્રિહત, શુદ્ધ ગુરૂ નિર્ઘ્રી અને શુદ્ધ ધર્મ કેવળીનો પ્રરોધ વર્મ, તેમા શકા રાખવી નહિ અને નિઘ્રયથી જ્ઞાન, દર્શન, સુખ સ્વરૂપ આત્મા છે અને આત્મા નિઘ્રયથી દેવ, ગુરૂ ધર્મ સ્વરૂપ છે અને તે શુદ્ધ સ્વરૂપજ ઉપાસ્ય છે તેમા શકા રાખવી નહિ.

૨. કંખા કાંક્ષા, ઇચ્છા—(૧) કુંદેવ, કુગુરૂ કુધર્મ અને મિથ્યાત્વની ધર્મ માટે તો ઇચ્છા રાખવી જ નહિ પણ આલોકના સાસારિક સુખો માટે પણ તેમની ઇચ્છા ન રાખવી (૨) શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ, ધર્મની આરાધનામા આલોક કે પલોકના પૌદ્ગળીક (સસારી) સુખો ભોગવવાની ઇચ્છા ન રાખવી, નિર્દાન, નિયાણુ ક્રિયાથી સમકિતમાથી ભ્રષ્ટ થવાય છે અને ઇચ્છેલી ચીજ મળે ત્યાં મુઠી સમકીત પાછું આવતું નથી. (૩) આત્માથી ભુદી એવી વસ્તુઓ (નવ પ્રકારના દ્રવ્ય પરિગ્રહ અને કષાયાદિ ભાવ પરિગ્રહ) આત્માની નથી. તેથી અભ્યતર ભાવે પોતાની કરી માનવાની ઇચ્છા ન રાખવી.

૩. વિતિગિચ્છા—વિચિકિત્સા વિ=વિશેષે કરીને, વિધવિધ પ્રકારે + ચિકિત્સા = પરીક્ષા એટલે બાહ્ય સાસારિક, પૌદ્ગળીક, અજ્ઞાન વગેરે દ્રષ્ટિથી અથવા કૂતરથી ધર્મની પરીક્ષા ન કરવી સમ્યક્ ભાવ પરિણતિ એવી છે કે આ શબ્દના જેટલા અર્થ થાય તેમાંના સમકિતના દુષણ આપનાગ જેટલા શબ્દ નીકળે તે સર્વ અહિં આવી જાય છે તે સર્વે અહીં ભેદ, અભેદપણું રહે છે.

જેમકે આ કંચુની સારી અને તે નહિ સારી, કોઇ કહે જ્ઞાનનું કળ વધારે, કોઇ કહે દર્શનનું વધારે, કોઇ કહે તપનું ફળ વધારે, કોઇ કહે ચારિત્રનું વધારે ફળ. વળી તેના પેટા બેદોમાથી અમુક સાર અને અમુક બોહી કીમતનું આવા તર્કવિતર્ક ન કરવા કારણકે સર્વ ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપમા એકી સાથે હોય તો જ મોક્ષ થાય.

અમુક માણસનું જ્ઞાન કે ક્રિયા ચુપ્ત છે એવા વિચારથી નિદા ઉપજે પણ પોતે કેવળી નથી એ બ્યાન રાખવું બીજા મતવાળામા અહિંસા ધર્મ પણ છે તો તે કેમ મોક્ષ ન જાય? એ તર્ક

પણ ખોટા છે કાલ્પ કે સ્વદ્વિસા, પદ્ધિસા આપદ્વિસા વગેરે અનેક સદ્ધર્મ જોઈનું તેમને યાન નથી, છતાં જાણતી ઝોળખાણ નથી, તમી સંપૂર્ણ અધિસામાં રૂની રીતે જાતી થકે.

હમા, સદ્ગતિ વગેરે મુજો અન્ય મત્તાગામાં દોષ છે તે તેમ ખર્તી ન કહેવાય? આ એસમગ્ છે તે ? મતિ ખર્તીમાં આવતા નથી; કાલ્પ કે તમો મુદ્ધ આચાર મુદ્ધ ખેચ અને મુદ્ધ માર્ગને જાણતા નથી અને આદ્યભાવ કેવળી સક્તા નથી, વળી એક તત્ત્વ ખોટું દોષ કે તત્ત્વના ખર્તી વાર નથી જાતી તેનો દાખલો જાણતી તાપણનો જોઈ લીએ,

મિથ્યાત્વની પુણી સર્વથા નિષ્કળ નથી, કાલ્પ કે પદ્ધિ મુજબનાનાં વીનસત્ર મારતી મુદ્ધ કલ્પીના જોઈથી યથા પ્રકૃતિ કરતું નથી અવાય છે પણ સમક્ષિત વગર આશિત રૂપે પ્રગટ નથી. સ્વર્તમાં નથી તેથી શુ મુજ તમો જવાબ તમે પ્રગટના આરંભવા જાના હો કે પેલાની શુદ્ધિથી ખર્તીના સ્વદ્વિસા ઉપાધિ કરો છો? તે પછી સત્ત્વની જાણ તમારે નકામી છે.

અવાચના સણ રૂની રીતે જાણતા તે વખત મુદ્ધ હોય. જાનો જવાબ તે આપુનો કરતી તમે કેટલું જુદી રીતે મોદ્ધ જવાનો સ્તો જોઈ કાલ્પ લાગે છે. બીજું તે કીક પણ આ કલ્પી કરવાથી મોદ્ધ મળતી જવાબ હો. સર્વ કર્મ નાસ થશે, એટલું મોદ્ધ થશે / અને કરેલાં કર્મ વિપાક કલ્પથી અન્યા તપથી કદીરણા કરી મોદ્ધની તાખવા પછી કાલ્પ કરનારું ન મોદ્ધ અન્યા કરનારું કરે, કરવા માંડતું તે મુજ મોદ્ધની કલ્પીની સજ્જાત કરી તે કોઈ વખત તે કલ્પી પુરી થશે અને મુજ તેલું નકામું નહિ જાય, મારે આદ્ય મદ્ધા ખર્તી જો જાતી મોદ્ધ જલુ દોષ તે વખતે જાણી નહિ.

વળી મોદ્ધમાર્ગની આરંભનામાં જાતી એક ન થશે જોઈએ, ફળનો સ દેહ ન થશે જોઈએ. જેથી થાય લાગે, જાણતી પ્રમાદ જાણે પ્રમાદની સહા જાણે સહાથી સસારી આકર્ષણ થાય તેથી પચ્ચાદ થાય અને મોદ્ધ માર્ગ અધિક.

સાધુ જ્ઞાન ન કરે અને મોદ્ધા કર્યા પછેરે તે તેના ઉપર મુદ્ધ, જાનિ, મુજબ સાત્તાથી પણ આ કલ્પ લાગે અને સમક્ષિતથી જાણ થાય, કાલ્પ કે સાધુનો આચાર અધિસા અને નિર્મ મુજ કેવળવાનો દોષ છે તે દષ્ટિ તરફ અચાલ આવશે જોઈએ.

નિચાલુ એટલે ખમ કરતી કરી પછી વેચાણ કરી પોદ્ધત્વથી પડીએ મારતી તે, તેથી સમક્ષિતથી જાણ થવાય છે આ મેદમાં અનેક દોષો સમાય છે તે દોષથી કલ્પીના ફળમાં સ દેહ થાય ત્યારે બીજા જાણતી પોદ્ધત્વથી આસક્ષિત થાય, એટલે કલ્પી છુટી જાય અને પુણ્યએ સસારમાં ખેતી જાય, મારે કલ્પીના ફળમાં સ દેહ જાણે એવો વિચાર ન કરવો.

૪ પર પાખક પ્રશ્નસા—જલ્પનાદ્યક આદ્ય મુજબતક પાખક=મિથ્યાત્વની પ્રકૃત્ત, મિથ્યાભાવ અને મિથ્યાકલ્પી એટલે આદ્યના પાનાના મુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવામાં જાનિ થાય એવા મિથ્યાત્વના તથા આ દોષ કે પ્રયોજના મુજબે મારે મિથ્યાત્વની કલ્પી કરનાર જોઈએ.

પચાગ્નિતાપસના વખાણ કરવા તે મહાન દુષણ છે, કારણ કે તેથી મિથ્યાત્વ અને તેની કચ્છી કચ્છાગને પોષણ મળે છે, તેથી તે વધારે હુબતા જાય છે, તેનું નિમિત્ત આપણે બનીએ એટલું જ નહિ પણ મિથ્યાત્વના પુદ્ગળ આપણા આત્મા સાથે બધાય છે, માટે આ દોષનો ત્યાગ કરવો

અપેક્ષાપૂર્વક અહિં એવો અર્થ પણ થાય કે પાગકા પાખડની પ્રસસા ન કરી પણ પારકા પાખડની પ્રસસા કરનાર અજ્ઞાનપણાને લઇને સમક્ષિત પરિણતિવાળો હોવાનો સભવ નથી. ત્યારે આ દુષણ સમક્ષિતી માટે છે.

બીજું સ્વ. (પોતાના) પાખડની પ્રસસા કરવાની છુટ માની એસે તો તેમાથી થણા ધનીગ નીડળે, તેથી સર્વજ્ઞ આવી છુટ આપે જ નહિ અહિં એવા ભાવ દેખાય છે કે આત્માના સમક્ષિત ગુણોની હાનિ થાય તેમ મિથ્યાભાવ કે કરુણીની પ્રસસા કરી નહિ પગમાર્થ દ્રષ્ટિથી જોતા અનાત્મીક ભાવોની પ્રસસા કરી નહિ

૫. પર પાખડ સથેવો—પરિચય—અનાત્મિક ભાવોમાં ખેચી જાય એવા મિથ્યા તત્વોનો પરિચય સગ નહિ કરવો, મિથ્યાત્વીઓની ધર્મ નિમિત્તે સગત કરી નહિ, આ લોક પરલોકના મુખ માટે મિથ્યાત્વીની કોઈ કરુણી કરવી નહિ, હનુમાનનો ગનિવાર રહેવો વગેરે મર્વ લેન્ડિક મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો

જૈન સિદ્ધાંતપણામાં ટુશળતા આવ્યા વગર મિથ્યાત્વીઓના તત્વોનો અભ્યાસ કરવો તે પણ આ પ્રકારનું દુષણ છે જેની સમ્યક પરિણતિ સ્થિર હોય તેજ મિથ્યા શાસ્ત્રના મિથ્યા ભાવોનો લોકોમાંથી નાશ કરવા માટે જ જાણે.

સમક્ષિતમા દોષ લગાડનાર અસખ્ય અધ્યવસાય રચાતો હોય તેમાના જે જે આત્મ સમક્ષ આવે તે સર્વ આ પાત્રમા દાખલ થઇ જાય એની વિશાળ દ્રષ્ટિથી આ પાત્ર અતિચારના અર્થ સમજી તેમનો ત્યાગ કરવો એટલે તે દોષોને જેમ જેમ આવતા જાય તેમ તેમ પકડી પકડીને શ્રુત જ્ઞાનપૂર્વક વિચાર કરીને તે દોષોનો નાશ કરવો

સમક્ષિતનાં પાત્ર લક્ષણો

આ પાત્ર લક્ષણથી જીવ પોતે જ પોતાની પરીક્ષા અપેક્ષાપૂર્વક કરી શકે છે અહિં અભ્યંતર ભાવ મુખ્યતામાં છે, કોઈ કહે કે મારામાં આ લક્ષણ છે અને તેવો દેખાવ કરે તે બાહ્ય દેખાવની ખાસ ડિમત નથી, ત્યારે ત્રણ લિંગમાં બાહ્યથી જાણવાના નિશાન છે કે આ જૈન છે

૧ સમ

સમક્ષિત પામવા માટે અને તેનું રક્ષણ કરવા માટે અનતાનુબધી ડયાયનો ક્ષય, ઉપગમ અથવા ક્ષયોપગમ કરવો, ડખ વૈરભાવ વગેરે મનમાથી નાશ કરવા ક્ષમા, સનોષ, સરળતા,

નિમ્નનો આશય લેવો. રાત્રનો કામ, ઉપશમ અથવા દુરોપશમ કરતાં જુદું હજી અનિદ્રાપણની બુદ્ધિ કે આ વસ્તુ સારી અને આ વસ્તુ ખરાબ એવી બુદ્ધિનો ત્યાગ કરતાં જુદું, આ વસ્તુથી સુખ થયું આથી દુઃખ થયું એવા ભાવનો ત્યાગ કરવો, આવા ભાવો કેળવવા માટે “સમ ના અનેક અર્થનો વિચાર કરવો.

સમના અનેક અર્થો—

(૧) સમતા

(૨) ગુણપણ સરખાપણ સામાન્ય સત્તા

(૩) સમતોલ્યપણ તે મન, વચન, કાયાની ચિચ્છતા, દુરોપશમ

(૪) નિષ્પાત્ત ક્ષાયાદિ મોહની કર્મની પ્રકૃતિઓના આવેશ નો અટકાવ તે ઉપશમ, તે કર્મ પ્રકૃતિનો મુળમાંથી દુષ્ણ તે ક્ષાયકભાવ, ઉચ્ચમાન પ્રકૃતિને મદ કરી દુષ્ણ કરવો અને અનુદયનો ઉપશમને દુરોપશમભાવ.

(૫) આત્મિક ગુણોનું એકી સાથે ધારણ કરવું અનેક ભાવ

(૬) એકત્વ

(૭) સમસ્તીકાવ, સર્વ સ્થનો અનુભવ

(૮) સૌન્દર્ય

(૯) સમ્યક્

(૧૦) રાક્ષસ અને મનુષ્યનો અભાવ, હજી અનિદ્રાપણની બુદ્ધિનો અભાવ

(૧૧) સુખ દુઃખની લાક્ષણિકતા અભાવ

(૧૨) અક્રમભાવેલી ઉત્પત્તિ

(૧૩) આદ્યપ્રવેશનું અકષણ

આ સર્વ જેઠો સમતાની તાત્પર્યતાની અપેક્ષાએ જુદા જુદા પ્રકારવાને પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વ સામાન્ય સાર સમતાવમાં આવી જાય છે, તેથી સમનો વિસ્તારથી ભાવ જાગૃત્વો સમજીતો થયે માટે અશક્યનો છે.

૧ દ્રવ્યથી સમભાવ—જનન અણુ, અણુ પ્રકૃતિ અને ઉપશમ આ જ સમાન્ય સત્તાથી સર્વ થયો (હવે દ્રવ્યો) સરખા છે. સરખાપણને ધારે સ્વામી સર્વ બુદ્ધિ મન્ય.

અહુકાર, માયા-કપટ જતા રહે છે સર્વ જીવ સગ્માપણામાંથી અહિંસાભાવ ઉપજે છે. સમભાવનો કર્તા આત્મા એટલે શુદ્ધ આત્મા તન્મ્ અંતર્યામી બન્ય છે, તેથી સમગ્રિત પરિણતિ થાય છે અને આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ તે સત્ય આત્મ તત્ત્વ એટલે સમભાવથી “સત્ય” તત્ત્વો ઉપજે છે

શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ નાણવાથી પુદ્ગલ વગેરે અન્ય દ્રવ્યોની અગ્રહણ શુદ્ધિ રૂપી “અચૌર્ય” ઉપજે છે અન્ય દ્રવ્ય અગ્રહણ શુદ્ધિથી સ્વરિદ્ધિ (આત્માના શુદ્ધ ગુણો) શોધવાનું અને તેમાંથી મુખ લેવાનું મન થાય છે તે “ભાવ પ્રહ્લ્લચર્ય” આત્મા ન્યારે પોતાની રિદ્ધિ ભોગવે છે ત્યારે પરભાવ રૂપી ‘નિશ્ચય પરિગ્રહ’ ગ્રહણ કરતો નથી એટલે સમભાવથી પાચે વ્રતોનો ભાવ ઉપજે છે ભાવ ઉપજે તે વખતે દ્રવ્ય પાપો આપોઆપ બંધ થાય છે અને દ્રવ્ય વ્રતોથી ભાવ દ્રવ્ય થાય છે

દ્રવ્યથી પાચ મહાવ્રત હોય અને સમભાવથી ઉત્પન્ન થયેલ સર્વ વિગ્તિ ભાવ ન હોય તો મોક્ષકાળ નથી મળતું સમક્રિતીને દ્રવ્ય પાચ મહાવ્રત ન હોય પણ ભાવથી વિરક્ત પરિણામ ઉપર મુજબ આવે છે તે પરિણામોની સાથે દ્રવ્ય વ્રતો જોડાય, એટલે ચારિત્ર ઉત્પન્ન થાય, તેનું પોષણ સમિતિ શુભિચી થાય ત્યારે ૧૮ પાપનો અંત આવે અને ૧૦ યત્તિ ધર્મ ઉપજે, તેથી શરીર ભાવ નાશ પામે અને પરિગ્રહો સમભાવે સહન થાય અને સાથે બાહ્ય ભાવના આવે એટલે પડિત વીર્ય ઉપજે

૨. ક્ષેત્રથી સમભાવ—(૧) એક જ ક્ષેત્રમાં અડપણે રહેવું તે તો સિદ્ધ અવસ્થા જ છે (૨) ધ્યાનમાં એક જ ઠેકાણે શરીર ગોપવીને રહેવાનું હોય છે (૩) ગમે તે જગ્યા મળે તે મર્વ મેત્રોમાં સમભાવ ગંખવે

૩. કાળથી સમભાવ—(૧) ઉત્પાદ બ્યયની વર્તના અને દ્રવ્યથી ધ્રુવપણું સર્વ દ્રવ્યોમાં હોય છે, તે અપેક્ષાએ સર્વ દ્રવ્યો સરખા છે (૨) ક્ષાયકભાવ અને પારિણામિક ભાવોનો અંત નથી, બદલાતા નથી, તે અપેક્ષાએ સમભાવમાં રહે છે (૩) સર્વ દ્રવ્યો અનાદિ અનંત છે, તેઓ તે જ દ્રવ્યપણે રહે છે, તેથી તે અપેક્ષાએ ત્યા સમભાવ છે (૪) સિદ્ધ ભગવાન સર્વ કાળમાં પોતપોતાના એક જ ક્ષેત્રમાં રહે છે

૪. ભાવથી સમભાવ—ભાવ-ગુણ (૧) સંપૂર્ણ શુદ્ધ અને આત્મિક ગુણોની પરિપૂર્ણ અવસ્થા અગ્રિહત અને સિદ્ધ ભગવાનમાં હોય છે, અહિં અરિહત અને સિદ્ધના જે ગુણો સરખા છે તે લીધા છે તે અપેક્ષાએ અરિહત અને સિદ્ધ સરખા છે (૨) અરિહતની અપેક્ષાએ મર્વ અરિહતો સરખા છે (૩) સિદ્ધની અપેક્ષાએ સર્વ સિદ્ધો સરખા છે (૪) ભવ્ય જીવમાં સિદ્ધના ગુણો અગ્રગટપણે સત્તામાં રહેલ છે તે અપેક્ષાએ અગ્રમત અવસ્થામાં સિદ્ધ સ્વરૂપ સાથે એકીકણ (એકત્વ) ઉત્પન્ન કરી શાંત સ્થનો, સમભાવનો અનુભવ થાય છે સૂત્રમાં પણ છે અપા પગપા મોહમ્ = સ + અહમ્ સ = સિદ્ધ ભગવાન તે હુ પણ સત્તાથી છુ (૫) ગુણોની

આરાધનારૂપી સમભાવ—(૧) ચાર ક્ષાત્ર અને ઋતુ દર્શન મોહનીયમાં અસ્યોક્તપણ સમક્ષિત (૨) આત્મિક ગુણોનો સમૃદ્ધ અને અનુભવ (સામયિક). (૩) ગુણોના જ્ઞાનમાં એકાકારપણે સમભાવ જ્ઞાન ક્ષપકમિત્તી (૪) સર્વ ગુણોનું એકત્વ (સમાધિ) પૂર્વક અનુભવ રૂપ સમભાવ અવસ્થાન ૧૨. (૫) ગુણોની સ્થિત્તા અને સપૂર્ણતા અવસ્થાન ૧૩-૧૪

(૬) સર્વજ્ઞ સરખા, મૈત્રી (૭) રાજકૌષ્ઠો અભાવ સુખ કુ ખમાં સમભાવ, સન્નિ, રૂપ મેષ તથા સ્પર્શ એ સર્વમાં પુનઃકલ્પ રૂપી એકત્વ રૂપે સમભાવ. (૮) આત્મસ્થ, શાંતિ, આત્મિકસુખ, જ્ઞાનક, આત્મ અનુભવરૂપી સમભાવ. (૯) રાજકૌષ્ઠ સંહિત જ્ઞાન દર્શનમાં શુદ્ધ ઉપરોચ.

૫. વ્યવહારથી સમભાવ—સમભાવણી કાન.

૬ નિશ્ચયથી સમભાવ—સિદ્ધ (શુદ્ધ આત્મ) સ્વરૂપમાં લીનતા શુદ્ધ આત્મગુણોને અનુભવ, રાજકૌષ્ઠસંહિત શુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન ઉપરોચ.

૭. સામાન્ય સમભાવ—સુયોપશમ ભાવ, ઉપશમ ભાવ.

૮ વિશેષથી સમભાવ—કાચક ભાવ.

૯. નામ સમભાવ—સમભાવ એવી નામ સમૃદ્ધ.

૧૦. સ્થાપના સમભાવ—(૧) સમભાવ એવી અસ્યર સ્થાપના. (૨) અસ્થિત તથા સિદ્ધતા અક્રમ પ્રક્રિયાની માર્ગ સ્થાપના. (૩) જીવ તથા અજીવ દ્રવ્યોની દ્રવ્યસ્વભાવ સ્થાપના.

દ્રવ્ય નિર્દેશથી સમભાવ આગમથી—દ્રવ્ય સમભાવ, ઉપરોચ વચ્ચે સમભાવનો અભાસ (૧)નો આગમથી દ્રવ્ય સમભાવ (૧) ગણતર, સમભાવમાં સ્ત્રી મત્તુ પામેલા જીવનું સરીર, (૨) અજીવ સરીર—આજીવ જીવમાં અર્થિયમાં સમભાવ કસ્ટે જણ દ્વારા સમભાવમાં નથી તેવો જીવ, (૩) તથા વ્યતિરિક્ત—(અ) શૌકિક—સસાર નવદ્વાર શાંતિથી અચાલે તે જીવ, (બ) સોદા વર—સમક્ષિત વચ્ચે શાંતિથી સામાયિક પાળનાર ભાવક કે સાધુ (ક) કુપાત્ત્ય—શુભસેવા તથા મદદ ક્ષાત્રોત્પાદો મિષ્ટાલી.

૧૨. ભાવ નિર્દેશમાં સમભાવ—(૧) આગમથી સમભાવ ને ઉપરોચપૂર્વક સમભાવમાં સ્થિત્તા (૨) નો આગમથી સમભાવ તે કાચક ભાવમાં સ્થેનાર જીવ (વીતરાગ). (૩) તત્ત્વસ્થિતિ—સમભાવમાં પશ્ચિત્તિ કલાર જીવ, કષ્ટરૂપ દોષ તે સિદ્ધ અવસ્થામાં પશ્ચિત્તિ કષ્ટ અને તેમાં લીન થાય. આ પશ્ચિત્તિ ઉપશમ, સુયોપશમ કે કાચક ભાવ જેવી સ્થાપના છે.

૧૩. નિગમ નપથી સમભાવ—શાંતિપૂર્વક વચ્ચે અને કાચકથી કાન.

૧૪. સમૃદ્ધ નપથી સમભાવ—સત્તામાં સમક્ષિત પશ્ચિત્તિ.

૧૫. વ્યવહાર નપથી સમભાવ—આત્મિક અવધારમાં (શાંતિથી) તથા

૧૬. રૂપરુપ નયથી સમભાવ-સમભાવમાં વર્તમાન માનસિક ઉપયોગ ,

૧૭. શબ્દ નયથી સમભાવ-ક્ષયોશમ ઉપશમ, ક્ષાયક ભાવ એ ત્રણ ભાવવાળા અધ્યવસાયો।

૧૮. સમભિરૂઢથી સમભાવ-ક્ષયક શ્રેણી ગુણુચ્ચાન ૮, ૯, ૧૦, ૧૨ તથા અપેક્ષા પૂર્વક કેવળી ભગવાન

૧૯. એકાદ્યુત નયથી સમભાવ-દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ એ સર્વ રીતે અયોગી, અકપ, અક્ષય અને ક્ષાયક ભાવે સિદ્ધ સ્વરૂપ. શુદ્ધ આત્મિકગુણોની અપેક્ષાએ ગુણુચ્ચાન ૧૩, ૧૪, પણ આ નયમાં આવે, અને ક્ષીણમોહની અપેક્ષાએ ગુ ૧૨ આવે.

૨૦. આગમ પ્રમાણથી સમભાવ-મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓના ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષય

૨૧. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી સમભાવ-(૧) પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયના ગગ-દ્રોષ, સકલ્પ-વિકલ્પ સુખ દુઃખની લાગણીના અભાવ. (૨) ભાષા સુમતિ. (૩) કાયાથી શાંતિવાળું વર્તન-ધર્મો વગેરે સમિતિ વગેરે (૪) અવપ્રત્યક્ષ શુદ્ધ આત્માનુ ધ્યાન, ધર્મધ્યાન, શુકલધ્યાન

૨૨ ઉપમા પ્રમાણ સમભાવ-સમભાવનું સુખ સિદ્ધતા સુખની વાનકી છે અદાથી પણ સમભાવનું સુખ, સર્વ પુદ્ગળીક સુખોથી શ્રેષ્ઠ છે

૨૩. અનુમાન પ્રમાણ સમભાવ-ન્યા અહિંસા ભાવ છે ત્યા સમભાવ છે ન્યા હિંસા દેખાય છે ત્યા સમભાવનું અનુમાન થઈ શકે નહિ

૨૪. દ્રવ્ય-સમભાવનું દ્રવ્ય આત્મ પ્રદેશો છે, તેનું ધ્યાન ધરવું,

૨૫. ભાવ-ગગદ્રોષ ગહિત જ્ઞાન, દર્શનમાં ઉપયોગ

૨ સ વેગ

મોક્ષ (આત્મિક સુખ)માં આનંદ, સ = સમ્યક્ + વેગ = ગતિ = મોક્ષ માગ'માં પ્રયાણ મમંજિતી જીવને એવો નિશ્ચય હોય છે કે ખરૂં સુખ પોતાના આત્મામાંથી જ મળે છે, કોઈ જીવ કે વસ્તુ સુખ આપી શકતું નથી. અને મોક્ષથી સંપૂર્ણ અતરંગ આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય છે

સશરીરી જીવ પૌદ્ગલિક વસ્તુકાગ વ્યવહાર ચલાવે છે, શરીરનું આલંબન લઈ હાલે ચાલે છે, ઇન્દ્રિયો અને મનનું આલંબન લઈ જાણે દેમે છે, પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ ભોગવે છે પણ સુખ તો પોતાના આત્મામાંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ પર વસ્તુઓ જે નિમિત્ત રૂપે છે તેના

ઉપર અશુદ્ધ ભાવથી આશયજ્ઞ કરવામાં આવે છે તેનું કારણ મોહનીય કર્મ છે તે નેત્રી જ્ઞાને મોહ્ય થાય તેટલે જ્ઞાને, સુખનો ઉત્પાદ આત્મામાં જ છે એમ નિર્ણય થાય.

પર વસ્તુઓમાંથી ઉત્પન્ન થતી ક્ષતિ શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વમાં ઉપરોક્ત સખવાનો અભાસ કરવામાં આવે તો ખાસ્તે ખાસ્તે ખાતરી થશે કે સુખ આત્મામાંથી જ અનુભવાય છે તરીકે પર વસ્તુ જેનું આલેખન થેતું પડે છે તે સર્વ બધેનોમાંથી મુક્ત થવા માટે, અને શુદ્ધ આત્મિક સુખ હાસલ માટે મોક્ષસ્વા માટે મોક્ષ માર્ગ જે જિતેન્દ્ર જે બતાવે છે તેની આરાધના કરી શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વના જ્ઞાત સુખમાં લીન રહેવું તે જ મોક્ષ છે કે નેત્રી કરી પર વસ્તુ (પુણ્ય દ્રવ્ય)નું આસક્તિ થેતું ન પડે.

૩ નિર્વેદ

નેત્રી જ્ઞાને મોક્ષ માર્ગમાં પ્રયાજ્ઞ થાય તેટલે જ્ઞાને સસારથી પાછા હાંવાજ્ઞ હોય તે સ્વાભાવિક છે તેથી સસારના વિચિત્ર અશુભજ્ઞાનો વિચાર કરી તેના ઉપર ઉઠાસીત ભાવ થાવનો અને હાનમોગ અને સર્વ સસારી બંધકાર ઉપર અજ્ઞાની ઉત્પત્ત થવી નેત્રી.

હાલ સમ્પદ અને ફાટી થાય છે અને મોગ, બધ, ત્સ અને સ્પર્શથી થાય છે માટે તે સર્વ ઇન્દ્રિયાના ક્ષિયોભથી રાગ અને દ્વેષને ખેત્રીને મધ્યસ્થ પરિવાર, ત્રાસસ્થ પ્રાણ-ક્રિયાના ભાવ રાખવા અભ્યાસ કરવો નિર્વેદથી સસારના ભાવ છૂટી જાય છે અને વૈરાગ્યના વિરક્ત, સર્વવિરતિ, પશ્ચિમ આવે છે.

૪ અનુકંપા

બંધકારીક રીતે, અનુ = પગલાડે + કપ કુળવુ કુ.ખી જ્ઞુ એવો અર્થ થાયછે

ખી નના કુ ખે કુ ખી જ્ઞાતી તે જ્ઞાને કુ ખમાંથી મુક્ત કરવાની જે ભાવના થાય છે તેને અભ્યાસ મુકવાના કાર્યના બંધકાર ગુણવત્તાને બેદ પશ્ચિમે છે અને કપા તે સમમાવની વાસ્તવ્ય અને જ્ઞાન ઉપરોક્ત પ્રયાજ્ઞે પશ્ચિમે છે કારણ કે સુખકુ ખના વેદવાદી રીત રામદેખી વાસ્તવ્ય ઉપર આધાર રાખે છે, તેથી એકાંત રીતે સમ્પદના અર્થને પકડી રાખવો નહિ તે અહિં સામિત થાય છે. ખી અને અનુકંપા એવી અહિં સા ભાવ વાળી આત્મ પશ્ચિમિ એવો જ્ઞુ અનુકંપાનો અર્થ થાય છે.

અનુકંપાનું સ્વરૂપ એવી રીતે સ્પષ્ટ થાય છે કે દ્રવ્યથી જ્ઞાન રક્ષણ કર્યું એટલે જ્ઞાના પ્રાપ્તિનીમાત કરવી નહિ અને યોગ્ય વસ્તુ આપીને કુ.ખમાંથી જ્ઞાને મુક્ત કરવો તેની બંધકાર સાધુ અને ભાવકમાં જિત છે. હવે જેને જ્ઞાન શુદ્ધિ છે તે કાષ્ટ જ્ઞાની હિંસા (પાત) ન કરે ત આયોજાય સામિત થાય છે.

અહિં પડપણા એટલે અનુકંપાના ભાવ પ્રગટ કરવા આગ્રી ભિન્નતા નથી પણ આચારમાં સાધુ અહિંસા ત્રત નવ ડોટીએ પાળે છે અને શ્રાવકનું અહિંસા ત્રત મર્યાદાવળુ છે એટલે ગુણુચાનભેદે અનુકંપાનું આચરણુ ભિન્ન છે જીવને ગમ્યગ માર્ગમાં જોડીને સસાર ભ્રમણુની અટકાવવાની અનુકંપા સાધુ તેમજ શ્રાવક કરી શકે પણ પુરુષણીક સહાય શ્રાવક પોતાની મર્યાદા પ્રમાણુ કરી શકે ભાવથી સર્વ જીવને જીવાત્મા જાણી, સમભાવ પૂર્વક અહિંસા ભાવ ધારણુ કરવો, ખીજને રાગદ્વેષ થાય તેમ કરવુ નહિ અને યથાશક્તિ મોક્ષ માર્ગમાં જોડવા

૫ આસ્થા

આસ્થા—અગ્નિમાં (સત્માં) અગ્નિત્વની શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ ખાત્રી, ડ્રહતા, નિશ્ચય, વિશ્વાસ બ્યવહારથી શુદ્ધદેવ તે અગ્નિહુત અને સિદ્ધ જ છે, શુદ્ધગુરુ તે નિર્ઘ્રથ જ છે શુદ્ધધર્મ તે ક્વણીનો પ્રપેલ ધર્મ જ છે, અને કેવળી ભગવાને કહેલા તત્વો જો ભાવો કહ્યા તે જ ભાવો અહુણુ કરવાની બુદ્ધિ આવો પાકો નિશ્ચય થવો જોઈએ, ખાળકને મા હિપ્ત શ્રદ્ધા હોય તેથી પણ વધારે શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ, આ શ્રદ્ધા વગર વિકાસ થતો નથી

નિશ્ચયથી આત્મા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, સુખ, અનત શક્તિ સ્વરૂપ છે, તેની અનુભવપૂર્વક શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ અને પોતે જ શુદ્ધ દેવ, ગુરુ, ધર્મનું સ્વરૂપ મેળવી શકે છે એવી આત્મશ્રદ્ધા જોઈએ.

આઠ સાશન પ્રભાવના

સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા એ ચાર તીર્થનો વધારો કરવો, મિથ્યાત્વીઓને આત્મજ્ઞાન કરાવી શુદ્ધ મોક્ષ માર્ગમાં જોડવા, જ્ઞાન, શ્રદ્ધા, ચારિત્ર, તપમાં વૃદ્ધિ કરવી.

પ્રભાવના આઠ રીતે થાય

- (૧) પ્રવચન—તીર્થ કરવી આજ્ઞા જગ જાહેર ફેલાવવી
- (૨) ધર્મકથા—કરી દજાતો આખી સમજાવવ
- (૩) વાદ—દલીલોથી જૈન ધર્મની એજ્ઞતા સાખીત કરવી
- (૪) નૈમિત્તિક—નિમિત્ત જ્ઞાનથી જૈન ધર્મની પુષ્ટિ કરવી
- (૫) તપ—તપશ્વીઓના ઘેગ તપ જનતામાં પ્રગટ કરવા
- (૬) વિદ્યા—વિદ્યાથી દરેક રીતે જૈન તત્ત્વોનું પોષણુ કરવુ.
- (૭) પ્રસિધ્ધત્રત અહુણુ—કે જોથી જૈન ધર્મનો મહિમા વધે
- (૮) કાવ્યશક્તિ—એવી કવિતા બનાવવી કે જોથી વૈરાગ, ત્યાગ ભાવ રોરગમાં ઉતરી જાય.

પાંચ કૃપણ

જેમ સરીર વચ્ચે અને આજ્ઞાસ્થી સીમે છે તેમ અનિર્ણયી પ્રાપ્તિ, શક્તિ ત્રિકાળ અને ક્ષાયક બાવે પ્રગટાવ્યું નીચેના પાંચ ગુણોથી થાય છે.

(૧) અર્હત દર્શનમાં કુશળપણ — (૧) ધર્મના તત્વોનું યાત્ર સર્વ ક્રિયા, તેની વિધિ, તેનું સ્વરૂપ વગેરેનું જાણવું. (૨) પાંચ પરમેષ્ઠિ સ્વરૂપ નવકાર મંત્રની બાવપૂર્વક આસખ્યા. (૩) અસ્થિત અને સિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણી તેમાં મન લીન કરી રેવું. (૪) ગુણેનાં વિનય, વૈચલચ્ય, અસુખ્યમ, સ્તુતિ કરવાં, (૫) માર ક્ષત ખાત્યાં, સામાજિક, પ્રતિક્રમ્ય, પોતે, વખ, આત્મખ્યાન વગેરે ક્રિયા કરવી.

(૨) તીર્થસિવ — જેથી તરી સકાય તે તીર્થ સાધુ, સાધવી આવક, શાવિકાના આચાર્ય તરી સકાય છે અને તે તીર્થ છે.

આવક = મ અર્હત + વ = વિવેક + વ = ક્રિયા, મહા અને હેમ ઉપાસેના વિવેકપૂર્વક ક્રિયા કરે તે આવક.

આત્મ્યાનુ સાધન કરે તે સાધુ.

માર તીર્થને આયોજન અનુકૂળતા કરી આપવી, શાંતિ આપવી, આત્મસાધનના માર્ગમાં આત્મજ વધારવા, સેવા ભક્તિ કરવી, સત્સંગ કરવો, પ્રભા ઉત્પાદક મનની એકાગ્રતા અને શાંતિપૂર્વક સેવા કરવી.

(૩) સ્થિરતા (સ્થિરીકરણ) — યાત્ર, દર્શન, ચારિત્રમાં સ્થિર થવું અને તેમાંથી પડતા છબોને સ્થિર કરવા મન, વચન, કાયાથી એકાગ્રતા કરવાથી સ્થિરતા આવે છે. મનને વિચલ, ક્ષયક વગેરે સસારી ભાવોમાંથી ખેંચી લઈને યાત્ર દર્શન, અને ચારિત્રમાં ઉપયોગમાં લેવું આત્મ ખ્યાનમાં લીન કરવું વચનને વિશ્વાસથી ખેંચી ધર્મ કથામાં લેવું ચત્નાપૂર્વક કાયાના આચાર કરવા હૃદયોને નકામા આપા અવગણા ઉપયોગમાં ન લેવા તેની.

(૪) ગુણેવની ભક્તિ — નમ્રતાપૂર્વક, અત્નની હૃદય સાચવવી, નિરાશી ભાતથી, સખમ નિર્ભરતા હૃદયી મુખપ્રદાન વગેરે કાર્યોથી ભક્તિ કરવી, વખના અસુખ્યમ કરવા, તેમની આપા પાળવા તૈયાર રહેવું.

(૫) પ્રભાવના — ઉપયોક્ત આ પ્રકારે હેન ધર્મની ભક્તિ કરવી અને હેન સાચવવી વૃદ્ધિ કરવી તેમજ આત્મ ગુણોની રક્ષિ કરવી.

છ યતના

યતના = વ્યવહાર કુશળતા, મહાળા, સાવચેતી, વિવેકપૂર્વક વર્તન એટલે સમક્રિતી હવે, યોતાના સમક્રિત ગુણમા હાનિ ન થાય તે માટે મિથ્યાદષ્ટિ સાથેના સાસારિક વ્યવહારમા છ બાબતમા સાવચેતી રાખવી—(૧) વસ્તુ. (૨) નગરકાર. (૩) આજ્ઞાપ આપો પધારો એમ કહેવું તે. (૪) સલાપ-ક્ષેમકુશળ પુછવા તે. (૫) ભોજન વગેરે દાન (૬) મૃતિ, ગુણગ્રામ.

મિથ્યાત્વી સાધુ બાવા, ભેગી, સન્યાસી વગેરે સાથે ઉપગના છ માહેનો એક સબધ ન રાખવો પણ પુછે એનો જવાબ દેવો, જે કે તેને અપમાન લાગે એવી રીતે વર્તન ન બતાવવું, તેઓની સાથે કોઇ પણ ધાર્મિક સમંધ ન ગખવો પણ વ્યવહારમા કોઇ દાગળે તેઓનો ભેટો થાય તો જરૂર પડતું જ બોલવું તેઓને શુદ્ધ માર્ગમા લાવતા આવડે તો બાધ નથી. દુખી અવસ્થામા હોય તો અનુકંપા નિમિત્તે મદદ કરવી, પણ ધર્મ નિમિત્તે નહિ.

અન્ય ધર્મી ગૃહસ્થો સાથે એવી રીતે વર્તવું કે જેથી વ્યવહાર પણ ચાલે અને સમક્રિતને દોષ ન લાગે. આડી કડન વિવેકપૂર્વક વિચાર કરીને વ્યવહાર ચલાવવો, તેઓના મિથ્યા નત્વ ક કસ્ટીમા કોઈ ભાગ ન લેવો.

છ અભિયોગ

અભિયોગ = છીડી. અપવાદ માર્ગ અલ્પસત્ત્વવાળા સમક્રિતી હવે માટે, વિવેક પ્રસંગને ઓળંગવા માટે લાવી નિયતિનો વિચાર કરીને, ઇચ્છા વગરની પ્રવૃત્તિ કે જે દોષો માટે આગળ ઉપર યથાયોગ્ય પ્રાયશ્ચિત લઇને નિર્માળ થવું.

આ અપવાદ માર્ગ ઉપર આસક્તિ ન જ ગખવી, ઉત્સર્ગ માર્ગે તેનો નિર્ણય છે તેનો ઉપયોગ હવે રક્ષા અને દુખમાથી મુક્ત થવા પુરતો જ છે અને તે છીડીનો આશ્રય ન લેવાથી પતિત થવાનો મહત્ત્વ હોય તો જ ઇચ્છા વગર પ્રવૃત્તિ કરીને, પછી તેની શુદ્ધિ કરવી જ નોંધ્યે.

તે વિવેક પ્રસંગના છ મ્થાન છે—(૧) રાજ હક (૨) ગણ અભિયોગ, જેમ વિષ્ણુકુમારે સધને બચાવવા નમુચિતી વિરૂદ્ધ વૈક્રિય લખિધથી પ્રવૃત્તિ કરી હતી, પછી તેનું પ્રાયશ્ચિત લીધેલું (૩) બળ અભિયોગ, ન જીતી થકાય એવો બળવાન પુરૂષ તેના બળથી હેરાન કરે તેનો રસ્તો કહેવો પડે. (૪) મુરુઅભિયોગ, દેવતા ઉપસર્ગ દેવા આવે (૫) પ્રવૃત્તિકાતાર, અટ્ટી અથવા પીડાના પ્રમગે નિર્વાહ કરવો પડે (૬) શુદ્ધ નિગ્રહ-શુદ્ધ માતા, પિતા વગેરે પૂજ્ય વર્ગના સકટ સમયે તેમને બચાવવા માટે ઇચ્છા વગર પ્રવૃત્તિ કરવી પડે.

છ ભાવના

સમક્રિતનું મહત્ત્વ સમજવા માટે સમક્રિતની છ ઉપમાથી અગત્યતા બતાવી છે —

પાંચ શુભણુ

જેમ સરીર વસ્ત્રો અને આજીવજીવી યોગે છે, તેમ સમજિની પ્રાપ્તિ, મુક્તિ વિષયના અને ક્ષાયક ભાવે પ્રવૃત્તિઓ નીચેના પાંચ શુભણી માય છે.

(૧) અર્હત દર્શનમા મુશળખણુ—(૧) ધર્મના તત્ત્વોનું ગાન કરવું ક્રિયા, તેની વિધિ, તેનું અર્થ્ય વગેરેનું જાણવું (૨) પાંચ પરમેષ્ઠિ સ્વયં નવકાર મનની આવપૂર્વક આસક્તિના (૩) અર્હત અને સિદ્ધનું સ્વયં જાણી તેમાં મન લીન કરી દેવું (૪) ગુરુવનાં વિશ્વ, વૈશવન્ય, અકુમાર, સુતિ કરવાં, (૫) ગાર ક્ષત પાત્કાં સામાયિક પ્રતિકરણુ, ખેલો, તપ, આત્મપ્રાપ્તિ વગેરે ક્રિયા કરવી.

(૨) તીર્થસેવ—જેવી તરી સકાય તે તીર્થ સાધુ સાખી આવક, આનિકતા આચાર્યી તરી સકાય છે માટે તે તીર્થ છે.

આવક = મ મહા, +વ = વિવેક, +ક = ક્રિયા, મહા અને દેવ ઉપાસના વિવેકપૂર્વક, ક્રિયા કરે તે આવક.

આત્માનું સાધન કરે તે સાધુ.

માર તીર્થને સ્થાપોત્ત અનુકૂળતા કરી આવવી, સંતિ આવવી, આત્મપ્રાપ્તિના માર્ગમાં આચળ વધારવા, સેવા ભક્તિ કરવી, સ્વચ્છ મ કરવો, પ્રણામ ઉત્સાહ મનની એકાગ્રતા અને સંતિપૂર્વક સેવા કરવી.

(૩) સ્થિરતા (સ્થિરીકરણુ)—જ્ઞાન, દસન, ચારિત્ર્યમાં સ્થિર થવું અને તેમની પતા જીવોને સ્થિર કરવા મન, વચન, કાયાથી એકાગ્રતા કરવાથી સ્થિરતા આવે છે. મનને વિશ્વ, કાયા વગેરે સજ્જારી ભાવોમાંથી ખેંચી લઈને જ્ઞાન કરાવું, અને ચારિત્ર્યમાં ઉપરોક્તનાં જોડણુ આત્મ પ્રાપ્તિમાં લીન થવું વચનને વિશ્વાસમાંથી ખેંચી મર્મ ક્ષમામાં જોડણુ પાતાપૂર્વક કાયાના આપર કરવા ઉદ્દેશોને નકામા આપા અચળા ઉપરોક્તનાં ન જવા દેવી.

(૪) ગુરુવનાં ભક્તિ—આત્માપૂર્વક, અત્તની જીવી શ્રમજીવી, નિરાશી આવવી, સખમ નિર્ભયના હનુથી કુપાચાન વગેરે કાપેલી ભક્તિ કરવી, તેમના ગુણમ્મન કરવા, તેમની આપા પામવા તૈયાર જોડું.

(૫) પ્રજાવન—ઉપરોક્ત આ પ્રમારે જૈન ધર્મની ભક્તિ કરવી અને જૈન સાસનની વૃદ્ધિ કરવી તથા અન્ય શુભળી શકે કરવી.

છ યતના

યતના = વ્યવહાર કુશળતા, સભાળ, સાવચેતી, વિવેકપૂર્વક વર્તન એટલે સમક્રિતી જીવે, પોતાના સમક્રિત ગુણમા હાનિ ન થાય તે માટે મિથ્યાદષ્ટિ સાથેના સાંસારિક વ્યવહારમા જ બાબતમા સાવચેતી રાખવી—(૧) વદન. (૨) નમસ્કાર (૩) આલાપ આવે પધારે એમ કહેવું તે. (૪) સલાપ-ક્ષેમકુશળ પુછવા તે. (૫) બોજન વગેરે દાન (૬) સ્તુતિ, ગુણગ્રામ

મિથ્યાત્વી સાધુ, બાવા, જોગી, સન્યાસી વગેરે સાથે ઉપરના જ માહિતો એકે સબધ ન રાખવો પણ પુછે એનો જવાબ દેવો, જે કે તેને અપમાન લાગે એવી રીતે વર્તન ન બતાવવું, તેઓની સાથે કોઈ પણ ધાર્મિક સબધ ન રાખવો પણ વ્યવહારમા કોઈ કારણે તેઓનો ભેટો થાય તો જરૂર પડતું જ બોલવું તેઓને શુદ્ધ માર્ગમા લાવતા આવડે તો બાધ નથી દુ ખી અવસ્થામા હોય તો અતુકપા નિમિત્તે મદદ કરવી, પણ ધર્મ નિમિત્તે નહિ.

અન્ય ધર્મી ગૃહસ્થો સાથે એવી રીતે વર્તવું કે જેથી વ્યવહાર પણ ચાલે અને સમક્રિતને દોષ ન લાગે. અહીં કંકન વિવેકપૂર્વક વિચાર કરીને વ્યવહાર ચલાવવો, તેઓના મિથ્યા તત્ત્વ કે કર્મશીમા કોઈ ભાગ ન લેવો.

છ અભિયોગ

અભિયોગ = છીડી. અપવાદ માર્ગ અલ્પસત્ત્વવાળા સમક્રિતી જીવ માટે, વિષમ પ્રસંગને ઓળગવા માટે લાવી નિયતિનો વિચાર કરીને, ઇચ્છા વગગની પ્રવૃત્તિ કે જે દોષો માટે આગળ ઉપર યથાયોગ્ય પ્રાયશ્ચિત લઈને નિર્માળ થવું

આ અપવાદ માર્ગ ઉપર આસક્તિ ન જ ગખવી, ઉત્સર્ગ માર્ગ તેનો નિષેધ છે તેનો ઉપયોગ જીવ રક્ષા અને દુ ખમાથી મુક્ત થવા પુરતો જ છે અને તે છીડીનો આશ્રય ન લેવાથી પતિત થવાનો સંભવ હોય તો જ ઇચ્છા વગર પ્રવૃત્તિ કરીને, પછી તેની શુદ્ધિ કરવી જ જોઈએ.

તે વિષમ પ્રસંગના જ સ્થાન છે—(૧) રાજ હઠ (૨) ગણ અભિયોગ, જેમ વિષ્ણુકુમારે સધને બચાવવા નમુચિની વિરૂદ્ધ વૈક્રિય લબ્ધિથી પ્રવૃત્તિ કરી હતી, પત્ની તેનું પ્રાયશ્ચિત લીધેલું (૩) બળ અભિયોગ, ન જીતી શકાય એવો બળવાન પુરુષ તેના બળથી હેરાન કરે તેનો રસ્તો કરવો પડે (૪) સુરાભિયોગ, દેવતા ઉપસર્ગ દેવા આવે (૫) પ્રવૃત્તિક્રતાતર, અટવી અથવા પીડાના પ્રસંગે નિર્વાહ કરવો પડે (૬) ગુરૂ નિગ્રહ-ગુરુ, માતા, પિતા વગેરે પૂજ્ય વર્ગના સકટ સમયે તેમને બચાવવા માટે ઇચ્છા વગર પ્રવૃત્તિ કરવી પડે

છ ભાવના

સમક્રિતનું મહત્ત્વ સમજવા માટે સમક્રિતની જ ઉપમાથી અગત્યતા બતાવી છે—

૬ મોક્ષનો ઉપાય છે—મોક્ષનો ઉપાય દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ છે.

(૧) દર્શન: તેના બે પ્રકાર—(૧) સર્વ સંયોગ દ્વિત્વમાં ચૈતન્યનું નિસંકાર સ્વરૂપ તે સામાન્ય જ્ઞાન, સર્વ દેખાતા પદાર્થોમાં પુરુષના છે એવું સામાન્ય જ્ઞાન (૨) પદાર્થોના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં નિમગ્ન થઈ આત્મ અનુભવનો નિસંકાર

(૨) જ્ઞાન—અવધાર્મિકી અજ્ઞાતા પોતાના શરીરમાં આત્મા છે, જે આત્મા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, સુખ, વીર્ય સ્વરૂપ છે, તેનું સ્વસ્વદેહન જ્ઞાન જુદા જુદા સંયોગ દ્વિત્વમાં જોયા આત્માઓ પોતાના જેવા જ છે એવું વિશેષ જ્ઞાન. ૭ દ્રવ્ય અને તત્ત્વ જ્ઞાન તેમાં આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ હક્ત પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે એવું જ્ઞાન અને તેના સાધનનું જ્ઞાન.

(૩) ચારિત્ર આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રવૃત્તિ અને રાગ દેવતાના અશુદ્ધ સ્વરૂપમાંથી નિવૃત્તિ કૃપી વર્તન અને તે વર્તનમાં પ્રવેશ કરવાનારા ચારિત્રના બેઠેનું અનુકરણ કે જેથી તરીકા કર્મો આત્મામાં પ્રવેશ કરવા નથી સમર્થિત આત્મભાવ બતાવે છે અને ચારિત્ર આત્મ ભાવમાં પ્રવેશ કરાવે છે.

(૪) તપ—આત્મ પ્રકૃષ્ટિમાં કર્મોના અભાવ કરવાનો માર્ગ તે ૭ બાહ્ય અને ૭ અંતર તપ આત્મત્વ અભ્યાસ કર્મ બંધનના દેહબોધનો ત્યાગ કરવો અને સત્તામાં સ્થેય કર્મો શુદ્ધ જ્ઞાન ઉત્પાદકથી બચાવી દેવા તે મોક્ષનો ઉપાય છે.

સમર્થિત પામકોને મોક્ષ જવા કુળીની સમજણ તત્ત્વમાંના સવર, નિર્મલ અને મોક્ષ તત્ત્વમાં આવી યદ તેમજ સમર્થિતી હવેનાતા ૬૭ મોક્ષ આવી મયા હવે અનાદિ કાળથી રખાતો હવ, સમર્થિત કૃપી રસિ મેળવે છે તે બેઠેને આ સર્વ નાટક ઉપનિવિતિ જલ પ્રપચ કથામાં ધણા વિસ્તારાણુ છે.

સર્વ સચારી હવેની મમ્મશુમિ વનસ્પતિશાખના સ્ક્રમ નિરોધ વિજ્ઞાનની અવધાર રાશી અજ્ઞાન છે જ્યાં અનત અનત હવે અનાદિ કાળથી અન અણુ પામ્યા કરે છે. (વેદાત્મરમ્ભો અર્થ નિમ્મ નપથી વનસ્પતિશાખનું રણુ સ્વરે છે અને જે વનસ્પતિશાખનું રણુ કરે તે વધારે વિકાસ પામેલા હવેનું નર રણુ કરે જ એટલે તે ઉત્તરી અદિ સાધનનું અત્વ સમજાય છે.)

જેટલા હવે સિદ્ધિષ પામે છે તેજ સમરે તેટલા હવે, ૩ જેમી કથા અને પુણ્યસેવાની તાત્કાલિક સરેરાશ મદ દોષ, તે હવે અવધાર રાશીમાંથી નીકળી અવધાર સમીમાં શાખસ થાય છે. કેટલાક આત્માઓ અવધાર સત્તિ માનતા નથી કાસુ કે તેની સ્વજ નામ સત્તા સ્વેમાં નથી તે સમીથી તેજ પદ્મમાં હામરૂ કરવાની નર નથી. તત્ત્વ જેવો મમ્મ મુક્તિને સમજણ પડુ એટલું મોક્ષ છે ૩ હવે અનત અનત કાળ મુક્તિ નિરોધમાં કરે છે.

અવધાન રાશિમા ઓવ સત્તાએ ક્ષયોપશમ લબ્ધીથી જેમ જેમ મોહનીય કર્મની વર્ગણાઓ પાતળી પડતી જાય છે તેમ તેમ જીવો અનુક્રમે નવ ઘાટી ઓળંગે છે—અક્રમ નિગોદ, ૨ બાદર નિગોદ, ૩ પૃથ્વીકાય, ૪ અપકાય, ૫ અમિકાય, ૬ વાયુકાય, ૭ વનસ્પતિકાય, ૮ ત્રિગલેન્દ્રિય (મે-ગણુ-ચાર હૃદયોવાળા જીવ), ૯ અસરી (દ્રવ્ય મન વગરના) ૫ ચેદ્રિય, ત્યાર બાદ સરી પચેદ્રિયપણુ પામે કે જેથી દ્રવ્ય મનોવર્ગણાની સહાયથી વિચાર કરવાની શક્તિ કેળવી શકે, તેમા નારકી, તિર્થંચ, મનુષ્ય અને દેવતા એ ચાર ગતિમા અનતો કાળ, શુભાશુભ કર્મના વિપાક અનુસાર જન્મ-મરણ કર્યા કરે છે

હવે જે જીવ જીવને જીવ્યતાનો ઉદય થાય એટલે કર્મ ધંધના પાત્ર ડારણુ—(૧) મિથ્યાત્વ, (૨) અવત, (૩) પ્રમાદ, (૪) કપાય અને (૫) અશુભ જોગ તેના પછે હેતુમા આસક્તિ-તિવ્રતા ઓછી થતી જાય અને વ્યવહારિક સંમજ માટે સમુચ્ચ દ્રષ્ટિથી જોતા, એ પુદ્ગળ પરાવર્તન જેટલો સસાર ગળ બાકી રહે ત્યારે વિવેકરહિતપણે સહેલાઈથી મળે તો જૈન ધર્મ સાંભળે તે શ્રવણુ સન્મુખી ભાવ ઉપજ્યો કહેવાય.

ત્યાર બાદ દોઢ પુદ્ગળ પરાવર્તન જેટલો સસાર કાળ બાકી રહે ત્યારે જૈન ધર્મ ઉપર ટકક રૂચી ઉપજે એટલે વિચારથી તુલનાત્મક હુદ્દિથી માર્ગ ગવેણા કરીને (વિશુદ્ધલબ્ધીથી) જૈન ધર્મ ઉપર રાગ ઉપજે

ત્યાર બાદ એક પુદ્ગળ પરાવર્તન જેટલો સસાર ગળ બાકી રહે ત્યારે દેશનાલબ્ધી પામે ત્યારે જિન માર્ગાનુસારીપણાના ૩૫ બોલ પામે, છ દ્રવ્ય અને નવ તત્ત્વ જાણે, ઉદ્દૃષ્ટ નવ પૂર્વ સુધીનુ દ્રવ્ય જ્ઞાને પામી શકે અને પ્રયોગલબ્ધી પામે તો દ્રવ્ય ચારિત્રમા પુરુષાર્થ કરી ઉદ્દૃષ્ટ નવમી ગ્રાવેયક સુધી જાય તેવે વખતે તે જીવતી કર્મની સત્તા ગ્રિથિતિ એક કોડા કોડ સાગરની અદર રહે છે અને મદ યથાપ્રવૃત્તિ કરણુ પણ અનનીવાર આવે જાય છે દ્રવ્ય ચારિત્રમા અનતાનુબધી કષાયનો ક્ષયોપશમ થયા કરે છે અને મિથ્યાત્વનો ઉદય મદ રહે છે પણ સમકિત આવતુ નથી

બ્યારે અર્ધપુદ્ગળ પરાવર્તન સસાર કાળ બાકી રહે ત્યારે કરણુલબ્ધી પામે ત્યારે ત્રણ કરણુ કરી સમકિત પામે. આ હકીકત સમુચ્ચ જીવો માટે છે, કેટલાક જીવો ક્ષયોપશમવિશુદ્ધિ દેશના-પ્રયોગ અને કરણુ એ પામે લબ્ધીનો સતત તિવ્ર ઉપયોગ કરી એકદમ આગળ વધી જાય છે

ઓઘ સજ્ઞાએ કર્મની સ્થિતિ
કેવી રીતે ઓછી થાય છે
તે સમજવા માટે દૃષ્ટાંત

૧. પાલીનું દૃષ્ટાંત—અનાજની પાલીમાથી ઘણુ અનાજ કાઢીએ અને થોડુ અનાજ તે પાલીમા નાખીએ તો કાળાતરે તે પાલી ખાલી થઈ જાય, તેમ જીવના પ્રદેશોમાથી છેદન બેદન

વગેરે અમુક કમ' વિપાકથી અકામ નિર્જરા પડી શાય અને નિષ્પાન્ન અને કયાકમાં મદ વીન હેવાથી કમની આવક ઓછી રહે તેા કાળકારે કમ સ્થિતિ ઓછી થાય.

૨ નદીનો પાશ્વર—પર્વત પસી પડી નદીની પાસી પશ્વર અમુકય ધોળાય, પસાય અને ઉવડ મોળાકારમાં આવે અને સુવાળા થાય, એવી રીતે કમના ઉત્પન્ના પ્રવાહથી કુ અ મોજવી મોજવીને અકામ નિર્જરાથી કાઢી દ્યવ કુલો (મદ કયાપવાળો) શાય અને કમ પ્રગતિ ચોન્ન સ્વભાવમાં આવે અને મધ્ય પ્રગતિકરણ પામે.

મધ્ય પ્રગતિકરણ કમ પડી કેલ્યાણ છેવે આમળ વધતા નથી અને અપૂર્વકરણ પામતા નથી તે સમજવા માટે દર્શાવું—

૧ પંચીનુ દ્રષ્ટાન્ત—જનુ મિત્રે અટ્ટીમાં ફરવા નામ છે ત્તામાં ચાર મળ્યા એક જનુ ચોરને જોતી પાછો ફરે, બીજાન ચોર પકડી લીધો, ત્રીજો ચોરને મારી ફરી ફરતીને આમળ આવ્યા.

દ્રષ્ટાન્તે ઉપનય ભાવ—અટ્ટી = ભસ્મમયુ મિત્રે = મિત્રાટ્ટી છેવે. મેયે માર્ગ = કમસ્થિતિ, ચોર = રાત્રદેવ તોડવાના સ્થાન. મયે ફેરવી પાછો પડે તે અનુભવ, કુર્કભવ, અવસ્થિ પશ્વ ભવસ્થિતિવાળો ભવ, મયે ફેરે કુર્કભવે અવસ્થાત કાળ રહી રહે અને તે અવસ્થામાં ભવ તેમજ અવસ્થા દરપૂર્વ ઉચ્ચ દબ્ય કુન વચ્ચે અને દબ્ય અસ્થિ પાછો ત્રીજો મિત્ર ચોરને અવધુનો ફરી આમળ આવ્યો તે ભવ છેવ રાત્રદેવની નિવડ ગાંધે તોડીને આમળ વધ્યો.

૨ ઉદાત્તી ક્રદગી દીપીતો કામચોપા—તે કામચોપા જમીન પર ફરતી રહે છે ફરતા ફરતા ક્રદગી નીત અવસ્થા ખીસાના મૂળ સુધી આવે, ક્રદગી નીત કે ખીસા ઉપર ચડ્યા મડિ, ક્રદગી નીત કે ખીસાની યોગે નામ અને ત્યાંથી ઉડી નામ ઉત્પન્ન—નીત કે ખીસા તેનું મૂળ તે મધ્ય પ્રગતિકરણ ત્યાંથી પાછા જમીન પર ફરતુ તે કમસ્થિતિ વધાતી, નીત કે ખીસાની યોગે જનુ અપૂર્વકરણ ત્યાંથી ઉડી તું તે અનિરચિતરણ.

ઉપર કહેલી ચાર અવધીના ઉપયોગથી છેવ ૬૬ ક્રેડકોટી કમસ્થિતિ ખપાવે છે ફક્ત એક ક્રેડકોટી કાપતી મુરોચ છે કાલુ કે એક મોટું પુષ્ક કાલુ સ્થેષુ છે જનુ જમીના પ્રવાહમાં જસા જોલુ મૂળ કાલુ મુરોચ છે અને ન્યાં મુની મૂળ ન નામ ત્યાં મુની ક્રદ ફરી ઉઠ્યા વગર ન રહે વાસજોને ખાલી ફરતુ સ્થેષુ છે જનુ તેને લાસેસો કાટ કાલેવો મુરોચ છે એવી રીતે નવ ક્રેડકોટી મુની જમીની ફરતી ફરતા જતાં મુરોચ અને નિષ્પાદકની વડ કાલેવો મુરોચ છે.

બિન વાસીનુ ત્વરણ, શુદ્ધ દેવ-મુર-કમતી, બેદ-મર્મ શુદ્ધ આત્મવદનની મોળખતુ, પોતાના આત્મા અને પરમાત્માના સમખેતુ ત્વરણ, અહિસાભાવનુ ત્વરણ, મોક્ષ માર્ગ ચોન્ન શુદ્ધ પરિસ્થિતિ, પ્રત નિષ્કોત્તુ ત્વરણ-આટ્ટી વસ્તુ મધ્યમીપે ત્વરણ મળતી નથી, સ્વચ્છદરીતિ તે વસ્તુઓમાં માયુ માત્રામાં આવે છે એટલે મેયે સ્થેષો માલ્યો કમ કાલ નીકળતો નથી.

સમકિત પામવા માટે તૈયારી :—વિશુદ્ધિમાં વધતા જતા આત્માના પરિણામથી (૧) આયુષ્ય સિવાય સાત કર્મની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ એક કોડાકેડ સાગરની અદર થાય. (૨) ધાતિકર્મનો ઉત્કૃષ્ટ રસ દ્વિસ્થાનિયા થાય, જે રસ પર્વત અને અસ્થિ જેવો હોતો તે કાષ્ટ અને લતા જેવો થઈ જાય (૩) અધ્યાત્મીયા કર્મની પાપ પ્રકૃતિનો રસ હલાહલ જેર જેવો મટીને લીખડો અને કાશ્ટ જેવો દ્વિસ્થાનિય થઈ જાય. (૪) પુન્ય પ્રકૃતિઓનો રસ ગોળ, સાકર અને અમૃત જેવો ચતુર્થાત્મીય થઈ જાય એટલે ભવસ્થિતિ પરિપક્વ થઈ ગણાય. ત્યારબાદ અતર્મુહુર્ત સુધી, અભ્યન્તરી ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિથી અનતગુણી વિશુદ્ધિ થાય ત્યારે સમકિત પામવાના ત્રણ કરણ આવે, સાધારણ વિશુદ્ધિ (કષાય અને મિથ્યાત્વની સાધારણ મક્તા)થી સમકિત આવતું નથી પણ તેની સન્મુખ થતું જણાય છે

કેને સમકિત આવે—૧ ભગ્ય જીવ. ૨ ભવગ્નિયત પરિપક્વ. ૩ ચાર ગતિનો સારી પચેન્દ્રીયપચામિ. ૪ તેજુ-પદ્મ-શુકલ લેસ્યાવાળો. ૫ સાકાર ઉપયોગ, ૬ જાગૃત, નિદ્રામાં નહિ ૭ મૈત્રી આદિ ચાર ભાવના અને અનિત્ય આદિ ચાર ભાવનાથી વિશુદ્ધ થયેલા પચિણામ વાળો ૮ કષાયનો તે વખતે ઉદય ન હોય અને કષાય મદ હોય. ૯ સમકિતના લક્ષણોનો ઉપયોગ આટલી વસ્તુ હોય તેને સમકિત આવે

અનાદિ મિથ્યાત્વની પ્રથમ કયા લવમાં સમકિત પામે?—ભગવતીજના ૨૬ મા શતકનો વિચાર કરતા સમકિતની પ્રથમ પ્રાપ્તિ મનુષ્યભવમાં આવે છે. (તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય) અનાદિ મિથ્યાત્વ છુટે ત્યારે પ્રથમ ઉપશમ સમકિત સંભવે (તત્ત્વ કેવળીગમ્ય) આ અને આખતમાં હક પકડવાની જગ નથી કારણકે સમકિતનો આચાર ભાવ ઉપર છે, ભવ ઉપર નથી અને કેવો ભાવ હોય તે કેવળી જાણે છે પણ ઉપશમ ભાવ આવે તો ઉપશમ સમકિત અને ક્ષયોપશમ ભાવ આવે તો ક્ષયોપશમ સમકિત આવવાનો સંભવ છે

અનંતાનુબંધી કષાય—ક્રોધ, માન, માયા, લોભ (ગગ = માયા + લોભ, દ્વેષ = ક્રોધ + માન) એ ચાર પ્રકૃતિનો અને દર્શન મોહની-મિથ્યાત્વ મોહની, મિત્ર મોહની, સમકિત મોહની એ ત્રણ પ્રકૃતિ, કુલ સાત પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય ત્યારે ઉપશમ સમકિત આવે

અનંતાનુબંધી કષાયનો ત્રણ કરણથી ઉપશમ થાય

૧. **યથા પ્રવૃત્તિ કરણ**—અતર્મુહુર્ત સુધી સમયે સમયે અનતગણા વિશુદ્ધ પચિણામ થાય છે ક્ષમા (સમતા સમભાવ-ધીરજ-શાંતિ), સંતોષ, સરળતા, કોમળતા અને તેના વિરોધી અનંતાનુબંધી કષાયનું સ્વરૂપ સમજાય છે અને અનિત્ય-અશરણુ-સસાર ભાવનાઓથી સસાર પ્રત્યે ઉભી ભાવ આવે છે હેય અને ઉપાદેયનું સ્વરૂપ આ કરણથી સમજાય છે

૨. **અપૂર્વ કરણ**—અહિ પહેલે સમયે જ યથા પ્રવૃત્તિ કરણના છેલ્લા સમયની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિથી અનતગુણી વિશુદ્ધિ થાય છે અને સમયે સમયે અતર્મુહુર્ત સુધી અનતગણી ત્રિગદિ

ક્ષત્રી જાણ છે આવેા ઉપશમ થાવ પહેલાં ક્ષત્રી આવેા ન હોયો તેથી અપૂર્વ કહેવાય છે અને પરિણામ ક્ષત્રી જાવ થાવનાર માટે વિશુદ્ધીની અપેક્ષાએ અપૂર્વ ગણાય છે પણ તેને પહેલાં ૭૯લી સુરેલી આવતી નથી તાત્કાલિકતાની અપેક્ષાએ તે વળ સમાન ગણાય છે અન્નસ્વ ભાવના અને બેઠ જાન્યી ક્ષાપને પરસ્પર તરિધે દુર કલામાં આવે છે અને ગુણ મેલુચી ક્ષમા, નરમાય, સ્વચ્છતા, સતોષ આદિ વ્યભાષિક ગુણો ક્ષેત્રવરા માટે આજ્ઞ થાય છે એટલે અનત કરોની નિર્ભરતા ક્ષત્રી જાણ છે. રાજકેજી ગ્રાંથ પ્રત્યાયી અપ્રમત હેતુવાળા નિત ઉપસોત, ક્ષાપના તન્મયપણુ કાનભોગમાં નિર્ધાર પતિવાન, કદામદ, વૈન્નાવ, ધર્મધણુ સ્વચ્છ (ધર્મ) પ્રતે દેવ વગેરે પતિવામે (અખ્યસારો) નેકાય છે નાસ પામે છે. ગુણસંકલ્પથી અનતાનુમથી ક્ષાપના કમ પદ્મપુષ્પો નક્ષત્રાને અપ્રસાખ્યાની ક્ષાપણે પતિવતા જાણ છે કર્મની સ્થિતિ સત્તા અને બધે આથી એાછી ક્ષત્રી જાણ છે કર્મનો સ્વ એાછે થયો જાણ છે આ કર્મથી હેતુનો ત્યાગ થાય છે.

૩ અનિવૃત્તિ કરણ—પહેલાં કલાં પણ અદિ વિશુદ્ધી, અતર્મુદ્ધર્ત સુધી, સમયે સમયે અનતાનુમથી ક્ષત્રી જાણ છે ગુણમેલુ, ગુણસંકલ્પ અન્ન સ્થિતિબધ, સ્થિતિમાન, સ્વમાન, ચાસુ છે સર્વ ઉપસોતથી ક્ષમા-સ્વચ્છતા-નિ નિમાનપણુ-સતોષના ગુણોનો અનુભવ થાય છે, પુનઃસ્થાન સુખ અર સુખ નથી એવો અનુભવ થાય છે ઉપસોના વિસેરોમાં અણ્વી થાય છે.

આ કરણના અસખ્યાત'ભાગ વિના પછી એમ્લો અસખ્યાતમે ભાગ બાકી ત્હે ત્યારે અનતાનુમથી કર્મ જાણા એ ભાગ પડે અને શુદ્ધ અખ્યસારથી કુટાલને વારિક થાય છે પ્રથમ સ્થિતિનો જા આવધિકા માત્ર પ્રમાણુ ઉજમાન વેદાતી પર (બીજી) પ્રકૃતિઓના જાણાં નિત્યુક સંકલ્પથી જાણે ભોજવાળી થય થાય છે અને બીજી ઉપસી સ્થિતિનો જા, અતર્મુદ્ધર્ત સુધી કુટાલને નથી બંધાવિ પર પ્રકૃતિની સાથે અણી જાણ છે.

અનિવૃત્તિત્વ પુર થાય તેને બીજો સમયેથી જ અતર્મુદ્ધર્ત કાજ સુધી, અનતાનુમથી ક્ષાપનો પ્રદેશ કે વિપાક ઉત્પન્ન થયો નથી એટલે અનતાનુમથીનો સર્વ ક્ષેત્ર-પતિવાન-રાજકેજ મહી જાણ છે અને જીવને સદૃશ શાંતિ-સમભાવનો-અનુભવ થાય છે અદિ ઉપદેવ વાંત રહ્યો અનુભવ થાય છે.

અનતાનુમથી ઉપશમે કે તરત જ
નિષ્કાલ્પનો તણ કરણથી ઉપશમ થાય છે

૧. યથાપ્રવૃત્તિ કરણ—અદિ શુદ્ધ દેવ-ગુણ-ધર્મ અને અદ્વમદ્ધર્મની અતર્મુદ્ધર્ત સુધી મળે પતિવામે એાજખણુ થાય છે અને ૩ દેવ, ૩ ગુણ અને ૩ ધર્મ ગુણ સમખય છે.

૨. અપૂર્વ કરણ—અદિ અગાઉના અપૂર્વકરણ મુજબ સર્વ વિશુદ્ધી થાય છે પણ ગુણસંકલ્પ થતું નથી નિષ્કાલ્પભાવ અપ્રાપ્તીક કરણ છે અને સમજિત અપ્રાપ્તીક કરણ છે એમ ૨૫૯ મેં પો છે. શુદ્ધ દેવ-ગુણ-ધર્મ ઉત્તરો દેવ સર્વથા નાસ પામે છે, અપ્રાપ્તિ નિષ્કાલ્પની ગ્રાંથ

તુટે છે, અનાત્મભાવનો ત્યાગ થાય છે, આત્મતત્વનો આદર થાય છે સ્થિતિ અતર્મુહુર્ત અહિં ખોટા દેવ, ગુરુ, ધર્મનો સર્વથા ત્યાગ કરવામા આવે છે

૩. અનિવૃત્તિ કરણ—અનતી વિશુદ્ધી દર સમયે, અતર્મુહુર્ત સુધી વધતી જાય છે ગુણગ્રેણી વગેરે ચાલુ છે શુદ્ધ દેવ-ગુરુ ધર્મ અને શુદ્ધ આત્મતત્વનો, વધતી જતી વિશુદ્ધી અને તિવ્રતાપૂર્વક ચિંતકાર, આદર, ગુણોનો અનુભવ વગેરે થાય છે આ કરણના સખ્યાતા ભાગ જાય અને એક સખ્યાતમો ભાગ બાકી રહે ત્યારે મિથ્યાત્વની સ્થિતિના બે ભાગ પડે છે અને અતરકરણ થાય છે. બે સ્થિતિની વચ્ચેમાનું અતરકરણનું મિથ્યાત્વ કર્મદળ કુટાહને મુદ્દમ થઇને કંઇક પહેલી સ્થિતિ અતર્મુહુર્ત કાળની છે તેમા ભગે છે અને કંઇક બીજી સ્થિતિમા ભગે છે પહેલી સ્થિતિના દળ અને કંઇક બીજી સ્થિતિના દળ, ઉદીરણાથી આકર્ષાઇને ઉદયમા આવી ખપી જાય છે બે આવલિકા બાકી રહે ત્યારે બીજી સ્થિતિના દળની ઉદીરણા બધ થાય અને એક આવલિકા બાકી રહે ત્યારે પહેલી સ્થિતિના બાકી રહેલા કર્મદળ કંકત ઉદયમા આવી ખપી જાય છે

પહેલી સ્થિતિનો અત સમય તે અનિવૃત્તિ કરણનો પણ અત સમય છે, તેમા બીજી સ્થિતિ (અતરકરણ પછીની) તેના દળના ત્રણ પુજ થાય છે—૧ સમ્યક્ત્વ (શુદ્ધ) પુજ—તેમા એક તથા બે ધ્યાનિયા દેશઘાતક રસસ્પર્ધકો છે ૨ મિશ્રપુજ—તેમા રસસ્પર્ધકો વધારે ચીકણા છે એટલે સર્વ ઘાતક છે પણ એક—બે ધ્યાનિયા જ છે ૩ મિથ્યાત્વપુજ તેમા ૩—૪ ધ્યાનીયા સર્વ ઘાતક રસસ્પર્ધકો છે

અનિવૃત્તિકરણ પુરુ થાય તેને બીજે જ સમયે જીવ ઉપશમ સમકિત પામે છે તે અતર્મુહુર્ત કાળ સુધી રહે છે તેમા મિથ્યાત્વનો પ્રદેશ ઉદય નથી તેથી શુદ્ધ દેવ-ગુરુ-ધર્મની શ્રદ્ધામા તેમજ આત્મસ્વરૂપના શુદ્ધ ભાવમા લીન થઇ જાય છે અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે, મિથ્યાભાવ કે પુદ્ગલીક ભાવો બીલકુલ આવતા નથી, જીવને એવો અનુભવ થાય છે કે હવે મેં સસાર પાર કર્યો સસારના સર્વ દુખોનો હવે અત થયો એવા ભાવમા આત્મિક આનંદમા લીન થાય છે તેના સુખની ઉપમા દેશાતથી આપે છે.

પથીનો દાખલો—કાંઈ પથી, ભર ઉનાળામા, ખરે ખપોરે, નિર્જળ વનમા, સૂર્યના ગરમ કિરણથી ધગધગતી પવનની લૂથી દાઝેલો અને તરસથી પીડાતો આકુળ બ્યાકુળ થતો હતો તેવામાં સરળ માર્ગ મળી જવાથી એક શીતળ જગ્યાએ પહોંચ્યો ત્યાં કોઇએ તેને બાવના ચદનનો રસ ખાટ્યો અને શિતળ જળ પાચુ ત્યારે તેને કેની અદ્ભુત શાંતિ થાય ?

ઉપનય ભાવ—પથી = જીવ, ઉનાળો = સસાર, ઉનાપ = મિથ્યાત્વ અને ડપાય, નિર્જળ વન = જન્મ મરણ, લૂ = રોગ, ગોડ, તરસ = વાસના, પુદ્ગલીક ધમ્મ, સરળમાર્ગ = અનિવૃત્તિકરણ, શિતળજ્ઞાન = અતરકરણ. શિતળ જળ અને બાવના ચદન = ઉપશમ સમકિત.

આવા અદ્ભુત શાંત રસના અનુભવ વળી ઉપશમ સમકિતની સ્થિતિ કંકત અતર્મુહુર્ત સુધી જ રહે છે અતરકરણકાળમા જ ૦ ૧ સમય ઉં ૭ આવલિકા જોડેલો વખત બાકી રહે ત્યારે ઉપનય ત્રણ પુજમાંથી એક પુજ ઉદયમાં આવે છે

વિશુદ્ધ પરિસ્થાતી થવને શુદ્ધ પુનઃ ઉત્થાનમાં આવે છે તેથી સમક્ષિત ચુસ્તોમાં માત્ર એવો નથી અને ધરોપસમ સમક્ષિત પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થે વિશુદ્ધ પુનઃ ઉત્થાન થાય તો ત્રીજા અનુસ્થાપનાનો મિમિમાવ અતમુક્તિ સુધી જો છે પછી પડે હાં મરે.

પ્રથમ ધરોપસમ સમક્ષિતની નામિની રીત -

૧ ધરોપસમ સમક્ષિત કરવું.—સમક્ષિત અને મિમિમાવની ત્રીંક પોતામાં છે એમ તેને કેવાય છે.

૨ અપૂર્વ કરવું.—તે ત્રીંક અને મિમિમાવની ત્રીંક કેવાય છે અને મિમિમાવ મોહનીયના ક્ષય પુનઃ ઉત્થાન છે.

૩ અનિવૃત્તિ કરવું.—ક્ષય પુનઃમાંથી શુદ્ધ પુનઃનો અનુભવ થાય છે. ત્યારે ધરોપસમ સમક્ષિત આવે છે.

સાસ્વાદન સમક્ષિતી પામણ થાય ન ઉપસમ સમક્ષિતી પામણ થાય અથવા ધરોપસમ સમક્ષિતમાં નામ. ધરોપસમ સમક્ષિતવાળો પામણ થાય અથવા કેટલું અને પછી ધ્યાન સમક્ષિત પામે સમક્ષિત જ્યે કઈ મિમિમાવ પામેલા ઉત્તર મિમિમાવનો રસ કે સ્થિતિ ન થાય.

અનુદ્ધ પુનઃ ઉત્થાનમાં આવવાનો દોષ તેને ન ૧ સમય છે ૭ અવસ્થા અને ૭ સમય સુધી સાસ્વાદન સમક્ષિત જો છે પછી મિમિમાવને પામે છે.

ધરોપસમ સમક્ષિતવાળાને પણ ઉપસમ સમક્ષિત જો કરવું આવે. અર્થે અનિવૃત્તિ કરવા સમક્ષિત સામ સ્થિતિ પછી એક સામ નામી જો ત્યારે અતતરવું થાય તેમાં સમ્પન્ન મોહનીયી પ્રથમ સ્થિતિ અતમુક્તિ પ્રમાણ સ્થપાય અને મિમિમાવ અને મિમિ મોહનીયીની પ્રથમ સ્થિતિ આવેલા પ્રમાણ સ્થપાય અને તેમાં કર્મદોષ કુટાહને સમક્ષિત મોહનીયીની પ્રથમ સ્થિતિમાં સ્થિતિ સકમથી મળી નામ અને સમક્ષિત મોહનીયી વિપાક સ્થોલની ભોગવાઈ નામ એટલે પ્રથમ સ્થિતિના સર્વ ઇના નામ પામે. એટલે ઉપસમ સમક્ષિત આવે. ત્યારમા જીજ્ઞાસા સ્થિતિના ક્ષય દર્શન મોહનીયીની મિમિમાવના અને મિમિમાવ ઇના કુટાહને સમક્ષિત મોહનીયીમાં જાણી નામ અને સમક્ષિત મોહનીયી કઈ ઉત્થાનમાં આવે એટલે ધરોપસમ સમક્ષિતમાં નામ.

મિમિમાવને કાચ કર્યા વગર સમક્ષિત ન આવે મિમિમાવનું સ્વરૂપ ત્યાગ કરવાની સુધિથી નામવું જોઈએ.

અભ્યક્ત મિમિમાવ—નિમોહનથી માંડી અસહી પચેન્દ્રિય સુધી મિમિમાવ અપ્રમદજો દોષ છે, કારણકે સ્થિતિ કરવા માટે દ્રવ્ય મન નથી તેથી પર્મ અપર્મમાં કઈ સમને નહિ અને પર્મ તરીકે સ્થિતિ કરી નથી થવાનું. સહી પચેન્દ્રિય જ્યો પણ પર્મ કે અપર્મમાં કઈ સમગતિ નથી તેમને પણ અપ્રમદજો મિમિમાવ છે. જીજ્ઞાસા એ જોતાં સત્તામાં જોયું મિમિમાવ અપ્રમદ (અભ્યક્ત) રૂપે જો છે તે દ્રવ્ય ધ્યાન સમક્ષિતને ન દોષ.

વ્યક્ત મિથ્યાત્વ—અહિ મિથ્યાત્વ પ્રગટપણે છે તેના મુખ્ય ૨૫ ભેદ છે

૧. અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ—મિથ્યાત્વના ભેદોમાના કોષપણ એક ભેદમા હોય, તેમા હું અને દુરાગ્રહથી મિથ્યાત્વ પકડી રાખે છે પોતાને જે વાત ધ્યાનમા આવી તે જૈનેતર હોય સર્વજની પરૂષાથી ભિન્ન હોય પણ તેજ સાચી વાત માને દલીલોથી સમજાવનારને કહે છે કે તે મતના અનુયાયીઓ ઘણા છે તો તે સર્વ મુખ્ય છે? એમ કહે અહિ તત્ત્વ સમજણ વિપરીત (ઉઘી) હોય અને તેમા હું હોય છે

૨. અનાભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ—અહિ સુક્ષ્મ બુદ્ધિનો અભાવ હોવાથી પોતે જે મત પાળે તેમા હું નથી પણ મિથ્યાત્વ છે, શુદ્ધ ધર્મ સમજવાને પ્રયત્ન નથી.

૩. અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ—સર્વજની વિપરીત મતમા પોતે છે એમ જાણવા છતાં તેને ખોટા તર્ક, ખોટી દલીલ, બનાવટી પુસ્તકો વગેરેથી પોષે છે અને સત્ય ધર્મની ઉત્થાપના કરે છે, અર્થના અનર્થ કરે છે સમ્યક્ત મિથ્યારૂપે પરિણમાવવા કપટથી યુક્તિઓ ગોઠે છે

૪. સશયિક મિથ્યાત્વ—સૌ પોતપોતાનો ધર્મ પાળે એવી માન્યતા રાખે. જૈન ધર્મ પામેલો હોવા છતાં કેટલીક ઝીણી વાતો સમજવા જેટલી બુદ્ધિ ન હોવાથી અથવા હજીરથી અગમ્ય વસ્તુનો નિર્ણય કરવા જતા જૈન ધર્મમા શકા રાખે છે, “તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય” “તમેવ સમ્ય નિગક જ જિણેહિ પવેછય” એવો વિશ્વાસ આવતો નથી. વળી બીજા મત મતાતરમા પણ ધર્મ કેમ ન હોય એવી શકા કરે છે કારણ કે વસ્તુ સ્વરૂપનો ભેદ-મર્મ-રહસ્ય સમજના આવતુ નથી

૫ અણુભોગ મિથ્યાત્વ—અહિ અજ્ઞાનપણાને લઇને ધર્મ-અધર્મની સમજ આવતી નથી ચારે ગતિના જડ જેવા અજ્ઞાની જીવોને સ્વભાવથી સહેજે આ મિથ્યાત્વ લાગેલુ રહે છે, મન વગરના જીવોને આમિથ્યાત્વ હોય જ અવ્યક્ત મિથ્યાત્વનો જુદો ભેદ ન ગણીએ તો તે અહિ અતર્ગત થઇ શકે છે

લોકિક મિથ્યાત્વ—તેના ત્રણ ભેદ

(૧) લૌકિક દેવગત મિથ્યાત્વ—લૌકિક દેવ વાણાખગ વ્યતર જાતિના દેવો હોય છે કોષ ભવનપતિ અને જ્યોતિષિ જાતના હોય છે, કવચિત પહેલા દેવલોડના કોષદેવ હોય, અથવા દેવગતી-માથી ચલી ગયા હોય અથવા દેવ તરીકે જેનુ મુળથી અગ્નિત્વ જ ન હોય કે જેમની માન્યતા પુણ આલોચના વ્યવહાર જેમકે લક્ષ્મણે કાર્યમા થતી હોય અથવા સ્ત્રી-પુત્ર-ધન-સપત્તિ વગેરે સુખો માટે જેમની સ્થાપના-પુણ વગેરે યાય છે જેમકે ગણપતિ, રાદેરમા, અબાજી, હનુમાન, મેલડી, પીર, ખોડીઆગ, અનેક પ્રકારના કુળદેવો, ચક્ષુ, કામદેવ વગેરે અનેક નામોથી જે દેવોની પુજા થાય છે તે મિથ્યાત્વ છે કારણકે કર્મ અને પુરુષાર્થ એ બે તત્ત્વોનુ ઉદ્ધવન કરીને દેવની મદદથી સુખ મેળવવાની તેમા ઇચ્છા છે જે કુદરતના નિયમની વિરુદ્ધ છે

એક તો નવું માનવામાં આવતા હેતુ અસ્તિત્વ ન હોય એમવા પહેલાં હતા પણ હમણા ન હોય, અતી ત્રણ હોય વળી જાણ તપ કરી હમણા માન્યા વગર જે દેવની મદદ નેહતી હોય તેના બાપ એકમાત્ર એક જ જણ પણ કિસ્સ વિધિથી કરે તો કદાચ દેવ હોય તો હાજર થાય અને હાજર થાય તો તેના વેળેને જીવતી રહેવાની શકતી ન હોય અને દેવ હાજર થઈ કાપી કરે તે તે પણ વિચિત્ર છે અને દેવની મદદનું પરિણામ પસંદ બાળે છેવટે જુર આવે છે એટલે લૌકિક દેવની પુણ સર્વશા રસિ નકામી છે જ્યાં તેથી ઉપદ્રુ માનવુ તે બિચ્છાત્વ છે

વળી લોકમાં પ્રખ્યાત થયેલા મોઝ રા ન કે માણસને દેવ કે બ્રહ્માવાન તરીકે સ્વીકાર કર્યો તે પણ બિચ્છાત્વ છે. કાણકે કે એ અસર્વજ્ઞને સર્વશ માનવો તે જુદું છે. વળી લોકસત્યા પ્રમાણે આપણ અસર્વજ્ઞ દેવને બ્રહ્માવાન તરીકે માનવા તે પણ બિચ્છાત્વ છે.

(II) લૌકિક ગુરૂ મત બિચ્છાત્વ—નિશાળના માસ્તરો ગુરૂ કહેવાય છે તેને ધર્મશુદ્ધિએ ગુરૂ માનવા તે બિચ્છાત્વ છે. લોક સત્યા પ્રમાણે પાંચ મહાકાવ વગરના જેઓ ગુરૂ તરીકે માનાય છે તેમને ધર્મશુદ્ધિએ ગુરૂ તરીકે માનવા તે બિચ્છાત્વ છે. નિશાળના માસ્તરોનો વિદ્યાર્થીઓ વિનય સાચવે, વધીકોનો વિનય કર્યો તે ચોખ્ખું છે પણ તેમાં તરજૂનારણ્ય શુદ્ધિ ન રાખતી.

(III) લૌકિક ધર્મમત બિચ્છાત્વ—લોકના નવજ્ઞારો જેમકે જાન, કુટુંબપાલન વગેરે તદુચ્છતીની કિંમત જેમકે સ્નાન વગેરે વ્યવહારીક કિંમતો તરજૂ-તારજૂ ધર્મ શુદ્ધિ રાખતી તે બિચ્છાત્વ છે.

● લોકોત્તર બિચ્છાત્વ તેના અણ ભેદ છે.

(I) લોકોત્તર દેવમત બિચ્છાત્વ—(અ) તીર્થંકરો અને કેવળ બ્રહ્માવાનની આધીકના સુખ (પુત્ર-કી-પત્ન-સપત્તિ-રોગ નિવારણ વગેરે) માટે પુણ કરતી તે બિચ્છાત્વ છે. (બ) જિન કે તીર્થંકર ન હોય જ્યાં પોતાને તે પ્રમાણે કહેવરાવે જેમકે ત્યાસી, એસાસી, ચૌતખુદ વગેરે અને તેમને તે પ્રમાણે માને તે પણ બિચ્છાત્વ છે.

(II) લોકોત્તર ગુરૂમત બિચ્છાત્વ—(અ) આધીકના કે પરધીકના મોઝ પણ પુણથીક નુખ માટે સંકુને શાન કે પુણે તે બિચ્છાત્વ છે. (બ) પ્રાણના નેશમાં હોય જ્યાં સમજિનાં ચિદ અને પાંચ જ્ઞાના વગરનો હોય તેને સંકુ માનવો તે બિચ્છાત્વ છે.

(III) લોકોત્તર ધર્મમત બિચ્છાત્વ—(અ) લોકોત્તર ધર્મ કહત એણ માટે જ છે ધર્મના મોઝ પણ વિમાય શાન-સપત્તિ-રોગ તપ વગેરે સંકુનેનો સમારણ સુખને માટે પાણે તે ત બિચ્છાત્વ છે. (બ) જિનેશ્વરી આપણ નથી એવી કિંમતો મોઝ મૂર્તિ આત્મનાં કિંમતો તેના મત પુણ વગેરેમાં અપકાવ-ત્યાકાવ-વતરપતિકાવ વગેરેની કિંમતો, આતેમીને બોતવુ આતમજ્ઞ વગેરે કિંમતો લોકોત્તર ધર્મમત બિચ્છાત્વ છે. ૧૨૫૪ છે કે સમજિની જીવ અગર ચાપનાં

એક પણ કાવ ધર્મ નહિ

૮. કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ—તેના ત્રણ ભેદ

(૧) કુપ્રાવચન દેવગત મિથ્યાત્વ—કપાળ ભુદ્ધિથી ઉત્પન્ન કરેલું બનાવટી ઇશ્વરનું સ્વરૂપ ત્રીકાસ્તુ તે મિથ્યાત્વ છે ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-કામ-ક્રિયા વગેરે દુર્ગુણો છે અને ક્ષમા-કામ-ળતા-સરળતા-સંતોષ-અહમ્કાર્ય-આત્મધ્યાન વગેરે સદ્ગુણો છે એમ બધા મંતો જિવકારે છે તો પ્રભુ સર્વ સંપૂર્ણ ગુણવાળા હોય તે આપોઆપ સાબિત થાય છે, છતાં સર્વ જીવોથી શ્રેષ્ઠ એવા ભગવાનના દુર્ગુણોની વાતો કરવી તે કુપ્રાવચન એટલે મિથ્યા વચન છે જેમકે—

ભગવાન ગોપીઓ સાથે ક્રિડા કરે, કપટથી મોહિતીનું રૂપ બનાવી ભગ્નાસુરને છેતરે, દુશ્મનોનો ચક્રથી કે ત્રીશુળથી નાશ કરે, સાપ રાખે, સ્ત્રી રાખે, પરસ્ત્રીના મોહિત થાય, પોતાની જ દીડરી સાથે ભોગ ભોગવે, નિગજન હોવા છતાં ફરી અવતાર લે, ભડતોને મદદ કરે બીજાને હેગન કરે, સ્ત્રીના ધણીનું રૂપ બનાવી સતી સાથે વ્યભિચાર કરે, લડાઈમાં ભડતોને મદદ કરી દુશ્મનોનો નાશ કરે વગેરે ભગવાન ઉપર આરોપ ચઢાવવા તે કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ છે અને એવાને ભગવાન તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ છે

(II) કુપ્રાવચન શુદ્ધગત મિથ્યાત્વ—સમ્યક્ત્વ પરિણતિ—અહિંસા—સત્ય—અચોર્ય—અહમ્કાર્ય—પરિગ્રહ—ત્યાગ—ક્ષમા વગેરે ૧૦ પતિધર્મ એવા ગુણો વગરના બાવા, તાપસ, જોગી, સન્યાસી વગેરેને શુદ્ધ તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ છે

(III) કુપ્રાવચન ધર્મગત મિથ્યાત્વ—યજ્ઞ જેમા છકાય જીવતી હિંસા થાય છે, નદીમાં જ્ઞાન કે જેમા છકાય જીવતી હિંસા છે, મૂર્તિની પૂજા કે જેની બનાવટ અને પૂજામાં હિંસા છે હિંસા વગેરે અદ્યાર પાપધ્યાનમાંથી કોઈપણ ધ્યાનને ધર્મ તરીકે ગણવું, જેમા અહિંસા ભાવ નથી ત્યાં ધર્મ માને, ધર્મોપણામાં પાપની છટ વગેરે શુદ્ધ વચન છે તે સર્વ કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ છે

૯. જિન માર્ગથી ઓછી પ્રરૂપણા કરે—જેમકે આત્મા એક પ્રદેશી છે, આત્મા જુવારના દાણા જેવો, આત્મા દીપક જેવો છે આવી રીતે જિનવચનને છુપાવી જુદી રીતે પ્રરૂપણા કરે તે મિથ્યાત્વ છે

૧૦. જિન વચનથી અધિક પ્રરૂપણા કરે—જેમકે એક જ આત્મા સર્વ બ્રહ્માડમાં વ્યાપક છે, સયમ નિભાવ માટે શુદ્ધ ઉગપણ રાખનાર સાધુને પરિગ્રહ ધારી કહેવા તે સર્વ અધિક પ્રરૂપણામય મિથ્યાત્વ છે

૧૧. સર્વજ્ઞના વચનથી વિપરીત પ્રરૂપણા તે મિથ્યાત્વ છે. પ્રત્યક્ષ વગેરે પ્રમાણોથી શુદ્ધ સાબિત થતી વાતો અને એકતત્વાદ એ સર્વ અહિં દાખલ થાય છે તેના દાખલા —

એક તો બાળે માનવામાં આવતા દેવનું અસ્તિત્વ ન હોય અથવા પહેલાં હતા પણ હાલમાં ન હોય, અતી ગયા હોય વળી આમ તપ કરી હાલમાં અથવા વગર જે દેવની મદદ જોઈતી હોય તેના નામ એકસાથે એકજ બધું જ સ્થિતિ વિધિથી કરે તો કદાચ દેવ હોય તો હાલમાં થાય અને હાલમાં થાય તો તેના તેમને જરૂરી શક્તિની શક્તિ ન હોય અને દેવ હાલમાં જાદુ કરે તે તે જાદુ વિધિ છે અને દેવની મદદનું પરિણામ બધું જાણે છેવટે જુર આવે છે એટલે લૌકિક દેવની પુણ સર્વથા રીતે નકારી છે છતાં તેની કિશકુ માનવુ તે નિષ્પાત્ત છે.

વળી લોકમાં પ્રખ્યાત ધર્મેશ્વ કોઈ સુધા કે માલુસને દેવ કે ભગવાન તરીકે સ્વીકાર કર્યો તે જાણ નિષ્પાત્ત છે કારણ કે એ અસર્વગને સર્વથા માનવો તે જુદું છે. વળી લોકસંગ્રહ પ્રમાણે આપણા અસર્વગ દેવોને ભગવાન તરીકે માનવા તે જાણ નિષ્પાત્ત છે.

(II) લૌકિક ગુરુ અત નિષ્પાત્ત—નિશાળના માસ્તરો ગુરુ કહેવાય છે તેને ધર્મશુદ્ધિએ ગુરુ માનવા તે નિષ્પાત્ત છે, લોક સદા પ્રમાણે પાંચ મહાકત વચ્ચેના જેઓ ગુરુ તરીકે માનવા છે તેમને ધર્મશુદ્ધિએ ગુરુ તરીકે માનવા તે નિષ્પાત્ત છે. નિશાળના માસ્તરોનો વિદ્યાર્થીના વિત્ત સાચવે, વધીસેનો વિત્ત કર્યો તે યોગ્ય છે પણ તેમાં તત્કાલિત શુદ્ધિ ન રાખતી.

(III) લૌકિક ધર્મગત નિષ્પાત્ત—લોકના વ્યવહારો જેમકે લગ્ન, કુટુંબપાલન વળી વડુસ્ત્રીની કિંમત જેમકે સ્નાન વગેરે વ્યવહારિક કિંમતમાં તત્કાલિત-તાત્કાલિત ધર્મ શુદ્ધિ નાખતી તે નિષ્પાત્ત છે.

૭ લોકોત્તર નિષ્પાત્ત તેના જાણ એક છે.

(I) લોકોત્તર દેવગત નિષ્પાત્ત—(અ) તર્કિકરો અને દેવળી ભગવાનની આશીર્વાદ ગુણ (પુનઃ-પ્રાપ્તિ-શક્તિ-ગુણ નિવારણ વગેરે) માટે પુણ કરતી તે નિષ્પાત્ત છે (બ) જિન કે તિર્થંકર ન હોય છતાં પોતાને તે પ્રમાણે કહેવડાવે જેમકે જમાલી, ગેશ્વરી, ગૌતમશુદ્ધ વગેરે અને તેમને તે પ્રમાણે માને તે જાણ નિષ્પાત્ત છે.

(II) લોકોત્તર ગુરુગત નિષ્પાત્ત—(અ) આશીર્વાદ કે પરશીર્વાદ કોઈ પણ ગુરુશ્રીક ગુણ માટે સાધુને લાભ કે પુણ તે નિષ્પાત્ત છે. (બ) શ્રાવણા વેશમાં હોય છતાં સમર્થિનાં ચિહ્ન અને પાંચ મહાકત વચ્ચેના હોય તેને સાધુ માનવો તે નિષ્પાત્ત છે.

(III) લોકોત્તર ધર્મગત નિષ્પાત્ત—(અ) લોકોત્તર ધર્મ ફક્ત મેલ મદદ જ છે ધર્મના મેલ પણ વિભાગ જ્ઞાન-ઈર્ષ્ય-આદિ તપ વગેરે સાધનોનો સમાવેશ થાય છે અને પાંચે તે નિષ્પાત્ત છે. (બ) જિનેશ્વરી આપણ નથી એવી કિંમતો જેમકે મૂર્તિ મનાવવામાં કિંમત તેના શ્રદ્ધા પુણ વગેરેમાં અપકામ-લેશકામ-જાતપતિકામ વગેરેની કિંમત, અભોગીને મેલનું આમજનું વગેરે કિંમતો લોકોત્તર ધર્મગત નિષ્પાત્ત છે કારણકે સદામાં રજા છે કે સમર્થિની જ્ઞાન અથવા પાપમાંનું એક પણ માર્ગ ધર્મ નિમિત્તે કરે નહિ.

૮. કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ—તેના ત્રણ ભેદ

(૧) કુપ્રાવચન દેવગત મિથ્યાત્વ—ક્રમાળ સુદ્ધિથી ઉત્પન્ન કરેલું બનાવટી ઇશ્વરનું અવકાશ સ્વીકારવું તે મિથ્યાત્વ છે ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-કામ-ક્રિયા વગેરે દુર્ગુણો છે અને ક્ષમા-કામ-જાતા-સરળતા-સતોષ-અહમ્કાર-આત્મધ્યાન વગેરે સદ્ગુણો છે એમ બધા મતો સ્વીકારે છે તો પ્રભુ સર્વ સપૂર્ણ ગુણવાળા હોય તે આપોઆપ સાબિત થાય છે, છતાં સર્વ જીવોથી એક એવા ભગવાનના દુર્ગુણોની વાતો કરવી તે કુપ્રાવચન એટલે મિથ્યા વચન છે. જેમકે—

ભગવાન ગોપીઓ સાથે ક્રિડા કરે, કપટથી મોહિનીનું રૂપ બનાવી ભગ્નામુરતે છેતરે, દુશ્મનોતો ચક્રથી કે ત્રીશુળથી નાશ કરે, સાપ રાખે, સ્ત્રી રાખે, પત્નીના મોહિત થાય, પોતાની જ દીકરી સાથે ભોગ ભોગવે, નિરંજન હોવા છતાં ફરી અવતાર લે, ભકતોને મદદ કરે ખીન્નને હેગન કરે, સ્ત્રીના ધણીનું રૂપ બનાવી સતી સાથે વ્યભિચાર કરે, લગ્નમાં ભકતોને મદદ કરી દુશ્મનોતો નાશ કરે વગેરે ભગવાન કિંમત આરોપ ચઢાવવા તે કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ છે અને એવાને ભગવાન તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ છે

(ii) કુપ્રાવચન શુદ્ધગત મિથ્યાત્વ—સમ્યક્ત્વ પરિણતિ-અહિંસા-સત્ય-અયોર્ય-અહમ્કાર-પરિગ્રહ-ત્યાગ-ક્ષમા વગેરે ૧૦ પતિધર્મ એવા ગુણો વગરના બાવા, તાપસ, નેત્રી, સન્યાસી વગેરેને શુદ્ધ તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ છે

(iii) કુપ્રાવચન ધર્મગત મિથ્યાત્વ—યજ્ઞ જેમા જકાય જીવની હિંસા થાય છે, નદીના જ્ઞાન કે જેમા જકાય જીવની હિંસા છે, મૂર્તિની પૂજા કે જેની બનાવટ અને પૂજામાં હિંસા છે હિંસા વગેરે અદ્યક પાપરથાનમાંથી કોઈપણ મ્થાનને ધર્મ તરીકે ગણવું, જેમા અહિંસા ભાવ નથી ત્યાં ધર્મ માને, ધર્મોપણામાં પાપની છટ વગેરે જુદા વચન છે તે સર્વ કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ છે

૯. જિન માર્ગથી ઝોલી પ્રરૂપણા કરે—જેમકે આત્મા એક પ્રદેશી છે, આત્મા જુવાનના દાણા જેવો, આત્મા દીપક જેવો છે આવી રીતે જિનવચનને છુપાવી જુદી રીતે પ્રરૂપણા કરે તે મિથ્યાત્વ છે

૧૦. જિન વચનથી અધિક પ્રરૂપણા કરે—જેમકે એક જ આત્મા સર્વ અહમ્કારમાં વ્યાપક છે, સયમ નિભાવ માટે શુદ્ધ ઉપાગ્ન ગમ્પનાં સાધુને પગિરહ ધારી જહેવા તે સર્વ અધિક પ્રરૂપણામય મિથ્યાત્વ છે

૧૧. સર્વજ્ઞના વચનથી વિપરીત પ્રરૂપણા તે મિથ્યાત્વ છે. પ્રત્યક્ષ વગેરે પ્રમાણોથી જુદી સાબિત થતી વાતો અને એકાત્મવાદ એ સર્વ અહિં દાખલ થાય છે તેના દાખલા —

(૧) બૌદ્ધ દર્શન

તે એકાંત ક્ષીણ વાદ છે. અધિના ઉપાદ અને વ્યવને મળે દ્રવ્યોના ઉપાદ અને વ્યવને માને છે. દ્રવ્યોને સર્વથા અનિત્ય માને છે. અધિના એકાંતવાદથી એ માને છે, અધિનાને માન્ય નથી. જ્ઞાન વાસના, નાશ પામેલા દ્રવ્યોનું અનુસંધાન કરી નાશ પામે છે એમ કહી સાધુઓ મંત્ર આપ છે. જ્ઞાન વાસનાની ખરખરા નાશ પામે તેને મોક્ષ માને છે.

તત્ત્વોત્તર વિરોધીપણું—અધિના નથી તો ધર્મ કોને માટે કર્યું? પદાર્થો કણ માત્ર રહી નાશ પામે અને બીજા કણમાં તેના જેવી બીજી વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય તો એક જણ પુનઃ કરે અને બીજો અર્થ ભય, એક મુદ્દો કરે ત્યારે સજ બીજાને થાય, જૂન એકને લાગે ત્યારે બોળન બીજાને કરે એટલે પોતાને માટે કષ્ટ કરવાનું શેષ નથી. તો ધર્મ શા માટે કર્યો? વળી મંત્ર કંઈ કે પાકુ દોષ તેની દરેક અવસ્થામાં નિરોધીયા છે. (એક શરીરમાં જનત છે. ઉપર છે) જે અર્થમયથી દેખાતા નથી. વળી પચેદ્રીય સુધી વિકાસ પામેલા છે. તેની દ્વિસાનુ અનુભવના થાય છે તેનું હથથ વિકાસવાળા છે. તેની દ્વિસાના થાય કરતાં જનતમ થાય છે તે તેમના સમજતા નથી. એટલે મહત્ત્વ મેળવવા અને આજીવીકા યથાવત્ત સિવાય આ માનેલા કષ્ટ બીજાને હેતુ સામીપત થયો નથી. તેની ધર્મ કે જે મોક્ષનો હેતુ છે તે અધિ નથી.

(૨) નૈવાયિક દર્શન

તેમના સિદ્ધાંતે એ માને છે ત દવ રહુને નાશ કરવા વિશુદ્ધ થાય છે. સુર્યોની મિશ્રિત માળા પહેરે છે કહી રાખે છે એટલે કાષ, કુલુષતા અને કામ સામિત થયાં તેથી તે કુલ્લતા નિયમ મુજબ લામવાન નથી એમ સામિત થયું તેમના કહે છે કે માર વર્તિ સિત સિદ્ધા પામે પછી છે. દીપ્તિ તે પછી તેમને મોક્ષ થાય—આ વાત પછી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જુદી પડે છે. કાલ્ય કે કાલ સદાચાર રાખે ત્યાં સુધી પુનર્જન્મ થાય છે. પછી પછી દુઃસાગ એવે તો તેને સજ થાય છે.

તેમના સત્તાને સ્વ માને છે અને સામાન્ય, વિશેષને પછી સત્તા વિના સત્ માને છે એક સ્થાન કહે છે કે જ્ઞાન જ્ઞાનને પોતાને ન કહે. વળી કહે છે કે અપર જ્ઞાન પોતાને બાંધે છે ત્યાં આત્મામાં કિંચ વિરોધ નથી આવે. આત્માને નિત્યતરી માનીને તેની ગુણ સજ છે એમ કહે છે તો અપર વચ્ચે સજ ઉપરિ તેની રીતિ થાય. વળી અપરને ક્યાં માને છે, હવે ધર્મ કે તે બંને એટલે ક્યાં દોષ તે બોધતા હોવા તો તેનામાં અને સામાન્ય છે. શુ કહે છે અને અપર ક્યાં તરીકે પ્રમાણ થયાં નથી. પછી રીતિ દેક છે. હવે ધર્મ કરીને પોતાના સદી સમાર પ્રમાણે થાય છે.

વળી દુતીયા કરવાની નિયમ—જુ જાત વચ્ચે અપરની નુનતા જાણે છે અને કુપા છે. તેને જાણી અપરને કુ જાણે છે. એટલે આ અપર વિરોધી તેમજ અપર વિરોધી તત્ત્વો છે. અપર વિરોધી તત્ત્વો કે તેના કોણી થા જા અનુચાર સમજાય થા થાયો નથી તથી તે

આલબનથી મોક્ષ નથી તેથી તે ધર્મ નથી પણ મહત્ત્વ અને આજીવિકાનુ એક સાધન સમગ્રાય છે

(૩) વૈશેષિક દર્શન

તેઓની માન્યતા ન્યાયિક દર્શન જેવી છે કદાચ એટલો કે તેઓ કદાચ જે પ્રમાણને માને છે અને કલ્પના તર્કથી શિવજીને ઉલ્લુ (ધ્રુવ) બનાવી કણાદ મુનીને સિખવવા મોકલે છે તેથી આમન ઔલુક્ય પણ ગ્રહેવાય છે તેથી બુદ્ધિ અને કુદ્દની નિયમો વિરુદ્ધ તત્ત્વો હોવાથી મોક્ષ માટે યોગ્ય નથી

(૪) સાંખ્ય દર્શન

તેઓ કહે છે કે કપિલ મુનિના ૨૫ તત્ત્વો બાજુ તે ગમે તેમ કહે તો પણ અલ્પકાળમા મોક્ષ થાય. અહિં તત્ત્વોના વિગ્રહીપણા ઉપરાંત તેઓની માન્યતા મુજબ ક્રિયા ઉડી જાય છે જતા ક્રિયા કેમ જરૂર છે અહિં તત્ત્વો કુદ્દની નિયમોને લાગુ પડતા નથી. વળી ઉપર મુજબ માન્યતા અને ક્રિયામા વિગ્રહ છે તેથી તે મત મોક્ષનો હેતુ નથી

તેઓ કહે છે કે સત્ત્વ, રજ અને તમોગુણથી પ્રકૃતિ ઉપજે છે, આત્માને એકાંત અકર્તા માને છે પ્રકૃતિને એકાંત કર્તા માને છે વર્ણ, ગંધ, રસ, શબ્દ અને સ્પર્શથી પાંચ ભૂત, અગ્નિ, પૃથ્વી, પાણી, આદાશ અને વાયુને કલ્પનાથી બનાવે છે પ્રકૃતિથી બુદ્ધિ-બુદ્ધિથી અહ કાર-અહ કારથી વર્ણાન્નિ તન્માત્ર, તન્માત્રથી પાંચભૂત અને છે એમ માને છે. તેઓની માન્યતા મુજબ કોઇ રીતે સમન્વય ન થતો શકે તેવા પરસ્પર વિગ્રહી તત્ત્વો માને છે

સાંખ્યો કહે છે કે સત્ત્વ, રજ અને તમોગુણથી પ્રકૃતિ એવી અન્ય વસ્તુ ઉપજે છે એટલે ગુણોથી ગુણી (ગુણધારક વસ્તુ) ઉપજે છે, પણ આ તત્ત્વ ખોટો છે કારણ કે ગુણી (વસ્તુ) હોય તોજ તેનામા ગુણ હોય જ્યાંજ વસ્તુ ન હતી ત્યારે ગુણો ક્યા ગહેતા ? આનો જાબ કોણ દઈ શકે ?

વળી આત્માની શક્તિ સત્તા વગર કોઇ જડ પદાર્થોમા વસ્તુ ઉત્પન્ન કરવાની કે સુખ દુઃખ આપવાની શક્તિ નથી તે આપણે અનેક રીતે સાબિત કરી શકીએ છીએ આત્મા એકાંત અકર્તા અને અમોક્ષતા હોય તો સસાર કે મોક્ષ એવું કંઈ બની શકે જ નહિ અને ધર્મની પણ જરૂર ન રહે તેથી આ મત મોક્ષનો હેતુ નથી તેથી ધર્મ નથી પણ આજીવિકાનુ એક સાધન છે

(૫) મીમાંસા (જૈનમત) દર્શન

તેઓ સર્વ શરીરમા એકજ આત્મા માને છે, જે આમ હોય તો સર્વ સસારિક કે વાર્મિક વ્યવહાર આપોઆપ બધ થાય કારણ કે એક ધર્મ કરે તો બધાને ફળ મળે. એક પાપ કરે તો બધાને સજા થાય. એટલે માર મારવાથી બધાને લાગે તો પછી કોઇને ધર્મ કે કામ કરવાની જરૂર ન રહે જેમ બીજા શરીરનુ થશે તેમ આ શરીરનુ થશે વળી મીમાંસા મનવાળા છવે અને બીજા છવે એક જ છે તો એક સમયે બે પરસ્પર વિગ્રહી જ્ઞાન તથા આચરણ કુદ્દની

કાચના વિદ્યુત છે. વળી કહે છે કે જ્યાં વરેરે નાદ દિસા થાય તે દિસા નથી એટલે દિસાને દિસા ન માનવી તેજ નિષ્પાત્ત છે.

(૬) આર્વાકિ (વામ) દર્શન

તેઓ ઈશ્વર, ગુરુ, પુત્ર, પાપ એવું માનતા ન હોવાથી નાસ્તિક કહેવાય છે. તેઓ કહે છે પૃથ્વી પાણી, અગ્નિ અને વાયુ એ ચાર સ્ત્રોતના સંયોજથી જીવ ઉત્પન્ન છે અને વિરોજથી જીવ નાશ પામે છે. બા મહિનિ એક કાળમાં કરે તેમાં પક્ષ્ત્રી, માતા, ભગીની જેની યોગી તેમ દિસામાં આવે તેની સાથે અભિચાર કરે. તેની એક સાખા કાચથી માર્ગ કહેવાય છે. મૌલ, મહિરા અને અભિચારના સોમુપ્ત હોય વળ તેઓની વાસના પેત્રવા આ માર્ગમાં નેકાપ છે તેથી આ મત એક મહાન અધર્મ ગણાય.

૧૨ ધર્મ ને અધર્મ માને તે નિષ્પાત્ત—સ્વામય ધર્મ છે. સર્વ જીવોનું સ્વચ્છ-વલ્લિસા તે ધર્મ પૃથ્વી વરેરે પાંચ સ્થાવર, મેથી ચાર ઉદ્વિપેત્રાળા વિષ્ણુચંદ્રીય અને ચારે ત્રિતા પચેન્દ્રીયોની ત્રણ કોટીથી સ્વામય ને કિતરાતેના ધર્મ છે તેને અધર્મ કહેનાર મહા નિષ્પાત્તી હોય છે. નિષ્કચ્છી આત્માના ગુણો જ્ઞાન-દર્શન-સમર્પિત-સમજાવ વરેરેમાં રમજ્ઞતા કરી તે ધર્મ છે તેને જાણે જ (અજ્ઞા) પાથોરેથી ધનની ઉપતિ થાય એવું માનનાર નિષ્કચ્છી નિષ્પાત્તી છે.

૧૩ અધર્મમાં ધર્મ માને તે નિષ્પાત્ત—પશુનો હોત્રાળા પત્રેડ જ્ઞાન, બહરીને માત્રાની છંદ વરેરેમાં ધર્મ લુહિ રાખતી તે નિષ્પાત્ત છે. ધર્મની ખાતર દિસા કરી તે ધર્મ છે એમ માનવું તે જનું નિષ્પાત્ત છે. સમ સ્વચ્છ મહે અત્રવાદ માત્ર વેકીય જન્યી વરેરે વિદ્યથી કોટની દિસા કરવામાં આવે તેને ધર્મ માનવાનાં આત્મ નથી કાળજી કે દિસા વરેરેનું પ્રાચક્ષિત સ્તુ પડે છે. દિસાના કાળને ધર્મ તરિકી ત્રીકારવાનાં આત્મ નથી જનું અત્રવાદ માર્ગ લાસારીપૂર્વક પ્રમાદ ચોત્રથી તેને આશય લેવામાં આવે તેથી જની સુખમની નિાવના માત્ર પ્રાચક્ષિત સ્તુ પડે છે.

૧૪ સાધુને અસાધુ કહે તે નિષ્પાત્ત—મહાત્માના પાંચ મહત્ત્વ ધારીને અસાધુ કહેવા તે નિષ્પાત્ત છે. પેતાની સમ્માય કે અમુક વાકાત્રી વિચાળતા ઉત્પન્ના જન્યાળ સાધુને અસાધુ કહેનાર નિષ્પાત્તી છે.

૧૫. અસાધુને સાધુ કહે તે નિષ્પાત્ત—ઘૌરિક-સાધાર-કુપ્રાવરના એ જનું જ્ઞાન્યાળ સમક્ષિ અને પચમહાત્મા કિત હોય એવા કમ સાધુએને, ખગ સાધુ માનીને, નમે મોએ સમ્મ સાધુના પદમાં ઘમ્મ કરે તે નિષ્પાત્ત છે.

૧૬ જીવને અજીવ માને તે નિષ્પાત્ત — પૃથ્વી-પાણી-અગ્નિ-વાયુ-અસ્પતિ આ પાંચ ઘાત્રકાય, વિષ્ણુ, સર્વજ્ઞ અને સતીપચેન્દ્રીયોની કોટને નિર્દય માનવા તે નિષ્પાત્ત છે.

સુકા અનાજના દાણાને નિર્જીવ માનવા તે મિથ્યાત્વ છે આખા વિશ્વમા એકજ જીવ કરાવીને ખાકીના જીવોની નાસ્તિ બતાવે તે મિથ્યાત્વ છે પાંચ ભુતોથી જીવ બને છે અને તેના વિયોગથી જીવ નાગ પામે છે એમ કહેનારા ચાર્વાક વગેરે મિથ્યાત્વી છે

૧૭. અજીવને જીવ માને તે મિથ્યાત્વ:—અજીવ મુર્તિને સાક્ષાત મનુષ્ય કે પશુ તુલ્ય માને કે ભગવાન માને તે મિથ્યાત્વ. દેવતાની વૈકીય લક્ષ્ણથી બનતા કુલો વગેરેને સજીવ માને તે મિથ્યાત્વ

૧૮. માર્ગને ઉન્માર્ગ સમજે તે મિથ્યાત્વ:—સર્વજ્ઞનો બતાવેલ મોક્ષ માર્ગ અહિંસા સન્નમતપ વગેરેને ઉન્માર્ગ કહે તે મિથ્યાત્વ કેટલાક અનત સસારી દ્રઢ મિથ્યાત્વી ભોળા લોકોને ભગવાને કે હાથી પાછળ પડ્યો હોય અને જૈન ઉપાશ્રયનુ ચક્ષુ મળે તો પશુ ત્યાં ન જવું તે ભયકર મિથ્યાત્વ છે

૧૯. ઉન્માર્ગને મોક્ષમાર્ગ સમજે તે મિથ્યાત્વ: ગસલીલા, યજ્ઞ, હોમ, લાકડા જાણાની દ્રવ્યહોળી, દીવાની દ્રવ્યદીવાળી વગેરે કાર્યમા ધર્મ માને તે મિથ્યાત્વ છે

૨૦ આઠ કર્મથી મુકાણા છે તેને નથી મુકાણા એમ કહે તે મિથ્યાત્વ તથા અરૂપીને રૂપી કહે મે મિથ્યાત્વ પુરૂષો સિવાયના ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ દ્રવ્યને રૂપી માને, અરૂપી સિદ્ધભગવાનની ગતા વર્ણુમા સ્થાપના કરે, અરૂપી નિરંજન નિરાકાર પદ્માત્મા ફરી અવતાર લીએ, સદી એ વગેરે કહે, અરૂપી આકાશને શબ્દાદિ ગુણમય કહે—આ સર્વ મિથ્યાત્વ છે

૨૧ આઠ કર્મથી નથી મુકાણા તેને નિરંજન નિરાકાર અરૂપી વગેરે કહે:—મંસારી કાર્ય કરનાર, ફરી અવતાર લેનાર, દોષિત મનુષ્ય કે દેવને પરમાત્મા કહે, ચર્મ ચક્ષુથી ન દેખાય તેવી વસ્તુ જેમકે પદ્માણુ પુરૂષ, કર્મવર્ગણા, વાયુ, વગેરેને અરૂપી માને—આ સર્વ મિથ્યાત્વ છે સર્વ સસારી જીવો પોતપોતાના કર્મ અને હિંમથી પોતપોતાની સૃષ્ટિ એ છે તેમાના કોઈને ભગવાન કહે તે મિથ્યાત્વ છે

૨૨. અવિનય મિથ્યાત્વ —તિર્યકગ્રની ભુલ બતાવે, સર્વજ્ઞ પ્રણિતશાસ્ત્ર ઉત્વાપે, જ્ઞાન-દર્શન—ચારિત્ર—તપ યુક્ત ગુણવાનની નિન્ન—અવર્ણુવાદ વગેરે બોલે તે મિથ્યાત્વ, આવા લોકો દ્રવ્ય ચારિત્ર પાળે તો દેહ જાતના દિલ્લીપી દેવ વાય, જેમકે જમાળી, જ્ઞાનના વિનય, બહુમાન આદિ આઠ આચારમા જાણી જોઈને દોષ લગાડે અને તેમા દોષ ન માને તે મિથ્યાત્વ, સાધુ, સાધ્વી લોકિક પંડિત પાસેથી વાચના લે અને તેમા દોષ નથી એમ કહે તો મિથ્યાત્વ લાગે

૨૩. અસાતના મિથ્યાત્વ —પચ પરમેષ્ટિ તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને પડીત નીચની ૩૩ માહેલી કોઈ અસાતના કચ્છી અને તેને દોષ ન માનવો તે મિથ્યાત્વ છે જે વસ્તુ જે અરૂપમા હોય તેને તે અરૂપે ન માનવી તે પણ અસાતના છે

૨૬ અક્રિયા મિથ્યાત્વ — ક્રિયાની જરૂર નથી ફક્ત જ્ઞાનથી જ મોક્ષ મળે એમ કહે, આ ક્રિયાને ફક્ત ફોન જ માને, સામાયિક-પ્રતિક્રિયા વગેરે નકાર્યા છે એમ કહે, આત્માને એકાંત અક્રિય માને તે સર્વ મિથ્યાત્વ છે.

૨૭ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ — જો જ્ઞાનનો નિષ્કાર કરે અને કહે કે કહ્યું ક્રિયાથી જ મોક્ષ છે અમ્મ કહે કે જો જાણે તેને પાપ બીજાને નહિ સેવા હવા તે સર્વ મિથ્યાત્વી છે.

હવે ૩૬૩ પાખ હીના મતો બોધાએ — દરેક કાર્યમાં પાંચ સમવાય સાથે રહે છે કાળ-સ્વભાવ-નિષ્કર્ષ (અક્રિયાશક્તિ) — કર્મ અને ઉચ્ચ કાષ્ઠ મુખ્યતામાં કાષ્ઠ મૌલ્યમાં કાષ્ઠ પાંચે એકી સાથે કાષ્ઠ જ્યાં એકત્વાદથી કાષ્ઠ એકને જ માને અને બીજાનો નિષ્કર્ષ કરે તે એકત્વાદ (મિથ્યાત્વ = પાખ) છે. પાંચ સમવાય અને ચાર વાદીનાં મળી ૩૬૩ પાખ ના ઉપજો છે.

(૧) ક્રિયાવાદમાં ૧૮ મત ઉપજો છે — ૫ સમવાય $\times$ ૨ સ્વઅક્રમા, પર અક્રમા = ૧ $\times$ ૨ સાધના, અસાધના = ૨ $\times$ ૬ તત્ત્વ = ૧૮ તેઓ ફક્ત ક્રિયામાં જ માને છે જ્ઞાનપરિણામે ઉત્થાપન કરે છે તે મિથ્યાત્વી છે. જુદી ક્રિયાને સાચી માને તે પક્ષ મિથ્યાત્વ છે.

(૨) અક્રિયાવાદમાં ૮૪ મત ઉપજો છે — ૫ સમવાય + ૧ હવેલથી ઉપજેલો સોદ = ૬ $\times$ ૨ પેલાઆમી, બીજામી = ૧૨ $\times$ ૭ નવ તત્ત્વમાંથી પુન્ય અને પાપ બાદ એટલે સ્થાન = ૮૪ આ સોદો એમ માને છે કે પાપ પુન્ય નથી, જ્ઞાનમાં સર્વ પદાર્થ અસાધ્ય છે તે તેમને ક્રિયા કેવી રીતે લાગે? તેઓ નાસ્તિક છે તેઓ ક્રિયાને માનતા નથી.

(૩) અજ્ઞાનવાદમાં ૬૭ મત ઉપજો છે — તેઓ સમવાયને માનતા નથી, તેઓના ૭ વિકલ્પ છે તે આ પ્રમાણે — ૧ છવ છે, ૨ છવ નથી, ૩ છવ છે તેમ નથી, ૪ છવ છે પણ કહેવાય નહિ, ૫ છવ નથી પણ કહેવાય નહિ, ૬ છવ છે તેમજ નથી પણ કહેવાય નહિ, ૭ છવ છે પણ નહિ અને નથી પણ નહિ. ૭ વિકલ્પ $\times$ ૬ તત્ત્વ = ૪૨ + ૪ (સાંખ્યમત, સિવમત, વૈશ્ણવમત, જિજ્ઞાસુમત) એ ચાર મત કાષ્ઠ કાષ્ઠ પડેને પ્રસૂય કરીને અજ્ઞાનવાદમાં અપા = ૬૭ તેઓ અજ્ઞાનમાં સાંતિ માને છે અને કહે કે જો જાણે તેને બાધે ચાર.

(૪) વિનયવાદમાં ૩૨ મત ઉપજો છે — તેઓ ફક્ત વિનયને જ એકાંત રીતે પર્ષ માન છે, તેઓ અજ્ઞાનપ્રતિક્રિયા મિથ્યાત્વમાં બાધે છે તેઓના વિનયના બાદ એક છે — ૧ સૂત્રો વિનય, ૨ સૂત્રો વિનય, ૩ જ્ઞાનનો વિનય, ૪ જ્ઞાનો વિનય, ૫ માતાનો વિનય, ૬ પિતાનો, ૭ સૂત્રો, ૮ મમનો વિનય એ ૮ $\times$ ૪ ખત્તી મતો જાણે વચત્તી ગુણમાય કરે, કાષ્ઠથી નમરકાર કરે માનપૂર્વક અભિન કરે અને તેઓના સુદ, જ્ઞાન અને પર્ષ કરવાના વચન પ્રમાણે નથી અને બાકીના વિનયને વા મોક્ષ માર્ગ સાથે સ્ખંધ જ નથી, જ્યાં એકત્વાદ છે છવથી ત્યાં માન નથી, તેઓનો વિનય, સર્વ અને નિર્ગમનો હેતુ નથી આ મર્ષ જાણા મેળ તેઓ મિથ્યાત્વી છે.

આવી રીતે સર્વ પ્રકારના મિથ્યાત્વના વિચારો તથા ડાર્શો મુખ્ય ૨૫ બેદમા આવે છે અને મિથ્યાત્વના સેવનારાઓના ૩૬૩ મતો છે, તે સર્વ મિથ્યાત્વ અને મતોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ તો સમજિત પ્રગટ થાય અને મુક્તિ મળે

સમજિતીને ત્રણ પ્રકારે મિથ્યાત્વ લાગે

૧. પરિવર્તન મિથ્યાત્વ—મિથ્યાત્વીના મિથ્યાત્વની કન્હુભા સહાય કરે, મિથ્યાત્વી પર્વો મિથ્યાત્વીતી રીતે પાળે, મિથ્યાત્વી જેવા કામ કરે જેમકે સત્યનાગયણની પુજા કરે—કરાવે તેમા જા્ય વગેરે કરે તો મિથ્યાત્વ કર્મફળનો બધ થાય.

૨. પરિણામ મિથ્યાત્વ—અવહાગ્યી સમજિતનુ પાલન કરે પણ વિચારોમા મિથ્યાભાવ ગમે, જેમકે પ્રખ્યાત નેતાના અમુક ગુણ જોઈ તેને સાધુ કે તેથી વધારે ગુણવાન માને, અજ્ઞાનને લઈને માને કે બીજા મતવાળા કેમ મોક્ષ ન જાય, શકા-કા-વિતિગિચ્છા વગેરે દોષો સેવે.

૩. પ્રદેશ મિથ્યાત્વ—ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમ સમજિતીના આત્મ પ્રદેશો સાથે મિથ્યાત્વના કર્મફળ સત્તામા મહેલા છે તે ક્ષાયક સમજિતીને ન હોય ઉપશમ સમજિતી ઉપશમ ઐણીવાળાને ૧૧ મા ગુણસ્થાય સુધી સત્તામા મિથ્યાત્વ છે

ભાવની અવેક્ષાએ સમજિતનાં પાંચ ભેદ છે

૧. ક્ષાયક સમજિત—ચાગ અનતાનુબધી ક્ષાય અને ત્રણ દર્શન મોહનીના ક્ષય થવાથી પ્રગટ થાય છે તેની આદિ છે પણ અત નથી તેથી જીવ તે જ ભવે મોક્ષ જા્ય અથવા ઉત્કૃષ્ટપણે ત્રણ ભવ ઉત્તરે નહિ તેના ગુણસ્થાન ૪ થી ૧૪=૧૧ હોય.

૨. વેદક સમજિત—ક્ષયોપશમ સમજિતના છેલ્લા સમયે આ સમજિત હોય સમજિત મોહની વેદીને ક્ષય કરીને પછી ક્ષાયક સમજિત પામે એટલે આખા સસારમા એકજ વાર આવે તેની ન્ધિતિ એક સમયની છે તેના ગુણસ્થાન અવહાગ્યી ચાર તે ૪ થી ૭

૩ ઉપશમ સમજિત—અહિ ઉપરની સાત પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય છે એટલે એક પ્રકૃતિ પ્રદેશ ઉચ્ચ કે વિપાક ઉચ્ચમા આવતી નથી, સત્તામા રહે છે તે આદિ સાત છે અતર્મુહુર્ત સ્થિતિ છે ત્યારમા ક્ષયોપશમ સમજિત પામી પછી ક્ષાયક સમજિત પામે અને ક્ષયક ઐણીએ ચડે તો તેજ ભવે મોક્ષ જા્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સસારમા ભમે તો અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તનની અદર મોક્ષ જા્ય એક ભવમા બે વાર અને આખા સસારમા ઉત્કૃષ્ટી પાંચ વાર આ સમજિત પામે. તેના ગુણસ્થાન આદિ એટલે ૪ થી ૧૧

૪ ક્ષયોપશમ સમજિત—તેના સાત વિરૂપ છે અહિ સમજિત મોહની સિવાયની ધર્માથી જે પ્રકૃતિ ઉચ્ચમા આવે તે રસ આખા વગર એટલે સમજિતનો ઘાત કર્યા વગર ક્ષય

ધાર્ય છે અને જે ઉદ્યમો નથી તે બ્રહ્મોદય ઉદ્યમમાં છે છે અને સમક્ષિત મોહનીનો ઉદય ધાર્ય છે તે વિચાર ઉદય છે. પણ તેથી સમક્ષિતનો પાત થયો નથી. મિથ્યાત્વનો ધૂપ ધાર્ય ત્યારપાવ પડવાનો વખત નથી આવતો નહિ. તો જ અતર્કુર્ત અને છે ૧૧ સાચા અને જુદા પૂર્વ સ્ત્રી ક્રિયા ધાર્યક સમક્ષિત પામે અથવા મિથ્યાત્વ યુ ૩ પામે અથવા યુ ૨ મિથ્યાત્વ પામે પડવાનું ન થાય તો ૧૨ જાવમાં ૧૨ મોહ્ય નય તે પદ્ધતિ પણ મોહ્ય જાવ સકે અસપ્પાનિયા આ સમક્ષિત આવે જાય, પડવાનું જાવ ઉપર ૨૫૦ તે અર્પણપુરણ પરાર્જનની અજ મોહ્ય નય સમક્ષિત મોહનીનો ઉદયની જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રમાં અતર જોઈને સકા કયા જે પક્ષ મહા જોડે નહિ, મિથ્યાત્વ ન પામે તેના યુ ૪ પ, ૬ ૭

૫ સારવાન સમક્ષિત—ઉપસમ સમક્ષિતયાઓ યુ ૫મી નય તા વચમાં આ સમક્ષિત જ ૧ સમય છે ૭ આવસિકા અને ૭ સમય સ્ત્રી પડે છે જાદિ મિથ્યાત્વનો તથા મિથ્ય મોહનીનો ઉદય નથી જરૂર અનતાનુમધી કથમો (અને સમક્ષિત મોહનીનો વિશેષ કરીને) ઉદય છે આ સમક્ષિતમાંથી જાવ પડવાનું ધાર્ય જ તેનું ગુણસ્થાન બીજું છે

સ્થાનિકરણ નોમ

(૧) અનતાનુમધી કથા અને મિથ્યાત્વ એ પાંચની સુધાપચમિક મહત્ત્વથી મર જિનિ પરિપક્વ ધાર્ય છે એટલે અતે કોડકોડીમાં અથાય છે.

(૨) અનતાનુમધીના ધૂપોપસમ કે ઉપસમ વચર મિથ્યાત્વ હવું નથી, આ કથાપ આકરી મિથ્યાત્વ સહચારીથી છે એટલે સમક્ષિતને તેના ઉદ્યમો બંદ કરે છે.

(૩) મિથ્યાત્વ શુદ્ધ દેવ-ગુણ-ધર્મની મહા જવા દેવ નથી.

(૪) મિથ્યોહની ધૂપોપસમ સમક્ષિતનું ધાંજલું છે એટલે તેને પ્રજાત જવા દેવ નથી.

(૫) સમક્ષિત મોહની બ્રામોહ ઉદય કર છે તે ધાર્યક સમક્ષિત પ્રજાત જવા દેવ નથી, તેના ઉદ્યમો સકા કયા નિતિનિચ્છ જવા કરે છે અને સચારીક યુગ માટે પર્મકરણી કથા પ્રેરે છે જેમકે રોગ નિત્યાણ માટે ચાનિનાથનો જાવ વચેર કરે પણ એમ ન સમજે કે કર્મનો ઉદય થયો છે માટે કર્મનો નાશ કરવાનું જ કાર્ય હતું તે બ્રાહ્મના શુદ્ધ વ્યવસ્થાનો અનુભવ જવા દેવ નથી.

સ્ત્રી, પ્રજા અને પુરુષાણની તાસ્તમ્યતાની અપેક્ષાએ

સમક્ષિતના ૧૦ સેક

૧ તત્વસ્ત્રી—જિનેશ્વર જાનિત નય તત્વમાં દ્વ મહા ધાર્ય જ પાંચ ઇન્દ્રિયો અને અન્યા વિષયો જે જે વસ્તુઓ આવે તે નય તત્વમાંથી કેટલા તત્વમાં જાપાય ધાર્ય છે તેનો

વિચાર કરે છે, પર્યાયના મૂળ દ્રવ્ય તરફ પ્રેરાય છે એટલે ગગ દ્વેષ ઉડી જાય છે અથવા પાતળા પડી જાય છે

નામકા — ૧ સગ્સ આહાર જોઈને જીવતત્વ અને અજીવતત્વ (પુદ્ગળ) નો શુદ્ધ સ્વરૂપનો વિચાર આવે ૨ મુદ્ગ વસ્તુ જોઈને કહે કે આ પુદ્ગળ મ્કંધ છે ૩ ચાલતા રસ્તામાં મુદ્ગ સ્ત્રી આવે તો અડધી અવેદી આત્મા અને પુદ્ગળ મ્કંધ (અજીવતત્વ)નો મુખ્યત્વે ખ્યાલ આવે એટલે મ્કંધ વસ્તુ નતવની બુદ્ધિથી જુઓ નવ તત્વ અને ૭ દ્રવ્યાના ગણપણાથી આ ભુદ્ધિ ઈત્પન્ન થાય

૨. દ્રવ્ય સમકિત.— જિતેશ્વર દેવના જતાવેલ ધર્મમાં ૬૬ શ્રદ્ધા છે પણ પગ્માર્થ ગહુચનો અભાગ છે ફક્ત એટલું જાણે કે વીતરાગે ગગદ્વેષ જીત્યા છે તેથી અસત્ય ન ખોલે અને સર્વજ હોવાથી ખૂલ કરે (૧) તમેવસચ્ચ નિસ્સડ જ જિજ્ઞોહિ પવેઘ્ય, (૨) નિગથ્ય પાવયાણુ, અર્ય પગ્મથ, ગેય અનાર્ય (૩) તત્વ કેવળી ગમ્ય (૪) સિદ્ધાન્તમા કથુ તે સાચુ આ ચાર મુદ્દા તેના હૃદયમાં ગહે છે વિશેષ જ્ઞાન નથી

૩ ભાવ સમકિત — (૧) ૭ નય, ૪ પ્રમાણ, ૪ નિક્ષેપા, ૪ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કળા-ભાવ, ૨ અવહાર અને નિશ્ચય ૨ સામાન્ય અને વિશેષ ૨ દ્રવ્ય અને ભાવ એ ૨૫ રીતે નવ તત્વના ભાવ જાણે. (૨) ક્ષાયક, ક્ષયોપશમ, ઉપશમ એ ત્રણમાઘી કોઈ ભાવમાં પ્રવર્તે

૪. નિશ્ચય સમકિત આત્મા પોતેજ સમકિત છે. જ્ઞાન-દર્શન-તત્વમાં નિશ્ચયપણુ-અભભાવ-આત્મિક-સુખ અને પડિત વીર્ય એ આત્માના શુદ્ધ ગુણ છે એજ આત્માની ઝડિ છે, તે સિવાય કોઈ પુદ્ગલીક વસ્તુ કર્મ કે કર્મજન્ય (નો કર્મ) અથવા કોઈપણ અન્ય દ્રવ્ય આત્માનુ નથી એટલે સ્વસદ્ધિમાં એકત્વ અને પગ દ્રવ્યમાં ભેદ જ્ઞાન, ભેદજ્ઞાનથી સ્વપરનો ભેદ નરી પદ્મવ્યમાયી સ્વદ્રવ્યને તાગીને આત્મા પોતાની કદિ-ગુણોમાં એકત્વ ભાવે લીન થાય તે નિશ્ચય સમકિત. અહિ આત્મા પોતાને જાણે છે, શ્રુતજ્ઞાનથી સ્વરૂપે દેખે છે, અનુભવે છે આત્માને જોળખવાની રીત-મન અને ઇદ્રિયોનો વ્યાપાર બધ કરે, ત્યારે શરીરમાં ગરીબી કોઈ જુદી જ પ્રકારની સત્તાનો અનુભવ થશે

આ આભાસ ઝગ્ગથને આત્મ દર્શન તે નિશ્ચયથી દર્શન, તે સત્તામાં ઉપયોગ લગાવે તો માલુમ પડશે કે આ સત્તા છે તે જાણવાનું કામ કરે છે માટે જ્ઞાન છે, જ્ઞાન આત્માનુ સ્વરૂપ છે, અડધી આકાશ માકેક શરીરચ આ આત્માના અસખ્ય પ્રદેશનું મનથી સ્વરૂપ વિચારે તો માલુમ પડશે કે સુખ તેમાંથી જ પ્રગટ વાય છે, જ્ઞાન અને દર્શન પણ તેમાંથી જ પ્રગટ થાય છે, આ છે જગ્ગથનું નિશ્ચયજ્ઞાન ત્યાર બાદ તમે જ્ઞાન-દર્શન-સુખનું આત્મામાં એકત્વ છે તે અનુભવો અને શક્તિ મુજબ તેમાંજ નિશ્ચય થાઓ, અથવા સિદ્ધતા ગુણોનું અનુકરણ કરો આ છે આત્મરમણના તે નિશ્ચય ચારિત્ર આવા ધ્યાનથી ભાવની તાગન્યતા પ્રમાણે ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ, ક્ષય, ક્ષયોપશમ થાય છે તેથી તિવ્ર શુદ્ધ ભાવોમાં ગ્રહેવું તે પણ નિશ્ચય સમકિત ગણાય છે કોઈ ક્ષાયક સમકિતને નિશ્ચય સમકિત ગણે છે

ધાય છે અને જે ઉદ્યમમાં નથી તે અનોદ્ય ઉદ્યમમાં છે છે અને સમક્ષિત મોહનીનો ઉદ્ય ધાય છે તે વિષાક ઉદ્ય છે. પણ તેથી સમક્ષિતનો ધાત થતો નથી. નિષ્પાત્વનો ક્ષય ધાય ત્યજ્યાદ પાવાનો વખત નથી આવતો નહિતર જે અતર્કુર્ત્ત અને જે ૧૧ સાગર અને જમ્ કોડ પૂર્વ ન્દી ક્ષિય ક્ષાયક સમક્ષિત ધાયે અથવા મિશ્રભાવ યુ ૩ ધાયે અથવા યુ ૧ નિષ્પાત્વ ધાયે પચ્યાઇ ન ધાય તે પછર કવર્માં જરૂર મોહ્ય જન્ય તે પહેલાં પણ મોહ્ય ત્થ શકે અસખ્યાતિવા આ સમક્ષિત આવે નજ, પાવાઇ કાંઈ ઉપૂટ રખાડે તો અર્વપુરુષના પરાકર્ષનથી અદર મોહ્ય જાય. સમક્ષિત મોહનીના ઉદ્યથી જ્ઞાન-જ્ઞન-ચાત્રિના અતર જોડેની સહા કાયા કંઈ પણ મદા જોડ નહિ, નિષ્પાત્વ ન ધાયે તેના યુ ૬ પ, ૬ ૭

૫ સાસ્વાદન સમર્થકતા—ઉપશન સમક્ષિતવાળો ૫ પેસે જાય તા વચમાં આ સમક્ષિત જે ૧ સમય જે ૭ આવશિકતા અને ૭ સમય સ્ત્રી ૫૧ છે અદિ નિષ્પાત્વનો તથા મિશ્ર મોહનીનો ઉદ્ય નથી જરૂર અનતાનુભવી કયાનો (અને સમક્ષિત મોહનીનો વિશેષ કરીને) ઉદ્ય છે. આ સમક્ષિતમાંથી જરૂર પાવાઇ ધાય જે તેનું પ્રજ્ઞવાન બીજુ છે

સ્પષ્ટિકરણ નોંધ

(૧) અનતાનુભવી કયાજ અને નિષ્પાત્વ એ પાંચની કારાપ્રક્રમિક મહાપરી નવ મિનિ પતિપદ્ય ધાય છે એટલે અતે કોષ્ટકોપીમાં અવાજ છે.

(૨) અનતાનુભવીના કુરોપશમ કે ઉપશન વગર નિષ્પાત્વદમ્પ નથી, આ કલપ ચોક્કી નિષ્પાત્વ સ્વમારીસી છે એટલે સમક્ષિતને તેના ઉદ્યમાં જાય છે છે

(૩) નિષ્પાત્વ મુદ્દ કવ-યુક-ધર્મની મદા થવા હો નથી.

(૪) મિશ્રમોહની કુરોપશમ સમક્ષિતનું લાંબુ છે એટલે અને પ્રમદ થવા હો નથી.

(૫) સમક્ષિત મોહની વ્યાગેજ ઉપશન કરે છે ન ક્ષાયક સમક્ષિત પ્રમદ થવા હો નથી તેના ઉદ્યથી સહા કાયા વિનિવિરખ્ય થવા કરે છે આ સચારીક મુખ નહર ધર્મકલ્પી કયા પ્રેરે છે એક શેષ નિસ્વાણ મારે જાનિનાથનો જન્ય વચરે કરે જમ્ જોન ન સમગ્રે કે કર્મનો ઉદ્ય થવો છે માર કર્મનો નાથ કસાનુજ ધાય કલ્પ ને અજ્ઞાના મુદ્દ મચપનો અનુભવ થવા હો નથી.

૩૨ી, પ્રજ્ઞા અને પુરુષાષની તારતામ્યતાની અપેક્ષાએ
સમક્ષિતના ૧૦ બેઠ

૧ તત્વાચી—જિનેશ્વર જ્ઞાતિ તર જતમાં ૬ મદા ધાય ૭ પાંચ કલિયા અને જ્ઞાના વિાપમાં ૭ ૭ વખતો આવ ને નવ જતમાંથી ૭૯મા જતમાં રાખવ ધાય છે તેમ

વિચાર કરે છે, પર્યાયના મળ દ્રવ્ય તરફ પ્રેરાય છે એટલે ગગ દ્વેષ ઉડી જાય છે અથવા પાતળા પડી જાય છે

તાખત્રા — ૧ સગ્સ આહાર જોઈને જીવતત્વ અને અજીવતત્વ (પુદ્ગળ) નો શુદ્ધ સ્વરૂપનો વિચાર આવે ૨ મુદ્ધ વસ્તુ જોઈને કહે કે આ પુદ્ગળ મધ છે ૩ ચાલતા રતામાં મુદ્ધ સ્ત્રી આવે તો અંધી અવેદી આત્મા અને પુદ્ગળ મધ (અજીવતત્વ)નો મુખ્યત્વે ખ્યાલ આવે એટલે મુદ્ધ વસ્તુ તત્વની ભુદ્ધિથી જુઓ નવ તત્વ અને ૭ દ્રવ્યાના જાણપણથી આ ભુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય

૨. દ્રવ્ય સમકિત — જિનેશ્વર દેવના બતાવેલ ધર્મમાં ૬૮ શ્રદ્ધા છે પણ પદ્માર્થ શુદ્ધ્યનો અભાવ છે કહત એટલું જાણે કે વીતગમે ગગદ્વેષ જીત્યા છે તેથી અસત્ય ન બોલે અને સર્વજ્ઞ હોવાથી ભૂલ કરે (૧) નમેવસન્ન્ય નિસ્સદ જ જિણેહિ પવેધ્ય, (૨) નિગથ્ય પાવયાણ, અર્ય પગમર્ય, ગેપ અનાથ્ય (૩) તત્વ કેવળી ગમ્ય (૪) સિદ્ધાત્મા કલ્પુ તે સાચુ આ ચાર મુદ્ધા તેના હૃદયમાં ગહે છે વિશેષ જ્ઞાન નથી

૩ ભાવ સમકિત — (૧) ૭ નય, ૪ પ્રમાણ, ૪ નિરોપા, ૪ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કળા-ભાવ, ૨ વ્યવહાર અને નિશ્ચય ૨ સામાન્ય અને વિશેષ ૨ દ્રવ્ય અને ભાવ એ ૨૫ રીતે નવ તત્વના ભાવ જાણે (૨) ક્ષાયક, ક્ષયોપશમ, ઉપગમ એ ત્રણમાંથી કોઈ ભાવમાં પ્રવર્તે

૪. નિશ્ચય સમકિત આત્મા પોતેજ સમકિત છે. જ્ઞાન-દર્શન-તત્વમાં નિશ્ચયપણું — સમભાવ-આત્મિક-સુખ અને પશ્ચિત્ત વીર્ય એ આત્માના શુદ્ધ ગુણ છે એજ આત્માની ઝલ્કિ છે, તે સિવાય કોઈ પુદ્ગલીક વસ્તુ કર્મ કે કર્મજન્ય (નો કર્મ) અથવા કોઈપણ અન્ય દ્રવ્ય આત્માનું નથી એટલે સ્વઝલ્કિમાં એકત્વ અને ૫૦ દ્રવ્યમાં ભેદ જ્ઞાન, ભેદજ્ઞાનથી સ્વપરનો ભેદ કરી પદ્મવ્યમાંથી સ્વદ્રવ્યને તાગીને આત્મા પોતાની ઝલ્કિ-ગુણોમાં એકત્વ ભાવે લીન થાય તે નિશ્ચય સમકિત. અહિ આત્મા પોતાને જાણે છે, શ્રુતજ્ઞાનથી સ્વરૂપે દેખે છે, અનુભવે છે આત્માને ઓળખવાની રીત-મન અને ઇદ્રિયોનો વ્યાપાર બંધ કરો, ત્યારે શરીરમાં ગતિથી કોઈ જુદી જ પ્રકારની સત્તાનો અનુભવ થશે.

આ આભાસ જઞ્ઞ્યને આત્મ દર્શન તે નિશ્ચયથી દર્શન, તે સત્તામાં ઉપયોગ લગાવો તો માનુષ પડશે કે આ સત્તા છે તે જાણવાનું કામ કરે છે માટે જ્ઞાન છે, જ્ઞાન આત્માનું સ્વરૂપ છે, અંધી આકાશ માફક શરીરગ્રંથ આ આત્માના અસખ્ય પ્રદેશનું મનથી સ્વરૂપ વિચારે તો માનુષ પડશે કે સુખ તેમાંથી જ પ્રગટ થાય છે, જ્ઞાન અને દર્શન પણ તેમાંથી જ પ્રગટ થાય છે, આ છે જઞ્ઞ્યનું નિશ્ચયજ્ઞાન ત્યાર બાદ તમે જ્ઞાન-દર્શન-સુખનું આત્મામાં એકત્વ છે તે અનુભવો અને શક્તિ મુજબ તેમાં જિયર થાઓ, અથવા સિદ્ધતા ગુણોનું અનુકરણ કરો આ છે આત્મરમણતા તે નિશ્ચય ચારિત્ર આવા ધ્યાનથી ભાવની તાગતમ્મતા પ્રમાણે ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ, ક્ષય, ક્ષયોપશમન થાય છે તેથી તિવ્ર ગુદ્ધ ભાવોમાં રહેવું તે પણ નિશ્ચય સમકિત ગણાય છે કોઈ ક્ષાયક સમકિતને નિશ્ચય સમકિત ગણે છે

તે પણ અપેક્ષા મેદ છે કાલ્પકે દ્વારાક સમજાતીમાં લાવેા કાચમી સ્થિત છે અને બીજા સમજાતના લાવેા મુક્ત પ્રમાણે રહે છે. પણ આત્માનો જે અનુભવ થાય છે તે નિમગ્નથી સમજાત રૂપ છે, તે અનુભવ સમજાતનો નિમગ્નથી પર્માણ છે.

૫ વ્યવહાર સમજાત—સમજાતના ૬૭ બોધનુ વ્યવહારથી પાછળ કરતુ તે શુદ્ધ હેવ ત્રી પર્મની મહાધી તેની શરૂઆત થાય છે.

૬ નિસર્ગ સમજાત—વિચારપૂર્વક સત્ત્વની શોધમાં એનાર નાવુલ્ય શુદ્ધ નવ મહાનુ કન્તો નાવ અને મિથ્યાભાવનો ત્યાગ કર્તો નાવ અને સુષોપશમની તાત્પર્યતા વધે એટલે જિત્તવાણીના લાવેા સ્વાભાવિક લાને આલ્યા જેણે પૂર્વે જેણે સત્ત્વ આદિનું પાછળ કરું હોય તે સત્ત્વને જુએ અને વિચાર કરે તે નતિ સમજુ જ્ઞાન થાય તે આપોઆપ સમજાત પામે.

આપોઆપ સહેજે સમજાત પામવાના મે કાળજી—પરી—વટમાલુ માર્ગથી જલ્દ થયો પછી સ્તેવો જતાવનાર કેલ મળ્યો નહિ પણ બમ્તો લમ્તો પોતાની મેલે સહેજે રસ્તે ચડી ગયો તાવ બાબેા તે વગર કલ્પને કૈતરી ગયો એમ કલ્પેલ વગર નિષ્કાલ્પ કીડી ગયુ સહેજે આપો આપ વિચારતાં સમજાત પામે તે નિસર્ગ સમજાત.

૭ ઉપદેશ સમજાત—અલ્પિત અથવા મહાન્તપારી એવા શાસ્ત્રજ્ઞ ઉપદેશથી સમજાત પામે ઉપદેશ મે કલ્પિતામાં સ્તેવો જતાવનાર મળે એટલે માર્ગ પામે અને હવા પીએ એટલે તાવ કૈતરી નાવ તે મુજબ ઉપદેશથી મિથ્યાત્વનો શોધ નાશ પામે.

૮ સરક સમજાત—વાચનાનુસાર સમજાતની કન્પી કરે.

૯ શૈલક સમજાત—પર્મ કન્પી કરવા કિત્ત અભિલાષા હોય પણ મારે કમી હોવાથી (અપ્રજ્ઞાપ્રજ્ઞાની તથા પ્રજ્ઞાપ્રજ્ઞાની કપાઓ સુષોપશમ ન થયો હોવાથી) ક્રિયાનુશાન કરી રહે નહિ.

૧૦ રીપક સમજાત—દીવાને માથે દીવો હોય તથી દીવો પ્રકાશ કરે પણ દીવાની નીચ અધાક રહે છે તેમ જહારકિત બલત્ત્વ બલત્ત્વ દુર્ભાવ અથવા દુર્ભાવનેથી છવ, અમનથી દીવાથી બી ન જવ છવના અત્તપ્રમાના પ્રકાશ કરે કાલ્પકે બલ્ત્વ છવને સત્તામાં એજ જ્ઞાનથી સન્નુપ પામેલ મુક્તજ્ઞાનનું આદર્શનુ થાય અને અપ્રમથાવે શત્તિમાવે પણ અમરી અને મિથ્યાત્વને મહા ન હોવાથી મિથ્યાત્વથી અધારામાંજ રહે.

સમજાતના ૬૭ મેદ અલ્પિ જતાવેલા અને પાંચ જાતજા જતાવેલા તે સર્વ મળી સમજાતના ૧૫ મેદ થવા.

વાળી રૈચક સંમકિતના અનેક ભેદ છે

(૧) આજ્ઞા રૂપી —વીતગગની આજ્ઞા એજ ધર્મ બીજો કોઇ ધર્મ નથી એમ તે માને અને વીતગગની આજ્ઞાનુ પાલન કર્યા તિત રૂપી થાય.

(૨) નિસર્ગ રૂપી —વીતગગનો ધર્મજ અભાવિક આત્મ ધર્મ લાગે,

(૩) ઉપદેશ રૂપી —ઉપદેશ સાભળવા તિત ઇચ્છા થાય

(૪) સૂત્ર રૂપી —મત્ર સિદ્ધાંત બાણવાની તિત ઇચ્છા વાય, સૂત્રમા હોય તેજ ખડ એની ભાવના

(૫) શક્તિય રૂપી —શક્તિ ચુદ્ધ છે પણ વધારે ભાણેલ નથી

(૬) વિસ્તાર રૂપી —વિસ્તારથી મમજે, છદ્વ્યના સર્વભાવ નય વગેરે ૨૫ ડ્રષ્ટીથી જાણે

(૭) બીજ રૂપી.—જેમ બીજમાથી વૃક્ષ થાય તેમ એક છવાદિક પદાર્થ, એક દષ્ટાંત, એક હેતુના જાણવાથી વણા પદાર્થ દષ્ટાંતો હેતુ વગેરે જાણવામા આવી જાય.

(૮) અભિગમ રૂપી.—સર્વ સિદ્ધાંતના અર્થ જોશે જાણ્યા છે તેથી ઇત્પત્ત થતી રૂપી, પત્રિજાતિ

(૯) ક્રિયા રૂપી —શુદ્ધ ક્રિયા કરવાની તિત ઇચ્છા રહે

(૧૦) ધર્મ રૂપી —છદ્વ્યના ગુણ પર્માય, ત્રુતધર્મ (અગ અને ઉપાગ), આત્રિ ધર્મ એ ત્રણ પ્રકારના ધર્મના સ્વરૂપને જિતેશ્વર દેવે કલ્પું છે તેમજ જરાબર મમજે અને આચરવાની કાચ્છા ગણે.

આ દશ રૂપીથી સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે

જે વસ્તુ ન સમજાય, જે વસ્તુ સૂત્રમા નથી, જેનુ પાલન લોક સજ્જાથી થાય છે તેમા હુકે ગખતી નહિ અને મગજમા ન ઉતરે તો તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય કરતુ એજ સમકિત પાળવાની રીત છે અત્યાગે જૈન સિદ્ધાંત પુણ્ડળ છે, જૈન સાહિત્ય પુણ્ડળ છે, તેનો અભ્યાસ છોડી જૈનેતર અભ્યાસ રૂપીવાળા સમકિત પામે એ સભવતુ નથી.

કેટલાકને જૈન સિદ્ધાંત તો વાચવા નથી અને કહે છે કે ગુણુતો ગમે તે મતમાથી અહણુ કરી શકાય તે લોક દુર્લભ બોધી થાય છે. આપણા હાલના સિદ્ધાંતો કટલાકને સમકિત અને આત્રિ માટે અધુરા લાગે છે પણ થોડી ઘણી બાકી રહેલ હુકીકતવાળા રૂકત ચાર સૂત્રના આધારે પાચમાં આસારે છેડે ચાર જણા એકાવતારી થવાના છે માટે અત્ય જીવે ત્રાગંધી ન થવુ પણ સૂત્રનો અને આજ્ઞાનો વિચાર કરવો દોષ સેવનાગે આત્રિમા ખામી પડે છે,

સર્વથા નિર્દોષજી ૧ મા મુક્તમાનને અને પ્રાપ્ત થાય છે પણ દેખેને દેવ તરીકે નહિ સ્વીકારનાર સમક્ષિતીમાંથી જન્મ થાય છે. માત્ર દેખેને ઉપદેશ તરીકે ન માનવાનો વિવેક રાખવો.

સમક્ષિતજી રક્ષણ કરવા માટે અને
વિશુદ્ધ થવા માટે સમક્ષિતના આચાર પાળવા.

૧ નિરાક્રિય — જ્યારે આત્મી ધી જિતેશ્વર દેવતા વચનમાં સકાનો સર્વથા અભાવ તમે સમ્ય નિષક જ દેવેદિ પવેશ નિશ્ચયી નિ / શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ-જ્ઞાન, દર્શન, આદિમાં નિષકપણ નિષક દેવપણ નિશ્ચયપણ અભ્યુત્પત્તિ ઉપરથી પણ અપોદ્યપણ અને સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતતા આત્માના સ્વરૂપના અનુભવથી નિષકપણ પ્રાપ્ત થાય છે કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે એવી પ્રતિતી થતી જોઈએ.

૨ નિઃકંખીય — જ્યારે આત્મી મુદેવ, મુદેવ, મુદેવની ઈચ્છાનો સર્વથા અભાવ નિશ્ચયી નિષ્ક્રાન્ત, વિષય, કામ, પોદ્યજ્ઞાન મુખ વગેરે સર્વ અનાત્મભાવોની ઈચ્છાનો અભાવ અને શુદ્ધ આત્મ ઉપયોગમાં રક્ષાપણ.

૩. નિવિતિગિચ્છ — જ્યારે આત્મી-ધર્મમાં અજેદ (અજ્ઞાતિનો અભાવ), પરનિદાતાત્વ કસ્તુરિયા કવમાં નિષક દેવપણ નિશ્ચયી-ધર્મના વિષય ઉપરથી પસિદ્ધ વગેરેમાં સમભાવ તથા મેદ્યમાર્ગમાં બેન અને આત્મમદા.

૪ અમુદિદી — જ્યારે આત્મી — અમોદ, મુદ્દા, અજ્ઞાનનાનો ત્યાગ અમદારોમાં મુક્ત્ય નહિ, કૈનેતર મોમાં પણ આજુસો દોષ તે તથા આજનર જોઈને અજ્ઞાનમાં તપ્તવુ નહિ નિશ્ચયી તત્ત્વજ્ઞાન અને શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપયોગ.

૫. ઉવણુદ — જ્યારે આત્મી સમક્ષિતી દેવેદિ પ્રસસા કરી, તેમના દેવ પ્રસદ ન કરવા કાન્યકે મિષ્ણાત્તિ સમ્યક્દર્શન તે દેવ નથી અને કામ તેમના કેવળે કામનો ધુરોપસમ (મદા) દોષ તે તમે એમ માને કે જ્ઞેન કરવા કૈનેતર સાસ છે. માટે સમક્ષિતિયા દેવ દોષ, ત્યારે પોતાના દેવ જ્ઞાતી રાખવા નહિ પણ યોધી યોધી જ કરવા નિશ્ચયી પર ભાવનથી મુક્ત થઈ સ્વભાવમાં સ્તવ.

૬ સ્થિરિકરણ — જ્યારે આત્મી પોતાન તથા બીજાને જ્ઞાન, દર્શન, આદિમાં વિષય કરવા, પડાર્થ તથા દેવોને સમક્ષિતી દેવોમાં થાવવા નિશ્ચયી જ્ઞાન-દર્શન-આદિ કષ્ટે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં સારવાન, અપેક્ષ, મિષ્ટ ૨૧૧

૭. વાસકાચ — સમક્ષિતી દેવો પ્રત્ન દિન જુદી રાખતા, તમને પર્વ કામમાં મદદ નહિ, વધવાન વધાવ કરવા તમી સાથે વિદ્યેન મુક્તી તથા પૂજન કામ રાખવા સમાન મુક્તી

તરફ મૈત્રી રાખવી, અલ્પ ગુણી તરફ હિત બુદ્ધી રાખવી, નિશ્ચયથી શુદ્ધ આત્મિક સુખ, સમભાવ, સમતાપસ, શાંત યસમા મગ્ન રહેવું

૮. પ્રભાવના — વ્યવહારથી તન, મન, ધન, અને વચનથી, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકાણી તીર્થમાં વૃદ્ધિ કરવી, સર્વ જીવ કરૂં શાસન રસીની ભાવના અમલમા મુકવી નિશ્ચયથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપ વગેરે આત્મશુણીની વૃદ્ધિ કરતા રહેવું

સમકિતી જીવે રપ દાપનો ત્યાગ કરવો — ૮ મઠ, ૮ મળ (સમકિતના ૮ આચારનો ભગ), ૬ દોષસ્થાન (કુદ્વે, કુગુરુ, કુધર્મ અને તેના બોકતોની સાથે આપતન) ૩ મૂઢતા (દેવ-ગુરુ-ધર્મ સખધી મુંઝવણ, અજ્ઞાનતા)

પાંચ મહાન દોષથી સમકિત જાય છે ૧ જ્ઞાનમર્વ, ૨ મતિમદ્ધતા, ૩ નિર્દયવચન, ૪ રૂદ્રભાવ, ૫ આલસ.

પાંચ અતિચારનો ત્યાગ કરવો — ૧ લોક હામ્યભય, ૨ ભોગરૂચી, ૩ અગ્રશોક, ૪ મિથ્યાઆગમ ભકિત, ૫ મૃષા દર્શનવાળાની સેવા-સગત

સમકિતનું ફેળ — ત્યાગભાવ, વિષયભોગમાં સુખદુખ વિકારનો અભાવ, સર્વ દોષો ત્યાગ કરવાની ભાવના, શાંતરસની પ્રાપ્તિ, અતરંગ વિરકિતનો અનુભવ, સ્વસ્વરૂપનો અનુભવ, ભેદજ્ઞાન, સ્વસવેદનજ્ઞાન, આત્મ દર્શન-અનુભવ, સકામ નિર્જરા. બોધી (સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રરૂપ સ્વસ્વરૂપનો લાભ), આત્મિક સુખનો અનુભવ સિદ્ધસ્વરૂપ અને આત્મતત્ત્વનો નિશ્ચય, અતદ્રષ્ટિથી આત્મભાવે વર્તન, નિદા પ્રસશામા સમભાવ, પરભાવોનો ત્યાગ.

સમકિતના આઠ આચારની ધ્યાન કરશો — આત્માના ગુણો જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રને અને આત્મપ્રદેશને ચૈતન્ય લક્ષણથી ઓળખી. તેમા ઉપયોગ લગાવવો, તે ગુણોમા નિશક રહેવું, પૌદ્ગળીક તેમજ સ્વસ્વરૂપની અપેક્ષાએ અનાત્મક ભાવોમા મનને જવા દેવું નહિ, ઉપયોગ લગાવવામા કટાણો ન લાવવો, રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરી ઉપયોગની શુદ્ધિ કરવી, આત્મપ્રદેશમા તથા નિજ સ્વરૂપમા પ્રસન્ન રહેવું મન આડાઅવળું ન જાય તેમા સાવચેતી રાખી મનને ચિથર કરવું, સ્વગુણોના અભેદપણાનો અનુભવ કરવો અને વર્ધમાન પરિણામ ગખવા

સાત નયમાં સમકિત

૧

નિગમ નયનો અભિપ્રાય

(૧) લોક રૂઢી પ્રમાણે જૈન સમકિતી કહેવાય અને સમકિતી જૈન કહેવાય (૨) સદ્ધર્મ. સમકિતીને મોક્ષની ધમ્મ હોય. (૩) અશ — સમકિતીને જૈન દર્શનમા સદ્ભાવ હોય.

સર્વથા નિર્દોષપણે ૧ મા ગુણજ્ઞાનને અને પ્રાપ્ત થાય છે પણ દેવને દેવ તરીકે નહિ સ્વીકારનાર સમક્ષિતમાંથી જાણ થાય છે. માટે દેવને ઉપદેશ તરીકે ન માનવાનો વિવેક રાખવો.

સમક્રિતજી રક્ષણ કરવા માટે અને
વિશુદ્ધ થવા માટે સમક્રિતના આચાર પાળવા.

૧ નિઃશકિય — વ્યવહારથી થી જિનેશ્વર દેવના વચનમાં શકાનો સર્વથા અભાવ તમે સમ્ય નિઃશક ન જુલોડિ પવેશ્વ નિશ્ચયથી નિજ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમાં નિશકપણ નિસદેશપણ નિર્ભયપણ, મચ્છાતિ ઉપરમાં પણ અડોલપણ અને સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતતા આત્માના સ્વરૂપના અનુભવથી નિશકપણ પ્રાપ્ત થાય છે કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ છે એવી પ્રતિત્તિ થવી જોઈએ.

૨ નિઃકંખીય — વ્યવહારથી કુરુષ, કુરુષ કુર્ષર્મની હજીએ સર્વથા અભાવ નિશ્ચયથી મિથ્યાત્વ, વિષય, કામ, પોષ્ટણિક સુખ વગેરે સર્વ અનાત્મશબ્દોની હજીએ અભાવ અને શુદ્ધ આત્મ ઉપોગમાં રહેવા.

૩ નિવિતિમિચ્છા — વ્યવહારથી-ધર્મમાં અજેદ (આત્મીયો અભાવ), પરનિદાત્માય કસ્ટીના ફળમાં નિસદેશપણ નિશ્ચયથી-ધર્મના વિવાદ ઉપર પતિસદ વગેરેમાં સતતભાવ તથા મોક્ષમાર્ગમાં ચેર અને આત્મસદા.

૪ અમુકદિહી — વ્યવહારથી-આત્મોદ, મહતા, અજ્ઞાનતાને તથા અમરકારમાં મુગ્ધ નહિ, જૈનેશ્વર મોમાં પક્ષ માણસો દોષ તે તથા આત્મજ્ઞાન જોઈએ અજ્ઞાનતામાં તણવું નહિ, નિશ્ચયથી વ્યવહાર અને શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપોગ.

૫ ઉવણુદ — વ્યવહારથી સમક્ષિત જીવેલી પ્રશસા કરી, તેમના દોષો પ્રવદ ન કરવા, કાચુકે મિથ્યાત્વને સમ્યક્દર્શન તો દોષ નથી અને કાચ તેમના કાચને કાચનો કાચોપદમ (મહતા) દોષ તે તેઓ જેમ માને કે જો કસ્ટા જૈનેશ્વર સારા છે માટે સમક્ષિતના દોષો કાચ, ત્યારે પેશાના દોષો જ્ઞાતી રાજવા નહિ પણ શોષી શોષી દૂર કરવા નિશ્ચયથી જ આત્મમાંથી મુક્ત થઈ સ્વસ્વરૂપમાં જોવું.

૬ સ્થિરિકરણ — વ્યવહારથી પોતાને તથા ખીજને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમાં સ્થિર કરવા, પત્તાઈ તથા જીવેને સમક્ષિત દેશજે થાત્મા નિશ્ચયથી જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર કાચી શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં સાવધાન, અડોલ, સ્થિર રહેવું.

૭ વાસસ્ય — સમક્ષિત જીવો અને ક્રિત જીવે રાજા, વખતે પર્મ કાચમાં મગ્ન કરી, મથાનોન વચાવન કરવો તેની સાથે વિરોધ કરી તરફ પૂજ્ય ભાવ રાખવો સમાન કરી.

તરફ મૈત્રી રાખવી, અલ્પ ગુણી તરફ હિત યુક્તી રાખવી, નિશ્ચયથી શુદ્ધ આત્મીક મુખ, સમભાવ, સમતાવસ, શાંત વસમા મગ્ન રહેવું

૮. પ્રભાવના — વ્યવહારથી તન, મન, ધન, અને વચનથી, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકાદિથી તીર્થમાં વૃદ્ધિ કરવી, સર્વ જીવ કર્મ શાસન રસીની ભાવના અમલમા મુકવી. નિશ્ચયથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપ વગેરે આત્મગુણોની વૃદ્ધિ કરતા રહેવું

સમકિતી જીવે ૨૫ દોષનો ત્યાગ કરવો — ૮ મદ, ૮ મળ (સમકિતના ૮ આચારનો ભગ), ૬ દોષસ્થાન (કુદ્વે, કુગુરુ, કુધર્મ અને તેના ભોક્તોની સાથે આપતન) ૩ મૃદતા (દેવ-ગુરુ-ધર્મ સમધી મુજવણ, અજ્ઞાનતા)

પાંચ મહાન દોષથી સમકિત જાય છે ૧ જ્ઞાનમર્વ, ૨ મતિમદતા, ૩ નિર્દયવચન, ૪ રૂઢભાવ, ૫ આલસ.

પાંચ અતિચારનો ત્યાગ કરવો — ૧ લોક હાન્યભય, ૨ ભોગરૂચી, ૩ અગ્રશોક, ૪ મિથ્યાઆગમ ભકિત, ૫ મૃષા દર્શનવાળાની સેવા-સગત

સમકિતનું ફળ — ત્યાગભાવ, વિષયભોગમા મુખદુષ્ટ વિકારનો અભાવ, સર્વ દોષો ત્યાગ કરવાની ભાવના, શાંતરસની પ્રાપ્તિ, અતરંગ વિરકિતનો અનુભવ, સ્વસ્વરૂપનો અનુભવ, ભેદજ્ઞાન, સ્વસ્વેદનજ્ઞાન, આત્મ દર્શન-અનુભવ, સકામ નિર્જરા. બોધી (સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રવૃત્ત સ્વસ્વરૂપનો લાભ), આત્મીક મુખનો અનુભવ સિદ્ધસ્વરૂપ અને આત્મતત્ત્વનો નિશ્ચય, અતર્દ્રષ્ટિથી આત્મભાવે વર્તન, નિદા પ્રસશામા સમભાવ, પરભાવોનોત્યાગ.

સમકિતના આઠ આચારની ધ્યાન કરા — આત્માના ગુણો જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રને અને આત્મપ્રદેશોને ચૈતન્ય લક્ષણથી ઓળખી તેમા ઉપયોગ લગાવવો, તે ગુણોમા નિશક રહેવું, પૌંદ્રગણીક તેમજ સ્વસ્વરૂપની અપેક્ષાએ અનાત્મક ભાવોમા મનને જવા દેવું નહિ, ઉપયોગ લગાવવામાં કટાણો ન લાવવો, રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરી ઉપયોગની શુદ્ધિ કરવી, આત્મપ્રદેશોમા તથા નિજ સ્વરૂપમા પ્રસન્ન રહેવું મન આડાઅવળું ન જાય તેમા સાવચેતી રાખી મનને સ્થિર કરવું, સ્વગુણોના અભેદપણાનો અનુભવ કરવો અને વર્ધમાન પરિણામ રાખવા

સાત નયમાં સમકિત

૧

નિગમ નયનો અભિપ્રાય

(૧) લોક રૂઢી પ્રમાણે જૈન સમકિતી કહેવાય અને સમકિતી જૈન કહેવાય (૨) સકલ્પ. સમકિતીને મોક્ષની ધમ્મજા હોય. (૩) અથ — સમકિતીને જૈન દર્શનમા સદ્ભાવ હોય.

૨

સમજ નયનો અભિપ્રાય

(૧) સત્યા—સર્વ જાણી સત્યામાં સમજિત છે. (૨) સામાન્ય તત્વ—સમજિતીને સત્ય થયેા હોય. (૩) સમજ—સમજિતી તત્વ જ્ઞાન અને ગુણોનો સમજ કરે.

૩

વ્યવહાર નયનો અભિપ્રાય

સમજિતી જીવ વચ્ચે અને કાચાથી સમજિતના ૬૭ બોલમાં અને ૮ આચારમાં પ્રમાણ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે એટલે વ્યવહાર સમજિતમાં પ્રવર્તે.

૪

ફલુશુન નયનો અભિપ્રાય

સમજિતના ૬૭ બોલ અને ૮ આચારમાં જે સમયે માનસિક (ભાવપૂર્વક) પ્રવૃત્તિ કરે તે વખતે તેને સમજિતી કહે. સ્વામિ કાર્તિકેશ્વરી ટીકામાં વિશ્વમાન બસ્ત્રધેનમાં પાંચમાં ખારામાં જમન્ય ૨ અને ક્રિષ્ટ ૬ જીવ સમજિતી કહેવ છે, તે વિચાર આ નય પ્રમાણે હોવાનો સભવ છે તત્વ કેવળી જમન્ય સમજિતના પરિણામ તે ફલુશુન નમનુ સમજિત.

૫

સમજ નયનો અભિપ્રાય

સમજ નય પ્રમાણે સમજિતના સર્વ ખર્ચ વાચક ભાવો અને સમજ સમજિત સમજમાં જાણી જાણે તત્વજ્ઞી, જ્ઞાન-ભાવ-નિષ્ઠા વ્યવહાર-નિષ્ઠા સમજિત ઉપદેશજ્ઞી, કારક-શ્રેયક-દીપક-સુરોપશમ, ઉપશમ, ક્ષાયક, સાસ્વાદન, વેદક એ સત્ત્વ બેદી સમજિત સમજમાં આવી જાય સમજ જ્ઞાન અને સમજિત ફલુ અતર્જન થાય.

૬

સમજિતજ્ઞનો વિષય

નુત્પત્તિ બેઠે અર્થ અર્થના ભાવ પ્રમાણે ક્રિયા અને સપૂર્ણતાની સમીપે બેઠું બોલે.

(૧) વ્યુત્પત્તિ બેઠે અર્થ—જેમકે (૧) સુરોપશમ=શ્રેયક-ઉપશમ=ચાર જ્ઞાતાનુગતી અને જ્ઞાન જ્ઞાન મોહનીય એ જ્ઞાન સમજ પ્રવૃત્તિઓના કર્મ હોવાનો પ્રદેશ ઉપ અથવા નિસ્સ-વિષયક ઉપ જ્ઞાને સુવ થાય અને અનુદીપ્ત જ્ઞાનો વિષયક ઉપ અદ્વૈતવેદો અથવા નિસ્સનો મહત્ત્વે પરિણમતી નિસ્સ કરવે તે ઉપશમ આવા ભાવમાં જે પ્રગતિ મળે તેને સુરોપશમ સમજિત હોય.

(ii) જે જીવ, એ ૭ પ્રકૃતિનો પ્રેરક ઉત્પન્ન કે વિપાક ઉત્પન્ન બીજકૃત ન થાય એવા તિવ્ર વિશુદ્ધ ભાવ ગમે તેને ઉપશમ સમકિત હોય.

(iii) જે જીવ એ માને પ્રકૃતિનો સત્તામાયી સર્વથા ક્ષય કરે કે જેથી ફરી કાંઈ રીતે ઉત્પન્ન ન આવે તેને ક્ષાયક સમકિત હોય.

(iv) સમકિત = સમ = સમતા અને તત્ત્વનું શુદ્ધ સ્વરૂપ+કિત=દ્રષ્ટિ એટલે સમતા સહિત શુદ્ધ તત્ત્વમા ઉપયોગ ગમે તેને સમકિત હોય. સમકિતમા ભાવોની નાગતમ્યતા અને ત્રિવિધતા પ્રમાણે સમકિતના બેઢ થાય.

(v) સમ્યગ્ દર્શન = સમ્યગ્ = યથાર્થ, કેવળી ભગવાને પ્રગણ્યુ તે જ સ્વરૂપ + દર્શન = વ્રદા અને અનુભવ એટલે કેવળી પ્રગણિત ભાવોમાં જે શ્રદ્ધા હોય અને આત્મ તત્ત્વનો અનુભવ હોય તેને સમ્યગ્ દર્શન હોય તે કાયોપરામ સમકિતનો વિષય છે.

(૨) અર્થ પ્રમાણે ક્રિયા—જેવા ભાવમા જીવ પ્રવર્તે તે પ્રમાણે તેને સમકિતનો બેઢ કાણુ થાય તેથી સમકિતના ૧૫ બેઢ થાય. વળી સમકિતના ભાવમા જેને જ્ઞાનનો ઉપયોગ હોય તેને જ્ઞાનાત્મા, દર્શનમા ઉપયોગ હોય તેને દર્શનાત્મા, ચાગ્રિમા ઉપયોગ હોય તેને ચાગ્રિાત્મા એવી રીતે વીર્યાત્મા કહેવાય. વળી ક્ષાયક સમકિતના બે બેઢ—૧ જડમગ્ન્યનુ ક્ષાયક સમકિત અને ૨ શ્રેયણીનુ ક્ષાયક સ તે સમદ્રષ્ટિ.

(૩) સપૂર્ણતાની સમિપ—આ હકીકત સમજવા માટે જુદી જુદી અપેક્ષા લેવી પડે. જેમકે (i) અનિવૃત્તિ કણુનો જેટલો સમય સમકિત સન્મુખ છે (ii) વેદક સમકિત, ક્ષાયક સમકિતની સમિપ છે (iii) સમકિત ભાવમાં આત્મ ભાવે તિવ્ર ઉપયોગ નિશ્ચય સમકિતની સમિપ છે.

૭

એવજીવનયનો અભિપ્રાય

એવજીવનયનો એવો અભિપ્રાય છે કે સમભિરૂઢ નયથી વ્યાખ્યા પ્રમાણે જેને શુદ્ધ ઉપયોગ હોય તેને ઉપયોગ કાળ વખતે જ સમકિતી કહેવો વળી આ નય નિશ્ચયાત્મક, સપૂર્ણતા અને એકત્વ બતાવે છે સપૂર્ણતાની અપેક્ષાએ ક્ષાયક સમકિત આવે છે નિશ્ચયાત્મકની અપેક્ષાએ નિશ્ચય સમકિત આવે અને એકત્વની અપેક્ષાએ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનું એકત્વ સ્વરૂપે આત્મસ્વરૂપ બતાવે છે તે આ પ્રમાણે —

(૧) જીવનુ લક્ષણ શુદ્ધ ચેતના તેના બે ઉપયોગ તે જ્ઞાન અને દર્શન ઉપયોગ, ગગદ્રેષ ગહિત ઉપયોગ તે શુદ્ધ ઉપયોગ, શુદ્ધ ઉપયોગમા પ્રવૃત્તિ કરતી તે પડીત વીર્ય અને શુદ્ધ ગુણુ (જ્ઞાન, દર્શન, આત્મીક મુખ)નો અનુભવ કરવો તે ચારિત્ર તે પડીતનીર્થથી થાય છે અને બધા

૨

સમગ્ર નયનો અભિપ્રાય

(૧) સત્યા—સર્વ જાણી જાણી સત્યામાં સમક્ષિત છે. (૨) સામાન્ય તત્વ—સમક્ષિતીને સ્વયં મદા હોય. (૩) સમગ્ર—સમક્ષિતી તત્વ જ્ઞાન અને મુલોનો સમગ્ર કરે.

૩

વ્યવહાર નયનો અભિપ્રાય

સમક્ષિતી જ્ય વસ્તુ અને કાપાથી સમક્ષિતના ૧૭ બોધમાં અને ૮ આચારમાં પ્રયોજન પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે એટલે વ્યવહાર સમક્ષિતમાં પ્રવર્તે.

૪

શુદ્ધસુત્ર નયનો અભિપ્રાય

સમક્ષિતના ૧૭ બોધ અને ૮ આચારમાં જે સમયે માનસિક (ભાવપૂર્વક) પ્રવૃત્તિ કરે તે વખતે તેને સમક્ષિતી કહે. સ્વામિ કાર્તિકેશ્વરી દીકામાં વિષમતા બસત્યેશ્વરમાં પાંચમાં આસત્તામાં જપન્ય ૨ અને ઉદ્દેશ ૬ જ્ય સમક્ષિતી કહેવ છે, તે વિચાર આ નય પ્રમાણે જોવાનો સમય છે તત્વ કેવળી મધ્ય સમક્ષિતના પરિણામ તે શુદ્ધસુત્ર નયન સમક્ષિત.

૫

સમગ્ર નયનો અભિપ્રાય

સમગ્ર નય પ્રમાણે સમક્ષિતના સર્વ સ્થાન વાચક ભાવો અને સમગ્ર સમક્ષિત સમગ્રમાં કાપસ્ય થાય. જેમકે તત્વજ્ઞી, ક્રમ—ભાવ—નિમગ્ન વ્યવહાર—નિસર્ગ સમક્ષિત ઉદ્દેશજ્ઞી, કારક—શેષક—દીપક—ધ્યોતપદમ, ઉપસમ, ધ્યાનક સારવાહન, વેદક એ સર્વ બેદરે સમક્ષિત સમગ્રમાં જાણી જાણ સમગ્ર દર્શન અને સમગ્રપિત જલુ અતર્જત થાય.

૬

સમક્ષિતનો વિષય

નુત્યતિ જેદે અર્થ અર્થના ભાવ પ્રમાણે ક્રિયા અને સપૂર્ણતાની સમીપ હોવું તેજી.

(૧) વ્યુત્પતિ જેદે અર્થ—જેમકે (૧) ધ્યોતપદમ—ધ્યોતપદમ—ચાર આતમુનથી અને ત્રણ દર્શન મોહનમિ એ દર્શન સમગ્ર પ્રવૃત્તિઓના કર્મ જોવાનો પ્રદેશ ઉપ અર્થના નિરુપ વિષયક ઉપ અને ધ્યોત થાય અને અનુદીપ્ત જોવાનો વિષયક ઉપ અર્થકાવેલો અર્થના નિરુપનો મદ્યજે પરિણામની નિરુપ કરેલો તે ઉપસમ અર્થના ભાવમાં જે પ્રગતિ અને તેને ધ્યોતપદમ સમક્ષિત હોય.

(૧) આગમથી દ્રવ્ય સમકિત—(૧) સમકિત શાસ્ત્રનો ઉપયોગ વગર અભ્યાસ (II) જિન વચનમા શ્રદ્ધા છે પણ જાણપણુ નથી. (III) મિથ્યાત્વના કર્મદળ અધ્યવસાયથી શુદ્ધ થઈને સમકિત મોહની રૂપે પગિણુમ્યા તે કર્મ પુદ્ગળ

(૨) નોઆગમથી દ્રવ્ય સમકિત—(i) જ શરીર—સમકિતના ભાવમા કાળ કરી ગયેલ જીવનુ શય. (II) ભવ્ય શરીર—એક જીવ કે જે તેજ ભવમા ભવિષ્યમા સમકિત પામશે, અત્યારે સમકિતી નથી. શરીર જીવનુ રહેવાનુ સ્થાન છે વળી શરીરના અગ ઉપાગ ધ્વિયેા અને મનોવર્ગણાની મદદથી જીવ સમકિત પામી શકે છે માટે શરીરને નોઆગમ કલ્પે (III) નદ્વ્યતિરિક એટલે શરીરથી જિનન તેના ત્રણ ભેદ—(અ) લૌકિક—સમકિતનુ પુન્તક, સમકિત ગાસ્ત્રનો જાણુદાગ પણ શ્રદ્ધા રહિત એવો જીવ. (બ) લોકોત્તર—જેન કહેવાય છે પણ સમકિતનો અભાવ છે જેમકે દીપક સમકિત. (૩) કુપ્રાવચન—મિથ્યાત્વના શાસ્ત્રો અને તેનુ શબ્દજ્ઞાન હોય. ગહુચ્ચના ઉપયોગને અભાવે એવી માન્યતા રાખે કે સર્વ દર્શનો (ધર્મો) સગખા છે “અન્ય લિંગે સિદ્ધાનો” “અર્થ અન્ય દર્શને સિદ્ધા” છે એમ માને સમશ્રુતને મિથ્યા શ્રુતમા પગિણુમાવે. આ ભેદ સર્વથા હેય છે ખગ જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાનો અભાવ તે કુપ્રાવચન.

(૪)

ભાવનિદેપમાં સમકિત

(૧) આગમથી ભા સમકિત—ઉપયોગપૂર્વક સમકિત શાસ્ત્રનો અભ્યાસ અથવા સમ્યકત્વ ભાવમા ઉપયોગ.

(૨) નો આગમથી ભાવ સમકિત—જેને સમકિતના જ્ઞાનની હુવે જરૂર નથી પણ સ્વા-ભાવિક રીતે સમકિતના ભાવોમા રહે છે જેમકે ક્ષાયક સમકિત, ક્ષાયક એણી કેવળજ્ઞાન—દર્શનયુકત અને મુક્ત જીવ.

(૩) નોઆગમથી ભાવ સમકિત પરિણુતિ સમકિતના ભાવોમા નિશ્ચયપૂર્વક પરિણુતિ વાળો જીવ

સમકિતનાં ૪ પ્રમાણુ

(૧)

આગમ પ્રમાણુ સમકિત

સમકિતી જીવોને તત્વ રૂપી હોય છે તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન સમ્યગ્ દર્શનમ્ તેનો ખુલાસો—જે આપણે જોઈએ છીએ તે દ્રવ્યોના પયથિા છે તેમા જ દ્રવ્યમાથી મુળ કયા દ્રવ્યો છે અને નવ તત્વમાથી કયા તત્વો છે તે શોધી કાઢી તે દ્રવ્યોના શુદ્ધ સ્વરૂપનો વિચાર કરવો તે તત્વરૂપી,

ગુણોનો નિમ્ન કરનાર સમક્ષિત છે. આ જુદું એક ચેતનામાં સમાપ્ત થાય છે અને ચેતના છવ્વું થઈ જાય છે તેવી ચેતના છવ્વું સ્વરૂપ છે. આવી રીતે એકત્વ થયું તે આત્મભાવનો અનુભવ કરવો.

(ii) આત્માનું જ્ઞાન તે આત્મજ્ઞાન, આત્માના અણુ દ્વારા આત્માનો અનુભવ તે આત્મદર્શન અને આત્માથી આત્મામાં પ્રાપ્તિ તે બાવ આત્મિક આ સ્વર્ગમાં આત્માનો શાયક ભવ આવે છે આત્મભાવમાં પ્રાપ્તિ કરવી એટલે એકત્વ થઈ ગયું તે શાયક ભાવનો અનુભવ છે.

કેટલાક આચાર્યનો એવો અભિપ્રાય છે કે શાયક સમક્ષિત તે નિમ્ન સમક્ષિત છે પણ સમક્ષિત અને સ્વદ નથી જોતાં તેમાં ફર પડે છે નિમ્ન સમક્ષિત ૭ થી ૧૪ ગુણોએ અપેક્ષા-પૂર્વક કહી શકાય. શાયક સમક્ષિત ન હોય તો પણ પરિણામ આથી સાતમે ગુણસ્થાને સમાવે છે શાયક સમક્ષિત ૪ થી ૧૪ ગુણોએ હોય અને કેટલાક આચાર્યના મત પ્રમાણે ૮ થી ૧૪ ગુણસ્થાને હોય. કૃપાકૃષ્ણીમાં શાયક અને નિમ્ન સમક્ષિત તદ્દરૂપ અને છે જેને શાયક સમક્ષિત ન આપ્યું હોય તે કૃપાકૃષ્ણીની તૈયારી કરે તો જરૂર આપમે ગુણસ્થાને શાયક સમક્ષિત આવે.

નોંધ—૭ નજમથી એક પણ નજમ અભિપ્રાયનો નિર્ણય કરે તેને એકત્વવાદી નિષ્ણાત્વી સમજાવે. બે કે પહેલી પણ નજમો અને મઠ કૃષ્ણાત્મી એથી નજમો સમક્ષિત નિમ્નથી હોય કે ન હોય, પણ એકજ છવ્વમાં અપેક્ષા પૂર્વક સાતે નજો લાગુ પાડી શકાય કારણકે બધી નજમ અભિપ્રાયોમાં પરસ્પર વિરોધ નથી ત્યારે નિષ્ણાના વિષયમાં પરસ્પર વિરોધ હોવાથી, નિષ્ણા હેય અને કૃપાકૃષ્ણનો ભેદ પડે છે.

ચાર નિષ્ણાના સમક્ષિત

(૧)

નામ સમક્ષિત

“સમક્ષિત” અને “સમ્યક્ દર્શન” એવી નામ સમાધી છવ્વનો આ ધ્રુવ જોગબાગ ૭ નામ નિષ્ણાના બીજા ભેદનું અર્થક પ્રતોજન નથી.

(૨)

સ્થાપના સમક્ષિત

જરૂર દાર સિધ્ધિમાં સ્થાપના જેમકે સમક્ષિત વગેરે સંબોધની સ્થાપના સ્થાપના નિષ્ણાના બીજા ભેદનું અર્થક પ્રતોજન નથી.

(૩)

કૃપા નિષ્ણાના સમક્ષિત

(૧) આત્મની (૨) નો આત્મની

૨

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ સમક્રિત

(૧) પર પ્રત્યક્ષ—ક્રીડા—(૧) મુખનો અભ્યાસ—વાચન, યુજન, વાગવા સભાસુ, ધર્મ

કથા, (૧૧) નિગ્રથ ગુરુની વૈયાવચ્ચ (મુખાત્ર દાન), ' વદના ' નમસ્કાર, મુનિ, (૧૧૧) જૈન ધર્મના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપની આગધના અને પ્રશસા કર્મો. આ ત્રણ ક્રીડા જોઈને વ્યવહારથી જાણી શકાય કે આ જૈન છે

(૨) સ્વપ્રત્યક્ષ—(૧) સમતા જ્ઞાન રમ, સમભાવનો અનુભવ, (૧૧) અશયી મોક્ષના આત્મિક મુખનો અનુભવ, (૧૧૧) પાપ ઇદ્રિયોના વિષયમાં ખડ મુખ નથી એવો અનુભવ પૂર્વક વિશ્વાસ - (૧૪) સસાગના સર્વ જીવોને સસાગિત દુ ખમાથી મુક્ત કરી, શાશ્વત મુખ આપવાની ભાવના, (૪) આત્મશ્રદ્ધા એટલે આત્માના શુદ્ધ ગુણોનો અનુભવ કરવો ગુણોનો અનુભવ કરવાથી ગુણી (આત્મા) નો સાક્ષાત્કાર થાય છે જે આવે જોને અતર્થ્યાને (અતર ચક્ષુથી-માનસિક) અનુભવ થાય તો સમજનુ કે હવે સસાગના સર્વ દુ ખનો અત આવી છે

૩

અનુમાન પ્રમાણ

સ્વ પ્રત્યક્ષ અને પર પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના ભેદથી અનુમાન પ્રમાણની સિદ્ધિ છે સર્વ દોષોને દૂર કરવાની ભાવના થાય, પાપ કર્યો પછી ઉપયોગ આવતા જ પાપનો પશ્ચાત્તાપ થાય અથવા પાપ કરતા અટકી જવાય અહિંસા ભાવ પ્રગટ થાય, શરીરને જેવા કરતા સર્વ જીવોના આત્મામા અતરદ્રષ્ટિ જાય, કોઈ પણ મિથ્યાશ્રુતને સમશ્રુતમા પરિણામી શકાય, અગિહત અને સિદ્ધના સ્વરૂપનો અનુભવ કરવાની વાગવા ભાવના થાય તો એવું અનુમાન થાય કે હવે સમક્રિત છે અને ભેદોપાગ છે

તેની સમજ એવી છે કે —ખરૂં સુખ આત્મામાથી નિકળે છે એટલે સુખનું ઉપાદાન તરણ આત્મા છે જીવસ્થને મનની દ્વારા ત્યા મન ચિત્ર થાય છે ત્યા સુખનો અનુભવ થાય છે, બાહ્ય નિમિત્ત ઉપાદાન તરણ નથી પણ અજ્ઞાનને લીધે એમ મનાય છે કે બહારથી નિમિત્તમૂત વસ્તુમાથી સુખ મળ્યું અને મોહની કર્મના કેરને લીધે બહારની વસ્તુમા રાગ ઉપજે છે, જે બાહ્ય નિમિત્તના આલબનને બદલે આત્માના સ્વરૂપનું આલબન લીધું હોય તો અનતગણા સુખનો અનુભવ થાય છે તેની સાથે નવા કર્મ બધાતા નથી ત્યારે બાહ્ય નિમિત્ત સેવવાથી નવા કર્મ બધાય છે ગગદ્દોષથી ચિકણા કર્મ બધાય, માટે આત્મીક સુખ ખરૂં છે અને તેનોજ અનુભવ લેવો

હતાત.—સ્તામાં આજ્ઞા એક મુદ્દા સી જોવામાં આવી. સી કેવું છે ? જવનો અશુદ્ધ બળન પર્ણે અને પુણ્યોનો અશુદ્ધ પર્ણે તે સી સરી નામકર્મ પ્રકૃતિનો ક્રમ બાવ તેના ઉપર મોહ થાય તે શુ ? વેદ મોહની કર્મનો ઉપર અને સી સુખનુ સાધન છે એવી માન્યતા તે મિષ્ટાત્વનો પર્ણે આ નવામાંથી મુગ એ દ્રવ્ય નિકળ્યા તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ શુ છે ? સિદ્ધાન્તનુ સ્વરૂપ અને પરમાણુ પુણ્યનુ સ્વરૂપ તે વખતે નિરાકાર આત્મા અને અશુદ્ધી અમાલ પુણ્યનો અર્થમાં આભાસ થાય તે તત્ત્વજ્ઞી.

એક માણસે કોષ કપો તેમાં કોષ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ છે તેનો કવો અને તિષ્ઠો સ્વ છે. તે સ્થામાં જવ તન્મય નવ્યો એટલે દેવ કપો અને તરી કૈધનો આવશ્ય આખો આદિ કર્મ તે પુણ્ય છે અને માણસ તે જવનો અશુદ્ધ બળન પર્ણે છે તેના શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારે તો કૈધનો આવશ્ય દુ થાય અને કોષી ઉપ દેવ ન થાય તે તત્ત્વજ્ઞી.

દરેક જાતનામાં તત્ત્વજ્ઞી કેળવવા માટે દ્રવ્યોત્પાદકથી છે દ્રવ્ય અને તત્ત્વ તત્ત્વ સ્વરૂપ નવનિષ્કેપ વગેરે અનેક દૃષ્ટિથી જાણવું જોઈએ ત્યાર માટે જવના શુધ્ધ સ્વરૂપ અને પોતાના આત્મા વચ્ચે શુ અંતર છે ? તે જોવું આ અંતર કાપવાનું છે તે નોંધ માર્ગ તેની વિધિ કેવું જતાવી શકે ? કે જોયે તે માર્ગ પોતે પોતાની એકે અનુભવી શુધ્ધ સ્વરૂપ પામ્યા હોય તે સર્વથા જિનેશ્વરજી તે માર્ગ જતાવી શકે. કાલકો સર્વ સ્થાને જાણવોનું અધિકાર્યુ, કસ્યદેવેમાતા વિરોધાનાસનો સમન્વય, હૃદયો અને અન્યી અગ્રમ્ય એવી સુદમ અને અશુદ્ધી વસ્તુઓની શુદ્ધ પ્રાપ્ત્યુ, સર્વથા રાજદેવકિતવ્યુ, મેધ્ય માર્ગમાં વિરાધી તત્ત્વનો સર્વથા અભાવ એવી રતિ રક્ત સર્વથા / જતાવી શકે માટે જિનેશ્વરજીના કવતામાં શકા સાચવી નહિ. તમેય સુખ્ય નિ શક ન જિનેશ્વર પવેધ્ય ॥

મહા રાખવાનું સ્થાન મુખ્યત્વે અતીન્દ્રિય અને ભુદિને અગ્રમ્ય પદાર્થો છે અશુ અને શુદ્ધિ અગ્રમ્ય પદાર્થો તો આયોજ્ય સામ્પ્રિત થાય છે જ્યાં જેમ કમળાના શેરવાળા માણસ બંધ પીણુ હોય તેમ વસ્તુના નિત્ય અનિત્ય સ્વરૂપના ગાનના અભાવે તેમ શુદ્ધિની અભાવ વીરસીત શુદ્ધિવાળા બોદુ અભાવ ઉંચું નિરિક્ષ્યુ કરે છે તેવી જિનેશ્વર જેના નિગ્રમ પ્રવચનના એકપક્ષ સ્વરૂપ કે જર્મા અમકા કરે તો પક્ષ મિષ્ટા દ્રષ્ટિ અભાવ “યયમપિ અસદ્દહતા સુરા ત્વે મિષ્ટદહાઓ” નિગ્રમ પ્રવચનનીજ આરાધના કરી, નિગ્રમ્ય પાવયાણુ અસ્થ પરમસ્થ એવ અનુસ્થાન તત્ત્વમાંથી, એક જાણી, પોતાના આત્માને ઓળખી, સ્થિત સ્વરૂપે પોતાની સત્તામાં તોલ શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરવાથી, અભ્યા પરમપ્યા અનુભવ કમળી સ્થિતિ, વિશુદ્ધિ અને પદીત વીરની તાસ્તમ્યા પ્રમાણે ક્ષેત્રપથ, ઉપસથ કે ક્ષાયક સમ્પ્રિત પ્રાપ્ત થાય છે એટલે ચાર અનાતાનુગથી ક્ષાય અને અશુદ્ધીનોહની એ સ્થાત પ્રકૃતિઓના ક્ષેત્રપથ, ઉપસથ કે ક્ષય થાય અને પદાર્થોમાં ગચ્છેવ નહિન દ્રષ્ટિ કેળવાય અને સ્વસ્થનેન ગાન પ્રાપ્ત થાય અને આત્માનો પરમાત્મા તરીકે બાકથી અનુભવ થાય તેવી નિકળથી આત્મ શકા ઉત્પન્ન થાય છે

પોતે જ્ઞાન પોતેજ જ્ઞેય અને પોતેજ જ્ઞાતા બની એકત્વ સ્વરૂપે નિજ ગુણમા સ્થિર થવા માટે અને શરીર અને બાહ્ય ભાવો અદ્રશ્ય થવા માટે તો આક્રમે ગુણસ્થાને જઈ એણીની તૈયારી થાય

નિશ્ચય સમકિત મેળવવા માટે આત્મ રમણતાનો અભ્યાસ કરવો તે સમજવા માટે કેટલાક પર્યાયવાચક આત્મ રમણતાના પ્રયોગો અડી બતાવવામા આવે છે

(૧) પાત્ર ઇદ્રિયોના વિષય અને શરીર વ્યાપાર (કાયયોગ) અટકાવીને મનને શરીર, ઇદ્રિયો અને બાહ્ય જગતમાથી ખેંચીને શરીરથી જુદી પણ શરીરમા રહેલી એક સત્તાની શોધ કરવી, તે સત્તા પોતાના ચૈતન્ય સ્વભાવથી હાજર થશે તેને ઓળખવા માટે તેના ગુણની શોધ કરવી તો જ્ઞાન હાજર થશે. જ્ઞાનથી આત્માના પ્રદેશો અને ગુણો જાણીને તેનો અનુભવ કરવો અને તેમા સ્થિરતા આવશે ત્યારે મનમા શબ્દ પણ બોલવાની જરૂર નહિ રહે ત્યારે જ્ઞાના, જ્ઞેય અને જ્ઞાનતુ નિર્વિકલ્પપણે એકત્વ લાગશે, તેમા યથાશક્તિ લીન થઈ જવું આવી લીનતા ચાલુ રહે તો વ્રજસ્વલનારાય સધયણનો ધણી ક્ષપક એણી માડી દીએ ત્યારે આપણે બહુ બહુ પ્રયત્ન કરીએ તો માડ ઉમા ગુણસ્થાનને અપર્શિને આગળ વધવાની શક્તિના અભાવથી ધ્યાન તુટી જાય છે પરંતુ પ્રયાસ કરવાથી આગાહી ભવમા શક્તિ મળશે.

(૨) મનને આત્માકારે પરિણામવતુ, તેની બહાર જવા દેવું નહિ અને જાય તો પાછું ખેંચી લાવવું

(૩) બાહ્ય પદાર્થોની અપેક્ષાએ આત્મા જ્ઞાતા અને દ્રશ્ય છે, પણ અભ્યંતર ભાવે પોતપોતામા મમાઈ રહે, પોતાના પ્રદેશોમાં વિશ્રાંતિ લીએ તો અખડ, આનંદ આત્મિ સુખ અનુભવે છે

(૪) શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર સિદ્ધ સ્વરૂપ જાણીને તેને જ્ઞેય તરીકે ગ્રહણ કરવું, પછી તેની સાથે પોતાના આત્માનું એકીકરણ કરવું પછી જાણે કે પોતે જ સિદ્ધ સ્વરૂપે છે તેમ સિદ્ધ સ્વરૂપી નિજ શુદ્ધ ગુણોનો વ્યયન પ્રયોગ વગર અનુભવ કરવો અને ધ્યાન તુટે ત્યારે ફરી મનમા ગુણોને બોલી એક પછી એક ગુણનો અનુભવ કરી, પછી બધા ગુણોને એક સ્વરૂપે અનુભવી તેમા લીન થવું

૧૮

દ્રવ્ય સમકિત અને સમકિત દ્રવ્ય

અહિ અપેક્ષાપૂર્વક વસ્તુ સ્વરૂપ સમજવું (૧) શુદ્ધ શ્રદ્ધા પકડી છે પણ ખાસ જાણપણ નથી તે દ્રવ્ય સમકિત છે (૨) ક્ષયોપશમ સમકિતમા મિથ્યાત્વના વિશુદ્ધ થયેલા કર્મદળ નિરમ થઈ સમકિત મોહની રૂપે પ્રદેશ ઉદયમા આવી ક્ષય થાય તેથી આ કર્મદળની અપેક્ષાએ ક્ષયોપશમ સમકિત પુદ્ગલો હોવાથી દ્રવ્ય સમકિત ગણાય અહિ પુદ્ગલ કારણ છે કારણમા કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી સમકિતરૂપી કાર્ય છે તે પણ દ્રવ્ય કહેવાય (૩) આત્મા પોતે દ્રવ્ય છે તેથી શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ક્ષાયક સમકિત અપુદ્ગલિક હોવાથી સદ્દ્રવ્ય (આત્મદ્રવ્ય) રૂપ છે અહિ ગુણ અને ગુણીનું એકત્વ સમજવું

૪

ઉપમા પ્રમાણ:

જેમ મૂળ વચ્ચે વૃક્ષ ટકી શકે નહિ તેમ સમક્ષિત વચ્ચે ધર્મ નથી, એવી રીતની ઉપમાએ કરી સમક્ષિત, ધર્મરૂપી જ્વાલીનું નિદાન છે. ધર્મ નયસ્તુ દાર છે. ધર્મરૂપી ધરતો પાયો છે. ધર્મરૂપી સ્તંભ બાળન છે. હવે સમક્ષિતની ઇચ્છાની ઉપમા આપવામાં આવે છે. જેમ પથાવતી સ્ત્રીએ ફિલ્મી (ચતર સ્ત્રી) મારફત પાર્શ્વનાથ કુવસ્તા ઝુલુ સાંભળી, તેનેજ વસ્ત્રાનો સહન્ય કરી લીધો તેમ સમક્ષિત જીવની ચેતનાને કેવળ દર્શનથી શુદ્ધ આત્મ પ્રકાશને ક્ષણ જોવાની તાનાવેલી સામેલી હોય છે.

૭ નચ, ૪ નિર્દેશ, ૪ પ્રમાણ મળી ૧૫ દ્રષ્ટિથી સમક્ષિતતા વિચારમેણી બાધી હવે આગળ—

૧૬

બ્યવહાર સમક્ષિત

બ્યવહારથી (૧) શુદ્ધ હેવ અસ્થિત છે. શુદ્ધ શરૂ નિચય છે. શુદ્ધ ધર્મ તે કેવળનો ખલાયેલ છે. એ જ્યુ તત્વમાં ૬૬ મહા, વિશાસ, નિશ્ચય કરતો જોઈએ. (૨) ૭ દ્રશ્ય અને નવ તત્વનું ઉપોચારૂર્થક સ્વરૂપ જ્યુ તે જ્ઞાન, તેમાં મહા રાખતી અને ૨૫ પ્રમાણ નિશ્ચયતા પ્રમાણ હસ્ત તે સમ્યક્ દર્શન, (૩) સમક્ષિતતા ૬૭ બેઠક અને ૮ આચારનું આચરણ હસ્ત તે સમક્ષિતનો આચાર છે. બ્યવહાર આશિ સારૂ મારે છે. જ્યુ બ્યવહારીક સમક્ષિત બધાને મારે છે તેમાં જ્ઞાનની ખજૂ નરૂ છે.

૧૭

નિશ્ચય સમક્ષિત

નિશ્ચયથી પોતાનો શુદ્ધ આત્મા હેવ છે કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ છે. પોતેજ શરૂ છે અને પોતાના શુદ્ધ ઝુલોમાં સમ્યક્તા તે ધર્મ છે. નવ તત્વમાંથી નિજ આત્મ તત્વને શિખ તાસીને તેના જ્ઞાનજ્ઞાન આશિ-આશિનક સુખ-વીરના શુદ્ધ સ્વરૂપને જ્યુ તે જ્ઞાન, શુદ્ધ સ્વરૂપનો આત્મભવ કરી મહા હસ્તી તે દર્શન (સમ્યક્તર) અને વિતરાય સ્વરૂપે શુદ્ધ આત્મ તત્વનો વારવા જ્યુભવ હસ્તાનો પ્રવલ કરી તેમાં સ્થિતતા કરતી તે જાલ આશિ અદ્ધિ જ્ઞાન, દર્શન આશિ અને સ્વરૂપે છે. મતિજ્ઞાનતત્વરૂપિ ધર્મની એક બાસ પ્રકાશ સ્વાનુભુતિનું જાવસ્તુ ખસે ત્યારે જ્યુજ્ઞાન જ્યુસાર નિશ્ચયરૂર્થક આત્માનો જ્યુભવ થાય તે વખતે ૭ મુ જ્યુજ્ઞાન સ્પર્શ આશિનક સુખ શાંત સ્ત્રો જ્યુભવ થાય તે નિશ્ચય સમક્ષિત તથા આચરણ વધીને આત્મા

પોતે જ જ્ઞાન પોતેજ જ્ઞેય અને પોતેજ જ્ઞાતા બની એકત્વ સ્વરૂપે નિજ ગુણમા સ્થિર થવા માટે અને શરીર અને બાહ્ય ભાવો અદ્રશ્ય થવા માટે તો આંતરે ગુણસ્થાને જઈ એણીની તૈયારી થાય

નિશ્ચય સમકિત મેળવવા માટે આત્મ રમણતાનો અભ્યાસ કરવો તે સમજવા માટે કેટલાક પર્યાયવાચક આત્મ રમણતાના પ્રયોગો અહીં બતાવવામા આવે છે

(૧) પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય અને શરીર વ્યાપાર (કાર્યયોગ) અટકાવીને મનને શરીર, ઇન્દ્રિયો અને બાહ્ય જગતમાથી ખેંચીને શરીરથી જુદી પણ શરીરમા રહેલી એક સત્તાની શોધ કરવી, તે સત્તા પોતાના ચૈતન્ય સ્વભાવથી હાજર થશે તેને ઓળખવા માટે તેના ગુણની શોધ કરવી તો જ્ઞાન હાજર થશે. જ્ઞાનથી આત્માના પ્રદેશો અને ગુણો જાણીને તેનો અનુભવ કરવો અને તેમા સ્થિરતા આવશે ત્યારે મનમા શબ્દ પણ બોલવાની જરૂર નહિ રહે ત્યારે જ્ઞાન, જ્ઞેય અને જ્ઞાનતુ નિર્વિકલ્પપણે એકત્વ લાગશે, તેમા યથાશક્તિ લીન થઈ જવું આવી લીનતા આહુ મહે તો વ્રજેશ્વરનારાય સધયણનો ધણી ક્ષપક એણી માડી દીએ ત્યારે આપણે બહુ બહુ પ્રયત્ન કરીએ તો માડ ઉમા ગુણસ્થાનને સ્પર્શીને આગળ વધવાની સક્તિના અભાવથી ધ્યાન તુટી જાય છે પરંતુ પ્રયાસ કરવાથી આગાહી ભવમા શકિત મળશે.

(૨) મનને આત્માકાંચે પરિણમાવવું, તેની બહાર જવા દેવું નહિ અને જ્યાં તો પાછું ખેંચી લાવવું

(૩) બાહ્ય પદાર્થોની અપેક્ષાએ આત્મા જ્ઞાતા અને દ્રષ્ટા છે, પણ અભ્યંતર ભાવે પોતપોતામા મમાઈ રહે, પોતાના પ્રદેશોમા વિશ્રાંતિ લીએ તો અખડ, આનંદ આત્મિ સુખ અનુભવે છે

(૪) જ્ઞાતજ્ઞાન અનુસાર સિદ્ધ સ્વરૂપ જાણીને તેને જ્ઞેય તરીકે ગ્રહણ કરવું, પછી તેની સાથે પોતાના આત્માનું એકીકરણ કરવું પછી જાણે કે પોતે જ સિદ્ધ સ્વરૂપે છે તેમ સિદ્ધ સ્વરૂપી નિજ શુદ્ધ ગુણોનો વચન પ્રયોગ વગર અનુભવ કરવો અને ધ્યાન તુટે ત્યારે ફરી મનમા ગુણોને બોલી એક પછી એક ગુણનો અનુભવ કરી, પછી બધા ગુણોને એક સ્વરૂપે અનુભવી તેમા લીન થવું

૧૮

દ્રવ્ય સમકિત અને સમકિત દ્રવ્ય

અહિં અપેક્ષાપૂર્વક વસ્તુ સ્વરૂપ સમજવું (૧) શુદ્ધ શ્રદ્ધા પકડી છે પણ ખાસ જાણપાછું નથી તે દ્રવ્ય સમકિત છે. (૨) ક્ષયોપશમ સમકિતમા મિથ્યાત્વના વિશુદ્ધ થયેલા કર્મદળ નિરમ થઈ સમકિત મોહની રૂપે પ્રદેશ ઉદયમા આવી ક્ષય થાય તેથી આ કર્મદળની અપેક્ષાએ ક્ષયોપશમ સમકિત પુદ્ગલીક હોવાથી દ્રવ્ય સમકિત ગણાય. અહિં પુદ્ગળ ઝારણ છે કાગળમા કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી સમકિતરૂપી કાર્ય છે તે પણ દ્રવ્ય કહેવાય. (૩) આત્મા પોતે દ્રવ્ય છે તેથી શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ક્ષાયક સમકિત અપુદ્ગળીક હોવાથી સદ્દ્રવ્ય (આત્મદ્રવ્ય) રૂપ છે અહિં ગુણ અને ગુણીનું એકત્વ સમજવું

૧૯

બાવ સમક્ષિત

બાવ = કુપ્રજ્ઞાનપૂર્વક વિચાર (અભિપ્રાય, માનસિક પશ્ચિનિ). આ સાધન ધર્મ છે વ્યવહાર છે, જ્ઞાન રૂપે છે નિષ્કર્ષનું કારણ છે. કારણમાં પણ કાર્યનો ઉત્પાર વ્યવહારીક રીતે પણ સકે છે તેથી તે પણ આત્માનો ગુણ છે. બાવના = બાવનું સક્રિયપણું = વ્યવહારમાંથી નિષ્કર્ષમાં પણ જન્મારી ક્રિયા, વ્યવહાર અને નિષ્કર્ષ એકત્વ કસાર પશ્ચિમ બાવ = કુપ્રજ્ઞાન એકે જ્ઞાના શુદ્ધ નુસે કેવળજ્ઞાન, કેવળત્વનું ક્ષાયક સમક્ષિત એ ક્ષાયક બાવ ગણાય છે. આત્માના શુદ્ધોમાં પશ્ચિનિ કરતી તે પણ સમક્ષિત કહેવાય આવી રીતે જવહાર અને નિષ્કર્ષ એક જ એક સ્વરૂપ સાબીત થાય છે માટે તેને સર્વથા સિત માનવા કે સર્વથા એક સ્વરૂપે માની શકાય નહિ.

વ્યવહાર સમક્ષિતમાં જે જાણ પ્રકૃતિ જણાવી છે તેના સ્વભાવો અભ્યાસિક વિચાર તે બાવ સમક્ષિત કે જે નિષ્કર્ષ સમક્ષિતમાં પણ નય છે. વ્યવહારમાં મહા અને બાવ કેવળથા માટે બાવ સમક્ષિતનું આધારન છે. આથી જ જ્ઞાન અને નવ નવનો જ્ઞાનપૂર્વક ઉપજાવતી વિચાર કરીને શુદ્ધ આત્મ તત્વના કુદ્ધો તપાસીને તેને અનુભવમાં મુકવાના છે કે જેથી બાવ સ્વેચ્છા આત્મામાં કુદ્ધો ઉત્પન્ન કરીના આવડેલો ખસવા માટે અને કુદ્ધો વધારે વધારે વિશુદ્ધ થવા અને જેવડ ક્ષાયકબાવ કે જે રૂપે છે નિષ્કર્ષ છે તે પ્રકાર થાય આ વિચારમાંથી જે કાંચે સમક્ષિત આવે છે તે હવે તપાસીએ.

અનિષ્કર્ષ અને અવસ્થા બાવના વારવાર ઉપજાવતી તિવ ઉપસોને બાવવાથી વસ્તુના રૂપ અને ઉપસે સ્વરૂપ સમજવાથી થવા પ્રકૃતિ કરતું પ્રાપ્ત થાય છે અનિષ્કર્ષ બાવના (એક જ્ઞાન) અનિષ્કર્ષ બાવના (ગાન-કર્તન-આત્મિક નુ એકત્વ તે આત્મા) અને બોધિ બાવના (અનિષ્કર્ષ, શુદ્ધ આત્માના કુદ્ધો અનુભવ) વારવાર ઉપજાવતી શુદ્ધ તિવ ઉપસોને બાવવાથી રૂપ વસ્તુ ઉપસે વસ્તુમાંથી સિત પડે છે એટલે અપૂર્વ કાંચે પ્રાપ્ત થાય છે અને શુદ્ધ આત્મ કુદ્ધો અનુભવ કરવાથી અનિષ્કર્ષતિવ આવે છે અને તેમાં સિતપૂર્વક બાવને અભ્યાસિક મુખનો સ્વદેવ સ્વભાવ આનંદ અનુભવના તારે સમક્ષિત પ્રાપ્ત થાય છે શુદ્ધતા અને તારામકતા પ્રમાણે કુપ્રજ્ઞાન, ઉપસન કે ક્ષાયક સમક્ષિત પ્રકાર થાય છે.

૨૦

સામાન્ય સમક્ષિત

અહિં અપેક્ષાપૂર્વક કાંચે સમજવું (૧) સમક્ષિતનું સામાન્ય તત્વ શુદ્ધ મહા છે (૨) સમ્યક્ દર્શન સાધારણ રીતે કુપ્રજ્ઞાન બાવમાં રહેતું હોવાથી, સમક્ષિત મેકનીકા ઉપથી મુખ કુપ્રજ્ઞાનમાં થવા થવાથી તે સામાન્ય મેકનીકા અજ્ઞાન. (૩) જે સમક્ષિતમાંથી પાવાપણ થાય છે તે પણ અપેક્ષાપૂર્વક સામાન્ય કોઈના અજ્ઞાન.

૨૧

વિશેષ સમકિત

આ હકીકત પણ અપેક્ષાપૂર્વક છે (૧) ક્ષાયક સમકિત આદિ અનત હોવાથી વિશેષ કોટીનુજ છે (૨) ઉપશમ સમકિત નિશ્ચય સમકિતમા તેમજ ઉપશમ ઔણીમા પહોંચાડી રાંક તે અપેક્ષાએ તે પણ વિશેષ કોટીનુ ગણાય

૨૨

કવ્ય સંખ્યા

સર્વથી થોડા સામ્યાદન સમકિતની, ઉદ્ભૂત હોય ત્યારે અસખ્યાતા, તેથી ઉપશમ સમકિતની અસખ્યાત ગુણા, તેથી આગ ગતિના ક્ષાયક સમકિતની અસખ્યાત ગુણા, તેથી કથોપશમ સમકિતની અસખ્યાત ગુણા તેથી સમદ્રષ્ટિ સિદ્ધ અનત ગુણા

૨૩

એત્ર

કવ્ય સમુદ્ધાતમા સમદ્રષ્ટી, લોડના બહુ અસખ્યાતા ભાગમાં તથા સર્વ લોડમા હોય, તે સિવાય સમકિતની છવો લોડના અસખ્યાતમા ભાગમા રહે છે અને ત્રસ નાડીમા ગહે છે

૨૮ કાળ (સ્થિતિ, અંતરકાળ)

	સમકિતની નિવિત		સમકિતનુ અતર (વિગ્રહ કાળ)	
	એક જીવ આશ્રી	બહુ જીવ આશ્રી	એક જીવ આશ્રી	બહુ જીવ આશ્રી
કથોપશમ સમકિત	જ અતર્મુહુર્ત ઉ ૩ કોડ પૂર્વ અધિઃ ૬૬ માગગેપમ	સર્વ કાળમા હોય છે	જ અતર્મુહુર્ત ઉ દેશેઉચ્ચ અર્ધ પુદ્ગળ પરાવર્તન	વિગ્રહ કાળ નથી
ક્ષાયક સમકિત	સાર્વિ અનત આચ્યુ જનય નહિ	સર્વ કાળમા હોય છે	નથી	નથી
ઉપશમ સમકિત	જ ઉ અતર્મુહુર્ત	જ. અતર્મુહુર્ત ઉ પદ્યનો અસખ્યા-તમો ભાગ (તત્વ કેવળીગમ્ય)	જ અતર્મુહુર્ત અથવા ઔણીઆશ્રી પદ્યનો અસખ્યા-તમો ભાગ ઉ દેશેઉચ્ચ અર્ધપુ પ૦	જ ૧ સમય ઉ ૭ નિવચરાત (તત્વ કેવળીગમ્ય)
સાર્વવાદન	જ ૧ સમય ઉ ૬ આવલીડા અને ૭ સમયનો અતર્મુહુર્ત	જ ૧ સમય ઉ પદ્યનો અસખ્યા-તમો ભાગ (તત્વ કેવળીગમ્ય)	જ અતર્મુ અને ઔણી આશ્રી પદ્યનો અસખ્યાતમો ભાગ ઉ દેશેઉચ્ચ અર્ધ પુદ્ગળ પુરાવર્તન	જ ૧ સમય ઉ પદ્યનો અસખ્યા-તમો ભાગ (તત્વ કેવળીગમ્ય)

૨૫

ભાવથી

ઉપસમ અને દ્વાયક સમક્તિમાં વિશુદ્ધ ભાવ છે. કારણ કે મિથ્યાત્વના પુરસ્ક્રોતે કોઈપણ રીતે કંઈ નથી તેથી અપુરસ્ક્રોત છે ત્યારે દુષોપસમ સમક્તિમાં સમક્તિ મેદુનીતે કંઈ જોતો દ્વાયથી પુરસ્ક્રોત છે અને અભિનિ બોધિક ફપ (ભાવ-અર્થ સમ્યુખ) છે, ભાવના ફપે છે સ્વદેવ સ્વભાવે નહિ. ભાવનાના જાણી દુષોપસમ સમક્તિવાળો જ્ઞાનના આવેશને એકદમ મદ કરી નાખે અને મિથ્યા ભાવને એકદમ તોડી નાખે. ઉપસમ સમક્તિવાળો જ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ કારણેની ઉપેક્ષા કરી આત્મ જ્ઞાનમાં લીન થાય. દ્વાયક સમક્તિવાળાએ ખરે વખતે ૭ પ્રકૃતિ અને તેના કારણોને જ્ઞાન પૂર્વક જોઈ જોઈને શુદ્ધ અને લીન ઉપસોમથી યુગમંથી બેઠી કાઢી નાશ કરી દેવા છે તેથી કોઈપણ કારણ મદ, ઉપસર્ગ પશ્ચિદ્ધ આવે તો પણ તે સાત પ્રકૃતિના ભાવો ઉપનન્ન થતા નથી.

નૈઋદ્ય—એવશ્યુત નશુ સમક્તિ, નિશ્ચય સમક્તિ અને ભાવ સમક્તિનો એક સાથે વારવાર અભ્યાસ કરવો જોઈ જાય છે. નો અભ્યાસ કરવાથી મેદીક જ્ઞાન પાસ થવાનું તેમ જુદુ ઉડી એવો દેખાવો અભ્યાસ કરવાથી સમક્તિની પ્રાપ્તિ થવાનો સંભવ છે કારણ કે મદા પરન દુર્લભ છે.

સમક્તિ ઉપર સ્વાદ્વાદ

૧

સ્વાદ્ વ્યસ્તિ ચ એવ સમક્તિ

(૧) સમક્તિનું દ્રવ્ય આત્મા (જીવ) છે સમક્તિનો ક્ષેત્ર આધાર આત્માદર્શી છે, કાળ તે આત્મસ્વરૂપનો અનુભવ કાળ, ભાવ તે ૪ આત્માનુભવી અને ૩ દર્શન ત્રીક એ દર્શન સમક્તિનો દ્વાય, દુષોપસમ કે ઉપસમ એવી રીતે સમક્તિનું અસ્તિત્વ છે. (૨) જાત્ય જીવને સત્તામાં સમક્તિ છે. (૩) પ્રપટ્ટપણે ૪ થી ૧૪ અવસ્થાઓમાં અને સિદ્ધ ભગવાનમાં સમક્તિ છે. (૪) સ્વાદ્થી કાળ બીજો જુલુ સ્થાને છે

૨

સ્વાદ્ નાસ્તિ ચ એવ સમક્તિ

(૧) અજાત્યને સત્તામાં કે પ્રપટ્ટપણે સમક્તિ નથી. (૨) અજાત્યને સમક્તિ નથી. (૩) મિથ્યાભાસમાં સમક્તિ નથી. (૪) સુ ૧ અને ૩ નમાં સમક્તિ નથી અર્થ અજાત્યનાં ધરણુ અજાત્યો સેવા —તેને મેદુની જ્ઞાન ન થાય, પોતે જાતી હોય કે અજાતી એવો ઉદાપોદ ન

યાય, અભવીનો મોક્ષ નથી એવું સામણી તેને ધ્રાસંદેશ ન ઉપજે, જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે વ્યાખ્યા આપે પણ જિનોકત વસ્તુ સ્વરૂપ તદ્દરૂપ ન બાણે, તેને શ્રદ્ધા નથી તેમજ શકા પણ નથી, તેને સત્તામા સમકિત મોહની કે મિત્ર મોહની નથી, સત્તામા કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન, સમકિત કે જ્ઞાન એમાનુ કાઇ નથી, તેને અહિંસા અને અનુકંપા ભાવ ન આવે જો કે છવ્વી રક્ષા કરે, તેનું મોક્ષ તે સ્વર્ગ, કારણ કે ત્યાથી પાછા ફરવાનું છે એમ માને, તે આત્માના સ્વરૂપનો અનુભવ ન કરી શકે તેથી આત્મા અને પૌદ્ગળીક શરીરની ભિન્નતા ન તારની શકે તે સ્વભાવથી જ છે એટલે અભવીનો ભરી ન થાય

(૩)

સ્થાદ્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ એવ સમકિત

(૧) કેટલાક ભવ્ય છવ્વને સત્તામા સમકિત છે પણ પ્રગટપણે નથી. (૨) જોને સમ્યગ્ દર્શન છે તેને ક્ષાયક સમકિત નથી અથવા પાયમાથી એક સમકિત જો સમયે હોય તે સમયે બીજું સમકિત નથી (૩) કેટલાકને વ્યવહારથી સમકિત હોય પણ નિશ્ચયથી ન હોય (૪) કેટલાકને અમુક વખતે સમકિત છે અને અમુક વખતે નથી (૫) કેટલાકને સમકિત છે પણ સત્તામા મિથ્યાત્વ છે, જેમકે ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને સામ્વાદનવાળાને સત્તામા મિથ્યાત્વ પણ છે.

(૪)

સ્થાદ્ અવકતવ્ય ચ એવ સમકિત

સમકિતનું સ્વરૂપ એક વાક્ય કે એક સમયમા કહી શકાય નહિ અમુક માણસને અમુક સમયે સમકિત છે કે નહિ તે જાણવું નિશ્ચયથી કહી શકાય નહિ

(૫)

સ્થાદ્ અસ્તિ ચ અવકતવ્ય ચ એવ સમકિત

અમુક માણસ દેખીતી રીતે સમ્યગ્ દર્શનો વ્યવહાર (૬૭ બોલવાથી) આચરે છે પણ તેને શ્રદ્ધા છે કે નહિ તે નિશ્ચયથી (જાણવું) કહી શકાય નહિ વર્તમાનમા સમકિત છે પણ ભવિષ્યમા અમુક વખતે સમકિતી હશે કે નહિ તે જાણવું કહી શકાય નહિ

(૬)

સ્થાદ્ નાસ્તિ ચ અવકતવ્ય ચ એવ સમકિત

અમુક માણસને અત્યારે સમકિતી નથી પણ ભવિષ્યમા થશે કે નહિ તે જાણવું કહી શકાય નહિ

(૭)

ત્યાહ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકાશમ્ ચ એવ સમકિત

સમ્યગ્ દર્શન છે પણ દ્વાયક સમકિત નથી તેવી સવિધ્યામાં અત્યુક વખતે તેને સમકિત કહે છે નહિ તે હજારમથી નવું શકાય નહિ

સ્માદ્વાદનો સાર- આત્મદષ્ટિ કદિ જુસવી નહિ અને મિથ્યાત્વની પર દ્રષ્ટિ લાવવી નહિ માન્ય કે કેવળ વહેલો મોક્ષ જલે તે હજારમથી કદી શકાય નહિ મિથ્યાત્વના આચાર્ય જોતમ દેવીવારના જોતમ અવધાર સ્વ ત્યાઃ એકવાર આત્મદષ્ટિ જોત નાખી તે કરીવાર કેવળ જાણે ક્યારે આવે માટે જોવી નહિ

સમકિત આમી

ઉત્પાદ, વ્યય, ક્ષયતા

(૧) જન્ય જ્યને સત્યામાં સમકિત ક્ષયજ્યે છે છે મિથ્યાત્વનું આવરણ ખસે અને સમકિત પ્રગટ થાય તે ઉત્પાદ અને ફરી આવરણ થાય તે વ્યય

(૨) દ્વાયક સમકિત સિવાયના ચાર સમકિત એકમાંથી બીજામાં જાય તે ઉત્પાદ, અપાઉનું વ્યય થાય અને સમકિતજ્ય કાયમ છે તે ક્ષયતા

(૩) દ્વયોપસમમાંથી વેદક અને દ્વાયક થાય તે ઉત્પાદ, પૂર્વ પર્યાયનો નાશ તે વ્યય અથવા હજારમ દ્વાયકમાંથી કેવળી દ્વાયક થાય તે ઉત્પાદ, હજારમ પર્યાયનો વ્યય અને સમકિત ક્ષય છે છે

(૪) સમ્યગ્ આમી ઉત્પાદ ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્ષયતા -

	ઉત્પાદ	વ્યય	ક્ષય
દ્વાયક	સમ્યગ્		અનન (સિદ્ધ અત્યવાન આમી)
ઉપસમ	અસમ્યગ્	અસમ્યગ્	કુપતથી
દ્વયોપસમ	અસમ્યગ્	અસમ્યગ્	અનુ અસમ્યગ્
વેદક	સમ્યગ્	સમ્યગ્	કુપતથી
સામ્યાદન	અસમ્યગ્	અસમ્યગ્	"

પાય સમકિતનું

મેક અબેદનું સ્વ ૫

૧. સમકિત એવી નામ સજાની અપેક્ષા એ જ્યાં સમકિત કર્યા છે પણ ઉપસામની મુદો, માત્રની તાત્પર્યતા અને રિશતિ આમી પાયે સમકિત વિગત છે.

૨ સમકિત મોહનીયના ઉદયની અપેક્ષાએ સામ્વાદન અને ક્ષયોપશમ સગખા છે પણ સામ્વાદના સમકિત મોહનીયનો તીવ્ર ઉદય અને અનતાનુબંધી કપાયનો ઉદય છે તેથી નિશ્ચયથી પડવાન થાય છે

૩ મિથ્યાત્વ મોહની અને મિથ્ર મોહનીના ઉદયનો અભાવ તથા દર્શન સમક સત્તામા છે તે આથી સામ્વાદન, ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ સગખાં છે પણ સામ્વાદનમા દર્શન સમકમાથી ચાગ અનતાનુબંધી કપાય અને સમકિત મોહની એ પાય પ્રકૃતિનો ઉદય છે, ક્ષયોપશમમા ફક્ત સમકિત મોહનીયનો ઉદય છે અને ઉપશમ સમકિતમા ૭ માની એકે પ્રકૃતિનો ઉદય નથી.

૪. ભાવની અપેક્ષાએ (૭ પ્રકૃતિના ઉદયનો અભાવ તેથી) ઉપશમ અને ક્ષાયક સગખા છે પણ ઉપશમમા ૭ પ્રકૃતિ સત્તામા છે અને ક્ષાયકમા સત્તામા નથી.

૫ ક્ષાયક સમકિત એવી નામ સજ્ઞાથી હ્રસ્વ અને કેવળીમા ક્ષાયક સમકિત સગખા છે પણ નિશ્ચય નયથી કેવળીને આત્મ તત્વમા પ્રત્યક્ષ ઉપયોગ છે અને હ્રસ્વરથને પરોક્ષ ઉપયોગ છે તે ભિન્નતા છે

૬ અપ્રતિપાતપણાની અપેક્ષાએ વેદક અને ક્ષાયક સગખા છે પણ વેદક ચડીને ક્ષાયકમા નય ત્યારે ક્ષાયક સમકિત ગિર ગહે છે તે સાદી છે પણ અત રહીત છે

૭ વિષયની અપેક્ષાએ સમકિત અને શ્રદ્ધા એક છે પણ સમકિત આત્મ પરિણિતિ છે અને શ્રદ્ધા માનસિક ઉપયોગ (દ્રવ્ય મનો વર્ગણના આલખન વાળુ ભાવમન) છે, કે જે કેવળી ભગવાન ને નથી કેવળી ભગવાનને શુદ્ધ આત્મ પરિણિતિ રૂપે સમકિત છે હ્રસ્વરથની આત્મ પરિણિતિ પરોક્ષ ભાવે (મનના અલખન વાળી) છે

આત્માના બીજ ગુણોની સાથે

સમકિતનુ ભેદ અભેદ સ્વરૂપ

		અભેદ સ્વરૂપ	ભેદ સ્વરૂપ
૧	ગલ	જે સમયે જીવમા જ્ઞાનાદિ ગુણો સત્તામા છે તેજ સમયે સમકિમ પણ છે	ન્યારે જીવ સમકિતને ઉદ્દેશીને ઉપયોગ કરે છે ત્યારે શુદ્ધ શ્રદ્ધારૂપે પ્રગટ થાય છે

(૭)

સ્વાદ્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવસ્તવ્ય ચ એવ સમકિત

સમ્યગ્ દર્શન છે પણ દ્વાયક સમકિત નથી તેથી અવિધ્યમાં અમુક વખતે તેને સમકિત કહે છે નહિ તે હસ્તક્ષથી બહુ સમજ નહિ

સ્વાધ્યાયનો સાર— આત્મદષ્ટિ હદિ શુદ્ધી નહિ અને મિથ્યાત્વી પર દોષ સાવવો નહિ કાસ્તુ કે કાસ્તુ વહેલો મોઢા તો તે હસ્તક્ષથી કદી સમજ નહિ મિથ્યાત્વના આચાર્ય ચૌતમ દેવલીવારમાં ચૌતમ મહુવર થઈ ગયા એકવાર આત્મદષ્ટિ ખોલ નાખી તો ફરીવાર કાસ્તુ નાસ્તુ ક્યારે આવે મારે ખોલી નહિ

સમકિત આત્મી

ક્રિપાક, વ્યથ, ધ્રુવતા

(૧) ભવ્ય છવને સવાળી સમકિત ધ્રુવપણે રહે છે મિથ્યાત્વનું આવત્તુ ખસે અને સમકિત ખસે થાય તે ક્રિપાક અને ફરી આવત્તુ થાય તે વ્યથ

(૨) દ્વાયક સમકિત સિવાયના માર સમકિત એકબાંધી શીતળમાં ભાય તે ક્રિપાક, અપાકિનું ભાય થાય અને સમકિતપણુ કામન રહે તે ધ્રુવતા

(૩) કુરોપશમમાંથી વેદક અને દ્વાયક થાય તે ક્રિપાક, પૂત પર્યાયનો નાસ તે વ્યથ અથવા હસ્તક્ષ દ્વાયકમાંથી કેવલી દ્વાયક થાય તે ક્રિપાક, હસ્તક્ષ પર્યાયનો વ્યથ અને સમકિત મૂલ રહે છે

(૪) સખ્યા આત્મી ઉત્કૃષ્ટ ક્રિપાક, વ્યથ અને ધ્રુવતા—

દ્વાયક	ક્રિપાક	વ્યથ	ધ્રુવ
ક્રિપાક	સખ્યાતા		અનન (સિદ્ધ ભગવાન આત્મી)
ક્રિપાક	અસખ્યાતા	અસખ્યાતા	ધ્રુવની
કુરોપશમ	અસખ્યાતા	અસખ્યાતા	મહુ અસખ્યા
વેદક	સખ્યાતા	સખ્યાતા	કુરોપશમ
સાસ્ત્રાજ્ઞ	અસખ્યાતા	અસખ્યાતા	

પાત્ર સમકિતનું

એક અસેદનું સ્વરૂપ

૧ સમકિત એવી નામ સવાળી અપેક્ષા એ નામ સમકિત કરના છે પણ કુરોપશમી મુદી, સાવલી તાસ્તમ્યા અને રિયતિ આત્મી પાસે સમકિત વિન છે

૨ સમકિત મોહનીયના ઉદયની અપેક્ષાએ સામ્વાદન અને ક્ષયોપશમ સરખા છે પણ સામ્વાદનમાં સમકિત મોહનીયનો તીવ્ર ઉદય અને અનતાનુબધી કપાયનો ઉદય છે તેથી નિશ્ચયથી પડવામાં થાય છે

૩ મિથ્યાત્વ મોહની અને મિથ્ર મોહનીના ઉદયનો અભાવ તથા દર્શન સમક સત્તામાં છે ને આથી સામ્વાદન, ઉપરામ અને ક્ષયોપરામ સરખાં છે પણ સામ્વાદનમાં દર્શન સમકમાંથી ચાર અનતાનુબધી કપાય અને સમકિત મોહની એ પાય પ્રકૃતિનો ઉદય છે, ક્ષયોપશમમાં ફક્ત સમકિત મોહનીયનો ઉદય છે અને ઉપશમ સમકિતમાં ૭ માની એક પ્રકૃતિનો ઉદય નથી.

૪ ભાવની અપેક્ષાએ (૭ પ્રકૃતિના ઉદયનો અભાવ તેથી) ઉપશમ અને ક્ષાયક સરખા છે પણ ઉપશમમાં ૭ પ્રકૃતિ સત્તામાં છે અને ક્ષાયકમાં સત્તામાં નથી.

૫ ક્ષાયક સમકિત એની નામ સગાથી જ્ઞાસ્થ અને કેવળીમાં ક્ષાયક સમકિત સરખા છે પણ નિશ્ચય નયથી કેવળીને આત્મ તત્વમાં પ્રત્યક્ષ ઉપયોગ છે અને જ્ઞાસ્થને પરોક્ષ ઉપયોગ છે તે ભિન્નતા છે

૬ અપ્રતિપાતપણાની અપેક્ષાએ વેદક અને ક્ષાયક સરખાં છે પણ વેદક ચડીને ક્ષાયકમાં જાય ત્યારે ક્ષાયક સમકિત ચિથ્ર ગહે છે તે સાદી છે પણ અત ચીત છે

૭ વિષયની અપેક્ષાએ સમકિત અને શ્રદ્ધા એક છે પણ સમકિત આત્મ પરિણિતિ છે અને શ્રદ્ધા માનસિક ઉપયોગ (દ્રવ્ય મનો વર્ગજ્ઞાના આલયન વાળુ ભાવમન) છે, કે જે કેવળી ભગવાન ને નથી કેવળી ભગવાનને શુદ્ધ આત્મ પરિણિતિ રૂપે સમકિત છે જ્ઞામસ્થની આત્મ પરિણિતિ પરોક્ષ ભાવે (મનના અલયન વાળી) છે

આત્માના બીજા ગુણોની સાથે સમકિતનું ભેદ અભેદ સ્વરૂપ

૧	કાલ	અભેદ સ્વરૂપ	ભેદ સ્વરૂપ
		જે સમયે જીવમાં જ્ઞાનાદિ ગુણો સત્તામાં છે તેજ સમયે સમકિત પણ છે	જ્યારે જીવ સમકિતને ઉદ્દેશીને ઉપયોગ કરે છે ત્યારે શુદ્ધ શ્રદ્ધારૂપ પ્રગટ થાય છે

૨	સ્વભાવ	જ્ઞાનાદિ ગુણો જ્યના સ્વભાવ રૂપે છે તેમ સમજિત પણ બની જવ અને સિદ્ધનો સ્વભાવ છે.	જેમ જ્ઞાનનો ગુણ ભણવાનો છે તેમ સમજિતનો ગુણ દન-ગુણ-પર્યાયનો નિમગ્ન કરવાનો છે.
૩	અર્થ આધાર	જેમ જ્ય જ્ઞાનાદિ ગુણોનો આધાર છે તેમ સમજિતના ગુણનો પણ આધાર જ્ય જ છે.	દરેક ગુણનો અર્થ જુદો કરવામાં આવે છે સમજિત વગર કોઈપણ ગુણમાં વિશ્વાસ ટકતો નથી.
૪	એકત્વ સમય	સર્વ શુદ્ધ ગુણોની જેમ સમજિત પણ જ્ય સાથે તદ્દરૂપ તદ્દાત્મ્ય, એકત્વ સમયમાં છે.	જ્ય સાથે સર્વ ગુણો સમય અર્થક્રિયા માટે જુદો છે સમજિતનો જ્ય સાથે સમય દ્વિત્વ માર છે.
૫	ઉપકાર	જ્ઞાનાદિ ગુણોની માફક સમજિત પણ જ્યના સ્વરૂપની ઓળખાણ કરાવે છે.	દરેક ગુણ જ્યનું સ્વરૂપ જુદી જુદી રીતે બતાવે છે. સમજિત જ્યના દરેક ગુણ સાથે સજ્જારી સ્ત્રી શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરાવે છે.
૬	અલિપ્ત	સર્વ ગુણોની માફક સમજિત પણ જ્યના અસખ્યાત પ્રદેશમાં છે.	જ્યમાં અનંતા ગુણો છે ત્યારે સમજિત એક ગુણ છે તેથી ગુણ અને ગુણી સર્વથા એક નથી.
૭	સર્વ બેદ પ્રધાન સમય	જ્યના બધા ગુણોનો જે સર્વ છે તે સમજિતનો પણ છે.	બધા ગુણો એક નથી તેના સર્વ જુદા જુદા છે જેમકે જ્ઞાનથી આત્મા નામો, દર્શનથી દેખે અને સમજિતથી રૂપ જસો વગેરે પદાર્થોમાં તથા ગુણોમાં નિઃસંધ્ય બતાવે છે.
૮	સન્દ	સર્વ ગુણોનું સમ્બંધી જ્ઞાન જ્ઞાન છે.	સર્વ ગુણો માટે જુદા જુદા સન્દો છે. સમજિત માટે “સમ્યગ્ દર્શન, સમચિદ્, સમજિત સન્દો છે.

मार्गशा. उपशम समझित क्षयोपशम समझित क्षायक समझित सास्वादन स

[illegible]

૧ છવ સેક	એક સહી પર્ણામ	સ-ની પર્ણામ તથા	બહુમતે સહીના	૨ સહીના
૧૪ બેઠવાયા	મત્તાતર-૨ અનુતર	અપર્ણામ એ બે બેઠ	બે બેઠ મત્તાતર- ૧ પર્ણામ	૩ વિરમેદી
	વિમાનદેવ સહી			અપર્ણામ
	અપર્ણામ સહી			૧ અસેલી
				તિર્થ
				૫ એદી અપર્ણામ
				—
				૧ સિદ્ધાંતકાર
				મતે
૫૬૩ બેઠવાયા	૬ મોહાલિક અને	૨ ૨ અર્જન મનુ	૧૨ બેઠવા	૧૭ દેવ (૬
૨૨ એદીયના	૫ અનુતર વિમાન	૫	૬ એવેચક	મોહાલિક અને
૬ વિરમેદીયના	—	૧ અર્જન તિર્થ	૬ મોહાલિક	૫ અનુતર
૨ તિર્થ પચે	૧૪ સિવાચના-	૫ એદમ	૫ અનુતર વિમાન	વિમાનદેવ સિ
દીયના	૮૫ પર્ણામ	૭ પર્ણામ નાસી	—	વાચના ૮૫૪૨
૧૪ નાસીના	૧ ૧ પર્ણામ અર્જન	૧૬૮ દેવ	૩૫૪૨ પર્ણામ	૫ પર્ણામ અપર્ણામ
૩ ૩ મનુષ્યના	મનુષ્ય	—	અપર્ણામ	૨ ૨ અર્જન
૫ અવન પતિ	૫ પર્ણામ અર્જન	૪૧૭ અચકાર-	૭ દેવ બેઠ	મનુષ્ય
૫૨ વ્યતર, વાચ	તિર્થ	બહુમતે	૩ કર્મશ્રુતિ મ	૧ અર્જન
વ્યતર જાણકા	૭ પર્ણામ નાસી	૬ મત્તાતરે પહેલી	૬ અકર્મશ્રુતિ મ	તિર્થ
૨ અપેક્ષિ	—	૭ નાસી ના	(અતરણીયવિના)	
૩૬ વચાનીક	૧૬૮ સિદ્ધાંતકાર	અપર્ણામ		
	મતે ૫ અપર્ણામ	—	૨ અર્જન અનુતર	૫ અપર્ણામ સ-
	અનુતર દેવ	૪૨૩ અચકાર	મુતરીક તિર્થ, ૬	મુક્તિ તિર્થ
	૨ ૩ અચકાર મતે	અમુખો	અપર્ણામ ૩ નાસીના	૩ અપર્ણામ
		સિદ્ધાંતકાર મત	પર્ણામ અપર્ણામ	વિરમેદી
		અમાલે	—	૭ નાસી
		પર્ણામ - ૭ નરક,	૧૬૮ બહુમતે	પર્ણામ
		૫ અર્જન તિર્થ	(૧૫ પર્ણામ અર્જન	—
		૧ ૧ મનુષ્ય,	કર્મશ્રુતિ મનુષ્યને	૩૬૭ સિદ્ધાંત
			દેવ એમ અમુખ	કાર મતે
			વાળાનુ નાનુ ૭	

	ઉપશમ સમકિત	ક્ષયોપશમ સમકિત	ક્ષાયકસમકિત	સામ્વાદન
		૨૫ ભવનપતિ ૨૬ વ્યતરાદિ ૧૦ ન્યોતિપ ૩૮ વૈમાનિક		
		૨૧૨+૧૫ કર્મબુધિ મનુષ્ય અપર્યાપ્ત ૩૫ વૈમાનિક અ- પર્યાપ્ત=૨૬૨ તત્વ કેવળી ગમ્ય		
૩ બધ હેતુ ૫૭ માથી ૫ મિથ્યાત્વ ૧૨ અમત ૨૫ કષાય ૧૫ યોગ — ૫૭	મતાતરે -૪૬,૪૫, ૪૩ સામ્વાદનના ૫૦ માથી ૪ અત- તાનુબધી બાદ કરતા ૪૬ તેમાથી ઉદા- રીકમિત્ર બાદ કરતા ૪૫ તેમાથી વૈકિત્ર મિત્ર અને કાર્મણુ કર્મયોગ બાદ કરતા ૪૩	૫૭માથી પાત્ર મિ- થ્યાત્વ અને ચાગ અનતાનુ બધી કષાય મળી ૯ બાદ કરતા ૪૮	૪૮	પાત્ર મિથ્યાત્વ અને આહારક ધ્વીકના બે યોગ વર્ણને બાકીના ૫૦ બધહેતુ
૪ પ્રકૃતિબધ મુળ ૧૨૦ ઉત્તર પ્રકૃતિમાથી	આયુષ્ય સિવાય ૭ ક્ષયોપશમ સ ની ૭૯ પ્રકૃતિમાથી કેવ અને મનુષ્યનુ આયુષ્ય બાદ કરતા ૭૭નો બધ થાય	૮ ૧૨૦-૪૧=૭૯ ૧૬ મિથ્યાત્વ પ્રત્યયિક ૨૫, અનતાનુ બધી પ્રત્યયિકનો — ૪૧ બધ ન થાય	૭, ૮ ક્ષયોપશમ પ્રમાણે ૭૯ નો બધ	સમકિત ૮ ૧૨૦-૧૯=૧૦૧ ૧૬ મિથ્યાત્વ પ્રત્યયિક ૨ આહારકધ્વીક ૧ જિન નામનો
૫-૬ ઉદય અને ઉદીરણાદ્વાર, તેની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૨૨	ક્ષયોપશમસમકિત- ની ૧૦૬ ૭=૯૯ ૧ સમકિતમોહનીય ૨ આહારક ધ્વીક ૪ અનુપૂર્વ	૧૨૨-૧૬=૧૦૬ ૨ મિથ્યાત્વ અને મિત્ર મોહની ૧ જિનનામ કર્મ ૪ કુલતિ નામકર્મ	ક્ષયોપશમ સમકિતની ૧૦૬-૬=૧૦૦+ ૧=૧૦૧ ૧ સમકિત મો ૫ કુસધપણુ	૧૯ બધન થાય ૧૨૨-૧૦=૧૧૨ ૧ મિથ્યાત્વ મો ૧ મિત્ર મો. ૨ આહારકધ્વીક ૧ જિનનામ

<p>૭ કાવ ૨ કિષ્ક ૧૮ કુષોપશ્વમ ૬ કાવક ૨૧ ઔદિધિક ૩ પાસ્વિભીક</p> <hr/> <p>૫૪</p>	<p>૦ નો ઉત્તર કે એદિત્તુ નથી ૬૬+૧ અનુતર દેવ આથી અનુપૂર્વે ૧ અર્ધતરે</p> <p>કુષોપશ્વમના કાવ ૩૬ મધી કુષોપ શ્વમ સમક્ષિત ખાદ એકથી ૩૫+૨ કિષ શ્વમ કાવ = ૩૭ કાવ</p>	<p>૪ સ્થાવર અનુદક ૧ આપ નામ ૪ અર્ધાનુ કાવ</p> <hr/> <p>૧૬ નો ઉત્તર કે એદિત્તુ ન થાય</p> <p>૧૫ ન્યુ અટાન નક્ષત્રે કુષોપશ્વમ કાવ</p> <p>૧૬ ઔદિધિક (મિ- ત્તવ અને અટાન વિના)</p> <p>૨ પાસ્વિભીકે અ- ભવ્ય વિના બે કાવ</p> <hr/> <p>૩૬</p>	<p>૧ નો ઉત્તર કે ઉદિ- ત્તુ નથી ૧ મિત્તનામ ૬૬ ઉત્તર ૧ ૧ અર્ધતરે-પ્રતિપત્ત કાવક સમક્ષિતીને</p> <p>૫ કુસંપપલુ સભવે તે મળી ૧ ૬</p> <p>૩૬ કાવ કુષોપ શ્વમ સમક્ષિત- -૧ કુષોપશ્વમ સ</p> <hr/> <p>૩૫ ૬૬ કાવક કાવ</p> <hr/> <p>૪૪</p>	<p>૩ મુક્ત ત્રીક ૧ આપ નામ ૧ નરકનાપૂર્વે</p> <hr/> <p>૧ નો ઉત્તર ઉદિ- ત્તુ ન થાય</p> <p>૩ ગાન ૩ ક્ષત્ર ૫ કમ્પી</p> <hr/> <p>૧૧ કુષોપશ્વમ કાવ ૧૬ ઔદિધિક ૨ પાસ્વિભીક</p> <hr/> <p>૩૨</p>
<p>૮ કાવ અમ્ય એકા કાવમાં મેદ્ય કાવ</p>	<p>કિષ્કમ્પી નિશ્ચિતિ પૂરી કાવથી કુષો- પશ્વમ પામે તે કુષોપશ્વમ સમક્ષિત માદક સમ જ વું અને સારવાન પાથી મિત્તવત્ત પામે તે છે અર્ધ પૂજ્ઞ પગર્ધન</p>	<p>૪ ૧ કાવમાં કાવક સમક્ષિત પામી મેદ્ય અમ્ય</p> <p>૮ ૧૫ કાવમાં મેદ્ય અમ્ય</p> <p>૫ કાવમાં કાવ તે છે અર્ધ પૂ. પગર્ધન</p>	<p>આપુલ્ય ન બાપુ હોય તે તેમ કાવમાં મેદ્ય કાવ</p> <p>૬૬ કે નરકનુ આ- કુષ્ય બાપુ પગી સમક્ષિત પામે તે ૩ કાવમાં મેદ્ય અનુદક કે નિર્ધ અનુ આપુલ્ય બાપુ હોય તે, મરી કુષ્મ કાવ અને ૪ કાવમાં મેદ્ય કાવ</p>	<p>અ સમક્ષિત આપુલ્ય પગર્ધન અને મિત્ત- ત્તરમાં કાવ છે ૨૫૦૦ તે અર્ધ પૂજ્ઞ પગર્ધન હો છે</p>

૯ સ્પર્શના (અવગાહના)	અપર્યાપ્ત અનુત્તર વિમાન દેવ આશ્રી જ અગુલનો અ- મખ્યાતમો ભાગ અને ઉ મરણ સમુદ્ધાત આશ્રી ૭ રજ્જુ તે અધોગામ વિજયથી અનુત્તર વિમાન સુધી મધ્યમ જન્મ દેહ પ્રમાણ ઉપશમ શ્રેણી વગ- ના ઉપશમ સમ- ક્ષિતમા કાષ્ઠ કાળ કે જે નાહિ	જ અગુલનો અ- મખ્યાતમો ભાગ ઉ ૧૦૦૦ જોજન ગર્ભજ તિર્યચ આશ્રી ઉત્તર વૈક્રિય આશ્રી જ. અગુ- લનો મખ્યાતમો ભાગ ઉ સાધિક ૧ લાખ જોજન, મરણ સમુદ્ધાત આશ્રી સાત રજ્જુ	જ ૧ હાથ, અ- નુત્તર વિમાનદેવ આશ્રી ઉ ૬ ગાઉ ગર્ભજ ચતુષ્પદ યુગલ આશ્રી, વૈક્રિય અવગાહના ક્ષયોપશમ સમક્ષિતની જેમ, કેવળ સમુદ્ધાત આશ્રી સંપૂર્ણ લોક પ્રમાણ મરણાતિક સમુદ્ધાત આશ્રી ૭ રજ્જુ,	અવધેણા આશ્રી ક્ષયોપશમ માફક મરણ સમુદ્ધાત આશ્રી અધો- ગામ વિજયથી ૬ મી ગ્રેવેયક અથવા ૧૨ મા દેવલોક સુધી અને ૬ કી નર- કથી પડગ વન સુધી
૧૦ પ્રાર્થામી		૬	૬	૬, ૫, ખુલાસો જીવના ભેદમાવી મળશે
૧૧ પ્રાણ	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦ સતીના (૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦)
૧૨૭ સગા ય આહારાદી હેતુ આદિ ઉભાથી	૪	૪	૪	૪
૧૩ ઉપયોગ	૪ જ્ઞાન, ૩ દર્શન = ૭	૭	૫ જ્ઞાન, ૪ દર્શન = ૯	(૧) કે (૨) તત્ત્વ કેવળીગમ્ય ૬, (૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન)
૧૪ દષ્ટિ	૧ સમક્ષિત	૧	૧	૧
૧૫ ઝર્મસત્તા મૂળ ઉત્તર	૮ ૧૪૮	૮ ૧૪૮	૮ ૧૪૧ દર્શન સંપતક વર્ણને	૮ ૧૪૭ જિન નામ વર્ણને
૧૬ શરીર	૪ આહારક વર્ણને	૫	૫	૪ આહારક વર્ણને

૧૭ પ્રદિન	૫	૫	૫	૫, ૪ ૩ ૨
૧૮ કામ	તપ	તપ	તપ	તપ
૧૯ યોગ ૧૫ મોયી	૧ ૧૨ ૧૩ આહારક ખીક વર્ણને	૧૫	૧૫	આહારક ખીક વર્ણને ૧૩
૨૦ વેદ	૩	૩	૩	૩
૨૧ ક્રમાય ૨૫ મોયી	૨૧ આત્મનુમયી ૪ વર્ણને	૨૧	૨૧	૨૫
૨૨ ચાન	૪	૪	૫	૩
૨૩ અચાન				
૨૪ સમય	૪ પદ્ધિર વિગુહ વર્ણને	૩ મુક્ત્ય સમય અને ચમપ્યાત વર્ણને	૫	
૨૫ દર્શન	૩	૩	૪	૩
૨૬ લેખક	૬	૬	૬	૬
૨૭ ભાગ્યઅભાગ્ય	ભાગ્ય	ભાગ્ય	ભાગ્ય	ભાગ્ય
૨૮ સગી તપ	૧ સગી	૧	૧	૨ સગી, અસગી
૨૯ આહારી અનુહારી	૧	૨	૨	૨
૩૦ અવસ્થાન	૮ (૪ થી ૧૧)	૮ (૪ થી ૭)	૧૧ (૮ થી ૧૪)	૧ હતા ખીલુ
૩૧ ખાન ૧૧ મોયી	૧૩ (મુક્ત્ય ખાનના તપ જેવ વર્ણને)	મુક્ત્ય ખાનના ૪ વર્ણને ૧૨	૧૬	૮ અનુભ

૩૨ સધયણુ	૬	૬	૧, (૬ મતાંતરે)	૬
૩૩ સરથાન	૬	૬	૬	૬
૩૪ સમુદ્ધાત	૨ વેદના અને મરણુ	કેવળી સમુદ્ધાત સિવાયની ૭	૭	૩ (વેદના, મરણુ કષાય)
૩૫ સ્થિતિ	જ ૭ અતર્થુહુર્ત	જ અતર્થુહુર્ત ઉ. ૩ પૂર્વ કોડ-વર્ષ સાધિક ૬૬ સાગરોપમ	સાદિ અનત	જ ૧ સમય ઉ ૬ આવ લિકા અને ૭ સમય
૩૬ યોનિ	૫ એન્દ્રી સખધી ૨૬ લાખ	૨૬ લાખ	૨૬ લાખ	૩૨ લાખ (એન્દ્રીનીયોની વર્ણને)
૩૭ કેટલીવાર આવે એક ભવમા સર્વ સ સારમા	જ ૧ ઉ ૨ જ ૧ ઉ ૫	અસખ્યવાર અસખ્યવાર	૧ વાર ૧ વાર	જ. ૧ ઉ ૨ જ. ૧ ઇ ૫
૩૮ સમકિતી મિથ્યાત્વી	સમકિતી	સમકિતી	સમકિતી	સમકિત
૩૯ સાધનદર્શન સેતક ગખવા માટે ભાવ	ઉપશમ ભાવ શુદ્ધતર	ક્ષયોપશમ ભાવ શુદ્ધ	ક્ષાયક ભાવ ક્ષણતમ	સાધન બ્રજ અશુદ્ધ ભાવ
૪૦ માર્ગશા	ક્ષયોપશમ અથવા સાસ્વાદન સમ-કિતમા જાય	ઉપશમ અથવા વેદક સમકિતમા જાય અથવા મિથ્યાત્વમા જાય	માર્ગશા નથી	મિથ્યાત્વમાજ જાય

પ્રુ લા સા

સામાજીકના બહુમતે ચારે તરફના છવોમાં સમક્ષિત થો છે પણ ધ્યાયક સમક્ષિતી પ્રાપ્તિનો પ્રારંભ હલાર મનુષ્ય ન હોય, એ કે ધ્યાયક સમક્ષિત પામવા ચોક્કસ ક્રિયાની સમાપ્તિ કરી ધ્યાયક સમક્ષિત પામનાર ચારે તરફના છવો હોય, વળી નો દેવતા નો કાલે કેવળી બચવાન વિચારના હોય તે દેવ અને કાળના વચ્ચેના નારાય સમયજુના ધરુને ન ધ્યાયક સમક્ષિત આવે.

કેવળ આચાર્યના આ પ્રમાણે ધ્યાયક સમક્ષિતી બીજો ભર ન કરે તરી એક મનુષ્ય તરિમાંજ દોષ એમ માને છે. કેટલાક અનુદેશ વચ્ચે જતાના છે તે સમજી સેવા મતેજનું કારણ મુખ્ય આચાર્યના પોતપોતાના ધર્મોપદેશ પ્રમાણે અર્થ સમજી દોષ, જ્યાં જ્યાં હાથરખનો વિષય નથી ત્યાં તત્ત્વ કેવળીચમ્ય કરતુ એ સમક્ષિતનો વિષય છે તે સ્પષ્ટીકરણ કરવા માનદે જતાના છે. વળી મધકારના વચન કરતાં સિદ્ધાંતકારનો આ વધારે પ્રમાણ અણુય.

કદમાં એક ઠેકાણે એમ જતાણુ દોષ કે અણુક માણુક સમક્ષિતી હતો, બીજો ઠેકાણો એમ દોષ કે તેનું સમક્ષિત બહુ થુક હતું ત્રીજો ઠેકાણો એમ દોષ કે તે મરીને નરો એમ. ત્યારે ઠેકાણે એમ થાને કે ધર્મોપદેશ સમક્ષિત મુદ્દાને નરો એમ અને ત્યાં કરી સમક્ષિત પામ્યો. ઠેકાણે એમ થાને કે તેનું સમક્ષિત ધ્યાયક હતુ પણ સમક્ષિત પામ્યા પહેલાં નરકનું આપુણ્ય બાધિયુ અને તે પ્રમાણે સમજવા માટે કેટલાક બીજા કારણ મળી આવે, માટે સમક્ષિતી છવે માધ્યસ્થ દ્રષ્ટિ સપ્તી એ ન કિરે તે તત્ત્વ કેવળીચમ્ય કરતુ પણ એટલી સમજી થાતુ કરી નહિ અને બીજા ધર્મની નિદા કરતી નહિ, પણ એટલું તો જરૂર પાત રાખ્યું કે જ્યાં રાજના સ્પષ્ટ પાક છે તેમાં ફેરાર કરવો નહિ તેમજ વિષયીત અર્થ કરવો નહિ.

વેદક સમક્ષિતી રૂઢા એક સમજની નિધિત છે તરી માર્ગજુમાં તે કાળક હુ નથી.

ઉપદેશ સમક્ષિતના નધ જેવો પુણ્યસો- સમ્પાદિત વૈદિક સમ્પાદ કરે ત્યારે વૈદિક મિથ્યોત્તને જાહેર કેટલાક ઉદારીક નિમયોત તેની અણુ છે તત્ત્વ કેવળીચમ્ય.

ઉપદેશ એણીમાં ઉપદેશ સમક્ષિતમાં કાળ કરી પાંચ અનુત્તર વિમાને નધ તે અપર્યાપ્ત અસરજામાં વૈદિક મિથ અને કામણ કામયોગ ધ્યાય, ત્યાં ચપા બાદ તત્ત્વજ ઉપદેશનો ત્યાજ અને ધર્મોપદેશની પ્રાપ્તિ થાય એમ કેટલાકની માન્યતા છે તત્ત્વ કેવળીચમ્ય.

ઉપદેશ સમક્ષિતમાં અણુઓ નધ ન થાય પણ પૂર્વે નધ એમ દોષ તા ઉપદેશ સમક્ષિતી કાળ કહે.

પૂર્વે આપુણ્ય નેત્યપેન થયો દુષા વા ધર્મોપદેશ સમક્ષિતી મનુષ્ય હતું આપુણ્ય બાધિ અને તે તમા નાસ્તી, મનુષ્ય આપુણ્ય બાધિ નિર્જીવ જેવું આપુણ્ય બાધે.

મિથ્યાત્વ પ્રત્યયીક સોળ. —

- ૩ નરક ત્રીક,
- ૪ અશુભ ગતિ,
- ૪ સ્થાવર ચતુષ્ક,
- ૧ હુડ સસ્થાન,
- ૧ સેવાર્ત સઘયણ,
- ૧ આતાપ નામ
- ૧ નપુસક વેદ,
- ૧ મિથ્યાત્વ મળી મોળનો બધ મિથ્યાત્વમા જ થાય,

અનતાનુબધી પ્રત્યયીક ૨૫ —

- ૩ નિર્થક ત્રીક,
- ૩ અત્યાનર્ધિ ત્રીક,
- ૩ દુર્ભગ ત્રીક,
- ૧ અનતાનુબધી વપાય,
- ૧ મધ્ય સસ્થાન,
- ૪ મધ્ય સઘયણ,
- ૧ ઉદ્યોતનામ,
- ૧ અશુભ વિહાય ગતિ,
- ૧ સ્ત્રીવેદ,
- ૧ નીચે ગોત્ર મળી ૨૫નો બધ પહેલા બે ગુણ કાણેજ થાય.

મર્તાતર — કેટલાક આચાર્ય શ્રીકૃષ્ણ અને દુષસહ આચાર્યને ક્ષાયક સમકિતી માને છે અને તેઓના ક્ષાયક સમકિતી તરીકે પાંચ ભવ ગણાવે છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

સામ્વાદનવાળો, સાસ્વાદન સાથે નરકમા જતો નથી.

ધર્મોપશમ સમક્ષિતી દેવતા એક ૧૬૮ માં ૬૬ અપર્યાપ્ત આવે, પણ ધર્મોપશમ એવો ખત છે કે સમક્ષિતી મળીને સમક્ષિત સ્થિતિ દેવતાની કે પરમાત્માની દેવ ન થાય તત્ત્વ કેવળીયમ્.

સમક્ષિતી જીવને દેવોપદેશીની સગા ન હોય પણ દીર્ઘ કાલીની સગા હોય, સાસ્વાદનવાળાને દષ્ટિવાદ ઉપદેશીની સગા હોતી નથી તત્ત્વ કેવળીયમ્.

ત્યાં જ્ઞાન અને અજ્ઞાન મળે છે ત્યાં જ્ઞાન ધર્મોપશમ બાવળુ અને અજ્ઞાન ઉદય બાવળુ સમજવું.

મોહની કર્મની સાત પ્રકૃતિ દર્શન સપ્તક કહેવાય છે.

હનિત્ર વગેરે ધર્મ દારોના. ખાસ કરીને સાસ્વાદન સમક્ષિત આમી ખુલાસા સમક્ષિતીમાં જીવતા એક ઉપદેશી સમક્ષિતી દેવતા.

ચોક્કસ ખુલાસો મળે દેવોપદેશી મળશે ૧૬ જ્ઞાન અને ૬ નો જ્ઞાનને અક્ષિ ૨૪ જ્ઞાનમાં બેસા લીધા છે.

સમક્ષિત પ્રાપ્ત કરતી વખતે ત્યુ શુભ કંઈક જ હોય, મેળાના પછી ત્યુ અશુભ કંઈક મળે હોય.

ઉપશમ સમક્ષિતી જીવ અસુખદારી ન હોય. ઉપશમ મેલ્લીયાઓ કાળ કરી અનુષ્ઠ વિમાને જાય તો ખતુ અસુખદારી થવાનું કાલુ ઉત્પન્ન થતું નથી.

શુદ્ધ ખ્યાનનો બીજો પાસો ઉપશમ મેલ્લીયામાં કાળો નથી ને સાચક મેલ્લીયામાં ૧૦ મ જુગાપલું હોય.

અનિષ્ઠ કાચક સમક્ષિતીનું છે એ અપખળ હોવાનું કથાક મળે છે. દર્શન - પાંચમાં આસને છે જ્ઞાનના દુષ્કર્મઅપચાર્ય તત્ત્વ કેવળીયમ્.

વિચાર કાર મધ્યમાં ઉપશમ અને સાસ્વાદન સમક્ષિતવાળાનું અધારક અને કેવળીય સુખપાન (સવાળી પાંચ સુખપાન કહેલી છે પણ વિશુદ્ધ રાજીયમવાળા ઉપશમ સમક્ષિતીને કાચક સુખપાન સમજતી નથી તત્ત્વ કેવળીયમ્.

સમક્ષિતી આપન - ૧ નવ નવી ગિલ્લવાળી, ૨ આવળી મલકાવ. ૩ નિષ્કર્મ પાંચપ્રકાર બાવ (અમ્મલ)

૧૬ સમક્ષિત એક અપચ રહી પછી કાચક સમક્ષિતી મળે. કાચકવાળા સમક્ષિતવાળા જાય તો ત્યાંથી જ નવ નવિતી અનુષ્ઠ બાવ અને અનુષ્ઠ કે નિષ્કર્મ હોય તો મળીને

વૈમાનીક દેવ થાય એટલે અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં વૈમાનિક દેવ તથા કર્મ ભૂમિનો મનુષ્ય જ ક્ષયોપશમ સમકિત વાળો હોય

જે જીવ ક્ષાયક સમકિત આઠમે ગુણસ્થાને મેળવે છે તેને આઠમા ગુણસ્થાનનો પ્રથમ અશિક્ષાગામી ક્ષયોપશમ સમકિત હોવાનો સભવ છે તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય

ધર્મની ઉત્પત્તિ

સમ્યગ્ દર્શનના વિષયમાં અગાઉ જણાવેલ છે કે સર્વ મન મતાતરોનો મૂળ આધાર વીતરાગની વાણી છે સર્વજપણાને લાધને ભૂલ થતી નથી અને વીતરાગપણાને લાધને અસત્યનો એક પણ શબ્દ હોતો નથી ત્યારે જ શુદ્ધ તત્ત્વનો પ્રકાશ થાય અને સર્વ સર્વજના તત્ત્વો એકસરખા શુદ્ધ જ હોય. અમુક ભગવાનના આવા તત્ત્વો અને ખીજના જુદી જાતના તત્ત્વો એમ કદી બને જ નહિ

અર્વજ સિવાય કાંઈ શુદ્ધ તત્ત્વ પ્રકાશી ન શકે તે અનુભવથી જાણી શકાય છે જેમકે કોઈ માણસ જન્મે ત્યારે તેને કંઈ જ્ઞાન હોતુ નથી. ત્યારમાઠ મોટો થતો જાય અને અભ્યાસ કરતો જાય તેમ ક્ષયોપશમ ભાવથી કંઈ જ્ઞાન આવતુ જાય, આગળ જતા બહુ વિદ્વાન ગણાય તે પણ અભ્યાસથી જ થાય છે અને ગમે તેટલો વિદ્વાન થાય નો પણ કંઈક ને કંઈક ભુલ કરતો રહે છે. પણ જો તે સર્વજની વાણી અનુસાર જ ખોલે તો તેમાં ભુલ આવવાનો સભવ નથી.

મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનના ક્ષયોપશમથી માણસ વિદ્વાન થતો જાય છે પણ ચાર વન ધાતિ ધર્મનો જે સર્વથા ક્ષય કરે તેજ સર્વજ થાય પણ હાલ પાચમા આરામાં તે સંભવિત નથી.

સાગ એટલો જ કે સર્વજ સિવાય શુદ્ધ તત્ત્વો કાંઈ સ્વયમેવ પ્રકાશી શકે નહિ જે જૈનેતર મતમતાતરે ઉત્પન્ન થાય છે તેનો મળ આધાર સર્વજ ભગવાનની વાણી છે તે આવી રીતે ઉત્પન્ન થાય

(૧) કાંઈ જૈન સાધુ સમકિત વખીને જિનમતથી ઓછી, અધિકા કે વિપરીત પ્રગણા કરે.

(૨) કોઈ દેવતા પોતાના કાંઈ અન્યાય પામેલા મિત્ર કે સહાયકની યજ્ઞકૃતિ વધાવવા ને ભગવાન તરીકે જાહેર કરી પુન્યવરાવે

(૩) કાંઈ લખિવંધર કે પડવાઈ ચૌદ પૂર્ણ મુનિ વૈકિય લખિય કારણે તે જાણાતરે લોકસજાથી ભગવાન તરીકે જાહેર થાય,

(૪) કાંઈ સાધુનો અપવાદ માર્ગ ઉત્સર્ગ 'માર્ગ તરીકે જાહેર થાય,

(૫) કાંઈ સાધુ માન માર જુદો પર ત્યારમાઠ તની પુપરામાં મિથ્યાશ્રુતની ગ્યના થાય અને અભિગ્રહીત તથા અભિનિયોશિક મિથ્યાત્વોની ચલતી ફગતી પગ પગ ચાલ્યા કરે તેમાંથી અનેક કાટાઓ પડે તે અધા ૩-૩ ભેદમાં અમાઈ જાય

આર્થ સ્વેચ્છાથી જે કંઈ સાર તથા હોય છે તેનું કારણ હેતુ પડેલમાં આવળ છે. હવે કારણના ધર્મોની ઉત્પત્તિ બતાવવામાં આવે છે.

અહિં ધર્મ શબ્દ અર્થવ્યુત્ક્રમે છે તે સંસારિક બળદ્વાર ધર્મથી જુદો સમજવો અને નિષ્કેશની ભુદિધી સમજીને હેતુનો ત્યાગ કરવો અને ઉપાદેવ ધર્મને મોક્ષ ભુદિએ અર્થવ્યુત્ક્રમે, એટલા માટે ધર્મને ખોટાં નિષ્કેશમાં અહિં મુકેલ છે.

૧ નામ ધર્મ— કોઈ પણ ધર્મને નામ સગા આવી કે આ અમુક ધર્મ છે પણ જો તે મોક્ષમાર્ગથી વિપરીત હોય તો તે ધર્મ નથી પણ અધર્મ છે પણ મોક્ષમાર્ગ કયો જે ધર્મ છે તેને યથાર્થ નામ સગા આવી હોય તે ધર્મ આપવા ચોખ્ખો છે.

૨ સ્થાપના ધર્મ— કોઈ પણ વસ્તુને ધર્મ તરીકે આપવામાં આવે તે નિયમ હોવાથી ધર્મ નથી તેથી ત્યાગ કરવા ચોખ્ખો છે પણ મોક્ષમાર્ગના બેઠોને લીધેમાં આપન કરવામાં આવે તો તેનું વાંચન માટે બાધબળ રહેતું.

૩ દ્રવ્ય ધર્મ— તેના બે ભેદ—

(૧) આગમથી દ્રવ્ય ધર્મ— મોક્ષમાર્ગના શુદ્ધ સાત્રોને ઉપચાર વચ્ચે અમુકા તેમજ ઉપચાર વચ્ચે શુદ્ધ ધર્મની કલ્પના કરતી તે આ ધર્મનો નિર્ણય કરી શકાય નહિ કારણ કે અમુકને અમર જણી નથી કે અમુક માનુષ્ય ઉપચાર વચ્ચે જન્મ કરે છે પરંતુ ઉપચાર વચ્ચે ધર્મ કરવાથી મોક્ષ મેળવી શકાય નથી પણ દ્રવ્ય કરતી કોઈ વખત આવતું નિમિત્ત બને છે.

(૨) નો આગમથી દ્રવ્ય ધર્મ— તેના ત્રણ ભેદ—

(અ) આ શરીર દ્રવ્ય ધર્મ—મોક્ષ માર્ગની ક્રિયામાં ત્યજ દાવ કર્યા હોય તેનું શરીર આ શરીરને ચક્રાચાર માણીને ત્યાગ કરે.

(બ) અમર શરીર દ્રવ્ય ધર્મ—અવિચારમાં જે જીવ તેમજ જન્મમાં મોક્ષ માર્ગ રૂપી ધર્મ પામવાના છે તેનું શરીર આવા માનુષ્યોને ધર્મમાં ઉત્તેજન આપતું.

(ક) શરીર અનિરક્ત મોક્ષમાર્ગથી દ્રવ્ય ધર્મ તેના ત્રણ ભેદ—

(૧) શૌચિક ધર્મ તે સંસારિક ચત્તવાદ રૂપે છે.

(૨) મોક્ષિક ધર્મ પૌરુષીક મુખ્ય (સંસારિક મુખ્ય) માટે મોક્ષ માર્ગ રૂપી ધર્મની આરાધના કરતી તે આ નિદાન અને વાચનાસુકત હોવાથી મોક્ષનું સાધન નથી માટે નિદાન તથા વાચનાનો ત્યાગ કરેલો.

(૩) કુપ્રાવચન ધર્મ તે સર્વજની વાણીથી વિપરીત તે મોક્ષ માર્ગમાં લઇ જાય નહિ તેથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે

૪ ભાવ ધર્મ—તેના બે ભેદ -

(૧) આગમપૂર્વક ભાવ ધર્મ તે ઉપયોગપૂર્વક મોક્ષમાર્ગના સર્વજ પ્રણિત સૂત્રો ભણવા નથા ઉપયોગપૂર્વક મોક્ષ-કરણી કરતી તે આસ્વા યોગ્ય છે

(૨) નો આગમપૂર્વક ભાવ ધર્મ તે સર્વજ કે જેમાં ધર્મનું સંપૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ સ્વભાવિક રીતે બને છે

(૩) નો આગમપૂર્વક ભાવ ધર્મમાં પરિણતિ એટલે સમસ્તી ભાવ (સિદ્ધિસ્વરૂપ) માં વર્તમાનમાં લીન થનાર હવ, આ આસ્વા યોગ્ય છે

આવી રીતે ધર્મ સગ'ની હુય અને ઉપાદેયનો વિવેક રાખવો

હવે ભાગ્યમાં ધર્મોની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઇ તે જોઇએ અથા ધર્મોની ઉત્પત્તિનો મૂળ આધાર શ્રી રૂપભદ્રેવ સ્વામી પહેલા તીર્થ'કર્તા વાણી છે તેની સાખીતી નીચેની હકીકતથી થઇ શકે છે

જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ

જૈન એટલે જિન ભગવાન સર્વજ વીતરાગે બતાવેલ ધર્મને મોક્ષના હેતુથી પાળનાર અને મોક્ષ માર્ગમાં રહીને સર્વ કર્મોને નાશ કરવાનો અભ્યાસ કરનાર હવ. આ શબ્દ વિશ્વ વ્યાપી છે, નાદની સ્વતંત્ર માલીકીનો નથી ગઇ ઉત્સર્ગોણીના છેલ્લા તીર્થ'કરના નિર્વાણ પછી લગભગ ૧૮ કોડકોડ સાગરે શ્રી રૂપભદ્રેવ યયા તેઓએ દીક્ષા લઇ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું ત્યાં તીર્થ'કર પદ પામ્યા ત્યાં મોક્ષ માર્ગની કચણી બતાવી એટલે મસાગ સમુદ્રમાંથી તરવા માટે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપના મેદોની આચાર રૂપે આપના કરી એવી રીતે તેમણે આગ તીર્થ' આપ્યા અને તેઓ સર્વજ જિન હોવાથી તેમના શાસનની આજ્ઞા પ્રમાણે આજના જૈન ડહેવાય

શ્રી રૂપભદ્રેવ સ્વામીએ જૈન ધર્મ' પ્રગટ કર્યો તે પહેલા ભરતક્ષેત્રમાં કલ્પવૃક્ષો દ્વારા નિર્વાહ ચલાવનારા યુગશીયા હતા તેઓમાં મોક્ષમાર્ગ ન હોવાથી તેઓ અણાભિ-પ્રકીક અથવા અણામોગ મિથ્યાત્વવાળા ડહેવાય જૈન ધર્મ અથવા મોક્ષ માર્ગ અનાદિ કાળથી આલ્યો આવે છે પણ કાળાતરે ભરત ધરવત ક્ષેત્રમાં હાનિ પામે છે ત્યાં જ્યારે તીર્થ'કર જન્મે ત્યાં ત્યાં કરી જૈન ધર્મ' પ્રગટ કરે તેથી તીર્થ'કરે જૈન ધર્મની આત્મિક કરનારા ગણાય છે

શ્રી હજીરે સ્વામીને ધર્મ સમગ્ર એક કોમળા સ્વામી એટલે અસંખ્યાતા વૈધો ધર્મ તે પહેલાં
બાંધે છેવળાં બધા સાંધા કાળ મુધિ ધર્મ ન હોય એટલે તે અપેક્ષાએ આ ભક્તિદેવનાં સૌથી
પ્રથમ જોઈ ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ

તાપસમતની ઉત્પત્તિ

પહેલા તીર્થે શ્રી હજીરે સ્વામી દીક્ષા લીધી ત્યારે તેમની સાથે બધા ગામોએ જવું
દીક્ષા લીધી હતી. તે વખતે મુઝિશ્વર વ્યવહારમાંથી ત્યાં ન જ કર્મજુભિના અવધારમાં આવેલા હોવાથી
લોકો સાધુને આદ્યાર વહેરાવવાની વિધિ જાણતા નહોતા. તેમ જ સાધુને શું આપવું તે જવું નહોતું
નહોતા. અને બન્ન તીર્થે શ્રી હજીરે સ્વામી મુધિ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત ન કરે ત્યાં મુધિ કંઈ જવું ઉદ્દેશ આપે
નહિ. તેથી શ્રી હજીરે સ્વામીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ત્યાં મુધિ ઉદ્દેશ આપતા નહોતા.

તેટલા વખતમાં જીભ દીક્ષિત સાધુઓ મુઝિશ્વર સાથે ત્યારે તેઓ જ મુઝિશ્વર રહી મુઝિશ્વર
પાંચાં અને પાંચાં હજી આવ્યા સાથે આ પ્રમાણે તાપસ મહત્તી ઉત્પત્તિ થઈ

સ્વામી શ્રી હજીરે સ્વામીને કેવળજ્ઞાન થયું ત્યારે કલ્યાણ હરી દીક્ષા લઈ તેઓ તેમના
સાક્ષનાં ભણી ગયા અને જેઓ ન જાણતા તેઓ તપાસ રહી ગયા તેમની પર પરામાં જુદી જુદી
રીતે જ્ઞાન તપ દાખલ થયા અને તપાસ મત આપ્યા તેમાં જવું આજ્ઞા ત્યાં બધા કહ્યા
પણ તેમાંના એક કહ્યામાં મુઝિશ્વર થયેલ

વેદ ધર્મની ઉત્પત્તિ

સ્વામી હજીરે સ્વામી પાસે, પદાના સસાર પછીના પુત્ર અને ભક્ત
ચાકરોના હૃદ બાળકોએ દીક્ષા લીધી ત્યારે મમત મુઝિશ્વરે ભક્ત ચાકરો ગાદીનાં મિશ્નન ભરી
ત્યાં કંઈ થયા અને હજીરે સ્વામીને પ્રાર્થના કરી કે મારા બાળકોને આદ્યારની આજ્ઞા આપે, ત્યારે
હજીરે સ્વામી સાથે આદ્યારને સાધુથી જવાબ નહિ ત્યારે તે મિશ્નન કોને અવગણવું
તેની ભક્તિને ચિત્ત થઈ ત્યારે કહેવું હજી કે તમામથી મુઝિશ્વરે હોય તેને આપે, ત્યારે
ભક્તિએ પાંચમાં મુઝિશ્વરને કરી આવડોને તે બધા આપ્યું અને હજી કે—

તેની હજીરે હોય તેઓ હજીરે મારા મહેમોની બનવાનામાં રહ્યા વધુ બોબલ વનેરોની
સત્વર થશે તમે ધર્મજ્ઞાન કરતાં હો અને જ્યોત્સના હજીરે વધતે ભય તપાસનાં મહત્તનિ
એવો મુઝિશ્વર હજીરે રહ્યા હો

બધા આવડોએ એ જવું હજીરે મુઝિશ્વર પાળતા સાથે તેમના સંઘના
જુઝારો ભક્તિ વારવાર વેરામી જવી ત્યાં અને જ્ઞાન સંઘ બોલ્યા કરતા હોવાથી મોઝા
તેમને જાણવું હોવા સાથે

બ્રાહ્મણની ઉત્પત્તિ થઇ.

હરતજી તમ્હી સીધું બોજન મળવાથી વેરાગ્ય વગરના પણ આવડે થઇ સાબ લેવા મડ્યા ત્યારે નિર્જીવ જડ્યા પર જનારાઓની અહિંસા ભાવથી તેમની પરીક્ષા કરીને બાઢાગણી રતનથી કપાલ પર ત્રણ લીટા ઢાઢયા, આવી રીતે બ્રાહ્મણોના તિલકની થઇ અને તેમના અબ્યામ માટે ભગવાન શ્રી રૂપભદ્રેવજીના વચન અનુસાર શ્રાવ' મુનિયુક્ત ચાર વેઢની રચના કરી. તેના નામ:-

૧ મ આગ દર્શન વેઢ.

૨ સમ્યાપન પરામર્શન વેઢ.

૩ તત્ત્વપ્રોઢ વેઢ

૪ વિઢ્યા પ્રોઢ વેઢ

આવી રીતે ચાર વેઢની ઉત્પત્તિ થઇ

તવમા શ્રી સુવિધિનાથ તીર્થ કર ભગવાન મુધી (આજની પૂર્વે ૧૦ કા. આ ચારે વેઢ પરાથી એવાજ અવરૂપે ચાઢ્યા પણ હુઢા અવસર્પિણીના પ્રભાવથી નિર્વાણ પછી કટલેક કાળે ચારે તીર્થનો વીચ્છેઢ થયો એટલે કે સાધુ, સાધી, શ્રાવક અને શ્રાવીકાનો ખગે આચાર ઢહો નહી. બ્રાહ્મણો પણ શ્રાવકપણુ ન પાળી શકવાથી તેઓએ એ ચારે વેઢોના નામ ફેરવી નાખ્યા અને રૂગવેઢ, ચણુવેઢ, શામવેઢ, અને અથર્વવેઢ એવા નામ પાડ્યા અને વેઢોના શબ્ઢોમા કષક કેરૂઢાર કર્યો અને પોતાને કમાઇ આવવાનુ મળે એની રીતે વેઢોના અર્થ કર્યા આગળ જતા, તપકપી યજ્ઢને બઢ્ઢે આરેભવાણા યજ્ઢની સ્થાપના કરી અને તેમાં જુના શાસી ધાન્ય કે જે વાવવાથી ફરી ઉગી શકે નહી તેથી અજ એવા ધાન્યનો યજમા હોમ કરવા લાગ્યા

ત્યાગ્યાઢ બણા કાળે મુકિતમતી નગરીમા ક્ષીર કઢઅકાચાર્થ થયા તેને પોતાનો પુત્ર પર્વત, ગજપુત્ર વસુ અને નાર્ઢ શિખ હતા તેમાના બે જણા નરકે જવાના છે એમ આચાર્યે, આકાશમા જતા જવા ચારણુ મુનિ ખીજા તેવા જ મુનિની સાથે વાત કરતા, અચાનક સાભળ્યુ, આચાર્યે તે ત્રણ શિખોની લોટના બનાવેલા કુકડાથી પરીક્ષા કરી, કોઇ ન જુઢ્યે ત્યા મારી નાખવા કહ્યુ ત્યારે નાર્ઢે તે કુકડાને માયુ' નહિ અને પોતાના પુત્રે તથા વસુએ મારી નાખવાથી તેમને નકાગામી માની, વેરાગ્ય પામી ઢીક્ષા લીધી એટલે પર્વતે તેનુ કામ સંભાળ્યુ

એકવાર વાચના ઢેના પર્વતે યજમા નાખવાના ધાન્યને બઢ્ઢે અજનો અર્થ બકરી કર્યો અને અજ મેલ યજ્ઢની સ્થાપના કરી ત્યારે નાર્ઢે કહ્યુ કે તેનો અર્થ જુની શાસી થાય છે ત્યારે વસુ રાજ થઇ ગયેલ તેજે પર્વતનો પક્ષ ખેચી જુઢો અર્થ કર્યો એટલે સ્કટીક શિલાના

મી ફક્ત એવ ન્યામીને થયાં લગભગ એક કોમકોડ સાગર એટલે અસખ્યાતા વર્ગો થયાં તે પહેલાં જ્ઞાનત શ્રેયમાં થવું જાણી કાળ મુધિ ધર્મ ન હોય એટલે તે અપેક્ષાએ આ ભક્તશ્રેયમાં સૌથી પ્રથમ તેમ ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ.

તાપસમતની ઉત્પત્તિ

પહેલા તીર્થંકર મી જ્ઞાનદેવે ત્યારે દીક્ષા લીધી ત્યારે તમની સાથે થવું શાન્તિએ પડ્યું દીક્ષા લીધી હતી તે વખતે મુનિશ્રી જ્ઞાનદેવમણી તાપ્ત જ કર્મકુમિત્ત જ્ઞાનદેવમાં આવેલા હોવાથી સોકા સાધુને આદ્યાર વહોસવવાની વિધિ જાણતા નહોતા. તેમ જ સાધુને શુ આપવું તે પણ જાણ નહોતા. અને જાન તીર્થંકર થયાં મુધિ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ ન કરે ત્યાં મુધિ કમ થવું ઉદ્દેશ આપે નહિ. તેથી મી જ્ઞાનદેવજીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ત્યાં મુધિ ઉદ્દેશ આપતા નહોતા.

તેમજ વખતમાં જીમ દીક્ષિત સાધુએ શુ જવા જાણ્યા ત્યારે તેઓ જ મધમાં રહી મુધાં પાંદડાં અને પાકાં ફળ ખાવા જાણ્યા. આ પ્રમાણે તાપસ મતની ઉત્પત્તિ થઈ.

ત્યારે મી જ્ઞાનદેવ ન્યામીને કેવળજ્ઞાન થયું ત્યારે કેટલાક ફરી દીક્ષા કરી તેઓ તમના સાસનમાં જઈ ગયા અને તેઓ ન જાણતા તેઓ તપાસ રહી ગયા તેમની પરપરામાં ભુદી મુગી રહી જ્ઞાન તપ દાખલ થયા. અને તાપસ મત આવેલ તેમાં થવું આજ્ઞા જતાં થવું કાંઈ પણ તેમાંના એક કાંઈમાં મનઝેર થયો.

વેદ ધર્મની ઉત્પત્તિ

ત્યારે જ્ઞાનવાન મી જ્ઞાનદેવજી ન્યામી પાસે, પાતાના સસાર પડ્યા પુત્રી જન ભક્તી ચક્રવર્તીના હૃદ બાહ્યોએ દીક્ષા લીધી ત્યારે મનુષ્ય ભુદિયી ભક્ત ચક્રવર્તી ગાદીનાં નિશ્ચય કરી ત્યાં જઈ ગયા અને જ્ઞાનવાને પ્રાર્થના કરી કે મારા બાહ્યોને આદ્યારની જાણ આવે, ત્યારે જ્ઞાનવાને કહ્યું કે જાણ આવેલ આદ્યારને સાધુથી જ્ઞાન નહિ ત્યારે તે નિશ્ચય કોને ખરાવવું તેની ભક્તિએ વિતાવ્યું ત્યારે કહેલું કહ્યું કે તમારાથી મુનિમાં અધિક હોય તેને જાણે ત્યારે ભક્તિએ પાંચમાં શુદ્ધિજ્ઞાન વર્તી આવકોને તે જાણ આપ્યું અને કહ્યું કે—

તેની છંદા હોય તેઓ હવેથી આરા મહેમોની પાનસાળામાં રહે, વન, બેઠાન વગેરેની સમ્પત્તિ થશે તમે ધર્મજ્ઞાન કરતાં રહો અને “હવે જ્ઞાનવાન વર્ધે જન તરનાન્યાદન મહાનનિ” એવો જ્ઞાન જ્ઞાનજી રહતા રહે.

થવું આવકોએ એ જુદું કુલુક કુલું અને જ્ઞાનવર્ધ પાળતા જાણ્યા તમના જ્ઞાનવાન ભક્તિજી વારવાર બેસાડી જતી જતા અને જ્ઞાન જ્ઞાન જોડ્યા કરતા હોવાથી સોકા તેમને જ્ઞાનજી કહેવા જાણ્યા.

પ્રાક્ષણી ઉત્પતિ થઇ.

ભરતજી તરફથી સીધું લોબન મળવાથી વૈગય વગરના પણ આવકો થઇ લાભ લેના મડયા ત્યારે નિર્ણય જાણ્યા પર જનારાઓની અહિંસા બાવથી તેમની પરીક્ષા કરીને ભરતજીએ કાગણી રતનથી કપાલ પર ત્રણ લીટા કાઢ્યા, આવી રીતે પ્રાક્ષણીના તિલકની ઉત્પતિ થઇ અને તેમના અભ્યાસ માટે ભગવાન શ્રી રૂપભદ્રેવજીના વચન અનુસાર આવકના આચાર અને મુતિયુક્ત ચાર વેદની રચના કરી. તેના નામ:-

- ૧ સચાર દર્શન વેદ
- ૨ સંસ્થાપન પરામર્શન વેદ
- ૩ તત્વમોધ વેદ
- ૪ વિદ્યા પ્રમોધ વેદ

આવી રીતે ચાર વેદની ઉત્પતિ થઇ

નવમા શ્રી સુવિધિનાથ તીર્થ કર ભગવાન મુંવી (આજથી પૂર્વે ૧૦ કોડ સાગની અગ્ર) આ ચારે વેદ પર પરાધી એવાજ સ્વરૂપે આજ્યા પણ હુડા અવસર્પિણીના પ્રજાવધી તેમના નિર્વાણ પછી કેટલેક કાળે ચારે તીર્થનો વીચ્છેદ થયો એટલે કે સાધુ, સાધી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાનો ખરો આચાર સ્થો નહીં જાણણો પણ શ્રાવકપણુ ન પાળી શકવાથી તેઓએ એ ચારે વેદોના નામ ફેરવી નાખ્યા અને રૂગવેદ, યજુર્વેદ, શામવેદ, અને અશ્વધ'વેદ એવા નામ પાડ્યા અને વેદોના શબ્દોમા કઇક ફેરફાર કર્યો અને પોતાને કનાઇ ખાવાનું મજે એની રીતે વેદોના અર્થ કર્યાં આગળ જતા, તપસી યજ્ઞને બદલે આંગળવાળા યજ્ઞની સ્થાપના કરી અને તેમાં જુના શાકી ધાન્ય કે જે વાવવાથી કરી ઉગી શકે નહીં તેથી અગ્ર એવા ધાન્યનો યજ્ઞમા હોમ કરવા લાગ્યા

ત્યારપાદ વણા કાળે સુકિતમની નગરીમા ક્ષીર કદમકાર્ય થયા તેને પોતાનો પુત્ર પર્વત, ગજપુત્ર વસુ અને નારદ શિષ્ય હતા તેમાના બે જણા નરકે જવાના છે એમ આચાર્યે, આકાશમા જતા જવા ચારણુ મુનિ ખીજ તેવા જ મુનિની સાથે વાત કરતા, અચાનક માલખુ, આચાર્યે તે ત્રણ સિષ્યોની લોટના બનાવેલા કુકડાથી પરીક્ષા કરી, કામ ન જુએ ત્યાં મારી નાખવા કહ્યું ત્યારે નારદે તે કુકડાને માર્યું નહિ અને પોતાના પુત્રે તથા વસુએ મારી નાખવાથી નેરુ નરકાગામી માની, વૈગય પામી દીક્ષા લીધી એટલે પર્વતે તેનું કામ સંભાળ્યું.

એકવાર વાચના દો પર્વતે યજ્ઞમા નાખવાના ધાન્યને બદલે અજતો અર્થ બકરી કર્યો અને અગ્ર મેઘ યજ્ઞની સ્થાપના કરી ત્યારે નારદે રુદ્રે કે તેનો અર્થ જુની શાકી ધાન છે ત્યારે વસુ રાજ્ય થઇ ગયેલ તેણે પર્વતનો પક્ષ ખેંચી જુડો અર્થ કર્યો એટલે રુદ્રદીપ નિર્ગમન

આધારથી અંધર દેખાતાં સિદ્ધાસનામાંથી દેવતાએ તેને પાટી નાખ્યો અને તે મરીને ઉઘી નરકે ગયો. નારદ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો અને પર્વતને લોકોએ કહી મુક્યો.

ત્યાર બાદ તે પર્વતને મહાકાળ અસુર પરમાધામી દેવની સહાતપા મળી તેનું કાચુ એ હા કે મૃપિત્રસ નામના એક રાક્ષસના કાલીબને તે રાક્ષસની કન્યા દિવી કે જે અસુર પુત્રસ નમસ્ત રાજા અધોધનની પુત્રી હતી તેને પરણ્યું હા પશુ સાગર નામના રાજાએ તેના પુરુષોદિત દ્વારા ખોદી સજ્જિત બનાવરાતી તે દ્વારા સમામાં મધુ પિત્રમને ઉત્તરપાંડીથી નાથાયક બતાવી પોતે તે કન્યા પરણ્યો ત્યારે મૃપિત્રસ સન્ધાસી સઠ અધાન તપ કરી મરીને મહાકાળ પરમાધામી દેવ થયો તેણે વિભાગદાનથી અસુર કે પોતાને સાગર રાજાએ ઉતર્યો હતો તેથી તેના ઉપર વેર લેવા સાગરને નરકમાં નાખતા પર્વતને હિ સામય મતની સ્થાપનામાં મદદ કરી.

પર્વત અને મહાકાળદેવ સાગર રાજાના નરકમાં ગયા. દેવે રા નના તથા પ્ર નના સરીરમાં દેવ હન્યોથી રાજ વિદુર્ગો તેમણી ભક્તિ માટે પર્વતે સૌનામણી અગ્નિનેષ મત બતાવ્યો. રાજાએ તે મત કસ્યો એટલે દેવે બધાના રાજ હરી લીધો અને સાતિ થઈ ત્યારી હિ સઠ મતની ખોદી મદા ચાલી અને સાગર રા ન પાપપત્ર કરી નરકે ગયા.

રાજપુત્રના મક્ત રાજાએ પશુ પશુ દોષ કરાવ્યો. ત્યારે નારદે રાજાને ધર્મ સમજાવ્યો એટલે હિ સઠ મદાચાર્જ તેને આસ્વા દોષ્યો ત્યારે નારદ નાસી રાજ્ય પાસે ગયો અને રાજ્યે ડગસુર ન્તે ખામણી પશુને ઉગ્રવા એટલે વેદાંતિમોએ રાજ્યને વેદના યજ્ઞ બાજ કન્યા રાક્ષસ કાવ્યો.

મીઠા બાજનના ઉઘી રકેષમાં ૧૪ મા અખાજમાં ૭-૮ મ્લોકમાં આવે મળતી વાત આવે છે કે નારદ પ્રાચીન વર્હિતમક રા નને મોષ આવી હિ સઠ મતમાંથી ભક્તિએ. આ વાત આ ત્યી પુર્વ બજમજ ૧૧ ૧૨ સાખ વર્તની અક્તી છે. આ ઉક્તિ સમ નથી કે મી હામ્લેક્તી પશુમાંથી એકવેદી વસ્તુમાં ફેરફાર કરીને વેદાંતિક ધર્મોની ઉત્પત્તિ થઈ છે આજન બતાવે તેમાંથી અનેક ફાંસા ઉત્પન્ન થયાં.

સામ્ય મતની ઉત્પત્તિ—

મી હામ્લેવ સામે બસા મતનાંયા ૫ • પુત્રોએ રાક્ષા લીધી હતી તેમાંના એક મરીગી હતા મરીગીથી સજન પાગ્રી સઘાયો નહિ તેમજ સસારમાં પાજ બતાવી સરન આવી નેથી તેણે નવા વસધી એવી રીતે કબજા કરી કે -

સાધુ મન, વચન, કાયાના ન્તુ દમ્થી વિરામ પામ્યા છે અને હુ તે ન્તુ દમ્થી દમ્થી હુ મારે હુ મીઠી મીઠી તેનું બાજ મીઠા ન્તુ મુજાવાગી લાકડી સખી સધુ મેષ, મન, માય, મેલ, મયમથી હા એ છે અને હુ કાપથી રનીત છે તેમ બાજ મીઠા તરીકે કબજા રવતા વચ પદેયા

સાધુને જિનાસા કે પે છત્ર છે મારે તે નથી તેથી તેણે લાકડાની છત્રી રાખી અને પાંચમહાવ્રતોને બદલે અશુવ્રત રાખીને જ્યાં જાય ત્યાં ભગવાન કૃષ્ણદેવના સમોસરણની બહાર રહેવા લાગ્યો.

આવી રીતે તેણે ત્રિદંડી વેશની સ્થાપના કરી પણ જેને દીક્ષા લેવી હોય તેને ભગવાન પાસે મોકલતો.

એક વાર તે મનિ પડ્યો તેની સેવા ચાકરી કોઈ સાધુ કરી ગઈ નહિ તેથી તેણે એક શિષ્યની ઇચ્છા કરી ત્યાં તેની પાસે કપિલ નામનો માણસ આવ્યો તે તેનો શિષ્ય બન્યો. મરીચી મરીને પાંચમા દેવલોકમા ગયો. કપિલને આસુરી નામનો શિષ્ય થયો.

કપિલ પણ મરીને પાંચમે દેવલોકે ગયો. ત્યાંથી અવધિ દર્શનથી જાણ્યું કે આમુરી અને છે તેથી તેની પાસે જઈ “પશ્ચિ તત્ર શાસ્ત્ર”ની રચના કરાવી, તેમા અવ્યક્તમાથી વ્યક્ત, પ્રકૃતિમાથી માન, માનમાથી અહ કાર, અહ કારમાથી ગણપોડસ, ગણપોડસમાથી પય તન્માત્ર, પય તન્માત્રમાથી પયભૂત ઉત્પન્ન થાય એવી ગ્યના કરી. આવી રીતે સાંખ્ય મતના શાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ તે પણ જૈન સાધુપણુ ગ્રહણ કરીને છોડી દેનાર મરીચીના નિમિત્તથી ત્રિદંડી વેશ અને સાંખ્ય મતની ઉત્પત્તિ થઈ.

વૈશ્ણવ ધર્મની ઉત્પત્તિ—

દારિકા નગરી દ્વિપાયન દેવે આળી ત્યાં બાદ જગલમા જરાસંધનુ આણુ શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવને લાગ્યું પછી કાળ કરી ત્રીજી નરકે ગયા, પછી બળભદ્રે દીક્ષા લીધી અને કાળ કરી પાંચમે દેવલોકે દેવ થયા ત્યારબાદ વગભગ ૮૦ હજાર વર્ષો તેણે અવધી દર્શનનો ઉપયોગ મુકી જોયું તો માલુમ પડ્યું કે તેમના ભાઈ શ્રી કૃષ્ણ ત્રીજી નરકે ગયા છે ત્યાં તે બળભદ્ર દેવ ગયા અને નારકી થયેલ કૃષ્ણને લઈ જવા માડ્યા પણ નાગકીનુ શરીર પારાની માફક વિખરાઈ જાય અને પાછું ભેગું થઈ જાય તેથી તે લઈ રાક્યા નહિ.

ત્યારે કૃષ્ણે કહ્યું કે નરકના દુષ્ટ કરતા અપકીર્તિ વવાટે ખટકે છે માટે આપણા દુશ્મનો છે ત્યાં જઈને આપણા બંનેના રૂપોની વિકૃત્તિ કરીને બહાર કાઢે કે અપો તો ભગવાન છીએ, દારકા દહન અમારી લીલા હતી, અમારી કીર્તિ ફેલાવીને પુજ્યો તેને સહાય કર્યું વગેરે બળભદ્રે તેમ કહ્યું ત્યારથી વૈષ્ણવ ધર્મની વાસુદેવ અને ભગવાન માનવાની શ્રદ્ધા ચાલી, તેને આજની ભગભગ ૫ હજાર વર્ષ થયા આગળ જતા વૈશ્ણવ ધર્મમાથી અનેક કાંટા નીકળ્યા.

શિવ લિંગની પૂજાની ઉત્પત્તિ—

એક ગંગાની એક પુત્રી આળ બ્રહ્મચારી મુન્યેશ્વરે દીક્ષા લીધી અને ગોરાણીની આસાની ઉપેક્ષા કરીને જગલમા સૂર્યના તડકામા ઉભા ઉભા નપથ્થર્યા કરવા માંડ્યા તે વખતે એક વિદ્યાધનુ વિમાન ગ્થક્ષિત થવાથી તેણે જોયું કે અહિં એક સાધ્વી નપથ્થરે છે તેને અત્યારે એક ઉત્તમ

પુત્રનો જોમ યજ્ઞ શકે તેમ છે. જોમ વિચારી બ્રહ્મસ્તુ ફળ વિકૃત્તી તરી પોતિનાં વીર્ષનો પ્રયોગ કરી ચાલી ગયો ત્યાર બાદ સ્વર્ગપ્રાપ્તિ જળ્યાવાથી અને રાત્રીની તેજીને સાધ્વીઓએ નિદ્રા ભણીને, ઠાઠ શ્રાવિકાની સહાયથી એકાંતમાં પુત્ર પ્રસુતિ કરાવી. તે પુત્રને વિદ્યાધર યજ્ઞ ગ્રંથો અને મુન્યેશને પ્રાપ્તિ આપી દાસ્યી મુક્ત કરી.

વિદ્યાધરે તેનું નામ સત્યહી રાખ્યું અને પાળાને મેઘા કર્યો. જીવાન થયો ત્યારે વિદ્યાધરની બી મોહિત યજ્ઞ અને કશું કે તું મારો પુત્ર નથી કચેરે વાત કરી સત્યહીએ વિદ્યાધરની વિદ્યાનો ભય બતાવ્યો ત્યારે તે બીએ સત્યહીને શેદિલ્લી વિદ્યા આપી એટલે સત્યહીએ ક્યું કે પાસકે માતા અને વિદ્યા મુન્યી સાથે બાંધવાર હું નહિ કર ત્યારે બીએ કપડાં ફારી નાથના વાળ વિખેરી શેરખંધાર કરી મુક્યો. ત્યારે સત્યહી નાસીને એક વાવને કાંઠે બેઠો. ત્યાં વિદ્યાધર આવ્યો તે સત્યહીને છતી લાગ્યો નહિ કાસ્યક શેદિલ્લી વિદ્યા સત્યહીને તેની બીએ આપી દાસ્યી હતી તેની ખમગ પર્વા તેણે સત્યહીને નિર્દોષ ભણી ધેર આવ્યા વિનતી કરી પણ તે ગયો નહિ.

દાસ્યી નીકળી સત્યહી જોન મર્મના માર લીધો સાધુ, સાધ્વી, માવક, શ્રાવિકાને પાર્શ્વેક સહાયતા આવ્યા મળ્યે એવી રીતે લીધું કર નામ કર્મના ફળ એકા કર્યા લાગ્યો. પાળાથી સુદ્ધ ઓંકોમાં સુખ થયો પણ શેદિલ્લી વિદ્યાને કાસ્યકે ઠાઠ તેને છતી લાગે નહિ ત્યારે એક ગાળાએ ભમ્યા નામની સુદ્ધ વેશ્યાને પુષ્કળ મનદારા હાથમાં લીધી, તેણી લેવા મહેસની અવાસીમાં અત્યંત તેજશ્વર દાખો. ગોડવીને સુદ્ધ વજ્ર અને આશુચ્છે. પહેરી ત્યાં મેસની. આમલગ્યાથી સત્યહીએ તેણીને જોઈને મોહ પામ્યો અને તેની સાથે સ્નેહ લાગ્યો. જોનપાસે એકવાર ક્યું કે તમે મારે કાર ફરતા હો. હો હો તો કાઠ મારી નાખો ત્યારે સત્યહીએ ક્યું કે મેનુન સિવાય જ વખતે શેદિલ્લી વિદ્યા મારી સાથે રહે છે ત્યાં કાઠ મારી શકે તેમ નથી.

વેશ્યાએ તે વાત રાખના મુક્યોને કરી ત્યારે તેણે વેશ્યાના ઘરમાં સતતક ગયા અને મનુન વખતે, વેશ્યાને જગ્યાવાળું વજ્ર આપ્યા છતાં, રાખનાં મુક્યોએ તે જાનને તરવારથી એકા સાથે મારી નાખ્યા તે વખતે સત્યહીએ જોને મર્મ કાર્મમાં મણી સહાય આપી હતી અને મરિને જલપતિ હેન થયો હતો. તેનું જાસન કોપખાન થયું ત્યારે તે દેવે જોનું કે જાણી પોતાના જગદારીને મારી નાખ્યો કે એટલે તેણે ગામ પેલી સીધા વિકુવીને જવાને મારી નાખવાની મનહી આપી, લોકોની પ્રાર્થના અને મારી મર્મવાથી દેવે સ્તત મુકી કે જે સિદ્ધિમાં આપા તેજ ગિરિનાં જાવમાં જાવાની પૂજાને તો / જોનું જાવજોએ તે ક્યું ક્યું અને તે પ્રમાણે પૂજા અગાવી અને સત્કર્મ અડી હજાર વર્ષ મર્મ હોય ત્યાર બાદ ગિરિસપૂજાથી અગાધને ફક્ત યોગશ્રી અને કુમળા ફેરે ચેલની સ્ના કરી પૂજા અગાવી અને તેના પદમાં વાતખો અને પાર્શ્વેક મર્મોની સ્ના કરી. આવી રીતે યોગશ્રીની પૂજા ચાલી.

બોધ મતની ઉત્પત્તિ—

શી પાસ નામ સ્વામીના શાસ્ત્રના પદિતાશ નામના એક સાધુ શી મહાદેવ સ્વામીના વખતમાં સિદ્ધા હતા તેનો એક સિદ્ધા / મર્મી પદ્માશ નવરમાં ક્યું નહીને કાંઈ તપ કર્યો હતો ત્યારે

તેણે એક મહેતુ માછલુ પાણીમા તરતુ જોયુ વિચાર્યું કે આ જીવ વગરનુ માછલુ ખાવાથી પાપ કેવી રીતે થાય? તેણે તપ કર્યો. છોડીને જૈન સાધુભાવી ઓળખાણ પડાવવા માટે ત્રાસ ભગવા લુગડા ધામણ કર્યા અને સહેલો ધર્મ પ્રીત્તવવા માડ્યો. તેના નામ ઉપરથી બુદ્ધ ધર્મ પડ્યો.

આરી રીતે મુખ્ય જૈનેતર મતો સીધી કે આડકતરી રીતે જૈનોના નિમિત્તે ઉત્તર થાય છે તેમાના કોઇ વ્યાપન દર્શનવાળા નિહવ હોય કે કોઇ આસ્ત્રિ શ્રેષ્ઠ હોય કે કોઇને યશોપ્રીતિની હાજી હોય કે કોઇને ખીજુ કષ્ટ નિમિત્ત મળી આવે. જૈનેતર મતોમાથી ત્યાગ આદિ સ્વતંત્ર રીતે અનેક કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વની રીતે મત મતાતર ઉત્પન્ન થયા છે તે સર્વે ૩૬૩ બેદમા સમાઇ ગય છે અને અભિગ્રહિક અને અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ રૂપે ચાલે છે.

આત્મભાવ

સમ્યગ્ દર્શન દ્રેઢ ધર્મક્રિયાનો આત્મભાવ ખતાવે છે, સ્વમા પણ સયમ તપથી આત્મભાવે ગહેવાનુ ફરમાન છે તેથી અહિ મુખ્ય ક્રિયાઓની સાથે ભાવનો શું સંબંધ છે અને આત્મભાવમાં કેવી રીતે જવાય છે તે ખતાવ્યુ છે. અહિ જે ક્રિયાનુ સ્વરૂપ ખતાવ્યુ છે તદ્દન સક્ષેપમા છે તેમજ સાધુ અને શ્રાવકના આચારનો ક્રિયાભેદ ખતાવ્યો નથી કારણ કે મુખ્ય હેતુ આત્મભાવ ખતાવવાનો છે. આત્મભાવ તે ખોય છે, સાધ્ય છે, હેતુ છે, ઉપાદેય છે, આત્માનુ ગુદ્ધ સ્વરૂપ છે, સિદ્ધ સ્વરૂપ છે તેમા પહેલ્યાડનાગ ભાવ ધ્યાન રૂપે છે, સાધન રૂપે છે, નિમિત્ત રૂપે છે, ડગ્ગુ રૂપે છે, પણ કારણમાં કાર્યનો ઉચ્ચાર કરવાથી તેમ જ અશુદ્ધમાથી સ્વયમેવ શુદ્ધ સ્વરૂપમા જવાનુ હોવાથી તે પણ આત્મભાવ અને ક્ષયોપશમ ઉપશમ કે ક્ષાયક ભાવમા અતર્ગત થાય છે.

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૧	આહ સા	કોઈ જીવને હુણવો નહિ યતનાથી રક્ષણ કરવું	અકેપી ચૈતન્યત્વથી સર્વ જીવ સરખા છે, માટે સર્વ જીવોમા રાગદ્રેષનો અભાવ રૂપી સમભાવ ગમખવો.	આત્મા અશરીરી અને અક્રિય છે તેમજ અનવગાહનાથી ગાવા નહિ પહેલ્યાડનાગ હોવાથી અહિ સા સ્વરૂપ છે તેમા લીન યાત્રો.
૨	સત્ય	પ્રિય, મિત, પથ્ય વલ્યાણકારી ભાષા બોલવી	સ્વ પરના મોક્ષના હેતુથી જ બોલવું છ દ્રવ્ય અને નવ તત્વના યથાર્થ જિનોગત સત્ય	આત્માનુ સર્વથા ગુદ્ધ સ્વરૂપ તેજ યથાર્થ સત્ય સ્વરૂપ છે તે અકર્મક આત્મા

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ
૩	અત્યોર્થ	અદત્તાદાન ત્યાગ	બાલ સમ્યક્ દર્શન પૂર્વક જતાવવા
૪	અત્યોર્થ	મિત્રુન ત્યાગ	પૌરુષથીક વસ્તુમાં હપ્તજ રાખીને પોતાના આત્માને છેલ્લેલો નહિ પુરુષ અને આત્માને કિલ રહેલો
૫	પરીઝાહ ત્યાગ	નવ ખાલ પરિમદ્દનો ત્યાગ	આત્મા સ્ત્રી નથી, પુરુષ નથી, નપુસક નથી, પણ અસરીતી, અપ્રી અનેદી છે. શરીર પુરુષના રૂપ છે તે નામ કર્મના શૂન્યથી ઉપજેલ છે
૬	વિસાદ	નર્પણ ઉપરાંત ગામ્ભુ નહિ અર્થિ હું અને હમુ ખાલજી ના સમજી મેલુ	નિષ્પાત્વ, ઇદિય વિવર્તમાં નાસકિત, કષાય અને પ્રમાદ રૂપી અભ્યતર પરિમદ્દનો ત્યાગ
૭	મોગ મયજા	મોગ ઉપમોગના દબોની મર્પણ, આ રજા, સમારમ ત્યાગ	જકાય છત્તની સ્થાનો હેલુ, અમુક પર્થાન ફર આર ચતિમાં જમજી મય કરવાના કાવ
			(સિદ્ધ) સ્વરૂપ છે તેમ લીન થાઓ
			કર્મ અમ્ભસુથી અત્યોર્થ સ્વરૂપ આત્માને લુઓ
			પ્રજ્ઞ = આત્મા + ચર્ચ = સમજૂતા, શુદ્ધ આત્મ કાવમાં લીન થવું
			આત્મ નિષ્કય નિલેપ નિષ્કય ૭ તેમાં લીન થાઓ
			ચિત્તસિદ્ધ પદ્યમ પ્રાપ્તિનો હેલુ, સિદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થવું
			આત્મા પર દબોનો અભાની છે સ્વભાવનો કર્ત અને મોહના છે મારે સ્વભાવમાં લીન થવું
			ટેલથીક વસ્તુઓ એકલિ-કના માં છે, પુરુષધોના રાખી ફરે છે, અના-ત્મક છે મારે મોગ ઉપનોગમાં ? કમની આવક કાવ છે તે નંધ કરી

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૮	અનર્થ દડ ત્યાગ	વચન, કાયા અને ઇન્દ્રિયો પર અકુશ, અધિકરણ ત્યાગ	આત્માધ્યાન રૈદ્રધ્યાનનો ત્યાગ, ધર્મધ્યાન ધ્યાવલુ	આત્માકારે પશ્ચિમવુ
૯	સામાયિક હેદોપગ્રસ્થ પત્નીય ચારિત્ર	પાપ મહાવ્રતવ પાલન અહિ ત્રાવડનુ ધ્વન-રીક સામાયિક વ્રત લઇ લેવુ	જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્યનુ એકત્વગુ ૬ થી ૯	આત્માના જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ અને શાત (સમતા) રસમા લીન થવુ
૧૦	પોષધવ્રત	ચાગ આહાર, સર્વ દ્રવ્ય હિસા તથા સુશુષાનો ત્યાગ	આત્માના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની વૃદ્ધિ, આત્માની શુદ્ધિ	જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપમા લીન થવુ
૧૧	અતિથી સ વિભાગ વ્રત	સુપાત્ર દાન	સયમ, નિર્જરા, અને મોક્ષનો હેતુ	કર્મ અગ્રહણુ કપે આત્મા સવગ સ્વરૂપ છે નેમા લીન થવુ
૧૨	ધર્મા સમિતિ	જમીન ઉપગ્રહ જીવ નેષ તેનુ રક્ષણુ કરતા ચાલવુ	જીવને જ્ઞાનથી આત્મવત જાણવા, દર્શનથી દેખવા, ચારિત્રથી ચતના કરવી, નિર્જરાનો હેતુ સ્વપરના સવર નિર્જરાનો હેતુ	નિજ આત્માના ગુણો જોવા
૧૩	ભાષા સમિતિ	ઉપદેસ તથા સવગ નિર્જરાના વ્યવહાર માટે ભાષા પ્રયોગ	આત્માના ગુણોને ભાષામા મૂકવા	આત્માના ગુણોમા અભા-પક સ્વરૂપે લીન થવુ
૧૪	એવશા સમિતિ	નિર્દોષ રીતે અચેત આહાર પાણી વસ્ત્ર પાત્ર ધ્યાન માટે ગવેષણા	દોષોનો ત્યાગ, જીવનુ રક્ષણુ, મમત્વ ત્યાગ	અનાત્મ ભાવનો ત્યાગ અને આત્મ ભાવમા લીન
૧૫	આયાણુ ભડ મત નિષેવણા સમિતિ	વસ્ત્ર પાત્ર આદિ ઉપકરણોને ચતનાથી લેવા મુકવા	છગાય જીવની રક્ષા, વગ્નુ ઉપગ્રથી મમત્વ ઉકાવી લેવુ	કર્મ વિપાકમા સમભાવ રાખવો શાત રસમા લીન રહેવુ

	દૈવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૧૧	અમાર પાસેથી બેઠકન સમાય પાલિકા કિયા સમિતિ	શરીરની અશુદ્ધી જાનાથી જકાત છુત્તી સ્થાપુર્વકે છુત્તી	ધન માત્રી કર્મને અશુદ્ધી સમાન નક્ષત્રિને તેને છુત્તી કરવાની ભાવના, દેભોને શ્રાધી શ્રાધીને છુત્તી કરવા	દેભના પ્રતિપક્ષિ આત્મ સુખમાં લીન થવું
૧૭	અનુમિતિ	આત્મધ્યાન, દેહધ્યાન ત્યાગ	ધર્મધ્યાન શુદ્ધ આત્મમાં પ્રવૃત્તિ	મનને આત્માકારે પરિસ્થિતિ વધુ અને તેમાં નિશ્ચર થવું
૧૮	સ્વમન શુભિ	મૌન શ્લેષ	સવર નિર્ગમનો શ્લેષ	આત્માના અમાત્યક સ્વરૂપમાં લીન થવું
૧૯	શામ્યુત્તિ	કાચેદ્રસર્વ	નિસ્પ, ક્રામ્ય અને સસાર ભાવનો ત્યાગ	આત્મ પ્રેરણા કપી નિસ્પ અસ્તિકામમાં લીન થવું
૨	અશુદ્ધ	આહારનો ત્યાગ	પૌદ્ગલીક શરીર માટે પુષ્કળનો આહાર છે પણ આત્મા માટે નથી, આત્માનો આહાર શાન છે આત્મા શાનના ક્રોધે ક્યાં તેમ જ મોહના છે	આત્માના શાન આત્મ અશુદ્ધ હારી સ્વરૂપમાં લીન થવું
૨૧	અશુદ્ધ	એણે આહાર મેલે	વિલપ ક્રામ્ય પાત્કમાં પાડ્યાં, પેટ તે જીરવીક શરીરને દોષ તેને તે કામને માટે એણું છે	આત્માના અશરીરી નિષ્ક આત્મ પ્રેરણામાં લીન થવું
૨૨	અતિસ દેવ	મિશ્રાચારી, પૌદ્ગલીક અન્યપર અક્રમ	શરીર અન્યક્રોધને આત્મામાં સમાવી લેતી	અતર્ક્યુષ વૃત્તિથી પેલપેલામાં સમાય શ્લેષ નિષ્કઆત્મ પ્રેરણામાં વિભાતિ થેતી
૨૩	અતિ પ્રતિ સમીક્ષા	શામ્ય હાલિને વશ રાખવી, વિનિહા સખા આસન રાખવું	સખ્ય, દર, આહાર, ગ્રામ્ય, સ્થ સ્થમાં સમભાવ	અનેન્દિય આત્મિક મુખમાં લીન શ્લેષ

દ્રવ્યથી

ભાવથી

આત્મભાવ

			દ્રવ્યો પુદ્ગળા સ્વધો છે તેના વિષયની વસ્તુઓ પણ પુદ્ગળ સ્વધો છે પુદ્ગળોના પરસ્પર આઝર્પણ દુરીગમનના આત્માએ ભાગુન લેવો પુદ્ગલો પોતાના પર્યા- યોના ગહે છે આત્માએ પણ નિજ શુદ્ધ પર્યાયના રહેવું જોઈએ.	
૨૪	અસપતિ- ત્યાગ	નિરસ આહાર લેવો	અ છે તે પુદ્ગળ સ્વ- ધોનો ગુણ છે તે ગુણના આત્માએ પરિણામ ન કરી પણ પોતાના ગુણોના પરિણામ કરી	આત્માના ગાંત સમતા રસના લીન રહેવું
૨૫	કામ કલેશ	ચિત્ત આસન, કોચ વગેરે	શરીર આત્માથી બિન્ન છે, આત્માને શરીર ભાવમાથી તારવવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ	નિજ આત્મપ્રેરણાનો સ્વધ રૂપી અન્નિકાય રૂપ ચૈતન્ય સ્વરૂપના લીન રહેવું
૨૬	વિનય	વચનના ના મા શ કાયાથી વિનયપૂર્વક વર્તન.	ભાવની કામળતા, ગુણ આઝર્પણનો હેતુ ભાવ.	વિશુદ્ધ સ્વરૂપના આત્માને દોગીને તેમાં ચિત્ત કરવો
૨૭	વૈયાવચ્ચ	ગુણાધિક મોટા જ્ઞાન	નિર્જગનો હેતુ ની ચોક્કસ સેવા	આત્માની સેવા, તે સ્વ અહિંસા સ્વરૂપ આત્માના ગમણતા
૨૮	પ્રાયશ્ચિત	૧૦ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત થી વિશુદ્ધિ	દોષોનો ત્યાગ, અનાત્મ ભાવોનો ત્યાગ.	શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ તરફ સ્થાપના
૨૯	સન્નિધિ	સત્રોની વાચના, પુસ્તકો પઠિત, ધર્મ- ધર્મસહા, અનુપ્રેક્ષા	ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષાયક ભાવે આત્માના ગુણો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર	આત્માના ગુણોના રમણતા

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ
૩	ધ્યાન	મનની એકાગ્રતા	તપ, વીર્યની વિશુદ્ધિ
૩૧	કલિસમ્ય	એક આસને ઠાણની સ્થિતતા	ધર્મધ્યાન, શુદ્ધધ્યાન
૩૨	નિઃકલિમ	જિન વસ્ત્રમાં સહા કરતી નહિ	મિથ્યાત્વ, અવિરતિ પ્રમાદ, કષાયનો ત્યાગ
૩૩	નિઃકલિમ	નિજ વસ્ત્રમાં સહા કરતી નહિ	નિજ શુદ્ધ આત્મસત્તામાં સહા કરતી નહિ-નિરાશાન, હર્ષન, ચાલિત સ્વપ્નમાં નિરાકર રહેવું
૩૪	નિવિત્તિ-ચિન્મય	મિથ્યાત્વ ભાવની છત્રી રાખતી નહિ	પૌદ્ગલિક ભાવોમાં મગ્ન રાખવું નહિ આત્મિક ભાવો સિવાયના ભાવોની છત્રી ન રાખવી
૩૫	નિવિત્તિ-ચિન્મય	કસ્ટીના ફળનો સંદેહ રાખતો નહિ	નિજ આત્મ સ્વપ્ન અને આત્મ સક્તિમાં નિરાકર રહે રહે રહેવું
૩૬	આત્મ દીપ્તિ	નિમ્ના આડ બરથી મુગ્ધવું નહિ	ચાનવી મોહ છૂટ કરવો
૩૭	ઉત્કૃષ્ટ	સર્વાંગીના દોષ પ્રગટ કરવા નહિ તેમની પ્રશંસા કરતી	પોતાના હોય અતર અનુભવી એવીને છૂટ કરવા આત્મ પ્રશંસા કરતી નહિ
૩૮	સ્થિરી-કન્ધે	પદ્માબ્જ સમજાવતો કેકળે લાવવા	સ્વપ્નને સ્વપ્નમાં સ્થાપન કરવા
૩૯	વાતસલ્ય	સ્વપ્નમાં તરફ દ્વિત છુટી રાખવી	અવસ્થામાં આત્મકલ્યાણનો ભાવ રાખવો
૪૦	પ્રજ્ઞાવતા	જેન સાસનની જાદો કરતી	સ્વપ્નમાં ચાન, હર્ષન આત્મિકી વૃદ્ધિ કરતી
			સમસ્તી ભાવમાં લીન
			આત્મદેશી અને આત્મસ્થિતિમાં સ્થિતતા
			આત્મિક ગુણોનો નિસ કપ્પે અનુભવ કરવો
			નિજ સ્વપ્નમાં જ લીન રહેવું કેવળચાન, કેવળ હર્ષન અને આત્મિક મુખમાં જ ધ્યાન રાખવું
			આત્મ તત્ત્વમાં લીન થવું
			આત્મ ભાવમાં ઉપયોગ રાખવો
			આત્મિક ગુણોમાં ઉપયોગની સ્થાપના રાખવી
			૧
			આત્મ અનુભવમાં ચિન્મયા કરતી
			નિજ આત્મ તત્ત્વમાં રક્ષા રહેવું ચાનનાં જ્યાં લીન રહેવું
			આત્મ અનુભવમાં ઉપયોગી ઉત્તર થવું

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ
૪૦	કાળે કાળે સમાયગે	અશુચિ અને અસ- જ્ઞાય દાખાને જે વળતે જે કાર્ય કર- વાનું હોય તે જ વળતે તે કાર્ય કરવું	ઉપયોગ ગળીને કાર્ય કરવું.
૪૧	સત્જ્ઞાન	શુદ્ધ જ્ઞાન ખોલવામાં ઉપયોગ ગળવે	શાખના અર્થ જાણવા અને વિચારવા મહત્ત્વ શોધવું
૪૨	ક્ષમા (ખતિ)	ક્રોધ ન કરવો ક્રોધ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ તે અનાત્મક પુદ્ગલ દ્રવ્ય હોય છે	સર્વ જીવોમાં અરૂપી ચૈતન્યત્વથી સમભાવ, સર્વ દ્રવ્ય (જીવાજીવ)માં દ્રવ્યત્વ (ઉત્પાદ, વ્યગ્ર તુલ્યરૂપ)થી સમભાવ (જીવ અજીવ ઉપર ગગદોષનો અભાવ.)
૪૩	મુક્તિ અક્રિયન લવવે	નવ બાહ્ય પરિગ્રહનો ત્યાગ	સ સારભાવ, કપાય, કર્મ વગેરે અભ્યંતર પરિગ્ર- હમાં ત્યાગ ભાવ
૪૪	અજ્ઞવે સંગતા	મન, વચન, કાયાની એકતા ક્રિયા અને ભાષા અને ઉપયોગમાં અભિનિપાત્ર	ઉપસર્ગ પરિસહ દેનારમાં દોષ જોવો નહિ કારણકે કર્મ ખપાવે છે
૪૫	મદ્દવે (મૃદુતા)	વચનથી નમ્રતા, કાયા- થી વિનય	ભાવની કોમળતા ઉપસર્ગ પરિસહ દેનાર પ્રત્યે અક- ડતાનો અભાવ, તેમજ હિત બુદ્ધિ, ઉચ્ચ નીચની ગણતરીનો અભાવ
૪૬	સયમ	હિંસા ત્યાગ, યતના દરિદ્રો પડે અકુશ,	ઉપાદેયનો આદર, અનાત્મ ભાવનો ત્યાગ, આત્મ-
			આત્મ દષ્ટિ રાખવી
			શુદ્ધ ગુણો આત્મભાવે પરિણામવા
			નિજ આત્માના શાન્ત સ્થિતિમાં લીન થવું, મમકારી ભાવમાં લીન થવું.
			આત્મ સંતોષમાં લીન થવું.
			આત્મા નિશ્ચય છે તે સ્વસ્થમાં ઉપયોગ ગળવે
			સમભાવમાં મહેવું.
			આત્માના સવગ સ્વરૂપમાં લીન થવું

	કવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૬૭	તપ	આમતના સેવનનો અભાવ	આવનો આદર	
૬૮	તપ	તપના નાશ વિના મનુ આચરવું	તપના અભ્યતર ભાવમાં અતરુણપ્રતિષ્ઠા કરી કૃષ્ણ ધ્યાન છે તેથી આદિનાં મુખની ઉત્પત્તિ થાય છે	તપથી ધ્યાનકાળે અકર્મક થયેલા આત્માને કર્મ લાયકતા નથી એટલે અકર્મક શુદ્ધ મુખ ૩૫ આદ્યભક્તવર્ગમાં લીન થવું
૬૯	એકેએ	ગાન દાન	અપસ્તા સવર નિર્જ રાનો હેતુ	ગાન સ્વરૂપ (ધ્યાનક ભાવ) માં લીન થવું
૭૦	અભ્યે-વાસો અદિ રક્ષણકર્મ અને અભ્યે-એવાસો માં ૧/૨ પ્રજ્ઞાને રૂપક તે અભ્યુત્પન્ન	નવ વાદ વિશુદ્ધ રસિ મુશુળમાં સાધુઓના અભાગમાં સ્થેતુ ને (પ્રત્યેક શુદ્ધ અને સ્વચલુક મારે વિવિધ રસા આસન્દ)	ગાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપની આરાધના કરી	શુદ્ધ આદ્યભક્તવર્ગમાં લીન થવું
૭૧	સમક્ષિત	૨૫ પ્રકારના મિષ્ટાન્નનો ત્યાગ, સમક્ષિત ના ૧૭ બોધનુ અવધારિક પામ્ન	દર્શન છાકનો ઉપદ્રવ ધૃતીપદ્ધત કે કૃપા અને ગાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય એ ૩૫ આદ્યભાની ઝોળાખાળ	આદ્યભાના ભાવ પ્રાપ્તિ તે ગાન, દર્શન, મુખ અને ગીર્જામાં રમ્ભના અને કેવળગાન, કેવળ દર્શન અને ત આદિનાં મુખમાંજ ઉપદ્રવ થયે
૭૨	સ્તિતિ	૧૮ પાપનો ત્યાગ	મુખભાવ, સમક્ષિતો અભાવ કર અનિષ્ટપણાની શુદ્ધિનો અભાવ, શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ તપ પ્રપાન્ન	સવર (અનાભવ) નવર આત્મામાં રમ્ભના

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૫૨	અગ્રમાદ	મદ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, આળસ અને વિકથાનો ત્યાગ	જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપની વીર્યથી આગધના- મા શુદ્ધ ઉપયોગ	અનત શક્તિ સ્વરૂપ આત્માના શુદ્ધ ઉપયોગ
૫૩	અકસાય	૧૬ કષાય અને ૯ નોકષાય એ ૨૫ પ્રકૃતિઓનો ત્યાગ,	શુદ્ધ ધ્યાન.	નિર્મળ આત્મ ધ્યાન
૫૪	યોગ અકુશ	અશુભ યોગનો ત્યાગ	અપવાદ માર્ગે વચન અને કાયાના યોગનું આચરણ, ધર્મ ધ્યાન, શુદ્ધ ધ્યાન	આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થવું
૫૫	વેદનીય કર્મના ૧૧ પરિસહ	પરિસહમાં આત્મધ્યાન રૌદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ	અશાતા વેદની કર્મ બાધેલ છે તેનું દેવ સમભાવે પતાવી દેવ સાક્ષ છે, પરિગ્રહ આપના સહાયકારી ઉપકારી છે તેથી દેવ જલ્દી પતાવે છે, દુઃખ થાય છે તે શરીર પર મમત્વ ભાવ બતાવે છે શરીર જડ છે અનાત્મ છે, છેલ્લું છે ભેદ છે, દાહ છે, અનિત્ય છે, નાશ થવાનો તેનો સ્વભાવ છે, આત્માથી ભિન્ન છે, મારો નાયક સ્વભાવ છે તે શરીરમાંથી તારી લેવો જોઈએ શરીર પોતાના પર્યાયપણે કૃત્રી કરે છે માટે મારા શુભ પર્યાયમાં રહેવું જોઈએ	મારો આત્મા અવલો અગધે અરસે, અક્ષરે, અમૃત છે, અવિનાશી છે, જ્ઞાન, દર્શન, સુખ અને અનત શક્તિ સ્વરૂપ છે આત્માનો ખોગક જ્ઞાન છે અને પાણી શાન રસ છે માટે મારા શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થવું અને અનત આત્મિક સુખ ભોગવવું એમ વિચારી નિજ સ્વરૂપમાં રહેવું
૫૬	પ્રજાપતિ-સહ	જ્ઞાન ભણાવવામાં કટા- જો લાવવો નહિ જ્ઞાનનું અભિમાન કરવું નહિ	કેવળજ્ઞાની પાસે માત્ર જ્ઞાન હિસાબમાં નથી	જ્ઞાનક ભાવમાં લીન થવું

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૫૭	અત્યાન પરિસ્થિતિ	ગાન એ નહિ તે શોક કરવો નહિ.	ગાનીની આત્મા પ્રમાણે આત્મ ભાવમાં લીન થવું દર્શક " માસ્યુસ મુનીનો.	
૫૮	દર્શન પરિસ્થિતિ	સ્વર્ગ મોક્ષ સમપી સકા કરી નહિ.	મોક્ષ અસોકના તટસ્થ ગાતા દ્રશ્ય કરીને શક્તિ સ્વમાં લીન થવું	
૫૯	ભી પદિ સ્થ	ભીના પદની કમ્પજ ન કરી. ભીના હાથ ભાવ નેવા નહિ.	આત્મા અવેદી છે. તે ભી, પ્રકૃતિ, નયુ સક એમાંનું કંઈ નથી. જે કેવલ મોક્ષનીય કર્મની પ્રકૃતિ છે તે આત્માનો સ્વભાવ નથી. સરિર જડ છે માટે પરસ્પરમાં મોક્ષ ન કરેલા.	ગાન, દર્શન, માનિમાં લીન લેવું
૬૦	મોક્ષનીય કર્મના માણના પરિસ્થિતિ	હલનનો ત્યાગ કરવો, સંયમમાં રહત રહેવું સ્થિર આસનનો પરિ- સ્થ સ્થાન કરવો ક્રોધ કરવો નહિ. માનને દૂર કરવું કુણ્યું નહિ.	આત્મા અસરીરી અને ન્દિય છે. આત્માનું સ્વરૂપ ગાન જ્ઞાન છે. આત્મા અક્રિય અમય સ્વરૂપી છે. આત્મા સમ્યા સ્થાય છે. માન મોક્ષનીય કર્મની જડ પ્રકૃતિ છે તે આત્માથી વિભા છે સર્વ પરિધિથી નેતા માન અપમાન એવી કંઈ પણ નથી.	આત્માના અસરીરી, અને ન્દિય, અમય, ગાનાનક સ્વરૂપમાં લીન એવું.

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૬૧	અસાક્ષ પરિસહ	આત્મરોદ્રધ્યાન ધરતુ નહિ	અતરાય કર્મ ખપે છે તે સાર છે આત્માનો ખોરાક જ્ઞાન છે	જ્ઞાન આનંદ સ્વરૂપમા રહેવું
૬૨	અનિત્ય ભાવના	પૌદ્ગળીક પદાર્થોમા મોહ નકામો છે	પદાર્થો નિત્ય નથી, પર્યાયાતર થયા કરે છે	દ્રવ્યથી મારો આત્મા નિત્ય છે તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમા લીન થવું
૬૩	અશરણુ ભાવના	અન્ય દ્રવ્યોના કોષ પશુ પર્યાયના આલ-ખનમા મોહ ન ગખવો	કોષપિણુ પર દ્રવ્ય રાગણુ રૂપ નથી વ્યવહારથી પચ પરમેષ્ટી અને નિશ્ચયથી નિજ આત્મા જ શરણુ રૂપ છે	પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર સ્વરૂપમા ગ્રંથિત થવું
૬૪	સ સાર ભાવના	મસારની વિચિત્રતા અને અશુભતા પર ખેદ	સ સારભાવ તથા કર્મ ભાવનો ત્યાગ	અકર્મક શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વમા રહેવું
૬૫	એકત્વ ભાવના	કોષ ને માટે પાપ ન કરવું	પાપ કરીને જીવ એકલોજ ગતિ ગમન કરે છે કોષ અન્ય દ્રવ્ય સાથે જીવનુ એકત્વ નથી	જ્ઞાન, દર્શન આત્મિક સુખ (ચારિત્ર) અને વીર્ય એ ભાવ પ્રાણો સાથે જ જીવનુ એકત્વ છે તેમા લીન રહેવું
૬૬	અન્યત્વ ભાવના	સર્વ અજીવો અને પોતાના આત્મ સિવાય સર્વ જીવો નિજ આત્માથી ભિન્ન છે તેથી કોષમા આમોહ ન થવું	કોષ દ્રવ્ય કોષની માલીકી કીનુ નથી. સર્વ દ્રવ્યો પોતપોતાની પર્યાયમા સ્વતંત્ર રીતે છે	મારો શુદ્ધ પર્યાય સિદ્ધ સ્વરૂપ છે તેમા મારે આત્મ-ભાવે લીન થવું
૬૭	અશુચિ ભાવના	અશુચિમય શરીરમા મોહ ન ગખવો	શરીર આત્માથી ભિન્ન છે	આત્મ તત્ત્વ જ શુદ્ધ છે તેમા વિચરતુ :

	દ્રવ્યથી	ભાવથી	આત્મભાવ	
૬૮	આસન્ન ભાવના	પાંચ મુખ્ય આસન્ન, તેના ૨૦ અને ૪૨ મેકનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.	આત્મના પ્રતિપક્ષિ સવર ગુણની આરાધના કરવી.	અનાસન્ન સ્વરૂપ આત્મામાં લીન રહેવું.
૬૯	સવર ભાવના	અસન્નનો ત્યાગ.	સમભાવ.	કર્મ અમલરૂપ આત્મ- સ્વરૂપમાં લીન થવું.
૭૦	નિર્ગુણ ભાવના	૧૨ તપ્ત આસન્ન.	સમભાવ.	સક્ત સ્વરૂપમાં લીનના.
૭૧	લોક ભાવના	લોકના તટસ્થ જ્ઞાન દ્રવ્ય થવું.	મૈત્રી, પ્રયોદ્ધ, કરુણા, પ્રાપ્ત્ય ભાવના, વચ- યોગ્ય સ્વભાવ રાખવી.	લોકોએ સિદ્ધ પદમાં આત્મ- ભાવમાં મળવો.
૭૨	બોધ ભાવના	ભિન્નભાવ ભાવ ત્યાગ.	સમક્ષિતી દુર્ભક્ષતા ગણતરી તાત્કાલિકિત દષ્ટિ રાખવી.	નિર્ગુણ જ્ઞાન-દશન-આત્મિ સ્વરૂપનો બોધબોધી અનુભવવું.
૭૩	ધર્મ ભાવના	સાધન ધર્મનું આચ- રણ કરવું કાલ્પ કે ધર્મ જ સુખવું કાલ્પ છે.	સાધન ધર્મ (કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, અતત આત્મિક સુખ)નું ધોષ.	આત્મ રમણતા.

નોંધ—અહીં ૭ ક્રિયા દ્રવ્યથી જાણી છે તે એકલ દ્રવ્ય રૂપે ન સમજવી, ૭ ક્રિયા
ભાવથી જાણી તે એકલ ભાવ રૂપે ન સમજવી. જ્યુ કાલક અપેક્ષા મુજબનારી સમજવી અને
કેલ અપેક્ષા ક્રિયા સુખ રૂપે દ્રવ્યમાં મુક છે. વળી કેવળી અજ્ઞાન જેવા ભાવોને વચાત્મક
પ્રકાશી સાંકે એવા વચનથી ઉપરચન પ્રકાશી સાંક એટલું જ નહિ પણ સાધાત્મ જાણતી મીનાર્થની
રિતિ ન જાનારી સાંક જ્યાં એવળી કર્મ જાગેતો સમજીને મરજુ કરવા થોડા ૭ બ્યારે વચન
આવ ત્યાર પેલપેલતી રિતિ જ આત્મભાવે વચનમાં મુકવાની છે. બ્યારે આત્માનુ જ્ઞાન ધમ્મ
લોક ત્યારે આત્મભાવ નીચેનું કર્મન સમજી મજાળમાં તે ભાવ જાણી તે ભાવમાં એકામ્યા કરી
સાધન છે. ક્રિયા કરવી વખતે કેવા ભાવ લાવા જોઈએ તે અહીં મધુ દુધમાં જાણ્યું છે અને
ત બાલ આત્મસ્વરૂપ તમ્મ કેવી રીતે છે. બાલ છે ન સમજવાનું છે. આત્મભાવ બધાને
જાણેતો ૭ તર્ક જ્યુ સાધનું તે બાલ ધોષ છે. કાલ્પ કે તમ્મો મોધ માર્જના જ
દ્રવ્ય છે.

સમકિતનો સાક્ષાત્કાર

કેટલાક ભવ્ય જીવોને એવો વિચાર થાય છે કે હું ભરી હૃદય કે અભરી ? સમકિતી હૃદય કે મિથ્યાત્વી ? હું અર્ધ પુરુષણ પગવર્તન કાળ સીમામાં આત્મે હૃદય કે નહિ ? માગ સસારનો પાર આવશે કે નહિ ? તેવા ભવ્ય જીવોની સમજ માટે નીચેના મુદ્દા લખ્યા છે તેને ધોતાના સ્વભાવ દ્વારા અનુભવમાં મૂકીને મનથી આત્મ નિરીક્ષણ કરી લેવું એટલે વિશ્વાસ આવશે કે હું પોતે (વિચાર કરનાર) સમકિતી છું કે નહિ ? બધા મુદ્દામાંથી એકાદ મુદ્દાનો ખરો અનુભવ થાય તો પણ આનંદની વાત છે

- ૧ શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર, તપ અને વીર્ય રૂપી સાધનથી સિદ્ધસ્વરૂપનો એટલે શુદ્ધ આત્મતત્વનો જ્ઞાન-શ્રદ્ધા-પૂર્વક હું અનુભવ કરી શકું છું ? અને તેમાં અશક્ય આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે ? એટલે કે સત્તામાં ગહેલ જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યને સિદ્ધસ્વરૂપે પશ્ચિમાવી શકું છું ?
- ૨ સર્વજ્ઞ પીતંગ ગિન ભગવાનનું સ્વરૂપ મેળવ્યા વગર મોક્ષ થાય નહિ એમ મને સમજણ-પૂર્વક ખાતરી છે ? અન્યલિંગ સિદ્ધ અને ગુહ્યલિંગ સિદ્ધાનું ગુહ્ય હું જાણું છું ? ધ્યાનમાં રહે છે કે ? અન્ય દર્શને સિદ્ધા એવો સત્ર પાડ નથી.
- ૩ જિનાજ્ઞા પ્રમાણે જ જ્ઞાન, દર્શન અને વર્તન થાય તો જ મોક્ષ મળે અને તો જરૂર મોક્ષ મળે તેનો મર્મ હું સમજીશું છું ?
- ૪ મારો આત્મા સત્તાથી સિદ્ધ સ્વરૂપે છે પણ કર્મથી આવરણ પામેલો છે તે સર્વે કર્મનો હું નાશ કરીશ એટલે જરૂર મારો મોક્ષ થશે એની મને ખાતરી છે ?
- ૫ જિનાજ્ઞા સાધન છે એટલે નિમિત્ત કારણ છે અને મારી સત્તામાં ગહેલ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ઉપાદાન કારણ છે અને ઉપાદાન કારણ કાર્ય રૂપે પશ્ચિમે છે તેની સ્વસ વેદન જાનથી ખાતરી થાય છે ?
- ૬ મારી સત્તામાં આત્મ પ્રજ્ઞોમાં કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અતત આત્મિક સુખ, સમદ્રષ્ટિપણ અને શુદ્ધ પાશ્વિક ભાવ છે તેનો શ્રુતજ્ઞાનપૂર્વક અનુભવ પૂર્વક જાણો આભાસ અશક્ત થઈ શકે છે ? ધ્યાનમાં રહે છે કે ? જ્ઞાન નિશ્ચય નયથી એક જ છે અને તે કેવળજ્ઞાન છે જ્ઞાન સ્વરૂપ આત્માના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે તે જ્ઞાન ચાર પ્રકારે પશ્ચિમે છે અને ક્ષાયક ભાવમાં એકજ જ્ઞાન છે, તેથી બધા જ્ઞાનની સમજણ અનુભવમાં ઉતરી જશે
- ૭ રાગદ્વેષનો સર્વથા નાશ કરીને સમભાવમાં ત્રિય થવાની મારી જાણવા છે ?

હવે ઇદ્રિયોના બોજ મેળવ્યા માટે કેટલી મહેનત કરી પડે છે, દુખ વેઠવું પડે છે. બોજથી વખતે પણ આકુળતા આકુળતા થાય છે કે કેમ વધારે સુખ મળે ? પણ રોજની દવા પૂરી થઈ નહ કે તરત જ બોજ ઉપર કટાક્ષ આવે છે.

ઇદ્રિયોના બોજમાં સુખ નથી તે સાબિત થયા પછી હવે આપણે જોઈએ કે ભોજો પ્રાપ્ત કરવામાં કેટલી દિશા નૂતણુ ચોરી, મુશીબતણુ હાથવરાળ મળતા વચેરેનું દુખ સહન કરવું પડે છે ભણ્ણુ, પૈસા કમાવા, વસ્તુઓ મેળવતી વચેરે દુખ થાય છે તે તો સર્વને અનુભવ મળ્યું છે તેથી વધારે સમજવાની તર નથી, કેટલો આસવ થાય છે અને અવિષ્ણમાં પરપરાનું દુખ કેટલું આવી શકે તે પાપાત્વથી નક્કી થકાય છે. તે સર્વ માટે જાતે સ્થાન નથી.

ઉપર આપણે જોયું કે ઇદ્રિયોના વિષ્ણમાં સુખ નથી પણ સુખની ઉત્પત્તિ જ્યાં જ છે ઇદ્રિયોના વિષય નિમિત્ત રૂપે છે પણ તે નિમિત્તો તો અનંત સંસારમાં રખાણીને જીવને દુખ કે છે ત્યારે તેવા નિમિત્તોમાંથી સુખનું બોજવું બંધ કરીને જો આત્માના નિમિત્તથી આક્રમણથી નુખ ઉત્પન્ન કરવામાં આવે તો વર્તમાન સુખ બોજવ્યા જ્યાં સુધર અને નિર્ભર કરી કરીને ઉપરે મોક્ષનું અનંત નુખ મેળવી શકાય છે એટલે કે મનને ઇદ્રિયોના વિષયોમાં જોડાને જાડે આલન તત્ત્વ એટલે આક્રમણો તથા તેના જુલોમાં જોડાથી અને તેમાં સ્થિત કરવાથી અસુખી આદિત્તિક સુખ બોજવાય છે તે મોક્ષના સુખની વાનકી છે. તે શાંત સ્વ છે સમપ્રજાવ છે આક્રમણજનતા છે આત્માના ગુણો જ્ઞાન, સ્થન, ચારિત્ર સુખ, સમ્યક્ પતિવૃત્તિમાં રમજ્જતા કરવા રૂપ આલન પુરુષાર્થ છે.

હવે આપણા આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજવા માટે સિદ્ધ પરમપ્રમાણા સ્વરૂપ ગણણુ મહા અને તેમના ગુણોનો અનુભવ કરતાં શીખણું જોઈએ, કાલ્યુ કે સુખના નિમિત્તરૂપે જીવનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ઉપયોગી છે અને આપણા શુદ્ધ સ્વરૂપનો નમુનો સિદ્ધ ભગવાન છે.

સિદ્ધ ભગવાનનું નિમિત્ત એટલે આસનન, આધા આશય, ખેડમાં મનને ટેવણી અને તેમના જ્ઞાના અનુભવ કરવાથી સિદ્ધના સુખનો અંત જાણી મોડા મોડા અનુભવાય છે એમ જ નહિ પણ આપણો આત્મા અનુક્રમે શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધતમ, કર્તા થતાં ઉપર, સિદ્ધ સ્વરૂપે પચ્છીને છે તપી સાથે આદિત્તિક સુખની રૂઢિ કર્યાં કર્યાં અનંત આનામાપઆદિત્તિક સુખ ઉપર પ્રગટ થાય છે અને અનુભવમાં આવે છે.

નાર સુખ બાજણુ હોય તો ક્યાંય જવાની તર નથી કોઈ વસ્તુની તર નથી સુખ પાતાના આત્મામાં જ છે એક જીવ બીજા જીવનું સુખ પણ બોજતી શકે તો નથી. પોતે પોતાના આલન પ્રતીતિમાં જ નુખ બોજતી શકે છે અને પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સિદ્ધ ભગવાનના આશયમાંથી જાણી શકાય છે સિદ્ધ ભગવાનના ગુણોનો અનુભવ કરવામાં તે જ વખતે આદિત્તિક સુખનો પન પચાસકાય અસહ અનુભવ થાય છે અને તે વખતે સમજાણી પણ પોતાના આલનામાં પ્રતીતિ થાય છે. નાર સુખની શોધ આત્મામાં જ કરવી.

શુદ્ધ ઉપયોગ

શુદ્ધ એટલે રાગ, દ્વેષ, મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન રહિત અને ઉપયોગ એટલે જ્ઞાન, દર્શનનો વ્યાપાર

રાગની સાત પ્રકૃતિ છે - માયા, લોભ, હાસ્ય, રતિ, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુસકવેદ દ્વેષની છ પ્રકૃતિ છે - ક્રોધ, માન, અરતિ, ભય, શોક અને દુઃખ

મિથ્યાત્વ તે કુદર્શનમોહ પણ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ છે - મમકિત મોહનીય, મિત્ર મોહનીય અને મિથ્યાત્વ મોહનીય આ ત્રણ પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ કર્મના શુદ્ધ, મિત્ર અને અશુદ્ધ પુદ્ગલોની અપેક્ષાએ છે

અજ્ઞાન અહીં બે પ્રકારે સમજવું, મિથ્યાત્વ અતર્કિત તે નિશ્ચય અજ્ઞાત અને જ્ઞાનનો જેટલો અભાવ તેટલા પૂરતું વ્યવહારિક અજ્ઞાત સમજવું તે જ્ઞાનાવસ્થાથી કર્મના ઉત્થનુ છે

સર્વથા શુદ્ધ ઉપયોગ નિશ્ચય નયથી કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનનો છે પણ તે તો જીવનમાં માટે જોયે રૂપે છે અને તે જોયેને પહોંચવા માટે જે જ્ઞાન દર્શનનો વ્યાપાર થાય તે વ્યવહારથી શુદ્ધ ઉપયોગ સમજવો તેના અસખ્યાત અસખ્યાત મ્યાન છે અને ગુણગ્યાન ૪ થી ૧૨ સુધીના છે, પરંતુ નૈગમ નયની અપેક્ષા એ કારણને કાર્ય ગણવામાં આવે છે તેથી મિથ્યાત્વ ગુણગ્યાનમાં રહેલો જીવ, સમકિત મેળવવા જે પ્રયત્ન કરે તેના આધારભૂત શ્રુત જ્ઞાન અને પચપગ્મેષ્ટિ છે તેથી તેના પ્રયત્નો પણ વિશુદ્ધિના સમર્જવા

શુદ્ધ ઉપયોગનું ઉપાદાન કારણ જીવની ચેતના છે નિમિત્ત કારણમાં સત્ર જ્ઞાન અને મન, વચન અને ક્રિયાની તદ્દલક્ષી પ્રવૃત્તિ છે ઉપાદાન કારણ, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન રૂપે પરિણામે ત્યારે નિમિત્ત કારણો આપોઆપ છૂટી જાય કારણકે તેઓની તે કામમાં જડર રહેતી નથી, પરંતુ મન-વચન-ક્રિયાના ત્રેગો અન્ય કામમાં તેઓ ગુણગ્યાનના અત સુધી સહચારી રહે છે

શુદ્ધ ઉપયોગમાં જવા માટે જીવની ચેતના પશ્ચિમે ત્યારે તારતમ્યનાની અપેક્ષાએ ત્રણ ભાવ ઉપજે છે - ૧ ક્ષયોપશમ ભાવ, ૨ ઉપશમ ભાવ અને ૩ ક્ષાયક ભાવ

ઉપશમ ભાવમાં મોહનીય કર્મની સર્વ પ્રકૃતિઓને ઢાંકી ગાંધવામાં આવે છે, કાંઈ પ્રકૃતિનો ઉત્થન થવા પામતો નથી બાહ્ય પશ્ચિહો કે ઉપસર્ગો તેના ડર્તા વગેરે સર્વ ગાંધ નિમિત્તોથી ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે, ધ્યાન કોઈ પણ એક શુદ્ધ દ્રવ્યમાં મિથ્ય કરવામાં આવે છે આ મિથ્યિત લાભો કાળ ટકી શકતી નથી તે મિથ્યિત અતર્કિતની જ છે

ક્ષાયક ભાવમાં, ઉત્થનમાં આવતી મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિઓને, પ્રતિપક્ષી આત્મ ગુણ, સત્રજ્ઞાન, અવિદ્યોથી અધ્યવસાય અને ઉદ્વેગ આત્મનીયથી નાશ કરવામાં આવે છે અહીં સત્ર જ્ઞાનપૂર્વક અધ્યવસાય એવા હોય છે કે માત્રીય પશ્ચિહોને કર્મનું દેવુ અપાવનાર તરીકે ઉપકારી

૮. ખરૂં મુખ આદ્યમાં છે તેનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે! હું સંતોષ સમતાસ્ય, આક્રમતાત્ત્વા સ્થનો અનુભવ કરી શકું છું!
૯. અતર્કિત વિરક્તિ ત્યાગ ભાવમાં નિરુપાધિક નિસકૂળ મુખનો મેં અનુભવ કરી લેયો છે! અને તે કાગમને માટે મેળવવા હજી થાય છે!
૧૦. હૃદયોના વિકસોમાં અને મનની પૌર્ણણિક કલ્પનાઓમાં ખરૂં મુખ નથી તેનો અનુભવપૂર્વક મેં નિષ્કૃત કર્યો!
૧૧. મુખદુઃખની સાક્ષી એ દક્ષ મનનો વિહાર છે. કલ્પના માત્ર છે તેનો કદી અનુભવ થયો છે!
૧૨. સર્વ દેશેનો ત્યાગ કરવાની હક રૂચિ અને ભાવના છે!
૧૩. અન્યત્ર ભાવના અને મેદ્યાનથી મારા આત્માને સર્વ છવ અછવ જ્યોના પાપોમાંથી તારીને નિઃસ્રવ અવસ્થાનો મેં કદી અભવ કર્યો છે!
૧૪. મતિ મુલ જ્ઞાતી મને મારા આંખી આક્રમકોનો પચાસ આવે છે ત્યાં એના, જ્ઞાન અસ્થા દર્શન રૂપે ઉપયોગમાં પરિણમે છે ત્યાં જ આક્રમકો છે અને ત્યાંથી જ મુક્તિ અનુભવ કરવો હોય તે મુક્ત પતિ વીરથી પરિણમે છે એવો મેં અનુભવ કરી લેયો છે! આક્રમતાત્ત્વા મેઘ-મલેઝ અવસ્થાનો અનુભવ હું કરી શકું છું!
૧૫. નવ જનના ખાલ પરિમદમાં તથા પોતાના આદ્ય આંખી સ્થેષા કરી, હૃદયો, મન અને વચન વર્ણવ્યોમાં મુખનો જામ સાધી આવે છે તેનો મેં અનુભવ કરી લેયો છે!
૧૬. સિદ્ધ સ્વરૂપ શુદ્ધ શુદ્ધો મેળવવામાં જે મન, વચન અને કાયાનું વર્તન થાય છે તે શુદ્ધ અવસ્થામાં ચાલિ છે અને શુદ્ધોની શુદ્ધિ તે નિશ્ચય ચાલિ છે તે મનનાં ઉત્તર છે! આદ્ય તત્ત્વનો અનુભવ ત જ સમજી, આ પચાસ મને સ્ને છે!
૧૭. નિઃ આદ્યના શુદ્ધો (જુદા જુદા અભિપ્રય અને જ્યાં એક સાથે સમુચ્ચય રૂપે)નો હું અનુભવ કરી શકું છું!
૧૮. આક્રમકોની રૂઝ અન્દિત, મુઝ નિર્મય અને પાર્શ્વ કરાવેનો ક્ષત્ર છે એ જન અવદારિક તત્ત્વ અને નિશ્ચયી નિઃ આદ્ય ૮ જ મુઝ અને પાર્શ્વ સ્વરૂપ છે તેનો મને હું સમજી છું!

૭. જન દેવને નાચતી હજી તોય તમજ આ મન સાચી રાખવા, કાલુ કે આજ નહિ તો કાલ આ વસ્તુસ્થાન સમજવાની અને અનુભવ કરવાની હજી થયે અને ત આજના ૧૫ રૂપ પરિણમે આજ સમય છે તને મુઝ નિઃક ૮ તિત્તુનિ પચાસ નિઃક પાદાન અધ આ પાદાન નમ અન્ય

સુખની શોધમાં

આ દુનિયામાં સર્વ જીવો સુખની શોધમાં નવા નવા પ્રયત્નો કર્યા કરે છે, સાધનો ઉત્પન્ન કર્યા કરે છે, તનતોડ મહેનત કરે છે, પણ વાસ્તવિક રીતે કાઢતે સુખ નથી. સુખના પ્રકાર જુદી જુદી રીતે ગ્રહણ કરે છે પરંતુ એ સર્વ પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય તે નષ્ટ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનો અનુભવ કરવામાં સમાધિ જાય છે તેમાના શષ્ટ અને રૂપ એ બન્ને કામમા અતર્ગત થાય છે અને ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ ત્રણ ભોગમાં અતર્ગત થાય છે. તેમાં છૂટ કામ ભોગમા રાગ થાય છે અને તેમા સુખની કલ્પના થાય છે અને અનિષ્ટ કામભોગમા દ્વેષ થાય છે તેમાથી છૂટવાની ભાવના થાય છે અને તેમા દુઃખની કલ્પના થાય છે સૌંદર્યાનવી જીવ હિંસા અને કપાય સેવવામા સુખ માને છે તે તે અમાનુષિક સ્વભાવ છે તેમાં જગ પણ સુખ નથી હવે આપણે જોઈએ કે દુનિયાના લોકો જેમા સુખ માને છે તેમા વાસ્તવિક સુખ છે કે નહિ ?

શષ્ટ, રૂપ, ગંધ રસ અને સ્પર્શવાળી વસ્તુઓ તો પૌદ્ગલિક છં એટલે પુદ્ગલોની બનેલી છે. જડ છે નિર્જીવ છે, તો તેમાથી સુખ ઉત્પન્ન થઈને જીવને કેવી રીતે ચોટે ? તે તો આકાશમા કુસુમના જન્મવત્ છે જીવ જ્યારે ઇન્દ્રિયોના વિષયમા મનને ગ્રિહ કરે છે ત્યારે મન શાંત થાય છે અને સુખનો આભાસ થાય છે અને જ્યારે અનિષ્ટ વિષયમા ધુણા થાય છે ત્યારે મન ત્યાંથી હુકી જાય છે અને દુઃખનો આભાસ થાય છે

હવે મનને ઇન્દ્રિયોમા સ્થિર કરવાનું કારણ શું છે કે ઇન્દ્રિયા પોતપોતાના વિષયભૂત પુદ્ગલોને પકડવા તૈયાર હોય છે અને મન આકુળવ્યાકુળ થાય છે તે વ્યાકુળતા દૂર કરવા માટે ઔષધિ રૂપે ઇન્દ્રિયોના વિષયમા પ્રવૃત્તિ થાય છે અને વ્યાકુળતા મટવાથી સુખાભાસ થાય છે એટલે વ્યાકુળતા રૂપી મેઘ મટાડવા માટે ઇન્દ્રિયના વિષયમા પ્રવૃત્તિ કરી જે દવા થાય છે તે રોગ ઉપર દવા સુખરૂપ નથી

ખીજી સુખનું કારણ મનની શાંતિ અથવા ગ્રિહસ્થા ઉપર છે અને મન અને આત્માને નિકટ સંબધ હોવાથી આત્માનું કાર્ય મન મારફત થતું હોવાથી સુખનું કારણ મનની શાંતિ ઉપચારથી ગણવામા આવે છે પણ મનના પુદ્ગલો (દ્રવ્ય મન) તો જડ છે તે સુખ ઉત્પન્ન કરી શકે નહિ. તેથી ભાવ મન અથવા તો આત્માના ભાવસુખનું કારણ છે અને તે ભાવનો કર્તા આત્મા હોવાથી સુખની ઉત્પત્તિ આત્મામાથી જ થઈ એમ સાગિત થયું

પણ સુખનું કારણ ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા લાભવામા આવે છે તેનું કારણ ભ્રમણા છે તે મોહનીયકર્મજન્ય છે તેથી જીવ દારૂના કેફની માફક મોહનીય કર્મથી મુર્ચ્છિત થઈને ખરે સુખ ક્યા છે તે સમજી શકતો નથી, પરંતુ જો તત્ત્વ રૂપિથી જૈનન્ય અને જડનું ભેદ-જ્ઞાન વાય અને ઇન્દ્રિયોના વિષય સેવતી વખતે શુદ્ધ ઉપયોગ લગાવવામા આવે તો તત્ત્વ જ મોહનો પ્રસાવ હટી જાય અને ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા સુખ નથી એમ આપોઆપ સાગિત થાય

હવે ઇંદ્રિયોના બોજ મેળવવા માટે ડેડલી મહેનત કરતી પડે છે, દુઃખ વેઠવું પડે છે. બોજવતી વખતે પણ આકૂળતા વ્યાકૂળતા થાય છે કે કેમ વધારે સુખ મળે ? પણ શક્તી દયા પૂરી થાય ત્યારે તત્ત્વજ્ઞ બોજ ઉપર કટાક્ષ આવે છે.

ઇંદ્રિયોના બોજમાં સુખ નથી તે સાબિત થયા પછી હવે આપણે નોંધે છે બોજો પ્રાપ્ત કરવામાં ડેડલી ઢિંસા, નૂકાણુ ચોરી, કુદીગણુ હાજરતાળ મમ્મા વગેરેનું દુઃખ સહન કરવું પડે છે. બચ્ચું, પેસા કમાવા વસ્તુઓ મેળવતી વખતે દુઃખ થાય છે તે તો સર્વને અનુભવ થયે છે તેથી વધારે લખવાની જરૂર નથી, ઇંદ્રિયો આસર થાય છે અને ભવિષ્યમાં પરપરાનું દુઃખ ડેડલુ આવી શકે તે પાપતત્વથી જાણી શકાય છે. તે સર્વ માટે અંગે સ્થાન નથી.

ઉપર આપણે જોયું કે ઇંદ્રિયોના વિષયમાં સુખ નથી પણ મુખ્યત્વે ક્ષતિ છવમાં જ છે. ઇંદ્રિયોના વિષય નિમિત્ત રૂપે છે પણ તે નિમિત્તો તો અનંત સંસારમાં રખડતીને છવતે દુઃખ કે છે ત્યારે તેવા નિમિત્તોમાંથી મુખ્યત્વે બોજવું બંધ કરીને બે આત્માના નિમિત્તથી આત્મામાંથી સુખ ઉત્પન્ન કરવામાં આવે તો વર્તમાન સુખ બોજવવા છતાં સવર અને નિર્નિત કરી કરીને ઉપરે મોક્ષનું અનંત સુખ મેળવી શકાય છે એટલે કે મનને ઇંદ્રિયોના વિષયોમાં નોડવાને બદલે આત્મ તત્ત્વ એટલે આત્મપ્રદેશો તથા તેના ગુણોમાં નોડવાથી અને તેમાં સિદ્ધ કરવાથી અદ્યતી આત્મિક સુખ મેળવવાય છે તે મોક્ષના મુખ્યત્વે વાનકી છે તે જાતે જ છે. સમતાભાવ છે, આત્મરમ્ભુતા છે. આત્માના ગુણો જ્ઞાન, કૌંત, આત્મિક સુખ, સમ્યક્ પરિણતિમાં રમ્ભુતા કરવા સ્વ આત્મ પ્રજ્ઞાઈ છે.

હવે આપણા આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણવા માટે સિદ્ધ પરમપ્રમાણ સ્વરૂપનું જાણવું મહત્ત્વ અને તેમના ગુણોનો અનુભવ કરતાં કીધેલુ નોંધે, કાલ્પ કે મુખના નિમાલ્પ છવતું શુદ્ધ સ્વરૂપ ઉપયોગી છે અને આપણા શુદ્ધ સ્વરૂપને તમુનો સિદ્ધ ભગવાન છે.

સિદ્ધ ભગવાનનું નિમિત્ત એટલે આશયન, આપાર, આશય, ધ્યેયમાં અને નોડવાથી અને તેમના ગુણોનો અનુભવ કરવાથી સિદ્ધના મુખ્યત્વે અદ્યતી બેઠા બેઠા અનુભવાય છે એટલું જ નહિ પણ આપણો આત્મા અનુભવે શુદ્ધ, શુદ્ધતર, શુદ્ધતમ, થતાં થતાં ઉપર સિદ્ધ સ્વરૂપે પરિણમે છે તરીકે સાચું આત્મિક મુખ્યત્વે શક્તિ થતાં થતાં અનંત આ-આપ-આત્મિક સુખ ઉપર પ્રગટ થાય છે અને અનુભવમાં આવે છે.

મારું મુખ્ય બોજવું જોયું તો ક્યાંય જવાની જરૂર નથી. કોઈ વસ્તુની જરૂર નથી. મુખ્ય પોતાના આત્મામાં જ છે એક છવ મી ન છવતું મુખ પણ બોજતી શકતો નથી. પોતે પોતાના આત્મ પ્રકીર્ણમાંથી જ મુખ્ય બોજતી શકે છે અને પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, સિદ્ધ ભગવાનના આશયનની કળતી શકાય છે. સિદ્ધ ભગવાનના ગુણોનો અનુભવ કરવામાં તે જ વખતે આત્મિક મુખ્યત્વે રમ્ભુતા થાય છે અને તે વખતે સમક્ષિતી પણ પોતાના આત્મામાં પ્રતીતિ થાય છે. મારું મુખ્યત્વે જોયું આત્મામાં જ કરતી.

શુદ્ધ ઉપયોગ

શુદ્ધ એટલે રાગ, દ્વેષ, મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન ગહિત અને ઉપયોગ એટલે જ્ઞાન, દર્શનનો વ્યાપાર

રાગની સાત પ્રકૃતિ છે — માયા, લોભ, હાન્ય, રતિ, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુસકવેદ દ્વેષની ૭ પ્રકૃતિ છે — ક્રોધ, માન, અરતિ, ભય, શોક અને દુઃખચ્છા

મિથ્યાત્વ તે કુદર્શનમોહ પણ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ છે — મમકિત મોહનીય, મિત્ર મોહનીય અને મિથ્યાત્વ મોહનીય આ ત્રણ પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ કર્મના 'શુદ્ધ, મિત્ર અને અશુદ્ધ પુદ્ગલોની અપેક્ષાએ છે

અજ્ઞાન અહીં બે પ્રકારે સમજવું, મિથ્યાત્વ અતર્ગત તે નિશ્ચય અજ્ઞાત અને જ્ઞાનનો એટલો અભાવ તેટલા પૂરતું વ્યવહારિક અજ્ઞાન સમજવું તે જ્ઞાનાવશ્યીય કર્મના ઉદયનું છે

સર્વથા શુદ્ધ ઉપયોગ નિશ્ચય નયતી કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનનો છે પણ તે તો હસ્તગતને માટે ધ્યેય રૂપે છે અને તે ધ્યેયને પહોંચવા માટે જે જ્ઞાન દર્શનનો વ્યાપાર થાય તે અવહાન્યી શુદ્ધ ઉપયોગ સમજવો તેના અસખ્યાત અસખ્યાત ધ્યાન છે અને ગુણધ્યાન ૮ થી ૧૨ મુધીના છે, પરંતુ નૈમગ નયતી અપેક્ષા એ કારણને કાર્ય ગણવામા આવે છે તેથી મિથ્યાત્વ ગુણધ્યાનમા રહેલો જીવ, સમકિત મેળવવા જે પ્રયત્ન કરે તેના આધારભૂત દ્રુત જ્ઞાન અને પચપગમેષ્ટિ છે તેથી તેના પ્રયત્નો પણ વિશુદ્ધિના સમર્જવા

શુદ્ધ ઉપયોગનું ઉપાદાન કારણ જીવની ચેતના છે નિમિત્ત કારણમા સત્ર જ્ઞાન અને મન, વચન અને કાયાની તદ્દલક્ષી પ્રવૃત્તિ છે ઉપાદાન કારણ, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન રૂપે પરિણામે ત્યારે નિમિત્ત કારણો આપોઆપ છૂટી જાય કારણકે તેઓની તે કામમા જડગ ગહેતી નથી, પરંતુ મન-વચન-કાયાના યોગો અન્ય કામમા તેઓ ગુણધ્યાનના અત મુધી સહચારી ગહે છે

શુદ્ધ ઉપયોગમા જવા માટે જીવની ચેતના પશ્ચિમે ત્યારે તારતમ્યનાની અપેક્ષાએ ત્રણ ભાવ ઉપજે છે — ૧ ક્ષયોપશમ ભાવ, ૨ ઉપરામ ભાવ અને ૩ ક્ષાયક ભાવ

ઉપશમ ભાવમા મોહનીય કર્મની સર્વ પ્રકૃતિઓને ઢાકી ગખવામા આવે છે, કોઈ પ્રકૃતિનો ઉત્થ થવા પામતો નથી બાહ્ય પશ્ચિહો ક ઉપસર્ગો તેના કર્તા વગેરે સર્વ બાહ્ય નિમિત્તોથી ઉપેક્ષા કરવામા આવે છે, ધ્યાન કાષ્ટ પણ એટ શુદ્ધ દ્રવ્યમા ચિત્ત કરવામા આવે છે આ ચિત્તિ લાભો કાળ ટકી રાકતી નથી તે ચિત્તિ અતર્મુહુર્તની જ છે

ક્ષાયક ભાવમા, ઉત્થમા આવતી મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિઓને, પ્રતિપદી આત્મ ગુણ, સત્જ્ઞાન, અવિગેધી અધ્યવમાય અને ઉત્કૃષ્ટ આત્મનીયથી નાશ કરવામા આવે છે અહીં મૃત જ્ઞાનપૂર્વક અધ્યવમાય એવા હોય છે ક ગાનીગ પશ્ચિહોને કર્મનું દેવુ ખપાવનાર તરીકે ઉપકારી

જ્યુવામાં આવે છે અને તેના નિમિત્ત રૂપ હોય તરફ ક્ષિત બુદ્ધિ છે છે અને જેમ જેવાર જેવું અપાવતાં આનંદ પામે તેમ શુદ્ધ અધ્યવસાય પૂર્વક હવે આત્મિક સુખનો અનુભવ કરે છે. અને પોતાના સિદ્ધ ન્વયથી આત્મ દ્રવ્યમાં ખ્યાન ચિત્તર કરે છે તેમાં ઉપરામ ભાવ કર્યાં અને તે અસ્યો પુરુષાર્થ હોય છે. પ્રકૃતિઓને જેથી જેથીને નાશ કરવામાં આવે છે, ન્યાયમાંથી હર કરવામાં આવે છે અને આત્મા પોતાના સર્વ સ્વમાં લીન થઈ નાશ છે.

ધ્યોતપદ્યમ ભાવ ઉપરુક્ત એ ભાવની વચમાં છે છે પુરુષાર્થ તીવ્ર થઈ સકતો નથી, જે પ્રકૃતિ ઉત્પન્નમાં આવે છે તેને શુદ્ધ ક્રિયાથી મદ કરીને નાશ કરવામાં આવે છે અને જે પ્રકૃતિ ઉત્પન્નમાં નથી આવતી તેની ઉદ્ધત્વા થતી નથી પણ તે દેહાદિ છે છે અને ખ્યાન શુદ્ધ દ્રવ્યમાં લોન્વામાં આવે છે પણ ત્યાં સ્થિતતા પામી સકતુ નથી એટલે વારંવાર પ્રવલ્ન થયા કરે છે.

ખ્યાન વારંવારે શુદ્ધ દ્રવ્યો — અગ્નિ ત અને સિદ્ધ પરમાત્મ દ્રવ્યના આત્મા પ્રકૃતિ, પોતાના આત્મ પ્રકૃતિ, પોતાનો એક આત્મ પ્રકૃતિ કે અસખ્યાત પ્રકૃતિ, એક પદ્માયુ પુરુષના ખ્યાનથી શુદ્ધ દ્રવ્યમાં લીન થાય કે આત્માના શુદ્ધ ગુણમાં લીન થાય.

શુદ્ધ ઉત્પોતમાં સમભાવ, સમતા, સંતોષ તે ભાવ ચારિત્ર રૂપે છે અને હલ્લકને મનિ અને મુત્યાનનો ઉત્પોત હોય છે એટલે શુદ્ધ ઉત્પોતમાં યાન અને આગ્રિ અને અતર્જત થાય છે અને તે વખતે જે પોત પ્રકૃતિ હોય તે શુદ્ધ અવહારમાં બાલ ક્રિયા રૂપે છે એટલે આ નવા સદ્યારી છે. શુદ્ધ ઉત્પોતની વધારે સમજણ મારે તેને ૭ નવમાં મુદ્ધામાં આવે છે—

૧ નિમમ નથ—અર્થી કાસ્યને કાર્થ મનાય છે તેથી અર્થી મુત્યાનનો અભ્યાસ અને પત્ર પદ્મેષ્વરુ સમજુ તે શુદ્ધ ઉત્પોત રૂપે આવે છે.

૨ સદ્દક નથ—અર્થી સત્તા સ્વસ્તે, મોક્ષની ચારિત્રોનો સમદ્ધ થાય છે.

૩ અવહારનથ—અર્થી દરેક કાર્થ (અ, વચ્ચ અને કાયાના પ્રકર્ષન)માં મનાય (ઉત્પોત, વચ્ચ, ખ્યાન) રાખવામાં આવે છે જેમકે જન ચરે જન ચિદે વગેરે પાંચ મુખતિ અર્થી આવી નાશ છે.

૪ રુદુસૂત્ર નથમાં મજુ ભાવ (ધ્યોતપદ્યમ, ઉત્પોત, ધ્યાય)માંથી એક ભાવમાં ઉત્પોત રાખતો તે.

૫. રાજ નથમાં પરખ્યાન, શુદ્ધખ્યાન.

૬ સમલીક નથમાં સપક મિત્રી.

૭. એવ ભુત નથમાં પ્રેમખ્યાન, કલ્પ દર્શન.

શુદ્ધ ઉત્પોતના ઉપારેખ નિર્ણય.

૧ નામ—શુદ્ધ ઉત્પોત એવી નામ સત્તા.

૨ સ્થાપના—સિદ્ધ પગ્માત્માના આત્મ પ્રદેશોની અવગાહના સુકત માનસિક રચના

૩ દ્રવ્ય નિક્ષેપા—શુદ્ધ દ્રવ્યનું આલેખન તેમા ચિત્તરતા

૪ ભાવ નિક્ષેપા—આત્મ અભિજ્ઞતા દ્રવ્યથી સર્વ દ્રવ્યોમા સમભાવ, ક્ષેત્રથી લોક અલોક ક્ષેત્રમા સમભાવ, કાળથી સર્વ સમય વર્તી નિકાળી, પયથિમા રાગ દ્વેષનો અભાવ, ભાવથી શુદ્ધ આત્મ ગુણોનો અનુભવ.

આગમ પ્રમાણુ શુદ્ધ ઉપયોગ—નવ તત્ત્વમાથી હવ દ્રવ્ય નારીને અન્ય દ્રવ્યના પયથિના તટસ્થ જ્ઞાતા અને થટસ્થ દ્રષ્ટા થઈને નિજ શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વમા લીન થવું

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ શુદ્ધ ઉપયોગ—આત્માના ગુણો, અનુભવ જ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ કરીને તેનો અનુભવ કરવો અને આત્મિક સુખમા લીન થવું.

ઉપમા પ્રમાણુ શુદ્ધ ઉપયોગ—નિસંગ નિષ્ક્રિય અવસ્થા તે મોક્ષના સુખની વાનકી છે

અનુમાન પ્રમાણુ—ન્યા જેટલો પૌદ્ગલિક સુખદુખનો અભાવ છે ત્યા તેટલો આત્મિક સુખનો સાક્ષાત્કાર છે

સામાન્યથી શુદ્ધ ઉપયોગ—ધર્મધ્યાન, ચતના પૂર્વક યોગ, ક્ષયોપશમ ભાવ

વિશેષથી શુદ્ધ ઉપયોગ—ક્ષપક શ્રેણી અને ક્ષાયક ભાવ

વ્યવહારથી શુદ્ધ ઉપયોગ—મન, વચન કાયાનું મોક્ષ માર્ગમા આત્મભાવે પ્રવર્તન

નિશ્ચયથી શુદ્ધ ઉપયોગ—કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન ઉપયોગ

દ્રવ્ય—શુદ્ધ ઉપયોગનું દ્રવ્ય પોતાનો આત્મા

ભાવ—ઉપશમ ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયક ભાવ

શુદ્ધ ઉપયોગ કેળવવાની રીત

સૂત્રજ્ઞાન અને નવ તત્ત્વનો ઉપયોગ પૂર્વક અભ્યાસ, અર્થગ્રહણ, રહસ્ય ચિંતન, વારવાગ બિડાણથી નિરીક્ષણ, તત્ત્વનો નિર્ણય, ધારણા, ઉપાદેય સ્વરૂપનો આત્મ ભાવે વારવાગ અનુભવ કરી અનુભવજ્ઞાન કેળવવું અને વારવાર અનુભવ જ્ઞાનમા ઉપયોગ લગાવવો, તેનું ધ્યાન ધરતું ધ્યાનમા ચિત્તર થવું અને છેવટે મનમા શબ્દ મોલ્યા વગર અર્થ (ભાવ) મય બની જવું

નવ તત્ત્વમા શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્ય પણ આની જાય છે, તેથી પચગમેષ્ટિ પણ આની જાય છે તેમના ગુણો જાણવા, સમજવા મગજમા ઉતાગ્યા અને વાગવાગ અનુભવમા મુકતા અને અભ્યાસ

જ્યાં જ્યાં એટલે સિદ્ધ ભગવાનને જેવી રીતે આદરમગ્નતા હોય છે તેવી રીતે સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ તે નિજ આત્મ દ્રવ્યનું શુદ્ધ સ્વરૂપ હોઈને તેમનું અનુકરણ કરવું અને યથામંત્રિ સિદ્ધ અવપ્રભવ બની જવું.

આવી રીતે ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનમાં શુદ્ધ ઉપયોગ કેળવી શકાય, ખ્યાનાંતર દ્વારાં દરેક કામ પાંચ મુમતિપૂર્વક ખતનાઈ કરવું આ જવું સાધુ છવન માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

શુદ્ધ ઉપયોગમાં જવું શુભ લેવા જમવા અસેધાપણુ હોય છે. ખ્યાનમાં ધર્મધ્યાન કે શુદ્ધધ્યાન હોય જમવા ખ્યાનાંતર દ્વારાં હોય. શુદ્ધ ઉપયોગમાં સકલ્પ (અહમ્કર), વિકલ્પ (અન્યત્ર) નો અભાવ હોય છે. પાંચ ઉદ્વિગ્નાં વિષયમાં અભાવ હોય અમલ્પ તેમાં ઉપયોગ જ ન હોય, અને શુદ્ધ દ્રવ્ય અમલ્પ શુદ્ધ આદરમગ્નતામાં જોડવું અને શુદ્ધ અનુભવ બની જવું તેમાં જો સુખનો અનુભવ થાય એટલે પોતાના જ આત્મ પ્રેરણામાંથી જ સુખ ઉત્પન્ન થાય છે એમ અનુભવ થાય તો અનુભવે તેવું કે શુદ્ધ ઉપયોગનો કલ્ક સરકાર કેળવાય છે અને મોક્ષના સુખનો અનુભવ સાધ્યકાર થાય છે અને અનુકલ્પમાં મોક્ષ મળે છે કે જે કેળવી ભગવાનના જ્ઞાનમાં છે.

નિજ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરતાં વિષય હોય તો આંખેથી જોવાનું કાનેથી સાંભળવાનું એવી રીતે પાંચ ઉદ્વિગ્નાં વિષયો બંધ કરી દેવા, અને શરીરને કબ્બી જવું આવી રીતે મન સમસ્ત સંસારની બેચેની સેતુ ત્યાર બાદ કરીતી અવગ્રહનામાં જે બાકી આભાસ છે તે આત્મ સત્તા (એના) છે તેના અસંખ્યાત અસંખ્યાત પ્રેરણાની સ્વચ્છાન અનુસાર કરવાનું થઈ શકે છે. અને તે દ્વારાં જ્ઞાન કે દર્શન કે સુખમાં પરિવર્તે ત્યારે જે અણુ પ્રત્યક્ષ થાય તે અણુ ઉપરથી નાણી શકાય કે તે આત્મા ન છે અને સત્તાએ સિદ્ધ અવપ્રભ છે. તેથી ભગવાનના અણુનો આભાસ થાવી શકાય છે અને તે અણુમાં પ્રમા મુજબ તત્ત્વ થઈ શકાય છે.

કહે જો આદરમાં આદરમાં રૂપે જોઈ છે અને બાકી મનને કામમાં જ્યાં ન હોય મોક્ષના સુખનો અનુભવ સાધ્યકાર થાય છે અને અનતા કર્મની નિર્જરા થાય છે. અણી મન આત્મ સિવાય ક્યાંય ન જવું હોવાથી પર દ્રવ્યમાં સમ્પ્રદેશ થયો નથી. તેથી સમ્યક સ્થ, જ્ઞાન સ્થ ઉપર છે અને અનુભવાય છે.

અત્રે આ વિષય પૂરો કરવામાં આવે છે. તેમાં કેળવી ભગવાનના જ્ઞાનની અપેક્ષાએ એક પળ અણુર એકાંત, અવિદ્ય વિપરીત થયો હોય તો અનત સિદ્ધ ભગવાન તમા કેળવી ભગવાનની સાક્ષીએ તમ્સ મિત્રા મિ દુઃકર્ત સર્વે છવો શુદ્ધ ઉપયોગમાં જોડા.

અણુનો અનુભવ અમલ્પ શુદ્ધ અણુની આદરમગ્નતા પરિવર્તિત તે અનુભવ જ્ઞાન છે તે જ્ઞાનના ન નિજાનના ખાસ મે. પ્રકાશના સ્વોપલક્ષ્ય પૂર્વક આદરમગ્નતામાં થાય છે સમ્યોનો અર્થ (ભાવે) ખો વારવાર વિચાર કરવાથી અનુભવ જ્ઞાન કેળવાય છે તેમાં અવગ્રહ (અહમ્કર), હ્રદા (વિમાન) અવાય (નિમ્બ), ધાતુના બાદ, સમ્યોના ભાવોનો જે સ્વ પદ્ધતિમાં અનુભવ થાય

તે અનુભવ જ્ઞાન છે અનુભવ જ્ઞાનથી જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રમા સ્થિરતા આવી રોકે છે સાધુ અને શ્રાવકોને આ વસ્તુ ખાસ જરૂરની છે

અનુભવ જ્ઞાન કેવળવવાની રીત

આત્માના દરેક ગુણને એક પછી એક ગ્રહણ કરીને બીડો બીડો વિચાર કરવો કે ગુણ શુ છે, તેનો સ્વભાવ કેવો છે, તેનું કાર્ય શુ છે, તેનો હેતુ શુ છે, તેની ઉત્પત્તિ ક્યા છે, શા માટે તેની ઉત્પત્તિ કરવાની જરૂર છે, આત્માની સાથે શુ મંચળ છે, તે ક્યા છુપાયેલો હતો, છુપાવાનું કારણ શુ છે, કેમ છુપાયેલો રહે છે, તેને કોણ છુપાવે છે, તેને કેવી રીતે બહાર કાઢવો, કેવી રીતે સમજવો, મગજમા કેવી રીતે ઉતારવો, આવરણ કેવી રીતે તોડવું, તે ગુણ સ્વાભાવિક છે, કે તેનું આવરણ સ્વાભાવિક છે, તેનો સ્વાદ (રસ) કેવો લાગે છે તે શુ સુખ આપે છે, તેને કેવી રીતે ભોગવવો, તે આત્માથી ભિન્ન છે કે તદ્વત્ત છે? એમ અને તેટલી રીતે વિચારી મનમા ઉતારીને ભોગવીને નિશ્ચય કરવો અને શક્તિ મુજબ સ્થિર કરવો.

ગુણનો વિચાર પૂર્વક નિશ્ચય કર્યો હોય પણ તેનો અનુભવ ક્યાં વગર રૂચિ, પ્રતીતિ, શ્રદ્ધા અને આત્મભાવે પરિણતી થતી નથી, એટલે દરેક ગુણને વારવાર ઉત્તમેત્તર અવગ્રહ, ઇહા, નિશ્ચય, ધારણા અને સમાધિની ડસોટી ઉપર મૂકવા પડે છે આવી રીતે મતિજ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ કરવાથી અભ્યાસ (ટેવ) પડી રહે ત્યારે સામાયિક, પ્રતિક્રમણ વગેરે ક્રિયા કરતા દરેક ગ્રન્થ મનમા બોલતા બોલતા સાથે સાથે અનુભવ યતો જાય છે તે ભાવ ક્રિયા છે અને આ ભાવક્રિયા જ મોક્ષનો હેતુ છે, કે જેમા અવહાર અને નિશ્ચય, દ્રવ્ય અને ભાવ, જ્ઞાન અને ક્રિયા સાથે જ ભેદ અભેદ સ્વરૂપે આલ્યા કરે છે આ શુદ્ધ ક્રિયાથી ધર્મધ્યાન અને શુક્લ ધ્યાન પ્રાપ્ત થાય છે અને અનની નિર્જરા થાય છે

મખલા તરીકે ક્ષમા સખધી ઉપગના બેદોમાથી થોડા બેદો લઇને વિચાર કરીએ. ક્ષમા આત્માનો ગુણ છે તેનો સ્વભાવ એવો છે કે ખીજના અપગંધ માફ કરવા પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગવી અને પોતે શાંતિમા રહેવું તેનું કાર્ય ક્રોધને નિષ્કળ કરવાનું છે, તેનો હેતુ મોક્ષ છે, તેની ઉત્પત્તિ આત્માના ચેતના ગુણમાથી છે ક્રોધ, ક્લેશ ક્ષોભ અને અશાંતિના વાતાવરણને કાણુમા લાવવા તેનું ઉત્પત્તિની જરૂર છે આત્મા સાથે એકાકાગ-પણાનો તેનો સખંધ છે

ક્ષમા ગુણ, ક્રોધ મોહનીય પ્રકૃતિના વિપાકથી છુપાયેલો હતો, આત્માના કુપુક્યાવ' અથવા પ્રમાદના કારણે છુપાયેલો હતો ક્ષયોપશમના અભાવે છુપાયેલો રહે છે જીવના વૈભાવિકભાવ દોષ તેને જ્ઞાન પૂર્વક સમજી વર્તનમા મુકવાથી તે ગુણ બહાર આવે છે તેને સમતા, શાંતરસ, સમભાવ, દયા, અહિંસા વિગેરે તેના પર્યાયોપૂર્વક સમજવો, તેના ભાવો મગજમા ઉતારવા સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન સમ્યક્ ચારિત્ર અથવાં નય અથવા પડીત વીર્યથી તેનું આવગળું તોડવું.

તે ગુણ આત્માનો સ્વાભાવિક મહાજ ગુણ છે, તેનું આવગળું જડ છે, તેનો સ્વાદ શાંત સમય, અમતથી વધારે હૃદય, સમતાગમ્ય મહાજ આનંદમય છે તે આનંદ મુખ આપે છે,

આત્માએ તે જુલને સ્વ-સ્વરૂપે સમજાવ્યાનું જોતરવું. તે આત્માથી નિમ્ન નથી પણ તક્ષણ છે તારે જીવને તે ક્ષમા જુલની જગર પડે છે ત્યારે પંજિ વીન ક્ષમાને તપદ કરે છે.

આત્મી રીતે અથવા આથી વધારે કે ઓછી પોતપોતાની પ્રજા પ્રમાણે આત્માના એક પછી એક જુલનો અનુભવ કરેલા.

ત્યારબાદ તે બધા જુલોમાં પરસ્પર વિભાગ થા છે તેનું શુદ્ધ રીતે નિરીક્ષણ કર્યું અને તે વિભાગને અભિગ્રાહના અવગ્રહ બાદિ ચાર જોડોમાં મૂકવી અને પછી સમાધિથી અનુભવ કરેલા તે જુલોથી કે પ્રયોગન બેઠે જુલોમાં વિભાગ છે. પ્રયોગન અનુસાર એન પણ રોગ્ય સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

હવે તે બધા જુલો સર્વથા વિભાગ છે કે અસ્ત-વસ્ત બેચા મળી જાય છે તેનો વિચાર કરેલા અને વિચારના વિચારનાં ત્યાં તેના નળી એક સાત સ્ત રૂપે પરિણમે ત્યાં તેમના અન્ન સ્વરૂપને જોતરવું ત્યાં તેના મળે છે ત્યાં પણ આદિમિક મુખનો અનુભવ થાય છે તે અનુભવ દરેક જુલના અનુભવનાં ઉપર એક સરખો ભાસે છે અને ત્યાં જ આત્મા છે ત્યાં જુલનો અનુભવ થાય છે ત્યાં જ આત્મા છે અને તે આત્માને સર્વજુલના સમુદાય રૂપે ત્યાં જ અપી પ્રતિષ્ઠાથી જોતરી સકાય છે.

જે જુલની અમ્મતા પ્રતિષ્ઠાથી આત્માનો અમુક અનુભવ થાય તે પર્વાય રૂપે છે એટલે આત્મ દત્ત (આત્મપ્રતિષ્ઠા) અને જુલ પર્વાય રૂપે અનુભવ કરી સકાય છે. ત્યાં દત્ત, જુલ અને પર્વાયનો એકાકાર થાય છે ત્યાં નિર્વિકલ્પ, અન્ન સ્વરૂપે, સદૃશ સમાધિ અને આનંદ થાય છે તે જ આદિમિક મુખનો અસથી અનુભવ છે અને તેથી અનતી નિર્ગમ થાય છે.

કુન્યાનની અભિગ્રાહની પરિપક્વ થયેલ દસા તે અનુભવ જ્ઞાન છે. દરેક જુલને આત્માના સ્વભાવ તરફે પચાતવો. જેમ્ને ત્યાર બાદ તે જોતરવુંથી સંતત્સ રૂપે આત્મિક મુખ આપે છે. આત્મા વિષ્ણુ માટે અથવા દોષને નાશ કરવા માટે પ્રયોગન પ્રમણ્ણે એન જુલોને ઉત્પન્ન કરે અમ્મતા પોતાના અન્ન સ્વરૂપમાં હીન નહે આવું એ ભાવ આત્મિક કેળવી સકાય તેો મોધુ દૂ નથી.

જુલના નામ અને અર્થ જાણવા માત્રથી અનુભવ જ્ઞાન થતું નથી. તેમજ સાકર મીઠા ત આપણું જાણીએ છીએ પણ જગરે માખીએ છીએ ત્યારે ન તેના વ્યાક્રોનો અનુભવ થાય છે અને સ્વાદ મેલા છતાં જીભ જુલી હોય અથવા ઉપયોગ ન હોય તેો સાકરના વ્યાક્રોનો અનુભવ થતો નથી તેથી રીતે જુલના જ્ઞાન અદ્ધ, રૂચિ અને અનુભવ ડપી પચાસકિત માત્-આત્મિક પરિણામ વગ અસથી પણ આત્મિક મુખ જોતરી સકાયું નથી.

ત્યાં સુધી કુન્યાન તા આત્માના જુલોનો સ્વાદ લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી અત્ત કુન્યાન પરિણમ્યું ન થવાય અને સર્મકિત, વિરત, અપ્રમાદ, અધ્યાયજ્ઞાના ૭ જુલો છે તેનો વ્યાદ માખી સકાય નહિ. તેથી કર્મનો અત્ત અત્તો નથી. તેમજ જ્ઞાને જુલોનો વ્યાદ માખી.

તેટલા પ્રમાણમાં લાભ છે તેથી અને કોડકોડી તથા અર્ધપુદ્ગળની અદર આવી શકાય, પણ તેમાં ગ્રિહસ્તા થઈ જાય તો તે જ ભવમાં મોક્ષ થાય. આપણા માટે શાલમાં આ વસ્તુ શક્ય નથી, જતા અભ્યાસથી સન્કાર પાડ્યા હોય તો આગામી ભવમાં તે સન્કાર પ્રગટ થઈ વિકાસ પામે અને ઉલ્લેખ ૧૫ ભવમાં કાર્ય-સિદ્ધિ થાય

અભવી, દુર્ભવી અને મૃષ્ણપક્ષીને વાસ્તવીક રીતે અનુભવ થતુ નથી અનુભવ જ્ઞાન આત્મનેત્ર મોગવવાનુ હોવાથી એટલે સ્વપ્નિણી રૂપે અથવા સ્વસર્વેન્ન જ્ઞાન તરીકે હોવાથી શબ્દમાં મૂકી શકાતુ નથી અને ભવગ્થિતિ પરિપક્વ થયા વગર તે માટે જોઈએ તેવા ક્ષયોપશમ થઈ શકતો નથી.

શ્રુતજ્ઞાનને મતિમાં હિતાર્થ પછી, જેની સત્તામાં જે ગુણો હોય અને અમુક હુદ મુદ્ધીનો ક્ષયોપશમ થાય તો જ અનુભવ જ્ઞાન પોતાના આત્માની સત્તામાંથી પ્રગટ થાય તે ક્ષયોપશમની હદનો પોતાની મેજે નિર્ણય અને પ્રતીતિ ત્યાં થાય કે ત્યાં અનુભવ ગુણરસની સાથે અગથી આત્મિક મુખનો અનુભવ થાય

અનુભવ તે ગુણના ધર્મ પ્રમાણે આત્માની જ પરિણતિ છે ચોથા, પાચમાં જઠ્ઠા ગુણસ્થાન વાળા ધ્યાનથી એકાગ્રતાથી ૭ મા ગુણધ્યાનને સ્પર્શિને અશયી આત્મિક મુખનો અનુભવ કરી શકે છે

આત્માના અનન ગુણો હોય છે, પણ જઞ્ઞસ્વ સંખ્યાતા ગુણો જાણી શકે અને અનુભવી શકે ગુણો સાંકળની કડીની પેઠે અરસપરસ જોડાયેલા છે (આ કથન વ્યવહારિક ઉપમા માટે જ છે) તેથી એક ગુણ સંપૂર્ણપણે સાધ્યો એટલે બધા ગુણો અતમુહૂર્તમાં સાધ્ય થઈ જાય છે

પહેલા કોધને નાશ કરવાનુ કામ ચાલે છે તેથી ગુણની શરુઆત ક્ષમાથી વાય છે સમસ્તીભાવ (શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ, સિદ્ધ સ્વરૂપ) ની આરાધનાથી જઘન્ય એક ભવ અને ઉ ૧૫ ભવમાં ક્રૌંચ સર્વથા નાશ પામે છે અનતાનુમધી કોધની મદ્દતા ૧લા ગુણધ્યાનથી શરૂ થાય છે તે કોધ ૪ થી ૮ ગુણસ્થાનમાં નાશ પામે છે અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાની કોધ ૮, ૯ ગુણસ્થાનમાં નાશ પામે છે સંવલનનો કોધ નવમે ગુણધ્યાને સર્વથા નાશ પામે છે, ત્યાં આ અતમુહૂર્તમાં સર્વ દોષો સર્વથા નાશ પામે છે, ત્યારબાદ ક્વળજ્ઞાન થાય છે

માટે ક્ષમા સમતા, સમભાવ, શાંતિને શરૂઆતથી આત્મભાવે કેળવવી જોઈએ. અનુભવજ્ઞાનથી મગ્ન ગુણ કેળવી શકાય છે આત્માનુ ધ્યાન ધરવાથી બધા ગુણો આપોઆપ કેળવાય છે માટે માધ્યમે માટે એ પ્રહર ગમવામાં આવ્યા છે

આત્માના ગુણોની સામાન્ય સંખ્યા, દોષોના પ્રતિપક્ષી તરીકે દોષોની સંખ્યા પ્રમાણે સમજવા અને ગુણની તારતમ્યતા સામાન્ય રીતે દોષોની મદ્દતાની અપેક્ષાએ જઞ્ઞસ્વમાં ગણાય છે

આવા કર્મપુત્રણ સમયે-સમયે જનત-જનત વર્ણણામાં છવ સાથે મંધાય છે. આ કર્મો વિષાક (ફળસ) ને આવે તે દોષ તે દોષ છવતા જુલો પ્રગટ થવા ન દે દોષના પ્રતિપક્ષ થઈને દૂરથવા માટે એકતા પચાપોજન ગુણ રૂંદે દાબર પાય છે.

આવી રીતે આત્મ ગુણ પ્રગટ કરવો તે ગુણ જોડો દરજ્જે આમ સંજિતથી ગુણનાં આવરણને દાવી સકાય તેડો દરજ્જે ગુણની તાત્પર્યતા ડેળવી એમ કહેવાય. તે અનુભવ-જ્ઞાનથી એકદમ ડેળવી શકાય છે-શુદ્ધ આત્માના પ્જાનથી કર્મો રૂંદે થઈને ખરવા માંડે છે.

ખાસ અમરજી કામ મોહનીય કર્મને છતવવા છે તેથી મોહનીય કર્મની પ્રતિજ્ઞાને છતવા નીચેના ગુણોના અનુભવનો ખાસ અભ્યાસ કરવો-ક્રમા, કામજ્ઞતા, સરજ્ઞતા સતોષ મનીષ્ટતા વિરહા ભાવ, ઉત્સાહ, નિમજ્જા અસીક સમભાવ, અવેદીભાવ સમ્યક્-દર્શન આ ગુણોના જ્ઞાનેક પચાપો છે, તે સર્વને પ્રજા ગુણ તપાસવા.

તાત્પર્યતાની વિશાળતા સમજવા માટે સિદ્ધ અને સર્વ સચારી છવોને જનત ગુણ કલ્યાણી ? સખ્યા થાય તેથી વધારે સખ્યાવાળા રસસિદ્ધિ (સ્ના અવિભાજ અસી) કર્મ તરિકે આવનાર પુત્રપોમાં દોષ છે.

સમજવા માટે અનુભવ જ્ઞાનના કલ્યાણ સવાયક સજ્જારી પચાપો-એકામતા, સ્ના, ધીનતા, સમાધિ, નિષ્ઠા એકવ, એકાકાર, સમતા, સાંતત્ય, સમજાવ, સમસીમાવ, સદ્ / જ્ઞાનદ, આદિમક મુખનો અનુભવ, આત્મા અને નિ / ગુણમાં એક સ્વરૂપ પરિવૃત્તિ, ત્રિ રૂપિ, શુદ્ધ ઉપરોચ, આત્મદર્શનમાં શુદ્ધ ગુણોમાં તત્ત્વજ્ઞતા, શુદ્ધ રૂપિ, વાસત્ય, અનુભવ રસર્શન રમજ્ઞતા, પ્રીતિ, પ્રસન્નતા, વીરોધાસ, અનેકજી પ્રોદ્ધભાવ, નિમજ્જા નિષ્પાપિક થયા, તત્ત્વસ આસ્વાન, તસ્મિન્નતા, અમત થયા પાસુ પ્રસન્નચિત્ત, અસવેદન, પૈર્ સખનધીકતા, અતરતિ સીજ્જતા, મદા, નિસ્યત અસથા.

આ દરિકા આશ્વા જ્ઞાનના સર્વ મનુષ્યોના ઉપરોચની છે. પોતપોતાની પ્રજા પ્રજાએ સર્વ કાલ પ્રજા કરી સામી ને હાથ નથી સમજાવ તે રૂપિ દરો તે જ્ઞાજ્ઞ સમજસી કાલ અમરો સખ સામ તે આખી વસ્તુનો સર્વથા એકદમ ત્વાજ કરવો નહિ, કરવું કે રૂપિ અસીક તત્ત્વ ન ઉપરોચ થસે માટે આ સખ સાચવી ખવો તે સર્વને રૂણીખુત થવો તથાન.

ઈતિ સમ્યક્ દર્શન સમાપ્ત

અધ્યાત્મ જ્ઞાન

સત્રાહક એન. કે. ગાંધી

આધ્યાત્મજ્ઞાન ગરૂં ડર્યા પહેલા જ્ઞાન અને ક્રીયાનું સહચારીપણું જાણવું જોઈએ કે જેથી આધ્યાત્મ જ્ઞાનને એકાંત વાદમાં ઉતરવામાં ન આવે અહિં જ્ઞાન અને ક્રિયાથી આત્માની અદરનો વિચાર શુદ્ધ બનાવીને આત્મભાવ કેળવવાનો છે, જ્ઞાનનું ફળ મેળવવા માટે જ્ઞાનને સક્રિય બનાવવાનું છે અને ક્રિયામાથી આત્મભાવ કેળવવાનો છે, આધ્યાત્મ-જ્ઞાન શુદ્ધ નથી અને ક્રિયાશૂન્ય નથી પણ જેમ કલ્પવૃક્ષ અથવા પાર્શ્વમણિ મનમાની સસારી વસ્તુઓને ભોગ-ઉપભોગ માટે આપે છે તેમ આધ્યાત્મ-શાસ્ત્ર મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ કરાવીને સિદ્ધ સ્વરૂપ આપે છે શુદ્ધ જ્ઞાનવાદી ક્રિયાને નિષેધ કરે છે અને ન્યૂન ક્રિયાવાદી જ્ઞાનીની નિંદા કરે છે તે આધ્યાત્મશાસ્ત્ર નથી પણ એકાંતવાદ, મિથ્યાપર્યાયનો સત્રાહ, સપ્રદાયવાદ અને વિલ્લીપી ભાવને ઉત્પન્ન કરે છે અને પોતે સસાગમાં બેઠે છે અને બીજાને બુઝાડે છે મોક્ષમાર્ગમાં જ્ઞાન અને ક્રિયાનો સમન્વય છે ક્રિયાના અનેક મેદા છે અને જેનું જેમાં વધારે મન ખુચે તે ક્રિયાથી શરૂઆત કરે અને જેને જેટલી શક્તિ હોય તેટલું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે પરંતુ ક્રિયાશીલ અને જ્ઞાનીનું એકત્વ થાય ત્યારે જ કામ થાય જ્ઞાનનું અચ્છર્ણ નિર્દા છે ક્રિયાના તપ વિભાગનું અચ્છર્ણ ક્રોધ છે પણ ન્યા અચ્છર્ણની ઉત્પત્તિ થાય છે ત્યાં આત્મ-વિકાસ અટકી જાય છે અને પીછેહઠ થાય છે એટલે મોક્ષમાર્ગમાંથી ચ્યુત થાય છે તેણે મોક્ષની આરા રાખી નહિ, કારણકે જેટલી જ્ઞાન અને ક્રિયાથી નિર્જરા થઈ, તેટલા કર્મની ક તેથી વધારે કર્મની આવડ નિર્દા, અભિમાન અને કાંધથી થઈ એટલે વાચીના બળદાના જેવી ત્યાં ત્યાં ભમવાની દશા પ્રાપ્ત થઈ હવે આધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં જ્ઞાન અને ક્રિયાનું કેવી રીતે અને કયા એકત્વ થાય છે અને કેવી રીતે સહચારીપણું રહે છે તે જાણવા માટે જ્ઞાન અને ક્રિયાને સાત નયમાં મૂકી જોઈએ

નય	જ્ઞાન	ક્રિયા
નૈગમ	કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર, બાહ્યક્રિયા, આશિક અહણ આ ત્રણે લક્ષણ નૈગમ નયના છે માટે વાંચવું સાંભળવું અને પુચ્છવું (ન સમજાય તે માટે અથવા શક્ય નિવારણ કર્યામાટે પુછવું) આ ત્રણ કાર્ય જ્ઞાન મેળવવા માટે છે તેને નૈગમ નયના ત્રણે લક્ષણ લાગુ થાય છે ક્રિયાની અપેક્ષાએ જોતા વાચવા અને પુચ્છણા, સજ્જાય તપ કેવીક્રિયાના પ્રયત્ન પગથીયા છે અને તે મકામ નિર્જરાનો હેતુ છે	(1) શરીરની બાહ્ય પ્રવૃત્તિ જે ક્રિયામાં ચક્ષુગ્રાહ્ય છે જેમકે ખ્યાનમાં શરીરની ગિરતા કે ગિર આસન, ધ્યાનસમિતિમાં જમીન તરફ મસ્તકનું નમવાપણું (II) જેટલી ક્રિયા કરી તેટલી ક્રિયા સમજવી તે આશિક અહણ (III) કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર જેમકે શરીરની ચેટા જોડેને કડી શકાય કે અમુક માણસ અમુક જાતની ક્રિયા કરે છે, નોંધ અહિં ક્રિયાનો બાહ્ય અંશ લીધો પણ તે અંશ બીજા નયના વિભાગનો સહચારી છે તેમ જ સમજણ પૂર્વક છે તેથી જાણ્યુત છે

નય	જ્ઞાન	ક્રિયા
સંમેલન નય	૧૧ અમ. ૧૪ પૂર્વ સહિત ૧૨ મુ અમ દષ્ટિયાદિ, અમ અતર્કેષ ઉપાંગ, આલસ્યક આદિ બીજા સૂત્રો આ સર્વનો મુતજ્ઞાનમાં સમ્મલ થઈ નય છે અને સમુચ્ચય જ્ઞાનમાં પાંચે જ્ઞાનનો સમ્મલ થઈ નય છે. નોંધ - જ્ઞાનમાં જ્ઞાન, સ્ર્વન, ચારિત્ર, તપ અને વીજની દરેક હકીકત આવી નય છે.	સવચ્ચતા ૫૭ શ્લેક તથા તપન્યા નાર શ્લેક તથા હસ્તુચત્તરી અને ચરણ ચત્તરીના નયા શ્લેકો સમુચ્ચય ક્રિયામાં આવી નય છે. નોંધ - સવર અને નિર્ગરાના હેતુઓની દૌરલ્પ્યો જ્ઞાન પ્રમાણે થાય છે.
અવધાર નય	(I) મુત જ્ઞાન તે શીખેલું છે પણ તેને તાજુ રાખવા માટે પરિવર્તન કરવું અને ધર્મક્રિયા કરવી તે અવધાર તપ ફરી ક્રિયાના ઉત્પાદને પરિણમી છે. (II) મુતજ્ઞાનને મતિમાં પરિણામવાનો અવધાર, (III) ક્ષયોપશમિત જ્ઞાન મતિ, મુત, અક્રમિ અને મનુષ્યનો અવધાર, મતિ મુતના ધર્મિક અવધારમાં સમુચ્ચય રૂપી ક્રિયા થાય છે.	સવર અને નિર્ગરાની ક્રિયામાં નૈમમ નય ઉપરંતની કાયાની પ્રવૃત્તિ તથા વચન યોગ જેમકે અનુસનમાં કાયાને આધાર ન આપવો અને વચનથી ઉચ્છેદ આપવો કે આધાર આપનાનો ધોરણ નથી. નોંધ - દરેક નય પોતપોતાનો વિકાસ ફક્ત જતાવે છે પણ બીજા નયોની વાત જમાણે પણ કરવાનું કહે છે તેવી દરેક નય સુનય છે, તેમજ ક્રિયા જ્ઞાનપૂર્વક છે.
હસ્તુચર નય	મુતજ્ઞાન પ્રમાણે અનુપ્રેક્ષા વિચાર ચિત્તવન, કાલ્ય મન-મનિજ્ઞાનની કર્મમાન પરિણતિ બીજુ જ્ઞાન ને હોય તેમાંથી કોઈ પણ જ્ઞાનનો વર્તમાન ઉપયોગ અદિ વિચાર તે માનસિક ક્રિયા છે તેની પરિણતિ જ્ઞાન પ્રમાણે થાય છે.	સવર અને નિર્ગરાની ક્રિયામાં આત્મસિક ઉપયોગ દરેક ક્રિયા જ્ઞાનપૂર્વક કરવી એમ અદિ જ્ઞાનને છે અને ક્રિયાની દૌરલ્પ્યો જ્ઞાનથી થાય છે.
શબ્દ નય	અદિ જ્ઞાનનું ફળ કાલ ચારિત્ર મેળવવાનો અભ્યાસ થાય છે રામ દેવનો અભ્યાસ, હર - અનિષ્ટજ્ઞાની મુદ્ધિનો અભ્યાસ, મુખ-નુખમાં સમકાલ વચરેનો અભ્યાસ થાય છે એટલે સમકાલ તથા આત્મકાલ મેળવાય છે. અદિ સમકાલ અને આત્મકાલ શ્લેક-અમેર ગ્રંથે વર્ણવ્યું.	અદિ ક્રિયાનો જે શ્લેક છે તેના અર્થ શ્લેક પ્રમાણે આત્મ કાલ મેળવાય છે. જેમ કે સામાનિકમાં જ્ઞાન, સ્ર્વન, ચારિત્ર, તપ, વીરના એકત્વના, સમકાલ તથા આત્મકાલ મુજો મેળવવા અનુસનમાં આત્મકાલ જ્ઞાન મુદ્ધા આત્માનો અનુભવ કરવો. અદિ પણ ધર્મ જ્ઞાન અને શુદ્ધજ્ઞાન પ્રાપ્ત

નય	જ્ઞાન	ક્રિયા
	અહિ જ્ઞાનને ધર્મધ્યાન અથવા શુદ્ધ ધ્યાનથી સક્રિય (કળ આપનાર) બનાવવામા આવે છે આ બે ધ્યાન તપ રૂપે ક્રિયા છે અહિ ફક્ત મતિ અને શ્રતજ્ઞાન કામ કરે છે ગણ નય નો વિષય ૭ થી ૧૧ ગુણજ્ઞાન મુધી અપેક્ષાપૂર્વક ગણાય	યાય છે અહિ જ્ઞાન અને ક્રિયાનુ સાહચાર કે એકત્વ થયુ ગુ ૪, ૫ ન વાળાપાથી કોઈ પણ અતર્મુહર્ત કાળ માટે આ ભાવ પ્રાપ્ત કરી શકે અને વારવાર તેમ કરી ગરે
સમભિરૂઢ નય	અહિ મતિ શ્રત જ્ઞાન અપૂર્વપણે એકત્વ વિતર્ક અવિચારે શુદ્ધ ધ્યાનના બીજા પાયામા વર્તે છે આત્મભાવનો એકાકાર થાય છે આત્મભાવનો એકાકાર થાય છે ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ સમાધિ આવે છે ગુણજ્ઞાન ૧૨	અહિ ધરિયાવહિ ક્રિયા, યથાગ્રાહ્ય અરિત્ર પ્રવર્તે છે ગગ દોષનો સર્વથા અભાવ છે તે અપેક્ષાએ ગુણજ્ઞાન ૧૧, ૧૨ અને ૧૩ ગણાય અને સંપૂર્ણ શુદ્ધ ક્રિયા રૂપી ચાત્રિની સન્મુખની અપેક્ષાએ ક્ષપક ક્રિયા પશુ ગણાય, હજી કટલીક ક્રિયા બાકી છે તે અપેક્ષાએ ગુ ૧૩ અહિ લીધુ, બાકી ગુ ૧૩ પણ એવબૃત નયમા લઈ શકાય
એવભુત નય	જ્ઞાનમા નિશ્ચય નયનુ ફક્ત કેવળજ્ઞાન છે, તે સંપૂર્ણ છે અને એક જ છે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી ડહ વિશેષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાપણુ રહેતુ નથી અને તે અપ્રતિપાતિ છે અને ચેતનાનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે કેવળજ્ઞાનની સાથે બીજા કોઈપણ જ્ઞાન હોય જ નહિ	(i) કેવળ સમુદ્ધાતની ક્રિયા સ્વભાવિત છે, તે મન, વચન કે કાયાના બેગથી થતી નથી, પણ હેતુ નિર્જરનો હોવાથી અહિ ક્રિયામા લીધેલ છે (ii) અત્યંત આત્મવીર્યના પ્રગટ થવાથી શે લેશી કરણ યોગોનુ ક્ષય થાય છે ત્યા સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ શુદ્ધ ધ્યાનનો ત્રીજો પાયો વર્તે છે (iii) આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થવાથી આત્મ પ્રદેશનો ઘન બને છે આહ સમુચ્છિન્ન ક્રિયારૂપ શુદ્ધ ધ્યાનનો ૪ થો પાયો પ્રવર્તે છે (iv) આત્મા સર્વ બધનો ત્યાગ કરી સિદ્ધક્ષેત્રમાં જઈ બિરજે છે. આ બધી છેવટની ક્રિયા છે

એવભુત નયનુ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી પણ કટલીક ક્રિયાઓ કરવાની છે અને એવભુત નયમા બતાવેલી ક્રિયા આપોઆપ યાય છે પણ તેનો હેતુ નિર્જગ અને મોક્ષનો હોવાથી તપ રૂપે છે

તેથી ક્રિયા રૂપે છે. અહિં નૈજમ નવતી મોક્ષમાર્ગની શરૂઆત થઈ તે એવજીત નગમાં પુરી થઈ ત્યાં પહેલેથી તે છેલ્લે સુધી જ્ઞાન અને ક્રિયા સહસ્યારી છે. ૧૪મા શુદ્ધિમાનના એવા સમયે ક્રિયાનો જાત આવે છે અને જ્ઞાન વેળા આત્માનો સદેજ સ્વભાવ જ છે તે કષ્ટ આત્માથી જુદો પડે તેમ નથી પણ બ્યારે કષ્ટ કરવાપણુ રહેતું નથી એટલે જ ક્રિયાનો જાત આવે છે.

હવે વિશેષ ખુલાસો કરીને જ્ઞાન અને ક્રિયાનું એકત્વ તપાસીએ — આત્મ જ્ઞાન સ્વરૂપ છે એટલે પોતે જ જ્ઞાન છે. હવે જ્યારે બ્યારે જ્ઞાનમાં જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરાવે છે ત્યારે એમની શરૂઆતથી શાવ આ પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર પડે છે અને તે પ્રવૃત્તિથી શાવ છે ત્યાં મનોયોગ કષ્ટને છે તે ક્રિયા છે એટલે “જ્ઞાનનો ઉપયોગ” તેમા જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્ને આવે છે અને જ્ઞાન નિર્જરનો હેતુ છે તે સવરપૂર્વક હોય છે. કારણકે શુદ્ધ જ્ઞાનમાં અશુદ્ધ જ્ઞાનનો ત્યાગ કર્યા હોય છે અને બ્યારે જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા શાવ છે ત્યારે જ સકામ નિર્જરનો (મોક્ષનો) હેતુ પાર પડે છે. જ્ઞાન અને ક્રિયા સબંધી શ્રમ હોય તે કુટી બંધ ત્યારબાદ જ આધ્યાત્મ જ્ઞાનમા વાસ્તવિક રીતે પ્રવેશી શકાય છે. હવે જ્ઞાન સબંધી પણ સમજવાનું છે કે નક્કત્વ જાણીને પણ પેતાના આત્મતત્ત્વને તેમથી તાલીને તેના શુદ્ધ શુદ્ધિમાં આસિષ અનુભવની પ્રગતિ ન કરી શકાય તે બધું જ્ઞાન રહત જાણવુંરૂપે રહે છે અને સમ્પન્ન કર્મનપૂર્વક ન હોવાથી સકામ નિજ જાતના હેતુ રૂપે પરિણમી નથી માટે આધ્યાત્મ જ્ઞાનની ઇચ્છાસા વાળાએ સમ્પન્ન કર્મનમાં પુરુષાર્થ ફોજતવે જોઈએ કેમકે વખત નવ પૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન પણ રહત જાણવુંરૂપે રૂપ તરી નવ છે અને આત્મભાવ ફોજતી શકાતો નથી એટલે મોક્ષ જાત શક્ય નથી. સમ્પન્ન કર્મનું જ્ઞાન અને ક્રિયાનું સ્વરૂપ જાણી આધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં ખાસ મુશ્કેલી રહેતી નથી. કમ્પન્ન કર્મનથી આધ્યાત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ શાવ છે અને આધ્યાત્મ જ્ઞાનથી સમક્રિત કર્મ શાવ છે અને ક્રિયાનું ફોજ સકામ નિર્જર અને મોક્ષ રૂપે પરિણમે છે. જ્ઞાનને જો આત્મભાવે સમય નિર્જર વનરે કહેય છે તે કષ્ટ ક્રિયામાં આત્મભાવ-સમક્રિત આધ્યાત્મ જ્ઞાન ફોજતવાનું છે. જાણ ત પૂર્વક ક્રિયા કરવાની છે આધ્યાત્મ જ્ઞાનની ઉપજવાળાએ ખાસ જ્ઞાન મુખ્ય છે એકાંતવાદીનો કદી પરિણમ કહેવો નહિ પણ તે મૂળમો મિથ્યાત્વી હોય કે સાધુસમૂહમાંથી કષ્ટ થયત નિન્દવ હોય, બીજા ક્ષિત્રમાદર્શના ઉત્પત્તિ નહિ કારણ કે પેતાનો અનિશ્ચય મજબૂત કરવા અને બી નને દરાવવા માટે કોઈ વખતે બોલા જાયમાં સપાટ તું પડે એટલે કે પીતસવન પ્રવચનથી એણુ અધિક વિચરિત થઈ જવાનો સંભવ છે માટે વિતમવાદીથી રૂ. ૧૬૭ આત્મી સાવનેરી રાખ્યા પછી હવે આધ્યાત્મ-જ્ઞાનની વાત કરીએ.

આધ્યાત્મ જ્ઞાનનો અર્થ — આધ્યાત્મ = અધિ + આત્મ + જ્ઞાન, એટલે આત્માની અદરેતુ જ્ઞાન એટલે આત્મામાં શુ છે આત્માની પોતાની સુપતિ (અધિ સિદ્ધિ થ છે જા) જાણવું અને તે સદિનો એવજીત.

૧) પાત જાણ છે (૨) પાતામાં શી સદિ છે તે જણા પછી (૩) અદરતા એવજીત કરા વચ આધ્યાત્મ જ્ઞાનનો વિષય પુરો શાવ ન. કારણ કે પદ્મી એ જાણ કમ્પન્ન જ્ઞાનની

પ્રાપ્ત થાય અને યથાપ્રવૃત્તિકરણ સુધી આવે ત્યા સુધી આત્માનુ નિશ્ચયથી કલ્યાણ થાય નહિ આત્માની જે ઋદ્ધિ છે તે આત્માના અત ગુણો છે તે ફક્ત કેવળ જ્ઞાની જ જાણે પણ જીવસ્થ તેમાના કેટલાક મુખ્ય ગુણો જાણી શકે અને આત્મભાવે અનુભવમાં મૂકે તો જ નિશ્ચયથી મોક્ષ માર્ગમાં પ્રવેશી શકાય.

એટલે જોણે એવો નિશ્ચય કર્યો છે કે મારે મોક્ષમા જવું જ છે, સંસારના સર્વ દુઃખોનો અત કગ્વો જ છે અને સંપૂર્ણ શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ ને સિદ્ધ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવું જ છે તેણે જરૂર આત્માના ગુણોનો અનુભવ કરવાનો અભ્યાસ કરવો, મોટે આધ્યાત્મ જ્ઞાનના અધિકારી કોણ છે તે પહેલાં જોવું જોઈએ

અધ્યાત્મ જ્ઞાનના અધિકારી

(૧) નવ તત્ત્વનું જાણપણું જોઈએ જ નવ તત્ત્વ અને તેની અતર્ગત છ દ્રવ્યમાથી પોતાના જીવદ્રવ્ય (આત્મદ્રવ્ય) ને તારવીને તેનો અનુભવ કરવો જોઈએ એટલે નવતત્ત્વરૂપી શ્રુતજ્ઞાનને આધારે જીવ દ્રવ્યના ગુણો જાણીને પોતાના આત્મામા લાગુ પાડીને તેનો અનુભવ કરતા આવડવું જોઈએ.

(૨) મોક્ષની ઇચ્છા, મુમુક્ષુભાવ દ્રઢ હોવો જોઈએ, આ ઇચ્છા વાસના રૂપે નવી કારણ કે તેમા સાસારીક પૌદ્ગળીક, ઇન્દ્રિયજનીત સુખ ભોગવવાનું નથી પણ સર્વ કર્મબંધનમાથી છુટવાના ધ્યેયરૂપે છે, સાસારીક સજ્જામા મોક્ષ સજ્જા નથી. મોક્ષની ઇચ્છાનો ઉપયોગ સાધારણ રીતે જ્ઞાત ગુણુજ્ઞાન સુધી રહે પછી ફક્ત ધર્મ ધ્યાન અને શુદ્ધ ધ્યાન જ હોય છે

(૩) સત્યની શોધ—સાચુ શું છે તે શોધી કાઢવું જોઈએ અને તે સર્વજ્ઞ વીતરાગના પ્રવચનને આધારે શોધવું જોઈએ તેમા અધશ્રદ્ધા, સપ્રદાયપણું, હક અને કપટજાળને બિલકુલ ધ્યાન નથી. ઋજુતા, વીતરાગની આજ્ઞા અને શુદ્ધ ઉપયોગને આધારે સત્યની શોધ થવી જોઈએ.

(૪) તત્ત્વરૂચી—જ્યારે જ્યારે બાહ્ય પદાર્થો દેખાય તે વખતે તે પદાર્થોના મુળ દ્રવ્ય તરફ દષ્ટિ કરવી એટલે કે તે વસ્તુ કયા કયા દ્રવ્યના પર્યાય રૂપ છે તે જાણીને તેના મૂળ દ્રવ્યનો જ વિચાર કરવો, આવી રૂચી હોવી જોઈએ

(૫) અનુભવજ્ઞાન—શ્રુતજ્ઞાનથી જાણેલા આત્માના ગુણોમા મતિ પરિણામવાતા આવડવું જોઈએ, ગુણમા તન્મય થવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ

(૬) સહજ આત્મિક આનંદની ઇચ્છા હોવી જોઈએ

(૭) સાધ્ય તરફ નિરંતર લક્ષ હોવું જોઈએ

(૮) મનના પરિણામ ઉપર ક્ષણે ક્ષણે ઉપયોગ ગખવો જોઈએ

(૯) આત્મચક્રા—કુ કેવળજ્ઞાન, કેવળર્થન, અનત આત્મિકસુખ અને અનત આત્મિક શક્તિ સ્વરૂપ કુ મારા શુદ્ધ ઝુલો કુ ખમે તે ભોમે પ્રગટ કરીશ જ કુ જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ કુ

(૧૦) નમ, જર, મરુ, રાત્ર આધિ, આધિ ઉપાધિ વગેરે અનેક સ સારના કુ ખેત્રો મારે શાસન અત આણુવો છે એવી ભાવના લેજો.

(૧૧) ઇદ્રિયે ના વિષયો—સન્દ, રૂપ, મંધ, ત્વ, સ્પર્શ અને આકાશ ભોતવવાની ક્ષમ્બા જે તેની લાગતી લેજો, જડ પદાર્થોમાં સુખ નથી એવી જ્ઞાનપૂર્વક ખાત્રી કરવી લેજો. મારું સુખ આત્મ પ્રદ્યોત્તમથી જ ઉત્પન્ન થાય છે એવી અનુભવપૂર્વક ખાત્રી થવી લેજો, ઓહાસીનવૃત્તિ ઠેઠાવવી લેજો.

(૧૨) કર્મ અને કર્મફળથી આત્મા વિમ્બ છે એવું બેધ્યાન લેજો.

(૧૩) સ્વરૂપનું સોદસ્યાન

(૧૪) પ્રાણનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓનો જડસુગથી નારા કરવાની તીવ્ર ક્ષમ્બા લેજો.

(૧૫) આત્મિક ભાવના, સાર્વજનિક દયા સર્વ જીવો પર સમાન ભાવ, જ્ઞાનજ્ઞાની લીનતા, નરકેષ પર વિત્ત, અમુક વાસ્તવ્યોનો પૂર્વજોથી સામનો પ્રશ્નચિત્ત, પોતાના ખરા સ્વરૂપને અમુકવત્તા નિરતર પ્રજ્વલ ધર્મના ત્રણ જ્ઞાત્મની છળાસા, શુદ્ધ આત્મસુખમાં ન્દ, રક્તના ઉત્સાહ, અનંદ, રૂપી સર્વ જીવ શાસન સ્વી કરવાની ભાવના, જ્ઞાત્મની સાતિની ભાવના અપરાધી પર પલ્લુ ફિલ જુલિ, શીવરાત્રના વચ્ચે અમૃત સમાન છે એવા દંદ વિચારસ આદિ અનેક ઝુલો જાણવા લેજો.

આધ્યાત્મ જ્ઞાનના વિષયો

ભાવ ક્રુદ્ધાન, ધુરોપશમભાવ, આત્મિકસુખ, નિશ્ચય સમક્ષિ, સમતા, ધર્મક્રિયામાં આત્મભાવ, દ્યોત્તમોષ, મેત્રી આદિ ૪ સમક્ષિ ભાવના, અનિત્ય આદિ ૧૦ ધર્મ ભાવના, પાંચ મહાત્મો, પાંચ મુનક્ષિ, ક્ષુ ગુપ્તિ, ૧ મતિધર્મ સામાયક પ્રતિકમ્બ, આત્મભાવ, શુદ્ધ અભ્યવસાય, આત્મર્થન, ભાવચારિત્ર, યોગોની શુદ્ધિ, ઉપસર્ગ સદ્ગતચક્ષિ, ભેદ અભેદ જ્ઞાન, જ્ઞાન, ર્થન ચારિત્ર, તપ, વીત્તા કદ આચાર, તપ, નિરોપા, પ્રમાણ, અવહાર, નિશ્ચયની નવ તત્વનું જ્ઞાન, અભેદ જ્ઞાન, ભાવ ઉપાધિઓ ત્યાગ, પાંચ હદિયો અને અનન વશ કરવા અદ્વિસાચાવ, ભક્તિ, ધર્મગ્ધી, નિજસ્વરૂપ સદ્વિલ ક્રિયામાં પ્રર્તન, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ કરનાર ક્રિયા, અવસરેલન પીનાત્ર જ્ઞાન.

આધ્યાત્મ જ્ઞાન ખ્યાનનો વિનય છે માર ખ્યાન ધર્મનાં જાતવું લેજો, તે સિખવા માર અર્જી ખ્યાનનાં અનો જાતવવામાં આવ્યા છે—

૧. ધ્યાન ધરતી વખતે અહિંસા, સમભાવ, સત્ય, અયોધ, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિવ્રજપણું એ પાંચ ચમ દ્રવ્યથી અને ભાવથી હોવા જોઈએ

૨. ધ્યાન ધરતી વખતે પાંચ નિયમના ભાવો ધાગ્ય કરવા—શૌચ-મનશુદ્ધિ, સરળતા, અદ્વેષ, ચિત્ત-પ્રસન્નતા, નિર્ભયતા, સમ્યક્ પચ્છતિ, ક્રિયાશુદ્ધિ, નિર્વિકાર, ક્ષમા, નિર્મોહ (૨) સતોષ (૩) તપ-ઘ્રસ્થાનિરોધ, પરિસહમા સમભાવ (૪) સ્વાધ્યાય-પદ્મ, અર્થ, ગુણતું ચિત્તવન, આભાસ અને અનુભવ, (૫) પ્રણિધાન-શરીરભાવનો ત્યાગ કરવો, શરીરથી ભિન્નતા અનુભવવી

૩ આસન-પદ્માસન, પર્વકાસન, વજ્રાસન, વીરગસન, કાચોત્સર્ગાસન (સુખાસન) પોતાના યોગોની સ્થિરતા રહે એવું આસન જોઈએ, ખાસ કરીને શરીર ચ્થિર રાખવું જોઈએ

૪. પ્રાણાયામ—પૌદ્ગળીક ભાવોનો ત્યાગ અને આત્મભાવો (આત્મસ્વરૂપ)મા લીનતા

૫. પ્રત્યાહાર—મનને ઇન્દ્રિયોના વિષય ઉપર સકલ્પવિકલ્પ આકુળતા વગેરે આર્તધ્યાન રૌદ્રધ્યાનમાંથી ખેંચીને શુદ્ધ ધ્યેયમાં જોડવું પહેલાં મનને લલાટ, નેત્રો, બે બ્રમર, નાસિકાત્ર, હૃદય, નાભિ, મગ્ગકનો મધ્યભાગ એટલા સ્થાનમા સ્થિર કરતા શીખવું, પછી તે સ્થાનોમા રહેલ આત્મ પ્રેક્ષોમા મનને ચ્થિર કરતા શીખવું, અને છેવટે ધ્યેયમાં સ્થિર થતા શીખવું પછી ગમે ત્યાં મનને જોડવું હોય ત્યાં એકદમ જોડી શકાય

૬. ધારણા-ધ્યેયની માનસિક રચના કરવી અને તેમા મનને ધારી રાખવું, સિદ્ધ સ્વરૂપ અથવા આત્માના શુદ્ધ ગુણોની માનસિક રચના કરવી અને તેમા મનને ચ્થિર કરવું

૭. ધ્યાન—ધ્યેયની માનસિક રચના નિશ્ચલ કર્યા પછી તેમા વિચાર કરવો અને તન્મય થવું તેમા શબ્દ, અર્થ અનુભવમા સંક્રમણ, મન, વચન, કાયાના યોગોત્તુ સંક્રમણ, દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયમા સંક્રમણ, એક પછી એક ગુણના શબ્દ-અર્થનો વિચાર અને અનુભવ કરવો

૮. સમાધિ—તર્કવાર્થ માત્ર નિર્ભાસિ સમાધિ એટલે ધ્યાનમા જગલ વિચારની સાથે એડતા—અમેષપણાની પ્રાપ્તિ, વિચાર પ્રમાણે આત્માના અનુભવમાં સ્થિરતા અહિં સિદ્ધ સ્વરૂપ કે ગુણના કોઈ શબ્દ, અર્થ કે વાક્ય બોલવામા આવતા નથી પણ સિદ્ધ સ્વરૂપ અથવા કોઈ શુદ્ધ ગુણમા મનમા પણ રટણ કર્યા વગર આત્મ ભાવથી અનુભવ કરવામા આવે છે એટલે સિદ્ધ સ્વરૂપમય કે શુદ્ધ ગુણમય બની જવું અને તેમા લીન થઈ જવું સમરસીભાવ, સમાધિમા અતર્ગત થાય છે

સમસ્તસી ભાવ—ભાવથી પોતાના આત્માને અલેક્ષણે પરમાત્મામાં લીન કર્તો એટલે આત્મા અને પરમાત્માની એકતા થાય તે એકતાથી આત્મા અને પરમાત્માનો સમાનભાવ, સમસ્તરૂપ એકસરૂપ અનુભવવું તે એકીકરણ પરમાત્માના અનંત જ્ઞાનદિ ગુણ નિજ આત્મામાં છે તેના અનુભવ કર્તો. પરમાત્માના ગુણોનો પોતાના આત્માથી અનુભવ કરવો અને તેમાં સ્થિર થઈ જવું બલે કે પિતે જ સિદ્ધ સ્વરૂપ હોય એમ મુતજ્ઞાનને આધારે મતિ પરિવૃત્તિથીને ગુણોનો અનુભવ કરીને તે ગુણોમાં સ્થિરતા કરવી.

અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં આત્મભક્તિ કરવાની હોય છે એટલે જ્યાંમાનુ સ્વરૂપ નક્કું રહેજો. કાલુ કે સ્વરૂપ નક્કા વગર રમજીયા શેમાં થાય ? જરૂરના સ્વરૂપમાં જ્યાંની ? પેલાની જ સદિ છે તેમાં જ રમજીયા કરવાની છે અને તેમાં જ્યાંના ભાવ પ્રાણ મુખ્ય છે આ બધી વસ્તુ નક્કુ થાય જ્યાં જ્યાં સ્વરૂપને અનેક દિશિથી નક્કુ જોએ.

સાત નવ દાશ

જવનું સ્વરૂપ

૧ નિમમ નય—આ નય માત્ર અસ જ્ઞે છે એટલે શિદ્ધિ પામતા અજ્ઞા આજ્ઞા અમવા નહાતી સંસ્કારજી આપનાતા પ્રાણીને એકને કદ કે આ જવ છે તે કાન કસ કમ પાણીથી થાય છે પણ તે કન પ્રાણે પ્રાણ જ નથી છે. તે પ્રાણોમાં પણ કાલનાર ચૈતન્ય છે તેજ આધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં જીવે છે.

૨ સુમદ્દ નય—આ નય સર્વ જ્યોતી સામાન્ય સત્તા અસ જ્યાત પ્રદેશ, અપીપલુ અને ચૈતન્ય લક્ષણે જાણ છે તે સર જ્યોત, સિદ્ધિ તથા સચારીમાં છે.

૩ વ્યવહાર નય—આ નય ચોક્કસ જુજીયાનામાં મની જ્યાંની માત્ર તિયા (સરીર, કાંચો અને વખાથી મની કિયા) જાણ છે.

૪ અમુચુત નય—જ્યોત વર્તમાન કાળનો ઉપયોગ જાણે છે તે ચૈતન્યનો ઉપયોગ છે તે જવ છે તે અતિ પાતિમાનિક ભાવ છે એકે સમય એનો નથી કે ? વખતે જ્યોત ઉપયોગ ન દાય તે ઉપયોગ જ્ઞાનમાં હોય કે કશાંનમાં હોય પણ ઉપયોગ તે આમ જ છે સગી જ્યોત વર્તમાન માનસિક ઉપયોગ આ નયનો વિષય છે.

૫ રાખ નય—ત જ્યાં ભાવ પ્રાણ જાણ છે તે જ્ઞાન, કશા ન. આદિત્ર (આદિત્ર મુખ) અને પીઈ આ ભાવ પ્રાણને આત્મામાંથી અન્યતર બાવે કોપવા ઉપલબ્ધ અને ભાવવા તે આધ્યાત્મ જ્ઞાનનો વિષય છે.

૬ સમસ્તિદ નય—આ નય ધર્મજ્ઞાન અને મુકસ આત્મમાં જાણ —યોનું મુક નય જાણ છે તેમાં મુકજ્ઞાન ૭ થી ૧૪ અપેક્ષાપૂર્વક આવી શકે.

૭. એવંભૂત નય-તે જીવનું સંપૂર્ણ અને સર્વથા શુદ્ધ સ્વરૂપ બનાવે છે તે સિંધુ સ્વરૂપ છે. આ સ્વરૂપનો અશયી અનુભવ કરવા માટે સમરસી ભાવમાં આવવું જોઈએ સાત નયમાં જે શબ્દો બંધા છે તે અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં અનુભવમાં મુકવા યોગ્ય છે

ચાર નિક્ષેપાથી જીવનું સ્વરૂપ

૧. જીવ નામ તે જ દ્રવ્યમાના ચૈતન્ય લક્ષણવાળા દ્રવ્યનું નામ અથવા નામ સત્તા 'જીવ' છે

૨ સ્થાપના જીવ તે 'જીવ' એવી રીતે જીવની લીપીમાં સ્થાપના કરી શકાય છે

૩ જીવ દ્રવ્ય તે અસખ્યાત પ્રદેશી આત્મ દ્રવ્ય (જીવ દ્રવ્ય) છે

૪. ભાવ જીવ તે જીવ ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાપક અને પરિણામિક ભાવમાં રહે છે આધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં ઉદય ભાવની ઉપેક્ષા કરવાની હોય છે એવ ખીજા ભાવો આદરવાના હોય છે નિક્ષેપાની ખીજી હકીકત અહિં જીવને લગાડવાની જરૂર નથી કારણકે આ વિષય આધ્યાત્મ જ્ઞાનનો જ છે

જીવનો સ્યાદ્વાદ

સ્યાદ્ અસ્તિ ચ એવ જીવ—જીવ પેતાનાજ સ્વરૂપમાં રહે છે તે સ્વરૂપ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવથી સમજવું સ્વદ્રવ્ય=અનંત ગુણ પર્યાયના સમુદરૂપ જીવ દ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર=અસખ્યાત આત્મ પ્રદેશો સ્વકાળ=ઉપયોગ કાળ સ્વભાવ= જ્ઞાન દર્શન મુખ, વીર્ય વગેરે જીવના ગુણો

૨ સ્યાદ્ નાસ્તિ ચ એવ જીવ:—પરબ્રહ્મના સ્વરૂપમાં જીવ નથી. આ ભાગો ભાવના અન્યત્વ સિદ્ધ કરે છે એક જીવ કોઈ ખીજા જીવના કે અજીવના સ્વરૂપમાં રહેતો નથી

૩. સ્યાદ્, અસ્તિ ચ નાસ્તિચ એવ જીવ—અહિં એમ બાણવું કે જીવ પેતાના વર્તમાન પર્યાયમાં રહે છે પણ ભુત અને ભવિષ્ય પર્યાયોમાં રહેતો નથી. અહિં જીવની ઉત્પાત અને વ્યય પર્યાયો બતાવાય છે જે ભાવમાં જીવ હોયતે ભાવનો ઉત્પાદ અને પૂર્વ ભાવનો વ્યય સમજવો વળી અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં વિભાવ ભાવનો સ્યાગ રૂપી નાસ્તિત્વ અને સ્વભાવ ભાવનું ગ્રહણ રૂપી અસ્તિત્વ ધારણ કરવું જરૂરી છે

૪ સ્યાદ્ અવક્તવ્યં ચ એવ જીવ—જીવના અનંત ગુણોના અનંત પર્યાયોને પ્રવાહ એક જ સમયમાં વર્તે છે, તે યથા ગુણો અવક્તવ્ય છે એક સમયમાં એક ગુણનો એક જ પર્યાય હોય પણ અનંતા ગુણોના એક સમયમાં અનંતા પર્યાય હોય

૫. સ્થાતુ, અસ્તિ ચ અવકાતમ્ ચ એવ છવ—અખ્યાત્મ જ્ઞાનમાં જ્યારે છવ સમ સમાધિમા હોય છે ત્યારે કોઈ ગુણને મનમા કે વચનથી બોલવામાં આવતો નથી પણ અવકાત છે કે ફક્ત ગુણના ધર્મ પ્રમાણે આત્માની પરિણતિ રૂપ અનુભવ હોય છે અખ્યાત્મ જ્ઞાનને યોગ્ય અર્થ અદિ દાખલ કર્યો કે બીજા અપેક્ષાઓ લીધેલ નથી તે જાણવું

૬. સ્થાતુ નાસ્તિ ચ અવકાતમ્ ચ એવ છવ—અખ્યાત્મ જ્ઞાનમાં અવકાત વિભાવ ભાવોને સ્થાન નથી અને વિભાવ ભાવા પણ એકલા બધા છે કે તે સર્વે બોલી શકાતા નથી.

૭. સ્થાતુ, અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકાતમ્ ચ એવ છવ—અખ્યાત્મ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ અખ્વસાપેતુ અસ્તિત્વ હોય છે અશુભ અખ્વસાપેતુ નાસ્તિત્વ હોય છે અને દ્વન્વાર્થિક નયમાં આત્મદબ્ધ, તેના ગુણો અને પર્યાયા અલોક રૂપે હોય છે ત્યારે પ્રકૃતિ નામ સ્વરૂપી સેવાનુ નથી તેથી અવકાતરૂપે હોય છે

છવના ચાર પ્રમાણ

૧. અગમ પ્રમાણ છવ—છવ એના સ્વરૂપુક્ત સ્થા (નિત્ય) સ્થિતિરોમી અસખ્યાન પ્રેરણી, સુખ દુખનો નશ્વ સુખ દુખનો વેદક અર્થથી દ્વન્વ છે દ્વન્વ ગુણ પર્યાયમાં પરિણમે છે તેમાં દ્વન્વ અને ગુણો નિત્ય છે અને પર્યાય અનિત્ય છે, દ્વ, મનુષ્ય, તિર્થિક અને અને નાસ્તી એ છવના અશુદ્ધ બળન પર્યાય છે અને સિદ્ધ ભગવાન શુદ્ધ પર્યાય છે જ્ઞાતાનુ દુખનો અનુભવ નિષ્કાલ આદિ મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓ એ સર્વ અશુદ્ધ અર્થ પર્યાય છે કે જો નાશ કરવાનો કે જ્ઞાન, દર્શન, આત્મિક સુખ, સમદશિ, દયા, વિનય, સ જાતા, સતોષ, ગભી તા, વૈરાગ્ય, અખેદ, નિભવતા, અયોગ, માધ્વસ્થ ભાવ, અલોક, વિરાતપણ અપ્રમાદ અને ચ દિત્ત, એ સર્વ અર્થ પર્યાય ગુણુપ છે તે આજ્ઞા અને અનુભવના રોગ છે કે જો આત્મસ્થી ઉપર છવનુ શુભ સ્વરૂપ, કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, જાત ત આત્મિક સુખ, દાયક સમકિત, અને શુદ્ધ પારિવારિક ભાવ આદિ અનત જ્ઞો મેળવી શકાય છે

૨. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છવ છવના ગુણો નત્યક્ષ કરનાથી પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે જ્યાં જ્ઞાન, દર્શન, સુખ અને વીરની ઉત્પત્તિ લગ્નુપ છે ત્યાજ આત્મ પ્રેરણા છે અને વર્માથી જ તે જ્ઞો ઉત્પન્ન થાય છે તેનાથી જ ભોગવાય છે છવ નિષ્કર્ષી સ્વભાવનો જ્યાં છે અને સ્વભાવનો બોક્તા છે પોતાના સ્વભાવનો બામચરો કે અનુભવ તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે પોતાના ગુણો અનુભવ કરતો તે અનુભવ જ્ઞાન છે તે કેવળ જ્ઞાનનો નાના ભાગ સમજવેલ અખ્યાત્મ જ્ઞાનમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ અને આગમ પ્રમાણ ખાસ જરૂરી છે

૩. અનુભવ પ્રમાણ—જ્યાં (આત્મ પ્રેરણા) જ્ઞાન દ્વન્વ આત્મિક સુખનો અસ લગ્નુપ છે તો કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, જાત આત્મિક સુખ સત્તામાં છે એન સમજ સેવ ?

પોતાના આત્મ પ્રદેશોમા સમ્યગ્ જ્ઞાન, સમ્યગ્ દર્શન અને આત્મિક સુખ અને વીર્ય શોધી શકે છે તે સમક્ષિતી છે અને તે અનુભવ જ્ઞાનની મહાયથી ગમે ત્યાં ગુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવશે એમ ચોક્કસ બાજુવું

૪ ઉપમા પ્રમાણ—જેમ આકાશ અરૂપી છે છતાં તેનો ખ્યાલ આવે છે ઉપર આકાશ દેખાય છે તે આકાશ નથી પણ વાદળોનો અમ્પટ સમૂહ છે જે ભિતતી વચ્ચેમા જે આકાશ છે તે ઉપરથી આકાશની કલ્પના કરી, એવી રીતે અરૂપી આકાશની ઉપમાદારા અરૂપી આત્માની કલ્પના કરી રાકાય છે પણ આકાશ જડ છે અને જીવ ચેતનાયુક્ત છે અને ચેતનાના ઉપયોગથી જીવતો જણાય છે પોતાના શરીરમા રહેલ ચેતનાયુક્ત અરૂપી જીવ આવી રીતે શરીરથી ભિન્ન તારવી શકાય છે, આ અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો ખાસ વિષય છે ભાવથી શરીરમાથી જીવને તારવીને શરીરથી ભિન્ન રીતે અનુભવ કરવામા આવે અને મરણાત્મિક પન્નિ-સહમા આત્મિક મુખનો અનુભવ યાય તો નિશ્ચયથી કેવળજ્ઞાન યાય

હવે આત્મામાથી ગુણો શોધવાની રીત જ્ઞેષ્યો

પાંચ ઇન્દ્રિયાના વિષયો (સામણવુ, જોવુ, સુવવુ, સ્પર્શ અને સ્પર્શ)ને બધાં ડરો, મનને શરીરની બહાર જતુ બધાં ડરો, શરીર જે આકાશ પ્રદેશોમા છે તેજ આકાશ પ્રદેશોમા આત્મ પ્રદેશો છે તેમા મનને જોડવુ આખા મધ કરી શરીરને પણ ભુલી જવુ પણ તેનાં રહેલ આત્મ પ્રદેશોની શોધ કરી

ઉપરની હકીકતનો અર્થ એવો યાય છે કે આખી દુનિયામાથી મન ખેંચી લો અને આખો વીંચીને શરીર અવગાહનાવાળી જગ્યામા શુ છે તે જુઓ તો માલુમ પડશે કે ત્યાં કેઈક છે, તે પોતાનાજ સ્વરૂપનો અબ્ધકત આભાસ મત્ર છે તેને મનથી ગ્રહણ કરીને વિચારશે તો માલુમ પડશે કે કોઈ જીવતુ હોય એમ લાગે છે તે જીવત્વ અથવા ચેતના છે અને તે પોતાની જ ચેતના છે

હવે તેમા મનથી ચિયરતા કરો તેમ કરતા ચેતનાનુ કંઈ પરિણમન થતુ હોય એમ લાગશે આ પરિણમન ને ચેતનાનો સ્વભાવ છે તે અનાદિ પાશ્વિમામિત્ર ભાવથી યાય છે, ચેતના જન ઉપયોગ રૂપે પરિણમે છે અથવા દર્શન ઉપયોગરૂપે પરિણમે છે, જ્યાં ચેતના છે ત્યાં જ આત્મપ્રદેશો છે કારણ કે ચેતના આત્માનો ગુણ છે તે-તેનાથી જુદો પડતો નથી હવે ચેતનાના બન્ને ઉપયોગને ઓળખો

ચેતનાનો આભાસ, સ્વરૂપ સત્તા અવલોકન, મનથી આત્મપ્રદેશોનુ પગેક્ષ (સત્રાનુસાર) માનાસિક દર્શન જે થાય છે તે દર્શન ગુણ છે એવી રીતે દર્શનને ઓળખવુ આ આત્મા છે, આ આત્મપ્રદેશો છે આ ચેતના છે, આ દર્શન આદિ ગુણો છે એવું જાણપાણુ જેનાથી થાય છે તે જ્ઞાન ગુણ છે પોતાના સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો તે અનુભવ જ્ઞાન અથવા અનુભવ સ્પર્શન પણ જ્ઞાનથી જ યાય છે, એવી રીતે જ્ઞાન ગુણને ઓળખો

હવે તમે ચેતનામાં સ્થિતતા કરો તો જાણી શકો છો કે ચેતના શાન અથવા દર્શન ઉપયોગમાં રહીએ છે ત્યારે કષ્ટક સુસ્થા કે પ્રતિ જેવું થાય તે આદ્યાનો વીર્ય ઊભું છે આ ઊભી એક ઉપયોગમાંથી બીજા ઉપયોગમાં જવાય છે તે ઉપરી વીર્ય ઊભું જોગણે, પ્રતિ એ વીર્ય ઊભું પર્ણ છે તમારે આદ્યાદેશોને મનથી જોવામાં સ્થિર થવું હોય કે અનુભવ તપર્ણમાં સ્થિર થવું હોય તો તમે કષ્ટક સ્થિર થઈ શકો છો એમ તમને લાગશે, આ આદ્યાનો બાવ આરિય ઊભું સમજવે.

જ્યારે તમે માનસિક આત્મદર્શનમાં હો કે આદ્યાના સમુદાય અંગે સ્વપના અનુભવમાં કે કોઈ ઊભું. અનુભવમાં હો ત્યારે તમને એક પ્રકારની શાંતિ ઉત્પન્ન થશે તે શાંતિ (સમતા) સ્થિત થાય છે તેમથી આ આદ્યિક સુખનો અર્થ અનુભવ થાય છે તે આદ્યિક સુખનો અનુભવ તે આદ્યાના આનંદ ઊભું પર્ણ સમજવે.

રાજદેવી મહા કે અભાવ, ઊભું સ્થિતતા પૌરુષીક સુખ કુખની લામણીની મહા કે અભાવ આ બધા બાવ આદ્યાના પર્ણ છે.

આદ્યત્વ અને તેના ઊભું નિત્ય છે ઊભું પર્ણમાં રહીએ છે તે અર્થ અનિત્ય છે તેમજ અસ્તિત્વ રહીએ કાળમાં જ હોય પણ રહીએ આદ્યા જ હર એકે પર્ણનો પ્રવાહ નિત્ય આદ્ય છે.

ધ્યાન, સમતા, સમભાવ સદગતા, કોમળતા, આદ્યસતોય, અભિતા, વિરક્ત દશા, અંગે, નિર્જાતા, અદ્યક અંગે, અંગે આ બધા આદ્યાના પર્ણ છે.

મહા વિષાદ, નિસદેહજી નિમ્મ આ બધા સમક્રિતાના પર્ણ છે.

તમારે એક ઊભુંપર્ણમાંથી બીજા ઊભુંપર્ણમાં જવું હોય અથવા તમે તે ઊભું ઉત્પન્ન કરીને જોગણે હોય તો પદિત વીર્ય તત્ત જ સદાય હર છે અને તે ઊભું ઉત્પન્ન થાય છે આદ્યાનો હરેક ઊભું જેવું જ્યારે પ્રોજન હોય ત્યારે આદ્યાદેશોમાંથી / પ્રકટ કરી શકાય છે અને તરી ન લાય તે આદ્યાદેશમાં જ સમાઈ રહે છે ઊભુંને આદ્યામાંથી ઉત્પન્ન કરીને તેનો અનુભવ (જોગણ) આદ્યાદેશમાં જ થાય છે કોઈ ઊભું આદ્યાદેશોની જગદ જતો નથી, પણ શાન, દર્શનના સ્વભાવ એવો છે કે શોક અથવા સર્વદા, શેવ, કાળ અને બાવ, આદ્યાનાં અર્થ નહીં શકે અને તેની શકે, જાન નહીં અને દશન હોય.

૭ ઊભુંને જે વખત અનુભવ થાય તે પર્ણ રૂપે હોય છે પર્ણ શુદ્ધ પરિવર્તિ-પરિવર્તન, આરિય પર્ણ આ બધા એકાદ વાતી છે ઊભું આદ્યા હોય છે પણ હસ્ત અમુક સમ્યા / અંગે, આદ્યા ઊભુંના આદ્યા પર્ણ (હરેક ઊભુંને એક એક પર્ણ) એક

વખતે હોય છે પણ જેમાં ઉપયોગ હોય છે, તે ગુણને છદ્મસ્થ મુખ્યતાથી જાણે. છદ્મસ્થને સમયનો કોઈ હિસાબ નથી પણ અસખ્યાત સમયની વાત જાણે તે યરાયર સમજ લેવું.

સર્વ ગુણો આત્મામાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે અને આત્મા સાથે જ એકત્વ છે છદ્મસ્થને સર્વ ગુણો સપૂર્ણ રીતે સત્તામાં છે પણ મુખ્ય આઠકર્મથી અવરાધ ગયા છે, ક્ષયોપશમ પ્રમાણે ગુણોનો ઉદાઝ થાય છે જેમ જેમ ગુણોના અનુભવનો અભ્યાસ વધે તેમ તેમ ક્ષયોપશમ વધતો જાય અને ગુણોનો ઉદાઝ થતો જાય. અને સંવર સાથે નિર્જરા વધતી જાય.

આપણા પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચાત્રિ, વીર્ય, શ્રદ્ધા ગુણોથી સિદ્ધ ભગવાનના કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન, અનંત આત્મિક સુખ, ક્ષાયક સમકિત અને શુદ્ધ પારિશ્રામિક ભાવના પશ્ચિત્તિ કરીએ તો ઉત્તમ પ્રકારનો ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષાયકભાવ પ્રગટ થાય અને વજ્રરૂપ નારાય સધયજીનો ધણી જે સિદ્ધ સ્વરૂપમય બનીને ગુણોમાં ઉત્કૃષ્ટ તિવ્રતાપૂર્વક લીન થઈ જાય તો તેને અતર્કુહર્ત્તા કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થાય

આત્માના શુદ્ધ ગુણોનું સ્વરૂપ વિચારતા ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયની એકતા થાય છે આત્મા પોતાના જ્ઞાન ગુણ (ચેતના)થી ધ્યાતા થાય છે, પોતાના આત્મ સ્વરૂપ જ્ઞાન, દર્શન, ચાત્રિ, વીર્ય ધ્યેય અને છે. આત્મપ્રદેશો અને આત્મગુણોમાં સ્થિરતા (તન્મયપણું અનુભવ સ્પર્શન) તે, પોતાના મતિશ્લિત જ્ઞાનની પકવ દશાને લક્ષને પોતાના ભાવ મનથી, ધ્યાન થાય છે આત્માના આ એકાકારપણથી અમૃતમય આત્મિક સુખનો અપૂર્વ અનુભવ થાય છે તે વખતે આધિ, બ્યાધિ, ઉપાધિના દુઃખની ગંધ પણ રહેતી નથી, જગતનુ ભાન ભુલાય છે, સ્વરૂપનો ભાસ થાય છે છેવટે વચનયોગ (શબ્દ) બંધ થાય છે, નામ ભુલાય છે, સવિકલ્પપણું મટી નિર્વિકલ્પપણું (સમાધિ, અભેદ સ્વરૂપ) પ્રાપ્ત થાય છે આત્મા અને ગુણોની અથવા આત્મા અને સિદ્ધ ભગવાનની ભિન્નતા રહેતી નથી (ભિન્નપણુંનો ઉપયોગ રહેતો તથી) આત્માના ગુણોનું, પયથિનું અને આત્મદ્રવ્યનું એકત્વ અનુભવાય છે અને ધનધાતિ કર્મોનો નાશ થાય છે

ભાવનાના શુદ્ધ અધ્યવસાયમાથી પણ અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં પ્રવેશી શકાય છે અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન માટે ભાવના પણ જરૂરી છે, માટે સમકિતની ૪ ભાવના અને બાર ધર્મભાવનામાથી આત્માનો અનુભવ કરવાની રીતો અહીં બતાવવામાં આવે છે.

ભાવનામાં અધ્યાત્મ જ્ઞાન

૧. મૈત્રી ભાવના—અહિ ત્રણ લોકમાં ગહેલા સર્વ ગતિ જાનિના મર્વ શ્રવેની સાથે અંકુષી ચેતનાનું એકત્વ અનુભવવાનું છે સર્વ જીવો અનંતના આકાશ ભાગા મધ્યમ અનંત અનંતના પ્રમાણમાં છે તે સર્વ જીવોના આત્મપ્રદેશો એક સરખા ઉત્કૃષ્ટ અસખ્યાત અસખ્યાત છે, કોઈ જીવને એક પણ પ્રદેશ વધુ નથી, તે સર્વ પ્રદેશો આકાશ પ્રદેશોની માફક અંકુષી (વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આકાશગદિ પૌંડ્રગણીક ભાવો રહીત) છે વળી તે સર્વ જીવો ચેતનાયુક્ત છે, તે

એના દ્વારા સમગ્ર નમ્થી સર્વ જીવોનું એકત્વ કરી રાક્ષા છે. દરેક જીવને પોતાપોતાની એના છે. સર્વ જીવો સાથે અતર્ક્ય જન્યુતિથી વ્યાપી એકત્વ, ચૈતન્યદ્વારા એકત્વ, સમાન કૃષ્ટિ, એક રસરૂપ પરિણુતિનો અનુભવ કરવો તે અખ્યાત્મ જ્ઞાન અથવા અનુભવ જ્ઞાનનો વિષય સમજાવેલો. જ્યે સોદર્ભા ફક્ત ભાવમનથી જીવદ્રવ્યોનેજ જોવા, તેના સંરચનો અથવા ન કરવે, આ દ્વાર્ષિક નમ્નો વિષય છે. આવી સમાન છિર્માં સ્થિતતા કરી તે જ્ઞાનનો વિષય છે. આદિ કોઈ પદ્ધતિથી કરીએને જોવા નહિ. દ્વાર્ષિક નમ્થી સ્વરૂપ સ્થિતતા થાય છે.

૨. પ્રમાદ ભાવના—પરસ્પરેછિર્માંથી કોઈ પણ એક પક્ષના જુઓનો અનુભવ કરીને તે શુભમય બની જાય તે ભાવ નમ્તકારનો વિષય છે. સિદ્ધ સ્વરૂપી સાથે પોતાના આત્માનું એકત્વ કરી પોતાના જ્ઞાન, કર્મ, આરિ, વીર દ્વારા સિદ્ધ ભવવાના કેન્દ્રજ્ઞાન, કેન્દ્રજ્ઞાન, દ્વારકસમીક્ષ, શુદ્ધ પારિસ્થાનિક ભાવમાં લીન થઈ જવાથી સમરસી ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે અને આતા કર્મની નિર્જરા થાય છે તેમજ આત્મિક મુખનો અનુભવ થાય છે.

૩. કષ્ટભાવના—આર મતિમાં ધમ્મુ કરનારા જીવો આદિ કાળથી જન્મ, મરણ, મરણ, રાગ, વધ આદિ બોલ પ્રકારના કુ જોનો અનુભવ કરે છે તે પોતાના કષ્ટો કર્મનું ફળ જોયે છે તે કર્મ કરતાં અટકાવે સર્વ જીવો રાક્ષા સ્ત્રી થાઓ અને અનત આત્મિક મુખમાં લીન થાઓ, આ ભાવના સાથે સર્વ જીવોની સાથે બાહે કે શાવ રસમા લીન થતા હોઈએને એવો અનુભવ કરવો.

૪. માધ્યમ્ય ભાવના—જ્યુ કોઈના સર્વ જીવોમાંના જેમનો સમાર માર્ગ છે અશુદ્ધ અવહાર છે આદિ કર્મના ઉત્પન્ન થાય છે. પાંચ હિંદિયોના વિષયમાં દુઃસામેલા છે. મોક્ષ-નીય કર્મને વશ થયેલ છે તે સર્વ જીવોના અવહારમા હુદ્ધસીન વૃત્તિ રાખી તદ્દર્શ સ્વાત્મ દ્રષ્ટા થઈને શાવ રસમા લીન થાય આ આર ભાવનાના જ્ઞાનથી સમક્ષિત પમાય છે અને સમક્ષિત પામેલાનું સમક્ષિત નિમળ થાય છે.

આર ધર્મ ભાવના

અહિ ફક્ત અખ્યાત્મ જ્ઞાનમાં ઉત્તર પુસ્તો વિષય છે. દરેક ભાવનાનું વ્યવહારિક વર્ણન આપેલ નથી તે જ્ઞાનમાં સમર્થ.

૧. એકત્વ ભાવના—પોતાના જીવતાના અનત શુભમય છે તે તે ફક્ત કેવળજ્ઞાની જ નથી રહે. જ્ઞાનસ્થ તે અવધાનક્રિયા કરી નથી રહે તેમાં પણ જ્ઞાન, જ્ઞાન, આરિ, વીર આત્મિક મુખ અને મહા મુખ્ય છે. આ જુઓ સાથે જ પોતાના આત્મદ્રષ્ટીનું એકત્વ છે પોતાના આત્મા સિવાયના કોઈ પણ દ્રવ્ય કે તેના શુદ્ધ કે તેના પર્યાય સાથે પોતાના અદ્વિતનું એકત્વ નથી, પોતાના જુઓ સાથે પોતાના આત્મદ્રષ્ટીનું એકત્વ છે તેનો અનુભવ કરવો તે આત્મજ્ઞાનનો વિષય છે.

તેની રીત એવી છે કે ઇન્દ્રિયોના સર્વ વિષયો રાખ્ત, ઝપ, ગધ, રસ, સ્પર્શ તેમ જ શરીર અને સર્વ જગતને બંધીને શરીરગ્રથ અદ્વૈતી આત્મપ્રદેશમાં ભાવ મનને બેઠવું અને તેમાં નિજ આત્મગુણની શોધ કરી જીવતાપણાનો આભાસ થાય છે તે ચેતનાનો આભાસ છે તે આત્માના દર્શન ગુણથી થાય છે, ચેતના તથા આત્માના સર્વ ગુણોનું જાણપાત્ર જ્ઞાનથી થાય છે માટે જે જે ગુણો આત્મપ્રદેશમાં ઉત્પન્ન થાય તે જ્ઞાનથી જાણી અને તે ગુણોના જાણકાર તરીકે જ્ઞાનને ઓળખીને જાયકભાવમાં લીન થવું અને દર્શન ઉપયોગ આવે એટલે નિર્વિકલ્પ દર્શન વ્યવસ્થા લીન થવું

કોઈ પણ ગુણ ઉડાણમાં આવવાથી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય ત્યારે આત્મિક સુખને ઓળખી તેમાં લીન થવું કોઈપણ ગુણમાં સ્થિરતા આવે અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય ત્યારે તે કામ ચારિત્રનું સમજવું એવી રીતે ભાવચાગ્રિને ઓળખી તેમાં લીન થવું. જ્ઞાન-માથી દર્શનમાં જતા અથવા એક ગુણમાંથી બીજા ગુણના અનુભવ કરવા જતા અથવા એક ગુણમાંથી બીજા ગુણના અનુભવ કરવા જતાં અથવા આત્મપ્રદેશ અને ગુણોમાં પ્રવૃત્તિ કરતા જે સ્ફુરણ થાય તે પડીતવીર્યનું કામ છે, તે કાર્યદ્વારા પડીતવીર્યને ઓળખી તેમાં લીન થવું આવી રીતે પોતાના દરેક ગુણો સાથે આત્મપ્રદેશોનું એકત્વ અનુભવવું.

૨. અન્યત્વ ભાવના—પોતાના આત્મા સાથે જેનું એકત્વ છે તે સિવાયના સર્વ દ્રવ્યો, ગુણો, પર્યાયો પોતાના આત્માથી ભિન્ન છે, અન્ય છે શરીર, ઇન્દ્રિયો, મનોવર્ગણા, વચનવર્ગણા, આકર્ષકર્મ, કર્મકૃણ અને પોતાના સિવાયના સર્વ જીવો તથા સર્વ અજીવો અને તેમના ગુણો અને પર્યાયો અને સર્વ જગત પોતાથી ભિન્ન છે, નિજ આત્માનું તેમની સાથે એકત્વ નથી પણ અન્યત્વ થાય છે. જ્યારે એકત્વ ભાવના સિદ્ધ થાયત્યારે અન્યત્વ ભાવના આપો-આપ સિદ્ધ થાય છે અન્યત્વ ભાવનાની સાથે નિજ આત્મ દ્રવ્યની નિઃસંગ અવસ્થાનો અનુભવ કરવો.

૩. અનિત્ય ભાવના—જેમની સાથે નિજ આત્માનું એકત્વ નથી પણ અન્યત્વ છે તેમનો સંયોગ થાય તે અનિત્ય છે, હંમેશાં રહેવાનો નથી, તેમની સ્થિતિ પૂરી થયે તેમનો વિયોગ થવાનો છે, આવા તો અનત અનત સંયોગ વિયોગ થયા અને કોઈનું નામ નિશાન કે યાદી પણ રહી નથી. વર્તમાન સંયોગ તે પણ અનિત્ય છે તેમાં પણ સુખદુઃખની કલ્પના કરી નકામી છે વળી પોતાના આત્મદ્રવ્યના જૂતપર્યાયોમાંનો કોઈ પર્યાય મોજુદ નથી સર્વે નાશ થયા છે પોતાના વ્યજન અને અર્થ પર્યાયો ફર્યા કરે છે તેથી તે પણ અનિત્ય છે ફક્ત પોતાના આત્મપ્રદેશ તથા તેમની સાથે એકત્વ ધરાવતા અને સનામાં રહેલા ગુણો જેમકે કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનત આત્મિક સુખ, ક્ષાયકસમકિત, શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ આ સર્વ નિત્ય છે માટે પોતાના ત્રિકાલી શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યમાં લીન થવું

૪. અશણુ ભાવના—જે વસ્તુ નિત્ય નથી તેમ જ અન્ય છે તેનું શરૂ થવું નરૂ થવું છે, નરૂ થવું તે છોડીને ચાલ્યા જવાનું છે. વળી સર્વ દ્રવ્યો અતન્ત્ર છે, પોતપોતાના પર્યાયમાં રહે છે,

તેમાં જ્યો પેતપોતાના સુખની શોધમાં રહે છે તે પોતાનું સુખ ભરીને કેવી રીતે મદદ કરશે ? અહામ્માં જે પોતાને સુખ કહે છે તે જ સદાચ આપે પણ આ તે અનિત્ય સંયોગ અને વિભાવ દશા છે તેથી શરણ પણ અનિત્ય છે અને વિભાવ દશા સુખપૂર્ણ નથી. જે નિત્ય છે તેની સાથે એકત્વ છે અને જે શરણરૂપ છે તે તે પોતાના આત્મપ્રદેશો અને ગુણો જ છે મારે તેમાં લીન થઈ જવું જ્ઞાત્રી પદપરોક્ષિતું શરણ છે તે માર્ગદર્શક છે તે માર્ગ પ્રમાણે પોતાના ગુણોથી જ પોતે જ પુરુષાર્થ કરવાનો છે.

૫. સંસાર ભાવના—સાર ગતિ, ૨૪ દુઃખ, ૮૪ લાખ જીવોનિર્મા પત્તિભણ તેજ સંસાર, તે જન્મ, જરા, મરણ, આધિ, શાધિ, ઉપાધિ વગેરે અનેક દુષ્ટોથી ભરપૂર છે પત્તિ ઇન્દ્રિયોના વિકલ્પની સુખની શોધમાં જતાં જ્યો અજ્ઞાનતા અને કામજની દુખને પોતાની મેજ વહેરી લે છે સંસારની અશુભતા અને વિચિત્રતા પણ હવ વગતી છે આવા બધાંકિત સંસારમાં જોવાને કાણ છે ? દુઃસાહીન ભાવ (માખરય ભાવ) થી આવા સંસાર પ્રત્યે તરફથી પ્રાપ્ત દ્રષ્ટા અને તેમાંથી ભાવથી વિરકત થઈને પોતાના શુદ્ધ આત્મ સ્વભાવ લીન થવું.

૬. આસ્થાવ ભાવના—સંસારનું શરણ આસ્થા છે તેના અનેક મોટા વિધાત્વ, અન્ન, પ્રમાદ, કામ અને અશુભ પોતમાં સમાઈ ન જાય છે તે આસ્થા માર્ગના ત્યાગ કરીને સવર માર્ગ સમક્ષિત વિરતિ, અપ્રમાદ દશા, અકામ ભાવ અને અપોત્તીત્વરથા જે આત્માનું જ સવર સ્વરૂપ છે તેમાં લીન થઈ જવું.

૭. અશુચી ભાવના—આસ્થા, શરીરના કંઈક જ થાય છે અને શરીર હાથ, મોં, ફેર, અન્ન આદિ અનેક અશુભ વસ્તુથી ભરપૂર છે મામદીરી વિદ્યાર્થે જોવાને લીધે તે અશુભ દશાતી નથી, આવા શરીર ઉપર મોહ રાખવો અને તેના મોટે ૧૮ પાપો સેવવા તે તે મુદ્ધ છે મારે નિર્મળ શુદ્ધ અશુચી રહીત આત્મ સ્વભાવમાં લીન થવું.

૮. બોધિ ભાવના—બોધ, શરીર અને જીવની કિમ્મત જાણીને, શરીરભાવ ઉપાડીને આત્મભાવમાં જોવાની રીત જાણે છે. શરીર, પુત્રપ્રાપ્તિ સ્કંધપૂર્ણ પુત્રજ પગલ છે જડ છે. ત્યારે જીવ જાન, જ્ઞાન ચાસ્તિ, વીર્ય સ્વરૂપ છે ઇન્દ્રિયોદારા થતા શરીરના કાવો સન્ન, ૩૫ મધ, ત્ત્વ, ૨૫૪ આધાર વગેરે જાણેનો અત્યંત ત્યાગ કરીને આત્માના પોતાના જ્ઞાન, જ્ઞાન આદર આત્મિક ગુણ અને વીર્યને આત્મભર કરવો તે નિમગ્ન સમક્ષિત છે. જ્ઞાન જ્ઞાન, મેન્દાતા ઉપરોક્ત પત્તિ છે આત્મિકગુણ તે જીવના આત્મ ગુણો પર્વાં છે, રાત્રિની મહાત્મી ગમ્મ મા અભાવ સુધી ગુણમાં નિષ્પા ૩૫ જે આવ છે તે ચાસ્તિને પર્વાં છે. પ્રાપ્તિ તે રીતનો પગલ છે જીવના આત્મા ગુણોનો પર્વાં પ્રમાદ રોક સમરે માય છે.

એક સમય એકેક મનના એક જ પગલ જોઈ આ જગા ગુણો એકત્વ લય સમાધિમાં થાય છે કે ત્યારે આત્મા જ્ઞાત્રી ભાવમાં લીન થાય છે અપરા અદના અદના । ત્યારે ૬૬૫ વૈજય સ્વરૂપે જે સ્ત્ર છે ત્યારે શરીરના સર્વ જાણે અદના થઈ ન જાય છે.

અને મનના વિદ્યેષો પણ નાશ પામી જાય છે અને આત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચયથી જોય થાય છે

૯. સંવર ભાવના—તેના અવહારિક બેદો પણ છે, તે ભાવથી પાત્રમાં અતર્ગત થાય છે, સમક્ષિત, વિરતિ (વિરક્ત ભાવ), અપ્રમાદ (શુદ્ધ ઉપયોગ), અક્રયાય (ગગદેષનો અભાવ), યોગો ઉપર અકુશ અને છેવટે અયોગીપણું આત્માને અંતરમુખ વૃત્તિથી આ પાત્રે ભાવે ભાગ્ય પાડવા અને કર્મ અગ્રહણરૂપી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ભાવથી નિહાળવું અને તે સંવર સ્વરૂપમાં લીન થઈ જવું.

૧૦. નિર્જરા ભાવના—સ્વસંવેદન વીતગગ જ્ઞાનપૂર્વક આત્મિક સુખમાં લીન થવાથી ભાવ નિર્જરા ઉપજે છે તપના ખાર ભેદોમાં પ્રવર્તતા અતર્મુખ ભાવથી પણ આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તેની હકીકત પચાસારમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનના તપ વિભાગમાં આપેલી છે

શાત રસની ભાવના ચિત્તક્ષેત્રમાં નિથર કરીને, આત્મ પ્રદેશોને ભાવમનથી ગ્રહણ કરી તેમાં આત્મિકસુખ શોધવું એટલે પડીત—નીચે તરત જ આત્મિકસુખ પ્રગટ કરશે તેનો અનુભવ કરવાથી પણ ભાવ નિર્જરા થાય છે અહિં વીતગગ શબ્દ અપેક્ષાપૂર્વક સમજવો, કાગણકે વીતગગ ભાવ નિશ્ચયથી ૧૧ મે ગુણગ્થાનેથી કહેવાય છે

સ્વસંવેદન તે સ્વ = આત્મા + સ = સમ્યક્ પ્રકારે + વેદન = અનુભવ એટલે દ્રવ્યથી અનંત ગુણ પર્યાયાત્મક આત્મદ્રવ્ય, ક્ષેત્રથી અસંખ્યાત પ્રદેશ, કાળથી ઉપયોગ, ભાવથી જ્ઞાન, દર્શન ચાત્રિ, આત્મિક સુખ અને વીર્યનો અનુભવ તે સ્વસંવેદન જ્ઞાન

૧૧. ધર્મ ભાવના—આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવિક ધર્મ તો કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ક્ષાયક સમક્ષિત, અનંત આત્મિકસુખ અને શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ છે. તે પ્રાપ્ત કરવા માટે નિર્જ જ્ઞાન, દર્શન, ચાત્રિ, તપ અને વીર્યથી શુદ્ધ ભાવોમાં પરણતિ કરવાથી, સાધન ધર્મ પોને જ શુદ્ધ થતા થતા સાધ્યરૂપે પરિણમે છે એટલે કે આવરણો ખસતા ખસતા નાશ પામે ત્યારે શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ થાય છે

૧૨. લોક ભાવના—ત્રણ લોકનું સ્વરૂપ વિચારતા વિચારતા છેવટે લોકાઅનરૂ નજર કરી તેમાં સિદ્ધક્ષેત્ર જોઈને, તેમાં જાણે કે પોતાના આત્માએ પ્રવેશ કર્યો હોય અને સિદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરતો હોય એવા સમરસી ભાવમાં લીન થવું.

અનુભવ જ્ઞાનને કેવળજ્ઞાનના નાના ભાઈની ઉપમા અપાય છે, જાગણ કે તેના વાગવા અભ્યાસથી ધ્યાનની વિશુદ્ધિ થાય છે અને ભ્રાતૃત્વમાં શુદ્ધ ધ્યાન પ્રગટ થાય છે કે જે ક્ષયક એણીએ લઈ જાય છે, જેથી કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાન તે ભાવ્યુત જ્ઞાન છે અનુભવ જ્ઞાન છે, આત્મ જ્ઞાન છે, મતિજ્ઞાનાવરણીય અને શ્રુત જ્ઞાનાવરણીયના ખાસ ક્ષયોપશમથી ઉપજે છે, સ્વાનુભૂતિ રૂપ છે, સ્વસંવેદન જ્ઞાન છે,

તેમાં જોયો પોતપોતાના સુખની શોધમાં રહે છે તે પોતાનું સુખ બેઠીને કેવી રીતે મદદ કરશે ? સદ્ધર્મમાં જો પોતાને સુખ હોય તો જ સદ્ધર્મ આપે પણ આ તો અનિત્ય સંયોગ અને વિભાવ દ્વારા છે તેથી શસ્ત્ર પણ અનિત્ય છે અને વિભાવ દ્વારા સુખદાયક નથી જે નિત્ય છે જેની સાથે જોડાય છે અને એ શસ્ત્રરૂપ છે તે તે પોતાના આત્મપ્રેરણા અને યુક્તે જ છે મારે તેમાં લીન થઈ જવું વ્યવહારી પરમરહેણીનું શસ્ત્ર છે તે માર્ગદર્શક છે તે માર્ગ પ્રમાણે પોતાના યુક્તેથી જ પોતે જ પુરુષાર્થ કરતાનો છે.

૫. સંસાર ભાવના—આર મતિ, ૨૪ કક્ક. ૮૧ લાખ જીવોનિર્મા પત્તિભક્ષુ તે/ સંસાર, તે જન્મ, જરા મરણ, જામિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ વગેરે અનેક દુઝોથી ભરપૂર છે પંચ ઇન્દ્રિયોના ક્લિષ્ઠથી સુખની શોધમાં જતાં જોયો અસાધ્ય અને ક્યામથી દુઝો પોતાની મેલે વહેતી મે છે સંસારી અશુભતા અને વિચિત્રતા પણ હવે વચલી છે આવા ભયભિત સંસારમાં જીવવાને કેવું હશે ? હાસીન ભાવ (માખખ ભાવ) થી આવા સંસાર પ્રત્યે તદ્વચ્ચ માતા દયા અને તેમણી ભાવથી વિરહતા જીને પોતાના શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યમાં લીન થવું

૬. આરજ્ય ભાવના—સંસારનું કાલ્ય આરજ્ય છે તેના અનેક ભેદો મિષ્ટાત્વ, અન્ન, પ્રમાદ, ક્યામ અને અશુભ યોગમાં સમાઈ જાય છે તે આરજ્ય માર્ગનો ત્યાગ કરીને સવર માર્ગ સમક્ષિત વિરતિ, અપ્રમાદ દ્વારા અજ્ઞાન ભાવ અને અપેક્ષીયવસ્થા ૭ આત્માનું જ સ્વરૂપ છે તેમાં લીન થઈ જવું.

૭. અશુભી ભાવના—આરજ્ય શરીરના કાલ્યે જ પાપ છે અને શરીર હાડ, માંસ, ફ્લેશ, મજ્જા આદિ અનેક અશુભ વસ્તુથી ભરપૂર છે આમથીથી વિદ્યમેલ દોષોને લીધે તે અશુભ ક્રોધાતી નથી, આવા શરીર ઉપર મોઢ રાખવો અને તેના મારે ૧૮ પાપો સેવવા તે તો મુદ્દખ્ય છે મારે નિર્મળ શુદ્ધ અશુભી રહીત આત્મ દ્રવ્યમાં લીન થવું

૮. બોધિ ભાવના—બોધ, શરીર અને જીવની કિન્નતા જતાંને, શરીરભાવ ઉદાસીને આત્મભાવમાં જીવવાની રીત જાણવે છે શરીર, પુરુષોના રહસ્યાપે પુરુષના પર્ણ છે જડ છે ત્યારે જીવ જાન, હર્ષ, આસ્ત્રિ, વીર્ય સ્વરૂપ છે ઇન્દ્રિયોદારા જ્યાં શરીરના ભાવો જન્મ, રૂપ, મરણ, રૂપ, રૂપ આકાર વગેરે જાણેનો મનથી ત્યાગ કરીને આત્માના પોતાના જ્ઞાન, હર્ષ, આસ્ત્રિ આત્મિક મુખ્ય અને વીર્યનો અતુલ્ય કરવો તે નિષ્કલ સમક્ષિત છે જાન, જ્ઞાન, મેતનાના ઉપયોગ પર્ણ છે આત્મિકમુખ્ય તે જીવતા આનંદ યુક્તો પર્ણ છે રાજકોળી મહત્ત્વાથી રાજક પદ અભાવ સુધી યુક્તોમાં સ્થિતતા રૂપે ૭ ભાવ છે તે આત્મિકો પર્ણ છે પ્રતિ તે વીર્યનો પર્ણ છે જીવતા અનતા યુક્તોનો પર્ણ પ્રવલ્લ દરેક સમયે આસુ છે

એક સમયે એકેક યુક્તો એક ૮ પર્ણ દોષ આ જાણ યુક્તોને જોડત ભય સમાધિમાં જાય છે કે જ્યાં આત્મા જાણક ભાવમાં લીન થાય છે અજ્ઞા આત્મા આત્માનું નિર્વિકલ્પ ચૈતન્ય સ્વરૂપે જોડ રહે છે ત્યારે શરીરના સર્વ ભાવો અજ્ઞા પર્ણ ભય છે

અને મનના વિદ્વેષો પણ નાશ પામી જાય છે અને આત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચયથી જોય થાય છે

૯. સંવર ભાવના—તેના વ્યવહારિક ભેદો ૫૭ છે, તે ભાવથી પાત્રમાં અતર્ગત થાય છે, સમકિત, વિગતિ (વિરક્ત ભાવ), અપ્રમાદ (શુદ્ધ ઉપયોગ), અકપાય (ગગદ્રેપનો અભાવ), યોગો ઉપર અકુશ અને હેવટે અયોગીપણુ આત્માને અંતરમુખ વૃત્તિથી આ પાત્રે ભાવો લાગુ પાડવા અને કર્મ અગ્રહણરૂપી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ભાવથી નિહાળતું અને તે સવર સ્વરૂપમાં લીત થઈ જવું.

૧૦. નિર્જરા ભાવના—સ્વસંવેદન વીતરાગ જ્ઞાનપૂર્વક આત્મિક સુખમાં લીન થવાથી ભાવ નિર્જરા ઉપજે છે તપના બાર ભેદોમાં પ્રવર્તતા અતર્મુખ ભાવથી પણ આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તેની હકીકત પચાસાગ્રમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનના તપ વિભાગમાં આપેલી છે

શાત રસની ભાવના ચિત્તક્ષેત્રમાં રિચ કરીને, આત્મ પ્રદેશને ભાવમનથી ગ્રહણ કરી તેમાં આત્મિકસુખ જોધવુ એટલે પડીત-નીચ નરત જ આત્મિકસુખ પ્રગટ કરે તેનો અનુભવ કરવાથી પણ ભાવ નિર્જરા થાય છે. અહિં વીતરાગ શબ્દ અપેક્ષાપૂર્વક સમજવો, કારણકે વીતરાગ ભાવ નિશ્ચયથી ૧૧ મે ગુણ-ચાતેથી ગહેવાય છે

સ્વસંવેદન તે સ્વ = આત્મા + સ = સમ્યક્ પ્રકારે + વેદન = અનુભવ. એટલે દ્રવ્યથી અનંત ગુણ પર્યાયાત્મક આત્મદ્રવ્ય, ક્ષેત્રથી અસખ્યાત પ્રદેશ, જાળથી ઉપયોગ, ભાવથી જ્ઞાન, દર્શન ચાગ્રિ, આત્મિક સુખ અને વીર્યનો અનુભવ તે સ્વસંવેદન જ્ઞાન

૧૧. ધર્મ ભાવના—આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવિક ધર્મ તો કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ક્ષાયક સમકિત, અનંત આત્મિકસુખ અને શુદ્ધ પારિશ્રામિક ભાવ છે તે પ્રાપ્ત કરવા માટે નિજ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્યથી શુદ્ધ ભાવોમાં પરચૂતિ કરવાથી, સાધન ધર્મ પોને જ શુદ્ધ થતા થતા સાધ્યકરે પરિણમે છે એટલે કે આવરણો ખસતા ખસતા નાશ પામે ત્યાં શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ થાય છે

૧૨. લોક ભાવના—ત્રણ લોકનું સ્વરૂપ વિચારતા વિચારતા હેવટે લોકાગ્રનંક નજર કરી તેમાં સિદ્ધક્ષેત્ર જોઈને, તેમાં જાણુ કે પોતાના આત્માએ પ્રવેશ કર્યો હોય અને સિદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરતો હોય એવા સમરસી ભાવમાં લીન થવું.

અનુભવ જ્ઞાનને કેવળજ્ઞાનના નાના ભાઈની ઉપમા અપાય છે, કારણ કે તેના વાગવાગ અભ્યાસથી ધ્યાનની વિશુદ્ધિ થાય છે અને ભવાત્મક શુદ્ધ ધ્યાન પ્રગટ થાય છે કે જે ક્ષણે ક્ષણે બધ જાય છે, જેથી કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાન તે ભાવગત જ્ઞાન છે અનુભવ જ્ઞાન છે, આત્મ જ્ઞાન છે, મતિજ્ઞાનાવસ્થાથી અને જ્ઞાન જ્ઞાનાવસ્થાથી બાસ કયોપશમથી ઉપજે છે, સ્વાનુભૂતિ ઉપ છે, સ્વસંવેદન જ્ઞાન છે,

રાત્રિય સ્થિતિ પહેલે ઇંદ્રિયો અને મનના વિકલ્પ સ્થિતિ શુદ્ધ આત્માની અસ્તિત્વ મુખ્ય છે તે કેવળજ્ઞાનની અવેશાએ પરાય છે પણ કુયોપસમિત પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે અને સદૃશ અભાવે જ્ઞાનાનંતો અનુભવ કરાવે છે. તે ધર્મ ખ્યાન અને શુદ્ધ ખ્યાનનો વિષય છે અને આત્મરમ્ભનામાં સ્થા નય છે.

આત્મરમ્ભનામાં ઉપરોચ દક્ષ આત્મપ્રેરણામાં અને શુદ્ધ આત્મગુણોમાં જ હોય અથવા સાથે થોડા અવેશના તટસ્થ જ્ઞાતા જ્યાં તરીકે ઉપરોચ રાખવામાં આવે અને કાં તે પેદાશના આત્માનું જ ખ્યાન પરવામાં આવે અથવા સિદ્ધ સ્વરૂપ અથવા અસ્થિતિના ક્ષાયક આવેલું ખ્યાન પરવામાં આવે અથવા થય પરમેશ્વરના આત્મિક ગુણોનું ખ્યાન પરવામાં આવે.

જ્યારે દક્ષ આત્મપ્રેરણામાં સ્થા હોય ત્યારે સંતોષ અંતરમાં હોય કે કેટલાક સંતોષ સ્થાનોમાં સ્થેષ આત્મપ્રેરણામાં સ્થા રાખવામાં આવે. તે સ્થાનો — સ્તતિકના ઉપરનો વચ્ચો ભાગ, ક્યાળ, બે કમર અને તેની વચ્ચે જગ્યા, હાથ, ત્યાં અસખ્યત પ્રેરણામાં સ્થા રાખવું અને નાશિના અધારે આઠ કુચક પ્રેરણામાં સ્થા રાખવું.

એક આત્મપ્રેરણ અને એક ગુણ પર્વાનુપલ્લ ખ્યાન પરવામાં આવે છે. આખા બંધ રાખી અથવા નાશિકરના અગ્ર ભાગ ઉપર દષ્ટિ સ્થાપન કરવી. આત્મરમ્ભના કરવામાં આત્માના ગુણો આત્મામાંથી જ મુક્તિ જ્ઞાન અનુસાર શોધવા અથવા યાદ રાખેલ સમ્પદ કે સમ્પદના સમાસ ઉપસ્થી અપ્પવસાય દ્વારા આત્મ રમ્ભના કરવી, જેમ સૂર્યના સદ્ગુણો કિસ્કોમાંથી કેમ એક કિસ્કો દ્વારા સૂર્યને પહોંચવાની કળના કરાય તેમ કેમ એક અપ્પવસાય દ્વારા આત્મરમ્ભના કરી શકાય.

ગુણના ધર્મ પ્રમાણે આત્મ પરિવૃત્તિ કરવી અથવા મુક્તિ જ્ઞાન અનુસાર આત્માના ગુણોમાં મળિને પરિવૃત્તિ કરવી તે અનુભવ જ્ઞાન કહેવાય છે અને તે શુદ્ધ પરિવૃત્તિનાં સ્થિતિના કરવી તે આવ આત્મિક છે. હવે આત્માનું ખ્યાન કેવી રીતે થવું તે જાણવામાં આવે છે.

આત્મ ધ્ય ન—અર્થ આત્માના ગુણો અને તેને અનુભવમાં કેવી રીતે સેવા તે જાણ વવામાં આવે છે અર્થ નિશ્ચય નખી મુખ્યના છે તેથી બીજા નયોનો નિશ્ચય ન સમજવો.

જ્ઞાન જ્ઞાનથી મુક્તિ જ્ઞાન અનુસાર થોડા અસૌકર્મ્ય સ્વરૂપ, આત્મ દુષ્ણ, આત્મ નિરોધા આત્મ ગુણો અને ગુણપર્વાથિને જ્ઞો, નિજ (પેદાશો આત્મા) ગુણ પર્વાથમાં કેવી રીતે પરિવૃત્તિ છે તેનો અનુભવ કરો, જે વખતે ? ગુણ પરિવૃત્તિના થાય છે તે વખતે તે ગુણના પર્વાથો ઉત્પાદ થાય છે ત્યારે પૂર્વ પર્વાથો અપ થાય છે તે અત્તરવૃત્તિથી જોળાયે. જ્યારે કેમ અજિતન ગુણી મુખ્યના નથી સ્થેની ત્યારે સર્વ ગુણોના પર્વાથિને સ્વરૂપે અનુભવમાં નહીં ત્યારે આત્મા તેના જ્ઞો અને પર્વાથિનું એકત્વ થાય છે આ અસૌક જ્ઞાન કહેવાય.

કેક ગુણને જુદા જુદા અનુભવ અને આત્માથી ગુણને બિન્ન તારવવો તે સૌ જ્ઞાન છે. એ જ્ઞાન જ્ઞાનના વિષય સવિચારે શુદ્ધ ખ્યાનના પહેલા પાયાનો નિશ્ચય છે અને

અમેદ સ્વરૂપનો અનુભવ એટલે વિતર્ક અવિચારે (સમાધિ)નો વિષય છે પણ આપણામાં શુદ્ધ ધ્યાન જેટલી નિર્મળતા રહેતી નથી છતાં ભેદ તથા અમેદ સ્વરૂપનો પ્રજા પ્રભાવો અશરી અનુભવ કરી ધર્મ ધ્યાનમાં ઉતરી શકીએ છીએ

આત્માનો અનુભવ તે અનુભવ જ્ઞાન અથવા અનુભવ સ્પર્શનથી ક્ષયોપશમિક ભાવ શ્રુતજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ થાય છે જે કે કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ પરોક્ષ છે આત્માના સર્વ ગુણો પણ જ્ઞાનથી બાહ્યી શકાય છે આપણી સત્તામાં (આત્મ પ્રદેશોમાં) કેવળજ્ઞાન (અનંત જ્ઞાન) છે, પ્રદેશે પ્રદેશે અનંત જ્ઞાન છે પણ કર્મ આવરણથી ઢાકાઈ ગયેલ છે અનુભવ જ્ઞાનના અભ્યાસથી ક્ષયોપશમ થતા થતાં છેવટે આપણુ જ જ્ઞાન ત્યારે સર્વ આવરણ રહીત થાય ત્યારે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે જેને સત્તામાં કેવળજ્ઞાન હોય તે જ કેવળ જ્ઞાનનો શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર નિશ્ચય કરી લોક અલોકના તરસ્થ જ્ઞાતા થવાનો અભ્યાસ કેળવી શકે

જ્ઞાનથી વસ્તુનું સ્વરૂપ અનેક અશો અને ભેદોથી બાહ્યી શકાય છે તેથી જ્ઞાનનો ઉપયોગ સાકાર ગણાય છે સમાધિથી અનુભવ જ્ઞાન આવે છે અનુભવ જ્ઞાનથી અપૂર્વ અભિનવજ્ઞાન પ્રગટે છે તેથી શુદ્ધ ધ્યાન પ્રગટ થાય છે અને છેવટે કેવળજ્ઞાન પ્રગટે છે

દર્શન—દર્શનથી શ્રુત જ્ઞાને અનુસાર લોક અલોકનાં મનોદર્શનથી તરસ્થ દ્રવ્ય થઈ શકાય છે આત્મ પ્રદેશો પણ જેવાય છે સ્વરૂપ સન્તાનું અલોકન થાય છે, ચેતનાનો આભાસ થાય છે આપણી સત્તામાં કેવળ દર્શન હોય તો કેવળ દર્શનનો આભાસ અશરી કેળવી શકાય. તો છેવટે આપણા દર્શન ગુણના આવરણો દૂર થતા થતા સર્વ આવરણો દૂર થાય ત્યારે દર્શન ગુણ, કેવળ દર્શન થઈ જાય છે ભેદ, આકાર કે ગુદા ગુદા અશોના વિસ્તાર વગર સમુચ્ચય વસ્તુનું દર્શન થાય તેથી દર્શન ઉપયોગ નિરાકાર કહેવાય છે

જ્ઞાન અને દર્શન ઉપયોગ કરતા રહે છે એટલે કે ચેતના જ્ઞાન ઉપયોગ કે દર્શન ઉપયોગમાં પારિણામિક ભાવથી પરિણમ્યા કરે છે તેમજ વીર્યાના સહચારથી જે ઉપયોગ લગાવવો હોય તે લગાવી શકીએ છીએ અહિં જન્મસ્થિતે સમયનો હિસાબ હોતો નથી અને અનંત વૃત્તિમાં કોઈક વખતે ખબર પણ રહેતી નથી કે વર્તમાન ઉપયોગ જ્ઞાનનો છે કે દર્શનનો પણ ચિંતા કરતી નહિ કારણ કે જન્મે આત્મસ્વરૂપ જ છે

ચારિત્ર—મોહનીયકર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓને મન કરવી કે તેનો અભાવ કરવો, રાગદ્વેષની મદતા કે અભાવ, સુખદુઃખની લાગણીનો અભાવ, ઈષ્ટ અનિષ્ટપણાની શુદ્ધિનો અભાવ, શુદ્ધ આત્મ ગુણોમાં નિયંત્રતા, શાંત (સમતા) રસમાં લીન થવું આ બધા ભાવ ચારિત્રના પર્યાય છે ત્યારે ભાવ ચારિત્રમાં પ્રવૃત્તિ હોય છે ત્યારે મન, વચન, કાયાના યોગોનાના કોઈ સાવચ વેપારમાં જોડાતા નથી આત્માના ધ્યાન વખતે મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિઓ કોઈ રસુલ રીતે

કલ્પમાં આવતી નથી એટલે રાક્ષસે આપોઆપ મદ પડી જાય છે. નિજ આત્મગુણોમાં સ્થિરતા હોય તો નિજ ચારિત્ર ગુણ ઓળખે. ચારિત્રી શુદ્ધતાની તાત્પર્યના પ્રભાવે ચારિત્રી બને છે.

આત્મિક સુખ—ત્યારે જાણ ચારિત્ર પ્રવર્તે છે ત્યારે ચારિત્રી શુદ્ધતાની તાત્પર્યના પ્રભાવે તેણે અસથી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે. જે ચારિત્ર કે તપમાં આત્મિક સુખનો અનુભવ ન થાય તેનું ચારિત્ર કે તપ દ્રવ્ય સમજવું અને જેને ચારિત્ર કે તપમાં આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય તેને જેણે પાર સમજવો. આત્મતાના ગુણોના અનુભવમાં હતા ઉત્તરવાથી આત્મતા અને ગુણની એકરસરૂપ પરિવૃત્તિ થાય છે ત્યારે આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે.

સુખની ક્રમવૃત્તિ તો આત્મ પ્રવૃત્તિઓથી જ થાય છે પણ આ અને હરિયો ત્યારે આત્મ પદાધર્મો નોખાય છે ત્યારે સાતવેદીયો હોય તો કલ્પ હોય તો હરિયો સિવાય સુખવ્યવહારે છે કાલ્પ કે મેહુતિયોઈથી કલ્પ કલ્પના થયે છે અને પાંચગાંધી વસ્તુથી સુખ થયું એવું બાંધે છે પણ મત આત્મતાના એવાય છે એટલે હરિયો શાત થઈ જાય છે અને પછી જે સુખના અનુભવ થાય છે તે પ્રત્યક્ષ આત્મિક સુખ સાબિત થાય છે તે વખતે અસાત્ય વેદીઓને કલ્પ થયો હોય તો પણ તેની ઉપેક્ષા થાય છે અને આત્મતાના સુખના અનુભવથી જ સુખ જોવાય છે.

વીર્ય—જે ગુણના અનુભવમાં પ્રવૃત્તિ કરતી હોય તે પ્રમત્ત વીર્ય (પરીત વીર્ય) થાય છે, ચારિત્રમાં પણ વીર્ય સ્થાપ કરે છે. જેનામાં અલ્પ સંકુચનાથી પણ વીર્ય કલ્પ અલ્પી સ્થાપ છે. આત્મતામાં આ નોખું હોય ત્યારે પણ વીર્ય કલ્પ સ્થાપ કરે છે આવી ગતિ વીર્ય ક્રમે ઓછાથી તેના અનુભવ થયો.

અપદ્ધા—તે નિમ્નગત શુદ્ધ આત્મ પરિવૃત્તિ છે. પોતાની સત્તામાં કેવળજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, અનંત આત્મિક સુખ અને અનંત શક્તિઓ છે તે સંપૂર્ણ શક્તિઓને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપમાં વીર્ય ફેલાવે જરૂર પ્રવૃત્તિ કરીશ એમ પારીને શુદ્ધ અપદ્ધામાં દસથી પરિવૃત્તિ કરતી અને તેમાં રિશ્ત થયું.

જ્ઞાન તથા દર્શનના શુદ્ધ ઉપયોગમાં પ્રવૃત્તિ પરિવૃત્તિથી થાય છે અને રિશ્તના ચારિત્રી થાય છે. શુદ્ધ ઉપયોગમાં પણ જાણ ચારિત્ર પર્યાય છે ઉપયોગમાં જરા સદ્યારી છે અને આવી શુદ્ધ પરિવૃત્તિથી ભાવ નિર્મલ જણાય થાય છે.

તપ—તપ આત્મતાની શુદ્ધિનું સાધન છે તપી કાલ્પમાં કાર્યનો ઉપયોગ કરતો ત કલ્પ પદવાય છે ત જ્ઞાન જ્ઞાન, ચારિત્ર અને મહાત્મ્ય છે. અને ભાવ નિર્મલનું સાધન છે. આ નિર્મલ તે પાંચગાંધી સુખને અલ્પી અને આત્મિક સુખનો અનુભવ છે એટલે

જ્ઞાન, દર્શન-ચાગ્રિ અને તપમાં આત્મિક મુખ ઉપજે તો નિશ્ચય મોક્ષ માર્ગ સમજવો જ્ઞાન, દર્શન આત્મિકમુખ અને વીર્ય સર્વ જીવના ભાવ પ્રાપ્ત છે તેમા નિગત ઉપયોગ ગમવાથી મોક્ષ નહીં જ છે સિદ્ધ ભગવાનમા પણ અદમ્ય વીર્ય છે અને સસારી જીવમા પ્રવૃત્તિ (પ્રયત્ન) કે સકલ વીર્ય છે

જીવના મૂળ શુદ્ધ ગુણો હ્રસ્વચની દ્રષ્ટિમા કવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, અનંત આત્મિક મુખ, ક્ષાયક સમક્રિત, સમભાવ, અક્ષયપાણુ, અગ્નીપાણુ અગુરુલુ વીર્ય અને શુદ્ધ પર્ણિણામિક ભાવ છે બાકીના ગુણો એક અથવા બીજા ગુણના બે સ્વરૂપે અવહારથી ઝડી શકાય.

દયા—આધ્યાત્મ જ્ઞાનમા અનુભવ માટે દયાનુ સ્વરૂપ અહિંસા ભાવ સમભાવ અને સર્વ જીવ અનંત આત્મિક મુખમાં દીન થાઓ એવી ભાવના રૂપે છે સમભાવથી સર્વ જીવો સાથે અગ્ની ચૈતન્ય એકત્વનો અનુભવ થાય છે

ક્ષમા—આત્માના એક રસ રૂપ પર્ણિણિતથી શાંત રસ ઉપજે છે તે સમતારૂપે પર્ણિણિત છે અને વીર્યથી સમતા આજી રહે છે, સમતાથી ક્ષમા ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી સર્વ જીવો સાથેનો વેગ વિરોધ હટી જાય છે, ગગરોપની પર્ણિણિત મદ પડી જાય છે ઉડાણથી વિચાર ડગવો ૩ માટે કાંતી સાથે વેગ છે, જો એમ લાગે કે અમુકની સાથે અમૈત્રીભાવ છે તો તેનું કામજી તપાસવું, તેમા પોતાનો દોષ જણાય તો તે દોષ માટે માફી માગવી અને ન જણાય તો સમજવું કે અમુક સંયોગ કર્મ જન્ય હતો તે ખપાવવા માટે આમ યજુ જતા મે મનમા વિરોધ રાખ્યો તે મારી ભુલ થઈ માટે માફી માગવી આવી રીતે અભ્યંતર ભાવે ક્ષમા કેળવી શકાય છે

શાંત રસ—તે સમતા ભાવની અભ્યંતર ભાવે આત્મ પ્રદેશોમા એક રસ રૂપ પર્ણિણિત છે, શાંતરસની ભાવના ચિત્ત ક્ષેત્રમા સ્થિર કરવી તેથી આત્મિક મુખનો અનુભવ થાય છે, તે મુખ આકુળતા, વ્યાકુળતા, આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ અને ચચળતા રહિત છે

સમતા—તે સમભાવને ઉત્પન્ન કરવાનો ચાગ્રિ પર્યાય છે, આત્માને અસખ્યાત અસખ્યાત પ્રદેશો છે, તે બધા સરખા છે. તેનું સમત્વ અભ્યંતર દ્રષ્ટિથી જોવું આખા લોકમા મધ્યમ અનંત અનંત જીવો છે. તેમના આત્મ પ્રદેશો સાથે અગ્ની એકત્વથી એક રસરૂપ પરિણિત કરવી, લોકમા હ દ્રવ્ય છે તેમા પુદ્ગલો અને જીવો અનંત છે, કાળ દ્રવ્ય અનેક પ્રકારે છે પણ અહિં કાળ દ્રવ્ય લેવું, પુદ્ગલોની પર્યાય ન જોવી પણ મૂળ પુદ્ગલ દ્રવ્ય તરફ લક્ષ ગમવું બાકીના ત્રણ દ્રવ્ય એક એક છે અલોકમા અનંત અનંત આકાર પ્રદેશો છે, આ લોક અલોકના સર્વ દ્રવ્યોને દ્રવ્યત્વેન એકત્વ રૂપથી જોવા એટલે પોતાના આત્મ પ્રદેશોમા રહેલી સમતામાં સર્વ જગત એકરૂપ દેખાય છે

દાન—આધ્યાત્મ જ્ઞાનમા અભય દાનની ભાવના ઉત્પન્ન કરી શકાય છે તેમ જ આત્મામા આત્માના ગુણો ઉત્પન્ન કરીને આત્માને જ દાન દેવામા આવે છે તેનો લાભ આત્મા લઈને

તેનો મોત ઉપમોત કરે છે આવી રીતે આત્મા સ્વભાવનો કર્તા અને લોકતા મને છે. મુખ દાન વખતે સચ્ચની ભાવના રાખી, જ્ઞાનજ્ઞાનમાં સર્વે જીવોના દુખનો સર્વથા અંત થાઓ અ અને આદિક મુખમાં લીન થાઓ એવી ભાવના રાખી.

વિવેક—મયાપ્રવૃત્તિ કન્ધુથી વસ્તુના ગુણ દાણ સ્વરૂપ બાજ છે અપૂર્વ કન્ધુથી દાણ ત્યાજ અને મુજોનો આદર થાય છે અને અવિરતિ કન્ધુથી ગુણોનો અનુભવ થાય છે તે શુદ્ધ જ્ઞાનનો વિવેક છે. ધર્મ જ્ઞાનના વિવેકમાં અનાદ્ય ભાવોનો ત્યાગ અને આત્મ ભાવોને અનુભવ કરવો.

ગુણાનુરાગ—આત્માના શુદ્ધ ગુણોમાં રૂચી, દહતા, વદસમ્ય ભાવ અને જ્ઞાનદમાં લીન થ.

ધર્મ—જ્ઞાન દર્શન આદિકમાં રમકુળા તે અધ્યાત્મ દષ્ટિએ ધર્મ છે માર આત્માના અનુભવમાં લીનતાનો અભ્યાસ રાખવો.

તત્ત્વ દર્શક—શાસ્ત્રી પર્માણે તેવાને જાહેરે તેનું મૂળ દ્રવ્ય જેનું ત તત્ત્વ દર્શક છે. જ્ઞાન કિયામાં આત્મ ભાવ તે તત્ત્વ દર્શક છે.

મ સીરતા—દામ્બનો અભાવ, તાત્પ આલે તારે મ અસ્તિતા ધાત્મ કરી.

સદનરીસતા—આધિ, આધિ, ઉપાધિ ઉપસર્ગ પસિન્ને ભાવ આદિ (સમ્યા) થી અન કલ્યા અને સંતત્સમાં લીન થયું.

ધૈર્ય—મોહનીય કમની કોઈ પ્રાપ્તિનો આવેલ પમથી અટકાવી સકાલ છે અને કર્મ પ્રાપ્તિ વિરુદ્ધ અદ્યન ગુન ધાત્મ કરી યજ્ઞ છે.

સમયજ્ઞ—મોહનીય કમની પ્રાપ્તિ ઉદયમાં આવે એવા નિર્મિત કૃપ ન થાય કે તત્ત્વજ્ઞ પેતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થયું અપર્ય યોગા પ્રત્યક્ષિ અદ્યન ગુનન કૃપના કરી તર્ક લીન થયું તે અધ્યાત્મ દષ્ટિનાં સમપ્રાપ્ત છે.

જ્ઞાન ગર્ભિત વૈશમ્ય—જ્ઞાનથી સ્વસમ્ય અને પસમ્ય બન્ધુનિ, પસમ્યમાં ત્યાજ કરીને સ્વમમ્યમાં લીન થયું અસમ્ય ન અધ્યાત્મ શુદ્ધ સ્વરૂપ એટલે અદ્યમ છે તમ ન શુદ્ધ સ્વરૂપ ન ક મમ્ય રૂપી અગ્નિ પન છે.

સમજતા—જ જ્ઞાન નિરાશયપણનો અ ભવ ક જ ન સમજા છે તર્ક આપક નિવાલ અને નિષ્પાત્તો અમાર છે ઉપમય પસિન્ નાં દુખ દાણના તાર એતા ભાવનો કમ ના જ્ઞાન તરીકે ઉપાદરી જાણ ન પન મારતા છે.

કોમળતા—નજા િન અને પ િન ગુહિત ગુ આત્મા અદ્ય સમજામાં થય અનુભવ.

સંતોષ—નિજ શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશો અને ગુણોના અનુભવમાં સંતૃપ્ત થઈને આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવો.

નિરંજન—આત્મા કર્મ અને નોકર્મ તથા ગગદેવાદિ દોષો રૂપી અજનની ભિન્ન છે અને શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્માને સર્વથી રહિત છે આવા અજન રહિત આત્માનો અનુભવ કરવો.

નિરાકાર—વ્યવહારિક રીતે સ્થાપન કરેલા કોષપણ આકારવાળો આત્મા નથી તેમ જ આત્માનું નિર્વિકલ્પ દર્શન સ્વરૂપ પણ નિરાકાર છે.

નિઃસંગ—આત્મા નિશ્ચયથી પોતાના જ સ્વરૂપમાં ગૂઢ છે, પોતાના જ સ્વરૂપનો કર્તા અને ભોક્તા હોવાથી અન્ય દ્રવ્યોના ભાવોની અપેક્ષાએ આત્મા નિઃસંગ છે શુદ્ધ આત્માને કર્મ તેમ જ શરીરગદિત નોકર્મનો પણ સંગ નથી. નિજ આત્માને ખીજ દ્રવ્યોથી ભિન્ન આત્મભાવે (અંતર વૃત્તિથી) તારીને પોતાના નિશ્ચય સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો.

નિષ્ક્રિય—જો આત્માને મન, વચન, કાયા એ ત્રણ યોગ અથવા ૧૦ દ્રવ્ય પ્રાણો ન હોય તો શુદ્ધ સ્વરૂપે આત્મા વ્યવહારથી નિષ્ક્રિય છે, અચલ છે, સ્થિર છે માટે ૧૦ દ્રવ્ય પ્રાણો તથા યોગોથી આત્માને ભિન્ન તારીને ભાવથી અક્રિય આત્માનો અનુભવ કરવો. નિશ્ચયથી અગુરુ લઘુ ગુણ પર્યાય અને પારિણામિક ભાવને કારણે જ્યો દ્રવ્યો પોતાના ભાવમાં પરિણમવા ૩૫ ક્રિયા કરે છે અને વ્યવહારથી ફક્ત છત્ર તથા પુદ્ગલ સક્રિય છે.

સ્વયંભુ—આત્મા સ્વતંત્ર, નિગલ્પનપણે પોતાના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયમાં વર્તે છે, કોઈએ તેને ઉત્પન્ન કર્યો નથી પોતાની મેજે એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય તરીકે રહે છે, જે આત્માને જીવવાના સાધન રૂપે ૧૦ દ્રવ્ય પ્રાણોની જરૂર નથી એવો શુદ્ધ આત્મા સર્વથા સ્વતંત્ર છે માટે સ્વયંભુ આત્માના ધ્યાનમાં લીન થાઓ.

નિર્ભય—આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે, કર્મ અને કર્મ ફળથી ભિન્ન છે, સર્વ બાહ્ય વસ્તુથી ભિન્ન છે, અમર છે, આધિ, બ્યાધિ, ઉપાધિથી ભિન્ન છે, તેનો ભોગ તેના ગુણો જ છે, જ્ઞાન કર્મથી ભિન્ન છે તેથી આત્મા નિર્ભય છે, આવા નિર્ભય સ્વરૂપને જુઓ.

વાત્સલ્ય ભાવ—સર્વ જીવો અનંત આત્મિક સુખમાં લીન થાઓ એ ભાવના પર વાત્સલ્ય ભાવ છે અને પોતાના શુદ્ધ ગુણોમાં પ્રેમ, રૂચી, આનંદ, તન્મયપણું અને તિવ્રભાવ તે આત્મ વાત્સલ્યભાવ છે આવા શુદ્ધ વાત્સલ્યભાવમાં લીન થવું.

શુદ્ધ પરિણતિ—શ્રુત જ્ઞાનના આધારે પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોમાં મતિજ્ઞાનના અવગ્રહ (ગુણનું ગ્રહણ), ધક્કા (ગુણનો વિચાર) અવાસ (ગુણનો નિશ્ચય), ધારણા (ગુણના ભાવને ધારણા કરી ગમવું), ધ્યાન (ગુણમાં તન્મયપણું), અનાધિ (ગુણની અર્થ ક્રિયામાં શબ્દાતીત થઈને લીન થવું અને આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવો) ના પંચગુણિતિ ડગ્ગી સમક્રિત શુદ્ધ પંચગુણિતિ છે કાગણ કે સમક્રિત શુદ્ધ

માર્ગ ખતાવે છે. સ્થાવિ શુદ્ધ પશ્ચિતિ છે કાસ્તુ કે આસ્તિ શુદ્ધ માર્ગમાં જાત કરીને સ્થિત કરે છે શુદ્ધ પશ્ચિતિમાં પીર્વ પ્રવૃત્તિ કસ્ટામાં સદ્માય કરે છે. જ્યો જાનથી નવ્યાય છે. હસનથી શુદ્ધ પશ્ચિતિ નિશ્ચયાત્મક થાય છે. વચ્ચે શુદ્ધ પશ્ચિતિ પર્માય પજુ છે કાસ્તુ કે ઉપયોગ નક્કયાયા કરે છે શુદ્ધ પશ્ચિતિથી સવર તથા નિર્ગુણ થાય છે તેથી તે અવ્યક્તવ અને તપ રૂપ પજુ કહેવાય.

ધ્યાયક ભાવ—આત્માના ઝુલોન સપૂર્ણ શુદ્ધ અને કાયમનુ સ્વરૂપ તે ધ્યાયક ભાવ છે. તે ઉદ્દૃષ્ટ ભાવ અને ઉદ્દૃષ્ટ તન્મયપણથી ઉપન થાય છે. મારે ઉદ્દૃષ્ટ સ્વરૂપ પામવા મારે ઝુલોમાં થી જ ઉત્તરવાનો અભ્યાસ રાખવેલ. તે ખ્યાન અને સમાધિથી થાય છે.

નિરુપદ્ધ—સર્વ હવ્ય, મધ્ય વાસના મોહમાંથી મુક્ત અવસ્થાને આત્માનુ નિ દક સ્વરૂપ છે તેનો સમાધિથી અનુભવ કરવેલ.

નિર્મળ—આત્મા કન્યમળ કર્મ અને નોકર્મથી વિન્ન છે તથા તાજ દેવાદિ દોષા રૂપી ભાવ મળથી પજુ વિન્ન છે. આત્માના નિર્મળ સ્વરૂપનો અનુભવ શુદ્ધ ખ્યાનના બી ન પાયામાં આવે છે. આત્માના નિર્મળ સ્વરૂપના અનુભવનો અભ્યાસ ખ્યાનથી કરવેલ.

અવેદી—આત્મા સ્વરૂપથી સ્ત્રી નથી, પુરૂષ નથી, નપુસક નથી, શુદ્ધ ભાવે નિઃકામ છે અને દિઝા નદિન છે. આવા અવેદી નિઃકામ સ્વરૂપનો ખ્યાનથી અભ્યાસ કરવેલ.

સદૃશ આનંદ સ્વરૂપ—આત્મા પોતાની મેળે ન સુખ રૂપ છે. તે પછી હરિણાના વિસદ્કાર સુખ ભોગવતુ તે તો સુર્તના તાપ અને અભ્યાસમાં રીવો કરવા નેતુ છે. મારે આત્મિક સુખ ભાગવવા મારે આત્મ પ્રદેશના સદૃશ આનંદમય ધેનમાં લીન થઈ નેતુ.

સત્ ચિત્ આનંદ—સત્ = વિકાસીક કન્ય, ચિત્ = જ્ઞાન સ્વરૂપ, આનંદ = આનંદ સ્વરૂપ. મારે આત્મા જ્ઞાનનંદ સ્વરૂપ છે. હુ સ્વ પર પ્રકાશક ચૈતન્ય છુ. જ્ઞાન અને સત્ રૂપ પજુ છુ. શુદ્ધ અનુભવ રૂપ છુ. શુદ્ધ ઉપયોગ રૂપ છુ. નિશ્ચય નસથી નાનુ સ્વરૂપ છુ. શુદ્ધ ઝુલુ પથારીમાં પરિવૃત્ત સ્વરૂપ પથાર્ય છુ. એક પરમ સમસ્તી શુદ્ધ ચિદ સ્વરૂપમાં પરિવૃત્ત સ્વરૂપ છુ.

સોહૃદ્—સ = પરમપ્રેમ, હૃદ = અપ્રેમ. અથા પરમપ્રેમ, હુ પરમાત્મા સ્વરૂપ છુ. મારી સત્તામાં કેવળજ્ઞાન, કેવળ હસન, અનંત આત્મિક સુખ, ધ્યાયક સમાધિ, શુદ્ધ પાસ્ત્રાનિક છે. મારા અનંત ઝુલુ પથારીમાં સનમે સનમે પશ્ચિત્ને છે. તે અપેક્ષાએ હુ અનંત ઝુલુ-પથાર્ય સ્વરૂપ છુ. તે સર્વ ઝુલુ પથારીનુ દબ્ય મારે આત્મા જ છે તેથી હુ અનંદ સ્વરૂપે એક છુ. મારે આત્મા—

કર્મને દલપામે હરિ છે

સ્વભાવનો ક્યાં અને મોહના લેવાથી બ્રહ્મા છે

કર્મ નાશ કરી શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ કરનાર મહાદેવ છે,
 ઉપાધિઓથી રહિત નિગુળ આત્મિક સુખ પ્રગટ કરનાર શકર છે,
 આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિના ત્રણ પૂરને નાશ કરનાર ત્રિપુરાસી છે,
 ઉત્કૃષ્ટ પુરુષાર્થ કરી સિદ્ધિ મેળવનાર પુરષોત્તમ છે,
 નિર્ભય યદને સર્વ જીવોને નિર્ભય કરનાર જગતનાથ છે,
 ઉત્કૃષ્ટ ગુણો ધારણ કરી અગ્નિત્વ ધરાવનાર બ્રહ્મા છે,
 સર્વ જીવોને સુખ રૂપ હોવાથી સિદ્ધ સ્વરૂપે જગદીશ છે,
 ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનાદિ ઐશ્વર્ય રૂપ સિદ્ધિને ધારણ કરનાર પરમેશ્વર છે,
 વન વાતિ કર્મનો નાશ કરનાર અરિહત છે,
 શાત રસમા લીન યદ રહેનાર શાંભુ છે,
 પૃથ્વીની અપેક્ષાએ ઉત્પાદ વ્યય રૂપ છે,
 દ્રવ્ય તથા ગુણોની અપેક્ષાથી ધ્રુવ છે,
 સ્વસ્વરૂપનો ભોગી અને પગ્ગ્વરૂપનો અભોગી છે,
 સ્વસ્વરૂપનો કર્તા અને પગ્ગ્વરૂપનો અકર્તા છે,

વળી મારો આત્મા અખડ, અછેદ, અભેદ, અઘણ, અરોઠ, નિર્માની, નિર્માયી, નિર્લોભી, અખેદ, અવ્યાપાધ, અગુરુલધુ, અશરીરી, યોગાતીત પરિપૂર્ણ, નિર્વિષયી, અનેન્દ્રિય નિર્લેપ, નિષ્પત્તિહી, છે

વર્ણ-ગુધ-રસ-સ્પર્શ રહીત અડધી રૂપાતીત છે,
 અગ્નિનાગ્નિ આદિ અનંત ધર્મમય છે,
 એક એક આત્મ પ્રદેશે અનંતા ગુણ છે,
 એક એક ગુણે ત્રિદાણીક અનંત પર્યાય ઉપજે છે,
 પરમ જ્ઞેયોતિ સ્વરૂપ છે,
 અસખ્ય પ્રદેશી સ્વસ્વરૂપ ગમણી છે,
 અનંત ધર્મોનો પોત પોતાને દાની છે,
 પદ્મગુણ હાનિ વૃદ્ધિયુક્ત છે,
 પરદ્રવ્યોથી ભિન્ન છે, પદ્માવોથી ભિન્ન છે,

સર્વ જ્ઞેયોનો તટસ્થ જ્ઞાતાઘ્ટા છે હવે જીવન અપેક્ષાપૂર્વક (કથંચિત) સ્વરૂપ અતાવવામા આવે છે —

જ્ઞાનના આઠ આચારના આસનથી અનુભવ રૂપે ધ્યાનથી અધ્યાત્મ જ્ઞાન

૧ કાચે—આત્માનો કાગ તે ઉપયોગ કાગ છે, કાત્ય કે આત્મા સદા ઉપયોગમાં રહે છે અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ ઉપયોગની વસ્તુક્તિ છે મારે નિકટ મુમુક્ષુને તાગદ્રેષ તલને શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશો અને આત્માના શુદ્ધ શુદ્ધ પર્વામના ઉપયોગમાં નિરતર રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો.

૨ વિનયે—વિ=વિશુદ્ધ ભાવમાં + નય એટલે દેશસ્વી કરી, એટલે વિભાવ ભાવનો ત્યાગ કરીને મનને શુદ્ધ ભાવમાં ફોરવવું આર્ત તથા રોદ ધ્યાનનો ત્યાગ કરીને અને પર્મધ્યાન શુદ્ધ ધ્યાનમાં બેસવું.

૩ અદ્ભુત ને—નમ, મન, અને પનથી કેટલું અદ્ભુત કરી શકાય છે અતિ અપ્રાપ્ત જ્ઞાનમાં સત્તામાં દેશ શુદ્ધ આત્માત્માના રૂપેનું અદ્ભુત કરવાનું છે ત્યારે મન, વચન અને કાયાના ચેતના ઉપર અદ્ભુત રાખીને તીજ શુદ્ધ આત્મ તત્વ અને આત્મ ગુણોમાં સ્થિત થઈ જવું કાયાને આસનથી ઘેર કરી, આત્માના ગુણો મનમાં મોક્ષાત્મી જ્ઞાન પા ત્યારે તે ગુણો મનમાં મોક્ષાત્મી જ્ઞાન પા ત્યારે તે ગુણો મનમાં મોક્ષા અને મનને આત્મ દ્રવ્ય-ગુણમાં ઘેર કરવું.

૪ અનિદ્રાવલે—આસનથી આત્મ તત્વની વિરાધના ન કરી પણ સવર અને નિર્જનતા ભાવમાં રહીને શુદ્ધ આત્મ તત્વની આરાધના કરી.

૫ ઉપધાને—અતિ તપ કરવાની રીત એવી છે કે આત્માના શુદ્ધ સ્વપને લક્ષમાં રાખવું અને તે સત્ત્વ અને ધ્યાન રૂપે છે.

૬ વ્યજન—જ્ઞાનનાં તે સ્વરૂપે છે અને અતિ આત્મ દ્રવ્યને અગ્નિ પર્ણિ છે અને ત્રિવિધ પર્ણિ સર્વમાં શુદ્ધ પર્ણ છે મારે સત્તામાં રહે શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યમાં દૃષ્ટિ સખી.

૭ અર્ધ—જ્ઞાનના સમજાવામાં આત્મ છે, અતિ આત્માના શુદ્ધ ભાવો તે ક્ષણજ્ઞાન, કેવળાદર્શન, ક્ષાયક સમઘીત અને શુદ્ધ પારિવ્રામિક ભાવો છે તે ભાવોમાં ધ્યાનની મતિને પરિણામવતી.

૮ વ્યજન અથવા ઉલ્લસ-શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશો અને આત્માના શુદ્ધ ગુણોમાં નિરતર રહી કરવું.

જ્ઞાનના આઠ આચારના આસનથી

ધ્યાન દ્વારા અધ્યાત્મ જ્ઞાન (અનુભવ રૂપે)

૧ નિરાકીય—આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળજ્ઞાન, કેવળાદર્શન, ક્ષાયક સમઘીત, શુદ્ધ પારિવ્રામિક ભાવ અને મનના આનંદ રહિત છે અને તે ૮ કાલાના છે તેમાં પાયાના સત્ત્વ

દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી પરિણતિ કરવાથી અથવા પોતાનો આત્મ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર (આત્મિક સુખ), વીર્ય સ્વરૂપ છે તેવો અનુભવ કરવાથી પોતાના આત્માના સ્વરૂપમા નિશ્ચયપણે આવે છે એટલે નિજ આત્મ તત્વનો નિશ્ચય થાય છે માટે આત્માના ભાવ પ્રાણો (જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્ય)મા નિગૂંઠર ઉપયોગ રાખવા પ્રયત્ન કરવો અને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું વારવાર (ગુણના અનુભવપૂર્વક) ધ્યાન ધનું ગુણના ધર્મ પ્રમાણે આત્માની પરિણતિ કરવાનો અભ્યાસ રાખવાથી અનુભવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને જે ગુણની ભાવના થાય છે તે ગુણને ઉત્પન્ન કરવામાં પડિત વીર્ય સહાય કરે છે આત્માનું (ગુણોના અનુભવપૂર્વક) ધ્યાન ધરવાથી આત્મા સંખ્યાથી શંકા રહેતી નથી અને આત્મ તત્વનો નિશ્ચય થાય છે.

૨. નિઃખીય—ઉપર જણાવેલ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ સિવાય કોઈપણ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયની ઇચ્છા, વાસના ગમ્મતી નહિ અને જ્યારે પોતાના આત્માના ધ્યાનમા હોઈએ ત્યારે ખીણ બધી ઇચ્છાઓ ઉડી જાય છે માટે આત્મ તત્વમાં લીન થઈ જવું

૩. નિવૃત્તિગિચ્છા—પોતાની સત્તામા કેવળજ્ઞાન આદિ શુદ્ધ ગુણો છે જ, તે ગુણો પર આવેલ કર્મ આવગળોને તોડીને નાશ કરીને પોતાના શુદ્ધ ગુણો પ્રગટ કરવા માટે પોતામાં અનંત શક્તિ ચોડકસ છે, અને એ શક્તિઓનો ઉપયોગ ચોડકસ કરવો જોઈએ જ, માફકામ વિતરાગની આજ્ઞામાં છે. અને હું ખાત્રીપૂર્વક માફકામ પાર પાડીશ. માટે મારા શુદ્ધ ગુણો કેળવવાનો અભ્યાસ જરૂરી રાખવો જોઈએ એમ માની આત્માના અનુભવમા લીન થઈ જવું. આત્માના ધ્યાનથી અશયી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તે સર્વ પુદ્ગલિક સુખથી શ્રેષ્ઠ છે તે આત્મ ધ્યાનનું પ્રત્યક્ષ ફળ છે

૪. અમુહ—આત્માના શુદ્ધ ગુણો અને પ્રદેશો સિવાય કોઈ અન્ય દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયમા વ્યામોહ ન થવું પુદ્ગલોના પર્યાયો તથા તેના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આકાર આદિ ભાવોમા વ્યામોહ થઈને રાગદ્વેષ ન કરવો, તે કામ શુદ્ધ ઉપયોગથી થાય છે માટે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપયોગ રાખવો.

૫. ઉવચ્ચુહ—મોહનીય કર્મની ૨૮ માર્તી કોઈ પણ પ્રકૃતિ ઉત્પન્ન થવા દેતી નહિ, તે સર્વને ઉપશમ ભાવમા ગમ્મતી એટલે તે પ્રકૃતિઓ કુટાઈને બધાતી મદ પ્રકૃતિમા અથવા અન્ય પ્રકૃતિઓમા ભળીને આપોઆપ નાશ થઈ જશે

૬. સ્થિર કિરણે—જ્ઞાનાત્મા, દર્શનાત્મા, ચારિત્રાત્મા અને શુદ્ધ દ્રવ્યાત્મામા પડિત-વીર્યથી પોતાનો ઉપયોગ સ્થિર રાખવો પોતાના જ્ઞાન સ્વરૂપના અનુભવમા ચિત્ત થવું, પોતાની સત્તા સ્વરૂપનું આવલોડન કરવું અથવા મનથી આત્મ પ્રદેશોને જોવા અને તે દર્શન સ્વરૂપમા સ્થિરતા કરવી ગુણોના અનુભવમા ચિત્તતા, રાગદ્વેષનો અભાવ, સમતારસ (ગાત રસ)મા લીન થવું તે ભાવચારિત્ર આત્માના સર્વગુણોને જાણનાર જ્ઞાન છે અને અનુભવ જ્ઞાન, અનુભવ સ્પર્શન તે પણ જ્ઞાન છે એવી રીતે જ્ઞાનને જાણીને તેમા લીન થવું તે ચિત્તતા છે એક ગુણમાથી બીજા ગુણમા

છપાત્મા સ્વચ્છુદ (દબ્બ, ઘેન, કાળ, ભાવ)ની અપેક્ષાએ સત્ છે

પ્રચ્છુદની અપેક્ષાએ અસત્ છે

દબ્બની અપેક્ષાએ વ્યાધ્ય (અધુક અવગાહનાયુક્ત) છે

ગાનાદિ પર્વાતની અપેક્ષાએ વ્યાપક (વધુ) છે

દ્વાર્ષીક નયથી રુદ્રાધી અસિન્ન ચિન્માત્ર (ફક્ત એક ચતુર્થ દબ્બ) છે.

પર્વાર્ષીક નયથી ક્ષમિત, વિભ છે કસ્ટુરે પમણિ અસપસસ સિત્ત છે પણ તે સર્વ પમણિમાં છવતુ અસ્તિત્વ છે વળી

રાત્રી દર્શનાદિ પમણિથી અનેક સ્વરૂપ છે

કાળના કમળી છવ અસ્તિ નાસ્તિ રૂપ છે

ગુણમેદ, પર્વાર્ષીમેદ, કાળમેદ, ઘેનમેદ, શુદ્ધ અધુકાદિ ભાવોના ભેદ આવી રીતે મહેના વિશ્લેષથી સવિકલ્પ છે

સર્વ ગુણ પર્વાર્ષીક ત્રિશાલીક અનેક સ્વરૂપે એક નિર્વિકલ્પ બા છે.

શુદ્ધ ભાવમાં પરિકુલે ત્યારે આસ્તિ સ્વરૂપ છે.

સામાન્ય સત્તાથી સર્વે પમણિમાં વ્યારી છે વિરોધી એક પર્વાર્ષી રૂપ જ છે.

સર્વ—સત્ નયથી સદાશ પદાર્થવર્તી ગાતા રૂપ છે અસર્વ સત્ નયથી સ્વદબ્બનર્મજ પ્રવૃત્ત છે, શુન્ય નયમાં ફક્ત એક આત્માનો ૧ આકાશ થાય છે. અશુન્ય નયમાં સર્વ દબ્બોમાં પોતે ખણુ એક દબ્બ છે. જ્ઞાન રોષના અમેદ નયથી મધાને અજુનાર વુ એક છવ છુ જેમ આસ્ટી અનેક પદાર્થોથી પ્રતિબિન્બીત થઈ ને અનેક રૂપ થાય છે તેમ જ્ઞાન સ્વરૂપા એક ફક્ત બે નયથી અનેક રૂપ છુ

છપાત્મા નિષ્કત નયથી પોતાના નિષ્કિત જ્ઞાન-દર્શન-સુખ સ્વભાવમાં જો છે અને અનિષ્કત નયથી પર દબ્બોના સમજેથી અનિષ્કિત સ્વભાવ (વિભાવ ભાવ)માં આવી નય છે. સ્વભાવથી ચૈતન્ય સ્વભાવે અજ્ઞ છે અસ્વભાવીક નયથી છાદ મોહનિ વગેરે ભાવોમાં આવે છે. કાળ નયથી કાળને આધીન સિદ્ધિ થાય છે અકાળ નયથી કુદૃષ્ટ પુરુષાર્થથી ભવ સ્થિતિ પરિવલ્લ થાય છે પુણ્યકાર નયમાં ચલતી સિદ્ધિ થાય છે, ભાવિ ભાવમાં આસ્તવના કામ કરવા ત્યાં સવરૂપો ભાવ થઈ જાય છે, છપર નયથી કર્મવલ્લ થઈ ને પત્તની અવરમામાં અકાળ નિર્જરા થાય છે અનિષ્કત નયથી છવ સ્વચ્છુદીથી ક્યાં ભેદજ્ઞ થાય છે.

કર્તા નય—અવદ્વારથી કર્મનો ક્યા, નિભયથી અધુક રાગાદિ ભાવોનો કર્તા અન વેથી સસારનો કર્તા છે શુદ્ધ નિભય નયથી શુદ્ધ ભાવોનો કર્તા છે.

અકર્તા નય—સાક્ષીભુત, તટસ્થ, માધ્યમ્ય જ્ઞાતા દ્રષ્ટા વદ ને રહે

ભોક્તા—મુખદુ ખનો ભોક્તા. નિશ્ચયથી સ્વભાવનો ભોક્તા છે

અભોક્તા—સાક્ષીભુત સમભાવી

ક્રિયા નય—ક્રિયાથી સિદ્ધિ વાય છે

જ્ઞાન નય—ગુપ્ત જ્ઞાન ઉપયોગથી સિદ્ધિ થાય છે

ઔચવહાર નય—કર્મપુદ્ગળોથી બંધ અને મોક્ષ

નિશ્ચય નય—કંઠ પોતાના પશ્ચિમથી બંધ અને મોક્ષ

અશુદ્ધ નય—ઉપાધિગત્ય દશા

શુદ્ધ નય—નિરૂપાધિ અમેદ સ્વભાવ દશા

નય—આત્માનુ અપેક્ષાવાળું અશિક્ષિત સ્વરૂપ પ્રમાણુ અનત સ્વભાવ (સ્વરૂપ) મય ચોડ આત્મ દ્રવ્ય

અપ્રમા પરમાપ્પાનો ખુલાસો—(૧) જે જીવ પરમાત્માનુ ખડ સ્વરૂપ જાણે છે અને પોતાના વર્તમાન સ્વરૂપમાથી પરમાત્મ સ્વરૂપ કળવવાનુ જેને જ્ઞાન હોય છે તેની સત્તામા પરમાત્મ સ્વરૂપ છે એટલે ભવ્ય આત્માના સત્તામા પરમાત્મ સ્વરૂપ નિત્ય છે

(૨) હડમાણે કહેની અપેક્ષાએ કંવા માગ્યુ તે ક્યુ' મોક્ષ માર્ગ મેળવવામા ૮ થી ૧૨ ગુણુજ્ઞાન સુધીના અધ્યવસાયોમાં જેટલા આત્મ્યા તેટલું કામ થયુ અને બાકીના અધ્યવસાયો આવવાના જ એટલે ભવિષ્ય કાળને વર્તમાન કાળમા આગેપણુ કરવુ તે નિગમ નયથી વાય છે નિશ્ચયથી મોક્ષ માર્ગની ખરી આગધનાવાળો ગમે ત્યારે મોક્ષ જવાનો જ છે બાગમા ગુણુજ્ઞાન પછી તેા નિશ્ચયથી મોક્ષ છે એટલે તેમા કંઈ કહેવાનુ રહેતુ નથી.

(૩) મોક્ષની આગધના કરનાર ભવ્ય જીવનો છેલ્લો પર્યાય સિદ્ધિ પર્યાય છે આ ભવિષ્ય પર્યાયના સ્વરૂપનો આનંદ વર્તમાનમા અશથી ભોગવી શકાય તેનો દાખલો—એક રાજકુમારને ગાદી મળવાની તૈયારી થાય છે ત્યારે તે અગાઉથી જ ગગ્ગ તરીકેનો આનંદ અશથી ભોગવે વગેરે ઘણા દાખલાથી તે સમજી શકાય છે

(૪) શુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવા માટે શુદ્ધ સ્વરૂપનુ ધ્યાન ધરવુ જોઈએ જ સમગ્રની ભાવથી સિદ્ધિ સ્વરૂપ સાથે આત્માનુ એકીકરણ થાય છે

પાંચ આચાર દ્વારા

અધ્યાત્મ જ્ઞાન

અધ્યાત્મ જ્ઞાન કાષ્ટપણુ વસ્તુના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન કરી શકાય છે અનેતે તત્ત્વ દૃષ્ટિથી વાય છે અહિ પાંચ આચારના ૩૬ બેદ દ્વારા અધ્યાત્મ જ્ઞાન કળવવાની રીત બતાવી છે

જ્ઞાનના આઠ આચારના આસનની અનુભવ રૂપે ધ્યાનથી અધ્યાત્મ જ્ઞાન.

૧ કાલે—આત્માનો કાળ તે ઉપયોગ કાળ છે. કાલ્યુ કે આત્મા સદા ઉપયોગમાં છે છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ ઉપયોગની વસ્તુઆત છે. માટે નિશ્ચય મુજબને સંગદ્રેષ્ય તત્ત્વને શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશો અને આત્માના શુદ્ધ ગુણ પર્યાયના ઉપયોગમાં નિરતર રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો.

૨ વિનયે—વિ=વિશુદ્ધ ભાવમાં + નય એટલે દોસ્તશી કરતી, એટલે વિશાલ ભાવનો ત્યાગ કરીને મનને શુદ્ધ ભાવમાં દાનવવુ. આર્ત તથા રોદિ જ્ઞાનનો ત્યાગ કરીને મનને પર્યાયના શુદ્ધ ધ્યાનમાં લેવું.

૩ બહુમ ને—તન, મન, અને ધર્મથી કેમકુ બહુમાન કરી શકાય છે. અહિં અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં સત્તામાં ત્રણ શુદ્ધ આત્મતાના ગુણોનું બહુમાન કરવાનું છે. તથા મન, વચન અને કાયાના ચેત્તો ઉપર બહુમ રાખીને નીચ શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વ અને આત્મ ગુણોમાં સીન થઈ બહુ કાયાને અસ્તથી સ્થિર કરતી, આત્માના ગુણો મનમાં ભોક્ષ્યાની જરૂર પડે ત્યારે તે ગુણો મનમાં ભોક્ષ્યાની જરૂર પડે ત્યારે તે ગુણો મનમાં ભોક્ષ્યા અને મનને આત્મ દ્રવ્ય-ગુણમાં સ્થિર કરવું.

૪ અનિન્દ્યવસ્તુ—આજ્ઞથી આત્મ તત્ત્વની વિસ્તરના ન કરતી ખુબ સવર અને નિર્ભયના ભાવોમાં સ્થિતિ શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વની આશર્યા કરતી.

૫ ઉપધાને—અહિં તપ કરવાની રીત એવી છે કે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને સક્ષમાં રાખવું અને તે સ્વરૂપ અને જ્ઞાન રૂપે છે.

૬ વ્યજન—કુતજ્ઞાનમાં તે સદૃશ રૂપે છે અને અહિં આત્મ દ્રવ્યને વ્યજન સ્પર્શ છે અને સ્થિતિ પર્યાય સર્વમાં શુદ્ધ પાત્ર છે. માટે સત્તામાં એક શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યમાં દક્ષિ તબતી.

૭ અર્થ—કુતજ્ઞાનના સખ્તના વાચ્યાર્થ જ્ઞાન છે, અહિં આત્માના શુદ્ધ ભાવો તે દ્રવ્યજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, દ્વાયક સમકીત અને શુદ્ધ પારિવ્રામિક ભાવો છે તે ભાવોમાં થતાની મતિને પરિણામવતી.

૮ વ્યજન વ્યજ ઉભય—શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશો અને આત્માના શુદ્ધ ગુણોમાં નિરતર સ્થિતિ કરવું.

ઈત્તંતયા આઠ આચારના આસનની
જ્ઞાન કાલ અધ્યાત્મ જ્ઞાન (અનુભવ રૂપે)

૧ નિરાદીય—આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, દ્વાયક સમકીત શુદ્ધ પારિવ્રામિક ભાવ અને અનત આદિનક સકીત છે અને તે જ ઉપદેશ છે. તેમાં પોતાના જ્ઞાન

દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી પરિણતિ કરવાથી અથવા પોતાનો આત્મ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર (આત્મિક સુખ), વીર્ય સ્વરૂપ છે તેવો અનુભવ કરવાથી પોતાના આત્માના સ્વરૂપના નિશ્ચયપાત્ર આવે છે એટલે નિજ આત્મ તત્વનો નિશ્ચય થાય છે માટે આત્માના ભાવ પ્રાણો (જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્ય)મા નિરંતર ઉપયોગ ગમવા પ્રયત્ન કરવો અને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું વારંવાર (ગુણના અનુભવપૂર્વક) ધ્યાન ધનું ગુણના ધર્મ પ્રમાણે આત્માની પરિણતિ કરવાનો અભ્યાસ રાખવાથી અનુભવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને જે ગુણની ભાવના થાય છે તે ગુણને ઉત્પન્ન કરવામાં પડિત વીર્ય સહાય કરે છે આત્માનું (ગુણોના અનુભવપૂર્વક) ધ્યાન ધરવાથી આત્મા સંબંધી શંકા રહેતી નથી અને આત્મ તત્વનો નિશ્ચય થાય છે.

૨. નિઃક્રમીય—ઉપર જણાવેલ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ સિવાય કોઈપણ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયની ઇચ્છા, વાસના રાખવી નહિ અને જ્યારે પોતાના આત્માના ધ્યાનમા હોઈએ ત્યારે બીજી બધી ઇચ્છાઓ ઉડી જાય છે માટે આત્મ તત્વમાં લીન થઈ જવું

૩. નિવૃત્તિગિચ્છા—પોતાની સત્તામા કેવળજ્ઞાન આદિ શુદ્ધ ગુણો છે જ, તે ગુણો પર આવેલ કર્મ આવરણોને તોડીને નાશ કરીને પોતાના શુદ્ધ ગુણો પ્રગટ કરવા માટે પોતામાં અનંત શક્તિ ચોક્કસ છે, અને એ શક્તિઓનો ઉપયોગ ચોક્કસ કરવો જોઈએ જ, માફક કામ વિતરાગની આજ્ઞામાં છે. અને હું ખાત્રીપૂર્વક માફક કામ પાર પાડીશ. માટે માગ શુદ્ધ ગુણો કેળવવાનો અભ્યાસ જરૂરી રાખવો જોઈએ એમ માની આત્માના અનુભવમા લીન થઈ જવું. આત્માના ધ્યાનથી અશથી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તે સર્વ પુણ્યગીત સુખથી શ્રેષ્ઠ છે તે આત્મ ધ્યાનનું પ્રત્યક્ષ ફળ છે

૪. અમુહ—આત્માના શુદ્ધ ગુણો અને પ્રદેશો સિવાય કોઈ અન્ય દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયમા વ્યામોહ ન થવું પુણ્યજોના પર્યાયો તથા તેના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આકાર આદિ ભાવોમા વ્યામોહ થઈને રાગદ્વેષ ન કરવો, તે કામ શુદ્ધ ઉપયોગથી થાય છે માટે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપયોગ રાખવો.

૫. ઉવપ્પુહ—મોહતીય કર્મની ૨૮ માથી કોઈ પણ પ્રકૃતિ ઉદય થવા દેતી નહિ, તે સર્વને ઉપશમ ભાવમા રાખવી એટલે તે પ્રકૃતિઓ કુટાહને બધાતી મદ પ્રકૃતિમા અથવા અન્ય પ્રકૃતિઓમા ભળીને આપોઆપ નાશ થઈ જશે

૬. સ્થિર દિરેણુ—જ્ઞાનાત્મા, દર્શનાત્મા, ચારિત્રાત્મા અને શુદ્ધ દ્રવ્યાત્મામા પડિતવીર્યથી પોતાનો ઉપયોગ સ્થિર ગમવો પોતાના જ્ઞાન સ્વરૂપના અનુભવમા સ્થિર થવું, પોતાની સત્તા સ્વરૂપનું આવલોડન કરવું અથવા મનથી આત્મ પ્રદેશોને જોવા અને તે દર્શન સ્વરૂપમા સ્થિરતા કરવી ગુણોના અનુભવમા ચિંતરતા, ગગદ્વેષનો અભાવ, સમતારસ (ગાત રસ)મા લીન થવું તે ભાવચારિત્ર આત્માના સર્વગુણોને જાણવા જ્ઞાન છે અને અનુભવ જ્ઞાન, અનુભવ સ્પર્શન તે પણ જ્ઞાન છે એવી રીતે જ્ઞાનને જાણીને તેમા લીન થવું તે સ્થિરતા છે એક ગુણુમાંથી બીજા ગુણમા

જાતી અને સ્થિતિમાં કરવામાં પશ્ચિત વીર્ય જેવી રીતે સજાય કરે છે તે અતત્તુલ્યિની આત્મામાં તથાસુ ૬ જેવી પશ્ચિત વીર્યની ઝોળખાણુ પડે આ બધા બાવ પ્રાણોમાં સ્થિતિરતા કરવી તેમજ તે બાવ પ્રાણોને શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળજ્ઞનાદિ બાવોમાં સ્થિત કરી લેવા.

૭. વાતસલ્ય—આત્માના અનુભવમાં રૂચી, પ્રસન્નતા અને આનંદ થવો જોઈએ.

૮ પ્રમાણે—સાધકમાં, નિવિકલ્પ દર્શન સ્વરૂપ, શાંતિસ્વ અને આત્મિક મુખના અનુભવમાં પશ્ચિત્વીકથી તીવ્રતા વધારતી જતી અને શુદ્ધિમાં શુદ્ધિ કર્યા કરવાનો અભ્યાસ આત્મ રાખવો. આત્મ ભાવમાં વર્તમાન પશ્ચિત્તમ સખવા.

આરિયના ૮ આચારના આસ બનથી અધ્યાત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ

૧. ધર્માનુમતિ—અહિ ખાન દ્વારા પોતાના જ જીવ પ્રવેશ અને મુક્તિને મનથી જોવાના છે. અને કિલ્લ રૂપી તેમજ અવધી વસ્તુ છે એટલે તેમાં મુખ્ય નહિ ગુણના વર્ત ઉપસ્થી ગુણને ઝોળખી રાખાય છે. તેમજ આત્મા અને તેના ગુણો તત્તુવાનુ કાર્ય જાનથી થાય છે. પ્રવેશ અને સ્વરૂપ સત્તાનું અભ્યાસ દર્શનમાં થાય છે. ગુણમાં સ્થિતિ, સખતાસ્વ અને આત્મિક મુખનો અનુભવ આસ્થિતી થાય છે. ગુણમાં પ્રવૃત્તિ વીર્યથી થાય છે. આવી રીતે આત્માના ગુણને અત્યુત્તમ રીતે ઝોળખવા.

૨. ભાગ્ય સુમતિ—દરેક ગુણના નામ આમાં જોવાની જરૂર પડે ત્યારે જોવા.

૩. એષ રૂપ સુમતિ—આત્માનાં દરેક શુદ્ધિમાં અવસ્થા, છદ્મ, અવાસ, ખાત્તુ, ખાન અને સમાધિની ઉંચા ઉત્તરુ.

૪ આચારજ્ઞાન ૬ માર્ગનિક્ષેપણ સુમતિ—આત્માના સર્વ ગુણોની આત્મ પ્રવેશની સાથે એકતા કરવી. આત્મ પ્રવેશને વસ્ત્રની ઉપમાં, ઉપપોષને પાત્રની ઉપમાં જ્ઞાનને મોક્ષની ઉપમાં, શાંતિસ્વને પાત્રની ઉપમાં આપીને, પોતાના આત્મજ્ઞાનની શુદ્ધી સખીને, આત્મા સાથે એકાગ્રિત કરી, કર્મ વગેરે પર બાવોની ઉપેક્ષા કરવી અને આત્મ તત્તુનું સ્વરૂપ કરતુ અહિ કવચાદિ જાની મુખ્યતા છે અને પરબાવો ઉપર અમત્વ નથી અહિ રોજોની સ્થિતિ (રોજોનો સ્થિતિમાં નિષ્કેષ) ખુબ અત્યંત થાય છે.

૫ ઉચ્ચાર પાસવણુ યોગજ્ઞાનસધાક પારિમવલ્લિયા સમતિ માહની સર્વ પ્રકૃતિને અનુચીત્રી બણી તેના ત્યાગ કરવો.

૬ મન મુક્તિ—મનને આત્માકારે પરિવૃત્તિમાં, આત્મ પ્રવેશ અને ગુણોમાં અને જોણુ અને તેમાં સ્થિત કરી લેવા.

૭. વચન ગુપ્તિ—અભાષક આત્મ સ્વરૂપમાં લીન થવું

૮. કાય ગુપ્તિ—આત્મ પ્રદેશોથી છુવ અસ્તિકાયમાં છે તેવી આત્મપ્રદેશોમાં લીન થવું કાયને ચિથર કંવાવી આત્મ પ્રદેશોની ચચળતા ઓછી થાય છે

તપના બાર આચાર દ્વારા

અધ્યાત્મ જ્ઞાન

૧. અણુસણુ આત્માનો ખોગક જ્ઞાન છે, શરીરનો ખોરાક આહાર છે માટે જ્ઞાયક ભાવમાં લીન થવું.

૨. અણોદરી—આત્માને પેટ નથી, શરીરને પેટ છે, માટે અશરીરી આત્મ તત્વમાં લીન થવું

૩. વૃત્તિસંક્ષેપ—સર્વ વૃત્તિને આત્મામા સમાવી દેવી એટલે જ્યારે કોઇ પુદ્ગળીક ઈચ્છા થાય ત્યારે આત્મપ્રદેશોમા મનને જોડી દેવું.

૪ ઈન્દ્રીય પડિસલીન્નત.—અનેન્દ્રીય આત્મીક સુખમાં લીન થવું

૫. રસપડિત્યાગ—આત્માના સમતાગસ (શાંતરસ) માં લીન થવું

૬. કાયા કલેશ—આત્માની અસ્તિકાય આત્મપ્રદેશોનો ઘન તેમાં લીન થવું જેટલા આકાશમા શરીર છે તેટલા આકાશ પ્રદેશોમા આત્મ પ્રદેશો છે અને ભાવશ્રુત જ્ઞાનથી આત્મ પ્રદેશોનો અનુભવ થઇ શકે છે એતનાનો અનુભવ કરીને આત્મપ્રદેશો જ્ઞાન સ્વરૂપે ઓળખી શકાય છે અને આકાશની ઉપમાથી આત્માનું અરૂપીસ્વરૂપ જાણી શકાય છે

૭. વિનય—જ્ઞાનનો એક આચાર વિનય છે ત્યા જોઇ લેવું

૮. વૈયાવચ્ચ—પોતાના આત્માની સ્વઅહિંસા તે સંવર ભાવથી સેવા કરવી.

૯. પ્રાયશ્ચિત—મોહની કર્મની સર્વ પ્રકૃતિઓ અને તત્ત્વોનું સર્વ દોષોનો આત્મ પ્રદેશોમાથી ભાવથી ત્યાગ કરવા

૧૦. સંજ્ઞાય—સિદ્ધ સ્વરૂપ નિજ આત્મતત્વના ગુણોને મનમા જોલવા

૧૧. ધ્યાન—આત્માના શુદ્ધ ગુણોનું ચિત્તન કરી, ગુણના ધર્મ પ્રમાણે મનને પરિશુમાવીને, ગુણનો અનુભવ કરવો અને છેવટે મનમા કોઇપણ શબ્દ ઓડ્યા વગર ગુણના અનુભવમા લીન થવું

૧૨. કાઉમગ્ગ—સર્વ દુનિયા (એટલે લોકમા રહેલા પોતાના આત્મતત્વ અને સિદ્ધસ્વરૂપ મિવાયના સર્વ દ્રવ્યો, તેના ગુણો અને પદાર્થો કે જેમા શરીર, મન વર્ગણા, વચન

જતાં અને સ્થિતિમાં રહેવામાં પતિ વીર્યથી રીતે સજ્જા કરે છે તે અત્યુત્તરી આત્મામાં તથાસ્તુ કે તેથી પતિ વીર્યથી ઓળખાણ પડે ત્યાં જ્યાં સાવ પ્રવૃત્તિમાં સ્થિતિમાં રહી તેમજ તે સાવ પ્રવૃત્તિને શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળજ્ઞનાદિ સાધેઆ લીન કરી દેવા.

૭. વાસસ્વ—આત્માના અનુભવમાં રૂચી, પ્રસન્નતા અને આનંદ થવો એવો.

૮ પ્રભા શ્રુ—જાણકતા, નિવિરુદ્ધ દર્શન સ્વરૂપ, સાંત્વ્ય અને આદિમાં મુખ્ય અનુભવમાં પતિવીર્યથી લીનતા વધારતી જતી અને શુદ્ધિમાં શુદ્ધિ કર્યા કરવાનો અભ્યાસ આશુ રાખવો આદ્ય સાવમાં વર્તમાન પરિણામ રાખવા.

પારિવ્રજના ૮ આચારના આલેખનથી આત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ

૭૫૫ મુમતિ—અહિં જ્ઞાન દ્વારા પાતાના ૮ જીવ પ્રવૃત્તિ અને શુદ્ધિને મનથી જોવાના છે. મનનો વિચાર રૂપી તેમજ અધીષ્ઠિત વસ્તુ છે એવે તેમાં મુ મુ નહિ જુલુપા પર્વ ઉપત્તી શુદ્ધિ ઓળખી શકાય છે જેનકે આદ્ય અને તેમાં શુદ્ધિ નવુપાનુ કાર્ય જ્ઞાનથી થાય છે પ્રવૃત્તિ અને સ્વરૂપ સત્તાનું અવસોજન દર્શનથી થાય છે શુદ્ધિમાં સ્થિતિ, સત્તાસ્થ અને આદિમાં મુખ્યને અનુભવ સાદિતથી થાય છે શુદ્ધિમાં પ્રતિ વીર્યથી થાય છે આવી રીતે આત્માના શુદ્ધિને અત્યુત્તરી રીતે ઓળખવા.

૨. સાના મુમતિ—દરેક શુદ્ધિના નામ જાણી જોવાની જરૂર પડે તો જોવા.

૩. એવં જા મુમતિ—આત્માનાં દરેક શુદ્ધિમાં અવસ્થા, હાલ, જ્ઞાન, પાસુ, જ્ઞાન અને સમાધિથી હંડા ઉતરવું.

૪. આચારુજ્ઞ ૬ મતનિક એવં જા મુમતિ—આત્માના સર્વ શુદ્ધિની આદ્ય પ્રવૃત્તિની સાથે જોવા કરતી આદ્ય પ્રવૃત્તિને વસ્તી ઉપના, ઉપનાને પાત્રી ઉપના જ્ઞાનને જોવાની જ્ઞાન, સાંત્વ્યને પાત્રીની ઉપના આપીને, પોતાના આત્માત્મની શુદ્ધિ રાખીને, આદ્ય સાથે જોવાની સરી, કર્મ વગેરે પર જોવાની ઉપેક્ષા કરતી અને આદ્ય તત્વનું સ્વરૂપ કરતુ અહિં જ્ઞાનદિ જ્ઞાની મુખ્ય છે અને પરજાવો હુપર મમત્ત નથી અહિં જોવાની સ્થિતિ (જ્ઞાનને સ્થિતિમાં નિયંત્ર) પણ અતર્જત થાય છે.

૫. ઉચ્ચાર પાસવજ્ઞ બેગજ્ઞસધાજ્ઞ પારિવ્રજણિયા સમતિ પ્રાદની સર્વ પ્રાપ્તિને અશુદ્ધિથી ગળી તેનો ત્યાગ કરવો.

૬. મન શુદ્ધિ—મનને આત્માકારે પરિવ્રજાવવું, આદ્ય પ્રવૃત્તિ અને જ્ઞાનને જોવા અને ત્યાં લીન કરી દેવા.

૭. વચન ગુપ્તિ—અભાષક આત્મ સ્વરૂપમાં લીન થવું.

૮. કાય ગુપ્તિ—આત્મ પ્રદેશાથી જીવ અન્તિકાયમાં છે તેથી આત્મપ્રદેશોમાં લીન થવું કાયને ગ્રિયર કંવાથી આત્મ પ્રદેશોની ચચળતા ઓછી થાય છે

તપના બાર આચાર દ્વારા

અધ્યાત્મ જ્ઞાન

૧. અણુસણુ આત્માનો ખોગક જ્ઞાન છે, શરીરનો ખોરાડ આહાર છે માટે જ્ઞાયક બાવમાં લીન થવું.

૨. અણુદરી—આત્માને પેટ નથી, શરીરને પેટ છે, માટે અશરીરી આત્મ તત્વમાં લીન થવું

૩. વૃત્તિસંક્ષેપ—સર્વ વૃત્તિને આત્મામા સમાવી દેવી એટલે જ્યારે કોઇ પુલંગીક ઇન્દ્રિય થાય ત્યારે આત્મપ્રદેશોમા મનને જોડી દેવું

૪. ઈન્દ્રીય પહિસલીન્નત.—અનેન્દ્રીય આત્મીક સુખમાં લીન થવું

૫. રસપહિત્યાગ—આત્માના સમતારસ (શાંતરસ) માં લીન થવું

૬. કાયા કલેશ—આત્માની અસ્તિકાય આત્મપ્રદેશોનો ઘન તેમાં લીન થવું જેટલા આકાશમા શરીર છે તેટલા આકાશ પ્રદેશોમા આત્મ પ્રદેશો છે અને ભાવશુદ્ધ જ્ઞાનથી આત્મ પ્રદેશોનો અનુભવ થઇ શકે છે એતનાનો અનુભવ કરીને આત્મપ્રદેશો જ્ઞાન સ્વરૂપે ઓળખી શકાય છે અને આકાશની ઉપમાથી આત્માનું અરૂપીસ્વરૂપ જાણી શકાય છે

૭. વિનય—જ્ઞાનનો એક આચાર વિનય છે ત્યાં જોઇ લેવું

૮. વૈયાવચ્ચ—પોતાના આત્માની સ્વઅહિંસા તે સંવર ભાવથી સેવા કરવી.

૯. પ્રાયશ્ચિત—મોહની કર્મની સર્વ પ્રકૃતિઓ અને તત્ત્વન્ય સર્વ દોષોનો આત્મ પ્રદેશોમાથી ભાવથી ત્યાગ કરવા

૧૦. સંજ્ઞાય—સિદ્ધ સ્વરૂપ નિજ આત્મતત્વના ગુણોને મનમા ખોલવા

૧૧. ધ્યાન—આત્માના નુદ્ધ ગુણોનું ચિત્તવન કરી, ગુણના ધર્મ પ્રમાણે મનને પરિશુભાવીને, ગુણનો અનુભવ કરવો અને જેવડે મનમાં કોઇપણ શબ્દ મોહ્યા વગર ગુણના અનુભવમા લીન થવું

૧૨. કાકુસગ્ગ—સર્વ દુનિયા (એટલે લોકમા રહેલા પોતાના આત્મતત્વ અને સિદ્ધસ્વરૂપ સિવાયના સર્વ દ્રવ્યો, તેના ગુણો અને પદાર્થો કે જેમા શરીર, મન વગરના, વચન

વર્તમાન કર્મ કર્મકળ પડુ આવી નમ ઉ તેનો ભાવથી ત્યાર કરીને નિજ મુક્ત આત્મ
સ્વરૂપમા લીન થા જવુ

विर्चना तस्य आभार इति

ଅଧ୍ୟାୟ ୫ ମୂର୍ତ୍ତି

૧ ઉપશોગ—ધર્મ બ્યાન, શુદ્ધ બ્યાનમાં શુદ્ધ ઉપયોગ સમયે, આત્મતત્ત્વમાં શુદ્ધ ઉપયોગ, અપેક્ષાપૂર્વક ધર્મબ્યાન અને શુદ્ધ બ્યાનનું સ્વરૂપ એક થઈ શકે છે પણ શુદ્ધ બ્યાનમાં આત્મતત્ત્વની ધસ્ટી નિર્મળતા હોય છે એટલે ઉપશમ એટલી કે કાપક એટલીમાં થઈ નથી છે. માયા, નિવાન અને મિથ્યાદ્રશ્ય તરફી સમીપ રહ્યા ને ઉપયોગ છે તે અપેક્ષાપૂર્વક શુદ્ધ અથવા અહિં ને માયા કહી તે સ્વયં સમજતી કારણ કે માયાને સર્વથા ધણ તો કહે મુક્તિપાત્રે માય છે.

२. **ब्रह्माभित**—प्रेमाती शक्ति आसे त्महिनी आत्मभक्तता करी, आत्मभक्ततामां अ न ह आस के देखावतु नहि. आन ह न आस जने आयु दु ये तो सफलतु के ध्यान धर्ता जावतु नही, भाये तेना अभ्या करतो के उनी रीति ध्यान धर्तुं.

૩. સક્રિય શિષ્યવલી નહિ—જ્યાં મુખી આશ્રમરક્ષકામાં જ્ઞાનદ આપે છે ત્યાં મુખી તેમાં લીન થઈ જાય જ્ઞાનદ આપતાં જ્યાં જ્ઞાન મુખી હોય નહિ, અને જ્ઞાનદ ન આપે તો જ્ઞાનદ આપ એવી રીતે જ્ઞાન પ્રલુપ્ત.

શુદ્ધી શુદ્ધી આધ્યાત્મિક અવસ્થા

इश्वरता कदाही व्याप्य अने

સમજાવતી

[illegible]

१ अस्तित्व—युक्त आत्मानु अस्तित्व स्वयम्भुवस्यो दोष छे.

(१) संस्कृत—संस्कृत शब्दों में संस्कृत शब्दों में संस्कृत शब्दों में

(2) સર્વોચ્ચ—સર્વ સ્તરના પ્રશ્નોનો ઉત્તર

(३) स्वतन्त्र—युद्ध उपयोजनीय कर्तव्य।

(૨) સ્વભાવ—જનત ગાંધી, જનત દેશની, જનતાના પ્રિય મુખ્ય, સમગ્રજિવન જનતાના પ્રિય, જનતાના વર્ણને જનતાના કલ્યાણમાં અર્પણ.

स्वप्न-क्षेत्र-क्षण-भाव ते स्वप्न-क्षेत्र-क्षण-भावः ।

૨ સ્વસંવેદન જ્ઞાન—તેના જે બેદ—(૧) સરાગ તે ઇદ્રિયોના વિષયના અનુભવમાં સુખદુઃખની લાગણી કે હોય છે (૨) સ્વસંવેદન વીતરાગ જ્ઞાન—રાગ, દ્વેષ, નિદાન વગેરે દેખોતો ત્યાગ કરીને નિજ શુદ્ધ સ્વચતુર્દયમા રમણતા કરી અને આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવો અમખ્યાત પ્રદેશોમા મન ચિત્ત કરી જ્ઞાન, દર્શન, સુખને શોધશો તો ખાત્રી થશે કે તે ગુણો આત્મામા જ અનુભવાય છે

૩ સમાધિ—ગળ્પના વિકલ્પ વગર આત્માના ગુણોના અનુભવમાં લીન થવું તે સમાધિ લીનતા એકાગ્રતા, તન્મયપણું, એકાકાર સ્વરૂપ એ સર્વ એકાર્યવાચી છે અહિં આત્મ દ્રવ્ય, આત્માના ગુણો અને ગુણના પર્યાય અભેદ સ્વરૂપે છે, તેમની ભિન્નતાનો વિકલ્પ અહિં નથી, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપી રત્નત્રયનો અહિં એકાકાર થાય છે આત્માના કોઇ એક મુખ્ય શુદ્ધ ગુણનું આલમ્બન લઇને પછી સમાધિમા પ્રવેશી શકાય અથવા અનંત ગુણોના સમૂહરૂપ નિજ શુદ્ધ આત્મપ્રદેશોમા લીન થવું અહિં મન, વચન અને કાયાના યોગમા ઉપયોગ નથી. સમાધિમા સમતા, ચિત્તરતા અને સહજ આનંદનો અનુભવ થાય છે

૪. લય સમાધિ—સમાધિમા પ્રવેશ કર્યા પછીની દશાને લય સમાધિ પણ કહે છે, અહિં પ્રયત્ન નથી, સકલ્પ નથી, કોઇ જાતની કલ્પના નથી શરીર ઇદ્રિયો, વચન, મન અને સર્વ જગતનો વિચાર નથી, તે સર્વમાથી ચિત્ત છૂટી જાય છે, બાહ્ય વસ્તુઓનું જ્ઞાન રહેતું નથી આત્માનો પણ કોઇ વિકલ્પ નથી એટલે કે કોઇપણ પ્રકારનો વિચાર થતો નથી. શુદ્ધધ્યાનની અપેક્ષાએ એકલ્પ વિતર્ક અવિચાર છે ધર્મધ્યાનમા અધ્યાત્મ જ્ઞાનીઓ એને લય સમાધિ કહે છે આત્માના ગુણોમાં રમણતા કરતાં શુદ્ધ ઉપયોગે આત્માને આત્મારૂપે જોઈ રહીને તેમાં સ્થિરતા કરવાથી એક કલાકમા લય સમાધિ પ્રગટ થશે અને અતિમ સંતોષની ઝાંખી આપોઆપ જણાશે મન આત્મામા જ લીન થવાથી મરલા જેવું થઇ જાય છે તેથી પોતાની મેજે લય પામે છે લયમા ઉઘેતા જેવું લાગે પણ ખરી રીતે નિઃસંગ અવસ્થા ધારણ થાય છે, જે છે પોતે જ આત્મા છે, બીજું કંઈ નથી પરભાવ (વાસના) થી નિવૃત્ત થઇને નિર્ગુણ મોક્ષ અવસ્થામા મુખ્ય છે તેની ખાત્રી લય સમાધિથી થાય છે અને ભવ્યપણાનો નિશ્ચય થાય છે મોહના અભાવે આત્માનું પોતાનું સહજ સુખ ભોગવે છે તે મોક્ષના સુખનો સાક્ષાત્કાર છે આત્મા અનંત ગુણુ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય (આત્મકૃતિ) ધાગ્ય કરે છે, શરીર છૂટે કે ગ્હે તેની દરકાર નથી

૫. ઓઠસિન્ય વૃત્તિ—લયની પ્રાપ્તિ થતા મનમાં આખું જગત એક સંખ્યુ બાસે છે, વસ્તુને વસ્તુગતે જોઇને આત્મભાવે રહેવાની સમવૃત્તિ થાય છે અહિં આત્મી નથી, વિષયો પડે દ્રવ્ય નથી, હર્ષ, ગેહ, લય, લોભ વગેરે કોઇ પણ મોહનીય ઝર્મની પ્રકૃતિનો ઉદય નથી

સમરસી ભાવ—અહિં શુદ્ધ આત્મરસ (સમતા રસમય જ્ઞાન આનંદ) નો અનુભવ કરવો તે મિદ્ધ સ્વરૂપની સાથે એકીકળીથી થાય છે કલ્પના અને મનોદર્શનથી દ્રવ્યથી પોતાના

આત્મપ્રેરણાનો અણી મન અને સિદ્ધ પરમાત્માના આત્મપ્રેરણાના મનનું અણીકત્વ હતું. એથી પોતાનો આત્મા સિદ્ધિપ્રેરણા બધું કે હોય એવી કલ્પના હતી, કાળથી શુદ્ધ ઉપાય (ગાન, ઈર્શન) ની વડેના (પારિત્યુલિક ભાવથી જ્ઞાન ઈર્શનમાં પરિવર્તન) અને બાકીની કેવળજ્ઞાન, કેવળ ઈર્શન, અનત આત્મિક સુખ, ક્ષાયક સમક્ષિત, અનત આત્મિકસક્ષિતમાં નિજ જ્ઞાન, ઈર્શન, મહા, આત્મ અને વીર્યથી પરિવૃત્તિ હતી અને તેમાં લીન થઈને શાંત ચિત્તા અવસ્થામાં પોતે જતી થતુ.

અવધા સિદ્ધ ભવચાનને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપ તરીકે ગ્રેષ્ઠ ગણ્યોને પછી સિદ્ધ અવધ પોતાના આત્માને ધારીને, પરમાત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપની સાથે તન્મય થતુ.

અવધા સિદ્ધ પરમાત્માને આત્મભાવે સ્વસ વેદન વીતરાગ જ્ઞાનથી અનુભવ, કરવે બધું કે પોતે જ સિદ્ધ સ્વરૂપમાં જતી ગ્રેષ્ઠ હોય તેવી રીતે ભોલ અસોચના તટસ્થ રાખા રાખા થઈને શાંત આત્મિક સ્થામાં લીન થતુ.

નિરૂપણની અપેક્ષાએ આત્મથી ભાવ સિદ્ધનો નિરૂપણ લાગુ પડે કે એટલે કે નિઃસંય, નિઃસીદ્ધ, અણી નિરજન નિરકાર, જ્ઞાનનક સમતાસ્થામાં અનેક ભાવો કેળવવા.

જ. હ મની ભાવ—અહિ શરીરમાં પૌરુષીક ભાવોને આત્માથી જિન તાલીને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ત મય થઈને શાંત સ્થાનો અનુભવ કરવે તે માટે—

સ્થાન-એકાંત પવિત્ર રમ્યદેહ સ્વસ ૭

આસન-મુખાસન.

ક્રિયા-પચના અગ્રાણી મસ્તકના અગ્રભાગ ધ્રુવી નધા અનુભવોને સિદ્ધિ કરીને, લાલસામાં પછી બોદાસિન્ધ ભાવમાં લાગતા થઈ ને, બાલ તેમજ અન્યતર એકા (સકલપ, ચિકલપ) શરીર થઈ ને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં તન્મય થઈને, શાંત રસનો અનુભવ કરવે.

અહિ નામ અને જ્ઞાન સમયે બંધ થાય છે. આત્મા શરીરથી જુદો જ્ઞાન ૭ તેથી વાસનાઓ અસ્થ થઈ જાય છે. માત-તાલપજ્ઞાની ભેદ-ભેદ રહેતી નથી, શુદ્ધ ૬ ખરી શુદ્ધિ રહેતી નથી, બાલુ જેવા સ્વરો કે અપૂર્ણ તેવા સ્વરો અસર કરી શકતા નથી, આત્મના હેલ સવર રૂપે પરિવર્તે છે. એટલે તથા સર્વ જગત બોદાસિન્ધ ભાવથી (મધ્યસ્થ દ્રવિથી) રેખાય છે. હદિયોના વિષ સ્વદ, રૂષ, ગંધ સ્વ, સ્પર્શ કે આકારમાં હૃદ કે શોક થતો નથી, હદિયોને શોધવા કે પ્રકારવાનું કામ થતુ નથી પણ તત્ત્વ જ્ઞાનના કદા તરીકે સમ ભાવે ૬ જ આત્મા, હદિયો અને મનથી તટસ્થ છે. આવી રિચિતિમાં અવધ લગમાં આત્માનો સાધકાર અનુભવ થાય છે.

૮. મન ગુપ્તિ—મનને આત્માકારે પરિણમવાણું, આત્માનિ બહાર જવા દેવું નહિ, મનને આત્મદ્રવ્ય, આત્મપ્રદેશો, શુદ્ધ આત્મગુણ પર્યાય કે સ્વરૂપ સત્તા અવલોકનમાં નેહી દેવું અને તેમાં ચિત્તર કરવું આત્મા મનને ઇદ્રિયોના વિષયમાં ગ્રેસ્તો નથી તેથી મન ઇદ્રિયોમાં જતું નથી અને ઇદ્રિયો પોતાના વિષયમાં જઈ શકતી નથી. વળી મન આત્મામાં સ્થિર થયેલ હોવાથી ગગદ્વેષ સકલ્પ વિકલ્પમાત્ર કંઈ મનથી થઈ શકતું નથી.

૯ દ્રષ્ટિવિન્યય—દષ્ટિ અમુક ચિન્હસ્થાનમાં લીન થયેલી હોય તો સ્થિરતા પામીને હળવે હળવે વિલય પામે છે ત્યાંથી પાછી હડે છે, પછી બીજા સ્થાનમાં દષ્ટિને લીન કરવી એમ સર્વત્ર ફેલાએલ દષ્ટિ પાછી હડીને પરમતત્ત્વ રૂપ નિર્મળ આદર્શમાં આત્માવડે આત્માને દેખે છે.

૧૦ અમનસ્કતા—શરીર બળી ગયેલ કે નાશ પામેલ છે, એમ લાગે એટલે શરીર છે જ નહિ એમ લાગે, આવી રીતે શરીરનું જ્ઞાન ભુલાઈ તો તૃષ્ણા, વાસના, સ્પૃહા બાહ્ય પદાર્થોમાં રાગદ્વેષ આપોઆપ બંધ થઈ જાય છે.

૧૧ પ્રસન્ન ચિત્ત—આત્મ અભિમુખ નિર્મળ નિર્દોષ મન પ્રસન્ન જ રહે છે આત્માના ગુણોમાં મન લીન થાય તો સહ જ સ્વભાવિક આનંદ અનુભવાય છે લય સમાવિ અને ઉન્મત્તિ ભાવ એક જ સ્વરૂપે છે કારણ કે બંનેમાં આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે ઉન્મત્તિ ભાવથી લય અવસ્થા સાંધી રાકાય છે અને લય અવસ્થાથી નિષ્ક્રિય અવસ્થાના સુખનો સાક્ષાત્કાર અનુભવ થાય છે, નિશ્ચય નયથી આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોનો ભોક્તા છે તેથી આત્મતત્ત્વ સિવાય સર્વ બાહ્ય ભાવો (પૌદ્ગળીક ભાવો સુખ, દુઃખ, કષાયો વગેરે)નો ત્યાગ થાય તો સહજ આનંદ પ્રાપ્ત છે.

૧૨. શુદ્ધ ઉપયોગ—ગગદ્વેષ અને મિથ્યાત્વ રહિત ઉપયોગ અને સુખ દુઃખમાં સમભાવ તે શુદ્ધ ઉપયોગ, તે નિગમ નયથી અરાથી શરૂ થાય છે, અને એવભુત નયમાં સર્વથા શુદ્ધ ઉપયોગ થાય છે શુદ્ધ ઉપયોગથી રાગદ્વેષને દૂર કરવાનો હેતુ છે અને આત્મજ્ઞાન કળવવાનો છે તેથી “ઉપયોગે ધર્મ” એમ કહેવાય છે રાગદ્વેષ નાશ કરવા માટે આત્માના દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના ઉપયોગમાં રહેવું.

૧૩. પરિણામ—અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ પરિણામ તે શુદ્ધ અધ્યવસાય (આત્મ વૃત્તિ) શુદ્ધ જ્ઞાન શુદ્ધ પર્યાય અને ચાગ્રિ પર્યાય રૂપે છે માટે રાગદ્વેષ રહીતપણે જ્ઞાન, દર્શન અને ગુણોમાં સ્થિરતા કરવાની પરિણતી રાખવી મિથ્યાત્વી, અજ્ઞાની અને સગાની પરિણામ બંધ જ હોય છે તે ઉપરથી કહ્યું છે કે “પરિણામે બંધ” માટે પરિણામની શુદ્ધિ રાખવી અને સંદેહેન (સંકલ્પ પરિણામ) નું કરવા પોતાનો આત્મા પોતાના જ પરિણામથી બંધાય છે એમ ખાતરી થાય તો પછી તે ગગદ્વેષવાળા પરિણામ મધ કરવાનો અભ્યાસ કરો.

આત્મચેત્તોના અર્થથી પણ અને સિદ્ધ પરમાત્માના આત્મચેત્તોના મનનું અર્થકરણ કર્યું છે તેથી પોતાનો આત્મા સિદ્ધચેત્તોમાં નક્કે કે હોય એવી કલ્પના કરવી, કાળથી શુદ્ધ ઉપોચાર (જ્ઞાન કર્મન) ની મર્મના (પરિસ્થિતિમાં આવથી જ્ઞાન કર્મનમાં પરિવર્તન) અને આવથી કલ્પનાન, કેવળ કર્મન, અનેત આત્મિક સુખ, ધ્યાનક સમર્થિત, અનેત આત્મિકસક્રિયમાં નિજ જ્ઞાન, કર્મન, મહા, માર્ગન અને વીર્યથી પરિસ્થિતિ કરવી અને તેમાં લીન થઈને શાંત સિત્તન સ્વરૂપન પોતે બની જવું.

અથવા સિદ્ધ ભગવાનને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપ તરિકે ચેત્તરૂપ જન્મીને જ્ઞાતી સિદ્ધ સ્વરૂપ પોતાના આત્માને ધારીને, પરમાત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપની સાથે તન્મય થવું.

અથવા સિદ્ધ પરમાત્માનો આત્મભાવે સ્વરૂપ વેદન વીતણન જ્ઞાનથી અનુભવ, કરવો જન્મી કે પોતે જ સિદ્ધ સ્વરૂપન બની કર્મક હોય તેની રીતે લોક અસીક્ષ્યા તટસ્થ જ્ઞાન દ્રષ્ટા થઈને શાંત આત્મિક સ્વભાવ લીન થવું.

નિરોધનની અપેક્ષાએ આગમથી ભાવ સિદ્ધનો નિરોધ થાય પડે કે એટલે કે નિસ્યમ, નિસ્વીય, અર્થથી નિરજન નિવરણ, જ્ઞાનનક સમતાસ્યનન અનેક ભાવો કેવળન.

૭. ૬ મની ભાવ—અહિ શરીરમાં ચૈત્તરૂપીક ભાવોને આત્માથી સિન્ન તાત્તીને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં તન્મય થઈને શાંત સ્થિતો અનુભવ કરવો. તેને માટે—

સ્થાન—એકાંત પવિત્ર સ્થાનકેસ સત્ત્વ છે.

આસન—સુખાસન.

ક્રિયા—પરમા અનુભવી મરતકના અમરનામ મુખી નખા અમરવોને સિધ્ધિય કરીને, સવસમાધિ જ્ઞાતી ઓઘસિન્ન્ય આવમા કાળમ થઈ ને, જાણ તેજન અમરતર એટલ (સકલપ, વિકલપ) રહીન થઈ ને, શુભ સ્વરૂપમા તન્મય થઈને, શાંત રસનો અનુભવ કરવો.

અહિ નામ અને રૂપના સમયો નપે થાય છે. આત્મા શરીરથી તુલ્યે જન્મપ છે તેથી વાસ્તવ્યો અસ્ત્ય થઈ જાય છે. મારા-તાસપણની મેદ-જગ રહેતી નથી, સુખ દુઃખની મુદિ રહેતી નથી, નાસ્તુ જેવા સમ્બો કે અપૂર્વ ગેવા સમ્બ અપર કરી સમ્બ નથી, અમરવના જેવ સવર રૂપે પરિવર્તે છે. કોયો તથા સર્વ જનર્વ ઓઘસીન્ન્ય આવથી (અધ્યક્ષ દ્રષ્ટિથી) કેળાય છે. ઇદિયોના વિવર સમ્બ, રૂપ, ગંધ, સ્પર્શ કે આકારમાં ફર્વ કે સ્થાક થતો નથી, ઇદિયોને શેત્તવનું કે પ્રકર્ષવનું કાલ જવું નથી જવું તાત્ત્વ જ્ઞાન્ય કષ્ટા તરિકે સમ ભાવે ન છે. આત્મા ઇદિયો અને અર્થી તટસ્થ છે. આવી રિયતિના અમર કાળમાં આત્માનો સાચકાર અનુભવ થાય છે.

૮. મન ગુપ્તિ—મનને આત્માકારે પરિણમવાનું, આત્માને બહાર જવા દેવું નહિ, મનને આત્મદ્રવ્ય, આત્મપ્રદેશો, શુદ્ધ આત્મગુણ પર્યાય કે સ્વરૂપ સત્તા અવલોકનમાં બેસી દેવું અને તેમાં ગ્ધિય કરવું આત્મા મનને ઇદ્રિયોના વિષયમાં ગ્રેસ્તો નથી તેથી મન ઇદ્રિયોમાં જતું નથી અને ઇદ્રિયો પોતાના વિષયમાં જઈ શકતી નથી. વળી મન આત્મામાં સ્થિત થયેલ હોવાથી ગગદ્વેષ સકલ્પ વિકલ્પમાનું કંઈ મનથી થઈ શકતું નથી.

૯ દ્રષ્ટિવિશ્ય—દ્રષ્ટિ અમુક ચિન્હુચ્ચાનમાં લીન થયેલી હોય તો સ્થિરતા પામીને હળવે હળવે વિલય પામે છે ત્યાંથી પાછી હડે છે, પછી ખીજા ધ્યાનમાં દ્રષ્ટિને લીન કરવી એમ સર્વત્ર ફેલાએલ દ્રષ્ટિ પાછી હડીને પરમતત્ત્વ રૂપ નિર્મળ આદર્શમાં આત્માવડે આત્માને દેખે છે.

૧૦ અમનસ્કતા—શરીર બળી ગયેલ કે નાશ પામેલ છે, એમ લાગે એટલે શરીર છે જ નહિ એમ લાગે, આવી રીતે શરીરનું જ્ઞાન બુદ્ધાઈ તો તૃષ્ણા, વાસના, સ્પૃહા બાહ્ય પદાર્થોમાં રાગદ્વેષ આપોઆપ બધું થઈ જાય છે

૧૧ પ્રસન્ન ચિત્ત—આત્મ અભિમુખ નિર્મળ નિર્દોષ મન પ્રસન્ન જ રહે છે આત્માના ગુણોમાં મન લીન થાય તો સહ જ અવિચલ આનંદ અનુભવાય છે લય-સમાધિ અને ઉન્મત્તિ બાહ્ય એક જ સ્વરૂપે છે કારણ કે બંનેમાં આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે ઉન્મત્તિ બાવથી લય અવસ્થા સાધી શકાય છે અને લય અવસ્થાથી નિષ્ક્રિય અવસ્થાના સુખનો સાક્ષાત્કાર અનુભવ થાય છે, નિશ્ચય નયથી આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોનો ભોક્તા છે તેથી આત્મતત્ત્વ સિવાય સર્વ બાહ્ય ભાવો (પૌદ્ગળીક ભાવો સુખ, દુઃખ, કષાયો વગેરે)નો ત્યાગ થાય તો સહજ આનંદ પ્રગટે છે.

૧૨. શુદ્ધ ઉપયોગ—ગગદ્વેષ અને મિથ્યાત્વ રહિત ઉપયોગ અને સુખ 'દુઃખમાં સમભાવ તે શુદ્ધ ઉપયોગ, તે નિગમ નયથી અસાધી શકે થાય છે, અને એવજુત નયમાં સર્વથા શુદ્ધ ઉપયોગ થાય છે શુદ્ધ ઉપયોગથી રાગદ્વેષને દૂર કરવાનો હેતુ છે અને આત્મભાવ કળવવાનો છે તેથી “ઉપયોગે ધર્મ” એમ કહેવાય છે રાગદ્વેષ નાશ કરવા માટે આત્માના દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના ઉપયોગમાં રહેવું

૧૩. પરિણામ—અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ પરિણામ તે શુદ્ધ અધ્યવસાય (આત્મર વૃત્તિ) શુદ્ધ ભાવ શુદ્ધ પર્યાય અને ચાત્રિ પર્યાય રૂપે છે માટે રાગદ્વેષ રહીતપણે જ્ઞાન, દર્શન અને ગુણોમાં સ્થિરતા કરવ.ની પરિણતી રાખવી મિથ્યાત્વી, અજ્ઞાની અને સગમીને પરિણામે બધું જ હોય છે તે ઉપગ્રી કલ્પ છે કે “પરિણામે બધું” માટે પરિણામની શુદ્ધિ રાખવી અને સત્વેશ (સ કલિષ્ઠ પરિણામ) દૂર કરવા પોતાનો આત્મા પોતાના જ પરિણામથી બંધાય છે એમ ખાતરી થાય તો પછી તે ગગદ્વેષવાળા પરિણામ બધું કરવાનો અભ્યાસ કરશે.

૧૪ શુદ્ધ ક્રિયા—તે સવર અને નિર્જરાની ક્રિયા તે તેમાં જ્ઞાની મુખ્યતા હોવાથી જ્ઞાનક્રિયા જસુ અપેક્ષાથી હોવાય. જ્ઞાન આત્મકારે પરિણમી તે શુદ્ધ ક્રિયા છે. આત્મકારે એટલે આત્મદ્રવ્ય આત્મપ્રેરણા, આત્મસુષ્ણુ પર્વાય. જરૂર ન્હોતી ક્રિયા મન-વચન-કાયાના ચેતનથી થાય છે ત્યાં સુધી કર્મની આવક યાસુ છે છે એટલે પંક્તિવાએ કર્મ એમ કહેવાય છે. વળી ૨૫ પ્રકારની ક્રિયા હોય છે ત્યાં સુધી કર્મની આવક હોય છે તેમાંની ૨૪ સપત્તય ક્રિયા ૧ એ સુષુપ્તિવાને ખલાસ થાય છે અને ઉત્થના જસુ સુષુપ્તિવાને રક્ત પરિણાવવું ક્રિયા છે છે. અપેક્ષી અવસ્થા કે સિક્કનાં કર્મની આવક નથી.

નિઃશય જ્ઞાન—આત્મા આત્માને નાણે, પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને નાણે, સ્વભાવથી શુદ્ધ આત્માને સુષુપ્તિવા દ્વારા નિઃશયી નાણે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા સ્વસવેદન જ્ઞાન તે નિઃશય જ્ઞાન.

૧૬ નિઃશય કર્મ—શુદ્ધ આત્માને અનર્થસુષી અવસ્થાએ, આત્મા આત્માને દેખે.

૧૭. નિઃશય સમ્યક્—શુદ્ધ સિદ્ધ સ્વરૂપ ન ઉપાદેય છે અને તે સ્વરૂપ ન અનુભવના થાય છે એવો નિર્ણય, પોતામાં અનત સક્રિય છે અને પોતે સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવશે ન એવી આત્મશક્તિ.

૧૮ નિઃશય સમક્રિય—શુદ્ધ આત્મામાં અનુભવ હરીપાત્રીત અદ્યતીક સુખનો અનુભવ સમસ્તી ભાવ, દેવજ્ઞાન, દેવજ્ઞાન, અનત આત્મિક સુખ, ક્ષાયક સમક્રિય, સમભાવ અને પતિ પીરની સાથે એકતાનો અનુભવ. અદિ કાર આત્મિક સાથે એકત થાય છે.

૧૯. નિઃશય આરિત્ર—આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં આવેલું કરે અને શાંત સમતા સ્વર્માં લીન થઈ નહ.

૨૦ નિઃશય કલિત—શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનની ભાવનામાં લીન થવું.

નિઃશય પ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત—આત્માનું શુદ્ધ પરિણમન, ક્રિયા સ્વરૂપે પરિણમનું. આત્મા અને સુષુપ્તિ આત્મજ્ઞાનનો અનુભવ શુદ્ધ આત્મસુષુપ્તિમાં નિષ્ક્રિયા સુષુપ્તિ સુષુપ્તિમાં પાત્રી પરિણમિતો એટલે સ્વાવધાન-નિષ્ક્રિય, પરમ સમીતિથી નિવિરુદ્ધ અતરંગ સ્વરૂપ સુખ અવસ્થાનું ધાન્ય કરવું. અદિ પ્રદુલ્ભ ત્યાજી સુષુપ્તિ સ્વરૂપી નથી પણ આત્મા રક્ત આત્મમારમાં આવેલું કરે છે. આત્મા, નિર્જ-અવસ્થાથી પીનદાવ થાને પોતાને સાત્તાદિ સુષુપ્તિવાથી અલેદ ૧૫ નાણે, દેખે અને આવેલું કરે અને નિતાનુજ શાંત આત્મિક સુખનો અનુભવ કરે સિધ્ધ પરમાત્મા સ્વરૂપ નિષ્ક-સ્વરૂપમાં લીન થાને નિષ્ક્રિય, નિર્મળ દશ પ્રાપ્ત કરી.

૨૨. નિઃશય પ્રતિક્રિય—૫ આવેલાથી પાછા ફરીને આત્મવાતા સ્વરૂપનું અવધાન કરીને નિર્વિકર શુદ્ધ ઉપરોચનું દા.

૨૩ ભાવ નિર્જરા—ઈન્દ્રિયાતીત આત્મિક સુખની રૂચિ અને સાંસારિક સુખની અરૂચિ.

૨૪ શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ—આ ભાવથી શુદ્ધ ભગવાનના પ્રયત્ન વગર કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન અને ત આત્મિક સુખમાં પરિણમન થાય છે શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ નિષ્ક્રિય અને મોક્ષરૂપ છે, ધ્યેય રૂપ છે

૨૫ એક દેશ શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ—જગત્થ પોતાના સમ્યગ્-જ્ઞાન, દર્શન-ચારિત્રના પર્યાયથી, શુદ્ધ પારિણામિક ભાવોમાં પરિણમન કરે તે તેથી ક્ષયોપશમ, દુષ્પશમ અને ક્ષયકભાવ ઉપજે છે, તે ભાવનારૂપ છે, ધ્યાનરૂપ છે, શુદ્ધ પારિણામિક ભાવથી કથયિત્ બિન્ન છે કારણ કે એક દેશ શુદ્ધ છે તે ઉપાદાન અને નિમિત્ત એ બન્ને કારણ થઈને કાર્ય કરે છે ઉપાદાન કારણ ધ્યેય રૂપે પરિણમે ત્યારે નિમિત્ત અદ્રશ્ય થઈ જાય છે. આત્માકારે ઉપયોગ પરિણમન, વ્યભાવિક ભાવ, નિર્વિકારી ઉપયોગ આ બંન્ના પર્યાયવાચક છે. આ ભવ્યત્વનું જીવત્વ છે એટલે એતના નિર્વિકારરૂપે જ્ઞાનદર્શનમાં પરિણમે છે

૨૬. આત્મભાવ—(૧) કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, આત્મિક સુખ, ક્ષાયકભાવ, શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ.

(૨) જગત્થ માટે—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમાં સ્થિરતા શુદ્ધ આત્મગુણોની આત્મપ્રદેશો સાથે એકતાનો અનુભવ.

૨૭. તત્ત્વરસ આસ્વાદન—તત્ત્વ = આત્મતત્ત્વ. રસ = શાત સમતા રસમય આનન્દ આસ્વાદન = અનુભવ. શરીરમાં જ્યાં એતનાનો અભાસ થાય છે ત્યાં આત્મપ્રદેશો છે તેને મનથી ગ્રહણ કરી તેમાં શાત રસની ભાવના ભાવવી એટલે શાતરસ પ્રકટ થશે. પછી તેનો અનુભવ કરવો અને તેમાં લીન થઈ જવું, આત્મિક સુખ કે કોઈપણ આત્માના ગુણને આરી રીતે ઉત્પન્ન કરીને મોગવી શકાય છે.

૨૮. સત્ ચિન્મનદ—જ્ઞાનથી શરીરમાંથી એતનાને શોધી, ભાવથી શરીરથી બિન્ન નાગીને, એક ચૈતન્ય રૂપ જ્ઞાન આનન્દનો અનુભવ કરવો અને તે સ્વરૂપમાં લીન થઈ જવું ત્યારે પરમ સ્વચ્છતા, પરમ અમૃત રસ અને પરમ આનન્દનો અનુભવ થાય છે

૨૯. દર્શન સુખ—આત્માના નિરાકાર નિર્વિકલ્પ સહજ દર્શન-સ્વરૂપ-દેશની સ્થિતિમાં શુદ્ધ ઉપયોગે પરિણમિ રહેવું તેથી પરમ સુખ (આનન્દ અને શાંતિ)નો અનુભવ થાય છે અહિં લોહ અભોક્તા તટન્ય દષ્ટા થવું અથવા ક્રૂર નિજ આત્માના દષ્ટા થવું

૩૦. આત્મપ્રદેશોમાં વિશ્રાંતિ—જ્યારે સંકલ્પ, વિકલ્પ, આકુળતા, આકુળતા, દુર્ધ્યાન થાય ત્યારે મનને આત્મપ્રદેશોમાં જોડી અને તેમાં ગિથર કરીને શાત રસનો અનુભવ કરવો. મનને આત્મા સાથે જોડવાથી તે નિર્વિકલ્પ દશામાં આવે છે એટલે ગગદૈષ ઈન્દ્રિયોની ચચળતા વગેરે ગાત્રભાવો અને દુઃખો અદ્રશ્ય થઈ જાય છે

૩૧ પોતપોતાના સમાધ રહેવું—આજ પદાર્થના તટસ્થ થાતા હોય અને અત્યુર્જિત શક્તિથી બ્યારે આત્મા પોત પોતામાં (નિજ સ્વરૂપમાં) સમાધ થાય છે ત્યારે અખડ આનંદ અને સંપૂર્ણ સ્થિતિમાં રહે છે

૩૨. અણપી એકત્વ—આખા લોકમાં પણ મનિષા હોવાના પદાર્થમાં એક એક સામાન્ય હવ ક્ષમને મનોદર્શનથી દેખવાથી સર્વ જગ્યામાં હવજ પ્રતિભાસિત થાય છે તે સર્વ હોવામાં અણપી એકત્વથી સમજાવે જોઈને એકત્વ રૂપ પરિવૃત્તિ કહી અને પોતાના સમતા સ્થામાં લીન થવું સમજામાં સર્વ જગત્ એક રૂપ થાય છે તેનો અનુભવ કરવો.

૩૩. સાયક ભાવમાં લીન—આર્થિક નયમાં આત્મા એકજ દબ્ય રહે છે આત્મા જાને તેના ગુણોમાં બે રહેતો નથી, તેમ પરસ્પર ગુણોમાં બે રહેતો નથી સર્વ ગુણો પોતપોતાની પર્વામાં પ્રવર્તે છે અને તે સર્વ પરિણામાં એક જ આત્મ દબ્ય છે નિર્વિકલ્પ (અનેદ) સ્વરૂપમાં સર્વગુણ પરિણામી દબ્યમાં એકતા થાય છે આત્મા બ્યારે પર દબ્યોતો સંબંધ રાખતો નથી તેથી અણુક પરિવૃત્તિ થતી નથી તેથી નિજ આત્મા ફક્ત એક શુદ્ધ જ તરિકે રહે છે તેનો શુદ્ધ પર્યાય પણ દબ્યની અદર લીન થાય છે એકભાવ રહેતો નથી તેથી શુદ્ધ દબ્ય સાયક કઈને વિદર થાય છે અહિં થાતા પણ પોતે છે અને રૂપ પણ પોતે છે અને જ્ઞાન સ્વરૂપ પણ પોતે છે એટલે જ્ઞાન રૂપ અને જ્ઞાનની એકતા (એકાકાર) થાય છે બ્યારી રીતે સાયક ભાવ ક્રિયા કરીને અનેદ સ્વરૂપે જ્ઞાન ભાવમાં લીન થવું એકતાનો કર્તિમાન શુદ્ધ ઉપયોગ પર્યાય આત્માથી અનેદ સ્વરૂપે એક જ છે તેથી નિર્વિકલ્પ છે.

૩૪. શુદ્ધ સ્વરૂપનો ભાવ—જેર જે સાયક ભાવ કહ્યો તે આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવની નિશ્ચયમાં આવે તો પોતે સિદ્ધ સ્વરૂપે રૂપ થાય અને તે શુદ્ધ સ્વરૂપનો આત્માને ભાવ થાય.

૩૫. ચૈતન્ય સ્વભાવની પ્રાપ્તિ—નિષેધથી મીડીને સિદ્ધ સ્વરૂપ મુખીના એકતાના નયા પર્યાયના આત્મામાં એકત્વ કરવું અને એકતાને સ્થિત કરવી એકતાના નયા પર્યાયમાં રૂપે જ્ઞાન મીડ છે તેથી રૂપજ્ઞાન સ્વરૂપ શુદ્ધ એકતાથી અનેદ આત્મિક મુખનો અનુભવ કરવો ત્યારે ક્રિયા રહિત નિર્ભળ ચૈતન્ય સ્વભાવ પ્રાપ્ત થાય આ એકતા આત્માના ત્રિકાળ સંબંધી પર્યાયનો એક કાળમાં અનુભવ કરે.

૩૬. સ્વરૂપ સ્થિરતા—દબ્યાર્થિક નય (અનેદ જ્ઞાન)ના પ્ધાનથી સ્વરૂપ સ્થિતિના આવે છે માટે અણપી એકત્વ અને સાયક ભાવમાં લીન થવાનો અભ્યાસ રાખવો.

૩૭. વિરહત ભાવ—તે પર્યાયાર્થિક નય તથા તત્ત્વલક્ષી હવ અણુના મુદાભાવથી થાય છે. પર્યાયાર્થિક નયમાં હવ, નરક-તિર્થ-અનુભવ-રૂપ-સિદ્ધ પર્યાય (આકાર) રૂપેદેખાય છે તેમાં હવ દબ્ય અને પુરુષજ પર્યાયની સિન્નતા તાત્પર્યથી અને તે પર્યાયના કારણે તપાસવાથી વિરહત ભાવ આવે છે.

૩૮ ભેદ જ્ઞાન—તે પૃથક્ત્વ વિતર્ક સંવિચારનો વિષય છે તેનાથી જીવ દ્રવ્ય અને તેના ગુણોની ભિન્નતા, ગુણોની પરસ્પર ભિન્નતા, પદાર્થોની ભિન્નતા દ્રવ્ય-ગુણ-પદાર્થોની ભિન્નતા વિચારવામાં આવે છે

૩૯ આત્મિક સુખાનુભવ—આત્મિક સુખ ભોગવવાની રીતો.—

(૧) શાંત રસની ભાવના ચિત્તક્ષેત્રમાં સ્થિર કરવી અને મન આત્મદ્રવ્યમાં સ્થિર કરવું

(૨) મનથી આત્મપ્રદેશોનો અવગ્રહ કરી તેમાં લીન થઈને આત્મસંતોષની ભાવનાથી આત્મપ્રદેશોમાં સંતોષ પ્રગટ કરવો અને તેમાં લીન થઈ જવું

(૩) નિર્વિઝારી સ્વઅનુભવ રૂપી જ્ઞાનમાં લીન થવું

(૪) નિર્વિકલ્પ નિજ શુદ્ધ આત્મસત્તાનું અવલોકન કરવું

(૫) અનંત આત્મિક સુખની ભાવનાથી આત્મપ્રદેશોમાં આત્મિક સુખ પ્રગટ કરી તેમાં લીન થવું

(૬) પદ્ય પરમેષ્ઠિયા ભાવ નમસ્કારમાં લીન થવું

(૭) નિશ્ચય સમક્ષિતના ભાવમાં લીન થવું

(૮) આત્માના શુદ્ધ ગુણોના ધ્યાનમાં બિડા હિતરવાથી આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય છે અને અનુભવાય છે

(૯) નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થવાથી પૌદ્ગળીક સુખ દુઃખની લાગણી રહેતી નથી અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે

(૧૦) મનને આત્મપ્રદેશોમાં સ્થિર કરવાથી ઈન્દ્રિયોના વિષયોની આકુળતા વ્યાકુળતા રહેતી નથી તેથી સહજ સુખ ઉત્પન્ન થાય છે

(૧૧) જ્ઞાન, આનંદ અને ચૈતન્ય સ્વરૂપની ભાવનાથી આત્મપ્રદેશમાં સાત્વિક સુખ પ્રગટ થાય છે

૪૦. સહજ આનંદમય ઘેન—આત્મ અનુભવ રૂપ અમૃત રસ પીવાથી સહજ આનંદમય ઘેન ચઢે છે તેની આગળ દેવતાઈ સુખ મિદ્ધ સમાન છે દુનિયાની વસ્તુ તમાસારૂપ દેખાય છે તેમાં જરા પણ ગ્રહા રહેતી નથી.

૪૧ આત્મરૂચી—આનંદન આત્મામાં પ્રેમ (રૂચી) જોડવાથી બાહ્ય વસ્તુઓનો પ્રેમ છૂટે છે આનંદન આત્મપ્રદેશોને બાવચક્ષુથી જોઈને ચેતના હર્ષ પામે છે (આનંદમય બની

બળ છે) અને પરસ્પર ભાવે પ્રેમ (વાત્સલ્ય) થાય છે અને સાક્ષાત જોવાની તાતાવેશી થાય છે પણ સાક્ષાત્કાર ૧૩ મેં અનુભવેલાં થાય છે શુદ્ધ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ ચેતના આત્મપ્રેરણાની સાથે એકતા અનુભવે છે

૪૨. સમતાનો અનુભવ—શુદ્ધિ અને અનુભવ જ્ઞાનની મહત્ત્વી વિચાર કરીને સમતાનો અનુભવ કરવામાં આવે તો સમતા અને આત્મજ્ઞાની એક સ્વરૂપ પરિવૃત્તિનો અનુભવ થશે અને તેથી શાન્તિ અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થશે અને સર્વ દુખનો અંત થશે સમતાથી અનુભવ જ્ઞાન કેળવાય છે જ્યાં અસપ્ષાત પ્રદર્શન આત્મ દ્રવ્ય તેના શુદ્ધ અવસ્થા અને પર્યાયમાં જ્ઞાનથી એકમ ભાવે ત્યાં તીવ્રતા, ક્ષત્ત્વ ઉપયોગ અને સમતાપૂર્વક લીન થઈ જાય

૪૩. સુખરૂપ શુદ્ધ ચેતના—શુદ્ધ ચેતના તે કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ છે. આત્માના પ્રત્યે પ્રત્યે કેવળજ્ઞાન અને અંતર સુખ છે તેથી શુદ્ધ ચેતનામાં ઉપયોગ તાપ્તી તેનો અનુભવ કરવામાં આપોઆપ અંતર સુખ વેદા થાય છે

૪૪. લીનતા જ્ઞાન—(૧) આત્માના એક પ્રેરણા કે આત્મિક પ્રેરણાના કે અનુભવના પ્રેરણાના કે આત્માના એક અવસ્થા પર્યાયમાં કે સર્વ અવસ્થા પર્યાયમાં અનુભવ સ્વરૂપે કે અનુભવ આત્મિક—અનુભવ પર્યાયમાં અનુભવ સ્વરૂપે કે આત્માના એક શુદ્ધ પર્યાયમાં લીન થવાથી શુદ્ધ જ્ઞાનનો અનુભવ થાય છે. તદ્વાપાદિ સર્વ અનુભવ ભાવે અનુભવ થાય છે સર્વ દુખો દૂર થાય છે અને અંતર કર્મની નિર્વાસ થાય છે.

(૨) સમસ્તી ભાવમાં લીનતા શુદ્ધિમાં તત્ત્વજ્ઞાન, શુદ્ધ સ્વરૂપમાં એકસપક્ષ અતરંગ ભક્તિ, ભાવજ્ઞાન જ્ઞાન, સદા / સ્વભાવ, સ્થિતતા જ્ઞાન, અસપ્ષાત પ્રેરણામાં એકસ, બાહ્ય દુનિયા અને પરભાવથી નિર્મૂલત સ્વઅનુભવ, આત્મિક જ્ઞાનમાં લીન થઈ જાય

૪૫. શુદ્ધિનો એકતાનો અનુભવ—આત્માના દરેક અવસ્થામાં લીન થઈને ત્યારે શુદ્ધિ નામ મંદા મુદ્દા છે અને શુદ્ધિ ભાવમાં / પરિવૃત્તિ લે છે ત્યારે આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે એટલે આત્મિક સુખના અનુભવમાં સર્વ શુદ્ધિનો એકમ થાય છે તેમાં અનુભવ ભાવોનું એક અસ્તિત્વ છે તેમાં સ્વરૂપલોક નથી, અંગેમાં ક્ષત સપ્ષા સજ્ઞા (નામ), શક્તિ અને પ્રેરણા આદિથી ભેદ છે.

૪૬. શુદ્ધિનો દર્શન—શુદ્ધ પ્રેમ અને મહત્ત્વી અધ્યાત્મ જ્ઞાન સ્થિત થાય છે ત્યારે આત્માના જ્ઞેય દર્શન થાય છે તે અતરંગ ભાવની પરિવૃત્તિ થાય છે તેથી આંતરિક શક્તિ થાય છે અને જોવાની શક્તિમાં વિશ્વાસ આવે છે કે જે જિજ્ઞેષે દાસીને આજ કાલ પાર પાડીને જે જે શુદ્ધિ સ્વરૂપ, મહત્ત્વી, મહત્ત્વી, અનુભવ અને જ્ઞાન કરવામાં આવે તે તે જ્ઞેય પ્રકાર કરવામાં આત્મીય પરિવૃત્તિ છે આત્મિક જ્ઞેયમાં પરિવૃત્તિ ત્યારે શુદ્ધિનો અભાસ થાય.

૪૭. સ્વેચ્છાસમ જ્ઞાન—જે દ્રવ્યનો ઉપયોગી વિચાર કર્યો હોય તે દ્રવ્ય સ્વેચ્છાસમ જ્ઞાન ઉપજે છે અને અનુભવ થાય છે ત્યારે જ્ઞાતાના ક્રયાક્રમમાં મુદ્દી આત્માના શુદ્ધ

અધ્યવસાય ઉપર કાઠી નાખવા અને દરેક ગુણમાં ઉડું ઉતરવું અને ત્રણે યોગોને આત્મા તરફ વાળવા

૪૮ અંજપા જાય—જન પ તે પયથિના સમુદાયક છે અને અજ પા નિરતર પ્રવાહ સુચવે છે અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં આત્માના શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી પયથિમાના પ્રવાહમાં લીન થવાથી આનંદ સ્વરૂપ ચૈતન્ય નિરંજનપણું પ્રાપ્ત થાય છે

૪૯. અનુભવ જ્ઞાન—શ્રુતજ્ઞાનનો ગ્સ (ફળ, સાર, પરિપક્વ દશા, નિજ આત્મા સખધી ભાવ શ્રુતજ્ઞાન) ને અનુભવ જ્ઞાન છે, તે આગમો અને ખાસ કરીને દ્રવ્યાનુયોગના પ્રહણ, મનન, નિશ્ચય, ધારણ, સ્મરણ, નિજઆત્મતત્વમાં ધ્યાન અને સમાધિથી ખીસે છે, વાગવાગ તત્વરસ આસ્વાદનથી અનુભવ પરિણતિ થાય છે એટલે ભાવનાનો અનુભવ અથવા શુદ્ધ ગુણોનો અનુભવ અથવા નિજસ્વભાવનો અનુભવ થાય છે

અગ્રમત દશાથી આત્માને મળવા એટ મન થાય છે, મનોવૃત્તિ સમતા ભાવમાં પરિણમે છે, આત્માને પરમાત્મદેવ રૂપે પરોક્ષ રીતે નિરખીને તેમાં તદ્વિલન થાય છે, એક રસરૂપ થાય છે અને સહજ આનંદ સુખનો અનુભવ થાય છે.

દ્રવ્યાનુયોગથી વૈરાગ્ય ચાલુ રહે છે તેથી બાહ્ય પ્રવૃત્તિ થતી નથી પણ આત્મરમણતા ચાલુ રહે છે અપૂર્વ વિચિત્રલાસથી ધ્યાનમાં ઉડા ઉતરાય છે અને અસખ્ય પ્રદેશોમાં રહેલ અનંત ગુણોમાં રમણતા વાય છે

ઉપયોગની ધારાથી ધ્યાન ચાલુ રહે છે, ધ્યાનમાંથી સમાધિમાં જતાં સહજ આનંદનો અનુભવ થાય છે સમતા, ચેતના અને શ્રદ્ધા આત્માની પરિણતિ છે તે ચતનના અનુભવમાં ભાસે છે તેમાં જેમ જેમ આત્મા તદ્વિલન થાય તેમ તેમ સહજ આનંદમાં લીન થાય છે અસખ્ય પ્રદેશોમાં ઉડા ઉતર્યા વગર અનુભવ અમૃતનુ પાન થતું નથી

સમતા સર્વ પદાર્થોને નિર્લેપ દશાથી દેખે છે તે આત્મામાં જ છે તેને આત્મભાવ વડે પ્રગટ કરવી તેથી મોહની કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ તથા ૧૮ પાપ દૂર થાય છે

૫૦. અભિનવ જ્ઞાન—આત્મામાં મનની સ્થિતિ તે અતર્હતિ છે, ન્યારે મન આત્મા તથા શુદ્ધ ગુણોમાં ચોટી જાય ત્યારે નામ રૂપનું ભાન બુલાય છે અને આત્મતત્વ સખધી અપૂર્વ જ્ઞાન પ્રગટે છે તે અભિનવ જ્ઞાન છે તેથી આત્મા સખધી નવા તાજા શુદ્ધ વિચાર આવે છે જેથી શુદ્ધ ધ્યાન પ્રગટ થાય છે

૫૧ ભાવ પ્રાણ—તે જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર (આત્મિક સુખ), વીર્ય છે તેમાં નિરતર ઉપયોગ રાખવો, તેથી સર્વ પ્રકારનો વિરોધ નાશ થાય છે અને ગમે તેવા ક્રોધને પણ છતી શકાય છે

પર સમક્ષિત પ્રાપ્તિ—આત્મતત્ત્વના અનુભવમાં અપૂર્વ આત્મિક સુખનો અને તેની સાથે સમક્ષિતનો નિર્લુપ્ત થાય છે

૫૩. આત્મમદ્ધા—સત્તાએ મારો આત્મા સિદ્ધિ સમાન છે એવી દૃઢ મદ્ધા સમજી અને મારી પોતાની જ સક્ષિતઓથી કુ સિદ્ધિ સ્વરૂપ ચોકકસ મેળવીશ. કુ બિન પ્રવચના માર્ગમાં છુ અને મારૂ કામ જરૂર પાર પડશે. મદ્ધા પુરુષાર્થનું બીજ છે જમ અને નિયમનો આધાર તેના ઉપર છે. આત્માને આત્મ-દન રૂપે જ દેખે.

૫૪. સુખદુઃખમા સમભાવ—પૌત્રગીઠ સુખદુઃખ શુભાશુભ કર્મના વિપાકથી (સ્થિતિ) ઉપનત થાય છે તેથી કુ બિન છુ તે મારૂ સ્વરૂપ નથી મારે માત્ર શુદ્ધ સ્વરૂપમાં કુ રહીશ. આત્મામાં શુદ્ધ ઉપરોચ રાખવાથી અસ્થિ અપસ્થિતીથી છુ ઝેવાથી ક્યાં ઉત્તમમાં આવવા નથી.

૫૫. કષ્ટ અનિષ્ટપણની શુદ્ધિનો અભાવ—જે પુત્રગ રકષ પચાંચ દેખાય છે તે નિત્ય નથી તેની મૂળ દ્રવ્યો પુત્રગનો ત્રાહ્યાક અપોનો વિચાર કરીએ તે મોઢ વસ્તુ છુદ છે અનિષ્ટ નથી, મારે તટસ્થ દૃષ્ટિથી વસ્તુને વસ્તુને (વસ્તુના સ્વભાવ પ્રમાણે) અવગણવી.

૫૬. ભાવ સામયિક—આત્માને આત્મામાં સખવે. આત્માદેશીમાં આત્માના ગુણને અનુભવવા.

૫૭. ભાવ કાષોત્સર્ગ—કાષામાંથી ઉપરોચ એવી છુ અને આત્માકારે પરિણામવે.

૫૮. ભાવ પ્રત્યાજ્ઞાન—કર્મ અધિવાતા પલ્લિઓનો ત્યાગ.

૫૯. આત્મ જ્ઞાન—સત્તામાં સ્થેય શુદ્ધ આત્મતત્ત્વ તો અતર જ સાધન છે તેનું જ્ઞાન ખસું ઉચાક નિમજ, ધર્મ સંગ્રહ, તત્ત્વર્થનાદિ જાણવાપન છે. શુદ્ધિ (રામજ્ઞો અભાવ) ચીર્ષકાસ (તિત મનોભાવ) અને ઉપરોચ (ત-અજ્ઞાન સાવધાની) એ અલ્પ પૂર્વક જ્ઞાનથી એક પાર થાય છે.

૬૦. અસંમોહ—જ્ઞાન, જ્ઞાન, આત્મર્ષનસુક્ત અને સમજા સ્તમ્ભ માર્ગિ તે અસંમોહ તેમાં આત્મ પ્રગતિ છે અને રાત્રીનો અભાવ છે.

૬૧. પરકારક જ્ઞાન—નિજ આત્મ અનુભવમાં સ્થિતિ, નિજ સત્તામાંથી, નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપને અવલમ્બીને સ્થિત કરીને, નિજ સક્ષિતથી, નિ / પ્રકાસ મારે, નિજ તત્ત્વ જ્ઞાન ખસું.

૬૨. કેવલજ્ઞાનની જાવના—જન અને જન્દિરોની સદાજ્ઞા વચર (કલ્પનાત્મક જન્દિરોની) કલ્પ આત્માદેશી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન, જ્ઞાનના સર્વ અધિમાત્ર પ્રતિરૂદ્ધો અક્ષત તેથી સપૂર્વ સેક અવેશના સર્વ દ્વન્-લેન-કામ-જાવના ત્રિકાગીક પચસિને અનુક્રમ વચર (એકી

સાથે, યુગપદ્) જાણે, અપ્રતિહત શક્તિવાળું સમગ્ર, ક્ષાયકભાવવાળું અખડ વિમળ અપ્રતિપાતી અનંત, નિર્મદેહ પરમ જ્યોતિ, પરમ પ્રગ્ન છે, અનાદિ અનંત જ્યો (પદાર્થો) કેવળજ્ઞાનમાં અનાદિ અનંતપણે સદાદાળ પ્રતિભાસે છે, સમસ્ત લોક અલોકમાં પ્રતિસમય થતા ઉત્પાદ વ્યયની વર્તનાનું એકીસાથે જ્ઞાન, કેવળજ્ઞાનનો ઉપયોગ તે આત્માના પોતાના જ સ્વરૂપનો અનુભવ છે જાણવાની ઇચ્છા કે પ્રયત્ન વગર જ ત્રિકાળવર્તી સર્વ પદાર્થો જ્ઞાનમાં જણાય છે જ્ઞાયક શક્તિ સર્વ જ્ઞેય પદાર્થાકારમાં વિસ્તીર્ણ છે, સશય-આમોહ-બ્રમણ આદિ દોષોથી રહિત સ્પષ્ટ છે અક્રમવર્તી-ત્વપણાથી અનંત સ્વરૂપ પરિણામ છે, આનંદ અને સમતારસમય નિરાકુળ સુખરૂપ છે કેવળજ્ઞાન તે શુદ્ધ ચેતનાની પરિણતિ રૂપ પર્યાય છે, તે આત્મ પ્રદેશોમાંથી પ્રગટ થાય છે અને તેમાં જ સમાઈ રહે છે આત્માની બહાર કેવળજ્ઞાન જતુ નથી છતાં લોક અલોકના ત્રિકાળીક સર્વ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને એકી સાથે જાણે છે કેવળજ્ઞાન આત્મિક અમૂર્તીક સ્વતંત્ર, પરદ્રવ્યોના સંયોગ રહિત, શુદ્ધ કેવળ આત્માધીન, અવિનાશી, એકીવખતે, સમય સમય, અખડીત ધારા પ્રવાહ રૂપ, આઆઆધ, ઉત્કૃષ્ટ છે પ્રત્યક્ષ સંપૂર્ણ જ્ઞાનથી અનંત આત્મસંતોષ ધપળે છે તેથી તૃપ્તિ-ઉત્પન્ન થતી નથી કેવળજ્ઞાનની ભાવના માટે લોક અલોકના શ્રુતજ્ઞાનપૂર્વક તદસ્થ જ્ઞાતા થઇને શાંતરસમાં લીન થઇને રહેવું.

૬૩. છ કારક આત્મા—આત્મા પોતે છ કારક છે

(૧) તે જ્ઞાયક ભાવનો કર્તા છે કારણકે જ્ઞાયક સ્વભાવ પોતે ઉત્પન્ન કરે છે

(૨) જ્ઞાયક સ્વભાવને ઉત્પન્ન કરવો તે કર્તાનું કર્મ છે

(૩) પોતાના શુદ્ધ ઉપયોગના પશ્ચિમન રૂપ ચારિત્ર પર્યાય (કરણકારક)થી પોતે જ્ઞાયક સ્વભાવ ઉપજાવે છે

(૪) સંપ્રદાનકારક પોતે જ જ્ઞાયક સ્વભાવ રૂપ પર્યાયને ઉત્પન્ન કરી પોતાને જ તે જ્ઞાયક ભાવનું દાન દે છે અને પોતે જ તે સ્વીકારે છે અને ભોગવે છે

(૫) અપાદાનકારક—અશુદ્ધ પર્યાયનો ત્યાગ કરીને પોતે જ શુદ્ધ પર્યાય ધારણ કરે છે અને તેમાં ગ્રિથ થાય છે

(૬) જ્ઞાયક સ્વભાવનો આધાર પોતે જ છે

૬૪. એકત્વ અન્યત્વ—અજ્ઞાન દશામાં સગગ ભાવથી અશુદ્ધ ચેતનાનો કર્તા, કર્મ અને કર્મફળ (સુખદુઃખ) હું જ એકલો હતો, અન્ય દ્રવ્ય માફ ન હતું. ગગદેષ અને અજ્ઞાનયુક્ત ચેતના તે અશુદ્ધ ચેતના ગગદેષ મિથ્યાત્વ ભાવ ઉત્પન્ન કર્યો તે કર્મ ચેતના પૌદ્ગળીક સુખ દુઃખનો અનુભવ કરવો તે કર્મફળ ચેતના જ્ઞાનદશામાં પણ હું એકલો છું, અન્ય દ્રવ્ય માફ નથી. ગગદેષ રહિત શુદ્ધ ભાવનો હું કર્તા છું, નિર્મળ ચૈતન્ય ભાવથી શુદ્ધ સ્વભાવનું સાધન કરનાર

કુ કલ્પ ક્ષુ નિર્મળ ચેતના પલ્લવિતી કુ શુક સ્વભાવ ઉત્પન્ન કરે ક્ષુ તેથી કુ કર્મ ક્ષુ આત્મ સ્વરૂપ બાવના મનથી ઉત્પન્ન આનુજ્ઞા આનુજ્ઞા ચક્રિત આત્મિક સુખ રૂપી કુ કર્મરૂપ ક્ષુ આ બાવનાથી અશુદ્ધ પર્યાય ઉત્પન્ન થતો નથી.

૬૫. વીતશાગ સમક્ષિત—તે નિમ્મ સમક્ષિત છે શુદ્ધ ઉપયોગ રૂપ જ પરમ આસ્વાદ્ય રૂપ સમતાસ્ત્વ આસ્વાદ્ય છે તે નિમ્મ સ્તન ત્રવની બાવનાથી સાધી શકાય છે તેની સાધના માર્ગે—

૧ જ્ઞાન, ઈર્ષન, મદ્યા, આશ્વિ, આત્મિક સુખ અને વીર્ય જે પોતાનું સ્વરૂપ છે તેમાં લીન થઈ જઈને પોતાના સ્વરૂપનું નિરાકરણ પ્રાપ્ત કરવું.

૨. ક્ષયનાતીત અને હ્રિદયાતીત આત્મિક સુખમાં લીન થઈ જવાથી નિશ્ચાલ્પભાવ કે પોદ્ગળીક સુખની હાલ જોવી નથી.

૩ પદ્ધિ વીર્ય ઉત્પાદક (વિરોધવાસ)થી ખેદ અને સંકર્ષ-વિકર્ષ નાશ કરીને વિત્રિવિચ્છાને નાશ કરતી.

૪ શુદ્ધ આત્મ તત્વના ઉપયોગથી મુક્તિ નાશ કરતી.

૫ ઉપશમ બાવથી દોષોને ઉચ્ચ પામવા દેવા નહિ અને પ્રાપ્ત દોષ ઉચ્ચ આવે તો આત્માના (વિષ પ્રતિપક્ષી) કુશળી દોષોને મૂળમાંથી ખેંચી નાશ કરતા.

૬ સમસ્તી બાવથી દ્રવ્યથી જ્ઞાન, ઈર્ષન, આશ્વિના રિશ્ત જોવું

૭ ઉત્કૃષ્ટ દ્વ રૂપી (વાત્સલ્ય)ની નિરૂપાધિક આત્મિક આનંદમાં લીન થવું

૮ નિ / શુદ્ધ આત્માને અનુભવ વખાતે જવું

૬૬ જ્ઞાનાત્મ—સાચકભાવમાં લીન આત્મા.

૬૭ દર્શનાત્મ—નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ ઈશન સ્વરૂપમાં લીન આત્મા.

૬૮ આશ્વિનાત્મ—વિકલ્પ અને સમસ્તી બાવમાં લીન આત્મા, શુદ્ધ ગુણોનાં રિશ્ત આત્મા, સમતાસ્તમ્ય આત્મસ્વરૂપ.

૬૯ વીર્યાત્મ—સકલ વીર્યાત્મ જ્ઞાન-ઈર્ષન-આશ્વિમાં શુદ્ધ રોગ (અન, વચન અને કાયા)ની પ્રવૃત્તિ, શુદ્ધ ઉપયોગમાં પ્રવૃત્ત.

૭૦ નિશ્ચય યમ—અચરીતી અપી સમતાસ્તમ્ય અદ્વિસા સ્વરૂપ આત્મસ્વરૂપમાં લીન, કર્મ હિત શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં લીન, કર્મ અમલકરૂપ રૂપ શુદ્ધ સવર સ્વરૂપ આત્મસ્વરૂપમાં લીન, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રાગરૂપ, પદ્મવ ગુણ પદ્મવથી નિસરત અવરમાં લીન.

ઉપના જે અમલકરૂપ સ્થાનો મતાત્મા છે જેમાંથી કેટલેક એક રચના દ્વારા આત્મસ્વરૂપ કરી શકાય.

સમતા

અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં જ્ઞાન, દર્શન, યાગ્નિ (સમતા) અને વીર્યસાધન તેમ જ સાધ્ય છે કારણ કે જ્ઞાન તે જ કેવળજ્ઞાન કપે પ્રગટ થનાર છે, દર્શન તે જ કેવળ દર્શન તરીકે પ્રગટ થનાર છે, સમતાથી જે રાગદ્વેષની મદતા ક્રવામાં આવે છે તે જ સપૂર્ણ સમતા (ક્ષીણ મોહ) રૂપે પ્રગટ થનાર છે અને વીર્ય પડિત વીર્યનું કામ કરીને છેવટે અકલ્પ વીર્યજ રૂપે રહેવાનું છે

નિશ્ચય નયથી જોતા સવજો પુરુષાર્થ સપૂર્ણ સમતા પ્રાપ્ત કરવામાં વાપરવાનો છે, એટલે કે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિને ક્ષય કરવાની છે તે આત્માના સમતા ગુણના વિકાસથી મોહનીય કર્મનો નાશ થાય છે અને મોહનીય કર્મ નાશ પામે એટલે બાકીના ત્રણ ધનધાતિ કર્મ આપોઆપ નાશ પામે અને કવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન અને અનંત વીર્ય પ્રગટ થાય છે

ફક્ત જ્ઞાન ભણી ભણીને કવળજ્ઞાન મેળવી શકાતું નથી પણ સમતાનું ખીજ જ્ઞાન જ છે, એમ તો ક્ષયોપશમ ભાવથી કપાયની મદતા પડેલા ગુણરૂપાને પણ થાય છે પણ સમતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપનું જ્ઞાન એથે ગુણરૂપાને મેળવાય છે અને અમુક અરો સમતાનો અનુભવ થાય છે અને મોહનીય કર્મ ક્ષયકરેણીના ૧૦માં ગુણરૂપાનતા અત સમયે સર્વથા નાશ પામે છે તેથી બાકે ગુણરૂપાને સપૂર્ણ અને કાયમની સમતા હોય છે એટલે કે ૪ થી ૧૦ ગુણરૂપાન સુધીના મોહનીય કર્મનો સર્વથા નાશ કરવાનો અને સપૂર્ણ સમતા પ્રાપ્ત કરવામાં સવજો પુરુષાર્થ ફેરવવાનો છે

આ રીતે જોતા મોક્ષમાર્ગનું સમતા એ ઉત્કૃષ્ટ સાધન છે. વળી તે સુખરૂપ છે અને સાધ્ય પણ છે તે દ્રષ્ટિથી જોતાં આપો મોક્ષમાર્ગ સુખરૂપ જ છે પણ તે સુખ પૌદ્ગળીક નથી, આત્માનું જ સ્વરૂપ છે, માટે અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં સમતાનું સ્થાન મુખ્ય છે માટે તે કેળવવા માટે વિસ્તારપૂર્વક વાત કરી જોઈએ જો કે અગાઉ સમતાનું કિરણ આત્મરમણતાકેપી સ્વર્ગમાં પહોંચવા માટે આવી ગયેલ છે

સમતા પ્રાપ્તિના ઉપાય

૧. શાંત રસ (સમતા રસ)ની ભાવના ચિત્તક્ષેત્ર (મનમાં) સ્થિર કરવી અને શરીરસ્થ ચેતનના આત્મપ્રદેશોમાં સમતાને શોધવી એટલે પડિત વીર્ય ખુરણા ઉત્પન્ન કરીને સમતાને પ્રગટ કરશે અને તે આત્મપ્રદેશોમાં ઉડા ઉતરીને (એટલે કે શુદ્ધિ, તીવ્રભાવ અને તન્મયતા વધારવાથી) ભોગવતી એટલે આત્મિક સુખનો અનુભવ થશે સમતામાં પૌદ્ગળીક સુખ નહિ હોવાથી પૌદ્ગળીક સુખ ભોગવાતું નથી પણ ઇદ્રિયાતીત આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે

૨ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવાથી સમગ્રવારસ પ્રગટ થાય છે. શુદ્ધ સ્વરૂપ એટલે નિર્મળ આત્મદમ્બ, આત્માના શુદ્ધગુણો અને આત્માના શુદ્ધ દમ્બગુણો. શુદ્ધ સ્વરૂપનો ખ્યાલ સિદ્ધ સ્વરૂપથી મેળવાય છે. તેથી પ્રથમ સિદ્ધ સ્વરૂપનું આલંબન હેતુ પછી શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થઈ જવું એટલે પેશાના આત્મામાં તથા સિદ્ધમાં ભિન્નતાની કલ્પના છે નહિ. શુદ્ધિ તરફ અપેક્ષાએ અણથી શુદ્ધ સમજવો.

૩ મોહાતીત કર્મની જે જે પ્રકૃતિ કૃદ્ધમાં આવે અથવા કૃદ્ધમાં આવવાના નિમિત્ત જેમકે ૨૨ પરિસ્થિતિ મળી આવે અને તે કર્મ પ્રકૃતિને તેના પ્રતિપક્ષી બે આત્માનો મુક્ત છે તેને ભાવનાથી ઉત્પન્ન કરી તે ગુણમાં લીન થવાથી કર્મ સોગવાની પ્રકૃતિ કુપાદ બંધો. બીજી પ્રકૃતિમાં મળીને સ્વ આપ્તા વગર ભોગવાઈ જશે અને નાશ થશે અથવા સ્વકીન થઈને અન્ય સ્થિતિમાં મળી જઈ પછી સ્વ વગરની ઘટ્ટિને ભોગવાઈ જઈ ને તેનો નાશ થશે. આદિ કર્મ પ્રકૃતિ અને આત્મગુણ અપાવવામાં આવે છે.

કીધને ક્ષમાથી છત્તે.

દેવને વૈતન્ય આપી એકત્વ રૂપી સમભાવથી છત્તે.

અંબેબાઈ ને મહાયોગ્ય સ્થાને ચાર સમકિત ભાવના (મૈત્રી, પ્રેમ, કલ્પ, માધ્વસ્થ)થી નાશ કરી.

માનને વિનય (કેમળતા, નરમાસ, નમ્રતા)થી તથા અપી એક્તાથી છત્તે.

આમાને સરળતા (ફુલ્લતા, અવક્તા)થી છત્તે, ૨૨ પરિસ્થિતિ વખતે કર્મમાંથી મુક્ત કરવાર ને જીવકારી માની તેનો દોષ ન જોવો પણ પોતાના કર્મનો દોષ જોવો તે કરળતા છે અને અકલ્પતાનો ત્યાગ કરીને તેના તરફ ફિત શુદ્ધિ તાબવાથી માન છવાય છે.

કેશને આલ સતોષ, નિસંગ અસ્થ નિર્દોષતાવ, (નર્મમાત્ર વગેરે મહાયોગ્ય ભાવ (ગુણ મર્મ)થી છત્તે.

તત્ત્વ દષ્ટિથી વૈરાગ્યભાવ ઉત્પન્ન કરીને રાગને નાશ કરવો એટલે કે પરસમય ભાગ અને સ્વસમય (સ્વરૂપ આસ્થાથી) રાગનો નાશ થાય છે.

જ્યોત્તે પૈર્મ, ક્ષમા શાંતરસ, સમતા અને નિર્દોષ ભાવથી નાશ કરવો.

હાસને અલીસાથી છત્તે.

રતિને પરસમય આસ્થાપાત્ર અને સ્વસમય આસ્થાપાત્રી છત્તે.

અસ્તિને સ્માનનાદ અને વીર્ણદ્વાસથી છત્તે.

ભયને એકત્વ, અન્યત્વ, નિષ્પરિગ્રહ, નિષ્કામ, અમર અછેદ, અમેલ, અદાહ ભાવોથી જીતવો.

ગોડનો અન્યત્વ, એકત્વ, બોધિ અને ધર્મભાવનાથી નાશ કરવો.

દુગ્ધાને અશુભાશુ અને અનતવત્તિયાણુ પેહાથી નાશ કરવી.

વેદને અરૂપી અશરીરી અવેદી ભાવથી જીતવો.

દર્શન મોહને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થઈને નાશ કરવો.

સમતા રસ શુ છે ?

તે શાંત અમૃત રસ છે, ઉપશમ રસ છે, રસાધિગજ છે, સમાધિજન્ય ઉત્કૃષ્ટ આન્મરસ છે, તે મગજ સ્વરૂપ અનુપમ સુખમય રસ છે, તે સાધ્ય અને સાધન રૂપ શાંત રસ છે, તે મોક્ષના સુખની વાનકી છે, તે અનુભવ ગમ્ય પરમાર્થિક આનંદ સ્વરૂપ છે, તે આકુળતા વ્યાકુળતા રહિત સુખરૂપ છે, તે નિરૂપાધીક દશા છે, તે અવિરોધીભાવ છે તે વિરક્ત દશાનુ સુખ છે, તે આધ્યાત્મિક શાંતિ અને પ્રત્યક્ષ સુખ રૂપ છે તે સવર-સામાયિક-ભાવ ચાગ્રિ-સમઙ્ગિત-સમદર્શિ-ખતિ-મુક્તિ-અજવે-મહવે-લવવે-સચ્ચે-સજ્જમે સ્વરૂપ છે, તે અહિંસા-સત્ય-અયોર્ય, ક્ષમ્યાર્ય અને નિરૂપરિગ્રહ સ્વરૂપ છે, તે સુખદુઃખમા સમભાવ રૂપ છે, છટ અનિષ્ટપણાની બુદ્ધિ રહિત છે.

ત્યા ઇન્દ્રિયોના વિષયોના સુખદુઃખ બુદ્ધિનો અભાવ છે, ત્યા છટ વિયોગ અને અનિષ્ટ સયોગમા સમભાવ છે, ત્યા ન્યુતિની ઇચ્છાનો અભાવ છે, સ્વનિદાના નિશ્ચિતિ સ્થાપકતા છે, પરનિદા અને સ્વપ્ન સામા ખેદ છે, પરગુણની ઈર્ષા તેમ જ ઉપેક્ષાનો અભાવ છે પણ પરગુણ પ્રતિ સામા આનંદ છે, દુઃખપર અદ્વેષ છે, અહમત્વ અને મમત્વનો અભાવ છે, રોગાદિ શરીરભાવોની ઉપેક્ષા છે, ત્યા પરસ્પર વિરોધસૂચક દ્વ સયોગોમા એકસગ્ની મતિ ગૂઢ છે, તિરન્કારનો અભાવ છે, આર્ત-રોદ્રધ્યાનનો અભાવ છે આકર્ષ-હરીગમનનો અભાવ છે, લાગણીમા સ્વસ્થતા છે, આવેશનો અભાવ છે, મિત્રશત્રુનો અભાવ છે, ત્યા ચચળતાનો અભાવ છે, સતોષ કે પરિતાપ રહિતપણુ છે, ઇન્દ્રિયોના વિષયથી વિગ્રતપણુ છે, વાસનાનો અભાવ છે, સાસારીક ભાવો પ્રત્યે નિરૂપહ, નિર્લેપ નિરાળી, નિષ્કામ ભાવ છે.

તે પાંચ આસવ અથવા ૧૮ પાપ-ધાનક અને ૨૪ સપરાય ક્રિયાથી વિગ્રત છે.

સમતાથી મન શાંત-નિર્મળ-પ્રમનન રહે છે, મનનુ સમતોલપણુ રહે છે, મનમા ક્ષોભ થતો નથી, મન દૃઢ-અગ-એકમાવચાળુ નિર ગૂઢ છે, મન સન્ય થાય છે, સસારના તાપથી અતપ્ત રહે છે, સસાર ભ્રમણથી વિગ્રત થાય છે, નિર્લેપ થાય છે, નિશ્ચિત થાય છે, આત્મસ્વરૂપમા મન ગુમ થાય છે પણ સાસારીક ભાવોમા જતુ નથી અને આત્મામા અદોષ સતોષ અનુભવે છે, પર ભાવોમાથી નિવૃત્તિરૂપ મનને નિરાત (વિશ્રાંતિ) થાય છે.

સમતાના ચાર અંગ છે

- ૧ ધૈર્યી આદિ ચાર સમક્ષિત ભાવના અને અનિશ્ચ આદિ બાર ધર્મભાવના.
  - ૨ હૃદયેના વિકલ્પ સમભાવ.
  - ૩ પચપરમેષ્ઠિના ગુણોને અનુસરીને બાહ્યભવ વિચાર.
  - ૪ પાંચ આચારો પાલન. પાંચ આચારો પણ સમતાના ઉપાયમાં અતર્જિત હતા.
- સમતાથી નિઃસંપલ્ક આપે છે અને નિઃસંપલ્કથી પ્રાપ્ત થાય છે

સમતામાં ચૈતન્ય અર્થથી એકત્વથી સર્વ જીવો સરખા છે, જીવાદ - નય - શ્રોત્ર એ સામાન્ય સત્તા અને અસ્તિત્વથી સર્વ દ્રવ્યો સરખા છે તેથી નિજ આત્મભવને પશુ દ્રવ્ય રૂપે દેખે, સર્વ દ્રવ્ય પીતપીતાના પર્વાયમાં સ્વતંત્ર રીતે રહે છે તેથી સર્વ જગત નિર્લેપ લાભે છે, પર્વાયથી સર્વ પર્વાય સમકલનમાં એકત્વ પામે છે ગુણવર્ધી સર્વ ગુણો સમકલનમાં એકત્વ પામે છે નિજ સર્વ પર્વાયો સ્વદેવથી એકત્વ દેખાય છે નિજ સર્વ ગુણો સ્વદેવથી એકત્વ અનુભવાય છે

સમતામાં ત્રણ રીત ઉપદેશ

૧ અભ્યુત્થર ભાવે (૧) સત્ત્વ સ્થનો અનુભવ (૨) અમે સ્વરૂપનો અનુભવ—(i) પ્રેક્ષાનુ એકત્વ, (ii) ગુણેનુ એકત્વ (iii) દ્રવ્ય-ગુણ-પર્વાયનુ એકત્વ.

૨ બાહ્ય આભ્યુત્થરભાવે સમતામાં સર્વ જગત એક રૂપ અને નિર્લેપ બળુાય છે.

૩ બાહ્ય જીવોના સંભવમાં (૧) દ્રવ્ય (૨) અર્થથી એકત્વ.

સમતાના નિર્મમ્ભ અંગમાં (૧) તપ બાહ્ય પરિશુકમાં નિર્મમ્ભ છે પરિશુકના દુષ્ટ વિભાગમાં સર્વ સર્વાસનથી બાધી બાધ છે (૨) કર્મમાં નિર્મમ્ભ છે (૩) સગીરાદિ નોકર્મ તેમજ સર્વ કર્મકળમાં નિર્મમ્ભ છે.

બાધી રીતે સર્વ અર્થોથી સર્વ રીતે ધ્યાનક બાધ સમતા નિજ ભાવ ત્યારે દેવગણાન પ્રગટે, સર્વભવ જીવોને સમતા પ્રાપ્ત થાએ અર્થ સમતામાં કલન સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

હવે ચિત્તની એકાગ્રતાનુ સ્વરૂપ સમજવા માટે તેની પર્વાયવાચક તથા સહકારી અનેક તામ સમ્પ્રદાય દ્રવ્ય-ગુણ-ભાવને જોડીને બતાવવામાં આવે છે કે જે બધાના ભાવોને એકાગ્ર દેવથી ધ્યાન અને સમાધિનુ સ્વરૂપ દેખતી હોય.

નિર્વિકલ્પ સમાધિ, સ્વપ્નમાં તમસવત, શુદ્ધ જાગૃતમાં સાવધાન, આક્રમકશીમાં મુસ્તા, સ્વાનુભૂતિમાં એકતાન, આત્મ પ્રેક્ષા અને ગુણમાં સ્થિરતા, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્વાયની

એકતા, એક્ય, એકત્વ, અનુભવ જ્ઞાન, અનુભવ સ્પર્શન શુદ્ધ ક્રિયા, આત્મિક સુખમા અત્યંત લીન-તદ્લીન, સ્વગુણ સ્વરૂપનો કર્તા અને ભોક્તા, સિદ્ધ સ્વરૂપના અનુભવમા ધૈર્ય, શુદ્ધ દ્રવ્યગુણ પર્યાયના વિચાર પ્રવાહમા એકતા, એકાકાર, સતત ઉપયોગની ધારા, શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ અજંપા ભાષ, તત્ત્વરસ આસ્વાદન, અપૂર્વ વીર્યોદ્ભાસથી ધ્યાનમા ઉડા ઉતરવું, અપ્રમત્તદશા, સમતાદિ ગુણો અને આત્માની એકરસરૂપ પરિણતિ, તત્કાકાર પરિણતિ, નિશ્ચય ભક્તિમા અનહદ તાન-ઉત્સાહ-વીર્યોદ્ભાસ, સ્થિર ઉપયોગમાં પ્રેમ આનંદ, શેમેશેમ પુલકીત, ભાવનાનો અનુભવ, ગુણનો અનુભવ, ગુણ અનુભવમા પ્રસન્નતા, સમતા-શાતરસ-સમભાવ-સમરમીમાત્ર અને શુકલધ્યાનમા ઉંડા ઉતરવું, તત્ત્વરૂચી, ભાવ ચારિત્ર, શુદ્ધ પર્યાયમા લીન, શુદ્ધ સ્વરૂપની ધારણા, શુદ્ધ ગુણોમા પ્રેમ-વાત્સલ્ય-પ્રસન્નતા-આનંદ-સહજ આનંદમય ઘેન, (નિસંગ અવસ્થા) નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપમા શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ-નિશ્ચય અંતર્વૃત્તિ, ઉપસર્ગ પત્તિસહમા શૌર્ય, ધૈર્ય, પરાક્રમ, સહનશીલતા શીતળતા.

અ નુ ભ વ જ્ઞા ન

હવે આત્મપ્રદેશોમાં સ્થિર ઉપયોગ રાખીને અનુભવ જ્ઞાનના મુદ્દા ગતાવવામા આવે છે.

આત્મપ્રદેશોમા-વિશ્રાંતિ, અતર્મુખવૃત્તિ, પોતપોતામા સમાઈ રહેવું, રમણતા, શુદ્ધ ઉપયોગ, ચિંતરતા, સમાધિ, ગુણોની શોધ-અભાસ-દર્શન-અનુભવ-એકરસરૂપ પરિણતિ-અમેદ સ્વરૂપ, મનનું-આત્માકારે પરિણમન-મન ગુમિ, આત્મપ્રદેશોનું દર્શન, પ્રદેશે પ્રદેશે ગુણોનો અનુભવ, આત્મપ્રદેશોનો અનુભવ, આત્મરસ આસ્વાદન જાનાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્યનું પરાક્ષદર્શન અને અનુભવ, ગુણોની ઉત્પત્તિનો અનુભવ, સ્વચતુષ્ઠયનો અનુભવ, સમતા-શાતરસ-આત્મિકસુખનો અનુભવ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનું એકત્વ, ગુણોનું આત્મામા સમાઈ રહેવું, સહજ આનંદમય ઘેન, આત્મ અનુભવમા અત્યંત લીન, અચિત્ત આત્મનીર્યપ્રત્યક્ષ, અમેદસ્વરૂપનો અનુભવ, સ્વસવેદન વીતગગજ્ઞાન, લયસમાધિ, નિસંગ નિષ્ક્રિય અતરંગ ગુમ અવસ્થા, શુદ્ધ ક્રિયા, અર્થમોહ, પરમ શાંતિ, પરમ આનંદ, પરમ સ્વચ્ચતા, પરમ અમૃતગ્મ, સપુર્ણ સ્વચ્ચતા, શાતરમની ભાવના ચિયર, ગુણોના અનુભવમા શાતરસ, અનુભવજ્ઞાન, આત્મસત્તાનું અવલોકન, અનેન્દ્રીય આત્મિક સુખમા લીન, નિજસ્વરૂપ દૃષ્ટિ, આત્મમંતોપમા લીન, જ્ઞાયકભાવની આત્મપ્રત્યોધાયી પ્રાપ્તિ, અમનગ્નતા, પ્રચલચિત્ત, આમાયી કાષ્ઠપણ એક મુદ્દો લઇને અને આત્મપ્રદેશોમા સ્થિર અતર્વૃત્તિ રાખીને આત્મમણતા કરી શકાય છે.

લોક અલોકના તદસ્થ જ્ઞાતા, દ્રષ્ટ, સ્વસ્વરૂપમા લીન આવી રીતે અનુભવ જ્ઞાનના મુદ્દા-શુદ્ધ પારિણામિક ભાવમા લીનતા, અગ્નિજ્વલના રાગકભાવમા લીન, સિદ્ધ સ્વરૂપમા લીન સમગ્મીભાવતા લીન-સત્તામા રહેલ પગ્માત્મ સ્વરૂપની અનુભવના મળાવી નેત્ર-સ્વનેયરૂપ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો લાભ ઉન્નતિભાવ, ઔદામીન વૃત્તિ, લોક અલોકના મર્વ પદાર્થોમા

નિર્વેષણ (અધોદર્શી દક્ષત આકાશદર્શી) જગ અને ચૈતન્ય એ સર્વ સ્વેચ્છેનો તત્ત્વજ્ઞ ગાતા લ્હા અને સ્વત્ત્વમાં સંત સિત્તજ સ્વરૂપનો અનુભવ, ભાવપ્રાયોમાં પરિવૃત્તિ, સ્વરૂપ સ્થિતતા.

સાચક સમક્રિત પામવા માટે અનુભવ જ્ઞાન—૧. પ્રમાણના શુદ્ધ સ્વરૂપના પોતાના સ્વત્ત્વથી પરિવૃત્તિ કરીને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનો નિમજ્જ કરવો, તે સિવાય કોઈ પણ દ્રવ્ય કે તેના ગુણ પર્યાયની ધ્યાન કરવી નહિ અને પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવવા માટે સતત પ્રયત્ન અને આદ્ય મંદા રાખવી, જ્ઞાનના શુદ્ધ ઉપરોચ્ચથી દરેક મુશ્કેલી દૂર કરવી, દોષને ઉપત્તિ થવા દેવા નહિ અને સાચ તે તેનો તત્ત્વજ્ઞાનથી નાશ કરવો, શુદ્ધ ઉપરોચ્ચમાં સ્થિર થવું નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ત મજ કષ્ટ જ્ઞાતાનકમજ નથી જવું અને પોતાના અપ્પવસાપેત્તી શુદ્ધિ કરે જવી અને ગુણોમાં સ્થિતતા વધારતા જવું.

૨. આદ્યમાં ઉપરોચ્ચ રાખવો, અને શુદ્ધ સ્વરૂપ તરફ વાળવું શુદ્ધ સ્વરૂપ જ ઉપરોચ્ચ અને મેળવવા થોડું છે એવો નિમજ્જ રાખવો, અને વિશાલ પ્રમાણમાં જવા દેવું નહિ, શુદ્ધ સ્વરૂપને નિરતર સદૃષ્ટમાં રાખવું આત્મદક્ષિણમાં વિશ્રાંતિ મેળવી, શુદ્ધ ભાવ પ્રાયોમાં પરિવૃત્તિ કરવું આત્મદક્ષિણ અને શુદ્ધ ભાવને ઉપવા નહિ.

૩. ગુણને આ મામાં જોવા, ગુણોની સમજાવ કરવી ગુણોમાં ઉગ્ર ઉત્તરુ સરીતરિ બાજુ ભાવો પરિવૃત્તિ ઉપસર્જ વહેરવી ઉપેક્ષા કરવી, દોષને પકડી પકડી ઊંચાંચિત્ત કરી નાખવા મનને આદ્યમાકારે પરિવૃત્તિવાવું અમાયક સ્વરૂપમાં લીન થવું, સ્થિર આસન મળી કાયાનું પ્રવર્તન બંધ કરવું.

૪. આદ્યમાં સત્તા ઉપરોચ્ચ રાખવો પોતાની સર્વસક્રિત આદ્યમાત્રમાં જોવી, શુદ્ધ સ્વરૂપ અનુભવમાં પાકી પાતી કરવી નહિ.

૫. આદ્યના અપ્પાદાગી સ્વરૂપનો નિમજ્જ કરવો, અસરીરી આ મા જ્ઞાનના મેળવ છે માટે સાચકભાવને મેળવવો.

સર્વ રૂપિ આદ્યમાં જ સમાવી દેવી, અનેન્દીય આદ્યિક મુખમાં લીન થવું સંત રસમાં લીન રહેવું સરીતમાત્ર દૂર કરીને આત્મદક્ષિણમાં સ્થિતતા કરવી આદ્યમાને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સ્થિર કરવો, સવર અને નિર્ગૂણના ભાષાની આદ્યમાની સેવા કરવી, આદ્યમાને અનાદ્ય ભાવોમાંથી બેચી મેળવી, આદ્યમાના ગુણોને ક્ષેપવા, અલે સ્વરૂપમાં લીન થવું સરીતરિ સસારી ભાવોનો ત્યાગ કરવો આ પ્રવાળે જ્ઞાનના ભાસવાથી અને અનુભવના પ્રવણથી સમ્યક્ દર્શનથી શુદ્ધિ થકે ને સાચક સમક્રિત પ્રમ ભાવ છે.

અપ્પાદ્ય જ્ઞાનનાં સિદ્ધ સ્વરૂપની મુખ્યતા છે શુદ્ધ આદ્ય સ્વરૂપ તે જ સિદ્ધ સ્વરૂપ છે અને શુદ્ધ આદ્ય સ્વરૂપમાં પ્રવણ વર્તન આવી થોડું છે જ્યાં થવું આદ્યમાને માટે સ્વામ નિદ સ્વરૂપની જગ છે. હાથમેળે કરવી અપેક્ષા શુદ્ધ સ્વરૂપ તરફ મનન કરત આદ્ય શુદ્ધ

સ્વરૂપમા ગણાય તેમ જ નિગમ નયની અપેક્ષાએ અશયી શુદ્ધ સ્વરૂપ કહેવાય અને ભાવ નિરૂપમા આગમથી ભાવ નિરૂપ અથવા નોઆગમ ભાવ નિરૂપમા પરિણતિરૂપ આત્મ દ્રવ્ય ગણાય અને તે આત્મા પોતાના જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રમા ભાવથી વર્તે છે એમ કહેવાય.

હવે સિદ્ધ સ્વરૂપ બતાવવામા આવે છે—

૧. કેવળજ્ઞાન—અનત, અક્ષય, અપ્રતિપાતિ, અલપ્ત, અનક્ષર, પરમાક્ષર, પરમશ્રદ્ધ, ત્રિજાળવર્તી, સપૂર્ણ, સમગત, સહજ સ્વાભાવિક, સર્વ પ્રકાશક, આનંદમય, શુદ્ધ, નિર્મળ, ક્ષાયકભાવે, સમતા શાત સમય, નિગલખી, પ્રત્યક્ષ, અખડ, અનુપમ, સર્વ દોહિત, ઇદ્રિયાતીત, કલ્પનાતીત, યોગાતીત, સ્વકાલ ઉપયોગવત, ચિદ્રૂપ, પરમ ન્યોતિ સ્વરૂપ, ચિદ-ધન, જ્ઞાન-ધન, શુદ્ધ ચેતના સ્વરૂપ, શુદ્ધ ક્ષાયક ભાવ, સમસ્ત લોકલોકના પદાર્થોના ઉત્પાદ, વ્યય રૂપ પથથોની વર્તનાનુ એકજ સમયમા થતુ જ્ઞાન, સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ પ્રકાશક જ્ઞાન.

૨. કેવળ દર્શન—તે કેવળજ્ઞાન જેટલી જ બધી શક્તિઓવાળુ છે, ફક્ત ફેર એટલો કે તે નિર્વિકલ્પ નિરાકાર દર્શન સ્વરૂપ છે અને નિદ્રાતીત છે.

કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન આત્માનું જ શુદ્ધ સ્વાભાવિક સ્વરૂપ છે તેમાં પ્રથમ વગર શુદ્ધ પારિણામિક ભાવથી પરિણમન થાય છે તેથી જ્ઞાન, દર્શનનો ઉપયોગ આપોઆપ ચાલ્યા કરે છે જાણુચા દેખવાની ઈચ્છા વગર આપોઆપ નિજ આત્મ સ્વરૂપ સહિત સર્વ જગત પ્રત્યક્ષ જાણુવામા આવે છે અને દેખવામાં આવે છે.

૩. અનંત આત્મિક સુખ—અવ્યાપાધ (નિગ્યાધ ઉપદ્રવ ગહિત શિવ સુખ), સ્વાનુભવગમ્ય, આનંદસ્વરૂપ, આનંદધન, આનંદ મહિ, સહજ સુખ, નિરૂપાધિક સુખ, આત્મ સ્વરૂપમા સપૂર્ણ સતૃપ્ત રૂપ, કલ્યાણ સ્વરૂપ, અનુપમ પુર્ણાનંદ સ્વ સ્વભાવ-પરિણતિ રૂપ સુખ, નિરાકુળ સુખ, નિજ આત્મ અનુભવ રૂપ સુખમા અત્યંત લીન, શબ્દ-રૂપ-ગંધ-રસ-ગર્શ-આકાર યોગરહિત નિર્વિજારી અનેન્દ્રિય શુદ્ધ આત્મિક સુખ, પુદ્ગલાતીત, અભિન્નિત, સ્વતંત્ર, નિરાલખી, સતત અખડ, અક્ષય, નિરાગી, અનત સમતા સ્વરૂપ સુખ.

૪ સમદ્રષ્ટિ—નિર્વિકલ્પ, (નિર્દોષ, સ દેહાતીત, નિ શક, નિ કષ, નિવિત્તિગિચ્છા) ક્ષાયક સમકિત, નિજસ્વરૂપ દ્રષ્ટિ, શુદ્ધ પરિણતિ, આત્મરમણતા, સ્વભાવમાં રમણતા, સ્વસ્વરૂપમા નિશ્ચય (સ્થિર, અક્ષોભ, અડોલ), હવે તે શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવુ છે? તે કે—નિસંગ, નિર્લેપ, નિર્વિકલ્પ, નિર્મ-મત્વ, નિરાશી, નિરપહ, નિર્દોષ, નિર્વિજારી, નિર્મોહી નિરાકુલ નિષ્કલક, નિ શલ્ય, નિષ્કામ નિવૃત્તિ સ્વરૂપ નિજ આત્મ અનુભવમા અત્યંત લીન, અંકોહે, અમાણે, અમાયાએ, અલોભે, અભોગી, અવેદી, અકપાય, અખેદ, અગોક, અપરિણામી, અતુષ્ટ અદલક, અદ્વેષ અલેશી, અવિગેધી, અક્ષોભ, અચચળ, અનાવેશ, અનાતુર, અકલેશ, અમંગ, અમત્સર, પરમશાત શિતળ સરળ સમાધિ સ્વરૂપ, સ્વરૂપ સંતોષી, સ્વ સ્વરૂપમા તૃપ્ત, સ્વસ્વ સ્વરૂપ સ્થિત, સમનાસ્વરૂપ, વીતરાગ, મગજ સ્વરૂપ, નિશ્ચય અહિંસા સ્વરૂપ, શુદ્ધ સત્ય આત્મસ્વરૂપ, કર્મ અગ્રહણ સ્વરૂપ, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા લીન.

૫. અક્ષય સ્થિતિ—અમર, અવિનાશી, અકીલ, અનંત, અદેહ, અદોષ, નિત્ય, શાસ્ત્ર, અવિચલ સ્વરૂપ.

૬. અકીર્ણ સ્વરૂપ—અકર્ણ, અકષી, અકાસી, અસંપ્રસુ, અસંસ્થાન, અજાણી, અચોતિ, અગતિ, અસંસી, અર્હાં નિરજન, નિરહાર, શુદ્ધ અસંખ્ય પ્રદેશકમક દ્રવ્ય, અભાવક અજ્ઞાન, અચોતિ, અનન્દિય, સંપૂર્ણ શુદ્ધ પદાર્થ સ્વરૂપ, સ્વદેવત, સ્વદેવ (અકાશદેવ) વડા, કસ્માલીલ, વસ્માલીલ, પુરુષાલીલ, અનાપી આદ્ય દ્રવ્ય, અનામી, નિરાવસ્થુ, સ્વસ્થાવત, અસ્વાહારી, અનિહારી, અખડ, અસખ, અખંધક, શુદ્ધ નિષ્કલ સ્વરૂપ શસ્ત્ર-સંહિત, નોસરીનો અસરી, નોપપાતનો અપપાત, નોસરનો બાલ, ઉપપાત રહિત, પાપાત રહિત, આપાત રહિત, ઉપવાસ રહિત, નિવિકર્ય (અનો અભાવ), અચિત, અન્યત્ર, અસંખ્યપ્રદેશકમાપન, અનો, સ્વરૂપ, ચિદ, ધન, અનંત ગુણ પ્રમાણના સ્થુલાય સ્વરૂપી દ્રવ્ય, અસિદ્ધ, વસ્તુત્વ, નિજ અસંખ્ય પ્રદેશ્ય યેના અવગાહક

૭. અગુરોસયુ, અગ્રોત્ર, અગ્રોઢ, અત્રવાદી, અત્રય, નિત્યથી શુદ્ધ પદાર્થ

૮. અનંત આદ્યિક રહિતશી—અકલ્પીય, નોપપતિનો અપતિ, નોસખ નોઅભાવ, અચિ, સ્વાભાવિક પંચાંગિક આવે ઉપરોક્તવત, અનંત ગુણોના કર્તા-મેહક, (અનંત ગુણોથી અનંત ગુણોને અનંત ગુણુ ઘન, અનંત ગુણોનો શબ્દ, અનંત ગુણુ પ્રમાણનો ભેદ, અનંત ગુણોનો ઉપભોગ રૂપી અનંત રહિત સ્વરૂપ, પ્રજ્ઞા આપી અરીય પૂરતી ભરતવ મુક્ત, સિદ્ધ મગધાન.

આવી રીતે સિદ્ધ સ્વરૂપ સમગ્ર મગધાનાં ઉડુ ઉત્પત્તિથી, જ્ઞાન અને સમાપિધી એક દેવ સિદ્ધ સ્વરૂપ અત્તરતિમાં એ છે.

એકત્વ (અનોદ સ્વરૂપ)

હવે ગુણુ એકત્વ રૂપી રીતે થાય છે તેવી રીતે જ્ઞાપવામાં આવે છે.

એક પછી એક ગુણો ભેદ, યેમકે રાગ, ક્રોધ, મદા, આદ્યિક ગુણ, ધર્મ ક્રમ નિત્ય, કરુણા, સતોષ, સમતા વગેરે દરેક ગુણો મતિયાનના અનુભવથી જ્ઞાન મુખી થઈ જવા પછી જ્ઞાન ઉત્તરી સમાપિધાં પ્રવેશ કર્યો એટલે ગુણુની નામ થયા, તે ગુણુ પ્રવેશના વગેરે અસ્તવ થઈ અને અકીર્ણી સમતા અને આદ્યિક ગુણોના અનુભવ થઈ.

દરેક ગુણો અનુભવતાં અનુભવતાં સમતાત્મ અને આદ્યિક સ્થાને અનુભવ થાય ત્ય મુખી થઈ જવા, ત્યારે આગળ થઈ કે ત્યારે અજિતવત ગુણુ નામ, રાગ અને પ્રવેશન થયાં જતાં એટલે સમતા અને આદ્યિક ગુણોના દરેક ગુણો અતે, એક સરખા અનુભવ થઈ, અદિ બધા ગુણુ એકત્વ અનુભવાથી તે ગુણુ એકત્વ અનુભવથી આવે છે ૧

હવે એટલું સમજવાનું છે કે જે ગુણનો વર્તમાન અનુભવ થાય છે તે ગુણના પર્યાય રૂપે છે દ્રવ્ય અને ગુણ ત્રિકાલીક છે, પર્યાય વર્તમાન કાળમા અગ્નિત્વ રૂપે છે અને ગુણ પર્યાય રૂપે પરિણમે છે તેથી દરેક પર્યાયથા દ્રવ્ય અને ગુણ તો છે જ એટલે બધા ગુણોનું એકત્વ તે બધા ગુણપર્યાયોનું એકત્વ સમજવું. ગુણોનું એકત્વ દ્રવ્ય સાથે હોવાથી ગુણ-પર્યાયોનું એકત્વ પણ આત્મદ્રવ્ય સાથે થયું આત્મદ્રવ્ય અને ગુણોનાં પર્યાયોનું જે વર્તમાન એકત્વ થયું તે આત્માનું અભેદ સ્વરૂપ તે સમતારસમય આનંદ સ્વરૂપે ભોગવાય છે. જીવને અનતા ગુણો છે અને દરેક સમયે એક એક ગુણોનો એક એક પર્યાય પ્રવર્તે છે તેથી અનતા ગુણોના અતતા પર્યાય પ્રવાહ દરેક સમયે ચાલુ રહે છે પણ તે જઞ્ઞસ્થાના નાશુપણાની બહાર છે, તે કેવળી ગમ્ય છે, અસખ્યાત સમય પછી તો જઞ્ઞસ્થને ખખર પડે છે કે હું અમુક હિપયોગમા છું જઞ્ઞસ્થના અનુભવમા જે લાગે છે તે અસખ્યાત સમયનો મ્યુલ પર્યાય રૂપે અપેક્ષાપૂર્વક ગણી ગણાય

હવે કેટલાક ગુણપર્યાયોનું અનુભવના અભ્યાસ માટે એકત્વ બતાવવામા આવે છે, એટલું ધ્યાન રાખવું કે અનુભવ જ્ઞાન મેળવ્યા વગર તથા અપેક્ષા રાખ્યા વગર આ અભેદ સ્વરૂપ સમજશે નહિ —

- ૧ આત્મા અને શુદ્ધ ગુણો (કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, સમતારસ, અનંત આદિમક સુખ, અનંત શક્તિ) નું એકત્વ, તે આત્મા અને સિદ્ધ પર્યાય સાથે એકત્વ.
- ૨ શુદ્ધ ચેતના, આત્મપ્રદેશો, સમતા, અને શુદ્ધ પરિણતિનું એકત્વ.
- ૩ ગુણોના ભાવોમાં નિર્વિવરૂપ સમાધિ રૂપે પરિણતિ દ્રવ્યાર્થિક નયમા સર્વ ગુણોનું, એકત્વ અથવા સર્વ ગુણ-પર્યાયોનું એકત્વ, અથવા સર્વ અર્થ પર્યાયોનું એકત્વ ગુણપર્યાય=અર્થપર્યાય,
- ૪ આત્માના સર્વ અજન પર્યાયોનું આત્માથી એકત્વ.
- ૫ એક જ યોગમા ચિત્રતા ને એક જ યોગની અપેક્ષાથી એકત્વ.
- ૬ આત્માના સર્વ પ્રદેશો એકસરખા છે તે અપેક્ષાએ આત્મપ્રદેશોનું એકત્વ
- ૭ ગુણોનો એકત્વ તે અઠ ગુણ પર્યાયરૂપે પરિણમે (પણ તે પર્યાય ગુણનો કહેવાય) એક એક ગુણમા અનંતઅનંતગુણો છે તે દરેક સમયે અગુણલક્ષ ગુણથી ષડગુણીહાનિ વૃદ્ધિને પામે છે
- ૮ ધ્યાતા ધ્યાન અને ધ્યયનું એકત્વ, અહિ ધ્યય સિદ્ધ ભગવાન હોય ત્યારે સિદ્ધ સ્વરૂપ સાથે એડીકગ્નુ કરવું ને સમરસીઆવ કહેવાય છે, તેમા ધ્યાતા (ચેતના) આત્મા અને ધ્યાન (આત્માના જ્ઞાનથી તત્ત્વપણું) થાય છે જ્યારે ધ્યેય નિજ આત્મ સ્વરૂપ (શુદ્ધ ગુણ) હોય

છે ત્યારે જ્ઞાન અને ઉપેક્ષ એક નિજ આત્મામાં જ સમાય છે ત્યાં જ્ઞાતા એના, બે આત્મરૂપ અથવા આત્મરૂપી અને જ્ઞાન તે તત્ત્વમયજી એ જવાનું એકત્વ થયું

- ૬ ત્યાં સુધી જ્ઞાનનો પ્રવાહ વહેતો નથી ત્યાં સુધી તે મગધવા રૂપે એકત્વ છે એટલે શું આત્મકારત્વના અનુભવમાં નિષ્પત્તા રૂપે એકત્વ થાય છે.
- ૭ નિઃસંગ અવસ્થા આ ધર્મ સમાધિમાં અનુભવાય છે ફક્ત આત્મામાં જ ઉપરોચ છે અને બીજા કંઈ કે તેના રૂપ કે પર્યાયમાં ઉપરોચ નથી તેથી આત્મા સાથે એકત્વ છે. આત્મ રમણનામાં પણ પરમાત્મ નથી ફક્ત આત્માના ગુણપર્યાય સાથે એકત્વ છે.
- ૧૧ જ્ઞાનનું આત્માકારે પરિણમન, આત્માનું આત્માકારે પરિણમન, એ સ્વરૂપ આત્મજ્ઞાન અર્થિ જ્ઞાન અને આત્મરૂપીનું એકત્વ છે જ્ઞાન અને આત્માનું ઉપરોચથી એકત્વ છે.
- ૧૨ મન ગુણિમાં મન અને આત્મરૂપી કે આત્મરૂપ સાથે એકત્વ થાય છે.
- ૧૩ ધર્મજ્ઞાન અને શુદ્ધજ્ઞાનમાં જ્ઞાન અને ક્રિયાનો એકત્વ રૂપે એકત્વ થાય છે.
- ૧૪ શુદ્ધ પરિણમન, શુદ્ધ ઉપરોચ, ચારિત્ર પર્યાય અને સમભાવનું એકસરખી પરિણતિ (પર્યાય) રૂપે એકત્વ થાય છે.
- ૧૫ ચારિત્ર, શુદ્ધ ઉપરોચથી ઉપર છે અને શુદ્ધ પર્યાય—શુદ્ધ પરિણમનના ચારિત્રથી જ્ઞાપક ભાવ ઉભરે છે ત્યાં જ્ઞાન અને ચારિત્રનું એકત્વ થયું.
- ૧૬ ત્યારે સ્વરૂપ એક અને સ્વરૂપ જ્ઞાપક બને છે ત્યારે રૂપ જ્ઞાપકનું એકત્વ બને છે.
- ૧૭ સમજા, મહા, એના, શુદ્ધ પરિણતિ, આત્મ અનુભવ અને જ્ઞાન આદિમહુષ્મન આત્મ રૂપીમાં એકત્વ મોજસુ.
- ૧૮ ગુણપર્યાયના સમૂહ ૧૫ આત્મકાર, આત્મરૂપી ઉપરોચ અને શુદ્ધ ભાવેનું એકત્વ.
- ૧૯ ધર્મત્વ દ્વારા આત્માના સર્વ પર્યાયનું એકત્વ.
- ૨૦ સમજા—સાદૃશ્ય અને આદિમહુષ્મન અનુભવદ્વારા એકત્વ અનુભવમાં બને એકસરખાં લાગે છે.
- ૨૧ જ્ઞાન દાગ આત્મ અને પરમાત્મનું એકત્વ.
- ૨૨ સમજા અને આત્માની એકત્વ ૧૫ પરિણતિ છે ત્યાં એકત્વ.
- ૨૩ શુદ્ધ એના અને આત્મકારનું શુદ્ધજ્ઞાન દાગ અનુભવપૂર્વક એકત્વ થાય છે.

૨૪ એક પર્યાયવાચક શબ્દોનું એકત્વ—તત્ત્વરસ આત્મ્યાન, સમતારસ—શાતરસનો અનુભવ, શુદ્ધભાવો—ગુણો—આત્મભાવોનો અનુભવ, અપ્રમત દશા, એકગ્ગરસ પરિણતિ, સહજ આનંદ.

૨૫ ઉન્નિભાવ, સમરસીભાવ, ઔદાસિન્યવૃત્તિ, અતર્ક્યવૃત્તિવાળા જ્ઞાતા દૃષ્ટાન્તી સમાન દષ્ટિ, એ ભાવોનું ધ્યાન દ્વારા એકત્વનો અનુભવ કરવો
હવે સર્વ ખાલિ દુનિયા સાથે એકત્વ બતાવવામા આવે છે —

૧ સમાન દષ્ટિ અરૂપી ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મપ્રેરિણા દ્વારા સર્વ જીવોનું એકત્વ (અરૂપી એકત્વ) આ ભાવથી દેખેનો નારા યાય છે

૨ દ્રવ્યત્વ દ્વારા લોક (જ દ્રવ્ય) અને અલોક (એક આકાશ દ્રવ્ય) નું એકત્વ તટસ્થજ્ઞાન દૃષ્ટાન્તી ગ્થિતિમા લોક અને અલોક સાથે એકત્વ. સમતામા સર્વ જગત એકરૂપ દેખાય આ ભાવથી નિર્મમત્વ (નિર્લેપ) ભાવ કળવાય છે

૩ જ્ઞાન જ્ઞેયનું એકત્વ—જ્ઞાનમા લોક અલોકના સર્વ જ્ઞેયો આવી જાય છે તે અપેક્ષા અહિ લેવાથી એકત્વ ઉપજે છે પણ ઊંધુ સમજવું નહિ કારણ કે જ્ઞેયો પોતપોતાને મ્થાને રહે છે, જ્ઞાનમા (જ્ઞાનાત્મામા) પ્રવેશ કરતા નથી અને જ્ઞાન નિજ આત્મા બહાર જતું નથી, તે સમજવા માટે સર્વ જ્ઞેયોના અરૂપી અગુરૂલધુ પ્રતિબિંબો આત્મામાં પડે છે એમ બતાવ્યું છે. જે કે પ્રતિબિંબની વાત ત્રયમા છે તેથી આ તત્ત્વ કેવળીગમ્ય કરવું

હવે અધ્યાત્મજ્ઞાન માટે ઉપયોગી દ્રવ્યાલુયોગની કેટલીક છુટક નોંધ બતાવવામાં આવે છે.

દરેક દ્રવ્ય (જીવ તેમજ અજીવ દ્રવ્યમા) મા જ મુખ્ય સામાન્ય ગુણ હોય છે—અસ્તિત્વ, દ્રવ્યત્વ, વસ્તુત્વ, અગુરૂલધુત્વ, પ્રમેયત્વ, પ્રદેશત્વ.

દરેક દ્રવ્યમા અનંત ગુણ હોય છે, દરેક ગુણમાં અનંતાનંત ગુણાંશ હોય છે દ્રવ્યના સામાન્ય ગુણ અગુરૂલધુગુણના પરિણમનથી ગુણાંશોમા પડેગુણ હોતી વૃદ્ધિ થાય છે ગુણાંશ=અવિભાગી પ્રતિચ્છેદો. ગુણાંશોની હોતીવૃદ્ધિથી દ્રવ્યમા નાનાપણુ મોટાપણુ વગેરે ગ્થિતિ વિભાગ થાય છે ગુણમા અવિભાગી અશોની એકતા છે પણ ઉપયોગ અને ઉપાડમા હોતી વૃદ્ધિ થાય છે ગુણાંશોમા હોતી વૃદ્ધિ થવાથી દ્રવ્યમા સ્વ પ્રત્યય ઉત્પાદ થાય છે તેનું ઉપાદાન ગ્રામ્ય અગુરૂલધુ ગુણ છે અને નિમિત્ત કારણ કાળ દ્રવ્ય છે જે સમયે ઉત્તર અવસ્થાની પ્રાપ્તિ (ઉત્પાદ) યાય છે તેજ સમયે પૂર્વ અવસ્થાનો વ્યય યાય છે આ અપરિવર્ત રૂપ પર્યાય તે પરિણામ છે આ અપેક્ષાએ નિશ્ચયથી સર્વ દ્રવ્યો સક્રિય છે પણ તે ક્ષોભ કે હલન — ચલન રૂપી ક્રિયા નથી અગુરૂલધુ ગુણના ગુણાંશોમા પણ હોતી વૃદ્ધિ થાય છે અગુરૂલધુ ગુણથી એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્ય રૂપે થતો નથી તેમજ દ્રવ્યની એક શક્તિ (ગુણ) બીજી શક્તિ રૂપે બદલતી નથી. જીવ દ્રવ્યનું પણ આ પ્રમાણે સમજવું

જીવના અસખ્ય પ્રશ્નોની સમજાવ સમઘેથી એકતા છે તેમજ જીવ અને તેના કુલોની એકતા છે તેથી અનેક સાધેનું એક અસ્તિત્વ થાય તેમાં સ્વરૂપ ભેદ નથી પણ સખ્યા, સદા, સદ્ગુણ અને પ્રોજન આદિથી ભેદ છે.

પાશ્ચાતિક ભાવ તે આત્માનો સ્વભાવ છે તેનાથી જીવન ઉપયોગ હાત જીવન અસ્તિત્વ છે છે, તે કોઈપણ સ્થિતિ છે તેને કર્મની સાથે કાષ્ટ સમઘે નથી. પાશ્ચાતિક ભાવથી એકતા જ્ઞાન કે દ્વંદ્વ ઉપયોગમાં પરિણમ્યા કરે છે (અર્થ જ્ઞાન સમુચ્ચય સમજીતું તેમાં અજ્ઞાન પણ અતર્જત થાય છે.) જીવત્વચેતનાનો ઉપયોગ તે આપીઆપ થયા કરે છે, તે સિદ્ધિમાં પણ છે.

દ્વંદ્વમાં પરિણામ ઉત્પન્ન કરવાની ને સક્ષિત છે તેજ દ્વંદ્વનો કુલ છે કુલજન્ય પરિણામ તે પર્યાય છે પર્યાયની વિન્ન વિન્ન અવસ્થા તે ભાવ છે. દરેક કુલના વિન્ન વિન્ન સમઘમાં થતા ત્રિકાલીન પર્યાય અતત અતત છે એક સક્ષિત (કુલ) હારા, દ્વંદ્વમાં થતો ત્રિકાલીન પર્યાય પ્રવાહ સમઘિત છે તે એક સમઘમાં એક છે. દ્વંદ્વમાં અતત સક્ષિત્ત્વો (કુલો) થી નક્કજન્ય પર્યાય પ્રવાહ (અતતા પર્યાય) એકી સાથે ગાધુ છે.

જીવ એકતા સક્ષિત હા. ઉપયોગ જ્ઞમાં પરિણત થયા કરે છે. જ્ઞાન, કર્મનના વિન્ન વિન્ન સમઘ વર્તિ વિવિધ ઉપયોગોના ત્રિકાલીન પ્રવાહની કારણક્રા એક એકતા છે અને એ સક્ષિતના કારણક્રા પર્યાય પ્રવાહ ઉપયોગાત્મક છે. ઉપયોગાત્મક પર્યાય પ્રવાહની માફક સુખદુઃખ વેદનાત્મક પર્યાય પ્રવાહ, પ્રત્યક્ષાત્મક પર્યાય વગેરે (ત્રિકાલીનની દૃષ્ટિએ) અતત પર્યાય પ્રવાહ એકી સાથે ગાધુ છે છે.

ઉપયોગ પર્યાયનું કારણ એકતા છે પ્રાપ્તિ પર્યાયનું કારણ વીર્જ (સક્ષિત=કુલ) છે, સુખપર્યાયનું કારણ જ્ઞાન કુલ (સક્ષિત) છે. પર્યાય વર્તમાન કારણિક હોવાથી અને પર્યાય જૂઠ જલિષ્માં ન રહેતા હોવાથી અનિત્ય છે પણ પર્યાય પ્રવાહ તત નિત્ય છે. એ દૃષ્ટિથી જ્ઞેતાં, કર્મ કુલો અને દરેક કુલના અતત પર્યાય વિન્ન છે અને તે કર્મના સમુદાય રૂપે દ્વંદ્વ છે. અમેદ દૃષ્ટિથી જ્ઞેતાં, પર્યાય પોતપોતાના કારણક્રા કુલરૂપ છે અને કુલો દ્વંદ્વ સ્વરૂપ હોવાથી, દ્વંદ્વ કુલ પર્યાયાત્મક છે અર્થ દ્વંદ્વોના કુલ અને પર્યાય અસુદાય છે.

દ્વંદ્વ અને કુલ, દરેક પોતપોતાની અનિત્ય ત્વાત કર્યા વગર પ્રતિસમય નિમિત્ત પ્રવાહો વિન્ન વિન્ન અવસ્થાઓને પ્રાપ્ત કર્યા કરે છે આ દ્વંદ્વો અને કુલોનું પશ્ચાત્તમ ક્ષેત્ર છે. કારણક્રા સિવાય બી ન દ્વંદ્વોના નિમિત્તથી દ્વંદ્વમાં ને ઉત્પાદ અપાથી પશ્ચાત્તમ પર્યાય થાય છે તે ખર પ્રત્યય ઉત્પાદ વ્યય સમજાવા.

સાધાર જ્ઞાન ઉપયોગ હોય કે નિરાધાર કર્મન ઉપયોગ હોય પણ તે બધા ઉપયોગ પર્યાયમાં એકતા નિત્ય છે.

જીવોમાં ઉપયોગ એ મુખ્ય પ્રધાન છે અને તેની સાથે સસારી જીવોમાં ૧૩મા ગુણસ્થાન સુધી યોગ છે તે પણ મુખ્યતામાં ગણાય છે પુદ્ગળ દ્રવ્યમાં પુરાવું અને ગળવું રૂપી પરિણામ મુખ્યતામાં છે.

નયોની અપેક્ષાપૂર્વક આત્માના કથયિત અનંત ધર્મો છે જેમકે— એક, અનેક અસંખ્ય, અનંત, નિત્ય, અનિત્ય, અસ્તિ, નાસ્તિ, કર્તા, અકર્તા, ભોક્તા, અભોક્તા, વાપ્ય, વાપક, સક્રિય, અક્રિય, મૂર્ત, અમૂર્ત, શરીરી, અશરીરી, ભેદ, અભેદ વગેરે આત્માનો દરેક પર્યાય (સ્થિતિ અવસ્થા) પણ આત્માનો ધર્મ છે

આત્મદ્રવ્ય સમયે સમયે નિજ ગુણપર્યાયમાં પરિણમન કરે છે, ગુણો આત્મદ્રવ્યમાં પ્રતિભાસિત થાય છે, પર્યાયો ક્રમથી પરિણમન કરીને દ્રવ્ય તથા ગુણમાં પ્રાપ્ત થાય છે. દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય એ ત્રણે અર્થ છે દ્રવ્ય, ગુણ, અને પર્યાય સાથે અભેદ છે છ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ દ્રવ્યત્વ ગુણત્વ અને પૃથક્કરણથી જાણવું

જીવ અજીવના બીજા સામાન્ય ગુણો—અગ્નિ, નાસ્તિ, એક, અન્ય, દ્રવ્ય, પર્યાય, સર્વગત, અસર્વગત, સપ્રદેશ અપ્રદેશ મૂર્ત, અમૂર્ત, સક્રિય, અક્રિય, ચેતન, અચેતન, કર્તા અકર્તા, ભોક્તા, અભોક્તા, અગુણલઘુ, પરિણામત્વ, વસ્તુત્વ, જ્ઞેયત્વ, પ્રમેયત્વ વગેરે અપેક્ષાપૂર્વક અને દ્રવ્યની વ્યક્તિગત યોગ્યતા પ્રમાણે અનંતગુણો સમજવા

જીવ દ્રવ્યના અશુદ્ધ વ્યજન પર્યાય તે ચાર ગતિના પર્યાયો છે, સિદ્ધભગવાન તે શુદ્ધ દ્રવ્ય છે તેમ જ સસાર છોડીને સિદ્ધ અવસ્થા ગ્રહણ કરવાથી શુદ્ધ પર્યાય પણ છે

જીવ દ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાય તે સ્વાભાવિક થતી ષડ્ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ રૂપ અગુણલઘુ પર્યાયની ત્રિકાલ સમયવર્તી અખણિત ધાગવહી છે એટલે કાળ દ્રવ્યના નિમિત્તથી અગુણલઘુ પર્યાયની જે સ્વભાવિક રીતે વર્તના થાય છે તે જીવ દ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાય સમજવા

જીવનો ચેતના ગુણ બે રીતે કામ કરે છે—૧ અનુભુતિજ્ઞાન રૂપ ચેતના તેના ત્રણ પ્રકાર—(૧) જ્ઞાનભાવથી સ્વરૂપ વેદના (૨) કર્મ ચેતના તે કર્મને વેદે છે એટલે રાગદ્વેષ કરે છે તેમાં અજ્ઞાન અતર્ગત પણ હોય (૩) કર્મ રૂપ ચેતના = સુખદુઃખનો અનુભવ. ૨ ઉપયોગ તે ચેતનાની પરિણતિ રૂપ પર્યાય છે તેના ૧૨ ભેદ ૮ સાકાર ૪ મણાકાર

નિશ્ચયથી જ દ્રવ્યો પોતપોતાના સ્વરૂપના કર્તા છે તે અપેક્ષાએ નિજ સ્વભાવમાં પરિણતિ રૂપ ક્રિયા કરે છે વ્યવહારથી ક્ષોભ, કપ, હલનચલનની અપેક્ષાએ સસારી જીવ અને પુદ્ગળ સક્રિય છે અને બીજા દ્રવ્યો અક્રિય છે

કર્મનો ક્ષય કરવો તે શુદ્ધ વ્યવહારનય છે તેમાં પ્રથમ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિઓ અનુક્રમે નાશ થાય છે પછી ત્રણ ધાતિ કર્મ નાશ થાય પછી ચાર અવાતિ કર્મ નાશ થાય

જ્યના અસખ્યાત પ્રેરણાની સમયાવ સમયથી એકતા છે તેમજ જ્ય અને તેના અંગેની એકતા છે તેથી અનેક ભાવોનું એક અસ્તિત્વ થાય તેમાં સ્વરૂપ બેદ નથી પણ સખ્યા, સદા, સદ્યસુ અને પ્રેરણન આદિથી બે છે

પારિવારિક ભાવ તે આત્માનો સ્વભાવ છે તેવાથી જન્મ ઉપરોચ દાસ જન્મ અસ્તિત્વ છે છે તે કર્મોપાધિ સંકિત છે તેને કર્મની સાથે ઝાઝ સમય નથી. પારિવારિક ભાવથી એકતા જ્ઞાન કે દર્શન ઉપરોચમાં પરિવૃત્તિ કરે છે (અર્થ જ્ઞાન સ્વસ્વય સમજતું તેમાં અજ્ઞાન પણ અતર્કત થાય છે) જ્યત્વચેતનાનો ઉપરોચ તે આપિઆપ થયા કરે છે, તે સિદ્ધિમાં પણ છે

દ્વયમાં પરિવૃત્તિ ઉપાન કરવાની ને સંકિત છે તેજ દ્વયનો ગુણ છે, અવગત્ય પરિવૃત્તિ તે પર્ણ છે પર્ણિની વિન્ન વિન્ન અવસ્થા તે ભાવ છે દરેક ગુણના વિન્ન વિન્ન સમયમાં થતા ત્રિકાલીન પર્ણમાં અનત અનત છે એક સંકિત (ગુણ) દાસ, દ્વયમાં થતા ત્રિકાલીન પર્ણમાં પ્રવાહ સમર્પિત છે, તે એક સમયમાં એક છે. દ્વયમાં અનત સંકિતનો (ગુણ) થી તત્ત્વજ્ઞ પર્ણ પ્રવાહ (અનતા પર્ણ) એકી સાથે થાય છે

જ્ય એકતા સંકિત દાસ ઉપરોચ ફર્ના પરિવૃત્તિ થયા કરે છે જ્ઞાન, દર્શનના વિન્ન વિન્ન સમય વર્તી વિવિધ ઉપરોચના ત્રિકાલીન પ્રવાહની કાલ્પજ્ઞ એક એકતા છે અને એ સંકિતના કાર્યજ્ઞ પર્ણ પ્રવાહ ઉપરોચના છે. ઉપરોચના પર્ણ પ્રવાહની માફક સુખદુઃખ વેદનાત્મક પર્ણ પ્રવાહ, પ્રત્યક્ષના પર્ણ વગેરે (કિચ્છાનીની દૃષ્ટિ) અનત પર્ણ પ્રવાહ એકી સાથે થાય છે છે.

ઉપરોચ પર્ણનું કાલ્પ એકતા છે પ્રવૃત્તિ પર્ણનું કાલ્પ વીર્ણ (સંકિત=ગુણ) છે, સુખપર્ણનું કાલ્પ આનંદ ગુણ (સંકિત) છે. પર્ણ વર્તમાન કાલીક દોવાથી અને પર્ણ થતા સંવિષમાં ન સ્થેત દોવાથી અનિત્ય છે પણ પર્ણ પ્રવાહ તા નિત્ય છે બેદ દૃષ્ટિની નેતા, સર્વ ગુણ અને દરેક ગુણના અનત પર્ણો વિન્ન છે અને તે સર્વના સમુદાય ફો દ્વય છે. અનંત દૃષ્ટિની નેતા, પર્ણ પોતપોતાના કાલ્પજ્ઞ સ્વસ્વય છે અને ગુણ દ્વય સ્વય દોવાથી, દ્વય ગુણ પર્ણનાત્મક છે અમૃત દ્વયના ગુણ અને પર્ણ અગ્રસયુ છે.

દ્વય અને ગુણ દરેક પોતપોતાની નિનિત્ય ત્વાજ કર્મ વગર પ્રતિસમ્ય નિનિત્ય પ્રવાહે વિન્ન વિન્ન અવસ્થાઓને પ્રાપ્ત કર્મ કરે છે આ દ્વયો અને ગુણો પરિવૃત્તિ દોવાય છે. કાલ્પજ્ઞ સિવાય ખીલ દ્વયના નિનિત્યથી દ્વયમાં ૭ ઉપાદ અપદી પરિવૃત્તિ પર્ણ થાય છે તે પર પ્રત્યક્ષ ઉપાદ બધ સમજવા

સાકાર જ્ઞાન ઉપરોચ દોષ કે નિરાકાર દર્શન ઉપરોચ દોષ પણ તે નધા ઉપરોચ પર્ણોમાં સંજ્ઞા નિત્ય છે

જીવોમા ઉપયોગ એ મુખ્ય પ્રધાન છે અને તેની સાથે સસારી જીવોમા ૧૩મા ગુણુપ્ધાન સુધી યોગ છે તે પણ મુખ્યતામા ગણાય છે પુદ્ગળ દ્રવ્યમા પુરાવુ અને ગળવુ રૂપી પરિણામ મુખ્યતામા છે.

નયોની અપેક્ષાપૂર્વક આત્માના કથયિત અનત ધર્મો છે જેમકે - એક, અનેક અસંખ્ય, અનત, નિત્ય, અનિત્ય, અસ્તિ, નાસ્તિ, કર્તા, અકર્તા, ભોક્તા, અભોક્તા, વાપ્ય, વાપક, સક્રિય, અક્રિય, મૂર્ત, અમૂર્ત, શરીરી, અશરીરી, ભેદ, અભેદ વગેરે આત્માનો દરેક પર્યાય (સ્થિતિ અવસ્થા) પણ આત્માનો ધર્મ છે

આત્મદ્રવ્ય સમયે સમયે નિજ ગુણુપર્યાયમા પરિણમન કરે છે, ગુણો આત્મદ્રવ્યમાં પ્રતિભાસિત થાય છે, પર્યાયો ક્રમથી પરિણમન કરીને દ્રવ્ય તથા ગુણુમા પ્રાપ્ત થાય છે. દ્રવ્ય, ગુણુ અને પર્યાય એ ત્રણે અર્થ છે દ્રવ્ય, ગુણુ, અને પર્યાય સાથે અભેદ છે જ દ્રવ્યનુ સ્વરૂપ દ્રવ્યત્વ ગુણત્વ અને પૃથક્ત્વથી જાણવું

જીવ અજીવના બીજા સામાન્ય ગુણો - અગ્નિ, નાસ્તિ, એક, અન્ય, દ્રવ્ય, પર્યાય, સર્વગત, અસર્વગત, સપ્રદેશ અપ્રદેશ મૂર્ત, અમૂર્ત, સક્રિય, અક્રિય, ચેતન, અચેતન, કર્તા અકર્તા, ભોક્તા, અભોક્તા, અગુણલઘુ, પરિણામત્વ, વસ્તુત્વ, જ્ઞેયત્વ, પ્રમેયત્વ વગેરે અપેક્ષાપૂર્વક અને દ્રવ્યની વ્યક્તિગત યોગ્યતા પ્રમાણે અનતગુણો સમજવા

જીવ દ્રવ્યના અશુદ્ધ વ્યજન પર્યાય તે ચાર ગતિના પર્યાયો છે, સિદ્ધભગવાન તે શુદ્ધ દ્રવ્ય છે તેમ જ સસાર છોડીને સિદ્ધ અવસ્થા ગ્રહણ કરવાથી શુદ્ધ પર્યાય પણ છે

જીવ દ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાય તે સ્વાભાવિક થતી વડગુણ હાનિ વૃદ્ધિ રૂપ અગુણલઘુ પર્યાયની ત્રિકાલ સમયવર્તી અખંડિત ધારાવહી છે એટલે કાળ દ્રવ્યના નિમિત્તથી અગુણલઘુ પર્યાયની જે સ્વાભાવિક રીતે વર્તના થાય છે તે જીવ દ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાય સમજવા

જીવનો ચેતના ગુણુ બે રીતે કામ કરે છે - ૧ અનુભુતિજ્ઞાન રૂપ ચેતના તેના ત્રણ પ્રકાર - (૧) જ્ઞાનભાવથી સ્વરૂપ વેદના (૨) કર્મ ચેતના તે કર્મને વેદે છે એટલે રાગદ્વેષ કરે છે તેમા અજ્ઞાન અતર્ગત પણ હોય (૩) કર્મ રૂપ ચેતના = સુખદુઃખનો અનુભવ ૨ ઉપયોગ તે ચેતનાની પરિણતિ રૂપ પર્યાય છે તેના ૧૨ ભેદ ૮ સાકાર ૪ મણાકાર

નિશ્ચયથી જ દ્રવ્યો પોતપોતાના સ્વરૂપના ઝર્ના છે તે અપેક્ષાએ નિજ સ્વભાવમા પરિણતિ રૂપ ક્રિયા કરે છે વ્યવહારથી ક્ષોભ, કપ, હલનચલનની અપેક્ષાએ સસારી જીવ અને પુદ્ગળ સક્રિય છે અને બીજા દ્રવ્યો આક્રમ્ય છે

કર્મનો ક્ષય કરવો તે શુદ્ધ વ્યવહારનય છે તેમા પ્રથમ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિએ અનુક્રમે નાશ થાય છે પછી ત્રણ ધાતિ કર્મ નાશ થાય પછી ચાર અવાનિ કર્મ નાશ થાય

દાન, સીસ, તપ અને બાકે રૂપ ક્રિયાઓ શુભ વ્યવહારનમાં છે તે સમક્ષિ સદ્ધિત હોય તે શુદ્ધ વ્યવહારનમાં સ્થળ નામ છે એટલે તેનું કારણ બને છે નહિતર અકામ નિર્ભર અને પુરસ્કૃત્ત ફળ આપે છે.

કર્મનો બંધ પડવો તે રાક્ષસથી થાય છે તેમાં અધ્યાત્મ પણ હોય તે અશુદ્ધ વ્યવહાર નામ છે તે અશુદ્ધ વ્યવહારનમાં પોષક ૧૮ પાપસ્થાન અને પાંચ આત્મવ્યવહાર ને અશુભ વ્યવહારમાં છે.

ઉપવ્યસ્તિ વ્યવહારનમાં—ઈન્દ્રિયોના ક્રિયામાં મુખ્યબુદ્ધિ માન્યતા રૂપી સકલ્ય અને બહાલી વસ્તુમાં મમ્મત્વ રૂપી વિદ્યમાન છે અનુપવ્યસ્તિ વ્યવહારનમાં—કરીરને પોતાનું માની તેના પોષણ અને સ્થિતિ માટે ને ક્રિયા થાય તે આવે છે.

અતિ ઇતિ આત્મા—અતિ=સત્તા મમ્મત્વ, પોતાના સ્થાવરમાં મમ્મત્વ. અતિ = પોતાના પરમાત્મે સત્તા પ્રાપ્ત થઈ રહેલ ઇતિ=ને આત્મા. છવાત્મા=પોતાના ઉપયોગ પર્યાયમાં મમ્મત્વ કલ્પે આત્મા.

આત્મા, કલ્પા, કલ્પ, આસક્તિ, મમ્મત્વ વગેરે અનેક એકાર્થવાચી ભેદનના પર્યાય છે તેથી રીતિ માન, માયા કલ્પના પણ અનેક પર્યાય છે તે સર્વ કલ્પને નવ તોલનાય પોતે છે તેની સાથે અધ્યાત્મ વગેરે મોક્ષનીય કર્મની મુખ્ય ૨૮ પ્રકૃતિ આત્મ સમાન છે તેથી સ્વસારી છવ બળી રહ્યા છે તેને કાનવા માટે સમતા રૂપી શાતરસ છે કે જે અધ્યાત્મજ્ઞાન (કર્મધ્યાન અને શુદ્ધ ધ્યાન)થી આત્મામાથી પ્રગટ થાય છે અને આદિત્ત્વ મુખ્યને અનુભવ કાનવે છે અને ફરી સચારી આત્માના જગત્તાનો વચ્ચા ન આવે તેથી સિદ્ધ પરમાત્માની રીતિમાં લાગી મૂકે છે.

આત્મગ્રંથો અને તેનો મુખ્ય ગુણ એના આત્મા કરીતમાં વ્યાપક છે પણ જ્ઞાન થતા માટે (૧) મસ્તકની ઉપર મમ્મત્વાત છે ત્યાં અને (૨) રાજા તથા ને પ્રમર અને તેની વચ્ચેના જ્ઞાન તેની પાછળ લેવા અસમ્મત આત્મગ્રંથોમાં ઉપયોગ વધારે સહેલાઈથી રહે છે. (૩) હાથમાં લેવા અસમ્મત તથા (૪) નાભીમાં રહેલ આદિ રૂપક ગ્રંથોમાં પણ ઉપયોગ રખાય છે અને (૫) સમુચ્ચ એનાનું પણ અત્યોક્ત કરાય છે. આંખ લગાડી હોય તે હાથ નાકના અમ્મત્વમાં સ્થાપન કરી.

આત્મામાં અન્નિત્ત્વ આત્મગ્રંથો અને ક્ષાયક ભાવો અને શુદ્ધ પાતિસ્વામિક ભાવનું જ્ઞાન થતાથી આત્મા અન્નિત્ત્વ થાય છે, સિદ્ધનું જ્ઞાન થતાથી સિદ્ધ થાય છે, આત્માના અમ્મત્વાત્મ જ્ઞાન થતાથી આત્મા સ્વયં થાય છે, ઉપાધ્યાયના મુદ્દોમય થતાથી ઉપાધ્યાય સ્વયં થાય છે અને સાધુનું જ્ઞાન થતાથી સાધુ સ્વયં થાય છે મોક્ષથી મમ્મત્વેદિના સ્વયંનું આસન્નિત્ત્વ પછી અધારે મુદ્દોમાં લીનજનુ આવે છે ત્યારે નામ સ્વયં વગેરે મુદ્દોમાં છે અને આત્મા ગુણમય સમાધિમાં પ્રવર્તે છે.

મમતાથી ભ્રમણા થાય છે તેથી વસ્તુ ઇષ્ટ અનિષ્ટ લાગે છે તેથી ૧૮ પાપમ્થાન સેવાય છે અને સુખદુઃખની કલ્પના કરવામા આવે છે અને નવીન કર્મ બાધવામા આવે છે, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રમણતા કરવાથી સર્વ ભ્રમણા અને આશ્રય અને દુઃખો દૂર થાય છે અને છેવટે સર્વ કર્મોનો અંત આવે છે

પોતાના શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્ય સિવાયની બધી વસ્તુઓ પર છે

પરવસ્તુમા ઇષ્ટપણાની ભુદ્ધિ તે રાગ, પરવસ્તુમાં અનિષ્ટ પણાની ભુદ્ધિ (દૂરીગમન, ઘૃણા, મુગ, અણુગમો તે દ્વેષ

રાગદ્વેષ મદ કરવાની રીત —

(૧) ત્યાગ—તેમા દ્રવ્ય ત્યાગ પ્રત્યાખ્યાનથી થાય છે, દ્રવ્ય ત્યાગથી ગગના નિમિત્તો દૂર થાય છે તેથી દ્રવ્ય ત્યાગ બાવ ત્યાગનુ કારણ અને છે દ્રવ્ય ત્યાગ હોય છતાં કોઇ વસ્તુની ઇચ્છા થાય તો તે ઇચ્છાનો નિરોધ કરીને નિર્મમત્વભાવ કેળવવાથી બાવ ત્યાગ કેળવી શકાય છે

(૨) અણુગમો થાય એવી વસ્તુ આવી મળે તો તેનાથી તટસ્થ (માધ્યસ્થ ઉપેક્ષા) બાવ કેળવી તેની સાથે આત્માનો સબધ તોડી શકાય છે

(૩) રાગદ્વેષના નિમિત્તો હોય અથવા આવી મળે ત્યારે પરવસ્તુનો તત્વરૂપી તેના સૂક્ષ્મ અથવા મૂળસ્વરૂપનો વિચાર કરવો જેમકે પુદ્ગળ મુકધો રૂપે વસ્તુને જોઇને પરમાણુ પુદ્ગળનો વિચાર કરવો, જીવનો અશુદ્ધ વ્યવજન પર્યાય જોઇને પુદ્ગળ દ્રવ્ય તથા શુદ્ધ આત્મ-દ્રવ્યનો વિચાર કરવો

(૪) આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ઉપયોગ ગળી તેમા મનને જોડી રાખવું

(૫) વસ્તુના ત્રિકાળીક પર્યાયોનો વિચાર કરવો જેમકે રાગ કે દ્વેષ થાય એવી વસ્તુ જોઇને એવો વિચાર કરવો કે જે પુદ્ગળોનો આ સ્કંધ પર્યાય છે તે પુદ્ગળો ત્રણ કાળની અપેક્ષાએ ત્રણ લોકમાં જેટલા જીવના શરીરો છે તેના અવયવ તરીકે ઉપજી શકે છે, કદી નાગકીના શરીરના ભાગ તરીકે, કદી મનુષ્યના, કદી તિર્થંચના, કદી દેવતાના શરીરના ભાગ તરીકે ઉપજી શકે છે, કદી શુભ મુકધમા, કદી અશુભ મુકધમા પરિણમી રહે છે એટલે ત્રણ કાળની અપેક્ષાએ કોઇપણ વસ્તુ રાગ કે દ્વેષ કરવા યોગ્ય નથી એવી રીતે કોઇ જીવ અત્યારે કેવી સ્થિતિમા છે, પુર્વે બધી સારી નસ્ટી ગતિના વ્યવજન પર્યાયરૂપે હવે ભવિષ્યમા એક દિવસ સિદ્ધ પર્યાય રૂપે પણ થઇ નવ આવી રીતે ત્રિકાળીક પર્યાયોનો વિચાર કરવાથી રાગ અને દ્વેષ દૂર કરી શકાય છે દ્રવ્યથી ભાગ ન કર્યો હોય તો પણ તત્ત્વ દષ્ટિ

આત્મરમણતા અને ત્રિકાળીક પર્યાયના વિચારથી રામદેવ દુર કરી શકાય છે તે બાબ ત્યાગ છે

બાવ ત્યાગની બાવના વખતે મનરુદ્ધિ થોળી નથી તેમજ દ્રવ્ય પરિગ્રહ ઉપર ઉપરોક્ત થોળી નથી. યતના બતાવ્યા પ્રમાણે સાધુ કે માવક આશા કરે ચતનાથી કાબું કરે તે તેમને ક્ષેપરોગી બાધ પડે તે અપેક્ષાએ એમ કહી શકાય કે યાની બોજમાં પણ નિર્જસ કરે પરંતુ સંસારના પક્ષપાત કરોતો આ પ્રમાણે બનતું નથી. મૈથુનપદ્ધિ જિનામાં તે બાધ માવ જ છે તેથી દ્રવ્ય ત્યાગની જરૂર છે છે માટે બાવ ત્યાગની બાવના કેળવવા માટે સાધુને સાચોક્ત આચાર મિશ્ર છે. પણ સ્વચ્છદી વર્તન કે લોક સત્તાથી આચારમુદ્ધ મનાય છે.

ત્યાગ વચલા યોગી યુક્તજ્ઞાનવાળી માવક પણ બાવ ત્યાગ ઉપરોક્ત રીતે રસિ અલ્પી કેળવી શકે છે, કાલ્પ કે સવેચ અને નિર્વચ યુક્ત કેળવવા વચર સમક્ષિત છેતું નથી અને સમક્ષિત વચર સાધુષ્ણ કે માવકષ્ણ સાચોક્ત રીતે જિવિશસ્તામાં આવતું નથી.

સમક્ષિત અને આરિમાં આલ્કે ફેર છે કે સમક્ષિત માર્ગ બતાવે છે તે મદ્દા અને પ્રકૃષ્ણા અને બાવનાનો વિચાર છે અને આરિય સમક્ષિત બતાવેલા માર્ગમાં પ્રવર્તન કરાવે છે. ત્યાં આચરણનો વિચાર છે. અને તે આચરણ સમક્ષિતપૂર્વક જ નોંઠ્યો.

તત્વના જાણપણ વચર મદ્દાને જ્ઞાન નથી, શુદ્ધ મદ્દાસક્તિ નજીપણ તે જ્ઞાન, તત્વના જ્ઞાન વચર અનુભવ માવ નહિ, અનુભવ વચર આકરસ પ્રચલ ધોતી નથી, આત્મસ તે રક્ત સમક્ષિત સ્વ છે અને રક્ત સ્વ વચર આત્મિક સુખ બોજાની રક્તતું નથી માટે આત્મિક સુખ બોજાવવા માટે મદ્દા, જ્ઞાન, અનુભવ અને સમતાની જરૂર છે અનુભવ સિવાય આત્માની વાસ્તવિક પ્રતિતિ થતી નથી. આત્માના મુખ પર્વાનું અનુભવપૂર્વક જ્ઞાન થતું.

એકા અને ત્રીજા યુક્તજ્ઞાનમાં કયાવનો સુખોપસમ માવ છે તેથી અલ્પી સમક્ષિત કેળવી શકાય છે પણ સમક્ષિત આત્મસાવે કેળવવા માટે સમન્વૃત્તિની જરૂર છે. એવે યુક્તજ્ઞાને પરોક્ષ રીતે આત્મદર્શન માવ છે ત્યારે વાસ્તવિક સમક્ષિતની રક્તમાત માવ છે પ્રકૃષ્ણ આત્મદર્શન ૧૩ મે યુક્તજ્ઞાને પ્રાપ્ત માવ છે તે સપૂર્ણ સમક્ષિત આત્મા પછી માવ છે. આત્મની આત્મા અનત સુખનો જ્ઞાતા અને લોકતા અને છે અને ફક્ત પચમાં રિતર હતું નોંઠ્યો.

પરામ ઈચ્છા માવ કે તરતજ તેને દાળી કેવી, આ કામ માવકથી પણ કાઢ શકે છે, તે આત્મા ત્યાં સવચ ફળ મળશે. ઈચ્છા નિરોધ તે ત્રિવિધોપ તપ છે.

સમજાવમાં નિદા દેખદરિ, સ્વાર્થ અલ્પ માવ છે નાના મોટાનો ભેદ છેતો નથી, પૌદ્ગલીક વસ્તુની ઈચ્છા રહેતી નથી, વેરઝેર નાશ પામે છે કેમકુ પરામ માવ તેથી ઈચ્છા થતી નથી.

જીવ કર્મસંયોગથી રૂપી છે, અકર્મપણાથી અરૂપી છે, પુદ્ગળ સંયોગથી પુદ્ગલી છે, પુદ્ગળ વિયોગથી અપુદ્ગળી છે, દ્રવ્યત્વથી એક અને નિત્ય છે પર્યાયથી અનેક અને અનિત્ય છે વ્યવહારથી કર્મનો અને સસારનો કર્તા અને બોક્તા છે, નિશ્ચયથી સ્વભાવનો કર્તા અને બોક્તા છે રૂબરૂસૂત્રનયથી ક્ષણિક ઉપયોગમાં છે, સમબીડિત નયથી દેહવારી સર્વેશ વીતરાગ છે, એવબૃત નયથી નિગજન નિગકાર સિદ્ધ છે

મોહ અને અજ્ઞાનતાના ઘેનમાં, સસારીજીવો સુખની ખોટી ભ્રાન્તિમાં, દુઃખને સુખ સમજી દુઃખનો જ અનુભવ કર્યા કરે છે પણ આત્મતત્ત્વના અનુભવમાં રોગ કે શોકનું દુઃખ ટકી શકતું નથી. વાદવિવાદ મટી જાય છે

લોકલોકનું જ્ઞાન કરનાર કેવળજ્ઞાન આત્મામાં જ સમાય છે, સર્વ સુખ પણ આત્મામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અને આત્મામાં જ સમાય છે, અનુભવ જ્ઞાન ન્યોતિ પણ આત્મામાંથી જ કેળવી શકાય છે અને આત્મામાં જ સમાય છે સત્તામાં રહેલ પરમાત્મ સ્વરૂપને અનુભવના બળથી ભેટી શકાય છે આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશે અનંત જ્ઞાન અને અનંત સુખ ગહેલું છે ચેતના દ્વારા ભાવ મનથી આત્માનું પરોક્ષ ધ્યાન ૧૨ મા ગુણસ્થાન સુધી છે

અરિહંત અને સિદ્ધ ભગવાનના ગુણોનું ચિતવન કરી, તેમાં પ્રભોદભાવ ધારણ કરી, આત્મભાવે તે ગુણોનો અનુભવ કરી તેમાં લીન થઈ જવું જ્યાં, ધ્યેય અને ધ્યાનની એકતા કર્મી, ત્યાં આત્મા પરમાત્માની લિન્નતા ભાસતી નથી. પોતાનો આત્મા પણ જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ અને અનંત શક્તિ સ્વરૂપ છે માટે ત્યાં જ સુખની શોધ કરવી હું પુરૂષ છું એમો અહુભાવ રહે ત્યાં મુંદી આત્માની શુદ્ધિ ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી મમતાથી આત્માને કાળાશ લાગે છે તે અશુભ લેશ્યા છે

સર્વ કલ્પનારૂપી વૃક્ષનું ખીજ મમતા છે. વિષયનો ત્યાગ હોવા છતાં મમતા વિષયોને ખેંચી લાવે છે

એકેજ વસ્તુ એક જીવને સુખકર લાગે છે ખીજને દુઃખકર લાગે છે તેથી રાગદ્વેષ જનિત સુખદુઃખ પોતપોતાની હદપના માત્ર છે, વળી એક જ જીવને તે જ વસ્તુ જુદીજુદી વખતે જુદા જુદા રૂપમાં સુખ કે દુઃખકર લાગે છે એટલે કર્મના ઉદય પ્રમાણે કલ્પના કર્યા કરે છે વાસ્તવિક રીતે કોઈ વસ્તુ સુખ કે દુઃખ આપી શકતી નથી. જડ વસ્તુઓ કોઈની થઈ નથી અને થવાની નથી

શરીર, વાણી, મન, ઇન્દ્રિયો અને સર્વ જડ પદાર્થો પુદ્ગલના સ્કંધો છે તે અનેક આગરો ધારણ કરે છે પાંચ ઇન્દ્રિયો દ્વારા જડ પદાર્થોને અનંત કાળ ભોગવ્યા પણ તેથી નિત્ય સુખની શોધ પણ આવતી નથી. આનંદઘન આત્મામાં પ્રેમ જોડવાથી બાહ્ય વસ્તુઓનો પ્રેમ છોટે છે. ચેતના, આનંદઘન આત્મ પ્રદેશોને ભાવ ચક્ષુથી જોઈને હર્ષ પામે છે

અને પરોક્ષભાવે પ્રેમ થાય છે અને સાધ્યાદિકાર જેવાની તાનાવેલી ધાત્રે છે પણ સાધ્યાદિકાર તે ૧૩ મે સુક્તસ્થાને થાય છે શુદ્ધ જ્ઞાનમાં શુદ્ધ એકતા આત્મદેશીની સાથે એકતા અનુભવે છે સમતા, અસખ્ય પ્રદેશોમાં સ્થિતિ સર્વ છવોપર એકસરખી દૃષ્ટિ થાય છે તેથી વેદને દેશી ભાવ છે અને જ્ઞાનાદિ ક્રિયા વધે છે.

આત્માનો એક પ્રદેશ ખરો નથી તેથી અમર છે તેથી કુ મધ્ય કુ એવી પ્રતિ-
બોધી છે. શરીરના પુરુષો આવે ત્યારે અને શરીર નાશ થાય, કર્મ પણ નાશ થાય કુ યાન
સ્વરૂપ કુ શરીર સ્વરૂપ કે કર્મ સ્વરૂપ નથી, શાસ્ત્ર અસાધ્ય કેટલી કર્મ વિપાક છે તેથી પણ
પણ કુ બિન્ન કુ માત્ર આત્મ પ્રદેશોમાં અનત ક્રિયા છે તેમાં સ્થિર ઉપમાય રાખીને કુ
કર્મના નાશ કરીને શુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવીએ.

વાસના અચુક પશ્ચિત્તિ છે વાસના અનુસાર જ મ કારણ કરવો પડે છે,
મમતામાં જરા પણ સાંતિ નથી માટે આત્મ ભાવથી વાસના નાશ કરી કરી નેત્રેએ અત્માનુ
અર્થી વ્યક્ત ભાવનાના મુખ્યો અતરંગ સુખપણુ એકસરખા મધ્યને, પરસ્પર આત્માને
સુદૃઢપિયથી કેળીને આનંદમાં રહે છે સર્વ સ્વભાવ ધાત્રુ કરવાથી કર્મની ક્રિયાઓમાં
પણ જ્ઞાનવડે શુદ્ધ પ્રેમ ક્રિયાન થકે સહજનદી અરથી આત્માની ભાવના કરનારા
મનુષ્યો પાતાને અમર માને છે અને સુત્રુ વખતે આનંદમાં જ રહે છે અર્થી
એકવધી સર્વ છવો સાથે એક અનુભવાય છે વાત્સલ્ય ભાવ વગર આનંદ થતો નથી રાત્ર
દય, ભય, કામ, આર્થ વગર સુખાનુરાગીપણુ અને વિન લુપ્તિ તે વાત્સલ્ય ભાવ છે.

મનિમુક્ત જ્ઞાનપૂર્વક અનુભવ દર્શન અને અનુભવ પર્યંત (તત્ત્વમય) કર્તા પ્રપ્ત્ય
દેશન અને સ્પર્શન અનત ક્રિયા અધિક છે માટે આનંદન સાધ્યાત્ દર્શન આત્મ નિર્વિકલ્પ
કર્યામાં શુદ્ધ પરિવર્તિત આત્મતરંગમાં સ્થિર હોય છે શુદ્ધ પશ્ચિત્તિ (સમાન દૃષ્ટિ) તે
આધાર પ્રત્યક્ષી મદ્ય ઉપર છે અને એકાકાર ભાવથી આત્મિક સુખમાં લીન થાય છે
પેશ્યાના વર્તનમાં અતસ્તી સ્થિતિ કરી છે તેના વિચાર કરવાથી, શુદ્ધ પરિવર્તિત મેગત્યાની
પોષ્યા આવે છે તે સરકાર, જ્ઞાન અને આત્મભાવનાથી કેળવાય છે લખુતા એકતા અને
લીનતાથી પણ કેળવાય છે સમાન દૃષ્ટિથી આત્મી દુનિયાને દેખવાની તે પાલી તેવેએ મેત્રી,
પ્રમોદ, કલ્યા અને માધ્યમ ભાવનાથી ૭ વખતે તેની પોષ્યા જ્ઞાન તેવી શુદ્ધ ભાવના
ધાત્રુ કરી.

મનિ ભાવમાં ઉચ્ચાસ (પરસ્પરમેશિયા શુદ્ધ શુભેના અનુભવમાં રોમેરોમે
પ્રસન્નતા), અહિંસા (સર્વ ક્રિયાના સાર રૂપે શાંત રસ અને આત્મિકસુખનો અનુભવ),
માર્જના (જેમકે સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ સ્થિતિ), મન, કમન, કાયાનુ પરમાત્માને સમર્પણ (શુદ્ધ ક્રિયામાં
સર્વ ધર્મોત્તુ એકત્વ) મનની શુદ્ધિ (રાત્રિપો અભાવ), પ્રમોદ ભાવ (જ્ઞાનુચીપણુ)
ક્રિયામાં લીનતા એ સર્વ નિર્લય ભક્તિવના કારણ છે પરમાત્માના ખાતરી, ખાતર્યા નિમિત્ત

કારણ રૂપ થાય છે, કારણમા કાર્યનો નિગમનયથી ઉપચાર કરીને અને તેવી ગીતે પરમાત્મામા કાર્યના કર્તાપણાનો અરોપણ કરીને એમ કહેવાય કે ભગવાને તાર્કા, વિચારમા અનંત બળ છે તેથી ભાવના અને ધ્યેય પ્રમાણે રૂપ મળે છે

સમભાવ, અરૂપીએકત્વ, દ્રવ્યત્વેન એકત્વ, અદ્વેષ અને પ્રેમથી દ્વેષ નાશ થાય છે વાત્સલ્ય, પ્રમોદભાવ, અને માધ્યસ્યભાવથી ઈર્ષ્યા નાશ પામે છે, (કોઇ સસારીક સુખ ભોગવતો હોય તો તે તરફ માધ્યસ્યભાવ અથવા ઔદામીન વૃત્તિ ધાગળ કરવી, ઈર્ષ્યા ન કરવી). વહેમનો નાશ જ્ઞાનથી કરવો. વેરાગ્ય અને યોગોની સ્થિરતાથી ચચળતા દૂર થાય છે આત્માનુ અમર સ્વરૂપ વિચારીને બધા દૂર કરવો ઉદ્દેગ થાય તો સમતાગ્રસમા લીન થવું વિષયવાસના થાય તો વસ્તુનું મૂળ દ્રવ્ય વિચારીને આત્મામાથી મુખની શોધ કરી. મુર્છા-તૃષ્ણા-રૂપકાને સમતા અને તત્ત્વજ્ઞાનથી નાશ કરી

નિરૂપાધિક દશામાં સહજ સુખ છે જ્ઞાન અને ક્રિાથી સમતા અને એનુભવ કેળવવા જોઈએ અનુભવ વગર આત્માની પ્રાપ્તિ થતી નથી મમતા અને ક્લેશગ્રહ વગરની જ્ઞાનદશાજ અધ્યાત્મ જ્ઞાન ગ્રસ પચાતી શકે છે અનુભવ પરિણતિ તે આત્માથી ભિન્ન નથી. અપ્રમત્તા દશા વિના સમતાનો અનુભવ બગાડતો થતો નથી. ઉપર ઉપરના ગુણગુણોમા શુદ્ધતર અધ્યવસાયોથી સમતાની વૃદ્ધિ થાય છે અધ્યવસાય (પગિણામ) ઉપર કાણુ રાખવો, અશુભ, વિચારનો તત્ત્વજ્ઞાનથી નાશ કરવો, સદ્ગુણોની જ ભાવના ભાવની મુમતિ અને વિવેકથી મન સ્થિર થાય છે ત્યા ત્યા પ્રહન્યર્થમા અપૂર્વ શુદ્ધ પ્રેમ જોઈએ વિવેક સત્યનો નિર્ણય કરે છે

મતભેદ થાય ત્યા સહિષ્ણુતા ધારણ કરી પણ કોઇને વિરોધી તરીકે માનીને દ્વેષભાવ કેળવવો નહિ કોઇનો દોષ જોવો નહિ તેમજ પ્રકાશવો નહિ કે નિંદા કરી નહિ પણ સત્યને સત્ય તરીકે જ જાણી, શ્રદ્ધા કરી અને પ્રકાશી ભિન્ન ભિન્ન વિચારોમા કંઈ નયની દૃષ્ટિએ સત્ય છે અને ક્યા એકાત્વાદની ઉત્પત્તિ થાય છે તે તારી લેવું અજ્ઞાન, રાગ અને દોષ દાખ્યા વગર મન શુદ્ધ થતું નથી, શુદ્ધ મન ગુણોને આકર્ષે છે અને ઉત્તમ સંસ્કાર કેળવાય છે, શુદ્ધ સંસ્કારો પરભવમાં સાથે આવે છે અને ઉત્તરોત્તર અભ્યાસથી ગુણોમા વૃદ્ધિ થતી જાય છે બીજાના ગુણો જોવાથી હૃદય નિર્મળ રહે છે અને અવગુણ જોવાથી મલીન થાય છે ઇન્દ્રિયોને દમવાથી દાન્ટ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે તેથી મન આગેગ્યતામા રહે છે

નિરાલબ્ધન ધ્યાન આવે ત્યાસુધી પ્રભુના નામ સાથે પ્રભુના સદ્ગુણોનું સ્મરણ અને ધ્યાન થવું ધ્યેયમા ચિત્ત સ્થિર કરવું તે ધારણા ધ્યાનમા ધારણા, પગભાવ ત્યાગ, જીતેન્દ્રીયપણું, ધૈર્ય, પ્રશાન્તચિત્ત, પ્રસન્નતા, સ્થિરતા, નાસિકાના અગ્રભાગ પર નેત્ર સ્થાપના, જ્ઞાન ઉપયોગ, અનુભવ જ્ઞાન-ક્રિયા, અસખ્યાત પ્રેરણામા સ્થિરતા, આત્મપ્રદેશોમા રહેલ ગુણોનો અનુભવ, તત્ત્વરસ આગ્વાન, એકરસરૂપ પરિણતિ, અનુભવ સ્પર્શન, તન્મયતા, સતત ઉપયોગ, તદ્દાકાગ પરિણતિ, સમતા, લીનતા, રૂપી, વિર્યોલ્લાસ, આનંદ, એકાગ્રતા, શાંતગ્રસ, સમભાવ, સમગ્રસીભાવ, અપ્રમત્તા દશા

વગરે જ્ઞાન, કર્મન ચારિત્રતા પશ્ચિા સમજ મનજમાં ઉતારી ડેવવા અને અતરરિધી અન્ય અન્ય કન્ય શુભસમિાથી નિજ આત્મરવરૂપની નિસંગ અવસ્થાનું અવલોકન કરવું.

શુદ્ધ સ્વરૂપના આલમ્બનમાં સદૃશ સુખ છે. પરવસ્તુ સુખ આપતી નથી, શાતાવેદનીઓ ઉપ દોષ ત્યારે સુખનો અનુભવ થાય પણ શાતાવેદનિયકર્મ આદિમિક સુખને આવત્યુ કરે છે તે અશાતાવેદનિયકર્મ જેવુ ક્ષિત્ર આવત્યુ નહિ. અને વેદનિયમાં પરવસ્તુ આલમ્બન દોષ છે તેમાં જે સુખદુઃખનો અનુભવ થાય તે આદિમિક સુખનો વિકાર છે અને તે કર્મનિયનું કાલ્યુ અને છે ત્યારે આદિમિક સુખમાં આત્માનુજ આલમ્બન છે અને તે સુખ સદૃશ સ્વભાવતુ છે અને નિજ રાતું કાલ્યુ છે સદૃશ સુખતુ કિંકૃષ્ટ સ્વરૂપ સિદ્ધ પરમાદમાં છે માટે તે સ્વરૂપ મેળવ્યું નેહ્યે.

શય અને મત્સ્યભવતુ કાલ્યુ શરીર મમત્વ છે તે દૂર જવાથી શય, ભય અને મત્સ્યભવ રહેતા નથી. આલોક અને પત્સાકાશ નાશ કરવા માટે આત્માનાં સૌર્ષ પીરત્વ પરકમ, સદૃશસીક્ષતા, અને સમભાવતુ આલમ્બન લેતુ નેહ્યે અને આત્મામાં સિમર કરવાથી અકરમાત ભય નાશ પામે છે. કષ્ટ અને અનિષ્ટ શુદ્ધિ ઠી તે પરીકાર્થિ વાય રહેતો નથી નિશયત્યુ આવતાં મનની અવજ્ઞતા દૂર થાય છે અને મન નિમગ્ન અને સિમર થાય છે તેથી તત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે આત્માનો અનુભવ થાય છે અને મોહતુ નોર ઠી છે વિવેક જ્ઞાન શુદ્ધતા કેવુ નથી અને મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિ જમગતી નથી. સવશ્યી અપીતિ નાશ પામે છે.

શુભાશુભ પ્રસંગોને સમતાની કસોટી રૂપ સમજના સમતા તે ચેતનની રામરૂપ સહિત શુદ્ધ પરિણતિ છે તે આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશોમાં વ્યાપી રહેલ છે અને પોતાના સ્વરૂપનો પ્રગટ કરીને અનત આનંદનો અનુભવ કરાવે છે. મમતા છે ત્યાં સમતા ચેતનને પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી. ક્ષિત્ર પ્રસંગોમાં જ્યુ સમતાને આત્મભાવમાંથી ભૂતી નહિ. સમતા, ચેતનના અને જલ્લા આત્માતી પરિણતિ છે તે ચેતનનાના અનુભવમાં ભાસે છે તેમાં જેમ જેમ આત્મા તસ્મિન થાય તેમ તેમ સદૃશ આનંદમાં લીન થાય છે તથ્યા અને સમતાથી આત્મ પ્રદેશોને નિશ્ચયથી જોતા અન્ય કોપી વ્યાપક કરતા નથી અને આત્મામાં અનત સુખ ભાસે છે. ચેતન / મદ્દા અને સમતાનુ પ્રાપ્તુ છવત છે.

અતરમાં લુકુ નિરિણ્યુ કર્યા વગર મદ્દા અને સમતાનુ સ્વરૂપ સમજ શકાય નથી. આત્મા પોતાના શુભા અને પશ્ચિમાં પરિણતિ છે. મન, વચન અને કાયાથી કોષ જ્યુ કાય કર્મી પદ્ધતિ સમતા પાસતુ કરતી આત્માના જ્ઞાનમાં લોક અલોકનાં સર્વ રૂપો ભાસે છે તે અપેક્ષાએ આત્મા વ્યાપક અણ્યાય જ્યુ જેવ અવગાહનામાં સર્વ વ્યાપક નથી. સમતા વગર વાસ્તીમાં મિથ્યાત આવતી નથી. અસંખ્ય પ્રદેશોમાં ઉરા ઉતર્માં વગર અનુભવ અમૃત રસતુ પાન થતુ નથી.

નેહ્યાં વગર છે તેમ નયોની દરિધી માપી નેતાં સ્વસમય પ્રગટ થસે જ્યુ મેહન નજા મેહનવાદમાં ક્ષાયુ નહિ સવ પદ્ધતિને નિસે પ દસાથી રખવાવાળી સમતા

વાળી શુદ્ધ દષ્ટિ આત્મામાં છે તેને આત્મ ભાવ વડે પ્રગટ કરવી. જેટલા એકાંત નયવાદ છે તેટલા પરસમય છે જેટલા વચનો નયોની અપેક્ષા વિના ખોલવામાં કે શ્રદ્ધા કરવામાં આવે તેટલા પરસમય છે. દરેક નયનો આશય અને રહસ્ય અપેક્ષા સહિત ખેચી લેવા એટલે કદાચ નાશ પામે સમતામાં સર્વ જગત એકરૂપ દેખાય છે અગેઅગમાં, રોરોગે, પ્રદેશે પ્રદેશે સમતા ધારણ કરવી ખીજના દોષ જોવાથી મનમાં દોષના સુક્ષ્મ સરકાર પડે છે, સર્વત્ર ગુણની દૃષ્ટિ રાખવી જ્ઞાનથી સમતા કેળવવી, સમતાથી ક્ષમા ઉત્પન્ન કરવી અને ક્ષમાથી દયાનુ આચરણ કરવું ખીજને પ્રતિકૂળ લાગે એવું વર્તન કરવું નહિ

વનમાં ચરતી ગાયોનું મન ઘેર ખેડેલા વાછરડામાં હોય છે, દોરડા પર નાચના નટનું લક્ષ શરીરના સમતોલપણાને જાળવવામાં હોય છે તેમ દરેક કામ કરતી વખતે, પરમાત્માના ગુણો પોતાના આત્મામાં કેળવવાનું લક્ષ હોવું જોઈએ અને સમતા ગુણને જીલવે ન જોઈએ, અંતરમાં ઉપજતા દરેક વિચારનું નિરીક્ષણ કરવું આત્માના ગુણોમાં જ પરિપૂર્ણ આનંદ છે એમ અનુભવથી નિશ્ચય કરવું જોઈએ. પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જ મનને વિચારમાં ગેકવું આકીના નકામાં વિચાર આવે ત્યારે વિચારને છિન્નલિન્ન કરી મનને આત્મ પ્રદેશોમાં જોડવું એટલે ઇદ્રિયો શાંત થઈ જાય છે અને મન સ્વસ્થ થાય છે, રાગ અને દ્વેષ આપોઆપ અદ્રશ્ય થાય છે, આત્મગણ વધે છે અને આત્મ ધર્મની પરિણતિ થાય છે

પાય ઇદ્રિયોના વ્યાપારમાં જ્યારે રાગદ્વેષ આવે ત્યારે આત્મ જગૃતિ રાખીને તટસ્થ જાતા અને તટસ્થ દૃષ્ટા થઈને રહેવું આત્મ સ્વરૂપમાં તિવ્ર રૂચી રહે તો ઉપસર્ગ પરિસહની પરવા રહેતી નથી. અધ્યાત્મ ભાવના પ્રેમનો અર્થ તત્ત્વ રૂચી લેવો દેવ, ગુરુ ધર્મમાં પ્રેમ થવાથી શ્રદ્ધા, આત્મભોગ, ઉદ્ધમ વગેરે પ્રેમની પાછળ ગતિ કરે છે અગાઉ શિષ્યો પ્રેમથી ગુરૂની વિદ્યા અને જ્ઞાન આકર્ષી શકતા હતા. પ્રેમ (રૂચી) વગર ધર્માનુષ્ઠાનમાં ચિત્ત લાગતું નથી

અશુભ કરતારના આત્માનું પણ શ્રેય થાય એવો વિચાર કરવો મનને શિષ્ય જેવું બનાવવું વચનથી એક પણ અયોગ્ય શબ્દ કાઢવો નહિ, કાયાને કોઈપણ પાપમાં પ્રવર્તાવવી નહિ ગુણો ટકાવી રાખવા માટે ધર્મનું આલંબન લેવું આત્મા અરૂપી છે, તેના અસંખ્ય પ્રદેશાત્મક વ્યક્તિનો અનુભવ જ્ઞાનથી જ નિશ્ચય થાય છે. મનુષ્ય શરીરના ગગન મંડળનો મધ્ય ભાગ નાભિ છે ત્યાં આત્માના આડ કચક પ્રદેશ છે, તે પ્રદેશોમાં મન સ્થિર કરીને આત્મિક સુખ ભોગવવું મસ્તકના ગગન મંડળનો મધ્યભાગ અક્ષરત્રે છે ત્યાં અસંખ્ય પ્રદેશોમાં ધ્યાન ધરવાથી સહેજ આનંદ ઉપજે છે આત્મા પોતાના અસંખ્યાત પ્રદેશોથી પરમાત્માનું મનથી ભજન કરે છે

મર્તિ આત્માની પરિણતિ છે, પર્ણિણતિ તે સ્વપર્ણાંય છે, પાય ઇદ્રિયો અને મનના સંબધમાં જે આજીવ પદાર્થો આવે તે (જેયો) પર-પર્ણાંય છે, તેનું જ્ઞાન થાય તે મતિજ્ઞાન, તે

વગર કુતજ્ઞાન ન હોય. સર્વજ્ઞ કથીત આત્મધર્મની મધ્યા રૂપે મતિ પરિણમિ તે સમ્યક્ મતિ તે મતિજ્ઞાન. સમ્યક્ દર્શનની પ્રાપ્તિ વગરની મતિ બાહ્ય સંજોગો પ્રમાણે તત્ત્વરૂપમાં પરિણમે છે. સમ્યક્ મતિ, ચેતન અને જડને રોષણે માની તેમાં રાક્ષસે ક્યાં વગર તદ્દરૂપે જ્ઞાતા થવાની પ્રેક્ષા કરે છે અને તત્ત્વ રૂપિની સાત ઘડ ચિત્તગત્યા ધાત્વુ કરે છે. આત્માના અનેક ધર્મેનિ ચિન્તન ચિન્તન નથી નહ્યે છે.

જ્યેષ્ઠ સમક્ષિતના કારણે રૂપ છે. જ્યેષ્ઠાર ચાત્રિ નિમ્ન ચાત્રિના કારણે રૂપ છે એટલે જ્યેષ્ઠા ને સાધન રૂે લાઈને નિમ્નથી આત્મભાવ કેળવાય છે. ઉચ્ચે આત્મભાવથી પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે.

કેમ દર્શનની નિદા કરી નહિ પણ તેના એકાંતવાદને એક નથી જતાવીને, બીજા નયોની ઉપેક્ષા કરીને એકાંત માન્યતાથી કેટલા અનર્થો ઉપજે છે તે બતાવ્યું, અને ત્યાં અનર્થો છે ત્યાં મોક્ષ અથવા શુદ્ધ આત્મા સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ રૂે અર્થ નથી એમ સાબિત કર્યું.

આત્માને મતિના ચારે બેઠેથી રોષણ પરિણમવાથી રાક્ષસે મદ થાય છે અને રોષણ ધાગીને વારવાર જ્ઞાન ધવ્યથી અનતી નિર્જરા થાય છે. પરભાવથી રહિત ઘડ ને શુદ્ધ આત્માના પર્વાવરૂપ આત્મધર્મ (જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીય સખ્યાદિ) લોગવતા અનત આત્મરૂપ અમૃતરસની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે રૂે ગુણોનું મનન, ચત્ત્વ, મદા, જ્ઞાન અને અનુભવ કરવામાં આવે છે તે તે ગુણોને પ્રમદ કરવામાં આત્મવીર્ય પરિણમિ છે.

કુરુલોનો સુખ કરવા માટે કુરુલોના જગ કર્યા કરે. જ્યેષ્ઠ ઉપમ, સ્વરૂપે મેગત્વામાં થાય ત્યારે જ કુરુલો નાસ થાય. આત્માની દ્રઢ રૂથી પછી છાંડેલા સુખ લોગવતા નથી આત્મજ્ઞતા ખાતરી થાય પ્રગટે છે. અશુદ્ધ ભાવ ઉપજી કરવાના નિમિત્તો આતી મગે ત્યારે તેમાંથી શુદ્ધ ભાવના ઉપજી કરવાની રેવ રાખતી આત્મજ્ઞતા હેતુને સવર નિર્જરાના

હેતુ રૂપે પરિણમવાનો અભ્યાસ કર્યા સહુ શુદ્ધ ગુણો મેગત્વા માટે શુદ્ધ ઉપયોગ વડે આત્માનું જ્ઞાન ધત્તુ. આત્માના રૂપ, રૂપ, વર્ણનના ચિત્તરૂપી નિરાસનન જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. આત્માના રેક ઝુનમાં ઉપા ઉત્તુ અને જ્યેષ્ઠે ચોગાને આત્મા તરફ વાગવા.

તત્ત્વ રૂપિની આત્મા અને સખ્યાનું એકત્વ થાય છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનથી આત્મિકગુણ, સમ્યક્ રસન, સંતોષ અને પર્માર્થિયાનું અન્ને અનુભવાય છે. આર્થિકિયાઓ મનને આત્મા તરફ લાગી થઈ નેકેએ આત્માના પરિણમની શુદ્ધિ કરી નેકેએ અને આત્માના રૂપની શુદ્ધિ થઈ નેકેએ એટલે કે પર્માર્થિયામાં પરમ અર્થનો અનુભવ થવા નેકેએ. સરીર અને દરિયોનો સવર અને નિર્જરા માટે ઉપયોગ કરવા આત્માના ઉપયોગ ન કરે. અને તેવા સખન આત્માઓનાં જપન ઉપરને અધ્યાત્મ જ્ઞાન સમર્થ છે. આત્માના શુદ્ધ અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉપર

હતાકોના હતાક કાઢી નાખવા જે દ્રવ્યનો વિચાર કરીએ તે દ્રવ્યનું ક્ષયોપશમ જ્ઞાન ઉપજે છે અને અનુભવ થાય છે. નિશ્ચય નયમાં આત્મ વર્તન સત્ત્વ ચત્ત્વ છે

હ્યન્ન્ય અવગ્યાગા હ્ય વિચાર કર્યા માટે સમયે સમયે અનંત મનોદ્રવ્યને ગ્રહણ કરે છે સાગ વિચાર કર્યામા ગુણ મનોદ્રવ્યની સહાય લેવાય છે અને ગુણ લેવાનો ઉત્પાદ થાય છે આત્મદ્રવ્યનો મનોદ્રવ્યની સહાયથી વિચાર થાય તો મર્વ પ્રકાશનો ક્ષયોપશમ પ્રગટ થાય છે. સૂત્રજ્ઞાન અનુસાર આત્મ તત્ત્વને મનથી ગ્રહણ કરીને ઇદ્દા (વિચાર) કરવો પછી નિશ્ચય કરવો કરવો અને તે પ્રમાણે ધારી રાખવાથી આત્મ તત્ત્વનો વિગેય અનુભવ થાય છે આત્મ તત્ત્વનો અનુભવ થાય ત્યારે અપૂર્વ સુખ મળ્યું હોય એવો નિશ્ચય થાય છે અને સમક્રિતની પ્રાપ્તિ થાય છે

સર્વ જોને પોતાના આત્મા સમાન માર્ગને તેઓના ઉપર નિઃક્રમ, ગગદોષ ગહિત વાત્સલ્યભાવ વારણ કરવો, તેઓનો નાશ ન થાય તે માટે અનુકૂળ ભાવપૂર્વક જનતા રાખી તેઓનું ગ્રહણ કરવું, કાંઈ પણ જ્યની લાગણી ન દુઝાય તેવો વિચાર કરવો અને વચન કાઢવું, ભાવથી પચન્તુની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરવો, પાંચ ઇંદ્રિયોના વિપયમા સાવધાન રહેવું, આત્મામા ઉપયોગ ગમી, સર્વ ગાઢ વસ્તુ પર મમત્વ ફર કરીને, નિસર્ગ અવગ્યા ધાગણ કરી પગમ સમતાસમા લીન થવું એની રીતે ભાવથી પાંચે ત્રણ ઉપજે અને સર્વ દુષ્ણોનો સામનો થઈ રાકે છે અને પોતાના આત્માનું ગ્રહણ થાય છે

ગમે તેવો વિગેય ઉપનન થાય તો પણ અધ્યાત્મજ્ઞાન ક્રોધને અટકાવી શકે છે, મોહનીય કર્મની સર્વ પ્રતિજ્ઞાને છતી રાકે છે, અદાર પાપગ્યાન ફર કરી શકે છે.

ત્રિમ અને શ્રદ્ધાથી અધ્યાત્મજ્ઞાન સ્થિર થાય છે તેથી આત્માના સર્વ ગુણોનું દર્શન થાય છે અને આતરિક શક્તિ વધે છે તેથી પોતાની શક્તિમા વિશ્વાસ આવે છે હવે માત્ર કાર્ય પાગ પડશે, હું વિંતોને હકાવી રાકીશ અને નિશ્ચયમાથી માત્ર મન પાછું હકાવા દઈશ નહિ આત્મવાદ અને કર્મવાદની ખરી ગ્રહાથી સમ્યગ્ પરિણતિ થાય છે

ઇંદ્રિયોના વિપયનું સુખ ઝેર સમાન છે, તેમા તૃષ્ણાની આગ વધે છે, તેના દુષ્પ્રમાથી મુક્ત થવા આત્મધ્યાન ધરવું આત્માનંદી, આગમા પણ શરીરનું દુષ્પ્રભુલીને, આત્મરસ સમતાની શિતળ શાંતિ અનુભવે છે સર્વ ઉત્તમ અનુભવોનો સાધ્ય આત્મ ભાવ છે આત્માના પરિણામની શુદ્ધિ તે જ અધ્યાત્મ છે મરણ સમયે આત્મ પ્રદેશોમા અને શુદ્ધ ગુણોમાં ઉપયોગ રાખી લીન થઈ જવું. આત્મતત્ત્વનો નયથી વિચાર કરતા ઉપર ઉપરની નય ઉપર ઉપરના ગુણગ્યાનમા લઈ જાય છે અને સંતોષગીથી વિચાર કરતા આત્માના અનેક ગુણપર્યાય જાણવામા આવે છે આત્મામાં રહેલી પરમાત્મ સત્તા પરમાત્મ ના ધ્યાનથી પ્રગટ થાય છે, આત્માના અસખ્ય પ્રદેશોમા રહેલ અનંત સદ્ધિની પ્રતીતિ થાય છે

આત્મતત્ત્વથી, વાત્સલ્યભાવ, દયા, અહિંસા, સમાન ભાવ એ સર્વમાં પરસ્પર સખ્ય છે. પોતાનું સ્વમાન જાળવવાની ઇચ્છા થાય, અકપાક આવે, બી ન હવઈ સાથે તો સમાન-ભાવ ટકે નહિ. સમાન ભાવથી પોતાની છાદ્મી અમૃતમય સાથે છે. આત્મર્ષ (નિજ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્યથી સત્તામાં સ્થેષા મેળજ્ઞાન, મેળજ્ઞર્ષન, ધ્યાન સમક્ષિ પદીત વીર્ય પ્રગટ કરવા)માં મન, વચન અને કાયાનું જળ પરાક્રમ પરિણામવુ અને શરીરના ધર્મીમાં નિર્દોષ રહેવુ મન, વચન અને કાયાના મોખે મચળ થવા દેવા નહિ, તેઓનો ધોષ અટકાવવો, ધોષની અસર બાદમાં પર જવા દેવી નહિ, ધોષ થાય કે તરતજ આત્મમહેશોને બોલા.

વિષ્ણો પ્રાપ્ત થતાં, કર્મના ક્ષયથી મન નેત્રી બને છે તેથી દ્રવ્ય ત્યાગની પલ્લુ જરૂર છે. આત્મતા વિષયો આવી મળે તો મનને આત્મ દ્રવ્ય-ગુણ પર્વાયમાં બોલાવી ઈન્દ્રિય શાંત થઈ અથ છે સાકુને અને આવકને જે બોલો પોતાના ગુણજ્ઞાન પ્રમાણે ભોમવા વચર થાય તેમ ન હોય તો ઉદાસીન ભાવે હૃષ્ ક શોક વચન' ભોમ ભોમવીને મનને શાંત કરવુ મુખ્યુ ખુ કાસુ મન છે તેથી મુખ્યુ ખુ નિમિત્તો આવે કે તત્ત જ મનને આત્મ પ્રદેશમાં લેડી દેવ વાચના ઉપન્ય થાય તો વિચાર કરવો કે આ મોહનીય કર્મનું કામ છે તે માતૃથી જિન્ન છે મારે અને વાચનાને કષ સખય નથી એમ જાણી નિરુદ્ધ જુ આત્મ સ્વચ્છતાથી નિકામિત કર્મનો ક્ષય થાય છે તેથી સાથે જાણો પલ્લુ ક્ષય થાય છે જ્ઞાનથી વૈરાગ્ય થાય અને વૈરાગ્યથી આત્મજ્ઞાન ચિર થાય છે. સમક્ષિની જ્ઞ, સ સારના સર્વ બાહ્ય ભવોથી અધ્યાત્મ જ્ઞાનના બળથી ન્યાસ રહી રહે છે.

જ્ઞાનદીપ્તિ કે હૃદયમાં અસખ્યાતા પ્રદેશાનું અને નાશિતા આદિ રૂપક પ્રદેશાનું અનુભવ જ્ઞાનથી ભાવ અનુભવી અવધાન કરવું તેમાં મન સ્થિર કરવુ ચેતના-સત્તાના આભાસથી આ મ દર્શન કરવુ ચેતના સૂ ન અને દર્શનના ઉપયોગથી પ્રગટપલ્લુ બાહ્યી શકાય છે.

કેવળા ઉપર નિસ્કાર થાય તો સર્વ પ્રાણીઓની સાથે તેને પલ્લુ નિજ આત્મામાં પોતાના સ્વરૂપ અર્થથી આત્માને હોય અને અર્થથી ચૈતન્ય એકવચી સમભાવ મેળવે. શુભ કર્મથી વસ્તુઓમાં ઇચ્છાવા ભાવવો અને અશુભ કર્મથી વસ્તુઓમાં અનિષ્ટજ્ઞ ભાવુ તે પસ્તજ્ઞાની બેડી છે. બાહ્ય વસ્તુઓનો ઉપયોગ દેવો પર તો નિર્દોષ ભાવે લેવો તેના શરદેષ કરવો નહિ. તેમજથી મુખ મેળવવાની આશા રાખવી નહિ કાસુ કે મુખ આત્મામાંથી જ મળે છે. હૃદયો અને શરીર દ્વારા મુખ લેવાનો વિચાર અને આચાર બધન અને દુ ખના જ કાલે છે જ્યારે પરવસુ સાથે ભાવ મધે તેડી નાખવામાં આવે છે. આત્મા પોતાને વચ સ્થે છે ત્યારે અસૌકિક આત્મભાવ થાય છે. વાચનાને જ્ઞાનથી સ્થિર કરવી અશુદ્ધ વિચારો આવે કે તત્ત જ પકડી પકડીને જ્ઞાનમાંથી નાશ કરવા તે મુખજ્ઞાનના આધનાથી થાય છે.

વ્યવહાર મોક્ષ માર્ગને ભાવપૂર્વક અનુસરીને અતરમા નિશ્ચય દષ્ટિ વડે સ્વસ્વરૂપમા રમણતા કરવી. આત્મામાં જ આત્મભાવ રાખી, જન્મમરણની ઉપેક્ષા કરીને, વર્તન કરવું, દેખવું, બોલવું વગેરે બાહ્ય ક્રિયા કરવી આત્માને આત્મ દ્રવ્ય રૂપે જ દેખો. આત્મા અને આત્મ ગુણોની ઐક્ય ભાવે આત્મામાં જ રમણતા કરવાયી આત્મામાં સત્ય સ્વતંત્રતા ઝળકે છે.

કોઈ પણ કામ કરતા પહેલાં વિચારવું કે હું આત્મવશ છું, પરવશ નથી, પરભાવ મારો ધર્મ નથી, સ્વભાવ મારો ધર્મ છે.

ચરમ શરીરીને પણ સત્તામાં અતે કોડકોડીની ત્રિયતિના કર્મો હોય છે

પરિસહ ચારિત્રની કસોટી છે તેથી અધ્યાત્મ રસ શુદ્ધ થાય છે. કષાયોને ક્ષાય કરવા તે જ ચારિત્રનું રહસ્ય છે. વ્યવહાર ચારિત્ર સાંસારીક જાળમાંથી મુક્ત કરે છે તેથી ભાવ ચારિત્ર કેળવવા માટે દ્રવ્ય ચારિત્ર ઉત્તમ સાધન છે તકરારોમાં મૌન રહેવું. કોઈ પણ જીવને પોતાથી રાગદ્વેષ ન થાય એવો સતત ઉપયોગ રાખવો કયા અશુભ ધ્યાનમાં પોતાનું મન જાય છે તેને બારીકાઈથી શોધી કાઢવું અને તીવ્ર ઉપયોગ અને દૃઢતાપૂર્વક તત્ત્વ જ્ઞાનપૂર્વક અશુભ વિચારનો નાશ કરવો. વસ્તુને વસ્તુના સ્વભાવ પ્રમાણે રાગદ્વેષ વગર અવલોકવી. વિષયમાં મુખ્યબુદ્ધિ ટળે તો ગગદ્વેષ જાય શુદ્ધ નિશ્ચય નયથી દરેક વસ્તુનું સ્વરૂપ વિચારવું તેથી તત્ત્વજ્ઞાન ઉપજે છે તત્ત્વજ્ઞાનથી વૈરાગ્ય ઉપજે છે. વૈરાગ્યથી માયા, મમતા, સુખદુઃખ બુદ્ધિ, કામ, તૃષ્ણા, દુર્ગતિ, મત્સર, પાપભાવ વગેરે દૂર થાય છે

સમતા, શુદ્ધ અધ્યવસાય અને અનુભવ જ્ઞાન રસથી આ ભવમાં જમે ગુણકાણે પ્રવેશી, પરોક્ષપણે, આત્માનો મેળાય થાય છે, આત્માનું અનુભવ દર્શન થાય છે આત્માના ગુણો આત્મામાં જ છે અને આત્માની જ સેવાથી તે ગુણો પ્રગટે છે આત્માને આત્મભાવે જાણીને આત્મદશામાં સ્થિરતા કરવી. આત્મા પોતાના ધ્યાનરૂપી કૃપામાંથી આનંદ રસરૂપ જળ કાઢીને પીએ છે બહારના પદાર્થોના આત્મા તરફ જ્ઞાતા તથા દ્રષ્ટા છે પણ બ્યારે આત્મા અતર્ક્યપ્રતિતિથી પોતે પોતાના સમાય છે ત્યારે અખંડ આનંદ અને સંપૂર્ણ સ્થિરતામાં રહે છે સહજ સ્વરૂપેનિવિકલ્પ, દર્શન સ્વરૂપમાં શુદ્ધ ઉપયોગ પરિણમવાથી શાંતિ અને આનંદ અનુભવાય છે અને અનતા કર્મની નિર્જરા થાય છે

જોતું સાબળવું બંધ કરીને, સકલ્પ ર્ધીને, દૃષ્ટાની ત્રિયતિમાં રહેતા સ્વ સંવેદન થાય છે. જ્ઞાન આત્માકારે જ પરિણમી રહે છે, જ્ઞાન અન્ય પદાર્થ (જેય) મય થતું નથી પણ જ્ઞાન્ય ને ક્ષયોપશમથી પ્રગટ થતું જાય છે, જ્ઞાન જ્ઞેયમય થાય તે જ્ઞેય આત્મા પોતે જ છે, ઇદ્રિયોના વિષય શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ અને આકાશ ભાવમાં જ્ઞાન પરિણમે નો હિસા અને કષાયાદિ શત્રુઓ હાજર થાય છે.

આત્મા આત્માને જાણે તે નિશ્ચય જ્ઞાન, આત્મા આત્માને અનુભવે તે નિશ્ચય દર્શન, આત્મા આત્માથી આત્મામાં પ્રવૃત્તિ કરે તે નિશ્ચય ચારિત્ર સ્વરૂપ સ્થિતતા ક્ષવાનુ અભ્યાસથી સ્વરૂપ દર્શન વધારે સ્પષ્ટ થતુ બાજુ છે આત્મામાં તાત્કાલ પરિણમી રહેવાથી તેના ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ કેવળજ્ઞાન છે.

શુદ્ધ એક ઉપયોગ તે એક કર્મ પર્ણ છે શુભાશુભ પરિણામોની સાથે સંબંધ જતાં પુનર્જન્મ તેજ સમયે કર્મરૂપે પરિણમે છે. વિકારો કર્મના છે તે આત્માના નથી. આકર્ષક કર્મ ન કર્મ છે રાગદોષ ભાવકર્મ છે મુખની આસા અને દુઃખનો ભય તે નિર્લક આસન છે આસા રાખવાથી મુખ ઉત્પન્ન થતુ નથી અને ભય સંખવાથી દુઃખનો નાશ થતો નથી તેથી નિર્લક છે તેમ જ મુખનુ ખની સાચવુંજો પણ કષ્ટનાશનુ છે.

શુદ્ધ ઉપયોગ રાખવાથી અથવા અપરીણમી થઈ રહેવાથી ક્યાંય ઉપજતા નથી ઉપયોગ અને પરિણામ જ્ઞાના પર્ણ છે.

વેશું, બેજવતુ અથવા અનુભવતુ તે રાગદોષાળુ બળુશુ છે. યાત્રી સર્વ પદાર્થોને જાણે પણ વેશા નથી, યાત્રા દ્રષ્ટા તરીકે તદ્દત્ત (મજ્જા) રહે છે જાતાની વસ્તુને વેદ છે પણ જાણ નથી.

કર્મવિપાક જેવા સ્વ હાજર કરે છે તે સ્થળે યાત્રી તદ્દત્ત રહી જાય છે કે તેના તથા સ્વભાવ છે તેનાથી દુઃખ મિત્ર છુ શરીર ક્ષત્રિયા અને મનમાં થતા મુખદુઃખાદિ ફેરફારોથી દુઃખ મિત્ર છુ આત્માકારે પરિણમી રહેવાથી ક્યાંય રોકાણ બાજુ છે. પ્રથમ જન્મજ્ઞાને વેશરૂપે જન્મીને તેના જેવો જ પોતાનો શુદ્ધ આત્મા છે એમ પારીને જાણી પોતાના શુદ્ધ આત્માને જેવ રૂપે રાખીને તેનો અનુભવ કર્યો. જ્ઞાનદર્શન સ્વભાવ આનંદમય છે.

કારિણના લિપો (કમ્પ, રૂપ, ગ્રંથ, સ્વ, સ્પર્શ આદિ) સત્તામાંથી કર્મની ઉદીચ્છા ક્ષવામાં નિમિત્તરૂપ થાય છે તથા તે વિષયોમાંથી મન જેથી લાગને આત્માકારે પરિણમાવતુ એટલે મન નિર્વાકરૂપી થાય ત્યારે આત્મા જ્ઞાતા દ્રષ્ટા થઈને રહે છે આત્મભ્યાસથી વિશ્વત દશા (વિશ્વતપજા) નો અનુભવ થાય છે. રાગદોષો ત્યાગ કરતા આત્મ જ સોની આત્મપદ્ધત છે.

આત્મભાવમાં મતિની પરિણતી

મતિ જ્ઞાન તે ક્ષયોપચય ભાવ, ઉપચય ભાવ અને ક્ષયક ભાવમાં અજ્ઞાના પોતાના સ્વભાવિક કુલ હાલ રહીને જતાનુ છે. મુજાવ હાલ આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ જન્મીને તેના

વર્તમાન સમયગ્ ગુણો દ્વારા મતિવી પરિણતિ દેરવાનું છે તે આત્મદ્રવ્ય, આત્માના ગુણો અને પર્યાય તે અવગ્રહ, ઇહા, અવામ, ધાન્ડ્યા, ધ્યાન અને સમાધિમાં ઉતાવળના છે

અવગ્રહ એટલે ગ્રહણ કરવું, તે સાબળવાથી, વાચવાથી કે શિખેનું હોય તે સ્મૃતિમાથી શબ્દ સજા દ્વારા ગ્રહણ કરવું. જેમકે જ્વાલમા દ્રવ્ય, જ્ઞાન, દર્શન, યાગ્નિ, વીર્ય વગેરે ગુણો, અને દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય તે પદ્ય પદ્મોદિનું સ્વરૂપ ત્યાર બાદ તે શબ્દના સંકેત અનુસાર ઇહા (વિચાર)મા ઉતરવું

ઇહા એટલે વિચાર કરવો, જેમકે, આત્મા એટલે જે દ્રવ્ય પોતાના સ્વરૂપમા ગહે તે આત્મા, તે દ્રવ્ય છ પ્રકારના છે તેમા જ્વાલમા તે ચેતનના ઉપયોગથી પોતાના સ્વરૂપમા રહે તે જ્વાલમા દેગ દ્રવ્ય અગુર લગુ ગુણ પર્યાયથી પોતાના સ્વરૂપમા ગહે છે તેમા બાહ્ય નિમિત્ત સમય છે, જ્વાલમા ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત અસંખ્યાતવાળી સંખ્યાના પ્રેરણા યુક્ત છે, તે પ્રેરણાનુ- સ્વરૂપ દ્રવ્યના પર્યાય ધર્મથી અને ગુણ પર્યાયથી બાણી શકાય છે

ગુણોમા જ્ઞાન, દર્શન, યાગ્નિ, આત્મિક સુખ અને વીર્યની મુખ્યતા છે જ્ઞાન પામ્ય છે, દર્શન શુદ્ધ પદ્મોદિતિ અને નિરાકાર (સમુચ્ચય) દર્શન સ્વરૂપ એમ બે રીતે છે, યાગ્નિના ક્ષમા આદિ અનેક ગુણ પર્યાય છે, આત્મિક સુખ નિત્ય ગુણ પર્યાય છે, વીર્ય પ્રકૃતિ આત્મિક છે.

તેમાથી એક ગુણ લઇને તેના ઉપર વિચાર કરવો, જેમકે ક્ષમા તે શુ છે? તેનો સ્વભાવ શુ છે? તેનું પ્રયોજન શુ છે? તેની ઉત્પત્તિ ક્યા છે? તેની ઉત્પત્તિની શી જરૂર છે? આત્માની સાથે તેનો શુ સંબંધ છે? તે ક્યા છુપાએલો છે? છુપાવાનું કાગળ શુ છે? તને કોણ છુપાવે છે? શા માટે છુપાવે છે? તેને કની રીતે બહાર કાઢવો? કની રીતે સમજવો? તેનું આવરણ કેવી રીતે તોડવું? તે ગુણ સ્વભાવિક છે કે તેનું આવરણ સ્વભાવિક છે? તેનો આદ કેવો છે? તે શુ સુખ આપે છે? તેને કેવી રીતે ભોગવવો? આમ અનેક પ્રશ્નોના જવાબ પોતાની મેળે વિચાર્યા કરવા, જેમકે ક્ષમા આત્મભાવ ગુણ છે, તે નાન સજા સ્વહારજન્ય છે, તેનો સ્વભાવ આત્માના શાંતિ કેળવવાનો છે અને તેનું પ્રયોજન કોઇને નાશ કરવાનું અને દુનિયાના સર્વ જીવો સાથે વેર વિગેધનો નાશ કરી સમદષ્ટિ કેળવવાનું છે

તેની ઉત્પત્તિ આત્મામા છે, ક્રોધના ક્રોધ પણ પર્યાયને નાશ કરવા માટે તેને આત્મામાથી જમાડવાની જરૂર છે, જ્વાલમા સાથે તેનો સમવાય (તદ્વપ) સંબંધ છે, તે આત્મામા અગ્નિ સ્વરૂપે રહેલો છે, જ્ઞાન અને પ્રયત્ન રહિત અશુદ્ધ ભાવોના કારણે તે અનાદિ કાળથી છુપાએલો રહે છે, દોષભાવ તેને છુપાવે છે, પુદ્ગળાસન્નિત માટે તેને છુપાવવામા આવે છે. તેને રાગદ્વેષની મદતા કરીને જ્ઞાનથી (શુદ્ધ ઉપયોગ) બહાર કાઢી શકાય છે વેર, વિરોધ, અટસ, કલેશ વગેરે અશુદ્ધ પર્યાયોનો નાશ કરીને સર્વ જીવ સાથે સમાન દ્રષ્ટિ મથાપીને આત્માને શાંતિ અને આત્મિક સુખ આપે ત્યારે તેની ઝોળખાણ સમજાય છે

આત્માનું સ્વરૂપ બાણીને જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાપૂર્વક આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમા ગહેવાનો પ્રયત્ન કરવાથી તેનું આવરણ તુટે છે, ક્ષમા ગુણ સ્વભાવિક છે તેનું આવરણ વિભાવ દશાનું છે,

હમાનો સ્વાદ/અસ્તમ્ય છે તેવું સુખ, સમતા સ્થમ્ય જ્ઞાન સ્વરૂપ છે તે ગુણને ભોજવા માટે અવગ્રહ, છદ્મ અવાસ, ધાત્વ, 'જ્ઞાન દ્વારા આત્મિક/સુખમાં લીન' થવું એવી રીતે ભોજવામાં છે આવા અનેક વિચારો છદ્મથી થાય છે તે શુદ્ધ અમ્બવચ્ચાન કૃપે છે ત્યારમાદ અવાસ (નિમ્બ)માં ઊતરવું'

અવાસ—અનુભવ જ્ઞાનથી ગુણને ભોજવાથી તે ગુણનો નિમ્બ થાય છે.

ધારણા—ગુણના અનુભવથી ને શાંતિ અને આત્મિક સુખનો ગુણ દ્વારા અનુભવ થાય છે તે અનુભવને, જરાજર સ્થિતિમાં ધારી રાખવો કે જેથી બધારે તેની જરૂર પડે ત્યારે તત્ત જ ઉપયોગમાં લાવી સકાય.

ધ્યાન—ગુણની આદ્યભાવે ને સ્વતા કરી છે તેમાં એકાગ્રતા કરવી તે ધ્યાન છે! ઉપયોગની ધારાથીજ ધ્યાન ચાલુ રહી શકે છે ઉપયોગ મુકાઇ નક્ષ અને મન ખીંચે નક્ષ કે તત્ત જ મનને પકડીને ગુણમાં નોંદી દેવું અને ઉપયોગ ચાલુ રાખવો.

સમાધિ—જે ગુણમાં જ્ઞાનથી ઊડા ઉતારાય જડી તે ગુણની નામ સજ્ઞા, પ્રોજનન વગેરે વ્યવહાર માંબે થાય અને ફક્ત છવાત્મા બધારે શક્ય, સમતા-સ્થ અને આદ્યમિક સુખમાં લીન થાય અને ખીંચુ ન્ધુ જ્ઞાન મુકાઇ નક્ષ અને આદ્યમાના અને સ્વરૂપનો અનુભવ થાય તે આદ્ય પરિવૃત્તિને સમાધિ કહેવામાં આવે છે. સમ્યક્ જ્ઞાનપૂર્વક એકવાર સમાધિ આવી નમ્ય તે તેથી અન્યવચ્ચાનો અને અન્યથી મેળવના સુખનો સાધકદ્વાર થાય છે.

આવી રીતે દરેક ગુણનો વિચાર અને અનુભવ કરવો કે જેથી સવર સાથે અનતકર્મની નિર્જન થાય છે અને વારવાર અનુભવ કરવાથી તેજ ભવમાં અજવા આગળના ભવોમાં દ્વાપકભાવ પ્રાપ્ત થાય છે કે જે સદા સ્થિર રહે છે એટલું જ્ઞાન રાખવું કે અવગ્રહ, છદ્મ વગેરેનો જે કમ છે તે જરાજર છે પણ મતિ જ્ઞાનના તે સર્વ પદ્ધતિમાં વારવાર જમનાજમન થાય છે કાલ્યુ કે અવગ્રહ દ્વાર પણ મતિ જ્ઞાનના કર્મમાં સ્થિર રહી શકે નહિ. સમાધિમાં અત્યુદ્ધત-માત્ર સ્થિતતા આવે તેા કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય પણ તેને માટે વચ્ચક્ષા નારાય સપચ્ચ, અર્ધવ જ્ઞાનસ્થ અને અર્ધવ વીનરાય સમમની જરૂર છે જેની પ્રાપ્તિ કર્મક્રમમાં ચાલુ અભ્યાસથી આત્મભાવમાં મતિ પરિવૃત્તિવાથી થાય છે.

ગુણોની તારતમ્યતા

ટેલે જ્ઞાન દોનોની મળ્યા તેલે જ્ઞાન ગુણોની તારતમ્યતા સમજવી માટે દોવેનું સ્વાદ બધું જોઈએ, દોવો અપવા વિભાવ ધ્યાન કાલ્યુ કર્મનું આવડવું છે, કર્મનો સ્વોદ્ય દોવ કૃપે અજવા વિભાવ દોવ કૃપે પ્રગટ થાય છે. કર્મક્રમનું પ્રમાણ—તમા મુવ્વજાનના અવગ્રહ/કાના અર્ધવ સર્વજ્ઞની ઉત્તરી વચ્ચક્ષા ત્વ વિભાવથી, સર્વ છવથી અનતચ્ચા ત્વ વિભાવ વધારે દોવ ત્વરે કર્મક્રમ તરીકે આવે, તેમાં એક ત્વ વિભાવ એક દોવ તે

કર્મસ્કંધ તરીકે કામ ન આવે. એટલે સર્વ જીવોથી અનંત ગુણી સખ્યાવાળા રસાગોળ એક કર્મ પરમાણુ હોય, અનંતાનંત કર્મ પરમાણુઓની વર્ગીણાનો એક સ્પર્ધક થાય એવા અનંત સ્પર્ધકને જીવ સમયે સમયે ગ્રહણ કરે આ કર્મનો વિપાક થાય ત્યારે કર્મફળ (કર્મનો રસ) પ્રગટ થાય તે રસમા જીવની પરિણતિ થાય તેથી દોષ ઉત્પન્ન થાય અથવા વિભાવદશા પ્રગટ થાય.

દોષો જીવના ગુણોને પ્રગટ થવા દે નહિ, દોષને હડાવવા માટે પડિતવીર્યની સહાયથી ચેતના યથાયોગ્ય ગુણને ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષાયક ભાવે પ્રગટ કરે છે જેટલે દરજ્જે ગુણના આવરણને હડાવી શકાય તેટલે દરજ્જે ગુણની તારતમ્યતા કેળવી એમ કહેવાય દોષોની મુખ્યતામા મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિઓ છે, તે પ્રકૃતિઓને હડાવીને ગુણોની તારતમ્યતા કેળવવા માટે બીજા સિવાયના પહેલેથી દસ ગુણસ્થાન છે, પરંતુ વાસ્તવીક (સમ્યક્ પ્રકારે) કેળવણી ૪ થા ગુણસ્થાનથી શરૂ થાય છે અને ક્ષપક શ્રેણીના દસમા ગુણસ્થાને છેલ્લે સમય મોહનીય કર્મજન્ય સર્વ દોષો નાશ પામે છે તેથી તેના પ્રતિપક્ષી ગુણો સંપૂર્ણપણાને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે ક્ષાપક સમકિત અને યથાખ્યાત ચારિત્ર રૂપે પરિણમે છે ક્ષાપક સમકિત ગુણસ્થાન ૪ થી ૮ સુધીમા આવી શકે છે પણ યથાખ્યાત ચારિત્ર ૧૨ મા ગુણસ્થાનના પેલા સમયથી શરૂ થાય છે પછી અતર્મુહર્તમા કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે

કર્મ રસના અશો જેમ જેમ હડતા જાય છે તેમ તેમ ગુણાશો (ગુણના અવિભાગી પ્રતિચ્છેદો) નો ઉઘાડ થતો જાય છે જીવના ગુણમા અનંત અનંત ગુણાશો હોય છે ગુણાશોને લઇને જીવ દ્રવ્યમા નાનાપણુ, મોટાપણુ વગેરે વિભાગ થાય છે તે બાર પ્રકારે થાય છે, ગુણાશોમા છ પ્રકારે હાનિ અને છ પ્રકારે વૃદ્ધિ થાય છે, તે અગુરુલઘુ ગુણના પરિણમનથી થાય છે કર્મ રસ દૂર થવાથી ગુણાશોનો ઉઘાડ વધે છે અને કર્મ રસથી લેપાવાથી ગુણાશોનો ઉઘાડ ઘટે છે ચેતના પડીત વીર્યની સાથે જોડાઇને જે ગુણ ઉત્પન્ન કરવો હોય તે ઉત્પન્ન કરી શકે છે પણ ક્ષાયક ભાવ આવ્યા વગર તે ગુણ કાયમને માટે સ્થિર થતો નથી તેમજ સંપૂર્ણપણે પ્રગટ થઇ શકતો નથી.

ગુણોનું ભેદ અભેદ સ્વરૂપ

ભેદજ્ઞાન—

આત્માના ગુણોની સખ્યા, દોષોના પ્રતિપક્ષી તરીકે, દોષોની સખ્યાની અપેક્ષાએ વ્યવહારથી સમજવા જે વ્યવહારથી ગુણોનો ભેદ ન હોય તો, દોષની ઉત્પત્તિ વખતે, ક્યા ગુણથી તે દોષને હડાવવો તે નાણી શકાય નહિ કોઇ હડાવવા માટે ક્ષમાની જરૂર છે, માન હડાવવા માટે વિનયની જરૂર છે, માયા હડાવવા સરળતાની જરૂર છે, લોભ હડાવવા માટે આત્મસંતોષની જરૂર છે આવી રીતે જે ગુણનું પ્રયોજન હોય તે ગુણને ચેતના અને પડીત વીર્ય પ્રગટ કરે છે અને

અણોના બેઠસૂચક દરેક ગુણને નામ સગા હોય છે એટલે આત્મદ્રવ્ય, આત્મદ્રષ્ટો અને આત્માના ગુણોમાં સગા, સખ્યા અને પ્રયોજનની અપેક્ષાને બિનતા છે.

નિર્વિઠકપ અસેકજ્ઞાન

આત્મદ્રષ્ટોમાં જુદા જુદા અણો માટે જુદા જુદા સ્થાનો નથી, સર્વ આત્મદ્રષ્ટો સર્વ અણોની સાથે સમવાય સંબંધથી તદુપ છે આત્માના જ્ઞાનતા અણોના જ્ઞાનતા પર્વાય (એક સમયે એક અણનો એક પર્વાય) પ્રવાહ રૂપે સમયે જમણે આસુ છે છે તે અનેક જાવોના એક ભાવ રૂપે પ્રવટ થાય છે. દરેક અણમાં જોડા કોટરીને અનુભવ હત્યામ આવે તો ઉપરે ગુણની નામ સગા ભૂથાય છે અને સમવાયસ અને આત્મિકમુખ અત્યંતી પ્રવટ થાય છે તે સર્વ અણો માટે એક સ્વરૂપ છે એટલે આત્મિક મુખના અનુભવમાં સર્વ અણોનું આત્મ ભાવ છે તેમાં અનેક જાવોનું એક અસ્તિત્વ છે સ્વયં જોડ નથી આત્મી રીતે આત્મદ્રષ્ટો તથા સર્વ અણો તથાજ અનેક સ્વરૂપે સમગમ છે.

જ્ઞાન અર્જિત વૈરાગ્ય

જ દ્રવ્યોના અણ અને પર્વાયોનું સ્વયં નહીંને પર દ્રવ્યના અણ પર્વાયોનો મોહ જરૂરીને, સ્વદ્રવ્ય (નિજ આત્મ દ્રવ્ય)ના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, (આત્મિક મુખ) વીર્ય એટલાવ પ્રાણોમાં ઉપયોગ તબવો તે જ્ઞાનજન્ય વૈરાગ્ય છે. કાયા, હૃદયો વગેરે જે દ્રવ્ય પ્રાણો છે તેને પરદ્રવ્ય (પુત્રજન)ના પર્વાય નહીંને તેના સ્વદ્રવ્ય, રૂપ, રસ, સ્પર્શ આકાર વગેરે સ્થિતિમાં અણની ઉત્પન્ન થાય અને નિજ આત્મ ૧ જનિત આત્મિક મુખમાં રૂપી થાય તે પસુ તેમાં આત્મી ભાવ છે જ્ઞાન અર્જિત વૈરાગ્ય માટે આનુયોગ અને તત્વજ્ઞી ખાસ જરૂરનાં છે. હવે ત્વ સમયમાં સમજૂતા અને પરજાવનો ત્યાગ તે જ્ઞાનજન્ય વૈરાગ્ય તેના સ્વદ્રવ્યમાં પૌદ્ગળીક વસ્તુમાં અણની થાય છે પસુ નિજ સ્વદ્રવ્યમાં રૂપી જોવળ્યા વગર પૌદ્ગળીક વસ્તુમાં અણની જતી નથી અને તે જસુ જ્ઞાનપૂર્વક જ થાય છે.

મમત્વનાં દુ ખો

તરી મમત્વથી ધર અને ખતલી ચિત્તા થાય છે તે મેળવવા અસમ્ય વ્યવહાર થાય છે. કીના સ્વદ્રવ્ય, રૂપ આકારથી કામ, વગર ઉત્પન્ન થાય છે સ્પર્શન હૃદયનો વિહાર થાય છે કમ્પતામાં દેખાતી મુદ્દર પસુ પરિણામે જાગર મુર્તિઓ ઉત્પન્ન થાય છે આકુળતા આકુળતા થાય છે. તેના દુ ખ ૩૦ રોગ મટાડવા સયોગ હત્યામાં આવે છે. એક વખતના સયોગથી જતા કર્મથી જ્ઞાનત સહાર રખજી પડે છે કાસુ કે મન અને કપરીન્દ્રિયનો ક્રોધાકાર મનાથી ચીકણા કર્મો જાગ્યા છે તરી કી, પુરુષને ગમે અપિત્રી સિદ્ધા છે. તે સિદ્ધા સાથે જત સમુદ્ધ કેની રીતે તત્ત્વ ૧ કીનું દીરક પુત્રજોનો સમુદ્ધ છે, તેના સ્વદ્રવ્ય, રૂપ, સ્પર્શ અને આકારમાં

ઈષ્ટાનિષ્ઠ કલ્પના કરીને મનથી જીવ સુખદુઃખ વેદે છે અને મમત્વથી બધાઈને ફરી ફરીને પુદ્ગળોમાં ઉપજે છે.

આત્મા સ્ત્રી નથી, પુરૂષ નથી, નપુસક નથી પણ તિશ્રય નયથી અવેદી છે તે સ્વરૂપ મેળવવા માટે સ્ત્રી મમત્વનો ત્યાગ કરવો, દ્રવ્યથી અહ્યાર્ય પાળવું અને ભાવથી આત્મરમણતા રૂપી ભાવ અહ્યાર્યરમણ રહેવું.

પુત્ર પુત્રીના મમત્વથી સ્વ તથા પરહિત બુદ્ધિ રહેતી નથી, શત્રુ, ચિતા કલંશ અને અસમાધિ થાય છે. સસાર શ્રમણમાં જીવ સર્વ જીવો સાથે અનેક પ્રકારના સબંધો બાધતો અને છોડતો આવ્યો છે વાસ્તવિક રીતે કોઈ જીવ કોઈ જીવનો પુત્ર નથી કે પુત્રી નથી અરસપરસના કર્મ સંયોગે આવી મળે છે. માટે મુમુક્ષુ જીવે પુત્ર પુત્રી પ્રત્યે નિર્લેપભાવ રાખવો.

ધન મમત્વથી આત્મ સાધના બૂજાય છે. ધન મેળવવામાં વખત અરબાદ થાય છે દુર્ગતિના કૃત્ય થાય છે ધનમોહથી સર્પ અને ઉદરની ગતિ થાય છે

દેહ મમત્વથી ચાત્રિ તપના પુરૂષાર્થ થતો નથી. સર્વ દુખનું કારણ શરીર છે. 'પુદ્ગળ સ્વરૂપ અશુચીમય શરીરનો વિષય માટે ભોગવટો અને વળી નરકની ગતિ, આવું કોણ મુમુક્ષુ કબુલ કરે! તે ગત ભવમાં પુણ્ય કર્યું નથી તેથી શરીરનું દુખ ભોગવવું પડે છે. હવે શરીરનો ઉપયોગ એની રીતે કર કે જેથી શરીરના કેદખાનામાંથી છુટી અશરીરી સિદ્ધ સ્વરૂપ મેળવાય

સસારી સમા દુષ્ટ અને ચૌષઠ પરિગ્રહ તે જીવ તથા પુદ્ગળ દ્રવ્યના પયર્થિનું મિશ્રપણ છે તેમાં પુદ્ગળના પયર્થિ તો કર્યા કરવાના છે તે ગેકયા રોકાય તેમ નથી, તેઓ પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પયર્થિમાં રહે છે તેમ તું તારા સ્વભાવમાં કેમ રહેતો નથી? વળી મધુખિંદુના દષ્ટાંતે સગાની કેટલીક સ્વાર્થી ભાષા માખીઓના ચટકાડપે નિવડે છે માટે સગા સબંધીના સંયોગ વિયોગમાં હર્ષ કે શોક કરવો નહિ

પહેલી બૂલ તે સસારના દુખોને સુખ તરીકે માનવા તે બીજી બૂલ તે ધન અને સગાને સુખના સાધન માનવા તે. ત્રીજી બૂલ તે ઉપરની બે બૂલોને પાંચામે ઇન્દ્રિય વિષયમાં સુખ માનવું તે. આ ત્રણ બૂલનું ફળ સંસાર શ્રમણ છે, સસાર માર્ગથી તો મોક્ષ માર્ગ કેટલો સરળ છે!! મોક્ષ માર્ગમાં તો સંયમનું સુખ રહેલ છે જેને અહિંસા. સંયમ અને તપમાં સુખ ઉપજતું નથી અને જેને ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં સુખ લાગે છે તેને ત્યાંસુધી મોક્ષની આશા રાખવી નહિ.

દ્રવ્યના ત્રિકાલીક પયર્થિ જોતા, નિશ્ચયથી કોઈ વસ્તુ ઈષ્ટ નથી તેમ જ અનિષ્ટ પણ નથી. જઠ પદાર્થ ઉપર કોઈ કેદ કેપ કરવો તે તો અતિ અનભિજ્ઞતા બતાવે છે.

સર્વ જીવોમાં અકુપી ચૈતન્યત્વેન એકત્વ સર્વ વસ્તુઓનાં દ્રવ્યત્વેન એકત્વ સર્વ સંયોગ વિયોગમાં પર્યાયત્વેન એકત્વ સુખ દુઃખમાં તદસ્મ સાત્તા દૃષ્ટા ધર્મો માધ્યસ્થ ભાવ, સર્વ ધાર્મિક ક્રિયામાં શક્ત સમતા રસ, સર્વ ઉપસર્ગ પરિસ્થિતિમાં આદ્યભૂતત્વરસ આસ્વાદન અને સર્વ ઇન્દ્રિયોના વિયોગમાં અપીઠાસન વૃત્તિ-એવા ભાવ જીવોને રાત્રેંયી મક્તા અથવા તેનો અભાવ કરીને સમતારસમાં સ્થિર થઈને આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવો.

સમભાવયુક્ત શુદ્ધ મનમાં, શુદ્ધ ભાવના મૂર્તિની સ્થાપના થાય, તેથી શુદ્ધ કાર્ત્ત્વ કરવાની કૃપી થાય, તેમાં મન સ્થિર થાય એટલે કાર્ત્ત્વની સિદ્ધિ થાય.

દુઃખનો કોણ છે?— રાગદ્વેષ, ક્રોધ, મોહ, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, અશુભ યોગ, ૧૮ પાપકથાન, ૫ આસવ (પાંચ ઇન્દ્રિયોના ૨૩ વિષય, કથાપદિ પાંચ પ્રભેદ, ૩ અશુભ જોગ, ૧૭ અસવમ, ૬નો કથાન=૫૭) આ મના સત્ત્વ છે.

પદ્મા યાનનો ઉપયોગ સમભાવની પુષ્ટિમાં કરવો, સસારાસનાની પુષ્ટિમાં નહિ આત્માના વિષયમાં હંમેશ જાગૃત રહેવું.

સુખ દુઃખની સામસ્યીની કથના, અજ્ઞાનજન્ય છે. સમભાવ બીજા અજ્ઞાન ત્યાગ છે. સ્વસ્થથી સમજ સમજથી વિચાર (તત્ત્વ ચિંતન), વિચારથી હૃદયનો ત્યાગ અને ઉપદેયનું અનુભવથી કાર્ત્ત્વ કાર્ત્ત્વથી સમતા, સમતાથી નિઃસંમપલ્ક અને નિઃસંમપલ્કથી મોક્ષ એમ ઉત્તરોત્તર પ્રાપ્ત થાય છે.

મન ક્યાં બાંધે છે સંસ્કરવિકલ્પ કરે છે તે શુદ્ધ યાન ઉપયોગથી નસ્યીને ત્યાંથી બેઝીને આત્મામાં જોડવું પુરુષોત્તમ શુભાશુભ રૂપો ધારણ કરે છે તેવા રૂપ, હો મન! તુ શા માટે ધારણ કરે છે ?

શરીર તાર નથી જલ્પ મોહશબ્દને તારા મોઢે બનાવેલું છે જાણું છે તેમાંથી છુટ્યા મોઢે અસાધારણ પુરુષાર્થ કરી, શરીર પાસેથી ધર્મ કાઢ કરાવી દેવું અને ઊપાધી વખતે તેથી ચિંતા ન કરી.

યોગીની મોઢે ઇન્દ્રિય સિવા તદ્દસ તે મોહ્યુ સુખ મળે, તેઓ ઊડી ચાલ્યા જશે તે દુઃખ આપ્યા જશે અને તેથી યોગમાં અતલ સહાર રખવો પડે મોઢે મનમાં વિષયોને જ ઊડી દે.

મોહના ઉદયથી કામ મોહની તૃપ્તિનાં આગળજે છે તે આગળ સમયમાં કામનોય સેવી નવા કર્મ આપવા અને જલ્પ મોહમાં રૂઝાવું તેના કરતાં મૂળ ધારણ મોહને છાંયથી આગ

મોલવાઇ જાય છે. ઉપશમ રસથી મોહની આગ મોલવાય છે અને નવા કર્મ બંધાતા નથી દવા કરવા કરતા રોગને ન ઉત્પન્ન થવા દેવો તે ઉત્તમ છે સંસારની ખીક લાગતી હોય અને મોક્ષ જવું હોય તો ઇન્દ્રિયાને વશ કરવામાં અસાધારણ મહેનત કરી. મમત્વ તે અમ્બતર ગાડપણ છે, ઇન્દ્રિયાના વિષયનું સેવન ક્ષત્રુ તે અમ્બતર આધળાપણ છે અને કષાય તે પ્રત્યક્ષ દુઃખ રૂપ છે

કષાય વિજ્ય

ક્રોધ વિજ્ય—આક્રોશ વચન કે વધ વગેરે પરિસહ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે વિચારવું કે આ બિચારો પોતાનો સસાર વધારી મારા કર્મનું દેવું પતાવી દે છે તેથી ઉપકારી છે. તેના કર્મજનિત બવિષ્યના દુઃખ માટે કરૂણા લાવવી અને આત્માના શાંત રસમાં લીન થવું ક્રોધ, કર્તવ્ય શૂન્ય અને ખેલાન બનાવે છે. ગુણોનો નાશ કરી સ્વહિંસા કરે છે માટે ધીરજથી આવેશ અટકાવવો અને ક્ષમાથી ક્રોધનો નાશ કરવો.

ક્રોધને તાવની ઉપમા—આંખ અને મોઢું લાલ થાય, મો સૂકાય, નાડી તથા હૃદયના ધમકારા વધે, અન્નની રૂચી નરહે, ક્રોધથી સતાપ, મૈત્રીનો અત, ઉદ્વેગ, અવદ્યવચન, કલેશ, કીર્તિનો નાશ, પુણ્ય નાશ અને દુર્ગતિ થાય છે

ક્ષમામાં અભયદાન, અહિંસા, અનુકંપા અંતર્ગત છે, ક્ષમા પ્રગટે કે તરત જ ક્રોધ નાસી જાય છે

માન વિજ્ય—અપમાન અને પરાભવ સહન કરવાથી તપ થાય છે પણ અહંકાર દીનતા કે ક્રોધથી દુર્ગતિ થાય છે માનથી ખીજના ગુણો જોઇ શકાતા નથી માટે પ્રમોહભાવ, વિનય અને નમ્રતાથી માનને જીતવો કરેલું સુકૃત્ય અને મેળવેલ ગુણો મદ મત્સરથી નાશ પામે છે ગુણવાન પર મત્સર કરવાથી પ્રમોહભાવ ઉઠી જાય તેથી મૈત્રી ભાવ નાશ પામે એટલે સમકિત જાય. જે વસ્તુનો મદ થાય તે વસ્તુ નયળી મળશે. જેર માથે સવાશેર હોય જ પૂર્વકર્મના ઉદયથી વસ્તુ મળે છે, તુ કોણ માન, તારી પાસે કંઈ ચીજ ભારી છે પૌદ્ગળીક વસ્તુ કાયમની નથી, ખાલી હાથે જવાનું છે માટે મદ છોડી દે. ગુણ રહિત હોવા છતાં જે પોતાને ગુણી સમજે, ખોટા ડોળ કરે તે દભ છે પોતાના ગુણો માટે ઉત્કર્ષ થાય, અભિમાન આવે તે મદ છે તેને હાથીની ઉપમા લાગુ થાય છે સ્વ વ્યકિત સ્થાપન (સ્વમાન સ્થાપન) પણ અહંકાર છે માનથી વિનય નાશ પામે તેથી સમકિત ગણુ જાય

માયા વિજ્ય—માયાથી જીવ પોતે પોતાનેજ છેતરે છે માયા નાગણી સમાન છે માયાને ઉડાણમાથી ખેંચવી પડશે અને સરળતાથી નાશ કરી પડશે ક્રોધનો દોષ ન જોવો

પણ પાતાના પૂર્વ કર્મોના ફોપ જોવો તે સમતા છે. ધરણ્યા, નિર્વેદ્ય મુદિ, ધ્યાન, નિષ્કાલસ ભાવ, નિઃસ્પંધશુદ્ધી માયા, મનરૂતિ, ખેડો દેખાવ, કુમુદિતો નાચ કરેલ.

લોકા વિજય—સોજથી ચિતા આકુળતા અને સર્વ દુઃખોની ખરેખરા આવે છે. સ્નેહ વિવેક વગેરે ખુલ્લો નાચ થાય છે. પણ આત્મ સંતોષ પાસે સર્વ દુઃખો અને લોકાના જ્યોતિ અલ્પ થાય છે.

જ્ઞાત્રી ઉદગાદ, ઉદ્દેગ, ખેડો દેખાવે જ્ઞાત્રી ચિતા, વૈર, પરિતાપ, સ્નેહનાચ અને કુમુદિ થાય છે. જ્ઞાત્રી ત્રાસથી આનંદ, મુક્તિ અને મોક્ષ મળે છે. પુણ્યને બદલે પાપ કોથુ કરનાર જ્ઞાત્રી છે. જ્ઞાત્રી પ્રમાદને વધારે છે. પ્રમાદથી પુરુષ સમ્પાદ નાચ છે. કુલકલ મળે પણ વિષયમા પ્રવૃત્તિ કરવી નહિ. સિદ્ધાંત જ્ઞાન રૂપી જ્ઞાત્રી ઉદગ રૂપ જેનાં છવ જ્ઞાત્રી રૂપ ચિતાલ ઉત્પન્ન કરી અને તમાં ભાવના રૂપ અકુર ઉપજવા જોઈએ. જ્ઞાત્રી અપ અત્તજન્મમાં પડે તેવી ક્રિયાની શુદ્ધિ થાય છે અને આત્મ પરિવૃત્તિ સુધરે છે. તત્ત્વાત્રીની રૂતિ સ્વસ્થ વર્તન શુદ્ધ અને મુખમુગ પર શાન્ત રસ લેવેક હોય છે.

રાગ, દેષ, ખેદ, વિજય, અસ્થિતા, વાચના વગેરે અપતર કમરો. મનમાથી કાઢી નાખીને મનને નિમળ કરી સ્થિર કરવું જોઈએ. જ્ઞાત્રી વિષયમા નહિ જાય અને તપ કરવા સાવધાન થઈ તારે તેને સમજાય જ્ઞાન, શુદ્ધ ક્રિયા, ભાવના, આત્મ નિરીક્ષણમાં જોઈએ.

ધરમા આગ સાગી હોય અને પેરમા પાણી ન હોયે એવડી સમતાથી જ્ઞાત્રી જાગવે તે સમજવું કે છવ ઉચ મેરિનાં આ પે.

પૌરુષીક વસ્તુમાં નહિ ઉપ? તારે અદ્વિત પ્રેરણામાં મનને જોડી શુ. સત્યમાં અર્થ થાય તે શુદ્ધ આત્મામાં ઉપરોત્ત સ્થાત્રી રૂપ અને અદ્વિત મુખ મોક્ષવતુ અદ્વિતની અનત સન્નિષ્ઠાનો વિચાર કરવાથી શોધ નાચ પામે છે. આરિમાના શુદ્ધ પ્રેરણામાં ઉદગ ઉત્પાથી ભય નાચ પામે છે.

વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરવાની ભાવના

હ છવ, તુ આ જાત્રી પર્મ નહિ કરીશ તે જરમમા કપ પર્મ નહિ થાય? સંજોષા આવી મન તેમા સમ્પાદ પ્રારે પાક બજાવવેલ. થાપનો તે નિમ્બ કરેલ જ નહિ. જી નને એજાર રીત આજવડી અર્થતત્ત્વમાં અનત વાર પ્રિય મોક્ષવડી પામે તુ ૧૮ થાપમાંનું જોત્ર પત્ર એક થાપ કરીશ તે તમા જોત્ર જ્ઞાત્રી ૧૮ વાર અને ઉત્પર પ્રિયોત્ર વાર આપી રાગ કે દેષની તીક્ષ્ણ પ્રમાણે નિમ્બ પડે છે. ૨. છવ મનુના મુખ મુદિ તે બદલે, ૧૮ જોત્ર થાપ કરે છે. ૧ મોદનીયમાં જ્ઞાત્રી મહાજ્ઞા નારે ઉદ્વિત રિત્ર ૧૫ જોડી ૧૫ કરીને મુખ મનનીને, તેમા જોડા મુખ માર નરામાં જ્ઞાત્રી સા મારે તૈયાર થાય છે.

સસારી વિષયના ઉપભોગથી થતી અસાધ્ય વ્યાધિનું નિવારણ કરવા માટે દ્વંદ્વ ચારિત્ર્ય ઉપયોગી છે હજારો જાણેલાં ફસાયા છતાં સત્વરે પ્રાણી પોતાનું દૃષ્ટિબિંદુ ચુકતો નથી, માટે તારા શુદ્ધ સ્વરૂપને જૂલ નહિ ધર્મ માટે શરીર તજવું પણ શરીર માટે ધર્મને છોડીશ નહિ. તે પરવશપણે અનંત દુઃખ ભોગવ્યું પણ મોક્ષ માટે સ્વ ઇચ્છાથી થોડું કષ્ટ સહન કરીશ તો કાયમને માટે સર્વ દુઃખોનો અંત આવશે.

પાપમાં હુશિયારીનું અભિમાન આવ્યું તો નિકાચિત્ત કર્મ બંધ થશે. બાહ્ય સત્તામાં મોટાઈ માનવી તે ભ્રમ છે આરંભથી બનાવેલી બીજની વસ્તુના વખાણ કરવાથી તે સર્વ આરંભના ભાગીદાર થવું પડે છે. નરક નિગોદનું દુઃખ સાબળી કમકમાટી ઉપજે છે તો તેમાંથી બચવા માટે પાપમાંથી કેમ નિવૃત્ત થતો નથી ? જેને માટે તે પાપ કર્યું તે તને નરક નિગોદમાંથી બચાવશે ? તું પુણ્ય તો ખાઈ જાય છે, પુણ્ય વેચી પાપ જમા કરે છે તો પરભવમા તારા શા હાલ થશે ? સાધુના થોડા કષ્ટથી બીજા છે અને નરક નિગોદમાં જવાના કામા કરે છે, આ કેટલું બધું મૂઠપણ ? વીતરાગના વચન અનુસાર મન, વચન અને કાયાના યોગને વાપરીશ તો જ સર્વ દુઃખોનો અંત થશે.

જો ગુણ મેળવવા હોય તો પારકાના ગુણની પ્રશંસા કર, શત્રુના ગુણની પ્રશંસામાં પણ આનંદ માનવો, ગુણને ગુણની ખાતર માન આપવું, ગુણ પર શુદ્ધ પ્રેમ રાખવો, ગુણને અનુસરીને વર્તન કરવામાં પણ કીર્તિની ઈચ્છા તો ન જ રાખવી પોતાની સ્તુતિ અને પારકાની નિંદા સહજાય તો ત્યાં ખેંચ કરવો કે અહો ! હું ક્ષાયક ભાવે ગુણવાન ક્યારે થાઉં અને આ ભાઈની વાત સાચી પડે ! પોતાની નિંદા અને પારકાની સ્તુતિ સાબળી આનંદ પામવો ઈર્ષ્યા અને અભિમાનથી બીજના ગુણો ન ઢાકવા. માનતા માનવી તે મિથ્યાત્વ છે ધન ત્યાગમાં દ્રષ્ટિ રાગ કલક છે, દાનમાં કીર્તિની ઈચ્છા કલક છે ચારિત્ર્ય તપમા મત્સર નિંદાન અને પનિંદા કલક છે જ્ઞાનમાં મદ કલક છે ગુપ્ત સુકૃત્યમાં અપૂર્વ શાંતિ છે પોતાનું સુકૃત્ય બીજને ખતાવવાથી તેનું દુઃખ નાશ પામે છે.

પ્રભુ ભક્તિ (સાવ નમસ્કાર)માં એકવાર વીર્યોદ્ધાસ થઈ જાય તો પણ ભવની ભાવકે ભાગી જાય. પ્રતિક્રમણમાં વિચારણાથી બગાડ પથ્થાતાપ થાય અથવા પોષધમાં અપૂર્વ ભાવ શુદ્ધિ થઈ સમતા પ્રાપ્ત થાય તો એકો પાર શુદ્ધિની સાથે તિવ્ર ભાવ અને તિવ્ર ઉપયોગ ઉત્તમ કામ કરે છે. શુદ્ધિને રાગદ્વેષમાંથી નિવૃત્તિ નિવ્ર ભાવ તે ચિત્તનો ઉત્સાહ, વીર્યોદ્ધાસ, ઉપયોગ તે સાવધાનતા, તન-મયપણું

ધર્મ ક્રિયામાં આદર, બહુમાન, વિવેક, ઉત્સાહ, ઉપયોગ અને શુદ્ધિની જરૂર છે. વ્યક્તિ ઉપર નહિ પણ ગુણ ઉપર પ્રભેદભાવ અને રૂચી લાવવા.

અર્પૂં અતી દ્રિય વસ્તુના સ્વરૂપમાં તર્ક કરી શકાય પણ તે તર્ક જિન વચનમાથી એક અંશ પણ વિરુદ્ધ ન જવો જોઈએ.

દેવ, ગુરુ અને ધર્મમાં સર્વજ્ઞા ઊંડી મમ્મા અને બક્તિમાં અતઃકરણની ઉર્મિઓનો ઉત્સાહ આનંદ અને વિચ પ્રસન્ન હોવું જોઈએ.

વૈરાગ્ય=પુરુષભા સાવોનો ત્યાગ અને આત્મિક ભાવનો આદર

ધાર્મિક ક્રિયામાં સમતા આવે અને આત્મિક સુખ ઉપજે તે જ શ્રેષ્ઠ ધ્યાન. ખાત વચર અભ્યાસ અતરજમાં ન કોરે, અભ્યાસ મમ્મમાં રિચર ધ્યાન તો અનુભવમાં કોરે. ખ્યાનથી યાગદ્રીય કુટાઈ બાવ છે મમ્મરથ મુદ્ધિથી આગમના અર્થને અનુસરવું. માલ તેમ જ અતરજ દ્વિસાના ત્યાગથી સમતા અને ધ્યાન આવે. મોચોની પોદ્ધતીક પર્થાવમાં પ્રવૃત્તિ ન થાય તે યુતિ છે.

ઝેરી આદિ ૪ સમક્ષિત ભાવનાથી પરમ શાંતિ, સમતા, સ્થિતતા આદ્યમમ્મકૃતિ અને સવ સમ્પાદિ એક પછી એક પ્રાપ્ત થાય છે.

ઝી, પુણ, સ્વ, ખર સપત્તિ એ સર્વમાં એકસરખો સમભાવ છે તો સમતાનું સુખ ધ્યાન આત્મમાં આરિન છે, આદ્યમાની સમ્પતિ (સુખ પ્રવૃત્તિ) ને ભાવમાં ભવે છે તે ભવમય પત્તિને છે તેથી તે સક્ષિતને શુદ્ધ આદ્યમ સ્વરૂપમાં જ મેળવતી ઝેરી તે સક્ષિત શુદ્ધ આદ્યમ સ્વરૂપે પત્તિને.

પચ્ચખાણ સદ્ધત્વારી-૧ મોક્ષનો દેવ, ૨. વિધિ, ૩. મદ્ધા, આદ્યા, બક્તિ અને સવેશમાં પત્તિમાં, ૪ વીરકેસાદ્ય.

જ્ઞાનના ૩ પ્રકાર-૧ હદિપોની અપેક્ષાવાળું વિષય પ્રતિભાસ યાન, ૨. દેવ ઉદ્ધેશના નિવેશવાળું આદ્યમપત્તિનિયાળું, ૩. અર્થ ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિવાળું તરસવેશ યાન.

અનુભવની અવસ્થા રમત્તુની અવસ્થાથી મિનન છે શાખ્યા તરીકે અસ્થિત એવું સમ્મ રમત્તુ અને અસ્થિતતા ગુણોનો અનુભવ એ જાને મુદ્ધા મુદ્ધા સમવેશમાં થાય છે. રમત્તુ અને અનુભવનો એક જ રાગ નથી અર્પૂં ચેતના પત્તિમાંથી મુદ્ધિમાં પત્તિર્વન થાય છે. પત્તિમાંથી અપેક્ષા થયા છે. યાન નિશ્ચયો આદ્યમાં જ રહે છે અને અપેક્ષાથી આપક મળ્યા પ. નિશ્ચયથી ક્ષવ દેવગ યાન, દેવગ ક્ષવન સ્વરૂપ છે, અપેક્ષાથી ૧૨ ઉપવેશમય છે. સિદ્ધ ભવયનમાં પ્રવૃત્તિ વચર શુદ્ધ યાન-રચન-સુખમાં પત્તિમાં થાય છે તે શુદ્ધ પાત્તિમાં જાન નિશ્ચય અને મોક્ષ ૧૫ છે તે આપત્તુ રદ્ધિન શુદ્ધ વચ છે. અપેક્ષા સમ્મય યાન ક્ષવન આત્મના પચમથી શુદ્ધ પાત્તિમાં જાવેમાં પત્તિમાં કરે તે સુવેશમ, ઉપવેશ અને ક્ષાપકાવ અપેક્ષા કરે છે.

શુદ્ધ આત્માના અનુભવમાં સુખ મળે છે ત્યારે કર્મમાં મિથ્યાભાવ કરવાની શક્તિ રહેતી નથી, કર્મ ઉદય આવે ત્યારે આત્મરમણતા કમ્વાથી કર્મનો ઉદય કર્મ કૃણ પ્રગટ કરી આત્મ પ્રદેશોથી અલગ થાય છે, આત્મા તે કૃણને વેદતો નથી, પોતાને તેનાથી તટસ્થ રીતે ભિન્ન માની પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્ય દ્રવ્યને અનુભવે છે

વીગતરાગ સ્વરૂપે સ્વસંવેદન જ્ઞાનના અનુભવમાં સર્વ ગુણો આવી જાય છે. નવ તત્વોમાંથી નિજ શુદ્ધ આત્મા જ ઉપાદેય છે.

ચેતના જ્યારે મિથ્યાત્વ, રાગ અને દ્વેષમાં પરિણમે ત્યારે અજ્ઞાન ચેતના કહેવાય અને કર્મનું કૃણ સુખ કૃણ વેદે તો કર્મકૃણ અજ્ઞાન ચેતના કહેવાય

આકે કર્મની ૧૪૮ પ્રકૃતિમાંથી જે ઉદય પામે અને પોતાનો સ્વભાવ અને રસ પ્રગટ કરે તેમાં જીવનો સમ્બધ થાય અને જીવના વિભાવ ભાવ થાય તે શુદ્ધ જીવ સ્વભાવથી ભિન્ન છે તેથી તે મારા નથી

ભોગ ભોગવવાની ઇચ્છા ગમ્પની નહિ પણ જે ભોગ ભોગવવા પડે તે રોગના ઇલાજ તરીકે ઉદાસીન ભાવે ભોગવી લેવો જેમકે ક્ષુધાના રોગને આહાર રૂપી દવાથી ઉદાસીન ભાવે મટાડવો પડે

શ્રુતજ્ઞાન, નવ પદાર્થમાં શ્રદ્ધા, જીવદયા વગેરે ચારિત્ર તે વ્યવહાર રતનત્રય રૂપ મોક્ષ માર્ગ છે. તેની સાથે આત્માની શુદ્ધ પરિણુતિ તે નિશ્ચય રતનત્રય મોક્ષ માર્ગ છે વ્યવહાર નિમિત્ત કારણ છે અને આત્મા પોતે ઉપાદાન કારણ છે ઉપાદાન કારણ કાર્ય રૂપે પરિણુમે એટલે સિદ્ધ થાય ત્યારે નિમિત્ત કારણ છુટી જાય છે

જીવનો શુદ્ધ વ્યવહાર તે મોક્ષ માર્ગ છે તેમાં કર્મ કૃણ (નો કર્મ) જેમકે મન, વચન, કાયાની વર્ગશુઓનું જે આલબન લેવામાં આવે છે તે વ્યવહાર નયનો વિષય છે અને તેમાં આત્માની જે શુદ્ધ પરિણુતિ થાય છે તે નિશ્ચય નયનો વિષય છે, આ બંને નયો મોક્ષ નગરીમાં પહોંચાડનાર સમમરૂપી રથના પૈડા છે

જીવનો અશુદ્ધ વ્યવહાર તે સસાગ માર્ગ છે તેમાં પુણ્ય અશુદ્ધ વ્યવહારનય કામ કરે છે ત્યાં નિશ્ચય નય નથી. શુદ્ધ (વીતરાગભાવે) સ્વસંવેદન જ્ઞાનનો અનુભવ આપણા અનુભવના એક આકાર (બેદ વિકલ્પ) વાળો હોવાથી સવિકલ્પ ગણાય પણ બહારના વિષયોના વિડ્ડપો રહિત હોવાથી નિર્વિકલ્પ કહેવાય, આ બંને અપેક્ષાથી જ્ઞાન સવિકલ્પ તેમ જ નિર્વિકલ્પ છે

મોક્ષમાર્ગમાં વચન અને કાયાનો યોગ દ્રવ્ય રૂપ છે, મનનો વિચાર ભાવરૂપ છે અને આત્માની શુદ્ધ પરિણુતિ નિશ્ચય રૂપ છે તે આત્મભાવ છે

શુભ ઉપોચાર રૂપ ક્રિયાના ૮ ભેદનાં શુદ્ધ આત્મજ્ઞની આપના રાખવી તે ક્રિયાના ૮ ભેદ—

- (૧) પ્રતિકરણ પૂર્વ દોષ નિવારણ
- (૨) પ્રતિકરણ-સમક્ષિત વગેરે ગુણોમાં પ્રેરણા
- (૩) પ્રતિકરણ-દોષાને ન ઉત્પન્ન થવાં કેવાં દોષાને ટાળવા
- (૪) ખાતણ-આ સ્થિતિ કરવા માટે નવકાર મત્ર વગેરેનું આશ્રયન
- (૫) નિવૃત્તિ-વિવિધ ક્ષાત્તરમાંથી હાંધુ
- (૬) નિદા-આક્રમ સાક્ષીએ દોષ ભેદવા
- (૭) મહા-ગુરુ આશ્રય દોષ પ્રકટ કરવા
- (૮) શુદ્ધિ-દોષનું પ્રાપચિત ભેદ

મનથી આક્રમણ શુદ્ધ મન, અનુભવ તે સૌંદર્ય વિજ્ઞાન મેળવવું સાધન છે. જ્યારે ગુણોને પ્રત્યક્ષ કરવાથી જીવ પ્રત્યક્ષ થાય છે. જ્યારે ગુણોને પ્રત્યક્ષ કરવાથી જીવ પ્રત્યક્ષ થાય છે, જ્યારે ગુણોને નિવૃત્તિથી આક્રમણ જ્ઞાન થાય છે. જ્યારે એક દેશથી આત્માને પ્રત્યક્ષ નથી.

મતિ અને કુતજ્ઞાન, જેથી વિજ્ઞાનથી પર્યાયનત્વ રૂપ બધું કરે છે. પણ તે સર્વ પર્યાયનાં મતિ અને કુતજ્ઞાન છે. જ્યારે દ્રવ્યમાં એના સ્વરૂપના પર્યાય વિજ્ઞાનથી છે. કર્મમાન પર્યાય અને સ્વરૂપે છે. એટલે અને રૂપથી વસ્તુને જાણે તો તે કર્મમાન પર્યાયવાળો / છે. કર્મમાન પર્યાય દ્રવ્યથી કથમિત્ત અને રૂપે છે.

જ્યારે, સમ્યક્તાયક નામ જતાવે છે. તે નામ જોતાં કર્મમાન કાળના પર્યાયનો વિવિધ સમયના છે. ત્યાર પોત એક સાથે કામ કરવા હોય પણ ઉપોચાર એકમાં હોય તેથી એ પોતમાં એકી સાથે પ્રવૃત્તિ ન થાય કેટલી સમયાંતરે આવે મન નથી પણ દ્રવ્ય મનોવર્તણૂક થાયવા માટે આક્રમણ પસંદગી પ્રવૃત્તિ તે મનોવોચાર એવોય.

કુતજ્ઞાન અને અનુભવના જ્ઞાનને ક્ષતિની જગત નથી કરવું કે તે મતિજ્ઞાનપૂર્વક થાય છે.

સાપક એટલી ક્યારે આવે ?

સમ્યક, વ્યક્ત્ય, આત્મક, સદા, કામા, વિવિધિય વગેરે સર્વ દોષોનો ત્યાગ કરીને, પ્રતિજ્ઞા અને સમ્યાપૂર્વક આક્રમ દ્રવ્ય અને તેના શુદ્ધ ગુણના અનુભવનો અભ્યાસ કરતાં કરતાં જ્યારે શુદ્ધ ઉપયોગમાં સ્થિતતા થાય અને અનુભવોપોજનો નાશ થાય છે તેથી કર્મકૃત્યનું

હુ ખૂબ ભોગવવાનો પૂર્વ અભ્યાસ તુટી જાય અને સસાર પગિણીતો નાશ થાય ત્યારે આત્માના ગુણોની શુદ્ધતાની પરાકાષ્ટા થાય ત્યારે ક્ષપક શ્રેણી આવે

જ્ઞાનાદિ ગુણોની પોતપોતાની પ્રવૃત્તિ તે, તે તે ગુણની શક્તિ છે, દ્રવ્યાર્થોક નયેમા સર્વ ગુણો અભિન્નપણે રહેલા છે ગુણો પગ્ગર વ્યવહારથી ભિન્ન છે નિર્વિકલ્પ દશામા સર્વ ગુણુ પર્યાયોની એકતા છે નિશ્ચયથી દ્રવ્ય પર્યાય અભિન્ન છે વ્યવહારથી પ્રયોજન પ્રમાણે ભેદ છે હવે દ્રવ્યમા પર્યાયની અપેક્ષાએ પદ ગુણુ હાનિવૃદ્ધિ સભવે છે.

સ્વભાવ (અભિન્ન અનુત્થાન ગુણ ૩૫) હવેનો સહચારી છે, પગિણામ પાણીના પગપોટાની જેમ ઉત્થાન ૩૫ છે.

૫૦ દ્રવ્ય સમઘથી સુખદુઃખના પગિણામ થવાનું કારણ, રાગદ્વેષ અવિદ્યામાં પરિણમન છે સ્વસ્વરૂપમાં નિશ્ચય એવા સમદષ્ટિ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન રહે છે તેને સુખદુઃખના પરિણામ નથી શુદ્ધ પરિણામોના પરિણમન ક્રવાથી આત્મા શુદ્ધ પગિણામ રૂપ થઈ જાય છે પરિણામ તે જ પર્યાય અને ચારિત્ર શુદ્ધ ઉપયોગમા આત્મિક સુખ છે સુખદુઃખના સમભાવ તે શુદ્ધ ઉપયોગ

અર્થ = પદાર્થ = દ્રવ્ય

સ્વભાવ = ગુણુ.

પગિણમન = પર્યાય આત્મા દ્રવ્ય ગુણુ પર્યાય ૩૫ છે

જેય પદાર્થોના આકારો (પર્યાયો)નો ઉત્પાદ વ્યય થાય અને જેયોમા પદગુણુ હાનિવૃદ્ધિ થાય તે પ્રમાણે સાકાર ઉપયોગના પરિણમન (પર્યાય)મા ઉત્પાદ વ્યય થાય અને જ્ઞાનમાં પદગુણુ હાનિવૃદ્ધિ થાય

કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા, સર્વ અગો દ્વારા, પ્રત્યક્ષ આત્મ પ્રદેશોથી સર્વ વિષયોને જાણે છે. જેય જાયઠ સમઘથી જેયના આકારોના, જાયઠ આત્મામા અરૂપી પ્રતિબિમ્બો થાય છે પણ નિશ્ચયથી સર્વ પદાર્થો પોતપોતાના સ્વભાવમાં અને સ્થાનમાં રહે છે આત્મા જેય પદાર્થોના આકારને સ્વયં ધારણ કરતો નથી એટલે તે આકારોમય થતો નથી જ્ઞાન આત્મામાં જ રહે છે તેથી જેય પદાર્થોમા નિશ્ચયનયથી જતું નથી અરિસામા જે પ્રતિબિમ્બો પડે તે પ્રતિબિમ્બપય આરસી વ્યવહારમા દેખાય છે પણ અરિસામા પદાર્થો પેસી જતા નથી કે અરિસો પદાર્થનું સ્વરૂપ ધારણ કરતો નથી વળી જેમ નીલમણીને દૂધમા રાખવાથી બધું દૂધ નીલ બન્યું દેખાય છે તેમ જ્ઞાન જેયોમા પ્રકાશ કરે છે અને જેયો જ્ઞાન રૂપી આરસીમા પ્રતિબિમ્બિત થાય છે ભૂતકાળના દ્રવ્યોના પર્યાયો અને ભવિષ્યમા થવાવાળા પર્યાયો, કેવળ જ્ઞાનમા વર્તમાન પર્યાયોની જેમ પ્રતિભાસિત થાય છે

આરે આપણે જૂત ભવિષ્યનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે જુત ભવિષ્યના દ્રવ્ય પર્યાયો (વસ્તુઓ) ન હોવા છતાં મનથી દેખાય છે, તેમ જૂત ભવિષ્યના પદો (સેવોના આકારો) કેળા જ્ઞાનમાં પ્રતિબિંબીત થઈને વર્તમાન પ્રત્યક્ષ થાય છે એવોના નિમિત્તથી જ્ઞાનના આત્મેષ્ઠ થાય છે. બાક પદોને જાણવા પણ તેના અર્થમાં પરિણમ્ય નહિ (તત્ત્વમય નહિ).

અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખ ફક્ત શુભ આત્મ પરિણતિ રૂપ શક્તિથી ઉત્પન્ન થાય છે. હૃદય આધિન પરોક્ષ જ્ઞાનથી સતેષ ન જોયે હોવાથી જીવ તૃણથી પીડાય છે. તૃણાનુ દુઃખ જુલવા માટે હૃદય વિષયમાં રમણ કરે છે. હૃદયો પોતાના વિચરને માટે છે. તેથી જીવને દુઃખ થાય છે તે મટાડવા હૃદયનુ સેવન કરે છે તેથી હૃદયો અને તેના સર્વ વિષયો દુઃખમય જ છે. જડ દ્રવ્યો જે નિમિત્ત રૂપ છે તેને અજ્ઞાન કુતીર્ષ અને કુચ્છાસ્તિથી સુખરૂપ માનવામાં આવે છે.

પદાર્થોને વશ થવાથી જ તેમાં હૃદય અનિષ્ઠ અને સુખ દુઃખની હલચલ થાય છે તેવાથી તત્ત્વ, નિર્વંપ સ્વેચ્છાથી કેાઈ હલવા જતી નથી.

અધરામાં દેખાતુ હોય તેને દોષની જેમ ત્વ પાતી નથી તેમ અત્મ સુખરૂપ જ છે તેા હૃદય વિષયની રી જરૂર છે? તૃણા વગર રૂપાદિ વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ થતી નથી શુદ્ધ જીવોત્ત્વાદો જીવ સરસ્તાદુ અને અનુભવ કરતો નથી (વેલ્લો નથી).

એક સમયમાં હૃદયની પરિણતિ થાય તે વર્ષા છે. આત્માના પ્રકૃતિ સમ્પાત્તિ અપેક્ષાને જીવ પ્રણામ, તેમાં સમયે સમયે સ્થાન બદલી થાય છે તે ઉપાદ-નય અને એક પ્રેક્ષ એકોએ કે વધુ થતો નથી તે ધીવ્ર આત્માના મુલોનુ સમયે સમયે પરિણામ ફર્ક કરે છે તે ઉપાદ નય અને અલ્પ ધ્રુવ છે. પ્રકૃતિ અને શુદ્ધો દ્રવ્યના હોવાથી દ્રવ્ય, ઉપાદ-વ્યય-મીઠવાળુ છે તેથી સ્વ છે. અત્મજ્ઞાત અણી પ્રેક્ષાદમક ચૈતન્ય સ્વરૂપ માફ દ્રવ્ય છે. ચૈતન્ય જીવનુ માટે શુદ્ધ છે, જ્ઞાન દર્શનના ઉપોત્તરૂપ ચૈતન્ય પરિણતિ મારો વર્ષા છે. આત્મા, જ્ઞાન અને અનુભવ તત્ત્વ છે.

જીવનના પ્રકાર—(૧) જગદાત્માને તે દ્રવ્ય કર્મ બંધ (૨) નિમલ બંધ તે રાજકોષાદિ બાવેલ (૩) ઉપવાત્તી બંધ તે એક ક્ષેત્ર અવગ્રહના, આ પ્રમાણે જાણીને રાજકોષે રાજવેલ.

નિમલથી મારો એક જ સ્વભાવ છે તે રાજકભાવ છે. મારા સ્વરૂપમાં નિકાલીક સર્વ દ્રવ્ય પદો. એક જ સમયમાં પ્રત્યક્ષ પ્રતિબિંબો (પ્રતિમા) ની માફક સમાય છે. જેમ રાજાની અપેક્ષાથી માફ સ્વરૂપ સમસ્ત હોયતુ સ્વરૂપ મ્ય પણ સ્વભાવિક અત્ત રાજક સંકિતથી માર એક સ્વરૂપ હુ બોધતો નથી. માફ સ્વરૂપ સામ્યાવ સિદ્ધ ભગવાનનુ જ સ્વરૂપ છે તેથી મારા શુદ્ધ સ્વરૂપને અને પદમાત્માને મારો બાવ નમસ્કાર છે.

અરિહતના આત્મ દ્રવ્ય, શુદ્ધ વર્ષાને જતમાં વિચારીને પારી રાજવ પાતી તે અલ્પ વર્ષાથી પોતાને બંધે (પોતાના આત્મ દ્રવ્ય, શુદ્ધ વર્ષાને તે પ્રમાણે જાણે), જડી પોતાના

સ્વરૂપને અરિહતતા સ્વરૂપ પ્રમાણે અમેદ રૂપે અનુભવવું. કેવળી ભગવાન અતત અનાકુળ પરસ્પરને અનુભવે છે તે અનુભવ ઉપચારથી ધ્યાન કહેવાય છે કાચ્છુકે સંવર નિર્ગંગનો હેતુ છે, ગગદોષથી ઉપયોગ દુષિત થાય છે ત્યારે ક્રિયામા શિથિલતા આવે છે તેથી યતના (ઉપયોગ) રહિત ક્રિયા વાય છે તેથી જ્ઞાનધાત જન્ય અતરંગ સયમ ધાત થાય છે તે સ્વહિસા છે અને જીવના પ્રાણુવાતથી બાહ્યસંયમનો ધાત વાય છે તે પરહિસા છે. ધમ્મજા, અભ્યતર પગિગ્રહ છે તેથી અશુદ્ધ ઉપયોગ થાય છે જેથી સયમધાત વાય છે પરિગ્રહથી મમતા થાય છે અને તે મેળવવામા આરભ થાય છે તેથી અશુદ્ધ ઉપયોગ રૂપ ભાવ પ્રાણુ હિસા થાય તેથી અસયમ થાય શરીરની ક્રિયા પણ નિર્મમત્વ ભાવે કરવી. સ્વસ્વરૂપમાં શુદ્ધવપણું શ્રેષ્ઠ છે.

યોગોને રૂઢવા માટે કેવળી ભગવાનમા અચિન્ત્ય આત્મ વીર્યની શક્તિ પ્રગટ થાય છે. કેવળી ભગવાન નિજ આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થઇને ચિદ્વરૂપ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે આત્માના પ્રદેશો ઘનરૂપ થઇ જાય છે.

ચેતનાનો વર્તમાન શુદ્ધ ઉપયોગ રૂપ પર્યાય નિર્વિકલ્પ (અભેદ સ્વરૂપ) છે તે અમેદ જ્ઞાન છે અને આત્માનુ મનથી શ્રદ્ધા, મનન, અનુભવ થાય છે તેમા ઘણી ક્રિયા થાય છે તે બધા પર્યાયો ભિન્ન છે તે મેદ જ્ઞાન કહેવાય છે

જૈન ધર્મનું અપૂર્વ જ્ઞાન

જીવના જ્ઞાનથી જીવોનું રક્ષણ થાય છે, પોતાના જીવને ઝોળખી તેનું વિકારમય સ્વરૂપ ત્યાગીને શુદ્ધ સ્વરૂપ મેળવાય છે અજીવના જ્ઞાનથી પૌદ્ગળીક ભાવોથી આત્માનું રક્ષણ કરી શકાય છે અરિહત અને સિદ્ધના જ્ઞાનથી સાધ્ય જાણી શકાય છે, જિન પ્રવચનથી સાધક માટે સાધ્યનું સાધન જાણી શકાય છે જે કારણોથી અજ્ઞાની કર્મ બાધે છે તે જ કારણોથી જ્ઞાની વૈરાગ્યથી કર્મને છોડે છે કરોડો વરસો કે જન્મોતરમા તપ કરી અજ્ઞાની જેટલાં કર્મ અક્રામ નિર્જરાથી છોડે છે તેટલા કર્મ જ્ઞાની એક શ્વાસોશ્વાસમા સક્રામ નિર્જરાથી છોડે છે જ્ઞાનથી વર્તનમા વૃત્તિ વૈરાગ્યને લઇને રક્ષ થઇ જાય છે જ્ઞાનીનો હેતુ કર્મનો નાશ કરવાનો છે ચમત્કારીક વાતોના ચમત્કારથી મન જ્ઞાન-દર્શનમા ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધિથી એકાકાર થઇ જાય તો તીર્થંકર પદ બધાઇ જાય છે જ્ઞાનથી ઇન્દ્રિય દમન, તત્ત્વ દર્શન, વિવેક, વૈરાગ્ય, રક્ષવૃત્તિ, શુદ્ધ આચાર અને નિર્જરા સહેલાણી થાય છે

જૈન ધર્મની શ્રેષ્ઠતા

નવ તત્ત્વોનું અપૂર્વજ્ઞાન, આત્માને જીતીને કર્મથી મોક્ષ મેળવવા માટે યથાર્થ જૈન નામ સત્તા, સર્વજ્ઞ વીતરાગ કથિત હોવાથી સપૂર્ણ અને સત્ય તેથી શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય, નિરારભ હોવાથી સર્વ જીવને અભય સ્વરૂપ, નિષ્પરિગ્રહપણાથી લોભ જન્ય સર્વ દોષોનો નાશ કરનાર, તપ વિધિયુક્ત અને નિદાન રહીત, તત્ત્વમા પરસ્પર વિરોધનો અભાવ, આદ્યાદ્યથી દેખાતા

વિશેષનો સમન્વય અને એકાંત હૃદયમજ્જના અભાવથી સમતા સ્વરૂપ સ્થૂળ અણ્વી વસ્તુના પદાર્થ જ્ઞાન, મોક્ષમાર્ગી પાછા આવવાપણુ નથી તેથી ધર્મ સાર્થક છે સદ્ગુણાત્મી અતઃ સુધી સમતા સ્થૂળ આદિના સુખ વસ્તુ ત્યાગ છે અને છેવટે પરાકાષ્ઠાએ પહોંચી છે એવો ને રીતિ સર્વજ્ઞ થયા તે રીતિ તેણેએ અનુભવપૂર્વક જાણી છે નવોથી વસ્તુના સર્વ અંશો પ્રકટ કરીને વસ્તુના પ્રભાવ સ્વરૂપ જાણવાય છે. માટે આ કેળવી જાગવાનો દહેસો ધર્મ ત્યાગ્યુક્ત, સર્વોર્થ શુદ્ધ, સમ્પન્નો નાશ કરનાર, સિદ્ધપદ મેળવવાનો, કર્મથી મુક્ત થવાનો, કર્મનો છેવટે લાવવાનો કર્મતાપ નિવારી સક્રિયતા પામવાનો, સદેહ રહિત તથા સર્વ દુષ્ટોનો નાશ કરવાનો આ એક જ માર્ગ છે

અધ્યાત્મ જ્ઞાન ચાલુ

જ્ઞાન આદ્ય ધર્મ જાણવે છે સમક્ષિત, આદ્ય ધર્મનો નિષ્ક્રમ કરે છે, આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનુ આદ્યમાને ઘાત અને લાભ આપે છે તેને આદ્ય પોતે જ સ્વીકારે છે.

આદ્ય આદ્ય ધર્મનો અનુભવ કરે છે આત્માના સ્વરૂપનો આદ્યમાને ભોગ, ઉપભોગ આપે છે અને આદ્ય પોતે જ તે સ્વરૂપને સ્વીકારીને તેના ભોગવેદી કરે છે.

આદ્ય ધર્મ આદ્ય સ્વરૂપ, આદ્ય ભાવ, આદ્યિક ક્રિયેએ સર્વ પરાસ્વાયક છે.

શુદ્ધ આદ્ય ધર્મ તે કેળ જ્ઞાન, કેળ દર્શન અતઃ આદ્યિક મુખ, સમ્પ્રદય, શુદ્ધ પારિભાષિકભાવ અને પદ્ધતિધર્મ આદિ અતઃ સક્રિયો છે.

જ્યારજો તે આદ્ય ધર્મ સમજૂ જ્ઞાન, સમજૂ દર્શન, સમજૂ આદ્યિક રૂપે પ્રગટ થાય છે. પદ્ધતિ ધર્મ એ ક્રિયામાં સદ્ગુણી છે આદ્યિક મુખ, સવર, નિર્ગંધ (તપ) ભાવ આદ્યિકમાં અતઃત થાય છે. પારિભાષિક ભાવ જ્યારજો કેળથી શુદ્ધ થાય છે તે જણ સર્વ ક્રિયામાં સદ્ગુણી છે સમજૂ જ્ઞાન, જ્ઞાન, સામાન્ય નિરાકાર દર્શન સ્વરૂપ અને આદ્યિક સદ્ગુણી છે. આદ્યિક સાથે જ્ઞાન અથવા નિરાકાર દર્શન થાય છે.

પારિભાષિક ભાવથી આદ્ય જ્ઞાનમાં કે જ્ઞાનમાં અને આદ્યિક મુખમાં પરિભાષા કરે છે તેમાં ૭ પ્રકાર થાય છે તે પદ્ધતિ રીતિથી થાય છે તે જ્યારજો થાય અને ક્રિયામાં પરિભાષા અર્થ ૭ રીતિમાં થાય તે આદ્યિક તે જ્યારજો અને કેળમાં થાય નથા ક્રિયા આદ્યમાં જ છે ત્યાંજ ઉપજન થાય છે ભોગવાય છે અને સમાપ્ત સ્થે છે.

આદ્યમાં પાંચ વસ્તુ રીતિ- ૧ જ્ઞાન સ્થ અથવા સમજૂ સ્થ ૨. ઉદિગમિત અતઃ આદ્યિક મુખ, ૩ નિર્વિકલ્પ સમાપ્તિ, ૪ ગાપકભાવ ૫ અતઃ આદ્ય સતેષ આ પાંચમાં થીન સર્વ જ્ઞાની પરાસમક્ષિત સ્વરૂપ અણ્વી ભોગવાય છે નિર્વિકલ્પ સમાપ્તિ, જ્ઞાન-વચન-

ચારિત્ર-વીર્યમાં એકાકાર, દ્રવ્યાર્થીક નયમાં રમણતા, અમેદ-સ્વરૂપનો અનુભવ, અનેક ભાવોના એક અન્તિત્વમાં રમણતા, સ્વરૂપ સ્થિરતા, અતરંગ ગુણ અવસ્થામાં એકાકાર, નિશ્ચય મોક્ષ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ, સ્વસમય આચરણ એ સર્વ અપેક્ષાપૂર્વક પર્યાયવાચક છે.

ચરણુ:—તે આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરનાર મૂળ ગુણ રૂપે છે અને કરણુ મુળ ગુણને પોષક ઉત્તર ગુણ છે તેમાં જે આત્મભાવ છે તે આત્મ ધર્મ છે

અપૂર્વકરણુ:—ક્ષોભ અને વિઘ્નોને દૂર કરવાની તેમ જ અર્થોને મેદવાની શક્તિ ફક્ત અપૂર્વ કરણમાં છે તેનું નિમિત્ત કારણ ઉપદેશ, શ્રુતજ્ઞાન કે જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન હોય અને ઉપાદાન કારણ યથા પ્રવૃત્તિકરણ એટલે કે શુદ્ધ પરિણામની ધારા છે તેની તિવ્રતા અને વિકાસ વધે એટલે અપૂર્વ કરણ પ્રગટ થાય છે, ત્યારે નિમિત્ત કારણ છુટી જાય છે અને ઉપાદાન કારણ કાર્યરૂપે પરિણમે છે તેથી બન્ને કાન્થોનો વ્યય થાય છે અપૂર્વ કારણનો વ્યય થાય અને અનિવૃત્તિ કરણ પ્રગટ થાય તેનો વ્યય થયે સહજ આત્મિક સુખ અર્થથી પ્રગટ થાય છે તિવ્રઅર્થોનો એક વાર ભેદ થયા પછી શ્રદ્ધાની એવી વિશુદ્ધ શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે કે પછી મિથ્યાત્વમાં પડવાનું થવા છતાં અને તિવ્ર રાગ દ્વેષના પ્રરિણામો થવા છતાં, અર્થોના રૂપમાં કમોનો બંધ થતો નથી, તેથી ફરી કોઈ વખત અર્થો ભેદ થતો નથી, તેથી અપૂર્વકરણ એવું નામ યથાર્થ છે

આત્માના દ્રવ્ય ગુણો, પર્યાયોનો વિચાર કરતા કરતા જ્યારે અમેદ સ્વરૂપ એક જ પર્યાય, એક જ અર્થ—ભાવમાં લીન થવાય છે ત્યારે સ્થિરતા આવે છે તે સ્થિરતા દૃઢ થાય એટલે મન શાંત થઈ જાય છે, ચચળતા દૂર થાય છે અને નિષ્કપપણ પ્રાપ્ત થાય છે,

મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે પારિણામિક ભાવોમાંથી ફક્ત ભવ્યત્વનો જ નાશ થાય છે અને ક્ષાયક સિવાયના ભાવો નાશ પામે છે.

પારિણામિક ભાવ—તે દ્રવ્યનું સ્વાભાવિક પરિણમન છે, તે દ્રવ્યના અન્તિત્વથી જ દ્રવ્યનો એક પરિણામ પોતાની મેળે જ ઉત્પન્ન થયા કરે છે તે સિદ્ધમાં પણ છે

દ્રવ્યમાં પરિણામ ઉત્પન્ન કરવાની જે શક્તિ છે તેજ એનો ગુણ છે, ગુણજન્ય પરિણામ તે અર્થપર્યાય તેની બિન્ન બિન્ન અવસ્થા તે ભાવ.

પરિણામ જીવ તેમજ અજીવ સર્વથી ભાવોમાં વપરાય છે પણ મેદ પાડવા માટે મુખ્યત્વે પુદ્ગળ દ્રવ્યમાં પરિણામ લાગુ થાય છે જીવોમાં તે યોગ અને ઉપયોગ રૂપ છે સિદ્ધ ભગવાનમાં ફક્ત ઉપયોગ રૂપ છે પુદ્ગળ દ્રવ્યમાં યોગ કે ઉપયોગ નથી પારિણામિક ભાવથી જે ક્ષાયક ભાવમાં વર્તે તે મહાન છે

અહિંસા ભાવ તે શું છે ?—સર્વ જીવોમાં, અર્ણવી ચૈતન્ય એકત્વ, અમેદ સ્વરૂપનું અવલોડન કરવું તેના સમભાવ છે, મમત્વ કે હિંસાના પરિણામ નથી

તીજીપ્રતોના પાંદડું ભાવ સ્વરૂપ—આયાદિહુ=આત્માને હાથ ભેટી એક કનથી
 બીજા કાન સુધે ફેરવુ તેમાં નક્કા વિનય ત્રણે યોગેનું એકાકાર અને ગુણો મેળવવા માટે
 સર્વ સમર્પણની ભાવના છે. પયાદિહુ=પ્રક્રિયા તે ગુણોને વસ્તુ માટે થાય છે પૂર્વજની મારે
 ડારે ભળીને તેમના ગુણોને અપનાવવા વહામિ નમસામિમાં વચન અને કાપયોમનું સહચારી-
 પદ્ય છે. સત્કર્મમાં મદા છે સન્માનમાં ગુણમય થવાનું છે તે ગુણ કયા કલ્યાણ તે
 આત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિતતા છે મનજા તે પોદ્ગળીક ભાવોનો નાશ છે. કેવ તે શુદ્ધઆત્મ દ્રવ્ય
 છે ચેષ્ટય તે દેવગણાન સ્વરૂપ છે તે ભાવોમાં પ્રતિ કરતી પરમાત્માની પ્રાપ્તતા પોતાના
 આત્માની જ છે આત્માએ પરમાત્માનો સાક્ષાદ્કાર કર્યો આત્મા અને પરમાત્મા વચનથી જિન
 છે પણ સ્વરૂપથી એકજ છે. તે, કૈતન્ય ગુણ છે તેમથી એકતા થાય છે, મુદ્ધ નિશ્ચયનથી
 હૃદિએ આત્મા અને પરમાત્મા એક જ છે દ્રવ્ય મદામય છે. તેથી મદા કરે તેવોજ તે જાતી
 જાત છે. આત્મ મોખ તે આત્મ સાક્ષાદ્કાર થયથી પરમાત્માનો સ્થાનકાર મનાય.

પરિણામ—આત્માની પરિણતિ તે પરિણામ, હવત્થને તેના અભવસાચના સ્થાન અસખ્યાન
 છે, પરિણતિ સર્વ છવોમાં છે અનિહત અને સિદ્ધ ભવવાનને ઉપયોગ અને સુખાપે છે

અધ્યવસાય—હૃદિએની મદ્ધ વચ્ચે કર્મ વર્તણૂની અસરથી નુરા જુદા બહત ખ્યાલો
 ઝંકાર જન્મ એમ જ્ઞાન, અજ્ઞથી જ્ઞાનના જે તરંગો લીં તે, *Instinctive knowledge*
 સદ્જ્ઞ જ્ઞાન આ બધા અધ્યવસાય રૂપે છે તે એકદિવ આદિ સર્વ છવને દેશ છે

વિચાર—(૧) આત્માને જે અધ્યવસાયો થાય છે તે સહી પચેન્દ્રિયને મન દાસ
 જણાય છે અને ત્યાં મનો વર્તણૂને જે આકાર મળે તે વિચાર તરીકે બહત થાય છે. (૨)
 દ્રવ્ય મનોવર્તણૂ વિચારવાળી વસ્તુનો આકાર ધાત્વ કરે છે તે આકાર દારા જ્ઞાન થાય છે.
 મન દારા જાણ જ્ઞાન આકાર પૂર્વક થાય છે (૩) પાંચ હૃદિયો દારા જે જ્ઞાન થાય છે તે મન
 દારા જ્ઞાન છે. આવી રીતે અજ્ઞથી ઉડતા અધ્યવસાયો, એકલા મનથી જાણ જ્ઞાન અને
 હૃદિકના આશ્રનથી મન દારા જાણ જ્ઞાન જે વિચાર રૂપે પ્રગટ જ્ઞાન છે તે ત્રણમાં મનો
 વર્તણૂ આકાર ધાત્વ કરે છે અને તે આકાશી જે જ્ઞાન થાય તે વિચાર કહેવાય છે

સેરવા—મનના વિચારો આત્મામાં રિશ્ત થાય છે અને ત્યાં રૂપ અને આકાર
 ધારક કરે તે સેરવા છે. આત્મા ત્યારે મનોયોગમાં વચન યોગમાં અજ્ઞતા કાપયોમમાં પ્રવર્ત
 તે વખતે તેના અધ્યવસાયો જે રૂપ સે (જે પરિણામ પામે) તે સેરવા છે એટલે આત્મા
 યોગના સ બધામાં આવે ત્યારે તેના ઉપર જુદા જુદા રંગ દેખાય તે સેરવા યોગ
 રચીત અધ્યવસાય તે સેરવા છે. સેરવા આત્માના સ્ફટિકત્વ પર પહોં નાખી નવા
 નવા રૂપો આપે છે, તેના દ્રવ્યો આત્માના સ્ફટિકત્વમાં પ્રવેશ કર્યા નથી, આત્માના રંગને
 અજ્ઞતા નથી પણ જહાસી નજરે આત્માને અન્ય રંગે જતાવે છે. સેરવાના સયોગથી
 આત્માના ૭ રંગના અધ્યવસાય બહત થાય (૭ પરિણિત થાય) એને તે જતાવે છે જિતે છે,
 ચારા નરસા આકાર ધાત્વ કરે છે. એટલે સેરવા દારા અધ્યવસાય જણાય છે સેરવા

કષાય ને ઉદીપન કરે પણ જાતે કષાય રૂપ નથી, લેશ્યા કર્મના ઉદય પ્રેમાણે અધ્યવસાયને રૂપ આપે છે, છતાં જાતે કર્મનો રસ નથી.

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે ભાવ લેશ્યા તે સારાં નરસા અધ્યવસાય અને દ્રવ્ય લેશ્યા તે યોગ વર્ગણાનો આત્મા ઉપર પડછાયો અને ભાવ લેશ્યા પ્રમાણે દ્રવ્ય લેશ્યા હોય છે તત્વ કેવળી ગમ્ય.

પાપીને જોઈને વિચારવું કે આવા પાપ મેં કર્યા હતા તેથી હજુ સુધી હું મોક્ષ ગયો નથી, માટે પાપીને પાપના કૃણ માટે તેના પર કરૂણા લાવવી અને પોતાને તેવા પાપ કરવાનો વખત ન આવે તે માટે સયમ લાવમા રહેવું

દુષ્ટીને જોઈને તેના પર ભવિકરૂણા લાવવી અને પોતાને આવા દુષ્ટ ન ભોગવવા પડે તે માટે ભાવસયમમા રહેવું

સારા નરસા કૃત્યોનો સરકાર, બીજાના વૃક્ષની જેમ, કાર્મણુ શરીરમા રહે છે, તેને યોગ્ય સયોગો મળતા તે સરકાર ઉદય પામે છે અને પ્રતિકુળ સંસ્કારોથી નાશ થાય છે માટે સયમ તપથી અશુભ સંસ્કારોને નાશ કરવા

પોતાના સંકલ્પ (માની લીધેલ કલ્પીત નિશ્ચય) પ્રમાણે જીવ, સુખદુઃખ પકડી રાખે છે અને ભોગવે છે

સ્વભાવ વિરૂદ્ધ વર્તનથી અનુભવાતી લાગણી એજ દુઃખ છે, એટલે પરસમય (પૌદ્ગળીક રમણતા) એજ દુઃખ છે

ધર્મ કરતા કષ્ટ થાય તો કર્મનું દેવું કીક ખપે છે માટે જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપમા રહેવું, રોગ થાય તો શરીરથી ભિન્ન આત્માને તારવીને નિજ સ્વરૂપમા રહેવું

સુખ વસ્તુમા નન્મય થઈને પોતેજ દષ્ટા અને દશ્ય થવું તે નિજ સ્વભાવ નથી, આત્મા તો સર્વ દશ્યોનો તટરથ દષ્ટા છે

અર્પિત (કહી શકાય તેવી વસ્તુઓ) થી અનર્પિ (ન કહી શકાય તેવી વસ્તુઓ) અનતગણી છે

દ્રવ્ય મનથી નિર્લેપ થવાથી આત્મા આનંદમય લાગે છે અને દુઃખ ઉપર દ્વેષ થતો નથી.

શત્રુ દુઃખ આપે તો સમજવું કે હવે પછી મારે કર્મ બંધ ન કરવો, નહિતર વળી પાછું આવું દુઃખ ભોગવવું પડશે.

સવર નિર્જગતી આરાધના કરી સ્વ મૈત્રીથી આત્માને જ પોતાનો મિત્ર બનાવવો

હેય

ઉપાદેય

- ૯ યુદ્ધજ્ઞાનથી અહિરાત્મા આત્માની આભ્યતર આત્મા
- ૧૦ પરિગ્રહ રૂપી ત્યાગમા રૂપી.
- ૧૧ વાસના આત્મગમણતા
- ૧૨ એકાંતવાદ, એક નયમાં હક ર્યાદવાદ, પ્રમાણ (જ્ઞાન પ્રમાણ)
- ૧૩ નવ પરિગ્રહ પોતાના માનવા સર્વ દ્રવ્ય સ્વતંત્ર છે, કોઈ દ્રવ્ય કોઈનું નથી
- ૧૪ ભોગ, ઉપભોગ અને નિજ સ્વરૂપની ભાવનામાં લીન સસારી કામમાં લીન
- ૧૫ કર્મમાં કર્તૃત્વ નિજ સ્વરૂપમાં કર્તૃત્વ.
- ૧૬ કર્મ, ભાવ-કર્મ (રાગ દ્વેષાદિ દોષો), કર્મરૂપ (શરીર વગેરેનો-કર્મ)માં અહમત્વ અને સુખદુઃખની ભુક્ષિ દ્રવ્ય-ભાવ-નો કર્મથી ભિન્ન નિજ શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યના જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય, આત્મિક સુખ વગેરે ગુણોમાં એકત્વ અને આનંદનો અનુભવ. જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપમાં રમણતા
- ૧૭ મૃદતા દેવ, ગુરુ, ધર્મ રાત્ર ગુણદોષની પરિક્ષા ન આવડે અહિંસા, સયમ, તપ, શુદ્ધ ઉપયોગ અને ગુણોની શ્રેષ્ઠતાની આકર્ષણથી પરિક્ષામાં નિપુણ તે અમૃદદષ્ટિ,
- ૧૮ શકા, કષ્ટ, વિતિગિચ્છા પડિત વીર્ય પર શ્રદ્ધા રાખીને, મિથ્યાભાવ અને પૌદ્ગળીક ઇચ્છા રહીત થઈને નિજ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરીને નિશ્ચય થવું
- ૧૯ નિજ સ્વરૂપની અજ્ઞાનતા શ્રુતજ્ઞાનથી શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ જાણીને તેમાં મતિજ્ઞાનથી ઉદ્ધારથી પરિણતિ કર્યા કરી જ્યાં સુધિ આત્માનો અનુભવ થાય
- ૨૦ કષાય આત્મા મમભાવ ચારિત્રાત્મા
- ૨૧ સસારમાં તન્મય, મોક્ષની ઉપેક્ષા સ વેગ, વૈગમ્ય
- ૨૨ ઇન્દ્રિય વિષય વિકારમાં નિર્વેદ, ત્યાગભાવ, રક્ષભાવ, નિર્લેપ ભુક્ષિ તન્મયપણું

કેવ	કેવદેવ
૨૦ શ્વ દેવતાની જે કિ સકલાવ જોવા } નિર્દેશતા	ભાવ-અનુકરણ, અદ્વિ સામાવ.
૨૪ નાસ્તિક ભાવ	નકરત્વો નિજ આત્મ સ્વરૂપ અને આત્મિક મુખનો અનુભવ પૂર્વક નિર્ણય.
૨૫ મસ્તક, અનુપર દેવ	પ્રભોદભાવ, અનુનુરાગ
૨૬ સ્વામી સામી કામી	સ્વામી સામી ખેદ, પોતાના દેવ માટે પમાતાપ.
૨૭ ભોક્ષી દુઃખ	આત્મસંતોષના આનંદ
૨૮ પૌત્રવ્યક્ત સા ભ માટે ધર્મકલ્પી	નિદાન સહિત આત્મભાવે શુદ્ધ વિદ્યા
૨૯ ખરનિદા	પોતાનો દેવ શોધીને તેની નિદા કરીને તેનો ત્યાગ કરવો ખરુણુનુરાગ.
૩૦ ક્ષેત્રધારી પ્રવર્તન	સતી જનન
૩૧ ભોક્ષી	મોક્ષગી
૩૨ ભવિષ્ય વિતા	કર્મના ઉદ્ધર્મ સમજાવ અને આત્મજ્ઞાન,
૩૩ સસારી નિવાસ	અખમ્મ જ્ઞાન
૩૪ અર્ધર્થ આત્મ, પાપ	અદ્વિ સા, સમમ, તત્ત્વરૂપ ઉદ્ગૃહ કર્મના પ્રવૃત્તિ
૩૫ પ્રમાદ	આત્મભાવ અને શુદ્ધ ઉપયોગ
૩૬ દ્વિ સા, વ્યક્ત, ચોરી, મેયુન, વૃદ્ધા	અદ્વિ સા, વિચારપૂર્વક અને મોક્ષના દેવમુળ સ્ત્રી રૂપ, અર્ધોર્ધ વ્યક્તર્થ સતોષ.
૩૭ ક્રોધ, માન માપ, ક્રોધ	ક્રમ વિનય, સત્કર્મ, સતોષ
૩૮ રાગ, દેવ	વૈરાગ્ય, સ્પર્શ, અનુનુરાગ, સમભાવ
૩૯ વિકલ	ધર્મકલા

હેય	ઉપાદેય
૪૦ સ સારી નામમાં આનંદ	આત્મ અનુભવમાં સહજ આનંદનો અનુભવ
૪૧ શરીર મમત્વ	ગતત્રયમાં લીન થવું -
૪૨ અજ્ઞાન	મતિશ્રુતજ્ઞાનના એકત્વ વિતર્ક અવિચાર દ્વારા દેવજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની ભાવનાપૂર્વક જ્ઞાનની આગધના
૪૩ નિંદ્રા	આત્મ ભગૃતિ
૪૪ મોહ	શુદ્ધ ઉપયોગ
૪૫ કીર્તિની ઇચ્છા	સ્તુતિ નિદામાં સમભાવ
૪૬ પાપમાં નિર્ભય	પાપમાં ભય અને સવર નિર્જરામાં નિર્ભય
૪૭ સ સાર માર્ગમાં મહેનત (કુપુષ્પાર્થ)	મોક્ષમાર્ગમાં પુષ્પાર્થ (પડીતવીર્ય).
૪૮ પાપમાં અતુરાધ, શક્તિ, ધીરજ, દહતા, પ્રીતિ, શરવીર, સદ્ગતતાની ઇચ્છા	ધર્મ ક્રિયામાં અતુરાધ, શક્તિ, ધીરજ, દહતા, પ્રીતિ, શૌર્ય, આત્મભાવ
૪૯ ઇષ્ટ અનિષ્ટ વિષયમાં રાગદ્વેષ ઇષ્ટ અનિષ્ટની કલ્પનાનો અને તેના સુખદુઃખનો અભાવ, સમભાવ	
૫૦ સાસારિક ભાવો	ધર્મની વાતો
૫૧ પુદ્ગલ ચર્યાય દ્રષ્ટિ	આત્મદ્રષ્ટિ
૫૨ મોહથી રૂપો જોવા	દ્રષ્ટિ સચમ, તત્વ દ્રષ્ટિ.
૫૩ રસ સ્વાદનુ લોલુપીપાણ્ય ખાવાની તૃષ્ણા	રસેન્દ્રિય પર સચમ, મોજનમાં નિર્લેપ ભાવ, ઉપવાસમાં આત્મભાવ (જાયકભાવ)
૫૪ અનીતિ	પ્રમાણિકતા
૫૫ લોકસત્તા	આત્મભાવની સત્તા
૫૬ કુટુમ્બ મોહ	સર્વત્ર મૈત્રી ભાવ.
૫૭ રાગદ્વેષ	સમતા, શાન્તરસ, આત્મિક મુખ્ય

૫૮ અસ્યમ	૧૭ પ્રકારે સમમ.
૫૯ કામભોગ	આવ પદ્મવર્ગ આત્મ સમ્યક્તા.
૬ ચાર કુ.અસ્યા	ચાર મુખસ્યાપ્યા.
૧. જલસુત્રો પોતાની માનવી.	૧ આત્મનિદિને પોતાની માની આત્મસુત્રોનો અનુભવ.
૨. ક્ષેત્ર	સતોષ અભ્યુદયી સત્પત્ર.
૩ ભોગ વસ્તુ	૩ વિષય સમમ.
૪ રોગમાં સમસ્યા	કુ.અર્થ પૈર્ વિવેક ધમ શુદ્ધ જ્ઞાન.
૬૧ બદલાવ	આત્મવાદ.
૧ શરીર ચિતા	૧ આત્મ ચિતા
૨ ભોગ વસ્તુ	૨ આત્મભાવમાં સમ્યક્તા
૩ વિશ્વસ્તી ભુક્ત	૩ જ્ઞાન, નિર્લેપ આવ, નિસત્રપણ
૬૨ સકલ્ય વિલસ	નિર્લેપ જ્ઞાન.
૬૩ આત્મ શૈલ જ્ઞાન	ધર્મજ્ઞાન, શુદ્ધજ્ઞાન.
૬૪ જ્ઞાન ચેતના, ખસે પડે વસ્તુના તટસ્થ થાતા દ્રવ્ય પોતાનું અનુભવ.	૫૨ વસ્તુના તટસ્થ થાતા દ્રવ્ય.
૬૫ કર્મ ચેતના, કર્મ ફળ સમસ્યા.	
ચેતના.	

ચાત રસની પ્રાપ્તિ

૧. શાંત સ્થિતિ બાળના ચિત્તલેખમાં સ્થિત કરવી.
૨. શાંત સ્થિતિ આત્મચેતનામાંથી ઉત્પત્તિ શોધવી.
૩. તત્વસ્થ આસ્વાદન, અભ્યુદયના અનુભવમાં શાંત સ્થિતિ પ્રાપ્તિ.
૪. આત્મા અને અભ્યુદયી એકત્વ રૂપ પરિવૃત્તિ અનુભવવી.
૫. આત્મજ્ઞાનની પરમ અવસ્થા સ્થાન પાન કરવું.
૬. અસ્ય જ્ઞાત પ્રકારમાં એકત્વ રૂપ પરિવૃત્તિ.
૭. શુદ્ધ સ્વાધ્યાયની એકત્વ રૂપ પરિવૃત્તિ.

આત્મ દર્શન

- ૧ સ્વરૂપ સત્તા અવલોકન
- ૨ ચેતનાનો આભાસ
- ૩ નિજ સ્વરૂપ દ્રષ્ટિ
- ૪ આત્મ પ્રેરણાનું દર્શન
- ૫ નિગદાર, નિર્વિઝરૂપ, સાદગ્ય દર્શન સ્વરૂપ
- ૬ ચેતનાના અનુભવમા ગુણોનું દર્શન, આભાસ
- ૭ ગુણ પર્યાયનું આત્મદ્રવ્યમા દર્શન

ભાવ ચારિત્ર

અહિં કેટલાક ભાવ ચારિત્રના પર્યાય બતાવ્યા છે તે સર્વ આત્મ રમણતામા લઇ જાય છે અને ધ્યાન અને અશિક્ષિત આત્મિક સુખથી સિદ્ધ થાય છે ઋગ્વેદસુત્ર નયની અપેક્ષાએ ત્યારે આત્મા ચારિત્રભાવમાં હોય ત્યારે હિંસાદિ અવિરતિ ભાવમા હોય નહિ ભાવ ચારિત્રની સાથે ધ્યાન હોવાથી મંવર અને નિર્જરાના તત્વો ઉત્પન્ન થાય છે અને આત્માની વિશુદ્ધિ સાથે આત્મિક સુખ ઉપજે છે ભાવ ચારિત્ર અધ્યાત્મ જ્ઞાનના સાગરપે છે તે અહિં કેટલાક પર્યાયદ્વારા મહોપથી બતાવેલ છે —

૧ અતત ઉપયોગની ધારાથી આત્મપ્રેરણામા ચિચરતા કરી

૨ પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ તે કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન, સમદષ્ટિ અને અતત આત્મિક સુખમાં પરિણમન કરવું.

૩ સદ્ગુણો જેમકે ક્ષમા, સતોષ વગેરે ૧૦ યતિધર્મ અને જ્ઞાનાદિ રત્નત્રયમા ભાવથી પ્રવૃત્તિ કરી તેમા તન્મય થવું

૪ મનગુપ્તિ-આત્મરોદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ કરી ધર્મ-શુકલ ધ્યાન ધરવું, અતવૃત્તિ રાખી મનને આત્માના પ્રેરણા અને ગુણોમય બનાવવું

૫ આત્માના સર્વ ગુણ પર્યાયોનો આત્મા સાથે એકત્વનો અનુભવ કરવો (અભેદ સ્વરૂપનો અનુભવ)

૬ સ્વચતુષ્ટય — સ્વદ્રવ્યને અતત ગુણ પર્યાયયુક્ત પોતાનું આત્મ દ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર તે અસખ્ય પ્રદેશરૂપી ક્ષેત્ર, સ્વકાળ તે જ્ઞાનદર્શનના ઉપયોગયુક્ત કાળ, સ્વભાવ તે ચાર ભાવ પ્રાણ

જ્ઞાન, દર્શન, આત્મિક યુગ્મ (સમતામય, ચાલિ) અને વીર્ય એ ચાર પેલાના અનુભવો અનુભવ કરવો.

૭. આત્મ પ્રદેશમાંથી સમતામયી રહિતસ અને આત્મિક યુગ્મ સાધી તેનો અનુભવ કરવો.

૮. પચ્ચરોપિના દરેક કુલ્લમાં વારાફરતી લીન થઈ જવું.

૯. જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય ને શરીરથી ભિન્ન તારીખે તેનો અનુભવ કરવો.

૧. આત્મ પ્રદેશમાં ઉઘાડી કરી જ્યાં દરેક કુલ્લમાંય એકવ પામે છે અને આત્મિક યુગ્મનો અનુભવ થાય છે ત્યાં સ્વાત્ ઉપરોચતપૂર્વક વન્ય થવું.

૧૧. જ્ઞાનાદિ દરેક કુલ્લ આત્મામયી જ ઉપવન થાય છે આત્માથી જ એકતાય છે અને આત્મામાં ૮ સમાધિ છે એ એવી રીતે દરેક કુલ્લનો આત્માના સાથે એકતાનો અનુભવ કરવો.

૧૨. આસાસ, અગ્રાહ, ધક્કા નિશ્ચય, પાસવા, ખ્યાન અને સમાધિનું આલમન કરી આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, સમતા વગેરે કુલ્લોને ફેળવવા.

૧૩. સત્તામાં સ્લેષ સિદ્ધ સ્વરૂપને અનુભવતા બળથી મેલવું.

૧૪. આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થઈને સદૃશ જ્ઞાનકમલ ધેન અને નિસમ મુક્ત અવસ્થાનો અનુભવ કરવો. ખ્યાનમાં આત્મા અનાત યુગ્મનો ગાતા અને એકતા થાય છે તેનો નિશ્ચય કરવો.

૧૫. આત્મ પ્રદેશમાં સ્લેષી સમતામયી લોકતા સર્વ જ્યોત્સના, અગ્રાહ ચૈતન્ય એકતામયી એકતામયી સમાધિ દ્રષ્ટિ કરી, પ્રમુખ દ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરીને નજીક કે દોહમાં સર્વ જગ્યાએ જ્યોત્સના દોહા દોહ લેખની સાથે એક સ્વરૂપ પરિવૃત્તિ (રાત સમય પરિવૃત્તિ) કરીને સ્વરૂપ નિશ્ચય કરવી.

૧૬. અભોક્તા આકાશ અને ભોક્તા ૭ દ્રવ્યમાં શુદ્ધ દ્રવ્યરૂપી એકતા કરીને સર્વ પદાર્થોમાં નિર્મેય ભાવ ફેળવવો. બધા દ્રવ્યોની સાથે પોતાનું આત્મ કમ્પ છે એમ નજીક નિર્મમલ ભાવ ફેળવવો.

૧૭. પેલાની સત્તામાં સ્લેષ શુદ્ધ સ્વરૂપનો સમ્યક્ પ્રકારે અનુભવ કરીને સ્વ સંવેદન પીતરાય રાત ફેળવવું.

૧૮. સ્વદ, રૂપ, ગંધ, સ્પર્શ, રસ આકારાદિ ૧૮ વસ્તુઓ અને ચેતન (જ્યોત્સના) એ એ સર્વેને રૂપથી માનીને, તે સર્વેનો તરસ ગાતા દ્રષ્ટા થઈને બીજાસિત્તિ શ્રુતિ પાસવું કરી, વ્યવસ્થાથી રાત થઈ નિશ્ચયતા પાસવું કરવી.

૧૯ ભાવ પ્રાણોમાં નિરતર પરિણતિ કર્યા કરવી.

૨૦ અગાઉ જણાવેલા ભાવો — સમાધિ, આત્મદર્શન, ઔદાસિન્ય વૃત્તિ, સમસ્તીભાવ, ઉન્મત્તીભાવ, અમનસ્કતા, પ્રસન્ન ચિત્ત એમાંના કોઈ એક ભાવમા લીન થવું

૨૧ પોતાના આત્મપ્રદેશોનો નિસર્ગ નિષ્ક્રીયરૂપે અનુભવ કરીને વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી અતરંગ ગુપ્ત અવસ્થામા રહેવું અતર મુખવૃત્તિથી પોતપોતામા સમાધિ રહેવું

૨૨ સહજ સ્વભાવે નિરાકાર નિર્વિકલ્પ દર્શન સ્વરૂપમા શુદ્ધ ઉપયોગથી પરિણમી રહેવું અને પરમ શાંતિ, પરમ આનંદ, પરમ સ્વસ્થતા, સંપૂર્ણ સ્થિરતા અને પગમ અમૃતરસનો અનુભવ કરવો

૨૩ આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવા શાંતરસની ભાવના ચિત્તક્ષેત્રમા સ્થિર કરવી, ગુણોના અનુભવમા શાંતરસ ભોગવવો, સ્વસ્વરૂપના અનુભવ જ્ઞાનમા લીન થવું, આત્મસત્તાનું અવલોકન કરવું, ઇન્દ્રિયોના અને યુક્તગુણોના આલંબન રહીત ઇન્દ્રિયાતિત આત્મિક સુખમાં લીન થવું, સમતાગ્નિમા લીન થવું, આત્મસંતોષમા લીન થવું, નિશ્ચય સમક્ષિતનો અનુભવ કરવો, કર્મકળમા તટસ્થ જ્ઞાતા દષ્ટા થવું, પ્રભેદભાવમા લીન થવું

૨૪ સિદ્ધ ભગવાન સાથે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી એકીકરણ કરીને તેમા લીન થવું.

૨૫ જ્ઞાતા, જ્ઞેય અને જ્ઞાનનું એકત્વ કરી જ્ઞાયકભાવ કેળવવો એટલે પોતાના આત્માના જ્ઞાયકભાવ સિવાય કાંઈ દેખાય નહિ

૨૬ ચેતનાની પરિણતિરૂપ અર્થપર્યાયોનું ચેતના દ્વારા એકત્વ અનુભવવું

૨૭ સમતા અને આત્માની એકગ્નિરૂપ પરિણતિ કરી સમતા કેળવવી

૨૮ શુદ્ધ ચેતના અને આત્મપ્રદેશની એકરસરૂપ પરિણતિ કરીને નિર્મળ ધ્યાન કેળવવું

૨૯ અનુભવથી પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોને પ્રત્યક્ષ કરી સ્વસ્વરૂપનો અભાસ કેળવવો

૩૦ ઇન્દ્રિયોના વિષય અને બાહ્ય જગતમાથી મનને ખેંચીને આત્મપ્રદેશ અને ગુણમા ભેડી, મનને ગુણમય કરીને નિર્વિકલ્પ બનાવીને શુદ્ધ પરિણતિ આત્મતત્ત્વમા સ્થિર કરવી.

૩૧ અપૂર્વ વિરોધ્વાસર્થી ધ્યાનમા ઉડા ઉતરવું અને ઉપયોગની ધારાથી ધ્યાન ચાલુ રાખીને સમાધિમા પ્રવેશ કરવો

૩૨ જે ગુણને ઉત્પન્ન કરવો હોય તેની ભાવના ભાવનાથી પડિતવીય તે ગુણને ઉત્પન્ન કરે છે ત્યારે તે ગુણ ચેતનાના અનુભવમા ભામે છે તે જોવું

૩૩ મતિજ્ઞાનના ચાર ભેદોથી ભાવ્યુત જ્ઞાનમા પ્રવેશીને આત્માના ગુણોનો અનુભવ કરવો

૩૪ શુદ્ધ ભાવનો અનુભવ કરી આત્મા અને ચારિત્રી એકતા અનુભવવી

૩૫ ત્યાં જ્ઞાનદર્શનના પર્વોત્તમો ઉત્પાદ છે ત્યાં જ આત્મદેશી ઓળખી તેમાં લીન થવું

૩૬ જ્ઞાનસ્થન આત્મદેશીમાં ચેતનાનું વાલ્ક્યમ અનુભવવું

૩૭. આત્મામાં ખેંચણે નિરંજન દેવો સ્થિર રાખતા

૩૮ અખાલમજાનથી સર્વ વિરતિનો અનુભવ હશે.

૩૯ આત્મદેશીમાં વિશ્રાંતિ લેવી

૪ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થઈ નિમગ્ન જ્ઞાન કેળવવું

૪૧. શુદ્ધ આત્મદેશીની સત્તાનું અસોપાન કરી નિમગ્ન દર્શન કેળવવું

૪૨. વીતરાગભાવે શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સ્થિર થઈ નિમગ્ન ચાલિ કેળવવું

૪૩ અમેદ સ્વરૂપના અનુભવમાં વિહતા કેળવીને નિમગ્ન મોક્ષ માર્ગમાં ચલે.

૪૪ સાચકભાવ ઉદયના કરીને મોક્ષીને જ્ઞાન અને ચારિત્રીના એકત્વનો અનુભવ હશે.
જ્ઞાનથી ગુણો નાશવળ અને ચારિત્રી તે ગુણોમાં લીન થવું

૪૫ ચેતનાના ત્રિકાલીક પર્વોત્તમો આત્મામાં એકત્વ કરીને પછી ચેતનાને સ્થિર કરીને
આદિમક મુખનો અનુભવ હશે.

૪૬ પોતાનું આત્મદેશી નુકુપમાળમાં પરિણમે છે તે અતરંગ દ્રષ્ટિથી જુઓ.

૪૭ કવ્ય નુકુમાં કમળી પરિણમત કરીને પ્રાપ્ત થતા પર્વોત્તમો દેવો.

૪૮ આત્મ જ્ઞાન અનુભવવચ્ચ છે તેનો અતરંગ ભાવે નિર્મલ કરે.

૪૯ સદ્ગુણ સ્વભાવે જ્ઞાન જ્ઞાનદર્શન સ્થનો અનુભવ કરીને અનુભવ જ્ઞાન (આત્મ જ્ઞાન) કેળવે.

૫ સાચકભાવથી નિમગ્નસ્વરૂપમાં લીન થવું અથવા વીતરાગભાવે મોક્ષમોક્ષનું સ્વરૂપ
નમવું

કેવળ જ્ઞાન વિચાર

અહિ કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ નથ નિષ્કેપ આદિ રથ દ્રષ્ટિથી સંકેપમાં અભાવમાં આવે છે
તે સ્વરૂપ સમજીને પોતાની પ્રજ્ઞા પ્રમાણે કેવળજ્ઞાન સંનધી જ્ઞાન થરી લગાય છે.

સાત નયમાં કેવળજ્ઞાન વિચાર

૧ નિગમ નય—આ નય જીવનું ચતુર્થ લક્ષણ બતાવે છે તેથી કેવળજ્ઞાન એ શુદ્ધ ચેતનાનું સાકાર લક્ષણ છે.

૨ સંગ્રહનયથી—નિરાવરણજ્ઞાનના સર્વ ત્રિકાલીક ઉપયોગ પર્યાયને એક સમુચ્ચય શુદ્ધ કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ કહેવાય છે.

૩ વ્યવહાર નયથી—કેવળજ્ઞાન, લોક અલોકના સર્વ દ્રવ્યોની ત્રિકાલીક પર્યાયોનું પ્રયત્ન વગર એકી સાથે, નિરાલંબી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે.

૪ રૂબુસુત્ર નયમાં—કેવળજ્ઞાન, સર્વજ્ઞેયોમા વર્તમાન સમયવર્તિ સાકાર ઉપયોગ છે.

૫ શબ્દનયથી—કેવળજ્ઞાન સાકાર ઉપયોગવાળું શુદ્ધ ભાવ પ્રાણ છે.

૬ સમભિરૂઢ નયમાં—કેવળજ્ઞાન તે શુદ્ધ પારિણામિક ભાવથી જ્ઞાનાત્માનું ક્ષાયક ભાવે પરિણમન છે.

૭. એવંભૂત નયમાં—કેવળજ્ઞાન એ શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ છે, અને અગ્નિત અને સિદ્ધમગવાન તે સ્વરૂપમાં લીન રહે છે

અહિં કેવળજ્ઞાનમા જ્યાં એક નય છે ત્યાં સાતે નય છે, એક નય પોતાનો અભિપ્રાય બતાવે છે તેથી અભિપ્રાયની અપેક્ષાએ ભેદ છે પણ સાતે અભિપ્રાય કેવળજ્ઞાનમા મોજુદ છે તેથી અભેદ પ્રમાણ સ્વરૂપ છે.

ચાર નિરોપામાં કેવળજ્ઞાન વિચાર

જ્યાં અપેક્ષાપૂર્વક એક નય છે ત્યાં બીજી બધા નય છે પણ જ્યાં એક નિરોપ છે ત્યાંબીજી બધા નિરોપ ન પણ હોય. કોઈ નિરોપાનું સ્વરૂપ હોય અને કોઈનું ઉપાદેય હોય તે અત્રે સમજ લેવું.

નામ કેવળજ્ઞાન—કેવળજ્ઞાન એવી નામ સત્તા, આ સત્તા હ્રસ્વરથને અખ્યાસ માટે વ્યવહારથી બહુ ઉપયોગી છે

સ્થાપના કેવળજ્ઞાન—(૧) કેવળજ્ઞાન એવી રીતે લીપીમા સ્થાપના થઈ શકે છે (૨) પણ બીજી કોઈ પૌદ્ગલિક વસ્તુથી કેવળજ્ઞાનની સ્થાપના થઈ શકતી નથી (૩) ભાવનિરોપમા ઉપયોગી એવી કેવળજ્ઞાનની માનસિક રચનાથી મનમા સ્વરૂપ સ્થાપના થઈ શકે છે

દ્રવ્ય નિરોપમા ડેવગણાન—(૧) આત્મથી દ્રવ્ય ડેવગણાન— ડેવગણાન વિષયક શક્તિનો ઉપયોગ રહિત અભ્યાસ ડેવગણાનનું દ્રવ્ય આપ્યા છે તે અહીં લેવાનું નથી. તે તો નેઆત્મથી બાવ નિરોપમા નામ છે. (૨) તો આત્મથી દ્રવ્ય ડેવગણાન—તેના ત્રણ ભેદ— (I) સ શરીર = મુક્તિ પામેલ ડેવથી ભજવાનનું શબ્દ, તે આત્મ બાવ આદે પૂર્ણીક નથી. (II) અભ્ય શરીર—અરમ શરીરી હત્ય, તે આદે શુદ્ધ મોક્ષમાર્ગના વ્યવહારમાં હોય ત્યારે મુક્તિદાનની અપેક્ષાએ પૂર્ણીક છે અને તેથી તે ક્રિયા ઉપાદેય છે. (III) શરીર અર્પિતરિક્ત તેના ત્રણ ભેદે ધૌકિક મોક્ષાદર અને મુખાવ્યન સત્ય સ્વરૂપની અપેક્ષાએ અવ્યુ છે એટલે તેને ડેવગણાન સાથે કંઈ સમાપ્ત નથી, (I૪) એમો ભેદ તે અરમ શરીરી હત્યના શ્રીમત ભવમાં હત્ય નામ કર્યું જે નામિક હોય તે સમક્રિતી હત્યને વ્યવહારથી ઉપાદેય છે. (૪) ડેવગણાનવિષયક ખુસ્તક.

બાવનિરોપમા ડેવગણાન—તેના બે ભેદ-૧ આત્મથી બાવ ડેવગણાન તે આત્માનું બાવ પ્રાણ છે તેમાં ઉપયોગ ડેવગણાનને હોય છે. તે સાધકને ખેચકપે હોય છે અને તેમાં આત્મભાવે પરિવૃત્તિ કરી શકાય છે. (૨) ડેવગણાનવિષયક શક્તિનો ઉપયોગપૂર્વક અભ્યાસ અને અને રમણુત્તમ આ અર્પિતરિક્ત ઉપાદેય છે. ૨ તો આત્મથી બાવ ડેવગણાન તે (૧) ડેવગણાનનું દ્રવ્ય શુદ્ધ પરમાત્મ દ્રવ્ય તે અર્પિતરિક્ત અને સિદ્ધ ભજવાન છે તે ખેચ કપે છે. (૨) અર્પિતરિક્ત અને સિદ્ધ સ્વરૂપમાં પરિવૃત્તિ કરનાર હત્ય, તે પેતાના આત્માને ઉપાદેય કપ છે.

આગામ પ્રમાણુ ડેવગણાન—અત્યજવને સત્તામાં ડેવગણાન હોય છે તે સ્તનત્રની કિફુટ આરાધનાથી પ્રગટ થાય છે તે સદી અનંત છે ડેવગણાન સપૂર્ણ શુદ્ધ, પ્રચક્ષુ મન અને હિન્દિયેના આસનન રહિત સ્વતંત્ર, ત્રિધાવીક વસ્તુ પચમિનુ પુચક્ત (એકી સાથે) ભક્તનાર, અપ્રતિપાતિ, આનંદમય આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે અર્પિતરિક્ત પ્રકારેના બાવ તથા અર્પિતરિક્તે શક્તિમાં હુસેક બાવ પ્રમાણુ ડેવગણાનનું નવું સ્વરૂપ નામકું.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ ડેવગણાન—અર્પિતરિક્ત અને સિદ્ધ ભજવાનને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુથી ડેવગણાન છે.

અનુમાન પ્રમાણુ ડેવગણાન—મનિ અને મુલયાનકાથી અસિક શાન ઉત્તરી સપૂર્ણ જ્ઞાનનું અનુમાન થાય છે ડેવગણાનની માનસિક સ્પના અને અનુભવથી ડેવગણાનનો નિર્ણય કરી શકાય છે.

ઉપમા પ્રમાણુ—ડેવગણાનને કેલ અથવા આત્મી ઉપમા આપી શકાય નહિ એવું ડેવગણાનનું વિસ્તીર્ણ સ્વરૂપ છે પણ સર્વ ત્રિધાવીક એમોનો સમજકર્તી સાકાર શાન ઉપયોગ પ્રમાણુ ડેવગણાનને ઉપમા આપી શકાય ડેવગણાનમાં ત્રિધાવીક એમોના સર્વ દ્રવ્ય યુગ્મ પચમિ એક જ સમયમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે તે ઉપમા પ્રમાણુ.

દ્રવ્યધી—ત્રિધાવર્તી સર્વ દ્રવ્યોને એક જ સમયમાં ડેવગણાન બાણે છે.

ક્ષેત્રથી—ત્રિકાળવર્તી સર્વ લોકલોક ક્ષેત્રને એક જ સમયમાં કેવળજ્ઞાન બાણે છે

કાળથી—ત્રિકાળવર્તી સર્વ કાળ પર્યાયને અને ખીજા દ્રવ્ય પર્યાયને વર્તમાન એક જ સમયમાં બાણે છે અને એક જીવ આશ્રી કેવળજ્ઞાન સાદિ અનંત છે, અને સમુચ્ચય જીવ આશ્રી અનાદિ અનંત છે.

ભાવથી—ત્રિકાળવર્તી સર્વ જીવ અજીવના સર્વ ભાવોને એકી સાથે એક જ સમયમાં બાણે છે

વ્યવહારથી—કેવળજ્ઞાન ત્રિકાલીક સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવોને દરેક સમયમાં પ્રત્યક્ષ બાણે છે

નિશ્ચયથી—કેવળજ્ઞાની ભગવાન પોતાના જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપમાં રહે છે, કેવળજ્ઞાન આત્માનું જ સ્વરૂપ છે

દ્રવ્ય—કેવળજ્ઞાનનો આધાર જીવ દ્રવ્ય છે લગ્યને કેવળજ્ઞાન સત્તામાં છે અને કેવળી ભગવાનને પ્રગટ રૂપે છે.

ભાવ—કેવળજ્ઞાન તે શુદ્ધ આત્માનો શુદ્ધ જ્ઞાનભાવ છે

કેવળદર્શનને કેવળજ્ઞાન માફક સમજવું પણ જ્ઞાનને બદલે દર્શન, મણાકાર ઉપયોગ, દર્શન સ્વરૂપ, દર્શનાત્મા, એવી રીતે સમજવું.

જ્ઞાન (સમુચ્ચય)

જ્ઞાનનું કેટલુંક સ્વરૂપ બાણવા માટે આપણે તેને ૨૫ દષ્ટિથી જોઈએ—૭ નય, ૪ નિર્લેપ, ૪ પ્રમાણ, ૪ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ. ૨ સામાન્ય, વિશેષ. ૨ વ્યવહાર નિશ્ચય ૨ દ્રવ્ય, ભાવ

નિગમ નયમાં જ્ઞાન—નિગમ નય વસ્તુના અશને વસ્તુ કહે છે, કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરે છે, બાહ્યદષ્ટિ ગણે છે તેથી આ નયમાં—

(૧) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત નિગોદીઆ જીવનું, ઓધ સજાએ સૂખ દુઃખનું વેદન રૂપી અજ્ઞાન તે અક્ષરનો અનંતમો ભાગ જે ઉઘાડો રહે છે તે સૌથી જઘન્ય જ્ઞાન અશે તેને જ્ઞાન મનાય છે સમુચ્ચય જ્ઞાનમાં અજ્ઞાન પણ આવી જાય છે કારણકે જ્ઞાન અને અજ્ઞાનમાં ફક્ત સમ્યગ્ અને મિથ્યા એ બે દષ્ટિના કારણે જ ફેર છે

(૨) કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ ત્રાગ ક્ષયોપશમિકજ્ઞાન આવગણની વિચિત્રતાના કારણે અશિક્ષ ગણાય

(૩) ક્ષયોપશમ જ્ઞાન ઉપયોગમાં જેયોનો અનુક્રમ અને મર્યાદા, એ અશિક્ષ જ્ઞાન ઉપયોગ ગણાય.

(૪) વાંચ્છું, ધાંભળવું પૂછવું પરિવર્તન કર્તું, ધર્મકથા કરતી, અમુક વિચાર કરતો એ સર્વ જ્ઞાનનું કારણ છે તેમાં કારણો ઉપચાર કરવાથી જ્ઞાન કહેવાય.

(૫) છવોનું પોતાની મેક્ષે બાજી હસનચઘન રૂપી કિયાનું નિમિત્ત એતનાની પ્રેરણા તે જનું જ્ઞાન કહેવાય.

સમગ્ર નવમા જ્ઞાન—આ નવ પંચ જ્ઞાન, જનું અજ્ઞાન અને તેના સર્વ જ્ઞાન ખર્ચાને એક જ્ઞાન સત્યા આપે છે.

બ્યવહાર નવમા જ્ઞાન—(૧) બાજી વ્યવહાર ફક્ત મુત જ્ઞાનથી થાય છે તેથી પર પ્રચ્છ વ્યવહારની અપેક્ષાથી તે મુત જ્ઞાન છે જ્ઞાન માટે વાંચ્છું, ધાંભળવું પૂછવું, પરિવર્તન કરતું, ધર્મકથા કરતી, વિચાર કરતો એન સચ્ચાપણે જો બ્યવહાર થાય છે તે પણ જ્ઞાન વ્યવહાર છે. સત્યાપણા મેક્ષે અહિં કાપ (કિયા) રૂપે લીધા છે ત્યારે નિગમ નવમાં તે કારણ રૂપે રહે છે.

(૨) મુતજ્ઞાન, મતિજ્ઞાનના અનમદ, ઇક્ષા, અવાર્ત, ધાસ્તુ, વચર ફક્ત દ્રવ્યરૂપે છે મતિજ્ઞાન વચર આશય નથી, એટલે મુતજ્ઞાનનું કારણ મતિજ્ઞાન છે તેથી નિગમ નવને સાથે તખીને મતિજ્ઞાન, મુત જ્ઞાનનો વ્યવહાર કરતો.

(૩) સ્વપ્નમય (આત્મપ્રચ્છ) વ્યવહાર, મતિ સાવધન, અવધિ, અન્યર્થવ અને કેવળજ્ઞાનથી થાય છે તે અપેક્ષાએ તેમને વ્યવહાર નવમાં લીધા.

(૪) જો જ્ઞાન (૪ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન) ધરોપસથિતિ છે કે જેના ઉપયોગ માટે પ્રચ્છ રૂપે વ્યવહાર કરતો પડે છે તે અપેક્ષાએ કેવળજ્ઞાન સિવાય બીજા જ્ઞાન આ નવમાં આવે છે આ અપેક્ષામાં કેવળજ્ઞાન ફક્ત નિગમ નવમાં ૮ રહે છે.

(૫) મોક્ષ માર્ગમાં મતિપૂર્વક મુતજ્ઞાન ત ૧૨ અન (આચારોન થાવન હરિવાક સ્તમ) ઉપયોગી હોવાથી તેની વિસ્તૃતતા છે.

જ્યુરુત્ર નવમાં જ્ઞાન—મોઠ જનું જ્ઞાનનો વર્તમાન ઉપયોગ આ નવમાં જામ્ય થાય છે આ નવ જ્ઞા અવિષ્મનુ લક્ષ મેતી નથી કેટલાક મતિજ્ઞાનને મુતજ્ઞાનમાં અનર્જત કરે છે પણ તે મને જ્ઞાન સ્મરારી હોવા છતાં બિન છે.

શમ્ભ નવમા જ્ઞાન—જ્ઞાન એ જ પરિણાવાએ છવોનો બાવ પ્રણ છે છવનું છવનું જ્ઞાન અને હર્ષનના ઉપયોગથી રહે છે. જ્ઞાનહર્ષન ઉપયોગમાં પરિવર્તન છવના પાસ્તિભિક્ષ બાસ્તી થાય છે. જ્ઞાનના અનતાગ્રુપિમાં હાનિ જહિ અણુ લમુ ગુરુના પસ્તિમનથી થાય છે જેનું નિમિત્ત ધરોપસથિતિ હાનિ જહિ છે. ધરોપસથિતિ આધાર છવના વીમંચુલ ઉપર છે.

ચાર જ્ઞાન મૂક છે તેમાંના ભાવ પ્રકાશવા માટે ભાષા (શબ્દો)મા ઉતારવા પડે છે ભાષા પર્યાયિની શાક્ટતથી ભાષા યોગ્ય શરીર વર્ગણના પ્રયત્નથી ભાષા વર્ગણના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી ભાષામા પરિણામીને છોડવામા આવે છે શબ્દ વાચક છે તે વાચ્ય (ભાવ અર્થ) ને પ્રકાશ કરે છે શબ્દોથી વાચ્ય, પદ વગેરે અને છે શ્રુતજ્ઞાનનો બાહ્ય આધાર શબ્દ ઉપર છે તેથી શ્રુતજ્ઞાન શબ્દ નયનો વિષય અને છે શબ્દો ભાષાવર્ગણના પુદ્ગલોથી અનેલા છે પણ વાચ્ય (અર્થ, ભાવ) ને પ્રકાશે છે તેમા પરિણતિ કરનાર અથવા કગવનાર જીવનુ જ્ઞાન ૩મી પ્રાણ છે

જ્ઞાનના જ્યોતો શ્રુત જ્ઞાનથી પ્રકાશ થાય છે અને જગત્સ્થને શ્રુતજ્ઞાન સમજવા માટે મતિજ્ઞાનની જરૂર છે, તે વગર ભાવ શ્રુતજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતુ નથી ભાવ શ્રુતજ્ઞાનના આધારે જીવના વીર્ય ગુણથી ક્ષયોપશમ, ઉપશમ અને ક્ષાયકભાવો ઉપજે છે ભાવ શ્રુતજ્ઞાન સમ્યગ્ દર્શનપૂર્વક હોય છે અને તેથી આત્માની શુદ્ધ પરિણતિવાળુ હોય છે તેથી અધ્યાત્મ જ્ઞાન છે

શબ્દ નયમા શબ્દને આધારે ભાવ શ્રુતજ્ઞાનમા પરિણતિ થાય છે તેથી તેનો વિષય ગુણગુથાન ચોથાથી ૧૧મા ગુણગુથાન સુધી જાય છે એટલે તેમા સમ્યગ્ પરિણતિ, ધર્મ ધ્યાન અને શુકલ ધ્યાન થાય છે

સમભિરૂઢ નયમાં જ્ઞાન—અહિ ભાવશ્રુતજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન સન્મુખ થાય છે તે એકત્વ વિતર્ક અવિચાર રૂપે શુકલ ધ્યાનનુ ખીણુ ચરણ છે તેમા આત્માના અભેદ સ્વરૂપની નિર્વિકલ્પ નિર્મળ સમાધિ હોય છે, અહિ સર્વ વાતિ કર્મોનો નાશ થાય છે અહિ આધાર તો શ્રુતજ્ઞાનનો છે પણ શબ્દ નયની પેલીપાટ છે કારણ કે શબ્દ પ્રગટ નથી પણ શબ્દના ભાવમા આત્મભાવે એક પર્યાયમા ઉદ્ઘટ પરિણતિ છે

એવંભૂત નયમાં જ્ઞાન—તે કેવળજ્ઞાન છે, જ્ઞાનના સર્વ આવરણોનો નાશ થવાથી જ્ઞાનના સર્વ અવિભાગ અશો (પ્રતિચ્છેદો) ખુલા થાય છે તેથી જ્ઞાન સંપૂર્ણ છે ઇદ્રિયો અને મનના આલબ્ધન રહિત હોવાથી નિરાલબ્ધી પ્રત્યક્ષ અને શુદ્ધ છે ઉપયોગ લગાડવામા પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી તેથી અનત વીર્ય યુક્ત નિશ્ચય જ્ઞાન છે, ક્ષાયકભાવ હોવાથી અપ્રતિપાતિ છે સર્વવાતિ કર્મો નાશ થયેલા હોવાથી અવ્યાપ્તાધ છે અને ત્રિકાલીક સર્વ દ્રવ્ય-સેત્ર-કાળ-ભાવને એકી સમયે જાણે છે

એકલા શ્રુતજ્ઞાન ઉપર ૭ નય ઘટાવીએ તો નિગમ નયમા નિગોદીયા સુક્ષ્મ અપર્યાયિ જીવનો ઉપયોગ આવી જાય અને એવંભૂત નયમા એકત્વ વિતર્ક અવિચાર આવે ત્યારે સમુચ્ચય જ્ઞાનમા કેવળજ્ઞાન એવંભૂત નયમા આવે.

ચાર નિર્લેપમાં જ્ઞાન

૧. નામ જ્ઞાન તે જ્ઞાન એવી નામ સજ્ઞા

૨. સ્થાપન જ્ઞાન—શ્રુતજ્ઞાનની લીપીમા સ્થાપના, યુક્તકાર્ઠ શ્રુતજ્ઞાન.

૩. દ્રવ્ય જ્ઞાન—(૧) આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન—ઉપયોગ રહિત મુક્તજ્ઞાનનો અભ્યાસ અથવા ધ્યેયપરાયણતા જ્ઞાનપુરુષ છે પણ હાલ જ્ઞાનમાં ઉપયોગ નથી.

(૨) નો આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન—તેના ગ્રન્થ ભેદ—સકરિર બાહ્ય સરિર અને સરિર અતિ-રિક્ત. ૨ સરિરનો આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન—આ સરિરમાં જ્ઞાનપુરુષ થવું હવે, હવે ફક્ત સમ જ છે.

બાહ્ય સરિરનો આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન—આ સરિરમાં જે આત્મ દ્રવ્ય તે અવિષ્કર્ષમાં જ્ઞાની થશે.

સરિર અતિરિક્તનો આગમથી દ્રવ્ય જ્ઞાન—(i) લૌકિક જ્ઞાન=સામાન્ય માનવ જ્ઞાન. (ii) લૌકોત્તર દ્રવ્ય જ્ઞાન=લૌકોત્તર શાસ્ત્ર અભ્યાસ છે પણ સમક્ષિત રહિત છે. (iii) મુખ્યવસ્તુ તે મિષ્ટાદ્રશ્ટિનું અધ્યાન— મક્તિ અધ્યાન, કુલ અધ્યાન, વિભાજ્યાન.

૪. ભાવ જ્ઞાન—(૧) આગમથી ભાવ જ્ઞાન—જ્ઞાનમાં કર્તૃમાન ઉપયોગ.

(૨) નો આગમથી ભાવ જ્ઞાન—જ્ઞાની (જ્ઞાનમાં ઉપયોગવાળો જ્ઞાત્રમા).

ચાર પ્રમાણમાં જ્ઞાન

૧. આગમ પ્રમાણ જ્ઞાન—તદી સ્વર્ગમાં પાંચ જ્ઞાનનું વર્ણન છે તે આગમ પ્રમાણ છે કેવળજ્ઞાન પોતે આગમ પ્રમાણ છે.

૨. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જ્ઞાન—કેવળજ્ઞાન સ્વ અને પર પેરેલી અપેક્ષાએ સંપૂર્ણ આત્મ પ્રત્યક્ષ છે. મહાપર્વ જ્ઞાન અને અવધિ જ્ઞાન દેસથી આત્મ પ્રત્યક્ષ છે તે પર પેરેલી અપેક્ષાએ સમજાવું સ્વજોગની અપેક્ષાએ માર ધ્યેયપરાયણતા જ્ઞાન અસથી કલ્પિત પ્રત્યક્ષ અજ્ઞાન મતિસ્ત્વ જ્ઞાન સ્વાતુષ્ઠિ આમી દેસથી પ્રત્યક્ષ સમજાવું મન અને હૃદયોગના નિમત્તથી થવું બાહ્યજ્ઞાન બ્યવહાર પ્રત્યક્ષ અજ્ઞાન નો કે નિમત્તથી પરાય છે.

૩. અનુમાન પ્રમાણ—અદ ઉપરથી અસથી અનુમાન થાય, તેમ અદ જ્ઞાન ઉપરથી સંપૂર્ણ કેવળજ્ઞાનનું અનુમાન થાય છે.

૪. ઉપમા પ્રમાણ—જ્ઞાનને ચક્રની ઉપમા, તેમ ચક્ર પ્રકાશમાન છે જ્યાં સિત્તજ્ઞાની છે તેમ જ્ઞાન અવસ્થાને પ્રકાશ છે તેમ જ્ઞાન આનંદમા છે બીજા સ્વચ્છારીક માપના અનેક ભેદ છે તે અનુમાનદારથી જોઈને મેળ.

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવનું જ્ઞાન

કેવળજ્ઞાન—ત્રિકાલીન સર્વ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ ને સાકાર ઉપોગથી એક જ સમયમાં અનુક્રમ વગર યુગપદ્ધ પ્રત્યક્ષ જાણે છે. અવધિજ્ઞાનની મર્યાદા નદીસુત્ર પ્રમાણે જાણી લેવી.

મન પર્યવજ્ઞાન—અહીં દ્વિપના સંસી પર્યેન્દ્રિય જીવના મનોવર્ગજ્ઞાના પર્યાય ઉપરથી તેમના મનના ભાવ જાણે. મતિશ્રુતજ્ઞાન સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવની વાત એક દેશથી પરાક્ષરીતે જાણે.

સામાન્ય જ્ઞાન—તે સાતમા ગુણસ્થાન સુધી અપેક્ષાપૂર્વક ગણાય. વિશેષ જ્ઞાન તે ક્ષપન્નજ્ઞેણીનું જ્ઞાન અપેક્ષાપૂર્વક ગણાય. સામાન્ય વિશેષના અનેક દૃષ્ટિથી અનેક ભેદો થાય તે પત્રવણા સૂત્રથી જાણી લેવું.

વ્યવહારથી શ્રુતજ્ઞાનની મુખ્યતા છે.

નિશ્ચયથી—કેવળજ્ઞાન નિશ્ચયજ્ઞાન છે.

દ્રવ્ય—જ્ઞાનનું દ્રવ્ય જીવ છે.

ભાવ—જ્ઞાન, જીવનું ભાવ પ્રાણ છે, ચાગ ભાવ પ્રાણ માહેતું એક છે.

વીર્ય

વીર્ય એ જીવનો ગુણ છે, ભાવ પ્રાણ છે, જીવની સમયવર્તી ક્રિયામાં સહચારી છે, એક સમય પણ જીવ વીર્ય વગર રહી શકે નહિ, નાના મોટા સ્થૂળ કે બારીક કાર્યોમાં જરૂર છે. કોઈ પણ કાર્યની પ્રગતિની અપેક્ષાએ તેના પાંચ ભેદ છે—(૧) ઉત્થાન તે સકલ્પ કે વિચાર રૂપે છે એટલે કોઈ કામ કરવાનો વિચાર થાય, જેમકે મોક્ષમાર્ગમાં મોક્ષની ઇચ્છા થાય. (૨) ક્રમ-કોઈ કામ માટે પગ ઉપાડે મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવાને તૈયાર થાય. (૩) વીર્ય-કામ હાથમાં લીએ મોક્ષમાર્ગના જ્ઞાન દર્શન, ચાગિત્ર, તપ, વીર્ય કેળવવાના સાધન ગ્રહણ કરે. (૪) બળ-મન, વચન અને કાયાની પૌદ્ગળીક વર્ગજ્ઞામાં બળ આવે, ઝકુરણા આવે, પ્રેરણા થાય, પ્રયત્ન થાય. (૫) પુરૂષકાર-પગક્રમ પુરૂષકારથી તે કાર્યમાં તન્મય એકાકર થાય અને પરાક્રમથી તે કાર્ય પાર પાડે.

હવે પ્રગતિના દરેક ભેદોમાં કાર્યની યોગ્યતા પ્રમાણે તાત્કાલિકતા હોય છે તેના અપેક્ષાપૂર્વક અનંત ભેદો થાય છે જે કામમાં જેટલું વીર્ય જોઈએ તે પ્રમાણે તાત્કાલિકતા ગણાય જેમકે કેવળી ભગવાનને અનંત પડીત વીર્ય હોય છે.

વીર્યના સકરણ અને અકરણ એવા બીજા બે ભેદ છે.

સકરણુ વીર્ય' અતિશય ક્રિયામાં સદ્ભાવ કરે છે—(૧) મન, વચન અને કાયાની વર્તણૂકમાં નોખાને ચોત પ્રવૃત્તિના પ્રવૃત્તિમાં જે આત્મપ્રેરણાનું કાળ યાચ છે તે વીર્યથી યાચ છે. (૨) કેવળ સમુદ્ધાત આપોઆપ યાચ છે. પણ તેમાં કાર્યણ શરીર સાથે આત્મપ્રેરણાનો વિકાસ તથા સક્રિય યાચ છે તે સક્રિય છે તે પણ વીર્યથી યાચ છે. (૩) અચિત્ત આત્મ વીર્ય પ્રગટ યાચ ત્યારે ચોતોનું રૂપન યાચ છે. (૪) પંડિત વીર્યથી આત્મ અનુભવમાં અત્યંત લીન થાય ત્યારે આત્મપ્રેરણાનો મન બને છે અને સિદ્ધ વૃત્તિમાં પ્રવેશ યાચ છે તે આપોઆપ યાચ છે.

અકરણુ વીર્ય—અહિ અતિશય ક્રિયા નથી, રથાન પહોંચે નથી પણ નિમગ્નની ક્રિયા છે વ્યવહારી અક્રિયણુ છે. (૧) પાસ્ત્રાનિક બાવથી ચેતના, જ્ઞાન અથવા દ્યોતના ઉપયોગમાં પસ્ત્રિયે છે તેમાં વીર્ય સદ્ભારી છે. (૨) અગ્રુ બધુ ગુણના પસ્ત્રિમનથી દેશ ગુણમાં વડ ગુણ દાનિરહિ યાચ છે તેમાં પણ વીર્ય સદ્ભારી છે. તેથી અગ્રુ બધુ ગુણ પસ્ત્રિમન અને પાસ્ત્રાનિક બાવ અલ્પ દ્રવ્યમાં પેલપોતાની ચોત્સા પ્રમાણે છે. અકરણુ વીર્ય સર્વ સસારી જીવમાં તેમ જ સિદ્ધમાં છે.

સસાર અને મોક્ષમાર્ગની અપેક્ષાએ વીર્યના બે ભેદ.

૧ બાળ વીર્ય—અહીં સસારી કાર્યોમાં તથા નિમ્નપ્રવૃત્તિ ક્રિયામાં સદ્ભાવ રૂપ છે.

૨. પંડિત વીર્ય—અહીં મોક્ષમાર્ગના કાર્યમાં સદ્ભાવ રૂપ છે. સસાર અને મોક્ષમાર્ગ એ બંને માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરનારની અપેક્ષાએ બાળ પંડિત વીર્ય પણ કહેવાય.

મોક્ષમાર્ગ માટે પંડિત વીર્ય ઉપયોગી છે—૧ સમસ્ત જ્ઞાન અને સમસ્ત દર્શનના ઉપયોગમાં સદ્ભાવ કરે છે. (૨) જે ગુણની બાવના યાચ તે ગુણને ઉપલબ્ધ કરવામાં ચેતનાને સદ્ભાવ કરે છે. (૩) એક ગુણમયી બીજા ગુણમાં જવાને સદ્ભાવ કરે છે. (૪) ગુણોની રિષ્ટતા કરવામાં બાવ ચાલિને સદ્ભાવ કરીને અપ્રત્યાદ દયા આપે છે. (૫) મોક્ષમાર્ગના મુદ્ધ વ્યવહારમાં મન, વચન અને કાયાના ચોતમાં આત્મપ્રેરણાને કાળ (સ્પર્શ) આપીને ચોત પ્રવૃત્તિથી દ્રવ્ય ચાલિમાં સદ્ભાવ કરે છે.

(૬) કેવળ સમુદ્ધાત, ચોતોનું રૂપન, પ્રેરણાનો મન બાવો અને સિદ્ધ વૃત્તિમન એ એ સર્વમાં વીર્ય સદ્ભારી છે.

સાત નયમા પંડિત વીર્ય

૧ નિગમ નયમા—મોક્ષની હિતરૂપી સદ્ભાવ અસથી મોક્ષ માર્ગનું આચરણ તે ગુરુધ્યાન ચોત અને પાંચમું મદામાં પુરુષાર્થ એ પણ અસથી માનસિક આચરણ કહેવાય. સમક્ષિતા ૬૭ મોક્ષના આચરણમાં પણ કેટલેક અસી વીર્યની જગર છે. મોક્ષમાર્ગમાં ૬૬ ગુણધ્યાનનું મદ આચરણ પણ નિગમ નયમાં અપેક્ષાપૂર્વક મુકાય.

૨ સંગ્રહ નય—મોક્ષમાર્ગની પ્રવૃત્તિ માટે પડિત વીર્યના બધા પયથિને એક પડિત વીર્ય તરીકે ઓળખી શકાય

૩. વ્યવહાર નયમા મોક્ષમાર્ગમાં વચન અને કાય યોગથી થતી બધી પ્રવૃત્તિ તેમજ ભૂત અને ભવિષ્યની માનસિક પ્રવૃત્તિ આવે. છઠ્ઠા ગુણુસ્થાનવાળાને વ્યવહાર નયમા ગણી શકાય.

૪. રૂઝુસુઝ નયમાં મોક્ષમાર્ગમાં મનથી થતી વર્તમાન પ્રવૃત્તિ આવે.

રૂઝુસુઝ નયમા વર્તમાન માનસિક ઉપયોગ આવે તેથી તે વ્યવહારમા ઉપયોગ રાખે તેમ જ ધર્મ ધ્યાનમા ગુણુસ્થાન ૭ રૂપે કામ કરે આ બધામા પડિત વીર્ય સહાયી છે.

૫. શબ્દ નયમા વર્તમાન ધર્મ ધ્યાન અને શુકલ ધ્યાનમા પડિત વીર્ય સહાય કરે છે, ગુણુસ્થાન ૮ થી ૧૧

૬. સમભિરૂઢ નયમા ગુ ૧૨મા (એકત્વ વિતર્ક અવિચારમા) પડિત વીર્ય હોય છે.

૭. એવંભૂત નયમા પડિત વીર્ય ગુ. ૧૩ અને ૧૪નો પુરુષાર્થરૂપ ગણાય, ૧૪મા ગુણુસ્થાનને અત સમયે પડિત વીર્યનું કામ પુરૂ થાય છે સિદ્ધ ભગવાનમા પડિત વીર્ય નથી પણ અકરણ વીર્ય છે

ચાર નિક્ષેપામાં પડિત વીર્ય

૧ નામ નિક્ષેપમા “ પડિત વીર્ય ” એવી નામ સત્તા તે ફક્ત કવચીત્ ભાવ નિક્ષેપમા જવા પહેલા આલેખન રૂપે કામ લાગે પણ ત્યા ભાવ નિક્ષેપ નથી

૨ સ્થાપના નિક્ષેપમા “ પડિત વીર્ય ” એવી લીધીમા સ્થાપના તે શ્રુતજ્ઞાન વાચની વખતે પુસ્તકમા તે દેખાય

૩ દ્રવ્ય નિક્ષેપમા પડિત વીર્યનો અભાવ છે— દ્રવ્ય નિક્ષેપના બે ભેદ—(૧) આગમથી દ્રવ્ય પડિત વીર્ય—અહિ પડિત વીર્યનો ઉપયોગ નથી પણ શુન્ય ઉપયોગે અભ્યાસમા પ્રવૃત્તિ થવાથી બાળ વીર્ય કહેવાય (૨) તે આગમથી દ્રવ્ય પડિત વીર્ય તેના ત્રણ ભેદ—(૧) સ શરીર પડિત વીર્ય—પડિત વીર્યના ઉપયોગમા કાળ કરી જનારનું શય (૨) ભવ્ય શરીર પડિત વીર્ય—ભવિષ્યમા તે જ ભવમા પડિત વીર્ય પ્રગટ થશે એવો જીવ (૩) શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય પડિત વીર્ય—તેના ત્રણ ભેદ—(i) લૌકિક—અહિ સસારીક જામમા બાળવીર્ય છે (ii) લોકોત્તર—અહિ સમન્નિત વગર મોક્ષ માર્ગની કેટલીક ક્રિયા થાય છે ત્યા બાળવીર્ય છે (iii) કુપ્રાવચન—અહિ મોક્ષમાર્ગથી વિપરીત પ્રજ્ઞણવાળી ધર્મને નામે ક્રિયા થાય છે ત્યા બાળવીર્ય છે વાસ્તવિક રીતે આ ત્રણે નિક્ષેપા—નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્ય, તેમા પડિત વીર્ય ગણાય નહિ

૪ ભાવ નિર્લેપતા પાંડિત વીર્ય તેના બે ભેદ—(૧) આગમથી ૨ નો આગમથી.

૧ આગમથી ભાવ પાંડિત વીર્ય—તે સુમકિત, સર્વ વિરતિપણુ અપ્રમાદ-પણુ અકપાય આવસ્થા અને અધોગીયણુ કેળવવામાં ઉત્સાહ, કર્મ, વીર્ય બળ, પ્રવૃત્તિદાર, પરાક્રમ રૂપે પરિણમી છે.

૨ નો આગમથી ભાવ પાંડિત વીર્ય તે પાંડિત વીર્યબુદ્ધિ આદ્યના છે.

આર પ્રમાણુ

૧ આગમ પ્રમાણુ તે સમ્બદ્ધ પરાક્રમ, તે સુખસ્ય (જ્ઞાન, દર્શન આદિ)ની આરાધના વાળુ પાંડિત વીર્ય, આદિમાં તપ અતતત ર્થો છે.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ પાંડિત વીર્ય—(૧) એક યુવુ પર્ણમાંથી બીજામાં જતા અને આત્મદેહમાં કે યુવુમાં નોડાં કે યુવુમાં રિજતા કરતાં અતર્ક્ય વૃત્તિમાં જે સુસ્વરૂપ અથવા વિષેષક્રિયા થાય છે સ્વપ્રત્યક્ષ છે. (૨) મહાત્મિક દેવના કેવળા જન્મવાનની ક્રિયા અતત પાંડિત વીર્યબુદ્ધિ છે આચાર ઉપાધ્યાય અને સાધુનો સમક્ષિત સ્થિત આત્મવૃદ્ધિ બ્યવહાર તે પાંડિત વીર્યબુદ્ધિ છે.

અનુમાન પ્રમાણુ—યુવુમાં પ્રવૃત્તિ તે તે યુવુની સક્ષિત છે તેમાં પ્રવૃત્તિ વીર્ય વગર કેવી રીતે થાય ? યુવુનો પ્રેરણ તપાસતાં વીર્યને તાત્કાલી સહાય છે. યુવુનાં કોઈ જ્ઞાન દરવાજી વીર્ય યુવુનું અનુમાન થાય છે ઉપમા પ્રમાણુ—મોટા માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ, સિદ્ધિ અને સિદ્ધિતાને પાંડિત વીર્યની ઉપમા આપી સહાય નેત્રે જ્ઞાને ઉપરોચમાં સિદ્ધિ, યુવુમાં સિદ્ધિતા તેત્રે જ્ઞાને પાંડિત વીર્યની તાત્કાલિક સમજાવી.

દ્રવ્યથી પાંડિત વીર્ય આત્મ દ્રવ્યને દેખામાંથી નિહત અને યુવુમાં પ્રવૃત્તિ અને સિદ્ધિતા કરવામાં સહાયકારી છે.

દેહથી આત્મ પ્રદેશ રૂપી દેવનાં રહે છે.

કાળથી ઉપરોચની પતનામાં સહાયકારી છે.

ભાવથી આત્મભાવમાં સિદ્ધ કરવામાં સહાયકારી છે.

કથા—વીર્યનું દ્રવ્ય દ્રવ્ય છે પણ અદ્રવ્ય નથી.

ભાવ—વીર્ય આત્માનું ભાવ પ્રાણ છે, તેમાં પાંડિતીય મોક્ષમાર્ગના પ્રવૃત્તિ રૂપે છે.

સામાન્ય પાંડિત વીર્ય યુ ૮ થી ૭ અને ઉપશમ મેટ્ટી વિશેષ પાંડિત વીર્ય તે કપકપીલ્લી સળથી યુ ૮ થી ૧૨ અને આગળના યુવુજાનનું વીર્ય અધ્યયન.

વ્યવહારથી—પડિત વીર્ય અશુભ યોગમાથી નિવૃત્ત કર છે અને ગુણોની પ્રવૃત્તિમા યોગોને જોડે છે તે પુરુષાર્થ

નિશ્ચયથી—પડિત વીર્ય યોગોની સ્થિરતા (મન, વચન, કાય ગુણ) કરીને શુદ્ધ સ્વરૂપની ત્રિગતામા સહાય કરનાર પુરુષાર્થ છે

ઇન્દ્રિયાતીત આત્મિક સુખ

પચીસ દષ્ટિ દ્વારા આત્મિકસુખનું અવલોકન—૭ નય, ૪ નિરોપ, ૮ પ્રમાણ ૪ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, ૨ વ્યવહાર, નિશ્ચય, ૨ સામાન્ય, વિશેષ, ૨ દ્રવ્ય, ભાવ.

નિગમ નય—અહિ આત્મિક સુખનો અનુભવ અશથી થાય છે સુખનું ઉપાદાન કારણ આત્મપ્રદેશ જ છે તેમાથી જ સુખ ઉપજે છે, બહારથી સુખ આવતું નથી જ્યારે શાતાવેદનીય કર્મનો ઉદય હોય ત્યારે આત્મિક સુખનો સર્વથા ધાત થતો નથી, અશરૂપે આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય છે બાહ્ય સંજોગો કે નિમિત્તો મળી આવે તે નિમિત્ત રૂપે હોય પણ તે સંજોગો કે નિમિત્તોમાથી સુખ ઉત્પન્ન થઈને પોતામા પ્રવેશ કરતું નથી પણ આત્મામાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે એવી માન્યતા તે સુ-નિગમનય છે બાહ્ય નિમિત્તો સુખ આપે છે એવી માન્યતા તે દુર્નય છે અશાતાવેદનીય કર્મના ઉદયથી જે દુઃખ થાય છે તે આત્મિક સુખનો અત્યંત વિકાર છે જેથી સુખની પરિણતિ દુઃખ રૂપે જ થાય છે

અશાતાવેદનીય કર્મોદયથી આત્મિક સુખનો વાત થાય છે જેમ પાણીનું બરફ રૂપે પરિણમન થાય ત્યારે પાણીનું સ્વરૂપ તદ્દન બદલાઈ જાય તેમ આત્મિક સુખ અત્યંત વિકાર પામી દુઃખ રૂપે પરિણમે છે પણ તે વખતે મનને ઇન્દ્રિયોમાથી અને શરીરમાથી ખેંચી લઈને આત્મામા પગેવવામા આવે અને તેમા એકાકાર કરવામા આવે તો અશાતાવેદનીય કર્મના રસમાથી તદસ્થ થવાય અને આત્મામાથી અશથી આત્મિક સુખ જે પ્રગટ થાય છે તે ભોગવાય છે

સત્રણ નય—અહિ સુખના સર્વ પર્યાયો (તારતમ્યતા અને ભેદ)ને એક સામાન્ય શબ્દ સુખરૂપે ગણવામા આવે છે

વ્યવહાર નય—અહિ ફક્ત શુદ્ધ વ્યવહાર તે મોક્ષમાર્ગની જ વાત છે, માટે આત્મિક-સુખના અનુભવનો વ્યવહાર કરવો હોય તો ધર્મ બ્યાન અને શુકલ બ્યાન દ્વારા અથવા સામાયિક આદિ િયા દ્વારા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્યમા ગમણતા કરીને સમતા ઉત્પન્ન કરી કે જે આત્મિક સુખની સહચારી છે

રશ્મિસુત્ર નય—આ નયમા ફક્ત વર્તમાન સુખનો અનુભવ આવે છે, તેથી જે વખતે આત્મિક સુખ ભોગવવું હોય તે વખતે વ્યવહાર અને શબ્દ નય પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરી

શબ્દ નય—સુખ તે આત્માનુ ભાવ પ્રાપ્ત છે આત્માના જ્ઞાનદ ગુણનો તે પર્યાય છે અને આત્માના બીજા કશું ભાવ પ્રાપ્ત (માન, દર્શન, વીર્ષ)ની સાથે છે ભાવ ચારિત્રી પરિવૃત્તિથી આત્મિકસુખનો અનુભવ થાય છે તે અપેક્ષાએ ભાવ ચારિત્ર અને આત્મિક સુખને એકજ અણુવાર્મા આવે છે. મોક્ષ અસ્થાનામાં ચારિત્ર નથી પણ અનંત આત્મિક સુખ છે ત્યારે છવ્ઠા આર ભાવ પ્રાપ્ત છે સસારી દશામાં ભાવ ચારિત્રથી આત્મિક સુખ ઉપજે છે અને સિદ્ધ દશામાં સ્વયમેવ આત્મિક સુખ પ્રગટે છે તેથી સસારી દશામાં ભવ ચારિત્રને સુખ તરીકે કાલ્પના કાર્પના ઉપચાર કરીને અણુવાર્મા આનુ

સુખસિદ્ધ નય—અહિ માન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ષનો એકાકાર થાય છે અને અનંદ ગુણનો અનુભવ થાય છે અને આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે.

એવંભૂત નય—આત્મા પોતે જ જ્ઞાનસ્થન, સદ્ગુણ જ્ઞાનદ સ્વરૂપ છે જ્ઞાનદ તે આત્માનુ જ સ્વરૂપ છે સુખ વ જ્ઞાનદનો પર્યાય છે તેમાં આત્મા લીન છે છે મેઈ પણ નક્કન પ્રજ્ઞન વચ્ચે આત્મા જ્ઞાનદ સુખનાં લીન છે.

નામ નિર્ણય—જ્ઞાનદ “સુખ” એવી નામ સદા, તેના વચ્ચે કુતજ્ઞાનનો અવધાર થઈ શકે નહિ.

સ્થાપના નિર્ણય—૧ જ્ઞાનદ, સુખ એમ લીધેલા સ્થાપના કાલના કાળે લોચ્ય વચ્ચે કુલો નથી એટલે લીધેલી નફર છે ૨. શાંત સ્થાની ભાવના ચિત્તચેતનાં સ્થાપન કરવી કે જેથી આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય. અહિ ભાવ નિર્ણયનો વિષય છે પણ સ્થાપના સ્વદ માટે અહિ ઘામસ કરે છે.

દ્રવ્ય નિર્ણય—૧ આગમથી, ૨નો આગમથી ૧ આગમથી દ્રવ્ય સુખ—જ્ઞાનદ વિવેકશક્તિનો આત્માસ તેા થાય છે પણ ઉપયોગ રહિત સુખ વિષે થાય છે તેથી ખરા જ્ઞાનદનો અનુભવ થતો નથી માન અને ક્રિયામાં આત્મભાવે મનિની પરિવૃત્તિ ન થાય કે જેથી ભાવ ચારિત્રના અઠો પ્રગટ ન થાય એટલે આત્મિક સુખનો ખરો અનુભવ થતો નથી.

૨ નો આગમથી દ્રવ્ય સુખ તેના કશું ભેદ (૧) તા સરીત્તે લખાપિ ૧૫ સુખ પર્યાયમાં કાળ કરી જનાર (૫)તિ મલ્લે મનાર)નું સુખ (૨) ભવ સરીત્ત—અવિષ્કારો પડિત મલ્લે મલ્લે એવો દુઃખ, અજ્ઞાન ચરમ સરીતિ દુઃખ (૩) સરીતે અતિરિક્તનો આગમથી દ્રવ્ય સુખ તેના કશું ભેદ—

(i) લીધેલ— સ્વદ, ૧૫, ૩૫, ૨૨, ૫૪ અને આકાર અહિ હંદિયોના વિષયોના નિર્ણયથી ઉપજત કશું સુખ, તે સુખની ઉપત્તિ તેા આત્મામાંથી છે એમ તેા અગ્રિ માન્યમાં આવે છે પણ નિર્ણયો લીધેલ છે. (ii) લીધેલ—અહિ પર્યાયના નામે હંદિયોના વિષયોની સાથે સમય થાય છે પણ સુખને હંદિય વિષયજન્ય માન્યમાં આવતું નથી. (iii) કુપ્રવચન—

અહિં લૌકિક ઝાગ્લો, કે લોકોત્તર ઝાગ્લો કે મિથ્યાત્વના કારણે ઇન્દ્રિયોના વિષયો સાથે સંપર્ક થાય છે અને જે સુખ ઉપજે છે તેને ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાથી ઉત્પન્ન થાય છે એમ માનવામા આવે છે આત્મામાથી સુખ ઉપજે છે એમ માનવામા આવતું નથી તે મિથ્યાત્વ અથવા કુપ્રાવચન સમજવું

ભાવ નિક્ષેપ તેના બે ભેદ આગમથી અને નો આગમથી.

૧ આગમથી ભાવ સુખ—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી, આત્માનો અનુભવ કરીને અથવા શુદ્ધ જ્ઞાન તે કેવળજ્ઞાન-દર્શન-સમતામા પરિણમીને, મોહીની કર્મનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ કે ક્ષય કરીને સમતા રસમય આત્મિક સુખનો અનુભવ કરવો તે અહિં અશાતા-વેદનીય કર્મના ઉદ્યથી તટસ્થ થવાથી તે કર્મના રસમા જીવ તન્મય થતો નથી તેથી તે કર્મ પ્રેરણા ભોગવાઇ જાય છે પણ દુઃખ આપી શકતા નથી.

૨ નો આગમથી ભાવ સુખ—તે આત્મિક સુખ ભોગવનાર આત્મા પોતે જ છે અસથી તે પગકાષ્ટા સુધી આત્મરમણતા કરીને જે આત્મિક સુખનો અનુભવ કરનાર આત્મા છે તે નો આગમથી ભાવ સુખરૂપ છે

નિક્ષેપાના નામસદા અને લીપી શ્રુતજ્ઞાનના જાણપણા માટે અને ભાવ નિક્ષેપો આત્મભાવે આદરવા યોગ્ય છે દ્રવ્ય નિક્ષેપ મોક્ષમાર્ગમા એટલે કે શુદ્ધ વ્યવહારમા નથી

આગમ પ્રમાણુ આત્મિક સુખ—(૧) શાતા અશાતાવેદનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થવાથી ક્ષાયક ભાવે આનંદ ગુણ પ્રગટ થાય છે અને સુખ તે આનંદ ગુણનો નિત્ય પર્યાય છે તે સંપૂર્ણ રીતે સિદ્ધ ભગવાનમા છે (૨) જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યથી આત્મ ધ્યાન ધરીને સ્વરૂપ સ્થિતતા કરવાથી સમતા રસ ઉપજે છે ત્યારે વેદનીય કર્મને જીવ તટસ્થા શાતા દ્રષ્ટા તરીકે ભોગવી નાખે છે અને અસથી આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ આત્મિક સુખ—શાતા રસની ભાવના ચિત્ત ક્ષેત્રમા સ્થિર કરવી, શુદ્ધ આત્મગુણમા તન્મય થવું, આત્મ સતોષમા લીન થવું, અમેદ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ આમ કરવાથી આત્મિક સુખનો અનુભવ એ (આત્મ) પ્રત્યક્ષ થાય છે

અનુમાન પ્રમાણુ—અશાતાવેદનીય કર્મનો ઉદ્ય હોય ત્યારે ઇન્દ્રિયોના વિષયો ગમતા નથી પણ તે વખતે જ્ઞાનાનંદ આત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધર્યું હોય તો આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તે ઉપરથી એવું અનુમાન થાય છે કે ઇન્દ્રિયોના વિષય સુખરૂપ નથી પણ આત્મા જ સુખરૂપ છે

ઉપમા પ્રમાણુ—સમતાના પ્રમાણમાં આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે તેથી આત્મિક સુખને સમતાની ઉપમા લાગુ પડે છે સમતા તે મોક્ષના સુખની વાનકી છે.

દ્રવ્યથી સુખ—તે નિજ આત્મ દ્રવ્યથી સુખ લેપને છે બીજાના છત્ર કે અંશવ પોતાનું સુખ કલ્પન કરી શકતા નથી.

દ્વેષથી સુખ—આત્મિક સુખની કિપતિ નિજ આત્મ પ્રેરણાથી થી શેરમાં જ થાય છે અને ત્યાં જ સમાપ્ત છે.

કાળથી સુખ—શુદ્ધ કૌમોલ કાળમાં સદૃશ સુખ પ્રગટે છે.

ભાવથી સુખ—આત્મ પ્રેરણા અને આત્મના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન થવાથી ભાવ સુખ લેપને છે.

બેવહારથી સુખ—આત્મ પર્યાપનો અનુભવ કરીને આત્મિક સુખ ભોક્તૃ બની વેદનીય કર્મના ફળની ઉપેક્ષા થાય છે અને આત્મ પ્રેરણામાંથી સુખ લેપન કરી ભોજવાય છે.

નિશ્ચયથી સુખ—વેદનીય કર્મના ફલ થવાથી લેપને છે તે સુખ સદા ભગવાનમાં ધ્યાનક ભાવે નિત્ય છે. ૧૩ મે ૧૪ મે કુલસ્થાને વેદનીય કર્મ છે પણ કેવળી ભગવાન સ્પર્શ દિશથી સ્પર્શ કુલ નક્કી નથી, જ્યાં બેવહાર કેવળતાન પ્રવેશ છે અને કેવળતાન સુખધન છે તેથી સાધાર કેવળી ભગવાનમાં પણ નિશ્ચય સુખ તે અપેક્ષાથી જવાય.

સામાન્ય આત્મિક સુખ તે આત્મભાવમાં પરિવૃત્તિ કરતાંને થાય છે વિશેષ આત્મિક સુખ ધૃપકમેશ્વરીમાં અને આજ્ઞા થાય છે.

દ્રવ્ય—સુખનું દ્રવ્ય આત્મા (છત્ર) જ છે.

ભાવ—સુખ તે આત્મના ભાવ (પર્યાય) છે.

વ્યવહાર અને નિશ્ચય

ક્રિયા અને જ્ઞાન

નોંધ

આજે કલ્યાણ “એકાંતવાદિઓ” અથવા “નિશ્ચયવાદિઓ” સામાયિક પ્રતિક્રિયા કરી પાર્થિક ક્રિયાઓને નકારી કહે છે અને જ્ઞાન તથા ક્રિયામાં સામાજિક કર્તવ્ય લેપન કરે છે તેના સાત્ત્વીય રસિ સંયોદ જવાન અર્થ આપેલ છે તે દરેક વાંચકે ખાસ ધ્યાનથી વાંચી લેવામાં આપવાની જગ છે.

મોક્ષમાર્ગ સંબંધી વ્યવહાર અને નિશ્ચય અને ક્રિયા અને જ્ઞાન એ જાગૃતતા બાજુ ગેરસમજ દેખાણી છે તેમથી એકાત્મતા ઉત્પન્ન થાય છે અને છેવટે મિથ્યાત્વમાં ફસાઇ જવું પડે છે

આ ગેરસમજનું કારણ એક જાણુ શિથિલતા છે જે પ્રમાણમાં દોરી જાય છે, અને છેવટે મન, વિષય કપાય, નિદ્રા અથવા નિદ્રા અને વિકલ્પમાં સંયોગો અનુસાર પરિણમે છે આવી રીતે આશ્રિત બ્રહ્મ થઇ પોતાની શિથિલતા છુપાવવા અને મિયાની તગડી ઉચી ગણવા માટે ઉત્સુક પ્રદેશ (સૂત્રના ખોટા અર્થ) કરી અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વમાં પેસે છે તેથી સંસારચક્ષુ કસુ પડે છે

ખીજી જાણુ અજ્ઞાનતા છે, તેનું કારણ કા તો જ્ઞાનાવસ્થાથી કર્મનો ઉદય હોય કે જેથી વાસ્તવિક અર્થજ્ઞાનનો લાભ ન થાય. અહિં સરળતા તથા શ્રદ્ધાપૂર્વક જામ ચાલુ રહે તો ગાઢ જ્ઞાનાવસ્થાથી કર્મ છેવટે ખપી જાય અને માર્ગ પ્રુલ્લેય થતો જાય. પણ જો હૃદયપૂર્વક જ્ઞાનથી દૂર ગમે અને વેરા જેવું નાકું પકડી ખેસે તો અભિગ્રહિત મિથ્યાત્વમાં પેસીને ભવબ્રમણ કસુ પડે જાને પક્ષની ઢાળી જાણુ દુર ઝરવા માટે વ્યવહાર અને નિશ્ચયનું તથા ક્રિયા અને જ્ઞાનનું અવગણન સમજવું જોઈએ

સામાન્ય રીતે વ્યવહારને ક્રિયાનું સ્વરૂપ આપવામાં આવે છે, અને નિશ્ચયને જ્ઞાનનું સ્વરૂપ આપવામાં આવે છે, પણ ક્રિયા શુદ્ધ વ્યવહારની તેમજ નિશ્ચયની હોઈ શકે અને શુદ્ધ વ્યવહાર નિશ્ચય સાધવા માટે ‘કડે માણે કડે’ અપેક્ષા પણ નિશ્ચયની સહચારી હોય જ

મોક્ષ સંબંધી વ્યવહાર તે શુદ્ધ વ્યવહાર કહેવાય છે તેની શરૂઆત ચોથા ગુણસ્થાનથી શરૂ થાય છે અને અપેક્ષાપૂર્વક ૧૨મા ગુણસ્થાનના અત સમય, અથવા ૧૩ મા ગુણસ્થાનના અત સમયે અથવા ૧૪ મા ગુણસ્થાનનો એમ ત્રણ સ્થાને અપેક્ષાપૂર્વક શુદ્ધ વ્યવહારનો અત આવે છે

ચોથા ગુણસ્થાને સમકિતના ૬૭ બોલનું પાલન રૂપી વ્યવહાર અથવા ક્રિયા છે, તે ઉપરાંત પાંચમા ગુણસ્થાનમાં દેશવિરતિ રૂપી વ્યવહાર અને ક્રિયા છે, છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં સર્વ વિરતિની ક્રિયા છે, સાતમે ગુણસ્થાને ધર્મજ્ઞાન રૂપી ક્રિયા છે અહિં બાહ્યક્રિયા બંધ થાય છે, પણ માનસિક ક્રિયા ચાલુ છે માનસિક ક્રિયામાં પૌદ્ગળીક દ્રવ્ય મનોવર્ગણાનું આલબન હોવાથી તે ક્રિયા વ્યવહારમાં આવે છે અને ભાવ મનથી જેટલી આત્મશુદ્ધિ થાય તેટલો નિશ્ચય માર્ગ સમજવો

ચોથાથી છઠ્ઠા ગુણસ્થાન સુધીમાં સમકિતના બોલનું યથાયોગ્ય વિવેકપૂર્વક આચરણ તથા વિરતિની ક્રિયાની સાથે જેટલી આત્મ શુદ્ધિ થાય, તે પણ ‘કડમાણે કડે’ની અપેક્ષાએ નિશ્ચયમાં આત્મભાવે લઈ શકીએ

આપમે ઝુલ્ફચાનેથી બારમા ઝુલ્ફચાન સુધી ધર્મધ્યાન શુદ્ધધ્યાનમાં પણ મનોવર્જણાનું આશયન છે તે વ્યવહારિક ક્રિયા થઈ અને ધર્મક્રમેણી નિમિષમાં થઈ જ્યાર છે.

૧૩ મા ઝુલ્ફચાને બાવ મનની ક્રિયા નાંખ થઈ પણ ધર્મિકાકી ક્રિયા છે તે વ્યવહારીક છે અને કેવળ જ્ઞાન, કેવળ કર્મનું, સમર્થાદિ, ધ્યાનક્રમણ અને અનંત પદ્ધતિની તે નિમિષથી શુદ્ધ આત્મા સ્વરૂપ છે.

૧૪ મે ઝુલ્ફચાને ધર્મિકાવદ્ધિ ક્રિયા પણ નાંખ થાય છે, અદ્ધિ અસોગીપણ અને અસોગીપણ છે તેથી કોઈ નવા કર્મના નાંખ નથી; પણ જે ચાર અસાધી કર્મો સવામાં છે તેનાથી છુટા થવા રૂપ અત્યંત આત્મ અનુભવરૂપ નિમિષ ક્રિયા કરવાની છે. અહીં નિમિષ અને ક્રિયા એ જન્મે નિમિષ આત્મતત્વના છે આત્મપ્રકૃતિનો ધન બનાવો તે પણ એક નિમિષ પ્રકારની અપેક્ષાપૂર્વક ક્રિયા થઈ તે અપેક્ષાએ જ્ઞાન અને ક્રિયાનું એકત્વ થયું.

આત્મપ્રકૃતિનું ધન બનવું તે પ્રકૃતિની ક્રિયા અને આત્મપ્રકૃતિનું કેવળજ્ઞાન વગરે ધ્યાનક્રમણ તે નિમિષ આત્મ સ્વરૂપ છે. ૧૪ મા ઝુલ્ફચાનના અત સમયે સર્વ કર્મથી છુટા એટલે સર્વ વ્યવહાર નાંખ થાય જે સમયે સર્વ કર્મથી છુટા થાય તેજ સમયે સિદ્ધિએનાં બીજાજ ફળરૂપ થાય. પછી કોઈ પણ જાતની મોક્ષ માર્ગની વ્યવહારિક કે નિમિષ ક્રિયા કરવાની નથી.

આ રીતે જેનાં વ્યવહાર અને નિમિષ એ જન્મે વસ્તુ જ્ય સંસારમા છે ત્યાં સુધી છે. મોક્ષમાં જાય એટલે બધા વ્યવહારમાંથી છુટા (મુક્ત) થાય.

બીજી રીતે જેનાં ક્રિયાનાં બે એક— દ્રવ્ય ક્રિયા તે વચન, કાયા અને ઉદ્ધિષ્ટિના સદ્ધાર્મિકી થાય અને કાવક્રિયા તે મનના અવસજન (વિચાર, ભાવ, શુદ્ધ અધિક્ષાણ)ની થાય.

ભાવ ક્રિયાથી આત્મશુદ્ધિ થાય છે તે નિમિષ સ્વરૂપની સમજની અને મનોવર્જણાનું અત્યંતન તે વ્યવહાર ક્રિયા થઈ જે ફક્ત વચન, કાયા અને ઉદ્ધિષ્ટિના સદ્ધાર્મિકી દ્રવ્ય ક્રિયા છે તેનાં નિમિષથી આત્મ શુદ્ધિ નથી, પણ પુનઃ તત્ત્વ વધે છે અને પુનઃતે સમજ થાયને હક્કેએ છે અને દ્રવ્યથી વિરિતિમાં આસ થાય તો કરવાનું કોણ નથી એટલે પાપ તત્ત્વ થી છે, તે અપેક્ષાએ પુનઃ તત્ત્વ વધે છે અને કષ્ટ પડે તે અપેક્ષાએ અકામ નિર્ભય એટલે આ જન્મે આજ્ઞા વિકાસ થામવાને તક મળે છે.

વળી અમુક પ્રાણુસ દ્રવ્ય ક્રિયા જ કરે, ફળિનું જ કામ કરે છે તેને બીજાકુસ થાય નથી એમ હાથમાંથી કદી સકાય જ નહિ. તે કામ કામ જામવાનું છે. જેને જે અધિકાર નથી તે કામનાં લેવાથી કામને હાસ થવા ત્યાં ? હાસ થાય તેના હાસ જવાના સંસાર જામવાનાં થાય.

દવે શુભે, મોષે ઝુલ્ફચાને સમજિ તે સવર અને આત્મ ભાવ તે નિમિષ. તેના ૧૭ મોક્ષના સેવનમાં કોઈ મોક્ષના ઉત્કૃષ્ટ રસ આવે તો ઉત્કૃષ્ટ શુભ પુનઃ તત્ત્વ (વર્તિતર પા)ની

પ્રાપ્તિ થાય. એવા ગુણસ્થાનવાળો ધર્મધ્યાનમાં ચિત્ત રાખે તો સવર અને નિર્જરા બનને થાય પાપમાં ગુણસ્થાનમાં દેશવિરતિ તેટલો સંવર, ધ્યાન તેટલી સકામ નિર્જરા. ફક્ત ગુણસ્થાનમાં સર્વવિરતિ તે સવર ધ્યાન તે સકામ નિર્જરાનો હેતુ, ગુણસ્થાન ૪, ૫, ૬, એ ત્રણ ગુણસ્થાનવાળા અમુક્ત મુધી ધ્યાન ધરી શકે છે અને ૭ મા ગુણસ્થાનને સ્પર્શતો પાછા પોતાના ગુણસ્થાનમાં આવી જાય છે.

આ ઉપરથી સમગ્રને કે વ્યવહાર અને નિશ્ચય, જ્ઞાન અને ક્રિયા અપેક્ષાપૂર્વક ૪ થી ૧૪ મા ગુણ સ્થાન સુધી છે ત્યાં સુધી ધરિયાવહિ ક્રિયા છે ત્યાં સુધી તો ક્રિયા ગણાય જ કેવળી ભગવાનનો આશ્રવાનો, ઉપદેશ દેવાનો અને અનુત્તર વિમાનના દેવતાને જવાબ દેવા કેપે દ્રવ્યમનોવર્ગીણને અક્ષરકેપે ગોઠવવા વગેરેનો આ બધો વ્યવહાર છે અને તેમાં ધરિયાવહિ લાગે છે.

હવે આપણે શ્રાવકનું એક કામ જોઈએ—પ્રતિક્રમણ અહીં મન, વચન, કાયાના યોગનું પ્રવર્તન થાય છે તે અપહાર અને શુદ્ધ ભાવથી સકામ નિર્જરાથી શુદ્ધિ થાય તેટલું નિશ્ચય.

હવે સાધુનું એક કામ તપાસીએ—ધરિયા સમિતિ અહીં આખથી જોવું અને જીવના દ્રવ્ય-પ્રાણ બચાવવા તે દ્રવ્ય ક્રિયા. મનથી સમભાવ લાવવો તે ભાવ ક્રિયા સમભાવથી સવર થાય તથા જીવ બચાવવામાં કષ્ટ પડે અને સમભાવ રહે તેથી સકામ નિર્જરા થાય સવર અને નિર્જરા નિશ્ચય તત્ત્વના વચના છે.

આ પ્રમાણે સાધુ અને શ્રાવકની દરેક ક્રિયામાં દ્રવ્ય વ્યવહાર, મનોભાવ તથ નિશ્ચયાત્મક સંવર અને નિર્જરા રહેલ છે.

પણ જોએ નિશ્ચયવાદનું બિરુદ ધગવી મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણના વ્યવહારનો નિષેધ કરે છે. અને મનમાનતો નવો વ્યવહાર ઉત્પન્ન કરે છે તેઓ નિશ્ચયવાદના દોષ સજીને ક્રિયા તો કરે છે પણ જૂની ક્રિયા કરે છે, છતાં પોતાને નિશ્ચયવાદી માને છે તેઓને ખોટા ઉપદેશ અને ખોટી ક્રિયાનો અશુભ આશ્રય થાય છે, તેનાથી જે સસાર વધે છે તે તો તેને ભોગવવો જ પડે.

હવે તેને નિશ્ચય તત્ત્વનો એક અશથી પણ અર્શ થાય કે ન થાય, તે તો કેવળી ભગવાન જાણે, પણ સામાન્ય ઉપદેશ તો એવો છે કે જે શુદ્ધ ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે તે તો નિશ્ચય તત્ત્વમાં પ્રવેશી શકતો જ નથી અને પહેલાં પ્રવેશ કર્યો હોય તો તે ગમડી પડે છે. તો તેના ડરતા શુદ્ધ ક્રિયામાં આગસ, ડટાળો કે કષ્ટ લાગતા હોય તો શુદ્ધ ક્રિયામાં પ્રમોદભાવ રાખીને એવા ગુણસ્થાને રહે તો પણ આગળ વધવાનો છે.

શુદ્ધ વ્યવહાર એટલે સર્વજ્ઞ વીતરાગે બતાવેલ મૂલગુણ અને ઉત્તરગુણ પાળવાની ક્રિયા, આવશ્યક ક્રિયા અને જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગની પકિતરીયથી આરાધના કે જેમાં દ્રવ્યથી વર્તન, ભાવથી શુદ્ધ ઉપયોગ અને તેનાથી જે સવર અને નિર્જરા થતી જાય છે તે.

આત્મભાવની અથવા નિમિષ તત્ત્વની સમજની એટલે કે શુદ્ધ વ્યવહાર જ ઉત્કૃષ્ટ નિમિષ તત્ત્વ તે સિદ્ધ સ્વરૂપમાં પહોંચાડે છે

એટલું જ નહીં કે દરેક પ્રકારના વ્યવહાર પાળવા જ પડે એવું નથી. જે છત્ર જે વસ્તુને વધારે ચોખ્ખો હોય તેમાં વધારે પરાક્રમ હોય. કાચ કે ચાંચી અને નિર્ઘોષના તથા તપ વગેરે ક્રિયાના અનેક બેદો છે તેમાં કોઈ પણ એક બેદ ઉપર રૂઝ સાવરી કે તેનો નિમિષ કરવો તે તો વિરાધના છે.

વ્યવહાર કે નિમિષ એ બે માર્ગમંથી એક અથવા માત્ર પણ કોઈ માર્ગની વિરાધના કરનાર તો વિરાધક જ થાય છે. તેમાં પણ જે માણસ વીતરારે બતાવેલ શુદ્ધ વ્યવહારમાં જે હોય તેની નિંદા કરે તેવું તો જનુ આજ્ઞા હજી બોલવું પડે છે. જ્યારે દોષિત માણસની પણ નિંદા કરવાનો આદેશ નથી ત્યારે શુદ્ધ વ્યવહારમાં સ્થેનાસ્તી તો નિંદા થાય જ કેમ ?

વ્યવહાર અને નિમિષ દ્વિત્વ જલ્પ ૧૪ અત્યુદ્ધર્ત સ્થે છે તે આ પ્રમાણે—૧ નિમિષાત્વ હેતુવાતા અને સમર્પિત મેળવવા માટે જનુ કરવું એક અત્યુદ્ધર્ત ૨ ઉપરતમ સમર્પિત ૩ ધરોપરતમ સમર્પિત ૪ અનતાનુમંથી ક્ષમાવિસર્જન. ૫ દર્શન મેહનો ધન ૬ અમનવ દશા ૭ યુ ૬ તથા ૭માં આવના પત્તિર્જન ૮ યુ સાતમાં અવગ્રહિતકચ વિશુદ્ધિ ૯ યુ ૮માં ધનક તેજારી ૧ યુ ૯ ક્ષપકોણી ૧૧ યુ ૧ ધનક ૧૨ યુ ૧૨ ધનક ૧૩ યુ ૧૩ ૧૪ અરોગી કેવળી આ ચોદ મોહ, દરેકનું એક એક અત્યુદ્ધર્ત સમજવું વ્યવહાર અને નિમિષ એ, ઉત્કૃષ્ટ દરેક ઉત્કૃષ્ટ કોઈ પૂર્વ સ્થે છે તે એક કાવ જાયી.

સમર્પિતથી જનુ ન થાય અને વચમાં ચોષા મુજુરધાનવાયા કેવલર થાય, કે તેમાં કેવલ ચોષ ચોષા મુજુરધાનનો વ્યવહાર ચાલુ રહે તો ધરોપરતમ સમર્પિતની અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૬૬ સાગર અને ઉત્કૃષ્ટ કાવ ૧૫ થાય. પણ જે વચમાં સમર્પિતથી પડે તો શુદ્ધ વ્યવહાર તેમ જ નિમિષ આત્મભાવનો ચોષ થાય અને ઉત્કૃષ્ટ નિમિષાત્વની સ્થિતિમાં રહે તો ૧૪ અત્યુદ્ધર્ત ચોષ અર્જપુરુષણ પરાર્જન કાળ મુખી સમર્પિત ન પામે, જનુ પડી જરૂર વ્યવહાર અને નિમિષનું એ, મેળવી ૧૪ અત્યુદ્ધર્તમાં સિદ્ધ થાય.

હવે નિમિષ તત્ત્વની સમજ—સપૂર્ણ શુદ્ધ નિમિષ છત્રાત્ત્વ તે સિદ્ધ સ્વરૂપ છે પણ કેવળજ્ઞાન નિમિષ તત્ત્વનું હેતુથી અસ્થિત પણ નિમિષ તત્ત્વમાં મજાન બાકીના ૪ થી ૧૨ મુજુરધાનવાયા કમાણે ૬ ની અપેક્ષાએ વધતી જતી શુદ્ધિની અપેક્ષાએ નિમિષ તત્ત્વમાં મજાન નિમિષ તત્ત્વનો વિકાસ કંધાય નથ અને પડીવાઈ થાય તો નિમિષ તત્ત્વમાંથી જનુ થાય પણ ૬ ૧ ૧૨ ધનક મુજુરધાનવાયા ૬ ની પડ્યા નથી અને ૧૩ મા મુજુરધાનવાયા નિમિષ તત્ત્વમાં આવી મથા મજુરધ.

હવે જ્ઞાન અને ક્રિયા તરફ જોઈએ—જ્ઞાન આત્માનુ સ્વરૂપ છે. ક્રિયા બે રીતે થાય—૧ સકરણુ વીર્ય ૨ અકરણુ વીર્ય સકરણુ વીર્યમાં મન, વચન કે કાયાનો યોગ પ્રવર્તે છે. અકરણુ વીર્ય બે રીતે કામ કરે છે— મન, વચન, કાયાના યોગ વગર ૧૪ મે ગુણસ્થાને આત્મ પ્રદેશોનો ધન બનવો તે અને સિદ્ધક્ષેત્રમાં જઈ સ્થિર થવું આ બંને આપોઆપ થાય છે પણ આત્મ-પ્રદેશોની અવગાહનામાં ફરક પડે છે

બીજી રીતે શુદ્ધ પારિણામિક ભાવ અને અકરણુ વીર્યથી કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન એ બે ઉપયોગમાં આપોઆપ સમયાતઃ પરિણતિ થાય છે મોક્ષમાર્ગે જ્યાં યોગનું પ્રવર્તન છે તે શુદ્ધ વ્યવહારમાં જાય છે

હવે જ્ઞાન આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ હોવા છતાં ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન કર્મપુદ્ગલોના આવરણ-વાળું છે તેમાં મન પર્યવજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન દેશથી પ્રત્યક્ષ છે એટલે આત્માનુ સર્વથા શુદ્ધ સ્વરૂપ નથી અને મતિશ્રુતજ્ઞાનમાં હૃદયે અને મનનુ અવલબન લેવાથી તે બે જ્ઞાન પરોક્ષ છે તેથી આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ નથી, પણ વધતી જતી શુદ્ધિની અપેક્ષાએ સમુચ્ચય જ્ઞાનને નિશ્ચય તત્ત્વમાં લીધું તેનું કારણ ‘કડમાંણે કડે’ મતિશ્રુત જ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં ધાન્દ્યે ફક્ત પોસ્ટલ એજન્સી જેવી છે તેથી તે દ્રવ્યક્રિયા કરે છે, મન ભાવક્રિયા કરે છે અને અનુભવ નિશ્ચય તત્ત્વનું કામ કરે છે

છદ્મસ્થ જ્ઞાનપૂર્વક વિચાર કરે છે ત્યારે દ્રવ્યમનોવર્ગણા દ્રવ્યની ક્રિયા કરે છે ભાવમન ઉપયોગનુ (જ્ઞાનનુ) કામ કરે છે અને નિશ્ચય તત્ત્વ તરફ લઇ જાય છે

હવે જ્ઞાન ક્રિયાનુ એકત્વ— જ્ઞાનમાં ઉપયોગ લગાવવો તે પડિતવીર્યની ક્રિયા છે અને અને આત્માના ઉપયોગ પર્યાય રૂપ ચારિત્ર છે અને જ્ઞાનથી આત્માનો અનુભવ કરવો તે અનુભવ-જ્ઞાન છે. એવી રીતે જ્ઞાન અને ક્રિયાનુ એકત્વ થયું અહીં મનોવર્ગણા સહચારી હોવાથી વ્યવહાર પણ ઉમેળે છે

આ ઉપરથી સમજાય છે કે વ્યવહાર અને નિશ્ચયમાર્ગે સહચારી છે અને ક્રિયા તે બંને માર્ગની સાથે મેદ અમેદ સ્વરૂપ રાખે છે કારણ કે અપેક્ષાપૂર્વક ક્રિયા, જીવથી તેમ જ અજીવ પુદ્ગલથી થાય છે વ્યવહાર, પુદ્ગલના સહચારીપણામાં અને તેમાંથી છૂટવા માટે ઉત્પન્ન થાય છે

વનુત્ત્વરૂપ સમજ્યા વગર, મેદ અમેદ સ્વરૂપ સમજ્યા વગર જે ફાફા મારવામાં આવે છે તેથી કોઈ સરાર તરી શકતું નથી, કે કોઈને તારી શકતું નથી, પણ એટલું ખરું કે જેટલું સારું કર્યું તેનું ફળ સારું અને જેટલું ખરાબ કર્યું તેનું ફળ ખરાબ પુણ્ય કર્મ કષાયથી પાપતત્ત્વમાં ફરી જાય અને પાપતત્ત્વ ધર્મજ્ઞાનથી નિષ્ફળ મળી જાય. જ્ઞાનથી શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણ્યું હોય તો ઉપયોગ આવ્યે તેનું કામ કરશે. સમજ્યા વગર તો મારામારીમાં પડવું જ નહિ શુદ્ધ વ્યવહારને નિષેધવો નહિ નિશ્ચય તો નિષેધાય જ નહિ

જ્ઞાન અને ક્રિયામાં સામાન્ય સર્પવ્ય

સામાન્ય જીવમાં જ્ઞાન અને ક્રિયા સહચારી જ રહે છે. મોક્ષમાર્ગમાં એથી અલગતાથી ૧૪ માં અલગતાથી સુધી ક્રિયા સાથે જ છે. અલગતાથી દેશર દેવા છતાં એક અથવા બીજા રૂપમાં જ્ઞાન અને ક્રિયા સહચારી છે એથી અલગતાથી સમજાવતા ૬૭ બોધના આચરણમાં પણ કેટલીક પ્રકારની ક્રિયા આવે છે. જો કે પાંચમા કે છપસા અલગતાથી મોક્ષ ક્રિયા ત્યાં ન હોય.

પાંચમા અલગતાથી પ્રવેશી અતર્જિત ક્રિયા હોય છે તે સર્વ ક્રિયા જ્ઞાન સહચારી જ છે. જ્ઞાન વચ્ચેની ક્રિયા તે મોક્ષનો દેવ તો નથી. છતાં પણ કષ્ટ નિવૃત્તિ રૂપે જ્ઞાન તો હોય જ અર્થ ને ફક્ત નિવૃત્તિ રૂપે જ્ઞાન જ્યાં ત્યાં સમજાવતા અભાવ સમજાવતા એટલે તે ક્રિયા દ્રવ્ય ક્રિયા થઈ અને અલગતાથી દ્રવ્ય અલગતાથી રૂપે અલગતાથી, પરી રીતે તે અલગતાથી પહેલું છે. આવી રીતે જ્યાં અલગતાથી પણ દ્રવ્ય ક્રિયા હોય શકે. જ્ઞાન ક્રિયા નિવૃત્તિ રૂપે હોય અથવા સમજાવતા (આત્મજ્ઞાનપૂર્વક) હોય અને ક્રિયા પ્રવેશન પ્રમાણે હોય શકે.

સાતમે અલગતાથી જ્ઞાન અને ક્રિયા સમજાવતા જ હોય. સત્ત્વ માર્ગમાં પણ અજ્ઞાન રૂપે જ્ઞાન અને કુચારિત રૂપે ક્રિયા સહચારી હોય જ અર્થ અજ્ઞાન અને કુચારિત કે દ્રવ્યચારિત ફક્ત સમજાવતા અભાવના કારણે સમજાવતા.

આવી રીતે જ્ઞાન ક્રિયા સહચારી હોવા છતાં કેટલીક જ્ઞાનની વિશેષતા કરે છે અને ક્રિયાને પર્વ માને છે તે એકંત ક્રિયાવાદી છે અને જ્ઞાનની વિશેષતા કરવાથી અજ્ઞાન અને અજ્ઞાનતાને કાઢી બિંધાવતા કહેવાય. કારણકે મોક્ષનીય કર્મની સાત પ્રકારનો ઉપસમ કે કાર્યોપસમ કે કાર્ય જ્ઞાનપૂર્વક જ થાય છે.

બીજા કેટલાક ક્રિયાની વિશેષતા કરે છે અને જ્ઞાનની જ ઉપયોગિતા માને છે તેઓ એકંત જ્ઞાનવાદી છે અને ક્રિયા કરતા હોવા છતાં ક્રિયાનો નિરસ કરે છે તેની શોધ અલગતાથી અને આપ્યો ક્રિયાની જગ્યાથી બિંધાવતા પ્રાપ્ત થાય છે તેથી અજ્ઞાનતા પ્રાપ્ત કરે છે.

સત્ત્વમાં જ્ઞાન અને ક્રિયાથી મોક્ષ થાય છે એવું હરમાન છે અને જ્ઞાન અને ક્રિયાવાદીને સમજાવતા હતા છે તેવું કારણ એ છે કે ખસ જ્ઞાનની ચારિત તપ રૂપે જ્ઞાનને માન્ય રાખે છે અને ક્રિયાને કાઢી રૂપમાં તેની આરાધના કરે છે અને ક્રિયાવાદી સમજાવતા અને જ્ઞાનપૂર્વક ચારિત તપરૂપે ક્રિયા કરે છે.

જ્ઞાન અને ક્રિયામાં સામાન્ય સર્પવ્ય અસપક્ષ એવી રીતથી થાય છે જ્ઞાનને દ્રવ્ય કહેવો નહિ આપણે જોઈએ કે જ્ઞાન કેવી રીતે મળે છે કે પાંચમી, સાતમી, ન સમ નવ તે અને તે રીતે જુદીને કે સમજાવતા કરીને વારંવાર જ્ઞાન નિરીક્ષણ કરવાથી, પર્વકથી કરવાથી, ચિત્તન કરવાથી સમજાવતા, જ્ઞાન થાય છે.

બેદો સજ્ઞાય રૂપી અભ્યતર તપના બેદોમાં પડે છે અને ચિતન, ધ્યાન (અભ્યતર તપ)ના બેદમાં આવે છે ત્યારે આ અભ્યતર તપ શુ ક્રિયા નથી ?

જો આ ક્રિયાની અવગણના કરી તો ૭-૮ કર્મના આસ્રવ બંધની સાથે મુખ્યતાથી જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મનો બંધ પડે છે અને કિલ્લિથી ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે અને શુષ્ક ક્રિયાવાદીને તેનો ગુણાકાર થાય છે કારણ કે જ્ઞાનીને દબી અને ખોટો કહેવાથી જ્ઞાનને દબ અને અસત્ય આડકતરી રીતે કહ્યું તેથી તેને વિરાધના થઇ એટલું જ નહિ પણ દબનો અર્થ પણ તેને જાણ્યો નહિ

જે એકાંત રીતે ક્રિયાને નિષેધતો હોય અથવા અજ્ઞાની હોવા છતાં પોતાને જ્ઞાની કહે તે દબ છે, જે કોઈ શુદ્ધ રહિત હોય તે તે શુદ્ધ પોતામાં છે એમ જે ખીજને બતાવે તે દબ કહેવાય એટલે ક્રિયાવાદ ઉપરાંત જ્ઞાનીને અજ્ઞાની બનાવ્યો હવે જો તે જ્ઞાની પોતાને જ્ઞાની તરીકે પણ જાહેર ન કરતો હોય તો “ એકાંત ક્રિયાવાદ ” દબ અસત્ય વગેરે દોષોનો ગુણાકાર થયો કહેવાનું એટલું કે જ્ઞાનની સાથે ક્રિયાનો સર્વથા અઝાવ માનવો તે મિથ્યાત્વ છે

હવે જ્ઞાન સમકિતરહિત ફક્ત જાણપણારુપે હોય તો પણ તે મેળવવામાં જે સજ્ઞાય અને ધ્યાનનો ઉત્પાદ થાય છે તેથી અકામ નિર્જરા અને પુણ્યબંધ થાય છે અને સમકિતસહિત હોય તો સકામ નિર્જરા (મોક્ષનો હેતુ) મુખ્યતામાં છે

ક્રિયાના વિકલ્પ ઘણા પડે છે ૧. સસાર-બ્રમણની ક્રિયા તે આસ્રવરૂપે જ છે

૨ ઉપયોગશૂન્ય ક્રિયામાં અકામ નિર્જરા વધે છે કે આસ્રવ વધે છે તે કેવળી જ જાણે, કારણ કે શુદ્ધ કે શુભ ભાવમાં મન ન હોય તે ઉપયોગશૂન્ય ક્રિયા થઇ પણ તે મન કંઈ શૂન્ય રહેવાનું નથી; તેને ધર્મધ્યાનમાં ન જોડો તો આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનમાં જશે,

૩. સમકિતરહિતની દ્રવ્યક્રિયાતે અકામ નિર્જરાના અને પુણ્ય બંધના હેતુરૂપે થાય પણ મોક્ષમાર્ગમાં તે નથી, પરંતુ આગળ ઉપર તે ક્રિયાના ફળરૂપે સારા સંબેગો પ્રાપ્ત થાય તો સમકિત પમાય અને પછી સમકિતપૂર્વક ક્રિયા થાય

૪. જ્ઞાન અને સમકિત સહિત ક્રિયા તો મોક્ષના હેતુજ્ઞ છે

હવે ‘એકાંત જ્ઞાનવાદી’ ક્રિયાનો કેવી રીતે નિષેધ કરે છે તે જોઈએ. તે કહે છે કે —

સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પૌષધવ્રત માટે ક્રિયા તથા ચારિત્ર વગેરે નકામાં છે તે કરવાથી દુર્ગતિ થાય છે

આ બાબતનો ખુલાસો એ છે કે, વીતરાગભાષિન ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે તે ખરો જ્ઞાની નથી કારણ કે તેણે ક્રિયાનો માર્ગ જાણ્યો નથી તેથી તે આગધક નથી પણ વિગધક છે

રહસ્ય એમ છે કે સવર બને નિર્ગુણના હેતુભૂત બે કિયાઓ છે તે એક તરફથી આસ્રવના નિમિત્તોનું બારણું બંધ કરે છે અને બીજી બાજુ આત્મભાવ (આત્માના શુદ્ધ ગુણો) ફેળવવાનો રસ્તો સાફ કરી આપે છે માટે આવી કિયાને તિથેષ કહેવો એનો અર્થ એ જ કે શ્રદ્ધાનો ધારી માગી બંધ કરવો તેથી વિરાધના અને કિલ્લીવી વાવ ઉત્પન્ન થાય છે

જો કેઈ કિયાનું ઋણ ન ભર્યું હોય અને કિયા કરે તો તેને મોક્ષનો હેતુ સહેલો નથી તે બરાબર છે પણ તે કિયાના પુરુષના ફળના પ્રાપ્તિ તેને સારા સરોવરો મળવાનો સભવ છે તેનો લાભ લઈને જ્ઞાન, દયા ન અને ચરિત્રની સમજણ પડે અને તેની આરાધના કરી શકે

કુડરીકે સાધુ થયા પછી હજાર વર્ષના સયમ ઉપર પાણી ફેલી દીધું તે વાત જુદી છે પણ અદ્ધિ જ્ઞાન કે કિયાનો હોય નથી. કુડરીકે જ્ઞાન અને કિયાથી જે નિર્ગુણ સ્ત્રી અને પુરુષ બાંધ્યું તે આસ્રવ અને નબંધી આત્માને ફરીથી ફરંધી બારી દીધા અને અશુભ ભાવથી પુરુષ ફેલાઈ પાપ છાંત્યું એટલો ઉમી નરો ગયો અને તેનો કષ્ટ પત્તો નથી એટલે તે અજ્ઞાન અને કુચરિત્રથી પડવાઈ ગયો, પણ જો પડવાઈ ન થાય તો તે આરામ વધે જ

એક પૂર્વના જ્ઞાની પણ શુદ્ધ ભાવોનો ત્યાગ કરી અશુભ ભાવોમાં ઉગ્ર કરી બાંધે તો તેમની પણ કુડરીકે જેવી દયા થાય, પણ ઉત્કૃષ્ટ અર્થ પુરુષ પદવર્તનની અજુગે તો મોક્ષ ભય જ જો કોઈ જ્ઞાની રહસ્યનો લાભ લઈને આત્મભાવ જ ફેળવે તો તેના હાથનો છે કેટલો માર્ગમાં તે લાઝુ પાડી સકાય નહિ એટલે કિયાનો ; તિથેષ જો શકે જ નહિ. વળી આત્મભાવ ફેળવવો તે જ્ઞાન પૂર્વક કિયાજ છે.

વીતરાગ-પ્રકાશાત કિયાને છાદીને પાતાની બતાવડી કિયા ઉત્પન્ન કરીને પાતે તેમાં ફસાઈ અને બીજને તેમાં સમાવે તો તે પાતાના કોષોનો શુભાકાર થાય. જીવનો સ્વભાવ છે કે કષ્ટક ને કષ્ટક કિયા કરે છે તેથી ખરી કિયા એટલે તો ખોટી કિયામાં એકાદ પાતે કિયા કરે જતા અકિયાવારી થાય. ખરી કિયાને બાંધે ખોટી કિયા કરે, આવી રીતે કોષોનો શુભાકાર થયો તેથી જનત સસાર ભ્રમણ કરવું પડે.

એમ બને કે જ્ઞાનવાદી અથવા કિયાવાદી પેલપેલોના કોષો જ કરીને શુદ્ધ ભાવમાં નેમણ તો સસારનો પાર પામી ભય, પણ ન સુધરે ત્યાં સુધી તો રખડપટ્ટી ખરી જ

જ્ઞાની સંસ્કૃત્ય સ્વસ્થ અને જ્ઞાનથી થાય છે અને તેમાં જ્ઞાન ઉપયોગ હોય છે અને તેનું ફળ એટલે મોક્ષ છે વીતરાગભાષિત કિયાના દરેક ભેદમાંથી આત્મભાવ ફળી અનુભવ જ્ઞાન ફેળવી શકાય છે, એટલે ખર્ચખાન અને શુદ્ધિખાનમાં જ્ઞાન અને કિયાનું એકાદ થાય છે. એટલે જ્ઞાન દારૂ અથવા કિયા દારૂ જો આત્મભાવ (આત્માના શુદ્ધ ગુણો) ફેળવી ન શકે તો પછી તે જ્ઞાનને કે કિયા શુદ્ધ ફળે ન / કહેવાય અને તે મોક્ષનો હેતુ નથી.

પણ એટલું છે કે એકાંત સસારના આશ્રવમા પડી રહેવા કરતાં દ્રવ્યજ્ઞાન અને દ્રવ્યક્રિયાવી નરક. નિગોદને બદલે મનુષ્ય કે દેવતા બવ મળે અને આગળ ઉપર વધવાનો પણ વખત મળે, પણ અરસપરસ એક બીજાની અશાંતના કરવાથી અરસપરસ વિરોધના અને જુદો વિવાદ ઉત્પન્ન થાય છે તેના ફળ બહુ માફા હોય છે માટે શુ હેય છે અને શુ ઉપાદેય છે તે વિવેકપૂર્વક સમજી લેવું જોઈએ

ક્રિયામા ગુણસ્થાનો ૧ થી ૧૪ છે પહેલા ત્રણમા 'અજ્ઞાનક્રિયા કે શુષ્ટ ક્રિયા કે ઉપયોગ ગહિત ક્રિયા હોય, બાકીના ગુણસ્થાનમા સમકિત સહિત જ્ઞાન-ક્રિયા છે જે કે ૪થા ગુણસ્થાનમા ત્રીજો નવી અને ૧૪મા ગુણસ્થાનમા કોઇ યોગજન્ય ક્રિયા નથી જ્ઞાનમા ગુણસ્થાનો ૪ થી ૧૪ અને સિદ્ધ ભગવાન છે

કાયાથી અને વચનથી જે કામ થાય છે તે દ્રવ્યરૂપે છે અને મનમા જે થાય છે તે ઉપયોગપૂર્વક થાય છે તે સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક હોય કે ફક્ત ખ્યાલ રૂપે હોય

ખરૂ જ્ઞાન અને ખરી ક્રિયા એક અથવા બીજી રીતે સહચારી હોય પણ મુખ્યતાની

અપેક્ષાએ કોઇ જ્ઞાનની આગધના કરે, કોઇ ચારિત્રની આરાધના કરે, કોઇ જ્ઞાન અને ચારિત્રની થોડી થોડી આગધના કરે, કોઇ તે બનેની ઉત્કૃષ્ટ આગધના કરે

જ્ઞાનનું અણર્ણુ અભિમાન (જ્ઞાનમદ) છે અને ક્રિયાનું અણર્ણુ નિંદા. ધર્મા અને શલ્ય છે. આ અણર્ણુ કોતરતાં કોતરતા સમૂળમા મૂળ વસ્તુઓનો નાશ કરે છે એટલે અણર્ણુ યાય કે તરત જ તેની દવા કરવી દવા ભાવનાથી થાય છે તે માટે ૪ સમકિત ભાવના (મૈત્રી, પ્રેમ, કરુણા, માધ્યસ્થ) અને અનિત્યાદિ ૧૨ ધર્મ ભાવના દવા રૂપે છે તેમાંથી જે લાગુ થાય તેનો તે જ વખતે પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે ઉપયોગ કરવો જોઈએ

જેને જ્ઞાન કે ક્રિયા દ્વારા પેટ ભરવું છે, આદર સત્કાર પામવાની ભાવના છે, આલોક પગ્લોડના સુખની ઈચ્છા પૂરી કરવી છે, સઘની કમીડીના સભાસદ થવું છે, બંધા સાધુ કે ત્રાવકમા આગળ પડતા કહેવગવવું છે, તેમણે મોક્ષના સુખની આશા રાખવી નહિ

ધ્યાન રાખવું કે જ્ઞાન તેમજ ક્રિયા, પરપરાએ મોક્ષના સુખના કારણ રૂપે છે તો છેજ, પણ પ્રત્યક્ષ એટલે તેમનો ઉપયોગ કરતી વેળાએ પણ સુખરૂપ ને ચાતરસ અથવા સમતારસ છે તે આત્મિક રસ છે તે પૌંડ્રણીક ઇન્દ્રિયોના વિષય રૂપે નથી પણ ખરા આત્મિક સ્વરૂપે છે તે રસ જેને ઉત્પન્ન થાય તેણે પોતાની જ્ઞાન કે ક્રિયાનું સાર્થકપણ સમજવું

એ જ્ઞાન અને ક્રિયાનું રહસ્ય સમજાય તો જૈન સમાજમાં થતાં સંઘર્ષો, કલેશ, આપખુદી, મતભેદો અને સંપ્રદાયવાદ આપોઆપ ઓછા થઈ જાય અને વીતરાગની, ખરી આજ્ઞા, ઋણુતામાં ઉપયોગ રહે તો તે સર્વ દોષો અદ્રશ્ય થઈ

બાલ્ય એટલે પાતાની ઝેળે વ્યક્તિગત કે સમુદ્ધ (સપ્રકાશ ૧૫ માની લીધેલા) કાર્મ અને તેમજ હક્કમદ કે લેખી વીતરાગની આપ્તતા બાન રહેતુ નથી તે જ સર્વ કોષાની મુળ ઉત્પત્તિનું કારણ છે

માટે હે સત્ય જ્ઞેતા ! ચેતિ અને વીતરાગની આપ્તતા, મુદ્ધ ઉપરોચ અને સ્વજનમાં સાવધાન થાઓ અને યથાસક્તિ ક્રિયા કરો, પણ જ્ઞાન અને કર્મન તે આચળ જ સંપેદા ઉદ્ધેયોએ જુલ્યાનતા ઉપયોગમાં રહિને જ ઉપદેશ આપવો. તેમજા ઉપર જુદુ જવાબદારી છે તેમજા કા તે એકદમ (મોક્ષમાર્ગમાં) આચળ વધે છે અથવા વિરોધનાથી સૌની પાછળ પડી જાય છે તે જુદુ નહિ.

અવધાર

અવધાર એટલે પ્રવૃત્તિ, આપાર, ક્રિયા, કર્મન, કામકાજ તેના જે એક છે—મુદ્ધ અવધાર તે મોક્ષ માર્ગની અને અમુદ્ધ અવધાર તે સંસાર મારગની. અમુદ્ધ અવધારના જે એક તે મુદ્ધ અને અમુદ્ધ અવધાર.

પ્રદેશો કમ્પ ગુણસ્થાન મુખી ફક્ત અમુદ્ધ અવધાર છે તેના ઉપર ચાર નમ ઉતરે છે—

૧. નિયમ નમ—જહીં નિશ્ચલિત મુભાશુભ કારણોને કાર્મ માનવામાં આવે છે અને નાજ રેખાવ ઉપર વધારે ખાન આજવામાં આવે છે.

૨. સમદ્ધ નમ— મુભાશુભ કર્મની સમજ, નષ્ટ.

૩. અવધાર નમ—મુભાશુભ કાર્મ કરવામાં આવે છે અને કાર્મનું ફળ અનુભવાય છે.

૪. કલુષસ્થ નમ— મુભાશુભ કર્મ ફળમાં મુખદુઃખનું વેલન થાય છે.

ચોષાથી ૧૪મા ગુણસ્થાન મુખી અને સિદ્ધિસ્થમાં પ્રદેશવા મુખીના અવધાર મુદ્ધ છે કારણ કે તેનાં નિયમ તત્ત્વની સમજાન થાઓ છેવટે સંપૂર્ણ નિયમ તત્ત્વ સિદ્ધ સ્થાવ મુખી પ્રદેશાય છે. મુદ્ધ અવધાર ઉપર કમ્પ નમ ઉભાસ્વામાં આવે છે.

શબ્દ નમ તેના ગુણસ્થાન ૪ થી ૭.

સમકિશ્ક નમ તેના ગુણસ્થાન ૮ થી ૧૪

એવ જુદ નમ તેના ૧૪મા ગુણસ્થાનનો અતિલ સમય અને સિદ્ધિસ્થમાં પ્રવેશનું

શબ્દ નમ ગુણસ્થાન ૪ થી ૭ તેના ઉપર પાંચ નમ ઉભાસ્વામાં આવે છે—૧ નિયમ નમ—પ્રાક્ષની હામિદ અને મોક્ષની હામિદ નથી તે એક અસંધી પણ મુદ્ધ અવધારમાં નથી. મોક્ષ એટલે સર્વ કર્મ અને નષ્ટોથી મુક્તિ અને પછી જન્મ મરણ નમ થાય તે જ મોક્ષ.

૨. સમદ્ધ નમ—પાતાની આપસપામાં સિદ્ધ ભગવાન સમાન આપમ પ્રદેશો

છે એવી દ્રઢતા અને તે પ્રગટ કરવા માટે ગુણ સંગ્રહ થાય છે

૩ વ્યવહાર નય—સસારી વ્યવહારથી નિવૃત્તિ અને જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્ર-તપ-વીર્યના આચારમાં પ્રવૃત્તિ અને આત્માના ગુણો કેળવવા તે

૪ ઋગ્વૃક્ષ નય—સંવેગ અને નિર્વેદ ભાવ.

૫ શબ્દ નય—પરભાવોનો ત્યાગ અને સ્વભાવોનો અનુભવ.

સમભિરૂઢ નય—ગુણસ્થાન ૮ થી ૧૩, તેના ઉપર છ નય ઉતારવામાં આવે છે—

૧ નિગમ નય—સમભાવ, શાંતિ, સમતા.

૨ સંગ્રહ નય—શુદ્ધ આત્મસત્તાનું સ્થિર ધ્યાન

૩ વ્યવહારનય—નિજ આત્મસ્વરૂપમાં રમણુતા (શુદ્ધધ્યાન)

૪ ઋગ્વૃક્ષ નય—શુદ્ધ ઉપયોગ

૫ શબ્દ નય—ક્ષાયક ભાવ.

૬ સમભિરૂઢ નય—સમાધિ ગુ. ૧૨, સયોગી કેવળી ગુ. ૧૩ અયોગી કેવળી ગુ. ૧૪

અપેક્ષા—નિશ્ચયથી કડમાણે કહે

એવજૂત નયમાં—૧૪મા ગુણસ્થાનનો અતિમ સમય તે મોક્ષ અને સિદ્ધક્ષેત્રમાં ગમન અને સ્થિરતા અહીં સુધી શુદ્ધ વ્યવહાર થયો, પછી વ્યવહાર બંધ થાય છે કારણ કે અક્રિયપણું પ્રાપ્ત થાય છે

સિદ્ધ ભગવાન સર્વથા શુદ્ધ નિશ્ચય નયમાં છે પણ તેમને અકરણ વીર્ય અને પારિમાણિક ભાવ છે તેથી સાત નય દ્વારા આવી રીતે અવલોકન થઈ શકે—

૧ નિગમ નય—શુદ્ધ આત્મા (પરમાત્મા) શુદ્ધ ચેતના

૨ સંગ્રહ નય—નિરાવરણ નિર્મળ) અસંખ્યાત પ્રદેશ, કર્મ અંગ્રહણ

૩ વ્યવહાર નય—અલોકના આકાશ અને લોકના છ દ્રવ્યના ત્રિકાળિક ઉત્પાદ, વ્યય અને દ્રોવ્યના જ્ઞાતા દ્રષ્ટા.

ઋગ્વૃક્ષ નય—શુદ્ધ પારિમાણિક ભાવનો સ્વાભાવિક ઉપયોગ, તે જ્ઞાન અથવા દર્શનમાં પરિણતિ

૫. શબ્દ નય—ક્ષાયક સમક્ષિત અને ક્ષાયક ભાવ

૬ સમભિરૂઢ નય—કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ક્ષાયક સમક્ષિત, અનંત અવ્યા-બાધ, આત્મિક સુખ, અક્ષય સ્થિતિ, અગુરૂલઘુપણું, અરૂપીપણું અને અક્રિયપણું.

૭ એવજૂત નય—નિજ સ્વરૂપમાં દીનતા.

પહેલા વ્યવહાર અને નિશ્ચયની જિનનતા કરી, અને અહીં શુદ્ધ વ્યવહારમાં નિશ્ચયને શરૂઆતથી છેવટ સુધીમાં અંતર્ગત ર્યું. ગુણસ્થાન ૧૨ સુધી, નિશ્ચય તત્ત્વ

પામવા માટે શુદ્ધ વ્યવહારમાં ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ થતી જાય છે. ત્યારબાદ નિમગ્ન ક્રિયા આપોઆપ થાય છે. તેમાં પ્રયત્ન નથી. તેથી સર્વથા નિરુગ્ન છે પણ સચોટીપણુ. હોય ત્યાંથી મોગ પ્રવર્તીત્વા નેહથી જ શુદ્ધ વ્યવહારિક પ્રવૃત્તિ છે.

શુદ્ધિમાન ૪ ૫ અને ૬ સુધીમાં જેટલું કામ ચોક્ષ માગેનું છે તેટલું શુદ્ધ વ્યવહાર સમગ્રજી આકીર્ણ અશુદ્ધ વ્યવહાર સમગ્રજી પણ તે અશુદ્ધ વ્યવહાર મદ થયો જાય છે. શુદ્ધિમાન ૭માં શુદ્ધ વ્યવહાર છે પણ સરેરાસી શુદ્ધ વ્યવહાર મદ અનુચિત. ક્યારે મિલ્કીમાં શુદ્ધ વ્યવહાર વર્ષમાન પરિસ્થિતિમાં હોય છે.

આ ઉપરથી સમજાશે કે નિમગ્નની પ્રાપ્તિનો વ્યવહાર શુદ્ધ છે શુદ્ધતાનું કાલ્પ શુદ્ધોપની મહત્તા અને સુધકૃતિ છે અને સુધકૃતિને લાભે જિજ્ઞાસા પ્રમાણે ક્રિયા થાય છે. આ ઉપરથી વ્યવહાર અને નિમગ્નનો એકત્વવાદ અને જ્ઞાન ક્રિયાનો એકત્વવાદ ઊભી જાય છે, તેનું સ્પષ્ટીકરણ થાય છે.

સમજાવદર્શન અને અધ્યાત્મજ્ઞાનની સાથે કોઈ અલોપ સ્વરૂપ
ધરાવતા સત્ત્વ ૨૫ દ્વિતી અવસોલન

સત્ત્વ

સત્ત્વ કદાંક સર્વ ઉપરથી નીકળ્યો છે સર્વ એટલે અણુ-કાળમાં જે અસ્તિત્વમાં છે તે અણુ કાળમાં નિત્ય છે તે દ્રવ્ય છે.

દ્રવ્યો મૂળ ૭ છે તમાં પર્યોરિતકાય અપર્યોરિતકાય આકાશસ્થિતકાય એક એક દ્રવ્ય છે. દ્રવ્ય અને પુરુષના દ્રવ્યો જનત જનત છે અને કાળ અનેક પ્રકારે વર્તે છે તે દ્રવ્યો એક જ અવસ્થામાં રહી શકતા નથી પણ જુદી જુદી અવસ્થાઓમાં રહે છે. તે અવસ્થા દ્રવ્યના પર્યાય રૂપે છે. અવસ્થા બદલાય છે ત્યારે નહીં અવસ્થાનો ઉત્પાદ થાય છે તે જ વખતે જુદી અવસ્થાનો નાશ (વ્યય) થાય છે.

વળી દરેક દ્રવ્યમાં પોતપોતાના સ્વાભાવિક ગુણો હોય છે તે ગુણોની અવસ્થા પણ બદલાય છે કે એટલે અવસ્થા (પર્યાય) દ્રવ્યના ગુણોના વર્તે છે એટલે દ્રવ્યો પોતપોતાના ગુણ પરિણામ જે રીતે રહે છે તેને જાનવી જાતવા મળેલી જાનવા, વચનથી પ્રકાશમાં મુકવા અને કાચાથી નિજ દ્રવ્યની શુદ્ધતા પ્રત્યે વર્તેન કરવું તે સત્ત્વ છે પરંતુ જાતવા પ્રકાશના સત્ત્વમાં જાનવી તર છે ત્યારે દુનિયામાં આપણી વધારે છે તેમના આધારના અને કદાંક પ્રવૃત્તિ માટે જે સત્ત્વ વ્યવહાર યોગ્યસિદ્ધ છે તે પણ આધારિક સત્ત્વ છે.

સત્ત્વ વિશેષ સ્વરૂપ સમગ્રવ્યાપી માટે સત્ત્વને જુદી જુદી હદિએ તપાસવું જોઈએ. તેમાં પ્રથમ સાત નમ્બે સત્ત્વ સ્વરૂપ જાણાય છે.

નિમગ્ન નવનું સત્ત્વ - નિમગ્ન તપ જાણનાર અને કોઈ સત્ત્વ ઉપર આધાર રાખે છે અને વ્યવહાર તપ સુધી પહોંચે છે જાતવા સ્થિતિની સત્ત્વ આધારના ૧૦ કોઈ વ્યા

વ્યવહાર બાંધના કેટલા ભેદો નિગમ નયના સત્યમા દાખલ થાય છે. જેમકે છે યુષ્ઠ પશુ નાટકમા સ્ત્રીનો પાઠ લીધો છે તેથી સ્ત્રી કહેવાય. સાધુના વેષમા દુરાચારીને લોક સાધુ કહે લોકડા બળે છે પણ ચુલો બળે છે એમ કહેવાય. હસમા નિશ્ચયની પાચે રગ છે પણ ઘોળો છે એમ કહેવાય.

સંગ્રહ નય — સામાન્ય સત્તા બતાવે છે તે વ્યવહાર નયનુ સત્ય અથવા સર્વ પ્રકારના સત્યોને એક સામાન્ય શબ્દ 'સત્ય'મા મૂકે છે.

વ્યવહાર નયમાં સત્ય — અહિ સત્ય મન અને વચનયોગ, વ્યવહાર મન તથા વચનયોગ અને તેને મળતુ વર્તન આવે છે એટલે મન, વચન અને કાયાથી અસત્ય વિચારનુ નહિ, બોલુ નહિ અને કાયાથી અસત્ય ચેષ્ટા કરતી નહિ, અહિ ત્રણ યોગની સાથે ત્રણ કરણ લાગુ પાડીને નવ-ક્રોટિના પ્રત્યાખ્યાન સાધુ લે છે એટલે મન વચન અને કાયાથી અસત્ય કરવુ નહિ ડગવવુ નહિ, અને કરતા પ્રત્યે બહુ જાણવુ નહિ તેમા ભૂતકાળના દોષો માટે પ્રાયશ્ચિત નિવૃત્તિ, વર્તમાન અને ભવિષ્યમા અસત્ય કરવું નહિ વગેરે ભેદો લાગુ પાડવા સાધુ નિશ્ચય સત્યના ધ્યેયપૂર્વક વ્યવહાર નયનુ સત્ય આચરે છે

ઋણસૂત્ર નયમાં સત્ય—આ નય સત્યમા વર્તમાન ઉપયોગ બતાવે છે ભુત અને ભવિષ્યની વાત કરતી નથી. વળી સાધાગણ્યરીતે વ્યવહાર નયમા જાય છે અને મોક્ષ માર્ગમા શબ્દ નયમા જાય છે

શબ્દ નયનું સત્ય—આ લેખમા પ્રથમ સત્યથી શરૂઆત કરીને જે વ્યાખ્યા કરી તે વ્યાખ્યા પ્રમાણે શબ્દ નયની પ્રરૂપણા થાય છે અને સમ્યગ્દર્શનનું ચરૂચ અને મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશમાન થાય છે

સમસિદ્ધ નયનું સત્ય—અહિ સપૂર્ણ સત્ય પામવાની તૈયારી છે તે ક્ષપક ઈચ્છી છે

એવ ભુત નયનુ સત્ય—તે કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન તે સંપૂર્ણ સત્ય છે

હવે ચાર નિક્ષેપામા 'સત્ય' મૂકાય છે

નામ સત્ય—'સત્ય' એવી નામ સત્તા વગર કોઈ વ્યવહાર થાય નહિ, અહિ નામ નિક્ષેપના ખીજ ભેદોની જરૂર નથી.

સ્થાપના સત્ય—'સત્ય' એવી લિપિ (અક્ષર)મા સ્થાપનાની પણ સૂત્ર જ્ઞાન માટે જરૂર છે. અહીં સ્થાપનાના ખીજ ભેદોની જરૂર નથી.

દ્રવ્ય સત્ય—તેના બે ભેદ—

(૧) આગમથી દ્રવ્ય સ્વત્વે ઉત્પોગ વગર સ્વત્વ વિષયક સામ્યોત્તે અભ્યાસ અથવા તે અભ્યાસ કર્યો છે પણ ઉત્પોગમાં નથી.

(૨) નો આગમથી દ્રવ્ય સ્વત્વ તેના ત્રણ બેઠા—

(૧) સ-શરીર દ્રવ્ય સ્વત્વ-સ્વત્વ કાવર્માં સ્થિતિ જેવું કાળ કર્યો છે તેનું સ્વત્વ.

(૨) કાવ્ય શરીર દ્રવ્ય સ્વત્વ-અવિષ્કાર સ્વત્વો આરાધક કાર હવ.

(૩) શરીર અતિરિક્ત દ્રવ્ય સ્વત્વ-તેના ૩ બેઠા—

(i) લોકિકનો આગમથી દ્રવ્ય સ્વત્વ-સ્વત્વ અવધારમાં જેની કાવ્ય સ્વત્વ અવધાર છે અને વર્તન અવધારથી પ્રામાણિક અવધાર છે.

(ii) લોકોત્તર નો આગમથી દ્રવ્ય સ્વત્વ—સ્વત્વ તત્ત્વના સ્વત્વ વગર અથવા સ્વત્વ સ્વત્વ વગર લોકોત્તર પદમાં જેનું વચન અને વર્તન અવધારથી સ્વત્વ અવધાર છે.

(iii) કુપ્રાવચન સ્વત્વ—કુપ્રાવચન, કુર્મનિમા સ્વત્વ અભ્યાસમાં કુર્મનિમા કુર્મનિમા માન્યતાવાળું એટલે માત્ર વિષય પણ તાત્ત્વિક રીતે એક કુપ્રાવચન કાવ્યમાં મુદાએ સ્વત્વ એટલે સંપૂર્ણ સ્વત્વથી જે પ્રકાશિત થાય છે, તેમાંથી વિદ્યુત વચન અને વર્તન છે જ્યાં તે સ્વત્વ માન્યતામાં આવે છે આ ત્યાજ કરવા યોગ્ય છે.

કાવ્ય સ્વત્વ—તેના બે બેઠા—૧ આગમથી કાવ્ય સ્વત્વ—મુદા સ્વત્વ તત્ત્વોનો ઉત્પોગ-પૂર્વક અભ્યાસ. ૨ નો આગમથી કાવ્ય સ્વત્વ—સ્વત્વ આચારવિચારના જેવા કાવ્ય છે તેના હવ.

હવે સ્વત્વના ચાર પ્રમાણ આવે છે.

આગમ પ્રમાણ સ્વત્વ—આ = આત્મ + ગમ = પ્રત્યક્ષ એટલે જેને નિશ્ચયિક સર્વ દ્રવ્ય-સ્વત્વ-કાળ-કાવ્ય સ્વત્વ રૂપે આત્મ પ્રત્યક્ષ છે એવા સંપૂર્ણ સ્વત્વ અવધાર કેવળજ્ઞાન અને કેવળ કાવ્યજ્ઞાન પ્રત્યક્ષો જેમાં છે તેવા સામ્યોત્તે જે સ્વત્વ પ્રત્યક્ષ છે તે આગમ પ્રમાણ સ્વત્વ છે. ૩ દ્રવ્ય અને નવ વર્તન આગમ પ્રમાણ સ્વત્વ છે.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ સ્વત્વ—તેના બે બેઠા—

૧ આત્મ પ્રત્યક્ષ તેના બે બેઠા—(૧) સંપૂર્ણ પ્રત્યક્ષ સ્વત્વ તે કેવળજ્ઞાન (૨) કેવળ પ્રત્યક્ષ-સ્વત્વ અવધિજ્ઞાન અને અન્ય-વર્તમાન.

૨ હૃદય અને મન પ્રત્યક્ષ તેના બે ભેદ.—(૧) મોક્ષમાર્ગનું સત્ય. (૨) વ્યવહાર સત્ય આટલા ભેદોથી મત્ય પ્રત્યક્ષ રીતે સાબિત કરી શકાય છે

અનુમાન પ્રમાણ સત્ય—કોઈ ચિન્હ જોઈને વસ્તુને સત્ય માનવી જેમ કે યત્રની મદદ વગર પોતાની મેજે મનનાગમય કરે તે જીવ હોવો જોઈએ સ્વપ્રત્યક્ષ આભાસથી પોતાના જીવનો નિશ્ચય કરવો. ત્યાં પરંપર તત્ત્વોમા વિરોધ નથી અને વિરોધાભાસ હોય તેનો સમન્વય થાય છે. અને અપવાદ વગર સર્વ જીવોને કલ્યાણકારી છે તે સત્ય ધર્મ છે

ઉપમા પ્રમાણ સત્ય—સાગર અને પડ્યને કોઈએ માપ્યું નથી પણ સાગરોપમકાળ અને પડ્યોપમકાળ સત્ય છે કારણ કે સપૂર્ણ સત્યની પ્રત્યક્ષ છે

વ્યવહાર સત્ય—વ્યવહારના માર્ગોનુસારીપણાની રીતે જે સત્ય ગણાતું હોય તે વ્યવહાર સત્ય છે ત્યાં મોક્ષમાર્ગનું લક્ષ હોય કે ન હોય પણ વ્યવહાર સત્ય અનીતિનો નિષેધ કરે છે

નિશ્ચય સત્ય—મોક્ષમાર્ગમા સત્ય વચન (ભાષા સર્મિત) અને સત્ય વર્તન. વ્યવહારિક મત્ય વચન પણ મોક્ષમાર્ગમાં અમત્ય છે જ્ઞાનદર્શન—ચારિત્રમા ગમણતા તે નિશ્ચય સત્ય છે

સામાન્ય સત્ય—તે લોક વ્યવહારનું સત્ય છે.

વિશેષ સત્ય—તે મોક્ષમાર્ગનું મત્ય છે

દ્રવ્યથી સત્ય—(૧) ઉપયોગ વગરનું સત્ય (૨) શુદ્ધ ધ્યેય વગરનું સત્ય. (૩) બહારથી સત્ય, અદર્શી અસત્ય.

(૪) સત્ય દ્રવ્ય—સત્ય દ્રવ્યો જ પ્રકારના છે

ક્ષેત્રથી સત્ય—(૧) લોક અલોક ક્ષેત્ર સત્ય છે (૨) એક દેશમા એક વસ્તુનું અમુક નામ હોય, બીજા દેશમા તે નામનો વિપરીત અર્થ થતો હોય પણ પોત પોતાના ક્ષેત્રને હિસાબે તે સત્ય ગણાય.

કાળથી સત્ય—(૧) કાળથી દ્રવ્યો પર્યાયાતર પામે છે, જે કાળે જે પર્યાય હોય તે કાળે તે પર્યાયથી તે દ્રવ્ય સંબોધત થાય. (થ) અમુક વખતે અમુક રીવાજ સાચો ગણાય કાળાંતરે તે જ રીવાજ ખોટો ગણાય.

ભાવથી સત્ય—માસતુસ મુનિના શબ્દો બરાબર ન હતા પણ ભાવથી સત્ય હતા તેથી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું.

દ્રવ્ય—સત્યનું દ્રવ્ય જીવ છે પણ અજીવ તેનો પ્રેરક નથી.

જાવસત્ય—આત્માની સત્ય પ્રતિષ્ઠિતિ તે સત્ય છે.

સત્યનો સ્યાદવાદ—

૧ સ્યાદ્ અસ્તિ ચ જોવ સત્ય—જ ૨ કી. અને ૩. ૬ કોડ જીવ સંપૂર્ણ સત્યને પ્રાપ્ત છે. જનત અને ત સિદ્ધ બાજવાનું અકર્મક સંપૂર્ણ શુદ્ધ સત્ય સ્વપ્રમા છે. ૪ થી ૧૨ અવસ્થાન મુખી સત્યની તાત્પર્યતા છે. બાહ્યતા જીવો કલ્પિત બાવધારિક સમગ્રી હોય.

૨ સ્યાદ્ નાસ્તિ ચ જોવ સત્ય—મિથ્યાત્વ અસત્ય / છે.

૩. સ્યાદ્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ જોવ સત્ય—કેટલાક લોક બ્રહ્માત્મી સત્ય હોય પણ નિમ્નસ્થી અસત્ય હોય, કેટલાક લોક મધ્ય આથી સત્ય હોય પણ વર્તન-આથી સત્ય ન હોય.

૪ સ્યાદ્ અવકાતવ્ય ચ જોવ સત્ય—સત્ય વર્તન એકી સાથે જાય પણ મધ્ય સત્ય નથી. પરસ્પર વિરોધમાં અસત્ય અવકાત વસ્તુમાં હોય સાત્ય અને કાલ્ય જુદું એનો નિર્ણય જાતી સિવાય કોઈ કરી શકે નહિ.

૫. સ્યાદ્ અસ્તિ ચ અવકાતવ્ય ચ જોવ સત્ય—બાહ્યથી સાત્ય છે પણ અંતરથી સાત્ય છે કે નહિ તેનો નિર્ણય જાતી સિવાય કોઈ શકે નહિ. શાખો પ્રસન્નમય શાખો.

૬ સ્યાદ્ નાસ્તિ ચ અવકાતવ્ય ચ જોવ સત્ય—(૧) બાહ્યથી ખેડુ છે પણ નિમ્નસ્થી સાત્ય કે ખેડુ તે જાતી સિવાય નિર્ણય કોઈ શકે નહિ. શાખો અન્ય જિને સિદ્ધ.

૭. સ્યાદ્ અસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ અવકાતવ્ય ચ જોવ સત્ય—બ્રહ્માત્મી સાત્ય છે, નિમ્નસ્થી ખેડુ છે કારણકે બિંદુ સાબરક છે તેનો જ્ઞાત્ય વિકાસ થયો કે નહિ તે જાતી સિવાય કોઈ જાણે નહિ.

ઈતિ અધ્યાત્મ જ્ઞાન સમાપ્ત

